This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

J. H. KRELAGE.

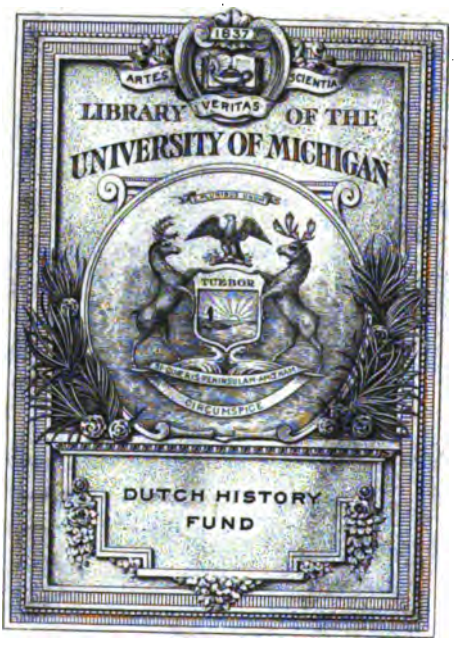

Digitized by Google

AF
19
.V

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1838.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunſten en Wetenſchappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1838.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1838.

Digitized by Google

Digitized by Google

Dutch Lit.
Nijhoff
10-3-24
10842

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Iets over de Medewerking van den Heiligen Geest. Bl. 1
De Natuur in *Noord-Afrika.* Naar het *Deensch* van Prof. SCHOUW, door Prof. J. VAN DER HOEVEN, te *Leyden.* 4
Herinneringen aan *Parijs* en deszelfs omstreken, 1834, van een' jeugdigen Geneeskundige. (*Vervolg van bl.* 808 *des vorigen jaars.*) — *Nieuwigheden.* 13
Raadgevingen van *Sir* WALTER SCOTT aan zijnen Zoon, Kornet onder de *Huzaren.* 24
Bijzonderheden, rakende den beroemdsten Beeldhouwer van onzen tijd, THORWALDSEN. 35
Miss DJECK, vermaarde Olifant, in haar Leven en Bedrijf geschetst. 37
Goedkoope Reis naar *Batavia.* 45
Huwelijksrecept. 50
Krachtige Godsdiensttroost. 50
Verstandige Wijziging van het Duël. 51
De eigen Galg. 51
Lezen en laten lezen. 51
Spoedige en opmerkelijke Genezing. 52
Nieuwe soort van Visitekaartjes. 52
Over de Afschaffing der Doodstraf. Door L. C. MEYER, Predikant te *Houtenisse.* 53
Eene Moeder in den Kruidtuin te *Parijs.* 61
Gretna-Green. 65
Raadgevingen van *Sir* WALTER SCOTT aan zijnen Zoon, Kornet onder de *Huzaren.* (*Vervolg en slot van bl.* 35.) 73

Digitized by Google

INHOUD.

Miſs DJECK, vermaarde Olifant, in haar Leven en Bedrijf geſchetst. (*Vervolg en ſlot van bl.* 45.) 83
Fragment uit de Gedenkſchriften van eenen Geneesheer, rakende een hem bejegend ontzettend Ongeval bij eenen Brand. 91
Nieuwjaarsportretten. Door JACOPO-PUCK-MORDAX. 98
Een Dag Levens van LOUIS-PHILIPPE, Koning der *Franſchen*. 101
De Koninklijke Viooliſpeler. 103
's Lands wijs 's Lands eer. 104
Over den Invloed van *Frankrijk* op *Nederland*, zoo wel in het Staat- als Letterkundige. Voorlezing. Door N. G. VAN KAMPEN. 105
De Doodſtraf. 123
Gretna-Green. (*Vervolg en ſlot van bl.* 73.) 128
Bijgeloof bij de *Turken*. 136
Herinneringen aan *Parijs* en deszelfs Omſtreken, 1834, van een' jeugdigen Geneeskundige. (*Vervolg van bl.* 24.) — *Iets over de menigvuldigheid der Zelfmoorden*. 140
Het ſtelen en verkoopen van Kinderen in *Indië*. 148
Ad Auctumnum. Door J. S. LUTGERT. 153
Opmerkelijke Anekdote. 155
Debiteur en Crediteur. *Puntdicht*. 156
Over de Woorden van JEZUS aan het Kruis. Door A. GOEDKOOP, Predikant te *Gent*. 157
De Zoölogiſche Tuin te *Londen*. 169
OLIVIER GOLDSMITH, deszelfs Leven en Geſchriften. 179
Treurige Lotgevallen van een' *Ruſſiſchen* Prins. 190
TALMA's Woning te *Brunoy*. 197
MARIA THERESIA en de kleine Soldaat. 200
Merkwaardig *Engelsch* Regtsgeval. 202
Noord-Amerikaanſche Barbaarschheid. 205
Pars altera Carminis ad Auctumnum. Door J. S. LUTGERT. 206
Een Moffrikaantje. 209
Napoleonsgezindheid bij *Duitſchers*. 209
Snuggere Taalkundige Opmerking van een' *Duitſcher*. 210
Het Paard van WELLINGTON. 210
De jonge Weduwe. 211

Digitized by Google

INHOUD.

Oosterſche Misvatting. 212

De piquante Schoone. 212

Over den Invloed van *Frankrijk* op *Nederland*, zoo wel in het Staat- als Letterkundige. *Tweede Voorlezing.* Door N. G. VAN KAMPEN. 213

C. W. HUFELAND, als Arts en Akademieleeraar. Schets uit eene door hem nagelatene Levensbeſchrijving. 231

OLIVIER GOLDSMITH, deszelfs Leven en Geſchriften. (*Vervolg en ſlot van bl.* 190.) 237

De Zoölogiſche Tuin te *Londen*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 179.) 248

Hoe en hoe goedkoop men te *Parijs* kan middagmalen. 259

Vogels, die deel aan Staatsgeſchillen nemen. 260

Vernuftige *Oostindiſche* Mieren. 261

Eerlijke wijs om een valsch Bankroet te maken. 263

Diepdoordachte Uitſpraak. 264

Eeuwige Vrede. 264

De Verkooping. *Puntdicht.* 264

Iets, over het uiterlijk aanzien van oude Handſchriften, voor zoo verre hetzelve dienstbaar is, om derzelver ouderdom en echtheid te bepalen. Door Mr. L. A. J. W. SLOET, te *Zutphen*. 265

C. W. HUFELAND, als Arts en Akademieleeraar. (*Vervolg van bl.* 237.) 280

Turkſche Zeden. 285

Authentiek Berigt omtrent het treurig Uiteinde van den vermaarden Zeevaarder JAMES COOK en diens Vergoding op de *Sandwich*-Eilanden. 289

Πρὸς τὸν Ῥῆνον. Naar BORGER. Door M. VAN DEN BRANDELER, *Med. Doctor* te *Dordrecht*. 297

Oogen, Ooren, Mond en Neus. Voorlezing. Door F. C. D. BAUER, te *Arnhem*. 300

MOZART'S wijze van Componeren door hemzelven toegelicht. 310

Fragment uit de Gedenkſchriften van een' bij den Mededeeler bekenden Vriend, rakende een hem bejegend Ongeval in het Water. 312

De Bloementeelt te *Londen* en inzonderheid te *Parijs*. 319

SCHILLER als Tooneelſpeler. 321

De Wedermaker. 322

Digitized by Google

INHOUD.

Testamentair Verwijt. 323

Voorjaarsgroet. Door G. VAN ENST KONING. *Dichtſtukje.* 323

Leerrede, over Gods beſtuur van 's menſchen daden, door JAN KOPS, ter viering van de vijftigſte verjaring zijner Predikdienst, gehouden, in de Doopsgezinde Gemeente te *Utrecht*, in Februrrij 1838. 325

Over de Geneeskunde bij de *Chinezen.* 339

Herinneringen aan *Parijs* en deszelfs Omſtreken, 1834, van een' jeugdigen Geneeskundige. Door H. A. SCHREUDER, te *Rotterdam.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 147.) — *Fontainebleau.* 341

De Bier- en Jeneverhuizen te *Londen.* 356

Branden in de Bosſchen van *Amerika*, veroorzaakt door het in brand ſteken der zoogenaamde ſpaanders (*choppings*) of behakte braaklanden (*chopped fallows*), bij het ontginnen van landerijen. 365

Wilde Stieren-Jagt. 370

De Collier van nu wijlen Koningin HORTENSE. 375

MARION DELORME. 377

Bedenkelijke Koop. 379

Onder eenig Bloemwerk, geteekend door mijne Echtgenoote, enz. Door A. H. DOZY, te *Almelo. Dichtſtukje.* 380

Hij is niet meer! 380

Hulde aan de Nagedachtenis van JAN VAN WALRÉ. Door A. A. STUART. Voorgedragen in het *Amſterdamſche* Tweede Departement der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, den 14 Maart 1838. 381

Iets, over den ſtaat der Geneeskundige Wetenſchappen in *Perzië.* 390

Sicilië en *IJsland* vergeleken. 396

De *Deenen* in *Walcheren. Zeeuwſche* Legende. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg.* 403

Het Avondbezoek. — IV. *De Tabaksdoos.* 419

De Kadi en de Sultan. 427

De Zondag in *Noord-Amerika.* 428

Een paar *Engelſche* Anekdoten. 430

De Vrijheid. *Dichtſtukje.* 432

Hulde aan de Nagedachtenis van JAN VAN WALRÉ. (*Vervolg en ſlot van bl.* 389.) 433

Digitized by Google

INHOUD:

C. W. HUFELAND, als Arts en Akademieleeraar. (*Vervolg van bl.* 285.) 448
Over het verſchaffen van arbeid aan Kinderen van Hulpbehoevenden en Bedeelden uit de Fondſen van Diaconiën of ſtedelijke Armeninrigtingen. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 456
Het Avondbezoek. — IV. *De Tabaksdoos.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 427.) 469
Een woord van SPONTINI over de tegenwoordige Tooneelmuzijk. 479
Zonderlinge Eetzaal. 480
Zeemanswellevendheid. 480
De Dichter. *Dichtſtuk.* 481
De Nijd. 484
De Kleur van den Nacht. 484
Verhandeling, over het leven in de Ideale Wereld. 485
Eenige Opmerkingen en Stellingen, aangaande het Gebruik en Misbruik van den Jenever. 505
JOSEPH SPECKBACHER, bijgenaamd *de Vuurduivel.* Uit de Geſchiedenis van den *Tyrolſchen* Opſtand in 1809. 510
C. W. HUFELAND, als Arts en Akademieleeraar. (*Vervolg en ſlot van bl.* 455.) 533
Hrachich, de Champagnewijn van het Oosten. 541
Mevrouw STAËL als *Hagar.* 546
Bij het Overlijden van mijn jongſte Kind. Door J^e. VAN DUYN, te *Naaldwijk.* — *Dichtſtukje.* 547
De Lapper. *Puntdicht.* 548
Iets over de Doodſtraf. Door B. VAN WILLES, *Theol. Doctor en Predikant* te *Lekkerkerk.* 549
De Lasteraar. Naar aanleiding van zeker onlangs uitgekomen Gedicht, getiteld: *Hippokreen-ontzwaveling.* 558
JOSEPH SPECKBACHER, bijgenaamd *de Vuurduivel.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 533.) 566
De Geest des Christendoms. Door WILLIAM H. FURNESS, te *Philadelphia.* 582
Gezigtkundige Mededeeling van den Eerw. A. GOEDKOOP, te *Gent.* 587
Ontmoeting van LEKAIN in *Provence.* 589
Regtskracht van het *Precedent.* 594

Digitized by Google

Een Mensch in eene Menagerie. 594
Kiesche Voorzorg. 595
Engelsch Bonmot. 596
Voordeel van Vreemdenbezoek. 596
Speculatiegeest. 596
Het Herinneringsfeest te *Leyden*, 9 Augustus 1838. Door Mr. A. BOXMAN, te *Gorinchem.* — *Dichtstukje.* 597
Muzikale Ontmoeting. 599
De Kleinschrijver. 600
Aanspraak van den Hoogleeraar SCHUBERT, te *Munchen*, gehouden bij de heropening zijner Lessen, na zijne terugkomst van eene Reize naar het Oosten. 601
Iets over de wijze, waarop het Geneeskundig Onderwijs te *Parijs* is ingerigt. Door E. C. BUCHNER, *Med. Doctor* te *Amsterdam.* 620
De Geest des Christendoms. (*Vervolg van bl.* 587.) 625
De Valsche Munter. 632
JOHN LILLIE. Eene Episode uit de Levensgeschiedenis van Koningin ELIZABETH van *Engeland.* 637
Brief van SCHILLER, over de uitvoering zijner Tooneelstukken. 643
Eene electrieke Dame. 644
Oostindisch Middel tot ontdekking van Misdrijven. 645
Wroeging van een' Wijsgeer. 647
Weelde van den Disch. 649
Wat God doet, dat is wél gedaan. Door L. V. LEDEBOER, AZ., te *Kolhorn.* — *Dichtstukje.* 650
HUFELAND's meening over de Geneeskunde. 652
Een waar woord van LUTHER. 652
Oplossing van eene belangrijke bedenking, welke er, ten aanzien van het *Nederlandsch Gevangengenootschap* en deszelfs weldadige bemoeijingen, bij sommigen bestaat. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 653
Iets over de verrassing van *Breda* door middel van een Turfschip in 1590. Medegedeeld door B. GLASIUS, Predikant te *Geertruidenberg.* 658
Iets over de wijze, waarop het Geneeskundig Onderwijs te *Parijs* is ingerigt. (*Vervolg en slot van bl.* 625.) 661
De Geest des Christendoms. (*Vervolg en slot van bl.* 631.) 666

Digitized by Google

INHOUD.

De Lintfabrijken van *St. Etienne.* 674

Bretagne onder het Schrikbewind, of de grootmoedige Kleedermaker. *Een waar Geſchiedverhaal.* 683

Twee Bandieten-gevallen. 690

Magt der Rede. 698

Geld en geen Geld. *Een humoriſtiſche Inval.* 700

Aanmerkingen over het Katholicismus. 701

Verhandeling over de Weelde. Door W. IMMINK, Predikant te *Doesborgh.* 709

Uittrekſels van eenige Brieven over *Parijs* en de *Parijzenaars.* 725

Proeve ter verklaring eener *Gezigtkundige Waarneming.* Door H. A. CALLENFELS, *M. D.* te *Oostburg.* 730

Berusting. 731

MALASPINA, Lastdrager en Schrijver. 732

Het brandende Schip, of het Geweten. *Eene ware Gebeurtenis.* 736

De Vrouw naar de Wereld. *Een Verhaal.* 740

Anekdote, rakende Profeſor BORGER. 747

De verſchalkte Zakkenroller. 747

De *Spaanſche* Bibliothecaris. 748

Parijſſche Huwelijkstrouw. 748

Het Kind in de Opera. 748

Verhandeling over Licht en Lichtziekte (*Photospathie.*) Door M. A. JENTINK, Predikant te *Harlingen.* 749

Eenige Bijzonderheden rakende den jeugdigen leeftijd van BERNADOTTE, tegenwoordigen Koning van *Zweden.* 763

Bijzonderheden wegens *Peking.* 770

Wijsbegeerte en Godsdienst. Een Verhaal, rakende den *Engelſchen* Geſchiedſchrijver DAVID HUME. 777

De Jeugd van MARIA SYBILLA MERIAN. 788

Πρὸς τὸν Ῥῆνον. (BORGER's Klaagzang *aan den Rijn.*) Door J. G. H. REUDLER, *V. D. M.* te *Woerden.* 797

Verordening van den Vorst VAN SCHWARZBURG-SONDERSHAUSEN. 800

De onderaardſche Herberg te *Petersburg.* 801

Mogen dus alle Omkoopers varen! 802

Dubbelzinnig Compliment. 802

JOHN COCKERILL. 802

Digitized by Google

De openhartige Geleerde. 803
Een ſpijker op zijn' kop geſlagen. 803
Leven op den Spoorweg. 804
De *Portugeſche* Honden. 804
Inval. 804
De Belegering van *Woerden* door de *Spanjaarden* in de jaren 1575 en 1576. Door J. O. H. REUDLER, Predikant te *Woerden*. 805
Het Mierengevecht. 826
Wijsbegeerte en Godsdienst. Een Verhaal, rakende den *Engelſchen* Geſchiedſchrijver DAVID HUME. (*Vervolg en ſlot van bl.* 788.) 829
Lof ten koste van een Compliment. 838
Statistieke Vleijerij. 839
Marokkaanſche Verlichting. 839
Gevaar door ongehoorzaamheid, redding door braafheid. 839
Zwijnen-proſcriptie. 841
Het Bankroetmaken. 842
Fortuin. 842
Spel voor Spel. 842

Digitized by Google

MENGELWERK.

IETS OVER DE MEDEWERKING VAN DEN HEILIGEN GEEST.

De kracht en werking des H. Geestes is onderſcheiden, ſchoon niet afgeſcheiden, van die des Woords van God. Deze is eene grondſtelling der Godgeleerden, bepaaldelijk dergenen, welke liberaliteit en regtzinnigheid wenſchen te vereenigen. Om eenen meer begrijpelijken en gezonden zin aan deze woorden te hechten, kan men de zaak, dunkt mij, gevoegelijk bij den zegen van God vergelijken, die alle werk vergezellen moet, om het wèl te doen gelukken. En de woorden: wat helpt het, dat Paulus plant en Apollos natmaakt, zoo de Heer den wasdom niet geeft, zetten hieraan zelfs een zeker gezag bij. Maar, denkt ligt iemand, dan beteekent die bijſtand des H. Geestes eigenlijk niets bijzonders; dan is de leer deszelven ſlechts eene algemeene waarheid, en geene ſchaduw zelfs van een karakteristiek leerſtuk des Christendoms. Dit beſluit ſchijnt mij echter toe te voorbarig te zijn. Het opgenoemde heeft misſchien eenen meer verborgen en diepen zin, zoo wel als dien oppervlakkigen en algemeenen, welke voor den min nadenkenden voldoende is.

De wijsgeer (althans die van vroeger tijd) onderſcheidt tusſchen werking der natuur en werkzaamheid van den zedelijken, vrijen mensch. De eerſte is geheel en onmiddellijk uitvloeiſel der ſcheppende almagt: de boom heeft aan het ſchieten zijner takken, het voortbrengen zijner bloemen, het dragen zijner vruchten geen ander deel, dan het werktuig, het geneesmiddel en dergelijke aan hetgeen dezelve, in de hand des meesters, te weeg brengen. Hier wordt dus niets gedaan, tenzij God het doe; Die alleen kan wasdom, kan gedijen, kan alles geven. En zoo wel de middelen, die den groei inzon-

Digitized by Google

derheid bevorderen moeten, — regen en zonneſchijn, op hunnen tijd en in hunne mate, — als de groei zelf, hangen van niemand dan van Hem af. Maar anders is het met den mensch: ſchoon evenzeer ſchepſel en te allen tijde afhankelijk van God, bezit hij echter een' eigen wil en werkzaamheid. God heeft hem de magt gegeven, om hetgeen hem ſtreelt en vleit en aangenaam toeſchijnt in te volgen, of, daarentegen, die hoogere wet, welke hem het waarlijk goede, betamelijke en Gode welgevallige doet kennen, in ontzag te houden. Is dit zoo niet, dan is ons geweten een kinderſpel, de hoogachting, welke wij den braven, in tegenſtelling met den ſlegtaard, toedragen, ijdele waan, en, zoo veel ik zien kan, alle vereering van een heilig Opperwezen, alle Godsdienst, dwaling en dwaasheid.

Hier is het dus eene andere vraag: Kan die wil, behoudens zijne vrijheid, op eene andere wijze, door andere middelen gebogen, geleid en beſtuurd worden, dan die van overreding, van verlichting, van uitlokking of bedreiging, van verlevendiging des gevoels, en wat dergelijke zedelijke werkzaamheden meer zij? Kan God hier anders dan door Zijn woord, of wel in den weg Zijner voorzienigheid, werkzaam zijn, om rede en geweten te hulp te komen? Was dit niet mogelijk, wij zouden echter mogen zeggen: „Het komt alles, Vader, van Uwe hand: alle goed is het Uwe, het kwade alleen onzer ſchuld toe te ſchrijven." Doch, hier treedt, zoo het ſchijnt, de belofte des H. Geestes tusſchenbeiden, op ons ernſtig gebed toegezegd. Deze kan als eene verzekering beſchouwd worden, niet alleen dat God regen en vruchtbare tijden zal geven, om het gezaaide te doen opſchieten en vruchten dragen, dat Hij ons niet in verzoeking leiden, maar van den booze verloſſen zal, maar ook, dat Zijn Geest met onzen geest medewerken, Zijne kracht onze zedelijke kracht ſteunen, Zijne heiligheid ons heiligen zal.

Of deze hulp intusſchen als bovennatuurlijk, als wonderdadig te beſchouwen zij, is daarmede niet uitgemaakt.

Digitized by Google

Het verband tusschen de almagt des Scheppers en de verleende, afhankelijke en toch vrije, kracht van het redelijk schepsel, en de invloed der eerste op de laatste, zal ons (met zoo veel anders) wel altijd een geheim blijven. En wat de leer des Bijbels omtrent den Geest des Heeren, als werkzaam in den mensch, betreft, deze schijnt van den beginne af aan tusschen natuurlijk en wonderdadig niet naauwkeurig te onderscheiden. Bij den man, die kunstig in koper en ijzer werkte, dacht toch niet ligt iemand aan iets hoogers, dan zonderlinge gaven des vernufts, noch bij Saul en de menigte der profeten of leerlingen van dezelven, aan meer dan heilige geestdrift, verrukking en opgetogenheid; terwijl elders wederom, zoo wel bij de oude Godsmannen, als bij de Apostelen, aan hooger bijstand moet gedacht worden.

Zou niet het bejammerenswaardigste bij deze ganſche zaak zijn, dat de voorstander van eene wonderdadige, althans geheel onbegrijpelijke, onmiddellijke medewerking van het Opperwezen zoo ligt tot eigene werkeloosheid vervalt, wel biddende, maar niet wakende, — en dat hij, die het tegendeel drijft, alles meenende te kunnen beredeneren, zoo ligt alles wegredeneert, het bekende niet acht, het natuurlijke beschouwt als moest dat van zelve komen, ja eindelijk, in zijn geloof aan eene allerbijzonderste voorzienigheid wankelende, weinig meer van het gebed verwacht? Zeker, dit laatste is te verderfelijker, omdat zelfs de zedelijke kracht van het gebed op die wijze verloren gaat. Want hoe zal iemand zich door hetzelve in het vertrouwen op God en dus in het moedig eigen pogen versterken, die aan geene verhooring gelooft?

Helaas! de Heer moge goed zaad in zijnen akker uitstrooijen, de vijandige mensch zal er altijd onkruid onder zaaijen.

S.

Digitized by Google

DE NATUUR IN NOORD-AFRIKA.

Voorlezing in het Natuurkundig Gezelschap te *Koppenhagen*, door Prof. SCHOUW.

(Uit het *Deensche* Tijdschrift, getiteld: *Naturhistorisk Tidsskrift, udgivet af* H. KRÖYER. *Forste Hefte. Kjöbenhavn*, 1836.)

Gelijk de natuur in het kleine eene oneindige menigvuldigheid aanbiedt, die zich b. v. vertoont, wanneer wij de afzonderlijke dier- of plantensoorten, verschillende individuën van dezelfde soort, ja verschillende deelen van hetzelfde voorwerp vergelijken, — zoo vertoonen er zich ook kenschetsende verscheidenheden in het groote, wanneer wij b. v. de groote afdeelingen der aardoppervlakte, welke wij gewoon zijn werelddeelen te noemen, vergelijken, zoodat elk werelddeel zijnen eigendommelijken karaktertrek heeft. En gelijk men ten opzigte van dieren en planten nu eens groote massa's aantreft met geringer zamengesteldheid, dan weder kleinere massa's met meer zamengesteld maaksel, zoo bieden ook de groote werelddeelen een gelijksoortig verschil aan.

Eene tegenstelling gelijk de laatstgenoemde ontstaat uit eene vergelijking tusschen *Afrika* en *Europa*, waarop RITTER vooral opmerkzaam heeft gemaakt. Beschouwen wij de wijze, waarop *Afrika* tegen de zee begrensd is, dan vinden wij dit werelddeel zeer toegerond, met weinige en niet diepe bogten, zonder in het land dringende meerboezems, en deswege ook zonder uitspringende schiereilanden. *Europa* wordt daarentegen diep ingesneden door in het land dringende zeeën; door de Noordzee en het *Kattegat*, de Oost- en de Middellandsche Zee met hare bogten, de Zwarte Zee en die van *Azoff*, behalve de Witte Zee en de verschillende bogten der *Atlantische* Zee. Hierdoor ontstaan de talrijke uitspringende schiereilanden, het *Scandinavische* schiereiland, *Jut-*

Digitized by Google

land, *Noordholland*, *Spanje*, *Italië*, *Morea*, de *Krim*. Men kan *Afrika* gevolgelijk als een ligchaam zonder, *Europa* als een ligchaam met ledematen beſchouwen. Maar ook ten opzigte van de oneffenheden der aardoppervlakte biedt *Europa* eene grootere verſcheidenheid aan dan *Afrika*, hetwelk daarin almede eene opmerkelijke eenzelvigheid vertoont. Terwijl *Europa* een aanzienlijk aantal van afzonderlijke bergmaſſa's bezit, die onderling zeer verſchillen in hoogte, vorm en rigting, en tuſſchen welke lage en hooge vlakten liggen van verſchillende uitgebreidheid en gedaante, zoo biedt *Afrika*, voor zoo ver zich althans onze tegenwoordige kennis uitſtrekt, een buitengewoon groot hoogland in het zuiden en een buitengewoon groot laagland in het noorden aan. Wilden wij de inrigting der werelddeelen met de voortbrengſels der kunst vergelijken, dan zouden wij *Afrika* eene eenvoudige piramide kunnen noemen, en *Europa* eene Gothiſche kerk met menigvuldige uitſteekſels, torens en verſierſels.

Daar *Afrika* voor het grootſte gedeelte in den heeten aardgordel ligt, waar de klimatiſche verhouding eene veel grootere eenvormigheid aanbiedt, dan in de gematigde of koude luchtſtreek, waaronder *Europa* gelegen is, zoo is er ook in deze plaatſing eene oorzaak tot eenzelvigheid, als karaktertrek bij *Afrika*.

Aan het westelijk gedeelte van *Afrika's* noordkust ligt een afgezonderd langwerpig gebergte van niet onaanzienlijken omvang, het *Atlas*-gebergte; — verder tegen het oosten, tuſſchen *Tripoli* en *Egypte*, treedt eene andere, maar veel kleinere, van boven vlakke bergmaſſa te voorſchijn, het *Barka-plateau*. Beide deze bergmaſſa's zijn naar het zuiden door eene groote vlakte omgeven. Was de ſtand der zee eenigzins hooger dan hij is, zoo zoude deze vlakte door de zee bedekt worden, waaruit die twee bergmaſſa's als eilanden zich verhieven. Zij verſchillen, althans aan de noordzijde, in klimaat en in planten ſlechts weinig van de zuidelijkſte deelen van *Europa*, (*Spanje*, *Sicilië*, *Calabrië* en *Griekenland*.) Het *Afri-*

Digitized by Google

kaansch karakter komt hier nog niet te voorschijn, of er is slechts eene aannadering tot hetzelve aanwezig. Uit het physisch-geographisch standpunt behooren deze bergmassa's daarom veeleer tot *Europa*.

Maar zuidwaarts van deze gebergten en de Middellandsche Zee tot aan den *Niger* en het meer *Tsaad*, van 30—16° N. B., strekt zich van den *Atlantischen* Oceaan tot aan de Roode Zee de ontzaggelijk groote lage vlakte der woestijn 100,000 vierkante mijlen in omvang uit, alzoo even groot als $\frac{2}{3}$ van *Europa*, of omtrent driemaal grooter dan de Middellandsche Zee. Wij kennen geene enkele andere zoo groote lage vlakte, ja geene, welke eenigzins daarbij komt; want de vlakten der *Plata-* of der *Mississippi*-rivier en de *Siberische* vlakte zijn aanmerkelijk kleiner.

De vlakte der woestijn wordt nog grooter, wanneer wij hare *Aziatische* voortzettingen mederekenen; want zij neemt, in de hoofdzaak met dezelfde karaktertrekken, het grootste gedeelte van *Arabië*, den kustrand van *Perzië* en het noordoostelijke *Indië* in, tot aan den lageren loop van den *Indus*.

Het grootste deel van den omvang der woestijn is eene volkomene vlakte. De reiziger ziet slechts de vlakke aarde en het gewelf des hemels, gelijk de zeevaarder op de wereldzee niets dan het vlak der zee en den hemel ontwaart; geene bergen, hoogten, ja geen bosch of kreupelhout en geene menschenwoning breekt het uitzigt af over de onmetelijke woestijn. Ontmoet men een voorwerp, zoo wordt het gezigt, even als op de vlakte der zee, in de berekening des afstands bedrogen. Eene diepe stilte rust over de woestijn; het minste geluid wordt gehoord op een' voor hem, die daaraan niet gewoon is, onbegrijpelijken afstand, en ook voor het gehoor is het hier moeijelijk, afstanden te bepalen. Maar offchoon alzoo eene volkomene vlakheid het hoofdkarakter uitmaakt, zoo zijn er toch, bijzonder in het oostelijk gedeelte, uitzonderingen; in deze streek verheft zich de grond in hoogten en bergvlakten, maar gewoonlijk van

Digitized by Google

zulke groote uitgeſtrektheid, dat het rijzen en dalen weinig bemerkbaar is.

Men ſtelt zich de woestijn als eene onafgebrokene zandzee voor, waar de reiziger door het diepe zand waden moet. Zulks geldt wel van een gedeelte, maar geenszins van het geheel, ja misſchien niet eens van het grootſte gedeelte der woestijn. Op vele plaatſen heeft de oppervlakte vasten rotsgrond, die of geheel bloot ligt of ſlechts met eene dunne zandlaag overdekt is. Het zand ontſtaat deels daaruit, dat de rotsgrond zich door den invloed des dampkrings oplost, deels door dat de op de kust der Middellandſche Zee heerſchende noordewinden het zeezand op het ſtrand werpen, van waar het vervolgens door dezelfde winden dieper landwaarts in gedreven wordt. In uitholingen, in de kleine dalwegen, of waar de rotsgrond zich eenigzins verheft, verzamelt zich het zand in hoopen, gelijk bij ons de ſneeuw op de velden; en in zulke ophoopingen kan het zand eene aanmerkelijke diepte hebben, en reizen met kameelen en paarden zelfs kunnen daardoor moeijelijk of gevaarlijk worden; maar op de meeste plaatſen ſchijnt het zand niet aanmerkelijk te zijn. De vertellingen, alsof karavanen begraven zouden zijn geworden onder het zand, ſchijnen grootendeels ongegrond te zijn; dit is zeker, in de meeste gevallen komen karavanen van honger om, wier overblijfſels vervolgens door het zand bedekt worden. Maar het zand wordt toch door de geweldige ſtormen, welke hier, even als op de ongetemde zee, ongeſtoord woeden, gevaarlijk, wanneer de lucht er zich mede opvult, het alzoo het uitzigt beneemt, en oogen en huid lijden doet. Dat is de zoo beruchte wind *ſamoum*.

De woestijn is de warmſte aardſtreek, welke wij kennen. De naakte bodem, het gemis van water en regen bewerkt, in vereeniging met de ligging in de nabijheid des evenaars, dat de warmte hier tot eene in andere gewesten onbekende hoogte klimt. Desniettemin is de winter, in vergelijking der breedte, koud. De reizi-

Digitized by Google

gers, die de woestijn in dat jaargetijde doorreisd hebben, zoo als CAILLIÉ, DENHAM, CLAPPERTON, CAILLAUD en anderen, moesten over de nachtkoude klagen; ja de temperatuur zinkt somtijds zelfs tot het vriespunt.

Datgeen, hetwelk in klimatisch opzigt bovenal den woestijngordel kenschetst, is het bijkans volkomen gebrek aan regen. Het groote *Fransche* werk over *Egypte* berigt ons, dat in *Opper-Egypte* regen bijkans een wonder is. Volgens POCOCKE had men in acht ganschè jaren niet meer dan tweemalen regen gehad, en zulks niet meer dan een half uur telkens. Hetzelfde geldt, naar CAILLAUD, van *Nubië* en het noordelijke *Sennaar*. Volgens berigt van OUDNEY, aangaande de woestijn zuidwaarts van *Tripoli*, kunnen er wel van tijd tot tijd op enkele plaatsen zware regenbuijen vallen, maar zulks is een zoo zeldzaam verschijnsel, dat het somtijds met tusschenruimten van vijf tot zes, ja acht jaren plaats heeft (zoodat de landbouw deswege onmogelijk is.) Hetzelfde verhalen onderscheidene andere reizigers. De woestijn vormt daarom een' aardgordel, dien men, in klimatisch opzigt, den regenloozen aardgordel zou kunnen noemen.

Met dit gebrek aan regen staat gebrek aan water in het naauwste verband. De geheele woestijn levert niet eene eenige rivier op; zij zendt er geene enkele, noch naar de Middellandsche of *Atlantische* Zee, noch naar den *Nijl*, den *Niger* of het meer *Tsaad*. De *Nijl* komt van eene andere aardstreek; maar in zijnen geheelen loop door den gordel der woestijn neemt hij van geene der zijden eenen enkelen bijstroom op.

Bronnen komen zeer zelden voor; menigvuldiger zijn putten, waarin het spaarzame regenwater bewaard blijft, 't geen zich in diepten verzamelt; maar deze verdroogen dikwerf, stellen de hoop der dorstende karavanen te loor, en brengen hun daardoor dikwerf den dood. Het water is brak, want de bodem is gemeenlijk met zout doortrokken.

Digitized by Google

Het meest kenſchetſende echter in alle opzigten in deze aardſtreek, en hetgeen aan haar de benaming van woestijn heeft doen geven, is het bijkans volkomen gemis van plantengroei; geen bosch of kreupelhout, geen gráskleed bedekt den bodem. Slechts waar de woestijn door de zee begrensd wordt, of digt bij dezelve, worden eenige zeeplanten gevonden, en in de nabijheid van de overige grenzen der woestijn eenige kleine doornbosſchen. Uitzonderingen maken verder de *Oäſen*, welke men met eilanden in de zandzee of met vlekken op eene panterhuid vergeleken heeft. Deze ontſtaan daar, waar in diepten zich eene kleine beek of meer van het ſpaarzame regenwater vormt, of waar bronnen uit de lage *plateaux* voortſpringen, wier hellende berglagen het water volgt, en alzoo als eene Arteſiaanſche bron op een' aanmerkelijken afſtand opwelt.

De *Oäſen* worden door de *Arabieren* als *Eden's* lusthoven afgeſchilderd; zulks zijn zij echter geenszins op zichzelve, maar ſlechts in vergelijking met de haar omgevende woestijn. De vegetatie is in deze *Oäſen* over het algemeen niet zeer weelderig en daarbij hoogst eenvormig. Naar het westen neemt het aantal der *Oäſen* af. De boom, die inzonderheid de vegetatie der *Oäſen* kenſchetst, is de dadelpalm (*Phoenix dactylifera*); deze vormt er bosſchen, en aan dezen boom is het geheele beſtaan der bewoners vastgeknoopt, want dadels zijn hun brood en het voeder voor hunne paarden en kameelen; het zijn eveneens de dadels, welke het belangrijkſte proviand voor de door de woestijn trekkende karavanen opleveren. Gedroogd, worden zij in zakken medegevoerd, en voor menſchen en dieren wordt uit denzelfden zak het voedſel genomen, als zij van hunnen bezwaarlijken dagmarsch uitrusten. Naast den dadelpalm verdient de *Doum*-palm (*Cucifera thebaïca*) genoemd te worden, die zich van den eerſten en van de palmen in het algemeen door zijnen in takken verdeelden ſtam onderſcheidt. Deze wordt niet zoo ver noordwaarts als de dadelpalm aangetroffen; want hij wordt niet in

Digitized by Google

Neder-Egypte, maar eerst in *Opper-Egypte* en *Nubië* gevonden, en ten zuiden van *Tripoli* niet voor den 21° N. B.; in het westelijke gedeelte der woestijn schijnt hij te ontbreken. Verder behoort tot de vegetatie der *Oäsen* de *Arabische* gomboom, (*Acacia vera*, *arabica*, *Senegal*) die nabij de oostelijke en westelijke grenzen der woestijn groeit en het *Gummi arabicum* oplevert, een gewigtig handelsartikel in *Egypte* en het noordelijke *Senegambië*. Eindelijk de mannastruik, (*Tamarisc africana*) bekend uit den togt der *Israëliten* door de woestijn van *Arabië*, waar hij mede groeit.

Eene spaarzame plantenwereld brengt eene spaarzame dierenwereld met zich. Tot de dieren, die in de woestijn voorkomen, behooren voornamelijk de struisvogel, de gazél, de jakhals, de hyaena, de luipaard en de leeuw.

Een gewest, dat, de kleine *Oäsen* uitgezonderd, tot veldgebruik ongeschikt is, eene aardoppervlakte zonder plantenbekleeding, en daardoor slechts op weinige plaatsen tot weide geschikt, kan natuurlijkerwijze slechts eene uiterst spaarzame bevolking bezitten; deze is beperkt tot de bewoners der *Oäsen* en de omzwervende horden, welke deels van eene schrale veeteelt, deels van het plunderen der doortrekkende reizigers leven, welk laatste inzonderheid geldt van de *Tuariks* en *Tibboos*. Maar de woestijn wordt door groote karavanen bereisd, welke langs wegen, die sinds duizende jaren dezelfde gebleven zijn, haar doortrekken van *Marocco* en *Tripoli* naar *Tombucto*, van *Caïro* naar *Bornou* of *Darfour* enz.; reizen, die weken en maanden lang duren. Dit zijn de *Arabische* kooplieden, welke hier eenen uitgebreiden handel drijven, en op het schip der woestijn, den kameel, goudstaven, elpenbeen, struisvederen en gom uit *Soudan*, ten zuiden der woestijn, naar de *Berber*-kust en *Egypte* overbrengen, en daarentegen naar *Soudan* Oosterssche en *Europesche* manufacturen, waaronder ook wapens en ammunitie, aanvoeren. Op deze reizen, gelijk ook die, waarbij *Arabieren* als Nomaden

Digitized by Google

in de minder dorre ſtreken der woestijn omzwerven, vertoont zich de mensch met zijne eigendommelijke, door duizende jaren heen hem bijgeblevene karaktertrekken: tezin om vaste woningen te nemen, gastvrijheid jegens hem, die zijne legerplaats bezoekt, maar lust om dengenen uit te plunderen, dien hij daar buiten aantreft, liefde jegens zijnen ſtam, wreedheid en haat tegen zijne vijanden, en eene levendige phantaſie, zijn de trekken, die hem nu evenzeer kenſchetſen, als zij zulks deden in de Middeleeuwen en in de oudſte tijden.

Bij den 15—16° N. B. verandert de *Noord-Afrikaanſche* natuur geheel en al; zoo wel bij den *Atlantiſchen* Oceaan, als naar de Roode Zee, treden gebergten op, die als de voormuren en zijvleugels beſchouwd kunnen worden van het *Zuid-Afrikaanſche* hoogland, de gebergten van *Abyſſinië* en *Senegambië*. Tusſchen deze twee gebergten ligt nu een, wel over het geheel vlak, uitgeſtrekt gewest, maar hetwelk deels 1000 tot 1200 voet boven de oppervlakte der zee zich verheft, en alzoo als het voorterras tot het hoogland beſchouwd kan worden, deels ook eenige groote oneffenheden heeft, en in den gordel der woestijn uitſpringt. Dit is *Soudan*, hetwelk ons eerst in den jongſten tijd door DENHAM's, CLAPPERTON's en LANDER's reizen nader is bekend geworden.

Terwijl in de woestijnſtreek rivieren, beken en meren geheel ontbreken, vindt men hier daarentegen den grooten *Niger*-ſtroom, met zijne aanzienlijke nevenrivieren van het westen, zuiden en oosten, benevens het meer *Tſaad*, met de *Kaspiſche* Zee, het grootſte meer op den aardbol, met de aanmerkelijke rivieren, die er van verſchillende kanten, uitgenomen van de noordzijde, in zamenloopen.

Ten opzigte der warmte is het klimaat nagenoeg gelijk aan dat der woestijn, doch is de hitte meer getemperd in *Soudan*, ſchoon het nader bij den evenaar ligt, deels omdat het hooger boven de zee gelegen is, en deels omdat er groote oorzaken van verkoeling zijn.

Digitized by Google

Maar hetgeen bijzonder *Soudan* van de woestijn onderscheidt, is, dat, terwijl in deze de regen bijkans geheel ontbreekt, dezelve daarentegen in genoemd gewest overvloedig is, welke echter, even als in andere streken van de heete Zone, tot een' zekeren tijd des jaars, den zoogenoemden regentijd, beperkt blijft. Deze valt, gelijk overal tusschen de keerkringen, in hét jaargetijde, waarin de zon voor het halfrond, in 't welk het land gelegen is, het naast bij haar toppunt komt. De regen is op dien tijd zoo sterk, dat de groote rivieren, de *Niger* b. v., uit hare oevers treden en het land overstroomen; ook het meer *Tsaad* gaat ver over zijne boorden in den regentijd.

In plaats van de onvruchtbare woestijn, treedt hier een met planten rijk bezaaide grond te voorschijn; koornakkers met gierst, rijst, boomwol en andere gecultiveerde gewassen. De dadelpalm verdwijnt geheel, en men kan, van *Sennaar* af in het oosten tot den *Niger* toe in het westen, de zuidergrens van den dadel vervolgen, die met de noordergrens van den regenkreits tezamenvalt. Deze grens ligt op 15—17° N. B. In de plaats van den dadelpalm, als den kenschetsenden boom der woestijn, komt de *Baöbab* (*Adansonia digitata*), die door zijnen dikken stam, welke tot 80 voet in omtrek wordt, en door den ouderdom, dien hij bereikt, (ten minste twee- of drieduizend jaren) merkwaardig is. Dezen boom vindt men even zoo min noordwaarts van de regengrensscheiding, als den dadelpalm ten zuiden derzelve, en hij is alzoo *Soudan's* kenschetsende boom.

Met den weelderigen plantengroei treedt eene talrijker dierenwereld en eene veel talrijker bevolking te voorschijn. Maar deze wordt hier door een ander menschenras gevormd; want het Negerras is hier geheel en al heerschende; een ras, zoo geheel van het andere verschillende door kleur, gedaante des hoofds, vorm van den neus en der lippen en het gekroesde haar, verschillend tevéns in karakter en zeden, schoon een groot gedeelte der bewoners

Digitized by Google

de oorſpronkelijke *Fetisch*-dienst verlaten heeft en tot de *Mahomedaanſche* Godsdienst overgegaan is.

Men ziet hier alzoo twee buitengewoon groote landſtreken, waarvan elke afzonderlijk, doch vooral de woestijn, eenen hoogen graad van eenvormigheid vertoont, maar welke, in betrekking tot elkander, eene ſcherp begrensde en afſtekende tegenſtelling in een phyſisch-geographisch opzigt aanbieden. Deze tegenſtelling geeft ons een treffend bewijs voor het groote gewigt dés regens, hetwelk wel nergens duidelijker in het oog loopt. Wij zien hier, hoe de groote wekſter van het plantenleven, de *warmte*, niets vermag uit te regten, zonder de groote voedſter van het plantenleven, het *water*. In *Soudan*, waar zich beide deze twee hoofdvoorwaarden voor het plantenleven vereenigen, vertoont zich een bodem, rijk met plantengroei bekleed, vertoonen zich millioenen dieren, talrijke bewoners, velden, ſteden en vlekken. Ten noorden van deze ſtreek, waar de warmte niet minder werkzaam is, maar het water ontbreekt, is er ſlechts eene dorre woestijn. Ginds beweegt en roert zich het leven, in dieren en planten van duizende vormen, in ontelbare voorwerpen, en wordt in levende ſtemmen gehoord; — daar is het leven uitgeſtorven; ſlechts levenlooze ligchamen treffen het oog; ſlechts de bewegingen van zand en lucht door den wind treffen het oor.

J. v. d. H.

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(Vervolg van bladz. 808 des vorigen jaars.)

Nieuwigheden.

„ Zonder het nieuwe is de *Franschman* een visch op het „ drooge."

Brief van LUBLINK WEDDIK.

Digitized by Google

„ Er is niets nieuws onder de zon," zeide SALOMO reeds in zijnen tijd; maar, lieve hemel! hoe vreemd zou die wijsste der Koningen opzien, wanneer hij eenige blikken in het hedendaagsche *Parijs* kon werpen! Hoe veel nieuws is daar aan de orde van den dag! Men hoort er van *omnibussen restaurans* en eene *romantische school*, van eene *barbe en jeune France* en *laarzen van gom elastiek*, *parfaitement imperméable*, van *Paraguay roux tegen kiespijn* en van *het temmen van tijgers*, *hyæna's en leeuwen*, van *vuurwerken*, *die het vergaan der wereld voorstellen*, van *een' man*, *die* 128 *mijlen te voet op één' dag aflegt*, van een *théâtre nautique*, een' *stoomwagen*, een *navire aërien*, eene *voiture à voiles* en wat niet al meer! Onder al die zaken, het is waar, komen wel eens oude en weder kunstig opgewarmde nieuwigheden voor; maar dit neemt niet weg, dat men *Parijs* als het beste argument kan aannemen ter wederlegging der thesis van SALOMO: „ Daar is niets nieuws onder de zon."

„ Even als de kinderen thans nog doen," zegt de Heer G. J. MULDER (*), „ wanneer zij den hemel aanschouwen, zoo hebben velen in vroegere eeuwen gewenscht, de kluisters, die onze voeten aan de oppervlakte der aarde binden, eens te kunnen vaarwel zeggen, en in hoogere lucht ruimer adem te scheppen, hier met een' oogopslag de schepping te kunnen overzien, en nader bij de schatkamer van de geheimen der natuur te wezen. Wie weet, of de zucht, om de vogelen op hun spoor te volgen, en klapwiekend zich door de ruimte te kunnen bewegen, wel zoo veel jonger is, dan het vliegen der vogelen zelf! De fabel van ICARUS en DAEDALUS (†) leert ons althans, dat deze zaak den

(*) *Leerboek voor scheikundige Werktuigkunde*, 1sten D. 1ste Stuk, bl. 164.

(†) DAEDALUS, zoon van HYMETION, was een der bekwaamste en vernuftigste kunstenaars van oud-*Griekenland*, en als bouwkundige reeds beroemd in een' tijd, dat hij zelf

Digitized by Google

ouden voor de verbeelding zweefde. Doch dit opſtijgen in de lucht door eigen vermogen, hoe menigmaal men ook in lateren tijd hierop de aandacht gevestigd heeft, is altijd bij den *wensch* gebleven. Het kon intusſchen niet anders, of men bleef dezen wensch koesteren, en al was het dan niet door eigen vermogen, al moest men van andere hulpmiddelen gebruik maken, als men maar eens deze aarde kon verlaten!"

Niettegenſtaande BACO, MENDOZA, DE LANIS en GALIEN toeſtellen tot zulk opſtijgen aan de hand gaven, werd eerst door CAVENDISH, 1766, de groote ſoortelijke ligtheid van het waterſtofgas ontdekt, en door BLACK, 1768, en CAVALLO, 1782, aangetoond, dat hierdoor vaste ligchamen in de lucht zouden kunnen opgevoerd worden. Holle ligchamen van papier of varkensblazen, door CAVALLO met waterſtofgas gevuld, ſtegen echter niet op; de laatſten waren te zwaar, de eerſten te poreus (*).

Het waren de Gebroeders MONTGOLFIER, die het eerst een' ballon, uit taf vervaardigd en door brandſtof verwarmd, deden opſtijgen. Zulks werd her-

---

nog eerst de bijl, de zaag en boor en andere noodwendige gereedſchappen moest uitvinden. Wegens eenen moord door den *Areopagus* tot ballingſchap verwezen, week hij naar *Kreta*, en bouwde voor den Koning MINOS den vermaarden doolhof, in welken hij met zijn' zoon ICARUS en den *Minotaurus* (een tweeſlachtig monſter, hetwelk half den vorm van een' mensch, half dien van een' os had) werd opgeſloten. Om te ontkomen, vervaardigde hij kunſtige vleugels, welke hij met was aan zijne ſchouders en aan die van ICARUS vastmaakte, waarmede zij wegvlogen; maar, ICARUS, tegen zijns vaders raad, zijne vlugt te hoog nemende, deed de zon het was zijner vleugelen ſmelten, en hij viel in de *Aegeïſche* zee, waar hij verdronk. DAEDALUS kwam behouden op *Sicilië* aan. — De vleugels zijn zeker eene poëtiſche opſiering van de uitvinding der zeilen in plaats van riemen.

(*) Zie het op vorige bladzijde aangehaalde werk.

Digitized by Google

haald met dieren, in eene mand aan den ballon bevestigd, die, toen de ballon op de aarde terugkwam, onbeschadigd werden bevonden. PILATRE DE ROSIER was de eerste, die het waagde, in 1783, zich aan een' ballon in het luchtruim toe te vertrouwen. Sedert dien tijd zijn de luchtreizen zoozeer vermeerderd, dat het thans moeijelijk zoude zijn, ze allen op te sommen; ja, tijdens BONAPARTE werd de luchtbol zelfs als middel, om het leger des vijands te herkennen, gebruikt, en een corps Aërostiërs opgerigt, waarvan COUTELLE, een Kolonel, de Chef was. Te *Maubeuge* deed hij het eerst zijne waarnemingen op het vijandelijk leger. Hij verhief zich dagelijks tweemaal tot eene hoogte, die door het touw, met hetwelk de observatie-luchtbol aan den grond bevestigd was, naar willekeur kon geregeld worden. Door den vijand werd er op den ballon geschoten, en dezelve meer dan eens bijna geraakt. COUTELLE liet zich ook eens voortslepen van *Maubeuge* naar *Charleroi*, en bleef 39 uren achtereen bij den slag van *Fleurus* waarnemen. Uit dit alles ziet men, dat luchtbollen en luchtreizen niet nieûw zijn; maar het bleef echter nog altoos eene te wenschen zaak, den ballon te kunnen regeren; (dat wil zeggen, men moet kunnen klimmen en dalen naar willekeur, om van verschillende luchtstroomen des dampkrings gebruik te maken, die ons naar de bedoelde plaats moeten voeren; men moet bij tegenwind voorwaarts kunnen komen, enz.) Daartoe werden pogingen aangewend door BLANCHARD, LUNARDI, ROSIER enz., hunne ballons met zeilen, riemen of andere stuurtoestellen optuigende; door welke proefnemingen deze mannen zelve en hunne reisgenooten bijna allen op eene verschrikkelijke wijze den dood vonden.

De snelheid, waarmede men door middel van een' ballon van de eene plaats naar de andere kan komen, is bekend; en het is daarom te bejammeren, dat men tegenwoordig zoo weinig werk van dit, in sommige gevallen nuttige, middel maakt. — Stil! zacht wat! Er

Digitized by Google

beſtaat immers thans een *navire aërien*, een luchtſchip, den naam van *Aigle* dragende, waarin men zoo gerust als in eene ſtoomboot of in eene diligence zal kunnen reizen. Hoor ſlechts het opſchrift van het Programma: „ *Aſcenſion du navire aërien, nommé l'Aigle, de* 150 *pieds de longueur ſur* 45 *de hauteur, qui partira des Champs Elyſées pour deſcendre au Champ de Mars et de là partir pour Londres,* 98 *lieues de Paris, en deux heures, Dimanche* 17 *Août, à* 2 *heures.*" — „ In plaats van op de aarde en op het water te reizen, (gaat het Programma voort) zal de lucht voortaan het element zijn, waarin wij ons zullen voortbewegen; het element, tot heden toe aan den mensch weêrſpannig gebleven. Wij zullen gelijken aan de zwaluw, die zich in de lente naar den luchtkring verheft, welke van het noorden zich beweegt, en, gedragen op de vleugelen des winds, onze ſtreken bereikt, nadat zij zonder inſpanning dikwijls meer dan 40 mijlen in een uur heeft afgelegd. Alzoo zullen weinige dagen genoegzaam zijn, om de wereld rond te reizen. Het is de Heer LENOX, aan wien wij deze ſtoute en nuttige onderneming verſchuldigd zijn," enz. Deze LENOX nu had, twee jaren geleden, in de ſteengroeven van *Montmartre* een groot luchtſchip vervaardigd, hetwelk hij zorgvuldig voor iedereen verborgen wist te houden, en hetwelk op zekeren avond van onder de loods werd genomen, om, buiten het bereik van nieuwsgierigen, eene proef te nemen en de zekerheid te erlangen aangaande de berekeningen van voornoemden Heer. De uitkomst beantwoordde echter niet aan zijne verwachting. Na dien tijd heeft hij een ander luchtſchip vervaardigd, hetwelk in eene afgeſloten ruimte in de *Champs Elyſées* zich bevindt, en ſedert eenigen tijd bezigtigd kan worden; met hetzelve moet de bovengemelde reize naar *Londen* volbragt worden. Met een aantal menſchen bezagen wij dezen zoogenaamden *Arend*. Op den grond uitgeſtrekt liggende, ſchijnt het bij den eerſten oogopſlag een vervaarlijk zeegedrogt te zijn; deszelfs lengte is 150 voeten, de hoogte 45.

Digitized by Google

LENOX heeft dit gevaarte vervaardigd naar het ontwerp van MEUNIER; dat wil zeggen, het is uit twee bekleedsels zamengesteld. (*) De stof, waaruit het bestaat, is van zijde en katoen, omgeven met eene laag elastieke gom; een tweede ballon van calicot, met elastieke gom bestreken, moet in den eersten gebragt worden, als middel van voorzigtigheid en zekerheid niet alleen, maar ook om als eene soort van zwemblaas te dienen, die met lucht gevuld of van dezelve ontledigd wordt, naar mate men wil rijzen of dalen; daardoor zal men, zonder ballast of gas te verliezen, in de luchtstreek komen, welke het meest geschikt is om het doel der reize te bereiken. De ballon heeft een' langwerpigen vorm, even als een visch; het schuitje is van gevlochten teenen, met kleine banken voor de reizigers voorzien, en heeft aan beide zijden de stuurtoestellen, bestaande uit breede, van uitgespannen linnen vervaardigde riemen; aan elk einde van het schuitje is eene soort van roer, welks vleugels de rigting aannemen, door de reizigers verkozen. Deze roeren kunnen zich bovenwaarts bewegen, of dienen tot het nederdalen, even als eene boot rijst of daalt, naar gelange der kracht en rigting, die de riem erlangt; daarenboven bevindt er zich eene perspomp aan den ballon, die de lucht, tusschen de beide ballons besloten, meer of min kan zamenpersen.

Des Zondags, 17 Augustus, begaven wij, mijn vriend V. D. V. en ik, ons naar het *Champ de Mars*, voorzien van entréebilletten, daags te voren genomen, door welke men het regt verkreeg, zich binnen den afgeperkten kring of omtrek, in welks midden de ballon zich bevond, te begeven. Met zulk een kaartje vermogt men ook eene Dame derwaarts te geleiden. „*Ce mode de souscription*, (zegt zeker dagblad) *par billets délivrés à l'avance, satisfait à la fois le public, les besoins de l'entreprise et l'honorable caractère du Commandant, qui la dirige.*" Wie denkt hier niet aan de

(*) Zie het aangehaalde werk, bl. 176.

Digitized by Google

woorden van FOKKE: „Al wat blinkt of licht wederkaatst, is der menschelijke ziel bijzonder aangenaam; mogelijk daarom ook het goud en zilver, dat van ouds, tot heden toe, bij jongen en ouden, geleerden en ongeleerden, bijzonder geliefd is, inzonderheid wanneer het in schijfjes gesneden, en met een' geharnasten ridder, ruiter, gewapende maagd of kopje gestempeld is."

Behalve den Maarschalk Graaf LOBAU en de Generaals van den Staf der Nationale Garde, las men in sommige *Parijsche* dagbladen de namen van een aantal beroemde mannen, die de taak van Commisarisen voor deze wetenschappelijke plegtigheid (*solemnité scientifique*, zoo als men het noemde) wel op zich hadden willen nemen; de namen van Dr. AUTOMARCHI, ODILLON BARROT, den Baron DUBOIS, ALEXANDER DUMAS, EUGÈNE ISABEY, den Baron LARREY, den Graaf DE MONTLOSIER, den Prins DE PUCKLER MUSKAU, den Graaf ALFRED DE VIGNY en ook van den Kolonel COUTELLE, den voormaligen Chef der Aërostiërs, waren daaronder. Maar waarom, dacht ik, vindt men er niet éénen van een groot natuurkundige, van ARAGO, BIOT, GAY LUSSAC b. v.? Immers deze mannen behoorden daar werkelijk te huis. Met veel moeite bereikten wij langs de kaai het *Champ de Mars*, nu hier dan daar een' stoot van de verzamelde volksmenigte krijgende; in den afgesloten omtrek te komen, was ons echter niet mogelijk. Onder het gewoel vernamen wij, dat het luchtschip thans geproviandeerd werd; dat er een aantal physische werktuigen, twee perspompen enz. enz. geladen werden, en dat, met den Heer LENOX, AGASSON, DE GRANDSAGNE, LAURENS, EDAN en nóg tien andere Heeren, en ook Mesdames LENOX en EDAN, de reize mede zouden ondernemen. Lang zagen wij reeds het kolossale luchtschip boven de menigte uitsteken, maar nog geene beweging hoegenaamd. Zulks duurde zeer lang, en de afgebrokene woorden of volzinnen, die men in den beginne hoorde, veranderden langzamerhand, naar mate

Digitized by Google

men ongeduldiger werd, geheel en al van toon; eerst hoorde men: „*Le vent est favorable. — Ah! ce sera un spectacle magnifique. — Quel courage de ces dames, d'accompagner leurs maris! — Hé!* LOUIS, *connaissez-vous ce courageux M.* LENOX. — *C'est la plus hardie invention moderne*," enz. enz.; eindelijk begonnen de volgende woorden te klinken: „*Vois-tu quelque mouvement*, PIERRE? — *Mais non. — Celà ne commencera jamais. — Ma patience est à bout. — Je crois qu'on se joue de nous. — Diable! celà m'ennuye. — He! ho! l'ascension. — Faites monter le navire*," enz. enz. Eensklaps komt de ongeduldig geworden menigte in beweging; men hoort geschreeuw, gegil; nu is het gewenschte oogenblik gekomen; ieder steekt het hoofd naar boven, verheft zich op de teenen, rekt zoo veel mogelijk den hals langer uit, maar men ziet minder dan te voren, men ziet zelfs den hoog uitstekenden ballon niet meer. „Mijn hemel! was hij dan reeds in het luchtruim? Vloog hij sneller dan een blikseminstraal naar boven?" Ach neen, waarde Lezer! hij was geborsten, en zonk, gelukkig nog op slechts twee voeten afstands van den grond, ineen. Zoo eindigde deze *solemnité scientifique!* . . .

Terwijl een stoomwagen dagelijks in de *Champs Elysées* reed, en zonder spoorweg eene reize naar *St. Germain* ondernam, twee groote rijtuigen achter zich slepende, kwam zekere Mr. HACQUET te *Parijs* met een rijtuig met zeilen; eene uitvinding, die niets minder ten doel heeft, dan eene scheepvaart langs den grond op de drooge oppervlakte der aarde daar te stellen, en wegen en velden in kanalen te veranderen, op welke men met de snelheid des winds zich zal kunnen bewegen! „Er bestaat (zoo zegt het hier en daar verspreide en zoo smakelijk mogelijk gemaakte berigt, tevens de uitnoodiging bevattende, om het vaartuig te komen zien, ook al voor $1\frac{1}{2}$ fr.) als onder de magt onzer handen, om zoo te spreken, eene voortstuwingskracht, wel is waar onzigtbaar, maar daarom niet minder werkelijk aan-

Digitized by Google

wezig, en die men tot op heden ſchijnt miskend te hebben; welk verzuim des te meer te laken is, naar gelange der oeconomiſche voordeelen, welke zij oplevert. Deze kracht, tot heden ſlechts aangewend op het water tot voortſtuwing van ſchepen en op den wal tot het in werking brengen van molens en meer andere vastſtaande werktuigen, is de *wind*. De wind, die den dampkring zuivert en zoo vele aangename oogenblikken in de heete zomerdagen aanbrengt, dat ligte koeltje, hetwelk zoo zachtkens het gebladerte der boomen doet ſuizen, is toereikend, om groote en zware rijtuigen voort te rollen. Is de wind zwak, dan ſtelt men hem groote zeilen tegen; aan deszelfs te groote ſterkte de bijna oneindige verkleining van derzelver oppervlakte. Na eene grondige ſtudie aangaande de kracht, de beſtendigheid en de periodieke veranderingen der winden, heeft de uitvinder der *Eolienne* (zoo heet het zeilrijtuig) een ſtelſel willen verwezenlijken, over welks moeijelijkheden hij heeft gezegepraald."

Reeds zeer lang geleden trachtten de *Chinezen* eene ſoort van ſlede of rolwagen met masten, tuigen en zeilen te voorzien; maar het ſchijnt, dat men later van deze poging eener vaart op de aarde heeft afgezien. In de laatst verloopene eeuw hield men zich in *Zwitſerland* met hetzelfde onderwerp bezig, zonder er echter gevolg aan te geven. Pocock, in *Engeland*, vond wagens uit, door vliegers voortgetrokken, en die, volgens zijne verzekering, zes à zeven uren afſtands in één uur zouden kunnen afleggen. Men zegt, dat zij aldaar in gebruik zijn geweest, en dat het niet noodig is, den wind mede te hebben, maar dat men met denzelfden wind heen en weder kan komen. (*) Nog niet lang geleden trachtte men in *België* een rijtuig met zeilen zamen te ſtellen; maar de uitkomst beantwoordde niet aan de verwachting. — Uit dit alles ziet men, dat de uitvinding

(*) *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenſchappen, bijeenverzameld door* H. C. van Hall enz.

Digitized by Google

van Mr. HACQUET eigenlijk ſlechts eene opgewarmde nieuwigheid is.

Eene open plaats binnengetreden zijnde, zagen wij eene ſoort van koets met masten en zeilen en twee matrozen, die, zeer netjes uitgedost, met glinſterende hoeden, blaauwe buisjes, wijde witte broeken enz., (*mundus vult decipi, decipiatur ergo*) de aanſchouwers op de allerbeleefdſte wijze ontvingen. Wij erkennen, dat het ſchip, hetwelk op het drooge zal moeten varen, aardig is uitgedacht. Een toeſtel van veertig voeten hoogte op een rijtuig, waarvan de breedte niet meer dan vijf voeten heeft, buigt en helt naar deze of gene zijde door de windvlaag, en herneemt deszelfs evenwigt door onder aan de masten hangenden ballast, zonder dat het ligchaam, het rijtuig, den ſteun der vier wielen op den grond verliest. Deze masten hebben overeenkomst met de zoogenaamde duikelaartjes, waarmede de kinderen ſpelen, gemeenlijk ſoldaatjes, van vlierſtokjes vervaardigd, en onderaan voorzien met een ijzer of koper bolletje. Wanneer men deze regts of links ſtoot, hernemen zij altijd en terſtond derzelver loodlijnige rigting; ook bij deze hangt eene ſoort van ballast onderaan. De *Eolienne* nu heeft boven op den zoogenaamden hemelder koets eene horizontale as, waaraan de drie masten bevestigd zijn, de fokkemast, de groote mast en de bezaansmast. Elk dezer masten heeft zeilen van eene veel dunnere ſtof dan die op de ſchepen in gebruik. Aan beide zijden der koets zijn twee andere zeilen bevestigd en uitgeſpannen, als twee groote vleugels, die open- en toeſlaan naar willekeur. Achteraan is nog een kleiner zeil. Is de wind zwak, dan zet men zeilen bij; is hij ſterk, dan krimpt men ze in, door te reven: op de ſchepen geſchiedt dit bovenaan; aan de *Eolienne* van onderen. Dit alles wordt door touwwerk in beweging gebragt. Het roer bevindt zich natuurlijk niet van achteren aan den ſpiegel; de twee voorwielen worden door een' man regts en links beſtuurd.

„ *Champ de Mars*, *Dimanche* 28 *Septembre* 1834,

Digitized by Google

(*à 2 heures*) *expérience et manoeuvres de l'Eolienne, voiture à voiles; muſique militaire, fanfares etc.*" Ziedaar het opſchrift van het Programma aangaande deze — *ſolemnité ſcientifique?* zoo noemde men het immers? doch neen! ik herinner mij, het was een — *bamboche* en *cochonnerie*, volgens de *Franſche* toeſchouwers. Wel hoorde men trompetgeſchal; inderdaad, de beloofde *fanfares* en het militair muzijk deden zich op eene wijze hooren, welke de trommelvliezen dreigde te verſcheuren; dan, helaas! de *Eolienne* was maar niet van de plaats te krijgen, dan voortgeduwd door vier ſterke kerels! Maar, lieve menſchen, waarom zoo geraasd en getierd, uw geld terug verlangd, den armen Mr. HACQUET voor een' bedrieger uitgekreten? Leest het Programma, en gij zult duidelijk vinden: „*Vent arrière, on va avec la ſeule puiſſance d'une petite voile; vent largue, on va encore ſans être renverſé; vent debout, ou ſans vent .... oh! alors il faut s'arrêter, demeurer en panne, comme le vaiſſeau ſur la mer quand le vent ceſſe, comme toute machine dont le moteur viendrait à manquer.*"

Wij zullen ons alzoo vooralsnog moeten vergenoegen met de gewone manier van reizen, in plaats van met den *Aigle* het luchtruim te doorklieven, of met de *Eolienne* op het drooge te zeilen. Dat alles zal echter overbodig worden; want, o wonder boven wonder! er komt eerlang een man in *Frankrijk*, die 128 mijlen op een' dag loopt, en ons de middelen daartoe zal laten bezigtigen. Hoor ſlechts, lieve Lezer! want het zijn geen praatjes. Zekere bekende hardlooper, ROBERT SCIPER, heeft te *Malton*, in *Engeland*, een' wedſtrijd voorgeſteld aan allen, die denzelven wilden aannemen. Dezelve beſtond in het te voet afleggen van eenen weg van 64 mijlen op éénen dag, en zulks gedurende drie achtereenvolgende dagen. Niemand bood zich aan, en SCIPER was gereed de reize alleen te ondernemen, toen zekere MARSTON den wedloop aannam. Hij ſtelde zelfs voor, om 128 mijlen in plaats van 64 per dag

Digitized by Google

te loopen, en wel aan elk been nog een' kogel medeſlepende. SCIPER verklaarde de zaak voor onmogelijk. Zoodra had hij zulks niet gezegd, of MARSTON tilde SCIPER op zijne ſchouders, begon te loopen, en nam hem mede, uitroepende: „Nu zult gij zien, of het onmogelijk is!" MARSTON heeft de buitengewone taak volbragt, maar door middel van — den ſtoom: hij had aan iedere kuit een lief, klein ſtoommachinetje gehecht, waarvan hij de uitvinder is; deze machine brengt zijne onderſte ledematen met zulk eene ſnelheid in beweging, dat zij als 't ware den grond niet raken: het heeft hem veel hoofdbreken gekost, het middel te vinden, 't welk zijne kuiten tegen verbranding beſchermt; de hitte van het vuur dringt door het metaal tot aan de kuiten; maar, door middel van eene veer onder de okſels, opent hij een ander werktuig, en bevochtigt ieder oogenblik een dubbel bekleedſel, tusſchen de machine en zijne kuiten geplaatst. Men zegt, dat er reeds een groot *Cirque* voor hem opgerigt wordt, en hij zijne voorſtellingen op de *Plaine des Vertus* zal geven. *Vivent les gens d'esprit!*

RAADGEVINGEN VAN SIR WALTER SCOTT AAN ZIJNEN ZOON, KORNET ONDER DE HUZAREN.

De ſchrijver van het *Lay of the last Minſtrel* en van *Marmion*, de dichter, dien BYRON op den top zijner figuurlijke piramide van de dichterbegaafdheden in *Engeland* geplaatst heeft, wenscht zich, in een' aan CRABBE gerigten brief, geluk, dat niemand zijner kinderen de kiem van dichterlijk talent verraadt, en voegt er bij: „Ingeval een mijner zonen dergelijke geſchiktheid en neiging had doen blijken, zou ik hem de noodwendigheid hebben doen inzien, om eenig vereerend beroep ter hand te nemen, ten einde in de zamenleving eene *fatſoenlijker* rol te ſpelen, dan die van bloot poëet." — „Letterroem," zeide hij dikwerf, „is eene ſchitterende pluim op den hoed, maar geen hoofddekſel, dat den ſchedel warm houdt." Zijne denkbeelden hieromtrent

Digitized by Google

waren rijp overdacht en onverzettelijk; maar hij heeft dezelve niet op zijn gezin behoeven toe te passen: uit deszelfs boezem zag hij noch poëet, noch *blaauwkous* (*) ontspruiten. Het opvoedingsplan, 't welk hij ten aanzien zijner kinderen had aangenomen, berustte, gelijk hij dit mede zelf verklaarde, op dezen zetregel: „Zonder moed, geen opregtheid; zonder opregtheid, geen deugd." Om nu dezen fundamentelen moed te ontwikkelen, kwam hem, even als aan de oude *Perzen*, geen middel geschikter voor, dan het paardrijden. Derhalve, zoodra zijne oudste dochter zich op een hitje in den zadel kon houden, werd zij zijne gezellin op zijne togten in het gebergte. *Sir* WALTER leerde zijnen kinderen vroegtijdig, over eenen val te lagchen, moediglijk hun ros in de gevaarlijkste waadplaatsen en door buiten hare oevers getredene beken te drijven. Hij had een' afschuw van kostscholen, en koos voor zijne dochters eene Gouvernante, meer achtingwaardig om hare godsdienstige beginselen, dan uitmuntende door de modebegaafdheden, welke men thans van die genen vordert, aan welke men zijne kinderen toevertrouwt. Ook de jongens hadden hun aandeel aan *Miss* MILLER's zorgen; maar, toen WALTER, de oudste zoon, oud genoeg was om met het Latijn te beginnen, nam de vader zelf op zich, hem daarin te onderwijzen. Vervolgens trad de jongeling in de hoogere school te *Edimburg*. De vaderlijke eigenliefde was meer bijzonder op hem gevestigd, hetgeen zich, bij de aristocratische vooroordeelen, waarvan WALTER SCOTT nimmer teruggekomen is, ligtelijk begrijpen laat. „Het is om den wil van mijnen zoon WALTER," leest men in zijne brieven, „dat ik bewilligen zou mij tot Baron te laten maken, omdat een titel bij de armee zoo wèl klinkt."

De erfgenaam van *Abbotsford* had, namelijk, het beroep der wapenen gekozen. Dit besluit speet den vader wel eenigzins, daar hij, niet minder gesteld op het wezenlijke dan op het schitterende, eerst gedacht had, hem de veel voordeeliger loopbaan van het regtersambt te doen intreden. Maar van den anderen kant had hij, offschoon een aartsvaderlijk leven leidende, altijd den krijg bemind. „Van mijn vijfde jaar af," schreef hij aan een' zijner vrienden, „heeft aan-

(*) Zoo noemt men in *Engeland*, schimpenderwijs, geleerde of letterkundige vrouwen.

Digitized by Google

houdend een kavallerie-regement in mijn hoofd gemanoeuvreerd;" en gedurende de lange ziekelijkheid van zijnen kindschen leeftijd gaf hem niets zoo veel genoegen, als het beſtuderen der krijgskunst. Daarenboven, had hij niet de *Lady of the Lake* geſchreven, om in ſtaat te geraken een nieuw paard te koopen, ten einde daarmede in de ſchutters-kavallerie te kunnen figureren, (*) tijdens het kamp van *Boulogne*, en toen overal, door geheel *Grootbrittanje*, die burgerbenden in de weer waren, welke PITT zich zoo kluchtig verbonden had niet buiten het rijk te zullen doen dienen, behalve in de omſtandigheid van eenen inval? Tot officier in de vrijwillige kavallerie benoemd, was SCOTT gedwongen geweest, aan den dicht- en krijgslievenden *Sheriff* te herinneren, dat de wet hem verpligtte, ten minſte vier maanden binnen den kring van zijn regtsgebied te wonen. Eindelijk, zoo als hij zelf dit aan SOUTHEY zeide, hij kon zijnen zoon niet laken, deze loopbaan ingeſlagen te hebben, daar zijn manke been alleen hem verhinderd had hetzelfde te doen. Overigens zullen wij zien, hoe hij zelf het beſluit van zijnen zoon beoordeelt.

Aan *Mistriſs* MACLEAN CLEPHANE, van *Torloisk*.

Abbotsford, 15 Julij 1819.

Ik heb, om uwen lieven brief te beantwoorden, de reis van mijnen zoon WALTER afgewacht, die naar zijn regement, het 18de Huzaren, vertrekt. De loopbaan, welke hij gekozen heeft, is voor hem geſchikt, want hij is van een kalm, maar zeer vast karakter; hij houdt veel van wiskunde en ſtatistiek, is een uitmuntend rekenaar, en bezit een helder verſtand en goede inborst. Voeg hierbij een voordeelig uiterlijke, goede manieren, veel behendigheid in het paard-

(*) SCOTT deelt dit in eenen brief aan den dichter CRABBE mede. Ondertusſchen, de winſten, van *the Lady of the Lake* verkregen, van welk dichtſtuk men zegt, dat meer dan 50,000 exemplaren in de drie Koningrijken verkocht zijn geworden, zouden toereikend geweest zijn om een geheel eskadron te remonteren. SCOTT moet in zijne vuist gelagchen hebben, terwijl hij aan zijnen broeder-dichter diets maakte, dat hij een dichtſtuk geſchreven had, om een paard te kunnen koopen!

Digitized by Google

rijden en in alle andere ligchaamsoefeningen, eindelijk een gezond geſtel, en ik moet mij zeer bedriegen, of dit levert de ſtof tot eenen goeden militair. Mijne zelfzuchtige wenſchen hadden hem tot de regterlijke loopbaan beſtemd; maar men moet erkennen, dat hij tot dat vak in het geheel geene roeping had; hem ontbraken de ſlimheid en ſcherpte van geest, die noodig zijn, om in dat beroep opgang te maken. Alles is dus ten beste uitgevallen; behalve dat ik mijnen koddebeijer en den togtgenoot verlies, die mij ſteeds bij mijn rijden en wandelen verzelde. Doch, zoo moet het altijd in de wereld gaan: de jongen moeten het nest uit, om op eigene wieken te leeren drijven.

Aan den Heer JOHN BALLANTYNE. (*)

WALTER heeft ons gisteravond verlaten, en zal te *Londen* zijn, wanneer deze brief u bereikt: de arme jongen moet veel hebben van eene koe, die voor het eerst in eene ſtraat komt, gelijk ons *Schotſche* ſpreekwoord zegt; gij zult hem bij *Miſs* DUMERGUE vinden; eilieve, ga toch eens bij hem, en help hem koopen, wat hij noodig heeft.

BALLANTYNE deed, wat hem verzocht was; maar, naar 't ſchijnt, gingen de inkoopen SCOTT's begrooting aanmerkelijk te boven, want eene week daarna ſchreef hij aan zijnen correspondent:

„ Mijn waarde JOHN! Ik ontving uwen brief met de rekening van WALTER's optuiging; eene rekening, welke mij *alleraffchuwelijkst* buitenſporig voorkomt; maar er is niets anders aan te doen, dan zich te onderwerpen. Strikt genomen, zijn het alles dingen, welke hij niet wel ontberen kan; maar hoe drommel kunnen zij zulk eene ſom beloopen? Nu, dit is het geheim der heeren ſnijders. Men zegt, dat er negen ſnijders vereiſcht worden om éénen man te maken; maar zeker, één is genoeg om iemand aan den bedelzak te helpen. Kunt gij te *Londen* eenig meer geld voor mij bijeenbrengen, zoo verzuim dit niet. Mijne kas is ledig, tot op het in 't licht komen van *Ivanhoe*.

(*) Een der gebroeders BALLANTYNE, drukker en boekverkooper te *Edimburg*, met wien WALTER SCOTT lang in compagnieſchap geſtaan heeft. JOHN bevond zich op dat oogenblik te *Londen*.

Digitized by Google

„P. S. Ingesloten zult gij verscheidene aanbevelingsbrieven vinden, ten behoeve van den *ci-devant Laird* van *Gilnockie*" (een spotnaam van den jongen WALTER.)

Wij willen hier nog twee dier aanbevelingsbrieven laten volgen, in welke zich de dubbele verdienste vereenigt, dat zij kort en geestig zijn.

Aan *Miss* EDGEWORTH, te *Edgeworth-town*.

Abbotsford, 21 Julij 1819.

Mijne waarde *Miss* EDGEWORTH! Deze brief zal u geworden, tevens met eene tweede uitgaaf van WALTER SCOTT, in groot formaat, zoo als de boekverkoopers spreken, in marokijnen band en op allerlei wijzen getooid en opgesierd, maar niettegenstaande dat alles misschien voor de letteren minder opmerkenswaardig, dan de oudere oorspronkelijke editie. Om met andere woorden en min verbloemd te spreken, de lange Huzaren-kornet, welken deze tegenwoordige bij u zal binnenleiden, is mijn oudste zoon, die ons verlaten heeft, om zich bij zijn regement in *Ierland* te vervoegen. Ik heb hem aanbevolen (eene aanbeveling overigens, welke zijn eigen wensch overbodig zou maken) geene gelegenheid te verzuimen om uwe kennis aan te kweeken; als zijnde het schoonste voorregt, hetwelk mijne betrekking tot de letterkunde hem verschaffen kan, dat, van bij naam onder goeden en wijzen bekend te zijn. Steeds heb ik den toegang bij lieden van verdiensten en begaafdheid als het onwaardeerbaarste gedeelte der prerogatieven van een' letteroefenaar beschouwd. Het zal u dus niet bevreemden, dat ik mijnen zoon aan dit voorregt deel heb willen geven.

Ik weet niet, bij het onzekere van mijns zoons bewegingen, wanneer dit schrijven in uwe handen geraken zal; maar, waar en wanneer het u ook geworde, het komt, mijne waarde *Miss* EDGEWORTH, van den opregtsten der bewonderaars van uw talent.

Aan MATTHEW WELD HARTSTONGE, *Esq.*
in *Molesworth-straat*, *Dublin*.

Mijn waarde Heer! Allergelukkigst is God MERCURIUS uit den hemel gedaald onder de gedaante van het ka-

Digitized by Google

millekruid, om mij in dezen *dignus vindice nodus* (*) bij te ſtaan, en voor het oogenblik loopt de machine weder tamelijk wel. Ondertusſchen begint mijn kroost de wereld in te treden. Mijn zoon WALTER (herinnert gij u nog, hoe ik eens in het ſlijk van het *Cauldshiel* bijna ſteken bleef, omdat ik zijn fregatſcheepje voor het verongelukken wilde behoeden?) is thans een kornet van zes voet twee duim lang in uw 18de regement *Ierſche* Huzaren. Tegenwoordig ligt het regement te *Cork*, van waar het zeker te *Dublin* garnizoen zal gaan houden. In dat geval zult gij uwen ouden vriend wederzien met een verjongd gezigt, tot de ooren toe in het pelswerk, pluimen geen gebrek, en verſierd met knevels naar de laatſte ſneê. Ik heb hem op het hart gedrukt u te gaan zien, wanneer hij verlof kan krijgen, of wanneer de behoefte van de dienst hem naar *Dublin* mogt roepen. Zijn vertrek laat hier eene leegte, vooral voor mij, wiens medgezel, koddebeijer en ik weet niet wat al hij geweest is. Wanneer men eigene krachten en gezondheid verloren heeft, is er niets zoeter, dan onder zijn oog eenen zoon, rijk in beide, te zien bloeijen. Denk hieraan, vriendlief! en daar gij genoeg aandoenlijkheid en goedheid van hart bezit, om een góed meisje gelukkig te maken, zoo huw, nu gij nog jong zijt, en verzamel u dus, tegen de dagen van uwen ouderdom en van uw levensverval, de ſchatten van huiſelijk geluk! Wat ook wijsgeerige álbedillers zeggen mogen, er is veel goeds in het leven; maar het best, dat men er, na een geweten zonder wroeging, die onmisbare voorwaarde tot alle genoegen, in kan ſmaken, is de kalme genieting der huiſelijke genegenheden, welke ons ons eigen geluk doen gevoelen, verhoogd door dat der geliefde wezens, die ons omringen, enz. enz.

Ziehier nu de brieven, welke WALTER SCOTT aan den jongen kornet ſchreef. De lezer zal zich, even als wij, niet genoeg verwonderen kunnen over de teedere zorgvuldigheid van WALTER voor zijnen zoon, over de tot in het

(*) WALTER SCOTT zinſpeelt op het bekende gezegde van HORATIUS: *Nec Deus interſit, niſi dignus vindice nodus.* (Breng er geen Goddelijke tusſchenkomst bij te pas, indien de knoop zulk eene verheyene ontknooping niet waard is.)

Digitized by Google

kleine gaande omſtandigheden, waarmede hij zich bemoeit, over de naïveteit zijner aanbevelingen, den eenvoudigen en vrolijken toon zijner brieven, maar bovenal over de goedhartigheid zijner huiſelijke wijsbegeerte.

Aan den Kornet WALTER SCOTT, 18de Reg. Huzaren, te *Cork*.

Abbotsford, 1 Augustus 1819.

Waarde WALTER! Met blijdſchap verneem ik, dat gij wèl en behouden uw gastvrij kwartier in *Piccadilly* bereikt en uwe kleine verrigtingen ſnel en goed ten einde gebragt hebt. Gij zult uit handen van JOHN BALLANTYNE, aan wien ik dezelve toezend, een pak met brieven van aanbeveling erlangen.

Gisteren heb ik een' allerliefſten brief van uwen Kolonel ontvangen (*). Een uur vroeger zou dat ſchrijven ons verſcheidene uitgaven te *Londen* beſpaard hebben; maar, laat ons daar niet verder aan denken. Gij zijt thans meer dan volledig van alle bijbenoodigdheden uwer uniform voorzien; draag er de uiterſte zorg voor, want het zou veel kosten, dezelve te vernieuwen. Kolonel MURRAY ſchijnt zeer gunſtig voor u gezind. Het is, naar men mij zegt, een ernſtig, in zich gekeerd man; werkelijk is die ingetogenheid een der karaktertrekken zijner familie. Wees hierom des te oplettender op hetgeen hij u zeggen zal. Beijver u, met opregtheid en hartelijkheid, de vriendſchapsbetooningen, welke hij u doen mogt, te beantwoorden. Zoo gij van den eenen kant te bedeesd zijt, en hij van den zijnen te achterhoudend, zoudt gij het voordeel van zijnen raad ontberen; iets, dat mij zeer zou ſpijten. Ik zal mij, in hetgeen ik u jaarlijks moet toeleggen, door zijne meening laten leiden. Hij maakt het beding, dat gij ſlechts twee paarden moet hebben, en, onder geen voorwendſel hoegenaamd, eene kabriolet houden. Reeds van ouds weet gij, welk een' afkeer ik heb van die mode, om zich in een rijtuigje te laten rondſjokken, wanneer men een goed paard heeft en in ſtaat is het te berijden. Het is eene geldſpillende dwaasheid, welke men

(*) Het 18de reg. Huzaren ſtond destijds onder bevel van den Luit.-Kolonel MURRAY, broeder van Graaf MANSFIELD.

Digitized by Google

overlaten moet aan de lieden met *Engelſche* beurzen. Dus geen kabriolet, wat ik u bidden mag!

Wees zeer omzigtig bij het koopen uwer paarden. De Kolonel, naar ik zie, is uit kieschheid huiverig, u bij dien aankoop regtſtreeks behulpzaam te zijn; zekere lieden, gelijk hij wèl zegt, maken van paardenvleesch een handelsvoorwerp, en noch zijn pligt, noch zijn karakter duldt, dat hij zich met iets dergelijks inlate. Maar hij zal zorg dragen, dat gij geen paard koopt, hetwelk ongeſchikt tot de dienst mogt zijn, daar alle door den Kommandant onderzocht moeten worden, of zij voor zijn wapen gepast zijn. Waarſchijnlijk zal hij u in de zaak ook nog wel eenigen raad geven. Bedien er u van; want naar allen ſchijn zult gij dien wel behoeven. Wat mij betreft, ik heb reeds bij voorraad, uit eigene ondervinding, u twee dingen voor te preken: 1°. Koop nimmer een oud paard, hoe wèl het er ook moge uitzien. Ontwijfelbaar heeft het dienst moeten doen, en zal er binnen weinige jaren niet meer toe in ſtaat wezen. 2°. Koop liever een paard, dat eenigzins mager is, dan hetgeen al te zeer in het vleesch zit; in het eerſte geval kan men beter over al deszelfs deelen oordeelen. Nooit zou ik een paard willen hebben, dat onder dan zes jaren was. Nog één gevaar kunt gij loopen, te weten van den kant van roskenners onder uw korps, die zich, kwanswijs om u dienst te bewijzen, van hunne reeds volleerde paarden zullen willen ontdoen. Mistrouw al zulke dienstvaardigheid. Een paard, dat geen gebrek heeft, leert de manoeuvres in zeer korten tijd, en gij zijt een te goed ruiter, om een paard te behoeven, dat de manege geleerd heeft. Zoek rondom u; zoek vooral op het land. In *Munſter* worden, zonder veel moeite, uitmuntende paarden aangefokt. Kortom, veel beter is een leerzaam jong dier, dan een reeds afgereden regementsknol.

Waarſchijnlijk zult gij te *Cork* blijven, tot dat gij den loop van de dienst geleerd hebt; waarna gij vermoedelijk in de buiten-kantonnementen verlegd zult worden. Ik behoef u niet te zeggen, hoeveel gewigts ik er aan hecht, dat gij de talen, wiskunde enz. blijft beoefenen. Te verliezen, wat gij verkregen hebt, zou u later ſtof tot gedurig naberouw geven. Gij zijt in bezit van uitmuntende aanbevelingsbrieven; het is uwe zaak nu, daarmede uw voordeel te doen. Uw naam kan u hierin misſchien van nut zijn; dit is een

Digitized by Google

voorregt, maar hetwelk men met beſcheidenheid en gepastheid moet gebruiken.

Uwe zusters zijn, na uw vertrek, zeer neerſlagtig gebleven; ANNA heeft zenuwtoevallen gehad, die eenige dagen hebben aangehouden. Met CHARLES' vrolijk geſnap was het ook gedaan. Papa en Mama zagen er peinzend en bezorgd uit. Denk echter daarom niet, dat gij een perſoontje van veel aanbelang zijt; want zelfs om de gewigtigſte perſonaadjen treurt men niet lang, en, om eens het bekende liedje te parodiéren:

Zon en maan beſchijnen de ſtraten,
Dauw en regen beſproeijen het veld,
Even als toen onze jeugdige held
's Vaders huis nog niet had verlaten.

Eene hoop ſtrekt ons tot troost; te weten, dat gij in de door u gekozene loopbaan ſlagen zult. Schrijf mij, of er onder uw korps officieren eenige welonderwezene lieden gevonden worden; ik durf echter niet verwachten, dat gij hen op het eerſte gezigt onderſcheiden zult. Wees jegens ieder wellevend en vriendelijk, tot dat gij diegenen zult hebben uitgevonden, die uwe vriendſchap inderdaad verdienen.

Schrijf mij, op hoeveel uwe paarden u te ſtaan zullen komen, enz. Uwe uitrusting zal ons vrij wat kosten; ik hoop gij zult gevoelen, hoe noodig omzigtigheid en eene vereerende ſpaarzaamheid zijn, welke laatſte voornamenlijk beſtaat in het nalaten van alle overtollige uitgaven, zelfs dán, wanneer men genoeg bij kas is, om zich dezelve te veroorloven. Nog eenmaal, toon u oplettend jegens Kolonel MURRAY en deszelfs echtgenoote. — Ik hoor ſpreken van ſterfte onder de hazelhoenders; ongetwijfeld verknijzen zij zich, omdat hun jager vertrokken is.

Uw liefhebbende Vader.

7 Augustus 1819.

Waarde WALTER! Gaarne zou ik eens vernemen, hoe gij het onder uwe nieuwe kameraden al maakt en waarmede gij uwen tijd doorbrengt. Ongetwijfeld zal, gedurende de eerſte maanden, het exerceren en de manege het grootſte gedeelte van uwe ochtenden wegnemen; maar evenwel reken ik er op, dat gij het teekenen, de talen enz. niet geheel uit

Digitized by Google

het oog verliezen zult. Gij kunt u niet verbeelden, hoe groote vorderingen men, in welken tak van kennis het ook zij, kan maken, wanneer men er regelmatig eenigen tijd daags, al was het slechts een half uur, aan toewijdt. De gewoonte, om al onze oogenblikken tot het een of ander te besteden, wordt gemakkelijk genoeg verkregen; maar nog gemakkelijker went men zich het lanterfanten aan.

Haast u niet te zeer, om naauwen omgang met officieren van uw korps aan te gaan. Gun u den tijd om te onderzoeken, wie hunner de meeste achting genieten, en daarvan een deel op hunne vrienden kunnen doen terugkaatsen. Zelden zijn diegenen, welke zich het meest beijveren om te behagen, het waardigst gekend te worden. Beantwoord nogtans de beleefdheden, welke men u bewijst, terstond en minzaam. De *Italianen* hebben een spreekwoord; en ik hoop niet, dat gij de lessen van den armen PIERROTTI zoo verre vergeten zult hebben, dat gij dit spreekwoord niet verstaan zoudt: *Volto sciolto e pensieri stretti* (*). Niets verpligt ons, de lieden te laten zien, wat wij in den grond van hen denken; en die terughouding is des te verstandiger, daar gij, naar alle waarschijnlijkheid, menigmaal van uw eerste oordeel zult moeten terugkomen.

Ik zou zeer wenschen, dat gij van een' goeden bediende voorzien waart. De meeste *leren* van dien stand zijn knapen, die drinken, stelen en liegen, dat het een' aard heeft. Kwam u de eene of andere *Schot* onder de hand, daaraan zoudt gij meer hebben. Zeg mij eens, hoe stelt gij het met uwe tafel? Ik weet, dat het geene uwer gewoonten is, veel te drinken; maar hoed u, u te gewennen dagelijks wijn of sterken drank te gebruiken, al ware het dan ook slechts in kleine hoeveelheid: dit vernielt eindelijk de krachten van de maag, en de uwe is bij erfenis niet sterk. Ik geloof, dat de arme Hertog VAN BUCCLEUGH de eerste kiem der ziekte, die hem vóór zijnen tijd heeft weggerukt, opgedaan had in de onmatigheden der tafel, waardoor het regement van VILLAZ zich zoo berucht gemaakt heeft; en ik zelf moet, schoon met droefheid en schaamte, nogtans tot uwe waarschuwing, u zeggen, dat de, in mijne jeugd zoo algemeene, gewoonte, om wijn te drinken, eene der voornaamste oorzaken is, hiervan ben ik overtuigd, van mijne zoo

(*) Een open gelaat en diepe gedachten.

Digitized by Google

kwellende maagpijnen. Ik zou u eer raden, bij voorkomende gelegenheid, eene geheele flesch te drinken, dan dagelijks een half pintje met den elleboog op de tafel.

P. S. Geef fteeds de dagteekening op van dien mijner brieven, welken gij beantwoordt. Schrijf mij, voor het overige, alles, wat u door het hoofd komt. Het is een voorregt, 't welk de groote bengels van jongens bezitten, wanneer zij eenmaal het ouderlijke huis verlaten hebben, dat zij hunne Papa's nimmer vervelen door de lengte der bijzonderheden, welke zij hun fchrijven, het onderwerp moge zijn wat het wil.

Aan denzelfden.

Abbotsford, 13 Augustus 1819.

Lieve WALTER! Ik ben uwen Kolonel ten uiterfte verpligt voor al de moeite, welke hij zich om uwentwille gegeven heeft. Hij moet den brief ontvangen hebben, welken ik hem, veertien dagen geleden, onder couvert van den Heer FREELING, gefchreven heb, en waarnevens mede een pak brieven voor u ingefloten was. Ik nam de vrijheid hem zijnen raad te vragen omtrent hetgeen ik u behoor toe te leggen. Gij kent mijnen toeftand en den uwen volkomen. Ik wil, dat gij het goed hebt, maar kan noch wil in geenerhande overdadigheid voorzien. Ik zeg dit om uw eigen belang, niet uit eenige gehechtheid aan het geld, dat ik, misfchien ten onregte, nimmer veel geacht heb. Mij dunkt, dat gij, u zelf tot Kolonel MURRAY wendende, zijnen raad te dezen opzigte zoudt kunnen erlangen. Ik reken genoeg op uwe braafheid en genegenheid mijwaarts, om vertrouwen te ftellen in de opgave der fom, welke gij mij doen zult. Middelerwijl, want het paard moet niet fterven terwijl het hooi groeit, zend ik u een bon van 50 pond ft. op rekening uwer jaarlijkfche toelage. Uw kwartiermeester zal geene zwarigheid maken, u het bedrag der adfignatie uit te betalen; ten minfte ik denk het niet: gij zult alsdan flechts het briefje behoeven te endosferen, dat is uwen naam er achter op te fchrijven.

Ik raad u eene juiste rekening te houden, én van het geld hetgeen gij ontvangt, én van hetgeen gij uitgeeft. Koop u een aanteekeningsboekje, zoo als men die gelijnd en vol-

Digitized by Google

komen gereed verkoopt, met afzonderlijke kolommen voor ponden, ſchellingen en ſtuivers. Teeken op al wat in uwe kas komt en wat er uit gaat. Wordt het boekje wél gehouden, dan is het ſaldo ſteeds hetgeen gij in kas hebt. Wat uiterst kleine uitgaven betreft, die kunt gij in eens bij elkander opteekenen. Deze manier zult gij zoo aangenaam als nuttig vinden. Juist rekenen is daarenboven voor den ſoldaat, die in zijn beroep fortuin wil maken, onvermijdelijk noodig: alle krijgsbewegingen berusten op de berekening van tijd, getal en afſtand.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN BEROEMDSTEN BEELDHOUWER VAN ONZEN TIJD, THORWALDSEN.

THORWALDSEN's woning te *Rome* is opgepropt vol met voorwerpen van hooge kunst- en geldwaarde, als: ſchilderijen van eerſte meesters, zijne vrienden, voor welke hij van zijnen kant beeldhouwwerken vervaardigd heeft; ſtukken, die ſoms mindere waarde hebben, maar welke hij gekocht heeft, om jonge kunſtenaars aan te moedigen en te ondersteunen; oudheden, vazen, ringen, kameën en eene ontelbare menigte ſoortgelijke kostbare dingen, die zijn huis tot een waar Muſeum maken. Bezoekt men hem op werkdagen, alsdan woelt en rommelt men vrij en onverlet in zijne kassen, terwijl de kunſtenaar in zijne werkplaats onafgebroken zijnen arbeid voortzet. Men moet zich over zijn goed vertrouwen onder zulke omſtandigheden verbazen, want bezwaarlijk kan de verzoeking ten kwade immer grooter zijn en ligter bevredigd worden.

Met dat alles ſchijnt THORWALDSEN WINKELMAN's lot te vreezen, die, omdat hij onvoorzigtig genoeg geweest was, aan een' bediende gouden en zilveren gedenkpenningen te vertoonen, door denzelven op de reis, te *Triëst*, vermoord werd. Een minder tragisch voorval, hetwelk onlangs te *Rome* den beroemden landſchapsſchilder WOLFERSBERGER bejegend is, regtvaardigt THORWALDSEN's angst van op dergelijk eene wijze zijne kunſtſchatten te kunnen verliezen. Een knecht van dien ſchilder ontſtal denzelven eene verzameling van gouden en zilveren medailles, en was

Digitized by Google

daarbij beleefd genoeg, op de tafel van zijnen heer een brief achter te laten, waarin hij hem wegens zijne ontrouw om vergiffenis verzoekt, beweert, dat hij zich in de noodwendigheid bevonden heeft, hem dezen schat te ontnemen, en daarbij zegt, dat het eenen zoo beroemden kunstenaar veel ligter vallen zal zijn verlies te herstellen, dan hem, eenen armen drommel, zulk eene gulden gelegenheid weder te vinden. Na deze eigenaardige knechtsredenering, heeft de beleefde dief, aan het slot van zijn schrijven, getrouw aan het gebruikelijke formulier, „de eer te zijn" enz.

Toen degeen, uit wiens berigten deze bijzonderheden getrokken zijn, den beroemden beeldhouwer bezocht, was deze bezig, het heerlijke basrelief der *Nemesis* te vervaardigen. „ Het was, (zegt hij) naar mij voorkwam, bijna voltooid, en niettemin deed THORWALDSEN, midden onder het praten, zulke geweldige hamerslagen op het stuk, dat ik van angst de oogen sloot, vreezende getuige te zullen zijn, dat er een slag mislukte. De Godin is staande voorgesteld, op eenen wagen; gestalte en houding zijn edel en ontzagwekkend; eene achtbaarheid, die moeijelijk te beschrijven zou zijn, verkondigen hare wezenstrekken, en reeds de wijs, waarop zij hare paarden bestuurt, schijnt hare onwederstaanbare magt aan den dag te leggen. Twee rossen trekken den wagen. Het eene, dat de Gehoorzaamheid verbeeldt, treedt rustig voorwaarts; maar zijne ongedwongene beweging toont slechts onderwerping, geene slaafsche onderdanigheid. Aan de andere zijde vertoont een vurig ros de Weêrspannigheid. THORWALDSEN heeft de gelegenheid waargenomen, om een jong renpaard hier in al deszelfs schoonheid te vertoonen. Met den kop als in vlammen, de neusgaten wijd geopend, steigert het en duldt met moeite den teugel. Schoon slechts ten halve zigtbaar, wekt het de hoogste bewondering. Twee Geniën volgen den wagen, van welke de een, met den horen van overvloed in de hand, de Genius der Belooning is. (Dus *Nemesis* niet voorgesteld als Wraakgodin, maar juister als Godin der Vergelding.) De andere Genius voert een uitgetogen zwaard; het is die der Straf. De raderen des wagens zijn overdekt met zinnebeelden, waarvan de beschrijving te uitvoerig zou worden. Een dierenriem omvat, als een gewelf, de geheele zamenstelling. Dit basrelief, uit sneeuwwit Carrarisch marmer, is het eenige, hetwelk THORWALDSEN geheel alleen vervaardigd

Digitized by Google

heeft. Het behoort aan den *Milanees* MILIUS, die, door een zonderling en ongelukkig lot daartoe bewogen, dit ſtuk aan den *Deenſchen* kunſtenaar heeft opgedragen. De Heer MILIUS, een door nijverheid ſchatrijk geworden koopman van de Lutherſche geloofsbelijdenis, had zijnen zoon aan de dochter van een der voornaamſte katholijke huizen te *Milaan* uitgehuwelijkt. De trouwplegtigheid zou te *Triëst*, plaats hebben, als de eenige *Italiaanſche* ſtad, waar het huwelijk tuſſchen leden dier twee verſchillende kerkgenootſchappen geoorloofd is. Maar het bruiloftsfeest was beſtemd, in een rouwfeest te verkeeren. Op den dag zelven der inzegening, óp het oogenblik, toen de priester, bij het door bruidegom en bruid plegtig uitgeſproken ja, den trouwring aan de hand des eerstgemelden ſteken wilde, ſtierf hij plotſeling. De vader, om afleiding aan zijne bittere zieleſmart te geven, ondernam eene reis, en op dezelve droeg hij, gedurende zijne aanwezigheid te *Rome*, aan THORWALDSEN het vervaardigen van eene *Nemeſis* op, welker magtige hand zoo zwaar op hem gerust had. THORWALDSEN gevoelde zich door het treurgeval innig aangedaan, en beloofde den Heere MILIUS, hem dit basrelief te zullen leveren, er bijvoegende, dat hij ditmaal het ſtuk perſoonlijk geheel bewerken zou, zonder, gelijk bij zijne andere werken, te voren de hand zijner medehelpers daarover te laten gaan. Dien overeenkomſtig ontwierp hij daartoe het modél, en voerde het ook alleen uit."

MISS DJECK, VERMAARDE OLIFANT, IN HAAR LEVEN EN BEDRIJF GESCHETST.

Elephas est animal proximum humanis ſenſibus.

PLINIUS.

BUFFON begint zijne beſchrijving van den olifant met de woorden: „Ons menſchen niet medegerekend, is de olifant verreweg het voornaamſte ſchepſel dezer wereld." Hij verklaart den olifant volſtrektelijk voor het ſchranderſte der dieren, en bevestigt alzoo het gevoelen der ouden. Waarſchijnlijk is onze tegenwoordige olifant de afſtammeling van het, insgelijks met eene ſnuf of tromp voorziene, dier der voor-

Digitized by Google

wereld, welks elpenbeen overal, maar bij uitnemendheid in den bevroren grond van *Siberië*, gaaf bewaard gebleven is; en wanneer de *Mammouth* al nog plomper leden, nog geweldiger slagtanden had, zoo herinneren wij zelven ons, dat wij niet meer de blonde reuzen zijn, van welke TACITUS spreekt, en dat onze Baronnen van den tegenwoordigen tijd bezwaarlijk in staat zouden zijn de wapenen te dragen, waarmede hunne voorvaderen het Heilige Graf hielpen veroveren.

De wetenschap mag verwachten, dat vroeg of laat, in de eene of andere der boven de krijtbedding geplaatste tertiaire grondlagen, menschenbeenderen of gewrochten van menschenhand gevonden zullen worden. Eene eenige onbetwistbare ontdekking van dezen aard zou op eenmaal de nog heerschende begrippen, nopens den naar evenredigheid zeer nieuwen oorsprong van het menschdom, verbeteren; het zou genoeg zijn, dat het onbeduidendste werk van menschelijke kunst, een stuk bearbeid metaal, eene potscherf, in eene thans diep binnenslands en aanmerkelijk boven het opperviak der zee gelegene, maar door haar gevormde bedding, of in eene ontegensprekelijk overoude, op gelijke wijs door zoet water teweeggebragte grondlaag, gevonden wierd.

Hoe het hiermede ook gelegen moge zijn, tot nu toe klimt de geschiedenis van den olifant en van menige andere diersoorten in de oorkonden onzer aarde veel hooger op, dan die van den mensch. Terwijl de antediluviaansche olifant, die, bij de onzekerheid, welke nog steeds omtrent den tijd van het ontstaan des menschelijken geslachts blijft heerschen, daarom niet noodzakelijkerwijs ook een prae-adamitische behoeft te zijn, voor het oog der wetenschap slechts als een eenig karakter in een reusachtig, nog maar ten halve ontcijferd, hieroglyphen-schrift verschijnt, is hij voor 's menschen hebzucht verreweg het belangrijkste dier der voorwereld. Deszelfs overoude graftsteden aan de noordelijke helling onzer wereldhelft worden om den wil dier zelfde kostbare stof geplunderd, om welke de mensch sedert de oudste geschiedkundige tijden met het levende geslacht dezer dieren in oorlog leeft. Ongeloofelijk is de hoeveelheid ivoor, die, volkomen aan dat van het levende dier gelijk, in den eeuwig bevroren grond van *Siberië* bewaard gebleven is, en sedert eeuwen aldaar opgedolven en uitgevoerd wordt. Uit een geschiedkundig oogpunt is de *Mammouth* wel inzonderheid daardoor belangrijk, dat het de tallooze, reusachtige, over-ge-

Digitized by Google

heel *Europa* verſpreide beenderen en tanden van dat dier geweest zijn, die het eerst den nog aan de wonderlijkſte vooroordeelen gehechten natuuronderzoeker de oogen geopend hebben. Men ziet daaruit, hoe jong de kundigheden zijn, op welker grondſlag onze geheele kennis van den zamenhang der delfſtoffelijke dierwereld met de tegenwoordige zoo ſnel en ſchoon is opgebouwd en nog voortgebouwd wordt; want ter naauwernood is het nog honderd jaren geleden, dat DAUBENTON het waagde te beweren, dat de zoogenaamde *Mammouths*-horens echt elpenbeen waren, en dat de *Mammouth* zelf niets anders was dan een olifant. De *Duitſche* natuuronderzoeker GMELIN bevestigde dit, als ooggetuige, op zijne *Siberiſche* reis. BUFFON geloofde daaraan niet, zoolang hij de reusachtige *Mammouths*-beenderen ſlechts met het achthalf voet hooge, hoezeer volwaſſen geraamte van een' in het park van *Verſailles* geſtorvenen, onder ons ongunſtig klimaat ſlechts eene dwerggeſtalte bereikt hebbenden, olifant vergeleek. Hij overtuigde zich van de waarheid, toen hij de zekerheid bekomen had, dat nog tegenwoordig de olifant niet zelden veertien voet hoog wordt, en gevolgelijk, daar de maſſa's tot elkander ſtaan als de teerlingtallen der hoogten, verſcheidene malen grooter dan het exemplaar, hetwelk hij gezien had; voorts, dat er nog tegenwoordig ſlagtanden van negen voet lengte zijn en 150 pond, ja nog zwaarder, wegende, en dat in den ouderdom van het dier de geſteldheid der beenderen zich verandert, zoodat zij onder anderen zeer plomp en maſſief en daardoor aan die van den *Mammouth* zeer gelijk worden.

In de wijs, waarop de olifant zich aan den mensch onderwerpt en niet onderwerpt, onderſcheidt dit op de ſchaal der ſchepping zoo hoog ſtaande dier zich reeds terſtond en in het oog loopend van alle andere. Menigerlei dierſoorten zijn, met hunnen geheelen ſtam, als erfelijke knechten aan ons onderdanig geworden, gelijk het rund, het paard, de hond; menigerlei andere verzetten zich hardnekkiglijk tegen alle pogingen der temmende hand, en derzelver zieleleven toont geene zijde, waar onze list vat op hen zou kunnen krijgen; bij andere weder onderwerpt zich ſlechts het individu, en is alleen in vroege jeugd, of door den hardſten dwang, tot het een of ander af te regten; nog andere planten zich wel in de gevangenſchap voort, maar door deze hunne betrekking met het menſchelijk verſtand ſchijnt zich

Digitized by Google

hun innerlijke eer te verdonkeren dan te verhelderen. De olifant is het eenige zoogdier, hetwelk, gevangen zijnde, bijna van het eerste oogenblik af zich zijnen toestand getroost, in hoogen graad tembaar is, zich aan den mensch aansluit, in menigerlei betrekking en verkeer met hem treedt, doch daarbij in den staat van gevangenschap zich nimmer voortplant, en het hardnekkiglijk versmaadt, zijnen stam aan lijfeigenschap prijs te geven.

Voor de geschiedenis van onze eigene ziel zou het ongetwijfeld van belang worden, wanneer het beter dan tot nog toe gelukken mogt, de maat en hoedanigheid der zielskrachten van dit dier te ontdekken. Zeker zou het hiertoe in zijn eigen vaderland, en ook daar niet blootelijk in den gevangen toestand, gadegeslagen behooren te worden; in onze menagerien en onder onze luchtstreek is het dier in te ongunstige betrekkingen overgebragt, dan dat niet ons oordeel over hetzelve aan mistasting zou onderworpen zijn, en zulks des te ligter, naar mate het voorwerp daarvan werkelijk hooger staat. Men weet, met welk een schijnbaar beleid de olifant lasten voortschuift, dezelve trekt, zich die op den rug laadt, knoopen losmaakt, sloten opent, zich van takken bedient om vliegen af te weren en dergelijke. Volgens PLINIUS was er ook een, die in het Grieksch de woorden schrijven kon: „Dit heb ik zelf geschreven;" en AELIANUS zag er eenen, die Latijn schreef, waarbij men hem, wel is waar, de hand, dat is te zeggen de tromp, moest leiden; „*dejectis autem et intentis oculis erat cum scriberet; doctos et literarum gnaros animantis oculos esse dixisses;*" dat wil zeggen, dat hij er uitzag als een Professor, die zich de schrijftromp laat leiden en met het kalf van vreemden ploegt (*). De uitvinding van den Maarschalk LOBAU, om oproeren te dempen, is bij den olifant een reeds van ouds gebruikelijk kunststukje: hij bedient zich van zijne tromp, om die hem kwellen, of welken hij vijandig is, met water te bespuiten. Bij deze en ontelbare andere uiterlijke daden van het dier zien wij wel, dat eene zekere innerlijke vrijheid en beweegbaarheid moet overeenstemmen met de vrije beweging van het

(*) Eigenlijk zegt het Latijn: „Terwijl hij schreef, hield hij de oogen oplettend op zijn werk gevestigd, zoodat men uit dezelve vermoed zou hebben, dat het dier verstond wat het deed en de beteekenis der letters kende."

Digitized by Google

aan den olifant bijzonder eigene zintuig, den wonderbaren tromp-arm, welks uiteinde met het beginsel eener hand voorzien is; maar omtrent de maat en soort van dit innerlijke vermogen zijn wij nog geheel in het duistere. Nog ongewisser is ons oordeel omtrent de zedelijke eigenschappen, die aan het dier worden toegeschreven; en wanneer ook inderdaad die olifant, van welken PLINIUS spreekt, bij nacht met naarstige vlijt zijne dansles herhaalde, om de zweepkastijding te ontgaan, zoo weten wij volstrekt niet, in hoeverre daarbij het verband zijner denkbeelden iets gemeen had met dat van den menschelijken tooneelspeler.

De olifant heeft zich, wel is waar, in de keerkringslanden, welke thans zijn eigenlijk vaderland en woonsteê zijn, voor den indringenden mensch overal teruggetrokken; hij vormt niettemin nog steeds een van de talrijkste geslachten onder de grootere landdieren. Dit begrijpt men ligtelijk, wanneer men bedenkt, dat er naauwelijks een eenig dier is, voor hetwelk hij behoeft te vreezen, en dat hij alleen op enkele plaatsen door den mensch gevangen of gedood wordt. In de natuurlijke verscheidenheid der rassen van ons geslacht schijnt voornamelijk de oorzaak gezocht te moeten worden, waarom hij, luidens alle getuigenissen, in *Afrika* nog menigvuldiger aangetroffen wordt, dan in *Azië*. De stompzinnige *Ethiopiër* is veel minder tegen hem opgewassen, dan de vroeg beschaafde, hoezeer ook naderhand niet vooruitgegane, *Hindou* of *Maleijer*. Sedert er in *Afrika* geene jagt meer op hem gemaakt wordt, om aan het *Romeinsche* volk in den *circus* eene oogverlustiging te verschaffen, heeft hij daarvan der menschen arglist slechts den dood, niet de gevangenschap, te vreezen; en zoo schuwt hij derzelver geslacht ook veel minder dan elders, en de kudden olifanten stormen op de Negerdorpen aan, en maken, als een orkaan, alles met den grond gelijk. In *Afrika* is de olifant nog slechts een wild, waarop men jaagt om het te vellen. De Neger bezit juist schranderheid genoeg, om den kolossus op deszelfs pad kuilen te graven, en, wanneer hij dien gedood heeft, hem de slagtanden uit te breken en den staart af te snijden; de laatste, met deszelfs stekelachtige borstelharen, wordt door de inboorlingen, als toolsieraad en als amulet, in hooge waarde gehouden; de eersten zijn eene der drie waren, welke de buitenlanders van oudsher aan de kusten van het inwendig als door toovermagt geslotene werelddeel gingen afhalen: goud, elpenbeen en slaven. In *Voor-* en *Achter-Indië* is de kunst, om

Digitized by Google

het edele dier te jagen, te temmen en te verplegen, van onheugelijke oudheid. Daar is de olifant het voornaamste huisdier, de trots der vorsten en de vreugde van het volk; daar is hij, naar zijne kleur en bekwaamheden, halve god, oorlogvoerder, hofâkteur of lastdrager. Op ALEXANDER's togt naar *Indië* werd hij voor het eerst aan ARISTOTELES bekend, dien alkenner, in wiens geschriften zoo veel is opgelegd, wat wij sedert eerst weder met moeite hebben moeten leeren. Zoo toont zich ook zijne beschrijving van den olifant, aan welke de vorige eeuw zoo veel wist te berispen en *a priori* te verwerpen, steeds meer en meer eene bijna in alles ware en aan de natuur getrouwe te zijn. Den inwoneren van *Rome* joeg zijne onbehouwen gestalte het eerst schrik aan bij de zegepraal, die CURIUS DENTATUS over Koning PYRRHUS vierde. Nadat de olifant aan het *Romeinsche* volk zeer twijfelachtige krijgsdiensten bewezen had, werd hij bij hetzelve een dappere *gladiator*, die in de *arena* aan leeuwen, tijgers, stieren en horden van slaven het hoofd bood. Reeds POMPEJUS en JULIUS CESAR vergasteden het volk op den strijd van een paar dozijn olifanten tegen dieren en menschen; maar dit waren slechts bloote armzaligheden, vergeleken met de uitwerking, welke de dolzinnige Keizers met honderden van wilde en tamme olifanten te weeg bragten, en stonden tot deze in dezelfde verhouding, als eene Opera van GRETRY tot *Robert le Diable.*

Bij ons, in den lateren tijd, was de olifant slechts een reus, die zich op de kermissen voor geld liet kijken. Sedert echter de dramatische kunst meer en meer, zoo al niet formeel, ten minste materieel, het kenmerk der spelen aanneemt, welke eertijds het *Romeinsche* graauw, na het brood, als hoogste goed verlangde, wordt de olifant allengskens een reizende, gastrollen gevende tooneelkunstenaar, tot dat hem de gunst van een kunstlievend Monarch in het vaste tooneelgezelschap opneemt en hem een levenslang jaargeld toelegt.

De beroemdste aktrice met eene tromp was tot nog toe *Miss* DJECK. De olifant heeft ontegenzeggelijk geene geringe roeping tot kunst; maar de verrigtingen dezer vreeselijke *Miss* toonen maar al te duidelijk, hoe gevaarlijk het is, de dramatische talenten dier anderzins zoo interessante familie zonder de uiterste voorzigtigheid in beslag te willen nemen. Wanneer een menschelijk tooneelist zijn contrakt breekt en wegloopt, zet hij slechts de tongen van een kunst-

Digitized by Google

waarderend publiek in beweging; maar ontsnapt eene *Mis's* DJECK, zoo brengt zij eene geheele verschrikte bevolking op de been, en men rukt haar met kanon achterna. Eene menschelijke aktrice maakt haren direkteur niet zelden het hoofd warm; maar *Mis's* DJECK kan het hem met hare elpenbeenen tandjes aan stukken slaan.

Volgens CUVIER groeit de olifant ongeveer tot in zijn vijfentwintigste jaar, en wordt de *Aziatische* 12 tot 14 voet hoog. *Mis's* DJECK mat slechts $10\frac{1}{2}$ voet, schoon zij, naar haar geraamte te oordeelen, geheel volwassen was. Overeenkomstig hare levensgeschiedenis mag zij ten naastenbij 35 jaren oud geweest zijn, niet 125, zoo als haar eigenaar op zijne aanplakbiljetten verkondigde, waarschijnlijk om aan de altijd jeugdige *Mademoiselle* MARS te herinneren. Volgens overeenstemmende getuigenissen kan ondertusschen de olifant in den gevangen toestand 120 tot 130 jaren leven, en in vrijheid zal hij misschien wel de twee eeuwen vol maken. Zijne tromp kan 150 pond water bevatten, en hij kan hetzelve tien voet hoog opwerpen. Wanneer hij volwassen is, doet hij het werk van zes paarden; zonder moeite draagt hij 3 tot 4 duizend pond, en laadt zichzelven, met de tromp, twee, ja drie centenaars op den rug. Galopperen doet hij nooit; maar hij kan zoo snel draven, dat een paard hem in den sterksten galop niet inhaalt. Hij kan 8000 en meer ponden zwaar worden, en zijne massa staat alsdan gelijk met die van vijftig menschen. De tengere *Mis's* DJECK intusschen woog slechts 4000 pond; zij evenaarde alzoo in gewigt de gezamenlijke ligchaamsmassa van een' tamelijken troep tooneelspelers, en van wederzijden, weet men, weegt de geest niets. Uit deze opgaven blijkt genoegzaam, welk eene vreeselijke kracht zulk een kolossus moet oefenen, wanneer hij zich, wild geworden zijnde, met de snelheid van een' harddraver beweegt.

Alle reisbeschrijvers, gelijk ook degenen, die in *Indië* en bij ons olifanten opgepast hebben, getuigen eenpariglijk, dat het dier in zijne luimen zeer grillig is. Ligt vat het voor zijne oppassers genegenheid op; maar niet ieder is het als *cornak* of bestuurder naar den zin, en de menageriebezitters bij ons moeten, wanneer de *cornak* gedood of gekwetst is, menigmaal den olifant verscheidene kandidaten tot dat ambt voorstellen, eer het hem behaagt er eenen aan te nemen: men ziet, dit zijn regt vorstelijke luimen. Wij mogen hier

Digitized by Google

het vertelſeltje herinneren, hetwelk in alle kinderboekjes gevonden wordt, van den olifant, die in toorn zijnen *cornak* gedood had, maar, toen deszelfs vrouw in wanhoop hare kinders hem voor de voeten wierp, het oudſte zoontje met de tromp op zijnen rug zette en het dus tot *cornak* verkoos. In *Indië* heeft ieder olifant zijnen eigenen *cornak*, die op zijnen hals als te paard zit, en hem met eenen ter wederzijde met puntig ijzer beſlagen' ſtaf beſtuurt. Eene dier punten is lang en zeer ſcherp; zij dient daartoe, om, wanneer het dier ontembaar wordt, tusſchen hoofd en hals ingeſtooten te worden, en alzoo, het ruggemerg kwetſende, ſnel den dood aan te brengen; meestal echter wordt, in zulk een geval, de beſtuurder het ſlagtoffer. Dit is iets, dat in *Indië* dikmaals gebeurt; zelden vindt men eenen bejaarden olifant, die niet verſcheidenen zijner oppaſſers om het leven gebragt heeft; doch, daar deze bijna altijd tot de laagſte *casten* behooren, bekreunt men zich niet zeer om hun lot.

Somwijlen, maar meestal in het voorjaar, worden deze dieren kwalijk geluimd, ja razend, en loopen dan niet zelden weg. In *Indië* worden zij, wanneer dit gebeurt, gelijk men weet, met tamme olifanten gejaagd, en door dezen zelven in den noodſtal gebragt. Wij, in *Europa*, bezitten dit hulpmiddel niet; en de eerst ſedert het jaar 1814, juist met deze *Miſs* DJECK, onder ons opgekomene nieuwigheid, dat men den olifant te voet laat knijeren, in plaats van denzelven in het menageriehok rond te voeren, is dus zeer gevaarlijk. Zeker was het laatstgemelde middel van transport uiterst kostbaar, en op deze wijs bragt de olifant zijnen heer, hoogstgenomen, 2000 guldens jaarlijks op; en toen men op het denkbeeld kwam, om deze dieren zich van hunne eigene beenen te laten bedienen, rees de opbrengst tot dubbel zoo veel, maar er kwamen ook tevens niet weinige ongelukken uit voort. Men weet, dat, binnen den tijd van zeventien jaren, te *Geneve*, twee olifanten om het leven gebragt hebben moeten worden. De in 1820 gedoode had eenen *cornak*, als ook eenen boer, die hem, op zijne nachtelijke reis naar *Zwitſerland*, bij *Stutgard* ontmoet was, om hals gebragt. *Miſs* DJECK heeft, van 1814 tot op haren dood, dertien perſonen meer of minder zwaar gekwetst en drie *cornaks* gedood.

Wij willen thans nog een kort verſlag geven van het leven, de bedrijven en het treurig einde van dit dramatiſche olifants-

Digitized by Google

wijfje, hetwelk in hare korte loopbaan meer mannen gerui-neerd heeft, dan immer eene menſchelijke *Prima Donna*.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

GOEDKOOPE REIS NAAR BATAVIA.

Het was op den 30 Augustus 1836, reeds laat in den avond, toen de eerſte kantoorbediende van den Heer VAN KAPELL, een' braven koopman te *Hamburg*, de kamer van zijnen patroon binnentrad, op eene kleine tafel een pak brieven nederlegde, die zoo even uit *Londen* aangekomen waren, en vervolgens ſtilzwijgend afwachtte, dat zij gelezen zouden zijn, daar hij, en te regt, vermoedde, dat de patroon hem eenige bevelen te geven zou hebben. Op eens zag hij het voorhoofd van den koopman betrekken. „*Donner und Blitz!*" riep de Heer VAN KAPELL, nadat hij den brief, dien hij in de hand hield, meer dan eenmaal doorlezen had; „welk een ſlag voor het huis BENNETT en PORD! Wie had dat kunnen denken? Wat nu te beginnen?" — „Heeft het huis BENNETT en PORD bankroet gemaakt?" vroeg de bediende. — „Bankroet, neen, zoo erg is het niet, ſchoon toch erg genoeg. Het heeft een aanmerkelijk verlies geleden. Doch, ziedaar, lees zelf, vriend JANSEN, en raad mij dan, wat ik doen moet." — De bediende las:

Londen, den 12 Augustus 1836.

Geacht Vriend!

Met innig leedwezen melden wij u, dat de eenige zoon van onzen waardigen en eerlijken boekhouder voortvlugtig is. Hij heeft verſcheidene door ons huis geaccepteerde wisſels, die eene aanzienlijke ſom bedragen, gelijk gij hiernevens aangeteekend zult vinden, met zich genomen. Wij hebben zijn ſpoor gevolgd tot aan boord van een ſchip, dat naar *Holland* onder zeil gegaan is; en wij zijn van gedachte, dat hij het voornemen heeft, naar *Hamburg* te reizen, waar ons huis bekend is, en zich aldaar de wisſels, welke hij bij zich heeft, te laten esconteren. Het is een groot, welgemaakt jongman, met een niet onbevallig gelaat; hij heeft zwarte oogen en zwart haar, en was, toen hij vertrok,

Digitized by Google

over zijne onlangs geſtorvene moeder in den rouw. Is het u mogelijk hem op te ſporen, zoo zoudt gij ons de grootſte dienst bewijzen, indien gij eene poging wildet doen om zijne wisſels in handen te krijgen. Daar wij echter hoogachting hebben voor de trouw en braafheid van zijnen vader, die de oudſte bediende van ons huis is, zoo zouden wij wenſchen, dat de zaak niet wereldkundig wierd. Wij verzoeken u dus, om, wanneer het u gelukken mogt de traites van den jongman terug te krijgen, hem op het eerſte ſchip het beste, dat naar *Batavia* onder zeil mogt gaan, eene plaats als paſſagier te verſchaffen, en hem te gelijker tijd 200 Louisd'or te overhandigen, welke gij zoo goed zult zijn op onze rekening te ſtellen, en daarentegen u door hem de belofte te doen afleggen, nimmermeer, zonder verlof, naar *Engeland* terug te keeren.

Wij blijven, geacht Vriend, uwe gehoorzame Dienaren

BENNETT, PORD EN COMP.

„ Mijnheer VAN KAPELL!" riep JANSEN, nadat hij den brief gelezen had, „ ik zou er mijn hoofd onder durven verwedden, dat deze jongman niemand anders is dan de perſoon, dien ik heden morgen op en neêr voor de beurs heb zien kuijeren. Hij ſcheen in ſterke gemoedsbeweging, vol van het een of ander denkbeeld, en niettemin poogde hij, naar het mij voorkwam, de blikken der voorbijgangers zorgvuldig te vermijden. Voor het overige komt zijn geheele uiterlijke juist overeen met het ſignalement, hetwelk ons in den brief gegeven wordt."

„ Dat is uiterst gelukkig," zei de koopman; „ morgen moet gij trachten hem op te ſporen; vindt gij hem, zoo breng hem bij mij; alsdan zal ik alles aanwenden, om aan mijne brave *Londenſche* vrienden BENNETT en PORD de dienst te bewijzen, die zij van mij verlangen."

Des anderen daags, zoo vroeg immer mogelijk, was JANSEN op de beurs. Vruchteloos wachtte hij langen tijd, en reeds ſtond hij op het punt om naar huis te keeren, toen hij eindelijk zijnen man uit een wisſelhuis zag treden, hetwelk aan eenen Jood behoorde.

De vreemdeling ging digt aan JANSEN voorbij, en zeide, zoodat deze het verſtaan kon: „ Die eliendeling! die hond! heeft hij dan geen geweten? Zeventig percent disconto, en dat op wisſels van het aanzienlijkſte huis uit *Londen!*"

Digitized by Google

JANSEN trad nu op hem toe. „Mijnheer," zeide hij, „gij schijnt met LEVY, den Jood, die hier voor een' schandelijken woekeraar bekend staat, onaangenaamheden gehad te hebben. Zoo gij zaken te doen hebt, waarom wendt gij u niet tot eenen eerlijken koopman in de stad? Ons huis, bij voorbeeld, ligt niet ver van hier, en zoo gij wilt zal ik u derwaarts brengen; misschien worden wij de zaak eens."

„Met al mijn hart," hernam de vreemdeling, „en hoe eer hoe liever; want morgen, met het aanbreken van den dag, denk ik *Hamburg* te verlaten."

JANSEN bragt hem naar het huis van zijnen patroon. Hij deed hem door eene achterdeur binnengaan, en voerde hem in eene zaal, waar hij hem verzocht te gaan zitten en een paar oogenblikken te vertoeven. Weldra kwam hij weder binnen, verzeld door den Heer VAN KAPELL. De brave *Hamburger* ging regt op de zaak aan. „Zoo hebben wij u dan eindelijk beet, Mijnheer!" voerde hij hem met barsche stem te gemoet. „Zoek bij mij maar geene uitvlugten; ik weet alles; ziehier!" en met deze woorden legde hij hem den brief van BENNETT EN C°. voor.

Als door den blikseem getroffen, valt de vreemdeling hem te voet. „Ik ben verloren!" roept hij, „zonder redding verloren! O, mijn vader, mijn goede, brave vader, wat zal er van u worden! Onteerd door de misdaad van uwen zoon, overleeft gij het zeker niet. En mijne moeder!" ging hij snikkend voort; „is het zoo ver gekomen, dat ik mij over uwen dood verheugen moet! U ten minste is het gezigt der folteringen en der schande van uwen strafwaardigen zoon bespaard!"

„Jongeling!" riep de goede koopman, die door deze rouwbetuigingen aangedaan werd, „sta op, en luister naar mij! Zijn de wissels nog in uwe handen?"

„Zij zijn het! zij zijn het! O, hoe gelukkig ben ik, het bod van den geldzuchtigen Jood niet aangenomen te hebben! Daar, Mijnheer, neem ze!" en hij haalde eene groote portefeuille uit zijn' zak. „Gij zult zien, dat er niet een eenige aan ontbreekt. Spaar mij! o, spaar mij! Mijn volgend gedrag zal u bewijzen, hoe opregt mijn berouw is. Ja, waarlijk, Mijnheer, ik zal mij beteren; gij redt mij het leven, dat reeds de schande alleen mij zou ontrukt hebben."

„Getroost, vriend!" hernam de goede oude VAN KAPELL; „er is een oud Duitsch spreekwoord, hetgeen zegt:

Digitized by Google

als de nood het hoogst is, is de hulp het naast. Ga dus zitten, en luister, wat ik u te zeggen heb. Ik ben uiterst blijde, dat het toeval mij in staat gesteld heeft, zoo spoedig den wensch mijner Engelsche vrienden te kunnen vervullen. De schrik heeft u niet veroorloofd, den brief geheel door te lezen; begin hem nog eens, en gij zult zien, hoe edel zij omtrent u willen handelen; wordt slechts het crediet van hun huis gered, dit is alles, wat zij verlangen; zij willen u niet ongelukkig maken. Lees! lees! Ondertusschen, JANSEN, doe gij eenige ververschingen en eene of twee flesschen van mijnen ouden Heidelberger brengen; ik ben altijd dorstig, wanneer ik mij gealtereerd heb.... en drie glazen, vriend JANSEN! hoort gij, drie glazen!"

Nadat de vreemdeling den brief gelezen had, verborg hij weder zijn gezigt in zijne handen, en zeide, met eene stem, die door zijne tranen bijna gesmoord werd: „O God! zoo veel goedertierenheid had ik niet verdiend. O mijn lieve, lieve vader! dit is een tol, die aan uwe deugden betaald wordt."

VAN KAPELL liet aan het gevoel van den berouwhebbenden zondaar vrijen loop, tot dat een bediende in de kamer trad met de bestelde ververschingen, welke hij op de spiegelglad gewreven eiken tafel nederzette. Zoodra hij het vertrek weder verlaten had, nam de koopman het woord: „En nu, jongman, zeg mij, wat toch, voor den duivel! heeft er u toe gebragt, te willen wegloo... wegreizen? De vrouwen, of het spel?"

„O, verschoon mij, edele, achtingwaardige man! ik wil alles, alles bekennen; maar mijn vader moet de eerste zijn, die de bijzonderheden mijner misdaad verneemt."

„Goed! Drink dan nog een glas wijn. Gij zult in mijn huis blijven, tot dat wij eene gelegenheid naar *Batavia* gevonden hebben. Was nu maar gisteravond mijne *Christine* (*) niet reeds onder zeil gegaan!"

„Met uw verlof," viel JANSEN hem in de rede, „de *Christine* ligt nog in de haven. Het woei te hard, dan dat zij had durven wagen, in den donker in zee te steken."

„Gij zijt regt gelukkig, jongman!" hernam VAN KAPELL met levendigheid. „De *Christine* kan u een verblijf

(*) Naam van een schip.

Digitized by Google

en onthaal leveren, een' prins waardig. Pak hier die papieren in, mijn goede JANSEN, en breng mij 200 Louisd'or voor dezen jongman. En gij, mijn jongen, haast u, iets te nuttigen; want veel tijd, geloof ik, zal u niet overschieten."

Toen het maal ten einde was, overhandigde de brave koopman den vreemdeling de 200 Louisd'or, en gaf hem nog zoo veel goeden raad en leering op weg, als de tijd hem veroorloofde. De jonge *Engelschman* wist niet, in welke uitdrukkingen hij hem genoeg zou danken, beloofde voor de toekomst het onberispelijkst gedrag, drukte den eerwaardigen VAN KAPELL, dien zijne tranen het spreken belemmerden, de hand, en begaf zich, door JANSEN geleid, aan boord van de *Christine*. De kantoorbediende beval den Kapitein, uit naam van den patroon, aan, alle slechts mogelijke zorg voor zijnen passagier te dragen. Het schip ging onder zeil, en binnen weinige uren was het uit het gezigt. Daags daarop haastte zich VAN KAPELL, aan het huis BENNETT, FORD EN C°. hunne zoo gelukkig teruggekregene wissels toe te zenden, waarbij hij een uitvoerig berigt voegde, hoe alles zich toegedragen had.

Veertien dagen daarna ontving de goede *Hamburger* het volgende antwoord:

Mijn waarde Heer!

Deze tegenwoordige dient om u te melden, dat ons in het geheel geene papieren van waarde ontvreemd zijn geweest; verder, dat die, welke gij ons bij uw jongste schrijven overmaakt, valsch zijn; en eindelijk, dat onze boekhouder zijne vrouw niet binnen kort kan verloren hebben, vermits hij nooit getrouwd geweest is, en dus ook geen' zoon heeft.

Het spijt ons van harte, dat uwe zorg voor onze belangen u in een zoo onaangenaam geval gebragt en tot het slagtoffer van een schandelijk bedrog gemaakt heeft.

Met de volkomenste hoogachting teekenen wij ons, geeerde Heer, uwe enz.

BENNETT, FORD EN C°.

Naschrift. Krijgt gij te eeniger tijd nog iets van den man te hooren, dien gij op uwe kosten naar *Batavia* gezonden hebt, zoo zult ge ons zeer verpligten, indien gij de goedheid wilt hebben ons daarvan te onderrigten.

Digitized by Google

HUWELIJKSRECEPT.

Binnen kort zal een nieuw kookboek voor de huishoudingen het licht zien. Wij geven daaruit het volgende voortreffelijke recept tot een *Geregt voor twee perſonen*, *Mariage geheeten:* „ Neem eenen jongen heer en eene jonge dame; den jongen heer liefst wat grof, doch de jonge dame zoo fijn mogelijk. Men brengt den jongen heer aan den disch, en giet hem zachtjes eene flesch Portwijn in, zoo men dien heeft; Bordeauxwijn kan het anders ook doen; doch wil men het regt geurig hebben, zoo doet men er een weinig Champagne bij. Wil hij niet warm worden, zoo neemt men nog eene flesch. Wordt hij rood onder de kleuwen, zoo zet men hem in de woonkamer, in den winter aan den haard, nevens de juffer, doet er een handvol groene thee bij, ter hoeveelheid van ongeveer drie kopjes voor ieder, en laat ze met elkander even opkoken; is het in den zomer, zoo zet men ze in de open lucht of bij het venſter, in elk geval zoo ver mogelijk van andere geregten afgezonderd; men beſteekt de dame naar eisch met bloemen, zet ze aan het piano, en ſchudt ze tot ze zingt; hoort men den heer daarbij ſnerken (zuchten), zoo is dit zeer goed; alsdan neemt men ze weder weg, en houdt ze, den geheelen avond door, zacht aan de kook. Dit alles herhaalt men twee- of driemaal, en past wel voornamelijk daarbij op, dat het vuur geſtadig op zijne maat onderhouden wordt: is het te ſterk, dan kookt alles over; is het te zwak, dan ſtollen zij, of worden ſoms wel tot ijs. Hoe lang zij op het vuur zijn moeten, hangt van omſtandigheden af. Doet men er eene goede hoeveelheid munt met 's Konings beeldtenis bij, zoo gaat alles ſnel; met bankbiljetten gegarneerd, doet zich de ſchotel bijzonder wel voor. Is alles gereed, dan opgedaan en aangeregt: eene ware lekkernij voor twee perſonen. Azijn mag er niet bijgedaan worden, wijl buitendien het geregt ligt zuur wordt.

KRACHTIGE GODSDIENSTTROOST.

Een kwaker kwam eens bij eene weduwe, welke haren man reeds ſedert verſcheidene jaren verloren had, maar zich nog

Digitized by Google

ſteeds aan eene overmaat van ſmart over diens verlies ter prooije gaf. „ Ik zie, vriendin," zeide hij, „ gij hebt het „ den almagtigen God nog niet vergeven." Deze woorden maakten op de troostelooze zulk eenen diepen indruk, dat zij al hare zielskrachten inſpande, en van dat oogenblik af zich door hare ſmart veel minder liet beheerſchen.

VERSTANDIGE WIJZIGING VAN HET DUËL.

Een *Amerikaan* werd tot een tweegevecht met pistolen uitgedaagd, en antwoordde ſchriftelijk: „ Ik kom niet, en wel om twee redenen: ik kon u, of gij kondt mij doodſchieten. Uit beide zou niets goeds voortkomen. Ga dus liever in het bosch, en zoek daar een' boom uit, zoo omtrent van mijne ligchaamsdikte. Verwijder u op den gewonen duëls-afſtand en ſchiet. Treft gij den boom, zoo wil ik erkennen, dat ik u beleedigd heb en om verſchooning vragen; treft gij hem niet, zoo willen wij het daarvoor houden, dat het ongelijk aan uwe zijde is."

DE EIGEN GALG.

Möser verhaalt, in zijne *Vaderlandſche Phantaſiën*, van een dorp, welks inwoners, toen een vreemde aan hunne galg zou opgeknoopt worden, door hunnen advocaat voor den regter deden verklaren, dat zij dit niet gedoogen zouden, want dat de galg voor niemand was, dan *voor hen en hunne kinderen*. Hoe belagchelijk dit nu ook luiden moge, zoo had de zaak toch eenen zeer ernſtigen kant, welke door den landsheer ook wel ingezien werd, gelijk Möser uitvoerig berigt.

LEZEN EN LATEN LEZEN.

Een levendig knaapje, de zoon van eenen dorpspredikant, toonde zich zeer ongeduldig en ontevreden, toen het zou leeren lezen. Als een vriend des huizes hem hierop vroeg, of hij het lezen dan in het geheel niet leeren wilde, ant-

Digitized by Google

woordde hij kortaf: „Neen!" En toen de huisvriend verder zeide: „Maar, jongen, wat moet er dan van u worden, als gij niet eens lezen kunt?" hernam de knaap snel: „Dan word ik schoolmeester en *laat de jongens lezen.*"

SPOEDIGE EN OPMERKELIJKE GENEZING.

Eene jonge Dame van *York*, zich op bezoek bij een gezin te *Wakefield* bevindende, had het ongeluk, dat, onder het borduren hare naald brekende, een deel van dezelve haar in het oog sprong. Men zond oogenblikkelijk om een' Heelmeester. Een jongman, daar tegenwoordig, kwam intusschen op den gelukkigen inval, een magneetstaal, dat hij bij zich had, aan het beleedigde oog te brengen, waarop de naald onmiddelijk de aantrekkingskracht volgde en het oog verliet. — Deze eenvoudige kunstbewerking verdient opmerking.

NIEUWE SOORT VAN VISITEKAARTJES.

Alweder iets nieuws; alom nieuwigheid, hervorming — ook wel eens verbetering. De mensch wil alles verbeteren — behalve zichzelven? Ook de Visitekaartjes hebben tegenwoordig, buitenslands, eene nieuwe hervorming verkregen. Van tijd tot tijd ondergingen dezelve, ginds en elders, reeds verscheidene wijzigingen, als vignetten, landschapjes, jagt- en krijgszinnebeelden enz. Thans heeft de *bon ton* weder eene andere wending genomen. Men zendt, namelijk, zijnen vrienden zijn portret, zijn welgelijkend afbeeldsel. Men laat zich door eene bekwame hand *litografëren*. Ingevalle, bij ongeluk, vrouw Natuur ons gelaat zeer ongunstig heeft bedeeld, een goed woord, of beter nog een goed stuk geld, brengt de zaak in de gewenschte orde. Men bestelt tegenwoordig honderd portretten, zoo als men tot dusverre zich honderd naamkaartjes aanschafte.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE AFSCHAFFING DER DOODSTRAF.

Door

L. C. MEYER,

Predikant te Houtenisse. (*)

Eerst vrij lang na de uitgave kwam den Steller dezes het Xde N°. der *Vaderl. Letteroef.* voor 1837 in handen: een gewoon gevolg van zijne zoo afgelegene standplaats. Hij vond er, onder de Mengelingen, een stukje van de hand des ijverigen *Gentschen* Leeraars A. GOEDKOOP, waarin, op Bijbelsche gronden, het verlangen bestreden wordt, om de doodstraf in onze Christelijke Staten afgeschaft, en door even of meer doeltreffende straffen vervangen te zien. Dit verlangen, welligt dewijl het in de laatste jaren meer en meer luide wordt, noemt de Eerw. GOEDKOOP, met zekere minachting, een mode-denkbeeld. Hij brengt er, uit het Oude en Nieuwe Verbond, het een en ander tegen in, wat zoo zwaar moet wegen, dat hij eindigt met te zeggen: „Ik wensch te weten, wat voorstanders van de „volstrekte afschaffing der doodstraf hierop hebben te „antwoorden: de Redactie van den *Semeur*, (†) wie „ik ook deze bedenkingen toezond om er op te ant„woorden, heeft er zich niet aan gewaagd," enz. Dit

(*) *Redacteur*, voor zichzelven, schoon met de meestmogelijke beperking, van het *geoorloofde* zoo wel, als van het *noodzakelijke*, der Doodstraf overtuigd, vermeende hier echter weder een bewijs te mogen, ja te moeten geven van zijnen eerbied voor elks bijzondere meening, in opregtheid genit, door de plaatsing dezer bijdrage.

(†) Een geacht Fransch Tijdschrift, 't welk mede voor de afschaffing ijvert.

Digitized by Google

waagſtuk nu komt mij minder groot voor; en daar ik tot dusver (tot de verſchijning van N°. XIII) vruchteloos naar eene meer bevoegde hand heb uitgezien, die den toegeworpen handſchoen zou willen oprapen, en voor de aangevochten „*mode-leer*" eene lans breken, zoo vind ik mij ten laatſte, half mijns ondanks, bewogen, het zelf te beproeven. Vooraf vind ik mij echter gedrongen, om te verklaren, dat het geenszins mijne bedoeling is, den lofwaardigen en in zijn heilig dienstwerk zoo onvermoeid werkzamen Steller van het bedoelde ſtukje te krenken. Het is hier om geene perſonen, maar louter om de zaak te doen. En dan *amica veritas*. Verder meen ik geenszins, dat hiermede nu alles gezegd is. Ik oordeelde, mij — voor het tegenwoordige althans — alleen bij de wederlegging van het door Ds. GODDKOOP geſtelde te moeten bepalen, en hoop daardoor tevens de aandacht van kundige voor- en tegenſtanders nog eens op het belangrijke geſchilſtuk te vestigen, niet twijfelende, of het pleit zal aldus wel tot volle beſlisſing gebragt worden, en de zegepraal, ook door deze pogingen, niet op het papier alleen, maar ook metderdaad en in de werkelijkheid, ten laatſte aan de zijde der menschlievendheid blijven. Of zou het leven van onzen medemensch, hoe ſchuldig ook, zou de mogelijkheid zijner verbetering en behoudenis, tegenover de onmogelijkheid, immers de groote onwaarſchijnlijkheid, daarvan bij de gewelddadige verkorting zijns levens, zulk eene poging niet meer dan waardig zijn, niet tot pligt maken? tenzij hooger gezag, dan ons Christelijk gevoel, het Goddelijk Woord namelijk, ons in dezen anders leidde.

Hierop komt het dan aan. Kan men dit bewijzen, kan men ons aantoonen, dat de doodſtraf volgens Gods wil en wet moet blijven beſtaan, wij zwijgen eerbiedig. Maar kan men dit niet, dat dan, waar de letter er zich niet over uitlaat, de geest des Christendoms, dat het Christelijk gevoel, dat hoop en liefde dan geraadpleegd en gehoord worden!

Digitized by Google

Laat ons, zonder den geachten Steller voet voor voet te volgen, zijne twee hoofdbewijsplaatsen er op aanzien, of zij bewijzen, wat zij bewijzen moeten. De eene is aan het Oude, de andere aan het Nieuwe Verbond ontleend. Gene leest men *Gen.* IX: 6; deze MATTH. XXVI: 52. De eerste luidt: „Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden; want God heeft den mensch naar zijn beeld gemaakt."

Dit woord, ja, is stellig en duidelijk. Maar een Goddelijk gebod was het toch wel alleen voor tijden en omstandigheden, als die, waarin het gegeven werd. Dit doet het geheele verband der plaats, bepaaldelijk het onmiddellijk voorgaande in vs. 5, duidelijk gevoelen, naar het mij voorkomt. „Straffelooze bloedvergieting was eene der grootste misdaden vóór den zondvloed," teekent onze VAN DER PALM te dezer plaatse aan. Zij was een natuurlijk gevolg van de dierlijke woestheid, waartoe de menschen hoe langer zoo meer waren vervallen. Die woestheid openbaarde zich mede, en in het oog loopende, in het eten van *raauw*, *bloedig* vleesch, zelfs, gelijk sommigen willen, in het verslinden van *levend* vleesch, van nog levende dieren. En zij had in zulke afschuwelijke gewoonten van zelf meer en meer voedsel gevonden. Allerdienstigst was dan, om het nieuwe menschengeslacht er voortaan voor te bewaren, het verbod, vs. 4: „Het vleesch, *met zijne ziele*, (d. i., volgens sommige geachte Uitleggers, levend) *met zijn bloed*, (d. i. zonder behoorlijk geslagt te zijn, verstikt b. v., althans niet gereinigd van het bloed) zult gij niet eten." Zietdaar een begin gemaakt met den mensch zachtere zeden te leeren. Maar onmisbaar was nu ook vooral het verbod van *moord* en *doodslag*. Hiervan moest den mensch bovenal de grootste afschrik ingeboezemd worden, allermeest in een' tijd, waarin geene geregelde maatschappij noch burgerlijke wetgeving bestond, om het dierbaarste goed, het leven, tegen geweld en willekeur te beschermen. Ook in deze behoefte wilde

Digitized by Google

God daarom voorzien. In de eerſte plaats wordt te dien einde zelfs over het *dier*, dat eenen mensch doodt, de doodſtraf uitgeſproken (vs. 5). Dat konde niet anders, dan den afſchuw van het vergieten van menſchenbloed verhoogen, en den nog geheel zinnelijken en kinderlijken mensch de grootheid van zulk eene gruweldaad levendig doen gevoelen. En nu volgt, op de nadrukkelijkſte wijze, de ſchuldigverklaring van den mensch, die eens menſchen bloed vergiet. Zijn bloed zal ook vergoten worden. Natuurlijk. Moest reeds op het dier daarvoor het regt der wedervergelding toegepast worden, hoeveel meer en billijker niet op den mensch, begaafd met redelijke vermogens, boven het dier zoo hoog verheven door gevoel, verſtand en wil, in dezen met het beeld van God begiftigd!

Maar zal nu dit Goddelijk gebod nog altoos dezelfde kracht hebben en behouden? Men behoeft, om hier ontkennend op te antwoorden, zijne toevlugt juist niet tot vs. 4 te nemen, en dááruit, dat *dit* gebod van geen gezag meer voor ons is, — dewijl de Mozaïſche ſpijswetten, waarin het later opgenomen werd, door CHRISTUS afgeſchaft zijn, — af te leiden, dat derhalve ook het voorſchrift vs. 6 geene kracht meer voor ons heeft. Ds. GOEDKOOP verzet zich tegen zulk eene gevolgtrekking, voornamelijk omdat men, zoo doende, „ het „ Nieuwe Verbond met zichzelf in tegenſpraak zou bren„ gen, daar het verbod van bloed te eten, ongeacht de „ opheffing der Israëlitiſche ſpijswetten, door de Apos„ telen onder de uitzonderingen geplaatst is, *Hand.* „ XV: 20 en 29." Zou dit verbod dan nu uit dien hoofde als een Christelijk, ſteeds en algemeen geldend verbod te beſchouwen zijn? Ds. GOEDKOOP ſchijnt het er voor te houden. „Dit doet zien, dat er eene an„ dere, dan Levitiſche reden alleen voor dat verbod „ beſtond," zegt Z. Eerw. Eene andere, ja. Maar welke? Ik denk eenvoudig deze, om aan de oneenigheden — zoo vroeg waren er reeds oneenigheden in de Christelijke kerk! — tusſchen de Christenen uit het Jo-

Digitized by Google

den- en Heidendom, over de verbindende kracht der Mozaïsche wet, een einde te maken, door aan weêrszijde toe te geven, wat konde toegegeven worden: ter eene de vrijheid van de Joodsche wet, en ter andere de bepaling, om zich niettemin te onthouden van hetgeen den gewezen Jood ergernis moest geven, en wat men ten deele ligtelijk konde, ten deele zelfs volstrekt behoorde te laten. Tot de eerste soort is ongetwijfeld te tellen het eten van het verstikte en van bloed. — Wie herinnert zich niet, hoe geheel zulk eene handelwijze in den Apostolischen geest, vooral in den geest van PAULUS, was? Maar zullen wij, die er de broederen niet meer door ergeren, er geene aanleiding tot twist en tot benadeeling der goede zaak meer door geven, het eten van bloed of van met bloed bereide spijzen nog heden voor zonde, voor overtreding van de geboden des Christendoms, houden?

Doch letten wij liever op vs. 5, 't welk met ons vraagstuk in naauwer verband staat. *Dier* en *mensch*, welke den dood eens menschen veroorzaken, zullen met den dood gestraft worden, is er de inhoud van. Vs. 6 is niet anders, dan als eene nadrukkelijke herhaling te beschouwen. „Wie des menschen bloed vergiet," ziet noodzakelijk op dieren zoowel als op menschen, die zulks doen. Hoe nu! moet dan het gebod, om het bloed des menschen zelfs „van de dieren te eischen," op het redelooze dier zelfs te wreken, ook nog gehandhaafd worden? Die de eene helft van dit gebod als van voortdurend verbindende kracht beschouwt, zal het de andere ook wel moeten doen. Of, zoo deze heden ten dage, op ons standpunt, bezwaarlijk meer van toepassing kan zijn, met welk regt dan de verbindende kracht van gene nog beweerd? — Het is hierbij van belang, den toestand en de daaruit voortvloeijende behoeften van het toenmalig en tegenwoordig menschdom in het oog te houden, en, ter regeling van ons oordeel en gedrag, op de door alle tijdperken heen op te merken vaderlijke wijsheid van God te letten. Deze

Digitized by Google

toch ſlaat, in de opleiding van het menſchelijk geſlacht, beſtendig deszelfs toeſtand en beſtaande behoeften gade, en heeft Zijne openbaringen aan het menschdom, Zijne geboden en voorſchriften, altoos dien overeenkomſtig ingerigt, gewijzigd, of zelfs door andere vervangen, — geheel de huishouding des Ouden Verbonds eindelijk door die van het Nieuwe. En niemand zal ontkennen, dat onder de kenmerkende en onderſcheidende eigenſchappen van dit laatſte vooral meerder zachtmoedigheid en grootere — niet alleen grootere, maar ware en volmaakte — menſchelijkheid moet geteld worden.

Dit brengt ons van zelf tot het onderzoek van de tweede bewijsplaats, voor de handhaving der doodſtraf uit het *Nieuwe* Verbond aangevoerd, en wel uit JEZUS eigen mond. De Heiland zelf — de zachtmoedige Heiland, die gekomen was, om allen te behouden! — heeft *Gen.* IX: 6 bevestigd, zegt Ds. GOEDKOOP. En wanneer? Toen Hij bij zijne gevangenneming tot PETRUS zeide: „ Steek uw zwaard weêr in de ſcheede; want allen, die het zwaard trekken, zullen door het zwaard vergaan." MATTH. XXVI: 52. Deze woorden nu zullen zoo min „ eene *geſchiedkundige* waarheid," als „ eene *profetiſche*" zijn, maar „ de erkentenis van een maatſchappelijk *regt*" behelzen. De erkentenis van een *regt?* zou men mogen vragen. Daarvan is niets te beſpeuren. Op zijn hoogst de erkentenis van het *beſtaan* der doodſtraf, niet van derzelver regtmatigheid, zoude men hier kunnen vinden. Zoodat de zin van JEZUS waarſchuwing dan deze zoude zijn: „ Bedien u niet van het zwaard; want gij kent de beſtaande wet, dat ieder, die het zwaard trekt, met het zwaard zal geſtraft worden." Ligt hierin eene erkenning van de billijkheid der doodſtraf, of eene goedkeuring van derzelver voortdurend beſtaan? Dan zoude de regel van POPE: „ al wat er beſtaat, is goed," onbepaalde geldigheid moeten hebben. Wanneer Ds. GOEDKOOP integendeel ſchrijft: „ JEZUS keurt PETRUS „ daad af, erkent den regel, dat hij, die zich gewa-

Digitized by Google

„ penderhand tegen de vastgeſtelde magten verzet, zich „ doodſchuldig maakt;" en wanneer hij daarop laat volgen: „ maar als JEZUS, die geen aardsch rijk kwam „ ſtichten, het regt van doodſtraf erkende in gevallen „ als dit, zou Hij dan de Goddelijke wet, *Gen.* IX: 6, „ voor *moedwillige moordenaren* opgeheven hebben?" zoo zou men dat wel veelmeer eene in- dan eene uitlegging kunnen heeten, daar er toch, gelijk ieder ziet, in JEZUS woorden niets is, dat zijne erkentenis van eenigen regel zonde aanduiden, ten gevolge van welken iemand zich doodſchuldig, des doods waardig, maakt, en volgens welken de doodſtraf dan ook voortdurend door Hem zoude gebillijkt zijn.

Nog eens: het *beſtaan* der doodſtraf is het eenige, wat JEZUS hier zou kunnen ſchijnen te erkennen. Doch zelfs dit kan ter naauwernood toegegeven worden. Mij dunkt, het is blijkbaar, dat JEZUS waarſchuwing niets anders is, dan een ſpreekwoordelijk gezegde, eene algemeene waarheid, ongeveer van gelijke kracht, als ons ſpreekwoord: „ Die zich in gevaar begeeft, komt er in om." De Heer GOEDKOOP merkt hiertegen aan: „ dat het er verre af is, dat of vóór of na JEZUS „ uitſpraak allen, welke het zwaard genomen, en zich „ tegen de burgerlijke magt verzet hebben," (van dit laatſte zegt de Heer niets) „ door het zwaard geſtraft „ zijn." Nu, *allen*, die zich in gevaar begeven, komen er ook zekerlijk niet in om. Maar, welke algemeene regel is er zonder uitzonderingen? Niettemin blijft het eene door de ervaring geleerde en geſtaafde (geſchiedkundige) waarheid. Niets dunkt mij natuurlijker, dan JEZUS gezegde tot PETRUS aldus op te vatten; het is de ongedwongenſte en eenvoudigſte zin, dien men er aan hechten kan, dien men, om tot eene andere opvatting te komen, eerst gedwongen is weg te redeneren; waarvoor dan echter wel méér wegende gronden dienen aangevoerd, dan die Ds. GOEDKOOP te berde brengt. Wie zoude „ allen" hier zoo onnatuurlijk willen druk-

Digitized by Google

ken, en het niet liever, gelijk zoo dikmaals, in den zin van *doorgaans* nemen? (*)

En zoo bewijst dan ook deze plaats even weinig, als de andere, wat zij zoude moeten bewijzen. Noch uit het Oude, noch uit het Nieuwe Verbond blijkt ons dus de regtmatigheid der doodstraf in onzen tijd, onder Christelijke volken. Zwijgt echter de letter der H. Schrift te dezen aanzien: uit den geest en de beginselen des Christendoms (dat schijnt ook Ds. GORDKOOP te erkennen) is ongetwijfeld veel af te leiden, wat de afschaffing, maar weinig of niets, wat de instandhouding zoude begunstigen. Maar waarom heeft JEZUS haar dan nimmer afgekeurd; daar zelfs geen' wenk van gegeven; ja er zichzelven, hoe onschuldig ook, gewillig aan onderworpen? zou men nog kunnen tegenwerpen. Dan, Hij, „ die geen aardsch rijk kwam stichten," konde dit ook niet als tot den kring zijner bemoeijingen behoorende beschouwen. Zoo min Hij tusschen broeders uitspraak wilde doen, die over de verdeeling eener erfenis twistten, of over eene overspeelster, door schijnheilige ijveraars tot Hem gevoerd; even zoo min veroorloofde Hij zich een openlijk oordeel over de burgerlijke wetgeving zijns lands. Belangrijk mag echter wel de wijze geacht worden, waarop Hij de vrouw, zonder zich in 't openbaar tegen de harde wet te verklaren, niettemin aan de straffe des doods onttrekt. Zoude dit niet als een wenk zijn aan te merken ter afschaffing van de doodstraf, wanneer eens het Christendom heerschende, en de geschikte tijd er voor gekomen zoude zijn? Die tijd was echter toen voorzeker nog verre verwijderd; en gelijk de Heer zooveel, ter verdere ontwikkeling, aan de toekomst moest en mogt overlaten, zoo gewis ook dit. Wat eindelijk zijne eigene onderwerping aan de doodstraf betreft: wie denkt niet aan het Goddelijk doel dier nooit

(*) Ik verheug mij, te vinden, dat VAN DER PALM, KUINOEL, en zoo vele Uitleggers, als ik hier kan raadplegen, nagenoeg van hetzelfde gevoelen zijn.

Digitized by Google

volprezen zelfopoffering? maar wie ook gevoelt niet levendig, hoe juist het voorbeeld van dezen geregtelijken moord, waarbij menschelijke boosheid en schandelijke regtsverdraaijing (de Overpriesteren en hun aanhang) zoowel als regterlijke zwakheid (PILATUS) zulk eene groote rol speelden, sterker dan iets ter wereld voor de wenschelijkheid van de afschaffing der doodstraf pleit?

EENE MOEDER IN DEN KRUIDTUIN TE PARIJS.

De kruidtuin te *Parijs* levert, terwijl wij dit schrijven, een zeer merkwaardig verschijnsel. De menagerie aldaar bezit acht of negen apen van die soort, welke men *bavianen* noemt, en die, wanneer zij niet regtstandig gaan, vele gelijkheid met den hond hebben, doch, zich oprigtende en nederzettende, terstond doen zien, dat zij tot het apengeslacht behooren.

Den 31sten Mei 1837 wierp een wijfje dier soort een jong. De apenmoeder werd hierop van de dieren harer soort gescheiden, vermits men vreesde, dat deze het pasgeboren diertje mogten beschadigen. Het wijfje was over deze scheiding zeer bedroefd, en dezelfde treurigheid was ook bij de overigen te bemerken, die bij lange na zoo levendig niet waren als te voren.

Om den gevangen toestand dier arme *Afrikanen* te vervrolijken, en hun meer speelruimte te schenken, laat men hun overdag gewoonlijk vijf of zes hokken van middelbare grootte over. Reeds zoodra zij de sleutels van den oppasser hooren rammelen, die hun de deur van gemeenschap komt openen, begint voor hen het feest. Met de ondubbelzinnigste teekenen van blijdschap dringen zij derwaarts, en laten een gemompel van ongeduld hooren. Eindelijk gaat de deur open, en niets evenaart nu hunne uitgelaten vreugde; zij springen elkander op den rug, omarmen elkander, buitelen heen en weder, geven elkander stukjes brood, die zij opgezocht hebben, en houden niet op met hunne vrolijke

Digitized by Google

drukte, tot dat eindelijk de oppasser met zijnen langen stok wederom het teeken geeft om te vertrekken. Dan zwijgt het gedruisch; alle blijdschap is verdwenen; ieder keert in zijn eigen hok terug, en heeft ter naauwernood nog lust en moed om het stuk koek aan te nemen, dat men hem door de traliën zijner gevangenis toereikt.

Men kan zich hieruit de treurigheid dezer beesten verbeelden, toen zij den 31sten Mei de deur zagen toegaan, die het hok van het wijfje voor hen sloot. Zij toonden hunne gewone leerzaamheid niet meer; zij schreeuwden geweldig, en poogden de deur aan stuk te breken. De bedreigingen en zelfs de zweep van den oppasser waren onvermogend, hen van dezelve weg te drijven.

Uit medelijden deed eindelijk een Professor de deur voor hen openen.

Misschien zal men denken, dat nu de bavianen met gedruisch bij CHARLOTTE (dit is de naam der apenmoeder) binnendrongen. In geenen deele; zij traden een voor een het hok binnen, met den vader van den jonggeboren' aan hun hoofd. Deze viel, op het gezigt van het jong, het wijfje om den hals, omarmde het, drukte het aan zijne borst, en onderzocht dan met niet weinig teederheids den kleinen aap, die door de moeder gezoogd werd. Hij kuste het jong op lippen, voorhoofd en pooten. Ondertusschen stonden de overigen in de verte, stil, maar niet zonder deelneming. Eindelijk werd hun vergund een voor een te naderen en het nieuwe lid der familie van nabij te bezigtigen. Bescheiden trad ieder toe. Zij sloegen hunne armen om den hals des vaders en der moeder, en hieven een eigenaardig gesnap aan. Dit duurde tot den tijd van den aftogt toe, als wanneer ieder rustig in zijn hok terugkeerde.

Dit tooneel moge nu hun, die het niet bijwoonden, wat al te *menschelijk* geteekend schijnen, het is met dat al naar het leven geschetst, en een daarmede nagenoeg gelijkvormig tooneel hernieuwt zich telkenmale, wanneer men deze dieren bij elkander laat komen. Geen derzelven

Digitized by Google

matigt zich de regten van het mannetje, CHARLOTTE's gemaal en vader van den jongen aap, aan. Zoo gaarne zij dezen laatſten ook zien en aanraken, doen zij dit nooit dan als met verlof van de ouders, hetwelk deze ſlechts met de uiterſte voorzigtigheid verleenen. Zoodra de deur geopend wordt, zetten zich CHARLOTTE en haar man tegenover elkander, en vormen uit hunne beenen eene ſoort van wieg, waarin zij het jong leggen. Hier ſtreelen zij het, kuſſen het, en reinigen het met eene zorgvuldigheid, welke men onder ons menſchen in de liefderijkſte moeder bewonderen zou. Gedurende dien tijd gaan de overige bavianen rondom hen heen, en trachten het aapje te zien en te ſtreelen, ja bieden het ſomwijlen ſtukjes koek aan, of wat zij voor het oogenblik aan lekkernij anders mogen hebben. CHARLOTTE verlaat haar jong geen enkel oogenblik, en laat het aan de vreemde armen, die zich daarnaar uitſtrekken, nimmer over. Is zij met hetzelve alleen, dan toont deze goede moeder eene nog verſtandiger genegenheid. Zij leert het nog zwakke ſchepſeltje aan de traliën der kooi op en neder klauteren, en volgt het daarbij met oog en armen, opdat het niet valle en zich bezeere. Is het aapje of moede, of angſtig, of duizelig geworden, zoo neemt CHARLOTTE het terſtond in hare armen, zet het weder op den grond, liefkoost het, en doet het, nadat het uitgerust heeft of bekomen is, eene nieuwe proeve ondernemen.

Met deze nutte leeringen paart CHARLOTTE ſpelen, die geen eigenlijk nut hebben, maar alleen tot tijdverdrijf dienen. Zij gaat regtop ſtaan, ſteunt de handen op de lange ſchenkels, en geeft zich zoo eene ſchommelende beweging, verzeld van ſprongetjes, die naar eenen dans gelijken. Dit ſchijnt het aapje veel vermaak te doen, dat de gebaren der moeder poogt na te bootſen, en haar dwingt weder te beginnen, wanneer zij opgehouden heeft; want het kleine ding is een dwingelandje, vol luimen, en misbruikt, trots het bedorvenſte menſchenkind, de overmatige liefde, van welke hij het

Digitized by Google

voorwerp is. Evenwel kan men onmogelijk iets leelijkers zien, dan dit kleine, nog magere, niet uitgegroeide apenjong, dat, zoo men de vlugge bewegingen niet in aanmerking neemt, er juist uitziet als het lijkje van een pasgeboren kind. Vijf weken na de geboorte was het ongeveer 15 (Franſche) duimen lang, zonder haar, behalve op den rug, en had eene matte, witachtige huid, die geheel zonder leven ſcheen te zijn. Op den kop ontſpruiten eenige zwarte haren; zijne witte, bijna altijd vochtige handen eindigen in kleine, zwarte, vierkante nagels, die, op de kleur na, volkomen naar menſchennagels gelijken.

In den wilden toeſtand leven de bavianen familiesgewijze, en vereenigen zich gewoonlijk, om een veld te plunderen, of eenen boom van deszelfs vruchten te ontledigen. Zelfs in den gevangen' ſtaat zijn nog vele ſporen van hunne gezellige gewoonten te bemerken. Zoo werd onlangs een nieuwe baviaan in de menagerie van den kruidtuin gebragt. Zwakker en kleiner dan de overigen, was hij niet in ſtaat tegen hen te vechten, en terſtond nam de ſterkſte hem onder zijne beſcherming; eene beſcherming, welke de kleine listig misbruikt. Wil hij, namelijk, aan de overige bavianen onder het eten iets van hunne ſpijs ontſtelen, zoo doet hij dit ſtoutelijk, en begint dan erbarmelijk te ſchreeuwen, nog eer de beſtolene wraak aan hem poogt te nemen. Alsdan ſchiet terſtond zijn beſchermer toe, en geeft, zonder verder onderzoek, den beſtolenen eene oorvijg. (*) Het gewone offer van deze zijne list is een klein, zeer ſchrander wijfje.

(*) Kluchtig genoeg; maar zou bij den baviaan de arglist wel zoo verre gaan? Zou niet veeleer de ſchreeuw gegeven zijn in de verwachting der ſtraf, welke de dief begreep verdiend te hebben? Er zijn meer van die voorbeelden, onder anderen dat van den *orang-outang*, die de ſchotels, welke hij binnenbragt, wanneer ze hem niet ſpoedig genoeg afgenomen werden, vallen liet, en dit vergrijp ſteeds met een' grooten ſchreeuw verzeld deed gaan. — *Vert.*

Digitized by Google

Een ander apenwijfje van de familie der *macacs* heeft in den kruidtuin mede een jong ter wereld gebragt, en men ziet haar dezelfde genegenheid, zorg en liefkozingen aan haren kleine beſteden. Het mannetje nogtans is daarbij geheel onverſchillig, bekreunt zich niet om zijn kind, en ſchijnt zelfs niet te bemerken, dat zijn wijfje moeder geworden is. Deze kleine, grijsachtige aap toont overigens niets van de looze en dikwijls boosaardige ſchranderheid des baviaans, hoewel hij veel meer op den mensch gelijkt dan deze. Mag hij zich ſlechts in den zonneſchijn warmen, en geeft men hem eenige ſtukjes brood, zoo is hij tevreden.

De bavianen ſtammen af uit *Zuid-Afrika*, en worden aan de *Kaap* voor de ontembaarſte en gevaarlijkſte van geheel het apengeſlacht gehouden.

GRETNA-GREEN.

De naam van *Gretna-Green* en die van deszelfs ſmid, welke de magt heeft, om de erfzonen en erfdochters van *Grootbrittanje* in regtskrachtigen echt te verbinden, zijn in den loop der jongstverſtrekene jaren zoo dikwerf genoemd geworden, dat ik, op een uitſtapje, hetwelk ik verleden jaar naar het noorden van *Engeland* deed, den wensch niet weêrſtaan kon, om dezer beroemde plaats en dezen beroemden man een bezoek te geven. Het was op eenen ſchoonen en vrolijken Augustus-morgen, dat ik mij op den grooten weg bevond, die van *Carlisle* naar *Schotland* voert. *Carlisle* is, gelijk men weet, de laatſte *Engelſche* ſtad, die op den weg naar het vaderland van WALTER SCOTT wordt aangetroffen; zij ligt ongeveer tien mijlen van de grenzen tusſchen de beide landen. Mijn rijtuig hield ſtil aan gene zijde van eene kleine rivier, die onder den naam van *Sark* bekend is, en welker beide oevers, voor een huis van een vrij goed voorkomen, door eene ſchoone brug verbonden zijn. Wij bevonden ons in *Schotland*. De

Digitized by Google

eerſte *Schot*, dien ik in zijn eigen land te zien kreeg, ſtond onbewegelijk en in gedachten verdiept, misſchien ook wel in het geheel niet denkende, aan den ingang zijner deur. Ik had zooveel van *Schotland* gedroomd, WALTER SCOTT's bewonderenswaardige verhalen zoo dikmaals gelezen en herlezen, dat ik een land meende te betreden, hetgeen mij reeds goed bekend moest zijn. Ik was op het punt om de oevers te zien en de *Clans* te bezoeken, met welker geſchiedenis ik reeds zoo gemeenzaam was; ik ſtond de muren van het klooster *Melroſe* te begroeten, *Stirling* en *Perth* te zien, mij in de *Tees* of den *Tweed* te baden. Mijn geheele lieve *Schotland*, dat mij, dank zij het wonderwerkend penſeel, hetwelk IVANHOE en ROB-ROY bezielde! zoo frisch, zoo helder gekleurd, zoo glansrijk voor oogen ſtond, zou zich voor mij ontſluiten. Al de hooggeroemde helden uit de onſterfelijke werken des kluizenaars van *Abbotsford* ſtonden mij de hand te reiken; mij, die hen ſteeds, in al hunne oorlogen, in al hunne veldſlagen, in al hunne bijzondere kampgevechten, met zulk eene innige deelneming gevolgd was.

Ik ſtond dus tegenover eenen *Schot*. Maar ieder ander zou, even als ik, er aan getwijfeld hebben, of het wel inderdaad een *Schot* was; want hij droeg noch het geruite wambuis, noch den zeskleurigen *plaid*, noch de vilten muts met de hanevederen, noch ſandalen, noch *claymore*. Men had hem, in zijn blaauw lakensch buis, zwartlakenſche broek, zwarte kouſen en den breedgeranden hoed op zijn hoofd, ſlechtweg voor een' *Vlaamſchen* boer, voor den een' of anderen eerzamen hoevenaar, aan de deur zijner woning, kunnen houden. Bijna ware ik in verzoeking gekomen, om mijzelven af te vragen: „Zou WALTER SCOTT ons ook misſchien wat voor het lapje gehouden hebben?"

En ondertusſchen zou dit, de hemel vergeve het mij! bijna blasphemie geweest zijn; want de perſoon, die daar voor mij ſtond, was een hoogberoemd man, in de afgelegenſte uithoeken der *Britſche* eilanden bekend; een

Digitized by Google

man, ſterker dan de geheele aristocratie van *Engeland*, ſterker dan den wil der wetten, ſterker dan al wat ſterk en magtig is; het was de nederige tolöntvanger van de *Sark*-brug, de ſchrik der voogden, der Graven en Hertogen, wier zonen den naam eener aktrice met hun wapenſchild bedekken willen, der Koningen, wier broeders uit eene avonturierſter eene Prinſes willen maken; kortom, het was de zamenknooper van echtverbindtenisſen, die elders niet gelloten kunnen worden. In zijn huis, ik had bijna gezegd in zijne herberg, wordt menige onrust geſtild, menige zorg verdreven, begint menig hart bedaarder te kloppen, vindt menig drama zijne ontwikkeling; want aan deze brug verdwijnt de magt van vader, voogd, ragter en priester. Onder dit dak kan men al deze magten ongeſtraft trotſeren.

Het huis des tollenaars van de *Sark*-brug is tot dit zijn doel uitmuntend gelegen. Tusſchen hetzelve en den grooten weg naar *Carlisle* is het overgangspunt over de *Sark*, zoodat men van den drempel der deur dien weg, welke geheel vlak en effen is, heinde en ver kan overzien, en voogd of vader, die zich tegen eene verbindtenis, welke zij het regt hebben te beletten, mogten willen verzetten, lang vóór hunne aankomst kan ontdekken. De tolgaarder van de *Sark* is een ARGUS, die dag noch nacht de oogen ſluit. Des nachts hoort hij het geringſte klappen der zweep, het zachtſte fluiten, dat van den anderen oever der rivier naar hem overklinkt. Bij dag ziet hij het kleinſte ſtofwolkje, dat van den rijweg in de hoogte dwarlt. Een onverklaarbaar inſtinkt doet hem nimmer mistasten. Aan het geluid van den zweepſlag, aan den toon van het gefluit, aan den aard der ſtofwolk herkent hij, of men zijne ambtsverrigting komt inroepen, dan niet. Merkt hij, dat een verliefd paar naar hem toeſnelt, zoo rukt hij ijlings zijne deur wijd open en ſnelt naar de brug. De poort opent zich voor de minnenden en ſluit zich voor de vervolgers. De eerstgemelden kunnen nu ademhalen, want noch hij, noch zij hebben eenige menſchelijke verhindering meer te vreezen.

Digitized by Google

Mag nu voogd, mag vader, mag broeder met losſen teugel komen aanrennen; mogen zij den weg langs vliegen, zoo ſnel als Doctor FAUST door het luchtruim; mogen zij met ſpoorſlag op ſpoorſlag hunne paarden aandrijven, dat zij zelve daarbij aamechtig worden — zij komen toch te laat! Drie minuten zijn genoeg geweest, om den jongeling en het meisje door onverbrekelijke banden aan elkander te hechten.

Zijn de vervolgers nabij, zoo maken de huwelijkslustigen halt in het tolhuis aan de *Sark;* doch is het gevaar zoo dringend niet, zoo gaat de reis voort naar *Gretna-Hall*, welke plaats men bereikt, eer het hart tijd heeft ſneller of langzamer te kloppen. *Gretna-Hall* is de groote herberg van *Gretna-Green.* Het ligt op de gemeenteplaats, welke de dorpen *Greatney* en *Springfield* van elkander ſcheidt. De heer van *Gretna-Hall* heeft, even als die van het tolhuis aan de *Sark*, het regt om huwelijken in te zegenen. Een breede en effen weg leidt naar zijn huis, boven welks deur zijn naam in reusachtige letteren te lezen is. Zoodra een rijtuig voor dezelve ſtilhoudt, is de huisheer teriſtond bij de hand om de aankomenden te ontvangen, en aan hem ligt het niet, zoo zij niet binnen drie minuten een paar zijn.

In geheel *Europa* is misſchien geene plaats, die meerdere vermaardheid heeft, dan *Gretna-Hall.* Juist daarom moet men zich verbazen over al de dwalingen, al de ſprookjes, al de logens, waarvan dit huis het voorwerp geweest is. *Gretna-Green* is vrij algemeen als een *Schotsch* dorp bekend, dat niet ver van de *Engelſche* grenzen ligt, en in hetwelk een hoeffmid woont, tot wien al de verliefde paren der drie Koningrijken hunne toevlugt nemen, wanneer zij van hunne ouders of voogden het vereischte verlof tot eene echtelijke verbindtenis niet verwerven kunnen. Het is mede bekend, dat hij beweert de magt te hebben, niet alleen *Engelſchen* te trouwen, maar ook vreemden, gelijk onlangs nog, luidens de couranten, den Prins van

Digitized by Google

Capua met de ſchoone *Ierſche* Miſs PENELOPE SMITH. Deze huwelijksvereeniging is, ondanks den, in naam des Konings, bij het opperſte geestelijke geregtshof van *Engeland* ingebragte tegenſpraak, door hem voltrokken geworden.

Op de vraag, hoe de ſmid van *Gretna-Green* aan deze magt gekomen is, kan men gemakkelijkst antwoorden, door te herhalen, wat de verbeeldingskracht van zekeren, ik weet niet welken, romanſchrijver te dezen opzigte verzonnen heeft. Deze romanſchrijver vertelt, dat er eertijds *Schotſche* Koningen geweest zijn, die, in de vreeſelijke oorlogen, welke zij onophoudelijk, nu aan deze, dan aan gene zijde der grenzen, voerden, niet zelden genoodzaakt waren, na eene nederlaag, hun heil in de vlugt te zoeken, en zich in de holen en kloven hunner bergen, of in de hutten hunner getrouwe onderdanen, te verſchuilen. Zoo was het dan eens gebeurd, dat zulk een vlugtend Vorst verblijf en verberging vond in het huis van eenen ſmid te *Gretna-Green*, die hem, met gevaar van zijn eigen leven, onder zijn dak opnam. Uit dankbaarheid had nu de Koning aan dit huis en deszelfs bewoners, ten eeuwigen dage, het regt verleend, om ongehinderd volkomen wettige huwelijken te ſluiten. Zoo verklaart men dit duistere punt, en, wat meer zeggen wil, men verklaart het al verder overeenkomſtig de onbetwiste regtmatigheid der ſtelling: „De Koning kan niet terugnemen, wat de Koning gegeven heeft." Deze uitlegging is overigens ten volle gerustſtellend voor diegenen, die door den wensch, om eene regtskrachtige echtsvereeniging te ſluiten, naar *Gretna* gevoerd worden, alzoo zij hun den waarborg geeft, dat de ſmid niet blootelijk een ſmid, maar de volvoerder van eene door de wetten erkende en bekrachtigde koninklijke wilsverklaring is. Zoo verhaalt men den oorſprong der ambtsmagt van den herbergier te *Gretna-Hall*; en deze fabel is over geheel *Europa* verſpreid en door geheel *Europa* geloofd geworden. Wij willen nu den waren ſtaat der zaak onderzoeken.

Digitized by Google

Volgens een oerwaardig ſtatuut der oude *Schotſche* kerk is tot het ſluiten eener echtverbindtenis noch het aflezen van een bepaald formulier, noch de tusſchenkomst van een kerkelijk perſoon noodig. Om aan zulk eene verbindtenis regtskrachtige wettigheid te geven, is het toereikend, wanneer een der beide zich verbindenden, met toeſtemming van den ander, in tegenwoordigheid van een' of meer getuigen, verklaart, dat hij de man of vrouw van dien anderen is. (*)

De wettigheid van dit ſtatuut kwam, nu eenige jaren geleden, voor het opperſte geregtshof van *Engeland* ter ſprake. Het was een merkwaardig en zonderling debat, waaraan de bekwaamſte regtsgeleerden der drie Koningrijken deel namen. De volgende omſtandigheid had tot deze, in de jaarboeken der *Britſche* regtbanken zoo vermaarde, verhandelingen aanleiding gegeven.

Twee jonge heeren, die tot de rijkſte en aanzienlijkſte geſlachten des lands behoorden, hadden gezamenlijk eene reis naar *Schotland* ondernomen, op welke zij zich door een paar ligtvaardige vrouwsperſonen hadden laten verſellen. Het toeval wilde, dat alle vier de reizenden in de woning van eenen *Schotſchen* predikant afſtapten. De jonge heeren gaven hier hunne reisgezellinnen voor hunne echtgenooten uit, en deze ſpeelden hare rollen, als zoodanig, gedurende al den tijd, dien zij hier vertoefden, ook voortreffelijk; geheel de zaak moest natuurlijk ſlechts ſcherts zijn, en de jonge heeren hadden dezelve reeds lang vergeten, toen zij te *Londen* terugkwamen. Maar wie beſchrijft hunne verbazing, toen de twee dametjes er nu op aandrongen, om als hunne wettige gemalinnen in de wereld ingevoerd te worden?... Vruchteloos verzekerden de jonge *Lords*, zoo ſterk zij immer konden, dat het hun nimmer in het hoofd gekomen was, noch had kunnen komen, eene huwelijksbetrekking met haar aan te gaan; de vrouwen beriepen

(*) Waarſchijnlijk wel volgens den ouden zetregel van het *Romeinſche* regt: *Conſenſus nuptias facit.*

Digitized by Google

zich op de verklaringen, welke hare reisgezellen zelven aan den *Schotſchen* predikant en aan deszelfs geheele gezin gedaan hadden. Vergeefs poogde men met haar een vergelijk te treffen, en door opoffering van geld eene zaak te ſusſen, die, voor de regtbanken gebragt, met ergerlijke openbaarheid dreigde. De dames, door den raad van advocaten beſtuurd, wilden van geenerhande ſchikking hooren.

Zoo kwam de zaak tot een proces.

De *Schotſche* predikant en deszelfs gezin werden ontboden. Eenparig legden zij getuigenis af van de, in hun bijzijn, door de twee jonge heeren gedane verklaringen, daartoe waarſchijnlijk te ſterker genoopt door de drangreden, om hun huis voor opſpraak te bewaren; en zoo werden, volgens de letter van het oude ſtatuut, de twee ligtekooijen als wettige en regtmatige gemalinnen der beide *Lords* erkend!

Het privilegie, van hetwelk de tolgaarder aan de brug over de *Sark*, als ook de kastelein van *Gretna-Hall*, gebruik maken, is derhalve ſlechts eene oude kerkelijke wet. Men begrijpt dus ook, dat de bij zulke huwelijksvereenigingen in acht te nemen plegtigheid alleen daarin beſtaat, dat men de wederzijdſche erkentenis der contraktanten buiten kijf ſtelt. Evenwel vergenoegen de aanſtaande echtgenooten zich meestal niet met deze eenvoudige formaliteit van *Gretna-Green*, maar doen dezelve, wanneer de tijd zulks veroorlooft, ook nog verzeld gaan van de gewone, bij de wet voorgeſchrevene, plegtigheden. De ondervinding heeft geleerd, dat het in acht nemen van zekere ceremoniën noodwendig is, om het al te ongewone en onregelmatige van deze ſoort van trouwverbond min of meer te vergoelijken, en dat de zwakheid en bedenkelijkheid der vrouwelijke kunne gaarne eenen ſluijer van formaliteiten zoekt, waarachter zij zich verſchuilen kan. Derhalve, verhinderen de omſtandigheden zulks niet, zoo wordt het grootſte gedeelte der *Engelſche* kerkgebruiken, de aflezing der voorgeſchrevene formulieren, het doen der

Digitized by Google

gebruikelijke vragen, het opzeggen der voor de gelegenheid geſchikte gebeden, het bevel aan de zich verbindenden om neder te knielen en elkander de hand te geven, enz. in acht genomen.

In de ſtaatsregeling van een land zou het de hoogſte trap van onverſtand zijn, bijaldien de wet verbood, wat de wet veroorlooft; en hoe talrijk en groot ook de gebreken der *Engelſche* wetgeving zijn mogen, zoo ongerijmd is zij toch niet. In geen ander land der wereld wordt het, door de gezonde rede zelve voorgeſchrevene, beginſel, dat in eenen Staat, die door ſtellige wetsbepalingen geregeerd wordt, alles, wat de wet niet uitdrukkelijk verbiedt, geoorloofd moet zijn, ſtrikter en meer naar de letter des regts geëerbiedigd. Daar nu de huwelijksverbindtenisſen op de *Schotſche* manier volgens geen voorſchrift der wetten ſtrafbaar zijn, zoo beſtaan dezelve niet krachtens eenig, ik zou niet weten welk, onverklaarbaar gevoel van betamelijkheid, maar ten gevolge der uitdrukkelijke erkenning van derzelver algeheele en volkomene wettigheid. Dit blijkt op eene ontegenſprekelijke wijze door de uitſpraak zelve, welke het hooge geeſtelijke geregtshof van *Engeland* in het boven verhaalde geval gedaan heeft. Het blijkt op eene niet minder afdoende manier uit het aannemen der getuigenis van de *Schotſche* huwelijkſluiters bij de *Engelſche* geregtshoven, waar dezelve als toereikend beſchouwd wordt, om voor de *Britſche* wet de zekerheid eener huwelijksverbindtenis te bewijzen. Ook verzuimen zij, die aan de *Schotſche* grenzen zich met het ſluiten van huwelijken bezig houden, niet, daarvan op de, door de kerkelijke wetgeving in *Engeland*, voorgeſchrevene wijze boek te houden; en de genen, die zich van hunnen bijſtand tot het ſluiten van hunnen echt bedienen, dragen zorg, zich wegens de voltrokkene trouwplegtigheid een bewijsſchrift te doen geven, ten einde, ingeval van nood, zich van hetzelve te kunnen bedienen.

Men dwaalt dus, wanneer men denkt, dat het trouwen te *Gretna-Green* ſlechts eene niet regtskrachtige

Digitized by Google

plegtigheid is, zonder werking omtrent de goederen der dus gehuwden of de wettigheid hunner kinderen; en evenzeer vergist men zich, wanneer men gelooft, dat zoodanige echtelingen zich meestal nog eenmaal, naar de voorſchriften en formaliteiten der *Engelſche* kerk, doen vereenigen. Geſchiedt zulks nu en dan eens, zoo is dit niet om de voorafgegane trouwing te bekrachtigen, maar veeleer tot het ſtillen van godsdienstbezwaren, die bij de eene of de andere partij mogten opkomen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

RAADGEVINGEN VAN SIR WALTER SCOTT AAN ZIJNEN ZOON.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 35.)

Aan den Kornet WALTER SCOTT.

Abbotsford, 4 September 1819.

Mijn lieve WALTER! Reeds begon ik te vreezen, dat het *bon* op de Heeren COUTT in handen der *Filiſtijnen* gevallen was; maar de lange windſtilte moet de vaart der pakketbooten vertraagd hebben, en hieraan wijt ik uw ſtilzwijgen. Wat uwe toelage betreft, zoo meldt mij Kolonel MURRAY, dat 200 à 250 pond, boven uw traktement, toereikend zijn, om het een' jong' mensch regt aangenaam te maken. Hij voegt er bij, en dit berigt geeft mij veel genoegen, dat zijne Officieren meestal lieden zijn van een middelmatig vermogen, en derhalve tot zuinigheid genegen. Ik had gedacht, dat 200 pond ons beide het best zouden voegen; maar als ik de rekening zie, welke gij houdt, zal ik beter in ſtaat zijn, hierover te oordeelen. Men moet in bedenking nemen, dat eenige buitengewone uitgaaf, het verlies van een paard, bij voorbeeld, u dwingen kan, voor eene ſom buiten uwe toelaag, en misſchien grooter nog, te trekken. Uwe geregelde inrigting, in alwat uwe uitgaven betreft, doet mij onbedenkelijk veel pleizier. Wees verzekerd, dat, hoe vervelend het ook moge ſchijnen, een juist kasboekje in ponden, ſchellingen en ſtuivers te houden,

Digitized by Google

zulks volſtrekt noodig is, wanneer men weten wil, waar het geld blijft. Het is daarenboven een uitmuntend middel, om u de gronden der rekenkunst niet te doen vergeten.

Nog eenmaal, alle krijgsbewegingen berusten op de beginſelen der rekenkunde; en offchoon men dezelve door gewoonte kan aanleeren, zoo begrijpt men die nooit, zonder toevlugt te nemen tot het rekenen. Uw Adjudant zal u zulks doen inzien. In het voorbijgaan gezegd, daar die Officier een buitenlander is, zoo hebt gij gelegenheid, met hem Fransch en Duitsch te ſpreken. Beide die talen zullen u zeer noodig wezen. De kennis van het Duitsch vooral, gevoegd bij eenige andere onmisbare vereischten, heeft, gedurende de oorlogen op het vasteland, verſcheidene Engelſche Officieren hun fortuin doen maken.

Ik zie met genoegen, dat gij in de gezelſchapskringen van den aanzienlijken burgerſtand toegelaten wordt. Wees vooral bedacht, de welwillendheid der perſonen, welke u die vriendelijkheid bewijzen, niet te verliezen, door al te karig met uwe bezoeken te zijn. Ik hoop, dat gij al uwe aanbevelingsbrieven afgegeven hebt. Daarvan in gebreke te blijven, zou eene beleediging zijn, én jegens den geen, die dezelve geſchreven heeft, én jegens den geen, aan wien de brieven gerigt zijn. Men kan in de wereld ſteeds het hoofd iets hooger dragen, wanneer men met fatſoenlijke lieden verkeert. — In *Ierland* zult gij waarſchijnlijk gelegenheid hebben, uw jagtgeweer niet te laten roesten. De jagt is eene voortreffelijke ligchaamsoefening; zij zal uw geſtel ontwikkelen en verſterken en u tot een' goeden ruiter maken, vooral de lange jagt te paard. Ik zou die oefening echter niet aan eerstbeginnenden aanraden, die van zelf reeds al te geneigd zijn om als ſtalknechts te paard te zitten. Togtjes in het open veld hebben ook nog het voordeel, een' jong' ſoldaat te gewennen over afſtanden te oordeelen en de kaart van het land op te nemen, gelijk de *Franſchen* zeggen; eene hebbelijkheid van veel nut voor Officieren van alle wapen, maar vooral voor die der ligte troepen, als van welke men hierin meer bekwaamheid dan van de overige verwacht, want zij zijn, als 't ware, de oogen van het leger. Veldvermaken zijn daarenboven, in alle andere opzigten, te verkiezen boven de uitſpanningen eener biljartzaal, waar ledige jonge Officieren gewoonlijk hunnen tijd gaan dooden, en waar men meestal den droeſem der zamenleving ontmoet. Ik ſpreek van een publiek biljart;

Digitized by Google

want in zich zelf is dit ſpel uitmuntend, wanneer het onder fatſoenlijke lieden geſpeeld wordt en niet in ſpeelwoede ontaardt. Publieke biljarten zijn de verzamel- en loopplaatſen aller gaauwdieven en van die talrijke klaſſe, welke de *Franſchen* industrieridders en welke wij gelukzoekers noemen.

Ik keur ten hoogſte goed, dat gij een' curſus van ontleedkunde wilt hooren. De ſtudie onzer verwonderlijke machine is een zeer gewigtige tak der menſchelijke kundigheden; en daar gij ſmaak in teekenen hebt, zoo zal de anatomie u ook nog de juiste wijze leeren, waarop gij de leden en ſpieren uwer beelden moet affchetſen. Eigenlijk genomen is geen tak van wetenſchap hoegenaamd te veronachtzamen; maar aan ſmaak en gelegenheid moet men het overlaten, hoe men best al zijne oogenblikken zal beſteden.

Daar een Huzaar niet wel kan nalaten te rooken, zal ik u eene mijner pijpen overzenden. Laat mij ſlechts weten, hoe ik ze u best ongeſchonden kan doen toekomen. Het is eene prachtige pijp, die gij krijgt; en nog is het mijne beste niet. Mijne *meerſchuimen* houd ik tot mijne reis naar het vasteland; dan krijgt gij ook die. Ik hoop, dat gij verlof voor eenige maanden moogt kunnen erlangen, om mijn reisgenoot te zijn, enz.

Abbotsford, 27 September 1819.

Lieve WALTER! Uw brief van den 10den heeft mij de verzekering gegeven, dat uw nieuwe toeſtand u bevalt. Wat ons betreft, ons leven gaat den gewonen ſlendergang, die evenwel l. l. vrijdag afgebroken geworden is door het bezoek van een hoogedel perſonaadje, te weten Prins LEOPOLD. De rest van de familie zal u die groote gebeurtenis wel in het lange en breede verhalen; ik zal u alleen zeggen, dat, toen ik den Prins het nommer van uw regement noemde, hij mij antwoordde, dat hij in het 18de reeds verſcheidene vrienden bezat, en dat hij er voortaan een' meer zou tellen; inderdaad een zeer beleefd gezegde. In het voorbijgaan gezegd: men geeft mij eene voortreffelijke ſchilderij van uwe Officieren; hun gedrag is onberispelijk, hunne manieren zijn uitſtekend. Het maakte mij gelukkig dit te hooren; want, verbetert goede omgang ſlechte zeden ſomwijlen, zoo doet kwaad gezelſchap ſnel en bijna zeker de beste geaardheid verbasteren.

Schrijf toch dikwijls, als ik u bidden mag; want de post

Digitized by Google

gaat zoo langzaam. Ik bewaar al uwe brieven; de rondheid van derzelver ſtijl doet mij pleizier. Nog geene tijding van uwe paarden? Maar beter is het, zich niet te overhaasten, en eene goede gelegenheid af te wachten. Ik ben driemaal naar *Newark* geweest, en heb telkens zes hazen gedood; de jonge honden zijn uitmuntend; de hazelhoenders zeer overvloedig; ik heb er in het opgaan van den *Clapperleuch*, om het bosch te bezoeken, vierentwintig geſchoten. Waarom waart gij niet bij mij! TOM laat het ons aan geen wild ontbreken. Hij beroemt zich, achter elkander vijftien ſchoten gedaan te hebben, zonder eens te misſen. Ik zal blijde zijn, te vernemen, dat gij ſoortgelijke kunſtſtukjes op de landerijen van den Heer NEWENHAM hebt uitgevoerd, enz.

Abbotsford, 14 October 1819.

Mijn waarde WALTER! Thans moet gij reeds gewoon zijn, vreemden te zien, en over hun karakter en manieren te oordeelen. Gij verzuimt, hoop ik, uw Fransch en uw Duitsch niet? Zeg mij in uwen eerstvolgenden brief, welke werken gij leest, en in welke taal.

De uren der jeugd, lieve WALTER, zijn te kostbaar, om alleen in vermaken verſpild te worden. In dien leeftijd, terwijl de geest nog levendig en het geheugen in volle kracht is, moeten wij die ſchatten van kundigheden verzamelen, die ons niet alleen bij onzen voortgang in het leven behulpzaam zijn, maar ons, bij afnemende levenskrachten, tot verlustiging dienen kunnen. Menigmaal heb ik bedacht, hoe ongelukkig ik geweest zou zijn, zoo ik, op uwe jaren, niet eenige pogingen gedaan had, om mijne verſtandelijke vermogens te oefenen en uit te breiden. Nooit echter denk ik, zonder een geſtreng ſtrafoordeel over mijzelven uit te ſpreken, aan zoo menige gelegenheid tot verkrijging van kunde, waarvan ik of niet genoeg partij getrokken, of die ik gansſchelijk verzuimd heb. Wees wijzer dan ik geweest ben; zoo zult gij u bitter en te laat komend naberouw beſparen.

Ik wensch zeer, te weten, of gij omtrent een' bedienden goed geſlaagd zijt. Vertrouw den uwen volſtrekt niet meer, dan gij hem vertrouwen moet. Doe hem van alles rekenſchap geven. Hoe vele uitmuntende dienſtboden bederft men niet, alleen omdat men deze eenvoudige voorzorg verzuimt! Een knecht laat zich verleiden, eenige uitgaven voor zichzelven te doen; en nu heeft hij geen ander middel, om het

Digitized by Google

gat te ſtoppen, dan zich op zijns meesters inkoopen te bevoordeelen. Dus begint het kwaad; zorgeloosheid des meesters maakt menigmaal een' van aard eerlijken jongen tot een' ſchelm, en de heer zelf is er alsdan het eerſte ſlagtoffer van.

Over den gang van ons huishouden heb ik u niet veel te melden. De oogst is overheerlijk geweest; het weder is allerliefelijkst: doch dit moet ik u al twintigmaal gezegd hebben. Ik heb heden ſparreboomen doen hakken. De arbeiders bezweken bijna van hitte, en ik zelf, ſchoon ik niets anders deed dan de boomen te merken, voelde mij afgemat. Het hout groeit zoo welig, dat men het bijna kan *zien* wasſen. Den 28ſten zullen wij eene danspartij hebben, om uwen geboortedag te vieren. Jammer is het, dat gij ten minſte dien dag niet bij ons kunt zijn; maar, daar wij na het feest bezwaarlijk van u zouden kunnen ſcheiden, zoudt gij u in een gelijk geval bevinden als de kleine asſchepoester, die, omdat zij langer op het bal bleef, dan haar vergund was, al haren ſchitterenden tooi zag veranderen in de afzigtelijke grondſtoffen, waaruit dezelve oorſpronkelijk gevormd was geworden. Van bals geſproken, uwe zusters zullen u zeggen, dat dat van MELROSE, waarop uwe moeder voorzat, uitmuntend afgeloopen is. — Laatſtleden zondag was *Maida* met ons uitgegaan, en wist, in het overſpringen der balustrade van *Greentongue-Park*, het zoodanig in te rigten, dat hij aan een' zijner achterpooten hangen bleef. In den beginne blafte en huilde hij, dat het een aard had; maar niet zoodra zag hij ons toeloopen, of het dier zweeg, en vergenoegde zich met al kwispelend om hulp te vragen. Overigens heeft hij zich niet ernſtig bezeerd, ſchoon hij zijn' poot op eene wonderlijke wijze tuſſchen de ſtijlen gewrongen had. De dankbaarheid, welke hij, op zijne manier, aan zijne redders bewees, is onbeſchrijfelijk.

Ziedaar een brief, die waarlijk lang genoeg is, en zoo weinigbeduidend als lang; doch dat is dan gewoonlijk het geval.

Edimburg, 13 November 1819.

Waarde WALTER! Ik ben zeer verwonderd en zelfs eenigzins geraakt, dat ik in zoo lang niets van u vernomen heb. Hoe aangenaam uwe uren ook mogen voorbijvlieten,

Digitized by Google

behoordet gij niet te vergeten, dat uwe familie het regt heeft, te verwachten, dat een deel van uwen tijd, en een zeer klein deel is daartoe genoegzaam, besteed zal worden om ons te schrijven, en ons te doen weten, hoe gij het maakt. Ronduit gezegd, ik zou niet gaarne mij voor de tweede maal over zulk een verzuim te beklagen hebben. Eens 's weeks te schrijven, is toch geen te zware taak. Doe dit toch; ik verzoek het u.

Groot nieuws is er onder de *beau monde* van *Edimburg*. Niets minder, dan dat Prins GUSTAAF van *Zweden* den winter hier komt doorbrengen, en er, zoo als Prinsen dat noemen, komt studeren. Overigens is hij nog maar zoo wat een halve Prins; want die noordstar heeft een deel harer stralen verloren. Zijn vader, hiervan zijt gij niet onbewust, is in der tijd door BONAPARTE, of ten minste door den invloed van deszelfs wapenen, onttroond geworden, en een van diens Generaals, BERNADOTTE, is in de plaats des *Zweedschen* Konings ten troon geroepen. Maar niettemin kan, naar ik onderstel, onze jongeling zeer wel nog droomen koesteren van koninklijk gezag; want hij is, door zijne moeder, neef des Keizers van *Rusland*, en die verwantschap zou hem te stade kunnen komen, in gevalle de *Zweedsche* adel zich van BERNADOTTE wilde ontslaan, waartoe dezelve, naar men wil, niet ongenegen is.

Lord MELVILLE beveelt den Prins aan mijne bijzondere zorgen ten dringendste aan; maar ik zie niet regt, waarin ik hem eigenlijk van dienst zal kunnen zijn.

Ik zend u een' nieuwen brief van *Lady* DUNDAS van *Arniston*. Ik vrees, dat gij eenigzins achterlijk geweest zijt in het overhandigen der vroegere; een derzelven bevatte een papier van eenige geldswaarde. Om 's hemels wil, wees toch wat naauwkeuriger in het bezorgen der brieven, welke men u toevertrouwt; want, drijft soms bloote goedwilligheid de menschen om te schrijven, met het éénige doel om dienst te doen, zoo kan het gebeuren, dat zij diezelfde gelegenheid bezigen, om berigten of dingen van aanbelang aan hunne correspondenten over te maken; getuige de brief, waarvan ik u hierboven sprak. Misschien zult gij u door uwe vrienden, de Huzaren, hebben laten overreden, dat het korps Officieren van een regement altijd en overal zichzelf genoeg is. Maar, wanneer gij de wereld wat beter zult hebben leeren kennen, zult gij weten, dat pedanten alleen, want

Digitized by Google

pedanterie wordt in alle beroepen gevonden, zich van de algemeene zamenleving afgezonderd houden, en dat allen, die zoodanig handelen, bij fatsoenlijke lieden veracht worden. Geloof hierin eenen man, die alleen veel meer van de wereld gezien heeft, dan geheel een korps Officieren zamengenomen, en die zoo gaarne u de vruchten zijner ondervinding zou zien plukken; eene ondervinding, die, van een nederig begin, hem thans tot de eer gebragt heeft, de vader van een' Huzaren-kornet te zijn. Een Officier, die niemand dan zijne mede-Officieren bezoekt, kan de wereld niet leeren kennen. Hij geraakt allengskens met zichzelven ingenomen, en wordt ondragelijk, omdat hij verzuimd heeft, van de gelegenheden gebruik te maken, die zijn verstand konden uitbreiden. Onder de beroemde militairen, die ik gekend heb, en ik heb er velen gekend, heb ik lieden van de wereld ontmoet, die zich in de zamenleving mengden en daarin eenen aanzienlijken rang bekleedden. Doe uw best, dat men eenmaal van u hetzelfde moge zeggen.

Om het bittere mijner preek te verzoeten, zal ik u zeggen, dat ik, daar uw kwartaal heden verschijnt, 50 pond te uwer beschikking heb; maar ik zal wachten tot gij trekt, en daarin doen als de spoken, die niet spreken vóór dat men hen aanspreekt.

Edimburg, 3 December 1819.

Wij zijn nu allen, voor ons winterverblijf, hier in de stad gevestigd; dat is te zeggen allen behalve ik, die eerlang mijnen weg zuidwaarts moet nemen. Laatstleden zaturdag hebben wij een bezoek van Prins GUSTAAF WASA, die den naam van *Graaf van Itterburg* voert, gekregen. Tot reisgezel of Gouverneur heeft hij den Baron POLIER, een' *Zwitser* van uitstekende letterkundige verdienste en niet minder aanzienlijken rang. Langen tijd hebben zij het portret van Koning KAREL XII beschouwd, hetwelk, gelijk gij zeker nog niet vergeten zult hebben, boven den schoorsteenmantel onzer eetzaal prijkt. Allen waren wij getroffen door de gelijkenis tusschen dezen *IJzerkop* (*), gelijk de *Janitsaren* hem noemden, en deszelfs afstammeling. Gezegde afstammeling is een zeer welgemaakte knaap, met zachte en vriendelijke manieren. Wij hebben den dag regt aangenaam

(*) *Demir-basch.*

Digitized by Google

doorgebragt. De Prins en deszelfs reisgenoot hebben zich zeer met Kapitein ADAM verlustigd, die bij deze gelegenheid zichzelven overtroffen heeft; even als de barbier van *Bagdad*, heeft hij den dans gedanst en het liedje gezongen van allen, waarvan hij sprak.

Het doet mij leed, dat ik u omtrent den staat des lands niet anders dan slecht nieuws kan mededeelen.....

Ik moet BALLANTYNE zeggen, dat hij u zijn weekblad toezendt; dikwijls zult gij daarin dingen ontmoeten, welke u genoegen zullen doen te vernemen, en u verhinderen zullen, ons oude *Schotland* te vergeten.

Men is bezig een korps kavallerie te *Edimburg* op de been te brengen, en werft daartoe welgemaakte jongelieden en goede paarden aan. Zij hebben mij de eer aangedaan, mij tot honorair Kapitein te benoemen, als zijnde mijn aktieve diensttijd reeds lang verstreken. Zorg daarom niettemin voor mijne sabel, ingeval van eenige beslissende gebeurtenis.

Ik heb zoo goed als vast besloten, om, wanneer de zaken binnenslands slechts tamelijk in rust blijven, eene reis naar het vasteland te doen. Ik zal CHARLES met mij nemen, dien ik voornemens ben twee of drie jaren in het beroemde Instituut van FELLENBERG te laten, waarvan ik veel goeds hoor zeggen. Ik geloof, dat zulk een verblijf buitenslands, behalve dat het uwen broeder gemeenzaam met het Fransch en Duitsch zou maken, want hij zal aldaar niets anders hooren, ook nog het voordeel zal hebben te beletten, dat hij op zijn veertiende of vijftiende jaar een saletjonkertje worde, hetgeen mij onvermijdelijk schijnt, wanneer hij te *Edimburg* blijft.

Ik heb u gezegd, dat ik ook voor u verlof zal trachten te bekomen, wanneer zulks uwe dienst niet hindert. Is mijne kas wèl voorzien, dan zal ik ook uwe zuster en uwe moeder medenemen. Gij zoudt dan met haar over *Parijs* kunnen terugkeeren, ingeval ik naar *Italië* doorreisde. Dit alles zijn alsnog slechts kasteelen in de lucht; maar zoo goed als zeker is het, dat CHARLES en ik de reis zullen doen, en gij, hoop ik, zult ons verzellen. Vergeet den tijd niet: omstreeks half Julij. Maar zoo, hetgeen God verhoede, onze staatkundige gezigteinder betrok, zouden noch gij noch ik den post verlaten kunnen, waarop de eer ons roepen zou.

CHARLES heeft aan het hoofdeneind van zijn bed een' ouden degen opgehangen, die, om sneller tot gebruik gereed

Digitized by Google

te zijn, geene ſcheede meer heeft. Op dat wapen moeten wij rekenen, om ons tegen de Radicalen te verdedigen. Ondanks dezen waarborg, is ANNA voor de misnoegden zoo bang, dat, toen zij gisteravond van *Porto-Bello* terugkwam, waar onze jufvrouwen met de SCOTT's van *Harden* waren gaan danſen, zij iederen voorbijganger voor een' Radicaal aanzag. SOPHIA, dit verſtaat zich van zelf, toont zich verſtandig en filozofisch; maar Mama ſtaat nog op het punt, dat *zij niet* begrijpen kan, waarom wij dat geboefte maar niet oppakken en zonder form van proces opknoopen.

De onderſtelde zamenzweringen der Radicalen lieten geen' ſlaap in de oogen van den armen *Sheriff* komen. Een' veldtogt tegen deze *bestiae ferae* vooruit meenende te zien, wil hij, dat zijn zoon, de Huzaar, in den roem daarvan deele.

„ Houd u gereed," ſchrijft hij hem, „ om met allen ſpoed herwaarts terug te keeren, ingeval de Hertog VAN YORK u mogt magtigen, voor eenen tijd in uw geboorteland te dienen; eene magtiging, om welke ik niet zal nalaten aanzoek te doen, zoo de zaken nog ſlechts in het geringſte verergeren. Hetgeen het ſchrikbarendst is, is het ondoordringbaar geheim en ſtilzwijgen, hetwelk de Radicalen over al hunne woelingen bewaren. Evenwel, daar zij noch wapenen, noch krijgstucht, noch geld, noch behoorlijk beſtuur hebben, zouden zij alleen bloedſtorting kunnen te weeg brengen, en, volgens hunnen geliefkoosden ſmaak, zich aan plundering overgeven."

„ Ik ben te oud om te vechten," ſchrijft hij in eenen anderen brief; „ maar nooit is men te oud, om, als een man van moed en eer, voor de verdediging der grondbeginſelen, welke men ſteeds heeft voorgeſtaan, te ſterven." (Welke andere taal zou WALTER SCOTT wel gevoerd hebben, wanneer de vijand voor de poorten van *Edimburg* geſtaan had? — Wij zullen deze uittrekſels beſluiten met eenen laatſten brief, waarin weder van Prins GUSTAAF geſproken wordt.)

Waarde WALTER! Hier ingeſloten zult gij een' wisſel voor uwe toelaag vinden. Draag zorg, dat gij goede banknoten krijgt. Gij zult zelfs wèl doen, hierover met den-

Digitized by Google

geen te ſpreken, dien *Lord* SHANNON aan u heeft voorgeſteld; want beginnen de banken ééns betaling te ſtaken, dan blijft de losbarſting zelden bij de eerſte. — Het ſpijt mij zeer, dat gij uw paard verloren hebt. Gij zult u een tijdlang de ſtriktſte zuinigheid moeten opleggen, om rond te ſchieten: ik ben op dit oogenblik niet in ſtaat, u te hulp te komen. Zoodra ik er toe in de mogelijkheid zal zijn, zal ik u eenig geld doen toekomen. Middelerwijl koop niets, dan hetgeen gij volſtrekt noodig hebt.

Ik ben verleden week naar *Abbotsford* gegaan, en heb er een dag of acht doorgebragt, om er den Graaf *van Itterburg* te ontvangen. Hij ſcheen in onzen huiſelijken kring genoegen te ſcheppen, en zeer aangedaan te zijn, toen hij ons verliet. Ik beklaag hem; want hij is in een' zonderlingen en belemmerenden toeſtand, en ik heb het beste denkbeeld van zijn hart. Op het punt om van ons affcheid te nemen, gaf hij mij een prachtig cachet, met ons nieuwe wapenſchild (*) op een ametist gegraveerd, ten geſchenke. Mijn naam is er op de eene en die van Prins GUSTAAF op de andere zijde in geſneden. Hij is voornemens eene reis naar *Ierland* te doen, en zal waarſchijnlijk door *Cork* komen. Verzuim niet, den Graaf en den Baron aan uwe Officierstafel ten eten te noodigen (†). Ik twijfel niet, of Kolonel MURRAY zal, bij die gelegenheid, uw aanzoek ondersteunen.

Mama, ANNA en CHARLES zijn wèl; SOPHIA klaagt op nieuw over hare oude verzwikking. Ik heb haar gewaarſchuwd, op hare hoede te zijn, want dat LOCKHART (§) haar ons op den hals zou laten, vermits wij borg gebleven zijn, dat wij haar zonder gebrek zouden leveren.

Blijf u, wat ik u bidden mag, op uw Fransch toeleggen, en vergeet niet, hoe zeer het mij ter harte gaat, dat gij u in het Hoogduitsch oefent.

(*) WALTER SCOTT was kort geleden tot Baron verheven.

(†) De Officiers eten in *Engeland* aan eene gezamenlijke tafel, hetwelk zij *meſs* noemen.

(§) Schoonzoon van WALTER SCOTT.

Digitized by Google

MISS DJECK, VERMAARDE OLIFANT, IN HAAR LEVEN EN BEDRIJF GESCHETST.

(*Vervolg en slot van bl.* 45.)

In een van de uitgestrekte rijstvelden der lage landen aan den *Ganges* hield de moeder van *Miss* DJECK, dat merkwaardige olifanten-meisje, haar kraambed. Beide geraakten, toen dit laatste nog zeer jong en ter naauwernood vijf voet hoog was, in gevangenschap. De moeder kwam in het bezit van eenen olifanten-jager, en werd tot het lokken en vangen van mannelijke olifanten afgerigt; het meisje, hare dochter, daarentegen, werd naar *Europa* gevoerd, waar het, in den jare 1806, tevens met de tijding van den slag bij *Jena*, in *Engeland* aankwam. Destijds was het omtrent vier jaren oud. Nadat het twee jaren in de menagerie van ATKINS had doorgebragt, begon het, in zijn' hokwagen, eene rondreis door *Engeland*. Hare geleiders hielden zich overtuigd, dat er geen leidzamer, leerzamer, verstandiger vrouwelijk wezen bestaan kon; zij hadden zelfs voor een oogenblik de gedachte opgevat, om *Miss* DJECK naar *Indië* terug te brengen en als directrice aan het hoofd van een opvoedingsinstituut voor jonge olifantinnen te plaatsen, *pour leur former l'esprit et le coeur*, gelijk de *Fransche* kunstterm luidt. Dit ontwerp echter lieten zij varen, toen, in 1814, het Vasteland voor koloniale waren en voor *Engelschen* weder toegankelijk werd. Zij verloren geenen tijd, om zich, met hunne *Miss*, naar *Bordeaux*, het eerste veilige punt van *Frankrijk*, te begeven, en meenden ook, haar, in dat land van algeheele vrijheid, uit hare kooi te mogen laten en buiten bedwang met zich rond te voeren.

Miss DJECK was, gelijk wij gezegd hebben, de eerste aldus in *Europa* reizende olifant, en deze verandering scheen in hare zeden en gewoonten, in hare begrippen en haar oordeel omtrent het eigen leven en de menschen, *époque* te maken. Zij had minder verstandig moeten zijn, dan zij was, om niet in te zien, dat zij, buiten hare kooi, met hare ligchaamskracht, gebiederes was over al haren menschelijken stoet, en met haren zoogenaamden heer kon doen wat zij verkoos. Ook gaf zij van deze begripsverandering weldra werkdadige blijken door kleine stooten, welke zij hun in

Digitized by Google

oogenblikken van meisjes-kwaadgehumeurdheid met de tanden toebragt; en het duurde niet lang, of zij kwetste haren ouden *cornak*, die haar sedert 1806 oppaste, gevaarlijk. Dit was, voor haren bezitter, eene duidelijke vingerwijzing, dat zij eene talrijker bediening hebben moest, opdat, wanneer zij zich tegen eenen harer oppassers vertoornde, de anderen te zijner hulpe mogten toeschieten. Sedert hebben alle eigenaars van vrije olifanten dezen regel gevolgd, en met volle regt; want heeft het dier slechts éénen geleider, aan welken het gewoon is, en mishandelt het dezen in zijne gramschap, zoo kan het, losbrekende, onberekenbare ongelukken veroorzaken.

Hare eigenlijke vorming als aktrice bekwam de jonge *Indiaansche* eerst in *Frankrijk*. Zij maakte de verblijdendste vorderingen, en de, onder ons menschen, geldende stelregel, dat de vrouwelijke kunne ongelijk meer aanleg dan de mannelijke voor de tooneelkunst heeft, schijnt zich ook hier bekrachtigd gevonden te hebben. Maar zij reisde ook zes jaren lang door *Frankrijk* van stad tot stad. Opvoeding, onderwijs, reizen in het meest beschaafde land van *Europa*, hoe kon het dan nog met haar missen! Evenwel schijnt haar beroep haar somwijlen verveeld te hebben: want nu en dan gaf zij een' knorrigen waaijerslag aan haren leermeester of medespeelers; dat wil zeggen, zij sloeg met hare tromp armen en ribben aan stuk, en verbrijzelde bekkeneelen met hare tanden. Op een uitstapje naar het noordelijk *Duitschland* was hare luim vrij slecht. Te *Berlijn* beviel het haar in het geheel niet, waartoe misschien de verre reis, het ongunstige saizoen en het stof mogen bijgedragen hebben; daarenboven zeiden de studenten haar onaangename dingen, toucheerden haar aan tromp en tanden enz.; welk alles haar zoo knorrig maakte, dat zij een' harer *cornaks* regt onzacht met den slagtand aanraakte, en hij voor dood werd weggedragen. Nu begon zij te *Berlijn* in geenen zeer goeden reuk te staan, en het gezelschap oordeelde best, te vertrekken en naar *Frankrijk* terug te keeren, waar men zulke dingen zoo naauw niet neemt.

Zoo kwam dan *Miss* DJECK in 1829 te *Parijs*. De Heeren FRANCONI achtten zich gelukkig, haar een engagement in hunnen *circus* te kunnen aanbieden, en, gelijk de oude TAGLIONI de pedaal-poëzij zijner als in de lucht zwevende dochter in muzijk zet, even zoo werd, opzettelijk voor

Digitized by Google

de beenen en de tromp van *Miſs* DJECK, *de Koning van Siam* geſchreven, in welk ſtuk zij, op de treffendſte en aandoenlijkſte wijze, Z. M. het leven redt. De *Franſche* dagbladen van dien tijd hebben berigt, welk een' ongehoorden bijval dit ſtuk gehad heeft, en hoe arm en rijk, geringen en voornamen, alle *dandys*, *badauds*, *gamins* en *griſettes* zich verdrongen, om *den Koning van Siam* te zien. Zoo deed dan FRANCONI onzaggelijke winſten met dit ſtuk, waarin de hoofdäktrice ſteeds hare goede luim behield, ſteeds met gelijke kunst en vaardigheid ſpeelde, offchoon te dien tijde niet weinig van haar gevergd werd. Had men haar naar de reden van deze goede luim gevraagd, zoo zou ongetwijfeld haar antwoord geweest zijn: „Het is voor een meisjeshart zoo zoet, bewonderd te worden! Wat doet en lijdt men daarvoor niet al!"

Nadat eindelijk van de pantomime alle mogelijke partij getrokken was, ging de groote tooneeliste, op gelijke wijze als de leden der *Italiaanſche* Opera van *Parijs* gewoon zijn te doen, naar *Engeland*, en bragt JOHN BULL, die haar verſcheidene jaren geleden als geestelooze reuzin had aangegaapt, thans met haar doordacht ſpel in onbeſchrijfelijke geestdrift. Maar een ſlechte ſtreek, dien zij te *Morphet* uitregte, deed haar het ſieraad harer tanden en de gunst van het *Engelſche* volk verliezen. Zij kwetſte een' van hare geleiders, teisterde een' tweeden zoodanig, dat hij aan de tering ſtierf, en doodde weinige uren daarna den derden, door hem hare ſlagtanden in de herſenpan te boren. Men beſloot op ſtaanden voet, haar die vreeſelijke wapenen te ontnemen; doch, dit was ligter gezegd dan gedaan, want wie wilde wel de kiezentrekker zijn? Ondertusſchen gelukte het toch, doordien men de *Miſs* met bedwelmende middelen in een' diepen ſlaap bragt, en ſedert werd de operatie jaarlijks, ook wel om het halve jaar, herhaald. Men poogde destijds, om deze noodlottige historie in het vergeetboek te brengen, door middel der dagpapieren een' kleinen roman te verſpreiden. Het heette, dat zij juist op het pas was aangekomen, toen een menageriewagen op den weg onderstboven geraakt, en daaruit een tijger en een leeuw ontvloden waren; de heldin, verhaalde men, had echter terſtond den eerſten gedood, den anderen gevangen genomen en hem aan zijnen heer teruggebragt. Deze ſchoone trek deed de bedoelde werking niet;

Digitized by Google

zij werd uit *Engéland* weggezonden, en ging nu naar *Amerika* ſcheep. Hare zeereis was langdurig en gevaarvol, en de firma, bij welke zij geasſureerd was, gaf den verzekeringsprijs van 40,000 francs reeds verloren; doch alles liep nog gelukkig af, en weldra bevrijdde zij den Koning van *Siam* op alle tooneelen der Vereenigde Staten.

In het jaar 1832 zien wij haar weder te *Parijs*, ten tijde der Cholera, waardoor zij er dan ook ditmaal ſlechte affaires deed. Van hier af willen wij haar op rij- en zijwegen niet verder volgen, noch al hare heldendaden opteekenen, en voeren alleen het volgende voorbeeld aan, om te toonen, hoe zij ſomwijlen buiten hare rol geraakte, en niet wachtte tot dat zij achter de ſchermen was, om hare medeſpelers te mishandelen. De poetſemaker van den troep was gewoon, zich een' riem om het lijf te gespen, bij welken de olifant hem met de tromp pakte, hem hoog in de lucht hield, en zoo een paarmaal den kring in het rond draaſde; maar op zekeren dag (het was te *Troyes* in *Champagne*) behaagde het *Miſs*, hem, midden onder deze vertooning, tegen het beſchot van den *circus* te ſlingeren, met zoo veel geweld, dat hem een paar ribben in het lijf braken. Het was, alsof zij zeer wel wist, dat, wanneer het haar op de eene of andere plaats niet meer beviel, en zij verlangde te reizen en zich beweging te verſchaffen, zij niets anders behoefde te doen, dan iemand van haar volk te mishandelen of dood te ſlaan.

In het begin van dit jaar (1837) bevond de eigenaar zich, op den linker *Rhijn*-oever, met haar geheel alleen, wijl hij, bij den ſlechten naam, dien zij allengs verkregen had, niemand meer bewegen kon, zich aan het lot van zoo vele vroegere *cornaks* bloot te ſtellen. Hij bemerkte, dat hij haar met de lente, tegen welken tijd zij altoos nog wilder werd, in zekere bewaring zou moeten plaatſen, of haar doen ombrengen; zij had hem reeds meermalen gehoorzaamheid geweigerd, en uit ondervinding wist hij, dat zij gewoonlijk daarmede begon, wanneer zij zich van hare *cornaks* ontſlaan wilde. Derhalve ſpoedde hij zich, om te *Geneve* te komen, in de vestinggrachten van welke ſtad zij des noods veilig opgeſloten kon worden. Ook de lastbrief van den man, die den olifant geleid had, welke in het jaar 1820 te *Geneve* gedood was, had ingehouden, dat hij volſtrektelijk de maanden Mei, Junij en het begin van Julij te *Geneve*, *Bern*, *So-*

Digitized by Google

lothurn of *Bazel* moest doorbrengen, omdat gemelde ſteden nog omwald zijn.

Te *Genève* aangekomen, deed *Miſs* DJECK hare kwade luim het eerst aan eenen jongman uit die ſtad gevoelen; zij omſtrengelde hem met hare tromp, en zou hem doodgedrukt hebben, zoo de *cornak* hem niet te hulp gekomen was. Deze verklaarde hierop aan de policie, dat hij voor ongelukken niet meer kon inſtaan, en verzocht, *Miſs* DJECK in eene walgracht op te ſluiten. Terſtond kreeg de *cornak* den last, de *Miſs* met het aanbreken van den dag naar zulk eene plaats te leiden. Daar zij reeds eenige malen haren wensch, om verder te reizen, aan den dag gelegd had, vond de zaak geene zwarigheid; en toen de *cornak* tot haar zeide: *come! come!* (want de juffer verſtond niets dan Engelsch) volgde zij hem gewillig uit haar huisje door de ſtraten, de poort uit en in de drooge walgracht; want weinig dacht zij, dat die zelfde gracht haar graf moest worden. Alvorens echter gunde het lot haar nog, eenige maanden lang, een vrijer en genoegelijker leven, dan zij ergens ſedert hare gevangenneming in *Indië* genoten had; want thans zag zij zich niet meer in eene naauwe en donkere ſtalling opgeſloten; ongehinderd kon zij, zoo veel het haar luſtte, op den zodengrond van hare lange en ruime gracht wandelen, loopen, en zich naar meisjes-wijze verlustigen. Des nachts, of wanneer zij kwaad geluimd was en de eenzaamheid zocht, week zij in eene planken loods, welke men opzettelijk voor haar tegen den muur getimmerd had. Om haar het ontkomen te beletten, had men in hare gracht, aan de eene en de andere zijde, twee dwarswallen opgeworpen, welke haar wel niet zeer bevielen, naardien zij daardoor in het verder gaan en ontſnappen belet werd, doch haar overigens geen hinder deden. In den beginne deed zij menigmaal, met al hare kracht, eene poging, om er over te geraken, doch rolde ſteeds weder in de gracht; bij welke gelegenheden men de vlugheid moest bewonderen, waarmede deze geweldige, ſchijnbaar zoo logge klomp weder op de beenen geraakte, zich met de tromp buiten de gracht vasthield, en dan op de knieën andermaal langs den binnenrand naar boven krabbelde.

Op de ſchoone, warme lentedagen trokken, in de namiddag- en avonduren, vele duizende menſchen de poort uit naar de olifantsgracht, die aan eene der ſchoonſte en meest bezochte wandelplaatſen lag, en verlustigden zich met het

Digitized by Google

beſchouwen van het vrij rondwandelende en genoegelijk het leven genietende dier. Voor de kinderen inzonderheid was dit een groot feest; ja zelfs de kleinſten ſprongen, in de armen hunner moeders, op van vreugde, bij het gezigt van het wonderlijke dier, ſtrekten de handjes naar hetzelve uit, en ſchreiden, omdat men met hen niet naar beneden in de gracht ging. De grootſte kinderen kochten, bij de zich daartoe in den omtrek verzamelende fruitvrouwen, appelſina's, appelen, ſuiker en koekjes, om *Miſs* DJECK daarmede te gooijen, die zich dit gaarne liet welgevallen, in hare gracht op en neder liep, en de haar toegeworpene lekkernijen behendig opzocht. Was zij in eene regt goede luim, dan maakte zij ook wel eene ſoort van bokkenſprongen. Door dit alles werden de ſtraatjongens als uitgelaten; een hunner, onder anderen, liet zich, ondanks de in den omtrek geposteerde ſchildwacht, langs den muur afglijden, om nader bij den olifant te zijn. Dit had hem echter zeer ſlecht kunnen bekomen; want *Miſs* DJECK nam hem terſtond bij de lurven, en wreef hem, alsof het een lap was, tegen den muur heen en weder, dat den onvoorzigtigen jongen hooren en zien, ja zelfs het ſchreeuwen verging. Gelukkig liet zij het hierbij blijven, en de knaap ontſnapte ſpoedig weder uit de gracht. Sedert waren de ſtraatjongens den olifant in het geheel niet meer genegen, en wierpen denzelven met ſteenen, rotte appelen en dergelijke. — Dagelijks meer dan eenmaal bragt hem de *cornak* voeder en water, doch maakte zich ſnel weder weg, want hij vertrouwde de juffer in het geheel niet meer.

Zoo ging het drie maanden lang. De inwoners van *Geneve* hadden *Miſs* DJECK lief gekregen, en beſchouwden haar, gelijk de *Berners* hunne beeren, als een wezenlijk beſtanddeel hunner vestingwerken. Er werd reeds van geſproken om eene collecte te doen, ten einde met de opbrengst de *Indiaanſche* dame van haren eigenaar te koopen, haar vervolgens blijvende gastvrijheid te bewijzen, tegen den winter een klein huisje in de gracht te bouwen, eenen *cornak* voor haar te houden, en haar van onderhoud naar ſtand en waardigheid te verzekeren. Plotſeling verſpreidde zich nu het gerucht, dat zij eerstdaags doodgeſchoten zou worden, want dat de eigenaar niet waagde haar terug te nemen; dat, om haren algemeen bekenden kwaden aard, ook niemand anders haar levend koopen wilde; dat de collecte niet tot ſtand ge-

Digitized by Google

komen was, maar dat daarentegen een beroemd ontleedkundige en heelmeester der ſtad haar van den eigenaar gekocht had; dat hij haar ontleden wilde, en dat het Muſeum van Natuurlijke Historie te *Bern* het geraamte zou nemen. Over deze wijze van handelen was ieder misnoegd; doch niemand dacht, dat de uitvoering zoo nabij was. Daar hoorde men eens des morgens, op eenen ongewonen tijd, verſcheidene zware bukſenſchoten, en kort daarop viel ook een kanonſchot. Een uur later wist ieder den zamenhang. De anatomicus had er op blijven ſtaan, *Miſs* DJECK, zijn' eigendom, te doen dooden. Slechts ongaarne had de policie toegelaten, wat zij niet beletten kon. Bukſenkogels hadden den olifant niet kunnen dooden; zij was daardoor ſlechts, als om haar leven biddende, op de knieën gevallen; zoo had men haar dan eenen kanonskogel door de borst gejaagd.

De vermelde ontleedkundige, FRANS MAYOR, heeft geoordeeld, zich openbaar tegen de blaam te moeten verdedigen, alsof hij uit ruwen ſnijdlust het arme dier om het leven gebragt, of ten minſte de ongelukkige, zeker niet geheel onſchuldige, aktrice noodeloos had laten lijden. Wij willen hier, uit zijnen brief, ten beſluite, de in meer dan één opzigt belangrijke beſchrijving overnemen, hoe *Miſs* DJECK den dood ondergaan heeft:

„ Van de federt 1814 naar *Europa* gebragte en vrij langs den weg gevoerde olifanten is niet een eenige zijnen natuurlijken dood geſtorven, en alle zijn ook met kanonſchoten gedood, behalve één, in de Menagerie van CROSS te *Londen*, dien men met 64 ſhaphaanſchoten gedood heeft. Dien van 1820 te *Geneve* poogde men te vergiftigen, doch vruchteloos, en moest eindelijk zijne toevlugt tot geſchut nemen. Bij dien te *Venetië* moest men hetzelfde middel bezigen, nadat hij te voren verſcheidene ſalvo's van gewoon ſchietgeweer had uitgehouden. Bij *Miſs* DJECK verzocht men mij, haar niet met eenen kanonskogel te dooden, en ook geen vergif te beproeven, ten einde haar gewezen heer nog nut mogt kunnen trekken van het vleesch. Ik zag dus naar een ander middel uit, om haar ſnel te dooden en zoo weinig mogelijk te doen lijden. De kogelbuks ſcheen mij daartoe het geſchiktſte wapen. De ondervinding heeft geleerd, dat een ijzeren kogel dieper indringt dan een van lood. De zes eerſte malen deed ik dus ook met ijzeren kogels ſchieten, en alle gingen door de beenderen. De drie op hoogstgenomen dertig ſchre-

Digitized by Google

den afgeſchoten looden kogels, daarentegen, drongen ſlechts door de huid en naauwelijks een' duim diep in het gebeente.

„ De meest kwetsbare plaats aan den op eene geheel eigene wijze gevormden olifantenſchedel, dat is de plaats, waar de beenderkas boven de herſens het dunst is, ligt nabij de ſlapen. Dit punt nu had ik aan twee van onze bekwaamſte bukſenſchutters aangeduid, en de eerſte op het ſtilſtaande dier geſchoten kogel trof het doel zoo juist, alsof hij er met de hand op gelegd was. Hij deed het binnenſte beenblad, achter hetwelk de herſens liggen, ſplijten, en bleef daarin ſteken; een paar korrels buskruid meer, en het dier ware op de plaats dood neêrgeſtort. De andere ijzeren kogels ſloegen alle digt bij den eerſten in, maar geen drong in de herſens. Bij de proefſchoten was evenwel de kogel, op dertig pas, door vier duim dennenhout, eene twee lijnen dikke ijzeren plaat en een duim dik eikenhout gedrongen. — Ik had, zegt men, op het hart moeten doen mikken; maar aan de zijden is de huid anderhalf duim dik, het celweeffel daaronder ſlap, zoodat hier de kogel in het geheel niet doorgegaan zou zijn.

„ Wat de pijn betreft, welke het dier geleden kan hebben, zoo weet ieder ſoldaat, die door een' kogel getroffen geworden is, dat men menigmaal de kwetſuur niet eens bemerken zou, zoo niet het warme bloed bij dezelve nederliep, of zoo niet het verbrijzelen van eenig been het lid verlamde; kortom, het ſchot uit een ſchietgeweer treft ongevoelig, en de ſmart komt eerst een paar uren daarna met het zwellen en de ontſteking. *Miſs* DJECK heeft dus gewis niet veel te lijden gehad. — Men zegt, dat zij, om genade ſmeekende, zich op de knieën geworpen heeft. Dit is eene dichterlijke fictie: de ſchok der ijzeren kogels deed haar op den grond vallen, en wat de looden kogels betreft, zoo voelde zij daarvan bezwaarlijk meer, dan van zoo vele zweepſlagen. Anderhalf uur na het eerſte bukſenſchot, daar thans de pijn zou zijn begonnen, beſloot ik tot het aanwenden van kanon, en op dit ſchot ſtortte het dier oogenblikkelijk dood ter neder; de kogel had het hart verbrijzeld; zoo echter het dier zich, bij het pointéren, in het minst bewogen had, zou het niet zoo goed afgeloopen zijn.

„ Zou men echter ook misſchien het dier in het leven hebben kunnen laten? — De eigenaars van olifanten verklaren zelven, dat elk dezer dieren in *Europa* drie *cornaks*

Digitized by Google

hebben moet; *Miss* DJECK had er nog slechts eenen, en deze was bang voor haar. In de stadsgracht had men haar zeker kunnen laten voortleven; maar haar onderhoud en een oppasser, dien men daartoe nog eerst had moeten kunnen aannemen, zouden jaarlijks op 3000 francs te staan zijn gekomen, en het grootste deel der burgerij zou geene wettige reden voor zulk eene uitgaaf gezien hebben. Het stond voorts te vreezen, dat de eigenaar te eeniger tijd, op de reis, zoo hij daartoe te bewegen geweest ware, het dier aan zichzelf zou hebben moeten overlaten, en geraakte het dan in vrijheid, zoo ware het niet zoo ligt van kant te maken geweest. — Ik geef met allen ernst aan de overheid in bedenking, of het wel geraden is, te gedoogen, dat er bij ons olifanten vrij worden rondgeleid; en gedoogt men het, alsdan behoorden de eigenaars ten minste gehouden te zijn, overal een boek te vertoonen, waarin omtrent het gedrag van het dier op de plaatsen, alwaar het vertoefd had, getuigenissen, van ambtswege gegeven, opgeteekend waren."

FRAGMENT UIT DE GEDENKSCHRIFTEN VAN EENEN GENEESHEER, RAKENDE EEN HEM BEJEGEND ONTZETTEND ONGEVAL BIJ EENEN BRAND.

Een ieder herinnert zich (althans in *Grootbrittanje*, of ten minste in *Ierland*) den fellen brand in de branderij van B. te *Dublin*. Aldaar is mij een ongeval overkomen, dat, geloof ik, zijns gelijken niet heeft, of immer hebben zal.

Ik houd als arts mijn verblijf in genoemde stad. Op denzelfden avond, toen de brand uitbarstte, had ik mijn huis verlaten, om een' verren patiënt te bezoeken, wiens toestand mijne bijzondere oplettendheid vorderde. Omstreeks elf ure, bij het naar huis keeren, trof een roodachtig schijnsel aan de lucht, in het noordwesten, mijn oog, en ik nam den weg naar dien kant; de stokerij van B. stond in brand. Dit gebouw vormde een langwerpig vierkant, aan welks eene uiteinde, in een' regten hoek, een oude vleugel stond, waarin woningen gevonden werden; aan de tegenovergestelde zijde stond een nieuw, zelfs nog niet eens voltooid gebouw.

Bij mijne komst vertoonde de groote plaats der branderij een schouwspel van drukte en levendigheid. Drie brandspuiten dreven reeds onophoudelijke waterstroomen op de daken

Digitized by Google

en door de venſters, waaruit de vlammen naar buiten ſloegen. Het is een ſchrikkelijke ſtrijd, in welken de mensch het eene elément gebruikt, om over het andere te zegevieren. De grond der plaats, die blank van water ſtond, kaatſte de vlammen terug, en verblindde de oogen door dezen ſchijn, welken de beweging der rondloopende menſchen, die het water reeds tot aan de enkels hadden, gedurig brak en deed flikkeren.

De opzigters waren op hunne ſpuiten geklommen, en deelden van daar naar alle kanten hunne bevelen uit; zij ſchreeuwden door ſcheepsroepers, om van de ſpuitgasten op het dak verſtaan te worden, die nu eens door dikke rookwolken aan het gezigt onttrokken werden, dan weder te voorſchijn kwamen, en naar eene rij bronzen ſtandbeelden geleken, welke men in een' oven gloeijend gemaakt heeft. Natuurlijk bleef ook ik niet werkeloos, en na eenige minuten droop ik, als al de overigen, van water en van zweet.

De arbeid, waaraan ik deel nam, beſtond in het naar buiten helpen brengen der vaten met ſterken drank, die in de pakhuizen lagen, en van welke men met reden vreesde, dat zij vlam zouden kunnen vatten. De weg, langs welken wij de pakhuizen bereiken moesten, liep over eene ſoort van platte- form, in welke een groote ketel, die tot het distilleren gebruikt werd, vastgemetſeld was. Hij was zeer diep, en had van boven eene opening van twee of drie voet over het kruis. Boven ons was eene zoldering, welker balken met de uiteinden aan de eene zijde in eenen muur lagen, die nog alleen ons van de vuurkolk ſcheidde. Twee- of driemaal was ik heen en weder gegaan, toen iemand mij deed opmerken, dat de einden der balken reeds vlam gevat hadden; dat dus binnen kort de zoldering zou inſtorten, en den tegenoverſtaanden muur, welks metſelwerk nog niet eens droog was, met zich naar beneden zou rukken.

Ik deed eenige ſchreden naar den uitgang; daar riep mij van den anderen kant iemand om hem te helpen.

Ik wierp een' blik op de zoldering boven mij; zij ſcheen nog zoo hecht, dat ik niet denken kon, dat het gevaar zoo onmiddelijk nabij was. Derhalve ging ik naar eene ladder, welke aan de tegenovergeſtelde zijde ſtond; maar naauwelijks had ik die beklommen, of eene menigte muurpuin viel over mij heen. Hoe ik ongekwetst bleef, weet ik nog niet. De ladder lag aan ſtukken; eene wolk van rook, ſtof en vuur verborg mij elken uitgang.

Digitized by Google

Ik verloor mijne tegenwoordigheid van geest, en wilde blindelings wegvlugten; eene nieuwe ſtorting van ſteenen en brandend houtwerk ſloot mij den weg. Reeds dacht ik niet anders dan dat ik in dezen vuurregen zou omkomen, toen de grond onder mijne voeten mij plotſeling begaf; ik viel, en terſtond daarop trof metaalklank mijn oor; ik was in den grooten distilleerketel geſtort. Goed, dacht ik, zoodra ik van mijnen eerſten ſchrik bekomen was; in dit zonderling verblijf ben ik ten minſte voor de grootſte puinbrokken veilig.

Ik was niet bezorgd, hoe ik er weder uit geraken zoude, wanneer de brand geblusscht zou zijn, en poogde in mijnen ketel de bestmogelijke plaats te kiezen, waarbij, door de geringſte beweging, de reeds vernomene metaalklanken zich herhaalden.

Ik hoorde beſtendig het gedruisch van brandend hout en ſtukken muurs, die nederploften, voortrolden, aanbonsden en weder terugvielen. Het was een geweld, alsof de wereld boven mij verging. Een oogenblik dacht ik, dat de ketel van boven geheel blootlag; doch de ſtookplaats, waarin hij vastgemetſeld was, beſchermde hem en mij. Eene tamelijke hoeveelheid puin viel door de opening op den grond des ketels; en hieraan, gelijk men later zien zal, heb ik mijn levensbehoud te danken. Een geweldige balk viel weldra regtſtandig op den rand des ketels; het koper boog, zonder te breken, en kreeg ſlechts naar binnen groote bulten. Bij den verſchrikkelijken wedergalm in mijne koperen gevangenis achtte ik mij verloren. Ik poogde langs de wanden van den ketel naar boven te klimmen. Vergeefſche moeite; zij waren ſpiegelglad. Mijn kerker was ten minſte veertien voet wijd en bijna even zoo hoog. Uit dezen afgrond kon ik onmogelijk ontkomen. Ik poogde mij thans een naauwkeurig denkbeeld van mijnen toeſtand te verſchaffen; — zie, daar waggelde geheel de oude muur en ſtortte in! De meeste brokken puins rolden over mij weg; maar, toen ik nu ook den vurigen oven boven mij zag, gaf ik mij aan wanhoop over. Het regende gloeijende asch; zij viel in mijn hol, als eene vurige ſneeuw. Ik hield mij digt aan de wanden van den ketel, om minder blootgeſteld te zijn aan de brandende ſtukken, die door de opening naar beneden vielen. Elk oogenblik verwachtte ik den dood, drukte reeds de oogen toe, neigde het hoofd, en boog mij, om den laatſten ſlag te ontvangen. De verblindende ſchittering der vlammen, die als

Digitized by Google

uit den krater van eenen vuurberg naar alle zijden uitbraken, en welker wederſchijn mijne gevangenis als goud deed glinſteren, bragt mij weder tot mijzelven.

Terwijl de brand dus woedde, ruischten mij de ooren, en over, om en in mij gingen dingen om, die geen menſchelijke geest bevatten, geene pen beſchrijven kan.

Na eenigen tijd begon het rustiger te worden, en ik peinsde op eenig middel, om uit den ketel te geraken. Langs het koper naar boven te klimmen, was ondoenlijk; ik maakte van mijne kleedingſtukken eene ſoort van touw, bond er een' ſteen aan, en wierp dien in de hoogte, hopende dat hij zich om den rand des ketels zou vastzetten en ik zoo misſchien mij aan mijn touw zou kunnen naar boven werken. Vergeefs! de ketel ſtak boven het metſelwerk, waarin hij ſtond, niet uit, en leverde dus nergens een punt, waaraan zich iets kon vasthechten. Ik riep, zoo luid ik kon; geen antwoord. Ik wierp met al mijne kracht eenen ſteen tegen de metalen wanden van mijnen kerker; de klank, die anders door de halve ſtad gehoord had moeten worden, verloor zich onder het gerommel en geklater der brandende en nederſtortende balken en het geſchreeuw der arbeidende menigte.

Ik poogde, zoo veel het zich doen liet, mij bedaard te houden, en met gelatenheid het einde van den brand af te wachten. Vervolgens kwam ik op de gedachte, dat men mij misſchien hooren zou, wanneer ik door de kraan van den ketel riep. Ik knielde neder, om mijnen mond aan de opening van de kraan te kunnen brengen. Aan mijne handen droeg ik dikke, door en door nat gewordene handſchoenen; het was dus eerst toen ik met mijne wang aan het koper raakte, dat zich eene voor mij ſchrikkelijke waarheid openbaarde; het metaal was brandend heet. Nog kan ik niet zonder ontzetting aan mijne toenmalige gewaarwordingen denken. In den vreeſelijkſten angst ſprong ik op, deed de geweldigſte pogingen, om te klauteren, te ſpringen — den hemel zou ik hebben willen beſtormen; ik ſchreeuwde, ik brulde om hulp: het knetteren der vlammen was het eenigſte antwoord, dat ik kreeg. Vermoeid zette ik mij op een' hoop puins neder. Nu, dacht ik, zal ik, in den letterlijken zin, in eenen zevenmaal geſtookten, gloeijenden oven gelouterd worden!

Ik bragt de hand aan mijn voorhoofd; het koude zweet pareld daarop. Ik haalde mijn' kleinen thermometer uit den

Digitized by Google

zak; een werktuig, dat ik meestal bij mij droeg, om den warmtegraad van het mogelijk voor een' mijner lijders noodige bad te beproeven; hij wees op 40 graden *Réaumur*. Ik legde den bol aan het koper; het kwikzilver steeg zoo snel, dat ik den thermometer terstond weder terugtrok, uit vrees dat hij aan stukken zou springen. Eenigen tijd bleef ik als verstijfd en onbewegelijk; daarna schreide ik. Ik moet het erkennen, mijn moed ontzonk mij bij het denkbeeld der folteringen, welke mij wachtende waren, wanneer de ketel gloeijend wierd, hetwelk ik alle reden had te vreezen. Deze zwakheid, indien men het zoo noemen wil, deed mij in het gebed de kracht zoeken, die mij ontbrak. Ik bad. Ik smeekte God, mij tot de harde beproeving, die mij wachtte, te willen sterken; mij niet aan wanhoop ter prooije te laten. Het was niet vergeefs. Ik werd geruster en bedaarder. Ik stond op, en waagde het gevaar in het aangezigt te zien.

De thermometer rees tot 45 graden; volgens de proeven van FORDICE en BANKES echter, dit bedacht ik, kunnen de zenuwen van den mensch, een' tijdlang, meer dan dubbel deze hitte verdragen, zonder wezenlijke storingen te ondergaan. Eene schaduw van hoop bezielde mij weder, toen ik mij mijne eigene talrijke proefnemingen herinnerde.

LAROCHEFOUCAULT's kind bevond zich in eenen oven van 142 graden. SONNERAT verhaalt, dat in de heete bronnen op *Manilla*, bij 65 gr., levende visschen gevonden worden. Dezelfde reiziger had op het eiland *Luçon* planten gezien, welker wortelen door eene beek bespoeld worden, die 79 gr. tot middelbare temperatuur heeft. Eindelijk stelde ik mij ook nog gerust met het geloof, dat de ketel slechts door het vuur van boven verwarmd werd; dat dit in bevigheid moest afnemen, en het metaal dus weldra verkoelen zou. Maar ach! de thermometer bleef nog altijd rijzen, en zelfs het laatste overschot van hoop verdween. Thans wilde ik berekenen, hoe heet het koper zou moeten worden, eer de mij omgevende lucht tot 120 gr. gerezen was; eene hitte, welke te doorstaan ik nog voor mogelijk hield. Mijn brein verwarde zich, en mijne berekeningen hadden weldra een einde. Evenwel was mij nog tegenwoordigheid van geest genoeg overgebleven, om het volgende, om zoo te spreken, wetenschappelijke testament op te stellen, hetwelk blijkbaar in de zekerste verwachting van den dood

Digitized by Google

geſchreven is, en dat ik in zijnen oorſpronkelijken afgebroken' vorm den lezer voorleg:

„ Ik ben Doctor C. uit de ſtraat N. Zoodra men dit papier vindt, ſnelle men naar den distilleerketel, waarin ik anders moet verbranden, wijl eene ladder onder mij gebroken is.

„ *Half een ure 's nachts.* (Reeds eens had ik het voorafgaande geſchreven, het papier aan eenen ſteen vastgemaakt, en dien naar buiten geworpen; waarſchijnlijk is hij in het vuur gevallen.) Mijn testament zal men in de linker ſchuiflade van mijn' leſſenaar vinden. GEORGE N. moet mijne papieren in bewaring nemen. Die, welke S. betreffen, vernietige hij. — Mijne doornatte kleederen rooken. Therm. 52°.

„ *Vier minuten later.* De lucht is verſtikkend. Ik druip van het zweet. Ik zal echter ſchrijven, zoo goed ik kan.

„ *Kwart vóór een ure.* Therm. 55°.

„ *Twee minuten later.* Therm. 60°.

„ *Drie minuten later.* Therm. 66°. Mijne kleederen zijn droog als tonder; zij zijn geheel ſtijf.

„ *Een ure, vijf minuten.* Therm. 77°. Ik heb mijne kleederen uitgetrokken en houd die boven mijn hoofd; de buitenlucht zet die binnen is zoodanig aan, dat de hitte ondragelijk wordt.

„ *Een ure, acht minuten.* Mijn horologie brandt mij; ik heb het van den band losgemaakt; mijn potlood wordt zeer heet. En evenwel is mijn ligchaam nog koel. De leer van..... over de voortplanting der hitte moet onjuist zijn.

„ *Een ure, dertien minuten.* Therm. 90°. *Een ure, zestien min.* Therm. 92°. Ik heb alles uitgetrokken, behalve mijne laarzen. Ik kan niets op mijn ligchaam dulden. De lucht, die ik uitadem, komt mij koeler voor, dan die, welke ik inadem. Mijn horologie ſtaat ſtil, omdat het metaal zich uitgezet heeft. Therm. 99°. — De vlammen boven mij verdooven. Het wordt gedurig donkerder. De zoomen van den ketel zijn vuurrood. O mijn God! waar ik thans ſchrijf, zou water koken. Zonder het puin, waarop ik ſta, zouden de kleederen onder mijne voeten verbranden. Ik heb mijne laarzen uitgetrokken; het ijzer aan de hakken heeft den zoom mijner kleederen verzengd. De ſtank van verbrand leder zou mij thans in zwijm hebben doen vallen. Ik begraaf de hakken mijner laarzen in het puin, om ze te verkoelen.

„ 104°. Ik zal levend gebraden worden. Mijne laatſte gedachten zijn mijne vrouw en mijne arme kinderen. O God!

Digitized by Google

ontferm u over ons! Verleen hun de kracht, die mij reeds begeeft! PHALAR... alleen heeft geleden, wat ik.... Een os kon hier gaar braden.

„ 110°. Mijne handen zijn vol brandblaren. De ketel is aan de eene zijde geheel gloeijend. Groote God! hoe lang moet dit nog duren! Spoedig ben ik geheel verdroogd. O hemel! laat mij sterven, eer ik op het gloeijende metaal val! O mijn lieve.....

„ *Honderd en elf graden!* Nu kan ik den thermometer niet langer vasthouden... Daar is hij gevallen en gebroken. Wie deze regels vindt, brenge dezelve naar C. in de N. straat. Ik beveel ze aan zijne beschеid..... De hitte wordt gedurig sterk... De metaalreuk verstikt mij. Ik kan niet meer schrijven; mijn potlood brandt vreeselijk. De hitte wordt nog ontzet... Mijn ingewand keert mij om in het lijf. O, welk een schrikkelijke dorst! Het ademhalen wordt gedurig moeije..... Ik ben met blaren overd.... Lieve God! wat heb ik misdaan? Ontferming, o mijn God! Erbarmen, om Jezus Christus wille! Ik sterf — ik vergeef alle mijne vijanden — genade, mijn God!"

Ik gevoelde, dat ik gedurig zwakker werd, wikkelde snel mijn zakboekje, benevens een handvol puin, in mijn' zakdoek, en raapte alle mijne krachten bijeen, om dien uit mijn gloeijend kerkerhol naar buiten te werpen. De slingerende beweging van mijnen arm veroorzaakte mij eene pijn, alsof ik hem in kokend water gedompeld had. Weldra gevoelde ik geene onaangename aandoening meer; ik bemerkte, dat dit de zwakheid was, welke het bezwijmen gewoonlijk voorafgaat; ik dankte den hemel, en hoopte te kunnen sterven, eer ik tegen de vurige muren viel, die mij omgaven. Niettemin, deze teekenen verdwenen weder, en ik werd bij herhaling aan den verschrikkelijksten doodskamp prijs gegeven. De huid van mijn aangezigt, van mijnen hals, van mijne schouders was met blaren overdekt; ik voelde de vernielende werking van het vuur bereids in mijn gebeente. Het bloed in mijne aderen scheen opgedroogd en door de uitwaseming uit huid en longen als verteerd. Ik schrijf het toe aan het gebrek aan vochten, dat niet mijne huid eene eenige brandblaar geworden was. Het denkbeeld der pijnbank is te zwak om mijn lijden uit te drukken. De nog van tijd tot tijd opflikkerende vlammen verdoofden eindelijk geheel en al, en lieten mij in het donker; eene ijselijke donkerheid, waarin ik

Digitized by Google

eerst regt den glans van het gloeijende koper kon zien, hetwelk aan den kant der kraan reeds wit geworden was!... Eene verſchrikkelijke gedachte kwam in mij op; eene gedachte, welke de Booze zelf mij in de ziel geſtort moet hebben. Een friſſche nachtwind deed de wegſtervende vlam boven den ketel weder opſlaan. Eene plotſelinge helderheid toonde mij mijne verſchroeide kleederen, op welke ik mij nog ſtaande gehouden had. Ik rukte mijn vest in de hoogte, ſtak de hand in den zak — eenige geldſtukken, welke ik bij mij gehad had, hadden zich door den zak henen gebrand. Ach! het was niet mijn geld, dat ik zocht — het was... mijn mes!... Ik grijp het, open het ten halve... brand mij de vingers aan het lemmer... en werp het heillooze werktuig weg, met den uitroep: „O God, leid mij niet in verzoeking!"

Mijn gebed was verhoord. Ik verneem ſtemmen boven mij, vervolgens treden... die zich verwijderen... die naderen... men komt mij te hulp!

Bijna zes weken lang kon ik het bed niet verlaten. Ik ben zeker, dat, zoo mijn thermometer niet gebroken ware, hij een' nog veel hoogeren graad van hitte zou aangewezen hebben, dan die van BLAGDEN en BANKES. Nog eenige minuten en ik ware geſtorven; ontwijfelbaar heb ik eene grootere hitte verduurd, dan ooit eenig mensch ter wereld. Ondertuſſchen is de temperatuur van mijn ligchaam, eenige plaatſen aan het onderlijf uitgezonderd, niet hooger geklommen dan 45°. Ja, het bragt mij veel verligting aan, wanneer ik de palmen mijner heete handen op eenig ander gedeelte van mijn ligchaam kon leggen. Het verſchil tuſſchen de temperatuur van mijn ligchaam en die der mij omgevende dampkringslucht was zeker ſteeds nabij de 90°.

Dublin. FERDINAND COLLET.

NIEUWJAARSPORTRETTEN. (*)

Il ſont passés, ces jours! — mijn vriend, met uw' bril op den neus, uwe ſtijve ſtropdas, uw elegant toilet, uwe ha-

(*) JACOPO-PUCK-MORDAX is drommelsch ſcherp; — doch neen! hij ſchetst meerendeels *bastaard-Nederlanders*,

Digitized by Google

gelwitte en daarom onmanneliike handen, uw' officieuzen glimlach om de lippen. Mijn waarde *fat*, *dandy*, éédagsvlieg in het leven, boterbloem op het veld der maatschappij! gij hebt, *comme il faut*, een jaar doorgehomberd, doorgewhist, doorgewalst, doorgedroomd, doorgeslenderd. Gij hebt Mad. ESCHBORN hooren zingen, en mede geapplaudisseerd, dat uwe dameshanden gloeiden. Gij hebt, met uwe *chère*, eenige verhandelingen in de Maatschappij, niet *Tot Nut van 't Algemeen*, maar der *Kunsten en Wetenschappen*, achter het Paleis, quasi aangehoord, en op den kleinen ivoren knop van uw' rotting gezogen, toen gij niet snateren kondet; (in *Felix* komt gij niet; men deballotteerde u, meen ik wel.) Gij hebt eenige zomerdagen of weken op het land doorgebragt, en u daar gruwelijk verveeld. Gij hebt het koffijhuis trouw bezocht, en er telkens een half dozijn vreemdelingen door uw gesnap geërgerd. Gij hebt met courage het *Handelsblad*, den *Avondbode* gelezen, en eenige nieuwe *Fransche* Romans verslonden; voorts uwe coupons afgeknipt, uwe cigaren gerookt, uwe siesch gedronken, uwe garderobe gecompleteerd, uwe ziel vergeten, uwe witte handen gesoigneerd, bedaard gedebaucheerd. Gij hebt dapper geleefd gedurende 1837, mijn waarde stadgenoot! Een gelukkig Nieuwjaar! *comprenez-vous?*

Ils sont passés, ces jours! — ook voor u, dienaar van den gevleugelden *Merkurius*, steunpilaar van *Amstels* beurs of beurskast, van buiten beplakt, van binnen verlakt. Nog schemeren de getallen u voor de oogen, toen gij voorleden week uwe rekening gesloten hebt, en uwe aandeelen in de *Haarlemsche* en *Rotterdamsche* Spoorwegmaatschappij in derzelver loketkastjes hebt gelegd, en nog eens nagezien, of alles op zijne plaats was. Hoe is het, mijn vriend! zijt gij tevreden over uw *debet* en *credit?* Is uw kapitaal toegenomen? Kunt gij er eene meid meer, eene siesch meer, eene danspartij voor uwe *ongehuwde* dochters meer, een *souvenir* voor Mevrouw meer, een rijpaard voor uwe opgeschotene zonen op nahouden? Ik wensch dat van harte, al ware het maar, om u meer in de belastingen te laten betalen, — gij kunt

---

en voor dezen stelt zich de Redacteur van dit vaderlandsch Tijdschrift niet in de bres. Heil ons Vaderland, waar zulke portretten tot de uitzonderingen behooren!

Digitized by Google

het wel misſen — kijk niet zoo boos — wij weten het immers wel, gij hebt met uw rentegevend kapitaal niet ongelukkig geſpeculeerd; gij loopt voor niet niet zoo deftig naar de beurs, en uw Makelaar in Effecten neemt ook niet voor niet zoo nederig den hoed voor u af. Zoon van *Merkurius!* vergeet uwe ziel niet, te midden der wisſels, banknoten, kasſiersboekjes en coupons; — gij mogt haar eens niet weder kunnen vinden tusſchen al die papierenrommel. Het ga u wèl! En uwe kantoorbedienden — hoeveel hebt gij hun voor nieuwjaarsdouceur gegeven? 't Kon er dit jaar wel af. — Een gewenscht Jaar, Mijnheer!

A d'autres! — Lieve Mevrouw! hoe hebt gij uwen winter gepasſeerd, op het Bal, in het Concert, of in de kinderkamer? *Vis-à-vis* van een' galanten hombre-ſekondant, of *vis-à-vis* van uwe kinderen; *in* of *buiten* uw huis? Gij hebt een jaar *achter* den rug, en misſchien heeft uw waarde heer gemaal er een *op* den rug; in dien zin meen ik, dat hij uwe fatſoenlijke uitgaven betalen moet, en ſomtijds, knorrig genoeg, zegt: „Meent gij, dat het geld mij op den rug wast?" Ik hoop voor u, dat de lieve echtgenoot een' breeden rug heeft. Gij hebt in het gepasſeerde jaar noodig gehad, voor Comedie-, Bal- en kerkkleederen, hoeden, doeken (witte en roode), buiten de koets-, brommer- en ſledegelden — *ſumma ſummarum* — ? Gij wendt het hoofd gemelijk af, lieve, elegante, ſchitterende Mevrouw! Ach! ik geloof, dat het laatſte jaar u, hoewel met vlag en wimpel uitgedost, niet gelukkiger heeft gemaakt. Ik heb u, eenige maanden geleden, aan uwe lieve kinderen herinnerd, — deze zijn en blijven voor u de ſchoonſte nieuwjaarsgeſchenken, — gij hebt daar een geheel jaar genoeg aan. O, ik ſmeek het u, edele, deftige, prachtige Mevrouwen, vergeet uwe kinderen niet! Vergeet hen niet geheel en al, wanneer de wereld u, in al uwe bekoorlijkheid, wierookdampen toezwaait! Denk toch, dat uw kind, dat te huis onder de *Bonne* zit, (zoo als uw man onder u) iets meer is, dan een handſchoen op een Bal, of een vischje op de ſpeeltafel..... Ik wensch u een gelukkig Nieuwjaar!

Jongeheeren en Dames! — dat de lieve zon *voor* en *op* u ſchijne, op elken Zondagmorgen na kerktijd, ten einde gij uwe reſpective plaats op de *indispenſable* pantoffelparade kunt

Digitized by Google

bekleeden! Het zoude mij voor u, jonge Dames, geweldig ſpijten, als gij wegens ſlecht, guur weder, of wegens een ongelukkig ſterfgeval in de familie, verhinderd waart geworden om u *daar* te preſenteren; want ſommigen zijn minder *aimabel* in het rouwgewaad, en men dient dan zich een weinig in acht te nemen, niet voor den *togt*, maar voor het *publiek*. Ik geloof, dat drie vierde van u het nieuwe jaar intreedt met deze gedachten: verloving, bruiloft, bruidſchat, *corbeille*, huis op de Heeren- of Keizersgracht, buitenplaats bij *Arnhem*, 4 meiden, 2 knechts, brillante equipage, ſoupers, diners, etc. Ik wensch, dat gij dit alles vinden moogt, en nog wat meer — *uzelven!* want dat is nog beter. Gij zult eenmaal, in volgende jaren, *Nederlandſche* mannen en vrouwen worden; gij zult, als de Heer wil, *Nederlandſche* burgers aan Vorst en vaderland leveren; — daarom raad ik u, lieve ſchoonen, in tijds naar iets beters uit te zien, dan naar de modes. Als JACKSON, SINKEL, BAHLMANN, en al die ellendige hoedenwinkels, de magneetmaalden zijn van uwe harten, dan verzeker ik u, dat hier eene geweldige miswijzing beſtaat, zoo erg, dat *uw* vermogen, dat van uwen aanſtaanden eleganten echtvriend, die aan uwe zijde pirouetteert, zal ſtranden, en gij er niet half zoo goed zult afkomen als de wakkere Kolonel DE STUERS van zijne koraalklip. Belooft gij mij, in *dit* jaar wat verſtandiger en zuiniger te zijn? Gij zijt anders zoo ſchoon, zoo lief, zoo welgemanierd — maar!... Ik wensch u een zalig Nieuwjaar!

Amſterdam, 1 Jan. 1838. JACOPO-PUCK-MORDAX.

EEN DAG LEVENS VAN LOUIS-PHILIPPE, KONING DER FRANSCHEN.

Koning LOUIS-PHILIPPE ſtaat des morgens ten 8 ure op. Zijne eerſte bezigheid is, de hem overhandigde brieven te lezen, en de meest dringende zaken van den dag te regelen. Zulks verrigt zijnde, begeeft hij zich ten 9 ure naar zijne kleedkamer, waar zijn gezin zich alsdan bij hem vervoegt. Terwijl de Koningin, de Prinſeſſen en derzelver broeders met elkander praten, en wel doorgaans op eene levendige, vrolijke en geheel ongedwongene wijze, ſcheert zich de Koning, en beſteedt vooral aan zijne tanden, die zeer wit en regelmatig zijn, eene zorg, die aan het overdrevene grenst. Zijn toilet gemaakt zijnde, neemt de Vorst, die intuſſchen beſtendig in het onderhoud van zijn gezin deelde, te midden van hetzelve plaats, omhelst zijne kinderen, en vermaakt zich zeer met de aardigheden, welke zij elkander zeggen, en die hij door eigen voorbeeld gaarne uitlokt.

Ten 10 ure ontbijt de Koning zeer matig en kort, beſtaande het ontbijt gewoonlijk uit *aardappelen*, dood eenvoudig toebereid. Van tafel oprijzende, gaat hij het metſelwerk bezigtigen, dat in het kasteel nooit ophoudt; en niet zelden

Digitized by Google

ziet men Z. M. terugkeeren, de kleederen bedekt met pleisterkalk, daar hij tot in de hanebalken, ja somwijlen op de daken klimt, om zelf zich te overtuigen, dat en hoe zijne bevelen worden ten uitvoer gebragt, en te praten met de werklieden, die niet altijd bewust zijn, dat de man, met wien zij zoo gemeenzaam keuvelen, de Koning der *Franschen* is.

Dit rondwandelen duurt tot 1 ure, het uur, dat de Raad der Ministers vergadert. Nooit blijft de Vorst in gebreke, denzelven bij te wonen. Hij plaatst zich aan de algemeene tafel, neemt een vel papier, en, terwijl hij oplettend luistert naar het verhandelde, teekent hij, met de pen, allerlei, nu eens koddige, dan denkbeeldige, dikwijls hekelende figuren. Hij sluit de zitting van den Raad met het *resumeren* der beraadslagingen, en meestal met het aanwijzen van den gang, dien men te volgen hebbe. Na het sluiten der zitting maken zich de Ministers, als om strijd, meester van de der Koninklijke penne ontsnapte schetsen, om daarmede de Albums der Hofdames te verrijken; terwijl de teekenaar onbewust blijft, welk een' prijs men op deze schetsen stelt.

Nu doorkruist de Koning de *Tuilerïen* en de *Louvre*. Dikwijls treedt hij de werkplaatsen der veelvuldige kunstenaars binnen, met arbeid in de *Louvre* belast. Zijne meestgeliefde schilders zijn de Heeren ALAUX en COURT. Hij gaat bij hen zitten, beschouwt met het oog eens kenners hunne schetsen, zegt zijn gevoelen, doorgaans den stempel dragende van eene gezonde kritiek, en verblijdt zich met goedhartigheid over het voltooijen hunner schilderstukken. Die werkplaatsen verlatende, ontsnapt hem somwijlen een zucht, en werpt hij een' droefgeestigen blik op het plein der *Louvre* en de kaaijen. Met smart herinnert hij zich den tijd, toen hij, met de paraplui onder den arm, de straten van *Parijs* doorwandelde, elk nieuwopgetrokken gebouw in oogenschouw nam, en niet naliet te vertoeven voor de prent- en caricatuurwinkels. Men kent het woord, vóór een paar jaren van hem uitgegaan, tot een' beambte van zijn huis, die eenen Kapitein van de Nationale Garde wilde berispt hebben, omdat deze, nog beslijkt, zich aan 's Konings tafel nederzette: „Doe hem geen verwijt: hij is gelukkig, zich te *mogen* bemoddéren!".

Wanneer het uur des middagmaals is gekomen, zet de Koningin alleen, met hare kinderen, hare schoonzuster en de genoodigde gasten, zich aan tafel, zonder naar den Koning te wachten, die eerst tegen het eind des maals verschijnt. Hij bedient zich zelf van een bord soep, doch hetwelk hij dikwijls moet laten staan, omdat zij koud geworden is; vervolgens zet men hem een kuiken in rijst voor, dat hij ontleedt en meestal geheel opeet; waarna hij een' tros razijnen of eenige andere gedroogde fruit neemt, opstaat, en, met zijn desert in de hand, in het naaste vertrek gaat, waar al de dagbladen, in *Frankrijk* het licht ziende, liggen.

De Koning leest met oplettendheid dien grooten hoop van

Digitized by Google

ſtaatkundige vertoogen, en vermaakt zich niet weinig met de oneerbiedige ſpotternijen, welke het uitſchot dier dagbladen zich omtrent hem veroorlooft. Ten tijde dat de *Charivari* en de *Caricature* ſchier elken dag hem perſoonlijk aanrandden, zag men hem dikwijls lagchen over deze losbandigheden der kunst, en die des avonds zelfs somtijds aan zijne familie vertoonen.

De dagbladslectuur geëindigd zijnde, begeeft zich de Koning wederom naar zijne gemalin, en ontvangt de perſonen, die tot de avondreceptie worden toegelaten. Het onderhoud van den Vorst, wanneer niets in den loop van den dag hem ontſtemd heeft, is allezins opgeruimd en ongedwongen. Hij heeft veel gezien, weet veel, vertelt goed en doet zulks gaarne.

Met de klok van 10 ure begeeft zich de Koning naar zijne vertrekken, ontkleedt zich, trekt zijn' kamerjapon aan, en arbeidt niet zelden tot 2 à 3 ure in den morgen. Nooit zet LOUIS-PHILIPPE zijne naamteekening onder eenig ſtuk, zonder vooraf van den inhoud kennis te hebben genomen.

Wanneer het niet al te laat is geworden, gaat de Koning naar het verblijf der Koningin; anders ſpreidt een kamerdienaar hem een veldbed, welks hardheid den Koninklijken ſlaper de rustbank moet herinneren, welke hem in zijne jeugd was beſchoren. (*)

(*) Terwijl dit ſtukje onder correctie is, lezen wij het ook in eene onzer Couranten. Sedert de *Dagbladen* zich, om hunne kolommen te vullen, op het terrein der *Tijdſchriften* hebben verplaatst, en almede letterkundig Mengelwerk geven, is het niet mogelijk, altijd dusdanig zamentreffen te ontgaan. *Redact.*

DE KONINKLIJKE VIOOLSPELER.

KAREL IV van *Spanje* was, gelijk bekend is, een groot liefhebber van de toonkunst, maar wilde gaarne doorgaan voor een Virtuoos. Gedurende den tijd, dien hij (door den dwingeland NAPOLEON van alle ſtaatszorgen ontlast) in *Frankrijk* doorbragt, ontving hij met genoegen verſcheidene muzikanten in zijne Koninklijke gevangenis, en voerde dikwijls kwartetten of andere ſtukken met hen uit. De viool was het inſtrument, dat Z. M. beſpeelde; maar, ſchoon hij aan den grooten kunſtenaar BOUCHER den titel van *Eerſten Violist van zijn Huis* had gegeven, ſtond hij hem niet toe, bij kwartetten, anders dan de tweede partij te ſpelen, en nam, overeenkomſtig zijne Koninklijke waardigheid, de eerſte partij op zich. Dan, wat gebeurde? De Koning liep al de anderen vooruit, en kwam ſteeds het eerst aan het eind van de bladzijde. Geene noten meer te ſpelen vindende, ſloeg hij de armen kruiſelings over elkander, zag de kunſtenaars medelijdend aan, en haalde de ſchouders op, als om hen van traagheid te beſchuldigen.

Uit eerbied voor zijnen rang — niet voor zijn kunsttalent — maakten de muzikanten de eerſte keeren geene aanmerkingen over het voorgevallene; integendeel, zij deden hun best, om

Digitized by Google

met KAREL gelijken tred te houden; dan vergeefs — zij kwamen altijd te laat. Eindelijk toch verdroot zulk eene gebrekkige uitvoering van fraaije ſtukken BOUCHER zoo zeer, dat hij, zijne waarde als toonkunſtenaar gevoelende, de vrijheid nam, Z. M. onder het oog te brengen, dat hij altijd te vroeg gedaan zou hebben, indien hij zijne pauzen niet telde. „Mijne pauzen! mijne pauzen! wat meent ge daarmede?" vroeg de beleedigde Monarch, zich herinnerende dat hij Koning was, juist op het oogenblik dat hij zulks had moeten vergeten: „Mijne pauzen! Ben ik dan geboren om pauzen te tellen?"

Men begrijpt, welke heerlijke Concerten die waren, in welke Koning KAREL IV medeſpeelde!

Somtijds evenwel gevoelde hij zijne nietigheid, en vreesde zelf, de voorgelegde muzijk niet naar eisch te zullen kunnen uitvoeren. Wat meent men, dat de waanwijze Vorst dan deed? Hij plaatſte BOUCHER achter een kraamſchut en liet *denen* ſpelen, terwijl hij zelf er vóór ſtond, wel de vereischte gebaren makende, maar den ſtrijkſtok niet aan de ſnaren doende raken. De toehoorders, op een' gepasten afſtand gezeten, bewonderden de, naar den eisch, krachtige of ſmeltende toonen, die hunne ooren ſtreelden, en juichten, aan het einde van het ſtuk, den uitvoerder uitbundig toe. KAREL IV deed dan een paar ſtappen voorwaarts, en liet zich de toejuichingen aanleunen.

's LANDS WIJS 's LANDS EER.

Een jong *Engelschman* werd, gedurende zijn verblijf te *Napels*, door een' *Napolitaanſchen* Cavalier, aan wien hij aanbevelingsbrieven had, in een voornaam avondgezelſchap bij eene dame van hoogen rang ingeleid. Terwijl hij aldaar vertoefde, ontvreemdde men hem zijne gouden ſnuifdoos. Den volgenden dag bevond hij zich in eenen anderen gezelligen kring, en zag, tot zijne verbazing, hoe een heer uit het gezelſchap de hem ontvreemde doos uit den zak haalde en daaruit een ſnuifje nam. IJlings drong hij naar zijnen vriend. „Die heer daar, in dien met goud geborduurden rok," fluisterde hij hem toe, „ſnuift uit *mijne* doos; kent gij hem?" — „Stil! ſtil!" waarſchuwde de vriend; „dat is een heel voornaam heer!" — „Wat raakt mij dat?" riep de *Brit*; „ik wil mijne doos weder hebben. Oogenblikkelijk zal ik er hem over aanſpreken." — „Om 's hemels wil, maak toch geen gerucht!" ſmeekte de *Napolitaanſche* Cavalier; „laat de zaak aan mij over; ik zal u uwe ſnuifdoos terug bezorgen." Op deze verzekering bedaarde de *Engelschman* en begaf zich naar huis. Des anderen daags bragt zijn vriend hem werkelijk de doos. „Hoe hebt gij haar wedergekregen?" vroeg de *Brit*; „hebt gij den dief doen vatten?" — „Wel neen," hernam de *Napolitaan*, met een' glimlach; „ik wilde opzien vermijden, en daarom heb ik ze hem weder uit den zak *geſtolen*."

Meng. No. I. bl. 11. reg. 4. ſtaat: *tezin*; lees: *tegenzin.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DEN INVLOED VAN FRANKRIJK OP NEDERLAND, ZOO WEL IN HET STAAT- ALS LETTERKUNDIGE.

Door

N. G. VAN KAMPEN.

(Voorgelezen in eenen geletterden Kring.)

Vóór eenigen tijd betuigde ik den wensch, dat, wanneer immer weder (hetgeen God verhoede!) inlandſche twisten *Nederland* mogten verdeelen, men toch geene vreemde Mogendheid, vooral *Frankrijk* niet, als beſlechtſter daarvan mogt inroepen. Dit deed mij denken aan den invloed, welken *Frankrijk* van oudsher af, zoo wel in een ſtaat- als letterkundig opzigt, op ons Vaderland heeft geoefend; aan de belangrijke betrekkingen met hetzelve, en de ſtemming onzer Natie omtrent alles, wat *Fransch* is. Wij ſpreken natuurlijk niet van de vroegſte tijden, toen de *Franken* nog een *Duitsch* volk, en gedeeltelijk hier gezeteld waren; toen in het paleis van KAREL *den Grooten* te *Nijmegen* de *Teutoniſche* taal zoo zuiver geſproken werd, dat hij daarin zelfs namen gaf aan de maanden en windſtreken. Wij ſpreken van *Frankrijk* ſlechts, zoo als het zich onder de CAPETS geheel *verwalscht* vertoonde, (vergeeft mij dit woord om der kortheids wille!) en omtrent *Nederland* meer bepaaldelijk ſlechts van onze voormalige Republiek en tegenwoordig beſtaande Koningrijk; doch wij zullen, ten aanzien van de vroegere tijden, ook de *Belgiſche* gewesten niet geheel onvermeld kunnen laten.

In de elfde en twaalfde Eeuwen ſprak men in onze Provinciën nog enkel éénen of meer tongvallen der *Duitſche* taal, daar het land, meerendeels onder den naam van *Friesland* bekend, zuiver *Duitsch* was. Ook *Vlaan-*

Digitized by Google

deren was dit, hoezeer het niet, gelijk de overige *Nederlandſche* gewesten, van het *Duitſche* Rijk, maar van het *Franſche* Koningrijk leenroerig was, immers in zoo verre het aan gene zijde der *Schelde* lag; maar dat de *Nederduitſche* taal er tot diep in het tegenwoordige *Fransch-Vlaanderen* de heerſchende was, ziet men zelfs uit de namen der ſteden en groote vlekken, *Duinkerken*, *Hondſchoten* en *Hazebroek*. In de elfde Eeuw hadden *Holland*, *Utrecht* en *Gelderland* geene of weinige punten van aanraking met *Frankrijk*; doch deze begonnen in het begin der dertiende Eeuw onder Grave WILLEM I van *Holland*. Wij zien dezen de partij ONTHELZEN van FERDINAND, Graaf van *Vlaanderen*, tegen *Frankrijk*. Reeds toen begon de werking van den ſtrijdigen invloed van *Frankrijk* en *Engeland*, die beide verlangden in *Nederland bondgenooten* te verkrijgen. Uit hoofde van het groote belang der fabrijken, die *Engelſche wollen* behoefden, was *Vlaanderen* doorgaans op de *Engelſche* zijde, en wist nu ook, in den ſtrijd tuſſchen FILIPS AUGUSTUS en JAN I van *Engeland*, *Holland* daartoe te belezen. Maar de uitſlag was ongelukkig; de Graven FERDINAND en WILLEM werden in den ſlag bij *Bovines* beide gevangen gemaakt en geboeid naar *Frankrijk* gebragt. Sedert kwamen wij met *Frankrijk* vooral in aanraking door de verzwagering van het *Hollandſche* Huis met dat van AVESNES, hetwelk, ten naauwſte aan *Frankrijk* gehecht, door toewijzing van hetzelve het Graafſchap *Henegouwen* bekwam. Daarentegen trokken de DAMPIERRES, Graven van *Vlaanderen*, om bovengemelde reden, de *Engelſche* partij. FLORIS V, ſchoon eerst een vriend van EDUARD I van *Engeland*, keerde zich naderhand, uit hoofde der begunſtiging van *Vlaanderen* door dien Koning, op de zijde van *Frankrijk*, en ſloot zelfs een naauw verbond met die Mogendheid, hetwelk eene der redenen was, die hem, door EDUARD's kuiperijen en den haat der Edelen, het leven kostten. Hij was zoo wel in de *Walſche* als *Duitſche* taal onderwezen. Kort na

Digitized by Google

zijnen dood kwamen de AVESNES en daarmede de *Fransche* partij in het bezit van *Holland* en *Zeeland*; doch door de wijsheid van WILLEM *den Goeden*, die met beide Mogendheden verzwagerd was, bleef de goede verstandhouding zoo wel met *Frankrijk* in stand, als met *Engeland*.

Tot in het begin der veertiende Eeuw was intusschen de taal, zoo wel in *Braband* en *Vlaanderen*, als in *Holland*, nog genoegzaam geheel zuiver gebleven van inmengselen uit het *Fransch*, hetwelk men toen algemeen *Walsch* noemde. Het door den Heer MEIJER opgespoorde *Leven van* JEZUS door een' ongenoemden (waarschijnlijk uit de 13de Eeuw), de *Woeringer slag* door VAN HELU, de werken van MAERLANT en MELIS STOKE dragen daarvan onweêrlegbare blijken. Het hoofdwerk van MAERLANT, de *Spiegel Historiael*, en de *Rijmkronijk* van STOKE, werden vervaardigd op aanmoediging van den letterlievenden FLORIS V, en het scheen, dat onze letterkunde schoone vorderingen stond te maken, toen de AVESNES, *Walschen* van oorsprong, het *Hollandsche* Graafschap erfden. Het kon bijna niet anders, of de omgang der *Henegouwsche* Ridders met de *Hollandsche* en *Zeeuwsche*, in het veld, in de steekspelen en aan het Hof, de toon van dat Hof, waar zekerlijk de *Fransche* taal ruim zoo veel werd gebezigd als de *Nederlandsche*, moesten eenigen invloed op taal en letterkunde hebben. Dit laatste zou althans blijken, wanneer wij zeker waren, dat de fabelen van ARTHUR, *den heiligen Graal*, PERCEVAL, LANCELOT, WALEWIJN, REINOLD, FERGUUT, GUERIN VAN MONTGLAIVE enz. in de veertiende Eeuw uit het *Fransch* in onze taal waren overgebragt. Het is zeker, dat MAERLANT van dezelve reeds spreekt, doch met sterke afkeuring. Men zou dus kunnen stellen, dat zij in de dertiende Eeuw in het *Fransch* bestonden, en eerst in de veertiende, onder de *Henegouwer* Graven, in onze landtaal werden overgebragt; doch het gezegde van MAERLANT wegens TRISTRAM

Digitized by Google

en LANCELOT, *hierof willen de lieden horen*, ſchijnt te doen zien, dat er ook in de dertiende Eeuw reeds vertalingen daarvan beſtonden. Een ſchrijver der veertiende Eeuw klaagt ten minſte over de menigte van Romans, zekerlijk uit het *Fransch*, waarin men toen uitſluitend behagen vond. De meeste dier werken, even als de Rijmkronijken van VAN HÉLU en anderen, ſchijnen echter meer eenen *Brabandſchen* dan *Hollandſchen* oorſprong te hebben. De vreeſelijke partijſchappen en burgeroorlogen na den dood van Graaf WILLEM IV hadden in *Holland* den lust tot de Letteren voor langen tijd verſtikt. Echter waren er nog onder Hertog ALBRECHT *Hollandſche ſprekers*, waarſchijnlijk *rondreizende Dichters* of *opzeggers* der verzen van anderen; en onder de *Beijerſche* Hertogen, die zich meest hier te lande ophielden, ſchijnt de *Franſche* invloed verminderd te zijn. Met den aanvang der vijftiende Eeuw echter, toen deze gewesten vóór en na allen onder de magt van het Huis van *Bourgondiē* kwamen, werd de magt van *Frankrijk* op onze Taal- en Letterkunde nog veel grooter, dan onder de *Henegouwers*.

Dezelfde belangen, die reeds in de dertiende Eeuw *Vlaanderen* aan *Engeland* hadden gehecht, bleven hare werking ook in de veertiende oefenen; en toen de Graven, ten gevolge van een langdurig verblijf in *Frankrijk*, zich geheel aan de *Franſche* belangen overgaven, en een derzelven daarvoor zelfs te *Creçy* het leven liet, terwijl de zoon des geſneuvelden LODEWIJK van *Male* zijne eenige erfdochter aan 's Konings zoon FILIPS, Hertog van *Bourgondiē*, ten huwelijk gaf, was echter de *Natie* daarvan zoo verre verwijderd, dat zij, in den bijna honderdjarigen oorlog tusſchen *Frankrijk* en *Engeland*, de zijde van *Engeland* koos in een' openlijken opſtand tegen den Graaf, waarbij de volksmenners JACOB en FILIPS VAN ARTEVELDE de hoofdrol ſpeelden. Het is een ſtellig bewijs, dat het *Nederduitsch* toen nog de algemeene, de geliefkoosde volkstaal in *Vlaanderen* was, dat ARTEVELDE vóór den ſlag van *Rozebeke*, waarin hij ſneu-

Digitized by Google

velde, uitriep: „Slaat alles dood, maar neemt den „Koning van *Frankrijk* gevangen; hij is nog maar een „kind; wij zullen hem te *Gent Vlaamsch* leeren ſpre„ken!" Doch kort na dezen ſlag, die, volgens eenige berigten, aan de *Vlamingen* meer dan 20,000 man met hun Opperhoofd kostte, onderwierp zich het land aan den ſchoonzoon des overleden' Graven. FILIPS van *Bourgondië*, een *Franſche* Koningszoon, werd dus Graaf van *Vlaanderen*. Een dubbel huwelijk verbond zijnen zoon JAN met Hertog WILLEM VI van *Holland* uit het *Beijerſche* Huis. Deze laatſte was ook zeer ingewikkeld in de toenmalige *Franſche* burgergeſchillen: hij huwde zijne dochter JACOBA eerst aan den troonserfgenaam van dat Rijk, en daarna aan Hertog JAN van *Braband*, mede uit het *Fransch-Bourgondiſche* Huis, uit. Men weet echter, dat de ongelukkige tegen haren jammerlijken echtgenoot in een *Engelsch* huwelijk redding zocht, die haar niet mogt ten deel vallen; zij moest eerlang hare drie Graafſchappen aan FILIPS *den Goede*, zoon van Hertog JAN, afſtaan.

De bijna vijftigjarige Regering van dezen Hertog veranderde geheel den toeſtand der *Nederlanders*, die hij bijkans allen onder zijn gebied of invloed vereenigde. Ongetwijfeld ging de uitwendige welvaart merkbaar vooruit; handel en fabrijken bereikten, bij de inwendige rust en krachtige beſcherming, eene zeldzame hoogte; maar de zeden werden door de weelde, het gevolg dier welvaart, en vooral door het voorbeeld des ongebonden' Hertogs, veel losſer, doch tevens uitwendig beſchaafder, en de *Franſche gálanterie* drong in het te voren, zoo men wil, ruwe, maar nog aan vaderlijke zeden en huwelijkstrouw verknochte *Nederland* binnen. De taal werd, ten Hove althans, op den achtergrond geſchoven, en van dit tijdvak af werden de handelingen van het algemeene Beſtuur, met de *Zuid-Nederlandſche* gewesten voor 't minst, ſteeds in het *Fransch* gehouden. De *Franſche* taal drong zelfs in *ons* Vaderland door; maar, doordien zich het Hof zelden aldaar be-

Digitized by Google

vond, was haar invloed hier veel meer beperkt. Ondertusschen werkte de hoftaal ook zeer aanmerkelijk op die des volks. De *Rederijkers*, misschien eene spruit der vroegere *sprekers*, die reeds in de veertiende Eeuw worden aangetroffen, vermenigvuldigden zich zeer in de vijftiende, zoodat bijna geen aanzienlijk dorp zonder eene *Kamer* derzelven bleef. Het schijnt, dat de zucht, om *hoofsche taal te spreken*, deze lieden bezielde; want, schoon zij de volkstaal bezigden, werd die echter in hunnen mond met eene ontelbare menigte aan het *Fransch* ontleende bastaardwoorden bezoedeld. FILIPS *de Schoone* trok in 1493 het opperbewind dezer instelling, door het oprigten eener *souvereine Kamer*, aan zich, en van dien tijd af schijnen de *Rederijkers* nog meer in taalverbastering te zijn toegenomen, misschien om den Heer te believen; want het begin en het midden der zestiende Eeuw levert ons eene spraakmengeling op, die men naauwelijks *Nederduitsch* noemen kan. Onze taal scheen het lot der *Engelsche* te zullen ondergaan: gelukkig nog, indien door groote schrijvers de geheel uiteenloopende bestanddeelen in een zoo *harmonisch* geheel waren zamengesmolten; een geluk, hetwelk men meer wenschen dan hopen mogt. Welk een jammerlijk contrast levert de diepgezonkene taal van *Nederland* uit de eerste helft der zestiende Eeuw met de mannelijke, krachtige, gespierde, zuivere taal van LUTHER en zijne groote tijdgenooten in *Duitschland!* Men zie slechts LUTHER's Bijbelvertaling, een nog niet overtroffen meesterstuk!

Voor eene staatkundige ineensmelting der *Nederlanden* met *Frankrijk* was onder de *Bourgondische* Vorsten minder te vreezen, bij den gestadigen naijver van dezen jongeren tegen den ouderen tak van den stam van VALOIS. Integendeel hadden de *Nederlanden*, door de zware oorlogen, vooral van KAREL *den Stouten*, tegen LODEWIJK XI, geweldige lasten te torschen. Maar na den dood diens Hertogs was *Frankrijk* op het punt, om, door een huwelijk van 's Konings zoon KAREL

Digitized by Google

met de jonge MARIA, het bezit der *Nederlanden* en der geheele *Bourgondiſche* erfenis te verkrijgen. Alsdan zou het met alle zelfſtandigheid, met eigene taal en zeden, en alles, wat een volk dierbaar is, gedaan geweest zijn, en wij waren, niet door geweld, gelijk bijna derdehalve Eeuw later, maar regtens, met *Frankrijk* vereenigd en alsdan een bastaardvolk geworden, zoo als de *Elzaſſers!* Doch in den weg der Goddelijke Voorzienigheid moest LODEWIJK zelf, terwijl hij in voorbarige hebzucht, door list en geweld, zich van een gedeelte der *Nederlanden* poogde meester te maken, de ingezetenen van zich verwijderen, die nu, om alle kans voor den *Dauphin* te doen verloren gaan, in alle haast MAXIMILIAAN van *Oostenrijk* deden overkomen. Door zijn huwelijk met MARIA werd er voor *Frankrijks* gebied over *Nederland* een ſlagboom neêrgelaten, die nog tot op onzen tijd in ſtand is gebleven.

Maar de nieuwe Vorst was niet in ſtaat, zijne moedertaal, de zuster der *Nederlandſche*, aan het Hof te doen heerſchen. Daartoe had de *Franſche* reeds te lang gebied gevoerd en te veel veld gewonnen. Zij bleef ook onder de *Oostenrijkſche* Vorſten de taal der Regering: doch de Staten van *Holland* en der andere *Noord-Nederlandſche* Gewesten bleven zich, ook bij hunne vertoogen aan de Regering, ſteeds van de landtaal bedienen. Anders was dit met de Grooten en over 't geheel met den Adel, vooral in het Zuiden. In de hoogstbelangrijke verzameling der *Archiven* van het Huis van *Oranje-Naſſau*, door den Heer GROEN VAN PRINSTERER uitgegeven, vindt men niet een' enkelen *Nederduitſchen* brief, zelfs niet van die vaderlandſche mannen, welke men, als hoofden des opſtands, voor *Nederlanders* bij uitnemendheid moet houden. Noch WILLEM I, noch LODEWIJK van *Naſſau*, noch EGMOND, noch BREDERODE, ſchrijven in de landtaal; alle hunne brieven zijn *Fransch*, met uitzondering ſlechts van die, welke de beide *Naſſauers* aan hunne bloedverwanten en vrienden in *Duitschland* ſchrijven;

Digitized by Google

deze zijn in het *Hoogduitsch* van dien tijd, alsmede de antwoorden. Inderdaad maken de *Duitsche* Vorsten een voor hen zeer vereerend contrast met onze aanzienlijken; zij bezigen steeds hunne moedertaal, en wel, in weerwil der slechte spelling, zuiver, gelijk men dit van LUTHER's tijdgenooten verwachten kon. Ook de edele JAN van *Nassau*, de broeder des Zwijgers, in *Duitschland* woonachtig, schrijft niet in het *Fransch*. Onze voorname personen daarentegen schrijven die taal, en wel zeer slecht, waaronder zich vooral BREDERODE door slordigheid onderscheidt.

Maar de staatkundige omwenteling van 1572 bragt ook allengs hierin verbetering. Naarmate de Noordelijke *Nederlanden* meer het brandpunt van den opstand werden, moesten ook de hoofden van denzelven de taal bezigen, die hier alléén werd verstaan. WILLEM I handelt met de Staten en Steden van *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* alleen in het *Hollandsch*; de *Fransche* taal blijft tot het Zuiden bepaald, en, terwijl de *Unie van Brussel* in die taal werd gesteld, schreven toch de Gemagtigden der Algemeene Staten aan die van *Gelderland* in het *Duitsch*, en alle de onderhandelingen der Noordelijke Gewesten, zoo vóór als na de Unie van *Utrecht*, hadden plaats in de landtaal. Daarin werd ook in *'s Hage* het besluit tot de afzwering van FILIPS genomen. Hoezeer dan ook de onderhandeling met ANJOU, en de verkiezing van eenen *Franschen* Koningszoon tot Hertog en Graaf der *Nederlanden*, ons land aan het gevaar eener naauwere vereeniging met *Frankrijk* blootstelden, had echter eensdeels die huldiging voor *Holland* en *Zeeland* meer in naam dan inderdaad plaats, daar men de hoogste Overheid bij de bekende *Renversalen* voor den Prins van *Oranje* openhield; anderdeels had in *Antwerpen* zelve de *Nederduitsche* taal zoo zeer de overhand, dat, bij de huldiging van ANJOU, zoo wel de eed op de blijde inkomst, als die op de Artikelen van *Plessis des Tours*, eerst door den Heraut den volke in het *Nederlandsch* werden voorgelezen, en daar-

Digitized by Google

op den Hertog, bij wijze van vertaling, in het *Fransch* voorgelegd. — Eindelijk duurde de Regering van ANJOU, door diens eigene ligtzinnigheid en trouweloosheid, niet lang genoeg, om den lande eenig wezenlijk nadeel te doen; en zijn verraderlijke aanslag op *Antwerpen* diende juist, om bij onze landzaten den haat tegen de *Franschen* algemeen te doen worden.

In het staatkundige en godsdienstige echter heeft *Frankrijk* sedert het begin der onlusten op *Nederland* zeer veel invloed gehad. Wij mogen het aan de nabijheid van *Frankrijk* toeschrijven, dat de leer van CALVIJN boven die van LUTHER, welke in de eerste tijden in onze Noordelijke Gewesten de meerderheid had, tot welke zelfs, volgens de *Archiven*, WILLEM en LODEWIJK van *Nassau* meest overhelden, en zelfs boven de stellingen van ZWINGLIUS, heeft gezegevierd. Maar de terugtogt van ORANJE naar *Frankrijk*, na den mislukten veldtogt van 1568; het lange verblijf van LODEWIJK van *Nassau* aldaar; de gemeenzame omgang met de hoofden der Hervormden, vooral met COLIGNY, aan wien de Prins zelfs den raad van den oorlog te water te danken had, die *Nederlands* vrijheid bewerkte; de onderhandelingen door COLIGNY's bedrijf met het *Fransche* Hof, waarvan METEREN spreekt, om *Zuid-Nederland* met den linker *Rhijn*-oever aan *Frankrijk*, het Noorden onzes lands aan ORANJE af te staan, — alle deze handelingen moesten den invloed van *Frankrijk* op de *Nederlandsche* Protestanten en op de *Nassausche* Vorsten overwegend doen zijn. Welk eene misrekening in alle ontwerpen maakte niet de *Parijsche* moord! Hoe nabij scheen daardoor de partij der *Geuzen* den ondergang! En toch weten wij uit de mededeelingen, ons onlangs mondeling door den Heer GROEN VAN PRINSTERER gedaan, dat deze, in weerwil van het verraad van den *Bartelsnacht*, met de Koninklijke moordenaars nog onderhandelingen opende, om zich aan hen te onderwerpen! Welk een alles afdoend bewijs, dat men, om het blijkbare staatsbelang,

Digitized by Google

van *Frankrijk*, zelfs van het *Roomſche Frankrijk*, bijna uitſluitend hulp en uitkomst voor de zaak der Protestanten verwachtte! MAURITS van *Sakſen*, WILLEM's ſchoonvader, had immers ook wel van HENDRIK II, den wreeden vervolger der Protestanten, krachtige hulp tegen KAREL V ontvangen! Gelukkig vóor ons, dat de loop der zaken deze heillooze ontwerpen deed afſpringen!

Maar toen nu de groote ſtuurman, die geacht werd alleen den ſtorm te kunnen bezweren, van het roer was gerukt; toen WILLEM's moord den moed der landzaten deed verſlappen, en men nog alleen redding en hulp van het buitenland zocht, toen verkeerde ons Vaderland in grooter gevaar, dan hetzelve, ſedert den dood van KAREL *den Stouten*, immer boven 't hoofd had gehangen. Het ontwerp van LODEWIJK XI ſcheen verwezenlijkt te zullen worden, en *Nederland*, niet door een huwelijk, maar door vrijwillige onderwerping der ingezetenen, aan de *Franſche* kroon te zullen worden gehecht. Wij mogen ook hier weder, gelijk in zoo vele gevallen, vooral van onzen vrijheidsoorlog, Gods vaderlijke beſcherming niet uit het oog verliezen. Wanneer niet, juist toen, *Bruſſel* bezweken was, zou hoogstwaarſchijnlijk HENDRIK III de hem, op veel gunſtiger voorwaarden voor de kroon dan aan ANJOU, opgedragene heerſchappij over de *Nederlanden* hebben aanvaard, en alsdan zouden de *Spaansch*-gezinde Gewesten, tusſchen twee vúren geplaatst, waarſchijnlijk zich mede hebben onderworpen aan de kroon van *Frankrijk*, en deze zou meesteresſe aller *Nederlanden* geworden zijn. Ik geloof niet, dat iemand, die de geaardheid der VALOIS kent, van dat Huis eene zachtere heerſchappij, dan die van PILIPS II, zou hebben kunnen verwachten. De krachtige voorſpelling van *Gouda*, in de Staten van *Holland*, zou ongetwijfeld vervuld, en *Nederland*, als *Franſche* Provincie, niet meer door de ligging van het hoofdland geſcheiden, geworden zijn, hetgeen wij het in onzen tijd (God dank ſlechts voor weinige jaren!) hebben

Digitized by Google

moeten zien, — eene *Franſche* Provincie. Nu bleef zulks gekeerd; *Bruſſel* en *Antwerpen* vielen, en de ſcheiding tusſchen *Noord* en *Zuid* was beſlist. De dijk was opgeworpen, toen nog dreigend en noodlottig geacht, maar naderhand zoo weldadig bevonden.

Ondertusſchen werd ons land door vlugtelingen uit het Zuiden bedekt. Tallooze ſcharen van ballingen uit de *Duitſche* en *Walſche* gewesten van *België* vestigden zich in onze ſteden. Voor de laatſten werd de eerdienst in de *Franſche* tale gehouden, en zij werden dus de kern dier gemeenten, welke naderhand, door *Franſche* vlugtelingen zoo zeer vermeerderd, op de denkwijze, zeden en letterkunde van ons Vaderland zulk eenen aanmerkelijken invloed hebben geoefend. Deze zoo wel, als de *Brabandſche* vlugtelingen, waren ſterk aan de leer van CALVINUS gehecht, en genoten, daar zij den grond der geboorte en hunne woonplaats voor het geloof hadden opgeofferd, bijna de eer van *belijders*, zoo als men die in de oude Christenkerk noemde. Hun invloed op de geloofsleer en de kerktucht was zeer groot, en van dien tijd af was de zegepraal der hardere vormen van CALVIJN boven die van ZWINGLIUS genoegzaam beſlist. Deze vlugtelingen hechtten zich ſterk aan LEICESTER. Zijn Raad te *Utrecht* beſtond uit gevlugte *Belgen;* en men weet, wat de vaderlandlievende *Hollanders*, en vooral de man, die Vader WILLEM in het Kabinet zoo waardig verving, OLDENBARNEVELDT, van hen te lijden en hoe hij met hen te worſtelen had.

In een letterkundig opzigt dagteekent zich de vrijſtelling onzer Natie omtrent van denzelfden tijd, waarin OLDENBARNEVELDT ons als eene onafhankelijke Republiek door *Europa* deed eerbiedigen. Het drieman-ſchap van COORNHERT, SPIEGEL en VISSCHER bezielde de *Amſterdamſche* Rederijkkamer *in liefde bloeijende*, om de taal te ontſlaan van dien vloed van *Franſche* bastaardwoorden, die haar reeds vroeger, en door de komst van zoo vele *Belgen*, waaronder zelfs twee *Brabandſche* Rederijkkamers te *Amſterdam*, voornamelijk

Digitized by Google

op dat tijdſtip ontluisterde. Het is hier de plaats niet, den aard, het beloop en den uitſlag dier pogingen te vermelden. Genoeg, in die beroemde Kamer ontſloeg men zich, althans voor eenige takken der letterkunde, van de bastaardtaal der *Rederijkers* en van het *hoofsch-Duitsch*, gelijk HOOFT het noemt; en al had deze Kamer geene andere verdienſten, dan de vorming van HOOFT en VONDEL, gehad, zij zou reeds de hoogſte dankbaarheid der Natie verdienen. Het waren deze beide Geniën, die, door hunne onſterfelijke gewrochten, ons eenen eigenen *poëtiſchen*, eenen *leer-* en *geſchiedſtijl* deden verkrijgen, en ons uit den eigenen rijken ſchat onzer ſpraak ontelbare woorden en uitdrukkingen ſchonken, die wij onbedachtelijk voor *Franſche* verwisſeld, of door *Franſche* uitgangen onkenbaar hadden gemaakt.

Het is een zonderling denkbeeld der *Duitſchers*, dat onze Letterkunde in de eerſte helft der zeventiende Eeuw reeds een uitvloeiſel der *Franſche* was. BOUTERWECK, het verſchijnſel willende verklaren, dat de *Duitſchers* onder OPITZ, FLEMMING en GRYPHIUS bij de *Nederlanders* ter ſchool gingen, erkent wel, dat „ de *Hollanders* het in eene zekere zuiverheid van dichterlijken ſtijl reeds veel verder gebragt hadden, dan „ de *Duitſchers*," maar voegt er tevens bij: „ de *Hollanders* waren toen reeds (1620) nabootſers der *Franſchen*, om dezelfde redenen als de *Duitſchers* het „ werden. De *Hollanders* hadden van de *Franſchen* de „ *Alexandrijnen* leeren beminnen." Elders, in het leven van OPITZ, herhaalt hij dit gezegde wegens de vorming onzer poëzij naar de *Franſche*. En BOUTERWECK, wien onze Letterkunde geheel vreemd was, zoo als hij zelf bekent, is geenszins de eenige, die zoo ſcheef oordeelt. De Heer HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, zoo doorkneed in onze oude Letterkunde, beklaagt zich zeer, dat de zoo rijke en geheel *Duitſche* poëzij in de zeventiende Eeuw door de *Franſche* navolgingen van HOOFT en VONDEL is verloren gegaan, en beweert, dat deze kwaal nog voortduurt, en

Digitized by Google

de *Nederlandſche* Letterkunde niet eerder weder vrij, zelfſtandig en waarachtig poëtisch zal worden, dan wanneer zij zich aan de tegenwoordige *Duitſche* heeft aangeſloten! Ik behoef voor ulieden, M. H., deze dwaasheden niet te weêrleggen; maar ik hield het niet voor onbelangrijk, dezelve hier aan te ſtippen, en te doen zien, hoe zeer men ons waarlijk reeds groote zondenregister van nabootſing buitenslands nog vergroot, en zelfs onze ſchoone Eeuw van FREDERIK HENDRIK niet als eene zelfſtandige Eeuw in de letteren wil laten gelden.

Maar deze ſchoone Eeuw, waarin alle onze krachten als Natie zich in het veld, op den Oceaan, in het kabinet, op het leergeſtoelte, in de werkplaats der kunſtenaars en de tafereelen der dichters zoo heerlijk ontwikkelden, deze Eeuw bedreigde ons weder met de altijd hoogstgevaarlijke nabijheid en daardoor onvermijdelijken invloed van *Frankrijk*. WILLEM I had twee *Franſche* vrouwen gehad; de tweede, LOUISE DE COLIGNY, ſchoon in den *Parijſchen* moord befpat met het bloed haars vaders en echtgenoots, was echter ſteeds aan haar Vaderland gehecht gebleven, waarin zij ook, toen *Dordſche* onverdraagzaamheid haar het leven hier te lande verbitterde, hare laatſte levensdagen ging doorbrengen. FREDERIK HENDRIK, die ook in den tijd van HOOFT, HUYGENS, VONDEL, CATS en HEINSIUS zijne *Gedenkſchriften* in het *Fransch* deed ſchrijven, was dus zeer voor een naauw verbond tusſchen *Frankrijk* en onzen Staat. Niet alleen dit, maar zelfs het hoogst onſtaatkundige Verdeelingsverdrag van *België* des jaars 1635 werd geſloten, nadat men door *Frankrijks* invloed de ſchoonſte gelegenheid, om een' eervollen vrede met *Spanje* te ſluiten, had van de hand gewezen. De heillooze zucht naar landbezit, naar vergrooting ten Zuiden, werd door de verleidelijke hoop, die RICHELIEU daarop gaf, tot eene heerſchende drift, en men ſtelde zich wie weet hoeveel geluk voor van het bezit van *Braband*, terwijl men *Frankrijk* meester over *Henegouwen* en *Vlaanderen* liet. Doch gelijk

Digitized by Google

het verlies van *Brusſel* in 1585 ons voor de heerſchappij van *Frankrijk* bewaard had, zoo moest, eene halve Eeuw later, de gemiste togt op die ſtad en het vergeeſſche beleg van *Leuven*, door de bekwaamheid van den Kardinaal-Infant FERDINAND, ons voor de heillooze nabuurſchap van *Frankrijk* vrijwaren. Zoo weinig weet de mensch, wat hem nuttig is! De noodlottige veldtogt van 1635 was in de gevolgen voordeeliger voor den Staat, dan de overwinningen van 1632: hij deed ons eenen Bondgenoot kennen, die ſlechts in ſchijn, en om den Stadhouder te vleijen, al het krijgsgezag der vereenigde legers in diens handen geſteld had. Van nu af zag men, wat het Verdeelingsverdrag zou hebben ten gevolge gehad. De oorlog werd ſlapper gevoerd, en in 1648, zeer tot ongenoegen van *Frankrijk*, de *Munſterſche* Vrede met *Spanje* geſloten. Men weet, dat er ſedert altijd koelheid met *Frankrijk* bleef heerſchen; dat de Kardinaal MAZARIN *Nederland* dit verlaten des Bondgenootſchaps, gelijk hij het noemde, niet kon vergeven; dat hij den jeugdigen en krijgshaftigen Stadhouder WILLEM II tot het aanhouden van troepen en het hervatten des oorlogs heeft zoeken over te halen; dat hij, toen 'sPrinſen dood dit weeffel verſcheurde, den Staat door ongehoorde kaperijen zoo geweldig benadeelde, dat men DE RUITER tot het nemen dier kaperſchepen moest last geven. Alle ſchepen en goederen der *Nederlanders* werden toen in *Frankrijk* in beſlag genomen. Toen zag men een merkwaardig, een verheven ſchouwſpel. De Staten van *Holland* verſchijnen in vollen getale ter algemeene ſtaatsvergadering, en eiſchen, dat eene jonge Republiek van twee millioenen zielen zich niet ongeſtraft door den oudſten en magtigſten Monarch der Christenheid, die over vierentwintig millioenen zielen gebiedt, zal laten beleedigen; dat men alle *Franſche* goederen verbieden, alle *Franſche* ſchepen in beſlag nemen en op zee moet aanhouden, en de *Franſche* havens blokkéren, tot dat men herſtel zijner grieven had; dat daartoe eene vloot van zestig ſchepen moet

Digitized by Google

worden in zee gebragt. Deze vastberadenheid werkte, en de *Franſchen* hieven het eerst het beſlag op. Zoo ziet men, wat moed en kracht van beſluiten vermag! Waarom hield men zich niet altijd op zulk eenen voet tegenover *Frankrijk*, als onder het beſtuur vol vastheid en zelfſtandigheid van DE WITT! Ook later toonde deze onſterfelijke Staatsman, door het ſluiten van het drievoudig verbond tegen *Frankrijks* aanmatigingen in *België*, hoe weinig hij de hem aangewrevene beſchuldiging van *Franschgezindheid* verdiende. Hij werd eindelijk het ſlagtoffer van LODEWIJK's wraakzucht, door de handen van het misleide gepeupel, hetwelk men den grootſten vriend der *Nederlandſche* onafhankelijkheid voor eenen loontrekker van *Frankrijk* en verrader des Vaderlands deed houden!

Hoedanig nu was de gezindheid der *Nederlanders* jegens *Frankrijk* niet alleen, maar ook jegens *Franſche* zeden, gewoonten, kleederdragt en taal, in het midden der zeventiende Eeuw? Hoezeer wij zagen, dat groote ſchrijvers zich in de taal, vooral in de dichtkunst, van de *Franſche* bastaardwoorden vrijmaakten, bleven die echter in den ſtijl van het kabinet, van de pleitzaal en der beambten nog heerſchen. Men heeft ſlechts de brieven van den grooten DE WITT en der Gezanten, met welke hij briefwisſeling hield, en het pleidooi van SIMON VAN MIDDELGEEST voor PIETER DE GROOT in te zien, om zich hiervan te overtuigen; in het laatſte komen geheele ſtukken *Fransch*, zoo wel als *Latijn*, voor. Krachtig maalt de groote, echt vaderlandſche Dichter ANTONIDES, in zijn tafereel der oorzaken van 's lands ongeval, het gruwzaam monſter,

Dat, reukeloos het hoofd verheffende als Vorſtin,
De taal van Neêrland ſchopt, en dringt er *Frankrijk* in
Met zijne baſtertſpraak en dartele manieren.

Een weinig verder zegt hij:

De *Franſche* weêrhaan kraaide ons lang zijn wetten toe.

Digitized by Google

Toen ketelde ons zijn ſtem. Nu krimpt men voor de roê
Van zijne ſchachten en afgrijſelijke ſporen,
En dwazen ſchijnen nog met lust dien klank te hooren.

Verleidende meermin, daar blinden naar verlangen,
Die gij behendig nu bij de ooren hebt gevangen,
Wat tooverzang maakt u behaaglijk in ons land?
Wat ketens zijn 't, die gij zoo fijn en listig ſpant?
De weêrgalm van de keur der *Franſche* geestigheden
En ſpraak, van ons zoo lang eerbiedig aangebeden,
Klinkt over *Holland* heen uit *Bodegraves* puin.

— Gaat, lacht de *Duitſche* taal nu uit,
En dwingt uw voeten naar de toonen van hun (der *Franſchen*) fluit!

De wisſeling van zoo veel dragten en gewaad,
De zotte mommerij van treden en gelaat,
En dat verwijfd gebaar, waarnaar we ons ligchaam dwingen
Op hun gebod, zoo vreemd en vol veranderingen,
Zijn zoo veel vonden, lang tot ons verderf gezocht.

Wij zien dus, dat onder de eerſte ſtadhouderlooze Regering de *Franſche* Modes en de *Franſche* taal reeds zeer veel invloed op de *Nederlanders* hadden, en dat ſommigen (dit zullen echter wel weinigen zijn geweest) zelfs de hoofſche treden en gebaren der *Franſchen* navolgden.

In de ſtaatkundige betrekkingen tot *Frankrijk* kwam natuurlijk door den oorlog van 1672 groote verandering. De moordtooneelen van *Bodegrave* en *Zwammerdam*, de ſchandelijke plunderingen en brandſchattingen, het wegſlepen van gijzelaars, de inneming der kerken te *Utrecht* en elders voor de Roomschgezinden, dit alles wekte zulk eenen haat, dat de *Franſche tirannij* eerlang zelfs in ſchoolboekjes aan de jeugd werd geleerd, ten einde het opkomende geſlacht ook voor *Frankrijks* geveinsde liefkozingen te waarſchuwen. Het was dan ook uit het midden van *Nederland*, dat de Man opſtond, dien de Voorzienigheid beſtemde, om den alles bedrei-

Digitized by Google

genden voorſpoed des overweldigers palen te ſtellen, en dertig jaren lang als *Europa's* beſchermgeest tegen hem over te ſtaan. *Nederland* was het, waar de raadſlagen werden ontworpen en ten uitvoer gebragt, die *België* en *Duitschland* beſchermden, die *Engeland*, *Schotland* en *Ierland* aan de zamenzwering van willekeurig gezag en *Jezuitismus* ontrukten, en die, wel is waar, door *Frankrijks* kuiperijen met de *Amſterdamſche* Regering in 1684 eene poos geſtremd en door het twintigjarig Beſtand werden opgeſchort, doch die in den oorlog van 1689, en vooral in dien van 1702, na WILLEM's dood door de Veldheeren uit zijne ſchool voortgezet, door overwinning op overwinning het evenwigt van *Europa* bevestigden, en den ouden dwingeland geheel zouden vernederd hebben, zonder den onvoorzienen afval van *Engeland*. Ook was het volk, de gemeene man, en een zeer groot — men mag zeggen het grootſte — gedeelte der Natie, ſedert 1672, als 't ware bij overlevering, geweldig tegen *Frankrijk* geſtemd. De Natie nam innig deel aan de overwinningen in den *Spaanſchen* Opvolgingsoorlog. Wij zagen bij eene vroegere gelegenheid, hoe de nadering der *Franſchen* bij *Nijmegen* in 1702 alle partijen ter verdediging tegen dien gemeenſchappelijken vijand vereenigde. MARLBOROUGH, de nieuwere HANNIBAL, werd de Afgod der *Nederlanders*. Toen hij, na de onverwachte bevrijding uit zijne kortſtondige gevangenſchap op de *Maas*, in *'s Hage* terugkwam, werd hij, zegt COXE, „met een gejuich „en eene geestdrift ontvangen, die bij dit bedachtzame volk tot de grootſte zeldzaamheden behoort. „De opeengedrongene menigte ſtroomde hem te gemoet „en belemmerde zijne ſchreden; luide vreugdekreten „weêrgalmden uit heeſche kelen, en een trein van lieden „te paard uit alle ſtanden vormde eenen wel minder „ſchitterenden, maar door hartelijke verrukking meer „vereerenden zegeſtoet, dan ooit met een' *Romeinſchen* „Veldheer naar het Kapitool was getrokken." Vanwaar deze geestdrift voor eenen vreemden Veldheer? Uit haat

Digitized by Google

tegen *Frankrijk*. Dit bleek wel uit de aanſpraak van den Raadpenſionaris HEINSIUS, ſedert MARLBOROUGH's vriend en een der leden van het groote driemanſchap tegen den ouden geweldenaar. „Uwe gevangenſchap," zeide hij, „zou door de onderdrukking „dezer gewesten gevolgd zijn; want gij ſtaat als een „dijk tegen den reusachtigen aanwas van *Frankrijk*, „dat naar onbepaalde magt ſtreeft. Ieders hoop verdween, zoodra men dacht, dat het werktuig der Voorzienigheid, om de onafhankelijkheid van het meerendeel der Christenheid tegen ſnoode aanſlagen te handhaven, in gevangenſchap was geraakt." Vandaar ook, dat de vreugde over den *Utrechtſchen* Vrede, die aan eenen elfjarigen bloedigen en kostbaren oorlog een einde maakte, onder het volk in *Nederland* zeer gering was, omdat men begreep, dat *Frankrijk* niet genoeg vernederd, en de vrede ſchandelijk was. Ja, zoodanig was de algemeene ſtemming in *Holland*, nog ruim dertig jaren daarna, dat het volk de zeer voordeelige aanbiedingen van *Frankrijk*, wanneer men de Bondgenooten verlaten en een' afzonderlijken vrede of Neutraliteit wilde ſluiten, geenszins beäamde, maar veeleer de tweede ſtadhouderlooze Regering, als 't ware haars ondanks, tot krachtige maatregelen noodzaakte; dat het zich door de tegenſpoeden van den *Oostenrijkſchen* Opvolgingsoorlog niet liet afſchrikken van deszelfs voortzetting, en dat het, toen de *Franſchen*, onder aanbod van onzijdigheid, en om ons deze te doen aannemen, op ons grondgebied rukten, geenszins om *vrede*, maar om het Stadhouderſchap des Prinſen van *Oranje* riep, in hoop dat deze, gelijk WILLEM III, de *Franſchen* zou kunnen beteugelen en terugdrijven; dat de Natie daarvoor eindelijk den *vijftigſten penning harer bezittingen* veil had, en dat het gemeen, in navolging van 1672, maar met meer vaderlandsliefde dan toen, de *Franſchen* in plaats der DE WITTEN ſtellende, tot leus nam: ORANJE *boven! de* FRANSCHEN *onder!*

En, in weerwil van dat alles, maakte de ſmaak voor

Digitized by Google

alles, wat *Fransch* was, in taal, letterkunde, gewoonten en zeden, nimmer hier te lande grootere voortgangen, dan van het laatst der zeventiende, tot na het midden der achttiende Eeuw. Zoo veel afkeer in het staatkundige, bij zoo veel voorkeuze in al het overige, had grootendeels eenen gemeenschappelijken oorsprong, waarvan wij thans rekenschap moeten geven.

Het is waar, reeds ANTONIDES klaagde over het *verfranschen* onzer zeden; in de letteren had ANDRIES PELS en zijne school de *Fransche* letterkunde, en vooral het *Fransche* treurspel, ons reeds als Modellen ter navolging voorgesteld; CATHARINA LESCAILLE had reeds onvermoeid *Fransche* treurspelen, zelfs middelmatige, overgezet: maar dit had nog geenen algemeenen invloed op de letteren, vóór de komst der *Fransche* vlugtelingen hier te lande. Het is deze, met hare gevolgen en den verderen invloed van *Frankrijk*, welke ik in eene tweede Verhandeling wilde doen kennen.

DE DOODSTRAF.

De kerkklok heeft, zoo aanstonds, met hare twaalf slagen, het middaguur aangekondigd. Dit is de stond, waarop een veroordeeld misdadiger met de koord gestraft wordt, dat er de dood na volgt! Al wie beschaafd, menschlievend en Christelijk denkt, houdt zich, zoo ver mogelijk, verwijderd van een zoo ontzettend schouwspel, en eene ruwe, ongevoelige en onbeschaafde volksmenigte alleen begeeft zich, met een onverklaarbaar verlangen, naar de plaats der strafoefening.

„ Maar — zegt men — de veroordeelde wordt overeenkomstig de Wet ter dood gebragt. (*) Hij is een „ zedelijk monster .... een *Vadermoorder!*"

Hij zij zulks; en rampzalig, dat hij het is! — Maar

(*) Met deze bewering vereenigt zich de *Redacteur*; terwijl hij overigens hulde doet aan het gevoel des geachten Inzenders.

Digitized by Google

als zoodanig kwam hij geenszins uit de hand van zijnen weldadigen Schepper, die hem tot een redelijk en zedelijk wezen vormde. Hij maakte van zijne zedelijke vrijheid een verregaand misbruik, en... God spaarde hem bij het leven — spaarde hem bij hetzelve, terwijl hij dat van eenen medemensch, van zijnen vader, verkortte. De Hemel was langmoedig en spaarde — de Aarde brengt deze Goddelijke deugd niet in beoefening; zij verderft, handelt geheel strijdig met de weldadige bedoelingen der Godheid, en noemt dit eene daad van geregtigheid! Alsof het regtvaardig ware, te ontnemen, wat men niet gegeven heeft en nimmer geven kan!

Of wekt de laatste doodsnik van den gestraften moordenaar het levensbeginsel in de borst van den vermoorden weder op? — Neen!

Of schenkt het zielloos overschot van den wettelijk ter dood gebragten aan de naaste betrekkingen van den vermoorden eenige vertroosting of wel de minste vergoeding? — Neen!

Of levert de strafvoltrekking voor anderen een voorbeeld — een ontzettend voorbeeld — ter waarschuwing? — Neen! want de oploopende, de driftige, de wraakzuchtige, de onverzoenlijke, de geldgierige, die later zich aan manslag of moord schuldig maakt, denkt niet aan schavot of teregtstelling, wanneer hij de handen bevlekt met het bloed van den naasten.

Er is alzoo, voor de regtbank van beschaving en menschelijkheid, niet één redelijke grond voor het voltrekken der doodstraf aan te voeren.

Dan, ik hoor mij, van heinde en verre, toeroepen: „Wat gewaagt gij, in uwe *philantropische* mijmerin„gen, van eene regtbank van beschaving en menschelijkheid? Als ware er geene hoogere vierschaar hier „boven; en als had de stem van God zelf niet eenmaal „gesproken: *Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed „zal door de menschen vergoten worden!*"

Het is zoo, die stem klonk eenmaal van den Hemel af; maar — en *dit* ziet men thans geheel voorbij, wan-

Digitized by Google

neer men het Goddelijk gezag inroept, om doodſtraffen te wettigen — ook tevens het bevel, om *dieren*, die een' mensch hadden omgebragt, van het leven te berooven. Eene *gedeeltelijke* erkentenis van het Goddelijk gezag is eene ſchending van het *principe;* en, door het Goddelijk bevel niet *in alles* te volgen, berooft men zichzelven van de bevoegdheid en het regt, om zich op een deel van hetzelve te beroepen. Wil de voorſtander der doodſtraf, toegepast op *menſchen*, *conſequent* zijn, dan late men ook *dieren* geregtelijk om hals brengen, die éénen mensch van het leven hebben beroofd! En wie is hij, die eene criminele Wetgeving op dit ſtuk zou willen *provoceren?*

Maar ook is het tijdelijk bevel der Godheid, in NOACH's leeftijd gegeven en door MOZES vernieuwd, in latere eeuwen door God zelf gewijzigd. Op overſpel en doodſlag was, ingevolge Goddelijke voorſchriften, de dood geſteld: DAVID maakt zich aan beide misdrijven ſchuldig, en de Allerhoogſte doet wel aan den vorſtelijken misdadiger de blijken van zijn heilig ongenoegen ondervinden; maar DAVID ſneeft geenszins. Neen! door opregt berouw tot boete en bekeering gebragt, roemt en prijst hij den Heer, als langmoedig en groot van goedertierenheid. — DAVID zelf, de man, die verklaren kon, Gods wetten lief te hebben, ſpaart eenen dubbelen moordenaar, in zijnen veldheer JOAB; en God laat hem desaangaande niet het minſte misnoegen blijken. Ziedaar, hoe het bevel, aan NOACH gegeven, naar den toeſtand van tijden en omſtandigheden, reeds onder de *Israëlitiſche* wetgeving, gewijzigd en verzacht is!

Is er ooit gruwelijker moord gepleegd op de aarde, het was de dusgenoemd geregtelijke terdoodbrenging van onzen Heer en Zaligmaker door de Joodſche Priesters en Grooten. Hoe! kondigt PETRUS hun daarover de wraakgerigten des Hemels, in zijne Pinkſtenrede, aan? — Neen! hij verkondigt vergiffenis en vrede aan de bewoners der bloedſtad; ja, aan de ANNASSEN en CAJAPHASSEN. En geen wonder! de groote Mees-

Digitized by Google

ter had hem geleerd: *De zoon des menſchen is niet gekomen om te verderven, maar om te behouden en zalig te maken.*

Het is te betreuren, dat in de lijfſtraffelijke Wetboeken van het Christelijk *Europa*, in het beginſel van de toepaſſing der doodſtraf, eene leer verkondigd wordt, die zich alleen op de *Mozaïſche* inſtellingen, tijdens den misbeſchaafden toeſtand des *Israëlitiſchen* volks, en het in zwang zijn der ontzettende Oosterſche bloedwraak, kan grondvesten, maar die in het Evangelie der genade en der verzoening geenen weêrklank vinden kan. En dit is des te meer te betreuren, naar mate zachtere zeden, mildere beginſelen, menschlievender gevoelens en echt Christelijke denkbeelden meer en meer veld hebben gewonnen. Hierdoor toch wordt, in menig geval, waarin ſlechts de minſte twijfel aangaande de ſchuld van den beſchuldigde, in het gemoed van naauwgezette en Christelijk-denkende en gevoelende Regters, oprijst, eene onwillekeurige huivering gewekt, om het verſchrikkelijk woord: *doodſtraf* op de lippen te nemen; en hoe dikwerf kan het *niet ſchuldig* verklaren daarvan het gevolg worden! Welk Regter zal toch, bij eene niet volkomen bewijsbare misdaad, het geweten ligtelijk gerustſtellen, waar het dood of leven geldt? En indien, in zoodanig geval, de niet ſchuldig verklaarde, voor de regtbank der zedelijkheid, werkelijk ſchuldig mogt ſtaan, is dan niet de ſtraffeloosheid van menigeen een noodwendig gevolg van hoogst geſtrenge wetsbepalingen? Men zegge niet, „ dat de Regter alleen de Wet hebbe te ge„ hoorzamen!" Immers, hij was mensch en Christen, alvorens hem het zwaard der geregtigheid in de hand werd gegeven.

Verder: hoe vele ſoorten van misdaden werden vroeger, alleen op het gezag, of liever ten gevolge, van het in de Christelijk-lijfſtraffelijke regtspleging als geldig aangenomen *Mozaïsch beginſel*, met den dood geſtraft, welke thans aan ligtere tuchtigingen zijn onderworpen! Een bewijs, dat de wetgevers der volken zich, langs

Digitized by Google

zoo meer, door den weldadigen invloed en geest van menschelijkheid en Christendom hebben laten besturen, gedachtig aan de genadige verklaring des Bijbels: *God heeft geen lust in den dood des zondaars, maar dat hij zich bekeere en leve!*

Doch wanneer zal de morgenster opgaan, de nacht verdwijnen en de dag aanbreken, waarop men hem of haar, die thans op eene geregtsplaats eenen geweldigen dood moet *sterven*, in eenen kerker laat *leven*, tot dat God zelf, die alleen Heer is van leven en dood, zijnen of haren adem wegneemt? Immers zulke schadelijke en gevaarlijke wezens behooren, tot aan hunnen laatsten snik, voor de maatschappij onschadelijk gemaakt te worden.

Wanneer zal die dag aanbreken? Dán, wanneer menschen en Christenen, niet meer naar de wetten van MOZES en LYCURGUS, NUMA en AUGUSTUS, CHARLEMAGNE en NAPOLEON, maar naar de grondbeginselen van het Evangelie oordeelen en vonnissen zullen. Tot zoo lang zullen de vrienden der menschheid en de vereerders van het Christendom niet ophouden de leer te verkondigen, die door het Licht der wereld gepredikt is: CHRISTUS *is niet gekomen om te verderven, maar om te behouden.*

De vriend der menschheid wil echter, zoo wel ten aanzien zijner tegenstanders, als met opzigt tot de gesteldheid van tijden en omstandigheden, inschikkelijk zijn, — de Christen, zoo veel mogelijk en waar hij kan en mag, toegeven. Wenscht men alzoo het woord *doodstraf* in onze Wet- en Woordenboeken te behouden, het zij zoo; doch men bezige hetzelve dan alleen, en make het, uitsluitend, van toepassing, wanneer het leven van den Vorst bedreigd of getroffen mogt worden! Een *Koningsmoorder* toch treft niet slechts den Vorst alleen, maar in hem den ganschen Staat.

Digitized by Google

GRETNA-GREEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 73.)

Maar de *Schotſche* industrie zou inderdaad even traag en zorgeloos gebleven zijn, als zij integendeel werkzaam en bedrijvig geworden is, wanneer de tolgaarder aan de *Sarkbrug* en de hospes van *Gretna-Hall* de uitſluitende bezitters van een zoo winstgevend privilegie waren. Dit is dus geenszins het geval. De trouwäffaire wordt niet alleen te *Gretna* en in het naburige dorp *Springfield*, (waar de *Gretnaſche* kastelein en deszelfs confrater, de tollenaar, geduchte mededingers hebben) maar ook in twee andere zeer vermaarde grensplaatſen gedreven; te *Annan*, dat niet ver van *Greatney* ligt, en te *Coldſtream*, werwaarts mede een zeer ſterk bezochte reisweg voert. Te *Coldſtream* was het, waar op zekeren morgen een der mannen, welke het hedendaagſche *Engeland* onder zijne meest vermaarde telt, met eene jonge dame aankwam, welke, door de tusſchenkomst van eenen kastelein der plaats, tot gade van HARRY BROUGHAM, thans *Lord* BROUGHAM en Kanſelier van het *Britſche* rijk, gemaakt werd. De koppelaars te *Springfield* zijn beide eigenaars van logementen, hetgeen tot uitoefening van hun bedrijf een onmisbaar vereischte is. Edoch zijn hunne huizen in geenen deele met dat van *Gretna-Hall* te vergelijken, welk laatſte dezelve beiden, in behagelijkheid van buiten en gemakkelijkheid van binnen, verre overtreft. Nogtans zijn de etablisſementen van *Springfield* de oudſte. Een derzelven is datgene, waar het denkbeeld, om huwelijken te ſluiten, het eerst in het brein van JOSEPH PAISLEY ontſprong. Het andere was eertijds de eigendom van den beroemden, of veeleer beruchten, ſmid DAVID of DANIEL LAING.

Aan het etablisſement van JOSEPH PAISLEY heeft *Gretna-Green* deszelfs *Europeſche* vermaardheid te danken. Het was omſtreeks het jaar 1760, dat deze man zich een nederig huisje op eenen, in het midden der gemeenteweide gelegen', heuvel bouwde. Deze heuvel heet nog tegenwoordig *Meggshoogte*, omdat vroeger eene heldin van dien naam zich aldaar opgehouden heeft. PAISLEY's oogmerk was, hier eenen handel in tabak en brandewijn te drijven, en op deze wijs voor zich en de zijnen een middel van beſtaan te zoe-

Digitized by Google

ken. Gebrek aan ijver was het niet, dat deze onderneming deed mislukken; want hij zelf was een zoo groot vereerder dezer twee gerijfelijkheden des levens, dat hij alleen meer brandewijn dronk en meer tabak rookte, dan al zijne kalanten te zamen. Niets is vindingrijker dan de nood, die moeder van alwat groot en nuttig is. Zoo kwam dan ook de wakkere PAISLEY eens op den inval, om een huis tot het sluiten van huwelijken te openen. De gedachte was nieuw, want PAISLEY was de eerste, die in het hoofd kreeg, iets dergelijks in te voeren; zij overschreed den kring der wettigheid niet, want zij rustte als 't ware met beide beenen op eene aan iederen *Schot* bekende oude wet. PAISLEY begon daarmede, dat hij geheel den omtrek tot zich lokte; door bij allen, die hem eene zekere hoeveelheid tabak of brandewijn afkochten, het trouwen zonder geldelijke beloning, of ten-minste voor een' veel geringeren prijs, dan de naburige kerkelijken, te verrigten. Nogtans zou PAISLEY bij zijne speculatie slechts weinig gewonnen hebben, en zouden zijne nieuwe handelsverrigtingen tot den zeer engen kring der omliggende dorpen beperkt gebleven zijn, zoo niet de geestelijkheid, in het denkbeeld, dat hij haar in hare waardigheid en inkomsten grootelijks verkortte, de volle strengheid der wetten tegen hem had ingeroepen. De geestelijkheid weêrsprak het daarzijn van het kerkelijk statuut niet, op grond van hetwelk PAISLEY handelde, en krachtens hetwelk een huwelijk als wettig aangegaan beschouwd wordt, zoodra twee jonge lieden van verschillende kunne, in tegenwoordigheid van getuigen, verklaren man en vrouw te zijn; alleenlijk beweerde zij, dat er een lid van den *clerus* bij geroepen moest worden, om nevens de overigen, of alleen, als getuige te dienen; en in allen gevalle moest, volgens haar, het te betalene uitsluitend en geheel ten behoeve van het kerspel komen. De regtbanken beslisten ten voordeele van PAISLEY, wiens naam zich van nu af aan al verder en verder verbreidde, zoodat weldra al de trouwlustigen, welke de *Engelsche* kerk weigerde in het huwelijk te verbinden, naar *Gretna-Green* snelden, om, door tusschenkomst van den dienstvaardigen tabaks- en brandewijnsverkooper, op eene erkend regtskrachtige wijze, tot het doel hunner wenschen te geraken.

Van dezen tijd dagteekent zich ook de vermaardheid, welke *Gretna-Green* in *Europa* verworven heeft.

Digitized by Google

Men moet zich waarlijk verwonderen, dat zoo vele, en eindig minder beroemde plaatsen, welker naam ook veel zeldzamer genoemd wordt, uitvoerige vermelding verworven hebben, terwijl het *Gretna-Green* nog altijd aan eenen geschiedschrijver ontbreekt. Te *Greatney* en te *Springfield* zou men vergeefs naar eenen gedrukten wegwijzer voor den omtrek, naar eene plaatselijke geschiedenis, naar eene beschrijving dier beide dorpen vragen. Zelfs te *London* is geen zoodanig boek te vinden. Eer ik mijne reis naar het noorden van *Engeland* begon, had ik bij alle boekhandelaren der hoofdstad vernomen naar hetgeen er over *Gretna-Green* geschreven mogt zijn. Daar stapelde men dan een' geheelen berg van boekdeelen voor mij op, ieder van welke een paar zinsneden over *Gretna-Green* inhield, doch van welke niet een eenig mijne weetgierigheid bevredigde. Zoo bleef mij dus niets anders over, dan zelf de eerste nasporingen over het land der *Schotsche* koppelaars te bewerkstelligen. Dit is het dan, waarom ik den weg van *Carlisle* naar *Schotland* ingeslagen, de brug over de *Sark* overgetrokken, de woonplaats van PAISLEY en derzelver omtrek doorsnuffeld, en naar alles vernomen heb, wat deze zoo beroemde streek, derzelver dorpen en bewoners betreft, en dien ten gevolge de eerste geweest ben, die beschreven heb, wat de lezer hier onder de oogen heeft. Slechts een eenig ding heb ik niet volkomen kunnen oplossen. Hoe komt het, dat niemand van den bruggetolgaarder aan de *Sark* en even min van *Springfield* en van *Greatney* spreekt, terwijl toch de naam van *Gretna-Green* in ieders mond is? Dit moet des te meer verwonderen, daar *Greatney* en *Springfield* tamelijk volkrijke dorpen zijn, terwijl *Gretna-Green* slechts eene gemeenteweide is, op welker midden een enkel huis, als daarheen geworpen, gezien wordt. Vindt men wel ergens elders een dergelijk voorbeeld van naamsverwarringen? Wordt wel *Parijs* door het *Marsveld* aangeduid, *Weenen* door den *Prater*, *Berlijn* door den *Thiergarten*, *Madrid* door het *Prado*, of ook, in *Schotland* zelf, de stad *Perth*, door van den noord- of ooster-*Inch*, of de stad *Glasgow*, door van de *groene vlakte* te spreken? Hoe dan toch is dit met opzigt tot *Gretna-Green* gebeurd? — Ik heb reeds gemeld, hoe JOSEPH PAISLEY zich op eene hoogte, midden in eene gemeenteweide, een huis gebouwd heeft: deze hoogte droeg, gelijk ik mede gezegd heb, den naam, en draagt dien ook nog, van den *Megg*-heuvel; doch

Digitized by Google

was hij te onbeduidend, om ergens anders, dan in de onmiddelbare nabuurschap, bekend te zijn. Maar door de weide van *Gretna* liep een sterk bezochte rijweg, en daardoor was die weide ook zelfs aan de *Engelsche* zijde der grenzen niet onbekend. Dit wist JOSEPH PAISLEY, en evenzeer wist hij, van hoeveel gewigt het voor hem was, de ligging zijner woning die genen, welke zijne dienst mogten behoeven, nauwkeurig aan te duiden; derhalve noemde hij dezelve steeds, bij monde en schriftelijk, *Gretna-Green*. Zoodanig heette de plaats dan ook weldra in geheel de nabuurschap, en deze naam is tot op den huidigen dag daaraan bijgebleven. Tegenwoordig is van JOSEPH PAISLEY's huis geen spoor meer voorhanden; maar de gemeenteweide heet nog altijd *Gretna-Green*, en deze naam herinnert bij voortduring aan den eersten speculant, die in het oude *Schotsche* staatsbest, met betrekking tot de huwelijken, zulk eene rijke goudmijn heeft weten te vinden. Zijn nu misschien met den tijd het denkbeeld dezer speculatie en de naam der plaats, waar zij het eerst gedreven werd, zoozeer onafscheidbaar geworden, dat het eene niet meer van het andere af te zonderen is? Dit moet wel het geval zijn, indien men begrijpen zal, waarom noch van *Greatney* noch van *Springfield* gewag gemaakt wordt, wanneer men van de *Schotsche* huwelijksstuiters spreekt.

PAISLEY had, in het jaar 1790, het ongeluk, zijn huis, met alwat daarin was, door eenen feilen brand te verliezen. De oude vrouwen beweerden, dat de kaboutermannetjes het huis in brand gestoken hadden, omdat het op den heuvel gebouwd was, waar de heks MEGG hare heillooze duivelskunsten gedreven had; en de geestelijkheid zag in het geval eene straf des Hemels voor den roof, door PAISLEY aan de regten der kerk begaan. PAISLEY, daarentegen, zwoer, dat het kerspel iemand opgeruid moest hebben, om hem het huis boven zijn hoofd in brand te steken. De verstandiger buren, eindelijk, hielden het er voor, dat de brand veroorzaakt geworden was door de onachtzaamheid van een verliefd paar, hetwelk de kastelein van *Gretna-Green* den vorigen dag getrouwd, vervolgens gehuisvest, en dat ook zijnen dood in de vlammen gevonden had. Wat er van de zaak gewees mogt zijn, PAISLEY redde, met zijne vrouw en dienstmeid, ter naauwernood het leven, en trok vervolgens, met het weinige huisraad, dat hij had kunnen bergen, naar *Springfield*. Aldaar werd hij door een' vriend uit zijne jeugd, DANIEL

Digitized by Google

of DAVID LAING, van wien wij reeds gewag gemaakt hebben, en die meer bekend was onder den naam van den ouden hoefsmid, opgenomen. Bij dezen vriend genoot hij een jaar lang gastvrijheid; na welken tijd hij, dank zij het voordeel, hetwelk hij uit zijnen heerlijken tak van nijverheid trok, in staat was, zich een eigen huis te *Springfield* aan te schaffen. Sedert is hij, steeds trouwende en steeds met de geestelijkheid in strijd, aldaar blijven wonen. In het jaar 1814 sterf hij, naar de verklaring der geestelijken, den dood van eenen verdoemde; naar die zijner nicht, welke hem in zijne laatste oogenblikken bijstond, den dood van eenen heilige. De man van deze nicht zette nu de trouwaffaire voort, en oefent dezelve nog steeds in hetzelfde huis, waarin ook niets veranderd geworden is sedert PAISLEY het betrok, om daarin zijne huwelijksregisters te houden en onder de hand tabak en brandewijn te verkoopen.

PAISLEY's vriend, de oude hoefsmid, had, gedurende den tijd, dat zijn schoolkameraad met hem onder één dak leefde, smaak aan tabak, smaak aan brandewijn, en wel inzonderheid smaak aan het trouwen op *Schotsche* manier gekregen. Meer dan eenmaal had hij reeds, wanneer de goede PAISLEY wat te diep in het glas gekeken had, en niet in staat was, om tegenover hen, die zijne ambtsdienst verlangden, een voegzaam evenwigt te houden, deszelfs rol op zich genomen en goed ten einde gespeeld. Zoo had hij zich eene soort van praktikale bekwaamheid daarin verworven, en verstond hij zich weldra even goed op het klinken van huwelijken, als op dat van hoefbeslag. Toen nu PAISLEY hem verliet, geloofde hij geene schennis aan de vriendschap te begaan, met voor eigene rekening het ambt van huwelijkssluiter, dat hij zulk eene schoone gelegenheid gehad had, door voorbeeld en oefening, theoretisch en praktisch aan te leeren, te blijven voortzetten. Op deze wijze opende zich het nieuwe etablissement, in mededinging met dat van den vroegeren bewoner van *Gretna-Green*. Ondertusschen stoorde dit de goede verstandhouding der beide vrienden in geenen deele; veeleer had het gemeenschappelijke van hun bedrijf hen nog naauwer aan elkander verbonden. Men heeft mij te *Springfield* van eene opmerkelijke overeenkomst gesproken, die tusschen de beide vrienden gesloten, met hunne onderteekening bekrachtigd zou zijn, en tegen welke zij, volgens onpartijdige getuigenissen, niet meer dan twee- of driemaal

Digitized by Google

in het jaar gezondigd hebben. Het eerſte artikel ſtelde eene wederzijdſche en onverbrekelijke vriendſchap in. In het tweede beloofde en verbond zich elk der contraktanten, zijnen vriend en confrater gratis te zullen vervangen, en de trouwing voor hem te zullen waarnemen, telken male dat hij buiten ſtaat mogt zijn die zelf te verrigten. Het derde artikel behelsde voor beide de partijen het plegtige beding, zich niet meer dan om den anderen dag dronken te zullen drinken, ten einde ten minſte één hunner ſteeds in ſtaat mogt blijven, om de voorkomende huwelijksſluitingen te volbrengen. De twee of drie jaarlijkſche ſchendingen van het contrakt hebben ſteeds alleen dit artikel betroffen; in al het overige is de zoo voorbeeldelooze vriendſchap nooit geſtoord geworden. Het *Schotſche* grensland bezat, in de twee koppelaars van *Springfield*, eenen waren ORESTES en PYLADES. Nimmer rees de geringſte ſchaduw van wangunst tusſchen deze twee mannen, die welgemoed nevens elkander hunnen weg bewandelden, terwijl zij, volgens de termen van hun contrakt, in groote teugen hunnen tabak rookten en hunnen brandewijn dronken. Zoo duurde dit een' geruimen tijd voort; maar alles op deze aarde neemt een einde, het goede zoo wel als het kwade: de zoo liefelijke en zoo volkomene eensgezindheid werd door den dood van JOSEPH PAISLEY verbroken.

Door eenen onverklaarbaren zamenloop der dingen, of door eene teergevoeligheid, welke men bij eenen hoefſmid niet gezocht zou hebben, ſtierf de oude DAVID of DANIEL LAING op denzelfden dag, ſlechts weinige uren later dan men zijnen ouden vriend ter aarde beſteld had. Dit voorval maakte nogtans op de verbeeldingskracht der anderzins, gelijk de meeste *Schotten*, zoo bijgeloovige inwoners van *Springfield* geenen indruk. Een oud man uit de gemeente verzekerde mij, dat men overtuigd was, hoe de beide vrienden eenen natuurlijken dood geſtorven waren; want men had hunne lijken gezien en hunne begrafenis bijgewoond. „Of het moest geweest zijn," voegde hij er bij, terwijl hij zijne blaauwlakenſche muts afnam en ootmoedig de handen vouwde, „dat wij allen verblind en begoocheld waren; of dat misſchien (God behoede ons!) de verandering der dooden na de begraving der lijken heeft plaats gegrepen." Weinige weken na het ten grave brengen van den ouden hoefſmid verſpreidde zich inderdaad het gerucht, dat zijn dood, als ook die van den tabakshandelaar, door geheimzinnige en volſtrekt onver-

Digitized by Google

klaarbare omſtandigheden verzeld gegaan was; dat de predikant der parochie de twee lijken weder had doen opgraven, en dat men nu in de kisten het overſchot van halfvergane honden had gevonden; in die van JOSEPH PAISLEY dat van een' keeshond, en in die van DAVID LAING van eenen poedel, beide zwart. Hetzij nu overigens DAVID of DANIEL LAING als eerlijk man en als een goed Christen geſtorven en begraven, dan wel door den Booze gehaald zij, de vermaarde huwelijksſmid ſtierf ongehuwd en zijn huis ging in vreemde handen over. De nieuwe bezitter liet zich door de wonderlijke ſprookjes betrekkelijk zijnen voorganger, die ſteeds meer geloof vonden, zoo weinig angst aanjagen, dat ik hem bij mijn bezoek te *Springfield* luſtig op het aanbeeld zijner ſmidſe vond hoshameren, boven welke een vierkant ſchild zijnen naam, JOSEPH SOWERBY, vertoonde. Hij is de huwelijksknooper, die thans het meest in naam ſtaat, en bij welken de verliefde paren der drie Koningrijken zich bij voorkeur vervoegen.

Offchoon de vier trouw-etabliſſementen aan de *Schotſche* grenzen, met betrekking tot het zwierige en *comfortable*, onderling zeer verſcheiden zijn, gelijken zij nogtans opzigtelijk denzelver werkelijke en materiéle beſtemming alle naar elkanderen. Het eene zoo wel als het andere is van logeerkamers voorzien; dat van *Gretna-Hall* heeft er zes, die van den tolgaarder, van ELLIOT en van SOWERBY elk één.

De geleerdheid en het vernuft, waaraan deze nederige daken verblijf hebben verleend, hebben aldaar overal ſporen achtergelaten, vooral op muren en venſterglazen, waar opſchriften, deviezen, zinnebeelden van allerlei aard getuigenis dragen van de ſtemming dergenen, aan welke zij hunnen oorſprong verſchuldigd zijn. Op meer dan één plaats leest men de vereerendſte loſſpraken op den heer des huizes. Het is inderdaad het merkwaardigſte album, na de registers zelve, waarin de namen der gehuwden en der getuigen opgeteekend zijn, dat men zien kan. Het valt echter, bij de ſtrenge beſcheidenheid dergenen, die deze registers houden, moeijelijk, denzelve te zien te krijgen.

Eindelijk houdt ook nog ieder koppelaar er eenen adjunct op na, voor het geval, dat hij door het een of ander verhinderd mogt worden de trouw zelf te ſluiten. Zoo heeft zich de brugtolgaarder aan de *Sark* eenen kleedermaker, de hospes te *Gretna-Hall* zijnen zoon, ELLIOT eenen ſchoen-

Digitized by Google

maker en SOWERBY zijnen leerjongen als plaatsvervanger toegevoegd. Dit is eene schikking, waarbij al de partijen winnen: de trouwbazen behouden hunne klandizie; de plaatsbekleeders hebben aanspraak op een deel van het honorarium, en vervolgde gelieven ontgaan op deze wijze menigmaal een onherstelbaar verlies, dat namelijk der weinige minuten, die hun soms overblijven, wanneer hun een jaloersche medeminnaar, onbuigzame voogd of medeogenlooze vader op de hielen zit. Daarbij is de echt ten aanzien der wet even regtmatig, of de verklaring der betrokkenen voor eenen tollenaar of voor eenen snijder, voor eenen smid of dien's leerjongen afgelegd is. Deze vervolkomening is eerst onlangs ingevoerd geworden. Te voren liet de huwelijksluiter, wanneer hij afwezig was, of door ziekte in het uitoefenen zijner ambtsverrigting verhinderd werd, zich eenvoudig vervangen door den koetsier of den postiljon, die het te verbinden paar bij hem gebragt had.

Met betrekking tot zulk eene vervanging gebeurde het eens, dat eene *Engelsche* dame in een' der getuigen, die geroepen waren om de echtverklaring aan te hooren, welke zij voor den tolgaarder aan de *Sark* aflegde, haren gewezen koetsier herkende. Zij zag dezen getuige met onrustige schaamte aan, en riep toen, eenige stappen terugtredende: „Neen, nooit in tegenwoordigheid van dat mensch!" Niets kon haar bewegen, te gedoogen, dat een man, die als koetsier in hare dienst gestaan had, getuige bij hare huwelijksvereeniging zijn zou; niets, zelfs niet het bidden van den geen, dien zij weldra gemaal wilde noemen. „Dan, *Miss*, kunt gij eenen snijder nemen, wanneer die u beter bevalt," zei de postiljon, wiens gekwetste eigenliefde in den persoon van den koetsier thans de overhand kreeg boven den eerbied voor een' der doorluchtigste namen van *Grootbrittanje*, en die tusschen hem en eenen kleedermaker geenszins zulk eene wijde kloof zag, als wij tusschen eenen koning en eenen bedelaar erkennen. „Ja, laat het dan een snijder zijn!" hernam de dame. Het toeval wilde, dat juist een kleedermaker bij de hand was. Deze gedroeg zich nu zoo gepast en geschikt, dat de tolgaarder hem tot zijnen vasten plaatsvervanger aannam. Thans zorgden ook de hoofden der drie andere etablissementen, naar het hun door hunnen ambtgenoot gegeven voorbeeld, om, gelijk wij gezegd hebben, insgelijks stedehouders aan te nemen.

Digitized by Google

Bij de geheimhouding, welke de huwelijksſluiters betrekkelijk hunne registers in acht nemen, is het niet mogelijk, het getal der echtverbindtenisſen, die jaarlijks in de vier etablisſementen geſloten worden, naauwkeurig op te geven; evenwel zal men denkelijk niet ver van de waarheid zijn, wanneer men aanneemt, dat, het eene jaar door het andere gerekend, 800 paren 's jaars aldaar vereenigd worden.

Wat het honorarium dier koppelaars betreft, hieromtrent beſtaat er geene vaste bepaling. De genen, die met rijtuig komen, moeten, minst genomen, twee guinjes betalen; terwijl arme drommels voor de waarde van eenige glazen *ale* of *whiskey* getrouwd worden.

BIJGELOOF BIJ DE TURKEN.

De *Turken* zijn vol bijgeloof, en zulks des te meer, daar de regering, door openlijk en plegtig gegeven voorbeeld, hiertoe medewerkt. (*) Dit bijgeloof is reeds van *Tartaarſchen* oorſprong, en de *Turken* hebben het, op hunne veroveringstogten, in elk der landen, die zij onderwierpen, nog vermeerderd. Hunne krijgslegers rukken niet voorwaarts, hunne vloten ligten het anker niet, of alvorens moet de horoskoop opgemaakt en de voorſpelling gunſtig geweest zijn. Bij alle ſlechts min of meer buitengewone ondernemingen, moet de Sultan alvorens zijne ſterrewigchelaars over het *Echeroſ-ſaaf*, of heilſpellend oogenblik, raadplegen. Alle *Turken* gelooven ſtijf en ſterk, dat ſommige lieden geluk en andere daartegen ongeluk aanbrengen. De laatſten noemen zij *Ogurſuz*, de eerſten *Ogurlu*. Wee den *Ogurſuz*, die langs eene ſtraat komt, waar juist een plegtige feeſtſtoet in aantogt is! Bezwaarlijk zal hij het lot ontkomen, van op ſtaanden voet doodgeſlagen te worden. Edelgeſteenten oefenen mede eenen grooten invloed op hen, die ze dragen. Aan den ſmaragd en den ſaffier ſchrijven zij veel kwaads toe; veel goeds daarentegen aan den diamant, *lapis lazuli*, robijn, jaspis en karniool, maar vooral aan den turkoois: al deze ſteenen be-

(*) Waarſchijnlijk zal dit onder den tegenwoordigen Sultan MAHMUD wel iets minder zijn, al mag hij dan, in het begin zijner regering, het bijgeloof behoefd en gebruikt hebben. *Vert.*

Digitized by Google

ſchermen tegen het *booze oog*. Een paard met eene witte vlek voor den kop is volſtrekt onheilbrengend; al ware het ook nog zoo ſchoon, zoo deugt het, in de oogen der *Turken*, niets. Zorgvuldig hoedt men zich, zijn zegel door eenen man te doen ſnijden, van wien beweerd wordt, dat hij onder een boos geſternte geboren is; liever doet men het door eenen anderen vervaardigen, die veel minder bekwaam is, zoo hij maar den naam heeft, dat zijne werkſtukken *méiménetlu*, dat is heilbrengend, zijn. Onder de hoofdtoonen der *Perziſche* muzijk is er een, dien de *Turken* nimmer laten hooren; want zij zijn vast overtuigd, dat het ongeluk zou aanbrengen, wanneer een ſtuk uit dezen toon gezongen wierd.

De *Santons* ſtaan bij de *Turken* in grooten eerbied, zoo zij hun handwerk ſlechts behendig weten te drijven en de zwakken goed bij den neus te leiden. Men noemt hen *Evliyas* of Heiligen. Er is niets zoo dom en ongerijmd, of het vindt ingang en geloof, wanneer deze lieden het zeggen en verzekeren. Alle voorname en in hooge posten geplaatſte perſonen hebben eigene *Santons*, en vragen hen dikwijls om raad. Zij gebruiken ze ook, om het volk zand in de oogen te ſtrooijen. De beroemde YUSSUF-*Aga*, Intendant bij de moeder van Sultan SELIM, kocht, op raad van zijnen *Santon*, een aantal levensjaren van zijne vleijers, tegen verſchillende prijzen, voor zich op. Van deze koopen werden plegtige contracten opgemaakt en door kooper, verkooper en getuigen onderteekend, en zoo meende dan YUSSUF-*Aga* zich in het zekere bezit van vierhonderd jaren levens geſteld te hebben! Drie jaren daarna werd hij gewurgd, en alstoen vond men onder zijne papieren het contract over zijn lange leven. Ik zelf (zegt de ſchrijver van dit berigt) heb het ſtuk gelezen.

De tegenwoordige Sultan liep in het jaar 1812 gevaar, troon en leven te verliezen, vermits de *Janitſaren* bemerkt hadden, dat hij hen afſchaffen en vernietigen wilde. Om hen in ontzag te houden en van het ontdekte ſpoor te leiden, deed hij zekeren grijsaard, EBN-SUOND geheeten, die in den naam ſtond een zeer groot Heilige te zijn, van *Jeruzalem* naar *Konſtantinopel* komen. De Ministers der Porte en de Grootadmiraal HUCHREN-*Pacha* droegen kennis van des Sultans geheime bedoeling, en deden ongehoorde dingen onder het volk verſpreiden nopens de wonderen, welke de

Digitized by Google

Heilige op zijnen weg verrigt had. De *Turken* in de hoofdſtad waren hem met ongeduld wachtende, vooral de blinden en de lammen. Eindelijk kwam hij aan. Al de Ministers der Porte, de grootwaardigheid-bekleeders van het Serail en de *Ulemas* of wetgeleerden gingen hem bezoeken, opdat hij van zijne heiligheid iets op hen mogt laten uitſtroomen. De Sultan zelf begaf zich incognito mede derwaarts, onderhield zich langen tijd met hem, en, toen hij weder heengaan wilde, hing de alwetende Heilige hem eene *hirka* om, dat is eene ſoort van mantel, gelijk MAHOMED gedragen had. De Sultan ſcheen hierover verrukt van vreugde, en deed verſpreiden, dat de Heilige hem eene lange en gelukkige regering beloofd had. Deze EBN-SUOND was een doortrapte ſchelm, maar listig, en daarbij ook een bekwame buikſpreker, welke kunst hem zeer te pas kwam, en waaruit hij groot voordeel trok. De vader van den Groot-Mufti, zelf een voornaam geeſtelijke, hield eens bij mij aan, hem naar EBN-SUOND te verzellen. „Kom met mij," zeide hij; „de Heilige zal u gewis goed ontvangen, en u eene plaats nevens den Grootvizier en den Grootadmiraal aanwijzen, die hem dagelijks incognito bezoeken en bij hem rang en magt ter zijde leggen." Deze gevaarlijke gelijkheid werd echter geen lokaas voor mijne eigenliefde, en ik nam den mij gedanen voorſlag niet aan.

In *Turkije* is het in vele gevallen voordeeliger en veiliger, krankzinnig, dan wijs en verſtandig te zijn. Hoe ſterker en heviger de zinneloosheid is, des te meer wordt zij er vereerd. Verſtand beſchouwen de *Turken* als eene menſchelijke berekening, die eene toekomst ten voorwerp heeft, welke zich niet laat bepalen; krankzinnigheid, daarentegen, ſpreekt als tolk der Goddelijke wijsheid, die alle werelden en het onmetelijke aller tijden omvat. De krankzinnigen ſplitſen zich bij hen in twee ſoorten: ſommigen worden onderſteld tot voorſpelling van het goede, anderen tot voorſpelling van het kwade ingevingen te ontvangen. De eerſten worden als de onmiddelbare tolken der Goddelijke barmhartigheid beſchouwd, en derhalve overal met bijzondere welwillendheid opgenomen; de anderen komen den *Turken* voor, de werktuigen der Goddelijke gramſchap te zijn; men vreest, maar ſpaart en vermijdt hen; hun perſoon is onſchendbaar, en zelfs hunne ergerlijkſte handelingen worden geduld; men verfoeit wel hunne lasteringen tegen God en Godsdienst, maar men ſtraft hen

Digitized by Google

daarvoor niet, zoo als aan anderen te beurt zou vallen, die in zulk een geval de volkswoede niet ontgaan zouden; want volgens het algemeen gevoelen zendt de Godheid zelve deze lieden, als geeſels des menschdoms. Deze gelukkige ſtaat der verſtandeloozen wordt niet zelden door arglist tot hare oogmerken misbruikt: lieden, die in hunne jeugd niets gedaan noch geleerd en in hunnen ouderdom geen middel van beſtaan hebben, zijn ſoms ſchrander genoeg om zich gek te veinzen; eene rol, waarbij zij, zoo zij die ſlechts met voorzigtigheid ſpelen, bijzonder goed ſtaan.

Het bijgeloof der *Turken* heeft nogtans eene zeer goede zijde; want aan hetzelve hebben wij het behoud van menig gebouw uit de oudheid te danken. Wat aan de dweepzucht der *Christenen* uit de eerſte eeuwen onzer jaartelling, aan de barbaarschheid van *Slavoniſche* horden, aan de woede der Kruisvaarders uit het Westen, wat naderhand aan de vernielende handen van *Venetianen*, *Genuezen* en *Lord* ELGIN ontkomen is, heeft het bijgeloof der *Sarracenen* bewaard; want zij ſtonden in de vaste overtuiging, dat ieder oud gebouw of gedenkteeken zijnen bijzonderen Beſchermgeest had; eene liefelijke gedachte, die misſchien op de plaats zelve uit de *Griekſche* fabelleer overgebleven of ook eene onwillekeurig aan het *Griekſche* genie toegebragte hulde is. Met de Godsdienst hebben de *Turken* tevens ook dit geloof van de *Sarracenen* overgenomen, en munten ten aanzien hunner eerbiedige ſparing der *Griekſche* oudheden nu nog verre boven vele vreemden, bewoners van beſchaafde landen, uit; vooral boven de kunstverwoestende *Engelſchen*, die er zich niet om bekreunen, of zij een ſchoon *Korinthiſch* kapiteel, een ſtandbeeld of eene vaas aan ſtukken ſlaan, als zij daarvan ſlechts een ſtuk naar huis kunnen ſlepen. Toen *Lord* ELGIN het fries van het Pantheon deed uitbreken, en de heerlijk behouwene marmerſteenen ſomwijlen met donderend geluid op den grond ploften, ſtond de Pacha van *Athene* mismoedig daarnevens, nam van tijd tot tijd de pijp uit den mond, en droogde zich de oogen: wie was hier de barbaar? Dan, offchoon de *Turken* de oudheden niet vernielen, doen zij ook niets om dezelve te behouden; zij beſchutten ze niet voor wind en weder. In alle landen, waar geene dweepzieke *Christenen* verwoestend de overhand gehad hebben, ſtaan nog geheele verlatene ſteden vol ſtandbeelden, door geene menſchenhand aangeroerd, als zwijgende, maar door hun daar-

Digitized by Google

zijn ſprekende getuigen van eenen tijd vol kunst, genie, nijverheid en pracht. De provinciën aan deze zijde van den *Taurus*, die ik alle doorgereisd heb, verdienen wel inzonderheid de aandacht van kundige *Europeſche* reizigers. Zoo b. v. bevat de groote provincie *Paphlagonië*, bij de *Turken Iſtoni*, verſcheidene verlatene ſteden, welker gebouwen, met derzelver zuilen, basreliefs en beeldhouwwerk, nog ſtaan, alsof de inwoners zoo aanſtonds terug zullen komen; heerlijke gedenkteekenen van de pracht der *Kappadociſche* Koningen en der *Romeinſche* Keizers.

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DEZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg van bl.* 24.)

Iets over de menigvuldigheid der Zelfmoorden.

De quel droit vient-on raconter la vie et la mort de ces infortunés? S'ils ſont morts pour éviter le déshonneur, pourquoi donc les déshonorer? Pourquoi trahir des mystères qui ſe ſont enveloppés d'un linceul?

ANONYMUS.

Zuchtende en geheel ontſtemd ſchoof ik het *Parijſche* nieuwspapier, dat mij eenigen tijd had bezig gehouden, ter zijde, ſtond op, en verliet het over de *Pont Neuf* zich bevindende *Café de l'Ecole*, mijne ſchreden huiswaarts wendende. Het getal der ſlagtoffers van zelfmoord was niet verminderd; ook deze dag voerde een ongelukkig cijfer met zich. Die verſtandsverbijstering en dolle waanzinnigheid blijft nog bij voortduring in *Parijs* niet alleen, maar ook in *Frankrijks* provinciën woeden. Zijn dan Godsdienst en Wijsbegeerte, deze twee zusters der weldadigheid, die aan de ſponde der ongelukkigen waken en balſem in de wonden des levens gieten, geheel miskend en verſtooten, en hebben zij zuchtende plaats gemaakt voor de ſombere wanhoop, die den zelfmoord begeleidt?...

Een aantal verbijsterden ſtort zich van de bruggen in de *Seine*; en niet ten onregte zegt een dagblad, dat zelfmoord

Digitized by Google

in den loop des jaars meer buskruid heeft verbruikt dan de jagt; dat de dood door ſtikking (*asphyxie*) de houtskool heeft verminderd, en dat de vierde bladzijde der groote Journalen niet meer toereikend is tot het registermatig opſommen van hen, die zichzelven aan het leven durfden tasten.

Ongelukkigen! de folteringen van uw verſcheiden zijn dan nog niet genoeg; de drukpers ſleurt uw cadaver voort en ſtelt het ten toon; de roman, die het heeft gedood, vloeit uit de pen der dagbladſchrijvers; het piſtool van dezen werd geladen door het ſpel; eene ongelukkige liefde van gene ontſtak het met houtskool gevulde komfoor, en de wereld moet weten, wat de een en de ander vóór hun ſterven hadden verloren. Waar, vroeg ik mijzelven, de redenen en oorzaken van die ſchrikbarende veelvuldigheid der zelfmoorden te zoeken? Zouden wij niet met regt, althans voor een groot gedeelte, die dagbladen, waarvan ik weinige oogenblikken geleden er een droevig van mij wierp, kunnen beſchuldigen, die, met eene ware wreedheid, zoo vele namen en zoo vele akelige bijzonderheden van eenen dood, door elk deugdzaam mensch verfoeid, der wereld kenbaar maken, alleen met het doel, om de gevoeligheid der lezers door tragiſche ſchokken in beweging te brengen, daardoor belangrijk te ſchijnen, en wel voornamelijk door dit alles een grooter debiet te erlangen?

De neiging tot zelfmoord, aan welke oorzaak men dezelve in de eerſte plaats toeſchrijve, is beſmettelijker, dan men over het algemeen wel denken zou. Zij plant zich dikwijls voort door eene ſoort van navolging, even als zulks met verſcheidene andere zenuwaandoeningen het geval is. Vandaar het noodlottige der uitgebreide verſlagen van zelfmoorden, door de nieuwspapieren gegeven. Zij maken de verbeelding gemeenzaam met het denkbeeld eens vrijwilligen doods, geven zelfs menigmaal de middelen tot het ten uitvoer brengen aan de hand, en vervoeren zeer dikwijls tot de daad zelve hen, die door het voorbeeld onwillekeurig worden medegeſleept. De zelfmoord neemt ſoms een' epidemiſchen vorm aan. Van dit zonderling verſchijnſel levert de Geſchiedenis menig voorbeeld. Bij PLUTARCHUS leest men, dat de jonge vrouwen en meisjes van *Milete* zich gedurende zekeren tijd in groot getal en als om ſtrijd ophingen, wanhopig zijnde over het gemis harer echtgenooten, minnaars of broeders, die bijna allen ten ſtrijde waren geto-

Digitized by Google

gen. Onder de regering der PTOLEMAEËN werd eene menigte toehoorders door de welsprekendheid van een Stoïcijnschen wijsgeer, die eene apologie of lofrede op den zelfmoord te *Alexandrië* hield, weggesleept, en gaf zichzelve vrijwillig den dood. SYDENHAM verhaalt, dat er in de maand Junij 1697 te *Mansfield*, zonder bekende oorzaak, eene menigte zelfmoorden plaats had. Hetzelfde gebeurde in den zomer van 1811 te *Stuttgard*, in 1806 te *Rouaan*. ESQUIROL, die deze voorbeelden bijbrengt, (*Dictionnaire des sciences médicales*) verhaalt ook, dat er in het jaar 1793 te *Versailles* 1300 zelfmoorden plaats grepen; een ontzettend getal, vooral met betrekking tot de bevolking dier stad. In de Geschiedenis zou men meer andere voorbeelden van dien aard kunnen vinden, welke bewijzen, dat de zelfmoord, alhoewel gewoonlijk eene daad op zichzelve staande, en door bloot individuële of persoonlijke omstandigheden voortgebragt zijnde, somwijlen, door den invloed van meer of min kenbare oorzaken, zoo menigvuldig kan zijn, dat de Schrijvers dien met eene epidemische ziekte gelijkstelden.

De zelfmoorden, die thans plaats grijpen, zijn echter niet zoo talrijk, om aan het bestaan eener werkelijke epidemie, zoo als wij er opsomden, te gelooven. Zij zijn wijders, althans voor zoo verre men kan nagaan, door zeer verschillende oorzaken voortgebragt; terwijl de epidemiën, waarvan de Geschiedenis gewag maakt, grootendeels van eene algemeene oorzaak afhingen, als daar zijn: ongelukkige omstandigheden van een geheel volk; dwingelandij; Godsdienstbegrippen, enz. Zulks neemt echter niet weg, dat de vermenigvuldiging der zelfmoorden heden ten dage doet denken aan gewigtige veranderingen, die in het geestelijke en zedelijke leven hebben plaats gegrepen, en eenen belangrijken invloed oefenen op den gewonen loop der hartstogten en denkbeelden. En waarom zouden wij niet even goed zulk eene omwenteling in den zedelijken toestand der menschen van een land of stad of provincie mogen onderstellen, als wij er zeker van zijn, dat eenige algemeene voorwaarden of invloeden het ligchaam, gedurende een' gegeven tijd, aan de eene ziekte meer dan aan de andere blootstellen? De opsporing dier veranderingen is echter zeer moeijelijk. Het is buiten kijf, dat elke zelfmoord zijne bijzondere en meestal bekende oorzaak heeft. In vele gevallen is hij niets dan het gevolg van razernij, van hypochondrie, enz. Menigvuldiger is hij

Digitized by Google

eene wanhopige daad, door plotſelingen tegenſpoed, de vrees voor ſchande en onteering, eene ongelukkige liefde ondernomen. Deze oorzaken zijn in de meeste gevallen bekend. Maar waardoor en waarom werken zij niet met dezelfde hevigheid ten allen tijde? De omſtandigheden, die aanleiding tot zelfmoord kunnen geven, zijn nagenoeg bij alle beſchaafde natiën dezelfde. Ten allen tijde en in alle landen zijn er ongelukkige en bedorvene ſpelers; bedrogene minnaars en minnareſſen; eerzuchtigen, die gevoelig gekrenkt werden; noodlottige en wanhopige ſlagen, door de fortuin toegebragt, of wel door eigene ſchuld daargeſteld: maar waarom wordt een vrijwillige dood nu eens meer, dan eens minder algemeen als het eenige redmiddel beſchouwd? Onder de heerſchappij der *Romeinſche* Keizers, in het tijdvak der ontbinding van het Keizerrijk, beroofden de meest verlichte *Romeinen* zichzelven, met eene ligtvaardigheid, die ons nog verbaast, van het leven. De weloverdachte, beredeneerde zelfmoord werd toenmaals als eene groote en deugdzame daad beſchouwd; hij was nagenoeg de gewone dood der Stoïcynen, en naauwelijks kon men begrijpen, hoe een eerlijk man en een burger van den Staat anders ſterven kon! Na de verovering van *Mexico* en *Perú* door de *Spanjaarden*, en de omverwerping van de Godsdienst en de wetten dier landen, ſtierven duizenden wanhopige *Mexicanen* en *Peruanen* door zelfmoord. Maar niet altijd hebben de ongelukkige omſtandigheden, van een volk, de overheerſching en dwang dezelfde uitwerkſelen. Andere volken, die in dezelfde omſtandigheden verkeeren, dragen het juk, of verzetten zich met kracht, of wijken naar andere landen. De 1800 zelfmoorden te *Verſailles* in 1793 vinden hunnen grond in de tijdsomſtandigheden; maar waarom leverden andere ſteden van *Frankrijk* niet hetzelfde verſchijnſel op? want zelfs te *Parijs* overtrof het aantal der zelfmoorden, gedurende het republikeinſche ſchrikbewind, het gewone cijfer niet. Vanwaar zulke verſchillende uitkomſten onder zulke overeenkomſtige voorwaarden? Noch de Geſchiedenis, noch ſtatistieke berekeningen zullen dit immer kunnen ontraadſelen. — De geneigdheid tot zelfmoord ſchijnt dus, buiten en behalve de uitwendige oorzaken, waaraan men denzelven kan toeſchrijven, nog onderworpen te zijn aan den eenen of anderen geheimen en geheel eigenaardigen invloed. Wij gelooven met een' *Franſch*' Schrijver, dat de neiging, de aandrift, de zucht

Digitized by Google

tot navolging eene eerſte plaats bekleedt in het ontſtaan van dien invloed. Deze zucht tot het herhalen der phyſieke verrigtingen of der morele indrukken is onafſcheidelijk aan het organismus, aan de bewerktuiging van den mensch en het dier verbonden; zij is een der meest werkdadige drijfveren tot gezelligheid.

De uitwendige oorzaken, die aanleiding tot het denkbeeld van zelfmoord kunnen geven, zijn thans in *Frankrijk*, en vooral in deszelfs brandpunt *Parijs*, zeer menigvuldig. De groote ontwikkeling en verfijning der beſchaving; het ſtijgen en plotſeling dalen van de gunſten der fortuin; de botſingen van onderſcheidene belangen; de herhaalde ſtaatkundige ſchokken onderhouden eene buitengewone zedelijke ſpanning. Te *Parijs* en in geheel *Frankrijk* gaat het leven niet rustig en regelmatig zijnen gang; het ſtort en bruist als een waterval; al de uiterſten ontmoeten en ſchokken er elkander; alle betrekkingen, die het ontwikkelen en uitbreiden der werkzaamheid van den menſchelijken geest vorderen, wil men als op vleugelen en door eenen ſprong bereiken; eer, rijkdom, magt, roem, vermaardheid ſchijnen voor de menigte mededingers zonder waarde, wanneer zij door inſpanning en in het zweet des aanſchijns moeten verworven worden; men wil dezelve als bij verraſſing en door een' ſtouten ſtap bemagtigen, met een' enkelen ſprong een' vervaarlijken afſtand achter zich laten, eenen afgrond plaatſen tusſchen het gisteren en morgen, en daarvoor waagt men de kans van alles of niets. Is het wel te verwonderen, dat onder zulk een ſchrikkelijk amalgama de meerderheid achterblijft en de kleine minderheid, triomferende, even ſpoedig daalt als zij geſtegen is? Door dit alles worden misrekeningen, teleurſtellingen, berouw, wanhoop, diepe zielswonden, en ten gevolge van deze eene walging van en tegenzin in het leven geboren. Bij deze meest algemeene oorzaken der vermenigvuldiging van zelfmoord moet nog, naar mijn inzien, gebragt worden de ſchaamteloóze en het gevoel tegennatuurlijk ſchokkende tafereelen, die in de ſchouwburgen vertoond worden: het zijn tafereelen en beelden van misdaad zonder ſtraf, van menſchelijke ellende zonder troost en zedelijk tegenwigt. Voeg daarbij de wonderlijke, overdrevene en door eene bastaardwijsbegeerte beſmette letterkundige voortbrengſelen, die tegen de maatſchappij, tegen het huiſelijk leven, tegen menſchelijke inſtellingen, tegen alles aandruiſchen, wat den mensch

Digitized by Google

pligten voorschrijft, wier uitoefening de deugd is; letterkundige voortbrengselen, die de wraakzuchtige ponjaardsteken in eere brengen, aflaat geven aan den held, die eigenlijk een duivel in menschelijke gedaante is, en geen genie kennen dan zulk een, hetwelk vergiften, dolken, pistolen als kinderspeelgoed beschouwt. (Wij zeggen daarom echter niet, dat *alle* letterkundige voortbrengselen van het hedendaagsche *Frankrijk* dien stempel dragen.) Door deze verschillende oorzaken (*) ontstaan de eerste kiemen van den zelfmoord, die zich weldra ontwikkelen en huiveringwekkende vruchten dragen. Daartoe is dikwerf niet veel meer noodig dan eenige indrukmakende voorbeelden, die door de duizendstemmige drukpers herhaald, en, met al derzelver treffende omstandigheden, de reeds voorbeschikte verbeelding overmeesteren en haar een eindpaal aanbieden voor al derzelver kwellingen. „Deze was ongelukkig; hij heeft zich doodgeschoten; en waarom zou ik, *ik*, die zoo veel lijde, niet hetzelfde doen? Ben ik in minder wanhopige omstandigheden dan hij? Heb ik niet dezelfde redenen om het leven te verachten?" — Ziedaar de eerste schakel van een betoog, door het voorbeeld daargesteld; en deze logica voert weldra tot de daad. Wilt gij er een voorbeeld van? Het is slechts weinige dagen oud (19 of 20 Julij 1834). Twee jongelieden hadden het geluk, de oprigting eener zaak van koophandel met het beste gevolg bekroond te zien; dezelve bloeide boven verwachting. Een van hen, de jongste, men weet volstrekt niet waarom, jaagt zich een' kogel door den kop. Eene week daarna herhaalt de tweede dezelfde schrikkelijke daad, tot zelfs in de kleinste bijzonderheden der uitvoering het voorbeeld van den eersten volgende. — Zoo kan men zeggen, dat er heden bijna geen zelfmoord plaats grijpt, die niet door een of meerdere van denzelfden aard en op dezelfde wijze wordt gevolgd.

Zonder twijfel bestaan er bijzondere oorzaken voor de menigvuldigheid der heden ten dage gepleegde zelfmoorden; maar wij houden het er voor, dat deze veel minder algemeen

(*) De geëerde Schrijver mogt, naar des Redacteurs inzien, daar wel bijgevoegd — neen, op den voorgrond hebben gesteld het volslagen gemis van echte godsdienstige beginselen, bij den overbeschaafden *Parijzenaar* vooral, te verlicht om Katholiek, en niet verlicht genoeg om Protestant te zijn.

Digitized by Google

zouden zijn, indien de voorbeelden zoo veel mogelijk werden geheim gehouden. Waarom belet het Gouvernement het publiekmaken der zelfmoorden door middel van de drukpers niet? Of zouden misschien dezelfde redenen voor het bekendmaken derzelven bestaan, als die, welke blijkbaar werden, toen de Cholera in *Parijs* heerschte? Het is bekend, dat vrees voor deze ziekte derzelver ontwikkeling begunstigt. Teregt zou men vermoed hebben, dat de maatregelen in eene stad als *Parijs*, waar overigens de Geneeskundige Staatsregeling, althans voor zoo verre zulks in eene groote stad mogelijk is, op eene goede schaal gebragt is, bij eene ziekte als de Cholera, doeltreffend zouden geweest zijn. Het was er echter verre af. De angst der inwoners nam toe door de voortdurende vertooning der groote wagens voor de dooden, die, van rondom met zwart omhangen en gesloten, dikwerf niet meer dan 13 of 14 lijken bevatteden, maar door hunne vervaarlijke grootte altijd het denkbeeld deden ontstaan van met 30 à 40 en meer lijken gevuld te zijn. Voegt men daarbij, dat het Gouvernement, in plaats van een verstandig stilzwijgen aan de Journalen op te leggen, toeliet, dat door allen met groote letteren aangekondigd werd: „*Le Choléra est à Paris! Ce fléau regne dans la Capitale!*" enz. en het zal duidelijk worden, dat vele menschen door angst aan de ziekte gestorven zijn, of er ten minste door aangetast werden. Niet onwaarschijnlijk is het denkbeeld van een' mijner *Parijsche* vrienden, Dr. MOREAU, dat de politiek van het *Fransche* Gouvernement in dat alles eene rol heeft gespeeld: de Journalen, die als organen van het Gouvernement bekend waren, stelden immers de verwoestingen nog verschrikkelijker voor, dan zij werkelijk waren. Zou men, door elks aandacht op de ziekte te vestigen, niet eene afleiding gezocht hebben voor de stormen, die de bestaande regering bedreigden, en zich in dien tusschentijd tot eene duchtige verdediging voorbereid hebben? Ziedaar het denkbeeld van mijn' vriend MOREAU.

De ellendige mededeeling, (om tot ons onderwerp terug te keeren) die daarenboven zoo vele namen en familiën schandvlekt, is echter nog niet genoeg. Het Drama van den zelfmoord eindigt niet met den dood van den held. Die dood is niets anders dan het derde bedrijf in dit bloedige Drama. Daarop volgt een ander bedrijf, hetwelk den naam van *Morgue* draagt; het speelt met, en vertoont ons het ca-

Digitized by Google

daver. Nu komt eindelijk eene vijfde acte, na welke de gordijn valt; men noemt dezelve „ de nalatenſchap van den zelfmoord." In de *rue de Lille* is het tooneel van dit vijfde bedrijf. Gewoonlijk vertoont men het bij het einde des jaars; nu echter werd het, om de menigte der voorwerpen, reeds vóór eenige dagen voor het publiek geſpeeld. In eene groote zaal, rondom bezet met koffers, valiezen enz., hangen eenige honderden kleedingſtukken. Elegante frakken en ellendige kielen, armoedige vrouwenmutſen en hoeden met bloemen, zijden voorſchooten van de *griſette* en ſhawls van de voorname dame, dat alles hangt dooreen, is met elkander in aanraking, en vormt een vreemd mengſel in deze ſombere bazar. Het zijn de kleederen der zelfmoordenaars, wier namen of betrekkingen niet bekend zijn, en die door niemand werden teruggeëischt; en het is de Staat, die deze overblijfſelen doet verkoopen. Zie! men heeft aan de kleederen, die langs de zandplaten der *Seine* geſchuurd zijn, glans en tint hergeven; eene geoefende naald heeft de ſcheuren der wanhoop herſteld; de ſporen van bloed zijn zorgvuldig uitgewischt. De levenden komen deze kleederen der dooden aantrekken; deze hoeden, mutſen, jaſſen, dit linnen en kantwerk zullen tot het leven, in de wereld wederkeeren; zij zullen door vermaak en genot omgeven worden, prijken op feesten, deelen in het gehuppel van den dans, en het hart van liefde voelen tintelen en kloppen. De menigte dringt zich om dezelve heen; men beziet en betast ze als om ſtrijd; men past en meet; men biedt; de koop is geſloten, en men ſpoedt zich er mede heen, om gekleed te zijn. Niemand ſchijnt het in de gedachte te komen, dat zij de plooijen der doodsangſten en ſtuiptrekkingen eens ſtervenden hebben behouden; dat een cadaver door dezelve omgeven is geweest. O! hadt gij deze verkooping gezien! Er waren jeugdige meisjes, ſchoone jonge vrouwen, die vrolijk met elkander kouten, die lachten en ſchertſten onder het bezien dezer noodlottige kleedingſtukken. En de Staat, de erfgenaam der zelfmoordenaars, laat dit alles voor luttel gelds verkoopen; de Staat, die reeds, door de jammerlijke Speelhuizen en eene even verderfelijke Loterij, zoo veel van het meerendeel der ongelukkigen getrokken heeft!

Digitized by Google

HET STELEN EN VERKOOPEN VAN KINDEREN IN INDIË.

Niets is in *Indië* gewoner, dan het koopen en verkoopen van kinderen; armoede, honger zijn de voornaame drijfveren tot dien handel; menigmaal hebben geheele huisgezinnen hun levensbehoud alleen aan dit droevige redmiddel te danken gehad. De prijs is evenwel in sommige omstandigheden, en vooral in tijden van gebrek, niets minder dan hoog; in 1833, toen de hongersnood, die *Indië* teisterde, deze soort van handel sterk deed vermeerderen, was de middelbare koopprijs van een kind zes *feers* graan (10 pond st.) Het aldus verkochte kind ondervindt, wanneer het in de woning van welgestelde lieden overgaat, de liefderijkste behandeling; het leert Engelsch spreken, rekenen, te paard rijden, en leeft met de kinderen van het huis; niets wordt veronachtzaamd, om het door de banden der dankbaarheid aan zijne nieuwe familie te verbinden; en wanneer het, tot jaren van onderscheid gekomen, zich de voor hetzelve aangewende zorgen waardig toont, zoo wordt de jongman de vertrouweling van zijns meesters geheimen, en bestuurt dikwerf, zonder eenig toezigt, de zaken van het huis.

Vanwaar die zorg en deelneming in het lot van een geheel vreemd kind? Zij ontstaat uit de zucht, om eenen getrouwen en ons toegedanen dienaar te bekomen. Die zucht maakt zoo zeer een deel der *Hindoesche* zeden uit, dat er geen voorbeeld is van eenig verlaten kind, voor hetwelk niet terstond een twintigtal der rijkste lieden zich opgedaan heeft, met aanzoek bij de overheid, dat het in hunne hoede gesteld mogt worden. In 1834 reisde een troep *Indiërs* van *Raspoutana* naar *Delhi*. Zij werden in laatstgemelde stad aangehouden met 35 kinderen, welke zij onderweg gekocht hadden, om dezelve weder te verkoopen; maar, daar de overeenkomsten op vreemd grondgebied hadden plaats gehad, en, in dat geval, de *Engelsche* wetten die trafiek met den Negerhandel gelijkstellen, werden de kinderopkoopers in hechtenis gezet en de kinderen vrij verklaard. Onder deze waren sommige naauwelijks twee of drie, andere twaalf tot vijftien jaren oud. Deze laatsten, door den Magistraat ondervraagd zijnde, verklaarden, dat de eenige oorzaak, waarom zij verkocht geworden waren, gelegen was in de armoede hunner ouders, en dat zij niet voornemens waren, in den boezem van hun

Digitized by Google

gezin terug te keeren, waar kommer en gebrek hen verbeidden; dien ten gevolge werden zij op vrije voeten gesteld. Wat de jongere kinderen betreft, uit hoofde van derzelver teedere jaren, deed de overheid een berigt afkondigen, waarbij ieder, die de zorg voor hen wilde op zich nemen, werd uitgenoodigd, voor haar te verschijnen. Men opende inschrijvingslijsten, en oogenblikkelijk kwamen de rijkste en aanzienlijkste inwoners der stad, zoo *Mahomedanen* als *Hindoes*, daarop hunne namen plaatsen. Evenwel, de ijver der *Hindoes* was het flaauwst; doch, toen de lijsten reeds gesloten waren, deed een hunner opmerken, dat de kinderen *Hindoes* waren, en dat, zoo zij in *Mahomedaansche* huizen traden, zij noodwendig van godsdienst stonden te veranderen. Alstoen ontbrandde hun ijver, en de overheid werd door hen met verzoekschriften bestormd, waarin zij verlangden, dat zij op de lijsten geplaatst en de *Muzelmannen* daarvan geschrapt mogten worden. Hieruit ontstond een lange en hevige twist, die niet dan met veel moeite door de overheid beslecht werd.

Dit handelbedrijf heeft echter somwijlen treurige uitwerkselen, omdat het de begeerlijkheid eener menigte slechtdenkende menschen wekt, en dezen aandrijft, kinderen te stelen, om er hun voordeel mede te doen. De kinderdieven zijn in *Indië* zoo talrijk en gevreesd, als te *Londen*, aan den uitgang der schouwburgen, de zakkerollers. In 1833 verdween te *Delhi* een groot aantal kinderen, zonder dat men langen tijd te weten komen kon, waar zij gebleven waren. Vruchteloos verdubbelden de overheden in waakzaamheid; de huisgezinnen zelven oefenden het striktste toezigt, en evenwel was elke dag getuige van eene nieuwe kinderverdwijning. Na langdurige nasporingen werd een klein meisje door haren vader op het gebied van PUTTEALA-RAJA wedergevonden. Naar *Delhi* teruggebragt, hadden hare verklaringen de gevangenneming van eenige der schuldigen ten gevolge. Zij verhaalde, dat zij op zekeren avond met een ander meisje uitgegaan zijnde om hout te rapen, eene oude vrouw haar aangesproken en voorgeslagen had, haar hout te koopen. Het bod werd aangenomen, en de twee meisjes volgden het wijf naar hare woning, om betaling te ontvangen; maar, naauwelijks in huis getreden, werd de deur plotseling achter hen toegeslagen. Vervolgens sloot men hen in eenen kelder, waar zij bleven tot den dag, ten vervoer uit

Digitized by Google

de ſtad beſtemd. Alstoen zette men ieder hunner in een' grooten aarden pot of vaas, die op den rug van eenen draagos geladen werd. De karavaan ging op weg, en ongehinderd geraakte men door de poorten der ſtad. Een ander klein meisje keerde omſtreeks denzelfden tijd tot hare ouders terug; doch dit kind had zijne vrijheid alleen te danken aan den moed en de ſchranderheid, waarvan het bij deze gelegenheid bewijs gaf. Het was acht jaar oud en heette MUSSUMANT GOUMANY. Op zekeren avond, terwijl zij met andere meisjes aan den waterkant ſpeelde, had zij zich min of meer van hare makkertjes verwijderd, toen zij eensklaps door eenen man werd aangegrepen, die haar met geweld in eene ſchuit ſleepte. Deze man heette SHEIK BUDDEN. De ſchuit ging onder zeil, en na twee dagen varens landde men te *Manille-Gunge*, waar SHEIK BUDDEN terſtond met eenen rijken inwoner over den verkoop van het meisje in onderhandeling trad, dat hij voor zijne zuster deed doorgaan. De koop werd geſloten voor 14 roepiën, min 8 annas voor het gezegelde papier, waarop de akte geſchreven moest worden. Evenwel wilde de kooper den prijs niet uitbetalen, vóór dat SHEIK, in tegenwoordigheid van den *Darogha*, de verklaring herhaald zou hebben, dat de kleine GOUMANY zijne zuster was. SHEIK nam hierin genoegen, rekenende op de vrees, welke hij dacht, dat zijne bedreigingen het kind zouden ingeboezemd hebben, en verſcheên voor den publieken beambte; maar alstoen had GOUMANY ſtoutheid en tegenwoordigheid van geest genoeg, om alles te verhalen, wat er gebeurd was. SHEIK werd terſtond gevat, en, voor de Aſſiſes te *Jelalpore* gebragt zijnde, werd hij er tot geeſeling en gevangenis veroordeeld. Iets, dat hierbij opmerking verdient, was de omzigtigheid van den kooper der jonge GOUMANY. Dit is in *Indië* een zeer zeldzaam geval, daar zulke verhandelingen meestal zonder vragen of antwoorden plaats hebben. De verkooper levert, de kooper betaalt, en het kind wordt weggevoerd, zonder dat men er zich over bekommert, vanwaar het komt, of aan wien het behoort. Deze roof, offchoon in de oogen van den *Indiaan* misdadig en zelfs de doodſtraf waardig, brengt zijn gemoed niet in beweging. Hij neemt geen deel aan de ſmart en wanhoop van het gezin, dat het verlies geleden heeft. Niet dat hij ongevoelig, onbarmhartig of zelfzuchtig is; integendeel, zijne ziel is edel en voor verhevene aandoeningen vatbaar; goed

Digitized by Google

en bloed heeft hij voor zijne vrienden veil; maar, zijne genegenheden hebben slechts een gering aantal personen ten voorwerp, zijn gezin en eenige weinige vrienden; wat daar buiten is, boezemt hem geen belang in, en is zijne oplettendheid niet waardig. Het is aan deze onverschilligheid, dat de moorden, door de inwoners der met *Thugs* (*) bevolkte dorpen gepleegd, eene zoo langdurige straffeloosheid te danken gehad hebben. Die *Thugs* verlieten op vastgestelde tijdstippen hunne woonplaatsen, keerden met voorraad van vreemde koopwaren terug, en leefden in weelde en overvloed. Ongetwijfeld moesten, ondanks hun zwijgen en geheimhouden, die reizen, die rijkdommen verdenking bij hunne landgenooten wekken; maar, daar de *Thugs* hun afgrijselijk beroep alleen op een' grooten afstand van hun dorp uitoefenden, en daar zij te hunnent goede buren, zorgende vaders, trouwe vrienden waren, zoo viel het niemand in, hen na te sporen of te ontrusten.

Ten gevolge dezer onverschilligheid, keert een kind, wanneer het eenmaal aan zijn gezin ontrooid is, uiterst zelden in hetzelve terug; en heeft men het in een van de plaats der misdaad afgelegen oord verkocht, zoo is het zonder redding verloren. Somwijlen gebeurt het, dat de kinderdieven na voltrokken verkoop gevat worden. Alsdan worden zij in de gevangenis geworpen, als verdacht van moord, en blijven er, tot dat het kind aan deszelfs gezin teruggegeven is; eene bepaling, die in de meeste gevallen met eeuwigdurende kerkerstraf gelijkstaat. Ondertusschen levert de wet de volkomenste waarborgen aan den beschuldigde. Eerst wordt de zaak voor eenen regter van enkele policie gebragt, wien de wet de bevoegdheid toekent om van misdrijven kennis te nemen, en de daaraan schuldigen, naar mate der zwaarte van het geval, met zes maanden tot twee jaren gevangenis en boeten tot 200 roepiën te straffen. Vereischt de zaak een zwaarder strafvonnis, alsdan verzendt deze regter den beschuldigde naar de Assises, die de straf tot veertien jaren gevangenis verzwaren kunnen. Bij dit regtsonderzoek is steeds een *Mahomedaansche* wetgeleerde tegenwoordig, en, wanneer het geëindigd is, schrijft hij op den bundel der processtukken het *fetwa*, of artikel uit MAHOMED's wet, hetwelk op het on-

(*) Zie over deze gruwelijke Moordgezelschappen, bl. 289 en 808 van dit Tijdschrift voor 1837.

Digitized by Google

derhavige geval toepasselijk is; waarna hij het onderteekent, er zijn zegel op drukt, en het aan het Hof ter hand stelt. Spreekt het *fetwa* den gevangene vrij, of veroordeelt het denzelven, en is de uitspraak van het Hof daarin met de *Mahomedaansche* wetsbepaling eens, zoo wordt de beschuldigde, zonder verder proces, op vrije voeten gesteld of gevonnisd; zoo niet, wordt de zaak voor eene andere regtbank, het *Nizamut Adawlut*, of opperst geregtshof, gebragt, hetwelk over alle halsmisdaden regt spreekt en zonder verder beroep vonnis velt.

De kinderdieven in *Indië* hebben niet noodig, zoo vele diepdoordachte arglist en uitgeleerde behendigheid aan te wenden, als hunne kunstbroeders te *Parijs* en te *Londen*. Eenige lekkernijen, een koekje, het geringste stuk speelgoed is toereikend, om het slagtoffer in de hetzelve gespannen strikken te doen vallen. In andere gevallen bezigen zij een kruid, *Daluga* geheeten, hetwelk in eenen diepen slaap doet vallen, ja, in grootere gift gebruikt, den dood aanbrengt. Eenige jaren geleden vergiftigde een dief op deze wijze een geheel gezin. Over het algemeen zijn het de kinderen der mindere volksklassen, aan welke deze roovers bij voorkeur lagen leggen, omdat derzelver verdwijning altijd minder nasporingen te weeg brengt, dan die der rijkere klassen. De kinderen dezer laatsten loopen daarom niet minder gevaar, uit hoofde der edelgesteenten, halsketenen, armspangen, ringen en andere kleinooden, welke zij aan hals, armen, beenen en teenen dragen. Vallen zij met deze kostbaarheden in handen der dieven, alsdan wurgen deze, om hunne misdaad te beter te verbergen, de ongelukkige kinderen, en werpen derzelver lijkjes in putten of rivieren.

Een der grootste gevaren, waaraan de kinderen in *Indië* ook nog blootgesteld zijn, is dat van op de altaren der Godin KALEE of DOURGA, den geest des kwaads in de *Indische* Godenleer, geofferd te worden. In 1821 zag eens een herdersknaap, die bij een aan de grenzen der provincie *Jyntea*, 12 mijlen van *Sylhet*, gelegen dorp het vee hoedde, eenige lieden op hem toeloopen; die hem eenen mondstopper tusschen de tanden poogden te wringen. Niettemin gelukte het den knaap, eenig geschreeuw uit te stooten, en, daar de dorpbewoners hem te hulp snelden, werden de boosdoeners gevat en voor den regter gevoerd. Alstoen verklaarde een hunner, dat VOCHUNG RUNYANT KOUAR, schoon-

Digitized by Google

broeder van RAM-SINGH, Rajah van *Jyntea*, hun bevel gegeven had, zich van het een of ander kind meester te maken, om het als offer aan de Godin KALEE te slagten, ten einde te verwerven, dat deze vruchtbaarheid verleenen mogt aan de zuster van den Rajah van *Jyntea*, met welke de *Kouar* gehuwd was. Deze verklaring ging vergezeld van de beschrijving der bijzonderheden van die plegtigheid, en werd door de twee andere gevangenen bevestigd. De *Engelsche* regering deed den Rajah oogenblikkelijk aanzeggen, dat, zoo iets dergelijks ten tweeden male gebeurde, zij de onverwijlde uitlevering der aanstokers van het gruwelstuk zou eischen, en dat, hoe hoog de rang dier personen ook zijn mogt, dezelve aan de doodstraf niet ontkomen zouden. De verschrikte Rajah ontkende eenig deel aan het bedrijf gehad te hebben, en beloofde te waken, dat die gruwelijke offers in zijne Staten geene plaats meer hadden. Ongelukkig speelt de Godin KALEE steeds eene groote rol in de verbeelding der bijgeloovige *Hindoes*. Zij is het, die deze lieden bij algemeene rampen altijd aanroepen; en nu nog, evenzeer als vroeger, in plaats van, bij de in *Indië* zoo gewone besmettelijke ziekten, de middelen, door lieden der kunst voorgeschreven, te gebruiken, slagten zij het een of ander levend dier op de altaren der Godin. De *Mahomedanen* zelven, ondanks het verschil van hun geloof, schrijven het kwaad aan den invloed van KALEE toe. Het is dus te vreezen, dat, niettegenstaande de beloften van den Rajah en de waakzaamheid der *Engelsche* regering, het bloed van menschenoffers de altaren der geduchte Godheid zal blijven besproeijen.

Het volgend Latijnsch dichtstukje biedt de Auteur beschelden, als de vrucht zijner snipperuren, ter lezing aan. Wat zijnen bundel van Latijnsche poëzij betreft, alhoewel zijn voornemen was, denzelven op eens geheel uit te geven, zoo is het hem, bij nader inzien, beter voorgekomen, slechts het eerste gedeelte zijner dichtstukken, behoudens dezelfde conditiën, voorloopig in 't licht te geven. Hiertoe noopt hem vooral de streelende aanmoediging zijner begunstigers, als ook het vereerend aanzoek van velen, waaraan hij zonder onwelievendheid niet kan weêrstaan. Daar dus de lijst van

Digitized by Google

inteekening bij den Heer SIJBRANDI en elders openblijft, vleit zich de Auteur, dat langs dezen weg de begunstiging, hoewel reeds boven verwachting, naar gelang des tijds, toegenomen, schoon dezelve voor de geheele uitgave nog niet toereikend is, in 't vervolg verrassend voor hem zal zijn.

Amsterdam, 3 Febr. 1838. J. S. LUTGERT.

AD AUCTUMNUM.

Prosper io! nobis adsis auctumne benigne,
Salve, musarum carmine digne cani.
Auges laetitiam laetis, seges alma bonorum,
Muneribusque levas tristia corda tuis.
Divitias tua larga manus diffundit ubique,
Ad tua ruricolae gaudia mille canunt,
Adspiciunt hilares illi pomaria laeta;
Vix tenet immensas ramus onustus opes,
Procumbatque solo lapsus, ni fulcra levarent,
Inque illo, o spectes, qualia poma nitent,
Effulgent clare diverso tincta colore,
His rubor est, illis purpura blanda micat.
Iste verecundis solet et color esse puellis,
Virgineus quoties inficit ora pudor.
Arboreos foetus simul est carpsisse voluptas,
Vix capiunt avidae grandia poma manus.
Mox ornat mensas dives Pomona secundas;
O quantum blandi nectaris illa feret.
Mora pyrumque feret, dulci perfusa sapore,
Ambrosiae succos illa tenere putes.
Agricolas cunctos cogit vindemia laeta,
Exsultat pubes, laetus et omnis ager.
Spes non delusit, tumidas jam cernimus uvas,
Has quoque pampinea vix bene fronde tegi.
Ridet purpureus mihi dulci in vite racemus,
Spectanti arridet vinea blanda mihi.
Sed magis arrident spumantia nectare labra,
Si facis ingentem, Liber amice, lacum.
Incumbunt operi juvenes gnavaeque puellae,
Et te, Bacche pater, rustica turba canit.
Tum tibi festa fides terrarum auditur ubique
Foecundo Rheni qua fluit unda solo.

Digitized by Google

Laetitiae dator es, tu curas pellere nosti,
Haec simul uva leves non genialis habet.
Ast non immodicus venias, pater optime, nobis,
Nec furere immensum vis tua saeva velit.
Ut hederae frondes tua mitia tempora cingunt,
Laetitiae circum te genus omne volat.
At dulci o quantum sceleris tu condis in uva,
Nam ruere in vetitum nos facit omne nefas.
Quin sileam; potius tua mitia dona Lyaëe!
Respiciam, quoties mente benignus ades.
Nos quoque nonnumquam capimus tua munera, Liber,
Qua patitur nostrae culta Minerva domi.
Mittimus interdum curas doctumque laborem
Laetitiae quoties est locus atque jocis.
Pendenti pretium placet et moderatior usus.
Quae gustem sapiens, pocula parva probo.
Munera, qua possum, sic auctumnalia carpo
Delibans grata mente, Lyaëe, tibi.
Mens mea laetatur, quoties modo pocula cerno;
Laetitiae vacuis jam quid inesse reor.
At simulac dulci splendent impleta liquore,
O quantum volupe est conspicere illa magis.
Tum non laetitiae mihi dona oblata recuso,
Nectare et uvarum guttura sicca lavo.
Tunc hilarem genio juvat indulgere jocisque
Dulcis et apposito ducitur hora mero.
Tum juvat et tristes potu demergere curas,
Mittere tunc animo seria cuncta levi.
Seraque nonnunquam cernunt nos astra bibentes,
Quum mihi de sociis unus et alter adest.
Colloquio suavi trahitur sic pars bona noctis,
Dum fundis succos, blande Lyaëe tuos.
O felix requies, lenimen dulce laboris,
Si mens est sceleris tum quoque pura mali!
Mille per illecebras ridet mihi vitis amica,
Tempore et auctumni blandius uva tumet.
O cui non placeat frontem explicuisse subinde
Et curas tristi mittere corde graves.
Huic Deus aes triplex circum praecordia vinxit,
Dictus et est merito ferreus ille mihi!

(*Het vervolg en slot in een ander Nommer.*)

OPMERKELIJKE ANEKDOTE.

De eerwaardige Geestelijke *** kwam op zekeren dag ten bezoek op een Kasteel in zijne nabuurschap, hetwelk door eene der voortreffelijkste dames van het land bewoond werd, en

Digitized by Google

waar men hem algemeen beminde en vereerde. Nauwelijks was hij binnengetreden, of ieder drong zich rondom hem, en ſmeekte hem om het zeerst, nu toch den geheelen dag aldaar te blijven. „Niets zou mij aangenamer wezen," gaf hij ten antwoord; „maar het is mij onmogelijk, want ik moet, daar het morgen zondag is, den geheelen avond aan mijne preek werken, die nog niet begonnen is, en over welke ik toch niet zoo los kan heenloopen." — „Eene preek?" viel hem een twaalfjarige knaap in de rede, die tot nog toe aan één der venſters geſtaan en een opkomend onweder gadegeſlagen had, waarvan het weêrlicht aan den gezigteinder flikkerde; „eene preek? Zeg mij den tekst, en ik wil ze voor u ſchrijven." Ieder lachte over de kinderlijke laatdunkendheid van den knaap. De Geestelijke bewilligde op het flot te blijven, maar nam zich voor, zijne preek gedurende den nacht op te ſtellen. Middelerwijl overdacht het knaapje inderdaad den tekst, dien de Leeraar hem genoemd had. Zich aan eene tafel gezet hebbende, legde hij nu eens de hand aan het voorhoofd, keerde het oog naar boven, en ſchreef dan weder. Toen de Geestelijke des avonds wilde afſcheid nemen, reikte de knaap hem een papier toe, en zeide met liefelijk klinkende ſtem en een, voor zijne jaren, onbegrijpelijk zelfvertrouwen: „Daar is uwe preek!" Glimlagchend nam de Leeraar het hem aangebodene, en antwoordde ſchertſend: „Kom, dan willen wij maar eens terſtond eene proeve nemen!" en hierop las hij, op declamerenden toon, de eerſte regels voor; weldra nogtans werd hij ernſtiger, en, even als zijne toehoorders, gedurig meer en meer door verbazing en bewondering getroffen; het was hun onbegrijpelijk, hoe een kind zulke verhevene en diepzinnige gedachten had kunnen vormen. — De knaap, van wien wij dit verhalen, was ALPHONSE DE LAMARTINE; de preek, welke de Geestelijke den volgenden dag, tot groote ſtichting zijner gemeente, werkelijk uitſprak, zijn eerſte arbeid. Men zal zich niet verwonderen, dat de Dichter der *Méditations* en der *Harmonies ſacrées* zijne eerſte lauweren in het huis Gods geplukt heeft.

DEBITEUR EN CREDITEUR.

Debiteur.

Ik kan niet — ik ben arm; ik ſmeek u, weest geduldig!

Crediteur.

Uw dikke buik dan, ei?...

Debiteur.

Ook *deze* ben ik ſchuldig.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE WOORDEN VAN JEZUS AAN HET KRUIS.

Door

A. GOEDKOOP,

Predikant te Gent.

(LUK. 23: 34a. en vs. 43. MATTH. 27: 46. JOAN. 19: 26—28, als ook vs. 30, vergel. met LUK. 23: 46a.)

Deze woorden zijn onze beſpiegeling overwaardig, zoowel als elke bijzonderheid der Lijdensgeſchiedenis onzes Heeren; en wij moeten er reeds een voorgevoel van hebben, wanneer wij weten, dat JEZUS in dien toeſtand nog *woorden* uitte, dat dezelve iets bijzonders uitdrukken, en dat die uitdrukking van innerlijke gevoelens of gezindheden hoogstbelangrijk was voor degenen, ten wier behoeve dezelve uitgeſproken werden.

Van jongs af in de Christelijke Godsdienst onderwezen, Gode zij dank! zijn wij echter daardoor reeds zoo gewoon aan de voorſtelling van eenen gekruisten, dat dit ſchouwſpel niet dien indruk op ons maakt, welken hetzelve op ons zoude hebben, bijaldien wij voor de eerſte maal van zulk eene marteling hoorden, en die ons in alle hare bijzonderheden werd voorgeſteld en te gelijker tijd afgebeeld. Wat zouden wij gevoelen, indien wij werkelijk eens eenen levend gekruisten zagen, en welk een' indruk zou zulk een ſchouwſpel op ons hebben!

Hoe meer wij ons echter zulk eenen ongelukkigen konden vertegenwoordigen, hoe meer het ons bevreemden zou, verſtaanbare woorden van hem te hooren, indien wij ons zoo kort bij zulk eenen gemarteldn waagden, om verſtaanbare woorden op te vangen; en verwonderen

Digitized by Google

moet het ons dan niet, wanneer deze woorden korte, door pijn en ſmart en gekerm nog afgebrokene, gezegden waren, welke veel te denken overlieten.

Niet dan in de hoogſte noodzakelijkheid — niet dan om aan dringende behoefte tot ſpreken te voldoen, ten einde of zich te regtvaardigen, of mogelijk nog het een en ander te bekomen tot verzachting of verdooving van pijn, of iets te zeggen tot vertroosting van naastbeſtaanden, zoo zij tegenwoordig konden zijn, verwachten wij woorden van zulk een' lijder, in zulk een' toeſtand; en voorzeker ſtelt ons dit op het ſtandpunt, om de woorden, door den Zaligmaker geſproken aan het kruis, regt te verſtaan, en dien zin aan dezelve te geven, dien zij in de gegevene omſtandigheden zouden kunnen hebben, maar dien JEZUS niet behoefde *uit te drukken*, om denzelven zijnen Hemelſchen Vader te doen kennen; terwijl pijn en ſmart verhinderden, dit zonder gewigtige beweegreden te doen.

Met betrekking dus tot zijne leerlingen en opregte vrienden ſprak Hij die woorden nog uit, ondanks de ſmart, welke duidelijk en verſtaanbaar ſpreken belette, en niets anders dan gekerm en zuchten zou doen verwachten.

Ten behoeve van zijne *leerlingen* en *vrienden*, wij herhalen het, ſprak Hij de woorden uit, die wij in de aan het hoofd dezes opgeteekende Schriftuurplaatſen vinden. Ja, deze waren daar tegenwoordig! Behalve dat wij geene kennis van die woorden hebben zouden, indien zij daar niet tegenwoordig geweest waren, en het: *Vrouwe, zie uwen zoon!* — en het: *Zoon, zie uwe moeder!* de tegenwoordigheid *en* van JOANNES *en* van JEZUS' moeder vooronderſtelt, zoo berigt ons dit JOANNES zelf ter inleiding op die beide woorden, H. 19: 25. Wij vragen ons natuurlijk af: hoe konden de leerlingen van JEZUS, hoe konden zijne overige opregte vrienden, hoe konden *vrouwen*, en vrouwen die JEZUS zoo na beſtonden als vooral MARIA en ook hare zuster, de vrouw van CLEOPAS, hoe konde de beweldadigde

Digitized by Google

en teedergevoelige MARIA MAGDALENA zich zoo nabij zulk een tooneel bevinden, dat ons de beste verklaring geeft van SIMEON's voorſpelling, dat MARIA een zwaard door de ziele zou gaan? Wij lezen dit vaak onopmerkzaam, zonder regt in te zien, wat het inſluit; en hoe zouden wij *nu* denken over vrienden, over bloedverwanten, en vooral over eene *moeder*; welke van zoo nabij ooggetuige kon zijn van de uitoefening der wreedaardigſte doodſtraf aan haren zoon, dat zij hem nog verſtaanbaar tot zich kon hooren ſpreken, ook dan wanneer die zoon hoogſtſchuldig en door het regtvaardigſte vonnis tot dien gewelddadigen dood verwezen ware? Welke beweegredenen hebben den afkeer kunnen overwinnen, welken het zien des lijdens van *zulk* eenen Man voor vrienden en naastbeſtaanden opleverde; waarbij zij dubbele ſmart moesten gevoelen: *en* door het zien lijden van den onſchuldigen, *en* door het zien der helſche vreugde van hen, die thans hun doel bereikt hadden, en nu het lijden van JEZUS door hunne onmenſchelijke ſpotternijen nog verzwaarden? die, veroordeeld door het droevige gelaat van vrienden zoo wel als naastbeſtaanden, zoo geſchikt om hun eigen geweten te doen ontwaken, en de geſmoorde ſtem der menſchelijkheid in hunnen boezem kracht te geven, om zich, hoe flaauw dan ook, te doen hooren, ter voorkoming daarvan hunne helſche woede ook op de deelnemende vrienden en naastbeſtaanden konden doen vallen? Aan dit gevaar ſtelden zich toch de leerlingen en betrekkingen des Zaligmakers bloot, daar het hun onmogelijk was, hunne droefheid en het medelijden met den grooten Lijder te ontveinzen zelfs voor eigene veiligheid.

Wanneer wij hierover nadenken, dan beſeffen wij, dat er eene gewigtige drijfveer moet beſtaan hebben, om hen derwaarts te voeren, en het zoo kort bij het kruis zoo lang uit te houden als dit tooneel des lijdens duurde; hetwelk, hoe men ook verſchillen moge over de tijdruimte, dat JEZUS in dien toeſtand zich bevonden heeft, ook bij den kortſten tijd nog veel te lang was

Digitized by Google

voor het gevoelig hart van deelnemende vrienden, en zulke naastbeſtaanden, als de Moeder des Heeren was.

Welk een verſchil er ook zij tusſchen zeden en gewoonten van het eene volk bij het andere, en zelfs in verſchillende eeuwen bij een en hetzelfde volk, verſchil van zeden kan voorzeker den ſleutel niet geven ter verklaring van dit verſchijnſel, dat hartelijke vrienden, beweldadigden en naastbeſtaanden, zelfs de Moeder, vrijwillig zich begeven naar *Golgotha*, en het daar zoo lang kunnen uithouden; en wij moeten dus in de begrippen en vooroordeelen dier vrienden de verklaring zoeken van dit verſchijnſel, en vinden die daar gemakkelijk; maar dan ook tevens den ſleutel ter verklaring van de woorden, welke JEZUS, ongeacht de pijn en ſmart en hoe kort en afgebroken, nog uitboezemde.

Wij kennen de denkbeelden der leerlingen onzes Heeren, hoe zij dezelfde begrippen koesterden van een aardsch Koningrijk, hetwelk hen onvatbaar maakte voor de duidelijkſte uitſpraken, en voorſpellingen in de taal der geſchiedenis, door JEZUS gedaan, aangaande zijn lijden, ſterven en opſtanding. Wij kunnen ons moeijelijk verbeelden, welke begrippen zij aan die woorden gehecht hebben, daar de natuurlijke zin derzelven hun eene ongerijmdheid voorkwam, en zij dus over den oneigenlijken zin ſpoedig heengegleden zullen hebben, gelijk wij zien, dat zij nog in ſtaat waren, in den laatſten nacht, onder elkander te twisten, wie de eerſte in het Koningrijk van den Meſias zou zijn, hetwelk de voetwasſching noodzakelijk maakte; en alles kwam hun zoo vreemd voor van hetgene JEZUS werkelijk in *Gethſemané* en vervolgens overkwam, alsof zij er nimmer iets van hadden hooren voorſpellen. Is het te verwonderen, dat hun *dit* denkbeeld bijgebleven is: Hoe hoog de nood moge gaan, welke ſchijnbare zegepraal de vijanden, tegen alle verwachting aan, mogen behalen, zóó hoog zal het niet loopen, dat Hij bezwijken zal, dat Hij den dood zal ſterven! Neen, als de nood op het hoogst is, zal Hij zich verlosſen, zegepralend van het kruis zelfs afko-

Digitized by Google

men, en bezit nemen van dien troon, welken *Israëls* Grooten Hem reeds lang aangeboden en ingeruimd moesten hebben! En wie zou van zulk eene zegepraal geen ooggetuige willen zijn, trots al de smart, die het zien lijden moest veroorzaken; trots alle de gevaren, waaraan een veroordeelend medelijden met den onschuldigen hen van de zijde der ontzinde menigte, opgeruid door *Israël's* Grooten, blootstelde. En de Moeder des Heeren, ja ook deze kon alleen door dit vooroordeel en door deze hope den moed ontvangen, om zich bij het kruis van haren Zoon te begeven, en daar te staan, ongeacht het hart en ziel verscheurend lijden, dat zij, boven alle andere vrienden, beweldadigden en naastbestaanden zelfs, moest verduren. Hoe had zij reeds bij de aankondiging, dat zij moeder zou zijn van den Zaligmaker, de belofte ontvangen, *dat Hij groot zou zijn en den troon zijns vaders* DAVIDS *hebben, en Koning zou zijn over het huis* JAKOBS *tot in eeuwigheid!* (LUK. I: 32, 33.) In die geloovige verwachting zong zij reeds: „ Hij heeft de nederigheid zijner dienstmaagd „ aangezien; van nu aan zullen mij zaligspreken alle de „ geslachten! Hij heeft magtigen van de troonen ge„ stooten, en nederigen heeft Hij verhoogd! Hongeri„ gen heeft Hij met goederen vervuld, en rijken heeft „ Hij ledig weggezonden!" Echter hoe weinig gebeurde er, dat aan zulke heerlijke uitzigten beantwoordde! De nederige geboorte te *Bethlehem;* het stille leven te *Nazareth*, na reeds den moordlust van HERODES, door een tijdelijk verblijf in *Egypte*, ontsnapt te zijn; de verijdeling der hope op troonsbestijging, als het volk, bij duizenden met vijf brooden verzadigd, rijp was voor zulk eene omwenteling, — moesten MARIA onverklaarbaar voorkomen, en hare hope bij elke omstandigheid, die nieuw voedsel gaf aan dezelve, verlevendigd worden. De opwekking van LAZARUS; de gunstige openbare meening, daardoor in *Jeruzalem* zelfs bewerkt, en het gebeurde zes dagen vóór JEZUS' kruislijden; de zegerijke intreê in de hoofdstad op eene ezelinne, omstan-

Digitized by Google

digheid door de Profeten voorſpeld, — dit alles moest doen verwachten, dat het uur weldra ſlaan zou, dat haar Zoon den troon zou beſtijgen en de belofte des Engels verwezenlijkt worden — en, in plaats van dat, verraad, gevangenneming, mishandelingen, veroordeeling ten dood, overlevering aan PILATUS, en deze ook gedwongen, ongeacht alle pogingen door hem in het werk geſteld, om de doodſtraf te doen uitvoeren, en JEZUS naar buiten geleid, aan het kruis geklonken, en tusſchen twee moordenaren in verheven! Nog leeft Hij; zoo lang er leven is, is er hope! hoe hooger de nood ga, des te grooter zal de zegepraal zijn; het kan nu niet lang meer duren; Hij moet — Hij zal van het kruis komen en den troon beſtijgen! Kunnen wij het ons nu verklaren, dat ook de Moeder des Heeren zelve ooggetuige wil zijn van zulk eene zegepraal, en den moed heeft, om zich daar te begeven en het daar uit te houden, waar het anders elke moeder zedelijk en natuurlijk onmogelijk zou zijn, zich vrijwillig te bevinden? Is dit het regte ſtandpunt, waaruit wij de tegenwoordigheid der vrienden en naastbeſtaanden, zelfs der Moeder des Heeren, bij het kruis hebben te beſchouwen, en niet ongunſtig te beoordeelen, maar te bewonderen, dan geeft dit ook den ſleutel tot regt begrip der *woorden*, die JEZUS aan het kruis, ongeacht de ſmarten, die Hij leed, ontboezemde, en die Hij waarſchijnlijk, op één of twee na, niet *uitgeſproken* zou hebben, indien er geene vrienden en leerlingen tegenwoordig waren geweest, om ze voor de nakomelingſchap op te vangen, en zelve er door onderwezen te kunnen worden. Beſchouwen wij elk der zeven woorden, door de Evangeliſten opgeteekend en voor de vergetelheid bewaard, wij zullen ons hiervan overtuigen, en de ſtrekking zien te hunner leering en teregtwijzing.

Met betrekking tot de bede: *Vader, vergeef het hun; zij weten niet, wat zij doen;* daar dezelve de ſtrekking niet had om het hart der vijanden te vermurwen, en uitgeſproken werd, terwijl de nagelen

Digitized by Google

door de handen geslagen werden en de grootste smart moesten veroorzaken, die het spreken, duidelijk spreken, zoo niet onmogelijk, immers hoogstmoeijelijk maakte, — daar de vergevingsgezindheid des Verlossers in het oog des Hemelschen Vaders, die geene woorden behoeft, dezelfde waarde had, en dezelve, zonder *spreken*, even levendig in zijn hart plaats had, zoo gevoelen wij, dat de uitdrukking van die gezindheid eene onmiddellijke betrekking had tot zijne vrienden, te hunner onderwijzing, daar het herinneren moest aan JES. 53: 12, waar uitdrukkelijk van den Messias voorspeld wordt, dat Hij „voor de overtreders gebeden heeft," en dit tevens opgegeven als een bewijs van die hooge deugd, waardoor Hij, die zijne ziele uitstortte in den dood, en met de overtreders is geteld geweest, en veler zonden gedragen heeft, *een deel zou hebben van velen*, en *de magtigen als een roof deelen*. Deze bede moest *en* aan het slot, *en* aan geheel JES. 53 herinneren; voorspelling, voor welke de leerlingen zoo blind en onvatbaar waren, maar die den sleutel gaf, waarom Hij, die bestemd was voor den troon van DAVID, zoo diep vernederd kon worden.

Zijn antwoord aan den moordenaar op de bede: *Gedenk mijns, als gij in uw Koningrijk zult gekomen zijn:* „*Heden zult gij met mij in het Paradijs zijn*," o! hoe leerzaam was dit antwoord voor zijne vrienden, hoe vertroostend voor den bidder, op wiens nederige bede Hij wilde antwoorden, terwijl Hij de ontzinde uitdagingen der menigte en zelfs des anderen moordenaars aan de bestraffing van dien eenen overliet, over wiens taal, inzonderheid in de bede: *Gedenk mijns*, enz. wij ons niet genoeg kunnen verwonderen.

Hoe meer wij over deze bijzonderheid nadenken, hoe meer wij zien, dat niet alleen voor den grootsten zondaar, in de veegste oogenblikken, genade en zaligheid mogelijk is, maar den zoodanigen in zulke oogenblikken denkbeelden kunnen worden medegedeeld, die hij van niemand konde geleerd hebben, en die men te vergeefs

Digitized by Google

bij de beste vrienden, bij JEZUS' Moeder zelve, zal zoeken. Een Koningrijk toeſchrijven aan iemand, die nevens hem aan het kruis hing te ſterven; aandenken aan zich, en dus eene gunst voor de andere wereld van Hem te ſmeeken, bij de erkentenis van zijne onſchuld en eigene ſtrafwaardigheid, dit vertoont denkbeelden aangaande het *geeſtelijk* Koningrijk des Verlosſers, die de beste vrienden van JEZUS niet hadden, en die de moordenaar uit het onderwijs van JEZUS niet heeft kunnen putten. Men heeft wel eens de vooronderſtelling aangenomen, dat deze man geen moordenaar in den gewonen zin zou zijn geweest, maar, even als een BARABBAS, die in een oproer een' doodſlag begaan had, en dus een ſtaatkundig misdadiger, die overigens een braaf en zelfs godsdienſtig man heeft kunnen zijn, zou geweest zijn, zoo als b. v. een PETRUS zelf, door zijn zwaardtrekken voor JEZUS, zich in zulk een ongeluk zou geſtort hebben, volgens het door JEZUS zelven erkend regt: *die het zwaard nemen, moeten door het zwaard vergaan;* indien JEZUS het bewijs niet wonderdadig vernietigd had: doch, behalve dat dit ten opzigte van den kruiſeling eene vooronderſtelling is, die geenszins door den tekst der Evangelisten begunſtigd wordt, zoo verklaart deze vooronderſtelling nog het verſchijnſel niet; want was de man een *Zeloot*, en had hij zich zoo in het ongeluk geſtort, dan waren ook zijne denkbeelden van een' Meſsias en een aardsch Rijk te levendig, om aan een' gekruisten, die den troon niet wilde hebben, en de vriend der tollenaren geweest was, een geeſtelijk Koningrijk toe te ſchrijven, en het wonder even onverklaarbaar, hoe hij thans aan zulke denkbeelden kwam, die de leerlingen eerst na de uitſtorting des H. Geestes (zie *Hand.* I: 4—8) volkomen ontvingen en predikten.

Maar JEZUS dezelve bevestigende door zijne toezegging: *Heden zult gij met mij in het Paradijs zijn*, hoe leerzaam was dit voor de vrienden en vriendinnen, welke zijn afkomen van het kruis, als de eenig mogelijke uitkomst ten goede, verwachtten! hoe geſchikt,

Digitized by Google

om hen voor wanhoop te beveiligen, en noch aan zijne Goddelijke grootheid en zending, noch aan de wijsheid, goedheid, heiligheid en regtvaardigheid Gods te twijfelen, als zij *hunne* hope verijdeld zagen!

Vooral moeten wij uit dit oogpunt, mijns inziens, de woorden beschouwen, die JEZUS aan het einde der drieurige duisternis, uit den 22 Psalm, ontboezemde, roepende met groote stemme: *Mijn God! Mijn God! waarom hebt gij mij verlaten?* Welk een' indruk moet die duisternis, niet natuurlijk te verklaren, wel op het hart van vijand en vriend gehad hebben! Niet lang duurde die indruk op het gemoed der ontzinden; en de taal van JEZUS geeft hun nog aanleiding om met zijn leed te spotten: „Laat ons zien, of ELI komt om „hem te verlossen!" Maar moeten de vrienden niet verwachten, dat, op zulk eene duidelijke stemme Gods in die donkerheid, met het licht der zon het licht der verlossing zou aanbreken, en het uur geslagen zijn, om over alle zijne vijanden te zegevieren? Welk een glans heeft zich reeds geplaatst op het gelaat der vrienden en naastbestaanden; terwijl de verwarring en de beschaamdheid reeds op dat der vijanden te lezen was; en hoe noodig dus een onderwijs als dat, wat JEZUS zijnen leerlingen, vrienden, beweldadigden en naastbestaanden, die den moed hadden dáár zich in zijne tegenwoordigheid te bevinden, hopende op verlossing, d. i. afkomen van het kruis, door den uitroep: *Eli, Eli*, enz. toediende!

Uit dit oogpunt deze aanhaling van den 22 Psalm beschouwende, wachten wij ons voor misverstand ook van het aangehaalde gedeelte. Alleen voor het oog der menschen, en in het oordeel van hen, die alleen aardsche grootheid voor den Messias verwachtten, moge JEZUS verlaten zijn geweest; Hij, die zeggen kan, en zeggen kan naar waarheid: „*Mijn* God!" is niet verlaten. JEZAIA geeft ons den sleutel tot regt verstand van *Ps.* 22: 2 in zijn 53 Hoofdstuk vs. 4b. en 5. Hij was alleen verlaten in het oog van hen, voor wie het doel

Digitized by Google

van JEZUS' dood verborgen was, hetgeen ook het geval was der leerlingen en vrienden, door hunne aardsgezinde begrippen. (MATTH. 16: 22, 23.)

Wij behooren onder het oog te houden, dat, toen pſalmen en hoofdſtukken des Bijbels nog niet door getallen afgedeeld waren, de aanhaling der eerſte woorden van een lied of gedeelte des Bijbels de plaats verving dier aanwijzing, welke wij nu ten opzigte der onderſcheidene gedeelten des Bijbels in getallen van hoofdſtuk en vers, ook zelfs ten aanzien der Pſalmen, doen kunnen, en werkelijk doen. Ten tijde van JEZUS geſchiedde dat zoo niet. Men zie hiervan een bewijs LUK. 4: 18. *Wij* zouden gezegd hebben: JEZUS las JEZ. 61: 1. Doch LUKAS geeft de twee eerſte verzen letterlijk op, om aan te wijzen het gedeelte van JEZAIA, dat JEZUS in de Synagoge voorlas. Insgelijks, om JEZAIA 6 uit te drukken, zegt JOANNES, H. 12: 41: *Dit zeide* ESAIAS, *doe hij zijne heerlijkheid zag en van hem ſprak*, waarmede JEZ. 6 aanvangt, waarna de plaats volgt, vs. 40 aangehaald. In plaats dus van *Pſ.* 22: 2 als een' afzonderlijken uitroep te beſchouwen, en daaruit eene Godsverlating te verklaren, die moeijelijk met den uitroep: *Mijn God! Mijn God!* is overeen te brengen, en door JEZAIA verklaard wordt als te beſtaan in het kortzigtig of dwalend gevoelen van hen, die het doel van JEZUS' dood niet inzagen, en alles naar den ſchijn beoordeelden; zoo diende dezelve om te vervangen het: *Gedenk aan den 22 Pſalm!* pſalm, die het lijden des Verlosſers, zijne wezenlijke nietverlating, en de heerlijkheid, die op dat lijden volgde, teekende, en geſchikt was, om de ongegronde hope, dat, met het herſchijnen der zon, de zon der verlosſing van lijden zich vertoonen zou, te ontnemen en ten gelijken tijde voor wanhoop te beveiligen, die de verijdelde hope zou kunnen veroorzaken.

Wij moeten de liefde van God bewonderen, hoe eene verborgene hand de leerlingen voor die wanhoop beveiligde, daar zij, niettegenſtaande zij erkenden: *Wij hoop-*

Digitized by Google

ten, dat Hij was degene, die Israël verlossen zoude, en dus die hope opgaven, Hem toch beleden, zelfs voor een' onbekenden, en die dus wel een vijand kon zijn: *Hij was een man van God gezonden, krachtig in woorden en werken voor God en al het volk.* (LUK. 24.)

En behoeven ons nu de kruiswoorden: *Vrouwe, zie uwen zoon; zoon, zie uwe moeder!* lange bezig te houden? Gevoelt het niet ieder, hoe dezelve de strekking hadden, ook zijne Moeder te onderrigten van het lot, dat Hem wachtte; en dat hare dwaling te dezen haar den moed kon inboezemen, om zulk een schouwtooneel van zoo nabij aan te staren? Dit, met al het voorgaande, schijnt op haar, die, uit hoofde der naauwe bloedverwantschap, dubbele kracht en vertroosting noodig had, om niet te bezwijken onder den schok, bij de verijdeling harer aardsche verwachting, en bij hare bekende gezindheid en aanleg, om alle die woorden te overleggen in haar harte, zulk eene gezegende uitwerking gehad te hebben, dat zij in stilte de uitkomst van Gods weg, zonder haasten, hebbe afgewacht. Haar toch zien wij nergens in de Opstandingsgeschiedenis voorkomen; van geene verschijning aan haar wordt het minste gewag gemaakt, die zij dan ook niet noodig had, dewijl alle de reeds gesprokene woorden, en het: *Mij dorst*, en: *Het is volbragt. Vader, in uwe handen beveel ik mijnen geest*, haar zoodanig aangaande den aard van het Rijk haars Zoons, en de heerlijke uitkomst ten derden dage, voorbereid hadden, dat zij die in stilte en, onder het lijden van de smart der scheiding naar het vleesch, geloovig en geduldig hebbe afgewacht, ongeschikt daarenboven voor het gezelschap en den omgang met hen, die als 't ware gedwongen moesten worden, aan JEZUS' herleving en opstanding te gelooven, welke nu voor MARIA de eenige verklaring bleef van de woorden des Engels, en van die van JEZUS zelven aangaande zijn lijden, dood en opstanding, en

Digitized by Google

waartoe, onder den zegen van boven, de bepeinzing van JEZ. 53, en *Pſ.* 22, en het laatſte woord haars Zoons: *Het is volbragt*, dienstbaar kunnen zijn geweest.

Het is alleen *Hand.* 1: 14, dat wij van haar melding vinden gemaakt, en dus na JEZUS' vertrek van de aarde, wanneer allen reeds zoo verlicht waren, dat zij ſlechts de uitſtorting des Geestes hadden te wachten, en die dus ijverig te bidden van Hem, die getoond had, als Hij zich verborgen houdt, Heiland te zijn.

Wanneer de leerlingen en vrienden later nadachten op alle die woorden, welke JEZUS nog aan het kruis uitſprak, en uitſprak te hunnen behoeve, hoe moeten zij dan het leerzame in dezelve gevoeld hebben; hoe raadſelachtig het hun voorkwame, toen zij meenden dat alles verloren was, Hem te hooren uitroepen: *Het is volbragt;* woord, dat hen regtſtreeks moest voeren naar het profetisch woord, dat te volbrengen ware, en waarvan de hoofdzaak was: „Zoo moest de *Christus* lij„den, om in zijne heerlijkheid in te gaan." JOANNES, de verzorger van MARIA, en die met haar, wie hij ten zoon verſtrekte, zeker over alle deze woorden zal geſproken hebben, doet dan ook bijzonder opmerken, dat de uitroep: *Mij dorst*, ſlechts geſchiedde, opdat ook de Profetie vervuld wierde: *In mijnen dorst hebben zij mij edik te drinken gegeven*, en laat in die aanteekening gevoelen, hoe JEZUS ten minſte dit woord in betrekking tot de voorzegging, en tot herinnering aan die voorzegging, uitſprak.

Het was van dit woord, hetwelk tot het aanbieden van edik aanleiding gaf, als ook van het antwoord op de bede des moordenaars: *Heden zult gij met mij in het Paradijs zijn*, dat ik zeide, dat deze welligt ook zonder de tegenwoordigheid van JEZUS' vrienden bij het kruis zouden uitgeſproken zijn, zoo ter vervulling der voorzegging, als ter vertroosting van den om genade ſmeekenden misdadiger; doch welke beide, even als de overige, leerzaam en onderwijzend waren voor hen,

Digitized by Google

die zich daar bevonden in de hope, dat Hij *Israël* verlossen zoude in dien zin, 'als zij het meenden, en welke hope verijdeld werd.

DE ZOÖLOGISCHE TUIN TE LONDEN.

(Overgenomen uit het *Quarterly Review.*)

Men verhaalt, dat CANOVA, toen men hem gedurende zijn verblijf in *Engeland* vroeg, wat hem het meeste had getroffen, antwoordde: „ dat de armzalige *Chineſche* brug in *St. James-Park* het werk der regering, de *Waterloo-brug* daarentegen eene bijzondere onderneming is geweest." En offchoon oude herinneringen ons doen zuchten bij de gedachte aan den ondergang van het leeuwenhok in den *Tower* te *Londen*, waar de HENDRIKS en EDUARDS hunne luipaarden, lynxen en leeuwen hielden, en wij, als kinderen, den leeuw NERO en zijne makkers plagten te aanſchouwen, gelooven wij toch, dat de opmerking van CANOVA zich ook tot andere dingen, dan tot bruggen en dergelijke gebouwen, zou kunnen uitſtrekken. Wie kan wandelen door den uitgeſtrekten tuin van de *Zoölogiſche Maatſchappij te Londen*, ſmaakvol aangelegd en keurig onderhouden; wie kan de verbazend groote verzameling van allerlei ſoort van dieren aanſchouwen, van den olifant en rhinoceros af tot rotten en muizen toe, zonder met VON RAUMER in te ſtemmen, als hij zegt, dat zulk eene inrigting alleen in de nabuurſchap van eene ſtad als *Londen* kan worden onderhouden door vrijwillige inteekening en toelagen?

En er is nog eene andere gedachte, die in de ziel van den bezoeker oprijst. Herinnering voert hem terug tot eene andere groote natie, eenmaal de meesteresſe der wereld, die honderden der zeldzame dieren ten toon ſtelde, waarvan wij ſlechts enkele kunnen aanwijzen; maar tot welk een geheël ander einde! De overwonnene win-

Digitized by Google

gewesten werden afgeſtroopt; geheele kudden van leeuwen, duizenden van wilde dieren werden aan het volk ten ſchouwſpel aangeboden en

„ Gemoord, om *Rome* een feest te geven."

TITUS, die het amphitheater voltooide, dat zijn vader begon, bezoedelde bij deszelfs inwijding het ſtrijdperk met het bloed van vijfduizend dieren, terwijl meer dan honderdduizend *Romeinen* zich in het gezigt der ſlagting verlustigden. TRAJANUS leschte, bij het einde van den *Daciſchen* oorlog, den bloeddorst met den moord van tienduizend beesten. De feestviering van eenen geboortedag verſchilde te *Rome* niet weinig van eene dergelijke viering in *St. James*. CALIGULA vierde den zijnen, door vierhonderd beeren en even zoo vele andere wilde dieren ter ſlagting over te geven. Bij andere gelegenheden zag men een groot ſchip binnenſtuwen, hetwelk zich van zelf opende en, na uit deszelfs ruim vier- of vijfhonderd beesten tot den ſtrijd te hebben ontſcheept, zich weder ſloot en zonder hulp van handen verdween. Maar genoeg van deze bloedige tooneelen!

„ Wendt af den blik, en ſlaat uwe oogen op 't gewest,
„ Waar edler ſtam in ruwer ſtreek zich heeft gevest,"

waar verbazende ſchatten worden beſteed, niet op de wijze van SYLLA's ſchoonzoon, maar met het doel, om de kunſten aan de gemakken en geoorloofde genoegens des levens dienstbaar te maken, om wetenſchap te bevorderen en kennis onder het volk te verſpreiden. Welk een onderſcheid beſtaat er tusſchen de vreedzame ſtilte van deze tuinen en het woest geweld, opgewekt door

„ Den ſtrijd van 't wild gediert' met wild gediert' of menſchen."

Want met al deze verſpilling van het dierlijk leven maakte de natuurlijke geſchiedenis bijna geene vorderingen;

Digitized by Google

en offchoon er onder de latere *Caefars* bij bijzondere perfonen verzamelingen werden gevonden, fchijnt toch de ligtgeloovigheid van PLINIUS, die ieder *Theffalisch* fprookje gretig aannam, bij de meesten grooter te zijn geweest dan de gelegenheid ter opzameling van kennis aangaande de dieren, hun door zulk eenen rijken toevoer van zeldzaamheden aangeboden. Door de menagerièn van latere tijden hebben wij de meeste en belangrijkfte berigten verkregen ten aanzien van de gewoonten, huishouding en bewerktuiging der dieren; offchoon wij er verre van verwijderd zijn, het fcherpe doorzigt en den veelomvattenden arbeid te willen miskennen van den grooten *Griekfchen* opmerker, die, ondersteund door ALEXANDER, zulk een verwonderlijk gebruik heeft gemaakt van de voorwerpen, welke de overwinnaar van het Oosten aan zijn onderzoekend oog deed aanbieden.

De eerfte *Zoölogifche* inrigting van eenig belang in onze dagen zijn wij aan onze *Franfche* naburen verfchuldigd; zij had haren oorfprong in de menagerie, door LODEWIJK XIV te *Verfailles* bijeengebragt. Aan BUFFON intusfchen was de *Jardin du Roi* deszelfs roem, als eene verzameling van dieren, verpligt; en offchoon de ftaatkundige uitbarfting, die geheel *Europa* fchokte, zijne overblijffels uit het graf opdolf en op de gruwzaamfte en onwaardigfte wijze ontheiligde, zij fpaarde toch de laan van lindenboomen met hunne geurige bloefems (den wellust der bijen) door hem in den tuin geplant en nog naar hem genoemd. De geheele inrigting zelve evenwel bevond zich in 1792 in het grootfte gevaar, toen ieder overblijffel der monarchij werd bedreigd. En hoe werd zij gefpaard? Voornamelijk, omdat men geloofde, dat zij beftemd was voor de aankweeking van geneeskundige planten, en dat het *chemifche laboratorium* eene falpeterfabrijk was. Daarom werd zij door het fouvereine volk geëerbiedigd; hier was buskruid, om te wonden, kruiden, om te heelen, dingen, die waardig waren, om voor de eene en ondeelbare Re-

Digitized by Google

publiek behouden te worden. Maar offchoon de *Jardin des Plantes*, gelijk hij toen genoemd werd, de omwenteling overleefde, en offchoon de half verhongerde dieren, die te *Verfailles* waren gebleven, met andere in 1794 in den tuin werden overgebragt, zoo had deze inrigting gedurende verfcheidene jaren flechts weinig voorfpoed. In 1800 was de algemeene ellende zoo groot, dat de Heer DELAUNAY, die toen het opzigt over de menagerie had, gemagtigd werd, om de minst belangrijke dieren te dooden, ten einde als voedfel voor de overigen te worden gebruikt. Het was niet vóór dat de buitengewone man, de verheffer en vernederaar van Koningen, die te midden van het gedruisch der wapenen toch de wetenfchappen bevorderde, onbetwiste heerfchappij der zaken verkreeg, dat de menagerie begon te bloeijen, vooral ook onder het onmiddellijk opzigt van CUVIER.

DAVY, krachtig ondersteund door RAFFLES, deed het eerst het voorftel, om eene dergelijke inftelling in *Engeland* op te rigten; en weldra was zij tot ftand gekomen, en genoot eene zoo groote mate van bloei, dat drie jaren na het beftaan van den *Zoölogifchen* tuin daarin reeds meer foorten van levende dieren werden gevonden, dan foortgelijke inrigtingen elders in tienmaal langeren tijd hadden kunnen verzamelen. Wij willen den tuin met onze befchouwingen doorloopen. Laat ons, daar wij het terras langs gaan, hetwelk een heerlijk gezigt over de voorftad aanbiedt, een oogenblik ftilhouden, terwijl het zuidewindje over het bloembed ruischt, waarover tallooze bijen zweven, wier gegons zich vermengt met het verwijderd gedruisch der woelige ftad. Aanfchouw den rijkdom en de fchoonheid van het tooneel, de fchepping van NASH, wiens heerlijke aanleg van dezen tuin ons met vele andere zijner mislukte proeven verzoent.

Wij moeten hier de beeren niet vergeten. Daar zijn zij met hunne lompe gebaren en logge bewegingen, vreedzaam met elkander levende, behalve wanneer tus-

Digitized by Google

ſchenbeiden een gebrom verſchil van meening aanduidt, ontſtaande uit de eigenbaat van dezen of genen ſterken eerzuchtige, die meer dan zijne buren den top van den paal weet te bereiken; eene eigenbaat, te onverdragelijker, omdat die zelfverheffing gewoonlijk het bezit medebrengt van de verſnaperingen, die een edelmoedig publiek toewerpt. Zelfs de kunſtige beitel des beeldhouwers van den Baron VAN BRADWARDINE kan geene grootere verſcheidenheid van houdingen hebben afgebeeld; „ hunne houdingen zijn inderdaad vreemder, dan ooit de *heraldiek* ze heeft uitgedacht." Let ook op de ſchrandere uitdrukking van hun knipoogen, waarmede zij de verzekering bevestigen, die van ARISTOTELES af aan tot op den ſcherpſchutter van WASHINGTON IRVING is gemaakt, dat „ de beer de ſlimſte duivel van de wereld is, om een' bijenboom op te ſporen. Een' geheelen dag knabbelt hij aan den ſtam, tot dat hij een gat heeft gemaakt, groot genoeg, om er zijne pooten door te ſteken, en dan haalt hij den honig met bijen en al er uit." Wij hebben ſomtijds hooren klagen, dat de groote beer (*urſus ferox*) beneden in den kuil geen' paal heeft, om te klimmen; maar al had hij er een', klimmen zou hij toch niet, indien het waarheid is, zoo als men algemeen zegt, dat hij deze gave met zijne eerſte jeugd verliest. De reusachtige ſoort, die hier bewaard wordt, doodt en ſleept in zijne woestenijen een' volwaſſen' *biſon* weg, die meer dan duizend pond weegt.

Wij dalen de ſchuinte af, die langs de vlakte loopt, waarop de zwarte zwaan (*cycnus atratus*), niet langer eene *rara avis*, tweemaal haar nest heeft gebouwd, en nu zich in het bezit van twee jongen verheugt, en waar de *Nieuwhollandſche* gans (*cereopſis Novae Hollandiae*) heeft gebroed; en na eenen blik te hebben geworpen op het wild gevogelte, waarmede het groene veld is bedekt, en het kleine meer, waarop het rustig rondzwemt, zich verkwikkende in den regen, die uit eene kunſtige fontein nederſtort en als paarlen van hun waterdigt gepluimte afrolt, blijven wij bij de vogelvlugten, daar tegenover

Digitized by Google

geplaatst, ſtilſtaan. Want onder die vogels vinden wij de gekroonde kraanvogels (*balearica pavonina*), de bevallige *demoiſelles* (*anthropoides virgo*), de ſierlijke *Stanley*-kraanvogels (*anthropoides Stanleyanus*), de fraaije *Curaçao*-vogels, de ſombere reigers en roerdompen, die ſchijnen te treuren om het gemis van het ruiſchende riet, den zonderling gevormden lepelaar (*platalea leucorodia*), de eenzame ooijevaars, zoo wel witte als zwarte, den *Marabou*-ooijevaar (*ciconia Marab.*) met zijn' krijgsmansgang, en den ſecretaris (*gypogeranus ſerpentarius*). Deze laatſte heeft iets zeer karakteristieks, en zijne deftige houding, met eene korte fluweelen broek en magere beenen, herinnert u onwederſtaanbaar aan een' bureaulist van *la vieille France*. Hij heeft een ſtatig en diplomatisch *air*, en offchoon hij op zijne wijze niet misdeeld is van moed, acht hij toch blijkbaar voorzigtigheid beter dan ſtoutheid. Slaat hem gade, als er eene gewone ſlang in zijn hok wordt geworpen. Offchoon hij in groote opgewektheid is, blijft hij toch bedaard. Zijn ſchitterend oog wordt van de ſlang niet afgewend; maar hij houdt zich op eenen afſtand, tot dat hij, de gelegenheid waarnemende, toeſchiet, de ſlang met zijn' poot bij den nek treft, en met zijn' bek het krimpend dier een' moorddadigen ſlag op den kop geeft, die meestal de *coup de grace* is. Maar in allen gevalle trekt de vogel zich terug, het oog nog gevestigd op de ſlang, wier minſte beweging, zoo zij nog leeft, een vernieuwd aanvallen, terugtrekken en bewaken ten gevolge heeft, tot dat er geen twijfel meer is aan den dood van zijn ſlagtoffer; dan nadert de vogel voorzigtig, en begint de ſlang te verſlinden. Zoo handelt de ſecretaris met eene gewone ſlang, wanneer hij in gevangenſchap is; en zijne voorzigtigheid ontſtaat blijkbaar uit het inſtinct, dat hem waarſchuwt en wapent tegen de vergiftige ſlangen, die zijne beſtemde prooi in *Zuid-Afrika* uitmaken. Zijn ligchaamsbouw is verwonderlijk wel ingerigt naar zijne leefwijze, en de lengte zijner pooten, die tot verre omhoog met ſchubben zijn

Digitized by Google

bedekt, waardoor de ſlangentand niet kan heendringen, beveiligt grootendeels de meer wondbare deelen van zijn ligchaam tegen de ſtervende wanhoop zijns vijands, terwijl de beenachtige uitſteekſels van zijne vleugels en zijn ſterke valkenbek zijne aanvallende wapenrusting voltooijen; want in den natuurſtaat zegt men, dat hij, als de ſlang zich tegen hem opheft, haar met den eenen vleugel verdoovende ſlagen toebrengt, terwijl hij met den anderen zijn ligchaam beſchermt; van tijd tot tijd ſtijgt hij met de halfgedoode ſlang hoog in de lucht, en veroordeelt haar tot de verdooving van eenen zwaren val, tot dat hij eindelijk haar den kop klooft met zijnen bek als een *tomahawk*. Nooit zagen wij hem intusſchen iets van dien aard volbrengen in zijne gevangenſchap.

Maar wendt uw oog nu eens op dien ouden gedienden, den *Marabou*-ooijevaar, en verbeeldt u hem, ſtaande achter den ſtoel zijns meesters en zijn deel van den maaltijd verwachtende. SMEATHMAN zag er een' in *Afrika*, die geheel tam was gemaakt. Van zijn hoog nest op de zij-katoenboomen bemerkte hij reeds op eenen grooten afſtand de bedienden, die de ſchotels over de plaats droegen, en wanneer zij de zaal binnentraden, ſchoot hij onder hen neder en nam plaats aan het bovenein der tafel. Het kostte eenige moeite, om vriend *Marabou* de ſchotels te doen eerbiedigen, zoo lang de gaaten er niet waren, en ondanks alle waakzaamheid en de bezems, die men als ſchrikmiddelen bezigde, verdwenen er toch nu en dan plotſeling een paar gebraden vogels; één hap van dien grooten bek, één ſlok van dien afgrond van een keel, en het hoentje was verdwenen.

Wij gaan de pellikanen voorbij met hunne groote zakken, en den *emeus* (*dromajus Novae Hollandiae*) met zijn' trommelzang en kleine familie van geſtreepte jongen, en komen, op onze ſchreden terugkeerende, bij den kleinen, afgelegen', beſchaduwden vijver, waar zwanen en ganzen in goede vriendſchap leven. Die vriend ginds „in rosſen tooi gekleed," is de wilde gans, de oorſpronkelijke ſoort, van welke onze vijvers hunne

Digitized by Google

bewoners hebben gekregen. Maar wij moeten onze voetstappen wenden naar het adelaarshok, en wij belijden, dat wij er nooit voorbijgaan zonder een pijnlijk gevoel. Arenden, lammergieren, condors, bewoners der lucht, geboren om boven *Alpen* en *Andes* te zweven, zien wij hier in hulpelooze, hopelooze gevangenschap. Ziet den opwaarts gerigten blik van dien gouden arend, ja aanschouwt den schitterenden bol van zijn oog; smeekend staart hij naar boven; hoe onmogelijk is het, de hoop te vernietigen! Hij spreidt zijne breede vleugels uit, springt op naar de bron des lichts, slaat tegen het traliewerk en valt zwaarmoedig neder. Het is hier DANTE's hel: *Lasciate ogni speranza, voi ch' entrate!* (Vaarwel de hoop, voor wie hier binnentreedt!) Wij weten niet, wat de heeren opzigters zouden zeggen of doen, indien wij aan onzen lust gehoor gaven; maar nooit zien wij deze ongelukkigen zonder een onbeschrijfelijk verlangen, om hunne boeijen te verbreken en den geheelen stoet van deze

„ Uit vuur gevormde kindren van de zon"

vrij te laten. — Welk eene verzameling! Welk een bewijs, dat onze koophandel zich tot aan het eind der aarde uitstrekt! Ziet dien condor, vóór weinige jaren nog een fabelachtig wezen, en herinnert u dan, dat *Sir* FRANCIS HEAD op de *Andes* een' mijnwerker met zulk een dier zag worstelen. Daar is ook de *Nieuwhollandsche* arend met den wigvormigen staart (*aquila fucosa*), een van wiens geslachtgenooten, naar men verhaalt, op den bekwamen en dapperen FLINDERS neêrviel, hem waarschijnlijk voor eenen kangaru aanziende. Verder zit in deftige eenzaamheid een andere arend, de *vernieler*, uit *Zuid-Amerika* (*harpyia destructor*). Hij werd van *Maranham* gezonden te gelijk met den koning der gieren (*sarcoramptius papa*), maar, *soit dit en passant*, hij at zijne Majesteit gedurende den overtogt op. Gij moet hem zien, wanneer hij vertoornd en met opgezette veêren

Digitized by Google

„ Zijn' vreeſelijken bek en 't blikſemen der oogen"

vertoont. Zijne beenen, of, zoo als de *ornithologen* ze juiſter noemen, zijne voeten, zijn geweldig groot. Een groote kater werd eens in zijn hok gebragt. Hij vloog er op aan, en verbrijzelde hem, met éénen tred van zijnen poot, den rug; vervolgens nam hij hem in zijne klaauwen op en ſprong op zijnen ſtok, en, hem met zijne ontzettende vleugels bedekkende, krijschte hij zijnen lijkzang. De dood van den kater was oogenblikkelijk.

Het geſchreeuw der gieren heeft het klagelijk gehuil der magere wolven doen ontwaken. De gedaante des lands is vrij wat veranderd, ſedert EDUARD I het bevel uitvaardigde, om ze in *Gloucester*, *Worcester*, *Hereford*, *Salop* en *Stafford* uit te roeijen. Wij behoeven niet te zeggen, dat deze hier buitenlanders zijn; want weinigen zijn er, die niet weten, dat de laatſte inlandſche wolf omtrent het jaar 1680 door de hand van *Sir* EWIN CAMERON is gevallen. Wie kan hen zien of hooren, zonder voor zijnen geest hunne onvermoeide en onafgebrokene vervolging van MAZEPPA te aanſchouwen?

Een' blik werpen wij op de luipaards en op de overige verſcheurende dieren, die naast de beeren zijn gehuisvest, en wij komen tot de *ſchepen der woestijn*. Welke beelden van de eindelooze vlakte tooveren zij voor den geest! Aanſchouwt hunnen veerkrachtigen voet, zoo verwonderlijk geſchikt, om hen op het drooge zand van de woestijn te dragen. Vandaar hun geruischlooze ſtap. „ Wat mij altijd heeft getroffen," zegt MACFARLANE, „ als iets zeer romantisch en geheimzinnigs, was de ſtille tred van den kameel, veroorzaakt door den ſponsachtigen aard van zijnen voet. Hoedanig de grond ook moge zijn, zand of rots of weide of ſtraatſteenen, gij hoort nooit eenen voetſtap; gij ziet een groot dier u naderen, ſtil, als eene wolk op de lucht drijvende, en zoo hetzelve geen ſchelletje draagt, zal uw zintuig des gehoors, hoe ſcherp het ook moge zijn, u deszelfs nadering niet doen bemerken." Deze hier behooren tot de *Arabiſche* ſoort (*camelus dromedarius*), en daartoe behoort ook de zoogenoemde ſnelle dromedaris (*el heirie*). „ Over deze vlugge kameelen met een' *Arabier* van *Suſe* ſprekende," zegt een ander reiziger, „ verzekerde hij mij, dat hij een' jongman kende, die hartstogtelijk verliefd was op een

Digitized by Google

meisje, dat eene hevige begeerte uitte naar eenige oranjeappelen. Te *Mogadore* waren zij niet te bekomen, en *Marocco*-oranjeappelen waren ook de verlangde. De *Arabier* bekiem bij het aanbreken van den dag zijn' *heirje*, ging naar *Marocco*, ongeveer honderd Eng. mijlen van *Mogadore*, kocht de oranjeappelen, keerde des avonds na het sluiten der poort terug, en zond de appelen, door eene schildwacht van de batterijen, naar zijne beminde." Vroeger waren de lama's, de kameelen der Nieuwe Wereld, geplaatst, waar nu de eigenlijke kameelen zijn.

Wij komen nu bij de antilopen met hare kwijnende donkere oogen, en de fazanten met hunne schitterende vederen. Gewoonlijk vindt men hieromtrent ook een veldhoen, een gevangene, dien wij van ganscher harte beklagen. Een hoenderhok in plaats van het uitgestrekte heiveld, en vertrapt en morsig gras in plaats van het versche en wilde heikruid! Beter ware het voor het arme dier, vrij rond te zwerven, op gevaar van met een schot in zijne vlerk ter neder te storten, dan aldus een vreugdeloos en onnatuurlijk leven voort te slepen. Wij moeten den stumper aan zijn lot overlaten en den otter gaan bezoeken, nadat wij eerst onze hulde hebben gebragt aan dat eerwaardige dier, de *phoca*, een broertje of zusje van het zeekalf, dat den dapperen Kapitein MAC INTYRE overhoop wierp en den stok van Mr. OLO BUCK van *Monkbarns* als *spolia opima* medenam.

Zie, men heeft den visch in het water geworpen, en de otter duikt naar beneden. Hoe snel vordert hij op zijnen weg onder water met zijne roeipooten, van tijd tot tijd bovenkomende en met eene bevallige buiging vervolgens weder onderdulkende, om zijne jagt voort te zetten! Hij glijdt naar den bodem; want zijne oogen zijn als 't ware boven op zijn hoofd geplaatst, ten einde hem in staat te stellen, om met naar boven gerigten blik voordeel te trekken van de onwetendheid zijner prooi, als deze boven hem zwemt. Let op de vlugheid, waarmede hij zich wendt; hij heeft den visch gegrepen en verlaat het water, om hem aan den oever te verslinden. Maar, zal men zeggen, hoe opmerkelijk en belangwekkend, het is toch geen liefelijk tooneel en zweemt naar wreedheid. Bijna elke visch, die op de tafel komt der gevoelige schoone, die dit schouwspel veroordeelt, heeft veel meer te lijden; want gewoonlijk moet dergelijke visch in doodsangsten blijven spartelen. Zij, die zich niet

Digitized by Google

ergeren aan de bot, die op de vischbanken rondſpringt, en waarnaast de zeekreeft met verdroogde ſcharen ligt te ſterven, hebben waarlijk geen reden om den armen otter te beſchuldigen! Wij willen zwijgen van de teêrhartigheid, aan aal en paling betoond, en laten dat onderwerp aan de glimmende kolen en de verſchoonende welſprekendheid van *Monſieur* UDE over. Onze otter, ſchoon wreed, zoo als wij hem hoorden noemen, is toch medelijdend. Zoodra hij den visch gegrepen heeft, verlaat hij het water, verplet met éénen beet den kop, en berooft hem van alle gevoel.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

OLIVIER GOLDSMITH, DESZELFS LEVEN EN GESCHRIFTEN.

Het oordeel, 't welk men over den kunst- of letterbeoefenaar, over den man van verbeelding velt, zal ſteeds onvolledig en onregtvaardig wezen, wanneer men zijn gedrag en zijne werken van elkander ſcheidt, en hem aan denzelfden regel van zedekunde wil onderwerpen, die aan de overige menſchen tot wetboek dient. Vergeet voor een oogenblik, dat JEAN JACQUES ROUSSEAU, RAPHAËL, MICHEL-ANGELO, *Lord* BYRON den *Emile*, de *Transfiguratie*, het *jongſte Oordeel* en *Childe Harold* hebben voortgebragt; vestig het oog alleen op hunne daden; beoordeel hun leven, gelijk gij het leven van eenen winkelier of eenen handwerksman beoordeelen zoudt, zoo zal het u weinig achting of genegenheid inboezemen. De laagheid van ROUSSEAU's betrekkingen en de dwaasheid van deszelfs hoogmoed zullen u tegen de borst ſtooten; het wellustige van RAPHAËL zal u ontnuchtig en liederlijk voorkomen; MICHEL-ANGELO's ſombere woestheid en barſche menſchenhaat zullen afkeer bij u wekken; bij BYRON zult gij al de armzaligheden der ijdelheid, der ingenomenheid met zichzelven, der gemaaktheid en grilligheid ontmoeten.

Het ware leven dier op zichzelven ſtaande wezens moet niet in hunne dagelijkſche gedragingen, maar in de vruchten hunner denkenskracht gezocht worden; zij beſtaan inderdaad ſlechts door hunne werken. Daar vindt men den afdruk hunner ziel; daar de uitdrukking dier grondbeginſelen, welke zij noch tijd, noch moed, noch geduld hebben, door daden te verwezenlijken. Het tegenſtrijdige, dat men behagen ſchept

Digitized by Google

tusſchen hunnen arbeid en hun gedrag op te merken, is eene ſchijnſtrijdigheid; om hun gedrag bekommeren zij zich weinig. Hunne gedurige gewoonte, om de daad aan het gepeins, de werkelijkheid aan het herſenbeeld op te offeren, brengt eene bedroevende uitkomst te weeg. Terzelfder tijd dat de gedachte krachtig en ſchitterend uit hun brein ontſpringt, blijft het gedrag onvolledig, hinkend, vol van zwakheden en in niets eenparig of zichzelven gelijk.

In plaats van deze buiten de gewone lijn ſtaande perſonen te beſchuldigen, behoorde men hen te beklagen; zij gelijken naar die zieken, bij welke de levensſappen, zekere deelen des ligchaams verlatende, aan andere leden eene overmatige voeding gaan toebrengen: alsdan ontwikkelt zich de gedrogtelijke zamenparing van eene beklagenswaardige atrophie met eene hypertrophie, die het oog verſchrikt. Ongelukkiglijk vereischt en veroorzaakt het beroep van den letteroefenaar, den kunſtenaar en den denker die verbreking van het normale evenwigt. Men moet geene grootere verbazing gevoelen, hen onbedachtzaam te zien handelen, dan men zich verwondert, van iemand uit de mindere ſtanden eenen brief te ontvangen, waarin de ſtijl niet juist of niet ſierlijk is. Bij dezen is het onervarenheid in de kunst van ſchrijven, bij de anderen onervarenheid in de kunst van leven; hier gebrek aan verſtandelijke oefening en zwakheid van geestvermogen, daar eene te ſtout, te onafgebroken ontwikkelde verſtandskracht, die, wederregtelijk de plaats innemende, welke aan de gezonde rede toekomt, haar ſchitterend ſlagtoffer een betreurenswaardig onvermogen ten geſchenke geeft. Er behoort niet weinig toe, om zijn leven te regelen: hebben zij er tijd, wil, kracht toe, die lieden, geheel verdiept in iets, hetwelk aan hun oog nog veel grooter voorkomt, in eene moeijelijke, maar voor hen hoogstbekoorlijke ſchepping, eene onafgebrokene voortbrenging, eenen hartstogtelijken, maar gebiedenden arbeid? Zij hebben regt op edelmoedige toegeeflijkheid; of liever, het gemeene regt zou te hunnen opzigte onregt worden. (*)

(*) Op ſoortgelijke wijze heeft men onder ons ook getracht, de gebreken van eenen BILDERDIJK te vergoeilijken. Zoo hebben dan Geleerden, Dichters en Kunſtenaars een' vrijpas in het gebied der zedelijkheid! Maar, zou deze even geldig zijn voor eene Hoogere Regtbank, van welke geen beroep valt? — *Vert.*

Digitized by Google

Onder de uitſtekende mannen, welke *Engeland* voortgebragt heeft, is er geen, die op eene volledigere en tevens zonderlinger manier bewijs levert van de zoo even door ons voorgezette ſtelling, dan de vermaarde GOLDSMITH. Zoo vermogend is het contraſt tuſſchen de netheid van zijnen ſtijl en de ſlordigheid van zijn leven, het aanlokkelijke zijner werken en het terugſtootende zijner handelingen, dat men ter naauwernood aan de identiteit dier twee verſchillende perſonen gelooven kan, van welke de een, met de pen in de hand, zoo kiesch en zoo aandoenlijk, de ander, in kroegen zoo wel als gezelſchapszalen, zoo belagchelijk en zoo onbeſchoft was. Was dan waarlijk de ſchrijver van den *Predikant van Wakefield* een dronkaard en een ſpeler? Die innemende prediker van braafheid en goede zeden, trad hij dezelve in zijn gedrag met voeten? Men zou geneigd zijn, hem niet alleen voor een ſlecht, maar voor een verſtandeloos mensch te houden.

Het is zoo moeijelijk, om over GOLDSMITH een juist oordeel te vellen, dat de meesten der *Engelſche* critici zulks opgegeven hebben. Gij zult van dezen zonderlingen man niet een enkel welgetroffen portret vinden, noch bij de ſchrijvers, die zijne tijdgenooten geweest zijn, noch bij hen, die naderhand de bijzonderheden van zijn leven hebben opgezameld. Men heeft het voor beter gehouden, een zoo netelig onderwerp onaangeroerd te laten; want waarom toch eene karakterontleding beproefd, die onmogelijk ſcheen? Na drie of vier wonderlijke anecdoten, welke al de levensbeſchrijvers elkander als bij erfenis overmaken, en die, niet zonder grond, den lezer moeten voorkomen met GOLDSMITH's naam en bekwaamheid weinig te ſtrooken, vernomen te hebben, weet hij eigenlijk nog iets minder dan te voren. Men verhaalt u, dat GOLDSMITH een zwendelaar, iemand zonder eer of trouw, een man van genie, een uitmuntend mensch, een aangename gezelſchapper en een bevallige prater geweest is. Welk juist denkbeeld kunt gij uit deze opeenſtapeling van lofredenen, verwijtingen en beſchuldigingen opdelven? Waar geeft men u het beeld van zijn karakter? Waar ontleedt men de zedelijke ſpringveren, welke dien zonderlingen man hebben doen handelen? Wie zegt u, hoe het komt, dat zijn zoo uitnemend zedekundig talent niet meer invloeds gehad hebbe op zijne handelingen, en hoe er zulk een volſtrekt gebrek aan wilskracht beſtond bij eenen man,

Digitized by Google

wiens aangeborene goedheid en vurige gevoeligheid ieder erkent? Kon dan dat gelukkige inſtinct, hetwelk zijn genie uitmaakte, die uitgelezen ſmaak voor het goede en ſchoone, zich niet anders openbaren dan door welgeſchrevene bladzijden? Had het geen ander wezenlijk aanzijn, dan in zijnen ſtijl? en kon het de magt van dien invloed niet ook over het leven en de daden van GOLDSMITH uitſtrekken?

Helaas! het is maar al te waar: een der grootſte dichters, welke *Engeland* immer bezeten heeft, was, wat zijn gedrag betreft, weinig anders dan een kind; goed, zonder te weten waarom; boos en gevaarlijk, zonder te weten hoe; de ſpeelbal van al zijne kleine driften; vol bevalligheid, zelfs in zijne gebreken, en vergeving winnende voor zijne zwakheden, door de opregtheid en ongedwongenheid, waarmede hij er zich aan overgeeft. Zonderlinge toeſtand van het genie, en vooral van het dichterlijke genie! Zoodanig was het kinderachtige, maar van dichtvuur doorgloeide leven van LA FONTAINE in *Frankrijk*, van GOLDSMITH in *Engeland*. Kinderen van inſtinct, hartstogt en grilligheid, kan niemand voorſpellen, en weten zij zelve niet, waartoe zij, onder geleide van deze gevaarlijke gidſen, geraken. De hooge gevoeligheid, de teedere aandoenlijkheid, welke de eerſte beſtanddeelen van het poëtiſche temperament ſchijnen te zijn, vereiſchen als 't ware eene maagdelijkheid van indruk, eene friſchheid en bijna kinderlijkheid der ziel, welke niet ſtrookt met de manskracht der rede, met de ſtandvastigheid der beſluiten en met het vermogen van den wil. Al de gebreken van het *Ierſche* volkskarakter, al die van dat der poëten, vertoonen zich zoo levendig en zoo volledig bij GOLDSMITH, dat men vruchteloos elders een nieuwer en belangrijker onderwerp van zielkundig onderzoek zou opſporen.

In de eerſte jaren der achttiende eeuw leefde, in een klein dorpje van *Ierland*, uit weinige armelijke hutten zamengeſteld, en den naam van *Pallas* dragende, (een zonderlinge mythologiſche naam voor zulk eene plaats) een behoeftige Protestantſche predikant met een zeer talrijk gezin en eene zeer matige ambtsbezoldiging. Bij de behoeftigheid van dit huis voegde zich eene verregaande ligtzinnigheid, eene zonderlingheid van gedrag, die aan ieder ſtof tot ſchertſen gaf. Het was een algemeen geroep, een gevoelen, waaromtrent ieder het eens was, dat de familie GOLDSMITH naar geene andere familie geleek; dat het de goedhartigſte, maar ook de

Digitized by Google

ligtzinnigſte menſchen waren, welke men vinden kon. Sommige lieden beweren, dat de heldhaftige Generaal WOLFE in eenige betrekking van maagſchap met de GOLDSMITH's ſtond, en dat dit ook het geval geweest was met OLIVIER CROMWELL. Niets zou minder te verwonderen zijn. Alleen oppervlakkige verſtanden zijn in ſtaat, den invloed der raſſen (men vergunne ons hier dit woord) te loochenen; en alwat men van de familie GOLDSMITH verhaalt, ſtrookt volkomen met de avontuurlijke edelmoedigheid en de tevens gevaarlijke en vermogende oorſpronkelijkheid der twee door ons vermelde namen.

De voorbeelden, waarmede de jonge OLIVIER GOLDSMITH te huis omgeven was, leerden hem noch beradenheid noch vooruitzigt. Eene oude vrouw uit het dorp onderwees hem het alphabet; al de ſcholen van den omtrek zagen hem beurtelings binnen derzelver wanden, zonder aan dien vlugtigen geest de gewoonten van vlijt en vastheid te kunnen mededeelen. Toen reeds was hij, hetgeen hij al zijn leven blijven moest: een los, maar gevoelig kind, hetwelk door de geringſte omſtandigheid weggeſleept en van zijne beſluiten verlokt werd; zoo onafgebroken vrolijk en goed geluimd, dat men hem hetgeen hij misdreven had wel moest vergeven; geneigd tot werkeloosheid en vermaak; niet in ſtaat tot eenige ernſtige inſpanning of duurzame oplettendheid. Somwijlen ſchoten, uit deze hem zoo geliefde vadzigheid, ſtralen van licht, die van eene zoo ſchitterende verſtandswerkzaamheid getuigden, dat ieder daarover verbaasd ſtond. Men gaf aan den armen Protestantſchen predikant en deszelfs vrouw den raad, om hunnen zoon voor de kerk te doen opleiden, en hem naar het *Trinity-College* te *Dublin* te zenden. Maar, zelfs om een bloote *Sizar*, dat is een dienend ſcholier, op die Univerſiteit te wezen, waren zekere uitgaven noodig, en het arme gezin moest zich daartoe vele ontberingen getroosten.

Beſtuderen wij nu eens den kleinen mensch, van wien men hoopte een eerwaardig lid der Anglikaanſche kerk te maken, en dien de natuur tot een' Genie beſtemd had! »Vóór en boven alles poëet, door de uiterlijke dingen getroffen, ligtgeraakt en hoogmoedig, voelde het knaapje, dat tot nog toe vrij en vrank door de bosſchen en velden rondom zijn geboortedorp gezworven had, zijne eigenliefde ſmartelijk gekwetst, toen de Univerſiteit hem als *Sizar* toeliet, en aan

Digitized by Google

de behoeftigheid zijner ouders die foort van beurs meende te moeten verleenen, welke door het vernederende eener zekere knechtſchap gekocht wordt. De vadzigheid van het kind vermeerdert nog: van het oogenblik, dat het in het collegie opgenomen is, ziet men het ſteeds als de boetende ziel van eenen afgeſtorvene rondwaren aan de deur van zijnen kerker, omſtreeks de noodlottige traliën, die het van zijne vrijheid geſcheiden houden. Ongetwijfeld zeer verkeerd gehandeld. Zijne moeder is in een' lijdenden toeſtand; zijn oude, door ligchaamsgebreken gefolterde vader grondt zijne eenige hoop van vergoeding en troost op de vlijt van zijnen zoon. Ieder uur zijner ſtudiejaren kost aan de eerlijke armoede der familie eene opoffering. Maar GOLDSMITH's zonderlinge en hartstogtelijke geaardheid zegeviert over al deze bedenkingen; hij verveelt zich en is ongelukkig; weldra zoekt hij afleiding en zelfvergeting in vermakelijkheden, in geldopnemen en buitenſporigheid. Heeft de maatſchappij hem de eer ontzegd, welke zij aan rijkdom en hooge geboorte bewijst, zoo wil hij echter, dat men van hem zeggen zal, dat hij een lustig leven weet te leiden en iemand van aangenamen omgang is. Hij, die geen brood heeft, legt op zijn armelijk kamertje een bal aan, en noodigt de dames der ſtad op hetzelve. Met reden klaagt men over zulk een gedrag; hij wordt boos, houdt een vuistgevecht met zijnen meester, en, ſteeds beheerscht door eene onwederſtaanbare aandrift, die meer naar inſtinct dan naar redenering gelijkt, loopt hij weg en vlugt naar *Cork*, ter naauwernood gekleed, ſlechts met een' ſchelling in den zak, en zonder te weten, wat er van hem worden moet. Zijn broeder reist hem na, achterhaalt hem, hernieuwt zijne deerlijk gehavende kleeding, en brengt hem met geweld in het collegie terug. Het was wel goed van dien broeder, te hopen, dat een aard als die van den jongen OLIVIER voor verbetering vatbaar was; maar al te veel uitmuntende en zeldzame hoedanigheden waren onder zijne belagchelijke gebreken gemengd, dan dat dit wonderlijke geheel vóór zijnen dood eenigerlei verandering ondergaan zou hebben. Datzelfde kind, hetwelk zoo ondankbaar jegens zijne ouders was, gaf zijne kleederen weg aan eenen armen man, wiens geſcheurde lompen en behoeftige toeſtand zijn medelijden gewekt hadden: hij dacht er hierbij niet aan, dat zijne garderobe bijna even ſlecht voorzien was als die van den arme, dien hij te hulp kwam. Zijn

Digitized by Google

levendige en onafhankelijke geest gevoelde eene diepe verſmading voor al de ſtudiën, waarop ieder rondom hem zich toelegde. Uit volle keel de fraaije tafel- en minneliederen van oud-*Ierland* aan te heffen; zijne makkers door goedverteldе ſprookjes te doen lagchen, hierin beſtond al de eerzucht van den jongen GOLDSMITH. Het collegieleven, dat voor hem met een zoo onaangenaam geval begonnen was, bleef van zijnen kant eene reeks van buitenſporigheden, die natuurlijk derzelver ſtraf niet ontgingen. „ Niets is gevaar-„ lijker," zeide hij naderhand, „ dan ons akademieleven, „ voor jongelingen, met ſterke hartstogten, gevoeligheid en „ eerzucht begaafd. Wel is waar die Univerſiteiten leveren „ ſchoone en groote hulpmiddelen aan behoeftige jonge lie-„ den; maar zij moeten van koelen aard en van geregelde „ geneigdheden wezen." Bij het ſchrijven van deze woorden herinnerde GOLDSMITH zich voorzeker de misſlagen en het lijden zijner jeugd.

Dus hadden dan, door de werking van ijdelheid en hartstogten, al de neigingen van den jongen man eene verkeerde rigting genomen. Toen hij het collegie verliet, was hij de laagſte in rang van de acht dienende ſtudenten, die te zamen op de Univerſiteit gekomen waren. Zijn vader was overleden, en had eene weduwe achtergelaten, welke ter naauwernood genoeg had om te leven. Deze arme vrouw had niets verzuimd om haren zoon te bederven. Zij ontving hem met opene armen, toen de arme *Sizar* met de laagſte plaats terugkeerde. Wat hem betreft, het kwam hem niet in de gedachte, zijne moeder van het kleine inkomen te berooven, dat haar nog overbleef, noch van het vierendeel ſuiker, waarmede, zegt zijn levensbeſchrijver, zij genoodzaakt was zich eene maand lang te behelpen: neen; maar, daar hij een *Iersch* edelman was, ging hij, van kasteel tot kasteel, die gereedelijk verleende gastvrijheid ontvangen, door welke de grondeigenaars van dat land zich zoo vrolijk aan den bedelzak helpen. GOLDSMITH's aangeboren ſmaak voor lage genietingen en voor het ambacht van lustigen tafelvriend verloor bij deze proeve niet. Nu eens aan den diſch van den eenen of anderen kleinen edelman, dan weder in de kroeg der plaats gezeten, legde hij de laatſte hand aan zijne opvoeding als man van vermaak, aan zijne ſtudie van onbekommerd epicurismus. Ontijdige aalmoezen; geldopnemingen, die ook zijne toekomst moesten drukken; eene ſteeds

Digitized by Google

aangroeijende gedachteloosheid; onachtzaamheid, met zinnelijkheid vereenigd; buitensporigheid meer dan ondeugd, — ziedaar GOLDSMITH's jeugd! Niets bereidde hem tot den geestelijken stand, dien hij omhelzen wilde. Steeds gereed om de behoefte van anderen ten koste van eigen welwezen te ondersteunen, moet men echter erkennen, dat nooit iemand erger tegen het betamelijke zondigde. Meer een in het wild opgegroeid kind, dan een beschaafd man, blijft men onzeker, of sommige zijner daden aan spotlust dan wel aan onbehendigheid toegeschreven moeten worden; zoo verregaand belagchelijk en wonderlijk is derzelver onvoegzaamheid. Het is tijd voor hem, zich te laten ordenen. SYNGE, Bisschop van *Elphyn*, wil hem ondervragen. GOLDSMITH, die naar een' zoo ernstigen en eerwaardigen levensstand dingt, verschijnt in eene broek van scharlaken pluis; de Bisschop vraagt, wie toch de gek is, dien men hem toegezonden heeft, en GOLDSMITH's even onberadene als onkunde verradende antwoorden doen hem voorts geheel afwijzen.

Niettegenstaande dit alles, was hij algemeen bemind. Het was een dier menschen, die met u schreijen, met u lagchen, u vervrolijken zelfs dan, wanneer gij hen bestraft, en welke gij bijna niet over u verkrijgen kunt te berispen, zoo zeer schijnen u hunne ondeugden uit een onoverkomelijk instinct en niet uit eene werking van hunnen wil te ontspruiten.

GOLDSMITH had eenen oom, CONTARINE geheeten, die eene goede figuur in eene comedie gemaakt zou hebben. Zoo dikwerf zijn schavuit van een' neef de eene of andere dwaasheid beging, was de oom bij de hand, om dezelve te herstellen of te vergoeden. Ons verloren zoontje stelt zich, gelijk wij gezien hebben, buiten staat, in den kerkelijken stand te treden; oom CONTARINE geeft hem vijftig guinjes in den zak, en zendt hem naar *Dublin*, om er in de regten te studeren; hij gaat er in een speelhuis, en begint zijne regtsstudie met de vijftig guinjes, waaruit zijn vermogen bestaat, te verspelen. Een fraai begin zeker! Hoe zal hij zich nu uit de verlegenheid redden? De goede jongen is zelden verlegen, en vindt hij al overal middelen om kwaad te doen, zoo vindt hij ook overal vrienden, die hem uit den nood helpen. Ik weet niet welke familie zich door het open en hartelijk voorkomen van den jongen speler laat misleiden en hem de opvoeding van twee kinderen vertrouwt. De keus van zulk eenen Gouverneur toont duidelijk, hoe gemak-

Digitized by Google

kelijk GOLDSMITH's buitensporigheid in de oogen van anderen genade vond. Onverſaagd treedt hij in deze familie, om er aan de kinderen de zedekunde te leeren, welke wij gezien hebben dat hij zelf zoo uitmuntend beoefent, en het Latijn, dat hij zelf gebrekkig geleerd heeft. Naauwelijks heeft hij zijn onderwijzersambt aanvaard, of hij begint, met den vader, den Heer FLYNN, kaart te ſpelen. Deze wint hem een jaar traktement af, en GOLDSMITH kiest het hazepad, terwijl hij het noodlottige huis verwenscht, waar men, zegt hij, hem vreeſelijk opgeligt heeft.

Zijne moeder ſchrijft hem, om hem van zulk een gedrag rekenſchap af te vorderen; hij antwoordt haar in een' zoo kluchtigen, zoo vrolijken, zoo wonderlijken brief, dat geheel de moederlijke toegeeflijkheid voor den ſchuldige gewekt wordt; zij kan het niet meer van haar hart verkrijgen, te knorren of te klagen; zij vermag niets anders, dan hem te omhelzen en te ſchreijen. Door zulk eene onvermoeide toegevendheid in zijn wangedrag aangemoedigd, gaat hij daarin al verder voort, zonder dat de inſtinctmatige goedheid, waarmede de natuur hem begiftigd heeft, door zijne onberadene zedeloosheid verſtikt wordt. Onverdroten, en zonder belooning of belang, helpt hij zijnen broeder HENRY, die een kerkelijke en ſchoolmeester is, in deszelfs bezigheden; al zijnen tijd, dien hij niet aan de genoegens van de tafel toewijdt, offert hij hem op; hij is gehéel aan hem verknocht, is alwat men ſlechts van hem verlangen kan, van het beste humeur, en neemt ieder door zijne minzaamheid in, tot op het oogenblik, dat die zoo beminde broeder hem ik weet niet welk gering verwijt doet. De ligt ontvlammende GOLDSMITH neemt zulk eene vrijheid kwalijk: eene op zichzelve vrij onbeduidende berisping beantwoordt hij met een ſcheldwoord; er ontſtaat een hevig geſchil; de beide broeders worden haudgemeen. Ziedaar een dier ergerlijke tooneelen, welke in het leven van dien dwaas, van dat genie, gedurig voorkomen! Maar hoor, wat er het gevolg van wordt: de broeders ſcheiden, beide evenzeer op elkander verſtoord en verbitterd; jaren verloopen, en toen GOLDSMITH, een groot ſchrijver en dichter geworden, het beeld van eenen voortreffelijken dorpspredikant, „den voorvechter," zegt hij, „der nuttigſte deugden," wil ontwerpen, denkt hij aan zijnen broeder; aan hem draagt hij zijnen on-

Digitized by Google

ſterfelijken *Reiziger* op, eene der ſchoonſte elegiën, welke het hedendaagsch *Europa* heeft voortgebragt.

Die broeder, met wien hij een vuistgevecht gehouden heeft, ontmoet niet veel geluk in de wereld, hoe achtingwaardig zijn karakter en gedrag ook mogen wezen. GOLDSMITH daarentegen is nu een perſoon van gewigt geworden: hij verzoekt voor dien broeder eene opengevallene predikantsplaats, waarover *Lord* NORTHUMBERLAND, de Gouverneur van *Ierland*, beſchikking heeft. Moet men niet inderdaad veel vergeven aan die uitmuntende harten, welke ſteeds tot vergiffenis bereid zijn? Is het geene onbillijkheid, liefde te weigeren aan hen, die te midden hunner dwaasheden deze hemelſche liefde nooit verzaken?

De maatſchappij, welke men van hardheid en ongevoeligheid beſchuldigt, heeft nogtans in dit opzigt een zeer juist gevoel. Zoodra zij goedheid van hart in eenig wezen meent te ontdekken, hoe gebrekkig en ongeregeld dat wezen ook zij, hoe ook deszelfs gedrag haar kwetſte en hare blaam verdient, wapent zij zich met eene ongeloofelijke toegeeflijkheid. Men zeide, dat die OLIVIER GOLDSMITH een wonderlijk ſlag van een' man was; maar men veronſchuldigde, men beminde hem zelfs. Oom CONTARINE werd niet moede, de gaten te ſtoppen, welke de kwistzieke ſmaak van zijnen neef onophoudelijk in zijne eigene toekomst en perſoonlijke achting maakte. „Ik was een lichtmis en een ſlechtaard, mijzelven hatende en door anderen verſmaad, (roept de arme OLIVIER in eenen brief aan zijnen oom uit) toen gij mij te hulp gekomen zijt. Wat was mijn lot? Armoede; hopelooze armoede. Reeds bezweek mijn vrolijke aard onder zwaarmoedigheid, toen gij tusſchenbeiden kwaamt, en ik was gered."

Wat hij zeide, was waar; maar, zoo al CONTARINE edelmoedig handelde, bewijzen deze zoo vurige uitdrukkingen, dat GOLDSMITH geen ondankbare was. Op nieuw door die voorzienigheid, gelijk hij zijnen oom noemde, en die hem geen oogenblik verlaat, van den vereiſchten ballast voorzien, ſteekt hij uit het onberaden *Ierland* over naar het wijsgeerige *Edimburg*. Mislukt theologant, mislukt regtsgeleerde, wendt hij zich thans tot de geneeskunde; en er is geen twijfel aan, of hij wordt een uitmuntend doctor, zoo ſlechts die groote kunst op dezelfde wijs is aan te leeren, als men eene pil doorſlikt. In korten tijd is het geld van

Digitized by Google

den goeden oom CONTARINE doorgebragt. In plaats van zich bekwaam te maken om anderen te genezen, leert GOLDSMITH, bij ondervinding, hoe men alle ziekten opdoet, welke de dochters zijn van onmatigheid en buitensporigheden. Ook is hij weldra op de plaats gerangschikt, die hem toekomt; en, zoo hij al niet slaagt den eernaam van een goed geneesheer te winnen, overstijgt eerlang zijn roem van grappenmaker en aangenamen verteller de middelrangen der maatschappij, en bereikt het oor van den Hertog VAN HAMILTON. Deze laat hem tot zijne tafel toe, omtrent op gelijke wijs, als de groote heeren der Middeleeuwen er hunne hofnarren aan toelieten. OLIVIER lachte steeds, praatte, zong, speelde en verloor. Maar reeds deed die menschenkennis, welke hem tot een' der eerste schrijvers van *Engeland* moest maken, hem al het vernederende van zijnen toestand inzien; hij gevoelde het treurige, dat er gelegen was in het geringe gewigt, hetwelk aan zijnen persoon en aan zijne tegenwoordigheid gehecht werd. Dus schrijft hij aan zijnen broeder: „Denk niet, dat ik mij door dit goed onthaal laat bedotten; dagelijks vind ik mijne plaats aan zijnen disch, niet omdat men achting voor mij heeft, maar omdat ik de heeren weet te vermaken." Naauwelijks heeft hij met deze woorden bewezen, hoeveel doorzigt en gezond oordeel in dezen gewaanden hofnar verborgen lagen, of zijne dwaasheid komt sterker dan immer te voorschijn. „In het jaar tijds, dat ik hier heb doorgebragt, (schrijft hij aan zijnen broeder) heb ik den geheelen kring der geneeskundige studiën doorloopen." Tafelende en drinkende, het gezelschap vermakende, pharo spelende, had dus GOLDSMITH het zoo uitgebreide veld der geneeskunde doorstreefd, was hij een BOERHAAVE of een HIPPOCRATES geworden! Maar GOLDSMITH was de man der begoochelingen; men moet hem zoo iets vergeven. Hij krijgt in het hoofd, om naar *Leyden* te gaan, het land der groote anatomici en der wijsgeeren in de geneeskunde; naar *Leyden*, waar hij een van de geleerdste doctoren der eeuw zal worden: hij twijfelt er geen oogenblik aan; hij schrijft het zijnen broeder, en deze zegt het weder aan zijnen oom. Maar, hoe komt hij naar *Leyden*? Op den voet, waarop hij geleefd heeft, kan men wel begrijpen, dat hij tot over de ooren in schulden steekt; niet alleen zijne eigene, maar die van anderen. Hij, die niets heeft, is voor eenigen zijner even verkwistende

Digitized by Google

makkers borg gebleven; maar de knoop is niet onoplosbaar; voor GOLDSMITH heeft de fortuin altijd het een of ander onverhoopt redmiddel over. Terwijl oom CONTARINE de zaken van den aanstaanden doctor vuit en in de kosten zijner studiën voorziet, betalen twee zijner makkers zijne schulden en geven hem zijne vrijheid terug. Ik heb menigeen gekend, die, bij een ordelijk en zedelijk gedrag, geene zoo dienstvaardige, tot opofferingen bereide vrienden gevonden heeft.

(Het vervolg en slot hierna.)

TREURIGE LOTGEVALLEN VAN DEN' RUSSISCHEN PRINS.

Wat kan de blinde staatzucht brouwen,
Wanneer zij raast uit misvertrouwen?
Wat luidt zoo schendig, dat haar rouwt?

J. V. D. VONDEL.

Onder de beklagenswaardigste, doch minst bekende, slagtoffers der staatkunde behoort ongetwijfeld de jonge Czaar IWAN, wiens lot eenige gelijkenis heeft met dat van den geheimzinnigen persoon, onder den naam van *het ijzeren Masker* in de *Fransche* geschiedboeken overbekend; doch men is beter in staat, de geschiedenis van den *Russischen* Vorst, dan die van laatstgemelden gevangene, na te vorschen.

IWAN stamde in regte lijn af van den Czaar IWAN II, tweeden zoon van Keizer ALEXIS en ouder broeder van PETER *den Groote*, met wien hij te gelijk in 1687 begon te regeren. Twee jaren daarna werd IWAN II, onder voorwendsel van krankzinnigheid, uit het bewind gestooten, zoodat PETER nu de handen ruim had. Echter had de eerste afstammelingen nagelaten, wien derhalve, door regt van geboorte, de *Russische* troon toekwam. Zijne kleindochter ANNA, eene derzelven, huwde met ANTONIUS ULRICH, Prins van *Brunswijk*, en uit dit huwelijk ontsproot IWAN in 1740, die al aanstonds door zijne moei ANNA, toen regerende Keizerin van *Rusland*, tot Groothertog benoemd werd, en, toen zij in October overleed, de naaste was tot de kroon.

Weinige oogenblikken, als 't ware, was de jeugdige Vorst Keizer, onder den naam van IWAN III; doch toen hij zes-

Digitized by Google

tien maanden oud was (1741) maakte ELIZABETH zich meester van het bewind, en deed den Czaar met zijne ouders naar het slot van *Riga* voeren.

Na eene gestrenge bewaking van achtien maanden, werd de gevangenis dezer ongelukkigen geopend, maar het was slechts om naar eenen anderen kerker bij *Dunamund* overgebragt te worden, geheimer, zekerder en eilendiger dan de vorige. Zij verwisselden ook dit verblijf spoedig voor een ander op het slot *Oranjenburg* in het gewest *Kexholm*, en hier werd IWAN wreedaardig van zijne ouders gescheiden; kort daarna gaf men hem op als dood. Zijne ouders, twee jaren op *Oranjenburg* verkwijnd hebbende, werden overgevoerd naar *Kolomogori*, waar zijne moeder in Maart 1746 overleed.

Korten tijd daarna ontdekte een monnik, dat de Czaar in leven en op *Oranjenburg* was. Hij spande nu al zijne krachten in, en door de sluwste behendigheid gelukte het hem den Czaar te verlossen; hij voerde hem honderde mijlen ver weg, doch werd achterhaald te *Swalensko*. Deze ondernemende man had denkelijk het oogmerk, ter geschikter plaatse de banier des opstands te verheffen, en den regtmatigen Vorst te herstellen; wat er van hem geworden zij, is onzeker.

Men begon thans met meer zorg den Vorst te bewaken, en voerde hem, om alle aanslagen te voorkomen, nu herdan derwaarts, zonder ook zich hier of daar zeer lang op te houden. Zoo kwam hij eindelijk in een klooster op een der eilanden van het meer *Valdai*. (*) Hier bevond hij zich, toen in 1756 Graaf PETER SHUVALOW hem, voerde naar het huis van zijnen neef IWAN SHUVALOW binnen *Petersburg*, alwaar Keizerin ELIZABETH, zonder zich bekend te maken, geruimen tijd met hem sprak. Zij was tot schreijens toe bewogen met den hulpeloozen toestand van den zestienjarigen Vorst, die groot van ligchaamsbouw en welgemaakt, doch geheel onopgevoed en nog bijkans in kindschen staat was.

Men voerde hem daarop naar het slot *Schlüsselburg*, op een klein eiland in de *Newa*, en hij werd daar zoo zorgvuldig bewaakt, dat een geruime tijd verliep, eer het garnizoen wist, wie en wat hij was. Deze gevangenis was heftend

(*) Digt bij den grooten weg tusschen *Petersburg* en *Moskou* gelegen.

Digitized by Google

om zijn laatste kerker te zijn: hij sleet er acht jaren. In dit kasteel bevonden zich lange gangen, die een groot binnenplein insloten, en waarop de deuren van verscheidene hokken uitkwamen. Het achterste derzelven werd het verblijf van den Keizer: het was verwulfd en had vierentwintig voet in 't vierkant. Het venster was niet, zoo als de overige, op eene kleine lichtopening na met tigchelsteenen digtgemetseld, maar, *uit bijzondere gunst*, met glazen voorzien, die, zorgvuldig gekalkt, wel het daglicht doorlieten, doch geen uitzigt verschaften. De meubels waren een veldbed, eene tafel en een paar stoelen; de vloer was met tigchels geplaveid; de muur van gehouwen steen.

Dat 's jongelings kennis zeer beperkt was, zal zeker niemand verwonderen. Zonder juist krankzinnig te zijn, was echter het verstand in hem als verstompt. Zijne spraak was gebrekkig; wanneer hij driftig werd, stotterde hij sterk. Schrijven of lezen konde hij niet; het weinige *Russisch* en *Duitsch*, dat hij verstond, had hij van zijne ouders geleerd. In denen staat van onwetendheid wist hij echter iets, dat hem misschien beter geweest ware niet te weten — hij wist, dat hij eenmaal Keizer geweest was! Een zijner wachters, dien hij vroeg, waarom hij weende, gaf hem hiervan onderrigt, zeggende: „Zoude ik niet weenen, nu ik onzen regtmatigen Czaar tot zulk een' ellendigen staat gebragt zie!" Op gelijke wijze vernam hij den dood van ELIZABETH in Maart 1762 en de krooning van PETER III en diens gade CATHARINA. Wat zijn voedsel betreft, een tijdlang dischte men hem rijkelijk op en gaf hem overvloed van wijn; doch, toen hij zich hieraan te buiten ging, kwam men er van terug en zette hem alleen het noodige voor. Hij droeg bijzondere zorg voor zijne kleeding, en verdreef den tijd met zich twintigmaal aan- en uit te kleeden. Somtijds wilde hij bidden, en sprak van openbaringen, hem door den Engel GABRIËL gedaan; dit waren de eenigste zweemsels van Godsdienst, die men bij hem opmerkte.

PETER III gevoelde omtrent dezen tijd geneigdheid, den gevangene te gaan bezoeken. Toen men den oever verlaten had, stak er zulk een hevige storm op, dat de Keizer met gevaar zijns levens en na lang worstelen eerst het kerkereiland bereikte. De Czaar trad bij den ongelukkigen met zijn gevolg binnen, zonder zich bekend te maken. Hem vergezelden een der *Narischkins*, VOLKOF genaamd, en de Generaal

Digitized by Google

Baron KORF, die op *Oranjenburg* gecommandeerd had, toen IWAN daar gevangen zat. Men vroeg hem, wie hij was? „Ik ben Keizer IWAN," was het antwoord; doch eenige oogenblikken later zeide hij, dat IWAN overleden was en diens ziel nu in zijn ligchaam huisde. De Keizer vervolgde, en vroeg, of hij zich zijne ouders herinnerde. Hij bejaamde zulks, en borst nu in hevige klagten uit tegen ELIZABETH, die hen en hemzelven in zulk een' ellendigen staat had doen verkeeren. „Ik herinner mij nog zeer goed," sprak de ongelukkige op vasten toon, „dat wij in eene ge„vangenis zaten onder de hoede van een' vriendelijken hoofd„man, den eenigsten, die ons eenige liefde en zorg be„wees." — „Zoudt ge u ook dien man nog kunnen her„inneren?" vroeg KORF met belangstelling. — „Ik geloof „het niet; er is reeds zoo veel tijd verloopen sedert ik een „kind was; doch zijn naam is mij niet ontgaan: hij heette „KORF." Met moeite bedwong de Generaal zijne aandoening. Daar de Vorst herhaalde keeren zijn' wensch betuigde om weder Keizer te worden, vroeg men hem, hoe hij dan PETER en CATHARINA zou behandelen. „Ik zoude hen „beide om hals brengen," antwoordde hij met woesten toorn — „hen dooden — beide — ja beide!" Zoo veel gezond verstand en vastheid van geest had men van den ongelukkigen niet verwacht. Hevig geschokt, verliet PETER het vertrek, doch keerde, nadat hij zich hersteld had, weder terug, en zette het gesprek nog een uur lang voort.

Toen hij te *Petersburg* was gekomen, beval hij, den Vorst over te brengen naar *Kexholm*, een fort op het eiland, aan den mond der *Vexen* in het *Ladoga*-meer gelegen. De gevangene moest derhalve het meer dwars oversteken, en, daar de wind hevig en de golfslag verontrustend was, gevoelde IWAN, aan zijne enge kerkermuren gewoon, eene sterke vrees, die hij echter spoedig onderdrukte, zelfs toen het gevaar dreigend werd.

Toen, in de volgende maand Augustus, CATHARINA haren Keizerlijken gemaal PETER III door hare handlangers had doen vermoorden, kreeg men last, den Vorst andermaal naar *Schlüsselburg* te voeren, en ditmaal over land. Doch ook hier wachtte hem een barsturig noodlot. Reeds bevond men zich zonder eenig ongeval in het dorp *Schlüsselburg*, tegenover het eiland aan den vasten wal gelegen, toen het rijtuig, waarin men hem overbragt, omsloeg. Met groote

Digitized by Google

moeite kregen zijne geleiders hem in een boortje, dat hem naar zijn vorig verblijf terugbragt. Men had de voorzorg gebruikt, hem een' mantel om te slaan, opdat hij niet herkend wierd.

Niettegenstaande deze naauwlettende zorgen, verbreidde zich echter het gerucht, dat IWAN III, de regtmatige Czaar, nog leefde en in de holen van *Schlüsselburg* zuchtte. Dit wekte den ondernemingsgeest op van eenige geluksoekers, en bovenal van VASSILI MIROWITSCH, tweeden Luitenant bij het *Smolenskер*-regement, in garnizoen liggende bij het dorp *Schlüsselburg*; welke krijgsman kleinzoon was van MIROWITSCH, vertrouweling van den *Hetman* MAZEPPA, die tegen Czaar PETER *den Grooten*, ter gunste van KAREL XII, opstond. VASSILI had verscheidene weigeringen van de Keizerin ondergaan, en vergeefs op de teruggave der verbeurdverklaarde goederen zijns grootvaders aangedrongen. Dit maakte zijnen wraaklust gaandé, en, daar hij alles te winnen en niets te verliezen had, begon hij eene magtige zamenzwering te smeden. Eerst, zich wel overtuigd hebbende, wie de geheime staatsgevangene op het slot was, haalde hij USHAKOW, die denzelfden rang als hij bekleedde bij het *Velidi-Luki*-regement, tot zijne partij over. De beide vrienden zwoeren elkander trouw en stilzwijgendheid; maar USHAKOW verdronk korten tijd daarna, hetgeen eenig uitstel in VASSILI's plannen te weeg bragt.

Hij wanhoopte namelijk aan een' goeden uitslag, wanneer hij geheel alleen bleef. Na rijp beraad, koos hij tot zijnen vertrouweling den Luitenant der Artillerie SIMON TCHEVARIDSEW, en verbond zich ook met TIKON CASATKIN, een' misnoegden dienaar der Keizerin, die naar eene omwenteling haakte. Den eersten echter vertrouwde hij alleen toe de wijze waarop en den tijd wanneer IWAN verlost moest worden; in bijzonderheden trad hij bij geen' van beiden.

Eindelijk daagde MIROWITSCH's beurt op, om de wacht op het eiland te betrekken. Wekelijks losten namelijk honderd man der *Smolenskers*, die op het vaste land bij *Schlüsselburg* lagen, hunne kameraden op het slot af. Met moeite ontdekte hij de deur van IWAN's gevangenis, en teekende er een teeken op ter herkenning. Doch zijne dienstweek verliep, en geene bekwame gelegenheid deed zich voor. Het gelukte hem, nog eene week er aan te knoopen, door het waarnemen van den diensttijd eens anderen Officiers. In dit

Digitized by Google

tijdsbestek won hij de vriendschap van PIZEOW, een' gemeen' soldaat, en, dezen overgehaald hebbende, deed hij den 4 Julij 1764, ten 10 ure des avonds, drie Korporaals en twee soldaten bij zich komen, wier hoofd hij deed duizelen door de schilderingen van hun toekomend geluk, wanneer IWAN III hersteld was. Echter duurde het tot 2 ure in den nacht, eer deze mannen hunne toestemming gaven. Vervolgens deed VASSILI veertig zijner onderhoorigen bij zich komen, beval hun de geweren te laden en hem te volgen. De manschappen gehoorzaamden zonder aarzelen, daar hij zeide, geheime bevelen van de Keizerin ontvangen te hebben.

De Gouverneur van het slot, BERZEDNIKOW, was inmiddels door het gedruisch gewekt, en vloog half gekleed uit het bed. „Wat beteekent dit?" riep hij. MIROWITSCH gaf hem, in plaats van antwoord, een' slag met de kolf van zijn geweer, en stelde hem als gevangene in handen van een' der medepligtige Korporaals.

Men stiet het eerst op de zware deur, die den gang, waarin IWAN's kerker uitkwam, afsloot. VASSILI eischte toegang in naam der Keizerin, doch kreeg geen antwoord. „Vuur dan!" bulderde hij; „voorwaarts, mannen! voor„waarts!" De schildwachten, die de deur bewaakten, beantwoordden het vuur op gelijke wijs. Dit wekte den argwaan der soldaten, en men wilde de order zien en hooren. Ook hierop was VASSILI gewapend; hij las het handschrift met het kunstig nagemaakte Keizerlijke zegel overluid voor, en vertoonde het aan allen. De mindere kennis en beschaving dezer krijgslieden deed het bedrog ten volle gelukken. Men bragt een klein stukje geschut van de wallen aan, dat VASSILI zelf pointeerde. Reeds vlamde de aangestokene lont in zijne handen, toen plotseling de deur van binnen geopend werd. De handlangers van MIROWITSCH hieven een luid: „hoerah!" aan, en stormden voorwaarts.

Zouden nu al de rampen van den ongelukkigen Vorst geëindigd zijn? Zou hij eindelijk het somber kerkerkot verlaten?... Reeds was de gevangenis ontsloten; zwijgend stonden de beide Officieren VLASIEW en TCHEKIN, zijne bijzondere bewakers, aan de deur; vragend zag de zegepralende VASSILI hen aan. „Hier is uw Keizer!" antwoordden zij, en wezen op een bebloed lijk, dat aan hunne voeten lag uitgestrekt. Met diepe smart wendde MIROWITSCH het gelaat af, en, zich tot den Gouverneur wendende, die

Digitized by Google

nog door zijne onderhoorigen bewaakt werd, bood hij hem zijn zwaard aan, zeggende: „ Thans ben ik uw gevangene. „ Ik ſidder niet voor het lot, dat mij te wachten ſtaat; maar „ ik bid u voor mijne wapenbroeders, die de onſchuldige „ ſlagtoffers mijner onderneming zijn."

Weinige woorden kunnen dit ontzettend voorval opheldéren. Zoodra VLASIEW en TCHEBIN het kanon tegen de deur gerigt zagen, bemerkten zij, dat niets de zamengezworenen meer kon weêrſtaan. Zij begaven zich derhalve in allerijl naar IWAN's kerker, om hem te vermoorden. De ongelukkige, die door het gerucht gewekt was, liep half naakt zijne cel op en neder; hij was ongewapend, doch verdedigde zich met al de kracht der wanhoop, en werd niet dan met de grootſte moeite om hals gebragt. Zelfs toen de hand, waarmede hij de ſlagen afweerde, doorboord was, brak hij nog een hunner zwaarden. Hij was op verſcheidene plaatſen gewond; doch een ſteek in den rug deed hem oogenblikkelijk den geest geven. Men gist, dat dit gewelddadig uiteinde, in geval van hooge noodzakelijkheid, door de Keizerin bevolen was.

Men ſtelde het lijk van den Vorst op het ſlot voor de nieuwsgierige menigte openlijk ten toon, opdat elk zich van zijnen dood mogt overtuigen. Doch, toen de toeloop al grooter en grooter werd, begon men voor oproer te vreezen, wikkelde het misvormde lijk in eene ſchapenvacht, plaatſte het in eene doodkist, en begroef den Vorst in eene oude kapel van het ſlot. Hij was bij zijnen dood vierentwintig jaren oud, waarvan hij nagenoeg drieëntwintig in de gevangenis ſleet.

VASSILI MIROWITSCH onderging zijne ſtraf met verwonderlijken moed en volharding. Hij werd den 25 September 1764 onthoofd, en het ſchavot, waarop hij leed, werd op de plaats zelve verbrand.

Ook tegen de overigen betoonde CATHARINA eene gruwzame geſtrengheid. Zij deed vijfenvijſtig menſchen, daaronder gerekend de arme ſoldaten, die door den valſchen bevelbrief misleid waren, op de wreedſte wijze folteren en van kant maken.

Digitized by Google

TALMA'S WONING TE BRUNOY.

Brunoy is een aardig, vijf uren van *Parijs* gelegen dorp. De Heer PARIS DE MONTMARTEL, een rentenier der vorige eeuw, die door gelukkige maar niet zeer naauwgezette ſpeculatiën een vermogen van ongeveer 40 millioenen had verkregen, legde een aanzienlijk deel derzelven te koste aan het verwerven van grondbezit te dezer plaatſe, opdat hij eenmaal, voor zich en zijne geëdelde nakomelingſchap, op zijn aldaar geſticht kasteel, tot een heerſchappelijk regt over dat dorp mogt geraken. Eenige jaren later werd zijn zoon, door middel van 's vaders geld, tot *Markies van Brunoy* verheven. Bij het overlijden zijner ouders deed hij den geheelen weg van *Parijs* tot aan *Brunoy* met zwart bekleeden, en, geen perk ſtellende aan zijne dwaasheden en verſpillingen, terwijl hij zijne dagen ſleet in gemeene kroegen met zijne laagſte bedienden, werd hij ten laatſte, bij beſluit van het *Parijſche* Parlement, onder curatéle geſteld, hebbende in den tijd van twee jaren zeven millioenen verſpild.

Onder de regering van LODEWIJK XVI erlangden het park en de heerlijke waterwerken, welke met die van *Verſailles* en *St. Cloud* wedijverden, een Koninklijk aanzien; en van dien tijd af werd het park van *Brunoy* het geliefkoosde verlustigingsoord van *Parijzenaars* zoo wel, als van vreemdelingen. De Omwenteling kwam, en het kasteel werd ten verkoop aangeſlagen. De zoon eens loodgieters vond, in de papieren zijns vaders, rekeningen, bewijzende, dat aan *Brunoy* meer dan 400,000 franken aan lood waren te koste gelegd; daarom kocht hij dit groote landgoed voor 300,000 franken. Hij voelde zich echter in zijn nieuw verblijf geenszins op zijne plaats, maar veeleer verlegen.

Gedurende deze voorvallen wist een Tooneelſpeler de gunst des Publieks in hooge mate te verwerven, en ging reeds heimelijk van het ontwerp zwanger, om eens tot het bezit van een goed te geraken, hetwelk een Millionair, een zotte Markies en een Koning voor hem verfraald hadden. Zijn naam was TALMA. Het was hem, omſtreeks het jaar 1806, in ſpijt der partijdige kritiek van den Abt GEOFFROY, gelukt; de in zichzelve eenvoudige, maar toen ter tijd buitengewone gedachte, om ook in de voordragt eens treurſpels het natuurlijke gevoel te laten ſpreken, te doen zegepralen.

Digitized by Google

NAPOLEON ſchatte TALMA hoog, en nam zelfs les bij hem, om zijne vorſtelijke waardigheid ook door het uitwendige te ſchragen. Gelijk dezen zijnen Keizerlijken leerling; kwelde TALMA, te midden der voorſpoeds, onophoudelijk eene pijnigende gedachte; de heogmoed knaagde aan beider hart. De een droomde van het *Kremlin*, van het Oosten, van verovering der wereld; de ander van het bezit eeniger morgens land buiten *Parijs*. Nu wilde het geval, dat TALMA op zekeren dag zich te *Brunoy* bevond, toen juist een gedeelte des landgoeds, onder den naam van *la petite machine* bekend, werd geveild. TALMA kocht het, en zijn Architect kreeg bevel, de waterleiding weg te ruimen, en in derzelver plaats een fraai lusthuis (*villa*) op te trekken. Met bouwzucht behebt, bouwde hij, brak af en bouwde weder. Zoo vernam hij, toen zijn gebouw voltooid en de groene kruis reeds op den top geplaatst was, dat de tegenoverliggende plek, flechts door een' dwarsweg van de zijne gescheiden, te koop was. Terſtond zocht hij den eigenaar op. „ Uw grond gevalt mij beter dan de mijne; de ligging is fraaijer voor den bouw." — „ Zeker; maar dat is nu te laat." — „ Waarom dan?" — „ Omdat uw huis voltooid is." Onze kunſtenaar vond deze reden niet geldig: hij liet het nieuwe gebouw terſtond afbreken, en naar hetzelfde beſtek aan de andere zijde van den weg weêr opbouwen.

Nu werd *Brunoy* TALMA's geliefde verblijf. NAPOLEON bezocht hem daar meermalen, en ſchonk hem belangrijke geldſommen, welke telkens tot verfraaijing van hetzelve werden beſteed. Op rustdagen bragt TALMA aldaar zijne avonden door; maar niemand zal raden, hoe hij er zijnen tijd ſleet! Naauwelijks had hij het blanketſel van het *Théâtre Français* afgewaſchen en de Romeinſche tunica afgelegd, of hij blankette en verkleedde zich op nieuw; niet, om op een tooneel te verſchijnen, maar in eene ſoort van landelijke hut, welke hij in het midden van zijnen tuin had doen opſtaan. Hier legde hij, te midden zijner vrienden, zijne tragiſche waardigheid neder, en men zag *Manlius* verkleed als *Jocriſe* met zijne buis en zijn rood kapje! En, wat nog kluchtiger is, nadat de groote Man *Jocriſe in zijne nieuwe dienst* en *De Wanhoop van Jocriſe* had geſpeeld, wendde hij zich tot het gezelſchap, en vroeg met zekeren trots: „ Ben ik niet beter, dan BRUNET?" — Men be-

Digitized by Google

grijpt intusschen, hoe TALMA was, wanneer hij aan *Jocrisse's* wanhoop zijne diep tragische stem leende! Allen, die bij deze mislukte proeven tegenwoordig waren, kunnen getuigen, hoeveel eigenliefde hij bij deze gelegenheden vertoonde, ook hierin vele menschen van talent gelijk, die het meest trotsch zijn op die hoedanigheden, welke hun ontbreken.

„ Komt in mijne boerderij!" zeide TALMA tot zijne vertrouwde vrienden, wanneer hij hun zijne bijzondere genegenheid wilde betoonen. Eene schoone boerderij inderdaad, waar het oog des Landheers nooit op verwijlde, en waar de hongerige gasten noch boter noch eijeren noch groenten vonden! Dit zij alleen gezegd, om de nalatigheid des pachters, niet de gulheid des gastheers aan te klagen.

Te *Brunoy* was het, dat, na de eerste opvoering van *l'Ecole des Vieillards*, het volgende voorviel. 't Is bekend, welke toejuiching aan TALMA in de rol des ouden krijgsmans ten deel viel, zoo zwak jegens zijne vrouw, zoo groot als 't zijne eer betrof; maar weinigen weten, dat hij een gedeelte van dien schitterenden bijval aan gewetensknaging te danken had! De eerste Treurspelspeler van *Europa* werd verliefd op de grootste Blijspelspeelster, op *Mademoiselle* MARS; maar (schoon hij zelf des onbewust was) op dezelfde wijze, als Mevrouw VAN STAEL verliefd was op NAPOLEON. Wie MARS met TALMA zag wedijveren in dit tooneelstuk, hem uit liefde, haar uit coquetterie, die vermoedde weinig, dat achter dit voortreffelijk spel der beide groote spelers een hartstogt verborgen was, die echter, hoezeer als tot vergoding gestegen, spoedig gebluscht werd. *Mad.* MARS hield het middagmaal te *Brunoy*. TALMA achtte dit tijdstip gunstig tot het doen zijner hartstogtelijke liefdesverklaring, en wierp zich aan hare voeten. Zij hoorde hem opmerkzaam aan, en sprak vervolgens, met dat lachje, 't welk haar zoo betooverend maakt, en op dien vertrouwelijken toon, die onder kunstenaars heerscht: „ Mijn arme TALMA! wil ik u iets zeggen? Gij zijt niet op mij, maar alleen op de kunst verliefd." — „ Op mijne eer, dat is zoo!" hernam de minnaar zeer naïf, en, eensklaps genezen, wischte hij lachend het stof van zijne knie.

Intusschen bleef deze *villa*, die aan de heuvels van *Beauceron* schoot, uit een kunstoogpunt beschouwd, niet zonder invloed op TALMA's toekomst. Was het niet in deze schoo-

Digitized by Google

ne lanen, waar hij de werking zijns magtigen spraakwerktuigs op de dorpskinderen beproefde, van welke hij zich gaarne omringd zag? Had hij eene nieuwe rol te bestuderen, moest hij eene zijner oude spelen, waarvan elke herhaling schier eene nieuwe schepping was, terstond sloot hij zich te *Brunoy* op. Daar, alleen, voor eene *psyche* (spiegel ten voeten uit) staande met zijne rol, liep hij alle wijzigingen derzelve door. In het eerst zich aan zijnen hartstogt overgevende, beoordeelde hij daarna zichzelven, matigde dien, en liet nu datgene achterwege, wat hem of liever zijner rol niet paste. En hoe merkwaardig! in zijn ganssche groote *repertoire* was elke hartstogt, elke tragische houding zoo diep in zijn geheugen geprent, dat hij dezelve naar willekeur zich voor den geest bragt, en dat tevens al datgene, wat zijn fijne smaak veroordeeld had, telkens en door datzelfde gevoel uit zijn geheugen gewischt, en door het betere of hem passende vervangen werd.

Na TALMA'S overlijden werd zijn lusthuis te *Brunoy* verkocht, en, opdat geenerlei contrast het noodlot van dit verblijf zou ontgaan, telde men onder de ijverigste mededingers naar hetzelve den *Directeur des Funambules* en de oude koorddanseresse *Mad.* SAQUI, *Directrice des Acrobates!* Maar een derde, een oningewijde in het kunstenkoor, bood meer dan 240,000 francs, en stelde alzoo de hoop van allen te leur, om eene bezitting in dramatische handen te zien overgaan, welke zoo vele schoone herinneringen terugroept.

MARIA THERESIA EN DE KLEINE SOLDAAT.

„Eert uwen vader en uwe moeder, en het zal u wèl gaan op aarde!" De waarheid dezer Goddelijke belofte heeft de wakkere VUKASSOVICH, tot zijn geluk en tot aanmoedigende leer voor anderen, aan zichzelven ondervonden.

Keizerin MARIA THERESIA was eene ware moeder voor haar volk. Geene inrigting van weldadigheid of wetenschap ontsnapte hare steeds wakende, liefderijke zorg. Zoo bezocht zij, onder anderen, meer dan eenmaal in het jaar, de Militaire Akademie te *Weenen*, waarin grootendeels zonen van arme en verdienstelijke Officieren op Keizerlijke kosten voor den krijgsstand opgevoed en daartoe op eene voorbeeldige wijs gevormd en onderwezen werden. Met teedere deelne-

Digitized by Google

mag deed zij steeds onderzoek naar den toestand dezer inrigting, naar de betrekkingen der kweekelingen, en naar derzelver gedrag. „Wie van mijne lieve zonen," vroeg zij eens weder aan den waardigen bestuurder der Akademie, „gedraagt zich wel het best?" — „Uwe Majesteit," antwoordde deze, „zij zijn allen goed, allen uwe genadige zorgen waardig; maar de jonge VUKASSOVICH is de beste van allen." Zoo prees de bestuurder, zoo prezen alle leermeesters den wakkeren jongeling.

„Niet de eerste maal is het, dat ik den lof van dezen jongman hoor," ging de edele Vorstin voort, en zag daarbij den *Dalmatiër*, die eerbiedig en blozend voor haar stond, met vriendelijke blikken aan. „Ik zou wel eens willen zien, of hij ook goed schermen kan; laat hem de floret eens opnemen."

Zoo onkrijgshaftig en bedeesd als de jongeling te voren voor de Keizerin gestaan had, zoo ernstig was zijn gezigt, zoo vurig zijne schitterende oogen, zoo fier en vast zijne houding, toen hij zich tot den strijd bereid had. Hij was van de overwinning zeker, en al zijne medescholieren, hoe forsch en vaardig ook, lieten weldra, door zijne kracht en behendigheid bedwongen, na eenige vruchtelooze pogingen, hunne schermdegens zinken.

De goede Keizerin had aan de vlugheid en schoone houding van den jongeling een zigtbaar welbehagen. „Kom hier, kleine soldaat," zeide zij, terwijl zij hem 12 dukaten in de hand drukte, „daar hebt gij eene gratis-gage; verschaf u daarmede, na een zoo heet gevecht, het een of ander vermaak."

De knaap viel voor de goede Vorstin op de knie; maar zij gebood hem op te staan, en reikte hem de hand om te kussen.

Na verloop eener week reed de Keizerin andermaal bij het gesticht aan. Zij deed zich den jongen VUKASSOVICH wederom voorstellen, en vroeg, welk vergenoegen hij zich met het hem gegeven geld verschaft had. Op deze vraag werd hij verlegen, en het antwoord bleef hem in de keel steken.

„Hebt gij het geld misschien verspeeld, of waaraan anders is het besteed geworden?" zei de Vorstin snel en met min of meer verdonkerden blik. — „Ik heb het aan mijnen armen vader gezonden," hernam de jongeling bescheiden. —

Digitized by Google

„ Wie is uw vader?" — „Hij was Luitenant in uwer Majesteits dienst, heeft zijn afscheid genomen, en leeft, zonder pensioen, hoogst kommerlijk in *Dalmatië*. Ik dacht, aan het liefderijke oogmerk, waarmede mij deze genadige gift verleend werd, niet beter te kunnen voldoen, en van uwer Majesteits goedheid geen gepaster gebruik te kunnen maken, dan dezelve tot ondersteuning van mijnen vader aan te wenden; want dit was het grootste vermaak, dat ik mij daarmede verschaffen kon."

„ Gij zijt een beste jongen," zei de Keizerin met aandoening. „Men brenge pen, papier en inkt; en gij, ga zitten en schrijf!"

Met een kloppend hart deed de jonge VUKASSOVICH, wat de Keizerin hem bevolen had. Toen hij gezeten was, dicteerde zij:

„ Liefste Vader! Den brief, dien ik u thans schrijve, dicteert mij de Keizerin. Mijne vlijt, mijn gedrag, en vooral mijne kinderlijke liefde en dankbaarheid jegens u, mijn vader, hebben de Landsvorstin zoo wèl bevallen, dat gij van dit oogenblik af een jaarlijksch pensioen van 500 florijnen bekomen zult, en ik zoo even weder een geschenk van 24 dukaten ontvang."

Men verbeelde zich de blijdschap van den goeden VUKASSOVICH! Het schrift van dezen vreugdebrief was wel het minst vaste en het slechtste, dat hij in zijn ganssche leven geschreven had; ook was het papier nat van zijne tranen.

Op deze wijs ontving dankbaarheid en kinderlijke liefde haar loon; maar nog veel grooter was het loon, hetwelk de toekomst bragt. VUKASSOVICH trad, bij het verlaten der Akademie, als Officier in de armee, steeg van rang tot rang, en deed in onderscheidene oorlogen, welke onder de regering van MARIA THERESIA en derzelver opvolgers gevoerd werden, de gewigtigste diensten. Hij bragt het tot den rang van Luitenant-Veldmaarschalk, eene der hoogste waardigheden in de *Oostenrijksche* krijgsdienst.

Groot is de zegen, welke op goede, dankbare zonen rust.

MERKWAARDIG ENGELSCH REGTSGEVAL.

Eenigen tijd geleden drong te *Londen* eene groote volksmenigte aan de toegangen tot het geregtshof van de *Old-*

Digitized by Google

Bailey bijeen, om de uitkomst eener Assisen-vergadering deels bij te wonen, deels af te wachten, die eene bijzondere belangstelling verwekte. Ten 10 ure nam de Lord Opperregter TINDAL zijne zitplaats in; de beschuldigde werd binnengebragt, en oogenblikkelijk deed zich algemeene deelneming met hem bemerken. De beide Advocaten, die den aangeklaagde hunnen bijstand hadden aangeboden, drukten hem met hartelijkheid de hand, en zelfs de openbare Aanklager nam eene gelegenheid waar, om hem eenige woorden van troost en bemoediging toe te fluisteren, hem tevens te kennen gevende, dat, zoo hij liever niet op de gewone bank der beschuldigden wilde gaan zitten, hij vrijheid had, zich nevens zijne verdedigers te plaatsen. Daarna begonnen, op deze wijze, de regtsverhandelingen:

De Regter. Uw naam, ouderdom, beroep?

De Beschuldigde. GEORGE HAMMOND, 41 jaren oud, portretschilder.

De Regter. Gij weet, wat u te last gelegd wordt; men beschuldigt u, eenen koopdiener, JAMES BALDWIN genaamd, voorbedachtelijk om het leven gebragt te hebben. Zijt gij daarvan schuldig, of niet?

De Beschuldigde. Het is waar, ik heb hem gedood. Het is een ongeluk, dat ik betreure; maar in mijn hart en geweten kan ik mij niet schuldig gevoelen.

De Regter. Daar gij de waarheid der daadzaak erkent en slechts het schuldige daarvan betwist, zoo zet u neder. Uwe medeburgers, uwe Pairs zullen u rigten. God neme u in zijne bescherming!

Alsnu leest de Griffier de akte van beschuldiging; de oudste Advocaat, die namens het Graafschap de aanklagt ondersteunen moet, spreekt eenige woorden, waarin hij erkent, dat misschien nimmer eenige beschuldigde meer goedertierenheid verdiend heeft, maar evenwel, met verwijzing op des Konings genade, veroordeeling vordert, opdat geheel de wereld moge weten, dat het aan niemand en in geen geval geoorloofd is, zijn eigen regter te zijn.

Op de vraag van den Regter aan den beschuldigde, of hij ook nog iets voor te dragen heeft, verklaart deze, zich gedrongen te gevoelen, de geheele toedragt der zaak te verhalen.

„Het is nu drie jaren geleden," zegt hij, „dat ik een, destijds naauwelijks vierjarig dochtertje verloor, het eenige

Digitized by Google

pand van herinnering aan eene dierbare, die thans bij God is. Ik verloor het; dat wil zeggen, ik zag het niet sterven, als deszelfs moeder — neen, het verdween, werd gestolen. Het was een zoo lief en aardig kind, en ik bezat op de wereld niemand anders, die mij beminde. Mijne Heeren, wat ik geleden heb, wil ik niet beschrijven; gijlieden zoudt mij toch niet kunnen verstaan. Ik heb aan openbare advertentiën, aan vruchtelooze navorschingen alles uitgegeven, wat ik bezat. Meubelen, schilderstukken, alles heb ik verkocht. Drie jaren lang ben ik, alleen, te voet, alle steden, ja tot de kleinste dorpen der drie Koningrijken doorgetrokken, overal mijn kind zoekende, maar zonder het te vinden. Zoodra ik door portretschilderen eenig geld gewonnen had, keerde ik daarmede naar *Londen* terug, om op nieuw advertentiën in de dagbladen te doen plaatsen. Eindelijk, den 14 April, op een' vrijdag, kwam ik door *Smithfield*. Midden op de markt was een troep koorddansers bezig. Een kind stond, met de beenen in de lucht en met het hoofd op eene soort van hellebaard, in het rond te draaijen. Een straal uit de ziel harer moeder moet op dit oogenblik in de mijne gedrongen zijn, dat ik het in dezen toestand herkende;... het was mijn arm kind! Hare moeder zou toegevlogen zijn, om het in hare armen te sluiten — ik... neen, ik wierp mij op den aanvoerder, en ik weet niet hoe het toekwam, ik, anders goed tot zwakheid toe, ik pakte hem bij zijn koorddanserskleed, hief hem hoog in de lucht, slingerde hem verpletterend tegen den grond... kortom, ik doodde hem. Naderhand was ik toornig op mijzelven, dat ik zoo streng geweest was; maar op dat oogenblik knarste ik van woede, dat ik hem niet meer dan ééns kon dooden!"

De Regter. Maar, dit zijn geene Christelijke gevoelens, offchoon zij zich wel laten begrijpen. Gij zoudt, om uw eigen belangewille, beter gedaan hebben, dezelve hier niet te uiten. Hoe wilt gij, dat God en de gezworenen u vergeven zullen, wanneer gij zelf niet weet te vergeven?

De Beschuldigde. Ik weet niet, hoe gij, Mylord, en de gezworenen over mij beschikken zullen; maar in waarheid, God heeft mij reeds vergeven! Gij weet niet — ik wist zelf niet al het leed, wat die mensch mij had aangedaan. Toen barmhartige lieden mijne dochter in de gevangenis bij mij bragten, was zij niet meer lief en engelachtig als voorheen; zij was naar ligchaam en ziel bedorven; zij was be-

Digitized by Google

vlekt en verbasterd; ik hoorde haar vloeken; zij herkende mij niet meer.... niet eens herkende zij mij meer! — Begrijpt gij nu? De liefde, de ziel van mijn kind had mij de ellendeling ontstolen; en ik, ik heb hem slechts eenmaal gedood!

Het hoofd der Jury. Mylord, onze overtuiging staat reeds vast...

De Regter. Ik begrijp u, mijne Heeren; maar, aan de wet moet voldaan worden. Hoe groot uwe belangstelling in den beschuldigde ook zijn mag, moet gij eerst mijn resumé aanhooren, en dan in uwe kamer beraadslagen.

Zoo geschiedde het ook; maar de gezworenen keerden onverwijld terug, en spraken hun: „niet schuldig" uit. GEORGE HAMMOND moest met een geleide naar huis gebragt worden, om te beletten, dat de vrouwen op de markt hem aangrepen en in zegepraal naar huis droegen.

NOORD-AMERIKAANSCHE BARBAARSCHHEID.

Noord-Amerika wordt dikwerf geroemd als het land der vrijheid; en echter zijn er, die aldaar natuurgenooten in eene wreede slavernij houden. De republikeinsche regeringsvorm weert niet altijd de willekeur, noch waarborgt de regten der menschheid. Volgens getuigenis van vele reizigers, moet de toestand der slaven in *Virginië* en *Zuid-Karolina* zeer treurig zijn, vooral op het platte land, bij de boeren en kramers. Men wil, dat zij het somwijlen beter hebben bij de rijke lieden in de steden; maar wat kan men van de menschelijkheid dezer rijken verwachten, die de wetten maken, en bij zware straf verboden hebben, onder eenig voorwendsel aan eenen slaaf ooit de vrijheid te schenken, of hem lezen en schrijven te leeren? Ja, ieder vrij man, die *Afrikaansch* bloed in de aderen en de *Neger*-kleur heeft, wordt, wanneer hij in hun land komt, in de gevangenis geworpen en als slaaf verkocht, zoo hij geene middelen heeft, om zich los te koopen. De inwoners, te traag zijnde om zelve te arbeiden, kunnen de gedachte niet verdragen, dat zij zonder slaven zouden moeten leven. Daar nu de toevoer van buiten wordt belemmerd, willen zij, dat diegenen, welke zij hebben, met derzelver nakomelingen steeds in slavernij zullen blijven. Deswege zijn er dan strenge verordeningen tegen hen, die in hunne Staten

Digitized by Google

met mond of pen voor de menſchenregten der *Negers* optreden; en zij werken thans ijverig, om de menſchenvrienden in de Noordelijke Staten te onderſteunen, ten einde alle vrije Zwarten ten ſpoedigſte naar *Liberia* gevoerd mogen worden. Ook verwacht men, dat binnen weinige jaren bij hen geen vrije *Neger* meer te vinden zal zijn, die door zijne vrijheid het ſlavenjuk te hatelijker voor zijne broeders zou kunnen maken. Zelfs de beroemde Afgevaardigde RANDOLPH is een ijverig verdediger van den ſlavenſtand. Het volgende, dat van hem verhaald wordt, kan er ten bewijze van ſtrekken. Op zeker gastmaal te *Philadelphia* ſprak men zeer ijverig ten voordeele van de vrijheid der *Negers*. RANDOLPH bemerkte, dat zijn oude *Neger*, die zijn lieveling was en hem aan tafel bediende, met blijkbaar welgevallen naar het geſprek luisterde. Zoodra zij op den terugweg zich bevonden, liet hij den ouden man afſtappen, en ſloeg denzelven zoo lang met de zweep, tot dat hij bekende, niets dan een arme *Nigger* te zijn en *aan geene vrijheid te denken*.

Men roeme toch geenszins de *liberaliteit* van Staten, waar de Wet zoodanige handelwijze toelaat!

PARS ALTERA CARMINIS AD AUCTUMNUM.

Ast auctumne ſimul tecum vehis aspera multa,
Tristis, et adſpectu tristia multa geris.
Haud vaga jam volucris cantat, velut ante, per agros,
Non nitet in viridi gramen et herba ſolo,
Amplius exſultant haud laeta per arva juvenci,
Lugubris late jam ſilet omnis ager.
Heu! ubi magnificae jam pristina gratia ſilvae?
Stant pinus foliis roboraque orba ſuis.
Huc-illuc agitat frondem levis aura ſupremam,
Quae lasſis requies, ſuavis et umbra fuit.
Mulcebant flores Zephyri modo dulce nitentes,
Nunc Boreas nudam flamine verrit humum;
Lilia per campos nuper violaeque nitebant,
Lilia ſunt nullo nunc violaeque loco.
Virginibus fulſit dos, purpura blanda roſarum,
Millibus ex istis nunc roſa nulla ſuper.
Imminet affictis coelum quoque durius agris;
Horrendum adſpectu est, nil mihi triste magis.

Digitized by Google

Assidue coelo livet densissima nubes,
Vix facit haec tardum cernere posse diem.
Rarius et Phoebus lugubri ex aethere promit
Tam laetum quondam, nunc modo triste caput,
At noctem horresco, mihi nox horroris abundat;
Immensa est: Lunae lux quoque blanda latet.
Vis ingens Euri ruit huc et prorult illuc,
Inque domos, turres, tectaque in alta furit.
Arboribus saevit densis et quercubus iste,
Nudaque cum truncis brachia sternit humi.
Funduntur coelo vaga nix et aquosus Orion,
Vis tectis late grandinis atra salit.
Insciа riparum dominantur flumina longe,
Per campos, miserum! jam vada cuncta ruunt.
Quam tumet, heu, pontus! miser is, qui navita solvit!
Vix tanget portum fessa carina suum.
Escendunt imi fluctus et mortis imago,
Et pandunt portas Tartara nigra suas.
Nil super auxilii est, qui tantis fluctibus errant:
Succurras nautis, te precor, alme Deus!
O auctumne! dies aliquos immitte serenos,
O tua sit nobis aura benigna magis!
At licet haec anni tristis male saeviat hora,
Excipiatque vices aspera bruma magis,
Ver breve post spatium faciem mox prodet amicam,
Lataque delicias fundet in arva novas.
Ver avibus cantum reddet, prata alma juvencis,
Et campis segetes, arboribusque comas.
Tum crocus et violae tuque, o hyacinthe, resurges,
Quos leni Zephyro terra soluta feret.
At nos si capient mersos semel horrida busta,
Seu vitae auctumnus, seu rapit acris hyems,
Tum densis Erebi ter circumvolvimur umbris,
Nec licet huc ullo post remeare modo.
Funduntur frustra lacrymae; non filia matri,
E bustis fratri est non reditura soror.
Tartara nigra piae nullae flexére puellae,
Deflentes sponsi fata suprema sui. —
Non ulli reduces Superas gradiuntur ad auras,
Nam tenet aeternus corpora lassa sopor.
Nos breve post spatium cohibebunt dira sepulcra,
Quaeque aluit quondam, mox humus alma teget.

Digitized by Google

Quo si decidimus, quid nos juvat aurea gaza,
Quid locus et nomen, quid domus ampla juvat?
Tempore et ipso nostri non quis memor usquam,
Nec qui nos novit forsitan ullus adest.
Marcebunt tituli, decus et marcebit honorum,
Nox ea cum duris ossibus atra teget:
Quid fundos dominus latos, quid jactat et agros?
Mox condet dominum parvula terra suum.
Hunc commune solum involvit miserumque colonum;
Exiguum terne corpus utrumque rogat.
Heu! meus horrescit calamus tam tristia fundens,
Si linquant nobis fata suprema nihil:
Ast linquent aliquid, certe haec solatia sunto:
Cunctaque si pereant splendida facta manent.
Hinc quicquid superest meritis implebimus aevi;
At propere, propere nam levis hora ruit. —
O ter felicem, bene cui fecisse voluptas,
Viventi adjutrix et comes alma fuit.
Haec oculos claudit morienti; perque tenebras
Bustorum radios fundit amica suos.
Me quoque, si spectem, mox tanget cana senectus,
Nam dudum ivérunt jam mihi lustra decem.
Forsan adhuc senior plures hic demorer annos,
Tempore vel rapiunt me mea fata brevi.
O vita liceat mihi tum cessisse beatum,
Mens recti maneat conscia blanda comes!
Hoc precor eveniat: bene qui cupiére sodales
Circumstent fidi, me moriente, thorum.
Tunc os, quod fido toties sermone vigebat,
Emittet lingua deficiente nihil.
Dextera tum, dextrae toties commissa sodalis,
Vix porrecta meis, morte jacebit iners.
Lumina, quae toties risu, licet aegra, nitebant,
Semper clausa manent nocte premente gravi.
Nil ergo reliqui superet post funera nostra,
Nomen in obscuro si jacet usque meum.
Carmina si constet mea non superare sepulcrum,
Et mecum pereat si mea Musa simul!
At Lutgerti aliquem sincero corde sodalem
Haud pigeat certe tum meminisse sui.
Dicat et: *inferior fuerit licet ille poëta,*
Nobis, dum vixit, fidus amicus erat.

Digitized by Google

EEN MOFFRIKAANTJE.

Het *Frankfurter Konverſationsblatt* van 8 Jan. l. l. dicht zijnen Lezeren deze bijzonderheid op nopens onze *Hollandiſche Sitten*; (de man ſpreekt van onze Begrafenisſen:) „Wanneer het lijk begraven is, maken de vrienden en bekenden der weduwe of der naaste bloedverwanten hunne opwachting, en worden op lijkeuren onthaald. Vervolgens blijven de nabeſtaanden en vertrouwdſte vrienden der familie op een gastmaal in het ſterfhuis; men ledigt volle glazen op het aandenken des overledenen en op de gezondheid der achtergelatenen, tot dat alle ſmart, in ſtede van in weenen, (*in Weinen*) in wijn (*in Wein*) is opgelost. Dan worden de ſtads muzikanten gehaald; de weduwe opent den dans, en de vermakelijkheden duren tot aan den morgen. Voormaals werd de onbetamelijkheid dezer lijkfeesten zoo verre gedreven, dat, in de provincie *Overijſſel*, dezelve uitdrukkelijk moesten verboden worden. — Is er iemand krank, zoo wordt voor de deur een papier aangeplakt, hetwelk een dagelijksch bulletin wegens den toeſtand des patiënts vervat; geldt het aanplakbiljet eene kraamvrouw, dan wordt hetzelve met ſierlijke randen omgeven. — Bij een huwelijk zenden de jongetrouwden aan hunne vrienden twee fleſschen wijn, gewoonlijk ouden Rhijnwijn, met ſuiker en ſpecerijen gemengd; aan de fleſschen prijken linten en minneknoopen." (Wij achten het voor onze Lezers onnoodig, het ware van het verdichte te ſcheiden. Waar het er op aankomt, onze Natie te beſpotten of te beſchimpen, blijft geen Bovenlander in gebreke.)

NAPOLEONSGEZINDHEID BIJ DUITSCHERS.

(*Frankfurter Konverſationsblatt*, 15 Jan. 1838.)

Op *St. Helena* heeft men niet eens zoo veel achting of hiſtoriſche *pieteit* voor het vroegere verblijf des *grooten Keizers* betoond, dat hetzelve *in ſtatu quo* bewaard zou zijn gebleven; men heeft het te eenemaal laten vervallen, en onder anderen het ſterfvertrek des *Korſikaanſchen* held tot een' paardenſtal *ontwijd*, naar luid van het berigt eens geloofwaardigen reizigers, die in April 1837 *St. Helena* bezocht. En dit gebeurde in de Negentiende Eeuw! (Wij

Digitized by Google

voegen er nevens: En dit wordt geſchreven in de Negentiende Eeuw!)

SNUGGERE TAALKUNDIGE OPMERKING VAN EEN' DUITSCHER.

(Uit de *Miscellen* van den *Spiegel.*)

De *Hollandſche* ſpraak heeft voor *Jugendliebe*, voor „ den gouden tijd der eerſte liefde," dat „ zoete hopen," waarbij „ het oog den Hemel geopend ziet," (gelijk SCHILLER zingt) het *echt-Hollandsch* gedachte woord *kalverliefde*. De *Hollandſche* Dichters zullen zich daarvan echter wel niet bedienen. Wij hebben bij ons *gemeen* ook eene uitdrukking voor het ſtoeijen van jonge lieden met elkander, welke den vreemdeling even prozaïsch klinkt; te weten *kalbern*. De *Hollandſche* ſpraak is weinig bekend, en op eenen *Duitſcher* maakt inderdaad de overeenkomst met ons vaderlandſche *platte idiom* dikwijls eenen zonderlingen indruk. Zoo konde ik mij van lagchen niet onthouden, toen ik, in een Treurſpel, hoorde reciteren: „ *gerampele van Stahl.*" [Dus ſtaat er letterlijk, Lezers! Welk *Nederlander*, die zich zijne even rijke als ſchoone moedertaal nog niet ſchaamt, lacht niet, op zijne beurt, met medelijdend ſchouderophalen, om den neuswijzen *Duitſcher*, die zelfs geen enkel woord uit dezelve naar behooren kan ſchrijven of uitſpreken, en toch, op hoogen toon, gelijk een blinde over kleuren, wil oordeelen?]

HET PAARD VAN WELLINGTON.

Het paard, dat den Hertog VAN WELLINGTON in den ſlag bij *Waterloo* 17 uren achtereen, zonder dat hij afſteeg, heeft gedragen, ſtierf in 1836, meer dan 27 jaren oud. Na zijnen terugkeer deed de Hertog op zijn landgoed eene vruchtbare weide met eene heg omringen, waar het trouwe beest ſedert in volle rust leefde. Het had voorts een' gemakkelijken ſtal, en kreeg tweemaal daags haver, welke in de laatſte jaren hem gepiet werd toegediend. De overledene Hertogin bragt hem dagelijks een ſtuk brood; en dit bewijs van welwillendheid bragt te wege, inzonderheid nadat zijne weldoenſter geſtorven was, dat hij elk vrouwelijk wezen vertrouwelijk naderde. Het paard was van eene ſchoone ge-

Digitized by Google

ſtalte, middelbaar van grootte en kastanjebruin van haar. In zijne laatſte jaren werd het blind aan het eene oog en mager en zwak. In zijnen besten leeftijd hadden vele vaderlandminnende jonge Dames menig haar uit zijne manen en ſtaart bekomen, om het in borstſpelden en ringen te vatten; en, toen het edele dier met krijgsmanseer begraven was, werd het heimelijk opgedolven en een zijner hoeven afgeſneden, welke de nooit ontdekte dader waarſchijnlijk als eene reliquie wilde bewaren. Een jonge ſchilder, EDMUND HAVELL, heeft het paard geſchilderd.

DE JONGE WEDUWE.

Hoe ſchooner en rijker een meisje is, des te keuriger zijn meestal de ouders en ook zij zelve, en des te meer vrijers loopen bij haar een blaauwtje. De eene is te lang, de andere te kort; deze niet rijk, gene niet aanzienlijk genoeg. Middelerwijl verloopt de eene lente na de andere, en ieder jaar neemt een blad van den bloeſem der jeugd en eene gelegenheid ten huwelijk met zich weg. — Freule NATALIA s. was de voornaamſte partij in een *Duitsch* landſtadje; maar reeds had zij het achtentwintigſte jaar achter den rug, en zag de meeste harer gewezene ſchoolmakkertjes aan den arm van mannen, welke zij had afgewezen. Kortom Freule NATALIA werd — eene oude juffer. Allengskens begonnen nu de ouders ongerust te worden, en zij zelve zuchtte in ſtilte over eenen toeſtand, die toch nimmer natuurlijk is, hoezeer de door natuur en fortuin ſtiefmoederlijk bedeelden zich dien wel moeten getroosten; maar NATALIA was ſchoon en ſchatrijk. Terwijl de zaken dus ſtonden, kwam haar oom bij hare ouders een bezoek afleggen, een rijk koopman, die in eene andere provincie zijne woonplaats had; hij was een levendig, opgeruimd mensch, gewoon alle zwarigheden ſtout en met koelbloedig beleid aan te grijpen. „Onze NATALIA," zeide eens de Heer S. tegen hem, „vindt geenen man; gij ziet, zij is niet leelijk; wat zij ten huwelijk krijgt, weet gij; de booze tongen kunnen, zelfs in ons babbelachtig ſtadje, haar niets te last leggen — en evenwel, zij wordt eene oude juffer!" — „Zoo is het," hernam de oom; „ziet gij, bij alle dingen in deze wereld komt het er op aan, het geſchikte tijdpunt niet te laten voorbijſlippen: dit hebt gijlieden gedaan; het is verkeerd; maar weet gij wat, geeft mij het meisje mede, en, eer een vierendeeljaars voorbij is, lever ik ze u als genadige vrouw terug, met eenen man, zoo jong en rijk als zij." — Nichtje ging met oom op reis. Onderweg begon hij op eens: „Hoor eens, NAATJE, van nu af aan zijt gij niet meer Freule s., maar Mevrouw VAN L., mijne nicht, eene jonge en rijke weduwe, zonder kinderen; gij hebt het ongeluk gehad, uwen man, na eene genoegelijke echtverbindtenis van drie maanden, door eenen val met zijn paard op de

Digitized by Google

jagt te verliezen." — „ Maar oom!" — „ Wilt gij wel zoo goed zijn, mij te laten begaan, genadige vrouw? Uw heer vader heeft mij onbeperkte volmagt over u afgestaan. Zie, hier hebt gij den trouwring van wijlen den Heer VAN L.; juweelen, en wat gij verder noodig hebt, geeft u tante; en nu, wen u af, om bij elke gelegenheid de oogen neder te slaan en te blozen." De slimme oom stelde zijne nicht nu overal voor, en overal maakte de jonge weduwe eenen onbeschrijfelijken indruk. Men verdrong zich, om haar te naderen, en weldra had zij onder twintig vrijers steeds te kiezen. Oom ried haar den meest verliefden te nemen, en door een zeldzaam geluk was dit juist de beminnelijkste en rijkste van allen. Niet lang duurde het, of de zaak was in orde, en nu verzocht oom op zekeren dag zijnen aanstaanden neef, om een paar woorden met hem onder vier oogen te spreken. „ Mijn goede Heer," dus begon hij, „ wij zijn u met onwaarheid aan boord gekomen." — „ Hoe zoo? Heeft misschien Mevrouw VAN L. haar hart...?" — „ O! niets van dien aard; mijne nicht is u opregt geneegen." — „ Zoo is zij dan niet zoo rijk, als gij hebt laten vermoeden? Wel nu, ik heb geids genoeg." — „ Zij is rijker." — „ Nu, wat is het dan?" — „ Eene grap, die mij eens, toen ik regt wel geluimd was, in het hoofd kwam, eene onschuldige grap, doch waarvan wij naderhand niet wel terug konden komen: mijne nicht is geene weduwe." — „ Zoo heeft dan de Heer VAN L. nog?" — „ Niets minder dan dat. Hij heeft nooit geleefd. Zij is meisje." — „ Hemel! wat zegt gij? Des te beter. Thans heb ik haar nog eens zoo lief."

OOSTERSCHE MISVATTING.

De *Turksche* Gezant te *Londen* deed onlangs een reisje door *Engeland*, en kwam bij die gelegenheid ook te *Manchester*, waar hij eene vermaarde fabrijk bezocht, hem als zeer bezienswaardig aangeprezen. De Directeur liet hem, met ongemeene welwillendheid, zijne geheele inrigting bezigtigen; en zoo kwam men ook in eene groote zaal, waar 3 à 400 kinderen van 5 tot 12 jaren arbeidden. „ Ziehier mijne kinderzaal," zeide de Directeur. De *Turksche* Diplomaat stond op dit gezigt verstelt, nam den Fabrikant ter zijde, en sprak in vollen ernst: „ Gij hebt eene zeer talrijke familie, Mijnheer! „ Allen uwe eigene kinderen? Wel, wel! hoeveel vrouwen „ hebt gij dan?"

DE PIQUANTE SCHOONE.

Geen juister beeld der roos vertoonde zich aan mij
Dan Rosa, blozend, ja, maar *flekend* ook als zij!

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DEN INVLOED VAN FRANKRIJK OP NEDERLAND, ZOO WEL IN HET STAAT- ALS LETTERKUNDIGE.

Door

N. G. VAN KAMPEN.

(*Tweede Verhandeling.*)

De betrekkingen van het Protestantſche *Nederland* tot de *Franſche* Hervormden waren, gelijk wij zulks in de vorige Verhandeling hebben gezien, ten tijde van den Admiraal COLIGNY en Prins WILLEM I zeer innig en hartelijk geweest. De edele LA NOUE had zijn bloed voor de vrijheid van *Nederland* veil, gelijk voor die zijner *Franſche* geloofsgenooten. Ook onder HENDRIK IV, die, altijd gedachtig aan zijne vroegere kerkleer, nog eene even hartelijke genegenheid voor de Hervormde *Nederlanders*, als tegenzin tegen het Huis van *Oostenrijk*, vooral des *Spaanſchen* taks, behield, en *België* met *Nederland* tot één Gemeenebest in zijn *Europiſch* Statenſtelſel had willen zamenſmelten; ook onder HENDRIK IV duurden die betrekkingen nog voort, en DUPLESSIS MORNAY, de vriend des grooten Konings, en dien men *le Pape des Huguenots* noemde, raadde in het groote *ſchisma* der Hervormden onder ARMINIUS en GOMARUS tot vrede. Maar ſedert aan den eenen kant LODEWIJK XIII de bijwoning van het *Dordſche* Synode door de *Franſche* Gereformeerden verboden had, en aan den anderen de Algemeene Staten de voorſpraak van het *Franſche* Hof voor BARNEVELD en DE GROOT met verachtelijke koelheid van de hand gewezen hadden, ſchenen de betrekkingen tusſchen de ijverig Hervormde

Digitized by Google

Staten-Generaal en hunne *Franſche* geloofsgenooten, die ook zeer dikwerf met het Hof overhoop lagen, naauwer te zullen worden. Doch het tegendeel had plaats. Zoodra RICHELIEU in *Frankrijk* aan het bewind was gekomen, trachtte hij de Protestanten van hunne door HENDRIK IV verworvene plaatſen van veiligheid, vooral van *la Rochelle*, te berooven, bewerende, dat deze eenen *Staat in den Staat* vormden. De Staten, hunne geloofsgenooten aan de ſtaatkunde en aan de vriendſchap met den magtigen Staatsdienaar, die hun tegen *Spanje* grootelijks tot hulp kon zijn, opofferende, waren zoo verre van hunne verdrukte geloofsgenooten te onderſteunen, dat zij zelfs eene vloot, onder den Heer VAN HAUTAIN, tegen hen uitzonden; doch deze regtte weinig of niets uit, en zelfs dit weinige gaf zoo veel ergernis bij onze Geestelijkheid en het Volk, dat de Staten, die altijd den volksgeest raadplegen moesten, HAUTAIN met de vloot terugriepen en er RICHELIEU'S vriendſchap aan waagden. Dit gebeurde in 1625, en ſedert bleven de Staten onzijdig; zij onderſteunden den Koning wel niet, maar ook niet *la Rochelle*, gelijk de *Engelſchen* deden, en zagen de ſtad dus aan *Frankrijk's* willekeur overgaan. Van dien tijd af bleven de Hervormden *door de genade des Konings* nog ruim eene halve Eeuw vrijheid van Godsdienst genieten, tot dat LODEWIJK XIV, *om zijne zonden te boeten*, zich liet overhalen, om hen eerst op allerlei wijze te kwellen, en eindelijk het Edict van *Nantes* geheel in te trekken. Reeds in 1682 was de kerk te *Montpellier* aan de 8000 Protestanten, die zich daar bevonden, ontnomen; in 1683 verbood men, door eene nieuwe gildekeur, aan de rijke Protestanten van *Nîmes*, die jaarlijks een millioen guldens door de zijdefabrijken deden winnen, het drijven dier fabrijk; en zoo groeide de kwelling gedurig aan, tot dat men eindelijk Dragonders bezigde, om de verbodene bijeenkomſten der ongehoorzamen te weren, en hen, *tot op derzelver bekeering*, bij dezen inlegerde. Niet alleen geborene *Franſchen*, maar ook vreemdelin-

Digitized by Google

gen, ook *Nederlanders*, die zich in *Frankrijk* ophielden, trof deze Godsdienstvervolging, en de Staten hadden zeer veel moeite, voor dezulken, die hun geloof niet wilden afzweren, vrijheid tot terugkeering naar hun Vaderland te verkrijgen. Zelfs het eigendom der *Hollandſche* kooplieden, hetwelk bij Hervormde Correspondenten in *Frankrijk* ſtond, werd verbeurdverklaard. Gelukkig nog, dat LODEWIJK alle deze dwangmiddelen niet op ééns, maar ſedert 1680 allengs nam, zoodat geheele ſcharen vlugtelingen reeds in de eerſte jaren daarna *Frankrijk* konden verlaten, hetwelk na 1685 wel moeijelijker gemaakt werd, doch niet geheel kon worden geſtuit. Dus zag dan ook ons Vaderland die martelaars voor het gezuiverde geloof bij menigte in deszelfs midden. De Staten kwamen hun te hulp; de gehuwde Predikanten werden met 400, de ongehuwde met 250 guldens onderſteund, en eenige naar *Haarlem* gevlugte vrouwen ontvingen 2000 guldens in 't jaar van landswege. De behoeftigen werden ook hier ter ſtede op de edelmoedigſte wijze onderſteund, en de *Amſterdamſche* Regering beſteedde daartoe aanzienlijke ſommen. Aan *twaalf* predikanten der vlugtelingen werd een jaargeld toegelegd, en naderhand *zeventien* dier gevlugte Geestelijken hier geplaatst. De ſchermſchool op de Prinſengracht werd tot eene nieuwe *Walſche* kerk ingerigt, en ook andere gebouwen daarvoor beſtemd. Zij bragten zoo vele handwerken en fabrijken mede, dat de nijverheid in vele *Nederlandſche* ſteden daardoor ten krachtigſte werd opgeheurd. Een vlugteling bragt een middel mede, om aan de taffen denzelfden glans als aan die van *Lyon* bij te zetten, en bekwam van de *Amſterdamſche* Regering een jaargeld. Het heeft mij mogen gebeuren, door de goedheid des Heeren DE VRIES, uit echte ſtukken, bijzonderheden nopens de groote weldaden, door *Amſterdams* Regering aan deze vlugtelingen bewezen, mede te deelen. De eerſte zes huisgezinnen, reeds in 1681 hier aangekomen, bekwamen het burgerregt om niet, drie jaren vrijdom van ſtadsimpost, en vrijheid om zonder

Digitized by Google

gilde te arbeiden. Dezelfde voorregten werden aan alle meesters en werkbazen toegeſtaan, die herwaarts hunne nijverheid overbragten. Vervolgens werden aan de fabrijkarbeiders nog *f* 20,000 toegeſtaan, en de andere vlugtelingen door eene collecte ondersteund. Er werd, met bijſtand der ſtad, eene fabrijk van zijden en wollen ſtoffen door de vlugtelingen opgerigt. De collecten duurden tot 1688. In dat jaar werden te dien behoeve, uit hoofde van het ſterk toegenomen getal der *Réfugiés*, belastingen op tarwe en wijn ingevoerd, en de ondersteuning door de ſtad op *f* 30,000 's jaars bepaald. In 1690 was echter die onderſtand tot *f* 100,000 aangegroeid, doordien een aantal ſlagtoffers der barbaarſche verwoestingen van LODEWIJK XIV in de *Paltz* ook herwaarts gevlugt waren. Doch hierop werd beſloten, alleen aan zulken, die regtſtreeks uit *Frankrijk* zouden komen, de bovengenoemde voorregten toe te ſtaan, maar intusſchen aan de *Waalſche* Diaconie de uitgeſchotene tonne gouds terug te geven. In 1699 was de jaarlijkſche bedeeling tot *f* 70,000 geklommen, en men moest in 1707 eene nieuwe belasting op de vleeschbanken en koffijſchenkers leggen. De geheele westhoek der ſtad, die wel in de laatſte vergrooting binnen de muren getrokken, maar nog vol tuinen was (blijkens de namen der grachten), werd nu door de middelbare klaſſe der vlugtelingen met huizen bezet, en naar derzelver vroegere beſtemming *le Jardin* genoemd, welke naam in *Jordaan* is verbasterd; terwijl de behoeftigen, zoo 't ſchijnt, eene plaats innamen, die ſedert door haren naam (*het Franſche pad*) aan de vlugtelingen herinnert, maar tegenwoordig als 't ware het middelpunt van ellende en armoede is. Ook te *Rotterdam* kwamen de nijvere *Franſchen*, even als hier, in zoo grooten getale aan, dat aulks bittere ſpijt en klagten bij den *Franſchen* Gezant D'AVAUX deed ontſtaan. Te *Haarlem* is genoegzaam de geheele *Nieuwſtad* aan deze fabrijkarbeiders haren oorſprong verſchuldigd, blijkens het jaargetal 1691, boven de meeste der nog niet afgebrokene huizen. Te

Digitized by Google

Leyden getuigen vele *Franſche* namen van deftige burgers (deels door verloop van tijd verminkt) derzelver afkomst uit *Frankrijk*, en aldaar werd eene der aanzienlijkſte kerken, de *Vrouwenkerk*, waarin de asch van SCALIGER en CLUSIUS rustte, aan die Gemeente ingeruimd. Ook in verſcheidene andere *Hollandſche* en *Zeeuwſche* ſteden vestigden zich vlugtelingen, hier en daar ook in andere Provinciën, en ſommigen, die wanhoopten hier middelen van beſtaan te zullen vinden, begaven zich naar de *Kaap de goede Hoop*, waar zij in den zoogenaamden *Franſchen hoek* de wijnteelt uit hun Vaderland invoerden, doch deszelfs taal geheel vergeten zijn.

Hoogst merkwaardig is de invloed, dien deze gedwongene landverhuizing der Hervormden uit *Frankrijk* op hun aangenomen Vaderland had. De beroemde Ambasſadeur VAN HAREN, dezelfde, wiens onſchatbare geſchriften later in den bekenden brand op het huis te *Wolvega* zijn vergaan, een man, die vroeger DE WITT's partij tegen den Stadhouder had aangekleefd, betuigde nu ter algemeene Staatsvergadering, *dat, vermits Frankrijk de Hervormde leer zocht uit te roeijen, men dat Rijk in niets meer ontzien moest*, en hij zocht de Provinciën *Friesland* en *Groningen* tot de zijde van LODEWIJK's grooten tegenſtander, WILLEM III, over te halen. Dit zelfde was het geval met de ſtad *Amſterdam*, die nog onlangs zulk een hevig geſchil met den Prins had gehad, doch zich na de herroeping des Edicts van *Nantes* met hem verzoende. Het gevaar der gezuiverde Godsdienst, thans aan alle kanten bedreigd, deed zekerlijk de *Amſterdamſche* Regenten, hoewel altijd nog met veel ſchroomvalligheid, tot de ſtoute onderneming naar *Engeland* medewerken. Derzelver boven verwachting gelukkige uitſlag is bekend. Onze Staat hield toen eenen oorlog van negen jaren tegen den Despoot van *Frankrijk* uit; en dat dit niet enkel uit inſchikkelijkheid jegens of vrees voor den nieuwen Koning van *Engeland*, maar ook uit afkeer van *Frankrijks* heerschzucht en

Digitized by Google

onverdraagzaamheid geſchiedde, blijkt daaruit, dat, na Koning WILLEM's dood en de geheele verandering der binnenlandſche ſtaatkunde, nogtans de oorlog tegen *Frankrijk* met verdubbelde kracht werd gevoerd, zoodat men elf jaren lang 120 tot 130,000 man in dienst behield. Het is waarſchijnlijk, dat de vlugtelingen zelve, door geſprekken en verhalen van hun doorgeſtane lijden, de *Nederlanders* tot zulk eene inſpanning tegen hunnen verdrukker aanvuurden; men heeft de vlugſchriften van dien tijd ſlechts in te zien, om zich hiervan te overtuigen, en in de dankrede van SAURIN op den ſlag bij *Malplaquet*, hoe gematigd die ook zij, is toch de juichtoon over de vernedering des dwingelands niet te miskennen.

Dus verwijderde de komst der zoogenaamde *Réfugiés* aan den eenen kant de gemoederen der Natie van *Frankrijk*, doch hechtte die daaraan weder van eene andere zijde. De vlugtelingen hadden volſtrekt de zeden, de taal, en gedeeltelijk het karakter en de denkwijze van hun Volk niet verzaakt. Altijd waren en bleven zij *Franſchen*, en de haat, dien zij koesterden, gold ſlechts hunne vervolgers, niet hun Vaderland. Hunne taal, reeds vroeger gemeenzaam in *Nederland*, was echter in de eerſte helft der 17de Eeuw nog zoo weinig algemeen, dat de bekende LEDENBERG, een der eerſte lieden van *Utrecht*, het *Franſche* briefje, waarin hij rekenſchap gaf van zijnen zelfmoord, gerust aan zijnen zoon, welke die taal niet verſtond, kon toevertrouwen. Zekerlijk was dit reeds vóór de komst der *Franſche* Protestanten geheel anders geworden; maar toen echter drong de *Franſche* taal eerst in alle ſtanden door. De uitnemende leerredenen van verſcheidene *Franſche* Hervormde Predikanten, vooral van SAURIN in *'s Gravenhage*, die zich zeer voordeelig boven de ſmakelooze *Hollandſche* kanſelredenen van dien tijd onderſcheidden, lokten natuurlijk velen derwaarts, en het werd eene zonderlinge gewoonte, dat vele *Hollanders* hunne kinderen tot leden der *Franſche* kerk lieten opleiden; iets, hetwelk toen,

Digitized by Google

uit hoofde der betere predikwijze, misschien minder te berispen was, maar tegenwoordig volstrekt doellooa is. Daarbij kwamen nu nog de in het *Fransch* geschrevene werken van den *Remonstrantschen* Hoogleeraar LE CLERC (CLERICUS), van BASNAGE, en van den *Groninger* Hoogleeraar BARBEYRAC, waardoor de wetenschappen zelfs in een minder stroef, meer aanvallig gewaad, dan tot hiertoe, werden behandeld. Zelfs vertoonde zich het ongeloof, of de twijfelarij, toen nog in eenen wetenschappelijken vorm, als bij BAYLE, in zijn *Essai sur les Comètes*, en vooral in zijn groot *Woordenboek*, aan hetwelk men zeer groote geleerdheid en oordeelkunde, veel meer dan aan deszelfs voorganger MORERI, niet kan ontzeggen. De *Fransche* Geleerde, die ook om de Godsdienst zijn Vaderland naar *Rotterdam* was ontweken, moest over dit Woordenboek wel vele moeijelijkheden van den gestrengen JURIEU, ook een' vlugteling, ondergaan; doch dit had de uitwerking van *alle* vervolging: het wekte verontwaardiging bij weldenkenden, en twijfeling aan de goede zaak bij velen, die meenden, dat *wederlegging*, geen *roepen voor de Regtbank*, tegen verkeerde Godsdienstbegrippen moest worden gebezigd. Misschien werden toen ook reeds de zaden van dat heilloos ongeloof gestrooid, hetwelk sedert door VOLTAIRE, den Marquis D'ARGENS, LA METTRIE en anderen gekoesterd, en door de beruchte *Amsterdamsche* pers van MARC MICHEL REY wijd en zijd werd verspreid.

Wij moeten echter regtvaardig zijn. De giftige pijlen der Godsdienstbestrijding, hier te lande gesmeed, maakten weinige slagtoffers; zij troffen ook meest buiten onze grenzen hun doel. Het zij mij vergund, hier den tijd eenigzins voorbij te loopen, en van eene onlangs bekend gewordene briefwisseling tusschen den achtingwaardigen Burgemeester en Geschiedschrijver VAN OOSTEN DE BRUIN en den Sterrekundige LA LANDE te gewagen. LA LANDE was gemeenzaam ten huize van DE BRUIN, en had aldaar menigwerf

Digitized by Google

vertoefd; maar de brave man ſchrijft hem, met eene waarlijk vaderlijke zorg, en toch op kieſchen toon, dat hij met leedwezen zijne gevoelens omtrent het Opperwezen, hetwelk hij loochende, vernomen had; hij ſmeekt hem, van zulk een ongelukkig denkbeeld, zoo hij dat werkelijk aankleeft, terug te komen, doch hoopt in allen gevalle, wanneer hij hem in *Holland* weder een bezoek kwam brengen, dat hij die gevoelens, van welke men hier nog een' heilzamen affchrik had, voor zich zou houden. LA LANDE's antwoord was beleefd; doch hij ontkende die beſchuldiging in geenen deele. — Zoo dachten, zoo ſpraken de ouderwetſche *Hollanders* nog in de tweede helft der achttiende Eeuw op het punt van de Godsdienst!

Maar, indien dergelijke pogingen van het ongeloof, om zich hier in te dringen, die ook onder de vlugtelingen ten uiterſte zeldzaam waren, gelukkig bij onze landgenooten van weinig gevolg bleven, de *Franſche* letteren baanden zich, tevens met de taal, nog veel meer dan vroeger eenen weg in ons Gemeenebest. Wie de leerredenen van eenen SAURIN hoorde, kon in ons toenmalig proza geen' ſmaak vinden. Vandaar, dat verſcheidene onzer landgenooten toen reeds begonnen, in hunne eigene geſchriften, de *Franſche* taal te beoefenen. Niemand was daarin gelukkiger, dan (omſtreeks het jaar 1711) JUSTUS VAN EFFEN. Zijn *Miſantrope*, eene navolging van den *Engelſchen Spectator*, gaf algemeen, zelfs aan *Franſchen*, genoegen, en in het jaar 1713 begon die zelfde Schrijver eene ſoort van arbeid, die door LE CLERC en BAYLE binnen ons Vaderland in de letterkunde was ingevoerd, en ſedert in geheel *Europa* algemeen is geworden, — een *letterkundig tijdſchrift*. Het was *le Journal littéraire*, waaraan de beroemde 'SGRAVESANDE, benevens de Heeren DE JONCOURT en DE SALLENGRE, (waarſchijnlijk afſtammelingen van *Franſche* vlugtelingen) medearbeiders waren. Na nog verſcheidene *Franſche* werken of werkjes, bezigde VAN EFFEN zijne verkregene bekwaam-

Digitized by Google

heid tot de verbetering van den *Nederlandſchen* prozaſtijl. In weerwil der uitmuntende en in ſommige opzigten nog niet geëvenaarde hiſtoriſche werken van HOOFT, en derzelver gelukkige navolging door SWINNAS en BRANDT, was echter het *Nederlandſche* proza nog verre van die gemakkelijkheid, losheid en bevalligheid, waardoor zich de gelijktijdige *Franſche* en *Engelſche* Schrijvers reeds zoo gelukkig onderſcheidden. VAN EFFEN's beroep als *huisonderwijzer* bij aanzienlijken, hetwelk hem met de groote wereld in veelvuldige aanraking bragt, en hem de beſchaving en ongedwongene verkeering met hoogere ſtanden en ook met beſchaafde vrouwen deed genieten, gaf hem in onze taal meerdere vrijheid en gemeenzaamheid van uitdrukking, zonder ſtijfheid aan den eenen en platheid aan den anderen kant, dan de kamergeleerden of min onderwezene reizigers, die tot nu toe bijna uitſluitend bij ons voor het publiek de pen gevoerd hadden, deden blijken, waarvan de eerſten zich te veel de *Latijnſche* woordvoeging ten voorbeelde ſtelden, de anderen te weinig den beſchaafden toon kenden, om ook daarin onze Natie voor te lichten. De *Hollandſche Spectator*, waarin de beste *Franſche* prozaſtijl gelukkig nagevolgd werd, was voor *ons* proza het begin van een beter tijdperk. De geestigheid, menſchenkennis, tusſchenbeiden onnavolgbare naïveteit, in deze galerij van zedeſchilderingen, die aan het beroemde werk van ADDISON en STEELE niets toegeven, werden algemeen toegejuicht, vonden eene menigte lezers, en zekerlijk hebben zij den grond gelegd, waarop naderhand de verbeteraars van onzen prozaſtijl voortgebouwd hebben.

Dit mag dan als een *voordeelig* uitwerkſel van *Frankrijks* invloed op *Nederland* worden beſchouwd. Maar hiermede waren zeer vele *nadeelen* verbonden. Die zelfde VAN EFFEN, dien wij zoo even noemden, en die bij al het goede, van de *Franſchen* overgenomen, een opregt Vaderlander bleef, moge ons die nadeelen aantoonen. Hij ſpreekt in zijn 12de Vertoog, van de Hofſtad,

Digitized by Google

(destijds niet eens het verblijf van den Stadhouder, maar van de hooge Collegiën en vreemde Gezanten) van de Grooten en *juffertjes van de groote wereld*, die van den *Spectator* zouden zeggen: *'t Is Duitsch; ik lees in mijn leven geen Duitsch; ik geloof ook niet, dat ik het verstaan zou.* „De adellijke dametjes en hare navolgeresſen," zegt hij, „zouden zich ſchamen, hare moedertaal te verſtaan. Zij ſpreken zoo wat meiden- en ten hoogſte kameniers-*Duitsch*, en daar maken zij eene ſoort van *ragoutje* van, met er wat *kromtong*, van hare *Gouvernantes* overgenomen, in te kappen en er een ſchootje *Fransch* onder te gieten, zoodat, wil men haar *Duitsch* verſtaan, men de *Franſche* taal al redelijk meester moet wezen." Met de zeden was het niet beter geſteld. „Een man van fatſoen," zegt de *Spectator*, „die niet *galant* is, kan tegenwoordig niet door de monſtering. Zonder de vrouwen met laffe vleijerijen, tegen den aard van ons nationaal karakter en onze deugdzame rondborſtigheid, de ziel te vergiftigen, zijn de fraaiſte geſchiktheden des ligchaams, al ſtrekken ze aan de beste gaven des geestes en de grootſte deugden tot ſieraad, onnut en zonder de minſte uitwerking, voornamelijk op juffers van eene zwierige opvoeding." (14de Vertoog.) Ook elders doet hij zien, dat de oud-*Hollandſche* zeden en huishoudelijkheid voor *Franſche* wuftheid en zucht tot vermaak al meer en meer moesten wijken. Het *Franſche* tooneel in *'s Hage* had reeds vóór ruim eene Eeuw grooten toeloop, zoodat, blijkens VAN EFFEN, ſchier een burgeroorlog tusſchen de ſchouwburgen in het *Voorhout* en in de *Caſuarisſtraat* zou ontſtaan zijn. Het is dus te begrijpen, dat het oude *Hollandſche* tooneel met deszelfs dichterlijke reijen, reeds door de ſchool van PELS ondermijnd, thans geheel vallen moest, en alle treurzoo wel als blijſpelen in den *Franſchen* vorm moesten zijn. Jammer zelfs, dat het laatſte niet nog meer het geval was, en men ons tooneel met ſtukken, zoo als *de Min in 't Lazarushuis*, *de Bruiloft van Kloris en Roosje*, en andere kluchten van dien ſtempel, ſchier tot

Digitized by Google

op den huidigen dag heeft bezoedeld, in plaats der ſtukken van MOLIÈRE, (waarvan alleen de *Tartuffe* en de *Avare* vertoond worden) van REGNARD en DESTOUCHES. In LANGENDIJK en NOMSZ (*de Driftige*) is nogtans iets van de echte *vis comica* dezer Blijſpeldichters overgegaan. Maar de val van ons oude treurſpel, en de tallooze ſtukken, uit het *Fransch*, zelfs van zeer middelmatige Dichters, vertaald, waren voor de *Nederduitſche* poëzij een onherſtelbaar verlies. Alle oorſpronkelijkheid ging daardoor verloren. Men achtte alle afwijking van de ijzeren wetten der *Franſchen hoogverraad*. FEITAMA en zijne ſchool breidden dit vonnis zelfs op het *heldendicht* uit: de eerſte beſteedde *dertig* jaren aan het berijmen van den *Télémaque* en de *Henriade*, en nu regende het in ons Vaderland heldendichten. Het is waar, dat in de *tragiſche* poëzij enkele meesterſtukken, zoo als de *Monzongo* van VAN WINTER en andere verdienſtelijke treurſpelen, zoo als die zijner Gade, eenigzins tot vergoeding ſtrekten van het tallooze ſlechte en middelmatige; maar geheel konden zij toch daartegen geenszins opwegen. De *middelmatigheid*, die de (zoogenaamde) gedichten van het midden der achttiende Eeuw onderſcheidt, mag dus grootendeels als een gevolg der ſlaafſche navolging van *Frankrijk* worden beſchouwd. De uitſluitende beoefening van het *Fransch* in omgang en ſchrift bij de hoogere ſtanden deed zelfs na VAN EFFEN het proza weder zoodanig verachteren, dat de voortreffelijke FRANS HEMSTERHUIS daarin geen geſchikt voertuig voor zijne *Sokratiſche Geſprekken*, die geheel den *Platoniſchen* geest ademen, meende te vinden, en dat hij daartoe de *Franſche* taal bezigde. Het is echter waar, dat daardoor juist deze onſterfelijke geſchriften meer en verder bekend zijn geworden, dan de zeer beperkte kring onzer taal reikt, en dat *Duitschland*, *Frankrijk* en zelfs *België* om ſtrijd den *Hollandſchen* Wijsgeer hebben gehuldigd.

In den reeds genoemden VAN EFFEN was de nuttigheid van *Nederlandſche* huisonderwijzers voor jonge

Digitized by Google

lieden van den aanzienlijken ſtand overtuigend gebleken. Doch dit ſcheen geenen indruk te maken. De *Franſche* taal, het eerſte vereischte der opvoeding bij de *Nederlanders* der achttiende Eeuw, kon, dacht men, van *geborene Franſchen* alleen behoorlijk geleerd worden. Zelfs de afſtammelingen der vlugtelingen waren daartoe reeds te veel *Nederlanders* geworden. Maar tegen de *Franſchen* zelve beſtond een onoverkomelijk beletſel. Zij beleden de Roomſche Godsdienst. Hunne Natie had de Hervormden vervolgd, en verbood nog deze eerdienst. Om deze zwarigheid te verhelpen, ſloeg men het oog op de *Franſche Zwitſers*, d. i. de bewoners dier Protestantſche Kantons of gedeelten derzelven, waar de *Franſche* taal in gebruik was, het *Waadland*, *Neufchâtel* en *Geneve*. Het laatſte vooral, het Vaderland van CALVIJN, ſcheen voor de regtzinnigheid bevorderlijk, in plaats van nadeelig te zijn, en de *Franſche* taal werd aldaar immers met eene hooge mate van zuiverheid en beſchaafdheid geſproken! Vandaar die ſcharen van *Gouverneurs* voor de knapen, van *Gouvernantes* voor de meisjes, die derzelver geheele opvoeding moesten beſturen, en in dit opzigt veel meer waren, dan ons woord *huisonderwijzer* kan uitdrukken. De invloed dezer lieden op de zielen der jeugd, nog buigzaam als was, is misſchien niet genoeg in aanmerking genomen. Behalve de toenemende zucht voor het *Fransch*, die althans omſtreeks 1775 niet verminderd was, toen Juffrouw WOLFF de Voorrede voor hare *Sara Burgerhart* ſchreef, waarin zij hare lezeresſen verbaasd doet opzien over eenen *Hollandſchen Roman*, en in 't algemeen een *Hollandsch* boek van *fraaije letteren;* behalve deze zucht voor het *Fransch*, geloof ik, dat de *Zwitſerſche* opvoeders aan hunne kweekelingen iets hebben medegedeeld van die zucht voor de Volksregering, welke in hun Vaderland, vooral te *Geneve*, heerſchende was, en waarvan de zaden ook reeds in het *Waadland* waren uitgeſtrooid, en zich in de *Franſche* Omwenteling hebben ontwikkeld. *Mij* zou het althans niet bevreemden, indien het Vaderland van

Digitized by Google

ROUSSEAU mannen had opgeleverd, die de beginſelen van het *Contrat Social* huldigden gelijk hij, en die door hunnen invloed op de *Nederlandſche* jeugd de voorheen zoo zeldzame overhelling tot de Volksregering omſtreeks 1781 hadden helpen bevorderen, welke men gewoonlijk alleen aan het voorbeeld der *Noordamerikanen* toeſchrijft, daar toch de omgang met dezen verre van algemeen was. Was toch, gelijk niemand ligt zal ontkennen, de invloed der *Zwitſerſche Gouvernantes* op de *meisjes* zoo groot, dat vele, zelfs nog in onzen tijd, meer *Fransch* dan *Nederlandsch* denken, hoe zouden dan, in een ander opzigt, de leſſen der *Geneefſche Demokraten* geheel zonder invloed gebleven zijn op de *zonen* der rijken, waarvan velen, volgens het heerſchende ſtelſel, geene hoop op aandeel in het Beſtuur konden voeden?

Het kon ondertusſchen niet misſen, of de zucht tot het *Fransch*, die in het geheele *leven* was doorgedrongen, moest ook op de *ſtaatkunde* invloed hebben. Reeds was de indruk, dien de herroeping van het Edict van *Nantes* op onze Natie had gemaakt, uitgewischt. Wij zagen vroeger, dat die, althans gedeeltelijk, in den oorlog van 1747 nog voortduurde; maar in de latere jaren van LODEWIJK XV, en vooral onder LODEWIJK XVI, werd de vervolging door verdraagzaamheid vervangen, en de geregtelijke moord van CALAS, waartoe het vonnis ſlechts in eene Provincieſtad plaats had en te *Parijs*, ſchoon helaas te laat, werd vernietigd, was het laatſte tooneel van dien aard. Alle geſtrenge maatregelen geraakten in onbruik. Van lieverlede wierp de *Nederlandſche* handelsſtand, die met leede oogen zag, dat onze Bondgenoot, *Engeland*, in zeemagt en handel met reuzenſchreden vooruitging, terwijl wij verachterden, — die ſtand, zeg ik, wierp meer en meer de oogen op *Frankrijk*. Reeds in den zevenjarigen oorlog was dit blijkbaar. De *Engelſchen*, verbitterd, dat de invloed des handels de deelneming in den oorlog te hunnen behoeve belette, en ons voor het eerst ſinds tachtig jaren in eenen oorlog tusſchen *Engeland* en *Frankrijk* onzij-

Digitized by Google

dig deed blijven, roofden de naar de *Franſche* en *Weſtindiſche* havens beſtemde ſchepen. Hierover rezen de hevigſte klagten. De toenmalige Prinſesſe Gouvernante, eene *Engelſche* Prinſes, trachtte aan den eenen kant de gemoederen te doen bedaren, aan den anderen haren Vader tot zachtere maatregelen te bewegen. Maar zij ſtierf te midden des oorlogs. De Hertog van *Brunswijk*, voogd van den minderjarigen WILLEM V, naderde de tegenpartij en den *Franſchen* Gezant D'AFFRY, die op deze reeds veel invloeds had; maar D'AFFRY vertrouwde hem niet, hetwelk misſchien tot zijnen lateren afkeer van *Frankrijk* kan hebben bijgedragen. Gelukkig echter bleef de onzijdigheid nog bewaard. De oude herinneringen waren nog te ſterk, om de banden tusſchen *Engeland* en dezen Staat te verſcheuren, en nieuwe met *Frankrijk* te leggen. Ook moest de hooge toon, door *Frankrijks* Gezant aangenomen, deszelfs hoop, om verdeeldheid tusſchen de Gewesten te zaaijen, en de gedurige eiſchen om doorvoer van mond- en krijgsbehoeften voor de *Franſche* legers door ons Gemeenebest, die men niet durfde weigeren, toen nog mishagen. „Men moet ſchier altijd dreigen om te verkrijgen hetgeen men regt heeft te vorderen," zeide D'AFFRY.

Ook bleef de eensgezindheid, die door den vrede van 1763 herſteld ſcheen, nog vijftien jaren voortduren. Maar ondertusſchen had de werking der opvoeders uit *Geneve* in *Holland*, daar de volkspartij in die ſtad meer en meer het hoofd opſtak, al meer en meer invloed erlangd, en hier kwam nu de opſtand in *Amerika* bij, die eerlang den Staat weder in moeijelijkheden met *Engeland* wikkelde. Hiervan maakte *Frankrijk* treffelijk gebruik. Deszelfs Gezant DE LA VAUGUYON, behendiger dan D'AFFRY, wist, in plaats van te dreigen, te beloven, te vleijen, te ſtreelen, en bereikte daardoor veiliger zijne bedoeling. Deze was eensdeels de vrije houthandel naar *Franſche* havens, die daardoor bouwſtof tot oorlogsſchepen bekwamen, anderdeels de verwijdering der Republiek van *Engeland*. Toen dus

Digitized by Google

de nog gematigde meerderheid in 's Lands Vergadering beſloten had, aan de houtſchepen geen konvooi te verleenen, ten einde de *Engelſchen* niet voor het hoofd te ſtooten, werd *Amſterdam*, de eenige ſtad, die daartegen ſtemde, door *Frankrijk* van drukkende inkomende regten vrijgeſteld; dit wekte naijver; eerlang volgden alle *Hollandſche* ſteden *Amſterdams* voorbeeld, en zoo werd het konvooi toch verleend. Op dezen eerſten ſtap van verwijdering deed *Engeland* er verſcheidene volgen; de invloed der *Franschgezinde* partij bewerkte het geheime Traktaat met *Amerika*, en in December 1780 verklaarde *Engeland* ons Vaderland openlijk den oorlog.

Nu bereikte de afkeer van *Engeland* het toppunt bij ſchier de geheele Natie; en daar *Frankrijk* de wijze ſtaatkunde had, ook zonder geſloten verdrag de *Nederlanders* meermalen in dezen oorlog te onderſteunen, en hernomene volkplantingen aan hetzelve weder te geven, zoo rees de genegenheid voor hetzelve bijna tot hooge geestdrift. De oude Geſchiedenis, de *St. Bartelsnacht*, zelfs 1672 en de *Dragonnaden*, ſchenen vergeten. De *Franſchen* werden bijna voor de edelmoedigſte, de onbaatzuchtigſte, de deugdzaamſte Natie der aarde verklaard. Thans had dezelfde zucht voor alles, wat *Fransch* was, die reeds lang in de zeden en de letterkunde regeerde, zich ook van de ſtaatkunde meester gemaakt. De volksgezinde partij, in 1748 nog zóó aan den Stadhouder gehecht en zóó afkeerig van *Frankrijk*, vergoodde thans het laatſte, en beſchouwde den eerſten met argwaan en weldra met tegenzin. CAPELLEN TOT DE POLL, de hoofdtolk dier partij, en zekerlijk een der onbaatzuchtigſten en edelſten onder zijne tijdgenooten, werkte door woorden en daden ongemeen ten behoeve van *Frankrijk*. Hij ijverde tegen de boekjes, die men den kinderen op de ſcholen, onder den naam van *Franſche Tirannij*, deed gebruiken, om het gedrag der *Franſchen* in *Holland* in 1672 in een afſchuwelijk licht voor te ſtellen. Het ging zoo verre, dat men, het gedrag der Vaderen te *Munſter* in 1648 niet gedach-

Digitized by Google

tig, eenen naar de omſtandigheden voordeeligen afzonderlijken vrede, dien *Engeland* aanbood, van de hand wees, om met *Frankrijk* gelijktijdig te kunnen ſluiten, het oude verbond met *Grootbrittanje* niet meer te hernieuwen, en daaraan zelfs *Negapatnam* opofferde. De tusſchenkomst des *Franſchen* Kabinets gedurende den twist met JOSEPH II in 1784, deszelfs bemiddeling, en de edelmoedige bijdrage van eenige millioenen, om 's Keizers eiſchen te bevredigen, verhoogde nog de heerſchende ſtemming; de ſluiting van het verbond met *Frankrijk*, in November 1785, bevredigde den hoogſten wensch der partij, die zich de *Patriotſche* noemde, en *Engeland*, gelijk den Stadhouder, haatte. Men zag van toen af, of liever reeds vroeger, het zonderlinge ſchouwſpel, dat een geſtreng monarchale, bijna despotieke Staat de partij der Volksregering in een Gemeenebest tegen den erfelijken Ambtenaar in hetzelve verdedigde. Maar dit was niet vreemd in *Frankrijks* ſtaatkunde. Zoo had het nog onlangs *Amerika* tegen den Koning van *Engeland*, en vroeger, onder FRANS I, HENDRIK II en den Kardinaal RICHELIEU, de Protestantſche Vorſten en Stenden tegen den *Duitſchen* Keizer verdedigd. Maar VERGENNES, de groote begunſtiger der Patriotſche partij, overleed; en toen de bemiddeling, die *Frankrijk* en *Pruiſen* in 1786 tusſchen de partijen hadden op zich genomen, mislukte; toen *Pruiſen*, om den hoon van 's Konings Zuster te wreken, in 1787 het Gemeenebest binnenrukte, — toen liet *Frankrijk* onwaardiglijk zijnen bondgenoot in den ſteek, brak de legerplaats van *Givet* op, en duldde het, dat de *Pruiſen* den Stadhouder herſtelden, en zelfs *Amſterdam*, vergeefs ook door eenen vrijwilligen *Franſchen* bevelhebber (DES PORTES) ondersteund, tot overgave noodzaakten.

De meesten der hoofden van de thans onderliggende partij ontvloden, na een kort verblijf in *België*, naar *Frankrijk*. Hier bewilligde hun LODEWIJK XVI jaargelden, en eene ſchuilplaats te *Duinkerken* en *St. Omer*;

Digitized by Google

doch men kan op hunne dankbaarheid voor die weldaad niet roemen. De eenige D'AVERHOULT trad, ten tijde van de omverwerping des troons, Augustus 1792, als verdediger des ongelukkigen Konings op, en verloor daarbij het leven; de meeste vlugtelingen voegden zich, onder verwenschingen van hunnen weldoener, bij deszelfs moordenaars, die met hunne ſtaatkundige denkwijze meer overeenſtemden. Het waren dan ook deze vlugtelingen, in 't geheim ondersteund door eenige in 't land geblevene *Franschgezinden*, die, door onophoudelijk aandringen bij de *Conventie*, den inval der *Franſchen* in 1795 tot ſtand bragten, benevens de daarop gevolgde Omwenteling, die niet alleen het ganſche oude ſtaatsgebouw omverwierp, maar ook verandering bragt in de geheele leefwijze, in de onderlinge begroetingen, in het huiſelijk verkeer, in de kleeding, ja bijkans in de houding en gedragingen der burgers. De bedachtzame *Nederlander* was in alles een ſlaafſche navolger der *Franſchen* geworden; ter naauwernood behielden wij nog onzen Almanak en — onze Godsdienst. De bedwelming was ongeloofelijk. Men kuste de ingetrokkene *Franſche* ſoldaten als lang verwachte verlosſers. Teedere maagden, deugdzame huismoeders danſten om den hoed op een' ſtok, die ons eene ergere ſlavernij dan die van GESSLER aan *Zwitſerland* zou aanbrengen, en zongen daarbij de *carmagnole*, of den lof van het moordend kanonvuur. Bezadigde burgers zelfs verheugden zich over het verdrag, dat ons *Staatsvlaanderen*, *Maastricht*, *Venlo*, 100 millioenen, de medebezetting van *Vliſſingen* door *Franſchen*, en het onderhoud van 25,000 vrijheidszonen dier Natie kostte, omdat wij daarbij toch een' zweem van onafhankelijkheid behielden! Anderen vonden niets in zulke vreeſelijke verliezen, waarbij eerlang dat der meeste Koloniën kwam; want men had, op de *Franſche* wijze, *vrijheid*, *gelijkheid en broederſchap*, en was, met ſlooping der ouderwetſche *barrière*, de onmiddellijke nabuur en beſchermeling der groote, vrije Natie geworden!

Digitized by Google

Ziedaar de ziekte der *Gallomanie*, waaraan wij reeds zoo vele jaren kwijnden, waarvan ons de Dichter ANTONIDES, even als een ſchraander Geneesheer, reeds meer dan 120 jaren vroeger de dreigende beginſelen en toevallen had doen opmerken, ten toppunt gekomen! Maar de verliezen in geld, goed, bloed en eer; de vernederingen, ons door de opeenvolgende *Franſche* Beſtuuren, in ſpijt der Traktaten, aangedaan; de ons opgelegde treurige rol van het aan de beek drinkende ſchaap tegenover den wolf, die aan dezelve ſtaat; de gedurige omwentelingen in ons Gemeenebest, door of op last van *Frankrijk* bewerkt; eindelijk de flooping van dat Gemeenebest; de inſtelling eens *Franſchen* Konings, en, toen deze *Hollands* belangen behartigde, de vernietiging zelfs van dat afhankelijke Koningrijk en de inlijving van den Staat bij *Frankrijk*, — dit waren ſcherpe, bittere, pijnlijke, maar noodzakelijke geneesmiddelen tegen die kwaal. En zij hebben gewerkt! Alle partijen, door gelijken haat tegen *Frankrijk* bezield, wierpen bij de eerſte gelegenheid, gelijk alle *Europiſche* Volken, het juk af; de *Franſche* heerſchappij, gelijk een van alle kanten ondermijnd gebouw of lek ſchip, ſtortte in, en *Nederland* werd weder een Volk op zichzelf. De haat en de algemeene zamenwerking tegen den teruggekeerden Tiran en zijne benden toonden, hoe diepe wortelen de afkeer tegen *Frankrijk* zelf geſchoten had. Maar de vereeniging met het verfranschte *België* knoopte vele der losgeſcheurde banden op nieuw aan. Wij werden daardoor veroordeeld, de *Napoleontisch-Franſche* Wetgeving te behouden; de *Franſche* taal deed zich zelfs in *den Haag* in onze Staatsvergaderingen hooren, zelfs door *Hollanders*; en reizen naar *Brusſel*, het kleine *Parijs*, door zoo vele *Franſche Demagogen* bewoond, en werwaarts zoo vele *Hollandſche* Ambtenaars en Volksvertegenwoordigers zich pligtshalve om het andere jaar moesten begeven, waren waarlijk geene middelen, om de pas herleefde Nationaliteit te doen wasſen en tieren. Wij zijn hiervan thans wel weder bevrijd, en door *Bel-*

Digitized by Google

gid aardrijkskundig, door afkeer van de *Belgen* en hunne vrienden staatkundig van *Frankrijk* gescheiden; maar, zijn wij het ook in andere opzigten? Wordt onze jeugd weder door kundige *Nederlanders* en *Nederlandsche* vrouwen, of nog altijd door *Fransche Zwitsers*, huiselijk opgevoed en onderwezen? Is onze afkeer van de letterkundige school, die thans, in spijt van allen goeden smaak, zedelijkheid en welvoegelijkheid, *Frankrijk* beheerscht, hartelijk en opregt? Helaas! wij zien onkundige schoolmeesters dat draf der *Fransche* tooneelpoëzij, VICTOR HUGO's *Lucretia Borgia*, vertalen; wij zien het schuim der *Parijsche* zedelooze zangspelen, *Robert le Diable*, op *Amstels Fransch* tooneel twintigmaal voor een *Hollandsch* Publiek, dat zich in den schouwburg verdringt, ten tooneele voeren! In plaats der vele schorre treurspelen, die wij bezitten, in spijt van de schorre keel onzer tooneelzangers, moet de *Muette de Portici* negentienmaal achtereen op onzen Nationalen Stadsschouwburg opgedreund worden! En, bij zoo vele teekenen van ongenoegelijke zucht voor het nieuwere *Fransche*, zelfs wanneer dit in lijnregte tegenspraak is met de, onder ons vroeger wel eens te veel nagevolgde, oudere deftige school, mogen wij niet eens den armoedigen troost hebben van te zeggen: *Sero sapiunt Phryges!*

C. W. HUFELAND, ALS ARTS EN AKADEMIELEERAAR.

(Schets uit eene door hem nagelatene Levensbeschrijving. Medegedeeld door den Hoogleeraar Dr. E. OSANN.)

Inleiding.

In de letterkundige nalatenschap van den beroemden HUFELAND is eene door hemzelven geschrevene levensschets gevonden. Zij begint van zijne vroegste jeugd en werd tot het jaar 1831 voortgezet. De Hoogleeraar OSANN noemt haar *getrouw*. Hij geeft haar verder het getuigenis, dat zij met naauwgezetheid en zulk eene openhartigheid opgesteld is, dat zij als eene belangrijke bijdrage kan beschouwd wor-

Digitized by Google

den tot de kennis van HUFELAND's leven, zoo wel uit het zedelijk oogpunt, als in opzigt tot zijne maatschappelijke betrekking. Zij behelst opmerkelijke herinneringen omtrent hetgeen op zijne eerste vorming gewerkt heeft, en waardoor vervolgens zijne ontwikkeling eene zoo hooge vlugt genomen heeft, dat OSANN hem vatbaar noemt voor alles, wat groot, edel en schoon mag heeten. Wetenschappelijk gevormd, streefde hij steeds met ijver naar de uitbreiding zijner wetenschap. Deze baande hem den weg ter verdere volmaking in zijne kunst, met welke hij onafgebroken werkzaam was ten nutte der lijdende menschheid; terwijl een vroom gemoed hem ter volharding opwekte. Geene opofferingen voor het groote doel, waaraan hij zich gewijd had, vielen hem te zwaar. Zijn godsdienstig gevoel verlichtte het verstand en verwarmde het hart: zoo kon hij ten einde toe volharden, zonder gevaar te loopen het spoor bijster te worden.

De Heer OSANN meent zich te mogen vleijen, dat deze levensgeschiedenis in haar geheel zal worden medegedeeld. Intusschen dacht hij velen geene ondienst te zullen doen met de voorloopige gemeenmaking van een gedeelte derzelve. Hij rekent zelfs op de erkentenis van velen dergenen, die HUFELAND vereerden en zijne vrienden waren. Tot die mededeeling scheen hem het *Journal der practischen Heilkunde* de geschiktste gelegenheid aan te bieden. — HUFELAND was de stichter van dit tijdschrift. Gedurende eene reeks van jaren werd het zorgvuldig en belangstellend door hem gekweekt. Het was door hem als tot een middelpunt van wetenschappelijke vereeniging onder de Artsen geworden. Het tijdschrift, waardoor hij bij zijn leven zoo dikwijls tot het geneeskundig publiek gesproken had, was het meest gepaste middel, om HUFELAND ook na zijnen dood nog nuttig te doen zijn, door met zijn voorbeeld te toonen, wat de mensch *kan* worden, wanneer hij *ernstig wil*.

In afwachting, dat de levensgeschiedenis van HUFELAND in haar geheel het licht moge zien, heeft OSANN dat tijdperk gekozen, hetwelk voor hen, die dit tijdschrift lezen, het meest belangwekkende zal zijn. Het schetst de omstandigheden, welke invloed op de vorming van HUFELAND tot Arts, Schrijver en Leeraar uitgeoefend hebben. Het doet den tijd kennen, toen hij te *Jena* en *Göttingen* studeerde; zijne optreding als Geneesheer te *Weimar*; zijne eerste pogingen als Schrijver, en hoe de verkeering met groote

Digitized by Google

mannen op zijne verdere vorming gewerkt heeft. Men zal hem in het midden zien van mannen, die *Duitschland* toen te *Weimar*, als in het *Athene* van zijnen tijd, vereenigde. Het zal zijne optreding als akademisch Leeraar te *Jena* doen zien, en hij zal zich schetsen in dat gedeelte van zijn leven, hetwelk hij zelf het toppunt van zijnen roem noemt. Dit alles doet hij zoo eenvoudig, zonder eenige aanmatiging, dikwijls met zulk een' kinderlijken zin, dat zijn beminnelijk karakter steeds meer en meer uitblinkt.

Offchoon het tijdschrift van HUFELAND in ons vaderland in veler handen is en door velen gelezen wordt, dachten wij hun geene ondienst te zullen doen, hen, in onze taal, eenigzins nader met HUFELAND bekend te maken, door de vertaling van C. W. HUFELAND's *Studien, praktische und akademische Wirksamkeit; ein Fragment aus* HUFELAND's *hinterlassener Selbstbiographie.* Wij vooronderstellen, dat zulk eene mededeeling niet slechts den Geneeskundigen aangenaam zal wezen; zij zal mede niet ongevallig zijn aan vele beschaafde lezers uit andere kringen. *De kunst, om het menschelijk leven te verlengen*, vond onder ons vele lezers, en schijnt nog de aandacht van velen te trekken. Voor hen, die prijs op dit boek stellen, kan het dus niet geheel onbelangrijk wezen, eenigzins nader bekend te worden met den Schrijver van dit nuttige boek. In deze schets kunnen zij hooren, hoe HUFELAND er toe gekomen is, en tevens, wat er vooraf noodig is geweest, om als Schrijver met zulk een gevolg op te treden. HUFELAND behoort niet meer alleen tot *Duitschland*; hij is een lid der groote maatschappij geworden, die overal zetelt, waar wetenschappen en kunsten bloeijen. Dezen in ons midden zij dan onze arbeid gewijd!

HUFELAND's *Akademietijd.* 1780—83. *Jena.*

Mijn waarde vader had in alles wél voorzien. Mijne oudste zuster was gehuwd met den Hoogleeraar in de Godgeleerdheid WEBER te *Jena*. Hij was een voortreffelijk man. Ik kon bij hem niet inwonen, maar zij zouden een wakend oog over mij laten gaan. LODER en STARK waren vrienden van ons huis; maar, wat helpen alle berekeningen en voorzieningen omtrent eenen jongeling van achttien jaren, die voor het eerst het genot zijner vrijheid verkregen heeft?

De geest onder de Studenten was toen ter tijd te *Jena* bo-

Digitized by Google

vermeld moet, ruw en onzedelijk. Het oude *Komment* was in vollen zwang. Het zamenhouden van land- en stadgenooten, speel- en drinkgelagen, vechtpartijen waren aan de orde van den dag. De zwager van den man, wien ik bijzonder aanbevolen was, werd onder de ergste voorvechters (*Renommisten*) gerekend. Daardoor geraakte ik somwijlen in zulk gezelschap. Maar mijn goede geleidgeest en Gods genade hebben mij bewaard, dat ik niet van het pad der deugd afgedwaald en tot grove uitspattingen vervallen ben. Toen heb ik de kracht eener vrome, godsdienstige opvoeding ondervonden tegen de magt der verleiding en der kwade voorbeelden.

Intusschen was het met den ernstigen toeleg, met eene bestendige herinnering aan: *die cur hic?* (waartoe zijt gij hier?) niet altijd zoo als het behoorde. De heerlijke natuur, die meer aantrekkingskracht bezat dan de kamer en naar buiten lokte, mag hiertoe ook wel iets bijgedragen hebben.

Wat ik te *Jena* wezenlijk geleerd heb, is de *ontleedkunde*. Steeds zal ik LODER daarvoor dank schuldig blijven: wat ik van haar weet, ben ik aan hem verpligt. Hij was in deze moeijelijke wetenschap *eenig* te noemen. Hij bezat de voordragt en de gaaf, om alles levendig en duidelijk voor te stellen, zoo als ik die later nergens weder ontmoet heb. Deze leermeester kon tot een voorbeeld verstrekken, hoe het niet van de veelheid der lijken, maar van de wijze afhangt, om de ontleedkunde wél te onderwijzen. Op *twee* lijken — over niet meer kon hij, gedurende den winter, beschikken — heeft hij ons voortreffelijk en voldoende onderwezen. (*)

Behalve de reeds genoemden, telde ik onder mijne vrienden KOTZEBUE, SCHULZ en zekeren SCHWEIKERT, een stil, vlijtig mensch, die met mij in hetzelfde huis woonde.

Göttingen.

Mijn dierbare vader overtuigde zich spoedig, dat ik te *Jena* de noodige vorderingen niet maakte, en dat de zucht naar vermaken bij mij te veel veld won. Ik ben ook over-

(*) Men bedenke, wanneer dit geschreven is. Thans behoort er meer toe. De ontleedkunde is toch de eenige grondslag, waarop de redelijke Geneeskunde bouwen kan. Jammer, dat de vooroordeelen tegen hare beoefening bij het algemeen meer toe- dan afnemen!

Digitized by Google

tuigd, indien ik langer te *Jena* gebleven ware, dat ik het niet veel verder dan het middelmatige zoude gebragt hebben. Hij vond derhalve goed, mij omtrent Paschen van het jaar 1781 naar *Göttingen* te zenden. Die Hoogeschool stond toen, wat de Geneeskunde betrof, in bijzonder aanzien. Ik vond daar mannen als RICHTER, MURRAY, BALDINGER, WRISBERG, BLUMENBACH en GMELIN, sieraden der Geneeskunde. In de geleerde wereld waren, behalve dezen, nog beroemd SCHLÖZER, LICHTENBERG, KÄSTNER, GATTERER, HEYNE, SPITTLER.

Ik vertrok met den student GRELLMAN, die desgelijks zijne studiën te *Göttingen* wilde voltooijen. Wij gingen in hetzelfde huis wonen. Hij was eenige jaren ouder, bedaard, ernstig, zeer zedelijk, en een geleerd jongman. Ik meen mij later overtuigd te hebben, dat hij in stilte van mijnen vader in last had, mij gade te slaan en mijn raadsman te wezen, ofschoon hij dit zeer ongemerkt heeft weten te doen.

Ik moet belijden, dat door mijne verplaatsing naar *Göttingen* in mij een geheele omkeer plaats greep. Het zij dat dit het gevolg der verandering van lucht was, het zij van den geest onder de Studenten, (zij waren vlijtiger, beschaafder en meer tot werken gezind) het zij van mijne geheele verwijdering van het ouderlijke huis en mijn verkeer onder vreemden, — wellligt het een zoo wel, als het ander; ik werd kalm; mijn grootste genoegen vond ik in het vlijtig bijwonen der lessen, en om mij verder op mijne kamer te oefenen. Het is aan *Göttingen*, dat ik mijne wetenschappelijke vorming verpligt ben.

Hierbij kwam eene zekere mate van zwaarmoedigheid, die steeds een grondtrek van mijn karakter is geweest. Zij werd door twee treurige gebeurtenissen zeer opgewekt, — den dood van mijnen waardigen zwager WEBER en het plotselijk afsterven mijner moeder, die in 1782 onder eene zenuwberoerte bezweek. Te *sterven* werd mij nu een geliefkoosd denkbeeld, en met wellust zong ik:

Ieder uur, dat mij ontsnelt,
Voert het kille graf mij nader.

Steeds zweefde voor mijnen geest het volgende vers:

Schijn ik ook van elk verlaten,
Zoo moog vrome moed mij baten;

Digitized by Google

'k Wil vertrouwen op mijn' God.
Is het mij ook niet gegeven
Groot, gelukkig hier te leven,
'k Zie de toekomst zonder beven,
Stil berustende in mijn lot.

De omgang met LICHTENBERG en OSANN was voor mij van veel belang. Gedurende de laatste jaren woonde ik bij den laatsten. Door zijn beminnelijk karakter, zijne grondige wetenschap en praktische vaardigheid werd hij mij, als vriend, voorbeeld en leermeester, onvergetelijk. GROSCHKE en DENEUFVILLE waren voorts de eenigste mijner meer bijzondere akademievrienden. BLUMENBACH en LICHTENBERG hebben den grootsten invloed op mijne vorming uitgeoefend. Aan den voortreffelijken RICHTER ben ik die leiding verschuldigd, waardoor ik, bij de beoefening der wetenschap, de Natuur nimmer uit het oog verloren heb en haar later steeds getrouw gebleven ben.

In den heeten, droogen zomer van het jaar 1783, toen, na de aardbeving in *Calabrië*, een drooge nevel of rook in den dampkring waargenomen werd, verkreeg ik den 15 Julij den Doctoralen graad met eene Dissertatie: *de usu vis electricae in asphyxia*, (over de aanwending der electriciteit bij verstikking) *opponentibus* HUFELAND, GIRTANNER, GROSCHKE. Den volgenden dag vertrok ik naar *Weimar*.

Geneesheer te Weimar. 1783—93.

Met het einde van Julij kwam ik te *Weimar*. Ik vond mijnen lieven vader nagenoeg blind, treurig en zeer ter nedergedrukt; hij kon bijna niet meer lezen en slechts groote voorwerpen onderscheiden; daarbij kwamen hartkloppingen, duizelingen en *hypochondrie*. Mijne zusters waren ongemeen verheugd, hunnen broeder weder te zien; zij zagen in hem den steun van hunnen vader en van het geheele huisgezin. Ik gevoelde nu mijne roeping in haren geheelen omvang. Ik vatte het voornemen op, mij geheel aan haar toe te wijden, de werkzaamheden van mijnen vader op mij te nemen, zijn zwaar lijden te verzachten. Het was geen gering vraagstuk voor den jeugdigen man, naauwelijks eenentwintig jaren oud, de geheele praktijk van zijnen vader op zich te nemen. Hij had de uitgebreidste, zoo wel in de stad, als op het land, tot aan de grenzen van den *Hartz* naar *Thuringen*. Ik heb

Digitized by Google

dien zwaren last getorscht. De jaren, wanneer andere jongelieden reizen of het leven genieten, zijn door mij onder zwaren, dikwijls naauwelijks te boven te komen' arbeid, zorg en inspanning doorgebragt.

(*Het vervolg hierna.*)

OLIVIER GOLDSMITH, DESZELFS LEVEN EN GESCHRIFTEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 190.)

Alvorens naar *Leyden* te gaan, ontmoet hij te *Edimburg* vijf of zes dappere *Schotten*, die onder het *Fransche* leger dienst gaan zoeken. GOLDSMITH neemt hartstogtelijk aandeel in hun lot, drinkt met hen, gaat met hen scheep, en vergeet alwat oom CONTARINE voor hem gedaan en alwat hij aan oom CONTARINE belooft heeft. Het schip wordt aangehouden, en GOLDSMITH te *Newcastle* in de gevangenis geworpen, waar hij twee maanden blijven moet.

Dacht gij er wel aan, gij onvergeeflijk loshoofd, gij zorgeloos kind, dat gij u blootstelde om zonder genade doodgeschoten te worden? Eene toekomst van drie dagen was te lang voor uw vooruitzigt; en de hoop, om de eene of andere fraaije *Ierssche* ballade te hooren of te zingen, zou u zonder aarzelen het schavot hebben doen braveren. — Al weder was er vergiffenis voor den zondaar. In geene omstandigheid van zijn leven nam men het ernstig met hem op. Door bijna honend mededoogen van hen, die hem gevangen genomen hadden, weder losgelaten, keert hij naar *Edimburg* terug, put wederom uit de onuitputbare beurs van oom CONTARINE, en gaat op weg naar *Leyden*. Hier vindt hij duchtige drinkebroers, onvermoeide tabaksrookers, geheel een hem nog onbekend ras van *bon-vivans*, daar hij zich met hart en ziel aan verbroedert: nieuwe dwaasheden, nieuwe schulden, nieuwe verlegenheden! Op zekeren dag is hem de fortuin gunstig, en schept behagen, hem drie- of viermaal meer dukaten in handen te spelen, dan vereischt worden, om zijne studiën in de medicijnen ten einde te brengen en zelfs die in de regtsgeleerdheid weder te beginnen. Hij springt op van vreugde, en herinnert zich den edelmoedigen oom CONTARINE, die een groot bloemenminnaar is. GOLD-

Digitized by Google

SMITH is nu in het vaderland der bloemen; derhalve brengt hij met overhaasting de schoonste tulpen, de zeldzaamste bloemzaden bijeen, anemonen zoo duur als paleisen, (!) rozen kostbaarder dan parels; (!) kortom, hij koopt zich arm aan bloemen, en zendt alles aan zijnen oom: eene roekelooze daad voorzeker, en die hem ook door eenen deftigen *Engelschen* zedemeester als zoodanig verweten wordt, maar voor welke allen, die het hart op de regte plaats en die een' juist oordeelenden geest hebben, een' toegeeflijken glimlach zullen over hebben.

Na die kostbare daad van dankbaarheid blijft OLIVIER met ledige zakken. Andermaal, maar zonder vrucht, lokt hij het geluk aan de speeltafel uit. Geene winsten meer; niets dan verliezen en schuldeischers! Om zijne collegiën te betalen en geneeskundige boeken te koopen, heeft hij nog slechts een guinje, een hemd en eene fluit over, die toch daartoe geenszins volstaan. Hij neemt dus guinje, fluit en hemd, en verlaat *Leyden*, zonder te weten waarheen. Zijn gang was, gelijk hij zelf zegt, langzaam, zijne houding peinzend, zijn voorhoofd omwolkt en vol treurige gedachten. Hij sloeg den weg in naar de *Oostenrijksche Nederlanden*, ontmoette eenige boeren, welke hij met zijne fluit aan het dansen bragt, ontving het stukje gelds, dat men op feestdagen gewoon is den rondreizenden muzikant te schenken, sliep op den harden grond, vergenoegde zich met het grove brood der armen, en trok voort tot in *Zwitserland*, waar zijne zonderlinge wijze, om op kosten van het publiek te reizen, hem bijzonder wel gelukte; hij beklceg de *Alpen*, trok de meren over, overklom de ijsvlakten, waaruit de *Rijn* zijn' oorsprong neemt, trad *Italië* binnen, bezocht het noordelijke gedeelte van dat land, wendde zich rugwaarts naar *Frankrijk*, vond daar overal landmeisjes, die gaarne dansten, kinderen, welke hij kon leeren spellen, en drinkers, welke hij kon doen lagchen; eindelijk, in 1756, na deze poëtische *Odyssee*, van alles ontbloot, in lompen gekleed, een volkomen bedelaar, verwierf hij, dat eene visschersschuit hem aan boord nam, en bereikte op deze wijs de *Engelsche* kust.

Ziedaar waarop een schoon dichtstuk een' bekwaam' man te staan gekomen is; tot dien prijs heeft hij de liefelijke verzen, de aandoenlijke beelden, waarvan zijn *Reiziger* vol is, durven koopen! Tweehonderd verzen, die zoo lang duren zullen als de *Engelsche* letterkunde in aanzijn blijft, zijn be-

Digitized by Google

taald geworden door de ondragelijkste ellende, door een lijden, in laagheid, gebrek, zonder troost of hoop doorgestaan! Twee in armoedig zwerven doorgebragte jaren zijn gefchetst geworden in een klein aantal dichtregels, die in elks herinnering leven! Overigens was dit ook alles, wat deze moeijelijke rondreis opbragt: GOLDSMITH was de man niet, om zich met nutte, tot in de bijzonderheden dringende en wijsgeerige opmerkingen bezig te houden. Slechts voor fnelle en geweldige aandoeningen vatbaar, van de hand in den tand levende, bezorgd noch voor het verledene noch voor de toekomst, zich niet bekreunende om de meening van anderen, overgelaten aan zijn inftinct, dat hem zelden op den verftandigften weg voert, fchijnt hij minder het leven van een redelijk wezen te leiden, dan dat van een dier, met genie en met gevoel begaafd. Vraagt ge hem, wat hij op zijne reizen gezien heeft; hij zal u trouwhartig vertellen, dat hij in *Piemont* op het water drijvende bijenkorven, in *Zwitferland* uiterst makke koetjen gezien heeft, die de ftem van haren hoeder onderkenden en zich door het fpelen zijner fluit lieten beftieren; in het *Jura*-gebergte kalkoenen van eene zeldzame kleur, en te *Parijs* een gerimpeld oud man, die VOLTAIRE heette. Overigens fchijnt hij niet te vermoeden, dat men het geringfte onderfcheid kan maken tusfchen VOLTAIRE, kalkoenen en den *Jura*!

Ik houd hem wel verdacht, dat hij in den loop zijner *Odyffee* nu en dan eens gebadeld zal hebben; zeker is het, dat hij aan zijnen broeder, aan zijne andere verwanten in *Ierland* gefchreven, en dat niemand hem geantwoord heeft. Zijne arme moeder was dood; de overigen lieten zich niet veel aan hem gelegen liggen. Doch het aandenken dezer onvriendfchappelijke behandeling liet op dit ligt vergetend hart, welks zonderlinge neigingen, feilen en goedheid wij hierboven gefchetst hebben, geene diepe fporen na; hij vervolgde zijnen weg, fchudde zijne lompen, en kwam naar *Londen* zoo als hij best kon. Waarom toch heeft hij de aandoeningen niet befchreven van den met geest en gevoel begiftigden behoeftige, die zich plotfeling in eene rijke, gedruischvolle hoofdftad verplaatst vindt, zonder een menfchelijk wezen, dat hem de hand reikt? GOLDSMITH had noch de diepte van ziel, noch de zelfzuchtige wijze van denken, die tot zulk een werk vereischt worden. Het hemd en de guinje waren verdwenen; de fluit was gebleven: hij poogde eenige leer-

Digitized by Google

lingen op te doen tegen een of twee ſtuivers de les. Er zijn omſtandigheden, waarin men, om geen dief te worden, zeer veel aangeborene eerlijkheid moet hebben; zoodanig was thans de toeſtand van GOLDSMITH. Muzijkmeester tegen een dubbeltje per cachet; daarna loopknecht van eenen armen apotheker in eene der voorſteden, wiens drankfleschjes en pillendoosjes hij rondbragt; medehelper van eenen weinig bekenden doctor, die in eene der naauwſte ſtraten van de *City* woonde, zag hij zich eindelijk bevorderd tot den rang van proeven-corrector op eene drukkerij! Dit was eene groote ſchrede op de baan des aanziens; tot nu toe was hij ter naauwernood boven den ſtand van dienstbode verheven geweest.

De geheele kring der geneeskundige wetenſchappen, welke onze held vastelijk geloofde in hare volle uitgeſtrektheid doorgrond te hebben, had hem bij lange na zoo veel voordeel niet aangebragt, als zijne ſmartelijke ſtudie van het menſchelijk leven. Deze liet op hem eenen indruk achter, die nimmer uitgewischt werd. Vandaar die deernis met menſchenlijden, waarvan al zijne werken den ſtempel dragen; vandaar ook die tint van zwaarmoedigheid, welke men niet ligt weder afwischt, wanneer men langen tijd onder den angst der armoede en onder het gewigt der algemeene verachting gezucht heeft. Later kwam er een tijdſtip, toen GOLDSMITH's deel dat der rijken was, toen kleur en ſneê zijner kleederen wedijverden met het kostbaarſte en ſierlijkſte, hetwelk de eerſte modevolgers droegen; alstoen, in een' kring van dames en van letterkundigen, begon GOLDSMITH menigmaal, verſtrooid en afgetrokken, eenig verhaal, waarvan de aanhef ſteeds dezelfde was: „Toen ik onder het bedelaarspak van het bijlſteegje woonde, herinner ik mij," enz. Meermalen zeide hij: „Gij gelooft, dat men van verdriet ſterft, en gij zegt zulks in uwe romans! Van *honger* ſterft men. Velen heb ik zoo zien ſterven, en ik zou het gaarne voorkomen hebben, had ik het kunnen doen: een ſtukje brood was voldoende geweest; maar, helaas! ik had het zelf niet." — „Hoe vele aandoeningen en denkbeelden blijven ons volſtrekt vreemd, wanneer men ſteeds van zijn dagelijksch brood verzekerd geweest is! Men moet, om al de ſmarten en ellenden der menschheid te begrijpen, de ondervinding gehad hebben van die andere ſoort van aanwezen, waarin elk uur, dat men leeft, een zegepraal is, op honger en dood

Digitized by Google

bevochten!" GOLDSMITH was langen tijd met het voltooijen dier moeijelijke zegepraal bezig. Nog menig jaar verliep er mede. Men moest zien, hoe hij, in zijn matrozenbuisje, nu eens naar de liedjes stond te luisteren, die op de straten gezongen werden, dan weder, met drankfleschjes in de handen, de onbestrate stegen der donkerste achterhoeken van *Londen* doorkruiste, en zich eindelijk door zijn apothekertje zag wegjagen, omdat hij hem, in plaats van geld, gebrokene flesschen naar huis bragt!

Het toeval, dat somtijds de wonderlijkste omstandigheden doet geboren worden, wilde, dat GOLDSMITH de proeven der eerste romans van RICHARDSON corrigeerde; eene bezigheid, die eene naauwkeurigheid en eenen arbeid vereischt, welke de vlugtige geest des jongelings weldra moede werd. Hij had, volgens zijne gewoonte, de welberadenheid, om dezen toestand tegen eenen ergeren te verruilen, en maakte zich tot *repetitor* van eene *Dissenters*-school, misschien den geplaagdsten aller stervelingen, veroordeeld om alle grilligheden der in het collegie opgeslotene jonge lieden te verduren: zijn geduld moest hier eenen harden leertijd doorstaan. Aan de tafel van den schoolmeester deed het toeval hem zekeren GRIFFITHS ontmoeten, eigenaar van een tijdschrift, het *Monthly Review* geheeten; (*) een' man zonder bekwaamheid, wiens arbeidzame middelmatigheid eenen steun vond in den letterkundigen smaak zijner vrouw. Het *Review* werd op eene zeer huiselijke wijze behandeld; man en vrouw schreven het gezamenlijk; Mevrouw las de romans en Mijnheer stelde er de uittrekfels en beoordeelingen van op. Daar de Heer GRIFFITHS verstand genoeg had, om te ontdekken, dat de jonge OLIVIER geen gek was, en dat hetgeen hij voor zijne letterdienst verwachtte zich naar de geringheid van zijnen levensstand zou afmeten, zoo nam het maandwerk-schrijvende huishouden volgaarne die diensten aan, en men huurde hem, als medewerker, bijna op gelijke wijze, als men eenen bediende huurt, om alléén al het huiswerk te doen. GOLDSMITH was met weinig tevreden.

Van dit oogenblik af scheen zijn fortuin gemaakt. Er was

(*) Welk *Monthly Review* hier bedoeld worde, weten wij niet. Op dat, hetwelk thans bestaat, en gedurende eene reeks van jaren bestond, is toch wel geen enkele trek van deze smadelijke schets toepasselijk. — *Vert.*

Digitized by Google

één ding ter wereld, een eenig ding, waarvoor hij berekend was, te weten het beroep van letterkundige. Deze weg was nu voor hem geopend; hij betreedt denzelven, nog altijd los en onberaden als gewoonlijk, flater op flater ftapelende; maar evenwel hij bezit thans het eenige, hem door de natuur geſchonkene middel, om in het leven roem te behalen. Wordt hij op deze wijs niet rijk en geacht, zoo zal het zijne eigene ſchuld wezen; of liever, hij zal op den ouden weg voortgaan, maar met eenen naam en een aanzien, welke zijne verkeerdheden niet zullen kunnen omverſtooten. Wat betreft het verkrijgen eener verſtandigheid van gedrag, die niet voor hem beſtemd was, nimmer had hij de laudemkendheid, daarop aanſpraak te maken. Het zal dus met al zijne dwaasheden, al zijne ongerijmde gedragingen, al zijne kleine boerſche ijdelheden, al zijne onachtzaamheid, al zijne trotſche onnoozelheid zijn, dat hij weldra zijne rol zal gaan ſpelen onder de ſchranderſte geesten, de kunſtenaars, de ſalonjonkers der hoofdſtad. Men was echter voor zijnen roem minder toegeeflijk, dan men voor zijne armoede geweest was: het voorwerp geworden van bewondering en van ſpot, moest hij eenen zoi betalen, geëvenredigd aan den luister, met welken hij zich omgaf.

Ziedaar het raadſel opgelost van dat geheimzinnige leven, dat zulk een mengſel van belagchelijkheid en van glorie heeft opgeleverd. Wij willen een oogenblik op zijne baan terugtreden, om te verhalen, hoe GOLDSMITH, alvorens letterkundig adjudant te worden, beproefd had zijn fortuin als doctor te maken. Een aantal zijner vorige akademiekennisſen van de Univerſiteit te *Dublin* komen te *Londen* aan, en verbazen zich, den armen GOLDSMITH, hunnen goeden kameraad, hunnen vrolijken drinkgenoot, wiens ſchulden zij zoo menigmaal betaald hadden, in de diepſte armoede en vernedering te vinden. Zij willen eene poging doen, om hem er uit op te heffen. Men huurt voor hem een vertrek op de kaai, te midden van de wijk der matrozen. Men koopt hem eenige kleedingſtukken; en weldra beſtaat zijne garderobe, waarvan zijne tijdgenooten den inventaris bewaard hebben, uit een' groenen, met goud gegalonneerden, maar overouden, kaalgeſleten' rok, eenen zwarten, die van 1680 dagteekende, maar bovenal uit een prachtig zwart fluweelen kleed, almede evenwel een weinig verſleten en met een ingezet ſtuk aan de linkerzijde. Telkenmale nu de doctor bij zijne zie-

Digitized by Google

ken, wier beurs meestal nog kranker dan hun ligchaam was, een bezoek aflegde, poogde hij zijn fatsoen en achtbaarheid op te houden, door zijn' hoed voor dezen lap te plaatsen, en dien er voor te houden, zoo lang zijne visite duurde.

Wat hij op deze wijze won, was weinig, en verminderde nog door zijne kwalijkberadene liefdadigheid. Was het b. v. koud, en GOLDSMITH's kamertje slechts even van de vereischte brandstof voorzien, om hem voor het bevriezen te behoeden, zoo zonden menigmaal zijne nog armere buren hunne dochtertjes naar den goeden doctor, om een pan-vol steenkolen van hem te gaan verzoeken. GOLDSMITH gaf ze zonder aarzelen, en kroop in zijn bed, om zich te verwarmen. Die zelfde kleederen, waarop hij zoo trotsch was, en waarin geheel zijn doctorschap bestond, werden meer dan eens naar het pandjeshuis gebragt, om de arme kraamvrouw te ondersteunen, die zijn vlieringbuur was. Arme GOLDSMITH! bijna zou men u om uwe verkeerdheden nog meer beminnen. Waar is het, zij vertoonden zich somwijlen onder eene vrij originele gedaante, en niet altijd was de rok, dien hij tot zijne aalmoezen verpandde, zijn eigendom. Toen de *Geschiedenis van Engeland* met veel ophef geadverteerd werd, welke een *Franschman* ter eere van *Engeland* zou schrijven en op de prachtigste wijze doen drukken, vatte GOLDSMITH's vaderlandsliefde vuur. Hij was op dat oogenblik in het bezit van zeven en een' halven guinje, welke een zijner akademievrienden hem *geleend* had. IJlings brengt hij dat geld naar het bureau van inteekening, en ziet zijnen naam op de lijst der gefopte deelnemers verschijnen; want het werk is nimmer in het licht gekomen.

De drie oude rokken, met welke GOLDSMITH zich tooide, waren in lorren verkeerd, en hij stierf bijna van honger. Toen was het, dat een andere zijner makkers, de jonge MILNER, GOLDSMITH bij zijnen vader plaatste, die eene school voor jonge *Dissenters* hield. De nieuwe opzigter der studiën was achteloozer, guller, minder op zijne belangen bedacht, kinderachtiger in één woord, dan al de kinderen, die rondom hem speelden. Zijn maandgeld was altijd verteerd, als hij het nog naauwelijks ontvangen had; en het dochtertje van den schoolhouder, dat met het zonderlinge wezen medelijden had, moest hem op zekeren dag zeggen: „Maar, geef mij dan toch uw geld te bewaren, even als die kinderen doen, die bang zijn het te verliezen!"

Digitized by Google

Wij hebben gezien, hoe hij de kostschool, of het collegie, van MILNER verliet, om in dienst van GRIFFITHS te treden. Nu was GOLDSMITH dan bladschrijver. Hij vat de pen op; hij heeft zijnen weg gevonden; hij slaat dien in; zijne verdiensten openbaren zich: hij heeft niets meer te vreezen. Zonder het handwerk van eenen slechten doctor geheel en al te laten varen, schrijft hij boekbeoordeelingen, maakt uittreksels, handhaaft de redacteurschaar, zwaait den staf der critiek, en zijne *Ierſche* vrienden staan geheel verbaasd bij het vernemen, dat er van hun' ouden kennis, den losbol OLIVIER GOLDSMITH, nog iets wezenlijks geworden is. Een zijner tafelmakkers, de vrolijke BRYANTON, en een andere vriend zijner jeugd, HODSON geheeten, vormen voor hem eene inteekeningslijst; men roept de ban en achterban van geheel het adellijke en onadellijke *Ierland* tot zijnen bijstand op.

„ Ik kan onmogelijk zwijgen," schrijft hun GOLDSMITH. „ Mijne fierheid moge onder zulk eene soort van dienstbetooning lijden, mijne dankbaarheid is er niet te minder om. Uw edel gedrag moet de erkentenis ontvangen, die het verdient, en uwe liefdadigheid jegens mij zal nimmer uit mijne gedachtenis verdwijnen. Voorzeker is mijn lot wel droevig, dat ik zulke schulden moet aangaan, zonder de hoop te hebben, dezelve immer te kunnen betalen. Ik zal hier geenen vloed van betuigingen uitstorten, omdat zij, in eenen toestand als de mijne, naar zijdelingsche beden om nieuwe gunstbewijzen gelijken. Het zij mij genoeg u te zeggen, hoe veel lijden mij bespaard geworden zou zijn, indien zulk eene hulp mij vroeger geworden ware. Verlaten, zoo als ik te *Londen* was, zonder vrienden, zonder aanbeveling, zonder geld, zonder die onbeschaamdheid, welke dit alles vervangen kan, had ik daarenboven het ongeluk, een *Ier* te zijn, dat is te zeggen lid eener natie, die hier niets te hopen heeft. Hoe menig ander zou, in mijne plaats, toevlugt gezocht hebben in zelfmoord of in oneerlijkheid. Voor beide heb ik mij weten te hoeden; ondanks al mijne dwaasheden heb ik zeer moeijelijke verzoekingen weêrstaan. Ongetwijfeld wenscht gij mijne levenswijs te kennen; zij heeft niets, waarover ik behoef te blozen, en ik heb geene reden om haar geheim te houden. Ik ben half en half doctor, half en half poëet, en met hulp dier beide ambachten win ik den kost zoo goed ik kan."

Eenige maanden snellen voorbij; alwat hij schrijft, vindt

Digitized by Google

bijval; eene ongemeene juistheid en sierlijkheid onderscheiden de eerste vruchten zijner penne. „ Ik zie, in het verschiet," schrijft hij aan zijnen vriend BRYANTON, „ een' gezigteinder vol glans mij toegloren. Ik ben, in hoop en verwachting, rijk, geëerd, beroemd; waarlijk een hartverkwikkend vooruitzigt; en ik vind het kluchtig, eens voor een oogenblik mijn standpunt buiten mijzelven te nemen, om van daar gade te slaan, waar ik nu ben; omtrent op gelijke wijs als de kinderen doen, wanneer zij van het paard stijgen, om te kijken, hoe zij er uitzien, als zij te paard zitten. Waar ben ik en wat doe ik? Helaas! ik zit op een zolderkamertje en schrijf om een stuk broods te winnen, terwijl ik op mijne melkboerin wacht, die mij een standje maken zal, omdat de melk van de week niet betaald is."

Doch, ondanks zijne vrees voor de melkboerin, was GOLDSMITH dronken van verrukking over het onthaal, hetwelk de letterkundigen hem deden. De dochter van den goeden oom CONTARINE was met zekeren LAWDER gehuwd, wien het noch aan geest noch aan bekwaamheid ontbrak. „ Zeg uwen man," schreef haar GOLDSMITH, „ dat hij een boek moet schrijven en het bij inteekening uitgeven. Ik zal hem zoo veel inteekenaars verschaffen als hij zelf begeert; tweehonderd, zoo hij wil, in den tijd van acht dagen, en dat wel de uitstekendste koppen van *Europa*." GOLDSMITH had zijn zolderkamertje nog niet verlaten, toen reeds het prisma der hoop zijne werkelijke armoede met de bontste kleuren bestraalde. „ Binnen kort misschien," schreef hij aan diezelfde Mistrisf LAWDER, „ zal de oude vriend van uwen vader den vrijen teugel kunnen vieren aan het levendig gevoel en de gemakkelijkheid van uitdrukking, welke hij van God ontvangen heeft. Alsdan zal hij de toonen zijner fluit aan de klanken uwer harp kunnen paren, en vergeten, dat er een tijd was, toen hij, gelijk BUTLER en OTWAY, als van honger stierf op de straten van *Londen*."

De tooverstaf, zoo vruchtbaar in gedroomde wonderen, GOLDSMITH's schrijfpen, zou dezelve inderdaad bewerkstelligd hebben, indien hij slechts in zijn werkdadig leven een weinig gezond verstand en zelfbeheersching had weten te brengen; maar, hij wist te hopen en te droomen, en van die droomen een boek te maken; daar bleef het bij. Hij schreef allerkostelijkste zinsneden over de middelen, om gelijktijdig een satsoenlijk, een rijk en een kundig man te we-

Digitized by Google

zen; met dat alles bleef hij een bedelaar. „ SCARRON," schreef hij, „ nam den titel aan van *Marquis* VAN BARBAT (het was de naam van zijnen boekverkooper); waarom zou ik geen Marquizaat van dezelfde soort kunnen opdoen? Gij lieden verbeeldt u daar ginds in *Ierland*, dat een boekenschrijver een arme drommel moet wezen, wien de ellebogen door de mouwen kijken, en die geen' anderen omgang heeft dan met arme drommels gelijk hij; ik voor mij ben zeker, dat er geen Edelman in *Ierland* is, die zulk een goed leven heeft en zoo goed gezelschap ziet als de geringste onzer schrijvers, diegeen zelfs, wiens bekwaamheid niet hooger stijgt, dan tot het vertalen van den een' of anderen slechten roman vereischt wordt."

Op deze wijs begoochelde de goede en onnoozele GOLDSMITH zich met hersenschimmen. Men lachte hem toe; men erkende, dat hij vernuft had; GRIFFITHS betaalde hem een karig honorarium; en terwijl hij zich reeds verbeeldde op het toppunt van letterroem te staan, moest hij menigmaal met eene hongerige maag gaan slapen, en al de lastigheden van ongeduldige schuldeischers ondergaan. Eene nieuwe gril maakt zich van dit wonderlijke hersengestel meester: zoo hij eens heelmeester bij de armee wierd, hij, die het er niet toe had kunnen brengen, dominé, doctor of advocaat te worden?.... Zijn zwarte rok is al te kaal, dan dat hij wagen durft, met denzelven aan het lijf, de vereischte bezoeken af te leggen; hij vertrouwt zijne verlegenheid aan GRIFFITHS; de directeur leent hem alwat hij noodig heeft, rok, vest, broek, het volle pak. Maar GOLDSMITH en GRIFFITHS hadden buiten den waard gerekend, dat is buiten het wonderlijk karakter, met hetwelk de natuur onzen held begaafd had. Zijn pakje onder den arm, vertrekt hij, met het vaste voornemen, regelregt naar huis te gaan, en geenen twijfel koesterende, of de medico-militaire expeditie, waartoe hij dit kleed geleend heeft, zal gebeunen en gelukken. Doch, helaas! voor den drempel zijner deur ontmoet hij een' zijner zolderburen, een' man nog tienmaal armer dan hij zelf. Die man doet hem een allerontzettendst verhaal, een dier verhalen, welke men gehoord moet hebben, om te kunnen begrijpen, tot welk eene hoogte de ellende in de groote steden stijgt! De huisheer is op het punt om hem op straat te zetten, hem, zijne vrouw, zijne kinderen; het is winter; geen dak; geen brood! GOLDSMITH ver-

Digitized by Google

geet alles, zegt den armen man op hem te wachten, gaat het pakje, waarin de kleederen van zijnen vriend GRIFFITHS zijn, naar den lomberd brengen, en komt het daarvoor ontvangen geld aan zijnen buurman ter hand ſtellen. Het was een ware diefſtal, waarvan het einde eene liefdedaad was. GRIFFITHS vraagt zijne kleederen terug, wordt vreeſelijk toornig, toen hij verneemt, dat men, zonder zijne toeſtemming, over zijn' eigendom beſchikt heeft, en jaagt GOLDSMITH weg.

De breuk was volkomen; men wisſelde beleedigende brieven, en GOLDSMITH werd weder doctor zonder zieken, of liever zonder loon. Evenwel hij was verſcheidene trappen hooger geklommen; hij droeg niet meer een' gelapten ſluweelen rok; hij was nu een doctor, die er uitzag zoo als het behoort; zijn ſcharlaken vest *à la Roqueláure* is tot aan de kin toe digtgeknoopt; hij draagt den doctoralen rotting, de broek van purpere zijde. Ongelukkiglijk vermeerdert dit noch zijne praktijk, noch zijn inkomen. De geſchiedenis heeft ſlechts den naam van eene eenige zijner zieken bewaard. Deze wilde niet naar zijnen raad luisteren, en verkoos liever, zich aan den geneeskundigen tact van haren apotheker te vertrouwen. Zij deed er wél aan; en, toen GOLDSMITH zich daarover bij zijnen vriend TOPHAM BEAUCLERC beklaagde, vroeg deze: „De dame behoorde, geloof ik, onder uwe vriendinnen?" — „Ja zeker." — „Welnu, doctor, dan deedt gij immers zeer kwalijk. Men moet hoogſtens zijne vijanden dooden!"

Het ging ſlecht met de nering; en GOLDSMITH, de doctor, werd weldra vervangen door GOLDSMITH, den ſchrijver. De boekverkoopers hadden den weg leeren vinden naar den zolder, waar een Genie zijne woonplaats had. Overladen met ſchulden, die door zijne dwaze uitgaven en dolle verteringen nog gedurig vermeerderden, vond hij het profijtelijker, alles te ſchrijven, wat de boekverkoopers verlangden, dat hij ſchrijven zou, dan de ſtraten eener groote ſtad te ſlijpen in het opſporen van een' zieke. Men verlangde van hem eene Geſchiedenis van *Griekenland*, en hij leverde ze; eene Natuurlijke Historie, en hij zette zich aan het werk.

Op zekeren dag, dat GIBBON bij hem kwam, vroeg hij dezen, hoe toch die *Indiſche* Koning heette, die ALEXANDER, den Veroveraar, zoo veel ſpels gemaakt had. „MONTEZUMA," zeî GIBBON, en GOLDSMITH nam het ant-

Digitized by Google

woord voor goede munt op. Maar, die verregaande onkunde, die menigvuldige verkeerdheden verhinderden GOLDSMITH niet, eene bekoorlijkheid van ſtijl, eene onnavolgbare bevalligheid te bezitten, die hem, als ſchrijver, eenen onſterfelijken naam verzekeren.

DE ZOÖLOGISCHE TUIN TE LONDEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 179.)

Zonder een bezoek te geven aan de gnous en de overige antilopen in de diergaarde, gaan wij door den onderaardſchen gang voort naar den noordelijken tuin, in onzen weg derwaarts het duivenkot voorbijgaande met deszelfs kirrende bewoners, de *armadillo*, die met eenen tred voortſtapt, welke ons aan een automaat doet denken, den bever, de valken, de kleine vijvers, waarin vrolijke eenden ronddrijven, den trotſchen *Bramin*-ſtier, die in zijn eigen land een betooverend leven leidt, en den grooten *Amerikaanſchen* biſon met zijn' vreeſelijken kop en zware borst, gevormd om zijne vijanden te ſtooten en omver te werpen. Wij zijn nu in den noordelijken tuin, en, ons niet latende ophouden door eekhorentjes, ſtruisvogels, *wapitis* of zebra's, haasten wij ons naar de verblijfplaats van de olifanten. Het zijn *Aziatiſche*. De twintig olifanten, die JULIUS CAESAR in het ſtrijdperk ſtelde tegen 500 mannen te voet, ter verluſtiging der *Romeinſche* heeren en dames, waren naar alle waarſchijnlijkheid *Afrikaanſche*, zoowel als de twintig, die POMPEJUS, bij de inwijding van den tempel van VENUS VICTRIX, aan de werpſpiesen van eene bende *Getuliërs* blootſtelde; maar het volk was nog niet door bloeddorst verhard, en bij deze laatſte gelegenheid werden de ſtugge *Romeinen* door de dapperheid der olifanten in het bevrijden van eenen gewonden makker, door hunne ſchranderheid, en door den doodsangst, die zich in hunne blikken en gebaren uitdrukte, zoo getroffen, dat het ganſche amphitheater oprees, en, met verwenſchingen tegen den Conſul, vorderde, dat de ſtrijd zoude eindigen.

Wenden wij ons van dat moordtooneel tot den welverzorgden bewoner van dit kleine gebied. Wij vermoeden, dat hij het meer op zijn gemak heeft, dan de kostbaar uitgedoste

Digitized by Google

olifanten, die de eer van de prachtige openlijke *triclinia* genoten. Let maar eens op hem, hoe hij in den modder zijn toilet maakt en van daar naar het bad gaat. Nu komt hij er geheel onder. Met welk een welgevallen laat hij het water over zijn ganſche ligchaam ſtroomen! Met welk een' welluſt geniet hij het verkwikkende vocht! Ziet,

„ Hij rigt zich op en ſpuit
„ Den regen uit zijn' ſnuit!"

Hoort dien kreet van genoegen, en erkent, dat men geſlaagd is, om althans één dier gelukkig te maken. Maar hij verlaat het bad; hij gaat weder aan zijn moddertoilet; hoe doet hij zich in het ſlijk te goed! Zoo aanſtonds zal hij met zijn' ſnuit ſtof en gras opzamelen en het over zijnen rug heenſtrooijen, als ware hij *bien poudré*. Dat alles is voor zijne welvaart van groot belang. De dikhuidige dieren zoeken gewoonlijk modderachtige plaatſen op, en het ſlijk, dat aan hen blijft kleven, houdt hunne huid in gezonden ſtaat. De opperhuid van den olifant is zeer gevoelig — gij ziet, hij wordt in bedwang gehouden door den ſchrik voor eene kleine zweep (*) — en wanneer zij al te droog wordt, barst zij ſpoedig open. Om deze reden wordt de huid van den gevangene geölied, om ze lenig te houden; en wij waarſchuwen onze ſchoonen, om JACK, dat is zijn naam, niet te ſtreelen, vooral wanneer zijn vel er het meest glanzend en *débonnaire* uitziet; hare leliewitte handſchoenen loopen anders gevaar met traan te worden bezoedeld. En offchoon hij bijzonder vriendelijk is op zondag, in de hoop van aan zijne bewonderaars appelen en beſchuit af te troonen, (want in de zoölogiſche tuinen wordt de zondag voor de vleeschvretende dieren, tot hunne groote ſtichting, een geheele vastendag, en voor de overigen, door de afwezigheid van fruitvrouwen en koekverkoopſters, althans een dag van meerdere onthouding) bidden wij u toch, ſchoone dames, om niet al te nabij te komen, opdat hij niet een weinig begeerd com-

(*) Er is altijd eene ſpeer bij de hand, in geval ſterker dwangmiddelen mogten worden gevorderd, te meer daar het dier in kracht en grootte zeer is toegenomen; maar daardoor wordt eene wond veroorzaakt, die niet gemakkelijk geneest, en hoe minder de ſpeer gebruikt wordt, hoe beter.

Digitized by Google

plimenten make aan de bekwaamheid der kunstbloemenmaakſters, en de zoo natuurlijk nagemaakte bouquet van korenaren en bloemen met ſtroohoed en al prijs verklaart. Wij zagen eene dame, zelve eene nog ſchoonere bloem, die met moeite het gevaar ontkwam van aldus haar hoofddekſel als *entrée* te betalen; en eene andere ſchoone, welriekende van het *eau de Portugal*, pakte hij werkelijk met zijn' ſnuit aan, blijkbaar haar voor eene geperſonifieerde oranjerie houdende. Neen, voedt hem op eenen eerbiedigen afſtand, en past op, dat het vocht van zijn' ſnuit niet op uwe kleedjes valt; want de glans van zijde noch ſatijn zal er door verhoogd worden.

De ſchranderheid, gehoorzaamheid en leerzaamheid van den olifant zijn genoeg bekend. Zonder bij een onderwerp te blijven ſtilſtaan, dat boekdeelen zou kunnen vullen, behoeven wij onze lezers ſlechts te herinneren, dat de Ouden hem zelfs tot eenen koorddanſer hebben gemaakt. PLINIUS, AELIANUS, SENECA, SUETONIUS, DIO, allen leggen hieromtrent getuigenis af. Om van GALBA's koorddanſende olifanten te zwijgen, wat hebben wij te denken van de tooneelvertooning, door PLINIUS beſchreven, als hij verhaalt, dat vier van deze onhandzame koorddanſers (blijkbaar op eene dubbele koord) voortſtapten, eene draagbaar torſchende, waarop een hunner makkers lag, die eene kraamvrouw voorſtelde. Deze en dergelijke kunſten plaatſen het ſpel van *Mademoiſelle* DJECK, in onze dagen, geheel in de ſchaduw.

De ſterke, bijna hadden wij gezegd, de ſentimentele gehechtheid, waarvoor dit groote dier vatbaar is, heeft de aandacht van alle eeuwen getrokken. Wie herinnert zich niet den teergevoeligen olifant, waarvan AELIANUS ſpreekt, wiens beſtaan als verknocht ſcheen aan dat van een kind, dat het voorwerp van zijne liefde was? Nooit at hij, indien het kind niet tegenwoordig was; en wanneer het wicht ſliep, dan hield het dier zich bezig met de vliegen van deszelfs legerſtede te verjagen. Wij zouden eene menigte van anecdoten kunnen verhalen, in onzen tijd gebeurd, en die de oude vertellingen van den beminnelijken, leerzamen en dankbaren aard van dit dier bevestigen, en tevens die bewijzen konden, hoe het eene beleediging weet op te kroppen, tot dat het geſchikte oogenblik der wrake is gekomen. Maar wij moeten ons bekorten. Vóór dat wij echter van dit onderwerp afſtappen, zal men het ons niet ten kwade duiden, ho-

Digitized by Google

pen wij, dat wij een paar trekken meedeelen van CHUNY, zaliger gedachtenis, — van den armen CHUNY, die zelfs tot in den dood gehoorzaam was; want te midden van de hagelbui van kogels, die hem trof, knielde hij neder, zelfs in zijne vreeselijke doodsmarten knielde hij neder, op het welbekende bevel van zijnen oppasser, ten einde aan zijne moordenaars een meer wondbaar punt van zijn ligchaam aan te bieden! Wij kunnen ons voorstellen, welke soort van gebed *uncle* TOBY, hoe verre ook van profanéren verwijderd, zou hebben opgezonden voor de handelende personen in dit treurspel! De woede, welke de arme CHUNY met zijn leven moest boeten, was, wij twijfelen er niet aan, veroorzaakt door tandpijn; ja, tandpijn, lieve lezer, ontstaan uit eene plaatselijke ontsteking en verergerd door de gure vlagen van het voorjaar. CHUNY, de levende berg, werd in bedwang gehouden door een' kleinen dashond, dien men geleerd had, om, bij afwezigheid van den oppasser, over de rigchel heen en weder te loopen, waaraan de regtstandige palen van zijn hok waren vastgemaakt, opdat men op deze wijze den olifant zou beletten, om met geweld met zijn' snuit tegen het afschutsel te stooten en alles daardoor te doen schudden. Een klap met zijn' snuit, dat vreeselijk en wonderbaar werktuig, waarmede de olifant boomen omverrukt, geschut wegslingert en een cent opneemt, zou hem van het voorwerp zijner vrees hebben kunnen bevrijden; maar daar stond hij, zaamgekrompen in eenen hoek van zijn hok, met afgrijzen starende op den dwerg, die hem deed sidderen, en deed ons denken aan den koopman in het tooversprookje onder de bezoeking van de nachtmerrie; en toch was zijne schranderheid groot. De overleden Dr. WOLLASTON bezocht hem eens, en had eene groote hoeveelheid noten bij zich, waarvan een goed deel, opzettelijk daartoe uitgekozen, niet deugde en van de overigen was afgezonderd. De Doctor gaf CHUNY de eene noot voor en de andere na, en van tijd tot tijd eene slechte; langzamerhand vermeerderde hij het aantal van slechten, en gaf hem eindelijk daarvan een geheele handvol. Het stof en het vuil, dat bij het kraken om hem heen vloog, maakte indruk op CHUNY; want toen de Doctor, na deze laatste gift, voortging hem weder iedere noot afzonderlijk aan te bieden, nam CHUNY ze met zijn' snuit aan, legde ze op den grond, plaatste zijnen ontzaggelijken voet er met juist zooveel zwaarte op, dat de schel brak, en zoo de noot goed

Digitized by Google

was, pikte hij de kern er uit en bragt die naar zijnen mond. Dr. WOLLASTON zag hem dit herhaalde malen doen, zonder eene enkele kern te verpletteren, en was verwonderd over de naauwkeurige aanwending van zulk een verbazend gewigt en het juiste gebruik van zulk eene onbehouwene kracht.

Maar wij moeten den olifant verlaten voor zijnen massiven broeder den rhinoceros, (*rhinoceros unicornis*, eene *Aziatische* soort) de personificatie van logge en domme kracht. Hij ziet er uit, hoorden wij eens niet onaardig aanmerken, alsof zijne kleederen hem niet pasten. De wederzijdsche haat tusschen den rhinoceros en den olifant is het onderwerp geweest van menig verhaal, van het fabeltje van *Sindbad* af tot op de minder twijfelachtige berigten van nieuwere reizigers. Toen deze rhinoceros hier pas was aangekomen, toonde de olifant hem zeker weinig toegenegenheid; maar daarvoor waren goede redenen. De menigte, die den olifant plagt te omringen en hem met koek en vruchten te beloonen, verliet hem voor den nieuwaangekomenen; en wij hebben bij zulke gelegenheden den armen JACK al zijne kunsten zien doen, zonder een' enkelen toeschouwer, in de hoop van de populariteit te zullen herwinnen, die zijn mededinger hem voor zijn aangezigt ontrooide. Toen deze beide dieren naar hunne nieuwe woning werden gebragt, gebeurde er iets, dat misschien eenig licht kan werpen over hunnen genoemden wederzijdschen afkeer. Zij waren vlak naast elkander gehuisvest, maar zoo, dat de een den ander niet kon zien. Het vertrek van den rhinoceros was van dat van den olifant door twee deuren afgescheiden; die, welke het naast was aan den rhinoceros, was van eikenhout, de andere van dennenplanken. Op zekeren dag verbrijzelde de olifant de dennenplanken met zijne slagtanden, en deed vervolgens een' aanval op de eikendeur, waardoor deze uit hare hengsels werd geligt. Wat er gebeurde, vóór dat de oppassers er bij kwamen, was natuurlijk niet bekend; maar toen zij toeschoten, vonden zij den rhinoceros in het vertrek van den olifant, in een' regten hoek met hem staande en met zijn' kop onder den buik van den olifant; de laatste stond, volgens het verhaal der oppassers, te beven en te sidderen. De jonge vrouwelijke olifant, die op dat oogenblik in hetzelfde vertrek met den grooten was opgesloten, was blijkbaar het tooneel van den strijd ontvlugt, door het hok van den rhinoceros binnen te treden, waar men haar

Digitized by Google

rustig vond staan. De groote olifant en de rhinoceros werden toen door de oppassers gescheiden, zonder dat de ontmoeting eenige verwonding had ten gevolge gehad.

De betrekkelijke schranderheid der twee dieren openbaarde zich, kort nadat zij bezit hadden genomen van het gebouw, dat zij thans weder hebben verlaten. Men zag op zekeren dag den rhinoceros zijn stroo schuiven naar de zijde van zijn hok, dat binnen het bereik was van den snuit des olifants, die dit werktuig om het einde des afschutsels heenboog en den voorraad langzamerhand wegroofde. De eene snuit vol voor, de andere na verdween; maar de domme rhinoceros ging maar altijd voort, om het stroo daarheen te werken, vanwaar het werd weggenomen. De uitdrukking van het oog des olifants, terwijl hij zijn eigen bed ten koste van zijnen onnoozelen buurman verrijkte, was onbeschrijfelijk.

Weinige tegenstellingen zijn grooter, dan die tusschen deze zware klompen vleesch en been, en de tengere, bevallige giraffen met hare gladde, rijk geteekende en gevlekte huid, hoogen zwanehals, opgerigten kop en groote schitterende oogen, JUNO waardig, en vol van eene uitdrukking, die alleen EDWIN LANDSEER zou kunnen wedergeven. De uitgestrektheid, die zij met haar gezigt omvatten, is zeer groot; want, zonder den kop te wenden, kunnen zij voor, beneden en achter zich zien. Welk een grootsch denkbeeld verkrijgen wij van de uitwerking eener verschillende vorming en wijziging, wanneer wij zien, dat het getal der halsbeenderen bij den olifant en bij de giraffe even groot is! Kunnen wij ons verwonderen over de vreugde, waarmede LE VAILLANT de eerste sporen van de giraffe zag, of over de verrukking, die hem bezielde, toen de eerste uitgestrekt voor zijne voeten lag? Hij had voor zich een dier, welks bestaan zelfs te dien tijde werd betwijfeld en door velen als eene fabel beschouwd. Welk een prachtig tooneel moet het zijn, eene geheele kudde van deze fraaije dieren te zien; en wij kennen reizigers, die ze bij veertig en vijftig te gelijk hebben aanschouwd, met hunne lange buigzame tongen, die daarvoor zoo uitstekend gevormd zijn, de bladeren der mimosa's afetende! Wij kunnen ons niet onthouden, hier een uittrekfel in te lasschen van het verslag van den Heer THIBAUT over de wijze, waarop de hier aanwezige giraffes zijn gevangen:

„ Na den *Nijl* te zijn opgevaren tot *Wadi Halfa*, nam ik

Digitized by Google

kameelen en trok naar *Debbar*, eene provincie van *Dongalah*, vanwaar ik mij den 14 Julij 1834 naar de helling van *Kordofan* begaf. Volkomen met de plaatselijke gelegenheid bekend, en met de *Arabieren* van die streek op eenen vriendschappelijken voet, verbond ik hen nog naauwer aan mij door de hoop op voordeel. Allen waren begeerig, mij op de giraffe-jagt te vergezellen; tot dusverre hadden zij enkel om het vleesch en het vel op deze dieren jagt gemaakt. Ik maakte van dezen opgewekten ijver der *Arabieren* gebruik; en daar het saizoen ver gevorderd en gunstig was, trok ik terstond naar het zuidwesten van *Kordofan*. Op den 15 Augustus zag ik de eerste twee giraffes. Eene snelle jagt, op paarden, die aan de vermoeijenissen van de woestijn gewoon waren, maakte ons na drie uren meesters van de grootste; het was de moeder van een dergenen, die men thans bezit. Daar men haar niet levend kon magtig worden, doodden de *Arabieren* haar met sabelhouwen, en, het vleesch afsnijdende, brägten zij het naar het hoofdkwartier. De vervolging van de jonge giraffe werd tot den volgenden morgen uitgesteld, daar mijne geleiders mij verzekerden, dat wij deze gemakkelijk zouden ontdekken. De *Arabieren* zijn groote beminnaars van het vleesch van dit dier. Ik nam deel aan hunnen maaltijd en vond dien uitstekend.

„ Den volgenden morgen bij het aanbreken van den dag begonnen de *Arabieren* het opsporen van de jonge giraffe, die wij niet verre van ons legerkamp uit het gezigt hadden verloren. De zandgrond der woestijn toont gemakkelijk het spoor aan den jager, en weldra hadden wij het uitgevonden. Met snelheid en in stilte trokken wij voort, om het dier niet te verschrikken, terwijl wij nog op eenen afstand waren. Des morgens ten negen ure was ik in het bezit van de giraffe. Het was nu noodig, een dag of vier rust te houden, ten einde het dier eenigzins te temmen. Gedurende dien tijd hield een *Arabier* het altijd vast aan een lang touw. Langzamerhand werd het aldus gewoon aan het gezigt van menschen en nam een weinig voedsel. Ik had wijfjes-kameelen daartoe medegebragt, en weldra was het genoegzaam tevreden in deszelfs toestand, en in staat, om in kleine dagreizen den togt mede te maken.

„ Deze eerste giraffe stelt ons in staat, om eenigzins te oordeelen over haren waarschijnlijken ouderdom, daar ik haren groei en leefstrant opmerkzaam heb gadegeslagen. Toen

Digitized by Google

zij eerst in mijne handen kwam, was het noodig, dat wij den vinger in haren mond staken, om haar te doen gelooven, dat zij den tepel der moeder had gevat; dan zoog het dier de melk gretig naar zich.

„De eerste vlugt van de giraffe is verbazend snel. Het snelste paard, ongewoon aan de woestijn, zou haar niet zonder de uiterste moeite kunnen inhalen. Indien de giraffe een' berg bereikt, gaat zij met vlugheid daarover henen. Hare pooten, gelijk aan die van de geit, geven haar ook de gemakkelijkheid van dit dier. Zij springt met eene verbazende kracht over afgronden, en geene paarden kunnen in bergachtige streken zich met haar meten.

„Zij zoekt bij voorkeur woudstreken op. De bladeren der boomen maken haar voornaamste voedsel uit. Haar bijzondere vorm laat toe, dat zij de hoogste toppen bereikt. Diegene, welke door de *Arabieren* werd gedood, was 21 *Fransche* voeten hoog van de ooren tot aan de hoeven. Groene kruiden zijn ook zeer geliefd bij dit dier; maar deszelfs bouw maakt, dat het zich met deze niet op de gewone wijze kan voeden, gelijk koeijen en paarden. Het moet daartoe de pooten wijd uitstrekken; de twee voorpooten worden dan langzamerhand uitgestrekt en van elkander gescheiden; de nek buigt zich in een' halven cirkel, en het dier kan aldus het gras afplukken. Maar zoodra eenig gedruisch den maaltijd stoort, rigt het zich met snelheid op, en begeeft zich op de vlugt. De giraffe eet zeer kuurig en neemt blad voor blad. Doornen en distels gebruikt zij niet, en verschilt daarin van den kameel. Het gras, hetwelk zij nu eet, wordt voor haar afgesneden; maar zij eet er slechts het bovenste gedeelte van, en laat het andere, als te hard, liggen. Groote zindelijkheid is een vereischte voor haar welzijn. Zij is zeer gesteld op gezelschap en is zeer gevoelig. Ik heb er eene tranen zien storten, toen zij hare makkers of oppassers niet meer zag.

„Later zijn nog drie giraffes in mijn bezit gekomen. Met dezelve ben ik den 21 November 1835 op *Malta* gekomen, waar deze kostbare dieren met de noodige zorg worden opgepast. Om ze voor te bereiden voor het klimaat des lands, waarheen zij zullen worden vervoerd, heb ik beter geacht ze niet met kleeden te dekken, en tot nu toe hebben zij van de koude geen last."

De brief, waarvan dit een uittreksel is, werd op *Malta* geschreven; later zijn de giraffes met hare *Nubische* oppassers

Digitized by Google

in welstand aangekomen. Ons beslek gedoogt niet, in *antiquarische* onderzoekingen over den kameelpardel te treden. Gedurende het dictatoriaat van CAESAR schijnt de eerste te *Rome* te zijn vertoond. In latere eeuwen is het dier uit *Europa* verdwenen. BELON, in zijne *Portraits de quelques animaux etc.*, geeft geene kwade afbeelding van de giraffe, met het volgende opschrift: *portrait de la Giraffe, nommée en Latin Camelopardalis; les Arabes l'appellent Zurnapa.* Onder de afbeelding staat het volgende vers:

Belles de corps les giraffes et douces
Ont en maintien du chameau la manière.
Leurs pieds sont hauts devant et bas derrière;
Poil blanc et roux; cornes courtes et mousses.

Pas si bête voor dien vroegen tijd; maar de beenen, gelijk te regt is opgemerkt door LE VAILLANT, staan over het geheel in dezelfde verhouding als die van andere dieren, terwijl het verschil in de voor- en achterpooten uit de hoogte der schouderbladen ontstaat.

De tapirs hun koel bad latende nemen, terwijl alles van hitte smelt, treden wij den *limbus* van *macauco's*, eekhorens, muizen en dergelijk klein gedierte binnen, en mogen ook de *chinchilla* niet voorbijzien, wier huid onze schoonen versiert en verwarmt. De deur tegenover den ingang leidt naar de plaats, waar de bevallige *chimpanzee* leefde — helaas! dat wij moeten zeggen, *leefde!* Wij hebben een bezoek bij de fazanten, paauwen en overige levende bewoners van de vogelvlugt aan de noordzijde noodig, om onze spijt deswege te overwinnen. Welk een rijkdom van gevogelte; beide de *Indiën* hebben daartoe bijgedragen, en de veldhoenders uit de *Indische* struiken, waarvan al de verschillende soorten, naar het oordeel der beste Zoölogen, oorspronkelijk afstammen, schitteren daaronder met name. Het verschil tusschen deze, en vooral tusschen den *Gallus Bankwa* en zijne afstammelingen, is groot, en heeft velen doen aarzelen, om de meening van TEMMINCK en anderen aan te nemen; maar zij, die weten, wat een lang tijdsverloop onder de verbeterende hand van den mensch kan uitwerken, zullen zich minder verwonderen. De welbekende zanger, dien men in ieder huis vindt, waar men van zangvogels houdt, levert, door het veranderen in een huisdier, zoo vele verscheidenheden

Digitized by Google

op, en verschilt dikwijls zoozeer van zijnen oorsprong, dat men hem ter naauwernood zou erkennen voor een' afstammeling van de vrije woudbewoners der gelukkige dalen op de *Canarische* eilanden.

Het gebrul van den vorst des wouds herinnert ons, dat wij de groote verzamelplaats en de honden nog niet hebben bezocht; maar wij moeten door den onderaardschen gang terugkeeren, en de schoonste verzameling van papegaaijen bewonderen, die er ooit geweest is. Opent uwe oogen, maar sluit uwe ooren! Zaagt gij ooit zulk eene pracht van alle kleuren des regenboogs? Hoordet gij ooit zulk een verschrikkelijk gekrijsch? Wij zouden het onbeschrijfelijk geacht hebben, indien ARISTOPHANES het niet in een koor van zijne *Vogelen* juist had uitgedrukt:

Τοροτοροτοροτοροτοροτίγξ
Κικκαβαῦ κικκαβαῦ
Τοροτοροτοροτολιλιλίγξ

hetgeen in het *Hollandsch* beteekent:

Torotorotorotorotorotinx
Kikkabauw kikkabauw
Torotorotorotolililinx!

Let op dien fraaijen parakiet met zijne gouden vederen. Het is eene verscheidenheid van de *palaeornis torquatus*, die naast hem staat. Zie, hoe hij op de hand van den oppasser zijne teederheid op honderd innemende wijzen toont. Hij is gevormd, om de wellust van deze of gene schoone te zijn. Zijn fijne vorm en heerlijke kleuren zouden bij hare schoone hand voegen, en de kirrende liefkozingen van zijn' koralen bek waren beter gespild op hare lieve lippen, dan op de borstelige kin van onzen waardigen oppasser.

Het papegaaijenhuis verlatende, komen wij bij de vijvers voor de broeieenden, ganzen enz. Daar ziet gij naast elkander twee bevallige watervogels, de een uit de Oost, de ander uit de West. De prachtige mandarijn-waard (*anas galericulata*) — maar hij verdient op dit oogenblik naauwelijks eenen blik; in het vroege voorjaar vertoont hij zich geheel getooid in zijn *plumage de nôces*, zoodat hij alle andere eenden of liever waarden in de schaduw plaatst, de schoone

Digitized by Google

Amerikaansche, de zomereend, (*dendronessa sponsa*) zelfs niet uitgezonderd, die daar naast hem zwemt.

En nu naar het apenpaleis, naar het heirleger van vlugge, nieuwsgierige, kwaadaardige apen; ziet hen daar, die van gelijke grootte vechtende om eene noot, de grootere over de kleinere den dwingeland spelende, sommige aan hunne staarten slingerende, andere aan hunne handen, alle druk bezig, alle schreeuwende, behalve die kleine zwijgende groep in ginneschen hoek, die met wijsgeerige droefheid toeziet, maar toch een' zucht niet kan onderdrukken over eigenen *noteloozen* toestand. Zoo dikwijls hebben zij hunne noten, als het toeval ze op hunnen weg voerde, door de sterkeren zien wegnemen, en zich met een' stoot en een' beet moeten vergenoegen, dat zij eindelijk wanhopend en gelaten zich aan het gewoel hebben onttrokken. Indien de eene of andere bezoeker hunne levensgeesten wil verfrischen, dat hij hun dan zijne snuifdoos voorhoude, en de sterkere knapen met zijn' rotting afwere!

Maar wie kan naar apen zien, wanneer hunne woning is opgevuld met *Engelands* schoonste schoonen? Hier is iedere *nuance* van kleur en tint; *ce beau sang*, gelijk wij eens een' hartstogtelijken *Franschman* hoorden uitroepen in zijne bewondering van dit tooneel, met zulk een *emphase* op het woord *beau*, als alleen een *Franschman* kan geven; iedere kleur van golvend haar, van den gouden zonneschijn der teedere blonde met „een vel als papier, vóór dat de mensch het met zijn zwart vocht heeft bezoedeld," tot de donkerheid van de ravenzwarte lokken, die het heldere voorhoofd omgeven en de doordringende blikken van het groote zwarte oog nog vuriger maken. Maar wij, bedaarde en deftige heeren, moeten ons van deze „levende rozen" losrukken en den bloemtuin binnentreden. En wel is het een schoone bloemtuin! Zij, die weten, dat hij eerst in 1835 is aangelegd, en zich de pracht der dahlia's van dien zelfden herfst en de star van crocussen in de volgende lente herinneren, benevens de geregelde afwisseling van bloeijende planten, zullen genegen zijn om te denken, dat Mr. SABINE de tooverlamp van ALADIN bezit. Wij betuigen hem onzen hartelijken dank voor het ons geschonken genot, en wenschten, dat hij den lof gehoord had, door menige schoone, *candidior cycnis*, aan zijn werk toegezwaaid.

Maar wij moeten eindigen. Het onderwerp is onuitputte-

Digitized by Google

lijk, en wij vreezen, goedgunſtige lezer, dat wij, in onze liefde voor ons ſtokpaardje, reeds al te lang ten uwen koste op hetzelve hebben rondgereden, en zoo zijn wij zoo vele zeldzaamheden geheel onopgemerkt voorbijgegaan. Door de zuidelijke deur, die ons brengt in eene laan, welke, als de boomen groot genoeg zullen zijn om een' Christenmenſch ſchaduw te geven in plaats van ſchaduw te ontvangen, een der fraaiſte in *Engeland* zal worden, verlaten wij den tuin, maar niet zonder een' begeerigen en langen blik terug te ſlaan. *Floreat!*

HOE EN HOE GOEDKOOP MEN TE PARIJS KAN MIDDAGMALEN.

(Uit het *Morgenblatt.*)

Aan de *barrière* van *Belleville* woont een gaarkok, waar men voor twintig (*Franſche*) ſtuivers zoo veel eet als men wil; of liever, zoo veel als men binnen 25 minuten kan binnenſlokken. (*) Men eet daar, namelijk, op de klok af. De man, die zulks bedacht heeft, mag wel een huurkoetſier geweest zijn. Voerlieden, metſelaars-, kuipersknechts en ſoortgelijke ambachtslieden zijn de gewone kalanten. Op een gegeven teeken geraken meſſen, vorken en kinnebakken in beweging. De tijd is afgemeten en derhalve kostbaar. Men verſpilt geen ſekonde, om de geregten te prijzen of te gispen: elk woord rooft een' beet! Zoodra echter de eerſte honger geſtild is, roept elk om water; maar de waard is doof aan dat oor, en ziedaar de keerzijde van dit in zijne ſoort éénige middagmaal. De waardin toont zich geenszins karig in het toedeelen der ſpijzen, en haast zich, de geledigde ſchotels van nieuws met ſterk gepeperde lamsſoep te voorzien; maar met het vullen der waterfleſſchen is zij uiterst langzaam: want, zoo elk naar welgevallen konde drinken, wierd er te veel gegeten en te weinig voordeel behaald. Een herhaald luiden der etensklok verkondigt het einde van den maaltijd, en in een' oogwenk zijn ſchotels, borden en tafellaken verdwenen.

In eene der enge, morſige ſtraten van de wijk *St. Mar-*

(*) Dit is, veel of weinig, in betrekkelijken zin. De vraat en de ſlokop ſpijzen goedkoop; de matige en de tandeloone nog altijd duur. *Vert.*

Digitized by Google

ceau is eene *gaarkeuken van één'* (*Fransche*) *stuiver* gevestigd. Dit is eene soort van keukenloterij, zoo als het schilderachtige opschrift boven de deur: *Au hazard de la fourchette*, (Op vorksgeluk af) reeds aanwijst. Regts van den ingang is een groote koperen ketel vastgemetseld, die om 2 ure des namiddags met een vocht gevuld wordt, dat men *bouillon* genoemd heeft, dewijl het toch een' naam moest hebben. Op den bodem des ketels zwemmen eenige brokken vleesch rond, welke men, naar denzelfden grondregel, met de welluidende namen van *beefsteaks*, *coteletten*, *fricandeaux* enz. gedoopt heeft. Wanneer een toereikend aantal deelnemers daar is, begint de trekking. Elk heeft intusschen voor zijn' stuiver een eigen nommer ontvangen. Zoodra de beurt aan hem komt, wordt hem eene lange vork ter hand gesteld, met welke hij in den ketel steekt, en het stuk vleesch, dat hij daarmede prikt en ophaalt, is de prijs des winners, wien vrouw Fortuin begunstigt. Wanneer de loterijspeler er niets uittrekt, dat zeer dikwijls het geval is, stelt men hem schadeloos met eene portie van het zoogenaamde *bouillon*. Herhaalt hij den inzet, zoo mag hij ook de vork-operatie herhalen.

Wie lust heeft nog dieper af te dalen, die wone een' maaltijd bij in het *Hôtel d'Angleterre*, de verzamelplaats aller dieven en zakkenrollers der hoofdstad. Lepels en vorken zijn hier met ijzeren kettingjes aan de tafel vastgeklonken, dewijl de gasten, die daar komen eten, zich zoo zeer de kwade gewoonte hebben aangewend, om het tafelgereedschap in den zak te steken, dat zij zelfs lepels en vorken, die niets waard zijn, medenemen. Maar deze Heeren zijn bang voor spions (*moutons*, in *hunne* spraak); en, om in hun gezelschap veilig te worden toegelaten, dient men wel in handen der Justitie geweest te zijn. — Honger, zegt het spreekwoord, is een scherp zwaard; doch, wien *hier* de eetlust niet vergaat, die is het hongerlijden waard!

VOGELS, DIE DEEL AAN STAATSGESCHILLEN NEMEN.

Dezer dagen kwam een zonderlinge regtstwist voor den *Lord Mayor* van *London*. Zeker vogelkooper klaagde eenen man aan, dat hij hem geschoiden en geslagen had. „Mylord," dus begon hij, „ik bezit eene bijzondere kunstvaar-

Digitized by Google

digheid, om spreeuwen, ekſters en andere conversatievogels te leeren spreken. Daar ik een ijverig voorstander der behoudende partij ben, heb ik bij de jongste verkiezingen de kooijen mijner welsprekende vogels met de kleuren van den Heer PALMER, den kandidaat der *Tories*, versierd, en ook aan mijne kweekelingen allerlei gezegden ter eere der Conservativen geleerd. Daar komt nu deze jongman, drijft den spot met mij, en wil mijne vogels leelijke woorden tegen mijne staatkundige vrienden doen aanleeren. Ik wil het hem beletten; hij geeft mij een' stomp; ik giet hem een' pot met water over het hoofd, en stel hem in handen der *constables*." De beschuldigde, JOHN EDWARDS, van zijnen kant, droeg zijne verdediging in dezer voege voor: „ De oude vogelhandelaar, hier, wilde in den beginne de radikale partij vleijen, tot welke ik de eer heb te behooren. Hij hoopte ook eens kiezer te zullen worden, zonder in de belastingen te dragen. Destijds pronkte hij zijne vogelkooijen met de kleuren der radikalen op, en leerde ook zijne vogels: „ Haal de Duivel de *Tories!*" roepen; doch wij versmaadden deze kunstgreepen. Toen keerde hij den rok om, heesch de *Tory*-kleuren op, en onderwees zijne vogels in het roepen van: „ Haal' de Duivel de Radikalen!" De arme vogels raakten hierdoor in de war, en begroeteden de voorbijgangers nu eens met den eenen kreet, dan weder met den anderen, hetwelk mij hartelijk deed lagchen. Dit nu nam de vogelvanger kwalijk, en alstoen schoof ik hem eenigzins onzacht ter zijde." — De uitspraak van den *Lord Mayor* luidde aldus: „ Of uwe partij *Tory*, Radikaal of *Whig* is, of ook al deze meeningen te gelijk heeft, doet hier niets ter zake. Gij moet borgtogt stellen voor uw volgend gedrag. Overigens waren de vogels niets minder dan inconsequent: door beide, de *Tories* en de Radikalen, naar den drommel te wenschen, toonen zij, vijanden van de twee uitersten en goede *Whigs* te zijn."

VERNUFTIGE OOSTINDISCHE MIEREN.

Batavia, 1 Nov. 1837.

Mijnheer de Redacteur der *Vaderl. Letteroeff.*

Onlangs las ik in uwe *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor Junij dezes jaars, N°. VII, bl. 342 van het Mengelwerk,

Digitized by Google

eenige opmerkingen van den Heer STEES over de Mieren, medegedeeld door den Heer KIRBY. Ik herinnerde mij daarbij eene bijzonderheid, welke ik zelf bij deze diertjes had waargenomen, en waarvan ik de vrijheid neme UEd. melding te maken.

Het was in de maand Februarij 1836, dat ik des avonds, te *Batavia*, in mijne studeerkamer zittende, een' half-dooden zoogenoemden *kakkerlak* naast mij in het vensterraam ontdekte. Weldra waren de mieren, die haar nest in hetzelfde vensterraam, niet ver van de plaats des zieltogenden kakkerlaks, hadden, door eene harer afgezondenen, welke gewoonlijk rondom het nest, als op verkenning, rondzwerven, gewaarschuwd, en in een oogenblik was de buit door een aantal van dat ijverig volkje besprongen. Ik leide mijne pen neder, en zettede mij er toe, om dit schouwspel aandachtig gade te slaan. Eenige minuten lang verdedigde zich de kakkerlak, die op den rug lag, met zijne pooten, en weerde zijne vijanden af. Maar eindelijk, door vermoeijenis uitgeput, den geest gevende, was hun eerste werk, hem naar hunne magazijnen te slepen. Zij trokken hem dus langs den muur opwaarts tot voor de opening of ingang van het nest, doch konden hem, in weerwil van herhaalde pogingen, er niet binnen brengen: het doode beestje was te groot, en, hetzij regt voor den ingang, of dwars er voor, alles was vruchteloos. Nu schenen de mieren raad te beleggen: zij lieten den buit naar beneden zakken, schoolden digt opeen, liepen door elkander met eene onbeschrijfelijke drukte; een leder scheen de andere iets in te fluisteren, en ten laatste begaven zich eenigen in het nest. Spoedig echter keerden zij terug, gevolgd van vijf of zes groote mieren, welke ik met den naam van opzieners of hoofden zou bestempelen. Deze bezagen den buit van alle zijden met veel naauwkeurigheid, liepen af en toe, heen en weder, gingen weg en keerden terug, als waren zij onzeker, wat hun te doen stond. Op eens vielen zij aan, en kapten of knipten hem, met hunne, voor het bloote oog duidelijk zigtbare, schaarbekken, digt bij den romp, de pooten af. En toen deze amputatie, tot mijne groote verbazing, verrigt was, werd de kakkerlak door de kleine mieren weder opgesleept, en, zonder verdere verhindering, in de voorraadkamer neêrgelegd.

Wanneer UEd. deze kleine bijdrage tot de Natuurlijke Geschiedenis der Mieren waardig keurt onder de oogen van het

Digitized by Google

letterlievend Publiek gebragt te worden, verzoek ik UEd. beleefdelijk, dezelve in uw Tijdschrift een plaatsje te vergunnen. (*)

Ik heb de eer met hoogachting te zijn

UEd. Gehoorz. Dienaar

S. A. BUDDINGH,

Th. Dr. en Predikant te Batavia.

(*) Wij bevelen ons Tijdschrift voor meerdere bijdragen van soortgelijken of anderen aard uit het verre land. *Redact.*

EERLIJKE WIJS OM EEN VALSCH BANKROET TE MAKEN.

Een elegante, jonge en rijke *Franschman* woonde eenigen tijd te *Londen*, en nam er een' *Engelschen* kleêrmaker aan, den eersten der stad, een' kunstenaar, door wien geheel de Adel en al de aanzienlijken gekleed werden. Natuurlijk is deze snijder zeer rijk; hij bezit eene *villa*, met park, oranjerieën en alwat er toe behoort; zijne uitgebreide werkplaatsen zijn in afdeelingen gesplitst, als een ministerie; zijne gezellen noemt hij *zijne* beambten, en moet hij iemand de maat komen nemen, zoo verschijnt hij steeds in een zeer sierlijk eigen rijtuig. De jonge *Franschman* werd goed door hem bediend, en, daar hij niet gewoon was schulden te maken, verzocht hij om de rekening. „Mijnheer wil zeker schertsen," gaf de snijder ten antwoord. „Is Mijnheer niet met mij tevreden? De rekening? Nooit van mijn leven!" Met deze woorden ging de kleêrmaker heen. De jonge *Franschman* vroeg hem naderhand nog herhaalde malen, maar altijd te vergeefs, om zijne rekening. Eindelijk, na langen tijd, verscheen, in zwart gewaad, een man van de wet, verklaarde, dat de beroemde snijder FRANK bankroet gemaakt had, en dat nu de schuldeischers deszelfs uitstaande pretensiën poogden te incasséren. De jonge *Franschman* verwonderde zich zeer, en betaalde. Een kwartier uurs daarna verscheen Mijnheer FRANK, even opgeruimd als altijd, en met dezelfde weelde omgeven. „Heer FRANK," sprak de *Franschman* hem aan, „zoo even heb ik vernomen.... het doet mij van harte leed...." — „Wat dan?.... O, ik begrijp.... Daar heb ik de nieuwste verfstoffen; zal Mijnheer er ook iets van verkiezen?" De *Franschman* kon van zijne verbazing niet terugkomen, tot dat de snijder zelf hem

Digitized by Google

het raadsel oploste. „De *Engelsche* Aristocratie," zeide hij, „heeft een' bijzonderen trots en eene geheel eigene wijs van de dingen te beschouwen; zoo houdt zij het voor eene erge zonde tegen het betamelijke, wanneer men haar om betaling van het een of ander aanspreekt. Een kleedermaker, die eene rekening inlevert, verliest een' klant. Men betaalt hem, en laat niets meer bij hem maken. Zijn geld te krijgen, wordt dus een netelig ding. Wat doet nu de man, zoo hij slim genoeg is? Hij speelt bankroet, laat zijne schuldeischers komen, en draagt hun op, zijne uitstaande vorderingen te innen. De *fashionable*, die zijnen kleedermaker niet betaald zou hebben, betaalt zonder weêrzin eenen man, dien hij niet kent." Om deze reden maakt dan ook de Heer FRANK regelmatig om de twee jaren bankroet, blijft echter natuurlijk, dien onverminderd, schatrijk, en geniet het onwankelbaarste crediet.

DIEPDOORDACHTE UITSPRAAK.

Voor de *Engelsche* Assises verscheen onlangs eene oude vrouw, wegens een' onbeduidenden diefstal. Zij bekende haar vergrijp; maar het bleek, dat zij tot denzelven door bittere armoede gekomen was. De uitspraak der Gezworenen luidde: „Wij vinden de aangeklaagde *niet schuldig*; maar wij hopen, dat zij 't niet weêr zal doen."

EEUWIGE VREDE.

Toen NAPOLEON, na een' gewonnen strijd, over het met *Fransche* lijken bedekte slagveld reed, sprak hij tot zijn gevolg: „Deze dooden hebben heden der Natie een' eeuwigen vrede bevochten." — Een der zijnen, den krijg moede, zeide half luid: „Dien zullen zij wel uitsluitend voor zich behouden!" — De Keizer zweeg en — nam een snuifje.

DE VERKOOPING.

Men zou, in zeker dorp, een' boeren-boêl verkoopen;
De tijd was daar; men zag de dorpelingen loopen;
't Geregt verscheen nog niet; tot korting van den tijd
Nam men zijn toevlugt tot de flesch; een woordenstrijd
Werd dra, gelijk het gaat, gevolgd door bakkelijen;
De slagen vielen digt; een Jood hield zich ter zijên,
En sprak: „Wat vreemde zaak is dat!
„Geen raarder auctie zag ik nog in al mijn dagen;
„(Ik mag geen Jood zijn, zoo ik 't vat!)
„Hier wordt, nog eer een bod gedaan is, toegeslagen."

Digitized by Google

MENGELWERK.

IETS, OVER HET UITERLIJK AANZIEN VAN OUDE HANDSCHRIFTEN, VOOR ZOO VERRE HETZELVE DIENSTBAAR IS, OM DERZELVER OUDERDOM EN ECHTHEID TE BEPALEN.

Door

Mr. L. A. J. W. SLOET, te *Zutphen*.

Il y a moins d'inconvéniens à ne faire qu'effleurer certaines matières, qu'à prétendre les épuiser.

NOUVELLE DIPLOMATIQUE.

Daar is eene wetenſchap, welke weinig beoefenaren telt, en wier beminnaars niet zelden door het algemeen met een medelijdend oog worden aangezien. De naam, welken de onderzoeker in die wetenſchap draagt, wordt dikwerf ſpottenderwijze genoemd. Het valt ook niet te ontkennen, dat, na jaren in het ſtof der eeuwen te hebben gewroet, zijne pogingen zelden met ſchitterende uitkomſten worden bekroond. En toch is de wetenſchap, welke hij beoefent, van het hoogſte gewigt. Zij overtuigt ons, dat hetgeen men ons verhaalt van de volken der oudheid, van hunne daden en zeden, van hunne kunst en wetenſchap, geen verzinſel van latere dagen is. Zij is de groote fakkel, die in de duisternis des voortijds licht verſchaft. Zij heeft, boven zoo vele andere wetenſchappen, het ſchoone voorregt van ook dienstbaar te zijn tot de bevestiging van ons geloof, dat de Godsdienst, welke wij belijden, op waarheid is gegrond. Met één woord: zij verzekert ons, dat de Geſchiedenis geene logen is.

Die wetenſchap is de kennis van oude handſchriften, de zoogenaamde *diplomatiek*.

Digitized by Google

Over die wetenſchap wenschte ik eenige oogenblikken te ſpreken. Ik zal echter niet treden in eene dorre beſchouwing of opſomming van de kenteekenen, waaraan men de echtheid of onechtheid van eenig ſtuk kan toetſen. Ik zal uwe aandacht niet vermoeijen met eene opgave van de verſchillende wijzen, op welke men de dagteekening van een Charter ontdekt; ook niet in eene verklaring treden van de verſchillende verkorte wijzen van ſchrijven, of uitweiden over den zin van Middeleeuwſche woorden of uitdrukkingen. Ik zal niet ſpreken over *moniogramma*, *monocondilia*, *chrismata*, *hypogrammoi* of *laminæ interrafiles* enz. enz. Ik zal mij alleen bepalen bij eene korte beſchouwing van het uiterlijk aanzien van oude handſchriften, voor zoo verre hetzelve dienstbaar is, om derzelver ouderdom en echtheid te bepalen. (*)

Daar is waarſchijnlijk geene uitvinding, welke het menschdom zoo veel heils heeft aangebragt, als die, waardoor men in ſtaat is, door het teekenen of ſtellen van eenige kleine figuren, het gedenken aan gebeurtenisſen te bewaren, of gedachten en denkbeelden aan anderen mede te deelen. Wij allen, van onze ſtille jeugd af aan met die uitvinding bekend, maken van dezelve dagelijks gebruik, zonder veel aan derzelver hoog gewigt te denken. Doch ik vraag het u, wat zoude er van het menschdom geworden zijn, wanneer niet deszelfs algoede Schepper aan hetzelve het vernuft hadde gegeven, om de ſchrijfkunst, vooral zoo als wij die door letters uitoefenen, uit te vinden? Vruchteloos is ſteeds het onderzoek van velen geweest naar den uitvinder dezer onſchatbare kunst, vooral naar hem, die dezelve tot die volkomenheid heeft gebragt, om, door eenige weinige teekenen, alle klanken, welke de mensch kan uiten, aanſchouwelijk voor oogen te ſtellen.

(*) Bij het houden dezer Verhandeling voor een gemengd gezelſchap van hoorders, trachtte de Spreker het gezegde door oorſpronkelijke ſtukken op te helderen of aan te toonen. De lezer wordt verzocht dit in het oog te houden.

Digitized by Google

Ik zal mij met geene gisſingen daaromtrent inlaten, maar ſlechts aanvoeren, dat mij het gevoelen van hen het aannemelijkst voorkomt, welke leeren, dat men heeft geteekend vóór dat men ſchreef. Toen de *Mexicanen* aan MONTEZUMA kennis van de landing der *Spanjaarden* wilden geven, zonden zij aan dien Vorst een ſtuk doek, waarop alles, wat er was voorgevallen, naauwkeurig ſtond afgebeeld. Het nimmer rustend menſchelijk vernuft verkortte deze wijze van gebeurteniſſen mede te deelen. Om een' lakenvolder aan te duiden, teekenden de *Egyptenaren* twee menſchenvoeten in het water ſtaande. Men verzon teekenen, om ook gewaarwordingen en hartstogten te kunnen uitdrukken. Vervolgens gebruikte men een teeken voor iederen klank of lettergreep van eenig woord, tot dat eindelijk niet meer ieder woord in klanken, maar iedere klank in onderſcheidene teekenen werd verdeeld; zoodat men, door middel van ſteeds herhaalde en afwisſelende zamenvoeging van weinige letteren, thans in ſtaat is, met even veel naauwkeurigheid als gemak, alle gedachten af te beelden en uit te drukken. Rotſen zullen wel het eerst dienstbaar zijn geweest tot het ontvangen van eenig ſchrift of teekening, die dienen moest, om eene merkwaardige gebeurtenis aan de nakomelingſchap over te brengen. De ſteenklompen in den *Indostan*, de holen van *Scandinavië* leveren, met hunne Runen en Sanscritiſche teekenen, daarvan het bewijs. Het gebruik van zuilen en kolommen, bij de Ouden zoo veelvuldig, heeft wellig vandaar zijnen oorſprong.

Draagbare ſchriften waren oudtijds ook van ſteen. Wanneer de last, aan MOZES gegeven, om de wet op ſteenen tafelen te griffelen, door VOLTAIRE wordt beſpot, maakt deze zich, door zijne onervarenheid in de geſchiedenis der oudheid, zelf beſpottelijk.

De *Romeinen* bezigden houten plankjes, eerst onbereid, doch naderhand met eene laag was overtogen. PLAUTUS laat iemand, welke eenen brief wilde ſchrijven, vragen om eene ſtift, was, plankjes en een' draad;

Digitized by Google

deze laatſte zal hebben gediend om den brief toe te maken. In de Middeleeuwen bezigde men ook nog met was bedekte plankjes, om aanteekeningen te maken. Sommige derzelven zijn nog tot onze tijden bewaard gebleven. Zij hadden ook dunne ivoren plaatjes, waarop met lood werd geſchreven. De ſchors van boomen, vooral van de linde, hetzij in haren natuurlijken ſtaat, hetzij tot eene ſoort van papier bereid, was hun ook dienstbaar om op te ſchrijven. Het woord *liber* is daarvan afkomſtig. SUETONIUS ſpreekt van loodpapier (*charta plombea*), waarmede NERO achteroverliggende zijne borst bezwaarde, ten einde zijne ſtem te verſterken. Uit deze omſtandigheid zoude men kunnen twijfelen, of die *charta plombea* wel om op te ſchrijven moest dienen. MONTFAUCON heeft echter een boekje, zamengeſteld uit looden plaatjes, gezien (*).

Deze ſtoffen waren zeer gebrekkig, en het was een groote ſtap tot volmaking, toen men uitdacht, om met eenig gekleurd vocht op zachte, buigzame ſtoffen de letters te ſtellen. Het eerst gebruikte men hiertoe geiten- of kalfsvellen. Van deze, gewoonlijk rood of geel geverwd, maakte men eene rol, die ſomtijds, door verſchillende aaneengehechte vellen, 100 voeten lang was.

In het *Dominikaner*-klooſter te *Bologna* bevond zich eene lederen rol, waarop de beide boeken van ESDRA geſchreven waren. Dit ſtuk werd met veel zorg bewaard, wijl men meende, dat het door ESDRA zelven zoude geſchreven zijn. Te *Cambridge* bevindt zich mede eene dusdanige rol, welke BUCHANAN van de Joodſche Negers van *Molabar* ontving. Deze rol, de 5 boeken van MOZES bevattende, was in haar geheel 90 Eng. voeten lang. Het boek *Leviticus* en een gedeelte van *Deuteronomium* echter ontbreekt, en

(*) Over de ſtoffen, waarop de *Romeinen* ſchreven, en den vorm, welken zij aan hunne ſchriften gaven, wordt veel licht verſpreid door ULPIANUS, in L. 52 ff. *de Leg.* 3. Volgens den *Cod. Theod.* moesten de wetten geſchreven worden: *aeris tabulis vel ceruſatis aut linteis mappis.*

Digitized by Google

toch beſtaat de rol nog uit 37 rood geverwde geitenvellen, is 48 voeten lang en 22 duimen breed. Dit handſchrift is een der belangrijkſte, welke er beſtaan, en kan ſlechts vergeleken worden met die op geitenvellen geſchrevene rol, welke FERDINAND CORTES aan KAREL V uit *Mexico* zond, en die thans te *Weenen* bewaard wordt.

De *Joden* wisten de verſchillende vellen hunner rollen met zoo veel kunst te verbinden, dat men de aaneenhechting niet konde beſpeuren, hetgeen tot groote verwondering van PTOLEMEUS PHILADELPHUS verſtrekte, toen de 70 ouden, door ELEAZAR aan hem afgezonden, de rollen, waarop de wet met gouden letteren geſchreven ſtond, voor hem openden. (*)

De wijze, om het geſchrevene, niet tot boeken te vouwen of in te naaijen, maar, door aaneenhechting van verſchillende ſtukken, tot eene rol, *volumen*, te maken, was in de Middeleeuwen hier te lande zeer gebruikelijk. Vandaar, dat wij nog ſpreken van *tiend-* en *thinsrollen*, welke nog wel eens enkel in haren oorſpronkelijken ſtaat voorkomen. Ik heb zoodanige *thinsrol*, welke eene lengte van 2,10 Ned. ellen heeft.

Door eene bijzondere wijze van bereiding van ſchapen- of kalfsvellen vervaardigt men het parkement (†), eene ſtof, bij uitſtek geſchikt om beſchreven te worden met ſtukken, welke langdurig bewaard moeten blijven, zoodat ook oudtijds zeer veel gebruik van hetzelve is gemaakt. Voor kostbare handſchriften kleurde men hetzelve purper, donkerblaauw of violet. In *Engeland* bevindt zich een gedeelte des Nieuwen Verbonds, dat geacht wordt uit de 4de eeuw te zijn. Het is met zilveren letters op purper parkement geſchreven.

De kennis van parkement is dienstbaar, om over den

(*) Hoezeer de Ouden ook op ingewanden van dieren en vellen van viſchen ſchreven, zoo zijn waarſchijnlijk geene materiéle bewijzen daarvan tot ons gekomen.

(†) Van kalfsvel gemaakt, noemt men het gewoonlijk *velijn*.

Digitized by Google

ouderdom van eenig ſtuk te oordeelen. Stukken op hard, hoornachtig parkement zijn meestal van jongere dagteekening; maar zijn dezelve geſchreven op zacht, ſoms eenigzins mollig franeijn, dan is men bijna zeker, dat men een handſchrift uit den ouden tijd in handen heeft.

Van ſtukken, op parkement geſchreven, verdienen diegene, welke men dubbele noemt, eene bijzondere opmerking. Deze, ook *palimpſesten*, *codices eraſi* of *reſcripti* genoemd, zijn eigenlijk handſchriften, waarvan men het oude ſchrift uitgemaakt en waarop men op nieuw geſchreven heeft, in eenen tijd, waarin het parkement en het *Egyptiſche* papier duur en het katoen-papier nog niet uitgevonden was. Ongelukkigerwijze achtte men in dien tijd de Legenden van Heiligen meer, dan de meesterſtukken der klasſieke Schrijvers; en de monniken, in het bezit van die ſtukken, deden, door koken in water, weken in kalkwater of wrijven met puimſteen, het ſchrift van het parkement, waarop die ſchatten der oudheid ſtonden, verdwijnen, of bedekten dezelve met eene zekere korst, waarna zij hunne beuzelingen op het uitgewischte parkement ſchreven. Met een taai geduld is het gelukt, ook dat oudere ſchrift te lezen. Het is bekend, welke belangrijke ſtukken de beroemde ANGELO MAJO door het ontcijferen van *palimpſesten* aan het licht heeft gebragt.

In de ſtilſtaande wateren, welke de *Nijl* na zijne jaarlijkſche overſtrooming achterlaat, groeit eene plant, welke bij uitſtek vatbaar is, om uit dezelve eene zelfſtandigheid, geſchikt om op te ſchrijven, daar te ſtellen. PLINIUS geeft ons eene beſchrijving, hoedanig men uit die plant, het *papierriet* genaamd, papier (*charta*) vervaardigde. Deze bewerking ſchijnt hierop neder te komen: Men verdeelde met eene naald den ſtengel in zeer dunne bladen, welke men kruiſelings over elkander op eene tafel legde, zoodat dezelve als 't ware een weefſel vormden, doch waaraan de zamenhechting nog ontbrak. Om hierin te voorzien, bevochtigde men het met water uit den *Nijl*, dat, troebel en met kleiachtige deeltjes bezwangerd zijnde,

Digitized by Google

de uitwerking van lijm deed en de holligheden vulde. De *papyrus*-ſtrooken, alzoo over elkander gelegd en bevochtigd, ſtelden ſpoedig eene zamenhangende gelijmde masſa daar, aan welke men, na in de zonnehitte gedroogd te zijn, door eene ſterke perſing, de noodige gladheid gaf. De *Egyptenaren* dreven een' grooten handel in het *papyrus*, daar het zich, door ligtheid, goede hoedanigheid en gemakkelijke vervaardiging, voordeelig van andere ſtoffen onderſcheidde. Tot in de 7de eeuw onzer jaartelling was deze ſtof zeer algemeen in gebruik, zoodanig zelfs, dat het woord *papier* en *charter* in vele hedendaagſche talen nog gebezigd wordt, om de zelfſtandigheid, waarop men ſchrijft, aan te duiden. Later werd het door het katoen-papier en het parkement verdrongen, zoodat het na de 12de eeuw niet meer gebezigd werd, en de kunst, om het te vervaardigen, hoe eenvoudig ook door PLINIUS opgegeven, verloren ging.

De opdelvingen, in het wedergevondene *Herculanum* gedaan, hebben vele *papyrus*-rollen opgeleverd, welke men tot nog toe niet dan met groote moeite gebrekkig heeft kunnen ontrollen en lezen. De beroemde natuuronderzoeker DAVY heeft daartoe vele en herhaalde proeven in het werk geſteld. Hij ontdekte, dat die rollen niet, zoo als men op derzelver uiterlijk aanzien zoude meenen, door de lava verbrand zijn, maar dat dezelve verkeeren in eenen ſtaat, welke veel overeenkomst met ſteenkolen heeft. De te voren losſe bladen vormen thans één masſa, aaneengehecht door eene zelfſtandigheid, welke het gevolg ſchijnt te zijn van eene ſcheikundige werking op de plantaardige deelen, gedurende de vele eeuwen, die er verloopen zijn, ſedert zij onder de lava bedolven werden. Van deze ontdekking uitgaande, heeft DAVY alles, wat de ſcheikunde vermogt, in het werk geſteld, om deze masſa te ontbinden; doch zijn onvermoeid pogen is met geen zeer gelukkig gevolg bekroond geworden. Van meer dan 2000 rollen is het hem gelukt, ruim 300 minder verkoolde weder te ontrollen, waarvan ſlechts een honderdtal leesbaar is. De midde-

Digitized by Google

len, namelijk, welke men kan aanwenden om het ontrollen daar te ſtellen, doen het ſchrift meestal geheel verdwijnen.

Het papier uit katoen vervaardigd, waarvan men de uitvinding aan het Oosten toekent, kan geacht worden het *Egyptiſche* vervangen te hebben. Dit papier, ter onderſcheiding van dat, uit den *papyrus* gemaakt, *charta bombacina*, *cuthunea* genaamd, werd het meest door de *Grieken* van de 9de tot de 13de eeuw gebruikt. De *Arabieren* bragten het in de 11de eeuw naar *Spanje*, waar zij de eerſte papiermolens ſtichteden. Men vervaardigde dit papier uit het ruwe katoen. Men verbeterde de hoedanigheid, en verminderde tevens den prijs, toen men het uit linnen lompen zamenſtelde, welke wijze van papiermaken, nog heden ten dage overal in *Europa* en *Amerika* wordt gevolgd. In 1762 loofde onze beroemde MEERMAN een' prijs van 25 dukaten uit aan dengenen, die het oudſte ſtuk, op lompen of linnen papier geſchreven, zoude aanwijzen. Hetgeen verſchillende Geleerden hem daaromtrent mededeelden, maakte hij in 1767 bekend. De uitkomst was toen, dat het vóór het jaar 1500 reeds beſtond. Latere naſporingen hebben doen zien, dat men in het noorden van *Spanje* het eerst dit papier bezigde. In *Frankrijk* werd het vóór 1270 en in *Duitschland* in 1319 gebruikt. Zeer moeijelijk zal het ſteeds blijven, om uit de omſtandigheid, dat eenig ſtuk op katoen- of linnen papier geſchreven is, tot deszelfs ouderdom of echtheid te beſluiten. Aannemende, dat men in het zuidelijke *Europa* meer katoen-, in het noordelijke meer linnen papier gebruikte, kan dit eenigzins tot leiddraad ſtrekken. De ontdekking van DUTROCHET, dat de draden van vlas cylindrisch, die van boomwol platgedrukt en ſchroefvormig zijn, en dat zij deze kenteekenen niet alleen in alle weeffels, maar zelfs in het papier behouden, is gewigtig, om met juistheid te kunnen bepalen, uit welke van beide ſtoffen eenig papier vervaardigd is. De *Chinezen* vervaardigen hun papier uit jong en dun bamboes-

Digitized by Google

riet, uit de schors van den papier-moerbeziënboom en uit andere zelfstandigheden. Proefnemingen, om weder op nieuw uit den *papyrus*, gewoon riet, stroo, slib uit slooten, de *Syrische* zijdeplant papier te maken, zijn wel in het klein gelukt, maar zullen, om de kostbaarheid der bewerking, denkelijk vooreerst in het groot niet herhaald worden.

Zoo lang men op steenen, metalen, hout of met was overtogene plankjes schreef, bediende men zich van een puntig werktuig, ten einde de letters, om mij zoo eens uit te drukken, te krabben. Ons hedendaagsch woord *stijl* is van den Latijnschen naam van dat werktuig, *stilus*, afkomstig. De *Romeinen* maakten voor hunne dagelijksche behoeften veel gebruik van de reeds vermelde, met was overstrekene plankjes, die zij bij zich droegen. De *stilus* werd dan ook soms een moorddadig werktuig. CÆSAR verdedigde er zich mede, toen hij werd vermoord. Daar de advocaten, om aan hunne redenen de noodige klem bij te zetten, niet zelden elkander met hunne schrijfwerktuigen wonden toebragten, zoo werd het aan *Romes* pleitbezorgers verboden, hun' stijl in de regtzaal mede te brengen.

Om gekleurde vochten tot schrijven te bezigen, gebruikte men eerst, zoo als de *Chinezen* thans nog doen, een kwastje of penseel; naderhand een riet, tot dat men zich in de 7de eeuw van vogelvederen begon te bedienen, welke, na twaalf eeuwen goed bevonden te zijn, thans door metalen pennen staan vervangen te worden. Mogt zulks wezenlijk gebeuren, dan hopen wij, dat geene *Perryaansche*, *Mordansche* of hoe ook genaamde stalen pen immer, als in ouden tijd de stijlen, tot bloedige einden mag aangewend worden, en dat men steeds in eenen overdragtelijken zin zal moeten opvatten het zeggen van Vader CATS:

> Het felste wapen, dat ik ken,
> Is 't puntje van een radde pen.

De inkt is een groot hulpmiddel, om den ouderdom of de echtheid van eenig stuk te ontwaren, en

Digitized by Google

ervarene kenners van oude handſchriften weten met vrij groote naauwkeurigheid gevolgen uit denzelven te trekken. Men moet echter niet uit het oog verliezen, dat de geſteldheid van het parkement eenen grooten invloed op de kleur van den inkt uitoefent. Het is niet met zekerheid bekend, waaruit de inkt der Ouden beſtond. Men gist uit gom, met roet of gebrand ivoor. Zeker is het, dat dezelve zwarter en duurzamer dan de hedendaagſche is, vooral die, waarvan men zich tot de 13de eeuw bediende. Na dit tijdvak verliest dezelve van zijne zwarte kleur, zijnde de meeste ſtukken uit de 14de met geel geworden inkt geſchreven. In de volgende eeuw wordt de inkt weder zwarter, waarſchijnlijk doordien men toen eene nieuwe uitvinding volgde, en den inkt vervaardigde op dezelfde wijze als thans; want dat men zulks deed, blijkt uit het volgende recept: „Neempt 5 pinte waeters, better regenwaeter „dan ander, en doet daerin 10 loet gallen en 10 loet „koepperroets, elk all kleyne geſtoeten, en 8 loet gum„men, off oeck 10 loet, ende doet dit te ſaemen in „enen pot off kannen, en roert et 3 off 4 daegen lanck „wal umme, des daeges 5 of 6 werve, wo meer wo „better. En nae den 3 daegen laetet ſtille ſtaen claeren „enen dagh enn ene nacht lanck, dan mocht dii medde „ſchriven. Neemdii wiin dat is better dan waeter en „better is roeden wiin dan de witte, off half wiin en „half waeter is oeck guet." Dit recept werd ſtellig of voor zeer goed of voor nieuw gehouden, daar het de eer heeft in een „boek der kentenisſen der ſtad *Zut*„*phen*," loopende over de jaren 1454 tot 1461, midden tusſchen regterlijke akten van het jaar 1460, geprotocolleerd te zijn.

Hoezeer de inkt gewoonlijk zwart is, zoo had men hem ook rood, blaauw, groen of geel. De *Griekſche* Keizers teekenden hunnen naam met den purperen of heiligen inkt. Enkele voorbeelden beſtaan er van witten inkt. Zoo vonden de *Ruſſen*, vóór meer dan eene eeuw, bij de *Kalmukken*, boeken, niet alleen opmerkelijk door derzelver vorm, als zijnde zeer lang en zeer

Digitized by Google

ſmal, maar ook daardoor, dat het ſchrift wit was op eenen zwarten grond.

Oudtijds ſchreef men ook met gouden en zilveren letteren. Wij zagen er een voorbeeld van bij de *Joden*. GAJUS leert het ons van de *Romeinen*. (*) De handſchriften, waarin ze voorkomen, zijn meest uit de 8ſte, 9de en 10de eeuw. De Bijbel en een Getijdenboek van KAREL *den Grooten*, berustende in de Koninklijke Bibliotheek te *Parijs*, en het reeds vermelde handſchrift van het Nieuwe Verbond, munten door dat goudſchrift bijzonder uit. Deze kunst der goudſchrijvers (χρυσόγραφοι) is lang verloren geweest, maar teruggevonden door dienzelfden onderzoekenden, doch al te nederigen *Gelderschman*, welke de Glasſchilderkunst zoo heerlijk heeft doen herleven.

Het lijdt geen' twijfel, of oudtijds ſchreven de menſchen, even als thans, zeer verſchillend. Het is daardoor zeer moeijelijk, vaste regels voor de kennis van het ſchrift in de verſchillende tijdperken te bepalen. Eigene opmerking en gedurig lezen van ſtukken geven den oudheidminnaar eene hebbelijkheid tot het bepalen van den ouderdom van ſtukken, welke hem zelden zal bedriegen, doch waarvan de regels niet gemakkelijk zijn op te geven. Het volgende kan hem echter eenigermate tot gids verſtrekken.

Men heeft opgemerkt, dat alle dertig jaren of daaromſtreeks de vorm der letters, zoo wel in ſchrift als in druk, verandert. Deze opmerking is voor het bepalen van den ouderdom der ſtukken van belang; terwijl muntſtukken en opſchriften tot aan de 15de eeuw eene goede handleiding geven, om den vorm der letters voor de verſchillende tijdperken te bepalen. Zeer oude handſchriften zijn alle met zoogenaamde kapitale letters geſchreven, en de woorden zijn niet van elkander geſcheiden. Vóór het midden der 4de eeuw bezigde men zelden klein ſchrift, hetgeen eerst in de 8ſte en 9de eeuw algemeen

(*) *Comment.* II. 77. Conf. SCHULTING, *Jurispr. ante* JUSTIN. pag. 81.

Digitized by Google

in zwang kwam; blijvende de groote letters flechts in gebruik voor ſtukken van belang, als privilegiën, titels enz. Vierkante letters bezigde men meestal tot de 12de eeuw, toen de letters ronder werden, makende men echter ook gebruik van puntige en zeer onregelmatige, *rustieke*, letters. In de kloosters ſchreef men van de 5de tot de 11de eeuw veel met eene ſoort van ronde letters, *oncialen*, welke naam volgens ſommigen eene verbastering is van *initiales*, volgens anderen, en misſchien met meer grond, van *uncia*, een duim; want deze letters zijn ſoms verbazend groot. In de 9de eeuw kwam eene ſoort van curſief ſchrift, de halve *oncialen*, in gebruik, waarvan men zich voor het dagelijksch ſchrift bediende, en hetwelk weldra, hoezeer met vele afwijkingen, door geheel *Europa* in zwang kwam. De monniken bedienden zich echter meestal van een ſchrift, dat meer rond dan het gewone was. Vandaar de verdeeling in klooster- en hofſchrift, bezigende men het eerſte meer voor eigenlijk gezegde boeken, het andere voor oorkonden.

De afſtand, waarop men de regels van elkander ſchreef, kan den oudheidkundigen ook behulpzaam zijn in de kennis van manuſcripten. In de oorkonden, ten tijde van KAREL *den Grooten* gegeven, bedraagt die afſtand gewoonlijk ¼ duim; vervolgens werd dezelve nog grooter, tot dat hij in de 13de eeuw weder minder werd. Om regt te ſchrijven, trok men gewoonlijk lijnen over het parkement. Zijn deze rood, dan duiden zij eenen hoogen ouderdom van het ſtuk aan. In de 12de, 13de en 14de eeuw trok men dezelve met lood. Zijn dezelve met een puntig werktuig daargeſteld, dan duiden zij eenen nog hoogeren ouderdom der ſtukken aan.

De aanvangletters waren in de vroegſte tijden niet grooter dan de gewone; hoezeer het eene zeer oude gewoonte is, welke reeds op de *papyrus*-rollen gevonden wordt, de eerſte letters, of zelfs ſommige woorden, met rooden inkt te ſchrijven. Het werd naderhand een vast aangenomen gebruik, de opſchriften der verſchillende afdeelingen of titels van een werk met roode letters te ſchrijven. Vandaar de uitdrukking: „ het be-

Digitized by Google

„ hoort onder deze of gene *rubriek*," en, daar men deze gewoonte vooral in regtsboeken volgde, de regtsregel: „ *plus est in nigro quam in rubro.*" Daar men tot de roode kleur *minium* bezigde, noemde men diegenen, welke die letters teekenden, *miniatores*. Uit de omſtandigheid, dat in vele handſchriften de hoofdletters oningevuld zijn gebleven, mag men beſluiten, dat het teekenen dezer letters geſchiedde door andere perſonen, dan die het ſtuk geſchreven hadden. De eerſten bleven den naam *miniatores* behouden, toen zij door teekeningen, uitmuntende door juistheid en ſchitterende kleuren, de manuſcripten verſierden of *illumineerden* (verlichteden); en het is eene waardige hulde, aan hunne kunst gebragt, dat men hunnen naam in het *miniatuurſchilderen* heeft bewaard. In handſchriften uit de 8ſte tot de 11de eeuw vindt men de aanvangletters der boeken en hoofdſtukken tamelijk groot. De *miniatores* ſtelden dezelve, op eene zonderlinge wijze, uit figuren van menſchen, dieren en bloemen te zamen. Om b. v. de letter T aan te duiden, teekenden zij eenen vos, ſtaande op zijne achterſte pooten, en houdende eenen ſtok in den bek, aan wiens beide einden eene kip hangt. Daar deze letters dikwerf betrekking hadden op hetgeen verder volgde, noemde men dezelve *geſchiedkundige letters*. Van dit tijdperk munt vooral uit die Bijbel van KAREL *den Grooten*, welke in de Paulus-kerk te *Rome* wordt bewaard.

Het volgende tijdperk van de 11de en 12de eeuw kenmerkt zich voornamelijk door ſchoone verſierſelen, welke uit de letters op- en nederwaarts langs den rand gingen. Dit had ook nog in de 13de en 14de eeuw plaats; doch de ſierlijkheid en juistheid der teekening maakte plaats voor bonte, ſmakelooze, niets aanduidende figuren, welke echter om derzelver ſchitterende kleuren bewondering verdienen. De illumineerkunst verhief zich echter weder, en bereikte in de twee volgende eeuwen hare grootſte hoogte. De Grooten der aarde wedijverden met elkander, om hunne geestelijke boeken door de eerſte

Digitized by Google

kunstenaars te doen versieren. De weelde werkte hier, zoo als dikwerf, gunstig op de kunst, en menig miseen getijboek strekt nog tot getuige van hetgeen een JULIO CLOVIO, een LEONARD DA VINCI, een RAPHAËL in de miniatuur-schilderkunst vermogten. Ik zal niet behoeven aan te merken, dat deze versierselen zeer geschikt zijn, om de kennis van manuscripten bevorderlijk te wezen. Zij doen ons ook een' blik werpen op de zeden en gewoonten der tijden, waarin zij zijn vervaardigd, en waarschuwen ons te gelijk voor een al te streng oordeel over de dikwerf te veel miskende Middeleeuwen.

Hetgeen ik de eer had voor te dragen, heeft betrekking op handschriften in het algemeen; stukken echter, uitgegeven op openbaar gezag, of welke bestemd waren om regts- of andere handelingen te bewaren, bekend onder de namen van *diploma*, *charter*, *oorkonde*, hebben afzonderlijke kenteekenen, waaraan men derzelver echtheid toetsen, derzelver dagteekening bepalen kan. Behalve innerlijke kenteekenen, als daar zijn de plaats, waar dezelve zijn opgemaakt; de getuigen, welke bij het verlijden derzelven zijn tegenwoordig geweest; de wijze, waarop de dagteekening is gesteld, — behalve deze kenteekenen, hebben deze stukken meestal een uiterlijk teeken, bestaande in een opgedrukt of afhangend zegel.

Het gebruik van zegels, om aan een stuk kracht bij te zetten, of wel om de naamteekening der Grooten, die dezelve dikwerf niet konden schrijven, te vervangen, is zeer oud, en men vindt er reeds gewag van gemaakt in de gewijde Schriften des Ouden Verbonds. In de Middeleeuwen was het gebruik derzelven, zoo wel voor openbare als bijzondere akten, zoo algemeen, dat men aan de echtheid van eenig stuk mag twijfelen, wanneer het niet gezegeld is, of geene sporen van het geweest te zijn draagt, ten ware men kan aannemen, dat dusdanig stuk een gelijktijdig affschrift van een oorspronkelijk is. Men hechtte zoo veel aan deze zegels, dat men

Digitized by Google

dikwerf verſchillende perſonen verzocht, hunne zegels aan eenen brief te hangen. Vanhier dan ook nog de ſpreekwijze: „hij hecht er zijn zegel aan."

Met de kennis der zegels is de wapenkunde, eene zeer moeijelijke wetenſchap, ten naauwſte verbonden. Beide zijn van het uiterſte belang, zoo wel tot het beoordeelen van Charters, als tot het opheldéren van afſtamming en maagſchap van geſlachten en perſonen.

Wat het uiterlijk aanzien der zegels, waarover ik alleen kan ſpreken, aangaat, zoo komt in de eerſte plaats in aanmerking de ſtof, waarin men het zegel afdrukte. Keizers, Koningen en de Paus bedienden zich van goud; de laatſte echter veelal van lood. Aan of op oorkonden vóór het midden der 13de eeuw is het zegel meestal gedrukt op eene grijze, ſchilferachtige ſtof, door velen voor wit was aangezien, dat het echter niet ſchijnt te zijn. In latere eeuwen gebruikte men wit, thans geel geworden, groen of rood was. In nieuweren tijd had men ook papieren zegels, aan welke men echter in regten geene kracht toekende. En daar men in middeleeuwsch Latijn een zegel *bulla* noemde, zoo noemde men een papieren zegel *charta bulla;* vandaar dat men, om een nietsbeduidend geſchrift aan te duiden, nog zegt: „het is maar een *charta bul*, of, bij verbastering, kattebel." De vorm der zegels is meestal ovaal voor geestelijke, rond voor wereldlijke perſonen. Denkelijk om het was op de ſtaarten (zoo noemt men de ſtrooken, waaraan de zegels hangen) beter te doen hechten, bezigde men het tegenzegel, dat naderhand het geheimzegel werd genoemd. Dit was meestal verſchillend van het groote zegel.

Het tijdſtip, waarin wij leven, kenmerkt zich door eene ſteeds meer en meer ontluikende zucht, om de echte bronnen der Geſchiedenis op te ſporen en openbaar te maken. De bewaarplaatſen van oorkonden zijn niet meer ontoegankelijk, maar ſtaan, door de verordeningen onzer hooge Regering, voor iederen onderzoeker open. Veel is de geſchiedenis van ons Vaderland, vooral van

Digitized by Google

dit Gewest, aan die zucht verpligt. Verſchillende verzamelingen ſtaan open, om onbekende en belangrijke mededeelingen te ontvangen. Doch het zijn niet alleen Rijks-, Provinciale of Stedelijke Archiven, waaruit men putten moet: veel is er nog, zoo wel voor de geſchiedenis in het bijzonder, als voor de wetenſchappen in het algemeen, in onbekende ſchuilhoeken verborgen.

Mogt hetgeen ik ſprak of u voor oogen ſtelde diegenen, welke in het bezit van oude ſtukken zijn, of kennis dragen, waar zich dezelve bevinden, opwekken, om dezelve eens te voorſchijn te halen of aan te wijzen; en mogt daardoor iets belangrijks voor wetenſchap of kunst aan den dag worden gebragt, — dan zal mijn werk, hoe gebrekkig ook, nuttige vruchten dragen.

C. W. HUFELAND, ALS ARTS EN AKADEMIELEERAAR.

(*Vervolg van bl.* 237.)

Maar ook voor deze wijze beſchikking der Voorzienigheid ben ik dankbaar. (*) Ik heb daardoor de zoo wel vertroostende als voldoening ſchenkende overtuiging gekregen, welke mij door mijn geheele leven is bijgebleven, dat ik mijnen vader de laatſte jaren van zijn leven verligt en verzacht heb; — daardoor heb ik ten minſte een gedeelte van mijne erkentenis en verpligting voor zoo groote weldaden, van hem ontvangen, mogen aflosſen. Ik geloof, dat het zegen over mijn geheele leven gebragt heeft; want de Schrift zegt: des vaders zegen bouwt den kinderen huizen. Ook ging ik, langs dezen weg, in de beste ſchool; — onder zijne echt *Hippocratiſche* leiding, met zijne ondervinding, begon ik de praktijk uit te oefenen. Ik ben op deze wijze beter tot de praktijk gevormd en heb meer geleerd, dan wanneer ik alle landen van *Europa* doorreisd had.

(*) Zie het ſlot van het eerſte gedeelte.

Digitized by Google

Mijne eerſte ſchreden op de geneeskundige loopbaan waren echter niet gelukkig.

In de nabijheid der poort, door welke ik *Weimar* was binnengekomen, werden een ſmid en zijne vrouw ziek; zij kregen eene rotkoorts, zochten mijne hulp, en — ſtierven beide. Dit trof mij, en had als een kwaad voorteeken kunnen gelden. Ik vermeld zulks, omdat het tegenovergeſtelde gebeurde; want ik ben tien jaren zeer gelukkig te *Weimar* werkzaam geweest.

In huis leefde ik ſtil, gezellig, geheel huiſelijk, met mijnen vader, vier zusters (de oudſte, reeds weduwe, was ook in het ouderlijke huis teruggekeerd) en mijnen broeder FREDERIK, die twaalf jaren jonger was. Buitenshuis was mijn leven woeliger en vol van onrust; hieraan was het grootſte gedeelte van den dag gewijd. Ik regelde mijnen tijd, en die regeling heeft door mijn geheele verdere leven blijven gelden. De uren in den vroegen ochtend werden voor den geest afgezonderd, tot nadenken en ſcheppenden arbeid beſteed. Ik ſtond in den zomer ten half zes, in den winter ten zes ure op. De geest is vroeg het best voor den arbeid geſchikt; hij ziet dan helderder en wordt minder door het aardſche afgetrokken; hij is vatbaarder voor verhevene indrukken. Deze uren zijn ook nagenoeg de eenigſte, wanneer de Arts ongeſtoord kan arbeiden. Des zomers en des winters van 6—8 ure zijn door mijn geheele leven de eenigſte uren geweest, welke ik aan letterkundigen arbeid heb kunnen wijden. Alwat ik geſchreven heb, en dit is niet weinig, is de vrucht van deze uren. Van 9 tot des avonds 7, 8 ure leefde ik voor de wereld; ik hield mij met de praktijk en later met mijne akademiſche werkzaamheden bezig. De avond was voor het hart, en aan het huiſelijk verkeer gewijd.

Mijn praktiſche werkkring te *Weimar* was moeijelijker, dan menig Arts zich dien kan voorſtellen. Ik moest niet ſlechts in *Weimar* mijne lijders te voet bezoeken, maar ook nog buitenpraktijk waarnemen. *Weimar* behoort onder die ſteden, te klein van omtrek om

Digitized by Google

er een rijtuig op na te houden, en toch groot genoeg om iemand af te matten. Nu eens zond een pachter of een rijke boer, dan een Predikant of een grondbezitter een rijtuig, somwijlen slechts een paard, en nog wel geen der beste, en ik moest vier, vijf uren verre rijden om hen te bezoeken, wanneer ik, op de toen ter tijd slechte wegen, vooral in den winter of het voorjaar, dikwijls in levensgevaar verkeerde. Het moeijelijkste van alles was, dat ik zelf, volgens het toen heerschende gebruik, de geneesmiddelen bezorgen moest, en derhalve mijne apotheek er op nahouden. Had ik mijne lijders bezorgd, dan moest ik nog dranken koken, poeders en pillen gereedmaken, enz. Schier niet minder moeijelijk viel het mij, des avonds na 9 ure, wanneer ik naar ziel en ligchaam uitgeput was, de uitgereikte geneesmiddelen te moeten boeken, ten einde bij de herstelling van eenen lijder of met het einde des jaars mijne rekening te kunnen opmaken. Deze arbeid was mij echter ook nuttig; ik werd er door gedrongen, dagelijks aanteekening van mijne lijders te houden. Het zelf bereiden der geneesmiddelen had ook zijne nuttige zijde; ik leerde de geneesmiddelen beter kennen, kon mijzelven van derzelver deugdzaamheid en goede hoedanigheid overtuigen, was verzekerd, dat bij de bereiding niets verzuimd werd, en, wat inzonderheid bij het eigen bereiden der geneesmiddelen een groot nut aanbrengt, onder het gereedmaken schoot mij soms nog het een of ander te binnen, waardoor het geneesmiddel nog werkzamer werd gemaakt. Het ging mij ook wel eens als den kok, die, door het bijvoegen van de eene of andere specerij, het geregt smakelijker tracht te maken. Ik mag er nog bijvoegen, dat de lijder met meer vertrouwen de geneesmiddelen gebruikte, die de Arts zelf had gereedgemaakt; en ieder weet, wat het vertrouwen afdoet. Kortom, het was voor mij eene leerschool, in welke ik tien jaren doorbragt. In dezelve werd ik, mijzelven onbewust, gevormd voor mijne volgende praktische loopbaan, welke toen nog voor mij verborgen was. Ik was des avonds

Digitized by Google

dikwerf zoo uitgeput en door zorgen ter neder gedrukt, dat ik wenschte het mogt de laatſte avond van mijn leven zijn. *Perfer et obdura, dolor hic tibi proderit olim*, (verdraag en houd vol; uit deze onrust zal voor u de rust ontkiemen) zeide ik dan tot mijzelven.

Het is een groot bezwaar van ons beroep, dat de Arts over geen oogenblik van zijn leven met zekerheid beſchikken kan. De armſte dagloonер is te dezen opzigte verre boven hem bevoorregt; des avonds, na verrigten arbeid, kan hij zijne deur ſluiten, en niemand ſtoort hem in zijne rust: maar voor den Arts ontſpruiten hieruit twee gewigtige en leerrijke zaken. In zijne ziel wordt de grootſche gedachte, de grondſlag van het geheele Christendom, ſteeds levendig gehouden: „Niet „voor zich, maar voor anderen te leven." Dit gebod moet hij dagelijks beoefenen. Hij wordt verder gewoon, nooit met zekerheid op iets, hetzij vreugde of genot, te rekenen; eene oefening, welke voor dit leven de grootſte nuttigheid heeft. Ik herinner mij uit dien tijd, hoe ik verlangde, in den, toen zoo voortreffelijken, ſchouwburg, eene nieuwe Opera, *Zemire en Azor*, te gaan hooren. Driemalen had ik reeds plaatſen beſproken, en telkens werd ik door onvoorziene bezigheden in mijne verwachting teleurgeſteld. Wat men doorgaans genot van het leven noemt, viel mij ſlechts zelden te beurt. Mijne eenigſte uit- en ontſpanning zocht ik in het huiſelijk verkeer met mijnen vader en mijne zusters, in den omgang met eenige vrienden en beſchaafde mannen, en in de beoefening der wetenſchappen.

Van *Göttingen* had ik eene groote vooringenomenheid voor de Natuurkunde (*Phyſica*), en inzonderheid voor de Electriciteit, herwaarts overgebragt. Ik nam bij voortduring proeven met de Electriciteit, en deed waarnemingen omtrent de *Hedyſarum gyrans*. Mijn vriend GROSCHKE had mij het zaad uit *Engeland* medegebragt. Verder maakte ik een vlijtig gebruik van de uitgezochte boekerij van mijnen vader voor het praktiſche gedeelte van mijn vak.

Digitized by Google

Ik had verder het geluk, te mogen verkeeren met mannen als WIELAND, HERDER, GOETHE en SCHILLER, die toen ſieraden van *Weimar* waren. Ik werd hun Arts, en leerde hen nog beter kennen. Met vier anderen werd ik nog gemeenzamer bekend; met BODE, BERTUCH (*), den Geneesheer BUCHHOLZ, en MUSAEUS (†), vooral met de twee eerstgenoemden. Offchoon ouder in jaren, werden zij mijne opregte vrienden, en hadden den grootſten invloed op mij.

BODE, die, gelijk bekend is, STERNE allervoortreffelijkst vertaald heeft, was een merkwaardig mensch. Hij was als pijper begonnen, en werd vervolgens boekdrukker en boekhandelaar te *Hamburg*; door eigene oefening vormde hij zich tot ſchrijver, werd de vriend van CLAUDIUS en KLOPSTOCK, en eindelijk van den Minister BERNSTORF. Na diens dood werd hij zaakwaarnemer zijner weduwe, en woonde met haar te *Weimar*. Hij was een ſterk, ſtevig, welgemaakt man, eerlijk en waarheidlievend, open en regt door zee, vrijzinnig in elk opzigt. Hij vloeide over van vernuft en luim, en was geheel in den geest van STERNE doorgedrongen. Hij had te *Weimar* veel invloed, vooral op jongelieden, die hij gaarne om zich heen zag. Hij trok mij, als jong mensch, zeer tot zich, en heeft mij ſteeds met veel onderſcheiding en hartelijkheid bejegend. Zijn hoofddoel was toen ter tijd, te ſtrijden tegen het Katholicismus en Jezuitismus. Het laatſte won veel veld in *Duitschland* en vooral te *Berlijn*; daar werd het echter door NICOLAI en BIESTER (§) beſtreden. Hij wenschte ook de Vrijmetſelarij te hervormen. Hiermede ging gepaard eene vooringenomenheid met de

(*) De Vertaler van den *Don Quixote* van CERVANTES, de ſtichter tevens van het Aardrijkskundig Inſtituut te *Weimar*.

(†) Een man van een zeer beminnelijk karakter, in *Duitschland* bekend door zijne *Volksmärchen*.

(§) Bibliothecaris van FREDERIK II, Vertaler der *Reizen van den jongen Anacharſis*.

Digitized by Google

denkbeelden van vrijheid en ſtrijd tegen de dwingelandij, die in *Frankrijk* voorbereid werd. Ik leerde MIRABEAU bij hem kennen. Hij wist ook mijne belangſtelling op te wekken. Hij wilde door de Vrijmetſelarij het Jezuitismus en Despotismus beſtrijden, en tot dat einde ſtichtte hij, als een der hoogere graden, dien der *Illuminaten;* hij was hiertoe bijzonder werkzaam met WEISHAUPT en KNIGGE.

De verkeering met BODE was voor mij van veel belang, in zoo verre ik door hem opgewekt werd tot meerdere kennis van mijzelven, verlichting, reinheid van hart en zeden; ik ben aan dit ſtreven veel voor mijne verdere vorming verſchuldigd. Ook heb ik veel nut getrokken van het zorgvuldig aanhouden van een dagboek, waarin ik mijne eigene gewaarwordingen opteekende, en wat ik bij anderen had gelezen, hetwelk eenigen indruk op mij gemaakt had.

Een ander man, wien ik dank en eervolle vermelding verſchuldigd ben, was BERTUCH.

(*Het vervolg hierna.*)

TURKSCHE ZEDEN.

Er is misſchien geen land ter wereld, waar de menschheid meer een voorwerp is van baatberekening, dan *Turkije.* In het Westen ſpeculeert of liever wedt men op effekten, op koloniale waren, op regen en mooi weêr. In het Oosten moge de handel meer beperkt zijn, dezelve is daarom niet minder levendig. Heeft een arm gezin vele kinderen, mooi of leelijk, misvormd of welgemaakt, geen zwarigheid! twintig ſpeculanten doen zich weldra op, om daarvan partij te trekken. „Hebt ge jongens?" zegt een dezer, „ik zal die plaatſen in het Serail des Grooten Heers; verkoop ze mij; zij zullen binnen kort pijpdragers of *Iclogans* zijn; welk eene eer, welk een goed geluk voor u! Is uwe dochter jong en ſchoon? ik heb voor haar eene beſprokene plaats in den Harem van een' rijken Effendi. Vielen u gebrekkige kinderen ten deel, waarmede ge verlegen zijt, of voor welke u misſchien het noodige tot onderhoud ontbreekt? vertrouw ze mij

Digitized by Google

toe: de, *Moutzelim* der Moskee van *Akra* verlangt een' uitroeper, om de geloovigen ten gebede te verzamelen; uw zoon heeft een flecht gezigt, met geringe moeite maakt men hem blind, en dan is hij op een' goeden weg. Die daar, die zich in een' hoek verbergt, en die naauwelijks een menfchelijk voorkomen heeft, geef hem mij; door middel van eene kleine operatie, maak ik van hem een' gefnedene, en ik blijf u borg, dat alle onze Pachas, alle onze *Bimbachis* hem elkander zullen betwisten. Heeft de Profeet u begunftigd met een' dooffomme? uwe fortuin is gemaakt — ziehier duizend piasters." Terftond is de koop gefloten, de kinderen worden weggevoerd, de ellendige hut verkeert in een fraai paleis, en de vader dier kinderen, aan flavernij en verworpenheid gewijd, laat welteverneden zijn' rozekrans tusfchen zijne vingeren doorgaan, en, zijne lange pijp rookende, zegt hij met veel deftigheids: „ ALLAH zij geloofd!"

Men zou denken, dat dit eene der duizend-en-een vertellingen is, door niet zeer gemoedelijke reizigers verhaald, wegens de zeden en gewoonten van vreemde landen. Dit is echter niet alzoo; tenzij men alle geloof weigere aan het verflag van een' natuurkundige en wijsgeer, die, in 1825 en 1826, de gewesten van *Azië* doorkruiste in het belang der wetenfchap. „ Staande den loop mijner nafporingen in onderfcheidene provinciën van *Turkije*," zegt *Doctor* FRONSI, „ was ik getuige van de ftuitendfte tooneelen, en zag ouders zich aan daden der wreedfte barbaarschheid omtrent hunne kinderen overgeven. Ondertusfchen was ik er ver af van deze fchandelijke tooneelen op te zoeken. Geheel overgegeven aan de ftudie mijner kunst, hield ik mij beftendig onledig met het onderzoek der planten en zeldzame dieren, die in deze dan gelderden in vele opzigten nog onbekende ftreken worden gevonden; maar des avonds, wanneer ik, vermoeid van mijn omzwerven, beladen met mijn kruidboek, aan de deur klopte van deezen of genen dorpsbeftuurder, kon ik niet altijd, terwijl ik de gastvrijheid genoot, mij onttrekken aan het aanfchouwen van daden van wreedheid, welke als onder mijne oogen voorvielen. In 1825, mij bevindende in een klein dorp in *Caramanië*, was ik, mijns ondanks, getuige van een tooneel, dat diepe fporen in mijn gemoed heeft achtergelaten. Een der *Moutzelims* van *Akaya*, door ouderdom verzwakt, door het vermaak uitgeput, door opium verftompt, kon zijn beroep niet meer waarnemen, om vijf ma-

Digitized by Google

len per dag de Minaret der Moskee te beklimmen, en den geloovigen het uur des gebeds aan te kondigen; hij zocht dus een' plaatsvervanger, die niet gemakkelijk te vinden was, want de Minaret was zeer hoog en het inkomen der Moskee zeer klein. Bovendien moet men blind zijn, om dit beroep uit te oefenen; dit eischt de kuischheid der Oosterſche dames, welke een goed deel van den dag op hare terraſſen ſlijten: van zijne hooge Minaret zou de *Moutzelim* deze ſchuwe ſchoonheden kunnen beſpieden — welk eene ergernis! Mijn gids had mij gebragt in het huis van den *Cadi* of Regter van het dorp, vader van een talrijk gezin, die ſinds lang den post van *Moutzelim* had beſtemd voor een' zijner zonen, die gebogcheld was. Met veel omſlags had hij mij herbergzaamheid verleend, en vroeg mij nu, of ik Arts was, en of ik mij, hem ten gevalle, wel met zekere operatie wilde belasten. „Ik heb vernomen," dus ſprak hij, „dat bij eene der Moskéën van *Alaya* een *Moutzelim* wordt verlangd. Ziedaar mijn zoon, die door een ongemak gebogcheld is geworden, en die zeer geſchikt zou zijn, om dien post te vervullen. Hij kent meer dan vijftig ſpreuken uit den Koran; hij heeft vele verzen van den Dichter HAFIZ van buiten geleerd, en bezwaarlijk zou men in de nabuurſchap een meer geſchikt voorwerp vinden. Één beletſel verzet zich, ongelukkig, tegen het verwezenlijken mijner wenſchen — één enkel ſlechts: hij is alleen gebogcheld, en hij behoort blind te zijn. Gij, Doctor, hebt zeker wel een recept, dat, zonder hem veel te doen lijden, hem tot den verelschten ſtaat kan brengen; geef mij zulk een recept!" Met verontwaardiging verwierp ik zulk een' ſchandelijken voorſlag; maar des avonds, (mijne pen weigert bijkans den gruwel te vermelden!) mij ter ruste begevende, hoorde ik een geweldig leven, gepaard met een naar gekerm, in het huis..... De vader volbragt aan zijn' eigen' zoon, op eene gewelddadige wijze, hetgeen hij onbeſchaamdelijk van mij had gevergd!

„Te *Chogre*, in het Pachalik van *Aleppo*, zag ik twee kinderen van twaalf à veertien jaren, die men opzettelijk, door middel van ſterke giften opium, van het verſtand beroofd had, en wier ouders zich bezig hielden, om hunne teedere ledematen te verwringen, ten einde hen, mismaakt en onnoozel geworden, met voordeel te kunnen verkoopen aan den Pacha van *Aleppo*, die, geleid door een' even ver-

Digitized by Google

minkten smaak, een groot beminnaar was van dusdanige verminkingen.

„ Te *Killis*, in hetzelfde Pachalik, was ik verscheidene dagen in het gezelschap van eene bende *Kastrateurs*, die dezelfde *caravanserai* met mij hadden betrokken. Zij kwamen van *Zawied-el-Deyr*, een dorp, vermaard in het *Ottomansche* Rijk, van wege het opleveren van de beste Operateurs van dat slag. Deze ellendelingen gaan van dorp tot dorp, hunne diensten aanbiedende. Men ziet hen bij voorkeur de hutten der armen binnentreden. Voor tien of twintig *para's* wordt de kunstbewerking verrigt. Twee of drie scheermessen, een klein pakje brandpoeder, om de toeschroeijing daar te stellen, ziedaar hun gansche wetenschappelijke toestel! Ik deed hun eenige vragen over de gevolgen hunner kunstbewerkingen, en over het gevaar, waaraan zij, die men daaraan onderwierp, blootstonden. „ Men verkeert te dezen in dwaling," was het antwoord: „ Wij zijn ongeveer zestig Operateurs uit hetzelfde dorp, en ik kan u verzekeren, dat, wanneer het voorwerp tijdig aan die bewerking wordt onderworpen, dat wil zeggen in den leeftijd van zes of zeven jaren, er niet één van de twintig aan sterft. Maar daarentegen, dank onzer kunst! hoeveel welvaart verspreiden wij in het land! Ik vraag u alleen, wat is de zoon van een' armen *Arabier* waard? Op de markt doorgaans geen honderd piasters; terwijl hij, tot den staat van gesnedene gebragt, aan de ouders van vijftien- tot twintigduizend opbrengt." 't Was mij niet mogelijk, meer aan te hooren, en ik brak het gesprek af."

„ De bergketen van den *Caucasus* doortrekkende, en *Circassië* en *Georgië* doorkruisende, alsmede later *Anatolië*, werd ik" ('t is altijd Dr. FRONSI, die spreekt) „ getuige van onderscheidene tooneelen, misschien niet zóó barbaarsch als de reeds medegedeelde, maar even stuitend voor het menschelijk gevoel. Hier vond ik moeders, die hare dochters kwamen aanbieden aan opkoopers voor de Harems; daar jonge lieden, die hunnen doofstommen broeder, gebonden, ter markt bragten, enz. enz. In het algemeen is er, in de lagere klassen, geen wezen, hoe begunstigd of verwaarloosd door de Natuur, dat niet het voorwerp wordt van den afschuwelijksten handel of het laagste winstbejag."

Digitized by Google

AUTHENTIEK BERIGT OMTRENT HET TREURIG UITEINDE VAN DEN VERMAARDEN ZEEVAARDER JAMES COOK EN DIENS VERGODING OP DE SANDWICH-EILANDEN.

COOK's loopbaan, tot op het oogenblik, dat hij naar den in 1778 door hem ontdekten *Sandwich-Archipel* terugkeerde, was roemrijk en gelukkig geweest. Toen hij, bij die terugkomst, den majestueuzen berg *Mauna Roa*, wiens gezigt hem de eerste maal zulk een zuiver genoegen veroorzaakt had, wederzag, vermoedde hij wel niet, dat hij de plaats aanschouwde, waar hij zijn leven zou eindigen; dat hij hier, door de inwoners, die hem met zulk eene ongeveinsde geestdrift verwelkomd en zoo buitengewoon vereerd hadden, op de schrikkelijkste wijs vermoord zou worden!

Tot eene meer juiste beoordeeling der voornaamste omstandigheden van eene zoo ontzettende gebeurtenis, moet men weten, dat, volgens eene bij de bewoners van het eiland *Owaihi* bewaard geblevene overlevering, een voormalig volkshoofd, RONO AKUA geheeten, dien zijne landslieden onder hunne Goden geplaatst hebben, toen hij, vóór lange jaren, vrijwillig de *Sandwich*-eilanden verliet, verkondigd had, „dat hij te eeniger tijd op een drijvend eiland weder verschijnen zou, op hetwelk kokosboomen, zwijnen en honden gezien zouden worden."

Sedert lang reeds verwachtte men, als van dag tot dag, de terugkomst van RONO. Te zijner eer werd jaarlijks een feest gevierd, waarop men zijner belofte gedachtig was. Bij deze gelegenheid hield men kampspelen, welke met die van het oude *Griekenland* eene zekere gelijkvormigheid hadden. Zij bestonden in slingerkampen, wedloopen, spieswerpen, worstelen, vuistvechten enz., en waren, gelijk de spelen te *Pisa* en te *Olympia*, openbare ligchaamsoefeningen, waarbij, onder velerlei plegtigheden, prijzen aan de overwinnaars werden toegewezen.

Op zulk eene wijs werd ieder jaar het feest van RONO gevierd, wiens eindelijke terugkomst men aanhoudend bleef te gemoet zien. Hieruit verklaart zich ook de opvatting der inboorlingen, die in COOK den terugkeerenden God waanden te begroeten. Zij hielden zijne beide schepen, *de Ontdekking* en *de Resolutie*, toen dezelve in de baai van *Wai-*

Digitized by Google

mea het anker lieten vallen, voor drijvende eilanden, welke RONO tot hun vermaak had medegebragt.

Op het eerſte gezigt dezer zeekasteelen wierpen de eilanders, door bewondering getroffen, zich neder, roerden den grond met hunne voorhoofden aan, en naderden de nimmer te voren aanſchouwde voorwerpen met groote behoedzaamheid. Slechts weinigen lieten zich overhalen om aan boord te komen, en alles, wat deze op het dek en in het binnenſte der ſchepen zagen, vervulde hen met eene verbazing, die aan ontzetting grensde. De vriendſchappelijke behandeling, welke zij van den Kapitein en van de manſchap ondervonden, ſtelde hen allengskens gerust. Van wederzijden vatte men vertrouwen jegens elkander op, en ſpoedig kwam het tusſchen de inboorlingen en de *Britten* tot ruilhandel.

Toen COOK, om de eilandgroep naauwkeurig te leeren kennen, den 17 Januarij 1779 voor de tweede maal bij dezelve aankwam, en ditmaal, aan den westkant van *Owaihi*, in de *Keara-Kekua*-baai het anker liet vallen, toonden de inwoners zich niet minder verbaasd en verheugd bij het gezigt der twee groote ſchepen; en naauwelijks had hij voet aan land gezet, of al de vergaderde eilanders vielen hem te voet, om hem te aanbidden.

De opperpriester KAHU en deszelfs zoon ONEEA, prieſter van den God RONO, kwamen hem te gemoet, herinnerden het volk de oude orakelſpreuken, en aarzelden niet te verklaren, dat COOK de lang verbeide Godheid was, die, tot vervulling van zijne eertijds gedane belofte, thans onder de *Owaihiërs* verſcheen. Terſtond knielden al de aanwezigen, onder eenſtemmig vreugdegeroep, voor den *Engelſchen* Scheepskapitein neder, dien zij den grooten, den magtigen RONO noemden.

Van nu af aan werden, in alle tempels op het geheele eiland, te zijner eere offers gebragt. Hij zelf had hiervan natuurlijk niet het minſte vermoeden, omdat de legende van den God RONO hem onbekend was, en hij ook, in het algemeen, de ſpraak der inboorlingen niet verſtond. Des te meer verwonderden hem dus ook de tot overdrijving opgevoerde eerbewijzen, of liever de aanbidding, met welke hij van alle kanten vervolgd en lastig gevallen werd. Evenwel, om de wilden niet voor het hoofd te ſtooten, liet hij zich ongeſtoord aanbidden. Hij gaf zich aan al de zonderlinge en bevreemdende plegtigheden, welke men met hem bewerk-

Digitized by Google

ſtelligde, geduldig prijs, hoezeer hij de beteekenis daarvan meestal vruchteloos poogde te ontcijferen. Zoo bragt men hem, onder anderen, in den tempel, *hare noo* RONO (RONO's huis), waar men hem plaats deed nemen onder het reusachtige, waanſtaltige beeld des Afgods, wiens aanblik zoo afſchuwelijk als belagchelijk was. Hier omwikkelden de priesters hem den regterarm met eene ſmalle roode ſtoffe, en begeerden van eenige officieren uit zijn gevolg, dat zij dien arm zouden onderſteunen. Vervolgens naderde hem een priester, omringd van twaalf andere tempeldienaars, die, eenen gordel uitgezonderd, geheel naakt waren, en nam een ſpeenvarken, over hetwelk hij, met plegtige en luide ſtem, een lang gebed aan RONO uitſprak, en daarna het dier doodde, hetwelk oogenblikkelijk hierop gekookt werd. Het daarvan toebereide geregt zette men den Kapitein voor, tevens met verſcheidene kokosnoten en ſchalen vol van een' verzuurden drank, dien de *Polyneſiërs* zeer gaarne drinken, en waaraan zij den naam van *kawa* geven (*). Te gelijker tijd vernieuwden en verdubbelden zich de teekenen hunner aanbidding. Hoezeer nu de hoogepriester zelf de moeite nam, om ſpijs en drank tot aan de lippen van den vermeenden God op te heffen, trok COOK een gezigt, hetwelk genoeg aanduidde, hoe weinig behagen hij in dat alles vond. Het hem aangebodene wees hij minzaam, maar onverzettelijk van de hand, omdat men hem, bij eene vroegere plegtigheid, gedwongen had, van een half bedorven varken te eten, hetwelk hem toen geweldig gewalgd had. Van zijnen kant deed de opperpriester alwat hij vermogt, om den tegenſtand van den grooten RONO te overwinnen, daartoe in eigen perſoon hem de beste beten voorkaauwende, en hem die vervolgens aanbiedende. Hoe ware het mogelijk geweest, dat de *Brit* zich door eene zoo vriendſchappelijke dienstvaardigheid niet ten laatſte had laten vermurwen? Hij ſneed een ſtuk van het biggetje af, en wrong het zich, zoo goed het gaan wilde, door de keel.

De welwillende denkwijs der priesters en der overige inboorlingen liet het ondertusſchen niet bij bloote eerbewijzen berusten. De geheele bemanning der ſchepen werd met levensmiddelen van allerlei ſoort begiftigd, hetgeen haar veel

(*) Deze drank wordt uit de plant *piper methysticum* getrokken.

Digitized by Google

welgevalliger was, dan de aan haren bevelhebber toegebragte vereering. De eilanders voerden geheele booten vol varkens, kokosnoten en andere vruchten, moesgroenten enz. naar de schepen, en achtten zich overgelukkig, wanneer men dezelve wilde aannemen. Van tegengeschenken was er in den beginne geene kwestie.

Toen COOK op *Owaihi* aankwam, was de *Ariï Rahi*, of beheerscher van het eiland, met zijne krijgslieden tegen een naburig eiland uitgetrokken. Van die komst onderrigt, haastte hij zich terug te keeren, om hem huide en geschenken te komen brengen. Met dit oogmerk werd, tegen den voor het feest bestemden dag, vooraf een *taboe*, of plegtig onthoudingsgebod, op de reede van *Keara-Kekua* aangezegd.

De Monarch, TARII OPU geheeten, ging tegen den middag in eene groote pirogue scheep, gevolgd door twee andere, die met levensmiddelen gevuld waren. Alle drie roeiden naar de *Britsche* schepen. De voornaamste krijgslieden, met helmen op het hoofd en met kostbare mantels omkleed, dolk en spies in de handen houdende, waren bij den Koning in deszelfs vaartuig, tevens met de twee jongste zonen van dien Vorst en deszelfs neef, die sedert onder den naam van TAMEAMEA zoo bekend geworden is. Hij werd namelijk de PETER DE GROOTE, de grondlegger der beschaving op *Owaihi*.

In eene andere schuit waren de priesters, hunne Afgodsbeelden dragende, welke zij, gelijk bij groote plegtigheden gebruikelijk was, met roode stoffen getooid hadden. Deze Afgoden waren uit wilgenhout gesnedene schrikbeelden, van menschelijke, maar reusachtige gedaante, en van alle kanten met bonten vederdos bedekt. Derzelver oogen bestonden uit kokosnoten, in paarlemoer gevat. Derzelver kinnebakken waren met twee rijen fraaije hondstanden bezet. Hun geheele voorkomen was te gelijker tijd schrikbarend en potsierlijk.

Aan het hoofd dezer Afgodendienaars stond de eerwaardige KAHU. Varkens, moesgroenten en andere voortbrengselen van het eiland werden in eene boot nevens de pirogue der priesters aangebragt. Deze laatsten deden onophoudelijk godsdienstige gezangen en volksliederen hooren, van den oever af tot bij de *Europesche* schepen. Toen zij deze bereikt hadden, hieven zij eenen lofzang aan, ter eere van RONO en ter viering van deszelfs ramp en terugkomst. Naar eene zoo

Digitized by Google

getrouw mogelijk vervaardigde overzetting, luidde dit lied als volgt:

1. RONO AKUA van *Honai* woonde in vroeger tijd, met zijne gemalin, te *Keara-Kekua*.

2. KAIKI RANI ARI OPONNA was de naam van de vrouw zijner liefde; eene ſteile rots was hunne woonſtede.

3. Een man beklom den top der rots, en ſprak tot RONO's gemalin aldus:

4. O KAIKI RANI ARI OPONNA, uw geliefde groet u! Gedoog, dat hij in uwe nabijheid vertoeve! Verwijder den anderen, en uw geliefde zal u ſteeds bijblijven.

5. RONO hoorde deze listige taal. In eenen aanval van woede doodde hij zijne vrouw.

6. Wanhopig over zijne wreedheid, droeg hij het lijk zijner gade in een *moray* (een praalgraf) en weende lang.

7. Hierna, van razende geestverbijstering bevangen, doorkruiste hij *Owaihi*, ſtrijdende met ieder, dien hij ontmoette.

8. En het verbaasde volk zeide: Is RONO dan krankzinnig geworden? En RONO antwoordde: Ja, ik ben krankzinnig, wegens OPONNA en mijne groote liefde tot haar.

9. Hij ſtelde ſpelen in, tot een gedachtenisfeest van den dood zijner welbeminde, beſteeg daarna eene driehoekige pirogue, en zeilde naar afgelegene eilanden.

10. Doch alvorens RONO vertrok, profeteerde hij aldus: In volgende tijden zal ik wederkeeren, op een drijvend eiland, dat kokosboomen, zwijnen en honden dragen zal.

Gedurende dit gezang roeiden de *Owaihiſche* piroguen rondom de *Britſche* ſchepen. De Koning nogtans ging niet bij COOK aan boord, maar noodigde hem daarentegen, door ligt verſtaanbare teekens, met hem naar den oever te komen. De Kapitein volgde de uitnoodiging, en liet vervolgens met allen ſpoed eene groote tent opſlaan, waarin hij zich nederzette, door zijne medegenomene manſchap omgeven.

Onder diep ſtilzwijgen naderde de Koning, hing COOK zijnen eigen' mantel om de ſchouders, dekte hem met zijn uit kostbare vederen zaamgeſteld hoofdſieraad, gaf hem eenen waaijer in de hand, en breidde verſcheidene mantels van groote waarde voor zijne voeten uit. Na hem traden de voornaamſten uit het gevolg des Konings den nieuwen God nader, en bragten hem hunne offeranden, die uit varkens, ſuikerriet, kokosnoten en ooft beſtonden.

Digitized by Google

De zamenkomst werd daarmede beſloten, dat COOK en TARII OPU hunne namen met elkander verwisſelden, een op de eilanden van *Polyneſië* algemeen gebruikelijk, maar plegtig en veelbeteekenend vriendſchapsblijk. De priesters boden insgelijks vele varkens en manden vol bananen, patatoes, moesgroenten en vruchten aan. COOK deed hiervoor aan ieder hunner tegengeſchenken, geëvenredigd aan de waarde van hetgeen men hem had doen aannemen.

De goede verſtandhouding tusſchen de inboorlingen en de *Europeërs* werd, gedurende den tijd dat deze laatſten op het eiland vertoefden, niet een enkel oogenblik geſtoord; ofſchoon de zeer aanmerkelijke hoeveelheid levensmiddelen, welke God RONO en deszelfs medgezellen verbruikten, al de eilanders verbaasde, en zij begonnen te vreezen, dat daardoor in het einde op hun eiland een hongersnood zou kunnen ontſtaan.

„ Onze gasten komen uit een land, waar zij ongetwijfeld langen tijd honger hebben moeten lijden," zeide Koning TARII OPU tot zijne vertrouwelingen: „ Blijven zij nog eenige manen bij ons, zoo zal het ook ons waarſchijnlijk even zoo gaan; want hun eetlust overſtijgt alle denkbeeld. Een hunner verzwelgt meer dan tien der onzen."

Men kan zich dus ligt verbeelden, hoe blijde de Koning was, toen hij vernam, dat de vreemdelingen den 4 Februarij weder vertrekken wilden. Na dit berigt werden zijne vriendſchapsbetuigingen gedurig hartelijker. Hij zond hun de eene boot na de andere vol levensmiddelen, opdat zij zich toch nog eens regt zat mogten eten, alvorens naar hun hongerland terug te keeren.

Doch nu deed zich een hinderpaal op, welken noch hij, noch de *Engelſchen* voorzien hadden. De priesters wilden met alle geweld hunnen God RONO in het land houden; en toen men hun verklaarde, dat hij niet blijven kon, verlangden zij, dat hij hun dan ten minſte den Luitenant KING zou achterlaten, dien zij voor zijnen zoon hielden. Toen ook dit verzoek hun afgeſlagen werd, zagen zij met diepe ſmart hunne nieuwe Goden vertrekken, en voorſpelden, dat hun zoo wel, als het land, weldra een groot ongeluk zoude overkomen, daar noch RONO noch zijn zoon bij hen hadden willen blijven.

Zonderling genoeg, hunne profetie werd, in zekeren zin, maar al te ſpoedig vervuld. Eene hevige windvlaag teisterde een der *Britſche* ſchepen zoodanig, dat de reizigers,

Digitized by Google

om het te herſtellen, genoodzaakt waren, onverwijld naar *Owaihi* terug te keeren. Den 11 Februarij 1779 (dus eene week na hun vertrek) verſchenen zij wederom ter reede van *Keara-Kekua*, en ſloegen hunne tenten op niet verre van den *moray*, de begraafplaats, van OPONNA.

De gevoelens der inboorlingen ſchenen in geenen deele veranderd, en de Koning gedroeg zich jegens COOK even vriendſchappelijk als te voren. Doch naauwelijks waren twee dagen verloopen, of reeds had mistrouwen en koelheid de plaats der vroegere hartelijkheid en eerbied ingenomen. Men had de vreemdelingen van te nabij leeren kennen, en gezien, dat zij althans niet beter of vereerènswaardiger waren dan de eilanders.

Deze ontdekking wekte bij laatstgemelden de tot nog toe ſlechts door bijgeloovige vrees bedwongene neiging tot dieſtal. Elk voorwerp van ijzer (*hama i-i*) kwam hun zoo begeerlijk voor, dat zij niets verzuimden om het zich toe te eigenen. Hierdoor ontſtond reeds den 13den een vuistgevecht. De inboorlingen verweerden zich, en ſlechts COOK's perſoonlijke verſchijning was in ſtaat hen te bewegen om toe te geven. Niettemin hadden zij gelegenheid gehad te bemerken, dat hunne ligchaamskracht tegen die hunner gasten volkomen opgewaſſen was.

Ongelukkiglijk ſchoten kort daarna de matrozen van *de Ontdekking* op eenige dieven en kwetſten dezelve. Daags daarna werd een opperhoofd, PARIA geheeten, die de *Britten* met geſchenken van allerlei aard overhoopt had, door hen mishandeld, omdat hij zich eenen *ſpijker* had willen toeëigenen. Zulk een gedrag wekte algemeen misnoegen. Woedend vielen de inboorlingen de *Engelſchen* op het lijf, en dezen zouden hunne ondankbaarheid met hun leven hebben moeten boeten, zoo PARIA zelf niet voor hen geſproken en zijne vrienden weêrhouden had.

Het gebeurde, in plaats van de *Britten* voorzigtig te maken, had hen ſlechts nog meer vertoornd. Van hunnen kant werden de eilanders ſtouter, en namen alles weg, waarvan zij meester konden worden. Eindelijk bemerkte men, op zekeren morgen, dat er eene ſloep geſtolen was. COOK, van aard barsch, hard en opvliegend, daarenboven uiterst ſtijfhoofdig in een eenmaal genomen beſluit, was onverſtandig, men mag wel zeggen *onregtvaardig* genoeg, om met kanonskogels op twee vreedzaam over de reede varende piroguen

Digitized by Google

te doen ſchieten. Hij wilde zich ook meester maken van den perſoon des Konings en van de voornaamſte *Arii's* (oppershoofden) en dezelve zoo lang in gijzeling houden, tot dat de ſloep teruggegeven zou zijn.

De gevolgen van zulk een gedrag, waarvan het onberadene in het oog ſpringt, waren gemakkelijk vooruit te zien. Hoe ligtgeloovig de *Owaihiërs* ook waren, moesten hun wel de oogen opengaan omtrent eenen God, die zoo weinig regtvaardig en liefderijk handelde. RONO COOK was den meesten van nu af aan niets meer dan een ondankbaar en vermetel ſterveling, die het voornemen ſcheen te koesteren om hen uit te roeijen of ongelukkig te maken.

Den 24 Februarij, ten 8 ure des morgens, ſtapte COOK, na zijne bevelen gegeven te hebben, met negen ſoldaten en matrozen en een' officier, in eene boot, en landde te *Kuawa Roa*. Van hier begaf hij zich onverwijld naar de woning van den Vorst, die nog ſliep, en wien hij beval hem te volgen. De zwakke Monarch bood geen' wederſtand hoegenaamd. Integendeel deed hij zelfs zijne zonen halen, en leverde zich, met dezelve, aan den Kapitein over. Ook van de, in grooten getale toegeſnelde, inwoners werd deze alsnog overal, uitwendig, met zekeren eerbied bejegend.

Reeds waren TARII OPU's zonen ingeſcheept, toen deszelfs meestgeliefde gemalin KANONA, radeloos en als buiten haarzelve, aan den oever verſcheen, en hem bezwoer, de vreemdelingen niet te volgen. De toeſtroomende menigte werd intusſchen gedurig grooter, en aanſchouwde zwijgend dit voor haar onbegrijpelijk tooneel. Bleek en verſlagen zat de oude Monarch op het ſtrand, zonder dat hij durfde wagen eene beſliſſende partij te kiezen. Op eenmaal riep een der eilanders: „Oorlog! oorlog! De vreemde monſters hebben den ſtrijd begonnen. Gisteren hebben zij een' onzer hoofden, die hun nimmer iets misdeed, in zijne pirogue gedood."

Van alle kanten werden nu de wapens opgeheven. Men ſlingerde ſteenen tegen de *Engelſchen*. COOK deed zijn volk zich in gelid ſcharen. Een wilde drong met zijne ſpeer op hem in. De Kapitein kwam hem voor, en velde hem met een ſchot ter neder. Op het oogenblik gaf ook zijne manſchap vuur. Dit had COOK niet bevolen; hij wilde het integendeel beletten, maar zijn roepen werd niet gehoord, en even zoo min bereikte zijne ſtem de inboorlingen, welke hij tot bedaren poogde te brengen.

Digitized by Google

Een *pohóba* of werppijl trof hem in den rug, eene speer boorde hem in het lijf; hij viel dood in het water. Aldus stierf de groote zeevaarder, die voor de wetenschappen reeds zoo veel gedaan en haar nog zulke gewigtige diensten had kunnen bewijzen.

Het bloedbad werd nu algemeen. De eilanders drongen op het schietgeweer der *Europeanen* in, met eene onverschrokkenheid en verbittering, welke men vroeger bij hen niet vermoed had. Vier soldaten sneuvelden; de overigen, benevens den officier, allen meer of minder zwaar gekwetst, bereikten niet dan met moeite hun schip. COOK's lijk en de lijken der vier soldaten moesten achtergelaten worden.

Een tweede gevecht werd bij den *moray* geleverd, waar de *Britten* hunne tent opgeslagen hadden; het eindigde niet vóór dat de dapperste krijgslieden der inlanders en eene menigte anderen gevallen waren. De vreemdelingen zagen zich genoodzaakt, het eiland te ontruimen, en naar hunne schepen de wijk te nemen.

Des anderen daags knoopten zij onderhandelingen aan, en vorderden, vóór alles, de uitlevering van het lijk huns bevelhebbers. Na eenigen tijd bragten twee priesters een stuk menschenvleesch, dat ongeveer acht pond mogt wegen, en zorgvuldig in een stuk doek gewikkeld was. Naar hunne verzekering was dit het eenige nog voorhanden zijnde overblijfsel van het ligchaam des Goddelijken RONO's, wiens vleesch, naar landsgebruik, verbrand, en wiens beenderen onder de verschillende opperhoofden verdeeld waren.

Naar alle waarschijnlijkheid hadden de priesters meer eerbieds voor den door henzelven verhevenen God RONO COOK, dan de overige inwoners. Zelfs blijft het, in elk opzigt, iets, waarover men zich verwonderen moet, dat deze laatsten gewaagd hebben, het bloed des beroemden *Europeërs*, door hunne priesters tot een' God verheven, te vergieten, en aan wien, nog heden ten dage, onder den meermalen vermelden naam, op *Owaihi* eene bijzondere eerdienst gewijd is.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Wel Ed. Heer!

Vroeger reeds, gelijk bekend is, was BORGER's klaag-

Digitized by Google

zang *aan den Rijn* in vijf verſchillende talen overgebragt, en mij althans was het wel nimmer in den zin gekomen, die vertalingen met nog eene andere te vermeerderen; doch dezer dagen las ik in een der nommers van UEds. geacht Tijdſchrift nog weder eene Latijnſche, zeer kunſtige en getrouwe vertaling van genoemden klaagzang in Alcaïſche voetmaat, door den Weleerw. zeer gel. Heer REUDLER, Predikant te *Woerden*; en nu kwam de gedachte bij mij op, om dit heerlijke gedicht ook eens in de ſchoonſte en dichterlijkſte aller talen over te brengen: en zie hier dan de aanleiding tot deze Griekſche vertolking, voor welke ik insgelijks eene plaats in UEds. Tijdſchrift verzoek.

Waarom ik, even als de Hoogleeraar P. HOFMAN PEERLKAMP, in deszelfs ſchoone Latijnſche navolging van dezen zang, het *metrum elegiacum* verkoos, zal ik wel niet behoeven te zeggen; en of ik getrouwheid van vertaling met de welluidendheid der Griekſche Muze heb weten te vereenigen, mogen deskundigen beſliſſen.

Ik noem mij,

Wel Ed. Heer!

Dordrechs, 5 Feb. 1838.

UEds. dienstw. Dienaar,
M. VAN DEN BRANDELER,
Med. Doctor.

Πρὸς τὸν Ῥῆνον.

Λαίλαπος οὖν Βορέης ἀναπαύεται ἠδὲ χαλάζης,
Ῥῆνόν τ' ἐν δέσμοις οὐκ ἔτι ῥῖγος ἔχει.
Ὄχθας δ' ἀρχαίας τὰ μὲν ὕδατα καλὰ ποτίζει,
ψάμμοις ἐν δ' ἕθησιν κύματα μακρὰ ῥέει.
Πὰρ δ' ἴχθυας παίζουσιν ὁμῶς νέοι ἠδὲ σέβουσιν
Εὐφάνης ποταμῶν αὐτὸν ἄνακτα μέγαν,
Ἄλσεων ὃς κορυφῆς καταβὰς ποτε χείλεα λείχει,
Ἄλλοτε δ' ὀργισθεὶς καρτερὰ χώματ' ἄγει,
Καὶ γαίης βασιλεῦσιν ἐχέφροσι δάσματα ποιῶν,
Πείρατα κοιρανίης ἡγεμονεῦσι τιθεῖ. —
Ἔῤῥεε καί ποτ' ἐμοῦ γ' αὐτῇ πάρα νήνεμος αἰών,
Πάλλε δ' ἐμοὶ κραδίη τῶν ἀπόλαυσιν ἐγώ.
Οἴκησις μικρὴ, πολυκάρπου πλέθρον ἀρούρης,
Οἷς ἔνι πιστὸς ἔρως, ἦν παράδεισος ἐμοί.
Δένδρων ἐν σκιαροῖς ἤτ' ἄστρων ἤτε σελήνης
Ἥμην ἐν σέλαϊ καὶ σὺν ἐμοὶ γαμέτις.

Digitized by Google

Ἀΐδιός ῥα βίος τότ' ἔην, Θεὸς ἦν ὀαριστὺς,
Εἴχομεν ἠδὲ χάριν τῶν ἀγαθῶν Γενέτῃ. —
Ῥηϊδίως κομέων κεφαλῆς φράζοιμ' ἂν ἄριθμον,
Δάκρυα καὶ κλαυθμῶν πλῆθος ἐρεῖ τίς ἐμοῦ;
Ῥῆνος πρὸς πηγὰς ἀναβήσεται οἴδμασι θύων,
Πρὶν γ' ἐπιλήσεσθαι δεινοτάτης με τύχης·
Εἵλετο γὰρ θάνατος δὶς ἀφείλετό μου παράκοιτιν,
Ἤριπε δ' ἐκ κεφαλῆς δὶς τότ' ἐμοὶ στέφανος.
Εἶχέ με πάντα βίον Θείου σέβας, ἔν τε κακοῖσιν,
Ὄφρ' ἂν ἐγὼ πνείω, κάρτος ἔτ' ἐστι Θεός.
Οὐ γὰρ ἕκων οὗτος τείρει βροτὸν, ἀλλά τοι ἔμπης
Διπλοῦν τοῦτο κακὸν δυσμαρές ἐστι φέρειν. —
Ἔστιν ἐνὶ προχοαῖς Ρήνου πόντῳ ἔπι κώμη,
Μίσγεται ᾗ ποτάμου καὶ πελάγους ὁ ῥόος·
Ἔνθα πολύκλαυστος ψάμμοις ἔνι θάπτετο λείη,
Τὴν ἀπαραιτήτως ἥρπασέ μου θάνατος.
Δάκρυα Ρῆνε τεοῖς ποθέω σὺν κύμασι μίσγειν,
Ἁλμυρὰ γοῦν κόλποις ῥεῖθρα τεοῖσι δέχου.
Δάκρυα γὰρ λείβειν οὔπως ἔτλησεν ἀοιδὸς
Μνήματα τῆς ἐρατῆς εἰς στονόεντ' ἀλόχου.
Ἄγγελος ἔρχεό μοι, πύματον τ' ἐς δῶμα καμούσης
Ἔννεπε τοὺς κλαυθμοὺς καὶ πόθον ἔννεπ' ἐμοῦ. —
Καὶ βρέφος ἀσπάζου, τοῦ λείψανα σύλλαβε γαῖα,
Πρὶν θανέειν ταύτην, ᾗ τέκε, καί με λιπεῖν.
Τύμβου δ' ἐξελόμην, μήτηρ ὅτε κάτθανε, κούρην,
Ἄμφω τ' ἐν μεγάλῳ σώματ' ἔκλεισα σόρῳ.
Καὶ κούρην μαζοῖς πρόσαγον τῶν οὐ χατέουσαν,
Δῶμα μόνον τ' ἐδίδων οἷς ἀνέδησε Θεός. —
Εἴποι τις γαῖαν μακάρων ἕδος ἢ παράδεισον,
Ὦ διὰ πάντα βίον προσγελάσειε τύχη·
Οὐκ ἄψορρον ἐγὼ ταύτην κ' ἐθέλοιμι νέεσθαι,
Τὴν καμάτοισι δαμεὶς ποῦς ἐτέλεσσεν, ὁδόν.
Πλείονας ἢ τριάκοντ' ἐβίων καὶ πέντ' ἐνιαύτους·
Ἦμαρ ἀπερχόμενον κέρδος ἕκαστον ἐμοί.
Ῥεῖ χρόνος αἰὲν ἄγων ὀρεσιδρόμου ἠΰτε ῥεῖθρον,
Φρόντισι καὶ κλαυθμοῖς, εὖγε, τὸ τέρμα φέρων.
Λείψανα τῶν ἐρατῶν κούφως ἐμὰ μνῆμα πίεζε,
Ὄστεά μου καὶ ὁμῶς ἔγγυθι κεῦθε φίλων.

Digitized by Google

OOGEN, OOREN, MOND EN NEUS.

Door

F. C. D. BAUER (*).

Dat de zaken, welke zich aan ons voordoen, bij eene oppervlakkige beſchouwing, meestal anders ingezien en beoordeeld worden, dan zij wezenlijk zijn, is eene waarheid, welke door de dagelijkſche ondervinding geſtaafd wordt. Dit is dan ook het geval met de aan ons min of meer vreemde beroepen of werkzaamheden, welke wij zien uitoefenen. Zoo lang wij het hier bij eene oppervlakkige beſchouwing laten berusten en tot geene ondervinding komen, beoordeelen wij ze meest altijd onjuist, en ſtellen ze ons niet zelden gemakkelijker of ligter te volbrengen voor, dan zij wezenlijk zijn. Bij eigene ondervinding kan ik daarvan een tweetal voorbeelden bijbrengen; het eene betrekkelijk tot ligchamelijken, het andere tot verſtandelijken arbeid. Het eerſte dagteekent van eenige jaren herwaarts; het andere van weinig tijds vóór dezen dag. Het zij mij vergund, ze beiden te vermelden.

Eenige jaren geleden was er in mijn oog geen beroep, dat mindere moeijelijkheid of bezwaar inhad, dan dat van den krijgsman zonder rang, in ſteden gehuisvest, waar rondom alles in rust is. Hem op zijnen wachtpost daar heen en weder ziende wandelen, ſcheen hij mij toe, naauwelijks eenige bijzondere aandacht te verdienen, en eene werkzaamheid uit te oefenen, die wel tot de minst bezwaarlijke in de maatſchappij kon gerekend worden. Bij eigene ervaring leerde ik het anders. — Burgerpligt roept mij, om mij onder de gewapende burgerſchaar dezer ſtad te rangſchikken. Ik voldoe aan die roeping, en kom daardoor in het geval van de zoo even gemelde werkzaamheid van ſoldaat uit te oefenen. De wacht wordt betrokken, en ik behoor tot de wachthebbende manſchap. Het wordt nacht, — een ſtormachtige, gure Decembernacht. Het uur ſlaat, dat ik een' wachtpost moet

(*) Voorgelezen in eene Vergadering van de *Arnhemſche* Afdeeling der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, den 21 Oct. 1837.

Digitized by Google

gaan vervullen. Ik verlaat den gezelligen kring van het warme wachtvertrek, en begeef mij naar mijnen post op weg. Reeds bij de eerſte ſchreden in de opene lucht wordt alle mij omringende warmteſtof van mij weggevaagd, en het gaan door den woesten, guren ſtorm mij belemmerd; doch mijne krachten overwinnen evenwel zijn geweld. Het is pikdonker. Mijn weg gaat langs een naauw en onverlicht gedeelte van dezer ſtads wallen. Ik kan niets rondom mij onderſcheiden. De grond is van ſlagregens doorweekt, en, terwijl de ſtorm met verdubbeld geweld zijne aanvallen op mij vernieuwt, misſen mijne voeten dikwijls een vast ſteunpunt, en dreig ik meer dan eens het evenwigt te verliezen. Ik zegepraal nogtans ſteeds over al die moeijelijkheden en al dat woest geweld. Ik kom eindelijk langs den glibberig, afhellend vlak op mijnen post. Ik neem mijn' intrek in het enge en toch voor de buitenlucht toegankelijke houten huisje, voor den ſchildwacht beſtemd. De ſtorm loeit, de regen kletert; ik ſta beweegloos op mijn' post, blootgeſteld aan dezen woesten, kouden nacht. De tijd begint al langzamer en langzamer voort te kruipen. Ter zijde van mij, maar geheel in het duister gehuld, ligt de ſtad. Daar trotséren honderden bij honderden op warme legerſteden al de onguurheid van dezen nacht, en genieten een' verkwikkenden ſlaap. Ik kan en mag geen oog luiken. De ſtorm jaagt de afgemetene torenklokstoonen naar mij toe; maar hunne tusſchenpoozen worden vóór mij hoe langer hoe grooter, en zij ſchijnen gedurig van zwaarder en zwaarder ketens te moeten worden losgemaakt, alvorens tot mij overgezweept te worden. Een uur is dan toch eindelijk verloopen; het is langer dan een dag, en nu moet er nog meer dan zulk een uur pal geſtaan worden. De beenen beginnen het gevolg der inſpanning te gevoelen en neigen tot rust. Een vriendelijke voorganger heeft mij een' lederen draagband overhandigd, als een middel, om hun die rust te gunnen. Ik bevestig dien, buig mijne vermoeide beenen; maar naauwelijks heeft de zwevende zetel den last des ligchaams ontvangen, of hij bezwijkt onder denzelven, en — het gevolg is gemakkelijk te berekenen! — Ik zal den lezer de beſchrijving van mijnen toeſtand gedurende het mij ſchier eindeloos toeſchijnende tweede wachtuur beſparen, en alleen nog aanmerken, dat ik, ſedert, de dienst van den ſchildwacht op zijnen post geenszins meer

Digitized by Google

beſchouw als te behooren tot die, welke zoo gemakkelijk te vervullen zijn.

Ik heb het tweede voorbeeld mede te deelen. Het is van een' geheel anderen aard. Zoo geringe gedachten, als ik vroeger had, van de boven bedoelde werkzaamheid van den ſoldaat, zoo hooge gedachten had ik ſteeds, en heb ik nog, van die des redenaars. Ik voel mij niet in ſtaat, om te ſchetſen, hoe ik menigmalen, nedergezeten te midden eener aandachtige ſchaar van toehoorders eens bekwamen en begaafden redenaars, niets zag en hoorde dan hem, als aan hem geboeid was, ieder woord, van hem uitgaande, als een' kostbaren ſchat opving, ſteeds beangst, dat er een eenig voor mij zou verloren gaan; hoe menigmalen dan mijn geest uit van de aarde en van mijn ligchaam losgemaakt werd en een verhevener ſtandpunt ſcheen aan te nemen; hoe menige lichtſtraal er in mij opging; hoe ſterk ik menigmalen geroerd werd, en mijne diep getroffene ziel mijnen adem als terughield en tranen in mijne oogen drong. Als dan evenwel het uur, door den redenaar ingenomen, voor mij als *geen* tijdsverloop, was voorbijgeſneld, en ik, nadat hij geëindigd had, nog geheel vervuld was van hetgeen ik hoorde, — dan, hoe meer hetgeen hij voordroeg als uit mijne ziel geput, en mijn verſtand met het zijne als vereenkelvigd ſcheen, was het mij toch altijd, alsof ik, mijne vermogens inſpannende, ook wel iets zou kunnen voortbrengen, wat eene redevoering mogt genoemd worden. Doch de proefneming heeft mij ook hier getoond, dat het inderdaad geheel anders is, dan bij eene oppervlakkige beſchouwing. Door deze vervoerd, zet ik mij onlangs neder, om dusdanig opſtel te vervaardigen. De pen is behoorlijk in mijne hand, om de gedachten, welke zich in mijn hoofd zullen verzamelen, ſnel in letterſchrift over te brengen. Zij is met hare punt naar het papier gekeerd, en wacht ſlechts op den noodigen aandrang, om los en vlug over hetzelve heen te glijden en mijne gedachten voor het oog zigtbaar te maken. Maar — die aandrang komt niet. Het duurt en duurt als voort; de hand blijft onbewegelijk, en mijne oogen beginnen, door het aanſtaren van het helder wit des papiers, vermoeid te worden. Ik verander van rigting. De pen wordt achter het oor geſtoken. Ik plaats mijne beide armen halverwege overeind op tafel, en laat zachtkens het hoofd op mijne beide handen zakken. Maar, niettegenſtaande die aangename rust, blijft

Digitized by Google

dit toch geheel ledig van gedachten. Wat nu gedaan? Ik verhef het hoofd weder, geef mijnen oogen, door wrijving, nieuwe veerkracht, leg den vinger aan den neus, breng den regter arm weder halverwege op tafel, overdek met de hand mijnen mond, of ook de gedachten daaruit ontsnappen mogten... Maar alles te vergeefs; de gedachten zijn en blijven weg. Moedeloos laat ik nu het hoofd achterover zakken; en het duurt niet lang, of ik ben in een' diepen slaap gezonken. Hoe lang die slaap geduurd heeft, weet ik zelf niet; maar dit weet ik, dat ik, uit denzelven ontwakende, en mij bezinnende, wat ik onmiddellijk vóór denzelven had voorgenomen, hoogst verdrietig werd, en geheel afzag van het plan, om eene redevoering te maken. Evenwel, hetgeen ik gedaan had, was mij van achteren toch niet geheel onnut. Het bragt wel, zoo min na mijn ontwaken als te voren, eene *redevoering* te weeg, maar toch hetgeen men niet ongewoon is, in letterkundige kringen, met den naam van *bijdrage* te bestempelen. Herdenkende namelijk, hoe, bij mijne pogingen om gedachten te verzamelen, *oogen*, *ooren*, *mond* en *neus* beurtelings waren aangeraakt, kwam het mij voor, dat de opmerkingen, welke omtrent deze deelen van ons aangezigt te maken zijn, wel stof zouden kunnen opleveren tot een opstelletje; en op deze wijze werd dan de volgende bijdrage geboren.

Om de opmerkingen, welke ik bedoel, in eene min of meer geregelde orde voor te dragen, zullen wij eerst voorstellen die, welke tot de oogen, dan die, welke tot de zintuigen des gehoors, vervolgens die, welke tot den mond betrekking hebben, om eindelijk met die betrekkelijk den neus, als eenigzins het middelpunt van de drie, te besluiten.

Wij beginnen dan, in onze opmerkingen, met de *oogen*. Hetzij wij ze omhoog heffen, en ze over het uitspansel boven onze hoofden laten weiden, — des daags, om het prachtig azuur, waarin de heerlijke zon haren majestueuzen togt volbrengt, en de wolken, in grotesche gestalten of zachte, liefelijke gedaanten, zich vertoonen, — des nachts, om de talrijke luisterrijke hemelbollen, die in het onmetelijk ruim zweven, te aanschouwen; hetzij wij ze over het aardrijk rondom ons laten gaan, om deszelfs onuitsprekelijken rijkdom van voorwerpen, in een algezigt of in bijzonderheden, waar te nemen; hetzij ze ons eenige andere, door ons gewilde of ook onwillekeurige, dienst bewijzen: altijd zullen

Digitized by Google

en moeten wij ze houden voor een onwaardeerbaar bezit. Doch letten wij eens, hoe ze ook tot ſchade kunnen zijn, in hunne *begeerten* en in hunnen *onwil*.

Hunne begeerten: deze zijn inderdaad oneindig. Ik zal niet ondernemen, aan eene opſomming daarvan te beginnen. Doch ze zijn onder den naam van goede en kwade begeerten zamen te trekken. Van de kwade, die tot ſchade zijn, wil ik thans ſpreken. — Is het niet, alsof de oogen al het goede en heerlijke, dat rondom hen verſpreid ligt en zich als 't ware aan hen opdringt, ſoms voorbijzien, en alleen lust hebben in hetgeen min of meer vreemd of onbekend is; in hetgeen verre of in de toekomst ligt? Plaatst het ſtille huiſelijk geluk in de nabijheid. Schetst de eerwaardigheid van den huisvader of de huismoeder, die hunnen pligt getrouw volbrengen. Stelt in het aangenaamſte licht de ouders, die al hunne vermogens inſpannen, om het geluk van hun kroost, door leer en voorbeeld, te bevorderen. Hangt het bekoorlijkſte tafereel op van de weldaden, de voorregten, de zegeningen, die dag aan dag genoten worden. Laat de natuur zich in al haren luister, in al hare heerlijkheid ten toon ſpreiden. Alles te vergeefs. De oogen verkiezen het voorbij te zien. Hunne begeerlijkheid ſtrekt zich naar iets anders uit. Zij willen zien, wat *niet* in de nabijheid is, wat buiten den kring ligt, waarin de mensch zich beweegt, wat buiten het gezigt is; ja, geen acht ſlaande op het tegenwoordige, dat alleen gezien kan worden, willen zij aanhoudend alleen in de toekomst doordringen, die niet gezien kan worden. In plaats van eenen liefelijken huiſelijken kring, verkiezen de oogen ſoms gedurig het gewoel der wereld en het wanſtaltige in dezelve te aanſchouwen, en dag aan dag drijven zij den mensch daartoe uit zijne woning en van de plaats, waar hij zich, volgens pligt en beſtemming, zou behooren te bevinden. Een voorbeeld. Die huisvader daar, welken het gegeven werd om eene gelukkige gade en een gelukkig kroost rondom zich verzameld te zien, wordt zoo verleid, om geſtadig woeste, luidruchtige gezelſchapskringen, de plaatſen, waar de kanſen van een heilloos ſpel gewaagd worden, ja de holen der ontucht zelfs te gaan opzoeken. Men zou zoo geheele rijen voor de verbeelding kunnen plaatſen, van huismoeders zoo wel als huisvaders, van ouderdom zoo wel als jeugd, die, op deze of op eene andere wijze, door de kwade begeerlijkheid der oogen gedreven

Digitized by Google

worden, om zich van het nabijzijnd geluk te verwijderen en het ongeluk te gemoet te gaan.

Iets anders, den onwil der oogen betreffende. Plaatst de onschatbare waarde van zelfkennis, van zelfverbetering, van zelfvolmaking voor het gezigt. Laat de welsprekendste zedemeester al zijne krachten inspannen, om den mensch te overtuigen, dat hij, het beeld daarvan vertoonende, uitermate gelukkig zal worden geroemd; laat hij het hart tot smeltens toe roeren. Alles te vergeefs. Terwijl het beeld van verkeerdheden en gebreken daar voor het gezigt verschijnt, willen de oogen het niet zien, maar wenden er zich met verwonderlijke vaardigheid van af, vestigen zich op de wezenlijke of denkbeeldige gebreken van anderen; en waarom, meent ge? Omdat zij door menschenliefde bezield worden, en eigen geluk aan dat van anderen opofferen? Neen, waarlijk, niets minder dan dit; maar uit louteren onwil, omdat zij het nu eenmaal zoo verkiezen. Dit niet alleen. Somwijlen wordt het hun lust, om eigene gebreken, die zich toch tegen wil en dank aan hen vertoonen, zoo veel mogelijk te verkleinen of zelfs in een fraai licht te plaatsen, en in allen gevalle zoo spoedig mogelijk achterwaarts te zenden; en daarentegen die van anderen vurig na te sporen, zoo veel maar mogelijk te vergrooten, in het allerongunstigste licht te stellen, zorgvuldig in den zin der gedachten te bewaren, om ze, waar en wanneer het maar kan, voor het gezigt der geheele wereld te plaatsen. Ja het gebeurt, dat het oog geheel en al verkeerd wordt. Het sluit zich wanneer het moest geopend zijn, en opent zich wanneer het moest gesloten zijn. In den aanvang schaamt het zich nog wel eens over zijne verkeerdheid; maar eindelijk wordt het oog geheel en al schaamteloos. En wanneer dan aan de oogen gedurende een geheel leven geworden is, wat zij begeeren, is het einde dikwijls, dat zij het verwenschen en anders zouden willen zien, als de tijd daar is om zich voor altijd te sluiten.

Wij komen tot onze opmerkingen omtrent de zintuigen des *gehoors*. Zullen wij de groote dienſten, welke zij ons bewijzen, schetsen? Waar zouden wij beginnen, waar eindigen? Zullen wij de aandacht vestigen op de maatschappijen der menschen in hare orde en zamenhang; op de genietingen, de genoegens der gezellige verkeering? Zullen wij stilstaan daar, waar zang- en toonkunst haar heerlijk vermogen uitoefenen? Of zullen wij ons de plaatsen vertegenwoordigen, waar de

Digitized by Google

wetenſchappen hare ſtem laten hooren, of waar de geregtigheid bepleit wordt, of waar de hemelſche wijsheid wordt verkondigd? Overal zal zich zulk een rijkdom van dienstbetoon aan ons voordoen, dat wij de zintuigen des gehoors mede onder het onſchatbaarſte bezit zullen rangſchikken. Maar ook hier is een ſchadelijk beſtaan op te merken. Hebben de oogen hunne kwade begeerlijkheid en hunnen onwil, de ooren hebben mede hunne verkeerdheden en ook hunnen onwil. Het kan zijn, dat zij lust hebben, niet om hetgeen goed is en wél luidt, wat het verſtand verlicht en het hart veredelt, te hooren; maar hetgeen kwaad is, wanklank is, het hoofd verwart en het hart verpest. Het kan zijn, dat hunne neiging uitgaat naar de plaatſen, waar het onverſtand zich laat hooren, waar de ongeregtigheid, waar de zedeloosheid hare ſtem verheffen. Het kan zijn, dat zij geheel afkeerig worden van het goede te hooren, en alleen lust hebben om het kwade te vernemen. Het kan zijn, dat het hun ondragelijk wordt, het goede ook van anderen te vernemen, en alleen het kwade van dezelve hun behaagt. Ja het kan zijn, dat het kwade van en voor den evenmaasten hun zoo uitermate behagelijk wordt, dat zij het, eigenwillig, meer en meer vergroot opvangen. En, alsof dit nog niet genoeg ware, het kan zijn, dat zij zich door oordeelvers laten dienen, om kwaad, dat niet aanwezig is, of het goede zelfs als kwaad over te brengen. En het lust hun dan daarbij, om eene zamenzwering met den *mond* aan te gaan, om het goede zorgvuldig te verzwijgen, het kwade daarentegen vaardig bekend te maken; terwijl de *oogen* zich in zoodanige geſteldheid mede niet laten wachten om bijſtand te verleenen, maar het kwade gretig opzoeken, en, het vindende, zich verheugen, als over de ontdekking van eenen kostbaren ſchat.

De onwil der ooren is niet minder opmerkelijk. Als de mensch, door hunne verkeerdheid beheerscht, ook al gebragt wordt, waar het goede en heilaanbrengende zijne ſtem verheft, weigeren de ooren halsſtarrig hunne dienst. Laat dan de wijsheid zich in hare ſchoonſte en krachtigſte taal doen hooren; laat zij verkondigen, wat het geluk, het heil van den mensch bevordert, wat zijne rampzaligheid bewerkt, — de ooren hooren het alsof zij het niet hooren; zij verkiezen het niet in den zin der gedachten over te brengen. Laat de ſtem des gewetens zich op de verſchrikkelijkſte wijze ver-

Digitized by Google

heffen en den boezem prangen, zoodat het dezen in Gods wijduitgeſtrekte ſchepping zelfs te benaauwd wordt, — de oren laten zich niet bewegen, maar willen onverzettelijk naar de ſtem der dwaasheid blijven luisteren.

Wij gaan over tot den *mond*. Wij behoeven er ſlechts aan te denken, hoe wij door dezen ademen, de onvermijdelijke behoeften voor hetgeen ons het dierbaarſte is, ons leven, ontvangen, en het heerlijkſte onzer vermogens, ons ſpraakvermogen, uitoefenen, om terſtond al het gewigt en volſtrekt onmisbare van deszelfs bezit te beſeffen. Wij zullen er dan ook niet bij ſtilſtaan, maar opmerken, hoe het kan wezen, alsof de mond, wegens deze zijne volſtrekte onmisbaarheid, er behagen in ſchept, om daartentegen ook als een ergerlijk despoot te heerſchen. Weten wij het niet, 1. dat hij den ganſchen mensch kan beheerſchen, zoodat deze dag aan dag, in den letterlijken zin, niets anders doet dan om en voor den mond, en er gezondheid, ja leven zelfs aan opoffert? — 2. dat hij een onverzadelijke gulzigaard kan zijn, en dit met wreede onverzettelijkheid blijft, ſchoon maag, oogen en neus geſtadig jammerklagten tegen hem aanheffen, en hem verkondigen, dat hij, dus voortgaande met hen te kwellen en te pijnigen, zichzelven in het verderf ſtort? — 3. dat hij een ontembare kwaadſpreker en lasteraar kan zijn? dat hij..... Doch laat er ons van afzien, om zijne tirannij in de bijzonderheden na te gaan, en alleen opmerken, wat hij doet, als hij zoo, het ganſche leven lang, geregeerd heeft, en er niets meer overſchiet, om aan zijne heerſchappij te onderwerpen. Prijst hij dan zijn geluk? Verre vandaar! Hij beweegt zich; maar het is de loomſte en alleronbehagelijkſte zijner bewegingen, en, terwijl de uitgeputte, krachteloze mensch nog met moeite door hem ademt, haakt deze niet zelden naar het ontzettende, maar toch nog verdragelijker ſchijnende oogenblik, dat hij zich voor altijd ſluit.

Dan, wij zouden, dus voortgaande, ligtelijk in eenen, door mij niet bedoelden, hoog ernſtigen toon vervallen. Het wordt daarom tijd, dat wij ons tot den *neus* wenden, en onze opmerkingen daaromtrent mededeelen. Het genot, dat hij ons verſchaft, behoeft bijna niet vermeld te worden. Hij is de medehelper van den mond in de, den mensch tot het leven onontbeerlijke, ademhaling; hij is de waarſchuwer in hetgeen den mensch onaangenaam en ſchadelijk kan zijn, en hij ſchenkt den mensch veelerlei genietingen op menigerlei

Digitized by Google

wijze. Hebben wij bij de zintuigen des gezigts, bij die des gehoors en bij den mond ſchadelijke, ja verderfelijke zijden waargenomen, aan den neus zijn ſchier geene verwijten te doen; hij heeft nog goede eigenſchappen, die wij niet opnoemden; en nogtans kan de mensch goedvinden, om juist den neus te miskennen en te mishandelen, en hem te doen lijden voor hetgeen andere zintuigen of vermogens misdoen.

Let eens, bid ik u, op de miskenning en verongelijking! Wat heeft toch wel minder ſchuld aan de hinderlijke en dikwijls ergerlijke vertooning van ingebeeld verſtand en doorzigt, dan de neus? En evenwel, hoe noemt men ze? *Neuswijsheid.* Wat doet er minder toe, dan de neus, als iemand de onaangename of ongelukkige gevolgen van onvoorzigtigheid of verkeerde nieuwsgierigheid ondervindt? En evenwel, wat zegt men tot hem? Wat doet ge er met den *neus* bij? Iemand zal op het punt ſtaan van een verwacht geluk deelachtig te worden. Een ander komt en ontrukt het hem. Wat kan minder de hebzucht van den geweldenaar ſtuiten, dan de neus van den lijder? En evenwel, wat zegt hij? Ik heb het hem voor den *neus* weggenomen. — Men krijgt *bij* den neus; men boort *door* den neus; men geeft een' *langen* neus; men *ſteekt* den neus overal *in*; men..... Doch laat er ons van afzien, om op te ſommen, in hoe vele andere gevallen de weldadige neus miskend en verongelijkt wordt.

Dan, hij wordt ook mishandeld. Er zijn er, die er vermaak in ſcheppen, om den goeden neus dag aan dag inwendig onmatig op te vullen. En offchoon hij in den beginne getrouwelijk zijne terugſtootende kracht uitoefent, het baat niet; men houdt niet op met hem te beoorlogen; zijne krachten begeven hem, en het komt zoo ver, dat hij zijne dienst als hulp-ademſchepper niet meer of niet dan hoogst gebrekkig verrigten kan, en zelfs het edel ſpraakvermogen er onaangenaam door belemmerd wordt. Er zijn er, en dezen zou men wreedaards kunnen noemen, die er vermaak in ſcheppen, om den armen neus, van uit de maag, dagelijks, ja ſoms dag en nacht te beſtoken, zóó te beſtoken, dat hij vuurrood, ja geheel gloeijend en dus erg gepijnigd wordt. De mond is hier de misdadiger, en de neus moet de ſchande dragen; want, door het aangehaald en anderſoortig wreedaardig bedrijf, wordt de neus eindelijk met ſchandelijke teekenen gebrandmerkt; waarbij dan nog, tot overmaat van ongeluk, komt, dat het hem niet gegeven is, zich voor het oog

Digitized by Google

der wereld te kunnen verbergen, maar dat hij aanhoudend op het gelaat als een voorgebergte moet blijven vooruitsteken. En, niettegenstaande dit alles, blijft de neus altijd lijdzaam, en ook nog behulpzaam, tot in den ouderdom toe. Al wordt hij nog zoo miskend en mishandeld, weigert hij toch de laatste dienst niet, welke hij bewijzen kan. Als de oogen verzwakt zijn, en, zonder gewapend te wezen, de noodzakelijke dienst niet meer kunnen betoonen, onttrekt zich de neus toch niet, om den last van het oogwapen te dragen, maar voegt er zich geduldig onder, en torscht dien zoo dikwijls en zoo lang als het maar immer gevorderd wordt. Voeg hierbij, dat de neus, niettegenstaande al zijne verdiensten, lijdzaamheid en hulpvaardigheid, door niet één spreekwijs schier verheerlijkt wordt. Men spreekt van Engelachtige oogen, van fijne ooren, van een' rozenmond; maar aan den neus wordt geen eertitel gegeven. En als hij in het eenigste, waarin hij misdoen kan, misdoet, hoe is de wereld dan niet in rep en roer, om hare verfoeijenis uit te spreken! Als de dikwijls miskende en mishandelde, de bestendig stil lijdzame neus zich soms *optrekt*, laat zich dan niet algemeen de kreet tegen hoogmoed, schimp en hoon hooren, en vergeet men niet eerder de ergste vergrijpen van andere zintuigen, dan dit één van den neus?

Zietdaar het lot, te vaak de onnoozelheid beschoren!

Aan het einde dezer *bijdrage* gekomen, gevoel ik, dat er een slot aan behoort. Dit zij: dat er, naar mijn inzien, geene reden is, om zoo omtrent den *neus* te werk te gaan, maar daarentegen alle gevaar, dat de veelvermogende zintuigen des *gezigts* en des *gehoors*, zoo wel als de rijkbegiftigde *mond*, eene verkeerde, schadelijke, verderfelijke rol spelen; dat het dus van het uiterste belang is, over hen aanhoudend zorgvuldig de wacht te houden; en dat, wanneer dit geschiedt met al den ernst, welke te wenschen is, de goede neus, voor alle mishandeling gevrijwaard, zich aan geen vergrijp zal schuldig maken, maar, waar en zoo lang het zijn kan, standvastig mede tót een' getrouwen *schildwacht* zal verstrekken.

Digitized by Google

MOZART'S WIJZE VAN COMPONEREN DOOR HEMZELVEN TOEGELICHT.

Niet ligt zal men eene van MOZART's Opera's hooren, zonder dat men tevens den wensch koestert, de hoofdstoffen te leeren kennen, uit welker strijd zulke meesterstukken ontstaan zijn.

In eenen, gedurende den herfst van 1790 geschreven' brief, aan den Baron V., laat, op deszelfs verzoek, MOZART zelf zich hierover uit, en veroorlooft ons dus, eenen blik in zijn binnenste te slaan, en als 't ware in de diepte van zijn gemoed af te dalen.

„ En nu (zegt hij in dit niet zeer bekende schrijven) kom ik tot het allermoeijelijkste punt in uwen brief; een punt, dat ik liever geheel had willen voorbijgaan, omdat de pen mij tot zoo iets niet regt te wille is. Ik zal het evenwel beproeven, al vondt gij daarin ook slechts stof tot lagchen. Gij vraagt: *hoe mijne wijze van doen is, bij het schrijven en uitwerken van groote en regt doorslaande dingen.* Nu kan ik hierover, in waarheid, niet meer zeggen dan dit, want ik weet het zelf niet en kan het niet beter uitleggen.

„ Wanneer ik eens geheel vrij en regt opgeruimd ben, bij voorbeeld op reis in het rijtuig, of onder eene wandeling na een goed middagmaal, ook wel 's nachts, wanneer ik niet slapen kan, dan zijn mijne gedachten het best en stroomen mij toe; van waar en hoe, dat weet ik niet, en kan er ook niets toe doen. Die nu, welke mij bevallen, houd ik in het hoofd, en neurie ze ook wel half luid voor mij heen, een minste zoo als anderen mij wel gezegd hebben. Houd ik nu iets vast, zoo valt mij weldra het een na het ander in, waarbij zulk een brok te gebruiken zou zijn, om er eene pastei uit te kneden, naar het contrapunt en den klank der onderscheidene instrumenten. — Dit verhit mij nu de ziel, te weten wanneer ik niet gestoord worde; zoo wordt het gedurig grooter, en ik breid het gedurig wijder en helderder uit, en het ding komt mij waarlijk, binnen korten tijd, in het hoofd tot stand, zelfs wanneer het lang is, zoodat ik het daarna met éénen blik, als een fraai schilderstuk of een welgevormd mensch, in mijnen geest overzie, en het in de verbeelding hoore, niet achter elkander, zoo als het nader-

Digitized by Google

hand komen moet, maar alles op ééns en te gelijk. Dat is dan eene regte ſmulpartij!

„Al dit *vinden* en *maken* gebeurt bij mij als in eenen ſchoonen, levendigen droom. Maar het *hooren* er van, zoo alles in ééns, is nog het beste. Wat nu op deze wijze tot ſtand gekomen is, vergeet ik niet ligt weder; en dat is misſchien de beste gaaf, welke de goede God mij geſchonken heeft. Wanneer ik naderhand aan het ſchrijven kom, neem ik uit den zak van mijn brein, hetgeen zich te voren, op de wijze zoo als ik gezegd heb, daarin verzameld heeft. Daarom komt het dan ook vervolgens vrij ſnel op het papier; want het is, gelijk ik zeide, eigenlijk reeds klaar, en wordt ook zelden veel anders, dan het te voren in mijn hoofd geweest is. Daarom hindert het mij ook niet, dat ik bij het ſchrijven geſtoord worde, en er mag rondom mij voorvallen wat er wil, ik ſchrijf toch voort; kan er ook bij praten, van koetjes en kalfjes, van Grietje en Trijntje enz. Hoe nu verder, bij het werken, mijn arbeid over het algemeen den vorm of de manier aanneemt, dat hij *Mozartisch* is en niet in de manier van iemand anders, — dit zal zekerlijk op dezelfde wijs toegaan, als dat mijn neus juist zoo groot en gebogen is, dat hij *Mozartisch* is geworden en niet als die van iemand anders, want op eigenheid leg ik mij niet toe, en zou de mijne ook niet eens naauwkeuriger weten te beſchrijven; maar het zal wel bloot iets natuurlijks wezen, dat zij, die werkelijk een *uitzien* hebben, er ook verſchillend van elkander uitzien, zoo van binnen als van buiten. Ten minſte weet ik, dat ik mij het eene zoo min als het andere gegeven heb.

„En hiermede laat mij volſtaan hebben, beste vriend, voor nu en altijd, en geloof, dat ik om geene andere reden afbreek, dan omdat ik niets verder weet. Gij, een geleerde, kunt u niet verbeelden, hoe zuur mij dit weinige reeds gevallen is! Een' ander' zou ik in het geheel niet geantwoord hebben."

Digitized by Google

FRAGMENT UIT DE GEDENKSCHRIFTEN VAN EEN' BIJ DEN MEDEDEELER BEKENDEN VRIEND, RAKENDE EEN HEM BEJEGEND ONGEVAL IN HET WATER.

Maer ſpringhende in een meir, daer 't water ſtremt van kou
En op de lippen vriest, zich te verreuckeloozen.....

VONDEL.

Het wordt der menſchelijke natuur tot een groot voorregt toegerekend, niet bepaald aan éene lucht- en landſtreek gebonden te zijn. De mensch kan van het eene einde der aarde naar het andere verhuizen. Spoedig raakt hij gewoon aan den overgang van eene hoogere tot eene lagere temperatuur en omgekeerd. Hoe vele menſchen verlaten jaarlijks de noordelijkst gelegene ſtreken van *Europa*, en zoeken een beſtaan in de nabijheid van den Evenaar! *Nederlandſche* en *Britſche* ſchepen hebben in het Noorden overwinterd, en daar eenen graad van koude doorgeſtaan, die ſommigen zouden meenen onverduurbaar te zijn. De mensch gewent zich echter niet alleen, of ſchikt zich, naar hetgeen de wetten der Natuur op deze of gene plaats vorderen; hij tracht in enkele gevallen, het zij uit nood of om winst, eene meer dan gewone temperatuur door te ſtaan. Het zegt veel, eene vrouw, bij eene koude van veertig graden onder 0, haar kind de borst te zien geven; de meeste *Europeſche* Dames, en zelfs vrouwen meer gewoon aan guur weder, zouden onder zulk eene proef bezwijken, en, indien zij haar al konden doorſtaan, de arme zuigeling zoude aan den marmeren boezem verſtijven. Enkele menſchen hebben ook getracht, met het doorſtaan van een' zeer hoogen warmtegraad, het nog verder te brengen. De naam van den zoogenoemden onverbrandbaren *Spanjaard* MARTINEZ is berucht geworden. Men heeft opgegeven, dat hij eene warmte van meer dan 110° R. zoude doorgeſtaan hebben. Het hoen, hetwelk hij, na de doorgeſtane vuurproef, met ſmaak genuttigd heeft, ſtond, zoo men zegt, aan zijne zijde in den heeten oven te braden.

Wat de mensch ſlechts door oefening bereikt, hetwelk wel met den onbrandbaren MARTINEZ het geval geweest zal zijn, het doorſtaan van eene bovenmatige hitte, dat kan hij

Digitized by Google

somwijlen door een' bijzonderen zamenloop van omstandigheden, zonder daartoe voorbereid te zijn. Het schijnt ongeloofelijk, en toch moet men het gelooven, omdat het met eenen naam onderteekend is, wat wij onlangs in het Mengelwerk van dit Tijdschrift lazen. Wij bedoelen het *Fragment uit de Gedenkschriften van eenen Geneesheer*. (Zie N°. II.) Het ware daarom te wenschen geweest, dat Dr. FERDINAND COLLET, te *Dublin*, nog in eenige meerdere bijzonderheden gekomen ware. Het zoude ook niet onaangenaam geweest zijn, iets meer van deze Gedenkschriften te hebben mogen vernemen; te meer, omdat het tegenwoordig mode onder de Heeren Artsen buitenslands schijnt te worden, Gedenkschriften uit te geven. Vinden zij aftrek, hetwelk in *Grootbrittanje* het geval schijnt te zijn, dan zullen wij spoedig met een' vloed van Gedenkschriften van dien aard overstroomd worden. Immers welk beroep vindt ruimer stof tot bijdragen ter menschkennis, dan het artselijke? Het zal echter te bezien staan, bij den grooten toevoer van Artsen, waarmede de maatschappij alom bedreigd wordt, of velen der jongere Artsen, in afwachting der toekomstige praktijk, niet vooraf Gedenkschriften zullen opstellen, waardoor er geen overzigt meer zal zijn van hetgeen *waarheid* en van hetgeen *verdichtsel* mag heeten. Intusschen zal het steeds minder nadeel doen, dat de eerstbeginnenden op het papier verdichten, dan in de wezenlijkheid proeven nemen, hoeveel *Iodium*, *Tinctura Fowleri* en *Blaauwzuur* de menschelijke natuur inderdaad kan verdragen.

De Gedenkschriften daarlatende, zij het genoeg, uit het medegedeelde verhaal te kunnen opmaken, dat de *Dublinsche* Geneesheer in den gloeijenden ketel eene *wezenlijke vuurproef* doorgestaan heeft. In eene rotskloof neder te storten, gelijk eenen anderen gebeurde, waar de ongelukkige den dood zoude gevonden hebben, hadde zijn trouwe hond hem niet opgespoord, moge akelig zijn; de man kon, met een wel is waar donker vooruitzigt, echter geduldig, de redding verbeiden: het vuur kwam hem niet aan de scheenen. Het mogt een wanhopige toestand genoemd worden, den donkeren nacht op eenen boom, te midden van eenen verwoestenden stroom, op een eenzaam, onder water gezet eilandje, te moeten doorbrengen; de nood scheen hoog gerezen, maar het water kwam toch niet aan de lippen. Veel hoop op uitredding was er in deze gevallen niet; maar, opgesloten in eenen gloeijenden

Digitized by Google

metalen ketel.... ja, het is wel zoo: „ het denkbeeld der „ pijnbank is te zwak, om zulk een lijden uit te drukken!" (Zie boven.) En dan nog een zoogenaamd wetenschappelijk testament te kunnen opstellen.... is dit wel ooit op de pijnbank beproefd? Wat *kan* de mensch niet, wanneer hij slechts *wil!*

In sommige gevallen kan men te regt de vraag opperen, waar de redding mogelijker is, uit het *vuur* of uit het *water?* Dr. COLLET heeft zijne bevindingen uit den gloeijenden metalen brouwketel medegedeeld; het zij mij geoorloofd, eene uitredding uit het water te beschrijven, zoo als zij eenen nog levenden is te beurt gevallen. 's Mans zedigheid, tot hiertoe, van het uitgeven zijner Gedenkschriften hem teruggehouden hebbende, heeft hij de mededeeling van dit geval aan een' ander', als in zijnen naam sprekende, overgelaten. Zijn leven echter zeer rijk aan zonderlinge gebeurtenissen zijnde, die elk zoo niet dagelijks ten deel vallen, mag men door den tijd misschien nog meer van dien aard verwachten, indien deze eerste proeve een naar het wonderdadige hakend publiek niet geheel ongevallig is.

Het was in den zeer strengen winter van het jaar 18.., (zoo luidt het verhaal van den vriend, hier sprekende voorgesteld) dat ik, onder zeker voorwendsel, het ouderlijke huis verliet, om mijnen lust tot schaatsenrijden bot te vieren. Met eenige jongelieden van mijnen ouderdom had ik, op zekeren tijd, afgesproken, op eene bepaalde plaats ons bijeen te vinden. Dit gelukte naar wensch; geen onzer was verhinderd; wij waren verheugd, allen zamen te zijn. Het was een heldere dag, nadat het daags te voren zwaar gesneeuwd had; de wind woei scherp uit het oosten, en het vroor wederom, dat het kraakte. In het oogenblik, dat wij de schaatsen aanbonden, verkleumden reeds de handen zoo, dat men de banden naauwelijks stevig genoeg kon aanhalen. Daar de sneeuw met eenen sterken wind gevallen was, was er hier en daar slechts weinig op het gladde ijs blijven liggen; de baan was meestal glad, tusschenbeiden echter door sneeuwvlakten afgebroken. Ik was wat te zwaar gekleed, om schaatsen te rijden. Ik had, namelijk, om geen vermoeden van mijn eigenlijk doel op te wekken, mijn duffelsch pak niet willen uittrekken: ik steunde op mijne vlugheid en spierkracht. Allen gereed, begonnen wij achter elkander op te rijden, en wel met eene zeer snelle vaart, alzoo wij voor den wind

Digitized by Google

reden. Offchoon een der vlugfte rijders, was ik de laatfte van de rist. Eene hobbeligheid in het ijs doet mij vallen. Ik maak van deze gelegenheid gebruik, om iets aan den fchaatsband te verfchikken, en zie mijne maats een' omhaal maken. Op mijne vlugheid fteunende, laat ik hen doorrijden, en wil tevens van mijne kunst in fnelrijden doen blijken. Met krachtige ftreken zet ik door, regtaan op die vooruitreden aanhoudende. Op eens voel ik geen' bodem onder mijne voeten; het water flaat over mijn hoofd zamen, — ik ben in een wak gevallen; ik ben onder het *ijs* geraakt! Ik gevoel al het fchrikkelijke van mijnen toeftand; maar ik gevoel tevens eene gladde baan onder mijne voeten; mijne fchaatfen fchijnen grondijs te raken. Ik gevoel mij wel door eene digtere vloeiftof belemmerd en als tegengehouden; maar onwillekeurig en als werktuigelijk zet ik de beweging van het fchaatfenrijden voort. Met gefloten mond houd ik de nog ingeademde lucht binnen; ik ontwaar eene geweldige rommeling in mijne ingewanden; krampachtig trekken zich alle fluitfpieren te zamen: waarfchijnlijk is dit mijn behoud geweest. Hoe verre ik onder het ijs moge voortgereden zijn, valt moeijelijk te bepalen; hetgeen verder gebeurde, heeft de aandacht hiervan geheel afgeleid, en later belette een fpoedige en fterk ingevallen dooi de verdere nafporingen. Hoe veel flagen ik onder water met mijne beenen gedaan heb daargelaten, ongezocht bereik ik een ander wak. Zoodra de drukking boven mijn hoofd ophield, fteeg ik plotfelijk omhoog; maar van dit oogenblik was het wel niet gedaan met mijn bewustzijn, maar ik kon niet meer het minfte teeken van hetzelve geven. Ik verkeerde en bleef verkeeren in dien verfchrikkelijken toeftand, waarin enkele fchijndooden verfcheidene dagen hebben doorgebragt. (*) Ik *zag*, ik *hoorde*, ik *gevoelde* alles; maar mij *uiten*, dit kon ik niet!

Mijne makkers, die vooruitgereden waren, hadden mij weldra gemist. Mij niet ziende opdagen, keerden zij terug. Aan het eerfte wak gekomen, zagen zij mij op eens van onder het ijs naar boven fchieten. Mij aanvatten, op het ijs halen, was het werk van een oogenblik, door den fterkften met meer dan gewone kracht verrigt. Maar hoe ftonden al-

(*) Men kende toen den geestig uitgedachten toeftel van JODOCUS MEIJER nog niet! Zie *Merkwaardige Waarnemingen* enz. 2de Deel, bl. 470 enz.

Digitized by Google

len verſteld, toen ik levenloos, ſtijf en onbewegelijk, als een beeld uit ijs gevormd, uit hunne handen gleed! Ik moet toen veel gehad hebben van een dier matrozen, wier lijken, eenige jaren geleden, omſtreeks de Noordpool in het ijs gevonden zijn, waarvan in der tijd een berigt in den *Kunſten Letterbode* werd medegedeeld. Hoe lang zij daar bevroren geweest zijn, terwijl het bederf de lijken niet kon aantasten, is niet bekend geworden; maar men kon berekenen, dat zij van eene reeds ſedert zoo langen tijd vergetene expeditie herkomſtig waren, dat, indien er geredden waren afgekomen, deze waarſchijnlijk in de aarde reeds tot ſtof vergaan waren, terwijl de makkers nog in het ijs ongekrenkt aanwezig bleven. Offchoon verſtijfd, was ik niet levenloos. Het ſtond evenwel erg met mij geſchapen. Ik had van alles de volledigſte bewustheid, offchoon ik mij volſtrekt niet kon uiten; zij heeft mij ook geen oogenblik verlaten, zoo lang ik in den ſtaat van ſchijndood, als ik 't zoo noemen mag, verkeerd heb. Wat mijne ledematen betreft, zij ſchenen mij als omzwachteld. Indien eene Mumie van haren toeſtand bewust kon worden, zij zoude misſchien hetzelfde gevoel hebben, hetwelk ik nu ondervond. Over de geſteldheid mijner zintuigen durf ik niet oordeelen. Zonderling was het mij, dat ik, offchoon flaauw, zien en hooren, maar niet rieken kon; mijne neusgaten waren als met de fijnſte kristallen bezet. Aan eene beweging van tong of kaken viel niet te denken. Ik voelde echter mijn hart flaauw kloppen, alsof het iets met moeite trachtte voort te ſchuiven; het bloed was derhalve nog niet in mijne aderen verſtijfd. Het kwam mij echter voor, dat de *urin* in mijne blaas bevroren, en mijne gal als ſtroop verdikt was. Het eerstgenoemde vocht ſtaat als aan de uiterſte grenzen der bewerktuiging; het bloed is een levensvocht. Wellig heeft de onderlinge wrijving en ſchuring der bloedbolletjes zoo veel warmteſtof ontwikkeld, dat het bloed daardoor vloeijend is gebleven. Ik geef den Heeren natuuronderzoekers deze opmerking in bedenking. Had ik toen eene *Cercaria* in mij gehad, wie weet, welke gewigtige waarnemingen zij had kunnen doen; offchoon ik vrees, dat zij zich bij mij niet zoo vermaakt zoude hebben, als die van den Heer MENAPIUS. Het is, namelijk, een afgietſeldiertje, hetwelk eene reis door het menſchelijk ligchaam aflegt, en daarbij de verborgenſte holen van hetzelve doorkruist. (*Cercaria's Reiſe durch den Microcosmus. Crefeld*, 1836.)

Digitized by Google

Wat mij in dezen toeſtand den meesten angst baarde, was, dat ik vreesde, dat mijne makkers, bij derzelver hulpbetooning, het een of ander mijner leden zouden breken. In mijne verbeelding waren mijne armen en beenen bros als glas. In de groote verlegenheid, waarin mijne makkers zich bevonden, namen zij mij op, en droegen den ijsman (men ſpreekt anders van eenen ſneeuwman) naar eene nabijgelegene herberg, eenige honderd ſchreden van de rivier aan den grooten weg gelegen. Eenigen werden vooruitgezonden, met den last, om een groot vuur van takkebosſen te laten aanleggen. Men wil mij ontdooijen, dacht ik bij mijzelven; dat zal ſlecht met mij afloopen! Ik herinnerde mij, dat mijne moeder, eene overleggende huisvrouw, wanneer haar bij ongeluk eenige appelen bevroren waren, dezelve in een' emmer met koud water legde; en ik, bevroren mensch, zoude voor een heet vuur ontdooid worden! Ach, ware ik nu maar een appel! — Ik herinnerde mij ook een verhaal van mijnen vader, hoe hij eens, met eene arrenſlede een' verren togt afleggende, zijnen koetſier geheel bevroren en verſtijfd naast zich had zien ſtaan. Daar hij in deze verlegenheid niet wist, hoe hij den armen drommel zoude te hulp komen, te meer omdat hem bekend was, dat er eenige uren in den omtrek geen bijſtand te vinden was, beſloot hij, voor den koetſier, die anders toch verloren was, een graf in de hooggevallene ſneeuw te graven. Hij bond het paard aan eenen boom, groef met zijn zakmes en zijne handen een' diepen kuil, ter zijde van den weg, in de ſneeuw, en begroef den goeden karel er geheel in, ſlechts een togtgaatje voor den mond openlatende. Met een' weemoedigen blik ſcheidde hij van den getrouwen dienaar, dien hij vermoedelijk niet weêr zoude zien, en dreef het paard te ſneller voort, om die treurige plek zoo ſpoedig mogelijk uit het gezigt te verliezen. Toen hij des avonds laat eene woning bereikte, bewoog hij, met geld en goede woorden, eenige landlieden, zich met een' wagen naar de plaats te begeven, welke hij hun naauwkeurig beſchreef. Nadat deze goede lieden een' geruimen tijd gereden hadden, was het, alsof een wis ſpook hun te gemoet trad, van welks mond een vurig ſchijnſel uitging. Angſtig hielden zij het paard op; de ſtoutmoedigſte waagde eenen aanroep, waarop een: *goed vriend!* volgde. Het was onze koetſier, die in zijn ſneeuwgraf bijgekomen was, en zich nu naar de hem bekende plaats op weg begaf. Hij had zijn pijpje en tondel-

Digitized by Google

doos bij zich en rookte nu dapper, waardoor het den beangsten boeren geschenen had, of een vurige damp uit zijnen mond uitging. — Och, dacht ik bij mijzelven, was mijn vader of slechts de koetsier bij mij, ik zoude niet voor het vuur ontdoold worden, wanneer het water mij ontloopen en mijn geest tevens ontvlieden zoude.

Doch, ziet, wat gebeurt? Terwijl mijne makkers, met een barsch geroep: Plaats! plaats! mij in de reeds zeer warme kamer wilden binnendragen, wanneer het misschien oogenblikkelijk met mij zoude gedaan geweest zijn, kwam een Officier der ruiterij voor het huis stilhouden. Verwonderd riep hij: Wat is dat? Een blik op mij, en een donderend: Staat, mannen! geen stap verder! deed zich hooren. Naar den tuin met den jongen! was het verdere kommando, waaraan mijne makkers werkzuigelijk gehoorzaamden. Zij hebben mij naderhand verzekerd, dat zij op dat oogenblik zelv' niet wisten, wat zij deden. Afgezeten! riep hij tegen eenige Dragonders, die, mede te paard, voor de herberg stilhielden. Zij gehoorzamen, en grijpen, op zijn bevel, elk eene spade. Een kuil in de sneeuw gegraven! Dit was spoedig bewerkstelligd. Den jongen *in* de sneeuw! was nu het woord. Men aarzelde eenige oogenblikken. In de sneeuw met den jongen! herhaalde hij nog eens. De koetsier stond nu wederom voor mijnen geest, en — guit, die ik was en zelfs in mijne verstijving bleef! — ik was reeds bedacht, hoe ik den een' of ander' met mijne verrijzing uit de sneeuw een' schrik zoude aanjagen. De Dragonders namen mij uit de handen mijner makkers over; ik werd voorzigtig in den kuil nedergelegd, en weder met sneeuw bedekt; slechts mijn aangezigt werd blootgelaten en met een' linnen doek luchtig gedekt. Hij, die hier mijn redder moest worden, was, gelijk later bleek, een vriend van ons huis, Chirurgijn-Majoor bij een regement Dragonders. Hij reisde de kantonnementen van zijn regement rond, en kwam juist langs denen weg gereden.

De waardige man zond de Dragonders weg met eenen brief aan den Kommandant, waarin hij hem van het gebeurde kennis gaf, en verzocht, ter verdere hulp van den zoon zijns vriends, tot zijne volkomene sedding te mogen vertoeven, hetwelk hem spoedig door een' Ordonnans werd toegestaan. Nu bleef de Arts zijne zorg geheel aan mij toewijden. Zesendertig uren lag ik onder de sneeuw; elk half uur werd er naar mij gezien. Ik bleef bij mijne bewustheid,

Digitized by Google

maar steeds roesloos. Ik zag mijne bedroefde ouders naar mij zien en weemoedig het hoofd schudden. Mijn goede geleigeest bleef hoop voeden, en na zesendertig uren verkondigde eene ligte beweging der bovenlip, dat de roerfels begonnen vrij te worden, en dat mijn Arts niet te vergeefs gehoopt had. Nu werd ik met sneeuw in het aangezigt gewreven, en langzamerhand begon ik verder te ontdooijen. Met voorzigtigheid werd ik thans uit de sneeuw genomen, eerst in koude wollen dekens, later in een gewarmd bed gelegd, en zoo kwam ik meer en meer bij. Het duurde echter meer dan zes weken, eer ik mijn bed verlaten kon; ik herstelde zeer langzaam; echter werkte mijn jeugdig gestel zoo gunstig mede, dat ik geen ander letsel heb overgehouden, dan dat mij, wanneer de wind sterk uit het oosten waait, nog eene onwillekeurige ligte beving der bovenlip is bijgebleven.

MORITZ LUDIBRITIUS.

DE BLOEMENTEELT TE LONDEN EN INZONDERHEID TE PARIJS.

Sedert de liefhebbers van tuinen gesnaagd zijn, eene menigte vreemde gewassen onder de luchtstreek van *Europa* te doen tieren, wordt de smaak voor bloemen meer en meer algemeen. Evenwel hecht men zich niet, gelijk voormaals in *Holland*, aan eene enkele bloemensoort; met streeft er integendeel naar, zoo vele soorten mogelijk te bezitten. Bij feestelijke gelegenheden versiert de rijke zijne woning met zeldzame bloemen en gewassen, van de voordeur tot in de gezelschapszaal: het voorplein, de vestibule, de kolonnade, de kleedkamer, alles moet het voorkomen van een groenend lustboschje hebben. Hierbij moet de grootstmogelijke verscheidenheid onder de gewassen heerschen: men ziet er boomen, heesters, struiken van alle tinten en vormen van loof, gemeene bloemen nevens de kostbaarste en zeldzaamste. Ook is het beroep van bloemist een zeer gewigtige tak van nijverheid geworden. Men begroot thans den verkoop der bloemen, aan de onderscheidene markten van *Londen*, op eene som van 400,000 p. st. (bij de vijf millioen Hollandsch) 's jaars. Te *Parijs* kost een ruiker, zaamgesteld uit vlooltjes, *thlaspi*, witte hiacinten en knopjes der Bengaalsche roos, omgeven of doormengd met taxisloof, bladeren van den

Digitized by Google

Weymouth-pijn of van tijm-laurier, drie of vier francs; er zijn er nog duurdere, van zes, negen en twaalf francs; alsdan beſtaan zij uit oranje- of mirteloof, en de bloemen zijn hiacinten, viooltjes, *cyclamens*, heidebloempjes, Bengaalſche rozeknoppen, hazelnoot- en oranjebloeſems, blanuwe en roode daphnés en eene of twee camelia's. Ook is de bloemenhandel van groot aanbelang te *Parijs*. Evenwel, ſlechts een twintigtal bloemkweekerijen zijn in het bezit der geheele levering aan de groote wereld dier hoofdſtad. Men begrijpt dus ligt, dat het deze allen welgaat. Menig kleine bloemist, die zich, vijftien jaren geleden, met niet meer dan vijftig francs kapitaal heeft nedergezet, bezit thans een aanzienlijk vermogen, en de hovenier, die 50 of 100 duizend francs aan zijne inrigting heeft kunnen beſteden, is tegenwoordig een Millionair. Men telt er vier of vijf zoodanigen, die elk verre boven het millioen bezitten. En met dat al is het verbruik van bloemen te *Parijs* nog verre van hetgeen het zijn kon. 's Winters vindt men er geene, of ſlechts met de uiterſte moeite; en wel inzonderheid midden in de ſtad, waar zoo vele kostbare winkels van allerlei aard in overgroote menigte gevonden worden, beſtond er niet een eenig etablisſement, dat zich met dezen zoo winstgevenden handel bezig hield. Dit hebben dan ook eindelijk eenige bekwame hoveniers begonnen in te zien, en ſedert twee jaren zijn zij bezig, de uitgeſtrektſte bloemenfabrijk op te rigten, die misſchien in geheel *Europa* beſtaat. Ontzettend groote bloemenkasſen zijn kort geleden op den Boulevart *Mont Parnasſe*, N°. 37, voltooid geworden, en men heeft in dezelve 400,000 planten, heesters, afleggers, loten enz. van alle ſoort en ouderdom bijeengebragt, die er voor het oog der liefhebbers groeijen; want ieder, zelfs die niet gezind is te koopen, wordt beleefdelijk tot het bezigtigen toegelaten. Een tuinbouwer dier ſtad heeft het volgende overzigt opgemaakt van de opbrengst der bakken en potten met heesters en bloemgewasſen, die achter elkander gediend hebben tot verſiering van hotels, bij de luisterrijkſte avondfeesten te *Parijs*, alleenlijk in het korte tijdvak van den 23ſten Januarij 1836 tot den 30ſten dier zelfde maand.

Opbrengst der verhuring van bakken en potten met heesters, bloemgewasſen enz. op onderſcheidene hals, waarbij die zelfde planten achter elkander gediend hebben.

Da-

Digitized by Google

Dagen der maand Januarij.	Groote bals parée bij Ministers of Ambassadeurs.	Groote bals bij particulieren.	Totaal per dag.
23	1500 fr.	500 fr.	2000 fr.
24	600 „	300 „	900 „
25	1800 „	100 „	1900 „
26	500 „	200 „	700 „
27	600 „	200 „	800 „
28	800 „	100 „	900 „
29	1500 „	300 „	1800 „
30	600 „	400 „	1000 „
Totalen	7900 fr.	2100 fr.	10,000 fr.

Bij deze getallen moet men nu nog voegen:

Voor bloemenmandjes, bloementafels enz., op de avondgezelschappen geleverd . . . . . 6000 fr.
Verkoop van losse camelia's (250 dozijn, van 10 tot 24 fr. het dozijn) . . . . . 3000 „
Ruikers tot hoofdsieraad en bloemen voor het kapsel, aan uitgelezene camelia's, met bloemenknoppen en bladeren . . . . . 1000 „
Voor 200 vazen met fraaije, bloeijende camelia's, tegen den middelbaren prijs van 10 fr. . . . . 2000 „
Voor ruikers op bals, van 2 en 3 fr. tot 10, 12, 15 en 20 fr., uitgetrokken tegen den middelprijs van slechts 5 fr. . . . . 20,000 „
32,000 fr.

Hierbij te voegen, als boven, voor de verhuring alleen van bakken en potten met heesters en bloemgewassen, van het eene bal naar het andere overgegaan . . . . . 10,000 „

Totaal voor de bals en avondpartijen van slechts 8 dagen . . . . . 42,000 fr.

SCHILLER ALS TOONEELSPELER.

SCHILLER, die in de wereld der tooneelisten leefde en weefde, trad ook eens als werkelijk tooneelspeler op. Ter gelegenheid van den geboortedag van Hertog KAREL van *Wurtemburg*, op den 11 Februarij 1780, speelden eenige

Digitized by Google

kweekelingen der eerste afdeeling bij de akademie den *Clavigo* van GOETHE. SCHILLER, die met de verdeeling der rollen belast was, koos die van *Clavigo* voor zich. En hoe speelde hij ze? Zonder de minste overdrijving mag men zeggen, — afschuwelijk. Hetgeen aandoenlijk of plegtig zijn moest, werd kruipend of hoogdravend; trots werd walgende opgeblazenheid; de uitdrukking van hartstogt, brullen en snuiven. Nergens iets natuurlijks, geene waardigheid of gepaste uitdrukking, maar razen en tieren. Bij de plaats, waar aangeteekend staat: „*Clavigo* beweegt zich in de grootste verlegenheid op zijnen stoel," wierp SCHILLER zich in zoo stuipachtige ligchaamsverdraaijingen op denzelven heen en weder, dat de aanschouwers niets anders verwachtten, dan dat hij op den grond zou vallen. — Wat wij hier van SCHILLER zeggen, is ook van andere treurspeldichters opgemerkt. SHAKESPEARE, OTWAY, JOHNSON waren voor een gedeelte groote tragische schrijvers; maar men verzekert, dat zij allen zeer middelmatige, zoo niet slechte tooneelspelers geweest zijn.

DE WEDERMAKER.

De bekende sterrekundige van den *Seeberg*, VON SACH, was een tijdlang schrijver van het astronomische gedeelte van den *Gothaschen Almanak*, en werd daarom door de landlieden uit den omtrek den *wedermaker* genoemd en daarvoor gehouden. Nu had het eens, gedurende een' zeer heeten zomer, in lang niet geregend, zoodat men reeds voor een' slechten oogst begon te vreezen. De Heer VON SACH, om dezen tijd van zijnen *Seeberg* naar beneden komende, ten einde naar het naburige dorp *Stebleben* eene wandeling te doen, zag zich eensklaps door de bewoners van hetzelve, die op hem geloerd hadden, omringeld. Met onstuimig geschreeuw vorderden zij van hem, dat hij, en wel spoedig, hun regen verschaffen zoude. Vruchteloos stelde VON SACH aan deze onnoozele landlieden voor, dat zij iets ongerijmds, iets dat buiten menschelijke magt lag, van hem vorderden; zij drongen slechts met meer geweld op hunnen eisch aan, en VON SACH vond geen ander middel, om aan hunne bedreigingen te ontkomen, dan hun te beloven, dat het nog denzelfden dag regenen zou. Door een zonderling toeval kwam de re-

Digitized by Google

gen werkelijk, schoon er op dat oogenblik volstrekt geen uitzigt op was; onverwacht trokken donderwolken zaam, en goten eene verfrisschende lafenis over de dorstende akkers. Van dat tijdstip af was het aanzien van den Heer VON SACH als wedermaker bij de boeren nog eens zoo hoog gerezen, en met moeite vermogt hij zich aan dergelijke weêrbestellingen te onttrekken.

TESTAMENTAIR VERWIJT.

Een ligtzinnig jong mensch had aan zijnen oom, kort vóór deszelfs dood, een zilveren tafelbord ontvreemd. De oom had zulks bemerkt, doch zich gehouden alsof hij het niet wist. Bij de opening van het testament des ouden mans vond men daarin de volgende wilsbeschikking: „Verder legateer ik aan mijnen neef KAREL elf zilveren borden. Hij zal wel weten, waarom ik het dozijn niet vol maak."

VOORJAARSGROET, UITGESPROKEN BIJ HET SLUITEN DER WINTERVERGADERINGEN VAN HET TWEEDE DEPARTEMENT DER MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, TE AMSTERDAM, DEN 11 APRIL 1838.

Weêr juichen wij der Lente 't welkom tegen;
Haar bloemenstaf verheft zij, ons ten zegen,
Na zulk een' winter, streng en bang;
't Was of Natuur geen feesttooi meer zou dragen,
En, maanden lang,
Ons treurend hart den nachtegaal moest vragen:
„Waar toeft gij met uw' tooverzang?"

Doch prachtig was dat ijzig kleed der boomen,
Met paarlensnoer en diamanten zoomen,
Bij 't flonkren van de middagzon;
En als reeds vroeg, tot weldaad voor zoo velen,
De nacht begon,
Dan praalde omhoog een beemd van keurjuweelen,
Wier schittrend schoon het all' verwon.

Der blonde jeugd, den grafwaarts bukkend' oude
Ontgloeide 't hart, bij 't snerpen van de koude,
Op de ijzerharde waterbaan.
Meer nog dan kunst, een wonder was dat zweven,
Dat vliegend gaan;
Een hooger kracht scheen in den mensch te leven;
Hij schoot onzigtbre vleugels aan!

Digitized by Google

't Zou ondank zijn, den Winter wreed te noemen;
De ſchepping doodsch, bij 't welken van de bloemen;
Elk jaargetij' heeft zijn feſtoen;
Op ſneeuw en ijs daalt ook Gods adem neder;
Het bar ſaizoen
Schenkt de aarde rust, en hooger groeikracht weder:
't Is winter om ons wél te doen.

De Lente keert, een' jonge bruid gelijkend;
Met blijden lach, wat haar omgeeft, verrijkend
Van uit haar ruime voorraadſchuur:
Zij ſtrooit haar goud de groene velden over;
En uur aan uur
Verſiert zij 't woud met bloeſemkroon en loover,
Zich ſpieglende in het blaauw azuur.

Geen praalgebouw kan 't zingenot bepalen;
Niet ruim genoeg zijn ons de ruimſte zalen,
Der kunst gewijd. Amphion's luit,
Euterpe's lier, Apollo's citer zwijgen
Bij Edon's fluit.
Met koormuzijk van uit de hoogſte twijgen
Lokt ons Natuur de ſteden uit.

Vergunt u 't lot dáár buiten feest te hoûen,
Welnu! geniet den balſem der landouwen;
Maar, boeit de pracht der ſchepping 't oog,
Stícht u Natuur een' Hemel hier beneden,
Uw dank omhoog!
Dáár zetelt God in naamloos ſchooner Eden,
Dan 't Eden onder 's Hemels boog.

Wanneer de Herfst zijn' ſtaf klemt tot regeren,
Van uit het Noord de gure winden keeren,
Keert dan terug met blijden zin!
Gezelligheid, door eendragtsband omgeven,
Kweekt broedermin.
Der maatſchappij tot duurzaam nut te leven,
Zie! dat heeft ook een' Hemel in.

Keert welgemoed, offchoon orkanen loeijen!
Waar liefde heerscht en vredeölijven bloeijen,
Zijn 's levens ſtormen minder ruw.
De mensch komt bij den mensch zijn' Schepper nader.
Dat zij, en nu
En t'allentijd, uw leuze en doel te gader!
Keert welgemoed! God zij met u!

G. VAN ENST KONING.

No. V. *Meng.* bl. 231, reg. 17, ſtaat, door een' misſlag van den Zetter, *ſchorre* treurſpelen, in plaats van *ſchoone* treurſpelen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

LEERREDE, OVER GODS BESTUUR VAN 'S MENSCHEN DADEN,

door

JAN KOPS

gehouden in de Doopsgezinde Gemeente te *Utrecht*. (*)

Het hart des menschen overdenkt zijnen weg, maar de Heer stuurt zijnen gang.

Spreuken XVI: 9.

Toen ik op den laatsten dag van het afgeloopen jaar u de vermaning van MOZES tot de *Israëlieten* voorhield: (†) *Gij zult gedenken aan al den weg, dien u de Heer deze veertig jaren door de woestijn geleid heeft;* was ik gedurig aan mijzelven gedachtig, naardien ook aan mij met zoo veel vrucht kon worden toegevoerd: *Gij zult gedenken aan al den weg, dien u de Heer, uwe God, gedurende driëënzeventig jaren door dit leven geleid heeft.*

Thans mag ik een bijzonder woord deswege spreken, daar het, zoo als velen uwer bekend is, heden vijftig jaren geleden is, dat ik als Leeraar eener Gemeente ben opgetreden. Van deze halve eeuw heb ik zesendertig jaren den Predikdienst mogen waarnemen, zoo in de Gemeente te *Leyden*, als onder u, mijne tegenwoordige, mij zoo dierbare gemeente! De overige veertien jaren was ik wel tot de vervulling van andere betrekkingen geroepen, maar bleef aanhouden, met in onderscheidene Ge-

(*) In Februarij 1838, ter viering van de *vijftigste* verjaring van de aanvangst van mijnen Predikdienst.

(†) *Deuteronomium* VIII: 2.

Digitized by Google

meenten het Evangelie te verkondigen en de belangen der Doopsgezinde Broederschap met ijver voor te staan. Zoude ik zulk een' hoogstgewigtigen dag onopgemerkt zien voorbijgaan, en u, mijne waarde Broeders en Zusters, wien ik nu tweeëntwintig jaren lang het woord des eeuwigen levens gepredikt heb, niet deelgenooten maken van de verschillende gewaarwordingen, die mij thans vervullen? Zult gij niet gaarne eenige merkwaardigheden, die tot mijn Leeraarsambt betrekking hadden, vernemen, en langs welke wegen mij de Heer geleid en tot u gebragt heeft? Hierin moet ik het wijs en liefderijk bestuur des Allerhoogsten erkennen en eerbiedigen, en wilde daarbij u bovenal opwekken tot eene gelijke verheerlijking van den Heer, en tot een gerust vertrouwen op Hem, die alle onze lotgevallen regelt en bestuurt. Ten volle heb ik in mij bevestigd gevonden het gewigtig zeggen van SALOMO in den tekst; en welke woorden kon ik thans gepaster voor u bezigen: *Het hart des menschen overdenkt zijnen weg, maar de Heer stuurt zijnen gang.*

I. Deze spreuk staat, gelijk de meeste van SALOMO, op zichzelve, en heeft ook uit het verband geene opheldering noodig. Ja, het hart des menschen overdenkt zijnen weg. Sommigen willen dit vertaald hebben: berekent den weg, dien hij gaan zal. Het is den mensch tot een' duren pligt opgelegd, te overdenken, te berekenen, te beramen, welken levensweg hij zal inslaan; hoedanige betrekkingen, beroep en werkzaamheden hij aanvaarden zal. Waartoe werden ons de heerlijke gaven van het verstand verleend? Waartoe werd ons een ligchaam, zoo veel voortreffelijker en meer geschikt tot onderscheidene werkzaamheden, dan dat van eenig dier, geschonken, dan ten einde wij die vermogens zouden aanwenden tot verzorging van ons en de onzen; en niet alleen tot vervulling van ligchamelijke behoeften, maar vooral tot veredeling en verheffing van onzen onsterfelijken geest en bevordering van het geluk onzer medebroederen? Ziet hier onzen aanleg, onze bestemming. Hiertoe moeten wij alle middelen beramen, de noodige ontwerpen

Digitized by Google

vormen, en die naar ons vermogen ten uitvoer brengen. Gij zegt, en dit behooren wij, als Christenen, steeds te erkennen: de Heer moet ons in dit alles te hulp komen; maar blijkt ons niet reeds dadelijk zijne hulp, dat wij zulke krachten en vermogens verkregen en behielden, waarmede wij aan onze bestemming kunnen beantwoorden? Gebruiken wij dezelve niet of niet genoegzaam, of hebben wij zondige bedoelingen, of bedienen wij ons van dwaze, slinksche of ondeugende middelen, hoe zouden wij het dan den liefderijken Hemelvader kunnen wijten, indien wij op ons levenspad teleurstellingen, rampen en smarten ondervinden?

Maar, wat wij ook pogen en beramen, vergeten wij toch nimmer het tweede lid onzer tekstspreuk: *de Heer stuurt 's menschen gang*, of, gelijk het ook wordt overgezet, *bevestigt* zijnen gang. Wat zouden wij menschenkinderen vermogen, indien de Almagtige dit anders had gewild? Doch zijn wijs en liefderijk bestuur gaat over ons en alle onze daden, zonder eenige inbreuk op onze zedelijke vrijheid te maken; door zoodanige omstandigheden en gebeurtenissen te doen voorkomen, welke aan onze gedachten, wenschen en bedoelingen eene geheel andere rigting geven, dan die te voren bij ons plaats vonden, en door zwarigheden en hinderpalen weg te nemen, die onze krachtdadigste pogingen zouden verijdeld hebben.

Zal ik u doen opmerken, hoe alle de vermogens van onzen geest, ja ook de krachten van ons ligchaam, zonder welke die geest niet werken kan; niet minder dan alles, wat hierop invloed kan hebben, geheellijk afhangen van onzen Maker en Bestuurder; door zijnen allesvermogenden geest kunnen opgewekt, bedwongen of geleid worden tot zulke uitkomsten, als Hem behaagt? Zouden wij hiertoe bijzondere, wonderdadige tusschenkomsten moeten aannemen? Neen! De Opperheer kan, zoo wel in het groote als in het zoogenoemd geringe, verschillende natuurlijke wegen daarstellen, langs welke onze oogmerken bereikt, verijdeld of gewijzigd kunnen

Digitized by Google

worden. Gedenken wij slechts aan de zonderlinge geschiedenis van MOZES, hoedanig hij geboren, gespaard, opgevoed en verder gevormd werd, en waarbij niet één wonderdadig voorval had plaats gehad.

Maar onze Spreukschrijver wijst nog iets bijzonders aan in het 1ste vers van ons tekshoofdstuk wegens Gods bestuur over ons. Eerst drukt hij hetzelfde uit, wat het eerste lid van onzen tekst voorstelt, „dat de mensch schikkingen des harten heeft;" doch het is niet alleen wat de mensch denkt, overlegt en doet, maar, zegt hij, „het antwoord der tonge is van den Heer." Ook wat de mensch spreekt, staat onder de besturing van den Allerhoogsten. Wat moeten, wat kunnen wij door onze tong, door ons spreken, het zij met woorden, het zij in geschriften, en in onze verkeering met onze medemenschen, niet al uitregten! hoe veel kan hierdoor bevorderd of bedorven worden! en zouden wij daarin Gods bestuur voorbijzien? In alles dan, wat wij ten uitvoer mogen brengen, moeten wij in dankbaren ootmoed betuigen: het is de Heer, die ons zijne hulpe schonk.

Laat mij de waarheid van onzen tekst nog iets nader ophelderen, om daaruit verder onze verpligting tot dankbaarheid, ootmoed en vertrouwen af te leiden; waarna ik zal besluiten met onzen tekst bepaaldelijk op mijnen levensloop toe te passen, en mijne gevoelens omtrent u in het bijzonder aan den dag te leggen.

Gevoelen wij niet reeds terstond, dat het de Heer is, die onze gangen bestuurt, daarin, dat ons leven, onze gezondheid, onze krachten geheellijk staan onder zijne magt? Van het behoud dier zegeningen hangt voorcerst af het welgelukken van alles, wat het hart des menschen overdenkt. Hoe vele natuurlijke oorzaken nu moeten niet medewerken, dat dat leven, die gezondheid en krachten voor ons gespaard worden! De Natuur dreigt ons van alle kanten, om ons welvaren en onze vermogens te krenken, of ons van dezelve geheel te berooven. Ik noemde hier de Natuur als werkende oorzaak, en ik sprak in de gewone taal der menschen; maar is het niet God, de

Digitized by Google

Almagtige, de Heer der Natuur, die in dit alles werkt, en de natuurlijke oorzaken als tweede of derde middelen beſchikt, om zijnen wil uit te voeren?

Dat Goddelijk gebied ſtrekt zich niet minder uit, gelijk wij reeds bij de verklaring van den tekst moesten erkennen, over alle onze zedelijke daden. Wij zijn, ja, met eene vrije ziel, met eenen vrijen wil begiftigd. Hoe zouden wij anders immer, tot verantwoording van onzen wandel hier op aarde, kunnen opgeroepen worden? Maar de wijze, waarop onze vrijheid werkt, hangt af van die tallooze veranderingen, welke in ons lot, of in den toeſtand van hen, met wie wij naauw verbonden zijn, ontſtaan, en die ſteeds andere gedachten, neigingen en ontwerpen bij ons doen geboren worden. — Zullen wij nu heden kunnen bepalen, wat wij morgen zullen willen? Zijn wij niet geheel onbewust, welke voorwerpen zich morgen voor ons zullen opdoen, en welke begeerten deze in ons zullen verwekken? Is het niet geheel voor ons verborgen, wat op morgen, wat op volgende dagen met ons en rondom ons in onze dierbare betrekkingen gebeuren zal, hetgeen ons onzen weg zoodanig zal doen overdenken, ons zoodanig zal doen handelen, gelijk wij dan zullen geſteld zijn en de zaken ons dan zullen voorkomen?

Al dat gebeurlijke regelt onze zedelijk vrije daden; maar ook over al dat gebeurlijke beſchikt de almagtige God en ſtuurt hierdoor onze gangen. Hoe waarachtig is alzoo de betuiging van PAULUS: *Het is God, die in ons werkt, beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen!*

Zoo onbepaald beſchikt de Heer alle onze lotgevallen; zoo geheel hangt het af van zijnen wil, of wij teleurſtellingen op ons pad zullen ontmoeten, dan of wij daarop voorſpoedig mogen voorttreden. Dit laatſte drukken wij zoo regtmatig uit door *den Goddelijken zegen*, dien wij in alles behoeven. Gods hand zeker is hierin onzigtbaar, maar blijkt ons zoo duidelijk in de middelen, waardoor Hij werkt: die zegenende hand moet alles doen

Digitized by Google

medewerken, indien wij maar onzen wensch zullen slagen. Laat een iegelijk van ons den loop van zijn leven opmerkzaam nagaan. Zult gij niet erkennen, dat zich daarin zeer veel moest vereenigen, om in eenig nuttig oogmerk wél te kunnen slagen, en zullen wij dit niet met vurige dankbaarheid opmerken; terwijl wij weder anderé pogingen door hinderpalen op hinderpalen zien gestuit? — Maar hoe! zouden wij, ook bij het ontmoeten van die hinderpalen, van den Goddelijken zegen zijn verstoken? Zullen wij ons durven vermeten, dit te bepalen? Kunnen wij, kortzigtigen, doorgronden, of hierin niet het geluk van anderen betrokken is; en is God niet evenzeer de liefderijke Verzorger van hen, wien dat geluk beschoren is, naar hetwelk wij te vergeefs getracht hadden? — Maar nog meer: in die mislukkingen kan een ware zegen en gunst van onzen liefderijken Hemelvader liggen opgesloten, daar wij hierdoor misschien behoed zijn voor smart en droefenis, waarin die zoo vurig gewenschte staat ons zou gestort hebben. — Zoo nietig zijn wij menschenkinderen! Zoo weinig kennen wij de wegen, die ons tot wezenlijk geluk moeten brengen! Zoo veilig, zoo gerust zijn wij onder de leiding van Hem, die onze gangen bestuurt, en zonder wien wij ook niets vermogen! Wij zeggen dan met den Psalmdichter: *Indien de Heer het huis niet bouwt, te vergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden daaraan. Indien de Heer de stad niet bewaakt, te vergeefs waakt de wachter. Het is te vergeefs, dat gij vroeg opstaat, laat opblijft, eet het brood der smarte. Het is alzoo, dat Hij het zijnen beminden geeft als in den slaap.*

II. Gij zijt dan met mij ten volle overtuigd, dat het in alles de hand des Heeren is, die ons moet ondersteunen, en dat wij zonder zijnen zegen in niets kunnen slagen. Maar, hoedanig moet deze overtuiging werken op ons ganschè levensgedrag?

Hoezeer zal dit besef ons terughouden, iets onbetamelijks te ondernemen, of zondige bedrijven aan te vangen! De gedachte aan onze sterfelijkheid behoorde hier-

Digitized by Google

toe alleen genoeg te wezen. Maar zijn wij daarvan geheel doordrongen, dat wij in alles den Goddelijken zegen behoeven, hoe zouden wij dan dezen zegen kunnen verwachten of afbidden, indien wij opzettelijk kromme paden inſloegen? Wij zien, ja, vele ſnoode ontwerpen voorſpoedig gelukken, en erkennen gereedelijk, dat goede voornemens en edele daden geen' zekeren waarborg opleveren, dat dezelve met een' gelukkigen uitſlag zullen bekroond worden. Wij kunnen ook in dezen den Goddelijken wil niet doorgronden, en berusten eerbiedig in de uitkomst, welke de almagtige en alwijze God aan onze daden zal willen geven; maar zouden wij booze overleggingen in ons hart plaats geven of plaats laten, ſnoode aanſlagen kunnen ſmeden; zoodra de gedachte in ons opkwam, hoe volſlagen afhankelijk wij zijn van onzen Maker, die onze pogingen op tallooze wijzen kan verijdelen; in wiens heilige oogen wij verfoeijelijk zouden worden, op wiens zegen wij derhalve vruchteloos zouden hopen? Wanneer dan ons hart onzen weg overdenkt, vragen wij daarbij onszelven af: kan de heilige God dit willen? kan Hij hieraan een welgevallen hebben? En ik zou een boos hart in u moeten onderſtellen, indien gij nu iets zondigs zoudt ondernemen, of iets, dat uwen naasten in verdriet zou ſtorten. En ſchoon gij reeds alles hiertoe beraamd en overlegd hadt, ik vertrouw van u, dat gij uw voornemen zoudt laten varen en een' anderen weg overdenken, om uwe onſchuld en deugd te behouden.

Zien wij nu aan de andere zijde, tot welke edele daden wij zullen opgewekt worden door de bewustheid, dat de Heer hieraan een welbehagen zal hebben, zoodat wij zijnen zegen hierop durven afbidden, en het zijner wijsheid laten aanbevolen, of onze goede daden, onze pogingen tot nut van onze medebroeders de gewenschte gevolgen zullen voortbrengen. — Welk eenen moed zal het ons inſtorten, dat wij met Gods hulp alles zullen vermogen, indien wij naar zijnen wil werkzaam zijn! Dan zullen wij bij hinderpalen, die ons ontmoeten, niet

Digitized by Google

mistroostig nederzitten, maar onze pogingen verdubbelen, en beproeven, om die hinderpalen te overwinnen; terwijl wij blijmoedig kunnen berusten, wanneer ons gebleken is, dat derzelver wegruiming boven menschelijk vermogen is. Immers, wij werken dan als dienaars van onzen God. De vermogens en talenten, waarmede wij bedeeld werden, zijn zoo vele middelen in zijne hand, die wij naar zijn beſtel, naar zijnen wil zullen aanleggen. Hij beſtuurt geheel onze gangen.

Maar, zouden wij ons ook hier aan zelfverheffing ſchuldig maken? Voorzeker, indien wij waanden, dat al die zegen en hulp ons alleen onzenthalve geſchonken werden. Staan wij niet ſteeds in naauwe betrekkingen tot anderen, en hebben onze daden niet op hen een' gewigtigen invloed? Dat onze arbeid wordt gezegend, is dit niet vaak ten nutte onzer medebroeders? Werd MOZES, werd JOZEF gered alleen om hun bijzonder geluk? Neen, maar om het geluk van hun volk te bewerken. Alzoo zijn wij, in zoo vele gevallen van mindere aangelegenheid, dikmaals als middelen in Gods hand, om het heil van anderen te bevorderen. Niet om ons alleen, maar ook te hunnen behoeve dalen de meeste goede gaven op ons neder. Wat zouden wij ons dan verdienſten en voorregten boven anderen toeſchrijven, daar dikwijls onze eigene belangen hierbij het minst in aanmerking kwamen, en wij zulks ook veelligt het minst verdiend hadden. Hoe ſpoedig zullen wij dan een' gevaarlijken trots afleggen, alsof wij zeker middelpunt waren, om hetwelk zich Gods goedheid alleen zoude bewegen! In het algemeen is 't het ware kenmerk van Christelijke nederigheid, overal de hand van den Almagtigen te erkennen, en te gevoelen, dat wij altoos in Hem leven, ons bewegen en zijn. Zullen wij dan ſteunen op eigene krachten, of ons beroemen op den dag van morgen? Neen, wij zullen bij elken arbeid, waarin wij gelukkig ſlagen, en in den dagelijkſchen voorſpoed, alles terugbrengen tot God, als de eerſte Oorzaak aller dingen. Het zijn hoogmoed en eigenwaan,

Digitized by Google

welke ons de zegenende hand van God doen voorbijzien, zoo in het tegenwoordige als in het toekomende, en die ook dit treurig gevolg te weeg brengen, dat wij bij het gelukken van onze wenschen evenmin diezelfde hand zullen erkennen, en dus hiervoor geenen dank zullen toebrengen aan den liefdadigen Hemelvader. — De godvruchtige, die zijne werkzaamheden met zegen ziet bekroond, is met de vurigste dankbaarheid vervuld. Hij, die geen' arbeid aanvangt zonder het besef, dat hij te vergeefs op een' goeden uitslag zal hopen, indien die Hemelvader dit anders zal willen en beschikken, zal deze niet bij welgelukte ondernemingen zijnen God, als den Schenker van alle volmaakte gaven, op de vurigste wijze loven? Het zijn hem geheel onverdiende gunsten, welke zijn Schepper hem weder heeft betoond, voor wiens aangezigt hij langs hoe meer behagelijk tracht te wandelen.

III. Ziet hier wat al leerrijks, wat al stichting de waarheid van onzen tekst oplevert! Mogt dezelve bij u allen die heilrijke gevolgen voortbrengen; maar vooral bij mij, die zulk een' gewigtigen dag mag beleven, waarop de woorden van SALOMO zoo bijzonder in mijnen mond passen. Ik wilde het u vermelden, mijne Broeders en Zusters! hoe gunstrijk de Hemelvader mijne gangen heeft bestuurd; en gij zult het dus voor deze reize wel ten goede willen duiden, dat ik u eenige oogenblikken over mijzelven onderhoude, en daarbij eenige bijzonderheden uit mijnen levensloop vermelde, welke mij tot u gebragt hebben: hetgeen alleen bij eene gelegenheid als deze voegelijk van den kansel kan vermeld worden.

Van der jeugd af heb ik mij geoefend in de godgeleerde wetenschappen, om tot het Leeraarsambt te worden opgeleid; schoon de beoefening der Natuur, vooral van het Plantenrijk, mij tevens aangename uren van ontspanning verschafte. Na mijne opvoeding te *Haarlem* genoten te hebben, werd ik, na zes jaren volbragte studiën op de Kweekschool der Doopsgezinden te *Amsterdam* en de Doorluchte School dier stad, tot Leeraar aan-

Digitized by Google

gefteld, en in Februarij 1788 aanvaardde ik den dienst in de Gemeente te *Leyden*, welke ik ruim twaalf jaren lang heb mogen ſtichten, onder het genot van de achting en liefde dier Gemeente, waarvan gij ſtraks een treffend blijk zult vernemen.

In den jare 1792 overleed één der vier Predikanten bij de Gemeente te *Haarlem*, en men beſloot niet alleen de opengevallene plaats te vervullen, maar te gelijk een' vijfden Predikant te beroepen, ten einde zoo wel aan de bloedverwanten en vrienden van mij en mijne dierbare Echtvriendin, als aan die van een' anderen Leeraar, een' kweekeling der *Haarlemſche* Gemeente, gelegenheid te verſchaffen, ons beiden op hunnen kanſel te zien geplaatst. Nu lachte mij de hoop op het gunſtigst toe, dat ik het toppunt van mijn aardsch geluk zou bereiken; want zoodanig beſchouwde ik toen deze ſtandplaats, veelligt de wenſchelijkſte van onze ganſche Broederſchap. Doch mijne Hemelſche Vader had hierin anders voorzien. Door een' zonderlingen loop van omſtandigheden was, ondanks de gemelde voorbeſchikkingen, de keuze niet op mij gevallen.

Deze was de eerſte grievende teleurſtelling, door mij ondervonden; hierdoor griefde zij mij te dieper, en wel zoodanig, dat ik eene afleiding moest zoeken, welke ik gereedelijk vond in mijne geliefde naſporingen van het plantenrijk, die mij verder de voortbrengſelen onzer gronden en van onzen geheelen landbouw deden onderzoeken. — Ziet hier dan in deze ſchijnbare ramp den grond gelegd tot de volgende veranderingen in mijnen levensloop; terwijl ook mijn uitzigt op eene beroeping in de Gemeente te *Amſterdam*, in 1795, mede was verijdeld geworden.

Deze gezegde oefeningen verſchaften mij zeven jaren lang de aangenaamſte ontſpanning, en deden mij bedacht zijn op hetgeen ten nutte van onzen landbouw door de hooge Regering zou kunnen aangewend worden. Mijne naſporingen bleven niet onbekend, (*) en bragten te

(*) Inzonderheid als Secretaris van eene tijdelijke Com-

Digitized by Google

weeg, dat ik in 1800 door 's lands Regering geroepen werd, om zoodanige verbeteringen tot ſtand te helpen brengen (*); doch hiertoe werd niet alleen mijn geheele perſoon, maar ook mijne woning in *den Haag* gevorderd, zoodat ik van mijne Gemeente verzocht ontſlagen te worden. Ik zoude nu niet alleen mijne geliefde oefeningen onbelemmerd kunnen voortzetten, en, naar ik vertrouwde, hoogst nuttig voor mijn Vaderland kunnen worden; maar, gelijk ik bij het afſcheid van mijne Gemeente openhartig verklaard heb, mijne belangen als huisvader van een talrijk kroost werden ook hierdoor zeer aanmerkelijk bevorderd. (†)

Gedurende de gemelde voorbereidende oefeningen en werkzaamheden, bleef ik de belangen mijner Gemeente en het godsdienſtig onderwijs der jeugd met getrouwheid behartigen; en hoe kon ik grooter bewijs ontvangen, dat mijne Gemeente dit ten volle erkende, daar ik, ja, als dienſtdoend Leeraar werd ontſlagen, maar mijne betrekking tot de Gemeente mogt behouden; dewijl het aan mijne keuze werd gelaten, om gedurende de vijf eerſte jaren, wanneer een post van Leeraar onder haar mogt openvallen, weder mijne dienst gelijk voorheen te hervatten? Men beſloot dit eenparig en zonder eenig aanzoek van mijne zijde. Voor dit blijk van vertrouwen en hartelijke liefde wil ik thans andermaal mijnen openlijken dank aan den dag leggen. Men billijkte alzoo mijne gedane keuze, en maakte mijne ſtandverwisſeling te gemakkelijker.

Ingevolge van deze blijvende betrekking, kon ik, gedurende mijn achtjarig verblijf in het naburig *'s Graven-*

---

miſſie van Superintendentie tot onderzoek der Duinen van *Holland*, welke haar rapport in twee deelen heeft uitgegeven in 1798 en 1799. Gedurende dien tijd bleef ik nog mijnen Predikdienst waarnemen.

(*) Te weten als Commisſaris tot de zaken van den Landbouw.

(†) Mijne jaarwedde werd toen het driedubbele van hetgeen ik als Leeraar genoot.

Digitized by Google

hage, telkens mijne waarde Gemeente ſtichten, en verder aan mijne blijvende zucht voor den kanſeldienst voldoen in de Gemeente der Remonſtrantſche Broederſchap in *den Haag*, waar zich geene Doopsgezinde Gemeente bevindt, en waar ik tot lid van den Remonſtrantſchen Kerkeraad werd aangenomen. Even zoo heb ik op andere plaatſen, vooral te *Amſterdam*, waar acht jaren lang mijne woonſtede viel, vijf, zes of zeven malen telkenjare het Evangelie verkondigd; en de bejaarden onder u zullen zich herinneren, hoe ik, gedurende een verblijf van bijna negen maanden te *Utrecht*, in het jaar 1808, onderſcheidene reizen te dezer plaatſe ben opgetreden.

De kanſel bleef alzoo, door beſtendige oefening, mij geheel eigen, en, indien mij in de jaren 1813 of 1814 te *Amſterdam* eene beroeping ware aangeboden geworden, ik zoude dezelve zeker aanvaard hebben. Maar mijne verdere beſtemming bleef niet lang voor mij verborgen. In het volgende jaar werd mij, op het onverwachtst, opgedragen de leerſtoel aan deze Hoogeſchool in de Landhuishoudkunde, waarbij ook de Plantkunde, de lievelingsſtudie reeds van mijne jeugd, moest onderwezen worden; en naauwelijks had ik dezen mij zoo aangenamen en vereerenden leerſtoel beklommen, of gij, mijne waarde Gemeente, boodt mij de gunſtige gelegenheid aan, om u maandelijks te ſtichten, waartoe ik mij zoo gaarne verbond, en waarbij gij mij te gelijk tot lid van uwen Kerkeraad verkoost.

Eer ik over deze aangename betrekking tot u mijne bijzondere gewaarwordingen aan den dag légge, zoo vergunt mij nog een kort overzigt te nemen van mijnen geheelen levensloop, waarin het mij ſteeds gebleken is, dat de Heer zijne gunſten in ruime mate over mij en de mijnen heeft uitgeſtort. Ik heb voorzeker menige teleurſtelling en ook rampen ondervonden. Ik heb u eene, welke mij zeer griefde, doen kennen, doch die mij gebragt heeft op eene baan, waar mij veel hulp en voorſpoed is wedervaren, en het pad zelfs in vele opzigten effen werd gemaakt; en in hoe ver hierdoor nut is te weeg gebragt,

Digitized by Google

zullen voorhanden zijnde openbare beſcheiden (*) moeten beſlisſen.

Zoude ik nu ook kunnen voorbijzien de zegeningen, welke mij als Echtgenoot en Vader geſchonken werden? Ik heb, ja, vele ſtoffe tot weedom ontvangen door het verlies van zeer dierbare panden, maar waartegen mij vele zijn overgebleven, die mijnen ouderdom verheugen en als verjongen. En ſla ik het oog op mijzelven, hoe weinigen mag het gebeuren, op mijnen leeftijd, die gezondheid, dat behoud van ligchaamskrachten en geestvermogens, dat volle genot van alle zijne zintuigen te ondervinden, dat mij alsnog ten deel valt! Aan U, mijn God en Vader, zij hiervoor alleen de lof en dank toegebragt! — Slechts eenmaal heeft mij, negenendertig jaren oud zijnde, eene bedenkelijke ziekte aangetast; doch voorts heb ik, behalve ligte ongeſteldheden, eene beſtendige gezondheid mogen genieten.

Zie ik thans terug op den loop van tweeëntwintig jaren, welke ik mij in uw midden bevond, hoezeer heb ik mij kunnen verheugen in de welvaart onzer Gemeente, welke ik zoo aanmerkelijk in bloei heb zien toenemen! Bovenal verblijd ik mij over die broederlijke liefde en eensgezindheid, welke gedurende al dien tijd in onze Gemeente en ons Kerkbeſtuur ongeſtoord is gebleven. Met niemand uwer heb ik ooit in een' verdrietigen twist moeten treden, en ik heb van zeer velen uwer de hartelijkſte bewijzen van vertrouwen en toegenegenheid op den duur mogen ontvangen; gelijk gij, mijne geachte Medebroeders, Leden van den Kerkeraad, met wie ik ſteeds aangenaam en broederlijk heb mogen verkeeren, mij die ook zoo ongeveinsd hebt bewezen. Even als in mijne *Leydſche* Gemeente, heb ik ook hier met mijne Ambtsbroederen in vertrouwelijke vriendſchap mogen omgaan, welker voortduring ik, ten aanzien van u, mijnen tegenwoordigen

(*) Meest voorkomende in het door mij uitgegeven tijdſchrift, geïtiteld: *Magazijn van vaderlandſchen Landbouw*, te *Haarlem*, van 1803 tot 1814, bij A. LOOSJES PZ., in zes deelen.

Digitized by Google

hoogstgeachten Ambtgenoot, zoo hartelijk wenſche, ja ook zeker verwachte.

En hoedanig heb ik het Evangelie onder u verkondigd? Gij vernaamt telkens, op hoe hechte gronden mijn Christelijk geloof rust, en hoezeer ik dit al meer bij u zocht te verſterken, bovenal opdat gij rijk zoudt worden in goede werken. Ik trachtte u den weg ten eeuwigen leven te doen kennen, zoo als die ons is aangewezen door den overſten Leidsman onzer ziel, JEZUS CHRISTUS. Ik zocht eenen hoogen en heiligen eerbied en eene vurige liefde in u op te wekken tot Hem, die, uit den Hemel nedergedaald, op aarde de woorden des eeuwigen levens gepredikt heeft, aan het kruis tot onze behoudenis zich overgaf, en wonderdadig opſtond uit het graf, om ons eenmaal op te nemen in zijne eeuwige heerlijkheid; terwijl ik u daarbij gedurig wees op zijn gadeloos voorbeeld.

Omtrent dat Christelijk geloof heb ik, langer dan eene halve eeuw, geenen twijfel gevoed, en ik predik u alzoo denzelfde leer, welke ik in mijne *Leydſche* Gemeente verkondigd heb. — Mogt gij dan mijne vermaningen, mijne waarſchuwingen, mijne troostredenen ſteeds hebben aangenomen, als voortkomende uit het diepſte van mijn hart; en, daar gij mij uw vertrouwen ſchonkt, mogt ik daardoor te meer kunnen winnen op uw hart, zoodat gij daaruit verbant alwat verkeerd en zondig is, waaromtrent gij weet, dat ik geene toegevendheid gedooge, en poogt ſteeds te volbrengen alwat waarachtig, eerlijk is en welluidt, gedenkende dat zonder heiligmaking niemand den Heer zien zal!

Zoodanig wensch ik mijne prediking onder u voort te zetten, zoo lang de Heer wil en wij leven. Beoordeelt mij, op mijne hoogklimmende jaren, met toegevendheid! Mogt ik den bloei dezer Gemeente bij voortduring aanſchouwen, en dezelve kunnen aanwijzen als een toonbeeld van Christelijke godsvrucht en reine zeden! Dat geve de algoede Hemelvader! Het zij zoo!

Digitized by Google

OVER DE GENEESKUNDE BIJ DE CHINEZEN.

De kennis der geneeskundige wetenſchappen klimt in *China* tot eenen zeer vroegen tijd op, want zij werden er reeds 4533 jaren geleden beoefend, onder de regering van Keizer HUANDY, die voor den ſchrijver der eerſte werken, welke in *China* over de Geneeskunst het licht zagen, gehouden wordt; derzelver titel is *Heidſen* en *Suwen*. Deze twee boeken worden, tevens met de *Aphorismen* van ZIOBA, nog tegenwoordig in *China* voor het beste gehouden, hetwelk over de Geneeskunst geſchreven is. Offchoon men nu in deze beide werken ſlechts zeer onvolledige kundigheden ontmoet, (want in *China* wordt het menſchelijke ligchaam nimmer aan ontleding onderworpen) hebben daarom niettemin de *Chineſche* Artſen eenige kennis van anatomie en phyſiologie. Zij kennen de betrekkelijke ligging der voornaamſte levensdeelen, den invloed, dien dezelve onderling op elkander oefenen, en de uitwerkſelen, welke die invloed te weeg brengt. Ook weten zij de ziekten naar derzelver zitplaats te onderſcheiden, en ſlaan zorgvuldig den ſtaat van den pols, de kleur der huid en derzelver temperatuur gade; zij onderzoeken de tong, de oogen, en, alvorens iets voor te ſchrijven, nemen zij ſteeds den toeſtand der ingewandsuitwerpſelen, urine, zweet, eetlust, ſlaap enz. in aanmerking. Kan de ziekte aan de werking der houde toegeſchreven worden, is de huid droog, de pols fnel, zoo pogen zij, door een geneesmiddel, hetwelk hun bijzonder eigen en welks hoofdbeſtanddeel gember is, een overvloedig zweeten te verwekken. Gedurende het koude jaargetijde ſchrijven zij, in dezelfde omſtandigheden, de kool van *Mochdan*, kaneel en nootmuskaat voor; ingeval de pols langzaam ſlaat, doen zij purgeermiddelen gebruiken.

Hunne kennis in de kruidkunde en de natuurlijke hiſtorie is mede reeds van zeer oude dagteekening. Hunne wijsgeerige begrippen zijn zeer onbepaald en rieken naar

Digitized by Google

de ſchool; zij dragen zorg, alle nieuwere denkbeelden, of die ook ſlechts naar voortgang zweemen, daaruit te verbannen. De jonge Geneesheeren leeren hunne kunst in het huis hunner ouders, of in bijzondere ſcholen, en van daar gaan zij op het geneeskundig collegie over, waar zij hun examen afleggen, en het voorregt erlangen, om de praktijk te oefenen.

De *Chineſche* Doctors vaccineren zelden, en tappen hunnen zieken nimmer bloed af. De voornaamſte middelen, welke zij aanwenden, zijn minerale wateren, dieet, beweging, en het *masſeren* of wrijven en kneden der ledematen. De ziekten, welke men in *China* het meest ontmoet, zijn verkouding, aanhoudende koortſen, tering, galziekten en buikloop. Zij zijn zeer onderworpen aan pijn in den onderbuik of in de beenderen der beenen, het gevolg van hun losbandig leven en van de veelwijverij. Hunne Doctoren hechten zeer veel gewigt aan het onderzoek van den pols, dien zij met den voorſten, den middelſten en den derden vinger ter wederzijden bevoelen. Zij beweren, den ſtaat van de lever te kunnen beoordeelen, door den pols van den linker arm met den wijsvinger aan te raken; dien van het hart, door hetzelfde te doen met den middelvinger, en dien der nieren met den vierden. De ziekten der long herkennen zij, wanneer zij den pols van den regter arm met den middelvinger betasten; zij dienen purgeermiddelen, verkoelende, prikkelende of diaphoretiſche middelen toe, naarmate de pols langzaam of rad, zwak of ſterk ſlaat. Zij laten zich almede leiden door de gewone geſteldheid van den zieke, door den toeſtand, waarin zij deszelfs maag bevinden, en door den aard der uitwerpſelen; maar hunne meeste indicatiën nemen zij uit den pols, waarin zij eene menigte verſcheidenheden opmerken.

Digitized by Google

HERINNERINGEN AAN PARIJS EN DESZELFS OMSTREKEN, 1834, VAN EEN' JEUGDIGEN GENEESKUNDIGE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 147.)

Fontainebleau.

Ciel! quel pompeux amas.....

VOLTAIRE, *la Henriade*, Chant 7me.

Op den 24 Augustus 1834 zaten drie jonge lieden, *Hollanders* en warme vrienden, in de cabriolet der diligence van *Parijs* naar *Lyon*. Het waren een *Schilder*, een *Graveur* en een *Heelkundige*. Na vlijtig arbeiden, elk in zijne betrekking, en uitgelokt door het heerlijke weder, begaven zij zich van uit het woelige *Parijs* naar het ſtille, kalme en vermaarde *Fontainebleau*, ten einde aldaar, voor eenige dagen, in den ſchoot der Natuur en in de kunst van PRIMATICCIO verpoozing te vinden. Die dagen waren heerlijke dagen; zij vlogen, zoo als helaas! alles wat genoegelijk hier beneden is, te ſnel daarheen. De drie vrienden waren geſtadig te zamen, het zij ronddwalende om het reusachtige kasteel, het zij de grotten en plekken in de tuinen en parken bezoekende, door FRANS I en DIANA DE POITIERS beroemd geworden, of plaatſen, wier bodem menigwerf door de voetſtappen van HENDRIK IV en van NAPOLEON gedrukt werd; het zij het ſtatige woud, waarvan BÉRANGER zeide: „het is verſchrikkelijk ſchoon," doorkruiſende. Maar de taak der drie vrienden was niet dezelfde: want, terwijl de Schilder en de Graveur ſchetſen van ſtoute partijen in het bosch teekenden, elkander opmerkzaam maakten op de heerlijke effecten van licht en ſchaduw, nuances der kleuren, forschheid der eiken, die, *op* en *in* de rotſen van *Fontainebleau's* woud geplaatst, met de laatſten ſchijnbaar dreigen neder te ſtor-

Digitized by Google

ten, werd den Heelkundige opgedragen, hunne zoo wel als zijne eigene gewaarwordingen, opmerkingen enz. enz. ter neder te ſchrijven, opdat de drie vrienden ook naderhand meer levendig, dan alleen door herinnering, aan het heerlijke *Fontainebleau* zouden gedenken.

Die indrukken, die opmerkingen, die beſchrijvingen worden hier medegedeeld.

Van al de Koninklijke verblijfplaatſen in *Frankrijk* is *Fontainebleau* zonder twijfel de oudſte en aan herinneringen de rijkſte; maar evenzeer is haar oorſprong het minst naauwkeurig bepaald en gekend. De etymologie of afkomst van haren naam is zelfs nu nog het onderwerp der twistredenen van oudheidkenners, en ſtellig kan men niet verzekeren, of die naam al dan niet gegeven werd uit hoofde van het heerlijke en heldere water, hetwelk derzelver fonteinen opleveren. Deze ſoort van onzekerheden intuſſchen behagen aan de verbeelding, en zijn, volgens de uitdrukking van een hedendaagsch Auteur, de kromme lijnen der Geſchiedenis. Bij meer dan éénen *Franſchen* Schrijver vindt men echter het volgende: „ Toen een der *Franſche* Koningen, wie, is niet bekend, op zekeren dag in het bosch van *Bierre* joeg, verdwaalde een zijner honden, *Bléau* of *Bliau* genaamd. Dewijl de Koning zeer veel waarde aan dezen hond hechtte, werd hij gedurende een' geruimen tijd, doch vruchteloos, gezocht. Eindelijk vond men hem bij eene fontein of bron, die tot dusverre onbekend was, en in lateren tijd door een' der tuinen des kasteels werd omgeven. Van dat oogenblik af aan droeg zij den naam van *Fontaine de Bléau* of *Bliou*." — RIGORD, Geneesheer en Historieſchrijver van PHILIPPUS AUGUSTUS, noemt *Fontainebleau: Fons eblaudi.* JOINVILLE, die eene Geſchiedenis van LODEWIJK IX geleverd heeft, noemt het *Fontaine bleaudi;* en in het Testament van dezen Koning, die *de Heilige* genoemd werd, heet het ook *Fons bliaudi.* PAPYRIUS MASSO noemt het, in zijne Beſchrijving van *Frankrijk*, eveneens, en in al de overoude wetboeken en akten wordt het geen andere

Digitized by Google

naam gegeven; maar ſedert HENDRIK IV heeft men het altijd *Fons bellae aquae*, *Fons bellaquæus*, *Fons bellius* geheeten, en op het einde der regering van dezen Vorst begon men het *Fontainebleau* te noemen. — Hoe dit zij, men is er zeker van, dat *Fontainebleau* omtrent het midden der twaalfde Eeuw beſtond; een Charter, door LODEWIJK VII gegeven, eindigt aldus: „*Actum publice apud* FONTENE-BLEAUDI *in Palatio nostro, Anno Domini* 1169;" dat is: Gedaan in ons Paleis bij *Fontainebleau* in het Jaar des Heeren 1169.

De bevolking van het gehucht *Fontainebleau* was in den beginne zeer klein, en begon eerst onder HENDRIK IV toe te nemen. Het dorpje *Avon* was het kerſpel van *Fontainebleau*, hetwelk tot in 1624 geene kerk had. Eerst onder de regering van LODEWIJK XIII begon men er eene te bouwen, onder de beſcherming van den heiligen LODEWIJK. Deze kerk, die nog beſtaat, levert in bouworde en inwendige verſiering niets merkwaardigs op; veeleer kan men dezelve een kabinet van ſlechte ſchilderijen noemen. *Fontainebleau* is thans Arrondiſements-hoofdplaats van het Departement der *Seine* en *Marne*, heeft eene bevolking van bijna 8000 zielen, en werd tot op het oogenblik der groote *Franſche* omwenteling een dorp of gemeente genoemd. Sedert dien tijd verhief men het tot eene ſtad. — De topographiſche ſtelling van *Fontainebleau* is de volgende: het ligt in het midden van een uitgeſtrekt woud, hetwelk het ſtadje van alle kanten als een gordel omgeeft; een gordel, welks ſtralen van het middelpunt naar den omtrek bijna twee *Franſche* mijlen bedragen. Weinige beroemde mannen, hetzij in wetenſchappen, in kunſten of in de letteren, bragt *Fontainebleau* voort. Een enkele beroemde Dichter, altijdans voor zijnen tijd, zag aldaar het levenslicht. Het was POINSINET, een dramatisch Schrijver, die in 1775 aldaar werd geboren. Uit eene familie, aan het Huis van ORLEANS verbonden, afſtammende, erlangde hij de gelegenheid, zich aan ſtudie over te geven, voornamelijk de letterkunde tot het veld zijner bearbeiding

Digitized by Google

kiezende. Met een buitengemeen naïf karakter vereenigde POINSINET talenten; en eenige zijner voortbrengſels, onder anderen *le Cercle*, bevatten zeer geestige plaatſen. Maar POINSINET verkeerde in een' zonderlingen en buitengewonen ſtaat van onwetendheid aangaande zeer dagelijkſche zaken, en daarbij was hij zeer ligtgeloovig, hetwelk hem, zijn geheele leven door, tot een voorwerp van ſpotzucht maakte. Er werd zelfs een woord uitgevonden, om de ſchalkerijen en ſpotternijen, die men hem deed ondergaan, aan te duiden; dit woord is: *mystification*. Er beſtaat een werkje, hetwelk ten titel voert: *Mistifications du petit* POINSINET. Onze Dichter en Schrijver eindigde zijn woelig leven in *Spanje*, en wel op eene tragiſche wijze; hij verdronk namelijk in de *Guadalquivir*.

De beroemdheid van *Fontainebleau* heeft echter aan POINSINET niets te danken. Die beroemdheid verkreeg het veeleer van deszelfs kasteel, paleis of Koninklijke woning; van de groote gebeurtenisſen, die in hetzelve plaats grepen, en van het kolosſale bosch, hetwelk dit kolosſale gebouw omringt. Men heeft van de ſtad *Genua* eens gezegd, dat zij op een magazijn van paleizen geleek, die zonder ſymmetrie of orde langs den oever der zee geplaatst waren; zulks kan men ook van het kasteel *Fontainebleau* zeggen; het is eene geduchte masſa van gebouwen in alle rigtingen, en bij den eerſten aanblik roept men, met een' *Engelſchen* reiziger, uit: „Dit paleis is inderdaad een *rendez-vous* van kasteelen!" Het is een meer indrukmakend, majestueus, dan wel ſierlijk geheel; meer merkwaardig door deszelfs uitgeſtrekte, hier en daar verſtrooide en toch in gemeenſchap en vereeniging ſtaande gedeelten, dan door deszelfs harmonie; en te regt ſchreef de Kardinaal BENTIVOGLIO in 1621 aan den Ridder MARINI: „Ik ben te *Fon-*
„*tainebleau* geweest, en morgen keer ik er terug; in-
„derdaad het is eene overprachtige en grootſche wo-
„ning, zulk eenen Koning (LODEWIJK XIII) waar-
„dig; en hoewel het verſcheidene gebouwen zijn, die,

Digitized by Google

„ in verſchillende tijdperken, aan elkander werden gevoegd, „ geene gelijkheid, orde en evenredigheid aanbieden, heeft „ deze ſoort van wanorde eene tint van trotschheid en ma„ jesteit, die op eene aangename en ſtoute wijze verraſt." De uitgeſtrektheid van het dakwerk alleen — binnenplaatſen, tuinen enz. alzoo uitgezonderd — beſlaat eene oppervlakte van omtrent 70,000 vierkante voeten. Het tweede gedeelte van den zoogenaamden nieuwen vleugel der Prinſen, hetwelk in 1834 nog niet herſteld en ongemeubileerd was, uitgezonderd, kon men, toen wij *Fontainebleau* bezochten, met het grootſte gemak 2000 perſonen in hetzelve op eene gepaste wijze naar derzelver rangen huisvesten. Men verliest zich in deze reusachtige woning; het is de merkwaardigſte doolhof, die ooit eene menſchelijke verbeelding heeft verbaasd. Het zijn uitgeſtrekte galerijen, ruime zalen, amphitheaters, reuzentrappen, geheimzinnige gangen, zachtſtemmende cellen en verblijven, balkons van marmer en brons; — alle tijden, alle plaatſen, alle kunſten, alle Monarchen worden in deze muren vertegenwoordigd. De XVIde Eeuw liet er de indrukken van al derzelver wispelturigheden en poëzij achter. Lodewijk XIV bragt er zijne Koninklijke grootheid over. Napoleon ontving er eene Keizerin, die hem *aan* Koningen verbond en *van* het Volk affcheidde. Ieder der magtigen, die in deze muren heerschten, voegde er iets aan toe; deze een paleis, gene eene kerk, een derde een' ſchouwburg, eene galerij, een' triomfboog. Men hervindt in het kasteel van *Fontainebleau* het afdrukſel der drie groote veranderingen, welke de kunst in *Europa* ſedert de vestiging van het Christendom heeft ondergaan; dat wil zeggen, het afdrukſel der *Gothiſche* tijdvakken, der herleving van de kunſten, en den modernen ſtijl.

De *Gothiſche* ſtijl is evenwel zeldzaam; hij komt nog voor als overblijfſel en brokſtuk; als een teruggekaatst ſchijnſel vertoont hij zich in den vorm van eenige venſters en ſommige verſierſels. De Salamanders van Frans I, zinnebeelden van vroegere dagen en overgenomen uit de grijze oudheid, toen de door de verbeelding geſchapene monſters als een voornaam ſieraad in de ſchikking der gebouwen plaats vonden, getuigen thans nog op de muren van vele gedeelten van het paleis van de geheimzinnige geloofsdenkbeelden der voorouders van *Frankrijks* tegenwoordige bewoners. De overblijfſels van het tijdperk *de la renaiſſance* zijn veel menig-

Digitized by Google

vuldige. De kolommen van verschillenden vorm, bezet met uitgewerkte keurige kapiteelen, die men in een der binnenhoven, het *Cour ovale*, aantreft; de naauwkeurige bouworde van eenige naboetsingen van de monumenten der Ouden, en welbewaard beeldhouwwerk, hetwelk men aan JEAN GOUJON verschuldigd is, herinneren ons aan die roemruchte tijden, toen de groote herschepping van het *Europesche* genie zich deed kennen door een' geheelen terugkeer tot de studie der klassische oudheid. Het onderscheidend kenmerk van het herleven der kunsten is terugwerking in de wetenschap; verder in de kunst, en bijgevolg eene geheele omwenteling in de denkbeelden en zeden, — deze groote metamorphose schijnt in een gedeelte der architectuur van het paleis *Fontainebleau* te leven.

De Geschiedenis van het kasteel *Fontainebleau* is zoo naauw aan die van *Frankrijk* verbonden, dat elke plaats van dit zeusachtig gebouw eene herinnering opwekt en eene gedenkwaardige gebeurtenis terugroept. Hier heeft de beitel van den kunstenaar in het graauwe hardsteen de strenge eenvoudigheid van het feodale Koningschap afgedrukt; daar heeft het keurig penseel van PRIMATICCIO de ridderlijke dapperheid van FRANS I en den minnehandel van HENDRIK II afgemaald; DIANA DE POITIERS, GABRIËLLE, HENDRIK IV, SULLY, LODEWIJK XIII en RICHELIEU, LODEWIJK XIV en COLBERT worden ons bij elken voetstap herinnerd. De rijke stoffering der zalen van dit paleis doet aan de pracht van het Keizerlijke hof denken, en getuigt van de alles verblindende, maar op losse grondslag gevestigde en kortstondige grootheid van hem, die een ALEXANDER, wilde zijn, en dien men NAPOLEON *de Groote* noemde — en er tevens de sporen van de wisselvalligheid der fortuin en het wankelende van aardsche grootheid en magt achterliet. Alle herinneringen vloeijen hier zamen en mengen zich ineen. Niet ver van het verblijf des Pausen, in een afgezonderd hoekje, is het verblijf van Mad. DE MAINTENON, die de eenzaamheid zocht, ja zelfs de helderheid des hemels ontvlood. Binnen deze muren zetelden Liefde en Poëzij, en werden huwelijken van magtigen der aarde voltrokken; aan deze muren kleeft bloed, het bloed van MONALDESCHI, door CHRISTINA van *Zweden* vergoten; hier hadden prachtige feesten plaats; in gindsch binnenhof ridderkampen en tournooijen. Vergeefs zult gij er een hoekje

Digitized by Google

willen zoeken, welks zoldering niet eenmaal een gekroond of ontkroond hoofd onder zich had; een bed, dat niet eenmaal een huwelijks- of een doodbed was. Hoogheid en laagheid, geluk en ongeluk des menschen, woonden meermalen binnen dit majestueuze kunstgewrocht.

FRANS I en NAPOLEON BONAPARTE zijn de eigenlijke meesters van het paleis *Fontainebleau*. De schimmen van deze twee gebieders vertoonen zich het menigvuldigst aan onze verbeelding. Zij dwalen rond in de binnenhoven, in de galerijen, in de duizend stille, stomme kamers; overal ontmoetten zij, nog kort geleden, de jammerlijke sporen van verval, verwoesting, puinhoopen der gewrochten, op hun bevel door Genien daargesteld. Het slot begon sedert jaren rang onder de vertegenwoordigers van vergankelijkheid en broosheid, van ruïnes te nemen: de muren zakten ineen; de zolderingen verdwenen in brokken en lappen; de wapenschilden van zoo vele Koningen waren in het harde arduin zoo dikwijls uitgeschrapt, uitgehakt, hersteld en weder uitgehakt, dat de staalharde steen aan het daglicht doorgang begon te verleenen; woest en wild had men de Arenden, de Salamanders, de Lelien vernietigd, zinnebeelden in brokken geslagen, naamcijfers vermiukt en vernield; onmogelijk werd het, onder al deze jammerlijke verwoestingen, iets meer te bervinden dan muren zonder naam, galerijen zonder herinneringen, zalen zonder eer, altaren zonder wierook, lijsten zonder schilderstuk; dan troonen, die, vermolmd, veeleer woningen der wormen, dan zetels van magtige heerschers, schenen. De schimmen der oude meesters van *Fontainebleau* wandelden droevig onder deze betreurenswaardige puinhoopen rond, en, naar mate jaren zich op jaren stapelden, hoopte de eene puinhoop zich ook op den anderen.

Dan, alles begint thans weder uit het stof des ouderdoms en der verwaarloozing te herrijzen. Kunstenaars en werklieden zijn overal bezig; de wankelende fondamenten herkrijgen derzelver vastheid en kracht; de trappen, die als trotsche amphitheaters voor u liggen, en als verpliet schenen door de spoedig daarheen vliedende grootheden, die hen betraden, rusten weder hecht en stevig op zuilen en bogen; de ter aarde geworpene standbeelden staan weder op derzelver voetstukken; de afbeeldsels vullen de ledige lijsten; de kalk der zalen vervliegt als stof onder de hand, den puimsteen, den winddoek van kunstenaar en handwerker, en van achter de

Digitized by Google

onedele laag treden de meesterstukken van drie Eeuwen weder te voorschijn; zolderingen en muren worden weder bezield; de dennenhouten deur heeft plaats gemaakt voor die, welke uit den stevigen eik gezaagd werd; het veelkleurig behangselpapier staat de plaats aan het historieel schilderij af; troonen en meubelen herkrijgen fluweel en goud, en de wormen moeten hunne prooi afstaan; het *Gothisch* glaswerk verschijnt weder in de vensters; de minste bijzonderheden en kleinigheden van het fijne beeldhouwwerk, dat het hout in een meesterstuk, den harden steen in kantwerk, het marmer in helden en schoone vrouwen herschiep, vindt men hernieuwd weder, herschapen met de naauwkeurigheid en het taai geduld, eenen oudheidkundigen waardig; het mozaïk vertoont zich weder even jeugdig, even schitterend; overal, van boven tot beneden aan deze kolossale muren, strekte zich dezelfde herstellende hand uit; goud, kleuren, marmer, arduin, ivoor, zilver, fluweel zien wij weder.

En wie bragt het reeds voltooide, en brengt nog voortdurend het aangevangen, maar nog onnoemelijke inspanning en kosten vereischende, half voltooide werk tot stand? Wie riep de galerijen van FRANS I, zijne wapenschilden, Salamanders weder in het aanzijn terug? Wie gaf weêr luister aan het *Cour du Cheval blanc* en den majestueuzen trap, dien LEMERCIER bouwde, en die aan LODEWIJK XIII 100,000 kroonen kostte, — den trap, dien NAPOLEON den 20 April 1814 voor het laatst als Keizer betrad? — Het is LODEWIJK PHILIPS! Noch vreezende voor de herinnering aan den geduchten Arend, noch voor de kleuren der groote Armée, gaf hij aan de kunstenaars, die het werk volbrengen, het volgende bevel: „Herstel het *Fontainebleau* van FRANS „I, van HENDRIK II, van HENDRIK IV, van NAPO„LEON, en geef aan de meesterstukken van schilderkunst, „die het penseel van PRIMATICCIO schiep, het leven te„rug, met behoud van compositie en karakter!" Als Hertog van *Orleans* hoorde men hem dikwijls de verwaarloozing bejammeren, die *Fontainebleau* onderging, en verklaren, dat hem niets te kostbaar zou zijn, indien zulk een goed hem toebehoorde, om het deszelfs eersten glans, met een streng behoud van deszelfs eerste karakter, te hergeven; en als Koning heeft hij woord gehouden. Honderde handen werken aan de herstelling en verfraaijing: bouwkunstenaars, beeldhouwers, schilders van den eersten rang besturen dezelve.

Digitized by Google

Voorwaar eene ſchoone en groote taak, die LODEWIJK PHILIPS op zich nam, puinhoopen, die vóór weinige jaren toegang aan den ſnerpenden noordewind gaven, op nieuw, en even als zij vóór honderde jaren waren, in een prachtig paleis, de grootſte Koningen waardig, te herſcheppen; alzoo meer te haken naar den titel van herſteller, dan naar dien van ſchepper; meer trotsch er op te zijn, om een kasteel voor geheele verdelging te beſchutten, dan een nieuw op te rigten, en te ſterven terwijl het nog niet voltooid is. Al die pracht en weelde, al die grootſche ondernemingen, al die grilligheden, al die Koninklijke uitgaven van drie Eeuwen te doen herleven; van alles partij te trekken, en aldus eene grootſcher uitkomst te erlangen, dan die, waardoor immer het werk der grootſte bouwmeesters bekroond werd; — die taak niet te beperken bij een enkel monument, maar gelijktijdig aan de kolom op de *Place Vendôme* NAPOLEON, aan *Verſailles* LODEWIJK XIV te hergeven; de *Louvre* en de *Arc de Triomphe de l'Étoile* te voltooijen, en wat niet al meer! „En al die ongeloofelijke inſpanningen, die grootſche plannen," zegt een geestig *Fransch* Schrijver, „ten uitvoer te brengen in het midden van ſtaatkundige partijen, die telkens botſen; gedurende het volksoproer en den burgeroorlog, omringd door telkens wederkeerende wanorden; blootgeſteld aan den dolk en het pistoolſchot van den moordenaar, — dat mag men *willen* en *kunnen* heeten!"

Wij treden thans in eene uitgeſtrekte zaal, van boven tot beneden met ſchilderijen van PRIMATICCIO bedekt; zij heet: *Galerij van* HENDRIK II; en hier laat ik een' ander', in wiens woorden ik mijne gewaarwordingen, welſprekend uitgedrukt, wedervond, verhalen: „Hier zou de meest doelmatige beſchrijving haar doel miſſen. De grootſte meesters in de kunst, om met woorden leven, beweging, vuur en kleur aan de voorwerpen mede te deelen, zouden zich hier gewonnen geven. Want, denkt er aan, wij ſpreken over eene wijde, grootſche zaal, welker muren, zolder, deuren van boven tot onder met ſchilderſtukken zijn bedekt; van den grooten kunſtenaar, die zelfs in de ſchoonſte Eeuw der ſchoone kunſten geene mededingers had. PRIMATICCIO, de waardige leerling van JULIUS ROMANUS, werd, nog zeer jong zijnde, door den Hertog van *Mantua* aan FRANS I aanbevolen, van wien de Koning een' ſchilder had gevraagd voor zijn kasteel van *Fontainebleau*. De groote kunſtenaar

Digitized by Google

komt; hem volgen een aantal ſtandbeelden en antieke marmeren kunſtſtukken; toen ving hij de taak, hem opgedragen, aan; eene taak, welker volbrenging het werk van geheel zijn leven was. PRIMATICCIO arbeidde aan *Fontainebleau* gedurende drie regeringen, van FRANS I, van HENDRIK II en FRANS II. Hij was de bouwkunſtenaar, de ſchilder, de beeldhouwer van hetzelve. Deze fijne ſtandbeeldjes, welker ſierlijkheid en vorm wedijveren met het uitvoerige der bewerking, zijn van PRIMATICCIO; deze meubelen, die ſonteintjes, dat goud- en zilverwerk, van PRIMATICCIO; overal op deze muren heeft hij ſporen van zijn genie gelaten. Een leger van beeldjes en figuurtjes wierp hij daarheen, en geen enkele derzelven gelijkt op een ander, en geen enkele dier herderlijke of krijgshaftige, fabelachtige of hiſtoriſche perſonaadjen heeft denzelfden ſtand; maar altijd is hier dezelfde edelheid, dezelfde gracieuze wijze van ſcheppen. Geest, genie, vinding, kleur, vorm, bevalligheid, handigheid, ſtoutheid; al de middelen der *Florentijnſche* ſchool waren naauwelijks toereikend voor dezen langdurigen arbeid." — Nietig ſchijn ik mijzelven toe midden in die galerij, omringd door PRIMATICCIO; de Geſchiedenis van HERCULES door PRIMATICCIO voor mij! — Maar, hoorde ik niet zeggen, dat al die meesterſtukken verloren, vernietigd, bedorven waren, en dat reeds omtrent 200 jaren geleden een groot ſchilder verklaarde, dat de herſtelling derzelven onmogelijk was? En toch ik zie dezelve; PRIMATICCIO heerscht hier als meester; ik zie hem hier en daar met al zijn' zwier, in al zijne kracht; hij herleeft, en is als van verre gekomen; van uit eene dikke ſtof- en kalklaag, van uit eenen afgrond verſcheen hij weder! Al dat ſchilderwerk, hetwelk, door een ongeloofelijk wonder van vlijt, geduld, ſcherpzinnigheid, vasten wil en moed, hervonden werd, had de Tijd in de eerſte plaats met zijne vleugels uitgewischt; toen overdekte de metſelaar en ſtukadoor deze half uitgewischte maar toch edele kleur met kalk, pleister en mortel; de veelkleurige en prachtige behangſels van het Keizerrijk werden alverder op dien kalk gelijmd en geplakt; en de Tijd, even onverbiddelijk als de menſchen, ging voort, de nog flaauwe ſporen van zoo veel genie, onder kalk, pleister, vernis, gebloemd papier verborgen, verder te vernietigen. En nu! hoe ſterk uitgewischt, hoe ook verborgen, toch is thans het werk van PRIMATICCIO hervonden. Een bekwaam ſchilder, naau-

Digitized by Google

welijks voorgelicht door eenige onzekere omtrekken, heeft de flaauwe ſporen van zoo veel genialiteit gevolgd; het wonderwerk is in deze zaal van boven tot beneden geheel volbragt. Het Leven van HERCULES komt van uit dezen muur te voorſchijn als een bas-relief; de grond is van kostbaar hout; de zolder omgeven van goud, hetwelk kunst omvat; rondom de venſters het werk van PRIMATICCIO, boven de deuren PRIMATICCIO, overal en altijd PRIMATICCIO!

Thans zijn wij in een ander vertrek; het is de *Troonzaal*. Ik weet niet, wat ik al gevoelde bij het zien des troons en des fluweels, waarmede hij omhangen is: dat fluweel werd beurtelings geſtikt met leliën, toen het gezag BOURBON heette; met bijen, toen het zich NAPOLEON noemde; daarna weder met leliën, om ze op nieuw te verliezen, en het emblema des Burgerkonings te ontvangen. Wilt gij een ſterk contrast, Lezers? Verbeeldt u dan den beheerſcher van bijna geheel *Europa*, NAPOLEON, nog kort geleden op dien troon gezeten, omringd van honderden zijner grooten, en *Europa* door een nieuw bevel in zijne ijzeren vuist knellende, of naar willekeur het eenige oogenblikken meer gerust doende adem ſcheppen. Een geringe afſtand was er tusſchen dien troon en de kleine tafel, voor welke ik u thans in een ander, kleiner vertrek geleide, en op welke NAPOLEON zijnen afſtand van den *Franſchen* troon ſchreef en teekende. In deze kamer, het kabinet van den tegenwoordigen Koning, maakten zich de ontzettendſte gemoedsbewegingen van NAPOLEON meester, toen hij, bij het bemagtigen van *Parijs* door de Geallieerde Mogendheden, zich naar *Fontainebleau* teruggetrokken had. Wat moet er wel niet in de ziel van den Keizer der *Franſchen* zijn omgegaan, toen hij de verklaring teekende: „Getrouw aan zijnen eed, verklaart de Keizer, dat hij „voor zich en zijne kinderen van de troonen van *Frankrijk* „en *Italië* afſtand doet, en dat er geene opoffering, zelfs „die van zijn leven, beſtaat, welke hij niet gereed is aan „het heil van *Frankrijk* te brengen." De tafel, op welke hij dezen afſtand teekende, heeft nog den diepen en met kracht bewerkten ſteek van het pennemes behouden, dien de exbeheerſcher der wereld, even als een ſtervende leeuw met zijne verſmaakten klaauw, haar toebragt. Den 20 April 1814 trad NAPOLEON uit dit vertrek, zijne ſchreden rigtende naar den trotſchen trap van LEMERCIER. Op de groote

Digitized by Google

plaats, het *Cour du Cheval blanc*, ſtond de oude Garde der groote Armée onbewegelijk, ſtom, hare tranen verbergende, geſchaard. Die oude Garde, wier naam alleen hoofdſteden deed ſidderen, vocht op alle ſlagvelden der wereld; zij was de eerſte, met rook, vuur en kogels omringd, te *Arcola*, te *Aboukir*, te *Marengo*; zij beſtond uit de ſoldaten van *Austerlitz*, *Jena*, *Friedland*, *Madrid*, *Wagram*, *Moskou*; en, na zoo vele gevaren en roem, hield zij thans, overwonnen en verſtrooid, op deze plaats ſtand. In dit paleis, nog achter gindſche groote deuren verborgen, bevindt zich NAPOLEON, de Keizer, gepijnigd en gefolterd door de zware ſchokken der fortuin. Te vergeefs bood hij weêrſtand aan het verbonden *Europa*; de Keizerlijke Arend, onder *Moskou's* hemel doodelijk gewond, had naauwelijks krachts genoeg, om onder dien van *Fontainebleau* te komen ſterven. Het oogenblik nadert, waarin de Man des Oorlogs den degen, die zoo zwaar in de balans der wereld woog, zelf zal nederleggen. De poort bovenaan den trap wordt geopend; een man daalt af; fier ziet hij nog om zich heen; zijn gang is nog ſtout en zeker; gemoedsbewegingen leest men op zijn gelaat; de grijze jas omgeeft zijne geſtalte; in de hand draagt hij den hoed *du petit Caporal*. Eene enkele maand van ongeluk had hem meer vergrijsd dan tien veldſlagen; maar zijne oude ſoldaten vonden hem groot in zijn ongeluk; zij waren tot in hun binnenſte geroerd. De arme helden begrepen niet, waarom zij en de Keizer ſcheiden moesten; *zij*, de groote Armée; *hij*, de Keizer! Met gebogen hoofd lieten zij hunne tranen vloeijen. NAPOLEON reikt de hand aan eenige getrouw gebleevene Generaals, die hem te gemoet gaan, en rigt zijne voetſtappen naar de oude krijgers. Eene doodſche ſtilte heerscht; eene welbekende ſtem doet zich hooren: „ Soldaten der ou„ de Garde! ik zeg u vaarwel! Sedert twintig jaren vond „ ik u ſteeds op den weg van roem en eer. Gij hebt nim„ mer opgehouden modellen van dapperheid en getrouwheid „ te zijn. Met mannen zoo als gij ware onze zaak niet ver„ loren; maar een burgeroorlog zou ontſtaan en *Frankrijk* „ ongelukkig worden. Ik offerde al mijne belangen aan die „ van het vaderland. Ik ga; maar gij, gaat voort met *Frank„ rijk* trouw te dienen; deszelfs geluk was mijne eenigſte ge„ dachte, het zal altijd het voorwerp mijner wenſchen zijn. „ Beklaagt mij niet! Indien ik al beſloot mijzelven te over„ leven, was zulks alleen om nog dienstbaar aan uwen roem

Digitized by Google

„ te zijn. Ik wil de groote dingen schrijven, die wij te za-
„ men volvoerden. Vaartwel, mijne kinderen! U allen wil-
„ de ik wel aan mijn hart drukken; laat mij dit ten minste
„ uw vaandel doen!" Toen grijpt de Generaal PETIT den Arend, en treedt snel naar den Keizer. NAPOLEON ontvangt hem in zijne armen en kust den standaard. De soldaten weenen. NAPOLEON is diep geroerd; maar met vaste stem herneemt hij: „ Kameraden, nogmaals vaartwel! Dat deze
„ kus in uwe harten overga!" Hij rukt zich los uit de groep, die hem omgeeft, werpt zich in het rijtuig, en is weldra verdwenen. (*)

Terwijl alles in het kasteel *Fontainebleau* grootsch en Koninklijk is, laten de tuinen, die het onmiddellijk omringen, evenmin iets te wenschen over; — prieelen, grotten, vijvers, fonteinen, standbeelden, dreven, parken, alléën, alles is majesteit en grootheid. LE NOTRE is hier de schepper. Zijne verbeelding, zijn vindingrijke geest begreep in een' oogopslag, in welke wandeldreef of allée een gedenkteeken den meesten indruk, de meeste verrassing zou daarstellen; welke massa van groen gebladerte als eene nis of een praalboog over het strenge of zwierige voorhoofd van een standbeeld zich moest ronden; welke gordel van geboomte het meest paste tot het omgeven van een' vijver, fontein of waterval. LE NOTRE stelde eene kunst daar, die het midden houdt tusschen schilderkunst, bouwkunst en horticultuur. Hij deed, op alle denkbare en altijd geniale wijze, nu eens door zachte ineensmelting, dan weder door sterke contrasten, bladeren en bloemen, water, takken, marmer elkander ontmoeten, om schaduw, stilte, frischheid, eenzaamheid, en met de bestemming der plaatsen overeenkomende indrukken te verkrijgen; plaatsen, wier beteekenis door de mythologische fantasie der Koningen en Vorstinnen bepaald werd. Altijd bereikte hij den trap van geheimzinnigheid, dien deze of gene wandeling

(*) Redacteur, die geene ware *grootheid* van *goedheid* vermag te scheiden, vereenigt zich geenszins met dit tafereel van den Man des Bloeds, en ziet in dit ganesche affscheidstooneel, hoe zielroerend door vele *Fransche* Schrijvers geschilderd, niets, dan eene staatkundige pantomime, of, nog waarschijnlijker, eene bloote fictie, daar geene enkele daad van den Geweldenaar bekend is, die van waar, menschelijk gevoel getuigt.

Digitized by Google

of rustplaats vereischte. DIANA, APOLLO, NEPTUNUS zijn omgeven met geboomte en groen, hetwelk in treffende harmonie met deze Olimpische Godheden is. LE NOTRE was met zijne boomen, wat LE BRUN was met de schilderkunst, CORNEILLE met de poëzij, MANSART met zijne gedenkteekenen, LODEWIJK XIV met het Koningschap; dat wil zeggen, groot, heroïsch. Men gevoelt zich magtig, men wandelt als Koning onder het lommer van LE NOTRE: zijne kunstige rotsen, zijne schelpgebouwen met honderde mondjes, waaruit het water als kristal pijlsnel voortspuit, of in kabbelende golfjes nedervloeit; zijne fonteinen, uit welker toppunt het water als kokende opbruist, als een waterval nederploft, of als een pareldauw zich verspreidt; de krullende bladermassa's, de als urnen opgetrokkene bosschaadjen, de koepels van groen, wier glad gewelf door geen enkel uitstekend blaadje verbroken wordt, treffen en verbazen ons. Maar meer treffend, dan het werk van LE NOTRE, is het werk der Natuur, is *Fontainebleau's* woud. Het beslaat eene uitgestrektheid van omtrent tweeëndertigduizend achthonderd zevenenzeventig morgens land. Rotsen en groen, woestheid en wanorde vertegenwoordigen op vele plaatsen den Chaos. Wild zijn de reusachtige steenen op elkander gestapeld; zij schijnen ontstaan door de vernietiging van eene planeet, welker brokken uit den Hemel in een' rotsenregen nedervielen, of door eene Hel werden uitgebraakt. Dat bosch moet men in den vroegen morgen bezoeken, als de vogel tjilpt en zingt, als de zon begint te straalen, wanneer alle gezigtpunten zich als tot in het oneindige voor uwe blikken openen, wanneer al die rotsen, onder Eeuwen-oude boomen op elkander gehoopt, duizend fantastische vormen aannemen, en aan het woud het aanzien geven der vlakte, waarop de *Titans* tegen den Hemel vochten. Hier ziet men diepe holen; daar kleine voetpaden, die zachtkens in de schaduw kronkelen en met welig gras omzoomd zijn; ginds valt een waterpareldrop murmelend langs een' puntigen steen. Duizend zonderlinge vormen, zoo als er na den Zondvloed, toen het water vrij en ongehinderd al de dingen der schepping kon misvormen, vele op de aarde moeten geweest zijn, ontmoeten wij bij elken voetstap. Overal ontwaart men nieuwigheden, die echter, zoo oud als de wereld, een' magtigen indruk op ons maken. In dit stoute werk der Natuur ligt het kasteel *Fontainebleau*. Te midden van deze wonderlijke op-

Digitized by Google

eenstapeling van rotsen, van groen, van oude eiken, waarvan sommige wellig reeds bestonden toen LODEWYK *de Heilige*, CHARLEMAGNE of CLOVIS regeerden; in het dikke gebladerte langs de zandwegen, op de bijna ongenaakbare hoogten, waar rotspunt op kloof en kloof op rotspunt volgen; in de diepte dier gewelven en holen; op den top dier natuurpaleizen; langs de boorden der *Seine*, of in de verte haren stroom gadeslaande; in het lommer der pijnboomen, der dennen, der olmen, der eiken, — overal zijn plekken, door Koningen beroemd, door Vorstinnen bezocht, door poëten bezongen, door schilders op het doek gebragt, of door legenden vermaard geworden.

Er bestaat zekere kunst en wijze om het woud te doorkruisen, evenzeer noodig als die voor het kasteel; zonder haar is alles toeval en verwarring. Van de rots *la Table du Roi* moet men zich rigten naar de vallei *de la Solle*; van de rots *St. Germain* naar de *Marre aux Evées*, de *Gorge aux Loups*, de *Carrefour de Bellevue*. Onder deze verhevene natuurpracht, omgeven en bedekt met schoon lommer, is de *Gorge de Franchard* de meest indrukmakende en wild-trotsche plaats onder al deze schilderachtige gedeelten. Daar verhaalt de gids u legenden van Heiligen, geschiedenissen van roovers en moordenaars, en op den top van het steenen gevaarte ziet gij de puinhoopen van een Eeuwen-heugend klooster. — Meermalen hoorden wij met een heilig ontzag de ratelende slagen des donders; maar nimmer was dat ratelen en schokken en botsen, in spleten en holen opgenomen en teruggekaatst, zoo vreeselijk schoon, dan toen de drie vrienden, door een onweder overvallen, de rotssteenen van *Franchard* beklommen. De Natuur scheen eene nieuwe omwenteling in die steenen te willen bewerken, en van onder den grond schenen schrikkelijke stemmen, hol en akelig, dat opzet toe te juichen. Die stemmen waren honderden echo's der donderslagen. — „Mijn God, wat is dat schoon!" riepen twee der vrienden uit; en den schilder, als uit eene stomme verrukking ontwakende, vloeiden de verzen van FEITH van de lippen:

. . . . . .

Natuur, in woeste pracht, lacht ons hier huivrend aan.
Hoe fel de donder woedt, de noodorkanen stormen,
Hier zal zij RUISCHDAALS, hier SALVATOR ROSA'S vormen!

Rotterdam. H. A. SCHREUDER.

Digitized by Google

DE BIER- EN JENEVERHUIZEN TE LONDEN.

Het kerkhof, op hetwelk de doodgravers in *Hamlet* hun bedrijf uitoefenden, kan niet gelegen geweest zijn in de nabijheid van een jenever-paleis; ware dit zoo, zij zouden geene reden gehad hebben om te klagen over *gebrek aan nering.*

Some inscriptions on the outside of a gin-temple, intended as invitations to go inside: „Splendid ale, three pence per pot." — „Take no man's word; taste and judge for yourselves!" — „Unadulterated, unequalled; boy, try and compare!" — „Stop! only think: three pence per pot!" — „The cheapest, most brilliant and the best liquors in London." — „Superlative cordial gin."

The great Metropolis.

De *Engelsche* natie, vooral de mindere, met handarbeid bezige volkklasse, is ten allen tijde den drank zeer toegedaan en deswege berucht geweest. In de hoogere rangen is deze neiging gedurende de laatste twintig of dertig jaren aanmerkelijk verminderd; maar onder de lagere neemt zij van dag tot dag nog gedurig meer de overhand, niettegenstaande het Parlement, de Tijdschriften, de Kanselredenaars en de Matigheidsgezelschappen daartegen ijveren, en steeds naar middelen trachten, om dezen, voor het algemeene welzijn, de zedelijkheid en de gezondheid evenzeer nadeeligen, hartstogt te keer te gaan. De volgende, nopens het getal der *Londensche* ale- (bier), gin- (jenever) en soortgelijke huizen, als ook nopens het verbruik van sterken drank en van bier, sedert de vorige eeuw verzamelde statistische opgaven, zullen misschien niet onbelangrijk voorkomen; zij verdienen in aanmerking genomen te worden, zoo uit het oogpunt van het handelsverkeer, en van den zedelijken toestand der inwoners van *Grootbritannies* hoofdstad, als uit dat van hun materiéle welwezen.

Honderd jaren geleden bestonden er te *Londen* driemaal meer

Digitized by Google

herbergen en kroegen (*public-houses*) dan tegenwoordig, hoezeer destijds de ſtad ſlechts ruim een derde deel der inwoners bevatte, welke er thans geteld worden. Uit een register van het jaar 1736 blijkt, dat er te dien tijde te *Londen* 207 eigenlijke herbergen, 447 wijn-, 551 koffijhuizen, 5975 bier- en 8659 brandewijn-kroegen aanwezig waren, hetgeen een geheel van 15,839, zoo herbergen als kroegen, over 630,000 inwoners geeft. Tevens wordt berigt, dat destijds, het eene jaar door het andere gerekend, zeven millioenen gallons (elke gallon houdt ongeveer acht pinten) ſterken drank 's jaars in de hoofdſtad verbruikt werden. In het jaar 1835 bedroeg de bevolking van *Londen* 1,776,500 zielen, en het getal der *public-houses* was iets boven de 5000. Derhalve zou, daar vroeger, naar evenredigheid, negenmaal meer huizen van die ſoort, dan thans, geopend waren, hieruit het gevolg getrokken kunnen worden, dat het verbruik van geeſtrijke dranken in dezelfde verhouding verminderd en de *Londeners* matiger geworden waren. Het tegenwoordige geſlacht, met dat van dien tijd vergeleken, is dit dan ook werkelijk; want toenmaals was de onmatigheid en dronkenſchap zoo erg, dat zij eenen merkbaren invloed op de volksgezondheid oefende, en het getal der ſterfgevallen dat der geboorten aanzienlijk overtrof, zoo zelfs, dat, volgens de, wel is waar toen vrij onvolkomene, kerkregisters, jaarlijks over twintig menſchen een ſterfgeval te rekenen was. Dit overmatig gebruik van ſterken drank was voornamelijk te weeg gebragt geworden door het intrekken eener wet, die vijf Eng. ſchellingen inkomende regten op het gallon brandewijn gelegd had, en met welker intrekking men bedoelde den ſluikhandel te doen ophouden, die op eene ſchrikbarende wijs was toegenomen; want in dien tijd, 1733, werd bijna alle brandewijn in *Engeland* van buiten ingevoerd en ſlechts weinig binnenslands geſtookt.

De onmatigheid had onder alle klaſſen een zoo hoogen trap bereikt, dat menſchenvrienden, regters en regering tuſſchenbeiden moesten komen. Wij lezen in het verſlag eener Parlementszitting van het Hoogerhuis, van het jaar 1736, hoe Lord CARTERET en Lord CHOLMONDELY zich beklagen, in alle ſtraten en ſtegen menſchen van beide kunne gezien te hebben, die op eene beestachtige wijs beſchonken waren; en de Biſſchop van *Salisbury* merkte aan, dat, kort te voren, er voor kroegen uithangborden geplaatst waren,

Digitized by Google

op welke met gouden letters te lezen ſtond: „Hier kan men zich voor een' ſtuiver dronken drinken, ſmoordronken voor twee, en versch ſtroo heeft men op den koop toe." En deze huizen, voegde de Biſschop er bij, zijn dag en nacht vol gasten, van welke velen de gratis geleverde legerſtede gebruiken, om hunnen roes uit te ſlapen, en dan terſtond bij de hand te zijn, om zich van voren af aan weder dronken te drinken. Het kwart gin (jenever, de ſterke drank, waaraan in *Engeland* ieder man, vrouw en kind, de voorkeur geeft) kostte toenmaals, ten gevolge van den volkomen vrijdom van belasting, ſlechts zes Eng. ſtuivers; doch de Parlementsakte van dat jaar deed den prijs aanmerkelijk ſtijgen, want, te rekenen van 1736, moest voor ieder gallon ſterken drank twintig Eng. ſchellingen, en voor het verlof, om drank te mogen ſchenken, jaarlijks vijftig pond ſterling betaald worden. Terſtond echter begon ook de ſluikhandel op nieuw; de tolbedienden waren hun leven niet zeker, en zij, die fraude verklikten, werden door het woedende grauw doodgeſlagen. Voor nog ernſtiger opſtanden bedacht, en door de ondervinding geleerd, dat de opgelegde belasting te hoog was, veranderden de beide Huizen, in 1743, de zeven jaren te voren genomene beſluiten, en, al weder van het eene uiterſte in het andere vallende, bepaalden zij het regt van elken gallon ſpiritus op drie ſtuivers, en bevalen allen kasteleins aan, om toch de dronkenſchap niet te bevorderen. In 1751 legden zij eene boete op *openbare dronkenſchap*, en verhoogden weder de belasting op den ſterken drank. Sedert dien tijd, namelijk ſedert het jaar 1751, en voorts tot aan het begin van onze tegenwoordige eeuw, werd, door doelmatige verordeningen, hoogere belasting, betere *policie* en verminderde uitgifte van ſchenk-licenſen, in zoo verre aan de ondeugd der dronkenſchap perk gezet, dat de ſterfte te *Londen* in het jaar 1800 ſlechts één van de veertig bedroeg, zoodat derhalve de inwoners dier hoofdſtad eene dubbel zoo groote waarſchijnlijkheid van levensduur hadden, dan zestig jaren vroeger.

Gedurende het tijdvak, waarin de drinkzucht op het hoogst was, leefde HOGARTH; ſtof en gelegenheid, om het *Engelſche* volk in deszelfs zwakheden en feilen met den geeſel der ſatyre te tuchtigen, kon dien man van genie toenmaals niet ontbreken, en in het midden der vorige eeuw zagen ook de drie bekende prentbladen het licht: *march to Finchley*,

Digitized by Google

Gin-lane en *Beer-ſtreet*. Op de eerſte plaat heeft hij een regement gardes afgebeeld, hetgeen wegens den 1745 in *Schotland* uitgebarſten opſtand derwaarts gezonden werd. Officieren zoo wel, als ſoldaten, waggelen in de grootſte wanorde voort, allen meer of minder onder den invloed van het zoo beminde vergif, den jenever. Het tooneel ſpeelt tuſſchen twee *public-houſes*, het *Kingshead* en *Adam and Eve*, aan den hoek van *Hampſtead-road* en *New-road*. Op het tweede blad, *Gin-lane*, worden de ſlagtoffers der dronkenſchap in doodkisten gelegd, die voor eene kroeg op ſtraat ſtaan. Op het derde moet een podagreus heer in zijn' draagſtoel voor een bierhuis wachten, tot dat zijne dragers, de *chairmen*, een' ſlok genomen hebben. — Het kwaad was omtrent dien tijd zoo erg, dat er, in 1741, tegen 14,057 geboorten, 32,169 ſterfgevallen plaats hadden.

Ongelukkiglijk heeft in de laatſte vijftien jaren de booze geest der dronkenſchap zich weder op nieuw van de lagere klaſſen des *Engelſchen* volks meester gemaakt, en wel inzonderheid van de inwoners der ſtad *Londen*; de gin beheerscht jong en oud, mans en vrouwen, en laatstgemelden toonen voor dit langzame vergif, in deszelfs vermenging met warm water, ſuiker en citroen (*ginwater*), eene bijzondere voorkeus. Wel is waar is het getal der *public-houſes*, vergeleken met vroeger, gering, maar daarentegen zijn de vroegere inrigtingen van dien aard vergroot, verfraaid en vervolkomend; dit laatſte in zoo verre, als men thans in ieder bierhuis ook ſterken drank en ſpijs bekomen kan, gelijk ook in de koffij- en wijnhuizen en in de *brandyſhops*, die menigmaal ook verlof hebben om bier te ſchenken, of het uit de *ale-houſes* in de buurt te laten halen. — Het meerendeel der laatſtelijk, inzonderheid ſedert zes of zeven jaren, zich gevestigd hebbende *public-houſes* ſteekt geweldig af tegen die van den goeden ouden tijd, in welken de ambachtsman, na volbragt dagwerk, een ruatig, gemakkelijk plaatsje bij den haard, benevens eene pint porter en eene pijp tabak, de reiziger nachtverblijf en kost vond: de nieuwere *ale-* en *gin-houſes* hebben meestal ſlechts een *ſtandingroom*, dat is eene grootere of kleinere, prachtiger of eenvoudiger zaal; waarin dikwerf banken noch ſtoelen, nimmer tafels te vinden zijn. De gasten moeten ſtaande hun bier of borrel gebruiken, opdat zij niet te lang vertoeven en voor andere nieuw aankomenden de plaats

Digitized by Google

niet zouden wegnemen. Achter de toonbank (*bar*) ſtaan ſierlijk opgetooide, bijna altijd zeer bevallige, winkelmeiden en onbeſchoofte oppaſſers, die haastig het geld invorderen, en, door middel van eenen druk, uit de op de toonbank geplaatſte pompen, de onderſcheidene ſoorten van bier, of, uit desgelijks aldaar aanwezige kranen, de gevraagde likeurs tappen, en glas op glas, kruik op kruik aan de voor de toonbank ſtaande, gretige en zich verdringende menigte toereiken; eene menigte, uit waggelende mans- en zwaaijende, ſchreeuwende vrouwsperſonen beſtaande, echte beelden van het *Londenſche* gemeen, die men overal en te allen tijde zien kan, 's morgens reeds, eer nog de deuren der *public-houſes* geopend worden, hetgeen bij de meeste niet vóór acht ure gebeurt, voorts den geheelen dag door, maar vooral des nachts lang nog na twaalf ure, tot dat eindelijk de kasteleins hun lokaal met geweld ſluiten en de dronkaards naar buiten drijven.

Deze tooneelen herhalen zich het veelvuldigst des zondags, als wanneer, gedurende den ochtend- en middag-kerktijd, alle winkels en kroegen geſloten moeten zijn, en het volk vervolgens, na verſcheidene uren eene ongewone ontbering geleden te hebben, en zoo het nog iets van het loon der vorige week heeft overgehouden, met onſtuimigheid, niet zelden met geweld, in de bierhuizen ſtormt, om den zoo vervelenden zondag te dooden. Gedurende dien zondag gaat het ondertuſſchen nog tamelijk toe, omdat alsdan elke luide aan den dag legging van vreugde, gezang, geſchreeuw, ſpel enz. door de wet bij boete verboden is; maar met den laatſten ſlag van het laatſte uur des treurigen zondags begint de blaauwmaandag, dien de *Engelſchen* op hunne wijze, dat is als redeloos vee, gewoon zijn te vieren. Alsdan zijn alle kroegen vol en alle gasten dronken; nog des maandags middags vindt men in en voor de bierhuizen ſmoordronkene mans, vrouwen, ja kinderen; het meest zijn het vrouwen, die, vol van het liefelijke ginwater, door hare zelven met moeite op de been blijvende mans of bekenden naar huis, of ook wel door *conſtables* naar het naaste policie-bureau geſleept worden. Dronkenſchap wordt eerst dán volgens de wet, en wel met eene boete van vijf ſchellingen, geſtraft, wanneer de beſchonkene op den grond valt; zoo lang hij zich nog overeind kan houden, mag hij ſchreeuwen en kijven; in dezen toeſtand heeft geen *conſtable* regt over hem; eerst wanneer hij ter aarde

Digitized by Google

zinkt, valt hij onder de magt der policie en onder de ſtraf der wet.

Het is inderdaad nog de vraag, of het in de tijden, toen men zich voor één' ſtuiver dronken en voor twee ſmoordronken kon drinken, op de ſtraten en in de kroegen van *Londen* erger toeging, dan tegenwoordig. Geene natie, hiervan ben ik overtuigd, heeft zoo veel overhelling tot dronkenſchap en onmatigheid als de *Engelſche*, maar geene bezit ook in die mate de middelen, om aan deze neiging te voldoen, en nergens is dit den dronkaard gemakkelijker, meer *comfortable* gemaakt, dan in *Engeland*, en vooral te *Londen*. In plaats van de oude, duistere en enge kroegen, zijn er thans bierhuizen opgerigt, die naar paleizen gelijken, en dagelijks rijzen er nieuwe, welke de vorigen al gedurig in pracht overtreffen. Aan derzelver verſiering is alles in overvloed te koste gelegd, wat kunst, weelde en geld vermogen; hier gelijkt het inwendige van een *ale-houſe* naar eene *Griekſche*, daar naar eene *Italiaanſche* prachtzaal, nu eens naar een' *Heidenſchen*, dan naar een' *Gothiſchen* tempel; koepeldaken en bontgeſchilderde venſters, menigmaal met zijden ſtoffen behangen, werpen een tooverachtig licht op de benedenruimte, die aan BAGCHUS en aan CERES gewijd is; de deuren zijn van kunſtig beeldſnijwerk, met bronzen garnituur, dikwerf met rijk vergulde lijsten en ſieraden, voorzien; zuilen dragen het koepelgewelf, of de hooge, met arabesken verſierde, zoldering; ſchilderijen in olieverf en gegraveerde platen, wel is waar menigmaal ook ſlechts gemeene caricaturen, beſlaan de wanden; kroonen van kristal en vergulde brons, kunstrijke lampen en prachtige candelabres, groote ſpiegels, en meubelen van mahoniehout, verſieren het inwendige — en dit alles voor het graauw, en van het zuur verdiende en ligtzinnig verſpilde geld des graauws!

De middelſtand verſchijnt zelden in deze prachtige tempels der ondeugd; in de jeneverpaleizen (*gin-palaces*), met welken naam men deze inrigtingen nu onlangs beſtempeld heeft. De burgerman, wanneer hij buitenshuis zijn glaasje gin of rum, of ook zijne pint ale wil drinken, begeeft zich in minder glansrijke, maar inderdaad fatſoenlijker bierhuizen, in welke voor het meer aanzienlijk gezelſchap een *parlour* met onderſcheidene dagbladen, en voor de mindere klaſſen een *taproom* gevonden wordt. In de laatſte kost de drank iets minder; daarentegen zijn ook hier minder nieuwspapieren,

Digitized by Google

meer morsigheid en slechtere bediening. Behalve in het *parlour* en in de *taproom*, wordt ook aan staande gasten, in de voorste ruimte, bij de *bar* of toonbank, drank uitgereikt, en hier is dan ook de meeste nering, wijl men er het goedkoopst drinkt, een derde deel goedkooper dan in het *parlour*.

Misschien is het niet onbelangrijk, en hier ter plaatse gepast, eenige berigten te laten volgen omtrent de hoeveelheid en hoedanigheid der in *Engeland*, en met name te *Londen*, gefabriceerde, ingevoerde en verbruikte sterke dranken. De invoer van buitenslands en uit de koloniën wordt van jaar tot jaar minder, en daarentegen het verbruik, bijzonder sedert 1823, in welk jaar de belasting aanmerkelijk verminderd is, gedurig sterker. In *Engeland* werden in 1821 aan de tolkantoren aangegeven 969,474 gallons vreemden, dat is van buiten ingevoerden spiritus, 2,166,441 uit de koloniën, en 3,820,015 in het land gestookten; in *Schotland* 84,601 gallons vreemden, 138,189 uit de koloniën, en 2,229,435 inlandschen; in *Ierland* 9,325 gallons vreemden, 19,685 uit de koloniën, en 2,649,170 inlandschen: te zamen 12,036,335 gallons. In 1831, daarentegen, bedroeg de gezamenlijke hoeveelheid aangegeven sterken drank 26,737,593 gallons; waarbij men moet aanmerken, dat de hoeveelheid van het uit de koloniën en het vasteland ingevoerde verminderd, en daarentegen de inlandsche fabricering meer dan tot het dubbele geklommen was. Van dit bedrag werd te *Londen* en in den naasten omtrek ongeveer het vierde deel verbruikt, in het jaar 1825 iets meer dan vijf millioen gallons, en zoo, bij trapswijze vermeerdering, tot 1835, in welk jaar het verbruik tot zeven millioenen steeg! En wierden nog de geestrijke vochten niet vervalscht, bleven zij in de hoedanigheid, waarin de brander dezelve verkoopt, zoo zou misschien derzelver invloed op de gezondheid der verbruikers niet in die mate bedroevend zijn, als thans het geval is; maar juist deze vervalsching, waaraan men ongelukkiglijk maar al te veel ruimte laat, maakt het gebruik zelf reeds, en des te meer het overmatig gebruik, zoo uiterst gevaarlijk. Uit de fabrijken komt de spiritus rein in den handel, want daar houden de agenten het opzigt; maar zoodra hij in de handen der herbergiers geraakt, wordt hij met water aangelengd, maar daarentegen met meestal zeer gevaarlijke stoffen weder aangekeet. Wij hebben hier voornamelijk met gin of jenever te doen; rum, cognac en whisky (te weten van de beste hoedanig-

Digitized by Google

heid, in *Schotland* bereid) worden, in verhouding tot de gin, flechts in geringe hoeveelheid gefleten. Zuivere gin heeft in zichzelve volftrekt niets nadeeligs, ten minfte is niet nadeeliger dan elke andere likeur; maar, aangezet met vitriool-olie, loodfuiker, aluin, terpentijn, falpeter en andere dergelijke ftoffen, wordt hij een wezenlijk vergif, hetwelk onder de bevolking van *Londen* geweldiger vernieling aanregt, dan Cholera en andere volksziekten in ftaat zijn te doen. De gewone gevolgen van het menigvuldig en ftark gin-drinken zijn beroerte, *delirium tremens*, verftandsverlies, waterzucht en leverziekten. Doch niet de gezondheid alleen, maar ook de tijdelijke welvaart des volks wordt door de onzalige, thans weder zoo ftark zich vermeerderende, zucht tot den drank vernield. De verarming der lagere volksklasfen in *Engeland* wordt gedurig algemeener, en dit is het meeste zigtbaar in de hoofdftad. Sedert 1825 vermeerderen, tevens met de fterfte, ginpaleizen en millionairs. Dit doet zich zoo ftark gevoelen, dat gedurende het laatfte bijeenzijn van het Parlement de zaak menigmaal in overweging gekomen, en dringend naar middelen getracht is, om deze fteeds verder om zich grijpende drank-manie te keer te gaan. Wij willen hier, uit een rapport, hetwelk door een in 1834 uit het Lagerhuis gekozen Committé aan het Parlement is voorgelegd, de volgende plaatfen overnemen: „ De ondeugd der dronkenfchap is in de laatfte tijden bij de hoogere en middelbare volksklasfen minder geworden, maar heerscht ftarker dan te voren bij de lagere, en wel in alle drie de Koningrijken, bijzonder in de groote fteden en in de zeehavens; zij breidt zich echter ook onder de landbewoners en akkerlieden uit, en niet alleen tot mans, maar ook tot vrouwen, en zelfs tot kinderen. De voorname oorzaken dezer heillooze neiging zijn de vermindering der belastingen op de ftarke dranken en daaruit gevolgde lagere prijzen derzelven, de vermeerdering der drankwinkels, van welke men er voor elke twintig huisgezinnen één kan tellen, en dan ook nog de gewoonte, om bij alle feesten en plegtigheden, bij koop en verkoop, dronkenmakende vochten in overmaat te gebruiken. Verre het grootfte getal ongelukken van allerlei aard, die bij de land- en zeemagt gebeuren, zeven achtfte deelen van alle ziekten bij dezelve, of ontflag uit de dienst wegens ongefchiktheid daartoe, en negen tienden aller dood- en mindere ftraffen in de dienst, zijn de treurige gevolgen der dronkenfchap, die in de gelederen der land-

Digitized by Google

en zeetroepen meer vernieling aanregt, dan oorlog en gevechten immer vermogten te doen." Ditzelfde bewijst ook de Heer MOORE, die zich ten aanzien der Matigheidsgezelschappen, welke, helaas! zoo weinig gebaat hebben, zeer verdienstelijk gemaakt heeft. Deze menschenvriend levert doorslaande bewijzen van de schrikbarende uitbreiding des kwaads; hij toont, hoe, te gelijk met de vermeerdering der *public-houses*, de misdaden toegenomen zijn (dit geldt van geheel *Engeland*); hoe te *Londen* bijna alle lijfstraffelijke en correctionele misdrijven hunne bron in den drank hebben, en hoe de toestand der mindere volksklassen in het oog loopend erger wordt. Onder anderen vermeldt hij, dat in 1833, te *Londen* alleen, de *City* niet medegerekend, 29,880 aanklagten wegens dronkenschap ingekomen waren; en wij hebben gezien, hoe ver deze toestand gekomen moet zijn, alvorens dezelve naar de wet strafbaar geworden is. Wij merken nog aan, dat het gallon gin tegenwoordig 14 Eng. schellingen (ruim 8 guldens) kost, waarvan 8½ schelling voor de belasting komen. Men mag aannemen, dat de grootere *ale-* of *gin-houses* jaarlijks eene winst doen van omstreeks 2000 pond sterling (*f* 24,000).

Nevens de ontzaggelijke hoeveelheden brandewijn worden, gelijk men weet, in *Engeland* stroomen bier gedronken. De hoofdsoorten daarvan zijn *ale* en *porter: stout*, *gingerbeer* en andere soorten zijn minder gezocht en niet zoo algemeen. Het bier is op zichzelf geenszins schadelijk, gelijk de sterke drank, maar wordt het door de vermenging met verderfelijke stoffen. De ale is, onvervalscht zijnde en matig gebruikt wordende, een gezonde, versterkende en welsmakende drank van ligt gele kleur, helder en zeer sterk; laatstgemelde eigenschap wordt door ouderdom en lang op het vat liggen nog vermeerderd. De *Schotsche* ale is de meest beroemde; die, welke den naam van de *Indische* draagt, wordt mede in *Oud-Engeland* gebrouwen, en draagt waarschijnlijk haren kolonialen naam slechts, omdat zij, uit hoofde van den vervoer naar de *Indiën*, nog sterker gemaakt wordt, dan de gewone. De bestanddeelen der ale zijn mout van tarwe en garst, benevens hop. De mout wordt slechts in de lucht gedroogd, en behoudt de oorspronkelijke kleur van het graan. Porter was vroeger, en is nog heden bij de mindere klassen, de voorname drank. Hij is slechts half zoo duur als de ale, van donkerbruine kleur, ondoorschijnend, bitterachtig en minder dronkenmakend dan de andere soort. Daar zich nu echter

Digitized by Google

een *Engelschman* volstrekt dronken drinken wil, zoo zetten de herbergiers den porter aan met quassia, vitriool, aluin, zout, stroop, spiritus, *coculus-indicus*, spaansche peper, paradijskorrels, enz. en maken hem daardoor almede schadelijk voor de gezondheid, offchoon niet in die mate, als het vloeibare vuurgif, de gin. Die niet aan porter gewoon is, zal, zelfs na weinige pinten, hoofdpijn, en bij voortgezet, niet al te matig gebruik, algemeene zenuwzwakte befpeuren. Wij fpreken van den porter, zoo als die tegenwoordig te *Londen* bijna algemeen gefchonken wordt, en moeten hierbij aanmerken, dat juist te *Londen*, trots verbod en ftraf, bier en brandewijn meer vervalscht worden, dan in de provinciën. Wat echter zou gemakkelijker zijn, dan de zoo fchadelijke vervalfching aller dranken, den wijn en den azijn niet uitgezonderd, te beletten? Hoe ligt is niet, door fcheikundig onderzoek, aluin en vitrioolzuur te ontdekken? Men plaatfe de bier- en borrel-fchenkers onder opzigt, gelijk te *Parijs* de restaurateurs, waar menigmaal geheele ladingen verdacht vleesch door waakzame agenten weggevoerd worden. Kan men daardoor al niet de oudengd der dronkenfchap uitroeijen, zoo vermindert men toch op deze wijs hare fchrikkelijke gevolgen.

BRANDEN IN DE BOSSCHEN VAN AMERIKA, VEROORZAAKT DOOR HET IN BRAND STEKEN DER ZOOGENAAMDE SPAANDERS (*choppings*) OF BEHAKTE BRAAKLANDEN (*chopped fallows*) BIJ HET ONTGINNEN VAN LANDERIJEN.

Onder de prachtigfte tooneelen, waarvan ik immer getuige geweest ben, (zegt een reiziger) is het afbranden van hetgeen de *Amerikaanfche* boschlieden de fpaanders, of ook de nieuwe braaklanden, noemen. Natuurlijk hangt het grootfche en verhevene der vertooning in groote mate af van de ligging, den aard en de uitgeftrektheid dier fpaanderlanden; maar, grooter of kleiner, het blijft fteeds een heerlijk en indrukmakend tooneel. Meer dan twintigmaal ben ik bij verrigtingen van deze foort tegenwoordig geweest, en heb braaklanden van allerlei grootte in brand gezien, van één acre tot boven de tweehonderd; maar ik moet zeggen, de pracht van het fchouwtooneel vermeerdert geenszins in de rede van het getal der acres land, want ik heb niet zelden op een ftuk

Digitized by Google

gronds van tien acres een luisterrijker vuur gezien, dan op andere tijden, wanneer het met hakſel bedekte land vijfmaal uitgeſtrekter was; het ſchitterende der vertooning hangt voornamelijk af van de ſoort van hout, waarmede de grond bedekt is, en van den trap van droogte of ontvlambaarheid op den tijd, wanneer het branden plaats heeft.

Het zal niet ongepast zijn, hier te doen opmerken, dat in de bosſchen van *Amerika* bijna overal eene dikke bedding van bladeren, op verſchillende trappen van verrotting, den grond bedekt, behalve eene ontzettende menigte van dorre houtvezelen en halfvergane takken, zelfs terwijl de boomen nog ſtaande zijn en leven. Daarenboven gebeurt het menigmaal, dat de grond met digt kreupelhout (de *Amerikanen* noemen het *underbrush*) begroeid is. Wanneer nu eene ſtreek boschland der vernieling gewijd is, wordt, alvorens men het zware hout begint te vellen, dit ſtruikbosch neêrgehakt, onder hetwelk alle ſpruiten en jonge boomen begrepen worden, welker ſtammen geene zes (Eng.) duimen over het kruis dik zijn. Nadat dit verrigt is, legt men eerst de bijl aan de volwasſene boomſtammen, zoodat, wanneer de beſtemde tijd daar is, er geen ſtok meer overeind ſtaat, uitgezonderd zoodanige overblijfſels van oude vergane boomen, als de houthakkers oordeelen, dat, bij het afbranden van den grond, geheel verteerd zullen worden; want deze oude ſtammen, hoezeer zij ſoms nog dagen lang branden en gloeijen, verteren geheel, waardoor de moeite van het hakken beſpaard wordt.

Wanneer een boom van behoorlijke grootte geveld ligt, is het eerſte, wat men vervolgens doet, het afhakken van alle takken en twijgen, tot denzelven behoorende, welke, hoe digter zij op den grond liggen, des te vaster en meer ineengedrongen voedſel leveren aan de werking van het vuur. Elke boomſtam wordt vervolgens in ſtukken van tien of vijftien voeten lengte gehakt, waardoor eene overgroote hoeveelheid ſpaanders en kapſel zich onder de dorre bladeren en takken vermengt. Somtijds worden de boomen geveld, wanneer zij in het volle blad ſtaan, hetwelk, droog geworden, de ontvlambaarheid van het af te brandene nog vermeerdert; doch dit is niet het gewone geval, en het maakt ook geen groot onderſcheid; want heeft men het jaargetijde afgewacht, waarin het blad van zelf op den grond valt, zoo vindt men het droog en brandbaar op de oppervlakte.

Deze afbranding van den grond heeft gewoonlijk in het

Digitized by Google

droogſte gedeelte van den zomer plaats; offchoon het in geenen deele iets ongewoons is, dat men de planters eener nieuwe nederzetting hunne boschlanden in het voorjaar ziet afbranden. Er is echter van het afbranden in de lente meer gevaar te vreezen, dan in den zomer; want is het weder, en zijn dus ook de bosſchen, bijzonder droog, zoo wordt het, wanneer eenmaal het vuur zich aan de laag drooge bladeren, die alsdan den grond bedekt, heeft medegedeeld, bijna onmogelijk, het uit te blusſchen, of deszelfs voortgang te ſtuiten; zoodat, bijaldien men geene uiterſt groote mate van voorzigtigheid aanwendt, er menigmaal groote ſchade aan uitgeſtrekte boschlanden, en ook aan reeds ontgind en bebouwd akkerland, geſchiedt. Daar het hout op vele plaatſen in de bosſchen volſtrekt geene waarde heeft, ſchijnt het eenigzins ongerijmd, te beweren, dat het beſchadigd of ſlechter gemaakt kan worden; en derhalve heeft dit gezegde eene korte opheldering noodig. Zijn de dorre bladeren zeer droog en overvloedig, zoo zal het vuur, wanneer het den boschgrond bereikt en daarin onbemerkt voortſluipt, kracht genoeg hebben, om de levende boomen in zulk eene mate te verſchroeijen, dat in de meeste het levensbeginſel vernield wordt, en dikwijls geheel het bosch verdort. De boomſtammen, die op deze wijs gedood zijn, worden in weinige jaren zoo hard, dat een houthakker liever twee levende boomen velt, dan éénen, die op deze wijs geſtorven is; aldus nu wordt door het vuur ſchade in de bosſchen gedaan. Doch ook wei- en graslanden loopen gevaar, om door afbrandingen, in de lente ondernomen, beſchadigd te worden, omdat de planten, die bij het invallen van den winter de velden bedekken, in het vroegst der lente zoo droog worden, dat zij in ontvlambaarheid met ſtoppels gelijkſtaan. Derhalve, dringt de brand éens in deze ſtreken door, zoo kan men er op rekenen, dat de omtuiningen, die meestal uit houten rasterwerk beſtaan, vernield zullen worden, ten zij men dezelve in aller ijl wegruime, of wel eene onbeſchrijfelijke moeite aanwende, om het gevaar daarvan af te keeren. Ook is het geen zeer zeldzaam geval, dat de voortſlaande brand zelfs de boerenwoningen en ſchuren een gelijk lot doet ondergaan.

Wanneer een planter voornemens is zijn boschland af te branden, is hij gehouden, al zijne buren daarvan te verwittigen, ten einde zij er bij tegenwoordig mogen zijn, en (zoo zij zulks verkiezen) kunnen helpen het vuur in bedwang, of

Digitized by Google

meer eigenlijk binnen de voorgeſchrevene grenzen te houden. Is het is den zomer, alsdan beſtaat er geene vrees, dat het vuur zich tot de wei- of graslanden zal uitſtrekken, daar zulks door het alsdan groene veldkruid belet wordt; maar veel voorzorg is er toch noodig, om te verhinderen, dat de brand voortloopt en zich aan de naburige omheiningen mededeelt. Derhalve, vóór dat de tijd komt om den grond af te branden, neemt een aantal menſchen de taak op zich, om de bladeren en drooge takken, ter breedte van twee of drie voet rondom denzelven, in een doorloopend pad weg te krabben. Dit wordt met eene ſoort van houweelen verrigt, en wel zoo volkomen en zoo diep, dat het dus te weeg gebragte pad naar eene drooge ſloot of ondiepe loopgraaf gelijkt. Hierbij wordt vereischt, dat deze gracht eenige roeden ver van het uiterſte eind der behakte plaats getrokken worde, omdat, door het geweld van den brand, ſtukken vlammend hout menigmaal tot op eenen aanmerkelijken afſtand worden voortgeworpen. Daarenboven zouden de menſchen, die zich door het naburige bosch verſpreid hebben, om met takken, die in volle blad ſtaan, gelijk men het noemt, *het vuur te bevechten*, niet digter kunnen naderen, wanneer de brand op zijn felst is. Hoe heeter de dag is, hoe beter voor den landbrander, omdat, wanneer de zon gloeit, het vuur des te geweldiger woedt; en van het verkrijgen van eenen goeden of kwaden brand hangt voor hem grootendeels de kans af van een' voor- of nadeeligen oogst. Bovendien, is de branding goed geweest, zoo beſpaart dit den genen, die het land ontginт, veel moeite en arbeid; want in dit geval worden al de takken en al het dorre hout volkomen verteerd, en behoeven niet opgezocht te worden, wanneer naderhand de zwaardere en gezonde ſtukken houts verbrand worden. De gewoonte is, het land aan alle hoeken in brand te ſteken; maar ik ben niet zeker, of dit wel de beste wijs van handelen is, want al ſteekt men het ſlechts aan éene zijde in brand, en al ligt zelfs die zijde onder den wind, zoo weet ik, uit menigvuldige ondervinding, dat de brand, ook tegen den wind in, ſnel zal voortſlaan, omdat er zulk een overvloed van brandſtof is, die denzelven aantrekt, voedt en verſterkt. Heerscht er, gelijk gewoonlijk het geval is, bij het branden ſlechts eene matige koelte, zoo ſchijnt er, wanneer eenmaal het vuur begint te woeden, in deszelfs nabijheid eene volkomene windſtilte te ontſtaan. Terwijl alsdan een vlammende oceaan over

Digitized by Google

eene uitgeſtrektheid van ſoms dertig of veertig acres woedt, is het ſuizen en knappen der vlammen oorverdoovend en inderdaad ſchrikwekkend! Wanneer men zoo digt bij het vuur ſtaat, als de hitte gedoogen wil, ziet men weinig meer, dan eene ontzettende, al dwarlend opſtijgende puntzuil van digten ſtoom en rook. Aan haren grondſlag is deze zuil pikzwart; iets hooger wordt zij half doorſchijnend, en nog hooger rolt de top der kolom in horizontale rigting weg, onder de gedaante van wolachtige zomerwolken. Gij behoeft niet te vreezen, dat de rook op u toegedreven zal worden, onverſchillig aan welke zijde van het reuzenvuur gij u bevindt; want de aandrang der toeſtroomende dampkringslucht is van alle kanten zoo ſterk, dat de geheele rookwolk bijna loodlijnig in de hoogte gedrongen wordt.

Zulk een' landbrand van eene matige hoogte, op den afſtand van eenige honderd ſchreden, te aanſchouwen, is het treffendſte gezigt; want in zulk een' ſtand zal men van tijd tot tijd gelegenheid hebben, om te ontwaren, tot welk eene ontzettende hoogte de ſlangtongige vlam in hare grootſte woede naar boven ſlaat. De omringende boschboomen zijn over het algemeen een honderd voeten hoog, en in ſommige gevallen nog aanmerkelijk hooger; niettemin is het iets zeer gewoons, nu en dan, bij een heviger uitbarſten der vlammen, dezelve boven de hoogſte boomen te zien uitflikkeren. Op een' matigen afſtand is het gebulder van het vuur minder verdoovend, maar de algemeene beweging en voortgang van den brand duidelijk te bemerken. Deze landbranden geſchieden gemeenlijk op dien tijd van den dag, wanneer de zon zich ten naastenbij in de middaglijn bevindt, zoodat de ſchaduw der rookkolom aan de noordzijde der brandplaats valt, en binnen de grenzen van die ſchaduw heerscht eene bijna volſlagene duisternis. Dusdanig is de prachtige vertooning, welke het afbranden van een boschland in *Amerika* aanbiedt. Op een' ſtillen zomerdag heb ik het gedruisch van zulke branden tot op den afſtand van vier of vijf Eng. mijlen gehoord. Niets van hetgeen zich op den grond bevindt kan aan de woede zulker branden ontkomen. Vosſen en ander wild gedierte ſlaan menigmaal hun leger in het pas behakte land op, omdat het hun eene ondoordringbare ſchuilplaats verſchaft. Het gevogelte broedt er ook zijne jongen. Zoo er van dit alles iets aanwezig is, wanneer de vuurkring ontſtoken wordt, zijn alle

Digitized by Google

pogingen der arme dieren, om de vreeſelijke grenslijn te doorbreken, vruchteloos.

Niet altijd is de arbeid der genen, die tot deze afbrandingen bijeenkomen, ondanks hunne grootſte vlijt, in ſtaat, om het voortſlaan der vurige overſtrooming te verhoeden; en is het jaargetijde buitengemeen droog, zoo kan men, wanneer eenmaal het vuur in de bosſchen en opene gronden doordringt, onmogelijk de ſchade berekenen, welke het distrikt zal lijden, noch de uitgeſtrektheid lands, over welke de brand zich verſpreiden zal; want al kwam de geheele bevolking uit al de naburige nederzettingen op de been, om *het vuur te bevechten*, zoo kon zij het alvermeesterend element niet meer overwinnen, offchoon zij al in ſtaat mogt zijn, vele gebouwen en omtuiningen te behoeden, die anders vernield zouden worden. Tot dat er verandering van weder komt — dat is, tot dat er een overvloedige regen valt — blijft het vuur al het aangrenzende land afloopen en om zoo te zeggen ſchoonvegen. Niet zelden zijn geheele nederzettingen vernield geworden, terwijl de inwoners ter naauwernood den tijd hadden om hun weinig huisraad te bergen, zoo ſnel dringt de vernielende vuurlijn op hen in. Al de werken, welke jaren van arbeid en ontbering de planters in ſtaat geſteld hebben rondom zich daar te ſtellen, worden in weinige uren verwoest en vernietigd. Ja zelfs bepaalt zich de verwoesting niet altijd tot de vernieling van goederen; want, ten gevolge van verzuim of al te dolle vermetelheid, gaan er ſomwijlen bij deze branden menſchenlevens verloren. Omtrent twaalf jaren geleden liep een brand van dezen aard een groot gedeelte lands af, in het binnenſte van eene der *Noord-Amerikaanſche* koloniën (*Nieuw-Brunswijk*), en woedde, zonder geſtuit te kunnen worden, verſcheidene weken lang, waarbij de hoeven en woningen van vele honderden der inwoners verwoest werden; en, wat de zaak nog treuriger en vreeſelijker maakte, een vrij aanmerkelijk getal menſchen verloor in dezen brand het leven.

WILDE STIEREN-JAGT.

De *Spaanſche* ſtierengevechten zijn dikwijls genoeg beſchreven geworden; maar *die* ſoort van ſtierengevecht, welke, terwijl zij aan het volk eene verlustiging levert, tevens het

Digitized by Google

moedige dier zoodanig bedwingt en temt, dat het een nuttige arbeidshulp voor den landbouwer wordt, is, geloof ik, in andere deelen van *Europa* weinig of niet bekend. Het *Iberiſche* Schiereiland heeft overvloed aan uitgeſtrekte boschlanden, die, hoezeer zij ſoms geheele provinciën overdekken, nogtans genoeg openen grond bevatten, om weide te leveren aan talrijke kudden wilde runderen, die in bijna volſtrekte vrijheid en rust onder het geboomte rondzwerven. Het groote woud van *Alentejo* is hiervan een treffend voorbeeld. In hetzelve zijn verſcheidene honderd vierkante mijlen lands met opgaand geboomte bezet; maar binnen deszelfs grenzen vindt men uitgeſtrekte opene plekken, die tot weiland dienen, ook van tijd tot tijd eene boerderij, terwijl men hier en daar een' wijngaard of olijvenboschje, te midden dezer wildernisſen, als 't ware ziet worſtelen om het leven te behouden. Doch, hoezeer er zich nu en dan een zweem van landbouw en menſchenarbeid vertoont, is dezelve veel te zeldzaam en te ver vaneengeſcheiden, om eenig beletſel op te leveren tegen de vermenigvuldiging en de onafhankelijkheid der wilde kudden, die ongeſtoord alom ronddwalen. In dit woud was ik voor de eerſte maal ooggetuige van de wijs, waarop de wilde ſtieren gevangen worden. Men had mij verwittigd, dat het dorp *Alcoxete*, aan den *Taag*, het tooneel van dusdanig ſtierengevecht zou wezen, en dat de landlieden vele mijlen in het rond waren uitgenoodigd, om deel aan de jagt te komen nemen, die reeds den dag na dien, waarop ik het berigt ontving, ſtond plaats te hebben. Dien ten gevolge ſtak ik de rivier over, verzeld door omtrent twintig perſonen, meest militairen, elk voorzien van een' langen ſtok, in welks eene eind eene kleine ſpits of prikkel vastgehecht was, en van zoodanige rijpaarden, als keus of vermogen hun leverde. Kort vóór het aanbreken van den dag aan de overzijde gekomen, vonden wij er ongeveer 250 à 300 menſchen verzameld, een deel van welke allerlei ſoort van viervoetig gedierte bereed, van het edele *Andaluziſche* ros tot den nederigen draagëzel. Velen ook waren te voet, doch allen hadden zich op gelijke wijs als wij gewapend. Zoodra het begon te dagen, trokken wij gezamenlijk naar het bosch. De ochtend was bijzonder fraai, en de indruk van het heerlijke tooneel werd verhoogd door de bonte verſcheidenheid van voorkomen en kleeding der menſchen, die ons omringden. Toen wij een eindweegs in het bosch gevorderd waren, hielden wij halt, om eenige verver-

Digitized by Google

ſchingen te gebruiken, alvorens onze moeijelijke en min of meer gevaarlijke jagttaak een' aanvang nam. Na een in haast genuttigd ochtendmaal, verdeelden wij ons in twee hoopen, waarvan de eene zich vervolgens in eene lange lijn ter regter- en de andere op dezelfde wijs ter linkerzijde uitbreidde. Op deze wijs waren wij niet verre voortgetogen, of wij troffen eene kudde rundvee aan, bij welke zich twaalf ſtieren bevonden. Naauwelijks werden zij ons gewaar, of zij namen met blikſemſnelheid de vlugt. Nu begon het jagtvermaak. Wij bragten onze paarden in den ſnelſten loop, daarbij ons, zoo goed wij konden, tusſchen hemelhooge pijnboomen heenwendende, en tevens, door het wildſte geſchreeuw, de ſtieren aan de andere bende pogende toe te drijven. Ten laatſte, na omtrent een half uur jagens, had een half dozijn der onzen, die betere paarden dan de overigen bereden, het wild ingehaald, en nu begonnen wij den aanval met onze lange ſtokken. De wijs, waarop dit geſchiedde, was de volgende: een onzer, zijn paard in den ſnelſten galop brengende, gaf den ſtier, die hem het naast was, een' onzachten prik. Niet zoodra voelde het dier de pijn, of het wendde zich tegen den aanvaller, en begon dien te vervolgen. Een tweede ruiter reed nu toe, en greep den ſtier aan de andere zijde aan, die hierop den eerſten verliet en zich tegen den tweeden keerde. Deze werd op zijne beurt door eenen derden ontzet, en zoo ging het voort. De hierdoor afgetrokkene oplettendheid van het nu woedende dier belette, dat het ontſnapte, en gaf tijd aan de overige jagers, om toe te ſnellen. Eindelijk geraakten door dit middel de ſtieren van de kudde geſcheiden. Nadat een genoegzaam aantal van ons bijeen was om hen te omſingelen, begonnen wij onze jagtbewegingen, waardoor zij naar het dorp gedreven moesten worden. Al de rijkunst der jagers en al de vlugheid van man en paard waren nu noodig, beide om de ſpitſe horens, die hen van alle zijden bedreigden, te ontwijken, en om de kudde te beletten door het levende net te breken, dat haar omgaf. Dit laatſte was misſchien het moeijelijkſte gedeelte der geheele jagt, en werd volbragt door elk der ſtieren in afzonderlijk gevecht te houden, en hen aldus te beletten hunne krachten te vereenigen; want welke lijn zou, met geene betere wapenen, dan wij voerden, tegen den gezamenlijken aanval dezer geweldige dieren beſtand geweest zijn? De aanhoudende inſpanning van dit ſnelle rijden en wenden had menigeen der ellendige knol-

Digitized by Google

len, die des morgens met ons op weg gegaan waren, tot verdere dienst onbruikbaar gemaakt, en hoe later het op den dag werd, des te dunner werd de kring; verscheidenen ook waren, zwaar gekwetst door de horens en hoeven der stieren, van het slagveld gedragen. Het gezelschap echter, waarmede ik de rivier was overgekomen, had, zoo wel als ik, besloten, de verrigting ten einde toe bij te wonen; en, door onze pogingen te verdubbelen, gelukte het ons eindelijk, omstreeks vier ure des achtermiddags, den geheelen troep in eene omtuining te drijven, binnen welke een aantal ossen, (alien vroeger wild geweest) met klokjes om den hals, vreedzaam graasden. Hier bewaarde men de nieuwe gevangenen tegen de verlustiging van den volgenden dag.

Het marktplein van *Alcoxete* was op de wijs van een strijdperk ingerigt geworden, rondom voorzien van zit- of eigenlijk van staanplaatsen; het midden van dit plein had men zorgvuldig gereinigd, van alle steenen gezuiverd en met versch zand bestrooid. Ter eene zijde had men eene kar geplaatst, tot een oogmerk, hetwelk wij zoo straks zullen opgeven. Aan de andere zijde had men eene soort van stal gebouwd, welke, door middel eener deur, gemeenschap had met de omtuining, binnen welke de kudde besloten was. De moeijelijkheid, om de stieren, uit derzelver tijdelijke bewaarplaats, naar het tooneel hunner temming en vernedering te brengen, was weinig minder, dan die hunner eerste opvanging. Op den geheelen weg door het bosch hadden zij niet anders voor zich gehad dan boomen en struiken, aan welker gezigt zij gewoon waren; en, was reeds toen de rij der jagers genoegzaam, om schrik en woede bij hen te verwekken, te midden van voorwerpen, die hun gemeenzaam moesten zijn, hoe veel geweldiger moesten dan die aandoeningen worden, terwijl zij door straten vol volks, tusschen huizen, met stoffen der levendigste kleuren, rood, blaauw, wit, groen, behangen, moesten doorgaan, en uit duizend monden met geschreeuw van blijdschap en verwachting begroet werden! Tweemaal keerde de verschrikte kudde zich razend om, en stormde door den digten volkshoop, elk, die haar wilde stuiten, met de horens kwetsende of onder de voeten vertredende, en tweemaal bragt de kring der rijdende lanciers haar terug. Een schoone zwarte stier sprong in den *Taag*, en zwom meer dan een half uur ver, eer eene schuit gereed was om hem te achterhalen. Verscheidene der *Engelsche* soldaten, die bij het

Digitized by Google

dorp in kwartier lagen, zwommen het dier achterna, en een hunner, een uitmuntend zwemmer, had het bijna bereikt, toen eene visschersschuit aankwam, welker bemanning den stier een' strik om de horens wierp en hem op deze wijs naar land boegseerde. De soldaat evenwel wilde zijne moeite niet voor niet gedaan hebben, en, den stier op den rug klauterende, werd hij, onder het gejuich der aanschouwers, met denzelven aan wal gehaald. Het spel, om de stieren af te jagen, ten einde hen daardoor te temmen, begon ten drie ure des achtermiddags, toen de grootste hitte der zon een weinig voorbij was. Zes der wilde dieren werden in den stal gedreven, omgeven door eenen zwerm van *picadores* te paard en verzeld door verscheidene tamme runderen met bellen. Vervolgens deed men de renbaan ontruimen, en de *Spanjaarden* traden binnen, sierlijk gekleed in het *Andaluzisch* gewaad, welks bevalligheid en zwier men moet gezien hebben, om het naar eisch te beoordeelen. Het haar, 't welk deze lieden in volle lengte laten groeijen, is in een zwartzijden net besloten, dat met zwartzijden linten vastgehecht is; het helderkleurig fluweelen wambuis, met goud borduursel en vergulde zilveren knoopen; het rijk geborduurde fluweelen vest, het kanten hemd, de roodzijden sjerp, fluweelen broek en zijden kousen, alles in kleur en snede overeenstemmende, deden hunne leest op de gunstigste wijs uitkomen, en verhoogden het bevallige en sierlijke van hun voorkomen, om hetwelk de *Andaluziër* met zoo veel regt beroemd is. Deze lieden, van welke er vijf of zes tegenwoordig waren, zijn van hunne jeugd aan het gevaarlijk beroep van stier-bevechten gewoon, en de vlugheid en behendigheid, welke zij in het ontwijken van de woedende aanvallen des stiers aan den dag leggen, zijn inderdaad verbazend. Na het perk zorgvuldig in oogenschouw genomen te hebben, wapende ieder van hen zich met vier korte, van weerhaken voorziene spiesen, en verbeidden zij de komst van een' der stieren. Lang behoefden zij niet te wachten; de deur werd geopend, en het dier stoof tot in het midden der kampplaats, begroet door het juichen en vivat-roepen der aanschouwers. Een der *Spanjaarden*, hem naderende, daagde hem, als 't ware, ten strijd; waarop de stier, die eerst, verbaasd en verbijsterd, slingerende met den staart, op de plaats was blijven staan, terwijl hij den grond met de pooten opkrabde, tot dat hij in de opgaande stofwolken bijna voor het gezigt verborgen was, eens-

Digitized by Google

klaps op zijnen tegenſtander toevloog. Allen, die aan zulk een ſchouwſpel niet gewoon waren, dachten, dat de man onredbaar verloren was; maar op het oogenblik zelf, dat de lange, geweldige horens zijn ligchaam ſchenen te raken, deed hij vlug eenen tred ter zijde, wendde zich ſnel om, en plantte al zijne vier ſpieſen in den nek van het dier, digt achter de horens. Een luid geroep van toejuiching beloonde zijne behendigheid, en de ſtier, razender dan immer, rende het perk rond, den grond opſcheurende en bulkende van woede, tot dat een tweede *picador* hem met gelijken uitſlag aangreep. Nadat de *Spanjaarden* de woede des ſtiers als 't ware hadden uitgeput, verlieten zij het perk, en het gemeen werd er in toegelaten, om den ſtier te vellen. Dit geſchiedt gewoonlijk daardoor, dat een man het beest tusſchen de horens ſpringt en zich daar ſtaande houdt, tot dat zijne medgezellen hem verlosſen, door den ſtier tegen den grond te rukken. Het geroep van *largo! largo!* is het ſein om hem los te laten. Nu wordt hij met touwen aan de ſtraks genoemde kar gehecht, en eene lederen kap hem over de horens getrokken; waarna, eenige tamme runderen in het perk gelaten zijnde, hij aldus door dezelve in den ſtal geleid wordt.

Zes ſtieren werden op deze wijs den eerſten dag getemd, en nog zes den volgenden. Drie weken naderhand had ik deze zelfde dieren onder mijn beſtuur, als laſtösſen bij de bagaadje, en vond dezelve zoo tam en zachtzinnig, als men van den makſten os verlangen kan.

DE COLLIER VAN NU WIJLEN KONINGIN HORTENSE.

Ter gelegenheid der begrafenis van de onlangs in *Zwitſerland* overledene en te *Rueil* in *Frankrijk*, in het graf harer moeder, bijgezette Koningin HORTENSE, dochter van Keizerin JOSEPHINE, verhaalde men elkander te *Parijs* de volgende Anecdote:

Het was op eenen morgen der maand Junij 1806; JOSEPHINE's juwelier was in het kleine ſalon gebragt geworden, hetwelk den Keizer, wanneer hij alleen het ontbijt nam, tot eetkamer diende. „Ik zie niet naar den prijs," zeide NAPOLEON tot hem; „lever mij ſlechts het fraaiſte, wat gij u verſchaffen kunt. Zoodra de collier gezet is, brengt gij mij dien; maar toon hem aan niemand, hoort ge?" Op een

Digitized by Google

door den Keizer gegeven teeken verwijderde zich de juwelier en vertrok. Acht dagen daarna bragt hij den Keizer het prachtigſte halsſieraad, dat men met oogen zien kon. JOSEPHINE bezat niets, hetwelk daarmede vergeleken kon worden. NAPOLEON liet het waarderen; het was 800,000 francs waard; zoo veel ongeveer had de juwelier ook gevraagd. Op den dag, toen de *Hollandſche* Gezanten hem de kroon van hun land overhandigden, ten einde hij dezelve zijnen broeder op het hoofd zou kunnen zetten, bevond zich het Hof te *St. Cloud*. LOUIS en HORTENSE kwamen des morgens aldaar aan. De plegtigheid werd met voorbeeldelooze pracht voltrokken. Des avonds deed de Keizer HORTENSE in zijn kabinet roepen. Voor de eerſte maal kondigde de kamerheer, beide de ſlagdeuren openende, aan: „Hare Majesteit, de Koningin van *Holland!*" — „HORTENSE!" dus ſprak NAPOLEON tot haar, „gij zijt thans Koningin van een goed en braaf volk; wanneer gij en uw man het wél weten te behandelen, zoo keert het huis van ORANJE nooit naar *Holland* terug. Het volk heeft ſlechts ééne fout: onder den ſchijn van eenvoudigheid verbergt het trotschheid op geld en zucht tot pronk. Gij moet nooit in gevaar komen, door de vrouw eens Burgemeesters in de ſchaduw geſteld te worden. Hier is een vrij aardige collier, welke ik u verzoek van mijne hand te willen aannemen. Draag dien dikwijls te mijner gedachtenis!" Met deze woorden hing hij het kostbare diamanten ſnoer om den hals der ſchoone Koningin en kuste haar op het voorhoofd. — Kort na den ſlag van *Waterloo* zat NAPOLEON in het *Elyſée-Bourbon* voor eene tafel, op welke hij zoo even zijne tweede afſtandsakte geteekend had. In dit gewigtig en treurig oogenblik trad eene dame binnen; het was HORTENSE. „Sire!" ſprak zij, „herinnert uwe Majesteit zich nog het kleinood, hetwelk gij mij, negen jaren geleden, te *St. Cloud* ten geſchenke gaaft? Ik ben geene Koningin meer, Sire! en gij.... Neem deze juweelen terug!" — „De collier? HORTENSE! waarom u daarvan beroofd?" hernam NAPOLEON; „hij maakt misſchien uw halve vermogen uit; en uwe kinderen?" — „Sire! het is alles, wat ik op dit oogenblik bezit; mijne kinderen zullen het mij nooit verwijten, dat ik met mijnen weldoener de rijkdommen gedeeld heb, waarmede hij mij vroeger overladen heeft." Dit zeggende, begon zij te ſchreijen. Nog nooit had NAPOLEON zich zoo aangedaan

Digitized by Google

gevoeld. „Neen, HORTENSE!" zeide hij, terwijl hij het gezigt afwendde en hare hand zachtelijk van zich afweerde; „neen, ik kan niet!" — „Neem, Sire! ik smeek u; er is geen oogenblik te verliezen. Men komt, Sire! neem toch...." De Keizer liet zich eindelijk bewegen, om de gift aan te nemen. Zes weken daarna ging hij met LAS CASES de galerij van den *Bellerophon* op en neder. Gedurende het gesprek trok hij, van onder zijn vest, eenen gordel te voorschijn, en overhandigde hem dien met deze woorden: „Mijn lieve LAS CASES, zeker *Grieksch* filozoof, die BIAS heette, beweerde, dat hij al zijn goed bij zich droeg, schoon hij op dat oogenblik geen hemd aan het lijf had; ik draag alwat ik bezit onder mijn vest. Sedert mijn vertrek van *Parijs* is het mij echter een vermoeijende last; bewaar deze ceintuur voor mij!" LAS CASES werd van den Keizer gescheiden, zonder dat hij gelegenheid had, hem den gordel terug te geven. Door eenen *Engelschen* Officier, wiens eerlijkheid verschuldigde erkentenis verdient, geraakt dezelve eindelijk weder in handen van NAPOLEON. Na zijnen dood nam MONTHOLON den collier met zich naar *Frankrijk*, en overhandigde dien weder aan Koningin HORTENSE, die denzelven, voor eene lijfrente van 23,000 francs, aan *Beijeren* verkocht.

MARION DELORME.

MARION DELORME's dood, welke den 5den Januarij 1742, twee maanden vóór de voleindiging van haar honderdvijfendertigste jaar, plaats had, wekte bijna verbazing bij de *Parijzenaars*, die gewoon waren, haar even als een onvergankelijk gedenkteeken der schepping te beschouwen. Zij was onder de regering van HENDRIK IV geboren, en, ofschoon zij nog geene vijf jaren oud was, toen die Monarch vermoord werd, kon zij zich evenwel nog zeer goed deszelfs kleeding, ja deszelfs gelaatstrekken herinneren. De Koning had haar op zekeren dag, toen hij haar in het *Louvre* ontmoette, om hare schoonheid gekust.

Deze gewezene minnares van BUCKINGHAM, van den Kardinaal RICHELIEU, van CINQ MARS, en van zoo vele anderen, schiep er vermaak in, het gelaat, de gestalte en de kleederdragt der merkwaardige personen, die gedurende haren langen levensloop haar voorgegaan waren, te beschrijven. Zoo

Digitized by Google

ſchetſte zij de ſnede van het mutsje, hetwelk MARIA DE MEDICIS op had, toen zij den eerſten ſteen van het *Luxemburg* legde, en had den priesterrok niet vergeten, dien RICHELIEU als Abbé gedragen had. Zij had met hem geſchertst, toen hij, 22 jaren later, meer dan Koning van *Frankrijk* was. Kortom, zij bezat een buitengewoon geheugen; vijf menſchengeſlachten kon zij zich herinneren. Zij beſchreef de geſtalten van SULLY, MAZARIN, TURENNE en COLBERT, van CORNEILLE, MOLIÈRE, LAFONTAINE, PASCAL, BOILEAU, LABRUYÈRE en FENELON; die van LAVAILLIÈRE, van SCARRON enz. Wanneer een ſchilder haar over den een' of ander' dezer beroemde perſonen raadpleegde, gaf zij, zich het voorhoofd wrijvende, ten antwoord: „Wacht een oogenblik, tot dat ik het ſtof van de ſchilderij gewischt heb," en dan ontwierp zij het best gelijkende, friſchſte en levendigſte beeld van den perſoon, over welken geſproken werd. Te *Parijs* had zij den bouw van verſcheidene hotels zien beginnen, welke men thans overoude gebouwen noemt, en had op het grasplein van den *Prés-aux-Clercs* gedanst, waarop tegenwoordig eene volkrijke wijk van *Frankrijks* hoofdſtad gebouwd is.

Medelijdend glimlachte zij, wanneer zij, in de geſchiedenis der regering van LODEWIJK XIII en der minderjarigheid van LODEWIJK XIV, van RICHELIEU's ſtaatslisten en van MAZARIN's *Italiaanſche* loosheid las. „Arme nakomelingſchap!" zeide zij dan, de ſchouders ophalende, „welk een ſpel drijven toch deze ſlaven der ſchrijfpen met uwe ligtgeloovigheid! RICHELIEU groote bedoelingen! Geloof er niet aan! Ik heb dezen Kardinaal in zijn *négligé* gezien; ik ken de geheele onberadenheid zijner denkwijs; de trompet der faam heeft hem in alles vergroot, wat ſchrander en listig heet. En MAZARIN! deze was een koorddanſer en politieke ſprongenmaker, die alleen uitmuntte door de losheid zijner geledingen en de buigzaamheid van zijnen geest. Hij ſprong ſteeds zóó, dat hij altijd weder op zijne beenen te land kwam; hierin beſtond al de verdienſte van MAZARIN."

In het jaar 1705 werd MARION DELORME, toen zij voor de vierde maal weduwe, en wel van den financie-procureur FRANÇOIS LEBRUN, geworden was, door hare dienstboden beſtolen, die haar alles, wat zij bezat, eenig log en lomp huisraad uitgezonderd, ontroofden. Zij was destijds 99 jaren oud, en had het verdwijnen van alwat zij aan linnen-

Digitized by Google

en zilvergoed, aan kanten en verderen tooi bezat, niet bemerkt. De plunderaars hadden ook hare portefeuille medegenomen, waarin zich haar geheele vermogen aan banknooten bevond. En evenwel leefde MARION nog 18 jaren lang van eenige kleine ſommen gelds, welke zij te voren niet geacht had en welke een vriend haar hielp innen. In het jaar 1723 echter, toen al hare hulpbronnen uitgeput waren, ſchreef zij aan Koning LODEWIJK XV in de volgende bewoordingen: „ Sire! uwe Majesteit betaalt geſchiedſchrijvers, die, met betrekking tot het verledene, logens te boek ſtellen, en echter beſtaat er in uwe hoofdſtad eene levende kronijk, welker eerſte kapittel tot het jaar 1606 opklimt; zij biedt u de taal der waarheid aan, wanneer uwe Majesteit dezelve wil raadplegen. Deze kronijk is echter een door ouderdom verteerd boek, hetwelk de plank, waarop het rust, niet meer kan verlaten. MARION DELORME heeft den grooten HENDRIK, den eerſten Vorst uit uwen doorluchten ſtam, die over *Frankrijk* geregeerd heeft, van aangezigt tot aangezigt gezien; zij heeft uwen overgrootvader LODEWIJK XIII, uwen grootvader LODEWIJK XIV, en uwen vader, den Hertog van *Bourgogne*, gezien, en was zoo gelukkig eene der eerſten te zijn, welke God gedankt hebben, dat hij u aan *Frankrijk* geſchonken heeft. Dit zijn eenige lichtſtralen, welke van mijn langgerekt leven op de voorbijzijnde regeringen vallen; maar, Sire! het is eene lamp, die, bij gebrek aan olie, morgen reeds kan uitgaan, wanneer uwe Majesteit niet de goedheid heeft, dezelve door eenige brandſtof weder een weinig te doen opflikkeren."

Deze brief werd door een vertrouwd perſoon aan LODEWIJK XV overhandigd. De jonge Monarch wilde MARION DELORME zien, en bezocht haar menigmaal met FLEURY. Hij verleende haar een jaargeld, hetwelk haar, tot haren dood toe, ſtiptelijk is uitbetaald.

BEDENKELIJKE KOOP.

Een oud vriend van den Maarſchalk LEFEBVRE, Hertog van *Dantzig*, maar wien het geluk minder gediend had dan dezen, kwam hem eens te *Parijs* bezoeken. De Maarſchalk ontving hem hartelijk in zijn paleis, waar zijn vriend zich niet genoeg verwonderen kon over de pracht der meubelen,

Digitized by Google

de heerlijkheid der vertrekken, de keurigheid der geregten en der wijnen. „Ik merk, gij benijdt mij een weinig om hetgeen ik bezit," zeide eindelijk de Maarschalk: „Wel nu, gij kunt dit alles goedkooper van mij krijgen, dan ik het bekomen heb. Kom met mij in den tuin. Ik zal er, op den afstand van dertig pas, naar u schieten. Blijft gij leven, zoo zal alles het uwe zijn. Hoe nu! gij aarzelt? Zoo bedenk, dat ik, soms in grootere nabijheid, aan duizenden van kogels blootgesteld geweest ben, alvorens het standpunt te bereiken, waarop ik mij thans bevind."

ONDER EENIG BLOEMWERK, GETEEKEND DOOR MIJNE ECHTGENOOTE J. C. VAN RIEMSDIJK, OVERLEDEN DEN 10 EN, MET HAAR KINDJE, BEGRAVEN DEN 14 DECEMBER 1837.

Zij, die dit kleurig roosje schiep
En aan ons oog te voorschijn riep,
Bloeide ook, als dit, in lentedos,
Met frissche kleur en zachten blos:
Dan ach! een felle wind stak op
En knakte bloem en bloemenknop;
(Het knopje, dat zoo schoon ontlook,
Maar ras weêr in zijn windsels dook;)
De storm sloeg van den stengel ze af
En voerde beide in 't zelfde graf;
Daar liggen zij ontbladerd neêr
En bloeijen voor ons oog niet meer!
Maar hij, die óver graven ziet
En uitblikt naar het blij verschiet,
Weet, dat wel bloem en bladertooi
Den dood geworden zijn ter prooi,
Maar dat de kiem slechts is verplant
Naar hooger spheer in hooger stand,
Om daar te bloeijen eindloos schoon,
Als sieraad van den hoogsten troon.

Almelo, 14 Jan. 1838. A. H. DOZY.

HIJ IS NIET MEER!

„Zoo gaf hij dan den geest, de snoode Talleyrand!" —
Den geest? o Neen! dat stond niet meer in zijn vermogen:
Zijn leemen hut slechts werd der juichende aarde onttogen;
Zijn geest was reeds voorlang aan Lucifer verpand.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HULDE AAN DE NAGEDACHTENIS VAN JAN VAN WALRÉ.

Door

A. A. STUART. (*)

Onder de edelen van ons geslacht, op wie ons oog met wellust staart, wier nagedachtenis onze ziel verkwikt en bovenal onze dankbare hulde waardig is, bekleeden zij gewis eene eerste plaats, die, bij rijke begaafdheden van den geest, tevens een goed en beminnelijk hart bezitten. De geleerde, de kunstenaar, die, buiten zijne werkplaats, als een vreemdeling in den kring der zamenleving, eeniglijk met zichzelven verkeert, door stroeve somberheid, opgeblazen waan of zwartgalligen wrevel ons medelijden wekt, of door onzedelijkheid onze achting onwaardig is; hij moge, door de voortbrengselen zijner wetenschap of kunst, onze bewondering tot zich trekken, — onze liefde wint hij niet. Gelijk wij den overigens dorren boom alleen om zijne vruchten op prijs stellen, en niet langer bevredigde eigenbaat alleen ons zijn verlies doet betreuren, zóó waarderen wij ook hem; terwijl wij bij zijne nagedachtenis den *mensch* zoeken te vergeten, om ons des te ongestoorder in zijne nalatenschap te kunnen verheugen. Geheel anders is 't met hem, die ons door beminnelijke hoedanigheden, ongeveinsde nederigheid, hartelijke vriendschap, voorkomende minzaamheid, zoo wel onze liefde, als door zijne verdiensten onze hoogachting afdwingt. Hij is gelijk de boom, die, bij zijne milde vruchten, door altijd frisch

(*) Voorgedragen in het *Amsterdamsche* Tweede Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, den 14 Maart 1838.

Digitized by Google

en groenend loof ten ſieraad, door verkwikkende lommer jong en oud ten zegen, in den kweektuin des menschdoms prijkt. Zijne vruchten mogen al minder zeldzaam en rijk, het licht van zijnen geest moge minder ſchitterend zijn; hij ſpreidt den waren adel des menschdoms ten toon. Even als het ijzer door den magneet, gevoelen wij ons door eene geheime kracht tot hem getrokken. En zoekt ons oog hem eindelijk te vergeefs onder de levenden; wij betreuren, met ongeveinsden rouw, zijn gemis. Nu en dan als aan zijne graſtede ter neder te zitten, om ons zijn beeld voor den geest te roepen, wordt ons ten weemoedig, doch ſtreelend genot. Zijn beeld blijft ons in 't hart gegrift, zijn naam ons op de lippen zweven; en waar wij zijne verdienſten kunnen roemen, daar verheugen wij ons, aan zijne nagedachtenis de hulde onzer hoogachting en liefde te mogen brengen.

Zoo ging 't mij bij het leven en na den dood van den grijzen JAN VAN WALRÉ, op den 21ſten van Wintermaand des vorigen jaars te *Haarlem* ontſlapen. Werd hem, door de bevoegdſte kunstregters, eene roemvolle plaats toegekend onder de *Hollandſche* Dichters der 18de en 19de Eeuw; ik mogt hem als Mensch leeren kennen, hoogachten en beminnen, — gelijk zijne nagelatene dichtwerken voor ons allen openliggen, om zijne waarde als beoefenaar van kunſten en wetenſchappen te ſchatten. Vóór meer dan elf jaren mogt ik hem voor 't eerst bezoeken; doch reeds die eerſte ontmoeting maakte eenen indruk op mijn hart, die mij met eene onwillekeurige kracht hechtte aan den beminnelijken en blijmoedigen grijsaard, wiens innemendheid mijne huiverige ſchroomvalligheid terſtond in hartelijke vertrouwelijkheid wist te doen verkeeren. Weinig tijds daarna, mede door zijne keuze, tot Leeraar der *Haarlemſche* Remonſtrantſche Gemeente geroepen, werd die vertrouwelijkheid des te inniger, werd hij mij ten vaderlijken vriend en raadsman, als ter vergoeding van den besten vriend en leidsman, wiens verlies ik toen, met nog verſchen rouw, in mijnen onvergetelijken Vader betreurde. Offchoon, na verloop van

Digitized by Google

twee jaren, naar elders vertrokken, bleef onze verbindtenis onverzwakt. Tot aan zijnen dood — ik reken 't mij tot eer, dit te mogen verklaren — bleef hij mij eene vaderlijke, ik hem eene kinderlijke liefde toedragen. In de laatste dagen zijns levens mogt ik hem welkom zijn onder de enkelen, die hij tot getuigen van zijn lijden toeliet. —

Kan 't u verwonderen, M. H., dat ik gaarne over zulk eenen edele van ons geslacht spreke? Zoudt gij 't mij ten kwade duiden, zoo ik in uw midden aan zijne nagedachtenis eene welverdiende hulde toebrenge? In eene Maatschappij, aan de bevordering van ware zedelijkheid toegewijd, kan zij niet ongepast, — op eene plaats, van waar zoo dikwijls de lof van beroemde, bovenal vaderlandsche, Dichters wordt vermeld, kan zij niet onvoegzaam zijn. Verwacht evenwel geene volledige lofrede van mijne lippen. Om de verdiensten van anderen op den regten prijs te schatten en in het ware licht te stellen, dient men zelve op hunne hoogte te staan. En wien mogt ik dan hier tot zulk eene lofrede onbevoegder rekenen, dan mijzelven? Neen! ik wil slechts beproeven, eene nederige hulde toe te brengen aan de nagedachtenis van onzen VAN WALRÉ, *als Mensch en Dichter*, en hem aan u te doen kennen, zoo wel in de beminnelijke hoedanigheden van zijn hart, als in de rijke begaafdheden van zijnen geest. Ook hiertoe moge mijne poging gebrekkig zijn, aan goeden wil en liefde voor mijn onderwerp zal 't mij niet ontbreken; terwijl de bewustheid mij streelt, dat — blijft het oog der afgestorvenen op ons gerigt — zijn geest den nederigen eerkrans niet versmaden zal, dien ik op zijn zwijgend graf wensch neder te leggen.

Offchoon 't mijn doel niet wezen kan, u eene levensgeschiedenis van onzen VAN WALRÉ mede te deelen, zoo wil ik ze u in enkele bijzonderheden schetsen, voor zoo veel ze betrekking hadden tot de vorming van zijn

Digitized by Google

hart en de beſchaving van zijnen geest. En weinig moge hier volſtaan. Zijn levensloop mogt voor hemzelven gekenmerkt zijn door gewigtige wisſelingen van voor- en tegenſpoed, genot en lijden; dezelve beperkte zich binnen enge grenzen. Ver van allen eigenwaan, vreemd van alle eerbejag, drong hij zich nooit boven anderen voor, gevoelde hij zich 't gelukkigst in, en trok zich met opzet terug binnen den kring zijner vrienden en magen. En werd hij buiten dien kring tot werkzaamheden geroepen, zij bepaalden zich tot de ſtad zijner inwoning, *Haarlem*.

Hij werd aldaar geboren, den 22 Augustus 1759, uit een aanzienlijk en vermogend geſlacht, van JAN VAN WALRÉ en SUSANNA VAN WESTERKAPPEL. Zijne eerſte dagen waren met diepen rouw omhuld: zijne moeder ſtierf in het kraambed. Geruimen tijd was zijne opkweeking alleen aan het vaderlijk oog overgelaten, tot dat de teedere zorg eener tweede moeder hem ten zegen werd beſchikt. Onder beider oog groeide het kind welig op, en openbaarde reeds vroeg zulk eene vlugheid en vatbaarheid van geest, gepaard met onverzadelijke leergierigheid en gezette vlijt, dat de weg zijner opvoeding al ſpoedig werd aangewezen. Alwat tot eene beſchaafde en geleerde opvoeding behoort, werd hem ten deel. Met den gelukkigſten aanleg en zucht voor taalbeoefening, legde hij zich toe op alwat tot het gebied der oudere en nieuwere letterkunde en der ſchoone kunſten behoort. Doch bovenal ontvonkte de Dicht- en Tooneelkunst zijnen geest. Reeds als kind was 't zijn vermaak en ſpel, gedichten van buiten te leeren en op te zeggen, ja zelf versjes en tooneelſtukjes te dichten. En toen hij eens den tempel der Muzen was ingeleid, toen werd zijne zucht voor beide tot eene geestdrift ontgloeid, wier vuur tot in zijne grijsheid onuitdoofbaar bleef. En geen wonder! Wanneer werd de Dichtkunst in ons Vaderland gelukkiger beoefend, dan in de laatſte helft der 18de Eeuw? Behoef ik u meer dan de namen te noemen van HOOGVLIET, SMITS, VAN WINTER, VAN MERKEN, WILLEM en ONNO ZWIER VAN HAREN, VAN

Digitized by Google

ALPHEN, BELLAMY, NIEUWLAND, DE LANOY, FEITH, BILDERDIJK, HELMERS, B. KLIJN, LOOTS — om van geene nog levenden te ſpréken? Wanneer ſtond de Tooneelkunst onder onze Landgenooten in hoogere waarde, dan toen een VAN WINTER met zijne voortreffelijke Gade VAN MERKEN, eene DE LANOY en FEITH hunne beroemde Treurſpelen aan 't licht bragten, om door eenen CORVER, PUNT, DUIM, WARD BINGLEY, WATTIER ZIESENIS en SNOEK te worden opgevoerd? Werkte hierdoor niet alles mede, om den jeugdigen VAN WALRÉ met verrukking aan de dienst der Muzen te verbinden?

Vanhier dan ook misſchien, dat hij niet verder tot eenig bepaald vak van geleerdheid werd opgeleid. Zijne ouders meenden eene betere beſtemming voor zijnen aanleg in den Boekhandel te zien. Weldra volgde hij hierin den Heer BOSCH, te *Haarlem*, op, doch met weinig genoegen voor hemzelven, zoodat hij er zich al ſpoedig met de daad, en later ook in naam, aan onttrok. Boeken en boekenkennis waren wel zijne liefhebberij; maar zijn geest was te levendig, zijn lust, om dezelve te beoefenen, te groot, dan dat hij ze bloot als koopwaren beſchouwen, en in derzelver handel eigen voordeel bejagen kon. Hij verliet zijnen werkkring, om zich, van eigen vermogen, in altoos werkzame rust, aan eigene oefening in letteren en ſchoone kunſten te wijden.

En waar kon hij daartoe eene vruchtbaarder oefenplaats vinden, dan te *Haarlem*, die bakermat van wetenſchappen en kunſten? Gelijk deze ſtad door de uitvinding der Boekdrukkunst, door haren trouw en moed in den ſtrijd voor vaderlandſche vrijheid en onafhankelijkheid tegen *Spaanſche* dwingelandij op onvergankelijken roem mógt bogen; zoo verwierf zij zich, inzonderheid ſedert het midden der vorige Eeuw, eenen eervollen naam in het gebied der beſchaving, door hare *Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen*, — door hare *Nederlandſche Huishoudelijke Maatſchappij*, en door TEYLER's *Genootſchappen*. Was zij misſchien de eerſte ſtad in ons

Digitized by Google

Vaderland, werwaarts de oorſpronkelijk *Franſche* inrigting der *Rederijkers* ter beoefening van *Hollandſche* Dichten Tooneelkunst werd overgeplant; zoo als nog *het konsttoonende juweel bij de loffelijke ſtad Haarlem* (*) ten aloud, maar voor elken beoefenaar onzer letterkunde opmerkenswaardig, gedenkſchrift voorhanden is van den luisterrijken intogt binnen hare muren en wedſtrijd der Rederijkkamers uit twaalf onderſcheidene plaatſen in 1606, — *Haarlem* was 't alleen, waar zij tot heden in ſtand bleven, — ééne onder de zinſpreuk *Trouw moet blijken*, in 1503 opgerigt; terwijl de andere, met de ſpreuk *Liefde bovenal*, langen tijd vervallen, in 1824 werd herſteld. (†) En leverde zij door alle tijden, in ſchier elk vak van wetenſchap en kunst, vele groote en waarlijk verdienſtelijke mannen op; zelden heerschte er zulk eene algemeene zucht tot derzelver beoefening, als in VAN WALRÉ's jeugd, waarvan wij eene ganſche reeks van namen, met grooten lof, tot getuigen konden aanvoeren.

Met een hart, voor vriendſchap en gezellige verkeering geopend, met eenen geest, van vurige liefde gloeijende voor eigene beſchaving, van allen hoogmoed vrij, floot hij zich gaarne met elk aan, die door gelijke zucht gedreven werd. En in welken vriendenkring zou hij niet welkom zijn geweest, die, met zooveel kennis, altijd even opgeruimd en geestig, zijne verkregene kundigheden zoo gaarne en zonder eenigen eigenwaan mededeelde; zoo gaarne van anderen leerde, zonder den ſchijn aan te nemen van zelf anderen te leeren?

Van twee zoodanige Vriendenkringen moet ik hier gewagen, als die in 't bijzonder zijne verdienſten in het gebied der ſchoone kunſten deden ontwikkelen. De

(*) Te *Zwolle*, A°. 1607, gedrukt en uitgegeven.

(†) Welk een deel VAN WALRÉ gehad hebbe aan deze wederoprigting, is kort na 's mans dood waardiglijk herdacht, en vóór eenige weken in druk gemeen gemaakt, door eene *Hulde, der nagedachtenis van* JAN VAN WALRÉ *toegebragt door de aloude Rederijkkamer: de Wijngaardranken, onder de zinſpreuk: Liefde bovenal*, bij V. LOOSJES.

Digitized by Google

eene, onder den naam *Leerzaam Vermaak*, ſtelde zich de beoefening der Tooneelkunst ten doel, en behaalde daarin eenen roem, zoo als welligt nimmer aan eene vereeniging van enkel liefhebbers ten deele viel. Zij beſtond uit een aanzienlijk getal leden, van beide kunne, allen uit den deftigſten en beſchaafden ſtand. Zij had een eigen, afgezonderd lokaal, eigene decoratiën en costumen voor hare vertooningen, waarbij eene groote ſchare van ingeleide vrienden als toeſchouwers werd toegelaten. Groote kosten werden hiertoe gevorderd; maar nog grooter was de opoffering van tijd, nog grooter de ſtudie, waarmede men zich, met onvermoeide vlijt en lust, toelegde op de beoefening der karakters en derzelver voorſtelling; zoodat aller zamenwerking een waarlijk ſchoon geheel uitmaakte, en de toejuiching wegdroeg der meest bevoegde regters. VAN WALRÉ was hier de veer, die al de raderen in werking hield en beſtuurde. Van zijne vroegſte jeugd met eene vurige geestdrift bezield voor de Tooneelkunst, als die, — 't is zijne taal, — gelijk de *Hollandſche* Leeuw den pijlenbundel, al de ſchoone kunſten te zamen bindt, beoefende hij ze allen *theoretisch*, de meesten ook *praktisch*, en bleef in geene vreemd. Verbood de tijd 't mij niet, ik deelde u hier een zijner gedichten, *Tooneelkunst* (*) getiteld, mede, als bevattende niet enkel eene ſchoone *apologie* van die kunst zelve, maar tevens van zijne wijduitgeſtrekte ſtudie ter harer bevordering. Alwat *Rome* en *Griekenland* in vroegere, — alwat *Frankrijk*, *Duitschland*, *Engeland* en ons Vaderland in latere Eeuwen voor het Tooneel hadden opgeleverd, was hem gemeenzaam bekend. Alwat een CICERO en QUINCTILIANUS over de welſprekendheid, — alwat GARRICK voor de *Engelſchen*, ENGEL bij de *Duitſchers*, FRANCIUS onder de onzen, over de zinnelijke voordragt van den tooneelſpeler of redenaar, — alwat LE BRUN over de uitdrukking der hartstogten, LAVATER over *Phyſionomie*, LAIRESSE over de regelen van het ſchoone en welſtandige

(*) *Heidebloemen*, II. bl. 57.

Digitized by Google

geleverd of geſchreven hadden, dat alles had hij met vlijt beoefend; terwijl het niet behoeft gezegd te worden, met welk een opmerkzaam en leergierig oog hij de beroemdſte meesters en meesteresſen op ons *Hollandſche*, en ſomwijlen op buitenlandſche Tooneelen, bewonderend gadeſloeg. En welke vruchten hij van aller lesſen trok, tot welk eene hoogte hij in eigene kunst geklommen is, hiervan zouden nog velen kunnen getuigen, die hem in zijne volle kracht mogten aanſchouwen; gelijk er nog een portret van hem beſtaat in het karakter van HENDRIK IV bij zijne *Jagtpartij*, hetwelk tevens ten bewijze kan ſtrekken, met welk eene zorg VAN WALRÉ de geſchieden oudheidkunde raadpleegde bij zijne kunst. Zelf vervuld van de *gedachten*, in een geacht Tijdſchrift door hem ontwikkeld, *over het gebrek aan oorſpronkelijke Tooneeldichters onder de Hollandſche Tooneelſpelers*, beproefde hij dikwijls zijne krachten aan de zamenſtelling of vertaling van onderſcheidene ſtukken, (waarover wij ſtraks nader zullen ſpreken) en wijdde zich langen tijd aan de praktiſche beoefening zijner geliefkoosde kunst, tot dat de rampſpoed der tijden den lust tot ſpel deed vergaan, en den band vaneenſcheurde, die zoo velen tot één doel vereenigde.

De andere Vriendenkring, waarvan wij zouden ſpreken, was eeniglijk aan de beoefening der Letter- en Dichtkunst gewijd. Deszelfs onderſcheidende geest werd reeds door zijne benaming, DEMOCRIET, gekenmerkt. Gij kent den Wijsgeer van *Abdera*, wiens naam dit is, die, ſedert bijkans vier Eeuwen vóór onze tijdrekening, bekend werd door zijne wijsgeerige ſtelſels, maar nog meer door zijne zucht, om de wereldſche zaken met een lagchend, gelijk een HERACLIET, zijn tegenſtander, met een ſchreijend oog te beſchouwen. Vrolijke luim, boertend vernuft was de heerſchende toon in dezen kring, door hartelijke vriendſchap vereenigd, welke de proef kon doorſtaan van fijne ſcherts en puntige ſpotternij, waarmede men elkanders voortbrengſels hekelde, en waarin dan ook elk lid een' verdichten naam droeg, om alle ge-

Digitized by Google

dwongene onderſcheiding en hoffelijkheid buiten te ſluiten. Geheel naar zijnen geest geſtemd zijnde, was VAN WALRÉ de ziel van dezen Vriendenkring. Buiten den huiſelijken, was geen andere hem dierbaarder. De meeste zijner losſe gedichten waren er de vruchten van. En zoolang zijn ligchaam 't toeliet, bleef zijn geest er die vruchten voor kweeken.

Behalve voor zijne vrienden, was VAN WALRÉ, in verſchillende vereerende betrekkingen, ten algemeenen nutte zijner ſtadgenooten werkzaam. Om zijne regtſchapenheid van allen geacht, bekleedde hij vele jaren lang eene waardige plaats in den Raad zijner geboorteſtad. Zijne erkende verdienſten in het vak van oude letteren en ſchoone kunſten deden hem tot zijn levenseinde den post van *Curator der Latijnſche School*, gelijk dien van *Directeur der Teekenſchool*, waardiglijk bekleeden; terwijl zijne voorkomende, nederige minzaamheid, met eene algemeene kennis en welwillendheid gepaard, hem ten vraagbaak, raadsman en toevlugt ſtelden van allen, die hem ſlechts van verre kenden. En wien was hij niet ten goede bekend?

Wat zijne huiſelijke en bijzondere betrekkingen aanging, hierin roemde hij dankbaar in vele zegeningen, ofſchoon hij rijkelijk deelde in de wisſelingen van lot en tijden. Van zijn 23ſte jaar af, mogt hij bijkans 39 jaren door de teederſte huwelijksmin vereenigd zijn met de edele MARIA KOPS. Van elf kinderen bleven hem zes in 't leven, en ten ſieraad en kroon zijner grijsheid geſpaard. Staatkundige omſtandigheden, die hem voór eenigen tijd het Vaderland deden ontwijken, gevoegd bij andere rampen, beroofden hem, voor 't grootſte deel, van zijn vermogen, doch niet van zijne vergenoegdheid en opgeruimdheid van geest. Over 't geheel gezond en ſterk van geſtel, leed hij echter nu en dan veel, vooral in zijn laatſte levensperk, aan eene inwendige kwaal en benaauwdheid, die hem eindelijk aan ziel en ligchaam beide knaagden, tot dat hij, in 78 jarigen ouderdom, voor haar geweld bezweek.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

Digitized by Google

IETS, OVER DEN STAAT DER GENEESKUNDIGE WETENSCHAPPEN IN PERZIË.

Voor den genen, die de *Hayji-Baba* van MORIER gelezen heeft, is het niet bezwaarlijk, zich een denkbeeld van den ſtaat der genees- en heelkundige wetenſchappen bij de *Perzianen* te maken. Niets doet het karakter van den *Mahomedaan* beter uitkomen, dan de minderheid, waarin hij met betrekking tot *Europa* gebleven is, ondanks de talrijke middelen en wegen van gemeenſchap, welke zich tuſſchen het Oosten en Westen geopend hebben. De meeste volken van *Azië* wanen, dat zij nog ſteeds dezelfde meerderheid bezitten, als op het tijdſtip hunner grootſte magt, onder de Califen.

Zoo genees- en heelkunde in *Turkije* en *Egypte* vorderingen gemaakt hebben, is zulks te danken aan de pogingen van eenige werkzame en welonderwezene *Europeërs*; de *Perzianen* hebben, in zware ziekten, nog ſteeds geene betere hulp, dan de voorſpellingen der ſterrewigchelaars en de mystiſche tooverſpreuken hunner *hakkims*; menigmaal moet de ongelukkige lijder, bij gebrek aan de noodige hulp, het leven derven, in omſtandigheden, waarin de aanwending van gepaste middelen het hem gemakkelijk behouden zou hebben. Met de wonderlijke leer van heete en koude ziekten, van mannelijke en vrouwelijke geneesmiddelen, welke zij aan de werken der *Arabieren* uit de twaalfde en dertiende eeuw ontleend hebben, daarenboven onbekend met de eerſte beginſelen der anatomie, phyſiologie en chemie, zullen zij in de ſtudie der geneeskundige wetenſchappen nimmer vorderingen kunnen maken. Zoolang niet een ondernemend Vorst, even als Sultan MAHMOUD in *Turkije* gedaan heeft, den ſcheidsmuur omverre werpt, welke de Godsdienstleer heeft opgerigt, en hen dwingt, de hinderpalen te boven te komen, welke MAHOMED'S wet opzettelijk op de baan der verbeteringen ſchijnt geplaatst te hebben, zal de geneeskunst er op dezelfde hoogte blijven

Digitized by Google

ſtaan, waarop zij zich zes of zeven eeuwen geleden bevond. De *Perziaanſche* geneesheeren zijn met hunne kennis, of eigenlijk met hunne onkunde, zeer tevreden, en weren verre van zich alle pogingen, welke men mogt willen doen, om hen op het ſpoor van de ware beginſelen der kunst te brengen. De man, dien men een lijk zag ontleden, zou voor een' goddelooze gehouden worden, en men zou hem als een diep ontaard wezen ſchuwen en vermijden. Die ſcheikundige proefnemingen deed, zou gezegd worden in gemeenſchap met den Booze te ſtaan, en men zou hem zonder aarzelen als eenen toovenaar beſchouwen; zoo zeer verzetten zich de vooroordeelen der *Perzianen* tegen alle ſoorten van verbetering.

De beoefening der geneeskunde is, in *Perzië*, in drie klaſſen verdeeld: de droogisten, de baardſcheerders, en de geneesheeren (*hakkims*). De eerſten hebben bijna allen winkeltjes in de bazars, waar hunne droogerijen tot den verkoop in het klein ten toon liggen. Het grootſte gedeelte van hunnen voorraad beſtaat in gedroogde kruiden en in planten voor ſtovingen, afkookſels en aftrekſels, hetwelk de drie meest winstgevende takken van hunnen handel zijn; hoezeer zij ook, ſedert eenige jaren, kleine hoeveelheden van ſcheikundige, in *Europa*, en vooral te *Moskou*, vervaardigde, produkten ontvangen hebben. Men vindt ook nog in hunne winkels ſomwijlen de calomel, welke zij onder den naam van het witte poeder verkoopen, en ook, maar zeer zelden, en alleen bij die genen hunner, welke den naam hebben van het best voorzien te zijn, toebereidingen van ſpiesglas.

De eenige *Pharmacopœa*, welke de *Perziaanſche* droogisten bezitten, en welke, even als hunne overige werken, alleen in manuſcript beſtaat, is die van NOUREDDIN-MAHOMED-ABDALLA-KAKIM-AIN-EL-MELEK-SHIRAGI. Men vindt in dezelve eene menigte onbeduidende of geheel nuttelooze zelfſtandigheden, en de geheele verzameling is blijkbaar uit *Grieksche*, *Latijnſche* en *Arabiſche* Schrijvers zaamgeraapt. Zij raadplegen ook overzettingen van HIPPOCRATES, GA-

Digitized by Google

LENUS, PLINIUS en PARACELSUS, gelijk mede de werken van eenige *Arabiſche* geneeskundigen.

Het gedeelte, waarvan zij nog de beste kennis hebben, is dat der vergiften, van welke de meeste bij hen tot het plantenrijk behooren; hoezeer zij ook metaal-vergiften weten te gebruiken, zoo als het arſenicum en de mercurius; dit laatſte krijgen zij van *Tiflis*, in *Georgië*. Zij zijn door geheel het Oosten vermaard, wegens hunne bekwaamheid in deze ſcheikundige mengſels, en de behendigheid, waarmede zij dezelve weten toe te dienen; want over het algemeen zijn zij de lijdelijke werktuigen hunner Vorſten, welke hun die ſoort van dienst ruim betalen. Eenigen hunner beweren de kunst te bezitten, om iemand tegen een' gegeven' tijd te doen ſterven. Om hunne handelwijs te beter te verbergen, voegen zij er astrologiſche voorſpellingen bij. In dit geval echter vergeten zij daarom het gewigtigſte punt van den hun aanbevolen last niet, en dragen wel zorg, om onder de ſpijs van het hun aangewezen ſlagtoffer van tijd tot tijd eene hoeveelheid vergif te mengen, ſterk genoeg om hen van de bedoelde uitwerking te verzekeren; terwijl de ongelukkige de aandoening, welke hij gevoelt, toeſchrijft aan den buitengewonen en verſchrikkelijken invloed van zekere nadeelige conjunctiën der ſterren, die op hem eene noodlottige en zijn geſtel allengskens ondermijnende werking oefenen. De *Perziaanſche* droogisten bewaren het diepſte ſtilzwijgen omtrent den aard der door hen gebezigde gifmengſels. Zij ſtaan over het algemeen in een' zeer kwaden reuk. Arglistig en ſlaafsch, maken zij er nimmer eene gewetenszaak van, den bloeddorſtigen wil van hunnen meester zelfs omtrent hunne dierbaarſte vrienden te volbrengen.

Het gewigt, 't welk zij gebruiken, is de *ſhafgran* en de halve *ſhafgran*, eene zilveren *Perziſche* munt, die omtrent tien ſtuivers waard is. Zij bezigen ook garstkorrels. Hunne grootſte maten zijn de *oka* en de *manu*, welke naar de onderſcheidene plaatſen verſchillen. Een der artikelen, welke algemeen in den winkel van een'

Digitized by Google

Perzischen drooglst worden aangetroffen, is de *choubchini*, een wortel, dien zij in allerlei ziekten, om het even of het ontstekingachtige, asthenische of chronische zijn, gebruiken. Geene ongesteldheid, beweren zij, is in staat, dit middel te weêrstaan; want zij achten het een algemeen *panacee* te zijn voor alle kwalen, waaraan de mensch onderworpen kan wezen. De krachten van dit gewas worden bezongen in een in het *Perziaansch* geschreven werk, hetwelk den titel van *Choubchini* voert. Wanneer het eenen zieke toegediend zal worden, moet hij zijne kamer houden; deuren en vensters worden gesloten, en alle toegang aan de buitenlucht afgesneden. Vervolgens geeft men hem een sterk afkookśel van *choubchini*, en dekt hem met kleedingstukken digt toe, tot dat hij in eene overvloedige uitwaseming geraakt is.

Het merkwaardigste gedeelte van den winkel eens *Perziaanschen* droogist is dat, waar de *prophylactica* of voorbehoedmiddelen bewaard worden, bestemd om ziekten te voorkomen. Het zijn meestal *bezoars*, of heilige steenen uit *Mekka*, die door de *Mollahs* of de *Derwischen* gewijd zijn. „ De *padzecher*," zeggen de *Perzianen*, „ is de vorst der geneesmiddelen; het is de vermogendste beschermer des levens; nimmer durft eenig giftig insekt den gelukkigen aantasten, die eenen *bezoar* bezit; de schorpioenen vermijden hem zorgvuldig, en is hij voorbij, zoo kijken zij, of zij hunnen staart nog hebben; de vliegen van *Miairna* ontvlugten hem, zoo ver zij kunnen; de slangen kruipen nimmer over het pad, langs hetwelk hij gekomen is. Het is vergeefs, zeggen de Vorsten, zulk eenen man te willen vergiftigen; want eene betoovering waakt over zijn leven." Den naam *padzecher* leiden de *Perzianen* af van het woord *pâderi-zcher*, vader of meester des gifs; terwijl de *Arabieren* en *Syriërs* hunne benaming ontleenen van het *Chaldeeuwsche* woord *el bezoard*. De droogisten ontvangen deze steenen uit *Bockara* in *Indië*, als ook uit eenige andere oorden, en stellen dezelve dikwerf op een' onmatigen prijs. Ik heb er aan den arm eener *Perziaansche*

Digitized by Google

dáme eenen gezien, die op 20 à 30 *tomans* (120 à 180 guldens) geſchat werd. Komt er eene aanſtekende ziekte te heerſchen, dan ſtijgt hun prijs aanmerkelijk. De blaasſteenen behooren tot deze ſoort van geneesmiddelen; maar men gelooft, dat zij meermalen door de droogisten vervalscht worden: ook geeft men, boven dezelve, de voorkeur aan den echten *bezoar* der *Perzianen*. Ik heb eens gelegenheid gehad, dit vermogende *ſpecificum* aan eenen zieke te zien toedienen, die door eenen ſchorpioen geſtoken was. De droogist, welke dezen onwaardeerbaren ſchat in zijn bezit had, trok den *bezoar* uit zijnen boezem, en, na denzelven met zijnen adem verwarmd en vervolgens in verſche melk gedoopt te hebben, legde hij dien op de wond. De ſtatigheid dier verrigting werd nog plegtiger gemaakt door de deftigheid, waarmede hij hierbij zijne gebeden opzeide: *Bizinella, el rahman, el rathecam, la illa, il halla*, ſprak hij. (In naam van den almagtigen en albarmhartigen God! Er is *geen* andere God, dan God!) Ik kon echter, na de aanwending van dit middel, hetwelk de *Perzianen* als de kern en top van al hunne geneeskrachten beſchouwen, geene hoegenaamde verandering in den ſtaat van den zieke beſpeuren.

Somwijlen vindt men ook in die winkels, doch in geringe hoeveelheid, de *ſalſaparilla*; ſoms ook ontbieden zij uit *Tiflis* kleine hoeveelheden *nitras argenti*, hetwelk de *Perzianen* en *Arabieren hagr* en *gehenna*, of ſteen der hel, noemen: het is de helſche ſteen van verſcheidene *Europeſche* natiën, dus genoemd om de pijn, welke de oplegging daarvan te weeg brengt. Van tijd tot tijd hebben de *Engelſchen* en eenige andere reizigers aan de droogisten van *Ispahan* en van *Bagdad* kleine hoeveelheden van *ipecacuanha* en *tart. ſtib.* achtergelaten, welke deze met overmatige winst weder uitverkoopen. Op zekeren dag twee grein *emeticum* noodig hebbende, deed men mij die tegen een' daalder betalen. De droogisten hebben ook voor de vrouwen, die gewetenloos genoeg zijn, om hare vrucht te willen afdrijven, eene

Digitized by Google

menigte verſchillende bereidſels. Een dier mengſels, hetwelk ik ſcheikundig onderzocht heb, en dat zij ook als een kostbaar toiletmiddel roemen, is een der krachtigſte vergiften, ontbonden in eene kleine hoeveelheid rozewater en met rood mankop gekleurd. Deze bereiding brengt, wanneer men dezelve op de huid ſmeert, eene ſterke jeuking te weeg, en eene aandoening, alsof men ſpelden of naalden in het vleesch drukte; de vaten der huid zwellen, en vierentwintig uren na het opleggen dier ontbinding valt de oude opperhuid af, en van onder dezelve verſchijnt eene nieuwe opperhuid, die uiterst fijn en teeder is; en een fijn vel wordt bij de *Perzianen* zeer op prijs geſteld. De droogisten verkoopen ook de *khenne*, welke dient om handen en voeten te kleuren en het haar te verwen; ook ſomtijds de *ſulphur. antimonii* voor de wenkbraauwen. Dit praeparaat wordt, in al deszelfs oorſpronkelijke onzuiverheid, alleenlijk tot poeder geſtampt, hetwelk, met water natgemaakt, op de oogharen gebragt wordt, en aan dezelve een ſchitterend gitzwart mededeelt. Deze ſtof is zoo prikkelend van aard, dat men zelden eene *Perziaanſche* vrouw ontmoet, die niet met huidziekten bezocht is; maar zoo groot is de kracht der gewoonte en der behaagzucht, dat geene bedenking vermogend is, haar te weêrhouden van deze ſtof gebruik te maken, om meer levendigheid aan hare blikken bij te zetten en hare bekoorlijkheden te verhoogen; hoezeer inderdaad hare troniën, die wezenlijk fraai en vol uitdrukking zijn, zulk eenen bijſtand niet behoeven.

De *Perziaanſche* droogist zit onafgebroken in zijnen winkel, met de beenen kruiſelings onder het lijf geſlagen en met de *chibouc* in den mond. Hij ontvangt de koopers met uitnemende beleefdheid; en terwijl hij u naar den toeſtand van uwe gezondheid vraagt, verzekert hij u, dat uwe komst zijnen winkel in eenen bloemhof verkeerd heeft; dat uwe tegenwoordigheid in zijne oogen onwaardeerbaarder is dan al de ſchatten van *Arabië*; of wel, zoo gij een geneeskundige zijt, zal hij u zeggen, dat

Digitized by Google

uwe kunde zijne kruiden doordringt, even als uwe minzaamheid zijn hart.

SICILIË EN IJSLAND VERGELEKEN.

Het is in onze dagen bij velen, vooral die beweren zich met de Wijsbegeerte bezig te houden, een zeer treurig verſchijnſel, dat zij het eigen beſtaan en de onſtoffelijkheid der ziel in twijfel trekken, zoo niet ontkennen. Op de *Duitſche* Hoogeſcholen, waar in dit vak ſedert vijftig jaren de grootſte onzin wordt opgedischt, en het eene luchtkasteel het andere verdringt, is dit zeer algemeen, en vele Hooggeleerde Heeren ſtellen zich en hunne hoorders met de dieren gelijk. Onder welke verbloemde redeneringen dit dan ook moge plaats hebben, het komt daarop neêr, *dat zij geene ziel hebben*, omdat ziel en ligchaam één en hetzelfde zijn. Doch wanneer dus de *ſtof* alles is, dan moest die ook op de wijziging derzelve, die men *ziel* noemt, den ſterkſten en ontegenzeggelijkſten invloed hebben. Hoe komt het dan echter, dat in de ſchoonſte, vruchtbaarſte, bekoorlijkſte landen der wereld, waar alles tot ontwikkeling van den mensch zich ſchijnt te vereenigen, ſomtijds, wat den *geest* aangaat, de diepſte laagte naar het zedelijke en verſtandelijke wordt gevonden; terwijl in die beide opzigten landen, door de natuur ſtiefmoederlijk (zoo men zegt) behandeld, waar eeuwig ijs en ſneeuw alles ſchijnt te moeten verſtijven en alle vermogens te onderdrukken, zich eene ontwikkeling van den geest vertoont, die niet alleen den rampzaligen toeſtand dier ſchijnbaar gelukkige landen ver overtreft, maar zelfs dien van *ons* vaderland in ſommige opzigten achter zich laat? Vanwaar dit, zoo er geen beginſel is, hetwelk in zichzelve geheel onafhankelijk is van het ligchaam en boven hetzelve ſtaat? Doch wij moeten ons nader verklaren en de bedoelde voorbeelden ontwikkelen.

Wij bedoelen de twee eilanden, *Sicilië* aan de eene,

Digitized by Google

IJsland aan de andere zijde. Op het hooren van eerstgemelden naam herinnert zich de Geschied- en Aardrijkskundige alles, wat liefelijk, bevallig, rijk en welig in de Natuur is. Het ligt geheel ten zuiden van ons wereldeel, en wordt door de aloude *Lava* van den *Etna* vruchtbaar, door deszelfs inwendige warmte gestoofd, verkoeld door de *Zephyrs* en de ligging in de *Middellandsche* zee. Hier woonde, volgens de aloude fabelleer, de Graangodes CERES en hare dochter PROSERPINA; hier was het toevlugtsoord van de rijkste volkplantingen uit *Griekenland*, die er den weligsten overvloed vonden, en steden als *Parijs* en *Londen* konden bouwen, welke alle rijkelijk voedsel vonden van deszelfs onuitputtelijk vruchtbaren grond. (*Syrakuse* en *Agrigente.*) Hier was naderhand de korenschuur van *Rome.* Hier vindt de tegenwoordige inwoner herinneringen aan mannen zoo als de Wijsgeer en Dichter EMPEDOKLES, de Lierdichter STESICHORUS, de Herdersdichter THEOKRITUS, Staatslieden en Helden als GELON, HERMOKRATES, DION en TIMOLEON, Wiskundigen als ARCHIMEDES, Geschiedschrijvers als DIODORUS. Dus ontbreekt hem eigenlijk niets, zoo wel tot vervulling der grovere ligchaamsbehoeften, (in zoo verre die invloed op de ziel kan oefenen) als tot opscherping van den geest door het herinneringsvermogen, (in zoo verre dit dan ook ligchamelijk mogt zijn.) En toch is de bevolking van *Sicilië* thans eene der ellendigste Natiën geworden, wier gruwelen, onlangs nog bij gelegenheid der *Cholera* betoond, schier alle denkbeeld te boven gaan, en een kannibalismus vertoonen, dat menschenvleesch heeft *gebraden!* Wraakzucht, door niets te beperken, is een der hoofdtrekken van het *Siciliaansche* karakter. Tot op onzen tijd toe kon men niet dan in karavanen, en nu nog niet of naauwelijks des nachts, het eiland, uit vrees van roovers, doortrekken. Dit was zoo erg, dat, nog tegen het einde der vorige eeuw, de roovers zelve tot beveiliging des eilands werden aangesteld. Een

Digitized by Google

oogenblik ging dit goed; maar weldra verlevendigde zich de herinnering, en de policiedienaars werden roovers op nieuw. Daarbij is het volk *traag;* de vruchtbaarſte plekken blijven ongebouwd, — plekken, die met weinig moeite tot de heerlijkſte korenvelden konden worden gemaakt. Al de groote daden en mannen der Vaderen zijn vergeten; men kent onder het volk de namen van GELON en ARCHIMEDES niet meer, zoo min als de vroegere grootheid en welvaart des eilands. Het land krielt van bedelaars; ſchoon de bevolking op verre na niet het vierde van die in de oudheid bereikt. Zij lijden liever het diepſte gebrek, dan te arbeiden; ſchoon het aan loopen, ſchreeuwen en tieren op ſtraat niet ontbreekt. Ook heerscht er de diepst mogelijke onkunde. Wat Godsdienst betreft, men kent er naauwelijks (ten minſte buiten de beſchaafde klaſſe in de grootere ſteden) den waren God, maar ſlechts de Ondergoden der *Roomſche* Kerk, en zelfs de Goden des Heidendoms, die men tot *Heiligen* promoveert, (de reiziger RENOUARD DE BUSSIÈRE hoorde nog in onzen tijd van ST. PROSERPINA ſpreken!) Overleveringen van de droevigſte bijgeloovigheden, geloof aan het *kwade oog*, gelijk bij de *Grieken* onzer dagen, tooverij, de invloed van zekere getalen, van gelukkige en ongelukkige dagen, verbitteren het leven van den *Siciliaan*, die daarentegen wel nooit van den *Bijbel* heeft hooren ſpreken. Daarbij zijn de lagere klaſſen geheel ter prooije aan de diepſte onkunde. Het land is onbebouwd; goede wegen zijn er niet; de ſteden der tweede klaſſe zien er treurig en vervallen uit; aan ſcholen, aan geestbeſchaving is niet te denken. De herbergen.... Doch laat ons BUSSIÈRE doen ſpreken: „ Doodver-
„ moeid wierpen wij ons op twee ſlechte matraſſen ne-
„ der, en zagen ſlechts bij het ontwaken het ijsſelijke hol,
„ waarin wij gelegerd waren; het was door ratten, mui-
„ zen en inſekten bewoond; muur en vloer waren met
„ menſchelijke uitwerpſelen bedekt. Gelukkig kon, door
„ gebrek aan zoldering, deuren en venſters, de lucht vrij
„ door het vertrek ſpelen, en den bedorven' dampkring,

Digitized by Google

„ die ons doodelijk had kunnen worden, opnemen. Wij „ beklaagden ons aan de waardin; zij begreep ons ver„ langen niet, en vond de kamer zeer geſchikt en gemak„ kelijk. Mijn *ſalon* (dus noemde zij het hol) is gelijk „ die in ons geheele land, en als men reizen wil, moet „ men leven zoo als de menſchen, waaronder men zich „ bevindt." De huizen der mindere klaſſe zijn vuil, vochtig en ſtinkend; één vertrek dient tot woning, pakhuis, hooiſchuur, keuken, zwijnſtal, hoenderhok, en ſomtijds tot — mesthoop. De ellende bij deze ongelukkigen is ten top; maar zij willen die door arbeid niet wegnemen; zij rooven liever. Wanneer de *Siciliaan* beleedigd is, viert hij zijne gramſchap niet bot; hij zwijgt, en wacht het uur der wraak met een afgrijſelijk geduld af. (Men denke aan den lang door een *geheel volk* verborgen gehouden' en op één uitgebarſten' moord aller *Franſchen* op het eiland, bekend onder den naam van *Siciliaanſche Vesper!*) „ Hij acht," zegt BUSSIÈRE, „ het leven van zijns gelijken niet meer dan dat van het „ inſekt, dat hij vertrapt." De misdaden zijn hier veel menigvuldiger dan elders in *Italië;* (men moet misſchien het tegenoverliggende *Calabrië*, hetwelk overigens veel van *Sicilië* heeft, uitzonderen.) Wanneer echter de *Siciliaan* niet door wraakzucht geprikkeld wordt, is hij traag, volkomen werkeloos, (ſchoon hij met eenigen arbeid ſpoedig rijk kon worden) wellustig en geveinsd. Wat blijkt nu hieruit? Immers, dat verwaarloozing van den *geest* door de beste ligchamelijke voordeelen niet kan worden vergoed, en dat er een *eigen, onſtoffelijk beginſel* moet zijn, hetwelk men aankweeken en ontwikkelen moet, zonder welke noodzakelijke opleiding de mensch, ook met de ſchoonſte voordeelen naar het ligchaam, (want het *Siciliaanſche* bloed is ſchooner dan het *Napelſche*, en de aanleg tot hoogere ontwikkeling ſpreekt uit de levendige oogen van den eilandbewoner) bijna tot het dier zal verzinken.

Stellen wij nu tegenover dit afzigtige tafereel dat van een der door de Natuur meest verwaarloosde eilanden,

Digitized by Google

hetwelk met *Sicilië* het bezit van eenen vuurberg en vele andere volkaniſche verſchijnſelen gemeen heeft, hoewel het juist aan het tegenovergeſtelde einde van *Europa*, in het uiterſte Noorden, gelegen is. Dit land is zoo akelig, dat de ontdekkers (*Noorwegers*, in 861) het *IJsland* noemden. Het *ijs* moest dus zelfs voor zulke gehárde en aan ijs en ſneeuw gewone *Noormannen* een kenſchetſende trek des lands zijn! Nogtans werd het door die *Noormannen* bevolkt, en van de tiende tot de dertiende of veertiende Eeuw eene Republiek, waar de inwoners zekere welvaart genoten, *Groenland* en zelfs de Noordoostkust van *Amerika* (*Winland*) ontdekten, en zoo ijverig de letterkunde en de aloude volksverhalen van het Noorden beoefenden, dat men door hen alleen (door SÆMUND en SNORRE STURLESON) de beide *Edda's* en zoo vele *Saga's* kent. Ongelukkig heeft deze toeſtand niet voortgeduurd. Zekerlijk is het eiland, ſedert die tijden, door geweldige vuurbrakingen van den *Hekla* en andere vuurbergen, door aardbevingen, maar vooral door vlottende ijsbergen, die zich aan deszelfs kusten vastzetten en ondragelijke koude verſpreiden, veel minder bewoonbaar geworden. Deze ijsmaſſa's drijven af of ſmelten eerst in Junij of Julij; ſomtijds echter duren zij het geheele jaar; alsdan kan er door de koude op het eiland niets groeijen, en dit misgewas veroorzaakt op een eiland, waar buitendien reeds zoo weinig voortkomt, de grootſte ellende. Nog in 1836 moesten de inwoners door dit ongeval een gedeelte hunner paarden ſlagten, bij gebrek aan voeder. De ſchrale bevolking, van 50,000 zielen op eene ruimte, die bijna gelijkſtaat met het Koningrijk der beide *Siciliën*, (5000 vierkante uren) wordt dan ook door ziekten getroffen, die haar gedeeltelijk wegmaaijen. Daarbij kwamen, in vroegeren tijd, invallen van zeeroovers, die de inwoners nog van een gedeelte hunner armoedige bezittingen beroofden, en, eer het land zijne onafhankelijkheid verloor, hevige burgergeſchillen. Koren groeit er op *IJsland* nergens. Het hoofdbeſtaan der inwoners is de viſchvangst, en men behoeft niet te be-

Digitized by Google

toogen, hoe moeijelijk deze op eene zoo ſtormachtige en met ijs bezette kust is. De *IJslander* is dus arm, zeer arm, met den besten wil. De Natuur, bij hem geſtreng en zoo guur, dat hij het bergachtige midden des eilands niet kan bewonen, maar zich tot de kusten bepalen moet, geeft hem bijna niets tot zijn beſtaan, en de winter is van negen maanden met deszelfs lange nachten. Welk een verſchil bij de ſchier eeuwige lente en zomer van *Sicilië!* Zijne ruwe luchtſtreek en onmatige arbeid brengen hem doorgaans reeds kort na het vijftigſte jaar in het graf. Waar zullen bij hem de middelen en de lust ontſtaan, om zijnen geest te beſchaven? Gebrek aan ſchoolonderwijs is bij den *Sicilïaan* het gevolg der traagheid; bij den *IJslander* dat der noodzakelijkheid: er is op *IJsland* geene enkele lagere ſchool. En toch kunnen *alle IJslanders lezen en ſchrijven;* dus verzekert ten minſte de jongſte *Franſche* reiziger naar dat eiland, de Heer MARMIER, in zijne brieven aan den beroemden VILLEMAIN. Maar *iedere huismoeder is de onderwijſter van haar gezin*, hetwelk zij in de lange winteravonden rondom zich verzamelt en leſſen geeft. Weeskinderen of zulke van volſlagene armen worden voor rekening van de armenkas bij andere huisgezinnen geplaatst. De Predikant (*IJsland* is *Luthersch*) bezoekt de inrigtingen en de huisgezinnen van zijn kerſpel, en deelt onder de arme viſſchersvrouwen de noodige leesboeken uit. Bij de inlijving der kinderen in de Gemeente wordt niemand tot de belijdenis of het Avondmaal toegelaten, die niet lezen en ſchrijven kan; en het zou voor de moeder eene onuitwischbare ſchande zijn, zoo haar kind in dit onderzoek te kort ſchoot. MARMIER vond genoegzaam in iedere viſſchershut boeken. De *Bijbel* en hunne oude *Saga's*, of overleveringen uit den heldentijd, behooren mede tot den uitzet en zijn een familieſchat. In de lange winteravonden, terwijl de ſtorm rondom de broze hut huilt, komt het geheele huisgezin bijeen; de vrouwen breiden hare wollen kleederen; de mannen herſtellen of maken hun viſſchers- en veldgereedſchap, en de huisvader begint bij een flaauw toortslicht hardop te lezen. Bij gebrek aan boeken, weet hij geheele ſtukken uit gedichten en *Saga's* uit het hoofd op te zeggen. Dus leeren allen hunne volksgeſchiedenis of de overleveringen en de groote daden hunner vaderen kennen van vóór bijna duizend en meer jaren (want ook de *Noorweegſche* Heldengeſchiedenis behoort tot de *Saga's.*) Heeft de boer of viſſcher alles uitgelezen wat hij heeft, zoo ruilt

Digitized by Google

hij met zijne buren. Des Zondags na kerktijd ruilt men met elkander zijne bezittingen naar den geest. Menig boek leest de boer alle winters geregeld op nieuw uit, en schrijft vele andere geheel over, soms folianten. Om in dit ongemak te voorzien, heeft de Maatschappij voor vaderlandsche Oudheden te *Kopenhagen* voor een' geringen prijs een' nieuwen druk der *Saga's* in de *IJslandsche* taal doen vervaardigen, die op *IJsland* met de uiterste graagte ontvangen is. Ook verstaat de armste *IJslandsche* boer de boeken, die vóór achthonderd jaren in zijne volkstaal geschreven zijn. MARMIER verhaalt, dat, te *Reikiovik*, de dochter van zijnen gewonen visscher in zijne kamer trad, en hem bezig vond met het bestuderen van de *Nials-Saga*. „O!" riep zij, „dat boek ken „ik; ik heb het in mijne kindsheid meermalen gelezen!" En meteen begon zij de schoonste plaatsen daaruit op te zeggen. Men verbeelde zich eene visschersvrouw uit *Zandvoort*, *Katwijk*, of zelfs uit *Scheveningen*, die plaatsen uit MAERLANT, MELIS STOKE of *Floris en Blanchefleur* opzeide!

Rijker nogtans is de letterschat van den Predikant of Ambtman (*Sysselmand.*) Daar zag MARMIER, in eene vochtige, ongezonde kamer, waar hij geen of weinig huisraad ontwaarde, op houten kisten of tusschen de vensterramen op eene tegen den muur vastgespijkerde plank, de beste letterkundige en wetenschappelijke geschriften; een man in een' ouden, slechten jas naderde hem, sprak vier of vijf talen, en onderhield zich met den *Franschen* reiziger over de groote oude *klassische* Schrijvers en hedendaagsche Dichters. En toch is deze man nooit verder geweest dan zijn armzalig dorp, heeft niets meer gezien dan de kerk, waar hij gedoopt is, het kerkhof, waar zijn graf hem wacht! Hij heeft noch roem, noch eer, noch voordeel van zijn studeren te wachten; en intusschen schept hij zichzelv' eene wereld van hetgeen hij nimmer gezien heeft en nimmer zien zal. Behalve de letteroefeningen, is, volgens oudere berigten, het schaakspel een geliefkoosd tijdverdrijf van den *IJslander*; iets, hetwelk mede bewijst, dat verstandsbeschaving en oefening hem boven alles dierbaar is.

Daarbij is de *IJslander* braaf, gestreng, zedelijk en godsdienstig. De Geestelijken geven het voorbeeld; maar men waakt ook zoo zeer over derzelver zeden, dat dit een sterksprekend bewijs voor de braafheid des volks zelve oplevert. Dit wordt zelfs tot uitersten gedreven. Volgens oudere be-

Digitized by Google

rigten, mogt ten minſte vroeger geen Predikant op Zon- of feestdagen zich vermaakshalve van zijne woning verwijderen; hij werd alsdan terſtond voor het *Conſistorie* geroepen, en of geſtrengelijk berispt, of zelfs beboet. De ſtille geaardheid en godsdienſtige opvoeding der inwoners weert de meeste ondeugden uit hun midden.

Welk een onderſcheid! Zou *hier* de Natuur, die alles ſchier weigert, wel een zoo onderzoeklievend, zoo verſtandig, zoo welonderwezen, zoo zedelijk en godsdienſtig Volk hebben kunnen voortbrengen, wanneer de ziel niets ware dan eene wijziging van het ligchaam? Zou zij den *Sicilïaan*, onder zijnen zachten hemel, bij zijne overmilde vruchtbaarheid, te midden van beſchaafde Natiën en begunſtigd met het Chriſtendom, zoo diep hebben kunnen laten zinken, wanneer men niet, geheel onafhankelijk van het ligchaam, de ziel kon verwaarloozen? — Maar, er beſtaan geene *ſcholen van lager onderwijs* op *Sicilië*. Zou daar niet al het onheil van daan komen? — Die ſcholen beſtaan ook op *IJsland* niet; maar hier is de moeder ſchoolonderwijsſter, en zij is het met vrucht: want ieder kan lezen en ſchrijven.

DE DEENEN IN WALCHEREN,

(Zomermaand 838)

ZEEUWSCHE LEGENDE,

door

Mr. A. P. SIFFLÉ. (*)

Mijne Heeren, veelgeachte Medeleden!

Eenige maanden geleden heb ik U mijne Verhandeling voorgedragen *over het Mythiſche tijdvak der Geſchiedenis van Nederland, als inzonderheid voor dichterlijke behandeling geſchikt*, en dat vertoog beſloten met een Gedicht *aan Zeeland*, waarin, bij voorkeur, het in fabelen en opſieringen gehulde

(*) Voorgedragen in het *Middelburgsch* Departement der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, den 14 van Lentemaand 1838.

Digitized by Google

gedeelte van *Zeelands* geſchiedenis bezongen werd. Vooraf had ik daaromtrent aangemerkt, dat bijna elke ſtrooph de ſtof tot een afzonderlijk dichtſtuk leverde. In dat gedicht komt dan ook het volgende voor:

De Frank dwingt alles in het rond
Te buigen voor zijn magt,
En in vernederend verbond
Is heel het land gebragt.

Ook Godendom en prieſterſchaar
En outerdienst bezweek,
Sinds aan God Wodan's hoofdaltaar
De moed van Wilbrord bleek.

Ja, Westkapelle! u heugt het nog,
Hoe de Afgod werd vergruisd.
Men noemt nu Wodan's leer bedrog,
Daar 't volk zich nedrig kruist.

Fluks rijst een andre prieſterſtoet;
Hij predikt beter leer,
En, door den waren God behoed,
Brengt Zeeland Hem zijne eer.

Doch korten tijd geniet men rust en vrede.
Een woeste ſchaar daagt uit het noorden op.
Geduchter dan de Sakſer is die wreede;
Men ziet zijn komst van kerk- en torentop.
Nu ſiddert elk. Wie zet den Noorman perken?
Hij maakt het land ten roofhol voor zijn heir.
Hier is het oord, waar hij zijn vloot verſterken
En zenden kan ten ſtrooptogt heinde en veer....

Eere zij aan Frank en Friezen!
Ook der Deenen drom bezwijkt.
Ja! men ziet de vlugt hen kiezen;
Ja! de vloot der roovers wijkt.

Het Gedicht, waarin vorenſtaande regels te lezen zijn, is geplaatst in den *Zeeuwſchen Volksalmanak voor* 1838; en daarop volgt een Verhaal in proza van den Heere AB UTRECHT DRESSELHUIS, getiteld: *Het jaar* 838, *of de Deenen in*

Digitized by Google

Zeeland, hetwelk juist het in boven aangehaalde dichtregelen bezongen onderwerp gedeeltelijk behandelt, en mij aanleiding heeft gegeven tot vervaardiging van een nieuw Gedicht, hetwelk ik U heden hoop voor te dragen. Het zij mij vergund, vooraf te herinneren: dat de goede Goden der Noordsche volken, en ook van onze voorvaderen, *Asen* werden genoemd, en hier te lande vereerd werden op zekere hoogte, de *Asenberg*, waar naderhand het landgoed *Hazenberg* gelegen was; zijnde die naam eene echt *Zeeuwsche* verbastering, door nadrukshalve voorzetting der letter *h*. Wijders, dat bij onze voorouders de Oppergod ODIN, die tevens de Zonnegod was, onder den naam van WODAN, en de Dondergod THOR, met zijnen vreesselijken strijdhamer, onder dien van STAVO (naar wien *Staveren*, in *Friesland*, en *Stavenisse*, in het eiland *Tholen*, genoemd zijn) bekend was. Voorts, dat de Schikgodinnen *Nornen*; de Strijdgodinnen, die tevens de Hemelbruiden der gevallene helden waren, *Walkyriën*, en *alle* Godinnen, vrouwen of dochters der *Asen*, *Disen* werden geheeten; terwijl men de verblijfplaats der zaligen *Walhalla* noemde, en *Walcheren*, vooral het noorderdeel daarvan, als een heilig land beschouwde, hetwelk door de rivieren de *Waal* (geenszins te verwarren met den gelijknamigen stroom in *Gelderland*), de *Arne*, de *Duvelee* enz. in verschillende eilanden, die tegenwoordig even zoo vele zoogenaamde *wateringen* zijn, verdeeld was.

Na dit weinige vooraf te hebben opgemerkt, ga ik over tot de voordragt van mijne gezegde *Zeeuwsche Legende*:

DE DEENEN IN WALCHEREN.

Gewijde grond bij 't heidensch voorgeslacht,
Hoe vaak heb ik met huivering herdacht,
Wanneer mijn voet door uwe duinen dwaalde,
Daár op uw strand mijn blik dan nederdaalde
En uitzag op der zeeën eindloosheid,
Of op het dal, beneên mij uitgebreid,
Hoe heb ik vaak herdacht die oude dagen,
Waar volksverhaal en landskronijk van wagen!
Dan voelde ik mij, o Walcheren! uw' zoon,
En nog ontlokt uw lotgeval een' toon
Aan de elpen lier, die tot uw' roem zal klinken,
Zoo lang mijn long de levenslucht zal drinken.

Digitized by Google

Hoe hachlijk was, o Waicheren! uw lot,
Toen hier de kamp voor de eeredienst van God
En die der Goôn, gediend in vroeger eeuwen,
Geſtreden werd; geſtreden tuſſchen Zeeuwen,
Voor de Afgoôn met de Deenen in verbond,
En Zeeuwen, wel geteeld op d'eigen grond,
Doch met den Frank voor Christus' leer verbonden!

Nog hoort mijn oor het kermen der gewonden,
Trompetgeſchal en ſchorren wapenkreet,
Bij ſmeekgebed, gelofte en gruweleed.
Nog ziet mijn oog der Aſen altaar rooken,
En 't Christendom op 't Heidendom gewroken.

Reeds duizend jaar verdween er na dien tijd.
Toch is mijn lied den wreeden krijg gewijd,
Dien Zomermaand met afſchuw toen aanſchouwde,
Terwijl van ſmart de menschheid zuchtte en touwde.
Der Deenen zege en ſpoedige ondergang,
Na kort geluk, zij 't voorwerp van mijn' zang!

't Is middernacht. Geen maanlicht aan de kimmen.
De vlammen flechts van pijnboomfakkels glimmen
Met rooden gloed, en werpen haren glans
Op Aſenberg en Heede's bosſchen thans.
Een woeste drom, in donker kleed gewikkeld,
Door dweepzucht en wraakgierigheid geprikkeld,
Staat om den voet van d'Aſenberg geſchaard,
Terwijl elkeen het zwijgen nog bewaart. —
Voorzigtigheid had hen in 't zwart getogen:
Nu ſcheen hun ſtoet een Geestendrom in de oogen
Des Christens, die den optogt zag van ver,
Zijn kruis floeg, henenvlood, maar wijd en her
Verkondde, dat bij de oude heiligdommen
Werd feest gevierd door Satans zwarte drommen,
Bijeengelokt door Duivelenbeſtel,
En voorgelicht door fakkels uit de hel.

Doch 't is geen ſchaar van 't graf ontvlugte dooden;
Het is een ſtoet van duizende genooden,
Aan Wodan's dienst nog heimelijk verkleefd,
Die naar den berg der Aſen zamenſtreeft,

Digitized by Google

Zich dáár vereent om 't Godenfeest te vieren,
En vlamt op wraak en bloedige eerinnerieren.

Geen tempelhut prijkte op de hoogte meer,
Maar 't Godendom ontving er hulde en eer
Bij d' altaarſteen, die daar nog altijd praalde,
En waar men nog het offer vaak herhaalde,
Offchoon de ſteen half omgeworpen lag
En niets 't geheim verraden kon bij dag.
De heuvel zelf was uitgehoold van ondren
Ten ſchuil van haar, die dáár zich af wou zondren,
En, in het rond gevierd als Profetes,
Van Wodan's dienst was de Opperprieſteres.

Wie treedt de grot daar ſtatig uit, en nadert
Den zwarten ſtoet, bij d' Aſenberg vergaderd?
Wat Wezen wandelt daar den heuvel op,
Met majesteit, tot aan den heilgen top? —
Zie 't opperkleed, van witte wol geweven,
Met wijde plooi haar ſlanke leest omzweven,
Terwijl een haak het vasthecht op haar borst.
Stil, roerloos ſtaat ze, als water, door de vorst
Op ééns geſtremd, terwijl het golvend vloeide
En kortlings nog den oeverzoom beſproeide.
Daar brengt men haar het opgeſierde zwijn,
Dat bij dit feest het offerdier zal zijn.
Men ſlagt het, en het altaar en de ſcharen
Beſprengt men met het bloed. Bij plegtgebaren,
Geheimvol, als de woorden, die zij ſpreekt,
Werpt zij allengs den mantel af, verbreekt
De duisternis en ſtilte; vlammen ſtijgen
Van 't altaar op, dat leven ſchijnt te krijgen,
Nu 't leven weêr de Prieſteres bezielt,
Die hand en tong en adem wederhield.

Ja! zij herleeft, en komt daar, voor elks oogen,
(Als eene der Walkyrjen, uit den hoogen,
Op Wodan's woord, bij 't menſchdom neêrgedaald,
Doch van den glans der heemlen nog omſtraald)
In 't ſneeuwwit kleed gebiedend aangetreden.
Dat onderkleed omſluit haar blanke leden.
Een gordel, die met ſpreuken is bemaald,
In welker zin geen ingewijde faalt,

Digitized by Google

Daar hij heur taal eerbiedig moet beämen,
Klemt dat gewaad op beide heupen zamen.
Nu glanst haar oog en ſchiet het vlammen uit.
Zij zwaait het zwaard, dat ze in de vuist beſluit,
Ten voorſpel van den oorlog, om zich henen.

't Is Durfe zelf, den volke nu verſchenen!
Zij, Opperprieſteresſe van het oord,
Wier hand, wier hart Vorst Poppo toebehoort.
Zij was met hem uit éénen echt geboren.
Hij had weleer tot gade haar verkoren,
Opdat zijn ſtam meer zuiver wierd bewaard,
En 't prieſterbloed misſchien niet wierde ontaard
Door huwlijk met een dochter uit de ſcharen.
Maar naauwlijks was hij Walcheren's barbaren,
Bij Poppo meê, tot redding van zijn' grond,
Zijn' eigendom, (ſchoon enkel met den mond,
Nooit met het hart) het Christendom beleden,
Of Utrecht vroeg hervorming van de zeden,
Wraakte elken echt, bloedſchendig aangegaan.
Aan menig oog ontrolde toen een traan.
De Biſchop dwong, op ſtraf van ongenade,
Vorst Poppo meê tot ſcheiding van zijn gade;
Maar beider hart bleef aan elkaar altijd,
En beider haat den Christenen gewijd.
Dat ſmeulend vuur kon tijd noch doopſel dooven.

Zij roept de hulp der Aſen nu van boven:
„ o Nornen-trits! o Nehalennia!
„ o Wodan! Oog der Wereld! Slaat ons gâ!
„ o Stavo! zwaai den hamer ons ten goede!
„ Verpletter ieder kruisbeeld in uw woede!"

„ „ Dood en verderf den Christnen!" " is de kreet
Der woeste ſchaar: „ „ God Wodan hoort dien eed!" "
Dit gilt men razende uit. Een doffe donder
Doorrolt het zwerk. Men juicht bij 't ſchijnbaar wonder,
Terwijl een blikſemſtraal het ruim doorklieft.

„ Hoort, mannen, ziet, hoe 't Godendom u lieft!"
Roept Durfe ſtraks: „ Hoort! op zijn' donderwagen
„ Snelt Stavo toe ten ſtrijde. Zijne ſlagen

Digitized by Google

„ Vermorzelen den Frank en Frankenvriend.
„ Zijn hamer wreekt, wie hem en de Aſen dient."

En uit den zwarten drom der zaamgeſchaarden
Treedt één vooruit, op wien ſtraks allen ſtaarden.
't Is Poppo zelf, gemaal der Priesteres,
In ſchijn alleen, naar 's Biſſchops ſtrenge les,
Verſtooten door haar' echtvriend. Hij, haar broeder,
Is heimlijk nog der Heidnen hoofd en hoeder.
Zijn blik is ſomber. Opgekropte ſpijt
Is leesbaar in zijn trekken. Los en wijd
Omzwiert een mantel, kunſteloos geſneden,
Met hazenvel omzoomd, zijn kloeke leden.
Hij draagt den baard en 't hoofdhaar dun en kort,
Daar tegen 't zwaard zijn kruin beveiligd wordt
Door leedren kap, met ſtaal gevoerd. Van leder
Is 't wambuis meê, dat tot de knieën neder-
En tevens over leêren ſpanbroek hangt.
Maar ſtalen ſchub op ſtalen ſchub vervangt
Zich op 't gewaad, om d' ouden Zeeuw, bij 't ſtrijden,
Voor zwaardſlag en voor lansſtoot te bevrijden.
Zijn gordel voert een dubbelſnijdend knijf,
Terwijl zijn hand de ſtrijdkolf forsch en ſtijf
Omklemt, die hij met woede zwaaide in 't ronde,
Toen hij den ſtoet zijn ſtout ontwerp verkondde.
„ Gij Saksen, door de Franken hier verheerd!
„ Gij Sueven, die geen bukken hebt geleerd!
„ Gij allen, van wat ſtam, die op dees gronden,
„ Den Goôn gewijd, een wijkplaats hebt gevonden,
„ Of daar van ouds gezeteld zijt geweest!
„ Geen veete past bij dit gezegend feest,
„ Dan tegen hen, die allen onderdrukken,
„ Maar voor den ſtaf van Utrechts Biſſchop bukken;
„ Die knielen voor het kruis van hunnen God,
„ En voor den Frank, die Wodan's leer beſpot.
„ Is vrijheid, is der Aſen dienst u heilig,
„ Verjaagt den Frank! Gij kunt het ras en veilig.
„ Vorst Ragnar ijlt met Deenemarken's vloot,
„ Op mijnen wenk, hierhenen. Hij beſloot,
„ Nu Antwerp viel voor zijn geduchte ſlagen,
„ Op Zeeland's erf voor 't eerst een kans te wagen.

Digitized by Google

„ Ik heb hem reeds uw' aller hulp beloofd,
„ En waag er aan, zoo 't wezen moet, mijn hoofd."

Vorst Poppo ſprak. Daar nadert een der Deenen,
Wien Walchren's Graaf een ſchuilplaats wilde leenen,
Toen zij, verjaagd van eigen erf, uit nood
Het Christendom, dat zoo veel voordeel bood,
Omhelsden, op hunn' Hertog Hemming's bede.
De huichlaar Bjorn begint aldus zijn rede:
„ Ja, mannen! 'k ben verzoend met mijnen ſtam,
„ Sinds Ragnar zijnen ſtrooptogt ondernam.
„ Met Poppo thans op 't allernauwst verbonden,
„ Heb ik een' boó tot Ragnar afgezonden.
„ Hij bragt ons haast uit Antwerp goed berigt.
„ Reeds morgen zij de ſnelle kiel geligt
„ Van 't vaartuig, dat de hulpe hem zal vragen,
„ Die ons weldra uit Antwerp's muur moet dagen!
„ Schoon ik de vriend van Hertog Hemming ſchijn',
„ 'k Zal zijn en aller Christnen vijand zijn.
„ Ons ſeinſchip ſtuurt naar Antwerp's vesten heenen,
„ En Ragnar's vloot zal ſpoedig zijn verſchenen....
„ Maar hoe! wien brengt daar een der wachtren aan,
„ Wier oogen hier den omtrek gadeſlaan? —
„ Een monnik is 't!"
En Poppo roept: „ „ Hij beve!
„ „ Een eerſteling voor Hela! Dat hij ſneve,
„ „ Door 't offermes gekeeld!" "
De moord geſchiedt.
Nu viert men feest; men jubelt, men geniet
Den korenwijn, die ſchuimt in d' offerbeker,
En waant zich reeds van de overwinning zeker.

Maar Eggard, Graaf van Walchren, zit in rust.
Geen kwaad bedreigt, zoo 't ſchijnt, de Zeeuwſche kust.
De Middelburg, des Domburgs oude wallen,
't Is al gedekt voor 's Noormans overvallen.
Maar zie! op één verſchijnt der Deenen vloot.
Men kent de vlag. Ze is geel en blaauw en rood.
Op menig terp ontſteekt men reeds de vuren,
Den vijand tot een ſein. Nog weinig uren,
Daar ſtevent hij den ſtroom in, diep en wijd,
De Waal genoemd in dien alouden tijd.

Digitized by Google

Elk ſchip is ſterk bemand, elk vlootling blakend
Van roofzucht en naar bloedvergieten hakend.
Het heir ontſcheept aan d' oever van de Waal.
Daar ſtaat het reeds in volle wapenpraal!
Der Skalden lied ontvonkt den moed der helden,
En ſtout weêrgalmt hun zang door Walchren's velden:

Op! Endil's trouwe zonen!
Vrouw Hilda roept u zaam.
Wilt dapper u betoonen,
Bij 't kampen voor haar' naam!

Hoe ſchittren uwe lanſen!
Gij kent des oorlogs kanſen;
Doch, wat u 't lot beſtell',
De ſtrijd is u een ſpel.

De vreugde van uw leven
Zijn ſtrijdkolf, lans en zwaard;
En die op 't ſlagveld ſneven,
Zijn wis Walhalla waard.

Wat ons de Nornen ſchikken,
Dat kan geen God verwrikken.
Ook de Aſen zwijgen ſtil
Op haar' gewijden wil.

Maar, roepen ons de Diſen,
Wij lagchen met den dood!
Niets doet hij ons verliezen.
De winst is rijk en groot.

Dan zien we ons daaglijks nooden
Bij helden en bij Goden;
En 't bier ſchuimt in de ſchaal,
Bij Odin's heerlijk maal.

Nu antwoordt heel het heir. De kreet van 't koor,
Nog vaak herhaald, rolt Walchren's vlakte door:

Altijd is de vriend der ſchoonen
Moedig, waar men zwaarden kruist.
Odin zal de dappren loonen,
Waar hij in Walhalla huist.

Digitized by Google

Maar anders, anders was het op den burg geſchapen
In Walchren's middelpunt, den zetel van den Graaf.
Dáár roept men burgzaat op, roept heel het land te wapen,
Opdat men hoog gezag en Christen-kerkleer ſtaav'.
Met Hemming, Hertog der hier uitgeweken Deenen·
En Christen van geloof, draaft reeds Graaf Eggard henen
Aan 't hoofd der in der ijl te zaam geraapte ſchaar:
En Hemming's ſchijnvriend Bjorn, die huichlaar, die verrader,
Krijgt last, dat hij het volk in 't zuid des lands vergader';
Trekt heen, maar roept alleen oproergen bij elkaar.
De drommen, die hij werft, zijn Poppo's bondgenooten.
Zij zullen 't zwaard alleen tot hulp des Deens ontblooten,
En aller heiligdom is Wodan's oud altaar.

Voor geen verraad beducht, en haast op bijſtand hopend
Van Bjorn, die hem bedriegt, ſnelt Eggard tot den ſtrijd;
De Deenen rukken aan, al moordend, brandend, ſloopend,
En in 't vooruitzigt op de zegepraal verblijd.
De drommen ſtorten haast al woedend op elkander.
De kamp is onbeſliſt, tot dat men d' oorlogsgander
Der Deenen in den rug van 't Christenheir ontdekt.
't Is Poppo, toegeſneld met al zijne eedverwanten.
Nu ſtuift de Christenmagt uiteen aan alle kanten,
Terwijl der braven bloed alom den grond bevlekt;
En Hertog Hemming zoekt met Eggard zaam te gaadren,
Wat nog aan 't ſtaal ontkwam van roovren en verraadren;
Maar beiden ſneven ras den ſchoonſten heldendood.
De vlugt der Christenen is algemeen geworden.
Het land is overdekt door Ragnar's woeste horden,
Daar ſlechts de Middelburg den Christnen ſchuil nog bood.

Dáár, op dien burg, zat minlijke Adelheide,
De blonde dochter van Graaf Eggard, en verbeidde
De maar des ſtrijds, die haast hare ooren trof.
Haar vader was niet meer! De ſchoone jonkvrouw ſchreide,
En aan haar harp ontlokt ze een' klaagtoon, droef en dof:

Waarom zijt ge reeds gevallen,
Vader, die mijn ſchutsheer waart!
Wie beſchermt nu deze wallen
Tegen Ragnar's overvallen?
Wie, mij tegen Poppo's zwaard?

Digitized by Google

Van het bloed der martelaren
Is de dorre grond doorweekt.
Maar — zij juichen bij de ſcharen,
Die zich voor den Troon vergâren,
Waar de Heiland vonnis ſpreekt.

Doch rampzalig díe nog leven
En ten doel ſtaan aan 't verraad!
Adelheide! gij moogt beven.
Maagd! wat draalt gij nog te ſneven?
Straks is 't voor uw deugd te laat.

Zoude ik zelf mijn' dood bewerken?
Hemel, neen! dat mag ik niet.
Hier ſtelt uwe wet mij perken.
Schenk mij wijsheid; wil mij ſterken!
Redding komt, als Gij 't gebiedt.

Ja! redding komt, als God gebiedt. —
Een Ridder, jong en fier,
Rijdt op een ros, als ſneeuw zoo wit,
De ſlotbrug op met zwier.

Zijn houding blijft vol majeſteit,
Bij ſtaptred als bij draf.
Zijn blonde lokken golven ſchoon
Op zijnen mantel af.

Die mantel is van zwart fluweel,
En valt met wijde plooi
Om 't harnas, ſierlijk gepolijst
Ten ridderlijken tooi.

Den helm, van blinkend ſtaal gewrocht,
Verſiert een vederbos.
De veedren zijn van zwanedons
En wappren fraai en los.

Met zilvren kruisjes prijkt de ſcheê,
Gelijk een raaf zoo zwart,
Waarin het blanke kruiszwaard rust,
Dat elken vijand tart.

Digitized by Google

't Is Lippold, Borſlen's wakkre Heer,
De dappre zoon van Frank,
Een vriend van manlijk ridderſpel
En oorlogswapenklank.

Zijn hart was ſedert lang gewond
Door Adelheide's ſchoon;
Zijne aankomst redt het maagdelijn
Van ſchande, ſmaad en hoon.

Den wapenbroeder, die hem volgt,
Zijn' Elwout, geeft hij last,
Te waken, dat geen Deen of Saks
Den Middelburg verrast.

Maar Borſlen zegt tot Adelheid:
„ o Jonkvrouw, die ik min!
„ Diep voel ik uw rampzalig lot.
„ Mijn' harte deelt er in.

„ Thans ſpreek ik van de liefde niet,
„ Die mij zoo rustloos kwelt.
„ Een ander lijden grieft u thans:
„ Uw vader is geveld!

„ Maar, zijt gij voor mijn hulde koel
„ En voor mijn boezempijn,
„ Ik ſmeek u ſlechts deze één gunst:
„ Laat mij uw Ridder zijn!"

De ſchoone ziet hem minzaam aan.
Zij zucht, zij beeft, zij weent;
Terwijl een hooger blos nog meer
Bekoorlijkheid haar leent.

En Borſlen drukt haar aan het hart.
„ Mijn bruid, mijn zielsvriendin!"
Zoo ſpreekt hij: „ eeuwig is mijn trouw,
„ En eeuwig duurt mijn min.

„ Maar nu vereischt uw veiligheid,
„ Dat gij dit oord ontvliedt.
„ Gij keert in zegepraal terug,
„ Als Walchren rust geniet."

Digitized by Google

En ſaikkend biedt de teedre maagd
Haar' vriend den laatſten groet;
En angſtig klopt des minnaars hart,
Terwijl hij ſcheiden moet.

Hij zendt, met goed geleit, naar Goes
De jonkvrouw, hem zoo waard.
De Ridder, die zoo kloek haar redt,
Blijft al haar hoop op aard'.

Hij zelf ſpoedt naar zijn grondgebied,
't Hem trouwe Borſten, heen,
En zamelt haast, aan Schenges boord,
Een' wapendrom bijeen.

Vergeefs, dat Bjorn den Middelburg
Verwoed beſtorme bij nacht.
Kloekzinnige Ekwout ſlaat hem af,
En wint geſtaag in magt.

Want Lippold is ter hulp gevlugt.
Daar ſtaat reeds onweerwaard
Zijn leger, ijlings zaamgebragt,
Op Haaiman's grond geſchaard.

Door al wat Christen is verſterkt,
Zwaait hij den veldheersſtaf.
Door Arne en Welſingen gedekt,
Wacht hij de Deenen af.

Vergeefs! Zij ſtroopen in het rond.
Hij zoekt hen in elk oord,
Vermeestert fluks 't Abeelſche bosch,
En jaagt den vijand voort.

De Heidnen vlugten op zijn komst,
Tot waar de Duvelee,
Met diepe kil en wijden stroom,
Hen rusten laat in vree.

Zij, achter die rivier geſchaard,
Zij wanen zich gered.
Maar zie! de moed der Christnen ſtijgt,
Bij mis en ſmeekgebed.

Digitized by Google

De Priesters zeegnen hen ten krijg.
Geen voet, geen arm wordt moê.
De dood biedt hun de martelkroon.
De hemel lacht hun toe.

Geen waagſtuk is hun meer te groot.
Het ſtatig kerklied klinkt.
Men overſchrijdt de Duvelee.
De hoop der Heidnen zinkt.

Toch vechten zij nog onverſaagd.
Wanhopend is hun ſtrijd;
Maar, wat niet vlugten wil, ziet ras
Zich aan den dood gewijd.

De Deenen vlieden met hunn' roof
Naar hunne vloot terug,
En, als bij d' aanval, zijn zij thans
Bij hunnen hertogt vlug.

Het vlugten, mits met buit belaân,
Schijnt eervol in hun oog,
Daar Riddergeest noch ware roem,
Maar roofzucht hen bewoog.

Zij zijn ſlechts dapper om het doel,
Dat ſteeds hun tegenſtraalt;
Terwijl, na 't zaamlen van den roof,
Hun luſt ten ſtrijde daalt.

Maar Poppo trekt de zijnen zaam
Op 't erfgoed van zijn' ſtam,
Bij Domburg's duin, op Heede's vlak,
Waar 't oproer aanvang nam.

Wanhopig ſluit zich 't eedgeſpan
Bij d' Aſenberg aaneen,
En Poppo wendt tot heel de ſchaar
Aldaar zijn laatſte reên:

„ Doet, mannen! uwen eed geſtand;
„ Sneeft op den heilgen berg!
„ Dat niemand uwer 't Godendom
„ Door vloekbren meineed terg'!"

Digitized by Google

„ Zoo ſchenke u Nehalennia,
„ Zoo ſchenke u Wodan heil!
„ Gij ſtaat hier op gewijden grond:
„ Hebt hier uw leven veil!

„ Of wroeging ſcheurt, met ſlangenbeet,
„ U 't harte ſtuk tot ſtraf,
„ En Huergelmir's addrenkroost
„ Knaagt u de lever af!"

Daar klinkt er op eenmaal een ſtem uit de lucht.
't Is Durfe, op den heuvel verſchenen.
„ Mijn ega!" zoo ſpreekt ze, „ geen dood nu geducht!
„ De dood zal ons eeuwig vereenen!

„ Welaan! dat dan niets meer ons ſcheide! welaan!
„ Walhalla is ruim voor ons allen.
„ Reeds roepen ons de Aſen. Ten ſtrijd dan gegaan!
„ Wij zullen hier zegerijk vallen!"

Ze ontſteekt nu het vuur op den altaar, en ſtout
Schaart alles zich zaam op de helling.
De Christenen dringen daar voort uit het hout;
Maar ſterk is der Heidenen ſtelling.

Onwillig bevangt nu de ſchrik menig hart.
De Heidnen, gewijd reeds ten doode,
Zijn moedig door wanhoop, die de overmagt tart;
De Christenen, moedig in Gode.

„ Aanſchouwt," roept een Priester der Christenen uit:
„ Aanſchouwt die bezweerſter daar boven!
„ Reeds roept zij den Duivel ter hulpe. Vooruit!
„ Broeders! zijt ſterk in 't gelooven!"

En „*Kyrie eleiſon!*" zoo klinkt het in 't rond.
Men breekt door der Heidenen rangen.
Zij vechten en ſneven ten doode gewond.
Geen hunner wordt levend gevangen.

En Durfe treedt rustloos rondom het altaar,
En doodzangen zijn hare kreten.
Zij waart, als een ſpookſel, met vreeslijk gebaar.
Haar wangen zijn opengereten.

Digitized by Google

Wild fladdert het hoofdhaar om fchouders en borst. —
Daar fneuvelt in 't einde haar broeder,
Haar echtgenoot eertijds, der Priesteren Vorst,
Der Heidenen fchutsheer en hoeder!...

Nu flaakt zij een' gil, en nu zwaait zij verwoed
Een zwaard door de vlammen, die ftijgen.
Zij drukt het in 't harte; zij vangt eenig bloed,
En werpt het ten hemel met grimmig gemoed,
Om ftraks in de vlammen te zijgen.

Daar fneeft zij, geblaakt door het heilige vuur,
Tot eere der Afen ontftoken.
Zij kocht met den dood hare vrijheid wel duur!
Men zegt, dat nog vaak, in het middernachtuur,
Der Heidenen fchimmen daar fpoken.

En Durfe verfchijnt dan, in fneeuwwit gewaad,
Te midden dier Geestenrij weder,
Met loshangend haar en met dreigend gelaat;
Zij zwaait er het lemmer, herhaalt hare daad,
En zinkt dan in wanhoop ter neder.

Dat we een' traan hare aſche wijden!
Dat wij treuren bij den dood
Van zoo veel gevallen dappren,
Tot hunn' jongſten ſnik nog groot!
Maar dat we ons vooral verheugen
Bij der Christnen zegepraal,
En ons lied den tol der hulde
Hunnen heldenmoed betaal'!
Dat wij juichen bij het heillot
Van den Ridder zonder blaam! —
Roem van d'ouden ſtam van Borſlen,
Eeuwig, eeuwig leve uw naam!
Heil u, Lippold! want de Keizer
Kent, waardeert en loont uw feit;
Hij betrouwt, aan Zeeland's kusten,
U ſteeds 't hoogſte krijgsbeleid;
En de minlijke Adelheide,
Die haar hart u had gewijd,
Schenkt haar hand u tot belooning,
U, verwinnaar in den ſtrijd!

Digitized by Google

HET AVONDBEZOEK.

(*Vervolg en flot van No. XVI des vorigen jaars.*)

Met de mededeeling van het verhaal des Leeraars eenige maanden uit te ſtellen, zijn wij der waarheid getrouw geweest. Er verliep inderdaad een geruime tijd tusſchen de vertellingen van het wereldlijk en geestelijk hoofd der *K** ſche* gemeente. Er was intusſchen nog al het een en ander gebeurd en geſproken. Het huwelijk des mans van genezing met de dochter des mans van onderwijs was beklonken en de tijd der plegtigheid reeds bepaald. De ſtrenge winter, die dit jaar opende, was doorgeſtaan. De Predikant had het druk gehad; de Notaris was *podagreus* geweest. Kortom, in lange was er geene gelegenheid geweest om te doen, wat nog overbleef, te weten, den Leeraar zijne vertelling te hooren voordragen. De vrienden verlangden daarnaar zeer, vooral omdat dan mede eene zaak zou afgedaan worden, die lang in het zout gelegen had. De Burgemeester en Predikant ſtonden daarin min *of* meer in eene vijandelijke houding tegenover den Schoolmeester; hoe gaarne de Doctor zich bij de eerſten gevoegd hadde, dit verbood hem de betrekking, waarin hij tot den laatſten ſtond: hij bepaalde zich dus tot ſtrenge onzijdigheid.

De D°. had reeds vroeger gaarne erkend, dat *hij* de verhalen zijner vrienden opgeſchreven en in de *Letteroefeningen* geplaatst had. *Hij* kwam dus het allereerst in aanraking met den Schoolmeester, en meende verpligt te zijn, om, getrouw aan zijne ſpreuk: *audi et alteram partem*, er den man zelven over te onderhouden.

„ Waarover dan?"

Ten gevalle uwer nieuwsgierigheid, Lezers! (want van Lezeresſen verwachten wij het niet) mogen wij niet verhalen ὑστερον πρωτερον, zoo als de geleerden zeggen, *het laatſte eerst*; want de Predikant verhaalde eerst, en daarna werd de Onderwijzer onder het mes genomen.

DE TABAKSDOOS.

„ De Heeren hebben," zoo ving de Leeraar aan, „ mijne tabaksdoos wel eens gezien, namelijk die, welke ik niet dage-

Digitized by Google

lijks, maar als voor best gebruike. Ten overvloede heb ik haar hier."

Met deze woorden legde hij een voorwerp op tafel, hetwelk inderdaad een meesterstuk der dooskunst mogt heeten. Men kon niet zeggen, of het eene zilveren, dan of het eene schildpadden doos ware; want het eene was met het andere zoo door elkander gewerkt en zoo kunstig ineengevoegd, dat het inderdaad bezienswaardig was. Ik weet zeker, dat men de wereld kan rondreizen, zonder de wedergade van die doos te vinden. Die haar slechts éénmaal oplettend heeft bezien, kent haar voor zijn leven.

„ Aan die doos verbindt zich een voorval, dat misschien niet onwaardig is, gehoord te worden. Ik wil die geschiedenis thans verhalen.

Toen ik in mijne eerste gemeente te *A*** kwam, was ik er geheel vreemd. De leden van den Kerkeraad, die mij beroepen hadden, en met welke ik dus vóór mijne komst in eenige aanraking was geweest, woonden allen op meerderen of minderen afstand van het dorpje; zoodat ik, kersversch van de Akademie komende, onbekend als ik was met vele huiselijke kleinigheden van het dorpsleven, niet zelden te rade ging met mijnen naasten buurman, eenen ouden, eerlijken arbeider. De brave GERRIT hielp mij dan ook met vele kleinigheden teregt, en ik had altijd alle reden, om met zijnen raad en aanwijzingen tevreden te zijn. Zoo gebeurde het in het begin van den eersten winter, dien ik te *A*** doorbragt, dat mijn buurman mij in bedenking gaf, mij tot het opdoen van het noodige brandhout te bedienen van eene houtveiling, die in een bosch in den omtrek eerstdaags stond gehouden te worden. Naar 's mans meening was het mijne zaak, met den eigenaar van het bosch overeen te komen, om mijne behoefte van hem, zoo als ook mijn voorganger meestal gedaan had, uit de hand over te nemen.

De bedoelde eigenaar woonde op eene soort van kasteeltje, ruim een half uur van mijne woonplaats verwijderd. Een paar keeren had ik reeds vroeger beproefd, hem een vriendschappelijk bezoek te geven, doch hem niet te huis gevonden. Van aanzien kende ik hem als een' vrij getrouwen kerkganger. Hij was mij beschreven als een man van uitgebreide kundigheden, die vóór een paar jaren het goed had aangekocht, waarop hij, alleen met eene oude dienstbode, woonde. Hij scheen een zeer eenzelvig leven te leiden. Schoon

Digitized by Google

op het oog nog jong, vermeed hij den omgang met menſchen eerder, dan dat hij dien zocht. Stille afgetrokkenheid, ſomberheid zelfs, ſcheen op zijn gelaat te rusten. Hij hield zich meestal bezig met het opzigt over zijn landgoed; hoewel hij den naam had van ruim met tijdelijke middelen bedeeld te wezen, en alzoo in de gelegenheid was geſteld, om deel te nemen aan de genoegens, die de nabijheid van het volkrijke dorp * — en van het ſtadje G** opleverden. De armen vonden in hem eenen milden verzorger, nuttige inrigtingen eenen geldelijken onderſteuner; maar wat hem in aanraking met menſchen kon brengen, vermeed hij zorgvuldig. Dat was alles, wat ik van dezen zonderling wist; en dat ik had getracht met hem kennis te maken, doch niet eens — wat toch bij een beſchaafd man de burgerlijke beleefdheid ſcheen te vorderen — een tegenbezoek van hem had ontvangen, maakte mij, om de waarheid te zeggen, juist niet bijzonder begeerig, om hem nog meer op te zoeken. Echter wilde ik hem nu ook geenszins ontwijken, en nam mij dus voor, den man bij de eerſte gelegenheid over het bewuste hout te gaan ſpreken.

Het gelukte mij, hem te huis te vinden. Het was inderdaad een ſomber mensch; maar met dat al had hij niets van dat terugſtootende, van dat menſchenhatende, mag ik het zoo zeggen, dat ik gedacht had in hem te zullen vinden. Zijn geſprek was kort, maar hoogst beſchaafd; en mij, die in mijnen ſtand op het dorpje geen den minſten omgang had, ſpeet het al zeer ſpoedig, geen gezelliger mensch in hem te hebben aangetroffen, daar ik meende te bemerken, dat ik in een tegengeſteld geval vele genoegens van hem hebben kon. De gedachte begon bij mij op te komen, dat dit met den tijd misſchien wel zou ſchikken; zoodat ik, bij het heengaan, zijne uitnoodiging niet afwachtte, maar uit mijzelven zelde, wel een nader bezoek te zullen geven, waarover hij wellevend zijn genoegen betuigde.

Naar huis gaande, wist ik nog veel minder, wat ik van den Heer H**, zoo heette hij, denken moest. Hoe kort ook mijn geſprek met hem was geweest, zoovéel had ik reeds bemerkt, dat hij in bekwaamheid en wellevendheid verre verheven was boven alle mijne andere leeken. En echter die man, nog in de kracht, bijna nog in de jeugd des levens, bezitter van een aanzienlijk vermogen, begraaft zich op een afgelegen landgoed; ſchuwt den omgang met menſchen; heeft

Digitized by Google

zoo weinig als niets aan alle zijne kundigheden (hij was *gepromoveerd* Regtsgeleerde); geniet geenerlei levensgenoegen. Ik, jong, en op mijne kleine ſtandplaats gedurig aan de genoegens mijner ſtudiejaren terugdenkende, kon mij daarvan niets begrijpen. Hoe meer ik er aan dacht, hoe duisterder het mij werd. Eindelijk meende ik met mijne *theoretiſche* menſchenkennis, waarmede ik, tusſchen twee haakjes, bijster veel plagt op te hebben, den ſleutel te hebben gevonden. De man moest een zwaar ongeluk hebben ondervonden, b. v. zwarte ondankbaarheid van eenen boezemvriend; trouweloosheid van eene aangebedene minnares, of iets dergelijks. Nu ontwierp zich mijne verbeelding allerlei tooneelen, waarvan H** de hoofdperſoon was, en — vreemd genoeg — ik begon in hem te levendiger belang te ſtellen, naarmate mijne *fantaſie*, omdolende in het rijk der mogelijkheden, meerdere geſchiedenisſen ontwierp, die tot zulk eene treurige wijziging van het levenslot eens deugdzamen ongelukkigen konden aanleiding gegeven hebben.

„Maar is hij geen gierigaard?" vroeg ik mijzelven. Duizend wederleggingen kwamen mij voor den geest.

„Of heeft hij een kwaad geweten?" Daartegen had ik niet één enkele wederlegging, maar dit denkbeeld wilde er, ik weet niet waarom, volſtrekt niet bij mij in.

Doch, ik zou u, mijne Vrienden, vervelen; dus moet ik mijn verhaal vervolgen.

Mijne belangſtelling in den afgetrokken H** was te zeer opgewekt, dan dat ik hem geen nader bezoek zou gegeven hebben. Hoe meer ik hem leerde kennen, des te meer leerde ik hem van de zijde zijns verſtands zoowel, als van zijn hart, hoogachten; maar des te onverklaarbaarder werd mij tevens 's mans hardnekkige afzondering, die mij, ondanks meerdere bezoeken en godsdienſtige redenen, niets meer, dan eene oppervlakkige kennismaking, ſcheen te vergunnen. Daar ik echter als zeker ſtelde, dat eene bijzondere aanleiding deze rigting aan zijne denk- en handelwijze moest gegeven hebben, gevoelde ik mij verpligt, hem, langs den weg van rede en Godsdienst, tot andere denkbeelden terug te brengen. Om zijn vertrouwen te winnen, vermeed ik vooralsnog elke zinſpeling zelfs op datgene, wat, naar mijne overtuiging, niets anders, dan het gevolg van eenen zwaren ſchok of langdurig zielelijden, wezen kon.

Het is inderdaad eene heerlijke roeping, bedroefden te ver-

Digitized by Google

troosten, lijdenden op te beuren, en den balsem van Evangelische bemoediging te storten in het felgeschokte gemoed. Wanneer onze woorden *dat* vermogen, wanneer wij de ontkieming van *dit* gestrooide zaad mogen bemerken, dat verzoet ons vele bezwaren, dat doet ons vele moeijelijkheden vergeten, aan onzen stand verbonden. Wisten onze medemenschen, welk eene levensvreugde zij ons, Leeraren, bereiden, met het hart voor onze vermaningen en troostredenen te willen openen, zij zouden ons benijden — maar ook meer deel aan dit genot verschaffen!

Vergeeft mij deze uitweiding, mijne Vrienden! Zij brengt mij tot mijn verhaal terug.

Het duurde eenen geruimen tijd, eer het mij gelukte, H** zijn hart voor mij te doen openen. Reeds sedert lang had nieuwsgierigheid er geen het minste deel meer aan. Zuivere belangstelling in den man was mijne eenige drijfveer. Hij scheen die op te merken en van lieverlede met meerdere vertrouwelijkheid te beantwoorden. Van tijd tot tijd deelde hij mij het een en ander mede uit zijnen levensloop. Daaruit bleek mij, wat ik reeds vermoed had, dat de rigting van zijnen geest hem oorspronkelijk niet tot dien afgezonderden levensregel bestemd had; maar nog altijd bewaarde hij een diep stilzwijgen aangaande de oorzaak dier verandering, tot dat hij oordeelde, mij genoeg te kennen, óm mij als zijnen waren vriend aan te merken, en zijne geschiedenis aan het hart van den *vriend* te vertrouwen.

Laat mij u aaneengeschakeld verhalen, wat hij mij van tijd tot tijd mededeelde.

„ Ik had het geluk, brave ouders te hebben. Mijn vader dreef eenen uitgebreiden handel te ** —, en had zich daardoor een aanzienlijk vermogen verworven. Hij was in zijne woonstad algemeen geacht, en verdiende zulks. Ik had slechts één zuster, na welker vroegen dood ik mijnen ouderen alleen overbleef. Zij spaarden niets, om mij eene goede opvoeding te geven. Ik werd onderwezen in al hetgeen tot eene beschaafde opvoeding behoort; terwijl ouderlijke lessen en voorbeeld mijn hart vormden. Mijn vader, die mij gaarne in zijne eigene zaken zou hebben opgeleid, offerde deze begeerte op aan den wensch mijner godsdienstige moeder, welke mij voor den kansel bestemde. Ik genoot dus onderwijs in de geleerde talen en wetenschappen; was, mag ik het zeggen, vlijtig en leerzaam; zoodat ik, op achttienjarigen leef-

Digitized by Google

tijd, voorzien met goede getuigenisſen mijner leermeesters, vergezeld van ernſtige vermaningen mijns vaders en hartelijke zegenwenſchen mijner moeder, op de Hoogeſchool te —*e*— aankwam.

„ Voor den jongeling, die, op eenmaal aan het ouderlijk gezag ontwaſſen, *ſtudent* wordt, is de verandering oneindig groot; en waarlijk! al deed hij in het eerſte jaar geene enkele ſchrede op het veld der wetenſchappen, hij is er niet vergeefs geweest, wanneer hij in het eerſte jaar eene goede keuze van *vrienden* doet. Valt hij in de handen van lichtmisſen, — en hoe moeijelijk is het ſoms, daar buiten te blijven! — dan is hij verloren. Ik had het geluk, in eenen kring te komen van brave, ijverige jongelingen, die het eene eer rekenden, door vlijt en deugd hunnen ſtand eer aan te doen. Zij waren niet afkeerig van de vermaken der jeugd, matig en onſchuldig genoten; menige grap werd uitgevoerd; maar ik mag zeggen, dat wij ſteeds binnen de palen van welvoegelijkheid bleven, en voor leermeesters noch ouders ons over iets behoefden te ſchamen. Toevallig echter behoorden bijna alle mijne kennisſen tot het vak der Regtsgeleerdheid. Meer door de begeerte mijner moeder, dan door eigene neiging, *Theologant*, begon ik meer en meer ſmaak in hunne ſtudie te krijgen; en in de eerſte groote vacantie verwierf ik van mijne ouders, met veel moeite, de toeſtemming, om den Bijbel met het *corpus juris* te verwisſelen. Ik ſtudeerde met lust, en maakte goede vorderingen.

„ Gelijkheid van jaren, van neiging, van ſtudie, deed mij eenen naauwen vriendſchapsband ſluiten met den zoon eens in de akademieſtad wonenden metſelaars, een' jong' mensch van uitſtekenden aanleg, wiens buitengewone bekwaamheden en *genie* de aandacht der Hoogleeraren hadden opgewekt. Ik prijs het anders niet, dat de zoons van ambachtslieden in onze akademieſteden, wanneer zij ſlechts eenigen aanleg hebben, uit hunnen kring worden gerukt, om geleerden te worden; maar R** was een *genie* in den volſten zin des woords, en verdiende die onderſcheiding. Zwakheid van borst maakte hem ongeſchikt voor den predikſtoel, waarvoor hij eerst beſtemd was; en hij werd — wat ik uit neiging geworden was — *Jurist*. Misſchien dat deze gemeenſchappelijke verwisſeling van vak ons nader tot elkander bragt; althans hij werd mijn boezemvriend, en het was een der treurigſte dagen

Digitized by Google

mijns ganschen levens, toen hij, na twee jaren, het slagtoffer werd eener longtering.

„ In de dagen zijner ziekte, en lang te voren, had ik, natuurlijkerwijs, het huis zijner ouders meermalen bezocht. Het waren eenvoudige, brave burgerlieden. Het huisgezin bestond, behalve uit hen en mijnen vriend, nog uit eene dochter, een engel van schoonheid, bevalligheid, zedigheid en deugd. Hoe meer ik aan dat huis bekend werd, des te meer boeide mij het lieve meisje. Gaarne voorkwam ik hare wenschen, en menige kleine vriendschapsdienst was er, waardoor ik haar genoegen bevorderde. Nu was het eene fraaije teekening, die ik haar bezorgde; dan een nuttig boek, dat ik haar leende; niet zelden *accompagneerde* mijne viool hare aangename stem, of zongen wij zamen schoone *aria's*. Want, schoon door haren stand niet deelende in hetgeen de groote wereld als levensgenot en als vereischte in een jong meisje beschouwt, oefende zij zichzelve, en ik had meermalen het genoegen, hare talenten te helpen ontwikkelen. Aan het ziekbed van haren broeder, dien zij vurig liefhad, was zij meermalen mijne gezellin; en zoo ontstond tusschen ons eene vertrouwelijkheid, die van mijne zijde toch inderdaad niets anders dan vriendschap was. O! hadde jeugdige onervarenheid, of wilt gij liever onnadenkendheid, mijn oog destijds niet verblind! Nooit, neen nooit had ik het oogmerk, iemand te grieven, veel minder een hart te wonden, onheelbaar te wonden, dat..... Doch laat mij voortgaan.

„ Na langdurig lijden bezweek mijn boezemvriend voor het geweld der verterende ziekte. Ik had hem getrouw opgepast, en zijne zuster CHRISJE week niet van het leger des geliefden broeders. Wij weenden over zijnen vroegen dood; en niets was natuurlijker, dan dat, ook na dien dood, ik het huis van den metselaar menigmalen bezocht, en met de oude lieden en CHRISJE vaak sprak over den overledene. Dit een en ander viel voor in mijn laatste akademiejaar.

„ Omstreeks dien tijd werd ik onverwacht huiswaarts ontboden. Mijne geliefde moeder had een' zwaren val gedaan, en de Geneesheeren verklaarden, eerst in bedekte bewoordingen, daarna onverbloemd, dat zij de gevolgen niet overleven zou. Weinige weken verliepen, en wij hadden reden, om God te danken, die haar van zwaar lijden verloste. De brave vrouw had onbeschrijfelijk veel geleden, en ten twee-

Digitized by Google

deenmale binnen weinige maanden ſtond ik aan het ſterfbed van een dierbaar voorwerp.

„ Weldra keerde ik naar de Hoogeſchool terug ter voleinding mijner ſtudiën. Dat ik na eenigen tijd mijn *examen* gelukkig doorſtond en niet zonder eenigen lof *promoveerde*, doet hier minder ter zake. Ik bleef de ouders van mijnen overleden' vriend dikwijls bezoeken, — waartoe zou ik het ontveinzen? niet het minst om CHRISJE. Evenwel moet ik opregtelijk herhalen, eene vriendſchappelijke genegenheid, maar geene liefde voor haar te hebben gevoeld, en er geen oogenblik aan gedacht te hebben, ooit liefdesbetrekkingen met haar aan te knoopen. Echter bemerkte ik wel, dat zij mij, den vriend van haren diep betreurden broeder, niet ongenegen was. Hadde ik ſlechts van verre eenig vermoeden gehad van hetgeen naderhand gebeurde, dan zou ik destijds anders hebben gehandeld. Maar ik had dit *moeten* zien; er blind voor te zijn, was eene onvoorzigtigheid, die mij eene eindelooze bron van zielsverdriet werd. Hoor ſlechts!

„ Hoe meer de tijd van mijn vertrek van de Akademie naderde, des te meer begon de vrolijkheid van CHRISJE te verminderen. Nu en dan ontglipte haar een zucht, naauwelijks hoorbaar; zelfs meende ik eene enkele maal, wanneer zij ſtil en nadenkend voor zich zag, een' traan aan haar oog te zien ontvallen. Het gebeurde wel eens, dat ik bij bedaard nadenken mijzelven influisterde: „ Gij zijt misſchien te ver gegaan, en hebt, onwillens en onwetend, het lieve meisje een gevoel doen opvatten, hetwelk gij niet voornemens zijt te beantwoorden." Doch ik wist immers, dat ik haar nooit een enkel woord van *liefde* had geſproken; dat ik nooit eenige aanleiding daartoe gegeven had? Daarmede ſtelde ik mij dan weder gerust. Bovendien, zij kon immers wel met een zeker gevoel van ſmart denken aan de ſcheiding van iemand, dien zij zoo lang gekend had, die de vriend haars broeders was geweest, zonder dat zij juist liefde, verbotgene, hopelooze liefde moest koesteren? Met dat al, ik kon op het laatst eene geheime vrees niet meer onderdrukken, en — medelijden met het lieve meisje vervulde mij.

„ Het was op den avond vóór mijn vertrek, dat ik nog eens bij B** aanliep, om van die brave menſchen en het goede CHRISJE afſcheid te nemen. Niet zoodra was ik het woonvertrek ingetreden, of CHRISJE verwijderde zich. Hare buitengewone bleekheid deed mij iets vermoeden. Zij bragt

Digitized by Google

het niet verder, dan den gang; daar zeeg zij, met een' benaauwden kreet, neder. Hare doodelijk ontftelde ouders bragten haar te bed. Ik ijlde om den naasten Geneesheer. Zij werd met moeite bijgebragt, doch had — haar verftand verloren!"

(*Het vervolg en flot hierna.*)

DE KADI EN DE SULTAN.

Het *Islamismus* kent aan overwinnende Beheerfchers der Geloovigen de eer toe, eene Moskee te mogen laten ftichten en naar hunnen naam te noemen. Geen wonder dan, dat MAHOMED II zich niet vergenoegde met de grootfte en fchoonfte Christenkerken van *Konftantinopel* in Moskéën te herfcheppen, nadat hij in 1453 deze hoofdftad van het *Griekfche* Keizerrijk ingenomen en daarmede het *Turkfche* rijk in *Europa* gevestigd had, maar dat hij eene eigene bidplaats voor de geloovigen ftichten en ook daardoor zijnen naam vereeuwigen wilde. De veroveraar koos daartoe de plaats, waar vroeger de kerk der *H. Apoftelen* geftaan had, en bedienде zich bij het ftichten der Moskee van de hulp eens *Griekfchen* bouwmeesters, wien de Gefchiedenis, hetzij als eigennaam, hetzij als Christen, CHRISTODOULOS (vereerder van CHRISTUS) noemt. Met dezen zou, naar de overlevering der *Turken*, het volgende voorval hebben plaats gehad, hetwelk wij uit het tweede Deel der *Herinneringen* van den *Kapitein-Luitenant* VAN LENNEP COSTER mededeelen.

„ De Sultan, vertoornd zijnde, dat de bouwmeester zijne Moskee lager dan de *Sofia*-kerk gebouwd had, en vermeenende, dat hij twee der fchoonfte en grootfte zuilen moedwilligerwijze zoude afgezaagd hebben, liet hem daarvoor de handen afhouwen. Eenigen tijd na deze gebeurtenis begaf zich de bouwmeester, van zijn weenend huisgezin omgeven, naar de geregtszaal van den regter [*Kadi*] van *Konftantinopel*, waar hij den Sultan over zijne ondergane mishandeling aanklaagde en fchadevergoeding vroeg. De regter deed hierop den Sultan dagvaarden, welke dan ook op den bepaalden dag verfcheen, met zijne knods(?) in den gordel. Toen hij zich nederzetten wilde, gelastte de regter hem te blijven ftaan, dewijl de partijen, ingevolge den loop des regts, hunne zaak ftaande verdedigen moesten. Na de ingebragte klagten van

Digitized by Google

den bouwmeester, en de verdediging van den Sultan, welke aanvoerde, dat de verminkte handen niets dan eene billijke straf voor de verminkte granietzuilen waren, gehoord te hebben, ging de regter tot de uitspraak van het vonnis over, hetwelk inhield, dat, hoe laag ook de Moskee door des bouwmeesters schuld geworden mogt zijn, dezelve ten allen tijde toch tot het houden van het gebed geschikt was, en dat, hoe kostbaar ook de steen der zuilen was, dezelve toch altijd steen, en niet vleesch en bloed was; dat de kunstige bouwmeester nu van zijne wetenschap het voordeel miste, en zijn ganssche leven en bedrijf nu alleenlijk zich tot eten, drinken en de opvoeding van zijn kroost bepaalde; dat diensvolgens de Sultan verpligt was in zijn onderhoud te voorzien, ten ware hij liever, ingevolge de wet der wedervergelding, zich ook de handen wilde laten afhouwen. De Sultan leide den aanklager daarop een goed inkomen toe, waarmede de bouwmeester tevreden was, en zijne geregtelijke aanklagt en verklaring liet vernietigen. Nadat alles geëindigd was, verontschuldigde zich de regter bij den Sultan, dat hij de hem toekomende eer, gedurende den tijd, dat hij de bediening van zijn ambt vervulde, niet bewezen had. „Gij hebt regtmatig gehandeld," antwoordde de Sultan, „en zoo gij mij in het spreken van regt voor den bouwmeester voorgetrokken hadt, zou ik u met deze knods ter neder geveld hebben." — „En indien," hernam de regter, „mijn magtige gebieder zich niet naar mijne uitspraak had willen schikken, zoo zou ik dezen geregtsdienaar te hulp geroepen hebben." Waarop hij eene gordijn opligtte, waarachter eene giftige slang hare tong voorwaarts stak, maar, van den regter toegesproken zijnde, zich wederom in hare schuilplaats begaf. De Sultan kuste den regter de hand en begaf zich naar zijn paleis terug, zich voornemende, zelf, naar dit voorbeeld, de geregtigheid te handhaven en de wetten na te komen."

Bij de liefde tot *regtvaardigheid*, naauw in het *Islamitische* Staatsregt ingeweven en in alle Oosterſche vertellingen eene hoofdrol spelende, is deze *anecdote* geenszins onwaarschijnlijk.

DE ZONDAG IN NOORD-AMERIKA.

Het vieren van den Zondag bepaalt zich in *Noord-Amerika* niet, gelijk bij ons, tot het zamenkomen in de kerk. Men

Digitized by Google

viert den ganſchen dag. Ieder gaat uit de kerk naar huis, en weldra ziet men op de ſtraten geene wagens — geene mannen, vrouwen of kinderen meer. Opdat er geene rijtuigen kunnen doorkomen, worden de ſtraten in de nabijheid der kerken met kettingen, twee voet boven den grond, afgeſloten en verſperd. Dan heerscht overal eene ſtilte, alsof men zich in eene verlatene ſtad bevindt, door welke daags te voren de vijand is getrokken, en waar hij ſlechts dooden heeft achtergelaten. De wet in den Staat *New-York* verbiedt op Zondag alle vermaken, als jagt, ſchijfſchieten, ſpelen, harddraverijen enz. Geen tapper of ſtoker mag ſterken drank verkoopen, en geen koopman zijne waren overdoen.

Men legt den *Amerikanen* intuſſchen wel eens te last, dat velen hunner, in eigene woning als opgeſloten, zich weinig met Bijbellezen ophouden, maar de ſchaduw, die hen verborgen houdt, ſoms gebruiken, om juist niet altijd vrome werken te doen. Eenigen, zegt men, geven zich hartstogtelijk aan het ſpel over, dat in *Amerika* te verderfelijker is, dewijl de ſpelers, daar zelfs de onſchuldigſte ſpelen in het openbaar verboden zijn, in het geheim gevaarlijker, ja de gevaarlijkſten, zich veroorloven. Anderen drinken zich dronken in huis. Velen onder de arbeidende klaſſe gaan na de kerk te bed liggen. Men vindt hetzelfde in *Engeland*, als gevolg van dezelfde oorzaken. Het Protestantismus, dat gedurende den Zondag ſtilte en nadenken vordert, en alle ſoorten van vermaak uitſluit, heeft daarbij ſlechts voor de hoogere ſtanden in de maatſchappij gezorgd. Deze geheel verſtandelijke (geestelijke, *intellectuële*) viering van den Zondag past voor ontwikkelde geesten, en is geſchikt, om de voor nadenken vatbare zielen op eene uitſtekende wijze te verheffen; maar dezelve voldoet aan noch voor de geringere volksklaſſe. Nooit zal men het zoo verre brengen, dat menſchen, die de geheele week door ligchamelijken arbeid verrigten, den ganſchen Zondag met denken doorbrengen. Men weigert hun openbare vermaken; in het verborgene geven zij zonder teugel zich aan grof zinnelijke genietingen over.

In *Maſſachuſetts* beſtaat eene wet, volgens welke lieden, die des Zondags reizen, aangehouden en tot eene geldboete veroordeeld kunnen worden. Degene, die dringende redenen heeft, om zich naar eene andere plaats te begeven, moet eene bijzondere vergunning tot eene Zondagsreis vragen. De

Digitized by Google

koetsier, die zonder een zoodanig verlof zich op weg begeeft, verliest zijn patent voor drie jaren.

Voorheen was ook de postdienst op Zondag afgebroken. Geen brievenmaal werd verzonden. Maar sedert eenige jaren is men van deze strengheid een weinig afgegaan. De verandering wordt door de meesten goedgekeurd; doch de *Presbyterianen* beklagen zich bitter daarover, en meenen daarin eene reden te meer te vinden, om den geest der eeuw van ongodsdienstigheid te beschuldigen.

EEN PAAR ENGELSCHE ANEKDOTEN.

— „ Veelligt," dus verhaalde de *Engelsche* Dichter COLERIDGE, in een gezelschap te zijnen huize, waar ook ik mij bevond, „ veelligt herinnert zich de een of ander onder u den vermaarden Acteur COOKE. Ik was te *Dublin*, toen hij daar, in de rol van MEINAU, in KOTZEBUE's *Menschenhaat en Berouw*, optrad. Op het tooneel komende, verrieden zijn stom spel, zijne houding en gebaren groote gemoedsbeweging. Het publiek vond deze wijze van voorstelling hoogst vernuftig; het applaudisseerde luid en lang, eer de kunstenaar nóg den mond geopend had. Toen het hem eindelijk mogelijk werd zich te doen verstaan, begon hij, op de hut wijzende, te stamelen: „ Deze hut — deze hut —"; vervolgens sloeg hij zich op de borst, voor het hoofd, en ging, met alle kenteekenen der sterkste gemoedsbeweging, het tooneel op en neder. „ Heerlijk! — Hoe geheel natuurlijk! — Hoe meesterlijk!" hoorde ik achter, voor en naast mij zeggen, en alle handen, de mijne uitgezonderd, vereenigden zich van nieuws in het daverendst handgeklap. Gedurende den stilstand, dien dit in zijn spel veroorzaakte, was COOKE tot digt aan de kast des souffleurs getreden; ik zag, hoe hij den armen drommel, die daarin zat, grimmige blikken toewierp; ik hoorde de woorden, die te zijnen behoeve van daar gesproken werden, zeer duidelijk; maar ik bemerkte tevens, dat zij voor hem verloren gingen. Als overweldigd van gevoel, trad hij nog meer vooruit, en zeide tot de hem aanstarende vergadering: „ Ik sta voor een publiek, dat grootendeels uit kooplieden bestaat, en gevolgelijk de waardij van het geld kent. Duizend pond, mijn ganssche schat, dien ik eenen vriend geleend had, zijn voor altijd verloren gegaan!

Digitized by Google

En mijn zoon — o! vergeeft het gevoel eens vaders! — mijn eenige zoon — nooit ſtreed een dapperder jongen voor de zaak zijns vaderlands — is in den ſlag gebleven! Vóór weinige uren ontving ik de tijding. Maar, Gode zij dank! hij ſtierf voor zijnen Koning!" Hier greep hem de ſmart zoo geweldig aan, dat hij geen woord meer vermogt te uiten; hij hield den zakdoek voor de oogen, en waggelde van het tooneel. Het handgeklap, dat zoo ſtraks zijn ſpel had gegolden, werd thans door de deelneming in zijn beklagenswaardig lot gewekt; een donderend applaudiſſement verzelde zijn aftreden, en een andere tooneelſpeler verſcheen in zijne rol. — „Maar, mijn lieve Heer COLERIDGE," zeide, na eene korte pauze, een van het gezelſchap, „zoo veel mij bewust is, had COOKE nooit een' zoon!" — „Even min als duizend pond," hernam COLERIDGE; „ſlechts zelden bezat hij gelds genoeg om zijne wijnſchulden te betalen. Ook dien avond had hij zoo veel gedronken, dat hij niet in ſtaat was, zijne rol zich te herinneren. Ten einde zich een' eervollen aftogt te verzekeren, improviſeerde hij de roerende geſchiedenis van het dubbele verlies." — „Hij had dus zijn *genie* uit den bodem eener flesch opgevischt!" zeide een der hoorders. — „Ik vraag u wel verſchooning," hernam COLERIDGE; „uit den bodem van verſcheidene flesſchen; hij kon veel verdragen, maar moest evenwel dien avond zich in een rijtuig huiswaarts begeven."

Thans viel het geſprek op hetgene eigenlijk en met regt *genie* mogt heeten, en zoo op GARRICK. — „GARRICK," dus nam COLERIDGE het woord, „was een uitſtekend en, naar den ſmaak, de behoeften en de vorderingen van zijnen tijd, volmaakt Acteur, maar — geen Genie. Ware hij dit geweest, hij zou zich een beter beoordeelaar der geeſtvruchten van anderen betoond hebben. Hij veroordeelde in het Drama al het echt oorſpronkelijke, ongewone en voortreffelijke, en nam daarentegen het zoutelooze, afgeſletene, duizendmaal gebezigde in beſcherming. Aan hem hebben wij goeddeels het thans zoo zeer in het oog loopend verval der Tooneelletterkunde te danken. Hij gedroeg zich omtrent dezelve, gelijk een met den aanleg van een grootſch Park belaste tuinier doen zou, wanneer hij de ſchaar aan eiken en dennen, aan de koningen des wouds legde, om dezelve als heesterplanten te beſnoeijen. Het vaſtſte geloof aan zijn genie moest zwichten voor zijne nagelatene ſchriften." — „Ik ben," ſprak nu een grijsaard uit het gezelſchap, „waarſchijnlijk de eenige onder u allen, die een ſtuk van GARRICK voor de eerſte maal heeft zien ten tooneele voeren. Het viel. De naam van het ſtuk is mij ontſchoten; maar ik herinner mij nog zeer wel, dat een Koning met zijne twee zonen de hoofdperſonen waren. Het publiek hoorde de lange en langwijlige redenen dier heeren met voorbeeldeloos geduld aan, tot aan het vijfde bedrijf, waarin de Koning, door GARRICK zelv' geſpeeld, op zijn ſterfbedde liggende, zich

Digitized by Google

ernstig bezig hield met zijn rijk onder zijne beide zonen te verdeelen. Hij deed zulks met deze woorden:

„ *Jointly 'twixt you, my crown I do bequeath.*"

(U beiden, elk een deel, vermaak ik mijne kroon.) Vóór nu de zonen den tijd hadden, om hunnen vader voor deze onpartijdige erfmaking te bedanken, riep eene stem in den bak:

„ *Then, Gods! they 've got just half-a-crown a piece.*"

(Dan, Goôn! erft elk van hen juist eene halve kroon!) (een geldstuk.) Deze woorden verbitterden de laatste oogenblikken des regtvaardigen Konings; het publiek barstte in een schaterend lagchen uit, hetwelk al de kunst van GARRICK, om regt aandoenlijk te sterven, niet in staat was te onderdrukken."

DE VRIJHEID.

Vrijheid! dochter van den Hemel,
Vaak door 't menschdom snood miskend,
Door tirannen wreed verbannen,
Als de teelster van ellend'.

Vrijheid! beurtlings aangebeden,
Wreed gelasterd en gesmaad;
Nu een regen mild van zegen,
Dan in schijn het vreeslijkst kwaad.

Neen! — geen slaven kunnen vatten
't Heil, dat door u wordt gesticht;
Ach! hunne oogen zijn bedrogen,
Scheem'ren bij uw hemelsch licht.

't Is geen vrijheid, die zij wenschen;
't Is van vrijheid slechts de schijn:
Band'loos woelen is 't bedoelen;
Dat, dat schijnt hun vrij te zijn!

Neen! — die naar uw heil wil trachten,
Zij geen slaaf van 't nietig stof! —
Heer der aarde, blijk' zijn waarde
In het voorwerp van zijn' lof.

Deugd en Godsdienst! leert het menschdom
't Heil van waarlijk vrij te zijn;
Uw vermogen oop'ne de oogen,
Nog verblind, helaas! door schijn.

Vrijheid! blijf steeds liefelijk bloeijen;
Strooi uw heil met milde hand;
Stort uw zegen allerwegen
Over 't dierbaar Nederland!

Digitized by Google

MENGELWERK.

HULDE AAN DE NAGEDACHTENIS VAN JAN VAN WALRÉ.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 389.)

Zietdaar u, M. H., onzen VAN WALRÉ in zijn leven, opleiding en werkzaamheden geſchetst. Weinige trekken mogen thans volſtaan, om u den man in zijn karakter nog eenigzins nader te doen kennen. Zijn gelaat zal u niet geheel onbekend zijn. Een van zijne afbeeldſels prijkte aan 't hoofd der Dichterenrei in den *Muzen-Almanak* (*), — een ander voor zijne dichtbundels, *Heidebloemen* genaamd, — beide welgelijkend. Zijn gelaat was een getrouw afbeeldſel van zijn geest en hart. Zijn levendig, diepdenkend en navorſchend oog teekende zoo wel een juist oordeel, ſnelle bevatting, fijn vernuft, als 't ten ſpiegel ſtrekte van zijn opregt, goed, minzaam en gevoelig hart; terwijl op zijn ganſche gelaat eene kalme rust en tevredenheid, met eene *Democritiſche* opgeruimdheid, lagen verſpreid, zoo als zij in al zijne woorden en ſchriften ſtonden afgedrukt. Gelijk hij uiterlijk ſcheen, zoo was hij innerlijk, en gelijk hij was, ſprak en deed hij. Met een warm godsdienſtig hart, was hij opregt en trouw, een vijand van alle veinzerij, gemaaktheid en ſlinkſche ſtreken, zachtmoedig in zijn oordeel over anderen, ſtreng voor zichzelven. Bij nederig zelfgevoel, was de eer van kundigen hem dierbaar, doch alle eerbejag vernederend, — ja ik zie nog den ſpottenden glimlach, waarmede hij mij, toen ik hem, niet lang geleden, gelukwenschte met zijne zoo wél verdiende benoeming tot *Lid van het Koninklijk Inſtituut*, dit ten antwoord gaf: „ Beter laat, dan nooit! „ Anderen worden gekozen in de verwachting van hunne

(*) Achtſte Jaargang, 1826.

Digitized by Google

„ vruchten. Ik heb de zelfvoldoening, dat zij mij ge„ nomen hebben om 't geen ik geleverd *heb*. Nu is 't „ uit! In mij kunnen zij niet bedrogen worden." Gaarne erkende hij echter verdienſten in anderen, en geen onderſcheid van rang of ſtand maakte bij hem daarin verſchil. Voor elk welwillend en dienstvaardig, deelde hij met geheel zijn hart in de vreugde of droefheid van anderen, en deed den armen veel, zooveel hij kon, wél. Voor zijne kinderen was hij een trouw vader, en later de geliefdſte vriend, die, te midden van den Aartsvaderlijken of huiſelijken kring zijner kinderen en kindskinderen, de kern en blijde deelgenoot van aller vreugde was. In den gezelligen kring der verkeering verbande hij, als met een' tooverſlag, alle hoofſche gedwongenheid, en hield het onderhoud altijd levendig door zijne belangrijke geſprekken of geestige anecdoten; terwijl hij, door eene milde hand vol Attiſch zout en kluimige zetten, den vrolijken lach deed ſchateren. En wat hij voor zijne vrienden was, hoe hartelijk en trouw, zullen zij niet ligt vergeten, die dezen naam mogten dragen; offchoon van zijne tijdgenooten ſlechts een enkele hem overleefde, alle anderen hem ontzonken in het graf. In zijne laatſte jaren mogt hij onder dezen den éénigen BILDERDIJK tellen. (*) Vreemd zal u deze naam hier klinken. En, waarlijk! ſteeker contrasten in geaardheid waren bezwaarlijk te vinden, dan BILDERDIJK en WALRÉ. En toch trok kunstmin beider hart tot één. Innige hoogachting voor der Opperdichteren Vorst boeide den laatſten aan den beklagenswaardigen lijder onder zelfkwellingen; terwijl zijn letterlievend onderhoud, zijne hartelijke bemoediging of boertende ſcherts BILDERDIJK niet zelden opbeurde, en deszelfs bitteren wrevel tot wederkeerige, warme vriendſchap deed overgaan. VAN WALRÉ bleef hem bij tot aan zijnen dood, en huldigde hem aan zijn graf. Als eene proef dier vriendſchap

(*) Eenige brieven van dezen aan J. VAN WALRÉ zijn te vinden in de *Brieven van* BILDERDIJK, III. bl. 306—316.

Digitized by Google

moge het volgend onuitgegeven gedicht ſtrekken, aan BILDERDIJK op zijnen laatſten verjaardag, na een vroeger onderhoud over zijnen afkeer van het leven, toegezongen:

Voor 't zilvren hoofd, dat vijftien lustren kroonen,
Waar hooge kunst en wetenſchap in wonen,
Waar PHOEBUS heilig vuur in gloeit,
Klink' 't vreugdelied van vrienden, dichters, wijzen,
Van blonde jeugd en onverſtompte grijzen:
„ God lof! nog leeft die ſtam, en bloeit!"

Ja, Meester! reeds toen dons mijn kin nog dekte,
Was 't uwe lier, die 't dichtervonkje wekte,
Dat ik der Muzen wijden dorst.
Gij zijt ſtaag hoog en hooger opgevaren;
Ik roerde ſtil, ſlechts voor mijzelv', de ſnaren;
Ik dook: gij blonkt als Dichtervorst!

Een reeks van meer dan vijftig zonnekringen
Hoorde ik verrukt, gelauwerd Bard! u zingen,
En neuriede, op uw' toon, mijn lied.
Gij zweefd' — ik kroop. Zoo kwamen wij, o Vader!
Toch 't wachtend graf, als grijze vrienden, nader....
Wij zien er in, maar vreezen 't niet.

Hoe ook de loop, het lot was van ons leven,
Wat lust of last ons de Almagt hebb' gegeven:
Al, wat die bron ooit biedt, is goed.
Zij ook de kracht ons dorrend rif onttogen:
Liet niet de Algoede ons denkend zielsvermogen,
Dat ons voor alles troosten moet?

Wil dan dees dag, o vriend! bemoedigd vieren!
Leg voorts uw hoofd ter ruste op uw laurieren,
En ken de toekomst, als 't voorheen! —
Laat, tot mijn graf, me uw vriendſchapslicht beſtralen!
Of, blijf ik na, 'k zal, bij uw zerk, herhalen:
„ Zoo'n licht geeft iedere eeuw naauw één!"

VAN WALRÉ hield woord. Drie maanden later ontſliep BILDERDIJK. Weenend ſtond hij aan zijn graf.

Digitized by Google

En toen op den 4 Februarij des volgenden jaars de *Rederijkkamer* DE WIJNGAARDRANKEN 's mans verdienſten huldigde, en zijnen naam in een' gedenkſteen vasthechtte aan de kerkzuil boven zijne rustplaats, zong de grijze VAN WALRÉ, met jeugdige kracht en edel vuur, den lof eens vriends, door zoo velen verzwegen, door zoo velen in blaam verkeerd. Mijns ondanks weêrhoud ik mij, u dat heerlijk lijkdicht mede te deelen: de tijd gedoogt 't niet, en dringt mij, u thans nader bij *den Dichter* te bepalen, dien wij als Mensch leerden hoogſchatten.

Mogt ik mijzelven weinig voldoen, waar ik u, M. H., onzen VAN WALRÉ als Mensch trachtte te doen kennen; met dubbelen ſchroom aanvaard ik mijne taak, om u zijne verdienſten als *Dichter* te ſchetſen. Die verdienſten te beoordeelen, durf ik mij, als ongewijde, naauwelijks vermeten; terwijl mij de nagedachtenis des vereerden Dichters te dierbaar is, om niet te vreezen, zijne verdienſten te kort te doen. Hierin alleen vind ik mijne bemoediging, dat zijn roem reeds ſedert lang ver boven mijne waardering gehandhaafd is door de bevoegdſte regters. Ik wil u dan ſlechts eenig verſlag geven van zijne uitgegevene dichterlijke nalatenſchap, en ze, hier en daar met enkele proeven, aan uwe ſchatting overlaten. Dezelve verdeelt zich in *Tooneel-* en *Mengelpoëzij*, in den ruimſten zin des woords. Vangen wij aan met de eerſte.

VAN WALRÉ's Tooneelpoëzij beſtaat in twee vertalingen, beide naar het *Fransch*; de eene, *de Ontwaking van* EPIMENIDES *te Parijs*, een Blijſpel naar DE FLINS, in 1791; de andere, RENAUD D'AST, *of de Winteravond*, Zangſpel, naar RADET en BARRÉ, in 1803 uitgegeven, en alhier, onder toejuiching, ten tooneele gevoerd. Beide getuigden van zijnen aanleg tot Tooneeldichter, van zijnen gemakkelijken en losſen dichttrant in 't algemeen. Doch vroeger had hij reeds getoond, en zulks later bevestigd, wat hij in het oorſpronkelijke, en wel in de hoogere Tooneelpoëzij, vermogt. Reeds in 1785 gaf hij zijn Treurſpel, WILLEM DE I,

Digitized by Google

Prins van Oranje, in 't licht; in 1821, zijn DIEDERIJK *en* WILLEM VAN HOLLAND, mede een Treurſpel, en ſchier gelijktijdig zijn *Gedachtenisoffer aan* WARD BINGLEY, 't welk in 1818 zou zijn opgevoerd te *'s Gravenhage*, ware niet de groote WATTIER ZIESENIS, welke de voornaamſte rol had op zich genomen, in de uitvoering verhinderd door eene gebiedende, doch niet te voorziene, reden. Overigens hebben wij nog enkele losſe Fragmenten van zijne CALLIRHOÉ en anderen Tooneelarbeid, in zijne overige dichtwerken opgenomen. Al dit opgenoemde u onder het oog te brengen, mogen wij niet. Bepalen wij ons kortelijk tot zijne beide Treurſpelen.

Het eerſte heeft ten onderwerp den vermoedelijken aanſlag op het leven van WILLEM I, in 1572, tijdens den bloedigen *Bartholomeusnacht*, door de Koninginne-Moeder van *Frankrijk*, CATHARINA DE MEDICIS, geſmeed, en die door een zijner eigene Legerhoofden, ERNST VAN MANDESLOO, volvoerd, doch in tijds door hemzelven aan den Prins ontdekt zou zijn geworden. (*) Meer meldt de Geſchiedenis hiervan niet, en de Dichter is hieraan getrouw gebleven. Alleen heeft hij VAN MANDESLOO eenen Eedgenoot op zijde geſteld, geheel aan het gezag van *Rome* en de heerſchappij van *Spanje* verknocht, die hem tot den aanſlag zou hebben aangevuurd, doch over wiens listige drangredenen het geweten, offchoon na lange weifeling, zegepraalde. Beider karakters, het listig verraad des eenen, de zwakheid, doch tevens regtſchapenheid des anderen, zijn meesterlijk volgehouden en levendig geteekend, gelijk WILLEM in zijn vast vertrouwen, onverſchrokken moed en ware grootheid waardiglijk voor oogen geſteld; terwijl het geheel, in krachtige taal en geſpierde verzen, een kostbaar werk heeten mogt van den 26 jarigen Dichter. Het ſtuk ſpeelt in drie Bedrijven, en werd misſchien daarom alleen nimmer ten openbare tooneele gevoerd, ge-

(*) WAGENAAR, *Vad. Hist.* VI. bl. 389.

Digitized by Google

lijk VAN WALRÉ zelf vooraf berekende, omdat het geene vrouwenrol heeft, hetgeen zonder onnatuurlijkheid niet kon verholpen worden.

Tot eene proeve ſtrekke hier de alleenſpraak en zelfſtrijd van VAN MANDESLOO uit het laatſte Bedrijf. — Het tooneel verbeeldt 's Prinſen legerplaats in den omtrek van *Bergen in Henegouwen*, met wachten in 't verſchiet. Zijne tent is gedeeltelijk geopend, zoodat men zijn rustbed ziet. 't Is nacht — de nacht, waarin MANDESLOO den aanſlag zou volvoeren. Eene groote lamp of toorts verlicht het tooneel. Nadat de Prins zich gewapend ter ruste heeft gelegd, met de woorden:

Maar nu, getrouwe vriend! bevéel ik, wel te moede,
Mijn' geest den zachten ſlaap, mijn leven aan uw hoede,

treedt MANDESLOO voorwaarts van de tent af, en zegt ter zijde:

Uw leven aan mijn hoede!.... O ja! vertrouw op mij!...
Zooras de ſlaap u boeit, is u de dood nabij.

(Hij wandelt, vol gedachten, heen en weder.)

'k Zal MEDICIS en FLIPS en *Rome* aan mij verpligten;
Mijn hand, tot 's Hemels eer, een gloriedaad verrigten....
En nogtans beeft zij.... uit wat oorzaak? is het goed,
't Geen zij verrigt, wat is 't, dat haar dan beven doet?...
Gewis de grootheid van haar doel! In mijn gebeden,
Hoe heilig, ging zelfs vaak een ſiddring door mijn leden....
Houd moed, mijn ziel! houd moed!... Nog maar één oogenblik,
En NASSAU's ſtroomend bloed bevrijdt u van dien ſchrik!

(Hij gaat bij de tent en keert weder.)

De ſlaap, dat beeld des doods, heeft reeds, door zijn vermogen,
Den afgematten Prins alle aardſche zorg ontrogen.....
Het oogenblik genaakt.....

(Hij treedt naar de wachten.)

Bezet het bosch, mijn wacht!
En neem den toegang tot het leger trouw in acht.

(De wachten vertrekken.)

Digitized by Google

Zoo ben ik dan alleen?.... Kan niemand mij beſpieden?

(Hij ontbloot den dolk.)

Welaan.... Maar langs wat kant zal ik de wraak ontvlieden?....
Laat ons niet vreezen!... Hoe!... mij dunkt, ik hoor gerucht....
Geen nood! verkloeken we ons....

(Hij nadert den Prins, doch deinst terug, en ſteekt den dolk op.)

Maar, ach! wat wil die zucht,
Wat wil die zucht, o Vorst?.... wat baart ze mij een ſmarte!
In weerwil van mijzelf dringt mij die zucht door 't harte!
Gevoelt ge, ellendig Prins! ook ſlapende, uw gevaar?
Of ziet ge, in uwen droom, mij, als uw moordenaar?
Uw moordenaar in hem, op wien ge, als vriend, wilt bouwen,
Ja aan wiens hoede gij uw leven durft vertrouwen!...
O doodelijk verwijt voor mijn beklemde ziel!....
Die zucht toont mij den ſtrik, waarin mijn deugd verviel! —
O Hemel! zal mijn hart een deugdzaam vriend verraden?
Wordt ooit uwe eer verhoogd door bloedige euveldaden? —
'k Zwoer MEDICIS zijn' dood; — wat is het lot verwoed,
Dat mij een moorder of meineedig worden doet! —
Algoedheid! wil den ſtrijd, die mij verſcheurt, verkorten!
Ruk mij van d'afgrond weg, wiens rand dreigt in te ſtorten!
Beſluit Gij zelf in mij, die niet beſluiten kan! —
Ik weet, ik ken mijn pligt, en echter 'k gruw er van!....
Maar, welk een zwakheid! zou mijn ijvervuur verkoelen? —
Zou 'k voor een mensch meer liefd', dan voor de kerk gevoelen?
Dan voor den Hemel zelfs? — Onmogelijk! — Welaan!
Geen twijfling moet, op nieuw, mijn woede tegenſtaan!

(Hij rukt den pook weder uit, en nadert den Prins, doch minder ſtoutmoedig dan te voren. Wanneer hij de bedſponde genaderd is, roept de Prins in zijnen droom uit:)

Ja! COLIGNI! ik volg!

(MANDESLOO, verſchrikt terugdeinzende.)

Hoe!.... COLIGNI?.... Kan 't wezen?....
Moet mij zelfs de enkle naam eens dooden Helds doen vreezen?...
Of waart zijn bleeke ſchim om NASSAU's leger heen?....
Zie ik haar ginder niet?.... Komt zij niet herwaarts treên?

Digitized by Google

Of is 't begoocheling?.... Neen!.... 't Is waarheid!.... Grijze Vader!
Zoekt gij uw' moorder?... Ach! ik ben 't niet!.... Kom niet nader!
Ik ben niet schuldig aan uw wonden, aan uw bloed!....
Help, Hemel! welk een angst prangt, foltert mijn gemoed!
Kan mij, O COLIGNI! uw dood de ziel doen vreezen,
Wat wanhoop zal mijn loon, als NASSAU's moorder, wezen?
O strijd van liefde en pligt! gij voert mijn angst ten top....

(Na een kort zwijgen.)

Vergeef 't mij, Hemel! zoo ik dwaal!

(Hij vliegt naar de tent en roept:)

o Prins! rijs op!
Uw moorder is nabij! — Hoe zal ik hem ontmoeten?

(WILLEM, uit de tent tredende, bedaard:)

Wat zegt ge? een moorder? waar? —

MANDESLOO.

Hier, schreijende, aan uw voeten!

Het andere Treurspel, van VAN WALRE's zestigjarigen leeftijd, zijn DIEDERIJK *en* WILLEM VAN HOLLAND, was zijnen oorsprong verschuldigd aan eene Prijsvraag, eenige jaren vroeger te vergeefs en later op nieuw uitgeschreven door de tweede klasse van het Koninklijk Instituut, ter vervaardiging van *een oorspronkelijk, in zichzelf voldoend Treurspel*. Niet zoo zeer door eerzucht, als wel door vurige liefde voor de kunst gedreven, om mede het verval des vaderlandschen Tooneels te keer te gaan, beproefde hij zijne krachten. De keus van het onderwerp vereerde reeds zijn hart. Met geestdrift bezield voor alwat de eer en de geschiedenis van het Vaderland betrof, was deze weder de bron, waaruit hij putte. Kende hij steeds het Tooneel de verhevene bestemming toe — waaraan 't immer moest zijn geheiligd, doch allengs jammerlijker ontheiligd wordt — van eene *zedelijke leerschool;* geene intrigues eener dikwijls mis-

Digitized by Google

dadige liefde, — neen! de kracht en werking van de edelſte aller deugden — der moederliefde, ter verzoening van twee, tegen elkander wraakzuchtige zonen, — ſtelde hij dan ook ter aanſchouwing. En heerlijk ſlaagde zijne poging, offchoon ze de lauwerkroon niet behalen mogt. Een ander vaderlandsch Dichter had met hem gewedijverd; beider werk viel gelijke goedkeuring ten deel, offchoon aan geen van beiden de prijs werd toegewezen. Die goedkeuring bemoedigde echter VAN WALRÉ, om zijn werk over te geven aan het algemeene oordeel; en het vond een gunſtig onthaal. De meestbevoegden kenden 't de hooge verdienſten van het echte Treurſpel toe, in eenheid van behandeling, waarheid, levendigheid en kracht in karakterſchildering, gepaard met naauwgezette trouw aan de Geſchiedenis en verhevenheid van zedeleer. Ten tooneele gevoerd, vond het algemeene goedkeuring. Mogt het al minder ſchitterende toejuiching behalen, waardoor het ſedert eenige jaren vergeten ſchijnt, 't was misſchien omdat hij wel medelijden en afkeer wist op te wekken, maar niet door zulke woedende hartstogten en gruweldaden, waarmede het Tooneel in 't algemeen al meer en meer verbasterd en bezoedeld wordt, en die hetzelve in eene leerſchool van zedeloosheid dreigen te verkeeren.

Ik zal dezen lof van VAN WALRE's Treurſpel door geene proeven hebben te ſtaven. Velen onder u zullen het ten tooneele aanſchouwd, en deszelfs uitwerking op hun hart niet geheel vergeten hebben. De verhalen van de pest te *Antiochië*, of van het innemen van *Ptolemaïs*, de doorgaande taal van ADA mogten mij daartoe, als ſchoone deelen van een nog ſchooner geheel, kunnen dienen; liever beſluit ik deze beſchouwing zijner Tooneelpoëzij met eene vermaning, door VAN WALRÉ der Dichtkunst, in zijn *Gedachtenisoffer aan* BINGLEY, op de lippen gelegd:

O Hollands, Neêrlands volk! vergeet uw Landshistorie,
Uwe oude Dichters niet, hun veerkracht noch hun glorie!

Digitized by Google

Het misgewas, dat vreemde grond begoochlend biedt,
Blinde u voor 't heerlijk ooft van eigen ſtammen niet!
Bemin uw moedertaal; laat die nooit ſtrafloos lastren:
Waar die verbastert, moet de zede ook haast verbastren.
Verhoed dit! Huldig haar! Niet bij een laf geſpeel,
Maar bij den achtbren toon van 't hooge ſchouwtooneel.
Wat taal is zoo bezield, om 't menschlijk hart te ontleden,
Of, door haar tooverkracht, als lenig was te kneden?
Waar dreunt, waar dondert meer de vloek van wraak en ſtraf?
Wat tongval, wél geleid, lokt zachter tranen af?
O Neêrland! Neêrlands volk! houd Hollands taal in waarde!
In ſchoonheid, rijkdom, kracht wijkt zij geen taal der aarde.
Kleef HOOFT en VONDEL aan! Verfoei de bastaardij!
't Volk, dat zijn taal verzaakt, zoekt zelf de ſlavernij.

Nog weinige oogenblikken mag ik van uwe aandacht vergen, om u VAN WALRÉ's verdienſten als *Dichter* uit zijne *Mengelpoëzij* te doen waarderen. Wij vinden ze verzameld in zijne twee bundels *Heidebloemen*, in 1815 en 1816, en in zijne *Hekſluiting*, in 1828 uitgegeven; terwijl het overig gedeelte, bij het *Gedachtenisoffer aan* BINGLEY gevoegd, in de meeste Jaarboekjes verſpreid, of nog onder 's mans nalatenſchap verſcholen ligt. Dezelve is van allerlei aard, en toont ons, hoe VAN WALRÉ, in taal en rijm, in hoogen ernst, in boertende luim, maar bovenal in dit laatſte, der Dichtkunst meester was. Laat mij u enkele proeven van het een en ander nog mededeelen.

Wie wordt niet geroerd tot godvruchtigen dank aan zijnen trouwen Verzorger en Weldoener in den Hemel, bij dezen aanvang zijner Cantate, *het Oogſtfeest:*

Een oude van dagen.

De zomer wijkt;
Gods vaderlijke goedheid prijkt
Aan allen kant, op heuvlen en in dalen.
Natuur, naar Gods beſtel, door zomergloed geſtoofd,
Verheft, tot heil der aarde, alom weêr 't vruchtbaar hoofd,
Mag met een kroon van lagchend ooft,
Van ſchoon gewas en goudgele aren pralen.

Digitized by Google

Komt, jong en oud! komt, knecht en heer,
Eer gij den oogst begint, uwe aren ſlaat tot ſchoven,
Buigt u voor uwen Schepper neêr!
Zingt zijnen grooten naam ter eer!
Prijst zijn weldadigheid, nooit naar waardij te loven!

Beurtzang.

A.

Zie, hoe ginds, als ſtille golven,
De zilvren boekweit vloeit!

B.

Zie het graan, dat, langs dien heuvel,
Als goud van Ophir gloeit!

A en B.

Zie heuvelen en dalen
Met ſchatten der Natuur, met Gods geſchenken pralen!

A.

Zie 't veldgewas, een kleed,
Rijk in de allerſchoonſte kleuren!

B.

Zie, hoe de wijngaard bukt
Door zijne trosſen, vol van geuren!

A en B.

Zie in den boomgaard, op de bergen, in het dal
Den rijkdom der Natuur, den Schepper van 't Heelal!

't Is alles rijk bedeeld met milde zegeningen.
Eene onbekende kracht
Deed, uit den ſchoot der aard', voor 't ſterfelijk geſlacht,
Een bron van ſchat bij ſchat, tot nut en vreugd, ontſpringen.
Bewondert en vergaart dan blij
Dien rijkdom der Natuur, 't geſchenk van d' Allerhoogſten!
Bedenk bij elke korl: Ook dit ſchiep God voor mij!
Gevoelt dit wél: zoo zult gij vrolijk oogſten!

Van VAN WALRÉ's luimigen dichtvrant mogen de volgende ſtalen ter proeve zijn:

Digitized by Google

Stof.

Dichters! zoekt gij ſchoonen lof,
Vaak ontbreekt het u aan ſtof,
Om den weg er toe te vinden,
En gij eischt van maag en vrinden,
Dat men u de geestdrift ſcherp'
Door een bruikbaar onderwerp. —
't Vaderland, den roem der Helden
Wil verbeelding u doen melden,
En ge omkranst uwe elpen lier
Grootsch met eikloof en laurier.
Maar gevoelt ge uw dichtvermogen
Door geen godlijk vuur verhoogen,
't Snaartuig knarst, de lier klinkt dof,
En uw geest verwerpt die ſtof. —
Bacchus biedt, bij dartle dansen,
U zijn thirsen en zijn kransen;
Door Falerne's druivenbloed
Wél geprikkeld, wél gevoed,
Tintlen u de vlugge vingren,
Om u met zijn loof te omslingren,
Maar, hoe vol van Bacchus lof,
Mist gij kracht en moed en ſtof. —
Lokken u de drie Gezusters,
Liefdekweekſters, vlammenbluschſters;
Voelt gij voor haar' ſchoonen gloed,
Wat uw boezem voelen moet;
Zwemt uw geest, bij hare beelden,
In een zee van reine weelden;
Voeren jeugd en deugd en vreugd
U ten toppunt van geneugt;
Wilt gij, onder uw beminden,
't Edelst-bloeijend roosjen vinden,
't Waardigst voorwerp voor uw' lof....
Deze geeft, die rooft uw ſtof. —
Blijft gij aan den gloed der wangen,
Aan het fonklend oogjen hangen,
Aan de netgekloofde kin,
Aan al 't lokaas van de Min;
Toovren lachjens, dartle haren
Paphos klanken op uw snaren;

Digitized by Google

Zingt gij met een teedre ſmart —
Vaak verheft zich uit het hart
Van het heerlijkst beeld een trilling,
Die uw vuurge kunstverſpilling
Eensſlags ſtuit en uwen lof
Weérbrengt tot gebrek aan ſtof! —
Dichters! wilt gij zeker wezen
En voor ſtof-gebrek niet vreezen:
Voegt u, bid ik, dan bij mij,
En verhuist een Boekerij,
Die een lustrum, zonder borstlen,
Met de rasp des tijds moest worstlen,
En vraagt niet, of gij misſchien
U ook zonder ſtof zult zien?
Stof niet ſlechts, die vingers, handen,
Borst en keel en tong en tanden
Vlekt en ſmet en droogt en dooft,
Maar de drift van hart en hoofd
Zoo geweldig op kan winden,
Dat men ſchier bij u, mijn vrinden,
Zuchten zou: och, Democriet!
Door te veel ſtof zing ik niet!

De beſcheiden Schot, (*een Vertelſeltje.*)

In zeker koffijhuis te Londen,
Waar daaglijks enkel Adel zat,
Klaagde eens een Engelsch Lord, die, bij een' grooten ſchat,
Drie ongehuwde dochters had,
Dat hij om geen der drie (ſchoon honderdduizend ponden
Voor elk van haar, tot bruidſchat bij haar' echt,
Voorlang reeds waren toegezegd)
Tot op dit oogenblik nog aanzoek had gevonden.
Hij vraagt op gullen toon en vrolijk boertend: „ Wie,
„ Mylords! heeft gading in mijn drie?"
Een arm Schotsch Edelman, zoo ſchraal van geest als koeken,
Voelt naauw de zoete hoop, die hem dat aanbod geeft,
Of ſtrijkt naar d'Eedlen Lord, en vraagt hem zeer beleefd:
„ Mag ik u om een paar verzoeken?"

Ten ſlotte ééne proef van VAN WALRÉ'S Fabeldichtkunst:

Digitized by Google

Het Korhoen.

In Schotlands laagst, moerasſig deel
Stond, over eeuwen tijds, een adellijk kasteel;
In een der bosſchen, bij dat ridderſlot gelegen,
Kwam eens een Korhoen, door den ſtorm
Van zijnen troep verdwaald, een tamme Huishen tegen,
En pikte juist met haar op eenen zelfden worm:
Voort! voort! (gromt *Tetrax*) lage Hen! durft ge u vermeten
Om, vóór mij, te azen op deez' pier?
Laat los, gemeen, lomp, burger-dier!
Betwist mijn regt mij niet; of zoudt gij dat niet weten?
Zoek ander voedſel; waggel heen, want ik ga voor,
Daar 'k tot den hoogen rang der vogelen behoor,
Die, bij een Rijksplakkaat des Konings, Edel heeten.

Kijk! kijk! kijk! (kakelt ſcherp *Gallina*) kijk reis aan!
Wat of zich niet al veel op Adel voor laat ſtaan!
Wel, ſchrale pochhans! durft ge u waarſijk Edel noemen?
Op wat verdienſten kan uw Hoogheid zich beroemen?
Hebt ge ooit iets nuts, iets groots, iets loffelijks gedaan?
Kunt gij u, zoo als ik, een nuttig huisdier heeten?
Vindt ge ook, bij nacht en koude, een eigen veilig hok?
Gaat gij, met uw gezin, geregeld ook op ſtok?
Neen, Edle *Tetrax*, die zoo hoog, zoo groot wilt ſchijnen,
Uw toevlugt is een tak; op lagen, natten grond
Kruipt ge in de ſneeuw en wordt een ſmul voor Hermelijnen.
Gij zijt, Heer Nergensthuis, een nutloos vagebond!
Vlieg naar de torenſpits, ga op den weerhaan ſtrijken,
En, wilt gij naar beneden kijken,
Ligt dat u zelfs de Struis een muschje ſchijnen zal.
Maar zien wij dan op u naar boven,
Dan wordt gij in ons oog (gij moogt het vrij gelooven,
Hoogeedle Jonkheer!) niemetal!

Onnoozle Klokhen! (laat zich trotſche *Tetrax* hooren)
Gij weet niet, wat het zij, uit Edel bloed geboren
En boven 't gros te zijn; leef gij maar vergenoegd
Zoo voort; doch ('t zij door u niet euvel opgenomen!)
Ik neem de pier voor mij; dat is zoo als het voegt.

En ſpottend vliegt hij met den worm in 't hoogst der boomen.
De Hen oogt beide na, doch mist haar wettig deel. —

Digitized by Google

Mevrouw de Burggravin, Meestresse van 't Kasteel,
Komt, juist dit oogenblik, door 't bosch, en werpt, tot voeder,
Het pluimvee kruimpjes voor, terwijl heur zoon of broeder
Haar met zijn jagtroer volgt en scherplijk tuurt en loert,
Of zich ook eenig wild in struik of takken roert.
En 't Edel Korhoen heeft den worm naauw in zijn darmen,
Of ligt, door 't doodlijk schot, reeds op den grond te kermen.
De Hen, schoon wat verzet, vreest zulk een noodlot niet,
Pikt rustig voort, en lacht om 's Edelmans verdriet.
„ Helaas! gelukkig dier (zucht *Tetrax*, door de zwavel
En 't lood gekwetst en met den dood reeds op zijn' snavel)
„ Heb dereris met mij, maar grief mij niet door spot!
„ 'k Voel nu de nietigheid diens Adeldoms, die klanken,
„ Die loutre praalzucht zijn bestaan slechts heeft te danken,
„ Niet van Verdiensten stamt, maar van het blinde Lot.
„ Ik voel 't, (en met die sprenk ging *Tetrax* voor Sint Velten)
„ Een Edelman in naam is maar een dwerg op stelten."

De ware wijsheid is des Adels schoonste kroon.
Fortuin of afkomst schenkt en waardigheid en troon:
Maar nutte wijsheid maakt (wat lot noch afkomst kan)
Alleen den eedlen held, den waarlijk grooten man.

Ik moet ten einde spoeden. Bedrieg ik mij niet, dan zal het medegedeelde ook u aan onzen VAN WALRÉ eene waardige plaats op den *Nederlandschen* Zangberg hebben doen toekennen, — gelijk hem die openlijk door eenen BILDERDIJK, (*) COLLOT D'ESCURY (†) en VAN KAMPEN (§) is toegekend. Zijne dichterlijke verdiensten werden dan ook reeds vroeg gehuldigd door het *Kon. Ned. Instituut*, van welks tweede klasse hij jaren lang Correspondent en op 't laatst Lid was, door de *Haarlemsche*, *Utrechtsche* en *Leidsche Maatschappij van Letterkunde*, welke 't zich tot eer achteden, VAN WALRÉ onder hare Leden te mogen tellen. En is zijn naam door zijne werken voor de vergetelheid bewaard, zijne nagedachtenis zal in zegening blijven, door onuit-

(*) *Nieuwe Vermaking*, bl. 175 en 176.
(†) *Hollands Roem*, IV D. 2 St. bl. 542.
(§) *Gesch. der nieuw. Letterkunde*, IV. bl. 523.

Digitized by Google

wischbare herinnering aan de beminnelijkheid van zijn hart, zoo lang er nog één van zijne kinderen of kindskinderen, die hem als den besten vader beminden en in eere hielden, — zoo lang er nog één zijner vrienden leeft, die zich op zijne vriendschap mogt verheffen.

Zijn stoffelijk overschot ligt ter plaatse, waar hij zoo gaarne tot ernstige overdenkingen plagt ter neder te zitten, — op het kerkhof te *Overveen*. Een eenvoudige lijksteen dekt daar zijne rustplaats. Tot aanwijzing staat er op gegriffeld:

JAN VAN WALRÉ,
geboren 22 Augustus 1759,
overleden 21 December 1837.

Behoefde er meer op te staan, dan zijn naam, om — zoo wij immer dien stillen Godsakker mogten bezoeken — ons te doen denken aan *eenen Edele van ons geslacht?*

C. W. HUFELAND, ALS ARTS EN AKADEMIELEERAAR.

(*Vervolg van bl.* 285.)

BERTUCH meende het ook wél met mij. Hij werkte op mij door zijne veelvuldige kundigheden, en deed mij, door zijne uitgebreide betrekkingen en mededeeling van letter- en ander nieuws, veel dienst. Hij was onvermoeid werkzaam, zoo wel door de vele kunstvaardigheid, welke hij bezat, als door aanhoudende letteroefening. Ik had opwekking noodig door anderen, en ik had behoefte mij te uiten.

Zoo was toen ter tijd in het zoogenoemde *Athene* van *Duitschland* voor mij een bijzonder *Athene;* en ik moet het als eene bijzondere leiding der Voorzienigheid beschouwen, welke zulk eenen grooten invloed op mijne verdere vorming heeft uitgeoefend, dat ik de eerste tien jaren van mijne ontwikkeling, bij de intrede in de wereld, in den kring van zulke uitstekende mannen heb mogen doorbrengen.

Digitized by Google

Hier ontwaakte ook mijne zucht, om als Schrijver op te treden, welke reeds lang in mij gesluimerd had. Ik kreeg daartoe de eerste aanleiding door de gedragingen van MESMER omtrent het Magnetismus te *Weenen*. Het werd door hem naar *Frankrijk* overgebragt, en van daar werden wij met vlugschriften overladen. Mijn vriend REINHOLD, die juist van *Weenen* kwam, deelde mij enkele bijzonderheden mede; BERTUCH wekte mij op, en kwam mij met zijne letterkundige kennis te hulp; mijne aan LICHTENBERG verschuldigde gezonde Natuurkunde, en de bezorgdheid, door BODE, NICOLAI, BIESTER tegen het Jezuitismus en bijgeloof opgewekt, waren mij drangredenen te meer, om op te treden, en het met de Natuur en het gezond verstand strijdige aan te toonen; en hoe alles slechts zinbedrog, begoocheling, zelfs uiting der zinnelijkheid was. Ik dacht mij daartoe verpligt, meende zulks pligt te zijn omtrent de wetenschap, het gezond verstand, de geopenbaarde Godsdienst en de verlichting. (*) Mijn eerste letterkundige arbeid was: MESMER *en zijn Magnetismus*, die ten jare 1785 in den *Duitschen Mercurius* het licht zag. WIELAND vond er zoo veel behagen in, dat hij mij een zeer vleijend briefje schreef, en met hetzelve mij tien dukaten zond. Men stelle zich de vreugde van eenen jongen Schrijver voor, bij zulk een blijk van goedkeuring van eenen meester in de kunst! Mijn lust en mijn moed werden daardoor niet weinig aangewakkerd om verder te gaan. Ik schreef nu eene Verhandeling over het uitroeijen der Kinderziekte (*über die Ausrottung der Pocken*). Ik stelde daartoe de afzondering voor — even als bij de Pest — het eenigste middel, hetwelk toen uitvoerbaar scheen. Er heerschte op

(*) Eerwaardige HUFELAND! sedert deze uwe eerste poging zijn reeds meer dan vijftig jaren verloopen, zonder dat het gezond verstand de volledige zegepraal heeft mogen behalen. Hoe had anders VAN DER LEE zulk eenen uitgebreiden werkkring gevonden, en hoe kon de valsche Profeet JOCUS zich op den duur staande houden?!... *Vert.*

Digitized by Google

dat pas eene zeer kwaadaardige epidemie der kinderziekte te *Weimar*. Zij gaf mij aanleiding, even als de *Inoculatie*, tot menige belangrijke nieuwe waarneming, welke ik opteekende. Dit was het eerſte boek, hetwelk ik in het jaar 1787 te *Leipzig* door GÖSCHEN liet drukken. Schroomvallig en beſcheiden, was ik zeer tevreden, een' *Louis d'or* (?) voor het vel druks te ontvangen. De goedkeuring, echter, met welke dit werk overal ontvangen werd, verraste en ſtreelde mij meer; vooral eene gunſtige beoordeeling in de *Allgemeine Literatur-Zeitung* van FRITZE, te *Halberſtadt*. Ik verheug mij, de gronden, van welke ik toen uitging, ook nu nog als *waar* en *algemeen aangenomen* te zien, vooral omdat zij, even als hetgeen ik verder geſchreven heb, op Natuur en Ondervinding gevestigd en niet ſlechts denkbeeldig uit mijn brein voortgevloeid waren. Nooit heb ik de pen opgenomen, door deze of gene bijbedoeling gedreven, maar ſlechts wanneer ik door een of ander onderwerp zoo zeer vervuld en zoo ſtellig overtuigd werd, dat ik ter mededeeling mij als gedrongen gevoelde.

Later werd ik door een ander onderwerp zeer opgewekt, — de *zorg voor ſchijndooden* en de *ſtichting van een huis ter opneming van de lijken te Weimar*. Ik was van de denkbeelden van J. P. FRANK geheel doordrongen. Ik ſchreef eene Verhandeling over de onzekere kenteekenen van den dood; en ik ſmaakte de voldoening, dat zij te *Weimar* een' algemeenen indruk maakte en deelneming opwekte. Door de pogingen van de edele Gravin BERNSTORF (de weduwe van den beroemden *Deenſchen* Minister van Staat) kwam eene inteekening tot ſtand, toereikende om te *Weimar* het eerſte gebouw van dien aard te ſtichten.

De waarneming der fraaije bewegingen van de bekende plant, *Hedyſarum gyrans* genaamd, hield mij een geheel jaar bezig. Ik had eenige dezer planten gekweekt, die in mijn vertrek ſtonden; hare voortdurende bewegingen, zoo wel bij dag als bij nacht, gaven aanleiding tot vele proefnemingen, vooral met betrekking tot de Electrici-

Digitized by Google

teit. Dit gaf mij aanleiding, om over het leven en de prikkelbaarheid als het beginſel der levenswerking na te denken, en daardoor werd eene Verhandeling geboren, in welke ik dit denkbeeld het eerst voorſtelde en vervolgens verder ontwikkelde. Mijne beſcheidenheid hield mij echter aanvankelijk terug, haar onder mijnen naam uit te geven. Zij verſcheen zonder naam in het *Magazin der Phyſik* van VOIGT.

Ik mag hier niet onopgemerkt laten, dat gedurende de vier laatſte jaren van mijn verblijf te *Weimar* de hoofddenkbeelden voor mijne *Makrobiotiek* en *Pathogenie* reeds bij mij levendig werden. Zij waren de vruchten mijner eerſte ochtenduren, wanneer ik ze bewerkte. Tot het ſchrijven mijner *Makrobiotiek* kreeg ik aanleiding door de *Historia vitæ et mortis* van BACO.

De waarneming zoo wel der gezonde als der door ziekte gekrenkte natuur verſchafte mij ſtof, om over het *leven* en de *levenskracht* te peinzen. Daartoe ſloeg ik vooral het *ei*, de *zaadkorrel* en de *ontkieming*, zoo wel in de plant als in de dierlijke bewerktuiging, gade. Desgelijks ontwikkelden zich hier mijne denkbeelden over het verbruik der levenskracht door het leven, toegepast op enkele verrigtingen, op ziekten en *kriſis*, als de natuurlijke gevolgen der zwakte, ook van derzelver vermindering, zoo wel door overprikkeling als uitputting. Ik had toen reeds het juiste denkbeeld van de later bekend gewordene *indirecte* zwakte van BROWN (1787—90); dus reeds een' geruimen tijd vóór men om BROWN dacht.

Laat mij hier een woord over mijnen ſtijl mogen zeggen. Ik hoorde later, dat hij goedkeuring verworven, en dat men de juistheid en duidelijkheid van denzelven geprezen heeft. Op welke wijze heb ik mij dien eigen gemaakt? Ik bevlijtigde mij ſteeds, de onderwerpen zoo veel mogelijk juist en bepaald voor den geest te hebben en te brengen. Ook had ik als jongeling mij op de ſtudie der Ouden toegelegd en CICERO vlijtig gelezen. (*)

(*) HUFELAND, de zoo beroemd geworden practiſche

Digitized by Google

Ik houd het voor eene hoofdeigenſchap der Latijnſche taal, dat zij den jongeling er toe brengt, kort, bondig en krachtig te denken en op dezelfde wijze zich mede te deelen. De inrigting der volzinnen (perioden) bevordert dit, en wordt oefening in de *Logica*. Veel nuts heb ik ook getrokken uit de beoefening der *Rhetorica* (ERNESTI *Initia*) en uit QUINCTILIANUS. Ook ben ik waarſchijnlijk veel aan de Franſche Letterkunde verſchuldigd, die den ſtijl vloeijender doet worden. Veel mag er ook nog toe bijgedragen hebben, dat ik nooit ſchreef vóór ik geheel van mijn onderwerp vervuld was. Ik heb ſteeds het *ſchrijven* als een verheven en heilig werk beſchouwd. De Schrijver ſtaat op een verheven ſtandpunt; hij ſchrijft niet ſlechts voor het tegenwoordig geſlacht, maar hij ſpreekt ook tot de nakomelingſchap! Ik hield mij derhalve nooit alleen met het tegenwoordige bezig, met de geſchiedenis van den dag, noch huldigde de Mode: ik zocht een hooger ſtandpunt; ik beſchouwde hetgeen ik ſchrijven ging in verband met de toekomst.

Den 13 Maart 1787 overleed mijn vader, den ouderdom van 57 jaren bereikt hebbende, aan eene gierstkoorts. Hij ſtierf, zoo als hij geleefd had. Hij ſtierf des ochtends, en de ſtralen der zon, die, terſtond na zijn overlijden, in het vertrek vielen, waren ons een zinnebeeld der onſterfelijkheid.

Met den dood van mijnen vader begon voor mij een nieuw tijdperk. Ik moest nu op mijzelven ſtaan, zoo wel in mijne artſelijke als burgerlijke betrekkingen. Veel kwam thans voor mijne verantwoording. Ik bad ootmoedig God, mij bij te ſtaan. Wij beſloten in het va-

---

Geneesheer, had de letterkundige ſtudiën niet verzuimd. Mogten zulke voorbeelden, vooral in onzen tijd, navolgers wekken! Vele *Medici* komen thans aan de Hoogeſcholen, alsof de Geneeskunde geene wetenſchap meer ware, en ſpreken over taalkennis als..... Men herinnere zich hier een gezegde in de *Alg. Konst- en Letterbode*, 1838. N°. 3. bl. 43. — *Vert.*

Digitized by Google

derlijk huis bijeen te blijven. Ik begreep echter een huwelijk te moeten aangaan; mijn hart verlangde naar een ander deelnemend hart. Ik werd door twee redenen aangezet, om mijn voornemen te beſpoedigen.

Ik had ondervonden, hoe dikwijls een ongehuwd Arts zich verlegen en onbehagelijk gevoelt. Ook komt de ongehuwde Arts, die in de wereld gezien is, dikwijls in moeijelijke omſtandigheden met huwbare meisjes en derzelver betrekkingen. Het kost moeite, niet te kwetſen, en zich op eenen behoorlijken afſtand te houden. Mijne naauwgezetheid vond ſteeds berispelijk, in het vrouwelijk hart hoop te wekken, die men niet gezind kon wezen immer te verwezenlijken.

Mijne eerſte liefde miste haar doel; offchoon het zich liet aanzien, dat haar niets in den weg zoude ſtaan. Een vriend kwam uit verre landen, en plaatſte zich tusſchen beide; er volgde een ſmartelijke ſtrijd; ik bragt mijne liefde der vriendſchap ten offer. Nu kwam, desgelijks uit afgelegene oorden, een jong, onſchuldig, vrolijk, zeer beminnelijk meisje naar *Weimar*. Ik zag haar dagelijks in het huis van den Bergraad VOIGT, bij wien zij woonde. Zij won mijn hart. Ik dankte God, dat ik eene reine ziel, een onſchuldig hart had mogen vinden, in tegenoverſtelling van de vele misvormde. Ik huwde in de maand November 1787.

Bijzonder trof mij de mislukking van menſchelijke vooruitzigten, vooral die mijn vader gedurende mijn verblijf te *Weimar* gekoesterd had. Een zijner vurigſte wenſchen was ſteeds, dat ik hem als Lijfarts aan het Hof zoude opvolgen. Mijn grootvader en hij, beiden hadden deze plaats bekleed. Hij deed daartoe al het mogelijke. Maar wat gebeurde? De oudſte dochter van den Hertog, een kind van 18 maanden, werd door het *asthma acutum* van MILLAR (krampachtige engborſtigheid) aangetast. Ik behandelde het kind; het ſtierf reeds op den derden dag. Dit gaf den jongen Arts niet veel vertrouwen. De moeder van den Hertog ſcheen aan eene longontſteking te zullen bezwijken. Toen het gevaar op

Digitized by Google

het hoogst geklommen was, zond men om den Hofraad STARK van *Jena*. Hij waagde op den 11den dag der ziekte nog een braakmiddel toe te dienen. De Hertogin herstelde. Hij won het vertrouwen in de hoogste mate. Dit ongeval verijdelde de vooruitzigten van mijnen vader voor de toekomst. Ik bleef echter Hofarts, met 100 daalders bezoldiging. Het verdriet over deze teleurgestelde hoop heeft zeker den dood van mijnen vader verhaast. Maar hoe heerlijk zijn mij naderhand Gods wegen gebleken! Hetgeen mij een ongeluk moest schijnen, heeft mij den weg tot geluk gebaand. De Voorzienigheid had mij toen reeds voor een' hoogeren en ruimeren werkkring bestemd, waarvan ik echter niets vermoedde. Indien ik aan het Hof te *Weimar* voorspoediger geweest ware, ik zoude Lijfarts geworden en waarschijnlijk gebleven zijn. Nooit zoude ik echter, als Leeraar en Schrijver, voor de wetenschap, voor de wereld, voor een groot Rijk geworden zijn, wat ik later mogt worden.

Ik sleet mijn leven stil en werkzaam in *den mij* aangewezen kring, zonder plannen voor de toekomst te maken. Ik poogde mijnen tijd wél te besteden en mijnen artselijken pligt te vervullen. Gode alleen droeg ik de zorg voor de toekomst op. Ik schreef in mijn geneeskundig dagboek:

Des menschen lijden te verzachten,
Daarvan het grootst geluk te wachten,
Een trooster, helper hier te zijn, —
God! laat mij dit, bij alle zorgen,
Bij 't leed des daags en droeven morgen,
Geroerd gevoelen, steeds bereid
Tot troost en hulp en menschlijkheid.

Wat mijn godsdienstige zin betrof, ik verkeerde te *Weimar* onder de zoogenoemde *sterke geesten*, welke *niets* geloofden, en trotsch waren, zoo zij zeiden, zich losgemaakt te hebben van alle godsdienstige vooroordeelen en bijgeloof. Ik was wél met hen, voor zoo verre het hoogere ongemoeid bleef. *Mij* was het geloof aan

Digitized by Google

Gods woord ſteeds het hoogſte. Daar hield ik vast aan. Zag ik anderen door weifeling en wijsgeerige ſophismen geſlingerd, dan kon ik mij innig verblijden, dat ik in mij iets bezat, waaraan ik vast kon houden en hetwelk mij tegen twijfelzucht behoedde. Weldadig werkte op mij de lezing van STILLING's *Jugend;* mijn geloof werd er door geſterkt en mijn kinderlijk vertrouwen op God verlevendigd. Ik dank den Schrijver nog in zijn graf. — De leerredenen van HERDER, vervuld met ernst en vol van zalving, overvloeijende van hooge denkbeelden, door den geest van God beſtraald, werkten niet weinig mede, om mijne ziel tot God te verheffen en mijn Christendom te louteren.

Terwijl ik kalm mijn artſelijk beroep uitoefende, gebeurde er onverwachts, in den Herfst van het jaar 1792, iets, hetwelk van den grootſten invloed op mijn verder leven werd: het was dus geene *toevalligheid.* Bij GOETHE kwam wekelijks een gezelſchap beſchaafde menſchen van beiderlei kunne bijeen; het was eene ſoort van Akademie. Ieder droeg op zijne beurt iets bij tot onderhoud. De beurt kwam ook aan mij: ik las een Fragment uit mijne *Makrobiotiek* voor, *over het organiſche leven.* De Hertog was mede tegenwoordig. Hij zeide dadelijk aan GOETHE: „HUFELAND is geſchikt „voor Hoogleeraar; ik zal hem naar *Jena* verplaatſen." Dit werd mij medegedeeld, en ik gevoelde voor de eerſte maal in mij aanleg en roeping voor deze betrekking. Ik zag tevens in deze beſturing van mijn lot eene hoogere leiding, een' hoogeren wenk; mijn beſluit was genomen. Mijn vriend LODER deed zijn uiterſte best, om mij dezen ſtap gemakkelijk te maken, en met het volgende voorjaar trok ik mijne nieuwe beſtemming te gemoet.

(*Het vervolg hierna.*)

Digitized by Google

OVER HET VERSCHAFFEN VAN ARBEID AAN KINDEREN VAN HULPBEHOEVENDEN EN BEDEELDEN UIT DE FONDSEN VAN DIACONIËN OF STEDELIJKE ARMENINRIGTINGEN.

Er beſtaat binnen deze Stad eene fabrijkmatige Inrigting, die bij zeer velen onzer Stadgenooten niet dan bij name bekend is, en waarvan de meesten weinig meer zullen weten te verhalen, dan dat er, in het, ten jare 1836, op den ſtadswal, tegenover de Reguliersgracht, gevestigd gebouw, Tulle wordt gemaakt, bewerkt en geborduurd; dat daartoe een aantal werktuigen van verſchillenden aard in beweging wordt gebragt, enz. en dat men bij ſommige winkeliers, zoo hier als elders, Tulle en Blondes uit de *Amſterdamſche* Tullefabrijk kan bekomen.

Het is ons oogmerk niet, om over de aanleidende oorzaken, die tot het vestigen van deze Inrigting den grondſlag gelegd hebben, over de voorafgegane proefnemingen, en de aangewende middelen, om het fabrikaat tot de thans beſtaande hoogte te brengen, in eenige bijzonderheden te treden. Trouwens wij zouden dan ſchier alleen van *onszelven* moeten gewagen; en dit zou gewis weinig voegen ter inleiding of voorrede van een ſtukje, dat wij voornamelijk ten behoeve van anderen — mogt het zijn van velen! — in het licht doen verſchijnen. Genoeg zij het alzoo, hier, met weinige woorden, te zeggen, dat *Nederlands* geëerbiedigde Koning met onze oogmerken, ten nutte van het Vaderland, niet ſlechts volkomen bekend is; maar ook, dat Hoogstdezelve, door ſprekende daadzaken, getoond heeft, een levendig belang in deze onderneming te ſtellen; gelijk dezelve dan ook beſtendig, zoo wel van Z. M.'s Gouvernement, als van het Provinciaal en Stedelijk Beſtuur, den meestmogelijken voorſtand heeft mogen ondervinden.

Over het eigenaardige der Inrigting zelve zouden wij ook zeer weinig kunnen zeggen, geſchikt om onder het begrip onzer Lezers te vallen. Het eenige, wat, te dezen aanzien, onder het bereik van eens ieders bevatting valt, is de opmerking, dat onze Inrigting, hoe ſchijnbaar groot en van wijden omvang, niet in vergelijking komt met de buitenlandſche Etablisſementen van gelijkſoortigen aard. Zoo bevat, onder anderen, de ſtad *Nottingham*, in *Engeland*, eene bevolking van 60,000 inwoners, die ſchier allen in het fabriceren

Digitized by Google

en bewerken van Tulle een middel van beſtaan vinden; en het Noordelijk *Frankrijk* alleen telt zestigmaal meer werktuigen, dan de *Amſterdamſche* Fabrijk bevat. Bedenkt men daarbij, dat het *Engelsch* fabrikaat in *Schotland*, *Frankrijk* en *België* geborduurd en verder opgemaakt wordt, en brengt men zich daarbij te binnen de duizende en tienduizende handen, die daartoe gevorderd worden, alsdan zal men een flaauw denkbeeld verkrijgen van het groot belang eener Inrigting van gelijkſoortigen aard in ons Vaderland; eene Inrigting, die, al vermag zij zich geenszins te meten met *Engelſche* en *Franſche* fabrijken, dan toch eenige aandacht mag worden waardig geacht.

Dit weinige zij genoeg omtrent onze Inrigting in het algemeen en in verband tot de ontwikkeling der vaderlandſche Nijverheid! Intusſchen zal het gezegde, gelijk wij vertrouwen, bij onze Lezers vermoedens en denkbeelden gewekt hebben, die hun tot hiertoe welligt geheel vreemd waren. Niet weinigen toch verkeeren in het begrip, dat men in werkplaatſen, waarin de grondſtof door middel van werktuigen wordt gefabriceerd, geene werklieden zou behoeven. Het zij zoo, dat de toepaſſing van machinerie en ſtoom de aanwending van een groot aantal handen ontbeerlijk maakt; dan, menſchelijk op- en toezigt en handenarbeid kan niet geheel gemist worden. Vaak wordt het een en het ander wel degelijk vereischt, en onze fabrijk behoort onder de zoodanigen, *waarin eenige honderde handen, vooral van kinderen, arbeid kunnen vinden.*

Deze bijzonderheid ſchijnt echter bij een groot gedeelte onzer Stadgenooten eene geheel vreemde zaak te zijn. Aan den anderen kant leerde ons ook de ondervinding, dat er, omtrent de geſteldheid en de werkzaamheden onzer Inrigting, geheel onjuiste en verkeerde denkbeelden in omloop zijn gebragt, die het ons niet wel mogelijk is anders, dan door middel der drukpers, te wederſpreken. Deze wederſpraak zal evenwel, van onze zijde, alleen beſtaan in eene ware voorſtelling der zaak; terwijl wij, na dezelve in het licht geſteld te hebben, het oordeel aan onze Lezers geheel overlaten; als ook de beſliſſing, in hoeverre de in omloop gebragte onjuiste en verkeerde geruchten eenig geloof verdienen. Daartoe bevelen wij de volgende paragraphen der aandachtige overweging onzer Stadgenooten bijzonder aan.

Digitized by Google

§ 1.

Wij vragen, voor onzen fabrijkmatigen arbeid, *kinderen van behoeftigen en bedeelden.*

In deze aanvrage is, noch voor de kinderen, die wij bedoelen, noch voor derzelver ouders, iets vernederends gelegen; immers is het uit dezen ſtand der maatſchappij, dat wij onze dienſtboden of werkſters ontvangen. En (wij vragen dit vrijmoedig) bedraagt het aantal dezer kinderen niet eenige *duizenden?* Treffen wij dezelve niet dagelijks aan op de ſtraten der Hoofdſtad, hunnen tijd en jeugdig leven in ledigheid, kinderſpel, of het bedrijven van baldadigheid jegens den vreedzamen voorbijganger, doorbrengende? Is het onverſchillig, waartoe en waarvoor zij opgroeijen? Onverſchillig, of *zij* het niet zullen zijn, die, in rijpere jaren, door werkeloosheid tot armoede gebragt, de hulpbetooning der armenkaſſen of Diaconiën zullen inroepen? Neen, dit kan aan niemand onverſchillig wezen; en al bedraagt het aantal van deze hulpbehoevenden, die wij in onze fabrijk zouden kunnen opnemen, ſlechts een getal van *twee- of driehonderd*, zoo wordt daardoor dan toch eenige vermindering veroorzaakt onder die *duizenden van ledigloopſters*, die de ſtad onzer woning bevolken.

En zij ook het aangegeven getal van twee-, driehonderd kinderen, in vergelijking van het veel grooter aantal behoeftigen, gering te noemen; zoo bedenke men, dat die driehonderd meisjes, eenmaal in het huwelijk tredende, even zoo vele gezinnen zullen helpen vormen, die, op een gemiddeld getal van *vier* kinderen voor elk gezin gerekend, binnen twintig jaren tijds het aantal behoeftigen veelligt met nog *vijftienhonderd* individu's zullen vermeerderen, allen evenzeer geneigd om de hulpbetooning van Armverzorgers in te roepen.

§ 2.

Wij vragen kinderen *van het vrouwelijk geſlacht.*

In fabrijken, waarin de beide ſekſen, op jeugdigen leeftijd, met elkander in beſtendige aanraking komen, ontſtaat al ligt gevaar voor het behoud der zedelijkheid in het algemeen en dat der eerbaarheid in het bijzonder. Onze aanvrage doet reeds de vrees voor dit gevaar, welligt op andere fabrijken van toepaſſing, geheel verdwijnen. Ingevolge de tegenwoordige inrigting onzer fabrijk, kunnen wij alleen aan meisjes arbeid verſchaffen.

Digitized by Google

Één enkele uitzondering heeft desaangaande plaats, ten aanzien van een' doofstommen knaap, die, in het Instituut te *Groningen*, tot pasfementwerker opgeleid, met dit handwerk geen genoegzaam bestaan heeft kunnen vinden, en die *in zijne woning* voor onze Inrigting arbeidt. Wij vermelden dit enkele voorbeeld hier ter plaatse, opdat de werkzaamheid van dezen knaap *voor*, maar geenszins *in* onze fabrijk niet tot geheel ongegronde vertellingen en het verspreiden van onwaarheden aanleiding geve.

§ 3.

Wij vragen kinderen, *die de Scholen hebben verlaten.*

In deze weinige woorden ligt de stellige verklaring opgesloten, dat onze fabrijkmatige arbeid aan het lager onderwijs der jeugd niet het minste nadeel toebrengt. Wij zijn te zeer voorstanders van het Schoolonderwijs, dan dat wij de kinderen onzer verarmde natuurgenooten van het genot en de voordeelen van hetzelve zouden willen berooven. Zelfs hebben wij menig kind, hetwelk, wegens gebrek aan plaats op onze Armenscholen, aldaar niet kon worden opgenomen, afgewezen, om den schijn niet op ons te laden, als zouden wij eene omverrewerping der Schooljinrigting bedoelen. Dit moge in *België* en elders het geval zijn; deze verkeerdheid kan niet op onze rekening gesteld worden.

§ 4.

Wij vragen kinderen, *die geene bepaalde bestemming hebben in de Maatschappij.*

Met andere woorden, wij vragen *de thans ledigloopende en nietsdoende meisjes.* Mag het geene weldaad heeten, deze kinderen tot arbeidzaamheid op te leiden? — Door onze betrekking tot het *Nederlandsch* Genootschap: *Tot zedelijke verbetering der Gevangenen*, van nabij bekend met den staat onzer Gevangenissen, kunnen wij het cijfer van 193 opgeven, als het getal der *kinderen*, die op 1 Januarij 1838 onze kerkers hielpen bevolken. De meesten, verre de meesten van deze jeugdige veroordeelden bragten hunne vroege levensjaren in ledigganq door, en hadden geen lust, om een handwerk te leeren. Alras vervielen zij tot armoede, die hen tot ongeoorloofde daden vervoerde. Thans, echter, worden zij, door tusschenkomst des Genootschaps, onder goedkeuring van Z. M.'s Gouvernement, in nuttige bedrijven en

Digitized by Google

handwerken geoefend. De Kindergevangenis hier ter ſtede, voor veroordeelde meisjes beſtemd, is de plaats, waar zij, met uitzondering van ander vrouwelijk werk, ook voor onze rekening arbeiden; en ſedert den aanvang van dit jaar heeft men, in het *Huis van Arrest en Justitie*, met het borduren van Tulle een begin kunnen maken. De veroordeelde meisjes verrigten dit werk met genoegen; vooral omdat zij beginnen in te zien, dat zij, dit handwerk eenmaal verſtaande, daarin een middel van beſtaan zullen kunnen vinden. Een van haar verklaarde onlangs, „dat zij volgaarne nog „een jaar langer, dan haren ſtraftijd, in de gevangenis wil„de blijven, om het borduren in den grond te leeren." *Dit* zijn de gevolgen, wanneer men de jeugd tot arbeidzaamheid opwekt! *Welke* zijn de gevolgen, wanneer men het aan de keuze der armenkinderen overlaat, de traagheid en werkeloosheid tot gezellinnen te kiezen? Wij antwoorden niet, waar veroordeelde kinderen voor onze ſtelling getuigen, maar herhalen liever nog eens: Wij vragen kinderen, *die geene bepaalde beſtemming hebben in de Maatſchappij*.

Stellen wij ons voor, dat het meisje de ſchool heeft verlaten; maar dan vragen wij tevens, of zij *gelijktijdig* eene geſchikte plaats en beſtemming in de Maatſchappij heeft gevonden? Want ware dit zoo, dan zou men, binnen *Amſterdam*, niet zoo vele arme, behoeftige en bedeelde vrouwen aantreffen; en dit bewijst alzoo onwederſprekelijk, dat op verre na niet alle kinderen, die de ſcholen hebben verlaten, eene vaste, bepaalde beſtemming in de Maatſchappij bekwamen. Wat baat geeft alsnu het genoten onderwijs, wanneer men hetzelve alleen als *doel* en geenszins als *middel* beſchouwt? en welke goede vrucht is er van hetzelve te wachten, wanneer, terwijl het kind van den armen en bedeelden de ſchool verlaat, het geheel en alleen aan de willekeur der ouders is vrijgelaten, of zij hunne dierbaarſte panden op de dwaalſporen van traagheid en ongebondenheid, dan wel op het regte en goede pad van vlijtbetoon en arbeidzaamheid, ter ſchole willen beſteden?

Bij dit willekeurig en averegtsch gedrag der ouders ontbreekt het niet aan ſchoonſchijnende voorwendſels, die veelal gereeden ingang, ja zelfs onvoorwaardelijke goedkeuring en bijval vinden, en daarom nooit genoeg in derzelver nietswaardigheid kunnen worden voorgeſteld.

Men zal gereedelijk toeſtaan, dat het ledigloopend meisje

Digitized by Google

geene bepaalde beſtemming heeft; maar men geeft voor, dat de arme, bedeelde huismoeder, in eene of andere betrekking buitenshuis geroepen, en tevens met kleine, zeer kleine kinderen belast, de hulp en dienstbetooning van het aankomend meisje niet kan miſſen.

Wij erkennen, dat er huisgezinnen beſtaan, bij wie zulks werkelijk het geval is of zijn kan; dan nemen, na dit in enkele gevallen als geldig te hebben toegegeven, de vrijheid te vragen, of deze uitzondering ook bij al de duizenden van arme en bedeelde gezinnen van toepaſſing is? en zoo ja; dan vragen wij anderwerf: vanwaar dan die honderden aankomende meisjes, die, in plaats van de behoeftige moeder te helpen en te dienen, of hare plaats in huis te vervangen, op ſtoepen en ſtraten den voorbijganger hinderlijk zijn, en, doen zij al geen kwaad, dan toch niets nuttigs verrigten? Wij vragen, eindelijk: vanwaar dan dat aantal, zich uit eigene beweging aanbiedende, of door derzelver ouders aangeboden wordende kinderen, of zoogenaamde aankomende meisjes, die zich aan de werkzaamheden onzer fabrijk zouden willen verbinden, indien zij, van den eerſten dag harer plaatſing af, als geheel onkundige leerlingen, een dagloon konden bekomen, voor 't minst overtreffende de ſom, die zij, veel gemakkelijker en zonder iets te leeren of te doen, met bedelen langs de huizen en de ſtraten kunnen verkrijgen?

En waarin beſtaat, bij verre de meesten, de dienstbetooning, die het zoogenaamd aankomend meisje der moeder bewijst? Doorgaans daarin, dat de moeder, in plaats van elders, met werken buitenshuis, eenige centen daags voor de huishouding te verdienen, zich bij geburen, of in dusgenoemde koffijkeldertjes, uren lang ophoudt, haren tijd verbeuzelt en haar geld verkwist; terwijl inmiddels het aankomend meisje in of buitenshuis rondzwerft, zonder iets van belang te verrigten.

En nu mogen onze Lezers beſlisſen, wat er eindelijk worden moet van de honderden van zoogenaamde aankomende meisjes, die, na het verlaten van Armen- of Diaconie-ſcholen, door geheel onbeſchaafde, onkundige en trage ouders, tot eene zoo jammerlijke beſtemming worden opgeleid? Wij willen hier niets op aanmerken.

§ 5.

Wij vragen kinderen, *voor wier zedelijke en godsdienſtige opleiding, in onze fabrijk, zoo veel doenlijk, gezorgd wordt.*

Digitized by Google

Een zeer verdienſtelijk Lid eener weldadige Inſtelling, hier ter ſtede, plaatſte niet ſlechts eenige kinderen op onze fabrijk, maar voorzag elk van hen van een boekje, om daarin, onzerzijds, van de vlijtbetooning, de zedelijkheid en het zindelijk voorkomen der leerlingen aanteekening te houden. Andere Leden, Beſtuurders van Armeninrigtingen, achteden het niet te veel moeite noch beneden zich te zijn, om gedurig naar de gedragingen der kinderen van bedeelden te komen vernemen. Nu en dan gaf de Directie onzer fabrijk aan de Leden van welgezinde Armbeſturen kennis van de verkeerde gedragingen der leerlingen, aan wie daarenboven de behoorlijke tijd tot het bijwonen van catechiſatien, een ieder bij hare godsdienſtige geloofsbelijdenis, wordt toegeſtaan; terwijl overigens alwat tot het aankweeken van orde, beſcheidenheid, welvoegelijkheid en betamelijkheid kan dienen, in de werkzalen ſteeds wordt in acht genomen. Wilden wij dit punt verder uitbreiden, wij zouden alsdan vreezen den ſchijn op ons te laden, onze eigene lofredenaars te willen zijn. Wij beroepen ons daarom alleen op de getuigenis van hen, die kinderen van behoeftigen en bedeelden, met volkomene gerustheid, ſommigen zelfs met erkentelijke dankbetuiging voor onze zorgen omtrent de moraliteit hunner kweekelingen, aan ons, bij voortduring, toebetrouwden. Volſlagene onkunde, vooroordeel en gebrek aan lust tot onderzoek alleen kunnen aanleiding geven, om eene inrigting te miskennen, die men alleen bij name weet te noemen, en waaromtrent men niet verkiest, zich beter, meer grondig en naar waarheid, te doen onderrigten.

§ 6.

Wij vragen kinderen, *die, door de plaatſing in onze fabrijk, niet uit hunnen ſtand gerukt worden.*

Men heeft, en welligt niet zonder grond, beweerd, dat het tegenwoordig opkomend geſlacht zich zoo gaarne al hooger en hooger poogt te verheffen; zoodat de zoon van den ambachtsman het beneden zich keurt, een ambachtsman te worden. Nemen wij deze bewering, voor een oogenblik, als eene bewezene waarheid aan, dan zal zij onze Inrigting wel niet kunnen treffen. Immers vragen wij handwerkſters en arbeidſters uit eene volksklaſſe, die door handwerk en arbeid een beſtaan moet vinden, en zulks door ledigloopen en nietsdoen nooit vinden zal. De bordunrſters en tamboureerſters

Digitized by Google

(wanneer zij haar werk kundig zijn) staan met kundige naaisters, breisters, stijfsters, waschvrouwen en schoonmaaksters op één en dezelfde lijn. Allen verdienen het dagelijksch brood met den arbeid harer handen. Wij begeeren niemand uit zijnen stand te rukken; maar wel eenen stand te bezorgen aan hen, die, geene broodwinning hebbende, ten laste der armenkassen vervallen. Immers,

§ 7.

Wij vragen kinderen, *die, door den aangeleerden arbeid in onze fabrijk, hun bestaan, voor hun volgend leven, kunnen verzekeren.*

Het ligt in den aard der zaak, dat wij aan de nog jonge en geheel onbedrevene leerlingen, wanneer zij de scholen hebben verlaten, geene werkloonen, als voor bekwame werksters, kunnen toeleggen. Hierin zoeke men niets vreemds of ongehoords! Ouders, die hunne kinderen bij dusgenoemde Naaivrouwen in de leer doen, zijn zelfs tot eene geldelijke toelage verpligt; en de meisjes, die, na het verlaten der Stads-Armenscholen, tot de Naaischool toegelaten worden, genieten, indien wij wél onderrigt zijn, geen weekgeld hoegenaamd, gedurende *drie* jaren. Nog onlangs werd ons eene Inteekenlijst tot de oprigting eener Naaischool aangeboden, waarbij de kinderen, gedurende *drie jaren, om niet* werden onderwezen, maar ook tevens *niets* ontvingen; wordende de Inrigting door liefdegaven ondersteund.

Onze Inrigting is van *zulke* ondernemingen geheel onderscheiden.

Wij kunnen de aankomelingen alleen als leerlingen opnemen; en het zou de grootste onbillijkheid zijn, met eischen, tot verkrijging van een dadelijk en buitensporig loon, voor den dag te komen. Immers, 1°. verstaan de aankomelingen niets van het werk, dat zij zullen aanleeren; en 2°. brengen zij, door onkunde en onachtzaamheid, (om niet van kinderlijke moedwilligheid te spreken) in één week, dikwijls meer waarde aan grondstof in het ongereede, dan eene bekwame werkster, in hetzelfde tijdsverloop, met goed werk te leveren, verdienen kan.

Op deze wijze van de aankomelingen in onze fabrijk niets vorderende dan hetgeen billijk en regtvaardig is, pogen wij in geen geval de vlijtbetooning der leerlingen aan een onbehoorlijk winstbejag dienstbaar te maken. Immers die leerlin-

Digitized by Google

gen zijn geene *drie jaren*, zonder genot van eenige verdienſte, aan onze dienst verbonden.

Zoodra toch eenig leerling van hare vlijtbetooning en leerzaamheid, aanvankelijk door het leveren van goed werk, de blijken geeft, wordt aan de zoodanige 10, 20, 25 of 30 centen 's weeks, niet als *loon*, maar als *aanmoediging*, geſchonken. Bij het voorſpoedig aanleeren en het betoonen van een' goeden wil, oplettendheid en ijver, kunnen de verdienſten der kinderen, allengskens, tot *f* 3 per week klimmen. Men houde hierbij, evenwel, onder de aandacht:

a. Dat wij hier van *kinderen* en niet van volwaſſenen ſpreken.

b. Dat wij van kinderen van *behoeftigen* en *bedeelden* gewagen, voor wie eene verdienſte van 50 centen, of van 1, 2 of 3 guldens, in de week, niet onverſchillig mag zijn.

c. Dat deze kinderen, *thans* hunnen tijd geheel werkeloos ſlijtende, *niets hoegenaamd verdienen*, en alzoo tot last komen hunner ouders, of, zoo men wil, van de Armenkaſſen en Diaconiën.

d. Dat, indien zij hun werk grondig verſtaan, *hunne verdienſten*, *in evenredigheid*, *moeten toenemen*. Voor het meerderdeel der voorwerpen, die zij vervaardigen, wordt het loon bij het *ſtuk* of bij de *maat* berekend. De *vlijtige* wint derhalve het *meeste*, de *trage* het *minſte*; en daarom kan bij geene mogelijkheid vooraf bepaald worden, welk weekgeld een kind, binnen een gegeven tijdsverloop, verdienen zal.

De korte duur van het beſtaan der fabrijk maakt het evenzeer onmogelijk, thans reeds, met wiskundige zekerheid, te bepalen, wat eerst door de ervaring, omtrent het loon voor *volwaſſenen*, of volleerde, kundige en vlugge *werkſters*, zal kunnen beſlist worden.

Er is op dit pas eene bekwame borduurſter voor onze fabrijk werkzaam; eene vlijtige huismoeder, die *twee* harer kinderen in de fabrijk doet arbeiden, en de verdienſten dezer *drie* individu's, eene moeder en twee kinderen, beloopen gezamenlijk *f* 12 per week. Inderdaad geene geringe weekverdienſte voor de arbeidzame volksklaſſe! vooral wanneer men bedenkt, dat de beide kinderen nog maar alleen als leerlingen arbeiden en aangemoedigd worden.

Alle leerlingen zullen ook wel niet die mate van vlugheid bezitten, die de bedoelde werkſter onderſcheidt; dan, verge-

Digitized by Google

lijkenderwijze, en de mate der verdienſten van de kinderen in aanmerking nemende, kan men veilig en zonder overdrijving vaſtſtellen, dat de verdienſten van volwaſſenen gelijk zullen ſtaan met die der naaiſters, breiſters, ſtijfſters, waschvrouwen en ſchoonmaakſters, indien zij dezelve niet zullen overtreffen, wanneer men in aanmerking neemt, hoe velen der zoo aanſtonds genoemde perſonen ſlechts voor ſommige gedeelten van de week, der maand of het jaar, werk vinden; terwijl er in onze fabrijk het geheele jaar door arbeid te verkrijgen is.

En mogten de in onze fabrijk opgenomene leerlingen, tot rijpere jaren gekomen, den dienſtbaren ſtand kiezen, dan is het door haar aangeleerde, omtrent de behandeling, het bewaſchen, verſtellen, borduren, tamboureren en opmaken der Tulle, juist geſchikt, om haar, in de huisgezinnen, tot aanbeveling te verſtrekken; aangezien deze vrouwelijke bezigheden aldaar niet zelden voorkomen, en men, bij gebrek aan geoefende handen, de opgenoemde werkzaamheden, met aanwending van ſomtijds beduidende kosten, buitenshuis moet laten verrigten.

Tevens, en in geval van huwelijk of weduwlijken ſtaat, kan de arbeid, die door ons bedoeld wordt, even als in andere landen, der vlijtige en kundige arbeidſter een toereikend beſtaanmiddel verſchaffen; en wij hebben nog gedurig de meestal hoogbejaarde vrouwen voor onze oogen, die wij, in 1825, op onze reis door de zuidelijke provinciën des Rijks, in de deuren harer woningen gezeten, met borduren, tamboureren en het vervaardigen van het fijnſte kantwerk bezig vonden.

Dan, wij vreezen langwijlig te zullen worden, en beſluiten alzoo deze paragraaph met de vraag: „Tot welk middel „van beſtaan, tevens geſchikt om het levensonderhoud te „verdienen, die kinderen van het vrouwelijk geſlacht wor„den opgeleid, die haar jeugdig leven in volſlagene bedrijf„loosheid doorbrengen?"

Het gezegde zal, naar wij vermeenen, onze Lezers genoegzaam hebben ingelicht omtrent *den waren aard onzer Inrigting*, mitsgaders omtrent alwat wij, in betrekking tot *het plaatſen van kinderen in dezelve*, vragen en bedoelen. Tevens vermeenen wij, door de medeeling van een en ander,

Digitized by Google

voorloopig, alle bedenkingen te hebben afgesneden, die, bij eene slechts oppervlakkige of bekrompene kennisneming, of wel bij geheele onkunde aangaande onze fabrijk, zouden kunnen ontstaan. Wij twijfelen toch, of men, omtrent dezelve en datgene, hetwelk wij bepaaldelijk verlangen, éene vraag van eenig belang zal kunnen opperen, die derzelver beantwoording niet zal vinden in hetgeen door ons, in de voorgaande paragraphen, meer of minder uitvoerig behandeld is.

Onze Land- en Stadgenooten plagten zich, de tijden door, bestendig te onderscheiden door het daarstellen van middelen *tot verzachting der armoede*, en duizende voorbeelden en bewijzen kunnen desaangaande worden bijgebragt; minder overvloedig zijn evenwel de aangewende pogingen, *waardoor de armoede kan worden verhoed en voorgekomen.*

Van het *verhoeden* en *voorkomen* der armoede gewagende, willen wij daarmede geene ongerijmde denkbeelden verbinden; maar bepaaldelijk omschrijven, welke personen wij bedoelen, en bij wie men veilig eene proeve kan, mag en, onzes inziens, behoorde te nemen.

Wij bedoelen die proefneming niet van toepassing te maken op den *strammen en zwakken grijze*, het *teeder weesje*, of den *met ziekten, kwalen en ligchaamsgebreken bezochten natuurgenoot*; maar op de zoodanigen, die, *in het volkomen bezit van krachten en gezondheid*, arbeiden *kunnen*, indien zij slechts arbeiden *willen*.

De laatstbedoelden hebben, naar ons gevoelen, in geen geval eenige bevoegdheid tot, en nog veel minder eenig regt van aanspraak op het ontvangen van algemeene of bijzondere weldadigheid. Matigen zij zich echter, om wat reden ook, deze bevoegdheid of dat regt aan, en is men hun daarbij te wille, dan wordt, onzes achtens, de betooning onzer weldadigheid verkeerdelijk gewijzigd, en voeden wij daardoor traagheid, lediggang en de daarmede onafscheidelijk gepaard gaande ondeugden; welke laatste vooral, ondanks het schenken van rijke aalmoezen, de armoede hand over hand doen toenemen, en personen en gezinnen in gebrek en ellende doen te gronde gaan.

Het is voor iederen onbevooroordeelden en onpartijdigen duidelijk, dat wij, de betooning der weldadigheid aldus wijzigende, de *ware* behoeftigen (de *grijzen*, *weezen* en *gebrekkelijken*) in geen geval het onmogelijke willen opleggen;

Digitized by Google

maar dat wij het aanwenden van middelen tot *het verhoeden en voorkomen der armoede* alleen wenschen toegepast te zien op de zoodanigen, van wier *wil* alleen het afhankelijk is, of zij het brood der nijverheid of dat der traagheid zullen eten.

Het is, sedert eenigen tijd, meer en meer, de gewoonte geworden, om, door bijzondere aanbevelingen, niet zelden door openlijke aankondigingen, de weldadigheid onzer Stadgenooten, ten behoeve van behoeftige personen en gezinnen, in te roepen; dan het is hoogstopmerkelijk, dat, tegen een honderdtal aankondigingen van dien aard, niet eene enkele kan worden aangewezen, die het verhoeden en voorkomen der armoede bepaaldelijk ten oogmerk heeft.

Gemakkelijk valt het, de veelerlei redenen hiervoor aan te wijzen; wij beschouwen dit tot ons tegenwoordig oogmerk minder noodzakelijk; maar indien wij gereedelijk instemmen met het gevoelen, dat de zaak zelve met vele moeijelijkheden gepaard gaat, zoo nemen wij tevens de vrijheid te beweren, dat elke gelegenheid, die zich voor behoeftigen opdoet, om in hunne behoeften, geheel of grootendeels, zelve te voorzien, als iets zeer wenschelijks te beschouwen zij, en dat dezelve alle kennisneming en aanbeveling waardig is, vooral in eene Stad als de onze, wier bevolking, helaas! *zoo vele duizenden behoeftigen* kan aanwijzen.

Het verschaffen van arbeid aan *eenige honderden* mag reeds als eene zaak van aanbelang beschouwd worden, vooral wanneer men, gelijk wij reeds vroeger opmerkten, op de toekomstige gevolgen let. En geldt de zaak, die wij bedoelen, alle behoeftigen, die arbeiden kunnen, in het algemeen, zij geldt vooral *het opkomend geslacht*, dat het thans bestaande zal vervangen, en van hetwelk men zoo weinig goeds mag wachten, wanneer het niet reeds vroegtijdig tot arbeidzaamheid en vlijtbetoon wordt opgeleid.

Men zal toch wel niet willen beweren, dat de thans ledigloopende jeugd, of wel derzelver onberadene ouders, in dezen geheel naar willekeur mogen handelen; want daardoor zou men tevens aan de hulpbehoevende klasse de bevoegdheid toekennen, de bepalingen en voorwaarden op te geven, onder welke zij zouden verkiezen, de liefdegaven, voor noodlijdenden afgezonderd, te ontvangen. Welke hoogstgevaarlijke gevolgen zouden hieruit voortvloeijen! Vandaar kan de opwekking en aansporing tot arbeidzaamheid en vlijt-

Digitized by Google

betoon bij de behoeftigen, *ter verhoeding en voorkoming der armoede*, mitsgaders het nemen van verpligtende maatregelen, niet genoeg worden aanbevolen. Wij willen toegeven, dat algemeene of bijzondere Authoriteiten, door wettelijke bepalingen en voorschriften gebonden, in dezen niet wel andere, dan geheel zedelijke middelen, ten dienste staan; en dat zij hierdoor vaak worden belemmerd in de poging, om het goede te bevorderen, dat hun wenschelijk toeschijnt, of wel gebreken te herstellen en misbruiken tegen te gaan, die den voortgang van hetgeen nuttig is zoo zeer belemmeren. Geheel anders, evenwel, gaat hierbij het *algemeen gevoelen* te werk, als hetwelk, alleen de regelen eener verstandiglijk beschuurde weldadigheid in acht nemende, dien overeenkomstig overweegt, oordeelt en besluit, en, aan vooroordeel en dwaling allen bijstand ontzeggende, derzelver invloed en voortgang, op de zekerste wijze, weet te stuiten of te verlammen. Hierdoor bezit *de openbaring van het algemeen gevoelen* een overwegend vermogen; dewijl het, behalve de middelen, welke de zedelijke overtuiging en het pligtbesef aanbieden, ook nog andere, ter aansporing van ijverloozen en tragen, kan te werk stellen, waardoor de, voor den arbeid geschikte, behoeftigen verpligt kunnen worden, iets meer te doen, dan ledigloopen; iets meer te verrigten, dan aalmoezen te vragen en te ontvangen. De Apostel PAULUS had, reeds in zijnen leeftijd, een dezer middelen voor den geest, toen hij, boven en behalve alle opwekkingen tot mededeelzaamheid en weldadigheid, de merkwaardige woorden nederschreef: *Wie niet werkt, zal niet eten.*

Er is geen post of betrekking, geen beroep of kostwinning, in welken hoogen rang of lageren stand de mensch overigens geplaatst zij, die, zonder werkzaamheid en vlijtbetoon, met eenige hoop op goed gevolg, kan worden vervuld of waargenomen. Het geoorloofd eigenbelang maakt derhalve de arbeidzaamheid tot een' pligt, die aan allen, aan den aanzienlijksten zoo wel als aan den geringsten, is voorgeschreven. Men kan den behoeftigen van deszelfs uitoefening geenszins verschoonen, ter zake van het schoonschijnende der voorwendsels, waarachter zich de zucht tot gemak en de afkeer van arbeid en vlijtbetoon zoo gereedelijk trachten te verbergen, of men opent eene wijde deur voor allerlei verkeerdheden, waarvan de eindelijke gevolgen niet dan verderfelijk voor het algemeen welzijn zullen bevonden worden.

Digitized by Google

En hier leggen wij de pen neder; de onderwerpen, die wij behandeld hebben, aan de aandacht, de overweging en behartiging van elken vriend der menschheid en der ware behoeftigen ten ernstigste aanbevelende.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE TABAKSDOOS.

(Vervolg en slot van bl. 427.)

Hier zweeg mijn vriend. Tranen beletteden hem voort te gaan. Eindelijk hervatte hij zich en vervolgde:

„ De weinige woorden, die CHRISJE nu en dan sprak, deden, gelijk ik sedert vernam, hare ouders den vreeselijken zamenhang vermoeden. Althans ik ontving kort daarna een' brief van haren vader, welks toon en inhoud mij gevoelig griefden, doch die ik den troosteloozen *vader* gaarne vergaf. Met ronde woorden beschuldigde hij mij, het hoofd zijner dochter te hebben op hol gebragt, en verweet mij de laagheid daarvan, *indien ik geene* eerlijke oogmerken met haar gehad had. Ik antwoordde naar waarheid, dat ik nimmer tot CHRISJE een woord van liefde gesproken had; dat het mij opregtelijk leed deed, dat zij aan zoodanig een' hartstogt voedsel gegeven had; dat ik mij echter geenszins wilde vrijpleiten van onvoorzigtig in den omgang met haar te zijn geweest; en ik eindigde met te zeggen, dat, wanneer zij herstelde, zich alles misschien nog wel ten beste zou schikken. Ik wil niet ontkennen, dat het mij diep berouwde, al te vriendschappelijk met haar te hebben verkeerd; maar ik wiegde mijn geweten in slaap met de overtuiging — die inderdaad naar waarheid was — haar nooit schijn van liefde gegeven te hebben.

„ Zoo verliepen eenige maanden. Mijn vader stierf, en ik zag mij erfgenaam van een aanzienlijk vermogen. Ik zette mij in mijne vaderstad neder als Advocaat, en bekwam spoedig eenige praktijk. Ik gevoelde thans meer en meer behoefte aan eene gade. Met innige deelneming dacht ik nu aan CHRISJE, en nam mij heimelijk voor, indien zij herstelde, nadere betrekkingen met haar aan te knoopen, daar ik mij allengskens begon overtuigd te houden, dat een meisje, hetwelk mij zoo innig scheen te beminnen, ongetwijfeld mijn geluk zou bevorderen. Verbeeld u dus mijne ontstelte-

Digitized by Google

nis, toen ik na eenigen tijd vernam, dat de ouders van CHRISJE, uit verdriet over den zinneloozen toestand hunner dochter, waren ten grave gedaald! Zij had dat treurig ongeluk in eene vlaag van helderheid vernomen, en was daarop in eene gevaarlijke ziekte gestort. Aan die krankheid had zij het herstel harer verstandelijke vermogens te danken. Haar sterk gestel wederstond den schok. Naauwkeurig vernam ik naar alle de omstandigheden harer ziekte, en innig verheugde ik mij in het berigt van hare langzame herstelling. Echter waagde ik het nog niet, haar eenen nieuwen schok aan te doen, maar wachtte mijnen tijd met ongeduld af, om het lieve meisje te zien, vast besloten, hare hand te vragen, en eene liefde te bekroonen, die haar op zulke zware rampen was te staan gekomen. Ook bij mij was het niet enkel medelijden meer, dat er mij toe dreef. Het aandenken aan CHRISJE's voortreffelijke hoedanigheden had langzamerhand eene onuitroeibare wederliefde bij mij opgewekt, en ik smachtte naar het uur, waarin het ontzien van haren toestand mij niet langer verhinderen zou, mijn hart en mijne bezittingen aan hare voeten te leggen.

„ Haren Geneesheer maakte ik met *mijne gevoelens en voornemens* bekend. De kundige man raadde mij nog eenig uitstel, en beloofde mij te zullen schrijven."

Hier zweeg H** andermaal, en wandelde met groote stappen heen en weder. Hij was in eene hevige gemoedsbeweging.

„ Lees!" riep hij eindelijk uit, en wierp eenen brief op de tafel. Ik las met ontzetting deze weinige regelen van den Arts: „ CHRISJE is onverwacht verdwenen, zonder een „ spoor van zich achter te laten. Alle moeite, om haar „ verblijf te ontdekken, is tot nog toe vergeefsch. Kom „ herwaarts!"

„ Ik snelde — zoo verhaalde eindelijk mijn vriend — naar —, en kwam bij den Doctor aan. Ik stap weken in mijne geschiedenis over, in welke ik niet weet, wat met mij gebeurd is. Eene zware ziekte had mij aangetast. Zorgvuldige behandeling herstelde mij. Maar CHRISJE kwam niet weder, en werd niet gevonden. Ongeloofelijke moeite en kosten werden aangewend — te vergeefs.

„ Nu had ik alle levensvreugde verloren. De stad mijner woning werd mij te eng. Mijne onvoorzigtigheid had CHRISJE aan den oever des doods gebragt, en hare ouders ten

Digitized by Google

grave gesleept. Ik had wijzer moeten zijn en het zoo ver niet laten komen. Dat knagend naberouw, die grievende smart verbittert nog heden al mijn levensgenot. En, ach God! wat is er van CHRISJE geworden?

„ Kort daarna kwam dit landgoed te koop. De wereld walgde mij; den omgang met menschen schuwde ik. Ik kocht dit goed, en betrok het, om in stille eenzaamheid mijne dagen te slijten in de gedachte aan CHRISJE, aan het voor altijd verlorene CHRISJE; en alleen de hope des beteren levens vermag eenigen balsem te storten in mijn onherstelbaar verbrijzeld hart."

Ziedaar, Vrienden, de geschiedenis van den stillen man! zeide de Predikant. Zij deed mij aan; ook u, zie ik, heeft het aandoenlijk verhaal een' traan in de oogen gelokt.

De Schoolmeester, door zijne jaren minst aandoenlijk, vatte het eerst het woord op.

„ Maar uwe tabaksdoos, Dominé?"

Ik zal verder verhalen, was het antwoord.

Van toen af werd H** mijn vriend, in den volsten zin des woords. Het gelukte mij, zijnen geest langzamerhand anders te stemmen. De gesprekken, die ik met hem hield, zal ik niet in het breede herhalen. Maar altijd, wanneer ik hem verlaten had, dacht ik aan het gevaar, waarin zoo vele jongelieden zich en elkander storten, als zij, zonder oogmerk, onvoorzigtig genoeg zijn, om in teedere maagdenharten wenschen en gevoelens te doen opwellen, die zij zelve niet gevoelen, noch voornemens zijn te beantwoorden. Hoe menig hart werd daardoor gebroken; hoe menige bloem verwelkte er door; hoe menig levensgeluk werd er voor altijd door vergiftigd!

Ik bleef te A** nog bijna drie jaren, en werd toen beroepen te L**, van waar ik, gelijk u bekend is, herwaarts ben gekomen. Gedurende dien tijd hechtte zich H** meer en meer aan mijnen omgang, en het deed hem opregtelijk leed, dat ik vertrok. Ik moest hem getrouwe briefwisseling beloven, en alzoo jaarlijks een bezoek van eenige dagen toezeggen. Beide deed ik gaarne en heb ook woord gehouden. Op den dag van mijn vertrek stelde hij mij, tot een aandenken, deze tabaksdoos ter hand.

„ Neem haar," zeide hij met eene bewogene stem; „ tot gedachtenis aan uwen ongelukkigen vriend, en haar gebruik herinnere u gedurig uwe belofte! Ik heb haar sedert jaren

Digitized by Google

gebruikt; maar ik weet, dat dit voor u hare waarde verhoogt." Diep getroffen aanvaardde ik het eenvoudige geſchenk, en nam afſcheid van mijnen vriend.

In het tweede jaar van mijn verblijf te *L*** had ik mij door buitengewonen arbeid eenigzins overſpannen. Mijn Geneesheer raadde mij, tot verſtrooijing, een uitſtapje naar eene of andere ſchoone en levendige ſtreek aan. Met zijne goedkeuring beſloot ik, in het fraaiſte van den zomer, een week of drie in het *Kleeffche* door te brengen. Ik vestigde in die aangenaam gelegene ſtad mijn hoofdkwartier, en deed, nu te paard, dan te voet, van daar kleine toertjes in den omtrek. Nu eens ging ik eenen dag te *Elten* doorbrengen; dan toog ik naar de omſtreken van *Emmerik*; ſoms ging het naar het grijze *Xanten*; en bleef ik in *Kleef*, dan vond ik, nu eens thee drinkende op het heerlijke *terras* bij MAYWALD, dan in de *Thiergarten*, ſteeds een onderhoudend gezelſchap. Kortom, ik bragt daar regt genoegelijke dagen door, en gevoelde mij meer en meer opgeruimd. Op zekeren dag maakte ik te *Elten* kennis met eene lieve familie. Het waren *Hollanders*; doch de man had vóór eenige jaren eene fabrijk aangekocht in het vrolijke en welvarende *Crefeld*. Hij bragt met zijn huisgezin eenige dagen te *Kleef* door, om getuige te zijn van het vrolijke Schuttersfeest. Hij was vergezeld van zijne echtgenoote, eene hoogst bevallige vrouw, twee kinderen, en een meisje, dat zoo wat het midden ſcheen te houden tusſchen eene kamenier en gezelſchapsjufvrouw, en als eene dochter behandeld werd. Wij bragten den dag alleraangenaamst door, en ſpraken af, den volgenden voormiddag een bezoek te geven aan het graf van Prins MAURITS, de gewone bedevaartplaats der *Kleeffche* reizigers. De Heer VAN DEN H**, zoo heette de fabrikant, verhaalde mij het een en ander van zijne woonplaats en van zijne huiſelijke genoegens. Het waren regt hupſche menſchen, die mij met nog meer achting en vriendſchap behandelden, toen zij bemerkten, dat ik Predikant was.

Het geſprek viel toevallig op het meisje, dat op dat oogenblik met 's mans vrouw en kinderen een weinig achtergebleven was. Hij verhaalde mij, hoe toevallig hij aan haar was gekomen.

„Een jaar of wat geleden," zeide hij, „bevond ik mij voor handelszaken te *Emmerik*. Ik vernam daar, dat een Rijnſchip was aangekomen, opvarende naar *Mainz*, met welks

Digitized by Google

Kapitein ik eenige zaken te vereffenen had. Van de gunſtige gelegenheid gebruik makende, ging ik aan boord, en ontmoette er een meisje, dat als paſſagier medevoer. Ik weet nu juist niet meer, waar het bij toe kwam, maar althans ik vernam, dat zij *Holland* verliet, om hier of daar in *Duitschland* een middel van beſtaan te zoeken. Voor eene gewone dienstbode ſcheen zij mij te fatſoenlijk. De reden van haar vertrek zeide zij gelegen te zijn in zware rampen, die haar in het vaderland hadden getroffen; zij droeg er de ſporen niet onduidelijk van op het bleek gelaat. Zij ſcheen echter voor den waren aard harer ongelukken niet regt te willen uitkomen, en ik was beſcheiden genoeg, om er niet veel onderzoek naar te doen. Hare bevalligheid, zedigheid en innemende toon van ſpreken bevielen mij bijzonder, en er was waarlijk niet veel menſchenkennis toe noodig, om te ontdekken, dat zij een braaf, welopgevoed meisje was. Zij beviel mij zoo uitſtekend, dat ik haar voorſtelde met mij te gaan. Schoon wij te *Crefeld* wonen, blijven wij, mijne vrouw zoo wel als ik, nog altijd in ons hart *Hollanders*, en eene *Hollandſche* had altijd veel bij ons voor. Mijne echtgenoote had reeds ſedert lang gewenscht, een ordentelijk *Hollandsch* meisje te kunnen bekomen, om haar, daar mijne zaken mij dikwijls van huis roepen, tot gezelſchap te zijn en in de huishouding en opvoeding onzer kinderen te helpen. Zoodanig iemand meende ik in het meisje op het ſchip gevonden te hebben. Het kan zijn, dat de uiterlijke ſchijn wel eens bedriegt; maar hier dacht ik, niet te zullen misſlaan. De Rijnſchipper wist niet veel van haar; alleen, dat zij de dochter was van iemand, met wien hij meermalen zaken had verrigt, doch die vóór eenigen tijd was overleden. Aangaande mij het een en ander van hem vernomen hebbende, althans zooveel, dat zij wist, zich gerustelijk aan mij te kunnen toevertrouwen, nam zij met blijdſchap mijn voorſtel aan. Den volgenden dag reeds reisden wij huiswaarts. Mijne echtgenoote was zeer ingenomen met onze nieuwe huisgenoote. Zoo is zij bij ons gebleven, en nog geen oogenblik heeft het mij berouwd, haar te hebben medegenomen. Zij is een zeer aangenaam en braaf meisje. Eene aanhoudende zwaarmoedigheid ſchijnt haar wel te overmeesteren; doch de verkeering in ons huis, dagelijkſche bezigheden en de omgang met tevredene menſchen ſchijnt haar meer en meer te verzoenen met haar lot. Zij heeft mij den ſchakel van hare lotgevallen reeds voorlang medegedeeld;

Digitized by Google

doch wij eerbiedigen de geheimhouding, die zij ons heeft opgelegd. Jufvrouw MIENTJE is dankbaar voor het goede, dat wij in de gelegenheid zijn haar aan te doen, en wij zouden haar niet gaarne misſen."

Zoo pratende, kwamen wij bij het ijzeren praalgraf. Met belangſtelling beſchouwde ik daar ook het lieve meisje, van welker lotgevallen ik zoo even het een en ander vernomen had.

Wij plaatſten ons in een prieel, en lieten ons daar de koffij brengen. Juist had ik, om eene pijp aan te ſteken, mijne tabaksdoos uit den zak gehaald, toen mijn oog op MIENTJE viel. Eene doodelijke bleekheid overdekte op eenmaal haar gelaat. Sidderende ſtond zij daar: het was, alsof zij aan den grond was geworteld. Hare knieën knikten. Krampachtig ſloeg zij de handen aan de tafel, om zich ſtaande te houden. Hare loodkleurige lippen beefden, en zij ſcheen alle krachten vergeefs in te ſpannen, om een woord uit te brengen. VAN DEN H** en zijne vrouw zagen mij en elkander met verwonderde blikken aan. Eindelijk ſtamelde zij: „Groote God! hoe komt gij aan die doos?" en, uitgeput door deze woorden, zeeg zij magteloos op eene bank.

Ontſteltenis over dit onverwachte *tooneel beroofde ons* allen voor eenige oogenblikken van het vermogen, om der bewusteloze eenige hulp te bieden. Roerloos ſtonden wij daar. De echtgenooten zagen mij aan, alsof zij uit mijne oogen de oplosſing van dit raadſel wilden lezen. Maar ik zelf wist den zamenhang even min te vatten. Het was, alsof de ſchrik mij van mijn denkvermogen beroofd had.

Wij bragten het meisje in de herberg. Eene felle koorts had haar aangegrepen, en er was voor het oogenblik niets anders op, dan haar te bed te doen brengen. Niemand onzer durfde bijkans van het voorval een woord ſpreken, zoo liepen ons duizend gedachten door het hoofd. Er werd beſloten, dat ik met VAN DEN H** naar *Kleef* zou terugkeeren met de kinderen. Zijne vrouw zou bij MIENTJE achterblijven, en ik nam op mij, terſtond na onze terugkomst, eenen Arts te zenden.

Op mijne kamer gekomen, peinsde ik over het zonderlinge geval. Eindelijk meende ik een licht voor mij te zien opgaan.

„Ik zou het wel kunnen giſſen!" riep de Doctor uit; „maar de naam ſtaat mij in den weg."

Nog denzelfden avond, ging de Predikant voort, meldde mij een briefje van Mevrouw VAN DEN H** het verlan-

Digitized by Google

gen der kranke, mij afzonderlijk te ſpreken. Zoo ſpoedig mij doenlijk was, ſtond ik aan hare legerſtede. Met eene flaauwe ſtem vroeg zij mij andermaal, hoe ik in het bezit der bewuste tabaksdoos gekomen was. Ik nam op mijne beurt de vrijheid, haar te doen opmerken, dat het iets zeer bijzonders moest weezen, wat haar in dat ſtuk zulk een levendig belang deed ſtellen. Zoo kort mogelijk verhaalde zij mij hare geſchiedenis. Uit dezelve bleek mij, wat ik reeds terſtond duister vermoed had, dat dit belangrijke meisje niemand anders was dan — — CHRISJE R.**

Ik zal u, Vrienden, alleen datgene mededeelen, wat tot aanvulling van het u reeds bekende dienen kan. Zij had inderdaad voor H** eene hartstogtelijke liefde opgevat. Zijne edele geaardheid, zijne tot in den dood getrouwe vriendſchap voor haren broeder hadden haar hart voor hem ingenomen; en toen hij naderhand haar ſteeds met vertrouwelijkheid behandelde, haar duizend kleine dienſten bewees, toen was eene reine, maar onuitroeibaar ſterke geheehtheid, toen was eene edele liefde den boezem der argelooze maagd binnengeſloopen. Zij bekende het, dat zij aan dat gevoel te ruimen teugel gevierd had; dat zij er in den aanvang niet eens aan gedacht had, of het voorwerp harer verkleefdheid wel datgene voor haar gevoelde, wat zij voor hem was. Maar, eer zij regt duidelijk inzag, aan welke denkbeelden haar hart voedſel gegeven had, eer de zedige ſchoone bekend geworden was met het diep ſchuilende gevoel van haar hart, had zij reeds bemerkt, dat H** niets meer voor haar was, dan de deelnemende vriend, en dat hare eerſte liefde, diep verborgen op den bodem haars harten, hopeloos was. Toen had zij, met jonkvrouwelijke kloekmoedigheid, het beſluit opgevat, de genegenheid, die haar geheele aanzijn doortintelde, te ſmoren; niemand, zelfs den aangebeden vriend niet, het minſte te laten bemerken. Zij had geſtreden, maar was voor het geweld van aandoening bezweken, toen H** was komen afſcheid nemen. Van alles, wat ſedert gebeurd was, had zij ſlechts eene flaauwe herinnering overgehouden. Na den dood harer ouders en de terugkeering harer verſtandsvermogens beangſtigde haar de vrees van den afgodisch beminden jongeling nogmaals te zullen zien, en niet in ſtaat te zullen zijn, dien ſchok te weerſtaan, zonder zich te verraden. Dit denkbeeld deed haar — wie toch geene betrekking meer aan hare vaderſtad bond — het voornemen opvatten, die te

Digitized by Google

verlaten. Doch hoe zou zij zulks aan iemand openbaren, zonder — en dit tot geenen prijs ter wereld — de oorzaak te zeggen? Langzamerhand ontkiemde het plan, om in ſtilte af te reizen. In de hooge opgewondenheid van haren geest maakte zij heimelijk de noodige ſchikkingen. Als zich één enkel gevoel van 's menſchen geheelen geest meester maakt, vermag hij het ongeloofelijke. Dat was het geval met CHRISJE. De Rijnſchipper, met wien zij onverwacht vertrok, was, uit hoofde van vroegeren handel in ſteen en tras, met haren vader zeer goed bekend geweest, en het had haren vindingrijken geest niet aan middelen ontbroken, om bij hem zulk een vreemd vertrek te vergoelijken. Zoo dacht zij, eenmaal de overwinning behaald hebbende, zich en het diepſte gevoel van haar gebroken hart voor altijd te hebben onttrokken aan den blik van hem, dien zij voor eeuwig in haar hart droeg.

Het overige van hare geſchiedenis is u bekend. Zij had op den eerſten blik de tabaksdoos herkend, die zij zoo dikwijls in de handen des beminden gezien had. Op dat gezigt was de ganſche kracht harer hopelooze liefde ontwaakt, en het haar onmogelijk geweest, zich in te houden.

Ik, op mijne beurt, verhaalde haar het een en ander tot opheldering van mijn bezit der doos. Doch ik achtte het onraadzaam, aan het lieve meisje den beker der vreugde op eenmaal vol te ſchenken. Zij herſtelde ſpoedig, en van tijd tot tijd bereidde ik haar voor op het aanſchouwen van den man, wiens beeld zij zoo lang in het hart gedragen had. Nog denzelfden dag ſchreef ik hem in algemeene uitdrukkingen, hem dringende, om naar *Kleef* te komen. Hij voldeed aan mijn verzoek, en werd ook als bij droppelen voorbereid op de vreugde des wederziens.

Spaart mij, mijne goede Vrienden, het verhaal van hetgeen volgde. Ik voerde hem in hare armen, en — om eene uitdrukking eens gewijden Schrijvers te bezigen — zij viel hem aan zijnen hals, en weende lang aan zijnen hals!

De hoogſte menſchelijke vreugde heeft, even als de ſmart, iets heiligs. Onze oogen ontwijdden het einde van dit tooneel niet. Wij bragten nog eenige dagen te *Kleef* door; maar, het zij de herinnering van vorig lijden niet geheel door de tegenwoordige vreugde was uitgewischt, het zij de ontſteltenis des wederziens beider hart te diep getroffen had, beide ſpraken weinig, en ſchenen eerder verſuft dan verrukt. Ook de

Digitized by Google

echter trok bij; en het duurde niet zeer lang, of ik ontmoette den braven *Crefelder* met zijne beminnelijke echtgenoote andermaal ten huize des feestes. Met een diepbewogen hart zegende ik plegtig het huwelijk in van WILLEM H** en CHRISTINA WILHELMINA R.** Maar, was het niet eene zonderlinge gril van de beminnelijke bruid, dat op hare bruiloft rooken kon wie wilde, maar volstrekt uit iets anders zijne pijp moest stoppen, dan uit mijne tabaksdoos?

Wij willen, — voegde de goedhartige Leeraar er nog bij — nu mijne geschiedenis uit is, onze *Goudsche* geweren zamen eens uit deze doos laden. De gebeurtenis, die ik u mededeelde, is nu juist wel zoo ontzaggelijk buitengewoon niet; maar, gezwegen van de hoogere Hand, die er in zigtbaar is, levert zij, mijns bedunkens, een leerzaam en waarschuwend voorbeeld op voor jongelieden, om nooit met harten te spelen. — En daarmede nu *basta!*

De Predikant heeft eene ellendige vertelling gedaan, wanneer de Lezer naar het einde heeft verlangd, *ten einde* iets meer van het voorgenomen gesprek met den Schoolmeester te weten. Doch, daar belofte schuld maakt, (omgekeerd is het ook wel eens waar) moeten wij de mededeeling daarvan geen oogenblik langer verzuimen.

Het Leesgezelschap, te *K** vóór korten tijd opgerigt, had, op voorstel van den D°., alle de werken, uitgegeven door den vaderlandschen Schrijver CHRISTEMEIJER, aangenomen. Onder de reeds rondgezondene boeken behoorden 's mans *kleine Vertellingen*. Niet zoodra hadden de vrienden het verhaal: *het onschuldig bedrog, of de dubbel bedrogene*, gelezen, of zij hadden de hoofden bijeengestoken. Zij meenden namelijk te bemerken, dat de Schoolmeester hun eene vertelling had opgedischt, daarmede te zeer overeenkomende, om aan eene toevallige gelijkheid te kunnen denken. De vrienden meenden dus aan eene opzettelijke, zoo niet letterdan toch vertellingsdieverij te moeten gelooven, en konden het den man niet vergeven, dat hij hen zoo bitter had bij den neus gehad. Die zaak moest nu uit de wereld.

Wat had de Schoolmeester te zeggen? Verontschuldigde hij zich, zoo goed hij kon, dat is te zeggen met uitvlugten? Erkende hij, van de grap *wel* de lezer, maar *niet* hij voor-

Digitized by Google

werp geweest te zijn? Trachtte hij de zaak goed te maken met het voorbeeld van vele vertellers, die altijd ondervonden hebben, of tegenwoordig geweest zijn bij hetgeen zij van anderen gehoord hebben, en dien ten gevolge verhalen?

Hij deed, wat geen zijner vrienden verwacht had; hij hield vol, dat *hij* de man geweest was. Alleen ten aanzien der namen en plaatsen had hij zich eenige vrijheid veroorloofd.

„Die Mijnheer CHRISTEMEIJER," voegde hij er eenigzins wrevelig bij, „moet vast van elders het bedrog, in vroeger jaren aan mij gepleegd, vernomen hebben. Gelukkig, dat hij mij niet met naam en toenaam *gepresenteerd* heeft."

„CHRISTEMEIJER, een goed vriend van mij," hernam de Predikant, „heeft mij dezer dagen geschreven, dat hij de grap in zooverre niet kwalijk neemt, maar toch meende, dat hij als verteller van de zaak *in openbaren druk* aanspraak op *prioriteit* mogt maken. En laat het nu daarbij blijven. Heb ik niet reeds jaren lang aangedrongen op de oprigting van een Leesgezelschap? Als wij dat eerder gedaan hadden, zouden ook de schriften van dien onderhoudenden verteller vast eerder in ons midden gelezen zijn, en dan zou onze Schoolmeester vast iets anders verteld hebben. Aan de voorstelling der geschiedenis zelve ontbreekt nog maar één vorm. Zij moest nog eens in den vorm van een naskrijf of zoo iets ten tooneele komen."

„Bij mijn leven niet, al moest ik het voor een' zak guldens afkoopen!" riep de Onderwijzer uit.

En daarbij bleef het.

Geen lezer onzer vier verhaaltjes zal wel ongeveer genoeg zijn, om het *Avondbezoek* voor iets anders, dan inkleeding, te houden. Het eerste, den Schoolonderwijzer in den mond gelegd, leverde de schrijver naar een mondeling verhaal. Dat van CHRISTEMEIJER was hem geheel onbekend. Hij trachtte voorvallen, goeddeels op waarheid gegrond, op eene eenvoudige wijze, vrij van *Engelsche* langdradigheid en *Fransche* wind, in eenen levendigen vorm te kleeden. Onze taal is rijk genoeg, om ook in den stijl van kleine *novellen* genoegzame afwisseling te brengen; en, welke ook overigens de waarde of onwaarde dezer stukjes zij, hij hoopt, dat voor mensch- en zedekunde sommige wenken niet geheel zullen verloren zijn.

Digitized by Google

SPONTINI'S GEVOELEN OVER DE TEGENWOORDIGE TOONEELMUZIJK.

Ondanks mijnen regtmatigen weêrzin, blijft gij aanhouden, beste vriend, en vordert volstrekt, dat ik u eenmaal mijne (misschien dan verkeerde of partijdige) meening omtrent den tegenwoordigen staat der Tooneelmuzijk zal zeggen. Nu dan, eindelijk wil ik het eens doen, doch alleen om u genoegen te geven, en met weinige woorden, die ik nederschrijf midden in de liefelijkste eenzaamheid, onder de romantische sparreboomen der zoete treurigheid wekkende landstreek van *Marienbad*; terwijl ik, van den top van *Amalienshöhe*, het oog laat weiden over het bekoorlijke tafereel dier heerlijke vallei, met hare bevallige, zoo schilderachtig gegroepeerde woningen, en mijne ooren (het is zes uren 's avonds) gestreeld worden door het tot mij overzwevende verrukkende geluid der zoetste en harmonieusste melodiën van MOZART, HAYDN, BEETHOVEN, GLUCK, CHERUBINI, MEHUL, WEBER, SPOHR en anderen, welke een klein aantal dier schaars bekende en nederige kunstenaars van den *Boheemschen* stam, zoo veel beter dan andere volken voor de muzijk bewerktuigd, (toonkunstenaars gedurende de drie zomermaanden, handwerkslieden en arbeiders in hunne dorpen en velden gedurende den overigen tijd des jaars) op de wandelplaats uitvoeren met eene als bij instinct hun eigene juistheid van spel, met eene kieschheid in de nuances, met een gevoel kortom, dat, behalve mijne verbazing, de liefelijkste gewaarwordingen bij mij wekt!... Ja, vriendlief, dit is de echte kunst in de natuur en de volkomen reine natuur in de kunst, welke voormaals de ware, voortreffelijke meesters in *Italië* en in *Duitschland*, gedurende eenige eeuwen, waarin de kunst gedurig vooruitging, hebben voortgebragt. Maar, helaas! die eeuwen, weinig in getal, zijn voorbij. Weldra brugt de vernielende geesel der staatsomwentelingen, door de onstuimige opbruising van 's menschen geest, welke alle grenzen doorbrak, als noodwendig gevolg, ook omwentelingen te weeg in de muzijk, die Goddelijke kunst, de meest vrije van alle, die ons vermeestert en wegleept, maar ons thans plotseling aangrijpt en met zich rukt in den dwarlkring der geweldige hartstogten, welke zij opwekt, en der stuiptrekkende aandoeningen, tot overdrijving, buitensporigheid, geestverwarring en razernij opgejaagd! Ziedaar, waarde

vriend, in weinige regels mijn geheele antwoord; het is mijne definitie der Tooneelmuzijk van den dag, waartoe, zoo ik het wilde ontwikkelen en uiteenzetten, geen twintig dikke boekdeelen genoeg zouden zijn; en, welk nut ook zou dit hebben?

Marienbad, den 12den Augustus 1836. SPONTINI.

ZONDERLINGE EETZAAL.

Toen GEORGE IV van *Engeland* eens den wensch te kennen gegeven had, om de groote brouwerij van BARCLAY en PERKINS te bezigtigen, verzochten derzelver eigenaars om de gunst, Z. M. op een ontbijt te mogen onthalen. Dit maal werd in een vrij ruim, feestelijk opgefierd vertrek aangeregt. Toen nu de Monarch verlangde de brouwerij te zien, en bijzonder naar de groote vaten vroeg, van welke hij zoo menigmaal gehoord had, stond de Heer PERKINS op, en verklaarde, dat Z. M. juist nu in den buik van een dier vaten aan tafel zat. De brouwerij is, als een op zichzelf staand stadje van 79 hechte gebouwen, in *Southwark*, ten zuiden van den *Theems*, achter de straije *Lady-chapel*, gelegen. Zij heeft 150 paarden in dienst, van grootte bijna aan olifanten gelijk, en elk van wier hoefijzers vier ponden weegt. Twee groote stoomwerktuigen drijven de geheele machinerie, en men ziet er 130 vaten, van welke elk honderdduizend emmers vocht bevatten kan.

ZEEMANSWELLEVENDHEID.

Toen de Hertog van *York*, broeder van GEORGE III, naar zee werd gezonden, ruste Kapitein HOWE zijnen jongen kweekeling, naar *Portsmouthschen* trant, prachtig uit. De tegenwoordig zijnde Kapiteins vergezelden hem, in hunne booten, naar boord, waar zij gezamenlijk den jongen Zeekadet werden voorgesteld. Een matroos, die op het dek stond, zeide tot eenen kameraad: „ Mij dunkt de jonge „ Heer is niet zeer beleefd; zie, hij houdt den hoed op het „ hoofd voor al deze Kapiteins!" — „ Onnoozele!" antwoordde de ander: „ Waar zou hij *wellevendheid* opgedaan „ hebben? Hij is nog nooit op zee geweest."

Digitized by Google

DE DICHTER.

Daar ſtaat hij voor ons, als een Godenteig;
Neen, hooger! geen gewrocht der fabeleeuw;
Geen Zanger, die Olympus kruin beſtijgt,
Waar Phebus zich den fieren ſchedel kroont
Met lauwren, in Dodona's woud geplukt; —
Daar ſtaat hij, als een wezen, door God zelf
Begiftigd met de gaaf der Poëzij;
Die ſchoone kunst, die, in de taal van 't hart,
Tot zielen ſpreekt, en, in de taal der ziel,
Tot harten zich een' open' toegang baant; —
Daar ſtaat hij — van zijn elpen ſpeeltuig klinkt
Een hemeltoon, vol kracht en harmonij,
Die harten roert en ziel en zin zal treffen,
En 't logge ſtof ten hemel weet te heffen.

Het onverſtand miskent, verſmaadt de taal
Der Dichtkunst; noemt haar logen en bedrog.
Het ſchiep zichzelf een beeld der Waarheid, en
Weegt woord en zaak, als met een goudſchaal, af,
Ja vonnist! — Hoe! wat ſmaalt gij? Hebt *gij* 't licht,
Den vollen dag van hooger ſpheer aanſchouwd?
Kent *gij* de Waarheid? *gij*, die 't arme hart
Gekluisterd hebt aan 't geen de zinnen boeit!
Ontruk u aan dien ſchijn! Staar naar den hoogen!
En, zoo gij 't kunt, gevoel uw onvermogen!

Ken vrij, wat eenmaal *was* en nog *beſtaat!*
De Dichter ziet, wat *is* en *wezen zal;*
Een grensloos rijk — *'t gebied der mooglijkheid* —
Ligt voor zijn' blik, den blik eens aadlaars, bloot;
Voor u is dat gebied met nacht omhuld;
Voor hem is alles morgenſtond en licht.
Hij denkt, wat eens de Hemel, vóór hem, dacht;
Gevoelt, wat Engel en Aartsengel voelt;
Hij kent en ſpreekt haar taal; — maar, als zijn zang
Uw oor niet ſtreelt, wijt dit den Zanger niet!
Hij zingt, wat hem daarboven is geleerd.
Niet trotsch is hij op zulk een voorregt; neen,
Hij huldigt, in die gave, een gift van God,

Digitized by Google

En ſtamelt Hem zijn' dank voor dat geſchenk,
En wijdt zich aan de dienst van 't goede en ſchoon',
Aan menſchenheil, aan God en Vaderland,
Aan alwat zacht en rein en lieflijk klinkt;
Alwat, op de aard', het rijk der Deugd kan ſtichten
Bezielt zijn luit en leeft in zijn gedichten.

En toch bewoont hij de aarde; hij blijft mensch,
Als zinlijk wezen naauw aan 't ſtof verwant;
Verdriet en ſmart verlammen vaak zijn vlugt,
En magtloos zinkt hij naast de groeve neêr,
Waarin hem gade of dierbaar kroost ontzonk;
De hand des Doods kan hem in keren ſlaan,
En hij, die boven ſtarren 't hoofd verhief,
Treurt in de ſchaâuw van dorrend kerkhofloof,
En zet zich naast een altoos zwijgend graf;
Hij voelt, hoe zwaar de marmren lijkſteen weegt
Op 't arme hart; een traan beſproeit zijn wangen. —
O! vraag hem thans om klanken noch gezangen!...
Ja, vraag ze hem! — Hij hoort u, ſtaart u aan,
Of ziet op 't graf, waarin zijn vreugd verdween,
Toen de aardklnit op de holle *doodkist klonk*,
En hem, van rouw en droefheid, 't harte brak.
Nog ſpreekt hij niet: hij peinst, gevoelt en zwijgt;
Een zucht, een traan gemigen, wat hij lijdt.
Maar zie! daar wijkt de bleekheid van 't gelaat;
Hij weent niet meer; zijn boezem zwoegt en zwelt,
En plotsling, als door hooger geest bezield,
Vat hij de harp, die aan een' treurwilg hing,
En ſtemt een lied. Dof ſuist, in 't eerst, zijn toon;
Maar ſtraks vervangt een zoete harmonij
Dat droef akkoord; zijn treurzang ſchokt de ziel,
En eindigt in den toon der zegepraal.
Zijn geest verheft zich, door geloof en hopen;
De ſmart verdween — hij zag den Hemel open!

Gelukkig hij, die, waar hem 't all'verlaat,
Een wereld, met haar ſchijngoed, hem ontzinkt,
Op de oorden ſtaart, waar zorgen, angst en druk,
Waar dood en graf voor altijd balling zijn!
Gelukkig, die, treft hem de pijl der ſmart,
Zich troosten kan met wat Gods Englen troost,

Digitized by Google

Wanneer hun oog het leest der aarde aanschouwt:
„ 't Bewustzijn, dat, uit zaad, met smart gezaaid,
„ Een vruchtbre kiem van vreugde ontspruiten zal."
Gelukkig, die, gelijk de Dichter, voelt,
Dat, in den dood, de zielen niet vergaan;
Dié, zonder schrik, de donkre groeve aanschouwt,
Omdat een hooger baan zijn oog bekoort;
Omdat hij zich een telg der Godheid voelt,
En hier reeds smaakt, met dáás de Hemellingen
Verrukt en streelt, als zij Gods liefde zingen.

Gewis, de Dichter, die door hooger geest
Bezield wordt, beurt zich tot der heemlen trans;
Gelijk weleer Jezaias, Jesse's telg,
Of Cyrus' vriend. Bij 't klinken van zijn snaar,
Ziet hij een hooger wereld, dan de stip,
Waarop hij leeft, geniet, of lijdt en sterft.
O, vraag hem nooit naar 't *hoe!* — de taal der aard',
Hoe rijk, heeft voor dat *hoe* geen enkel woord.
De Dichter *voelt* zichzelv' een dienaar Gods,
Een priester in den tempel der Natuur,
Een leeraar in het rijk van Liefde en Deugd,
Verbonden aan de dienst van 't goede en schoon',
Een echte telg en lievling van de kunst,
Die 't heilig koor, waarin zij zetelt, siert:
Ziedaar zijn taak, zijn namen, rang en roem!
Als Milton, daalt hij neêr in 's afgronds nacht,
Of zweeft, met Klopstock, door der Englen rij;
Dan weêr zingt hij, in Nieuwland's geest en toon,
Orion's pracht; maar, als hij hooger stijgt,
Met Vondel 't heilig! heilig! heilig! hoort,
Dan *voelen* wij 't: dát is geen lied van de aard'!
Dan *voelen* wij, maar spreken 't nimmer uit:
Wie kan den glans der zinkende avondstralen,
Of 't gloeijend goud van 't rijzend zonlicht malen?

Waartoe die gaaf, den stervling toebedeeld? —
Wie waagt hier 't antwoord, waar het *doel van 't zijn*
Zich in den nacht der toekomst, voor ons oog,
Dat kortziend oog! in nevelwolken hult?
Die gaaf, die kracht, dat voorregt zij een blijk,
Dat hooger rang eenmaal ons deel zal zijn,

Digitized by Google

Als 't brekend oog deze aard' voor 't laatst aanſchouwt,
En dat, reeds hier, de kiem ontwikkeld wordt
Van 't zaad, dat eens in beter wereld rijpt!
Maar, vraag niet verder! — dring niet in 't geheim,
Slechts Hem bekend, wiens hand de geesten weegt!
Aanbid Hem, die, in alwat Hij verleent,
Al zien wij 't niet, volmaakte giften ſchenkt;
Die, wat beſtaat en zijn zal, heeft gedacht,
En voor wiens oog geen nacht een ſluijer ſpreidt;
Die elken tred des Tijds heeft afgemeten,
En eeuwig blijft, in 't grensloos licht gezeten!

Verdwijn' voor ons de aloude fabeleeuw!
Verdorr' de lauwer om Apollo's kruin!
De Dichter boogt op hooger rang en roem,
Als hij 't akkoord der zilvren ſnaren ſtemt.
Daar klinkt zijn toon! — Hoort, volken! hoort zijn lied!
Biedt hem geen goud! — hij is zichzelv' genoeg;
Geen lauwertwijg, wier ſchoonheid ras verwelkt!
Een rijker kroon biedt hem de toekomst aan;
Maar hoort zijn' zang, bij 't ruiſchen van zijn ſnaar,
En vormt uw hart voor Godsdienst, Liefde en Deugd!
Dát is zijn loon, zijn roem, zijn zaligheid,
Zijn hemel hier op aarde, zijn heelal!
Dát zij zijn vreugd! en, hoe hier 't lot hem griefde,
Zijn laatst gezang aâmt nog den toon der Liefde.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE NIJD.

De nijd vervolgt, als ſchaduwbeeld, u in der glorie zonneſchijn;
Hoe hooger deze zon u rijst, te kleiner zal de ſchaduw zijn.

DE KLEUR VAN DEN NACHT.

De nacht hult zich in zwart gewaad: wat huist toch wel daar binnen?
Den eenen ſchijnt het priesterdoek, den and'ren duivelslinnen!

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER

HET LEVEN IN DE IDEALE WERELD.

Er is wel niets, waarover de wijze van beſchouwing meer uiteenloopt, dan *het menſchelijke leven.* Terwijl de een het zich als een *Paradijs* van genot, als een zalig *Eden* voorſtelt, waar hem niets dan vreugde verbeidt, ſpreekt de ander van de *rampwoestijn* dezer aarde; en waar de ligtzinnige niets dan rozen waant te zien, waarop men wandelt, en alle ſmart voor het werk van zwartgallige ontevredenheid houdt, klaagt de zwaarmoedige over niets dan dorens, die den voet kwetſen en het voortgaan belemmeren, of noemt alle aardsch geluk *ſchijn*, en ſchrijft alleen aan de rampen des levens eene treurige wezenlijkheid toe. De tijd, dien de een hier zorgeloos voortdartelt, heet bij den anderen een' tijd van *zwaren ſtrijd;* en de dood, die beiden uit dit leven wegneemt, is voor dezen een bevrijder, voor genen integendeel een lastige verſtoorder van zijn genot. Kan eene oppervlakkige beſchouwing het ons leeren, M. H., dat inderdaad dit verſchil van beſchouwingswijze zich overal openbaart, niet onbelangrijk is dan voorzeker de vraag, „ aan welke zijde de waarheid te vinden is." Naar het ons voorkomt, „ aan geene van beiden." Gelijk gewoonlijk, zoo wordt ook hier door overdrijving aan beide kanten alles bedorven. Indien wij echter partij moesten kiezen, wij zouden niet aarzelen het gevoelen der laatstgenoemden, behoorlijk verzacht en gewijzigd, tot het onze te maken. Het komt ons toch voor, dat zij, die gewoon zijn dit leven bijna als een onophoudelijk feest te beſchouwen, weinig gevoel, veel zinnelijkheid verraden. Het leven is eene hoogst ernſtige zaak. Genot is

Digitized by Google

deszelfs hoofddoel niet. En wie vindt het er ook zuiver en onvermengd? Hierin althans zullen wij het wel te zamen eens zijn, dat er veel op aarde is, hetwelk anders kon en anders moest wezen, hetwelk ieder weldenkende zich anders wenscht, en hetwelk, daar het nu eenmaal niet anders zijn kan, juist daardoor dit ondermaansche kenschetst als *een staat van onvolkomenheid*.

De oorzaken, dat er hier beneden zooveel gebrekkigs en onvolkomens is, zijn niet ver te zoeken. Zij liggen grootendeels in onszelven, in de menschen, onder en met welke wij leven, in de geheele inrigting en zamenhang der aardsche maatschappij; met één woord, zij zijn niet te tellen. Maar, welke zij ook zijn mogen, het verschijnsel, hetwelk zij voortbrengen, is voor ieder' onpartijdigen beschouwer onmiskenbaar; het heet *onvolmaaktheid*. Onze wenschen worden niet dan gebrekkig vervuld; de menschen voldoen slechts ten halve aan onze verwachting; de omstandigheden belemmeren ons in onze pogingen; onze goede bedoelingen worden gedwarsboomd; in één woord, (wij zeggen het, zonder ondankbaar het goede te willen voorbijzien, dat de aarde werkelijk oplevert) *teleurstelling* is de algemeene klagt van ieder' aardbewoner. Inderdaad, wanneer wij niet willens blind zijn, kunnen wij dit een en ander niet ontkennen. Wij willen dit ook niet. Niet om er onder te morren, maar om er de wijsheid van God in op te merken, dat Hij ons door een' staat van onvolmaaktheid voorbereiden en vormen wil tot een volkomen geluk, en tevens omdat wij daardoor gelegenheid verkrijgen ter verklaring van een verschijnsel, hetwelk onze opmerkzaamheid niet onwaardig is, en dat, ofschoon verschillend gewijzigd, ons bij de meeste menschen in het oog valt. Ik bedoel dit hun bestaan, (of gebrek, hoe wilt gij?) dat zij, te midden van een' onvolkomenen stand van zaken, vaak geheel *leven in eene denkbeeldige wereld*. Wat wij hierdoor verstaan, zal wel niemand uwer, M. H., onbekend zijn; maar, „ of het goed of af te keuren zij; of er grond „ besta, om te verwachten, dat de uitzigten, ons hier

Digitized by Google

„ geoefend, bevredigd zullen worden; op welk eene wij-
„ ze wij dit gedrag te beschouwen, waarvoor wij ons
„ hier te wachten, en wat wij er bij in acht te nemen
„ hebben": dit zijn vragen, welke u misschien niet geheel onbelangrijk voorkomen, en welke, offchoon derzelver volledige beantwoording mijne krachten verre te boven gaat, echter door mij bestemd zijn, om thans wat nader te worden ontwikkeld, daar ik tot u spreken ga *over het leven in de denkbeeldige of ideale wereld.* In de hoop, dat gij mij de aandacht en toegevendheid, welke ik meermalen ondervond, ook thans niet zult onthouden, ga ik dan terstond tot de ontwikkeling van mijn onderwerp over:

I. Eerst zal ik u trachten voor te stellen, wat het zegt, *te leven in de ideale wereld.*

II. Ten tweede willen wij nagaan, hoe wij zulk eene handelwijze *te beschouwen* en te *beoordeelen* hebben.

III. Om met eene en andere *gevolgtrekking*, hieruit van zelve voortvloeijende, te besluiten.

I. Om de vraag te beantwoorden, die wij ons in de eerste plaats ter taak hebben voorgesteld, zal het noodig zijn, onderscheidenlijk te letten op den *aard*, de *bronnen* en de *eigenschappen* van een leven in de ideale of denkbeeldige wereld. Over elk dezer bijzonderheden moge een kort woord volstaan.

1. Onder de moeijelijkste vraagstukken der theoretische wijsbegeerte behoort voorzeker *de leer der Idéën.* Het is met mijn tegenwoordig oogmerk niet overeenkomstig, breedvoerig hierover te spreken. Het verschil dus van de voorstelling dezer leer bij hare voorname voorstanders, PLATO, DESCARTES en KANT, kan hier niet in aanmerking komen. Verkeerd schijnt wel de eerste gedaan te hebben, toen hij de idéën voorstelde als iets *buiten* den mensch: naar ons oordeel althans zijn de idéën, b. v. van het schoone, het heilige, het Goddelijke, als iets *in* den mensch te beschouwen, en, zoo al niet hem dadelijk *ingeschapen* of *aangeboren*, althans *zijner natu-*

Digitized by Google

re eigen. Deze idéën zijn afgetrokkene voorſtellingen der vormen van bovenzinnelijke dingen. Deze voorſtellingen, op het een of ander voorwerp, onder de zinnen vallende, toepasſelijk gemaakt, en daaraan de *volmaaktheid* in onze gedachten toegeſchreven wordende, noemen wij dezelve *idealen. Idéën* zijn dus *denkbeelden* of algemeene begrippen, welke onze geest gebruikt om te redeneren en te denken; idealen zijn *voorſtellingen*, *voorbeelden*, welke wij ons voor den geest roepen, op deze begrippen gegrond; voorbeelden van het volmaakte: zoo b. v. heeft de ſchilder een ideaal, eene voorſtelling van volmaakte ſchoonheid in de ziel, welke zijn penſeel uitdrukt, en aan welke hij gedurig zoekt nader te komen; zoo kan men eene voorſtelling, een ideaal hebben van huiſelijk geluk, van een' welingerigten ſtaat, van eene volmaakte wereld, van eene wezenlijk groote ziel, en wat niet al. Wanneer wij nu deze voorſtelling aan zekere vormen verbinden, ontleend uit het dagelijkſche leven, en uit de wereld, waarin wij ons bevinden, of den kring, waarin wij ons bewegen, en den laatſten de kleur en tint *onzer* denkbeelden, niet die der wezenlijkheid geven, dan vormen wij ons alzoo *eene ideale wereld.* De uitdrukking *ideale*, *denkbeeldige wereld* ſtaat dus tegenover die van *werkelijke wereld.* De laatſte vertoont ons het leven, zoo als het in waarheid is; de eerſte ſchept ons eene wereld, geheel ons eigen werk, en van de wezenlijkheid in meerdere of mindere mate, ſoms zeer verre afwijkende. En wanneer wij nu ſpreken van in zulk eene denkbeeldige wereld *te leven*, dan verſtaan wij er door, dat hij, van wien wij dit zeggen, zich in die denkbeeldige wereld, welke de vrucht is van zijn eigen brein, en dus ſlechts voor hem hare waarde heeft, geheel en al beweegt; met zijne gedachten, wenſchen en gewaarwordingen zich daarin ten eenemale verplaatst; zich daardoor hoe langer zoo meer van het werkelijke leven verwijdert; zijne plannen, uitzigten en wenſchen bouwt, niet op de beſchouwing van het leven zoo als het wezenlijk is, maar zoo als hij het zich voor-

Digitized by Google

ſtelt; in één woord, dat hij *leeft*, in den vollen nadruk des woords, in eene wereld, welke tegenover de werkelijke ſtaat, welke ſlechts voor hem beſtaat. Het ſpreekt van zelf, dat dit verſchijnſel niet bij allen uit dezelfde bron voortvloeit: misſchien zijn de oorzaken er van zoo menigvuldig als er menſchen zijn. Dit maakt het onderzoek naar

2. De *bronnen*, waaruit het leven in de ideale wereld voortvloeit, niet gemakkelijker. Bij bedaard onderzoek echter komt het mij voor, dat alles zich hier gevoegelijk tot één hoofdbron, hoewel hier en daar verſchillend gewijzigd, laat terugbrengen: ik bedoel *gevoel der onvolkomenheid van het aardſche*. Ik gebruik dit woord hier in een' goeden zin, offchoon dit gevoel kan voortvloeijen *en* uit eene doorgaande ontevredene gemoedsſtemming, *en* uit teleurſtelling en krenking des gevoels, *en* uit eene opgewekte zucht naar een' volmaakter' toeſtand. Zietdaar zoo vele aanleidingen tot een leven in de ideale wereld.

a. Ik ſprak van ontevredenheid en gemoedsſtemming als eene eerſte aanleiding. Er zijn menſchen, die geene uiterlijke reden hebben om over hun lot of over hunnen toeſtand te klagen. Behalve de kleine tegenſpoeden, die het dagelijkſche leven onvermijdelijk oplevert, gaat het hun wél; maar reeds deze kleine tegenſpoeden zijn genoegzaam om hen te ontſtemmen en een gevoel van bitterheid in hunne ziel op te wekken. Zij krijgen nu eenen afkeer van het leven, zoo als het zich inderdaad aan hun oog vertoont; zij wenſchen, dat hun toeſtand beter ware; zij *ſtellen het zich voor*, hoe het hun zou te moede zijn, wanneer die wezenlijk beter *was*: en zietdaar reeds de eerſte ſchrede gedaan tot een leven in de ideale wereld. Die voorſtelling prent zich gedurig al vaster en vaster in hunne ziel: zij vormen zich idealen, die hen vertroosten over de onvolledigheid van het tegenwoordige.

b. Maar er is eene andere en edeler, althans natuurlijker en eerbiedwaardiger aanleiding hiertoe. Er zijn menſchen, die de wereld intraden met lust en kracht en moed

Digitized by Google

om te leven. Maar die wereld beantwoordt niet aan hunne verwachting. Hunne welmeenendste en heilzaamste bedoelingen worden miskend, misduid, tegengewerkt of vergeten. De menschen, waarop zij gerekend hadden, stellen hen te leur. Zij worden een speelbal van bedrog, trouweloosheid of verraad. Hunne dierbaarste wenschen blijven onvervuld. Zij lijden schipbreuk op de trouwelooze zee der wereld, en redden uit die schipbreuk niets dan een verscheurd hart. Nu is hun moed verlamd, hun levenslust verdoofd, hunne zedelijke veerkracht bezweken. De wereld heeft voor hen niets meer. Zij kunnen niets meer voor de wereld wezen. Wat is natuurlijker, dan dat zij van die wereld buiten zich tot de wereld in zich terugkeeren; in hunnen geest zich het ideaal van geluk vertegenwoordigen, hetwelk de werkelijkheid hen toch niet aanbiedt, en alzoo gedurig zich meer overgeven aan het gemoedsbestaan, waarvan wij spreken?

c. Nog kan het leven in de ideale wereld dáár ontstaan, waar het gevoel van onvoldaanheid met den tegenwoordigen stand van zaken de zucht naar *iets beters* en volmaakters krachtig in ons doet ontwaken. Er is een trek naar volmaking in de borst van iederen mensch geplant, die dáár, waar onze redelijke en zedelijke aanleg niet geheel door de zinnelijkheid is overmeesterd, krachtig in ons binnenste spreekt. Maar hoe weinig voldoening vindt deze trek in de werkelijke wereld! Alles, wat zij schenkt, is onvolmaakt; en kwam zij voor het minst, voor ons oog, der volmaking altijd slechts na-der! Maar neen, ook dát zelfs niet; gedurig minder zien wij hier aan onze wenschen voldaan; gedurig minder laat zich deze zucht vereenigen met hetgeen wij rondom ons opmerken. Wat is natuurlijker, M. H., dan dat men zich nu eene ideale wereld van volkomenheid schept? Zocht men die dáár, waar zij te vinden *is*, in een beter leven, en vertroostte men zich met die hoop te midden van 's levens lasten en rampen, men zou wél doen: maar men wil die volmaaktheid nog aan deze zijde des grafs; men vindt ze niet rondom zich; zoo schept

Digitized by Google

men zich dan eene volkomene wereld, trekt zich, mag ik zoo spreken, in dit gewrocht zijner verbeelding terug, en, is hier dan ook alles onvolmaakt, men vormt zich een ideaal van levensgeluk, om daarnaar te streven en daarin geheel te leven.

3. Niet onbelangrijk zal het dan ook zijn, het oog te vestigen op eene en andere *eigenschap*, die het leven in de ideale wereld bijzonder kenschetst.

a. Allereerst komt hier in aanmerking de vraag, tot welk *vermogen onzer ziel* deze handelwijze de naaste betrekking heeft; en dan valt het ons al dadelijk in het oog, dat het de *verbeelding* is, die hier een overwigt uitoefent boven onze andere geestvermogens en in de eerste plaats in het spel komt. De ideale wereld, welke wij vormen, is niet het gewrocht van een koel overleg, van eene bedaarde redenering, welke het zich onpartijdig afvraagt, „van welke verwachtingen men met grond de „vervulling kan hopen; van welke niet." Neen, de ideale wereld is eene, en wel meesttijds onrijpe, vrucht eener ontvlamde *verbeeldingskracht*. Phantastisch zijn dan ook meestal de kleuren en verwen, waarmede wij deze onze luchtkasteelen versieren, en overspannen de uitzigten, die men zich vormt. Maar, en dit verdient niet minder onze opmerking, idealen zijn niet het werk eener zuivere verbeelding, die op zichzelve staat en werkt. Neen, ook *hartstogten* komen hier in het spel, die aan de phantasie eene bepaalde rigting geven tot een of ander voorwerp, dat men voor zich bijzonder begeerlijk acht, en daarom met zijne geliefkoosde ideale wereld in het naauwste verband brengt, ja daaraan eene voorname plaats inruimt.

b. Maar van deze opmerking worden wij geleid tot eene andere, namelijk tot die van de *menschen* en *leeftijden*, in welke men bijzonder vatbaar is voor het vormen van idealen. Zijn idealen het werk der verbeelding, door hartstogten bestuurd, dan volgt hieruit, dat het leven in eene ideale wereld bijzonder eigen is aan *den jeugdigen leeftijd* en aan *het dichterlijke gevoel*.

Digitized by Google

aa. Gaat het u gelijk mij, M. H., dan hebt gij het reeds eenigen tijd ondervonden, en ondervindt het nog dagelijks, welk eene geneigdheid wij op onze jaren hebben tot een leven in de wereld der idealen. Dat kan ook niet anders. Nog vertoont zich aan ons oog het leven van deszelfs schoonste en lagchendste zijde. De wereld schijnt ons zoo schoon, het geluk zoo gemakkelijk te verkrijgen! Nog zijn alle onze uitzigten gedost in de groene kleur der hoop. Als nog het bloed met snelle vaart door de aderen bruist, als de verbeelding nog zoo sterk spreekt, en de koene geest zich het minst aan de koele berekeningen en den bedriegelijken schijn der werkelijke wereld kan onderwerpen, dan is het niet vreemd, dat men gaat idealiseren. Wie onzer draagt niet een heiligdom in zijn binnenste om, een ideaal van vriendschap, van geluk, van liefde bovenal, dat hij voor geene schatten zou willen ruilen, en dat de koude hand der wijsbegeerte niet met koelen spot kan aanraken, zonder tevens het ganssche gebouw van zijn toekomstig aardsch geluk in een' puinhoop te doen verkeeren?

bb. Niet minder is het leven in de ideale wereld bijzonder eigen aan dichters. Wij zouden zelfs verder kunnen gaan, en beweren, dat het van echt dichterlijk gevoel onafscheidelijk is. De dichter wordt overgevoerd in zekere denkbeeldige wereld, vol schoone beelden en vormen, maar zonder wezen. Zelfs het scheppen van beelden, waarmede hij de zaken, die hij bezingt, vergelijkt, geeft hem hiertoe eene gereede aanleiding. In die beelden kan, in een' betrekkelijken zin, *waarheid* heerschen, en echter kunnen zij uit de idealen-wereld ontleend zijn.

c. Nog valt, als eigenschap van het leven in de ideale wereld, op te merken, dat het bij hem, bij wien het in eene hooge mate plaats heeft, niet iets bloot inwendigs is, maar zich ook naar buiten openbaart. De idealist in het werkelijke leven heeft ik weet niet wat aantrekkelijks. Hij is eenigzins somber, vaak afgetrokken, en heeft iets dweepachtigs; zelden is zijne verbeelding

Digitized by Google

te huis, en zijne gedachten zwerven meestal geheel af van de dingen, waarmede hij bezig is. Zijn oog schittert nu van een' ongewonen gloed, en staart dan weder verstrooid daarhenen; zijn lach heeft iets weemoedigs, zijn toon iets overdrevens.

d. Eindelijk, in het leven in de ideale wereld zijn ook, even als in alle andere deugden of ondeugden, verschillende *trappen* of *graden* te onderscheiden. De meeste menschen vormen zich idealen van eene of andere bijzondere zaak, die zij zich gaarne wenschen. Hiertoe bepaalt het zich bij hen: slechts weinigen zijn er, die zich geheel in eene idealische wereld verplaatsen, d. i. die zich geheel van de werkelijkheid verwijderen, en hunne droomen op alwat hen omringt toepasselijk maken. Maar tot dit laatste komt men niet, dan door overdrijving van het eerste: het wordt dan eindelijk eene soort van zedelijke ziekte, welker genezing hoogst moeijelijk en vaak zeer smartelijk is. Maar ook de eerstgenoemde wijze van handelen kan men, offschoon in een' engeren zin, een leven noemen in de idealen-wereld. Immers, met het eene hoofdvoorwerp onzer idealen, dat onze ganssche ziel inneemt, wordt ligtelijk een ander verbonden; dit geschiedt hoe langer zoo meer, en eindelijk wordt ons geheele leven daarmede in betrekking gebragt.

Zietdaar u het een en ander herinnerd over het leven in de ideale wereld in het algemeen beschouwd. Wilden wij hier wijsgeerig worden, en de geschiedenis van het poëtisch en philosophisch Idealismus beide, van XENOPHANES af tot SCHELLING toe, voor u ontwikkelen, hoeveel viel hier niet bij te voegen: maar wij bepalen ons alleen tot de idealen, voor zoo ver zij betrekking hebben tot het dagelijksche leven. Ik heb u alzoo den *aard*, de *bronnen* en *eigenschappen* er van eenigzins trachten te leeren kennen. Opzettelijk zweeg ik tot heden toe van deszelfs *gevolgen*. De beschouwing toch van deze zal voor een groot gedeelte ons oordeel moeten leiden over de waarde van een leven in de idealen-wereld. Ik wensch, dat dit ons oordeel zoo ompartijdig en gematigd

Digitized by Google

mogelijk uitvalle, en wil daartoe trachten noch het betrekkelijk goede te verkleinen, noch het verkeerde en gevaarlijke er van te bemantelen, opdat wij dan eindelijk bij onszelven gemakkelijk de flotsom kunnen opmaken.

II. *Hoe hebben wij het leven in de idealen-wereld*, dat wij thans nader leerden kennen, *te beschouwen en te beoordeelen?* Tot de beantwoording dezer vraag, gij herinnert het u, was het tweede gedeelte mijner voorlezing bestemd.

1. Het sta dan bij onze oordeelvelling vooraan, dat het leven in de ideale wereld *hoogst aangenaam en zalig* is. Het is zoet, aan zijne verbeelding bot te vieren, de teugels der rede te laten glippen, en onbekommerd rond te zweven in eene bovenzinnelijke wereld. Er zijn oogenblikken voor den mensch, waarin een nieuw leven hem schijnt te bezielen, en alles zich voor zijnen blik in een ander, te voren nog ongekend daglicht vertoont. Het is dán, wanneer de zin voor het hoogere en betere zich met nieuwe kracht in ons verheft, wanneer wij de onvolmaaktheid der tegenwoordige orde van zaken duidelijker dan ooit inzien, en den wensch in ons niet meer kunnen onderdrukken, dat dezelve voor eene andere en betere plaats make. Wij geven ons dan aan die zoete droomen toe, en verliezen hoe langer zoo meer het werkelijke leven uit ons oog. Eene wereld opent zich voor onzen geest, welker beeldtenis voortaan leeft in onze ziel, ons troost bij onze onvoldaanheid met het werkelijke leven, en ons vergoeding schenkt voor den weinigen weêrklank, welken onze zielsstemming vindt onder de menschen, in wier midden wij ons bevinden. Nu schiet onze opgewekte geest vleugelen aan, en verheft zich boven den maalstroom der zinnelijkheid, om geheel in reiner lucht te leven! — Kent gij die gemoedsstemming eenigzins bij ondervinding, M. H., (en wie had dezelve niet meermalen in zijne jeugd?) dan weet gij er ook van te spreken, hoeveel zaligheid zij oplevert. O! het werkelijke leven is zoo koud, zoo koel, geeft zoo wei-

Digitized by Google

nig voedsel aan het vuur, dat in onzen boezem blaakt. Zinnelijkheid en eigenbelang zitten hier op den troon; koele berekening treft men dáár aan, waar men warme belangstelling hoopte en wenschte te vinden; de menschen verstaan, gevoelen, begrijpen ons zoo zelden. Nu bevangt ons een gevoel van onvoldaanheid, van teleurstelling, waarvan wij ons naauwelijks rekenschap kunnen geven, maar dat echter voor onzen geest een somber floers over het leven werpt en onze schoonste zielsstemming verbittert. O! waar vinden wij dan troost, dan bij onze inwendige schatten, voor zooverre zij nog onaangerand in onze borst liggen? Tot wie zullen wij terugkeeren, dan tot onszelven, als wij toch buiten ons geene vergoeding vinden kunnen? En wat zaligheid doorstroomt het hart, wanneer eindelijk (dat toch ook het geval kan zijn) het ideaal niet langer ideaal blijft, maar ons in de wezenlijkheid tegentreedt, en dan nog onze stoutste, onze hoogst gespannene verwachting overtreft! Waartoe zouden wij dan schromen, aan deze zucht onzes harten toe te geven, en uit eene wereld van wisselvalligheid en eene wereld van onvermengd geluk en kalmen vrede, uit eenen kring van verwarring en ontstemming in eenen kring van reine harmonie terug te keeren en rond te zweven? Ja, wij voelen het, en eene smartelijke ervaring heeft het velen geleerd, idealen zijn droomen; droomen, waarop vaak een smartelijk ontwaken volgt: maar is het dan niet beter, zorgeloos voort te slapen, zoo lang mogelijk, tot eindelijk de ijskoude hand der werkelijke wereld ons uit den droom wakker schudt? Ach, het is hier op aarde reeds iets, reeds veel, wanneer men zich gelukkig *droomen* kan! — Wat zullen wij op deze taal der voorstanders van het idealen-leven antwoorden? Laat ons bekennen, dat zij gelijk hebben! Ja, wij wagen zelfs nog eene schrede verder, en merken

2, tot lof van het ideale leven, op, dat het *een bewijs is der hooge voortreffelijkheid van den mensch.* Zoo als wij reeds een en andermaal opmerkten, het ideale leven verschilt van de werkelijke wereld niet weinig; wat

Digitized by Google

zeg ik! hemelsbreed veelal. Wij leven en bewegen ons geheel in het rijk der zinnen: en juist omdat wij zinnelijke, voor elken uitwendigen indruk vatbare wezens zijn, juist daarom zijn er honderde en duizende onzigtbare, maar toch onverbrekelijke banden, die ons aan het gewone leven verbinden. Wat wonder dan, dat eindelijk de zinnelijkheid ons geheel beheerscht, en, gelijk wij dat bij zoo velen zien, ons voor elk meer dan zinnelijk gevoel onvatbaar maakt? Maar neen! de ſtraal der Godheid, die op den mensch nederdaalde, moge verzwakten ingetrokken zijn, vernietigd is hij niet. De hoogere vonk, die in ons binnenſte tintelt, is nog niet geheel en al verdoofd. Wij kunnen ons nog verheffen uit het lage *ſlijk*, waarin wij ons bevinden. Wij kunnen ons nog hetgeen eeuwig, waar, ſchoon, onbevlekt en volmaakt is voorſtellen, dat onder zekere vormen brengen, en naar de bereiking dier idealen ſtreven. Dat ſtreven moge meestal vruchteloos uitkomen, eerbiedwaardig blijft mij de poging van den zinnelijken mensch, om zich boven *het ſtof* dezer aarde te verheffen. Ja, er leeft, er werkt een hooger beginſel in ons: het ſtreven naar idealen is van dat beginſel de vrucht, ook offchoon hetzelve hier eene verkeerde rigting neemt. Er ligt een diepe zin in PLATO's voorſtelling, dat de mensch in een leven vóór zijn tegenwoordig aanzijn, in eene hoogere wereld, de beelden van het ware, goede en ſchoone in onbenevelden glans had zien ſchitteren, en daarvan thans nog hier op aarde, in den kerker des ligchaams, de flaauwe herinnering met zich omdraagt, en, door die herinnering geleid, zijne idealen vormt. Gewis, ware de menſchelijke natuur minder voortreffelijk, dan zij is, tot zulk eene poging ware zij, op eene wereld als de onze, geheel buiten ſtaat.

3. Laat mij er ten derde nog bijvoegen, (opdat ik alle regt late wedervaren aan een leven in de idealen-wereld) dat hetzelve *een vruchtbaar middel* vaak oplevert *ter ontwikkeling van 's menſchen redelijke en zedelijke vermogens*. Waar men zich idealen vormt, daar ſpant men

Digitized by Google

zijne krachten in, om die idealen te bereiken, voor zoo ver dezelve althans niet volſtrekt onbereikbaar zijn. Ook kunnen onze idealen eene zedelijke ſtrekking hebben. Men kan zich een ideaal van volmaakte en reine deugd vormen. Stelt men nu alle pogingen in het werk, om dit ideaal nader te komen, van hoe weldadigen invloed kan dit zijn! Stelt ons de Christelijke zedekunde zelve niet voor, om naar gelijkheid aan God en den Verloſſer te ſtreven, als het ideaal der hoogſtmogelijke zedelijke reinheid? — Maar ook zelfs dán, als onze idealen niet dadelijk eene zedelijke ſtrekking hebben, als alleen *geluk* onze hoogſte wensch is, en wij ons daartoe een ideaal van vriendſchap of liefde voorſtellen, welk een krachtig middel vinden wij dan hierin ter onzer zelfveredeling en volmaking! Gewis, waar men zulk een ideaal in de ziel omdraagt, daar heeft men een onfeilbaar wapen tegen alles, wat onze natuur vernederen, en den adel der menschheid, die zich zulke idealen vormen kan, bevlekken zou; daar kan men geene booze neigingen in het hart laten heerſchen, daar de zinnelijkheid geen voedſel geven, daar zichzelven niet verlagen. Willen wij de inwendige kalmte onzer ziel bewaren, ons de vervulling onzer dierbaarſte en zoetſte wenſchen niet voor eeuwig onmogelijk maken, wij zullen onszelven vatbaar trachten te maken, om eenmaal de vervulling van ons ideaal niet geheel en al onwaardig te zijn; en, blijft die vervulling ook achter, toch zal reeds dit ons leven in de idealen-wereld een vruchtbaar middel hebben opgeleverd ter onzer zedelijke vorming en volmaking.

4. Maar, hoe zalig, hoe verheffend, hoe nuttig zelfs alzoo het koeſteren van idealen zijn moge, laat ons echter billijk zijn, en van de andere zijde bekennen, dat een eigenlijk gezegd *leven in de idealiſche wereld*, wel verre van aanprijzing te verdienen, *hoogſt gevaarlijk* en *ſchadelijk* voor ons is. Wanneer ik u dit in eenige proeven zal hebben aangewezen, dan mag ik mijne beſcheidene beoordeeling over het gemoedsbeſtaan, waarvan wij ſpreken, voor voltooid houden.

Digitized by Google

a. Het leven in de ideale wereld rust (en zietdaar eene eerste opmerking) op eene verkeerde voorstelling; het mist dus allen verstandelijken grondslag, en is ontbloot van alle wezenlijkheid, daar deze wereld der idealen slechts *voor ons* bestaat. Rede en gevoel, M. H., zijn twee vermogens van den mensch, die altijd in behoorlijk evenwigt moeten gehouden worden, en waarvan het eene nimmer behoort te werken ten koste van het andere. Elke voorstelling heeft slechts dán waarde, als zij op wezenlijkheid berust en eenen dadelijken, stevigen grondslag heeft. Maar eene voorstelling, die niets anders dan een spel der verbeelding, eene hersenschim van hooge overspanning is, wat beteekent zij? Dezelve is uit de lucht gegrepen en vervliegt met den wind. En gelijk dezelve eenen verstandelijken grondslag mist, zoo heeft zij ook op onze rede en den gang onzer denkbeelden een' verderfelijken invloed. Langzamerhand worden wij toch in onze wijze van beschouwing tot iets geleid, dat hoe langer zoo meer van den gewonen gang van zaken afwijkt. Onze begrippen van wezenlijkheid en schijn verwarren zich hoe langer zoo meer: hoe langer hoe grooter wordt het gevaar, om den laatsten voor de eerste te houden; hoe langer hoe moeijelijker, onszelven vrij te waren van heethoofdige voorstellingen, die den bedaarden aanschouwer een blik van mededoogen op ons zouden kunnen doen slaan.

b. Hier komt bij, dat een leven in de idealen-wereld een' allerverderfelijksten invloed heeft op de rust, kalmte en effenbaarheid onzes gemoeds. Tot waar geluk is eene gelijkmatige zielsgesteldheid onmisbaar noodzakelijk. Maar hoe kan dezelve plaats hebben dáár, waar de verbeelding met allerlei voorstellingen is opgevuld, die het hoofddoel van ons streven uitmaken? Dit ons streven is in een' gedurigen strijd met het werkelijke leven rondom ons. Vandaar eene gejaagdheid, eene ongedurigheid, die den vrede uit onze ziel onherroepelijk verbant. Immers, onze schoone droomen, waaraan wij ons zoo lang mogelijk willen vasthouden, worden gedurig afgebroken door

Digitized by Google

voorſtellingen of bemoeijingen van het dagelijkſche leven, waaraan wij ons toch nimmer geheel en al onttrekken kunnen, en die ons, bij eene bedaarde levensbeſchouwing, telkens meer moeten doen wanhopen, om onze hooggeſpannene verwachtingen voor de toekomst immer bevredigd te zien. Zoo zijn wij als 't ware in eene gedurige ſlingering tusſchen het werkelijke en het ideale leven; nu eens eenige hoop koesterende, onze wenſchen vervuld te zien, dan weder eensklaps die hoop in rook ziende verdwijnen. Alzoo wordt de grondſlag gelegd van een' eeuwigdurenden ſtrijd in ons binnenſte, en van eene bittere en wrevelige ſtemming des gemoeds, waarvan de gevolgen niet anders dan noodlottig zijn kunnen voor onzen innerlijken vrede.

c. Niet minder zeker is het, dat zulk eene handelwijze allernoodlottigst werken moet op onze geſchiktheid voor de werkelijke wereld en het dagelijkſche leven. Wat er toch in onzen geest moge omgaan, in de menſchelijke maatſchappij gaat alles op denzelfden voet voort. Hoe ſnel onze verbeelding zich reppen moge, het leven gaat deszelfs ouden, tragen en toch onophoudelijken gang. Welke Paradijzen wij ons ſcheppen mogen, de ervaring leert het ieder oogenblik, dat de werkelijke wereld geen Paradijs is, en het nooit worden zal, zoolang er menſchen op wonen als wij zijn. Maar nu, M. H., welk een contrast vertoont zich dan hier aan ons oog tusſchen den dweependen fantast der ideale, en den koelen berekenaar der werkelijke wereld! Gewis, hier is alle goede verſtandhouding, alle harmonie onmogelijk. Voor hem, die in de denkbeeldige wereld rondwandelt, voor hem heeft het dagelijkſche leven niets, dat hem eenigzins kan bekoren. Alles komt hem hier voor zonder leven, zonder warmte en gloed; zoo koud, zoo middelmatig, zoo beuzelachtig en kinderachtig. De wijze van beſchouwing, die men zich hier eigen maakt; de maatſtaf, dien men hier bij beſluiten en oordeelen, bij kiezen en verwerpen volgt; het doel, dat men zich hier het naaſte voorſtelt; de rigting, die het dagelijkſche leven neemt;

Digitized by Google

de toon en de trant, die er heerscht, in één woord alles, alles, alles is in opstand tegen zijne idealen! Hij kan in zulk een leven niet voort; hij is er ongeschikt voor; hij is er ongelukkig onder: hij staat alleen in de wijde wereld; men verstaat hem niet; allen zijn zij tegen hem, en hij is tegen allen!

d. En nog heb ik niet alles gezegd. Wanneer het leven in de ideale wereld eenmaal zoo ver gekomen is, dan zal het niet zelden onze zedelijke vorming in den weg staan. Immers, de ontevredenheid, die ons dan bezielt, bij het waarnemen van het groote verschil, dat er tusschen ideaal en werkelijkheid bestaat, slaat ligt over tot morrende ondankbaarheid jegens God, den oppersten Beschikker van ons lot, die ons hier op aarde deed geboren worden en leven. Daar men het hooge doel des levens voorbijziet, vindt men zich dan misplaatst. In stede van ijverig en onverdroten te arbeiden in den kring, waarin men zich hier bevindt, slaan wij tot moedeloosheid en tot geheele zedelijke krachtsontspanning over. De veerkracht onzer ziel vermindert. Het leven, niet uit het regte licht beschouwd, wordt een last, waarvan men gaarne zich ontslagen zag, en de levensdag snelt voorbij, zonder dat wij de levenstaak hebben ten einde gebragt of de levensvreugde genoten.

e. Geen wonder dan ook eindelijk, dat (om alles zamen te vatten) niet zelden ons geheele levensgeluk door het leven in de ideale wereld jammerlijk en onherstelbaar verwoest wordt. Stelt het u toch voor, wat daarvan het onvermijdelijke gevolg moet zijn! Men moge zichzelven misleiden zoolang men wil, eindelijk moet men uit den droom ontwaken: en wat levert dat ontwaken anders op, dan teleurstelling, grievende teleurstelling, des te pijnlijker, naar mate de verwachting hooger gespannen was? Even zoo als het den mensch moet te moede zijn, die droomde op een bloembed te rusten, en, wakker geworden, zich aan den rand van een' gevaarlijken afgrond bevindt, waarin hij zoo zoo dreigt neder te storten; of even als hij gesteld is, die, het vaderland, het doel zijner

Digitized by Google

wenschen, in het oog, en gereed om te landen, op de branding schipbreuk lijdt, have en rijkdom verliest, en, op eene naakte rots teruggeworpen, naauwelijks het leven redt, — even zoo moet het hem te moede zijn, die, lang geleefd hebbende in de wereld zijner idealen, eindelijk moet bekennen, dat hij zich bedrogen heeft. O! het is schrikkelijk, inwendig ongelukkig te zijn; maar schrikkelijker nog is die toestand, wanneer men zich gelukkig waande, en dan de oogen opent. Het is treurig, arm te zijn; maar in die armoede zich rijk te droomen, en dan uit die bedwelming te ontwaken, dat is dubbel treurig. Hoe overspannener de verwachting was, des te grooter is de teleurstelling, die volgen moet. Verbeeldt u den jongeling, die den hemel zijner idealen ziet verstoord, zich gruwzaam ziet bedrogen, en nu het lange werkelijke leven nog voor zich ziet; is hij niet voor de maatschappij, voor huiselijk en inwendig geluk verloren? En wat moet de toestand van den grijsaard zijn, die, terugziende op de lange baan, die achter hem ligt, daar niets vindt dan onvervulde verwachtingen, schijn, dien hij voor wezen hield, wreed verstoorde droomen, bloesems van hoop, die nimmer vruchten droegen, in één woord, een leven, dat met het volste regt het opschrift dragen kan: *Teleurstelling!*

III. Ik heb getracht, u, zoo onpartijdig en veelzijdig mij mogelijk was, het goede en het kwade van een leven in de idealen-wereld voor te stellen. Gaat het u zoo als mij, dan is door die voorstelling eene zekere angstige huivering bij ons opgewekt, en de vrees is bij ons ontwaakt, dat ook wij niet misschien, zóó onszelven misleidende, nog diep ongelukkig worden, als wij onzes ondanks worden genoodzaakt, van het ideale tot het werkelijke leven terug te keeren. Zoo moeijelijk toch wordt het juiste midden bewaard! En echter, wie onzer heeft zijne idealen niet? wien zijn zij niet dierbaar? wie schroomt niet, dat eene ongewijde hand die verderve? Moeten wij dan daarvan geheel en onherroepelijk

Digitized by Google

afstand doen; het leven alleen van deszelfs geheel alledaagsche zijde beschouwen? Zoo vragen wij, en teregt; want het geldt hier een dierbaar kleinood onzer harten. Ik wil beproeven, aan het slot mijner rede, iets ter beantwoording dezer vragen bij te dragen, door de korte aanstipping van eenige *gevolgtrekkingen*, die mij bij het nadenken over dit gewigtig onderwerp voor den geest kwamen, en die misschien eenig licht over de zaak kunnen verspreiden.

1. De eerste is deze: *Als voorstellingen kunnen idealen eenige waarde hebben; maar als grond en maatstaf onzer verwachtingen hebben zij dit nimmer.* De voorstelling, die wij ons vormen, kan op zichzelve niet onjuist wezen, wanneer dezelve gematigd en welbestuurd is; maar dan heeft zij slechts waarde *als voorstelling*, die derhalve even gemakkelijk verkeerd uitkomen als vervuld worden kan. Maar, wanneer wij onze idealen, die wij ons willekeurig en zonder eenigen verstandelijken grondslag kozen, tot maatstaf nemen van ons geluk of ongeluk, en tot grond van onze verwachtingen voor ons ganschе volgende leven, dan stellen wij de rust onzer ziel en het geluk onzes levens allerroekeloost op het spel. Wat grond toch hebben wij om te verwachten, dat de idealen, die wij ons vormden, zullen verwezenlijkt worden? Is het omdat *wij* ze maakten? Hebben wij dan den loop van ons lot in handen; en kunnen ons de voorbeelden van zoo velen, die te laat inzagen, dat hunne idealen niets dan idealen waren, nog niet overtuigen van de ongegrondheid dier verwachting? Dwazen, die wij zijn! wij droomen zoo dichterlijk, en het leven ziet er meestal zoo plat prozaïsch uit!

2. Eene tweede gevolgtrekking is deze: *Willen wij geen gevaar loopen zoo jammerlijk teleurgesteld te worden, vergelijken wij dan onze idealen gedurig met het dagelijksche leven en met de ondervinding van onszelven en van anderen.* Niet genoeg kan dit, dunkt ons, in acht genomen worden. De afstand tusschen het ideale en werkelijke leven is, zelfs bij de meest gematigde

Digitized by Google

voorſtelling, altijd nog groot genoeg. Naarmate wij nu, door overſpanning onzer verwachtingen, dien afſtand vergrooten, wordt ook de teleurſtelling waarſchijnlijker. Men zoeke dan, mag ik mij zoo uitdrukken, het ideale en werkelijke leven niet langer in tegenoverſtelling met elkander te houden, maar hoe langer zoo meer te vereenigen en te doen zamenſmelten. Dit is niet zoo moeijelijk als men het zich wel eens heeft voorgeſteld. Aan beide zijden zijn er punten genoeg van vriendſchappelijke aanraking. Het werkelijke leven is niet zoo geheel van dichterlijke zijden ontbloot, die aan onze verbeelding voedſel geven, als men wel eens meent. En wie hierover ook klagen moge, *ons* voorzeker voegt die klagte niet, die nog meestal onbekend zijn met de lasten en zorgen van latere levensjaren; die nog een gevoel in onze borst omdragen, ligt ontvlambaar voor alwat waar, goed en ſchoon is; die nog vatbaar zijn om de heerlijkheid van Gods ſchepping te genieten, en wier krachten nog niet zijn afgemat door langdurig torſchen van een' last van leed. *Ons* zal het dan nog gemakkelijker kunnen vallen, onze idealen met het werkelijke leven meer te vereenigen. Ernſtige en onpartijdige levensbeſchouwing, noch te donker noch te helder, ga dan altijd met het vormen van idealen gepaard. Nooit wijke het ons uit den geest, dat wij hier op aarde niet beſtemd zijn om te genieten, maar om gevormd te worden voor genot! Tot deze vorming behoort eene onophoudelijke afwisſeling van lief en leed, van licht en ſchaduw. Nooit kunnen wij te naauwkeurig onze idealen toetſen aan de uitſpraken van het gezond verſtand en de beproefde, dikwijls duurgekochte ondervinding van anderen. Nooit moeten wij dezelve vergeten in verband te brengen met hetgeen wij *met regt* van de wereld, van de menſchen en van onszelven meenen te mogen en te kunnen verwachten. Ja, ook van onszelven! Ach, zoo vaak wijten wij de teleurſtelling onzer wenſchen aan anderen, terwijl wij zelve er de eenige oorzaken van zijn, en

Digitized by Google

idealen vormden, voor welker bereiking wij niet geſchikt, voor welker genot wij niet vatbaar waren!

3. Eene laatſte opmerking, die ik hierbij meen te mogen voegen, is deze: *Er zijn ook idealen, die ons niet bedriegen zullen.* Neen, niet alwat ideaal is, is juist daardoor bedrog en ongegronde verwachting. Niet alleen geldt dit van de idealen, welke wij dán vormen, wanneer wij onze verbeelding door de uitſpraken van het gezond verſtand beſturen laten, en voor welke er veel grond van verwachting is, dat wij dezelve zullen vervuld zien; maar ook van nog andere idealen, in eene hoogere beteekenis des woords. Immers wij hebben ook onze voorſtelling van volmaakte heiligheid, van eene natuur, die het hoogſte ideaal is van zedelijke reinheid, van een volkomen geluk, van eeuwigdurenden voortgang, van belangelooze vriendſchap, van zuivere en onveranderlijke liefde. Deze voorſtellingen liggen in onzen geest. Zouden zij ons alleen zijn gegeven, om ons des te grievender te doen gevoelen, wat wij misſen hier op aarde, en om ons alzoo eene bijtende ſatyre te doen maken op het lot of de daad, die men gewoonlijk *leven* noemt? Verre van daar! Dwaas, ja, handelen wij, wanneer wij de volkomene vervulling dier idealen op deze wereld der verandering en der onvolkomenheid zoeken; maar, bedriege ik mij niet, dan zijn juist die idealen de waarborgen van een' heerlijker en volmaakter ſtaat, die ons wacht, aan gindſche zijde des grafs. Bedriege ik mij niet, dan zijn onze idealen ontſproten uit een duister gevoel van hetgeen wij eenmaal in volle klaarheid zullen aanſchouwen en genieten. Ja! *volmaking* is het doel onzer natuur, en met iedere ſtruikeling komen wij dier volmaking nader. Tot *geluk* zijn wij geſchapen, en iedere teleurſtelling maakt ons voor hetzelve meer geſchikt. Niet eeuwig zullen die behoeften onzer natuur onbevredigd blijven. Er *is* eene wereld van volmaakte heiligheid, van eeuwige liefde, van onverſtoorbare harmonie. De zon, die thans reeds onzen gezigteinder zoo heerlijk kleurt, zullen wij eenmaal in vollen

Digitized by Google

glans aanſchouwen. Hier dwalen wij in nacht en nevelen rond; maar, wat wij hier wenschten, wordt dáár bevredigd. Dan worden de idealen, welke meer dan hersenschim, meer dan spel der verbeelding waren, gewisselijk vervuld.

Flonkersterren in 's levens nacht! heilige idealen! voert ons alzoo een eeuwig licht te gemoet!

Utrecht, Maart 1838. v. O.

EENIGE OPMERKINGEN EN STELLINGEN, AANGAANDE HET GEBRUIK EN MISBRUIK VAN DEN JENEVER.

De zedeloosheid verandert, met de tijden, zoozeer van gedaante, dat, wanneer men slechts op haar uitwendig voorkomen acht wilde geven, men dikwijls zoude meenen, dat zijzelve ganschelijk verstorven ware. Zoo ziet men thans veel minder *dronkaards* langs de straten en landwegen ronddolen, dan in onze kindsche dagen, dat is: eene halve eeuw vroeger. Intusschen is het getal *Jeneverdrinkers*, onder *alle* standen en rangen, zoo verbazend toegenomen, dat de man, die geen Jenever gebruikt, onder de uitzonderingen behoort.

De reden, waarom er hedendaags minder *dronkaards*, dan voorheen, in het openbaar gezien worden, ligt, *vooreerst*, in de meerdere beschaving der zeden: vroeger was de onzedelijkheid ruwer; thans is zij meer geslepen en gepolijst, en schuilt vaak in het verborgene. *Ten tweede*, in de mindere aanleiding, om zich, van tijd tot tijd, geheel beschonken te drinken, daar het dagelijksche gewoonte geworden is, het glas of de flesch aan te spreken, zijnen wensch te voldoen, en, op die wijze, eer en geweten te bevredigen. *Ten derde*, in de meerdere verzwakking van gestel der tegenwoordige drinkers, hetwelk de zwaardere dronkenschappen van vroegeren tijd niet meer toestaat. *Eindelijk*, in de toenemende sterfte van het mannelijk geslacht op jeugdigen leeftijd. Zij, die zich reeds in hunne jeugd aan het gebruik van sterken drank overgeven, sterven thans reeds tusschen het *zestiende* en *vierentwintigste* levensjaar. *Deze* zijn de, in zekeren zin bedroevende, redenen, waarom men, vergelijkenderwijze, thans minder openbare dronkaards aantreft, dan vóór vijftig, zestig jaren.

Digitized by Google

De toenemende conſumtie der ſterke dranken blijkt inzonderheid, op eene ſchrikbarende wijze, in de herbergen en kroegen langs den publieken weg. In ſommige dezer huizen, den ſteller van deze *Opmerkingen* met name bekend gemaakt, werden, op Pinkſter dezes jaars, *twee oxhoofden Jenever*, tegen *één half vat bier*, vertapt. In de meeste vaderlandſche Societeiten berekent men het gemiddeld aantal borrels, welke door ieder Lid worden gebruikt, op *twee* volle wijnroemers daags. Men kent eene ſtad, waar men het *tweede* glas, even als het *eerſte*, met 10 centen betaalt; neemt men echter een' *derden* borrel, dan geeft de drinker ſlechts 25 centen in 't geheel. Op deze wijze wordt het *veel* drinken (God betere het!) een punt van finantiéle bezuiniging!!! Dan, mag men uit die handelwijze der kasteleins niet veilig beſluiten, dat zij *drie* glazen Jenever daags voor den *gewonen tax* houden?

Het is, verder, niet onopgemerkt gebleven, hoe, van tijd tot tijd, de glazen, voor de Jeneverconſumtie dienende, al grooter en grooter worden; als wilde de herbergier daardoor zijne kalanten voor zich winnen. Inderdaad, de tegenwoordige borrelglazen ſtaan tegen die der vorige eeuw als eene Duitſche *Mundtaſſe* tegen een *Japansch theekopje van den ouden tijd.*

PALLAS merkt, in zijne Reizen, op, dat de Aziatiſche en Amerikaanſche volken alle, van den tijd af, dat zij den Jenever leerden kennen, hunnen ſchoonen wasdom en groei, hunne gezondheid en friſchheid, en tevens hunne zedelijkgoede hoedanigheden verloren hebben. HUFELAND gaat verder en zegt: „De historie doet ons zien, dat, bij onbe„ ſchaafde natiën, het tijdſtip der invoering van ſterken drank „ altijd het begin was van derzelver verkorten leeftijd en van „ zwakheid; terwijl dat geſchenk die volken meer onder het „ juk der Europeërs bragt, dan buskruid en kanon immer „ konden doen."

Is het gezegde waarheid ten aanzien van woeste ſtammen, waaraan dan kan men bij beſchaafde volken de ſteeds toenemende verzwakking, de grootere ſterfte, de meerdere vatbaarheid voor aanſtekende ziekten enz. enz. enz. anders, en met goed regt, toeſchrijven, dan aan de voortplanting van het Jenevergebruik van vaders op kinderen? — Een waad, dat zoodanig en uit eigen aard toeneemt, kan geene andere

Digitized by Google

dan verſchrikkelijke gevolgen hebben. Is de *Jenever* erger dan de *Cholera*, gelijk de Heer O. G. HELDRING onlangs, in zijn, onder dezen titel, bij den boekhandelaar I. A. NIJHOFF te *Arnhem* uitgegeven werkje, heeft aangetoond, hoe voortreffelijk moet dan niet de Jenever de Cholera en andere doodelijke kwalen in de hand werken!

Twee ſcheepstimmerlieden gebruikten, in de afgeloopene lente, van hunne woning afwezig en elders werkzaam zijnde, *in drie maanden tijds*, voor *drieënzestig guldens* aan Jenever! *Negen maanden* zal hun arbeid vermoedelijk aanhouden, en zij zullen, alzoo voortgaande, te zamen voor een bedrag van *honderd-negenentachtig guldens* verdronken hebben!

Hadden zij dit geld geſpaard, dan had *ieder* hunner, voor *de helft* van het genoemd bedrag, kunnen aankoopen:

2000 turven	*f*	20 - :
24 mudden aardappelen . . .	„	24 - :
100 ponden ſpek	„	20 - :
50 ellen katoen	„	10 - :
4 ponden thee	„	4 - :
10 ponden koffij	„	4 - :
en nog voor 3 maanden huishuur	„	12 - 50.
	f	94 - 50.

Thans keeren zij, met een beroofd hoofd, een ontzenuwd ligchaam en eene ledige beurs, tegen den naderenden winter, naar huis, *om aldaar door de Diaconie verzorgd te worden.* Wie betaalt alzoo den Jenever? Immers de Chriſtelijke gemeente, of wel Diaconen, uit de ingezamelde liefdegaven! Wie zijn hier wel de grootſte dwazen? Wie handelen hier het onverantwoordelijkst? De *Jeneverdrinkers*, die hun eigen geluk verwoesten, of de *Armbeſturen*, wanneer zij het kwaad, door eene laakbare onverſchilligheid, in de hand werken?

Onze groote VAN GEUNS, die, bereids in 1801, in zijn werk: *Handhaving van der Ingezetenen Gezondheid*, even waardiglijk als alles afdoende, tegen den Jenever geſchreven heeft, en niets vuriger wenschte dan deszelfs algeheele afſchaffing, zegt er van: „Deze drank is geen menſchendrank. „ Hiermede toch lescht men geen dorst, maar men ontſteekt „ denzelven. Men herſtelt geene krachten, maar men ſtookt

Digitized by Google

„ ſlechts dezelve aan; men jaagt vuur door de aderen en
„ ſticht brand, — waarbij 's ligchaams vochten, vaste dee-
„ len, en de vermogens van beweging en gevoel de verder-
„ felijkſte uitwerking ondergaan. Voorts doet de Jenever de
„ ſappen ſtremmen; wat meer is, doet dezelve ſchiften, en
„ alzoo hunnen natuurlijken en nuttigen aard verliezen."

Men meent en beweert tegenwoordig, dat de Jenever dient tot herſtelling van 's menſchen krachten. VAN GEUNS, die beroemde Geleerde, zegt er van: „ Ja, hij wekt de krach-
„ ten op, maar niet door dezelve te voeden of te vermeer-
„ deren, maar ſlechts door die krachten, welke door rust en
„ voedſel behoorden herſteld te worden, met zijne waarlijk
„ vermoeijende offchoon ſmakelijke aanprikkeling, ſchokken
„ te geven en aan te porren; even als men een vermoeid en
„ krachteloos paard, door het de ſporen in de zijde te zet-
„ ten, tot loopen wilde noodzaken; waardoor gij zeker zoudt
„ uitwerken, dat er, van tijd tot tijd, heviger en veelvuldi-
„ ger aanprikkelingen vereischt werden, tot dat, na het al-
„ dus uitputten der levenskrachten, het ſchepſel, afgemat en
„ levenloos, vóór zijnen tijd, ter aarde zal ſtorten."

HALLER, HUFELAND, FRANK e. a. noemen den Jenever *een gloeijend vuur*. En wij, Landgenooten! laten dat gloeijend vuur voortwoeden! Wij geven het aan onszelven en aan onze kinderen en kindskinderen, als ware het eene winstgevende lijfrente! — O dwaas geſlacht! Liggen uwe woningen, door het element des vuurs verteerd, in asch en puin, gij bouwt weder andere verblijven; maar wat zult gij herbouwen, wanneer de Jenever uwe ingewanden en het merg in uwe beenderen zal verteerd hebben en de leemen hut is ingeſtort?

Een achtenswaardig en tevens beroemd Regtsgeleerde, Voorzitter bij eene onzer Regtbanken, verhaalde ons onlangs:
„ Van de *tien Echtſcheidingen*, die onze Regtbanken uitwij-
„ zen, zijn er *acht*, waarbij de *dronkenſchap* als naaste of
„ aanleidende oorzaak te houden zij." — Lezen wij de verſlagen van de zittingen der *Hoven van Aſſiſes*, hoe vaak vinden wij daar niet de *dronkenſchap* opgegeven, als de toeſtand van den beſchuldigde, bij het plegen der ſtrafbare daad! Als *zulke* bewijzen niet overtuigen, wat zal dan in ſtaat zijn de oogen te openen voor eenen afgrond, die zoo vele duizenden aangaapt, zoekende hen te verſlinden?

Digitized by Google

Toen de *Cholera*, tot tweemalen, ons vaderland bezocht, was elk in de weer en op veiligheidsmaatregelen bedacht. Het algemeen Beſtuur en de plaatſelijke Administratiën wedijverden, door welwillende ingezetenen bijgeſtaan, als om ſtrijd, om de verſchrikkelijke plage te voorkomen, te ſluiten, of, voor 't minst, zoo onſchadelijk mogelijk te maken, en men had er *tijd*, *inſpanning*, *arbeid* en *tonnen ſchats* voor over. De *Jeneverkwaal*, verwoestender dan *Cholera* of *Pest*, is in onze ſteden, dorpen en woningen doorgedrongen; en wie is op middelen van herſtelling of genezing bedacht? Inderdaad en helaas weinigen! Dit is het onbegrijpelijkſte van alle onbegrijpelijkheden. De brand is ontſtoken, en — men laat het *gloeijend vuur* voortwoeden, even onverſchillig als de meesten des avonds de zon zien ondergaan!!!

Zou dit onbegrijpelijke ook *daardoor* begrijpelijk kunnen gemaakt worden, „ dat men de redding *van anderen* en niet „ *van zichzelven* wacht?"

Men vange dus met zichzelven aan, en banne den Jenever, voor altôos, uit onze woningen; dulde niet, dat onze dienstboden, werklieden of arbeiders dien gebruiken; geve, in geen geval, aan iemand een' borrel, tot zoogenaamde verkwikking of belooning; begunſtige geene werkbazen, wier knechten den Jenever gebruiken, en bekrachtige dit alles door leering en voorbeeld! Dit een en ander, trapswijze en met beleid aangewend, zal veel goeds uitwerken, en, voor 't minst, den verderen voortgang van het kwaad verhinderen.

Of vragen en vorderen wij het onmogelijke? Of zouden wij, *Nederlanders*, den moed niet bezitten, om tegen de meer en meer algemeen doorbrekende Jeneverwoede in het ſtrijdperk te treden? Maar neen; het gevraagde en gevorderde is mogelijk, en elk onzer bezit daartoe het vermogen in zichzelven, indien hij ſlechts ernſtig wil!

De tijd is welligt niet verre meer, dat wij den wensch van ons voorgeſlacht, in het droogmaken van het Haarlemmermeer, zullen vervullen, en een gevaarvolle waterplas zal in eenen vruchtbaren grond herſchapen worden. En zouden die zelfde ferme *Nederlanders*, door het tekeergaan van de nog gevaarlijker Jeneverpest, het thans wegkwijnend geſlacht niet tot vorige kracht, bloei, gezondheid en leven kunnen terugbrengen? Wie zou deze vraag ontkennend *durven* beantwoorden?

Digitized by Google

JOSEPH SPECKBACHER, BIJGENAAMD DE VUURDUIVEL.

(Uit de Geſchiedenis van den *Tyrolſchen* Opſtand in 1809.)

Tyrol is een der gewesten van *Europa*, hetwelk minst van alle bezocht wordt, en nogtans een der gene, welke zulks het meest verdienen; deszelfs natuurtooneelen zijn grootsch en treffend, deszelfs inwoners dapper en trouw, deszelfs dorpen en vlekken nijver en welbevolkt. Deszelfs geſchiedenis is weinig bekend, en is niettemin eene der belangrijkſte; het is de geſchiedenis van een volk, ſteeds gereed om buitenlandſchen aanval af te ſlaan. De opſtand der *Tyrolſche* bergbewoners in 1809, die waardige tegenhanger der *Spaanſche* inſurrectie tegen NAPOLEON, heeft weinige herinneringen achtergelaten. De algemeene oplettendheid werd destijds door te groote gebeurtenisſen elders heengelokt, en de reuzengevechten, die van het eene einde van *Europa* tot het andere, van de oevers van den *Taag* tot aan die des *Donaus*, geleverd werden, trokken de blikken af van den heldhaftigen worſtelſtrijd, dien eenige boeren in een' bergachtigen hoek van *Duitschland* volhielden. De bulletins van 1809 ſpreken ons van de *Tyrolſche* opſtandelingen als van een handvol roovers, door hunne priesters in geestdrift gebragt, door het goud van *Engeland* bezoldigd, en aangevoerd door hoofden, die halve wilden waren; niettemin verſloegen die *roovers* drie legers, welke men uitgezonden had, om hen tot onderwerping te brengen; en toen reeds al het overige van *Duitschland* aan de voeten van den veroveraar lag, bleven zij alleen, in hunne bergen verſchanst, aan de overwinnaars van *Eckmuhl* en van *Wagram* het hoofd bieden, en deden eindelijk alleen onder voor beſliste overmagt.

De aanvoerders dier boeren, boeren gelijk zij, vertoonen ons eene zonderlinge mengeling van grootheid en eenvoudigheid, van ruwheid en heldenmoed; hunne namen zijn bijna onbekend gebleven, en nogtans, de MAYER'S, de SCHERKEN, de HASPINGER'S, de SPECKBACHERS en de herbergier ANDREAS HOFER zijn onbetwistbaar geene gewone menſchen geweest. De gedachtenis van dezen laatſten is de eenige, welke aan de vergetelheid ontſnapt is; die zijner medgezellen verdient mede daaraan onttrokken te worden. De thans nog onuitgegevene geſchiedenis dier dappere lieden zou

Digitized by Google

ontegenzeggelijk eene der zonderlingste kronijken van dit in gebeurtenisſen zoo vruchtbare tijdvak wezen. Wij hebben beproefd, daartoe de beſtanddeelen te verzamelen. Reeds hebben wij elders de geſchiedenis van den vermaarden ANDREAS HOFER verhaald; thans wenschten wij den dapperen man te doen kennen, die, na den hospes uit het *Paſſeyer-thal*, de dierbaarſte en roemrijkſte herinneringen in *Tyrol* heeft achtergelaten. Die man is JOSEPH SPECKBACHER.

* * *

JOSEPH SPECKBACHER, bijgenaamd *de Vuurduivel*, werd in 1768 geboren te *Gnadenwall*, een dorpje niet ver van *Hall*, in *Tyrol*. Zijn vader, leverancier van hout voor de zoutpannen dier ſtad, leefde als een welgeſteld man; hij ſtierf echter, alvorens hij voor de opvoeding van zijnen zoon had kunnen zorgen, en zijne vrouw volgde hem weldra in het graf. De kleine JOSEPH, naauwelijks zes jaren oud, van beide zijne ouders beroofd, werd aan verre bloedverwanten toevertrouwd, die hunnen kweekeling zeer moeten veronachtzaamd hebben, daar zij zelfs niet zorgden, dat hij lezen of ſchrijven leerde.

Evenwel ſcheen SPECKBACHER met de gelukkigſte geſchiktheden begaafd: maar misſchien maakten juist de overmatige werkzaamheid van zijnen geest, zijne ongeduldigheid en zijn onafhankelijk karakter hem onbekwaam tot ſchoolvlijt of volhardende ſtudie; misſchien ook verdoofde het gevaarlijke voorbeeld zijner meestal oudere makkers bij hem den ſmaak voor ſtilte, ernst en zittende bezigheden. Vurige jagers, onvermoeide ſtroopers, hielden de jonge *Tyrolers* van dien tijd zich dag aan dag met het vervolgen der gemſen, der ſteenbokken of der hazelhoenders bezig. De jagt was voor hen arbeid, uitſpanning, behoefte; zij alleen hield al hunne gedachten, al hunne geest- en ligchaamskrachten werkzaam. Zij bragten in bosſchen en bergkloven den tijd door, welken heden ten dage hunne kleinkinderen in de dorpsſcholen beſteden. Aan ontberingen gewoon, tegen vermoeijenisſen gehard, gevaren verachtende, kreeg ziel en ligchaam bij hen gelijktijdig vastheid en kracht. In dit harde leerſchool vormden zich die geduchte Landſtormen, die, alleen, den verwinnaren van *Europa* het hoofd durfden bieden.

Zijne vroegrijdige ligchaamsſterkte, zijne ſtoutheid, of lie-

Digitized by Google

ver eene onbedachtzame vermetelheid, die hem aan geen gevaar liet denken, deden SPECKBACHER, hoezeer den jongſten van allen, weldra onder zijne makkers en jagtgenooten uitmunten. Zijn oog was ſcherp, zijne hand vast; zijne leden onvermoeibaar; zijn geest, rijk aan vinding, gelijk die van al de *Tyrolers*, ſchoot nimmer in hulpmiddelen te kort; waar kracht niet baatte, bereikte hij zijn oogmerk door behendigheid; hij wist, bragt de gelegenheid het mede, list aan ſtoutheid te paren; ook ontſnapte zelden eene prooi, die zich binnen zijn bereik bevond, aan zijne valſtrikken of aan zijne buks. Het duurde niet lang, of zijn naam was vermaard in al de rondom *Hall* gelegene bergen. Te *Volders*, te *Rinn* en te *Dux* werd van niets anders dan van JOSEPH's daden en avonturen geſproken, en de veehoeders van *Patſcher-kofel* verhieven met geestdrift de wonderbedrijven van den jongen ſtrooper hemelhoog.

Wij willen over de geſchiedenis der eerſte levensjaren van SPECKBACHER niet uitweiden. Wanneer over de jeugd van lieden, die zich door hunne geestvermogens of daden boven den gemeenen hoop verheven hebben, geſproken wordt, zoo mengt, al waren die mannen ook onze tijdgenooten, verdichting zich maar al te dikwijls onder de waarheid. Slechts eene eenige daadzaak, welke berigten, op de plaats zelve ingewonnen, ons als volkomen zeker doen beſchouwen, willen wij hier mededeelen. Die daadzaak is geſchikt, ons te gelijker tijd een juist denkbeeld te geven van den moed, de behendigheid en de kracht van den jongen *Tyroler*. Wij kiezen haar daarom uit honderd andere van gelijken aard.

SPECKBACHER verkoos, gelijk wij gezegd hebben, de vrije lucht in het gebergte boven de bedompte ſchool; maar, daar hij evenwel niet al zijnen tijd aan de jagt beſteden konde, hoedde hij ſomwijlen, op de heuvels van den omtrek, het vee der bloedverwanten, die hem in huis genomen hadden. Op zekeren dag, dat hij hunne ſchapen langs de hellingen van den *Patſcher-kofel* liet grazen, werd JOSEPH, destijds twaalf jaren oud, dwars door de takken van eenig ſtruikgewas, waaronder hij zich had nedergevlijd, om de hitte van den dag te ontwijken, eenen Alpengier (*Lämmergeyer*) gewaar, die in eene ontzettende hoogte boven de hem toevertrouwde kudde zweefde. Eerst ſloeg het kind zonder opmerkzaamheid of bedoeling de vlugt des vogels gade; vervolgens echter, toen hij hem al draaijende nader en nader

Digitized by Google

zag komen, vestigde hij eenen doordringenden blik op elke zijner bewegingen, en verkreeg uit dezelve weldra de zekerheid, dat de gier het op een van zijne schapen, hetwelk ongemerkt van den hoop was afgedwaald, gemunt had. In plaats van te voorschijn te komen, en eene poging te doen, om den gedrogtelijken vijand door beweging en geschreeuw te verjagen, (de lammergier, die menigmaal tot achttien voeten vlugts heeft, bezit ook in zijne kromme en scherpe klaauwen een geducht middel van aanval en tegenweer) vat het knaapje terstond het stoute besluit, om eenen worstelstrijd van kracht en vlugheid met den vogel aan te gaan en, ware het mogelijk, hem levend te vangen. Zonder het roofdier, dat al lager en lager daalde, uit het oog te verliezen, kruipt hij door de digtste struiken en het hoogste gras tot naar het punt, waarheen de gier zich scheen te rigten. Daar, op een klein stukje, ten deele openliggenden weidegrond, graasde het schaap, dat zich van den hoop had afgezonderd. Nog altoos tusschen het kreupelhout verborgen, nadert SPECKBACHER zoo digt mogelijk, en, aan de uiterste grenzen van het hout gekomen, zoodat hij niet verder gaan kan zonder gezien te worden, houdt hij stil en wacht. Op dit oogenblik had de gier zijne vlugt gestaakt, en zweefde op zijne wieken. Kort daarna, hetzij hij iets bemerkt had, hetzij hij, na zijne prooi te hebben opgenomen, zich weder op eenen afstand wilde plaatsen, om met te meer krachts op dezelve neder te schieten, steeg hij op nieuw langzaam naar de bovenlucht. Tot eene groote hoogte gekomen, hield hij stil, en scheen onbewegelijk aan dezelfde plaats gehecht. SPECKBACHER nogtans verloor moed noch geduld. Hij dacht, dat zijn vijand, misschien zijne tegenwoordigheid vermoedende, list met list beantwoordde, en hem uitlokken wilde te voorschijn te komen. Hij bleef dus in zijne schuilplaats en wachtte onverdroten. Eensklaps, terwijl hij, met het oog op den gier gevestigd, die nog slechts eene zwarte stip in het uitspansel scheen, zich over deszelfs onbewegelijkheid verwonderde, ziet hij die stip zich van het blaauw des hemels losmaken, door de lucht schieten, grooter worden, zich ontwikkelen, en de reusachtige vogel stort, met de snelheid en het gedruisch van den stormwind, neder op het schaap, drukt het ter aarde, slaat zijne klaauwen in deszelfs zijden, en breidt de vleugels uit, om het weg te voeren. Dit was het oogenblik voor SPECKBACHER om zich te vertoonen. In twee

Digitized by Google

ſprongen is de vlugge bergbewoner uit zijnen ſchuilhoek bij het ſchaap, grijpt den gedrogtelijken vogel, worſtelt met hem lijf tegen lijf, en, in weerwil van deszelfs weêrſtand, zou hij zich van hem meester gemaakt hebben, zoo zijne makkers, die hij luidkeels ter hulp riep, tijdig genoeg hadden kunnen toeſnellen. Door zijne geweldige kracht en met hulp van bek en klaauwen wist eindelijk de vogel zich aan de klemmende armen van zijnen vijand te ontwringen, maar moest, als zegeteeken, de helft der vederen uit eene zijner wieken achterlaten, waaraan het overal bebloede kind zich vastgehecht had, en welke het, ſchoon bijna geheel van den grond geligt, niet beſluiten kon los te laten.

Opgroeijende, nam des jongen SPECKBACHER's ſtoutheid en drift voor een avontuurlijk jagtleven nog gedurig toe. Met eene buks gewapend, en verzeld door jonge lieden zonder vaste woonplaats, die, even als hij, ſteeds gereed waren alles te wagen, werd ieder dag zijns levens door de vermetelſte ſtroopersondernemingen gekenmerkt, niet zelden zelfs door wezenlijke rooftogten, van welke, het is waar, *Tyrols* natuurlijke vijanden de eenige ſlagtoffers waren.

Werkelijk ſchijnen de woeste gebergten, die zich boven het meer en de vallei van *Achen* verheffen, en de digte zoom van bosſchen, die aan den kant van het *Iſerthal* het Koningrijk *Beijeren* van het land van *Inſpruck* geſcheiden houdt, het geliefkoosde tooneel der bedrijven van den *Tyrolſchen* ROBIN HOOD geweest te zijn. Niet tevreden met, op de landen van een volk, den jaloerſchen mededinger en menigmaal den vijand zijns landheers, de gemſen te jagen, wil SPECKBACHER weldra geheel op kosten van hetzelve leven. Hij herinnert zich, terwijl hij de hoeven der gehate *Beijerſchen* berooft en derzelver eenzaam liggende woningen uitplundert, dat in het begin der eeuw zijn grootvader tegen hen geſtreden heeft.

„ In mijne kindschheid," zegt hij in een geſchrift, hetwelk van zijne hand is overgebleven, „ hoorde ik mijnen grootvader ons zijne krijgsbedrijven onder MAXIMILIAAN EMANUEL verhalen; hij zeide ons, hoe de *Beijerſchen* door de *Tyrolers* verwonnen waren geworden, en ik brandde van ongeduld, om hen ook eenmaal, even als hij, te overwinnen." De herinnering dier krijgsverhalen ontvlamde zijne jeugdige verbeelding, toen hij, in vollen vrede, met een klein aantal vrienden, deze ſtoute plundertogten op het *Bei-*

Digitized by Google

jerſche grondgebied waagde. Hij vond een ſtreelend genot in de geweldige gemoedsbewegingen, door die roof- en plundertooneelen verwekt, welke hem door naburen, die hij reeds als vijanden behandelde, vogelvrij deden verklaren. Eerlang drijven het aanhoudend daarzijn des gevaars, het genoegen om eenen magtigen tegenſtander te braveren en aan deszelfs vervolgingen te ontkomen, SPECKBACHER's wilde hartstogten nog hooger, en misſchien ſtond hij van zwerver tot roover, van roover tot moordenaar over te gaan, toen hij plotſeling op deze gevaarlijke helling geſtuit wordt door eene van die waarſchuwingen des Hemels, welke voor het goede vatbare zielen alleen in ſtaat zijn te verſtaan. Op zekeren dag, in het gezelſchap dier ſlechtaards, welke hij zijne makkers noemt, is hij op het punt om nogmaals de grenzen van *Tyrol* over te trekken, toen de verhardſte dier plunderaars, de geen, dien de overigen als hun opperhoofd beſchouwen, onverwacht aan zijne zijde dood nedervalt, door den kogel van eenen *Beijerſchen* jager getroffen. SPECKBACHER's eerſte gedachte was, hem te wreken; maar weldra, door dit vreeſelijke voorbeeld tot nadenken gebragt, begint hij het als de verdiende ſtraf van een misdadig leven te beſchouwen; hij neemt affcheid van zijne medgezellen, die desniettemin zijnen moed niet durven in twijfel trekken, keert rustig naar huis en legt zijne buks af, terwijl hij zich de gelofte doet, haar nimmer tot dergelijke ondernemingen weder te zullen opnemen.

Hij hield woord. Van nu af aan, de vallei, waar hij geboren is, niet meer verlatende, leidt hij er een vreedzaam en voorbeeldig leven; ook wordt hij eerlang tot opzigter der zoutwerken van *Hall* benoemd, een ambt, hetwelk zijn vader eertijds bekleed had.

SPECKBACHER had zijn zevenentwintigſte jaar bereikt, toen hij MARIA SCHMIEDER trouwde, die hem het kleine goed *Rinn* en de daaraan behoorende *chalets* of Alphutten ten huwelijk bragt. MARIA SCHMIEDER was eene verſtandige, zachtaardige vrouw, van meer kunde dan haar man. Zij ondernam zelfs aan SPECKBACHER het lezen en ſchrijven te leeren, en hij werd inderdaad bij haar een leerzaam en handelbaar ſcholier. Deze verandering gaf zijnen vrienden ſtof om met hem te ſpotten. „Kijk, SPECKBACHER," zeiden zij, „die nooit een' voet in de ſchool wilde zetten, ſtudeert nu voor ſchoolmeester!" Hij zelf lachte er met hen over, zonder daarom het ſtuderen op te geven; want thans

Digitized by Google

vreesde hij veel meer voor de zachte verwijten zijner vrouw, dan vroeger voor al de ſtraffen, welke hem zijne meesters oplegden. Ten langen laatſte was de moeijelijke onderneming volbragt, en niet lang duurde het, of hij plukte de vruchten zijner vlijt; want in het volgende jaar werd hij tot lid der Commisſie van Oordeel in zijn distrikt benoemd, een ambt, dat vrij veel overeenkomst heeft met dat van Vrederegter. De herſchepping was niet gering, naar men ziet: de kleine ſtrooper was een achtbaar regtsperſoon geworden.

SPECKBACHER was nu drie jaren lang gehuwd geweest, en oefende ſedert eenige maanden zijn nieuw en vreedzaam ambt, toen de weérſtuit van den oorlog, dien *Frankrijk* tegen *Europa* voerde, zich in *Tyrol* gevoelen deed. Het jaar 1797 liep ten einde. Gedurende den loop van dat jaar hadden de *Tyrolers* met verbazing herhaalde malen ſterke *Oostenrijkſche* legers hun land zien doortrekken, ten einde zich in de vlakten van *Lombardije* te verliezen, waar BONAPARTE hen verwachtte. Meer dan eenmaal waren de verſtrooide overblijfſelen dier legers in de hooge valleijen van *Tyrol* eene ſchuilplaats komen zoeken; meer dan eenmaal hadden de getrouwe bewoners dier bergdalen de zieken onder hun dak genomen, de gekwetſten opgepast en met de vlugtenden hun laatſte ſtuk broods gedeeld. Later, toen de *Franſchen* de *Italiaanſche* kreitſen vermeesterd hadden, hunne voorposten tot *Trente* en *Lavis* doorgedrongen waren, en het geſchut zich aan de *Etsch* had laten hooren, hadden die dappere bergbewoners hunne bukſen gereedgemaakt, en zich eenen voorraad kogels en buskruid aangeſchaft, in het vaste voornemen, de laatſte Vorſten uit het Huis van *Habsburg*, aan welke zij door gewoonte en uit inſtinct verknocht waren, tot het uiterſte te verdedigen.

JOUBERT, die van *Trente* tot aan den voet des *Brenners* was doorgedrongen, ſtelde den moed dier landlieden, wier vaderen in het begin der eeuw VENDÔME hadden afgeſlagen, het eerst op de proef. Te *Mulbach* zegevierde hij over hunnen hardnekkigen wederſtand: de verwinnaars van *Italië* behielden de overhand op ongeoefende krijgslieden; maar, wisten de *Tyrolers* al niet te overwinnen, zoo bewees nogtans het ſlagveld, met de lijken dezer lieden in hunne bruine wambuizen overdekt, dat zij wisten te ſterven.

Streed SPECKBACHER in de gelederen zijner landslieden in 1797? Wij weten dit niet. Misſchien kwam de Landſtorm

Digitized by Google

van zijn kanton eerst aan, nadat JOUBERT door het *Pusterthal* was afgetrokken. Wat hiervan zij, zoo hij destijds de wapenen voerde, was zulks als gemeen soldaat, en zonder dat er iets van zijne bedrijven bekend geworden is. Maar toen het traktaat van *Presburg*, in 1805, *Tyrol* aan *Beijeren* geleverd, toen een onstaatkundig bestuur, toen de knevelarijen en de verachting, door de gelastigden uit *Munchen* den *Tyroleren* aangedaan, dit volk, hetwelk steeds de buitenlanders verfoeide, tot het uiterste gedreven hadden, begint SPECKBACHER zich te vertoonen, en uit al zijne magt de onderdrukkende hand zijner nieuwe meesters te weêrstaan.

De vermaarde ANDREAS HOFER, die later opperbevelhebber der *Tyrolers* werd, was de vriend van SPECKBACHER: hij had hem in de eerste dagen na de bezetting op de groote jaarmarkt te *Sterzing* ontmoet. De twee mannen waren het oogenblikkelijk eens: hun haat en hunne genegenheid hadden één voorwerp; zij hadden elkander begrepen. HOFER achtte naar eisch de stoutheid en het krachtige karakter van SPECKBACHER, en deze het mystische gezag, de standvastigheid en het uitmuntend gezond verstand van ANDREAS. De twee berglieden hadden elkander wederkeerig hunne hoop en hunne ontwerpen toevertrouwd. Ook toen, na zijn gesprek met Aartshertog JAN en zijne briefwisseling met CHASTELER, de dappere hospes uit het *Passeyer-thal* het besluit genomen had eenen grooten slag te slaan, trok hij terstond SPECKBACHER in het vaderlandsche eedverbond. Daar hij met volmagt bekleed was, benoemde hij hem tot opperhoofd van de *Neder-Inn*, en op hem verliet hij zich tot het in opstand brengen der bergbewoners in dat gedeelte van *Tyrol*.

SPECKBACHER regtvaardigde het vertrouwen van zijnen vriend. Dank zij zijnen ijver, zijne onvermoeide werkzaamheid en zijne niets verzuimende voorzorg, nog vóór het einde der eerste week van April 1809 was alles in den omtrek van *Schwatz* en *Hall* tot opstand gereed, en nog hadden de *Beijersche*n van niets vermoeden.

Oostenrijk had aan *Frankrijk* den oorlog verklaard; de dag ter uitvoering van het ontwerp werd op den 10 April bepaald. Elk der hoofden had zijne bijzondere taak; SPECKBACHER moest, voor zijn aandeel, de stad *Hall* en de brug over de *Inn* nabij die plaats in zijne magt brengen.

Daags vóór den bepaalden dag, zich het voorkomen ge-

Digitized by Google

vende alsof hij een glaasje te veel gedronken had, wikkelt hij zich in een levendig en vrolijk gesprek met eenige *Beijersche* soldaten, en geraakt met hen binnen de citadel van *Hall*. Daar, onder gesnap en getwist met zijne nieuwe vrienden, onderzoekt hij de diepte der gracht, de plaatsen, waar elke schildwacht uitgezet wordt, de sterkte der wallen en het getal der verdedigers. Zoodra hij alles weet, waaraan hem gelegen ligt, verheft hij allengs de stem, zijn lagchen wordt spotten, zijn spotten schimpen, tot dat eindelijk de *Beijerschen*, in woede gebragt, hem bij den kraag pakken en naar buiten werpen.

Dienzelfden dag, toen de zon op het punt was om onder te gaan, keerde SPECKBACHER naar huis, omhelsde MARIA, zijne vrouw, en zijnen zoon ANDERL, die later zich bij hem voegen moest, nam zijne buks, hechtte aan de zilveren sluitgesp van zijnen hoed de zwarte veder, het onderscheidingsteeken der aanvoerders, en, zich aan het hoofd van eenige manhafte vrienden stellende, die hem in een naburig bosch verbeidden, sloop hij, door het eerste duister van den nacht begunstigd, langs afgelegene wegen, tot onder de muren van het klooster van *Volders*, waar de *Beijersche* voorposten zich verschanst hadden.

De vijand moest verrast worden, eer hij aan verdediging denken kon; want anders zou het gedruisch van een gevecht onmisbaar *Hall* en geheel den omtrek in alarm gebragt, ja misschien talrijke versterkingen naar het klooster geroepen hebben. Ondertusschen was het ondoenlijk, het gebouw te beklimmen. SPECKBACHER nam een middel te baat, op hetwelk de *Beijerschen* niet wel bedacht konden zijn. In het naburige bosch doet hij eenen der zwaarste boomen omhouwen, den stam ten ruwste bedisselen, en in het holst van den nacht laden een vijftigtal der sterkste bergboeren den geweldigen mast op hunne schouders, en maderen daarmede in stilte de kloostermuren. Geen *Beijersche* schildwacht stond buiten het gebouw. Ook konden de *Tyrolers* de zware kloosterpoort reeds met de hand bereiken, toen hunne vijanden nog niets van hun daarzijn bemerkt hadden. De vijftig *Tyrolers* heffen hunnen boomstam op, berennen daarmede de poort, en bij den derden stoot ligt zij onder den voet. IJlings dringen zij in het klooster, houwen al wie wederstand beproeft ter neder, sluiten de overigen in de kelders, en, meester van den overtogt over de *Inn* geworden, rukken zij snel naar

Digitized by Google

Hall, en verbergen zich in het digte kreupelhout op den linkeroever der rivier, afwachtende dat de dag zal aanbreken.

Omstreeks middernacht, toen alles binnen de stad in de diepste rust gedompeld lag, en SPECKBACHER's medgezellen, digt tegen elkander gedrongen, over de vermetelheid van hunne onderneming begonnen na te denken, en zich af te vragen, hoe zij, met zulk een handvol volks, eene vesting, van sterke wallen omgeven en door een dapper garnizoen verdedigd, zouden kunnen vermeesteren, — ziedaar, plotseling schiet eene helder vonkelende vlam van een' der toppen van den *Patscher-kofel*, die boven de stad oprijst, in de hoogte. Op dit sein schitteren duizende van lichten op al de bergen aan den regteroever van de *Inn*; vuren ontbranden in alle rigtingen, en de hand, die dezelve ontsteekt, schijnt, met eene snelheid, die aan het wonderdadige grenst, van den eenen roststop naar den anderen te zweven. In minder dan een uur tijds staat geheel het land als in vlam, en de bloedroode weêrschijn dier ontelbare branden wordt op eene onheilspellende wijs door de wateren van de *Inn* teruggekaatst. Op hetzelfde oogenblik wordt de stilte van den nacht afgebroken door het ver weêrgalmend geluid van horens en van klokken; al de dorpen luiden storm; langgerekte, uit de keel gestootene kreten, gelijk aan die, welke de veehoeders doen hooren, om elkander te waarschuwen, (het *jodeln*) klinken van de eene helling der valleijen naar de andere; een ongewoon rumoer wordt overal in het gebergte vernomen.

Geen twijfel meer, geheel de regteroever van de *Inn* is in opstand; ieder dorp loopt te wapen. Toen de dag aanbrak, hielden zij, die *Hall* verdedigden, de poort naar den kant der brug en der regterzijde van den stroom gesloten, en openden slechts die, nabij welke SPECKBACHER en zijne vrienden zich verscholen hielden. Daar alles aan dien kant rustig scheen, waagde het garnizoen van *Hall* weldra eene verkenning buiten de wallen te doen, om zich met *Inspruck* in gemeenschap te stellen. Dit had SPECKBACHER afgewacht. Hij laat het krijgsvolk een eind weegs in de vlakte voortrukken; altoen, uit zijne hinderlaag te voorschijn springende, overvalt hij de schildwachten aan de valbrug, brengt hen om hals, en dringt als een stortvloed in de stad. Schrik en verwarring is er ten top; in een oogenblik zijn de *Beijerschen* overhoop geworpen, gedood, gevangen of over de brug ge-

Digitized by Google

dreven. In dit geheele gevecht hadden de *Tyrolers* slechts twee man verloren.

Het overige van den dag besteedde SPECKBACHER, om zijne, elk oogenblik aangroeijende, bende op een' geregelden voet te brengen en te wapenen. Tegen den avond geleidde hij zijn kleine leger onder de wallen van *Inspruck*, waar geheel het land zich *rendez-vous* gegeven scheen te hebben. Des anderen daags zag men meer dan twintigduizend boeren met onstuimigheid de voorsteden aangrijpen, die door het regement van den Generaal KINDEL, ondersteund door eenige ruiterij en andere ligte troepen, verdedigd werden. Die troepen waren in den oorlog geoefende soldaten; hunnen officieren ontbrak kunde noch dapperheid; desniettemin moesten zij wijken. KINDEL poogde nog zich in de stad zelve te verschansen; alles vruchteloos: het was hem onmogelijk, de voorbeeldelooze woede en het gedurig aangroeijend getal zijner wilde vijanden te weêrstaan. Na eenige uren vechtens, waren de *Tyrolers* van de hoofdstraat en de voornaamste posten meester, en, toen de nacht aanbrak, hadden de *Beijerschen* ook het overige der stad ontruimd.

Inspruck, de hoofdstad des lands, was nu in de magt der opstandelingen gevallen, en echter was het werk der bevrijding nog niet voltooid. De *Franschen* hielden, onder bevel van Generaal BISSON, gewapend den *Brenner* bezet. Het overschot der *Inspruckcr* bezetting, met de *Beijerschen* onder VON WREDE vereenigd, lag op de omringende hoogten verschanst; en uit de straten der stad kon men zien, hoe de troepen der beide natiën gedurig enger nabij de voorsteden zamentrokken en zich tot een' beslisfenden aanval gereed maakten. Maar zelfvertrouwen was bij de *Tyrolers* niet minder sterk dan hunne krijgsdrift; het was grenzenloos, want het berustte niet blootelijk op menschelijke drangredenen, op de redeneringen van het gewone vooruitzigt, of op de stellige berekeningen, die gewoonlijk der menschen handelingen ten grondslag dienen; zij putteden hun vertrouwen uit gevoelens, die eene veel vermogender heerschappij op hun gemoed oefenden, uit een levendig geloof, of liever uit een verregaand bijgeloof, en uit eene blinde verknochtheid aan hunne bevelhebbers. De eerste uren, die op hunne overwinning gevolgd waren, hadden zij aan den voet der altaren doorgebragt, gezamenlijk de gebeden nasprekende, welke hunne aanvoerders hun overluid voorlazen. Die aanvoerders, niet

Digitized by Google

minder opregt in hun geloof dan hunne onderhoorigen, en alle, anders in hun geval zoo natuurlijke, eigenliefde verzakende, beſchouwden zich ſlechts als werktuigen in de hand der Voorzienigheid; allen, en SPECKBACHER even als de overigen, deden onder hunne landslieden eene menigte wonderverhalen rondloopen, waaraan zij zelven geloofden, en die ſtrekten om te bewijzen, dat de hemelſche magten hun werkdadig bijſtonden. Waar is het, een zeer zonderling voorval had de natuurlijke overhelling der *Tyrolers* tot ligtgeloovigheid nog vermeerderd, en de geestdrift dier eenvoudige en vertrouwende lieden ten top gevoerd.

Onder de *Beijerſche* officieren, die op den dag van den aanval te *Inſpruck* aanwezig waren, bevond zich ook zekere Kolonel DITTFURT, een man van moed, van hoogen militairen naam, van ruwe zeden en van ontembare hartstogten. Die man haatte de *Oostenrijkers*. Met al zijnen invloed had hij de afſcheuring van *Tyrol* bevorderd, en, die afſcheuring gebeurd zijnde, was hij naar de wingewesten, welke *Beijeren* daardoor verkreeg, gezonden geworden, om het nieuwe ſtelſel door de kracht der wapenen te ondersteunen. Eenigen tijd had hij te *Inſpruck* verblijf gehouden, en van *Inſpruck* was hij naar gene zijde van den *Brenner*, in het *Val Cembra* en in het *Pusterthal* gezonden geworden, om er de nieuwe wervingswetten, waartegen die gewesten zich verzetteden, in werking te brengen. DITTFURT had de tegenkanting der boeren met eene ijzeren vuist bedwongen. Door hen gehaat en verfoeid, verachtte hij hen van zijnen kant, en verborg hun die verachting niet. Ook werd, in de zuidelijke valleijen van *Tyrol*, de *Beijerſche* Proconſul met eene ſoort van ijzing beſchouwd. Deze gevoelens waren ten top, toen de omwenteling uitbarſtte.

Toen DITTFURT nu, bij den aanval op *Inſpruck*, de zoo verachte boeren over *Beijerens* beste ſoldaten zag zegevieren, kon hij er niet toe komen, te erkennen, dat hij zich in de *Tyrolers* bedrogen had, en nog minder kon hij beſluiten voor hen te vlugten. Op het oogenblik toen de opſtandelingen in de hoofdſtraat doordrongen en zijne ſoldaten in wanorde moesten wijken, werpt DITTFURT, na vruchteloozе pogingen om hen te weêrhouden, alleen zich, met de ſabel in de vuist, op den vijand. Offchoon door vier kogels getroffen, blijft hij vechten, tot dat hij, uitgeput door bloedverlies en door zijne eigene woede, eindelijk zijnen dood-

Digitized by Google

vijanden in handen valt. Deze sleepen hem in een naburig wachthuis. Daar hij zich niet meer bewoog, achten zij hem dood, werpen hem in eenen hoek, en zetten de vervolging voort.

Uit de langdurige bezwijming, waarin vermoeidheid en pijn hem gestort hadden, tot bewustheid terugkeerende, ziet DITTFURT het wachthuis vol zegevierende *Tyrolers*; aanvoerders en soldaten wenschten elkander met de behaalde overwinning geluk. Onverwacht heft het vergeten lijk van den *Beijer* zich langzaam op, wendt zich naar de aanwezigen, en vraagt op eenen statigen toon: „Wie was die dappere Generaal, die de boeren met zoo veel bekwaamheids bij hunne aanvallen heeft aangevoerd?"

„De boeren hebben geenen Generaal," antwoordt een der *Tyrolers*; „hebben zij overwonnen, zoo is het omdat ieder hunner vocht voor zijnen God, zijnen Keizer en zijn land."

„Hebben zij geenen Generaal?" hernoemt de gekwetste; „en wie was dan die onverschrokken officier, die in het heetst van den strijd vooraan vocht en bevelen uitdeelde? Ik heb hem zelf gezien; hij had een witten helm op het hoofd, met schitterend witte pluimen versierd."

Verbaasd zien de boeren elkander aan; men vraagt in het rond; men roept: „Wie mag toch wel die aanvoerder geweest zijn, dien niemand onzer gezien heeft? O, ongetwijfeld een beschermgeest, een heilige, een aartsengel, slechts voor onze vijanden zigtbaar!" — Het verhaal, misschien alleen door ijlende koorts eenen stervenden ingegeven, loopt van mond tot mond, van troep tot troep, en brengt geheel het leger in geestvervoering. Van nu af aan zijn de *Tyrolers* verzekerd, dat hunne zaak regtvaardig, dat zij heilig is; want God heeft zich voor dezelve verklaard, en zijne engelen gezonden om voor haar te strijden. Ook waren er weinige dagen verloopen, of BISSON en VON WREDE zagen zich gedwongen de wapenen neder te leggen. Geheel *Tyrol*, het kleine fort *Kufstein* alleen uitgezonderd, was daardoor in de magt der opstandelingen.

Niettemin vertoonde deze oorlog nog menige wisselkansen. Ondanks hun vertrouwen en hunnen heldenmoed, waren de *Tyrolers* niet altijd overwinnaars, en het *Iseithal* en *Inspruck*, tooneelen van menigvuldige gevechten, werden beurtelings door de beide partijen bezet. De werkeloosheid der *Oostenrijksche* Generaals, hunne slappe medewerking, en bovenal

Digitized by Google

het gebrek aan krijgstucht bij den Landstorm, waren oorzaken van vele tegenspoeden, die op de eerste overwinningen volgden. Wanneer de trom zich hooren liet, het geschut balderde en het snaphaanvuur langs de geheele linie weêrgalmde, vochten die lieden met eene voorbeeldelooze onverslagdheid, en niets kon hen alsdan op het slagveld doen wijken. Maar, vernaste de nacht of een onweder de vechtenden, bekroonde eene snelle zege hunne pogingen, alsdan verstrooiden zich de overwinnaars nog spoediger dan de overwonnenen. Onze helden verspreidden zich door geheel het land, vulden de herbergen en kroegen van ieder dorp, of wel, met de buks over den schouder geworpen, keerden zij onbezorgd naar hunne bergen terug, om hunne vrouwen in de armen te drukken, haar de eerste tijding hunner overwinning te brengen, en eenige dagen uit te rusten. De zorgeloosheid der overwinnaars was een der kenmerkende trekken van dezen oorlog. Met regt verbaast men zich, wanneer men die dappere *Tyrolers*, in het heftigst van den worstelstrijd, en op eenen tijd, wanneer de vijand het diepst in hun land is doorgedrongen, menigmaal, terwijl er op de eene helling van een' berg gevochten werd, op de andere, even als in vollen vrede, hunne *parochiefeesten* ziet vieren; nog meer verbaast men zich, wanneer men ziet, hoe zij, bij bruiloft- of doopfeesten, in ijdel vreugdeschieten, eenen voorraad buskruid verkwisten, die hun zoo dierbaar behoorde te zijn, en met welken zij zoo veel reden hadden spaarzamer om te gaan.

Sedert eene maand waren de *Tyrolers* in het bezit van *Inspruck*, toen de *Franschen*, in *Duitschland* overwinnaars gebleven, zich bij de *Beijersche* kwamen voegen, om hetgeen dezen eene *handvol rebellen* noemden te verpletten. Talrijke detachementen trokken de west- en noorder-grenzen over en langs het *Innthal* opwaarts, alles op hunnen weg te vuur en te zwaard verwoestende. *Schwatz* werd aan de vlammen ten prooije gegeven, en den 17 Mei viel *Inspruck* weder in de magt zijner oude meesters.

De opstandelingen waren naar den *Brenner* geweken; de uiterste moedeloosheid had zich van derzelver benden meester gemaakt; velen wierpen hunne wapenen weg, en alles scheen verloren, toen eene eerste overwinning aan den *Iselberg*, (op den 29 Mei 1809) grootendeels aan de be-

Digitized by Google

kwaamheid en den moed van SPECKBACHER verſchuldigd, de zaken der *Tyrolers* kwam herſtellen.

De drie voorname hoofden van den opſtand, de Kastelein ANDREAS HOFER, de Kapucijner-monnik HASPINGER, bijgenaamd *Roodbaard*, en onze SPECKBACHER voerden het bevel over de kleine *Tyrolſche* armee. HOFER was de vermaardſte, meest mystieke en best gehoorzaamde der drie aanvoerders. De Kapucijner HASPINGER was niet de minst ſtoutmoedige. In het heetſte van den ſtrijd zag men hem, met een geweldig groot ebbenhouten crucifix in de hand, zijne medgezellen aanvuren, de vijanden vervolgen, en, gelijk hij zelf zeide, de eenen naar den hemel zenden, door hun het Christusbeeld te laten kusſen, en de anderen naar de hel, door hun, met zijn geducht kruis, als met eene knods, de herſens te verbrijzelen. SPECKBACHER alleen bezat de hoedanigheden, in eenen Generaal vereischt, eene volkomene kennis van het land, eenen blik van bewonderenswaardige juistheid, eene ongemeene dapperheid, en eene verbazing wekkende koelbloedigheid in het gevecht.

Bij het gevecht aan den *Iſelberg* ſtond SPECKBACHER aan den regtervleugel van het *Tyrolſche* leger, *en was gelast* de brug van *Volders* te vermeesteren en die van *Hall* te vernielen. Reeds vroeg op den dag van de brug te *Volders* meester, rukt hij, aan het hoofd van zeshonderd zijner onverſaagdſte makkers, naar de brug van *Hall*. Achter die brug, naar den kant der ſtad, had de vijand al zijne krachten zaamgetrokken, en een geweldig vuur, zoo uit het geſchut als uit het klein geweer, van de wallen der plaats op de brug gerigt, beſtreek die in hare geheele lengte en belette de nadering. SPECKBACHER, tot op een' kleinen afſtand van de brug genaderd, doet zijnen troep halt houden, hangt zich de buks over den rug, en, de ſabel trekkende, wijst hij de overzijde der rivier aan zijne togtgenooten. „Vrienden," roept hij, „daar wacht u het loon van den wedloop! Voorwaarts! en moge ST. FLORIAN ons behoeden!" Allen vliegen hunnen aanvoerder na op de brug, dwars door eene hagelbui van ſnaphaankogels en van ſchroot, die breede gaten in hunne gelederen opent. Aan het tegenovergeſtelde uiteinde der brug gekomen, houdt SPECKBACHER zich er ſtaande, tot dat zijne medgezellen dezelve in den brand geſtoken hebben en de vlammen opſtijgen. Vervolgens keert hij bedaardelijk naar den anderen oever terug, het gelaat ſteeds

Digitized by Google

naar den vijand gekeerd, en, wanneer de rook het voor een oogenblik gedoogt, hem ettelijke kogels toezendende. Dien dag was het, dat de *Beijerschen*, over zijne stoutheid verbaasd, hem den bijnaam gaven van *den Vuurduivel*.

In dit gevecht had SPECKBACHER zijnen zoon ANDERL bij zich. Toen de strijd ernstiger werd, en de *Tyrolers* zich tot den aanval op de brug gereedmaakten, beval SPECKBACHER, door een in eenen vader zeer natuurlijk gevoel bewogen, den knaap, zich te verwijderen. Daar ANDERL, na voor een oogenblik heengegaan te zijn, gedurig terugkwam, en steeds weder in het voorste gelid nevens SPECKBACHER stond, sloeg deze hem, in een oogenblik van ongeduld, met het plat zijner sabel, om hem weg te drijven. Ditmaal vertrok het kind inderdaad al schreijende, maar, niet kunnende besluiten om het slagveld geheel te verlaten, hield het zich op eenigen afstand achter den troep, dien zijn vader aanvoerde. Toen hij de snaphaanschoten hoorde, had ANDERL zijne tranen weldra gedroogd. Evenwel verveelde het hem zeer, in de nabijheid van het gevecht met de armen over elkander te moeten blijven; tot dat hij, rondom zich de vijandelijke kogels in het zand ziende opstuiten, den inval kreeg, zijnen ledigen tijd tot iets nuttigs te besteden. „Heden morgen nog," zeide hij, „heb ik mijn' vader hooren klagen, dat de ammunitie schaarsch begint te worden en dat er gebrek aan kogels is; kom, ik wil hem een' kleinen voorraad verzamelen." En terstond, zijn mes trekkende, loopt hij, waar de kogels het digtst vliegen, raapt op, wat er met voor zijne voeten valt, en graaft met zijn mes die uit, welke al fluitende bij hem in den grond dringen. Vóór dat het gevecht ten einde was, had hij zijnen hoed vol. Toen ANDERL het verzamelde zijnen zegevierenden vader aanbood, omhelsde SPECKBACHER hem, en beloofde, dat hij van nu af aan hem veroorloven zou, steeds mede te gaan. — „En dat overal?" riep het verheugde kind. — „Ja, overal," hernam de vader, met de tranen in zijne oogen.

Inderdaad verzelde de jonge ANDERL van nu af aan zijnen vader in het gevecht, en was hem menigmaal van nut door de behendigheid, waarmede hij, in het heetste van den strijd, de bevelen van het eene korps naar het andere wist te brengen. De *Beijerschen* lieten den spelenden knaap door, weinig vermoedende, dat het de Adjudant van den vijandelijken Generaal was! SPECKBACHER had ook nog eenen

Digitized by Google

anderen boodschapper, die hem goede dienſten deed. Het was een groote poedelhond. Wanneer het land, tusschen SPECKBACHER en de andere hoofden, door den vijand bezet was, droeg dit er op afgerigte dier, dwars door de *Beijerſche* linien, de depeches, in een' valſchen ſtaart, van den eenen *Tyrolſchen* legerhoop naar den anderen.

In het gevecht aan den *Iſelberg* hadden de *Tyrolers*, ten getale van ongeveer twintigduizend man, de geheele heuvelrij bezet, die zich aan den voet van den *Brenner* van *Hall* naar *Inſpruck* uitſtrekt. Overal langs de linie bleven zij overwinnaars, en het verlies der *Beijerſchen* was zoo aanzienlijk, dat de Generaal DEROY, onder wiens bevel deze ſtonden, gedwongen was *Inſpruck* te ontruimen, en overhaast langs den linkeroever van de *Inn* de wijk te nemen. Terwijl ANDREAS HOFER, aan het hoofd van een deel der zegevierende armee, zijne intrede hield in de hoofdſtad van *Tyrol*, dreef SPECKBACHER, zonder tijd in ijdele praalvertooning te verliezen, den vijand aan de *Neder-Inn* voor zich heenen, en joeg hem tot voorbij *Kufſtein*. Vervolgens kwam hij terug, om gemelde vesting, welke van dien kant de ſleutel van *Tyrol* is, te belegeren. Dit beleg was niet gelukkig.

De kleine fortres *Kufſtein*, welke PITZENAU's verdediging tegen MAXIMILIAAN, in de vijftiende eeuw, vermaard gemaakt heeft, is op eene ſteile rots gebouwd. SPECKBACHER beproefde, haar door eenen ſtouten overval te verraſſen; maar zijn toeleg mislukte. Daar hij gebrek aan grof geſchut had, was hij genoodzaakt, het beleg in eene blokkade te veranderen. De inwoners der ſtad, die door de vesting beſtreken wordt, zijn meer *Beijerſchen* dan *Tyrolers*. Majoor AICHNER, kommandant der citadel, had verſtandhouding onder hen. Door hen werd hij van de aanſlagten der belegeraars onderrigt, verijdelde hunne best beraamde ontwerpen, en was ſteeds op zijne hoede tegen hunne verraſſingen. De vrouwen vooral waren de belangen der *Beijerſchen* toegedaan. Men verhaalt zelfs, dat verſcheidene harer naar het legerkamp der *Tyrolers* gekomen zijnde, en er gepoogd hebbende SPECKBACHER's dappere ſoldaten om te koopen, hij haar deed vatten, maar zich vergenoegde met haar, tot ſtraf, het hoofdhaar te doen afſcheren; vervolgens zond hij haar, onder het ſpotgelach zijner krijgsmakkers, naar de ſtad terug. Dit voorbeeld deed eene goede werking; het maakte de *Kufſteiner* dames omzigtiger, en, daar SPECK-

Digitized by Google

BACHER voorts gezworen had, hare mans, zoo hij hen op verraad betrapte, ernstiger te zullen behandelen, en deze wisten, dat de *Vuurduivel* iemand was, die, wanneer het geval voorkwam, woord zou houden, en hun den hals zou doen afsnijden, even gelijk hij hunnen vrouwen het haar had afgesneden, kwam er een einde aan alle heimelijke treken, en de plaats werd tot het uiterste gebragt.* Zij was op het punt om te kapituleren, toen de zaken van gedaante veranderden.

Oostenrijk had de nederlaag van *Wagram* ondergaan (17 Julij 1809.) Volgens de bepalingen der wapenschorsing van *Znaim*, moesten deszelfs troepen *Tyrol* ontruimen. De Generaal BUOL, die het klein getal *Oostenrijkers*, welke de opstandelingen ondersteund hadden, kommandeerde, gaf bevel tot den aftogt. „Het is niet mogelijk, dat de Keizer zijne getrouwe *Tyrolers* wil verlaten!" roepen de berglieden; zij loopen te hoop, houden de *Oostenrijkers* terug, en willen de *Beijerſche* krijgsgevangenen om hals brengen. HOFER, die aan het hoofd van den opstand geplaatst was, vermogt alleen de orde te herstellen: men liet de geregelde hulptroepen vertrekken, als ook hen, die uit pligtbesef of zwakheid dezelve volgen wilden.

SPECKBACHER bezat onder de gelederen der *Oostenrijkers* vele vrienden; zijne krijgsbegaafdheden, zijn beminnelijk en rondborstig karakter, zijne schitterende dapperheid hadden hem bij de Keizerlijke officieren geliefd gemaakt, die hem de schoonste beloften deden, zoo hij met hen trekken en onder de geregelde troepen dienst wilde nemen. Er is geen held, die niet oogenblikken van zwakheid gehad heeft; want, hoe voortreffelijk ook, blijven helden toch menschen. Door de aanzoeken zijner nieuwe vrienden verlokt, en door de vruchteloze blokkade van *Kufſtein* ontmoedigd, besloot de dappere aanvoerder, de uit *Tyrol* aftrekkende *Oostenrijkers* te volgen. Reeds had hij vrouw en kinderen vaarwel gezegd, toen in een der kleine rijtuigjes van het land, *caretta's* geheeten, verzeld van eenige *Oostenrijkſche* officieren, den *Brenner* door, en was reeds bezig langs de zuiderhelling van dat gebergte naar den kant van *Sterzing* af te dalen, om vervolgens den weg naar het *Pusterthal* in te slaan, toen hij HOFER ontmoette, die naar *Inſpruck* het gebergte optrok. Het rijtuig reed de hellingen van den *Brenner* af; doch, hoe snel de beweging ook was, heeft het scherpe oog van den bevelhebber SPECKBACHER onder de vlugtelingen herkend. Ho-

Digitized by Google

FER gaf geen' ſchreeuw van verbazing, uitte geen woord van verwijt; alleenlijk bleef zijn zwart oog een oogenblik op dat van zijnen gewezen' krijgsmakker rusten. In dien blik lag zoo veel ſmart, verbaasdheid en verſmading, dat SPECKBACHER niet in ſtaat was denzelven te verduren, maar het hoofd moest afwenden. Geen van HOFER's medgezellen had SPECKBACHER herkend; HOFER zelf had gezwegen, en evenwel viel het ſtille verwijt, hetwelk SPECKBACHER in het oog zijns vriends gelezen had, hem zoo ſmartelijk, misſchien juist omdat het verdiend was, dat hij, door ſchaamte en wroeging aangegrepen, beſloot, zijnen weg niet verder voort te zetten. Aan het eerſte posthuis verliet hij het rijtuig in ſtilte, en twee uren daarna was hij reeds bij HOFER, die hem met opene armen en met de tranen in de oogen ontving.

De Kapucijner HASPINGER was, van zijnen kant, in zijn klooster geweken; na eenig aarzelen verliet hij het weder, en voegde zich andermaal bij zijne vrienden. KENMATER, SCHENK en MAYER, drie der hoofden, die aan den *Brenner* en in de ſtreken van de *Eiſach* den meesten invloed bezaten, kwamen mede in het kamp. Men hield raad; men beſloot te blijven vechten en *Tyrol* niet te verlaten, zoo lang weêrſtand mogelijk was. Reeds daags na het houden van dien raad begonnen de vijandelijkheden op nieuw, met grooter woede dan ooit, en van den 4 tot den 11 Augustus, in die zeven dagen, door hen de *gedenkwaardige week* genoemd, toen alles verloren ſcheen, hebben de aan hunne eigene krachten overgelatene *Tyrolers* eene dapperheid en ſtandvastigheid aan den dag gelegd, die boven alle bewondering verheven is.

Bij het opbreken van den raad had HOFER zich naar het *Paſeyer-thal* begeven, om den opſtand in masſa van zijne vallei en dien der distrikten van *Meran* te beſpoedigen. Werkelijk was HOFER meer de Apostel dan de Generaal der inſurrectie, meer geſchikt om een orakel uit te ſpreken dan om bevelen te geven, en, hoezeer dapper, verre minder in krijgsbegaafdheden en in beleid of vindingskracht, dan zijne ſpitsbroeders SPECKBACHER en HASPINGER.

Deze beide laatſten, op den weg van het zuidelijk *Tyrol*, aan den voet van den *Brenner*, en aan den ingang van den verſchrikkelijken bergpas, die nabij het ſtadje *Sterzing* van *Stilfes* naar *Mittewald* voortloopt, post gevat hebbende, moesten den vijand, die te *Sterzing* lag, het hoofd bieden,

Digitized by Google

hem zoo mogelijk uit die ſtad verdrijven, en hem, het koſtte wat het wilde, den weg afſnijden naar de zuidelijke ſtreken van *Tyrol*, de eenige, waarin de vijand nog niet was doorgedrongen.

Van *Stilfes* naar *Mauls* loopt de weg, in de diepte en van verſcheidene ſtortvloeden doorſneden, langs de *Eiſach*, in welke die vloeden zich ontlasten. Hemelhooge bergen, welker kruinen van graniet bijna regtſtandig oprijzen, beſtrijken dien weg aan alle kanten. Minder ſteile hellingen zijn met onmetelijke bosſchen van reusachtige dennen bedekt, die, als door een wonder, tusſchen zware brokken blaauwen en witten rotsſteen ontſpruiten. De bergbewoners hadden al de bruggen over deze ſtroomen afgebroken, de zwaarſte boomen geveld, en op derzelver opeengeſtapelde ſtammen, die door touwen aan de toppen der rotſen zwevende gehouden werden, al de brokken rots, welke zij vervoeren konden, en ſteenklompen van allerlei ſoort opeengehoopt. Dus toegerust, wachtten zij den vijand af.

Den 3 Augustus waren er aan den mond der engte, naar den kant van *Sterzing*, eenige ſchermutſelingen voorgevallen. Den 4den, met het aanbreken van den dag, verkondigde het ſtormluiden in al de dorpen van den berg de nadering van 's vijands leger. Werkelijk rukte een korps *Franco-Sakſers* uit *Sterzing* op de eerſte brug aan den ingang van den bergpas aan. De *Tyrolers* wachtten het ſtaanden voets af, en weldra begon tusſchen deze ſtoute berglieden en derzelver meer geoefende tegenſtanders een woedend gevecht, waaraan alleen de nacht een einde maakte. Den volgenden dag werd de ſtrijd, met nog meer woede dan den vorigen, hervat. Tien malen waren de *Franſchen* op het punt, om de brug, welke SPECKBACHER en de Kapucijner verdedigden, te vermeesteren, en tien malen werden zij met een allerontzettendst verlies teruggedreven. De ſtukken geſchut, van welke de behendigſte ſchutters de kanonniers gedurig wegſchoten, konden niet meer bediend worden; ruiters en voetvolk werden op den weg verpletterd of in den ſtroom geworpen door de rotſen en boomen, welke de boeren op de digtſte drommen lieten afrollen. Eindelijk, door dezen onverwachten wederſtand tot razernij gebragt, beproeven de *Franſchen* eene laatſte poging; digt ineengedrongen ſnellen zij naar de brug; ditmaal ſchijnen zij haar te zullen vermeesteren, maar onder het vechten hebben de *Tyrolers* haar in brand

Digitized by Google

geſtoken, en verlaten haar niet vóór zij bijna geheel verteerd is. Door dezen vlammenmuur geſtuit, aarzelen de ſoldaten; vruchteloos trachten hunne officieren hen voorwaarts te drijven. Een derzelven, een man van eene dapperheid, die een beter lot waardig was, hopende het overige korps met zich mede te ſlepen, drijft zijn paard midden door de vlammen. Reeds is hij de brug twee derden ver over, zijne ſoldaten zetten zich in beweging en zijn op het punt om hem te volgen, toen de doorbrande ribben, die den vloer nog ondersteunen, onder de zwaarte van het paard bezwijken; geheel het timmerwerk ſpat uiteen en zinkt weg, en met een donderend geluid ſtort de brug naar beneden, terwijl de ongelukkige officier, te midden der vlammende ſtukken houts, in den ſtortvloed zijn graf vindt.

Tegen den avond trekken de, door deze rampſpoedige poging geheel ontmoedigde, *Franco-Sakſers* naar *Sterzing* terug, op hunnen aftogt door duizenden van vijanden beſtookt. De landlieden, door de zege hunner broeders in geestdrift gebragt, ſnelden toe uit alle oorden des lands, wemelden op alle hoogten, bezetteden elken pas, welken de *Franſchen* met geweld moesten openen, om eenen doortogt te winnen. Zij wisten, dat de Maarſchalk LEFÈVRE, aan het hoofd van het overſchot zijner troepen, *Inſpruck* verlaten had, en naar *Sterzing* ſpoedde, beſloten hebbende, met eenen eenigen ſlag dezen opſtand te vernietigen, welks voortgangen hij alleen aan de onbekwaamheid der Generaals VON WREDE en DEROY toeſchreef. Ten gevolge dezer kennis verſterkten zij op nieuw en met nog meer vlijt de posten, welke zij kort te voren met zulk een' goeden uitſlag verdedigd hadden. Oude lieden, kinderen, vrouwen hielpen bij dezen arbeid, boomſtammen aanvoerende, rotsblokken voortrollende, en met ijver hun nieuw en vreeſelijk berggeſchut toebereidende.

Daags na zijnen opmarsch uit *Inſpruck* trok de Maarſchalk LEFÈVRE zijne troepen omſtreeks *Sterzing* zamen. Gedurende dien tijd ſloegen de aanvoerders der *Tyrolers*, SPECKBACHER en HASPINGER, op de hoogten ten oosten en zuiden der ſtad gelegerd, alle zijne bewegingen gade. Tot nog toe waren die beide hoofden, met de hunnen, de eenigen geweest, die 's vijands aandrang weêrſtaan hadden; met ongeduld verbeidden zij HOFER, en met het levendigst gevoel van blijdſchap zagen zij, op den ochtend zelven van dien dag, uit het westen, in de rigting van *Telfs* en van

Digitized by Google

Gasteig, den Landſtorm aanrukken, welken de dappere Kastelein hun uit het *Passeyer-thal* en van *Meran* aanvoerde. Die benden, langs de hooge weiden van den *Jaufenberg* verſpreid, en met 's vijands voorposten tirailleerende, poogden zich met hunne wapenbroeders aan de *Eisach* in gemeenſchap te ſtellen.

Op dit gezigt heft SPECKBACHER's manſchap een vreugdegeſchreeuw aan en verdubbelt in drift. Maar ditmaal voegen zij krijgslist bij heldenmoed: zij laten vierduizend *Beijerſchen* van LEFÈVRE's voorhoede de eerſte bruggen der vallei overtrekken en in de kloof van *Stilfes* doordringen. De ſtelte der hen omringende bergen, de eenzaamheid en diepe ſtilte, die rondom hen heerſchen, en boven al de herinnering aan den wanhopigen wederſtand, dien de bergbewoners aan hunne ſtrijdmakkers geboden hadden, vervullen deze anders zoo ſtoute krijgslieden met een' onwillekeurigen angst. Zwijgende trekken zij voort, houden eensklaps halt, luisteren bij het minſte geruisch, dat uit de bergen tot hen overkomt, hervatten den marsch, maar om kort daarop weder ſtil te ſtaan, zonder aan beden noch bedreigingen hunner officieren het oor te leenen, die, even als zij, de volle grootte van het gevaar beſeffen, en hen willen voortdrijven, om het te ſneller te boven te zijn.

Plotſeling doet eene ſtem, die als uit de ingewanden van den berg ſchijnt voort te komen, deze ſchrikbarende woorden hooren: „STEVEN, is het tijd?" — „Nog niet," antwoordt eene andere ſtem, en alles is weder ſtil als het graf.

Men houdt halt; men raadpleegt; men verwittigt den Maarſchalk LEFÈVRE van het gebeurde, en vraagt om nieuwe bevelen.

„Zeg aan die hondsvotten, dat wij hun achterna rukken, en dat, zoo zij niet vooruit willen, wij hun de ſporen zullen geven!" Dit was LEFÈVRE's antwoord geweest. De *Beijerſchen* hervatten dan hunnen marsch; maar nauwelijks zijn zij nog ettelijke honderd ſchreden voortgetrokken, of dezelfde ſtem roept: „In naam van den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest! HANS, nu alles los! Op hetzelfde oogenblik ſchijnen boomen, rotſen, grond, geheel eene zijde des bergs, met een gerommel en gekraak als dat van den donder, in beweging te geraken, en, eer de *Beijerſchen* tijd hebben om te vlugten, of ſlechts naar boven te zien, heeft de verſchrikkelijke lavine hen bereikt en overſtelpt; elke

Digitized by Google

boom, elke rotsklomp breekt door zijnen val wijdgapende leegten in hunne gelederen; geheele compagniën worden tegen de rotswanden, die den weg bezoomen, vermorzeld; andere, in den afgrond medegesleept, verdrinken in den bergvloed.

Terzelfder tijd, en van al de hellingen der omringende bergen, openen de *Tyrolers* een wis treffend vuur op allen, welke de rotsstorting gespaard heeft. De eerste gelederen werpen zich in wanorde op de volgende; alles vlugt, wat vlugten kan, en weldra storten drieduizend man in vollen, verstrooiden loop op het korps van LEFÈVRE, dat hen volgt. Alstoen maakt de gruwelijkste verwarring zich van dat ongelukkige, in de naauwe bergkloof opeengepakte leger meester. Door de vlugt hunner kameraden medegesleept, werpen de soldaten van het centrum en van de achterhoede hunne wapenen weg, eer zij nog eenen vijand gezien hebben, en vlieden als de voortogt: kanon, bagaadje, ammunitie, alles wordt in de kloof verlaten; ruiters, voetknechten, *Franschen*, *Saksers*, *Beijerschen*, vormen niets meer dan een' verwarden klomp. De verschrikte hoop rent *Sterzing* door, zonder op te houden, verstrooit zich, overdekt al de wegen van den *Brenner*, en vliedt naar *Inspruck*, bestookt door HOFER's bergboeren, die zich nu met de soldaten van SPECKBACHER en HASPINGER vereenigd hebben.

LEFÈVRE, na vruchteloos gepoogd te hebben de vliedenden tot staan te brengen, werd zelf in hunne vlugt medegesleept. Tweemaal was hij op het punt om door den vijand gevangen genomen te worden, en alleen aan de snelheid van zijn paard was hij zijn lijfsbehoud verschuldigd. Den 10 Augustus bereikte hij *Inspruck*, waar hij de eerste tijding zijner nederlaag aanbragt. De *Fransche* troepen, welke hij in de stad had achtergelaten, waren het eenige, dat de *Tyrolers* belette, er tevens met de vlugtelingen binnen te dringen.

Den 13 Augustus waren twintigduizend opstandelingen al wederom voor de muren van *Inspruck* verzameld, waar het overschot van LEFÈVRE's leger, ongeveer in gelijk getal, zich herzameld had. Die troepen, door hunne vroegere nederlagen ontmoedigd, lieten zich andermaal slaan aan de hellingen van den *Iselberg*. In dien slag voerde ANDREAS HOFER in persoon het opperbevel; HASPINGER en SPECKBACHER waren zijne Luitenants. SPECKBACHER was aan den regtervleugel van het *Tyrolsche* leger geplaatst, en

Digitized by Google

de *Vuurduivel*, met zijne gevreesde ſtrijdmakkers, hild weldra de hun tegenover geſtelde troepen op de vlugt gedreven. In het centrum werden de brug over de *Sill* en het klooster van *St. Vilten*, waar de lijken der op den vorigen ſlag geſneuvelde *Tyrolers* waren bijgezet, hevig betwist. De grond rondom het klooster was met lijken bezaaid, en de overwinning ſcheen te weifelen, toen de *Tyrolers*, aangevuurd door de tegenwoordigheid van een wonderdadig Lieve-Vrouwebeeld (*), aan hetwelk zij reeds hunne eerſte overwinning toeſchreven, eene laatſte en vreeſelijke poging deden. De *Beijerſchen* werden gedwongen, voor de dweepzucht en dapperheid dier opgewondene menigte te wijken. In wanorde trokken zij binnen de ſtad terug, en, eer nog de zon boven dekimmen was, had het overſchot van het invaſie-leger voor de derde maal de hoofdſtad van *Tyrol* ontruimd, en week met overhaasting naar de *Neder-Inn*.

(*) Volgens de Legende was dit beeld door de Christenſoldaten der 10de *Romeinſche* keurbende in het land gebragt.

(*Het vervolg hierna.*)

C. W. HUFELAND, ALS ARTS EN AKADEMIELEERAAR.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 455.)

Door de Voorzienigheid tot dusverre geleid, door haar bemoedigd, aanvaardde ik met Paſchen van het jaar 1793 het Hoogleeraarsambt te *Jena*. Mijne bezoldiging als *Profeſſor ordinarius honorarius* was ſlechts *driehonderd thalers*. Ik vleide mij echter het tekortkomende te zullen vinden uit de collegiegelden der ſtudenten in de Geneeskunde, die toen te *Jena* in grooten getale aanwezig waren. Behalve mijn vertrouwen op God, werd ik door een inwendig gevoel opgewekt. Dit zeide mij, dat mijne, gedurende tien jaren, reeds verkregene ondervinding en opgevatte denkbeelden over het *leven*, de *kunst* en de *wetenſchap* niet te vergeefs voor de uitbreiding der wetenſchap zouden zijn. Door de mededeeling van hetgene, waarmede ik geheel vervuld was, hoopte ik niet zonder invloed te blijven op de vorming der ſtuderende jongelingſchap. Vele en nieuwe denkbeelden waren bij

Digitized by Google

mij opgekomen, zoo wel over het menſchelijk leven, als over de kunst. Zij bragten mij tot een hooger ſtandpunt, en deden mij van één grondbeginſel uitgaan; uit dit oogpunt beſchouwde ik het leven, en hieraan maakte ik alle overige denkbeelden ondergeſchikt. Volgens deze wijze van beſchouwing had ik reeds ſommige gedeelten der *Makrobiotiek* en der *Pathogenie* (de Ziekteontwikkeling) geſchreven. Ik maakte mij deze ten nutte tot mijne voorlezingen. Zij werden meer toegejuicht, dan zij verdienden of ik had durven verwachten. Dit was vooral met die over de *Makrobiotiek* het geval. Ik hield deze leſſen in het openbaar, in de groote gehoorzaal, voor 400—500 toehoorders. Ik heb van dezelve, ook om de zedelijke ſtrekking, welke ik tevens op het oog hield, veel genoegen en zegen ondervonden. Bovendien gaf ik dagelijks twee uren bijzondere Geneeskunde (*Therapia ſpecialis*), in één half jaar den geheelen curſus. Ik moest dus dagelijks vier uren aan het onderwijs wijden, de zieken in het akademisch gasthuis bezoeken, en mij op mijne leſſen voorbereiden. Ik ſtond 's morgens reeds ten vijf ure op, en het was voor mij een druk jaar; vooral leden mijne oogen veel door het werken bij kaarslicht des ochtends. Later hield ik nog bij afwisſeling Ziektekunde (*Pathologia*) en de leer der Geneesmiddelen (*Materies medica*), zoodat ik de voornaamſte gedeelten der Geneeskunde, naar mijne wijze van zien, bewerkte. Mijne bijzondere leſſen werden ſteeds door 80—100 jongelieden bezocht, brandende van ijver voor de wetenſchap. De beste geest heerschte onder hen. Daardoor werd verwezenlijkt hetgeen onmogelijk ſcheen. Voor het *Clinicum* kon ik ſlechts over driehonderd *thalers* beſchikken. Nogtans werden er jaarlijks doorgaans zeshonderd zieken opgenomen, en aan vijftig jongelieden de gelegenheid gegeven, zelve zieken te behandelen. Dat ik aan deze inrigting de collegiegelden beſteedde, ſpreekt van zelf.

Door mijne ambtgenooten en andere beroemde mannen werd ik op de vriendſchappelijkſte wijze bejegend; zij waren mij tevens vrienden, als LODER, STARK, BATSCH, FICHTE, GRIESBACH, PAULUS, SCHILLER; later kwamen SCHLEGEL en SCHELLING er nog bij.

In het jaar 1795 gaf ik mijne *Pathogenie* in het licht, en in 1796 de *Makrobiotiek*. De eerſte werd door de geleerde wereld, de andere door het algemeen zeer wel ontvangen. Zij werd ook in de meeste talen van *Europa* overgezet; in

Digitized by Google

het *Engelsch*, *Fransch*, *Italiaansch*, *Spaansch*, *Poolsch*, *Zweedsch*, *Rusſisch en Servisch.* (*)

Omtrent denzelfden tijd begon ik, op verzoek van den boekhandelaar SEIDLER, mijn *Journal der practiſchen Heilkunde*, waarmede ik desgelijks zoo voorſpoedig mogt ſlagen, dat ik het door mijn geheele leven heb voortgezet. Het werd een punt van vereeniging voor ervaring in de Geneeskunde tegen den ſtelſelgeest van den dag. Ik vond er ook mijne rekening bij, en het werd de hoofdbron van mijne welvaart; want ik had mij ten regel geſteld, van de inkomſten niets te beſteden, maar ze op te leggen.

Ten gevolge van dit alles begon ik zeer vermaard te worden, meer dan ik verdiende, hetwelk ik door Gods goedheid ſteeds levendig gevoeld heb. Ik ontving de eene roeping na de andere naar elders. Zij verdrongen elkander nagenoeg in de jaren 1797 en 1798. Ik werd eerst beroepen als Hoogleeraar naar *Kiel*, toen naar *Leipzig*, later als Lijfarts van den *Rusſiſchen* Keizer PAUL, vervolgens als Hoogleeraar naar *Pavia*, om FRANK te vervangen, op zijne aanbeveling. Ik bedankte voor alles, ook uit gevoel van erkentenis jegens mijn Vaderland; het was mij wél te *Jena*. Eerzucht was voor mij geen prikkel, vooral ook omdat ik in *Rusland* buiten alle wetenſchappelijk verkeer zoude geraakt zijn. De post van Hoogleeraar te *Pavia*, in het heerlijk *Italië*, met *f* 4000 bezoldiging en vier maanden vacantie gedurende den zomer, had veel uitlokkends voor mij. Ik bedankte evenwel. Ik was te zeer aan mijn Vaderland gehecht, en ik gevoelde mij dus verpligt, aan hetzelve mijne kundigheden bo-

(*) Het is zonderling, dat HUFELAND, die ons land bezocht heeft tijdens de regering van Koning LODEWIJK, geene kennis ſchijnt gedragen te hebben, dat dit zijn geliefkoosde werk ook in het Nederduitsch vertaald en meermalen herdrukt is geworden. — Wat de *Pathogenie* betreft, ook zij is onder ons zeer bekend geworden, en haar viel het desgelijks zeldzame lot te beurt, dat zij in het Latijn door eenen Regtsgeleerde werd overgebragt, den met roem bekenden Mr. J. VAN DER LINDEN, die zich, naar het oordeel van deskundigen, van deze taak wél gekweten heeft. — *Pathologia ad academicum uſum adornata et e Germanico in Latinum ſermonem translata. Pars* I. *L. B.* 1800.

Digitized by Google

venal te wijden. Ook vreesde ik voor den invloed van het *Katholicismus* op mijne kinderen. Ik voorzag den inval van BONAPARTE, en de langdurige oorlogen, die ons bedreigden en later uitgebarsten zijn. Ik verkreeg echter eene verhooging mijner jaarwedde van 300 tot 600 daalders, en de inrigting van een klein ziekenhuis voor de *Kliniek*.

Dit was het schitterendste tijdperk van mijn leven, maar des te gevaarlijker voor mijne ijdelheid; het kon mij ligt tot verwatenheid, trots en opgeblazenheid brengen; het kon verderfelijk voor mijn beter deel worden. Maar ook hier zorgde de Voorzienigheid; het gevaar werd afgewend door smartelijke ontmoetingen, die mij onverwacht troffen, en ik werd geoefend in ootmoed, bescheidenheid en zelfverloochening.

Hetgeen mij smartelijk wondde, was de opkomst van het stelsel van BROWN. WEICKARD en RÖSCHLAUB stonden hetzelve in *Duitschland* met hevigheid voor, en gedroegen zich zeer onbetamelijk omtrent dezulken, die niet met hen van dezelfde gevoelens waren. Dit stelsel vond veel ingang bij jongelieden, door den schijn van waarheid, eenvoudigheid, gemakkelijkheid en juist betoog, waaronder het zich voordeed. Maar het vernietigde de ware en grondige studie, de juiste beschouwing der natuur, en de ervaring; het wees eenen voor de praktijk geheel verkeerden, zelfs zeer gevaarlijken weg. Het ontroofde mij bovendien de verdienste, welke ik persoonlijk meende omtrent de wetenschap verworven te hebben. Reeds lang vóór BROWN was ik van het denkbeeld vervuld, en had ik er naar gestreefd, de Geneeskunde van een *beginsel* (*Princip*) te doen uitgaan; overal het *leven* of de *levenskracht* op den voorgrond te stellen. Langs dezen weg hoopte ik de overeenstemming (eenheid) te bevorderen; vleide ik mij, de onderscheiding tusschen de gevoelens dergenen, die de leer der vochten en die der vaste deelen voorstonden, (*Materialisten* en *Dynamisten*) te doen ophouden. Dit doel werd nu aan BROWN toegeschreven, die als de Hervormer der Geneeskunde en de hersteller van derzelver reine leer geprezen werd; eene dwaling, waarvan nog velen in *Duitschland* niet teruggekomen zijn, en die in sommige leerboeken voortgeplant wordt. Het stelsel van BROWN werd eenzijdig en slechts van het standpunt der prikkelbaarheid (*Incitabiliteit*) door hem voorgestaan. De studerende jeugd werd er zoo door begoocheld, dat zij doof werd voor

Digitized by Google

de ſtem der ervaring, en blindelings de nieuwe dwaalleer volgde. (*)

Ik gevoelde mij zeer ongelukkig, toen ik de jongelieden bij troepen naar *Weenen* en *Bamberg* zag trekken, nadat zij door mij overeenkomſtig de ervaring gevormd waren, om zich, onder de leiding van FRANK (JOHAN PETER) en MARCUS, aan het verderfelijk *Brownianismus* over te geven. Wat mijne ſmart vermeerderde, was, dat RÖSCHLAUB alles, wat ik reeds geſchreven had of nog ſchreef, ſmadelijk aantaſtte en verguisde. (†)

(*) De leer van BROWN is de eenigſte en ook de laatſte niet geweest, welke zulk eenen invloed op den grooten hoop gehad heeft.

(†) HUFELAND kreeg later de ſchitterendſte voldoening. De zoon van J. P. FRANK, JOSEPH, kwam openlijk van zijne dwaling terug; dit deed ook RÖSCHLAUB, die daarenboven zijn ongelijk edelmoedig beleed en HUFELAND de verzoenende hand bood, welke door hem niet teruggeſtooten werd. Wat JOSEPH FRANK betreft: het werk, door hem uitgegeven en nog niet voltooid, draagt overal blijken van eene geheel andere denkwijze. JOHAN PETER, de Schrijver van het belangrijk *Epitome de curandis hominum morbis*, vooral beroemd door zijne *Geneeskundige Staatsregeling*, was ook reeds van andere gevoelens geworden. Zeer belangrijk is het geſchrift, waarmede RÖSCHLAUB den eerſten ſtap ter verzoening deed. Deze mannen bewezen, hoe vatbaar de menſchelijke geest voor dwaling is; maar zij gaven tevens het voorbeeld, dat een groot verſtand niet altijd in de dwaling blijft volharden. Men vindt den merkwaardigen, tot deze zaak betrekking hebbenden, brief in het *Journal der pr. Heilk.* 1811. *Januar*, p. 1. —. Men zou hier ook kunnen herinneren aan het gebeurde na den dood van den verdienſtelijken REIL, omtrent een na zijnen dood uitgegeven werk: *Entwurf einer allgemeinen Therapie.* Bij de mededeeling van een belangrijk woord van CANDIDUS: *Nicht Anklage, ſondern Klage* (*Journ. der pr. Heilk.* 1816, *Julius*, p. 110) voegde HUFELAND iets volgens zijne overtuiging (ald. p. 116.) Hij werd daarover niet ſlechts in *Duitschland* aangevallen, maar zelfs in een, ſedert reeds ten grave gebragt, Nederlandsch Tijdſchrift vuil bejegend. Waarſchijnlijk heeft HUFELAND van dien ruwen uitval, hier te lande,

Digitized by Google

Naar het ligchaam trof mij eene niet minder zware ramp; ik verloor plotselijk het gezigt op het regter oog. Den 20 November 1798 werd ik bij koud en nat weder door eenen lijder ontboden op drie uren afstands. Ik moest mij van een open rijtuig bedienen. Doorkoud en nat kwam ik des avonds omtrent acht ure te huis. Ik vond het pas uitgekomen dichtstuk van GÖTHE, *Herman en Dorothea*; ik verslond hetzelve; met veel inspanning bleef ik in hetzelve tot middernacht lezen; ik begaf mij te bed, sliep tot zeven ure, en ontwaakte met verlies van het gezigt op het regter oog. Ik zag door hetzelve slechts als in een' donkeren nevel. Het was zwarte staar, door eene jichtachtige stofverplaatsing op de overspannen gezigtzenuw. LODER, STARK en BERNSTEIN deden al het mogelijke, maar te vergeefs. Ik bleef blind, en mis steeds het gezigt op het regter oog (geschreven 4 Junij 1831.) Ik besloot, gedurende een half jaar mijne oogen niet te vermoeijen. Ik reisde naar *Dobberan* en *Pyrmont*. Ik gebruikte het zeebad en dronk het water te *Pyrmont*. Ik bezocht een landgoed, hetwelk ik aan den *Rhijn* gekocht had, *Haenlein* genoemd. Alles bleef echter vruchteloos. God spaarde echter mijn linker oog, waardoor ik gedurende dertig jaren nog zoo veel heb kunnen doen. Toen mij dit ongeluk overkwam, trof het mij zwaar, en mijn verder leven en volgende lotgevallen werden er zeer door gewijzigd. Ik kon, naar alle waarschijnlijkheid, berekenen, dat hetzelfde ongeval ook mijn ander oog treffen zoude. Zoowel mijn letterkundige arbeid als mijne praktijk werden er door gestoord; het vervolgen mijner Ziektekunde werd er door gestaakt. Ik begon bedacht te worden, hoe ik als blinde nog eenig nut zoude stichten. Dit kon slechts als Leeraar of Schrijver. Ik moest mij, zoo wel bij het voorlezen als dicteren, van vreemde hulp bedienen. Dit gaf aanleiding, dat ik studenten als huisgenooten en vrienden bij mij nam, HARBAUER en BISCHOFF onder anderen.

Het gelukte mij, niet onder mijn leed te bezwijken, maar mijzelven te bemoedigen. Onder opzien tot God begon ik mijne bezigheden met vernieuwde krachten te hervatten, ofschoon zij met meer bezwaren vergezeld gingen en ik niet

---

tegen hem, nooit iets vernomen, en men kan er bijvoegen, dat deze schelle klank nooit eenigen wederklank bij ons gevonden heeft.

Digitized by Google

meer zoo volledig daarin voorzien kon. Ik houde mij overtuigd, indien ik mijzelven in zwaarmoedigheid had toegegeven, hetwelk velen doen, ik zoude ook het andere oog verloren hebben.

Veel ſtil verdriet en hartzeer had mij reeds ſedert lang geſtemd, niet langer naar aardsch geluk te ſtreven, maar voor een hooger doel te leven; ja, ik beſchouwde den overgang tot een ander leven als eene gelukkige uitkomst.

Zoo vond mij het jaar 1800 niet meer verheugd, nog minder opgeblazen, integendeel gedrukt en bekommerd. Mijne uitwendige belangen waren niet meer genoegelijk of opbeurend. Door de *Franſche* Revolutie en het ook naar *Duitschland* overſlaande *Jacobinismus* en *Sansculottismus* werden de Vorſten zeer wantrouwend, vooral tegen Geleerden en Akademiën! Onze voortreffelijke Vorst ſcheen in dit wantrouwen te deelen; althans zijne vroegere genegenheid voor *Jena* verkoelde, door meer vrije uitingen van ſommigen der Hoogleeraren aldaar, en door den, tot den vrijheidszwijmel zoo ligt op te zetten, geest der ſtudenten. De Vorst kwam niet meer herwaarts; de toegezegde en reeds begonnene verbeteringen werden niet voortgezet. Wat mij betrof, ik kon het mij beloofde ziekenhuis niet verkrijgen, en het ſcheen, indien er al een mogt tot ſtand komen, dat het iemand anders ten deel zoude vallen, die te *Weimar* zich meer perſoonlijken invloed had weten te verwerven. Er begon ontevredenheid onder de Hoogleeraren te heerſchen. FICHTE (*) was reeds naar *Berlijn* vertrokken, van wege zijn ongelukkig *Atheïsten-proces*. Ook op mij werkte deze ſtemming; ik werd mismoedig, en zag de toekomst bedrukt tegen.

Onverwacht en onvoorzien ontving ik, juist in deze oogen-

(*) FICHTE kreeg ongenoegen met de ſtudenten, en werd ook hevig aangevallen over eene mededeeling in een Tijdſchrift, door hem te *Niethammer* uitgegeven, *ueber den Grund unſers Glaubens an eine Göttliche Weltregierung*. Velen meenden in dit geſchrift eene overhelling tot het Atheïsmus te beſpeuren. Wellig droeg hij zelf grootendeels de ſchuld dezer onaangenaamheden, door de wijze, waarop hij andersdenkenden bejegende: men herinnere zich ſlechts, hoe hij onder anderen tegen BOUTERWEK te werk ging. Hij ried dezen Geleerde, zich liever op het glasſlijpen dan op de wijsbegeerte toe te leggen.

Digitized by Google

blikken, eene roeping naar *Berlijn*, ter vervanging van SALLE, als Director van het *Collegium medicum*, Lijfarts, en eersten Arts der *Charité*, met eene bezoldiging van 1600 *thalers*. Ik was deze roeping, zoo als ik dit later vernam, behalve aan den reeds verworven naam, verschuldigd aan BEYME. Deze, in het afgeloopen jaar met den Koning te *Weimar* zijnde, had mij persoonlijk leeren kennen. Ik kon, zoo wel door mijn inwendig gevoel, als van wege mijne uitwendige belangen, dit aanbod niet anders beschouwen, dan als eene *roeping*, als eene genadige beschikking van den hemelschen Vader, vooral dewijl alles geheel buiten mijn toedoen zoo geschikt werd. Te *Jena* werden mijne vooruitzigten steeds donkerder; hier opende zich voor mij een ruime, genoegelijke werkkring; hier verkreeg ik een groot ziekenhuis, waar ik als onderwijzer der *Kliniek* veel nut kon stichten; hier kwam ik in ruimere omstandigheden, en vond ik een' opkomenden Staat, onder eene *liberale* regering; voor mij en mijn huisgezin was vooral van belang, dat ik een gunstig vooruitzigt had ter vestiging van mij en mijne kinderen in een' grooten Staat.

Mijn besluit was derhalve spoedig genomen. Ik leide mijn ambt neder, dankbaar jegens den Vorst, die de eerste oorzaak mijner verheffing geweest was; ook jegens de Hoogeschool, welke mij gedurende acht jaren met vriendschap en onderscheiding te gemoet gekomen was. Moedig aanvaardde ik mijne nieuwe bestemming.

Mijn voorbeeld werd spoedig gevolgd door meerdere der uitstekendste Hoogleeraren, LODER, PAULUS, SCHELLING en anderen; het scheen wel eene Emigratie.

Gedurende mijn verblijf te *Jena* werd ik vader van twee lieve kinderen; JULIA, geboren te *Jena*, en LAURA, aan den *Rhijn*, werwaarts hare moeder van wege hare gekrenkte gezondheid gegaan was.

Door mijnen letterkundigen arbeid, vooral door mijne *Makrobiotiek* en het Tijdschrift, had ik een kapitaal overgewonnen van 10,000 *thalers*; hiervoor kocht ik het landgoed *Haenlein*, aan de dusgenoemde *Bergstraat*. Dit zoude het rustoord voor mijnen ouden dag worden. Maar, wat zijn de berekeningen der menschen? Hoe geheel anders is het gegaan! Op tachtig mijlen afstands, te *Berlijn*, in de *Diergaarde*, heb ik dit Asylum gevonden.

Digitized by Google

HRACHICH, DE CHAMPAGNEWIJN VAN HET OOSTEN.

Europa zond aan het Oosten zijne wijnen toe, en allengskens begonnen *Pachas* en *Padiſchahs* zich aan onzen champagne een' roes te drinken; het Oosten wilde niet ondankbaar zijn, en zond ons weêrkeerig zijn' opium. Opium echter deugt tot niets, dan om te doen ſlapen en droomen. Wij *Europeanen* hebben iets vurigs, iets prikkelends noodig, iets dat ligchaam en geest tevens in gisting en beweging brengt; terwijl men bij het gebruik van den opium ſlechts in eene grenzenlooze, maar eenzijdige verrukking wegzinkt, in dat wellustig zalige mijmeren, waarbij alle bewustzijn en leven, alle vernuft en luim ontbreken. Daarom heerscht de opium ook het meest bij de vadzige *Turken* en *Perzianen*, gelijk mede in *China* en *Indië*, minder bij de levendiger *Arabieren*. Deze laatſten geven de voorkeur aan een' wilden en dollen roes, die op het laatst tot eene ſoort van ijlen klimt; en tot dit oogmerk bezitten zij, reeds van oude tijden af, een hun bijzonder eigen middel, een uitmuntend equivalent voor al de ſterke dranken, waarvan de Profeet hun het gebruik verboden heeft. Dit middel nu is de *hrachich*.

In *Turkije* hebben wij geheele verzamelingen opium-eters gezien, die gewoon waren zich in elkanders gezelſchap daarmede dronken te maken. Te *Kahira*, daarentegen, troffen wij op de ſtraten vrolijke hoopen aan van lieden, welke men ons onder den naam van *hrachachs*, dat is *hrachich*-eters, aanduidde. Wij zelven hebben van beide deze middelen, den opium en de *hrachich*, de proef genomen: de opium ſtortte ons voorzeker in eene ſoort van zaligheid; maar het was eene negative zaligheid, eene ſoort van wellustige vernietiging, waarbij het ligchaam, zoo wel als de geest, geboeid bleef; en zoo vele malen ik ook opium genomen heb, herinner ik mij, dat ik telkens een of twee uren doorbragt, met innerlijk bij mijzelven te herhalen: „O, hoe gelukkig ben ik!" — Wat de *hrachich* betreft, zoo kan ik mij niet onthouden te gelooven, dat het deszelfs geest en kracht was, die den Profeet bij zijne pijlſnelle vlugt naar den zevenden hemel, evenzeer te ſtade kwam, als de vleugels van den Engel GABRIËL. Wij hebben hier en daar, in Oosterſche koffijhuizen, langs de wanden, afbeeldingen van het Paradijs gezien, die, naar men ons verhaalde, door *Derviſchen* geteekend wa-

Digitized by Google

ren. Ook hier kan het ſlechts de *hrachich* zijn, welke deze paleizen geſchapen heeft, wier ſtoute bouwtrant en wonderlijke verſiering alles te boven ging, wat gewone verbeeldingskracht zich kan voorſtellen: als, deze dieren, die misſchien oorſpronkelijk op de maan mogen te huis zijn, maar die zeker op onzen bol nergens gevonden worden; deze boomen met gouden ſtam en zilveren bladen, die met onbekende vruchten beladen en door de vreemdſte vogelgeſtalten verlevendigd waren; deze beken, eindelijk, waarin men viſchen zag zwemmen, die gewis nimmer, noch op onze tafels, noch in onze vijvers, te vinden zijn geweest.

De wijs, waarop de *hrachich* toebereid wordt, is geen geheim: de *Arabieren* zeiden ons, dat de dronkenmakende ſtof daarin niets anders was dan een aftrekſel van het zaad en den wortel der hennepplant, hetwelk men met boter kookt, en dan met een deeg van ſuiker, amandelen of piſtaches in den oven brengt. Hieruit ontſtaat een gebak, hetwelk in tabletten of platte koekjes, zoo groot als de hand, verkocht wordt. De helft van zulk een koekje is genoeg, om den ſtaat van dronkenſchap aan te brengen: wij ten minſte hadden daartoe de eerſte maal niet meer noodig. Nog ſtaat het beeld van onzen koopman levend voor mijnen geest; hij had den besten *hrachich* in geheel *Kahira*, en onafgebroken ſtroomde de menigte naar zijne winkelkraam, die onder den blooten hemel, digt aan den ingang eener moskee, geplaatst was.

Doch, ondanks de voorkeur, welke de *Arabieren* aan de *hrachich* geven, is de opium niet buiten gebruik geraakt. Ook is de *hrachich* geene uitvinding van gisteren; integendeel hebben beide eeuwen lang vreedzaam nevens elkander geheerscht, en elk heeft ſteeds zijne bijzondere aanhangers gehad. De opium blijft het geliefkoosde genotmiddel der hoogere ſtanden, der fatſoenlijke lieden, der deftige burgers, met één woord der *Turken*, die, terwijl zij hun verſtand prijs geven, evenwel hunne achtbaarheid niet willen verliezen. Wil men daarentegen in het gilde der *hrachich*-eters treden, en zich, met terzijdezetting van ſchaamte, den naam van *hrachach* laten geven, hetgeen nagenoeg met ons dronkaard of zuiper overeenſtemt, alsdan moet men reeds een losſe, in de openbare achting gedaalde kwant zijn en den tulband op zijde dragen. Een eigenaardig ſchouwſpel is het, te zien, welk een rumoer deze *hrachachs* maken, wanneer zij ergens

Digitized by Google

voorbijtrekken: alle vrouwen wikkelen zich dan tot aan de oogen in hare sluijers, en eerzame lieden maken regtsomkeert; zijn zij in een' openbaren tuin, zoo hoort men niets anders dan hun gelach en dol gesnater, en de verstandiger lieden moeten zuchtend de plaats ruimen. Een in het oog loopend onderscheid tusschen *hrachich* en opium is, dat de laatstgemelde van de wereld afzondert en isoleert, terwijl de eerste steeds ter gelijker tijd met anderen genuttigd wil worden en slechts in gezelschap waar genot aanbrengt. Wel is waar kan men den opium ook in gezelschap gebruiken, maar men blijft toch altijd alleen; ten minste is het bij elkander zijn van zeer mystieken aard en zonder eenige uitwendige werking. De *hrachachs*, daarentegen, jagen hunnen roes weêrkeerig nog hooger op; zij sporen zich onderling tot gedurig nieuwe dolle bedrijven aan; zij bespotten en kwellen elkander, lagchen elkander met onverstoorbare goede luim in het aangezigt uit, en zoo ontstaat een waar kluchtspel, eene komedie, eene pantomime vol leven en phantastische beelden, waarbij nog steeds enkele schitteringen van verstand doorschemeren.

De *hrachich* is een *Proteus* onder duizenderlei gedaanten; nimmer zag ik hem, bij de zelfde personen, dezelfde verschijnselen te weeg brengen. Ook openbaart zich de werking dezer stof uiterst langzaam: drie kwartiers, ja menigmaal een vol uur gaan voorbij, zonder dat men iets bemerkt, tot dat men op eenmaal in zichzelven begint te glimlagchen, en dan is de uitbarsting oor. daar. Menigmaal is het als een ligte droom; men wrijft zich de oogen; men meent te slapen; men voelt zich behagelijk en wel te moede, vooral in de streek van den bovenbuik; en ziedaar, op een woord, op een niets voelt men zich door eene onweêrstaanbare lachkramp overvallen, die slechts eindigt om weder te beginnen. Is alsdan een talrijk gezelschap van *hrachachs* bijeen, zoo gaat er een algemeen gelach op, dat, bijna stuiptrekkend, zich in gedurig hernieuwde aanvallen verheft, en slechts afgebroken wordt, om enkele woorden te laten doorsluipen, die, om het even of zij grappig of onbeduidend zijn, het geschater verdubbelen. Op deze wijs is de krisis daar; maar in den beginne is men nog altijd op zijne hoede; men merkt den afgrond, op welken men staat, aan de grenslijn tusschen verstand en dolheid; men poogt zich bedaard te houden; men wil nog niet alle teugels van zelfbedwang laten schieten.

Digitized by Google

Over het algemeen heeft deze soort van dronkenschap het eigenaardige, dat het verstand nimmer geheel verdwijnt; er ontstaat als 't ware een worstelstrijd tusschen rede en dwaasheid; het besef, dat men raaskalt, is er, en evenwel kan men het niet laten. Sommigen, vooral nieuwelingen, worden hierbij door eene inderdaad schromelijke foltering gepijnigd: zij vreezen namelijk voor altijd zinneloos te zullen blijven; en ik herinner mij nog eenen hunner, die bij zulk eene gelegenheid heete tranen vergoot, en onophoudelijk vroeg, of hij zich in dezen toestand wel voor zijn gezin en zijne vrienden zou durven vertoonen.

Een ander kenmerk dezer soort van roes is het snel op elkander volgen der denkbeelden, van welke er eene ongelooflijke menigte ontstaat. Men begint een verhaal; nauwelijks heeft men eenige woorden gesproken, of den verteller valt eene nieuwe gedachte in, en met de geschiedenis is het uit; hij komt er andermaal op terug, doch alleen om haar op nieuw af te breken. Menigmaal vraagt de een den anderen, wat hij dan toch het laatst gezegd heeft; en dat dit alles niet zonder accompagnement van lagchen, schreeuwen, uitroepingen, kwinkslagen en voor de vuist opgezegde redevoeringen of gedichte liederen toegaat, verstaat zich van zelf.

Wat zijn de grove dampen van wijn of sterken drank, vergeleken met deze zoo veel edeler dolheid van de *hrachich*, in welke men jaren tijds in een enkel uur doorleeft? Wanneer er in dezen toestand een zamenhang van denkbeelden plaats had; wanneer men zich geheel en al aan de ontwikkeling eener gedachte kon overgeven, zoo zouden uit den mond der menschen, bij welke hart en hoofd zoo vol, de geest zoo opgewekt *is*, schatten te voorschijn stroomen, welke men nimmer in hen vermoed had en waarvan zij zelven niets wisten; doch de krisis is te geweldig, en zelfs het magtigste leven kan zich hier slechts in enkele snelle blikstemstralen openbaren.

Men weet niet, wie de schrijver der *duizend-en-één Nacht* is; ik geloof hem te kennen: het is buiten allen twijfel de geperfonifieerde *hrachich*. Overigens heb ik, onder de werkingen van de *hrachich*, slechts zeer enkele gevallen van sombere zwaarmoedigheid, somwijlen kortstondige aanvallen van razernij, maar doorgaans de uitgelatenste vrolijkheid waargenomen. Eens gebeurde het, dat ik slechts met moeite eenen *hrachich* weerhouden kon van als vogel uit een venster van

Digitized by Google

het huis op eenen boom in den tuin te willen vliegen. Hij hield de beide slippen van zijnen zijden gordel, losgestrikt, in de hand, en riep: „Ik ben een vogel van het Paradijs, en moet naar buiten!" Tot zijn geluk zette men den paradijsvogel in eene kooi. Een ander verbeeldde zich de taal der slangen te verstaan, en, wat nog sterker is, hij sprak die zelf; ik verstond er geen woord van, offschoon ik op gelijke hoogte met hem was. Merkwaardig is het, dat personen in dezen toestand van elkanders ijlen volkomen bewust zijn; daarom behandelen zij zich ook onderling, zonder komplimenten, als krankzinnigen. Komt hun echter iemand, die nuchteren is, in den weg, en wil deze met hen spotten, zoo geraken zij of in woede, of worden treurig en kwalijk geluimd. Onder de werkingen van de *hrachich* behoort ook de inbeelding, dat men het hoofd van den romp verliest; doch dit is niet altijd een noodzakelijk gevolg van het gebruik dezes middels; er zijn ook lieden, die voortdurend hun hoofd op de oude plaats voelen zitten. Bij deze gelegenheid herinner ik mij een dergelijk geval, in hetwelk een mijner vrienden zich voor een standbeeld hield. „Raakt mij niêt aan!" riep hij; „gij zoudt mij kunnen breken;" en toen iemand hem desniettegenstaande aanroerde, zeide hij: „Daar hebt gij het nu; ziet gij, hoe hier mijn kop, daar mijne armen naar beneden rollen, en hoe mijne voeten ter wederzijde uiteenwijken?"

Gewoonlijk verliest men ook alle maat van ruimte en tijd; de tusschenpoos tusschen het eene woord en het andere schijnt eene eeuw te duren, en de personen, welke digt naast den *hrachach* staan, komen hem voor door een' onmetelijken afstand van hem gescheiden te zijn. Menigmaal schreeuwt hij met donderende stem, even alsof hij tegen dooven sprak, en terstond daarop vraagt hij: „Heb ik daar zoo even gesproken? Hebt gij mij verstaan?" Een andermaal beweegt hij de lippen slechts zacht, en meent met luider stem gesproken te hebben. Er zijn er onder hen, aan welke het voorkomt, dat hunne handen en voeten zoo lang worden, dat zij het einde daarvan niet meer zien; anderen weder verbeelden zich voor vast, dat de oogen en de haren hun uit het hoofd springen en voor hen heen dansen.

De eerste, dien ik in dezen toestand zag, was een jong mensch van onrustigen geest en levendige verbeeldingskracht. Hij lag op eenen divan uitgestrekt, met gesloten oogen. „Ik

Digitized by Google

zie de kleur uwer woorden," dus begon hij; „ sommige zijn rozekleurd, andere groen, weder andere zwart; ook de toon is iets ſtoffelijks." Hij beweerde, dat zijn blik door de muren drong; dat hij, door dezelve heen, de menſchen zag, die op ſtraat voorbijgingen, en dat hij duidelijk hoorde, wat zij ſpraken. Daar hij alleen in dezen toeſtand was, en wij, die voor het eerst zulk een ſchouwſpel bijwoonden, ons niet onthouden konden te lagchen, riep hij: „ Houdt op; gij moogt niet lagchen; gij doet mij zeer. Ik kan u verzekeren, dat mij op dit oogenblik de gaaf van dubbelzien verleend is: ik zie uwe woorden en de kleur uwer woorden; ik zie uwe gedachten en de kleur uwer gedachten. O, wist gij, wat ik thans niet al denk en gevoel! Een geleerde, die zich in dezen toeſtand verplaatſte, zou in een oogenblik vinden, waartoe hem anders jaren van ſtudie niet toereikend zijn."

Nog één woord, om te toonen, dat de *hrachich* in de geſchiedenis geene onbeduidende rol ſpeelt. Het is bekend, dat de Oude van den berg zijne aanhangers door gansch bijzondere middelen tot geestdrijvers en dweepers wist te maken; tot die middelen behoorde ook de *hrachich*. Vandaar de naam van *hrachachin*, het meervoud van *hrachach*, dat is *hrachich-eters*, of, hetgeen daarmede gelijke beteekenis had, dweepers en ſluipmoordenaars; en van die benaming ſtamt het door de *Franſchen* verbasterde *aſſaſin*. Zou men wel gelooven, dat de woorden *aſſaſin*, *aſſaſiner* eenige hoegenaamde verwantſchap met de *hrachich* hebben? En echter is zulks historisch waar.

MEVROUW STAËL ALS HAGAR.

De vermaarde Mevrouw STAËL betrad te *Weenen* meermalen een liefhebberij-tooneel onder de Grooten dier ſtad, en liet zich inzonderheid vrij wat voorſtaan op haar ſpel en voorkomen in de rol van *Hagar*, in het ſtuk van dien naam, hoewel beide daarin uiterst onbehagelijk waren. Een der aanzienlijke toeſchouwers zelde, na den afloop, droogjes: „ Het „ ſtuk, dat ik heb zien ſpelen, behoorde eigenlijk *de regt-* „ *vaardiging van Abraham* te heeten."

Digitized by Google

BIJ HET OVERLIJDEN VAN MIJN JONGSTE KIND. (*)

'k Ween, droeve moeder! 'k ween met u;
Gij mist uw' zuigeling.
Verflagen is ons ouderhart,
Dat aan het kindje hing.

Toen ons dit wicht geboren werd,
Hoe dankten wij den Heer!
Zijn liefde fchonk 't op onze beê;
Zijn wijsheid nam het weêr.

O God! fchoon 'k in uw' wil berust,
De fmart doorboort mijn ziel;
'k Pleng tranen op het dierbaar pand,
Dat ons zoo vroeg ontviel.

Hoe lag ik bij zijn wieg geknield,
En fmeekte tot uw' troon!
Hoe riep ik uwe ontferming in,
Ter redding van mijn' zoon!

Nooit heb ik vuriger gefmeekt,
En Gij hebt niet gehoord....
Maar ó! vergeef, vergeef die taal!
De fmarte bragt ze voort.

Nog ftaar ik op het ftoflijk deel,
Dat korts de ziel omfloot;
'k Ween, droeve moeder! 'k ween met u:
Ons dierbaar kindje is dood!

Hoe werd dit bloempje vroeg geplukt
En als in 't ftof vertreên!
Waarom toch moest die teedre fpruit
Zoo vroeg ten grafkuil heen?...

Maar neen, 't is 't zielloos lijfje alleen,
Dat thans de groeve beidt;
Het zieltje ging den hemel in,
Door Jezus ons bereid.

Mijn God, hoe ik ook weenen moet,
Toch klimme voor uw' troon
Mijn dank, omdat ons kindje leeft
Bij Jezus, uwen Zoon!

(*) Voorgedragen in het Departement *Westlandfche Dorpen* der Maatfchappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Digitized by Google

O dierbaar Evangeliewoord,
Dat zulk een' troost ons biedt!
Ik mag gelooven, dat ons kind
Reeds Englenvreugd geniet.

Ik ſtervling, hij geen ſtervling meer;
Ik zondig, hij nog rein;
Ik zinlijk, hij, van 't ſtof ontdaan,
Mag vroeg bij Jezus zijn.

Ja, Jezus voedt den lievling op....
O, welk een zaligheid!
Ons kind werd door een' Englenſtoet
Gods woning ingeleid!

Daar mag 't welligt op ſtarren treên...
Wat denkbeeld!... ik bezwijk!
O onuitſpreeklijk heerlijk lot!
Wat is ons kindje rijk!

Nu voel ik, ja! waarom het ſtierf:
Het leeft bij d' Englendrom;
En, Vader! wat ik wenſchen mag,
Ik wensch het niet weêrom.

Ik wensch het niet weêrom op aard';
Maar, ſchenk Gij 't ons eens weêr,
Wanneer ook ons deze aarde ontzinkt,
Bij Jezus, onzen Heer!

Dan brengt de jongſte morgenſtond
Ons geen verſchrikking aan;
Dan vloeit weêr uit ons ouderoog
Een dankbre vreugdetraan.

Dan drukken wij het weêr aan 't hart
In 't zalig hemelhof,
En zingen 't driemaal heilig lied,
En ſtaamlen 's Hoogſten lof!

Naaldwijk,
30 Januarij 1838.

J.r VAN DUYN,
Landman.

DE LAPPER.

Men heeft den lapper Flik op den Parnas betrapt. —
„ Wat doet hij daar?" — Hetgeen hij altijd deed, — hij lapt!

Digitized by Google

MENGELWERK.

IETS OVER DE DOODSTRAF.

Door

B. VAN WILLES,

Theol. Doctor en Predikant te Lekkerkerk.

Na hetgeen in dit Tijdschrift (*) over dit onderwerp is medegedeeld, zou ik mijne meening niet hebben gezegd, indien ik niet door een mij vereerend aanzoek hiertoe ware overgehaald. Of de instandhouding van de doodstraf met het Christendom bestaanbaar is, zal door ons zoo beknopt mogelijk onderzocht worden. Dat in de Christelijke maatschappij de doodstraf moet in stand blijven, leert JEZUS noch zijne Apostelen uitdrukkelijk. Zelfs *Gen.* IX: 6, hoezeer hier een uitdrukkelijk bevel van God voorkomt, had betrekking tot een bepaald tijdvak, ter voorkoming van gruwelen, vóór den Vloed gepleegd. Het moge daaruit blijken, dat de bepaling van doodstraf, als van Goddelijken oorsprong, geenszins op zichzelve te veroordeelen is; geen grond van eenige verpligting hiertoe ligt in deze instelling, welke voor andere omstandigheden was, dan waarin Christenen zich bevinden. Op dezelfde wijze moet beoordeeld worden alwat van Godswege bij de wetgeving aan Israël werd voorgeschreven. Die wet, voor Christenen van geene verbindende kracht, behelst daarom ook voor Christelijke maatschappijen geen bepaald voorschrift aangaande de doodstraf. In de woorden van JEZUS, *Matth.* XXVI: 52: „ *Allen, die het zwaard nemen, zullen* „ *door het zwaard vergaan*," ligt in geenen deele, naar

(*) Zie *Mengelwerk*, Aug. 1837. No. X. bl. 489 volgg., Febr. 1838. N°. II. bl. 58 volgg., en Maart 1838. N°. III. bl. 123 volgg.

Digitized by Google

het ons voorkomt, de erkentenis van een maatſchappelijk *regt*. Het ſchijnt veeleer, dat hier een ſpreekwoord te zoeken is, ontleend uit het gebruik van wapenen, waarbij ook van de andere zijde wapenen worden te baat genomen. Let men op hetgeen PETRUS deed, dan ziet men duidelijk, dat de Heer het gebruik der wapenen afraadt wegens het gevaar, dat men dan in den mond loopt. (*) En ſpreekwoorden klinken ſomtijds algemeener, dan de zaak zelve met zich brengt; ſchoon wij ook niet moeten vergeten, dat het gebruik van wapenen, ten tijde van JEZUS, ſchromelijker en algemeener gevolgen had, dan ten onzen tijde. Hetgeen de Eerw. GOEDKOOP voor zijne meening heeft aangevoerd, beveelt zich, naar ons oordeel, geenszins als geldend bewijs aan. Noch JEZUS noch zijne Apoſtelen hebben in het minſte iets bepaald voor of tegen de doodſtraf. Hiervan moet men de redenen zoeken, deels in het doel van 's Heilands komst op aarde, zondaren te behouden, door geloof en bekeering hen te vormen voor den Hemel, deels ook in de betrekking, in welke de zijnen ſtonden tot het burgerlijk beſtuur, als onderdanen, wier gehoorzaamheid, geenszins handhaving der burgerlijke wetten, pligt was. Omdat Hij geene uitſpraak wilde doen, als ſcheidsman, (*Luk.* XII: 13 volgg.) daaruit volgt niet, dat zulk een broedertwist door gewettigde ſcheidslieden niet mogt of kon beſlist worden. Omdat Hij, zonder getuigen, die ongemerkt waren afgedeinsd, eene overſpeelſter niet wilde veroordeelen, (*Joann.* VIII: 1—11) daaruit kan onpartijdigheid zelfs niet den geringſten wenk ontleenen ter afſchaffing van de doodſtraf. Hem was eene veroordeeling dier vrouwe niet ten pligt gemaakt. Daar de getuigen tegen haar, door hun beſchaamd afdruipen, hunne aanklagt ſchenen in te trekken, wilde Hij zich niet ten regter over haar zetten. Dit is alles, wat dit

(*) Wat de beteekenis van het ſpreekwoord aangaat, komt het nagenoeg overeen met het zeggen van DAVID, 2 *Sam.* XI: 25: „*Het zwaard verteert zoo wel dezen als genen*," offchoon het doel dier woorden eenigzins anders was.

Digitized by Google

geval ons leert. Of, indien wij nog iets anders daaruit willen afleiden, dan zou het dit zijn, dat zij, die als Christenen het Christendom door zwaard en schavot willen handhaven, hunne bevoegdheid te buiten gaan, en zeer onchristelijk zijn in denken en handelen.

Mogen wij ons gevoelen zeggen, al loopt dit ook in tegen de meening van hen, die de afschaffing der doodstraf reeds nu wenschelijk achten, zoo verklaren wij ronduit, dat, hoezeer de leer van JEZUS en zijne Apostelen middellijk de afschaffing *kan* ten gevolge hebben, de tijd nog niet daar is, dat deze zonder nadeel voor de beteren kan plaats hebben. Het komt ons voor, dat zij, die voor de afschaffing der doodstraf in de burgerlijke wetgeving stemmen, minder het verlicht verstand ten gids hebben, dan wel zich laten vervoeren door menschlievendheid jegens zulken alleen, die, het harde woord moet er uit, deze in die mate niet waardig zijn. Deze verklaring verdient en vordert bewijs. Er is een groot onderscheid tusschen hetgeen JEZUS en de Apostelen hebben bevolen en geleerd en tusschen hetgeen in de burgerlijke maatschappij wet en regt is, offchoon de leer van het Evangelie toch invloed uitoefent op hetgeen in de burgerlijke maatschappij bij Christenen wet en regt is. Hiervan zij tot voorbeeld *de slavernij*. Met den geest van het Evangelie is wel de behandeling, welke de eene mensch van den ander' ondergaat, bij het onderscheid van *slaaf* en *heer*, niet in overeenstemming. In CHRISTUS JEZUS is geen slaaf of heer, maar is alles één. En toch eerbiedigt de leer van het Evangelie dit gevoelig onderscheid van stand in de burgerlijke maatschappij. „ *Zijt gij geroepen als slaaf, dit bekommere* „ *u niet. Doch zoo gij kunt vrij worden, maak hier-* „ *van bij voorkeur gebruik. Want de in den Heer ge-* „ *roepen slaaf is een vrijgelatene des Heeren, zoo als de* „ *geroepen vrije een slaaf van Christus is. Gij zijt duur* „ *gekocht; wordt geen slaven van menschen.*" 1 *Cor.* VII: 21—23. Dit onderscheid van stand wordt zelfs in Christelijke maatschappijen geëerbiedigd. „ *Zoo velen er*

Digitized by Google

„ *onder het juk ſlaven zijn, dat zij hunne eigene hee-*
„ *ren elke eer waardig achten, opdat niet de naam*
„ *van God en de leer gelasterd worde. En* (ſlaven),
„ *die geloovige heeren hebben, moeten hen niet verach-*
„ *ten, omdat zij broeders zijn, maar te meer dienen,*
„ *omdat zij geloovig en geliefd zijn.*" 1 *Tim.* VI: 1, 2.
Aan ſlaven wordt dan ook voornamelijk als pligt ingeſcherpt, „*dat zij hunnen eigen' heeren onderdanig en*
„ *in alles welbehagelijk zijn, zich niet onttrekken, maar*
„ *alle goede trouw bewijzen, opdat zij de leer van God,*
„ *onzen Zaligmaker, in alles verſieren.*" *Tit.* II: 9, 10.
verg. *Efez.* VI: 5—8. *Col.* III: 22—25. Zelfs bij harde behandeling verneemt de ſlaaf zijn' pligt, 1 *Petr. II:* 18—25. Doch ook heeren van ſlaven vernemen, wat het Christendom als pligt van hen vordert, *Efez.* VI: 9. *Col.* IV: 1. Daarenboven is de geheele Brief van PAULUS aan FILEMON, vooral vs. 16, opmerkelijk, als waar duidelijk gezegd wordt, dat een ſlaaf, ook wanneer hij zich tegen zijnen heer mogt hebben vergrepen, (zoodanig een was ONESIMUS) door zijnen heer als een geliefde broeder behoorde aangenomen en behandeld te worden. De leer van JEZUS en de Apostelen duldt, om ergere gevolgen voor te komen, de ſlavernij, neemt het hatelijke en harde weg, en bewerkt langzamerhand derzelver geheele affchaffing (*). Dit zij genoeg als bewijs, dat iets tegen den geest van het Evangelie beſtaan kan in de burgerlijke maatſchappij ook van Christenen, hetwelk door geen verbod wordt afgekeurd, en toch door zedelijke middelen wordt tegengewerkt tot geheele affchaffing. Dat de affchaffing der ſlavernij, zoo verre die plaats heeft, aan het Evangelie moet worden toegeſchreven, behoeft verder geen betoog.

Het wegvallen der ſlavernij, ook zonder uitdrukkelijk bevel van het Christendom, was te gemakkelijker, om-

(*) Over het Christendom in betrekking tot de ſlavernij verdient nagelezen te worden hetgeen aangevoerd is door REINHARD, *Christl. Moral*, III Band, S. 497—500, volgens de 4de uitgaaf (1807.)

Digitized by Google

dat de betrekking van heer en ſlaaf van zelve moest ophouden, zoodra niemand, door het Evangelie voorgelicht, heer en eigenaar van menſchen wilde zijn; of liever zoodra de burgerlijke maatſchappij, de waarde der menschheid in CHRISTUS gevoelende, allen voor vrij en gelijk voor de wet verklaarde. Zoo gemakkelijk heeft de afſchaffing der doodſtraf geen plaats. Deze kan niet van éénen kant komen. Het ſchijnt althans te vreezen, dat, indien men de afſchaffing der doodſtraf van de wetgeving wacht, bij verkeerde toepaſſing van op zichzelve goede beginſelen, men het kwaad eer verergert, dan wegneemt. Dat zij, die de afſchaffing der doodſtraf van het burgerlijk beſtuur ſchijnen te vorderen, te eenzijdig zijn in het beſchouwen der zaak, zal onpartijdigheid wel erkennen. Het is noodweer, niet minder dan bij het voeren van den oorlog; waarom de doodſtraf wordt uitgeſproken en volvoerd tegen te plegen of gepleegd geweld, waarvan de beteren de ſlagtoffers zijn. Gelijk, bij het uitſpreken van regt, ook de andere partij moet worden gehoord, zoo moet eveneens, bij de handhaving van regt, het medelijden jegens ſchuldigen en overtreders niet zóó ver gaan, dat het leven der beteren zonder beſcherming van ſtaatswege zijn zoude. Welke daarvan de gevolgen zouden wezen, behoeft niet eerst bij eene gevaarlijke proefneming te blijken. Als onzijdige voorbereiding, ter ontwikkeling van ons gevoelen over het niet raadzame van de afſchaffing der doodſtraf, moge dienen hetgeen over het voeren van oorlog, volgens het Christendom, te zeggen valt. Offchoon de oorlog in de hand van Gods voorzienigheid ook gunſtig op volken en menſchen werken kan, zal men echter niet loochenen, dat de oorlog, in aanleiding en vreeſelijke gevolgen, welke de ſchuldigen niet altijd of alleen drukken, lijnregt ſtrijdt tegen den geest en het doel des Christendoms. Dit punt is wel zoo ver buiten allen twijfel, dat ik dit niet eerst behoef te betoogen. Het Christendom verklaart zich veeleer *tegen* dan *voor* den oorlog, ook met het oog op

Digitized by Google

de burgerlijke maatſchappij (*). En beſchouwt men den oorlog in deszelfs vreeſelijke gevolgen, in welke veelal onſchuldigen in eene ruime mate deelen, wie zou dan niet wenſchen, dat deze geeſel des menschdoms eens ophield het zuchtend ſchepſel te teisteren? Wie zou niet gaarne het zijne willen toebrengen, dat beſtendige vrede eene waarheid werd, en uit den ſtaat van dichterlijke beſpiegeling tot wezenlijkheid overging? Doch wie zal zich weerloos verklaren, en eene gevaarlijke proef nemen, door het wegwerpen van het zwaard? Zoo lang de menſchen zijn die zij zijn, en niet zóo als zij moesten wezen, zal ook dit kwaad, helaas! een noodzakelijk kwaad blijven. Het Christendom moge zijnen gezegenden invloed uitoefenen op het voeren van den krijg, en op het verhinderen van deszelfs vermenigvuldiging; wie de menſchen kent en opmerkzaam gadeſlaat, houdt de affchaffing van den oorlog voor een' dichterlijken droom, aan wiens verwezenlijking niet, dan met nog grooter gevaar, is te denken. Dán eerst, wanneer er geen aanvaller is, kan de oorlog wegvallen. De affchaffing van ééne zijde zou den euvelmoed van den anderen kant eerder doen opſtuiven, daar er dan geen zwaard is, om het zwaard in de ſcheede te houden. Hier wacht ik geene tegenſpraak, het allerminſte van hen, die, zoo als velen in het vaderland van den *Semeur*, voor de affchaffing der doodſtraf ijveren, maar met een' ijver zonder verſtand. Hetgeen toch van den oorlog geldt, is op de doodſtraf niet minder toepaſſelijk. Of is de overtreder der wetten niet de aanvaller, en mag de overheid, ook de Chriſtelijke overheid, het zwaard wegwerpen, opdat de beteren zonder beſcherming en de overtreders zonder vrees zouden

(*) In het zeggen van JEZUS tot PETRUS, *Matth.* XXVI: 52, en in het ſchrijven van JACOBUS, *Brief* IV: 1 volgg., hoezeer beide tot bijzondere perſonen bepaaldelijk gericht, ligt eenigzins afkeuring van den oorlog, in het algemeen beſchouwd. Doch ook de verzoening door CHRISTUS, indien zij algemeen en hartelijk werd omhelsd, zou meer dan ééne bron, zou al de bronnen van den oorlog toeſtoppen.

Digitized by Google

zijn? Verbiedt dan het Christendom aan de beteren de handhaving van het *Natuurregt*, om, ten koste van het leven van den aanvaller, eigen leven te verdedigen? Dit regt is het, dat de overheid uitoefent. Zoo handelt bezadigdheid met onpartijdigheid, na bedaard onderzoek; terwijl, bij afschaffing van de doodstraf, hartstogt en overijling niet altijd den schuldigen zouden treffen. Het kwaad, dat men zoekt af te schaffen, zou althans niet minder, maar meermalen en verschrikkelijker plaats hebben. Dan toch zou elke schuld even zwaar geboet moeten worden. Aan verzachtende omstandigheden denkt de heete drift niet. Dan wordt alles op staande voet afgehandeld. Beschaving zou zekerlijk niet winnen, wanneer wraak in plaats van regt kwam, en meer bloeds zou er vergoten worden, indien de overheid haar regt liet varen. De misdaden, nu niet gebreideld door de vrees voor den dood, zouden zich vermenigvuldigen, en, om zelfs de gevangenis te ontgaan, zou het leven van weerloozen meer op het spel gezet worden. Doch ik behoef dit niet verder uiteen te zetten. Indien men het oog vestigt niet enkel op hen, tegen wie de doodstraf is uitgesproken, maar ook op zulken, wier leven meerder zorg verdient dan dat van misdadigers, dan zal alle overdrijving van medelijden wijken voor de overleggingen van het gezond verstand. En daartoe is een breedvoerig betoog niet noodzakelijk. Is nu de uitgesproken doodstraf ongenoegzaam, om de grootste gruwelen altijd tegen te gaan; wat zal het zijn, indien het leven der beteren kan worden verkort door zulken, die, bij ontdekking, minder leed hebben te wachten? Daar, waar vrijplaatsen (*asyla*) zijn, ziet men de vruchten van zulk eene ontijdige barmhartigheid. Daar nemen de misdadigers niet eens de moeite, om, bij het uitspreken der vonnissen, de grenzen te leeren kennen, binnen welke men het grootste kwaad, met het minste gevaar voor het leven, kan bedrijven. Van die geringe moeite is men door afschaffing van de doodstraf ten eenemale ontslagen. In ons vaderland wenschen wij, dat geene proefneming geschiede, vóór dat van el-

Digitized by Google

ders blijkt, dat de tijd hiervoor geſchikt en rijp is. Men late het werk der afſchaffing van die ſtraf over aan het Christendom. Dit is het wenſchelijkſte van alles. Of zouden daar minder goede Christenen zijn, waar het regt wordt gehandhaafd tegen de boozen? Door die handhaving van het ſtrenge regt lijdt voorzeker het echte Christendom niets. Voor burgerlijk beſtuur en burgerlijke wetgeving behelst de leer van JEZUS en zijne Apostelen geene bepaalde voorſchriften. Alleen zij, die het Christendom met de burgerlijke maatſchappij ook van Christenen verwarren, meenen iets te vinden, wat bij JEZUS of zijne Apostelen nooit moest gezocht worden. Alleen zijdelings werkt het Christendom, door zedelijke middelen. Christenen, voor den Hemel gevormd, zijn, als onderdanen en overheid, beter dan zij, die dezen invloed van zich weren. In zoo verre werkt het Christendom tot afſchaffing van de doodſtraf, niet door ſtellig verbod, maar door tegenwerking van de misdaden, die in de burgerlijke wetgeving het aanhouden van de doodſtraf noodzakelijk maken. Zoo moet men oordeelen, wanneer men zich door de beginſels van het Christendom wil laten leiden. Daar toch JEZUS en de Apostelen aangaande den *oorlog* niets hebben gezegd, vindt men de *doodſtraf* vermeld als iets, dat aan de overheid niet enkel is geoorloofd, maar zelfs als pligt opgelegd. Het is wonder, dat men niet genoeg let op hetgeen PAULUS ſchreef, *Rom.* XIII: 1—4. Deze plaats ſtelt toch wel het aanhouden van de doodſtraf, als geoorloofd, en pligtmatig voor de overheid, buiten allen twijfel. Dit zullen wij hier nog met een enkel woord aanwijzen.

„ *Een ieder (alle ziele) zij aan de boven hem ſtaan-*
„ *de magten onderworpen. Want er is geene magt,*
„ *dan van God. En de beſtaande (magten) zijn door*
„ *God geordend.*" Houdt men op het oog, dat PAULUS van de Romeinſche regering ſpreekt, welke niet zonder willekeur Christenen van Joodſchen oorſprong met de overige Joden uit *Rome* verbannen had, dan geldt dit plaatſelijke ook wel degelijk Christelijke regeringen, aan

Digitized by Google

welke Christenen behooren onderworpen te zijn. Niet minder dan de Romeinſche overheden geldt het dan ook de Christelijke, wat vs. 2 voorkomt: „*Zoodat hij, die* „*zich tegen de magt verzet, zich tegen Gods verorde-*„*ning verzet; en zij, die hiertegen opſtaan, zullen* „*zich een oordeel op den hals halen.*" Het Christendom ſtelt aan Christenen pligten voor jegens de burgerlijke overheid, en dreigt met ſtraffen, van Godswege op het ſchenden dier pligten bepaald. Aan de overheid zelve wordt door het Christendom geen pligt voorgehouden, maar wel wordt aangetoond, wat die overheid van Godswege is, en wat zij ter beteugeling van het kwaad heeft in acht te nemen. „*Want de overſten* (overheden) *zijn* „*niet een ſchrik van goede, maar van kwade daden.*" Het bewind boezemt hun ſchrik in, die het kwaad, niet, die het goed bedrijven. „*Wilt gij nu niet vree-*„*zen voor de magt,* (de regering) *doe het goede; en* „*gij zult lof van haar ontvangen.*" Hier blijkt duidelijk, in welken zin het Christendom ſtraf, ook doodſtraf, wil afgeſchaft hebben, door goed te doen, en zóó de ſtraf te ontgaan, als eenig middel hiertoe voor te ſtellen en aan te dringen. De regering toch is „*Gods* „*dienares;*" zij voert Gods wil uit „*u ten goede,*" tot welzijn. „*Maar vrees, indien gij kwaad doet;* „*want* ZIJ DRAAGT HET ZWAARD NIET VERGEEFS." Het zwaard in de hand der overheid, als dienaresſe Gods, heeft dán eerst kracht en beteekenis, indien men hier de doodſtraf niet uit het oog verliest. Het zwaard is toch in hare hand geene ijdele vertooning. Het is niet *vergeefs*, dat zij dit zwaard voert. Geheel de toon van ſchrijven doet, bij de minſte oplettendheid, gevoelen, dat PAULUS hier de overheden niet neemt zoo als zij toen vooral waren, met het zwaard gewapend, wel ter wering van het kwaad, maar niet als zoodanig door het Christendom gewettigd, en aan welke de Christenen, naar de omſtandigheden, zich behoorden te onderwerpen. Doch alle twijfel valt weg, indien men, gelijk het behoort, het volgende: „*want zij is Gods die-*

Digitized by Google

„ *nares*, *eene wreekſter tot ſtraf* (toorn) *den kwaad-* „ *doeners*," vereenigt met de woorden: „*zij draagt het* „ *zwaard niet te vergeefs.*" Dan blijkt duidelijk, dat de Apostel het Goddelijke dier inſtelling wil erkend hebben, en dat het dus geene aanmatiging van magt *is*, wanneer het zwaard der geregtigheid tegen den misdadiger getrokken, en aan hem de doodſtraf uitgevoerd wordt. Wij laten het bij deze eenvoudige ontwikkeling van deze plaats, welke, als geldende voor hetgeen wij hier betoogen, door iederen onpartijdige wel zal worden aangenomen. In dien zin moet ook opgevat worden hetgeen PETRUS ſchrijft, ſchoon hij niet zoo uitdrukkelijk als PAULUS de doodſtraf aanroert, 1 *Petr.* II: 13, 14.

Het Christendom beveelt de doodſtraf niet, maar verbiedt dezelve even min; het werkt, door de boozen tot verbetering op te leiden, de afſchaffing der doodſtraf niet uit, omdat niet alle boozen, door het licht des Evangelies geleid, de misdaden nalaten, maar het erkent toch een regt, door God verleend, aan de burgerlijke maatſchappij; en het zal dus wel, uit hetgeen *hier door ons* is opgemerkt, duidelijk blijken, dat, om het meeste niet te noemen, ook in de Christelijke maatſchappijen het aanhouden van de doodſtraf althans met het Christendom niet onbeſtaanbaar is, zoolang de misdaden der menſchen dit kwaad noodzakelijk zullen maken.

DE LASTERAAR.

(Naar aanleiding van zeker onlangs uitgekomen Gedicht, getiteld: *Hippokreen - ontzwaveling.*)

Kent gij, mijne Lezers! den Lasteraar? dien laaghartigen benijder van het geluk, den roem, de eer en den goeden naam van den naasten! dan kent gij tevens een *verachtelijk*, *nietig* en *ongelukkig* wezen.

Het lasteren van anderen behoort onder die weinige verkeerdheden in den mensch, waarvoor men geenerlei

Digitized by Google

verſchooning noch vergoelijking weet te vinden; want het is een misdrijf met voorbedachten rade gepleegd, en waarbij geene verzachtende omſtandigheden in aanmerking kunnen komen. Het zedelijk gevoel brandmerkt den Lasteraar en den Verrader, als tweelingbroeders, met het teeken eener onuitwischbare ſchande; en waar leeft de pleitbezorger, die de verdediging van den aldus veroordeelden op zich zou durven nemen? Zijn vonnis is, zonder hooger beroep, door de publieke opinie opgemaakt; en geen wonder! want de Lasteraar is een *verachtelijk* wezen.

Hij voert het bewijs zijner verachtelijkheid met zich in het duister, waarin hij zijnen perſoon en naam verbergt, en voor hetgeen hij wenscht en bedoelt — het kwellen en benadeelen van den medemensch — durft hij nimmer rondborſtig uitkomen, omdat het gevoel van ſchaamte hem verhindert openlijk te bekennen, dat hij tot den laagſten trap in het rijk der zedelijke verbastering is afgedaald, en, naar die mate des te dieper, beneden het peil van menſchelijke regtſchapenheid is gezonken. Hij bemint het kwade, omdat hij waant door hetzelve voor zich te zullen verkrijgen, wat hij in anderen als een begeerenswaardig erfgoed beſchouwt — onderſcheiding, eer en roem; dan tot geen' prijs ter wereld begeert hij als den laaghartigen eerroover bekend te ſtaan; immers hij weet, dat het oogenblik zijner ontmaskering tevens de ſtond zal zijn, waarin hij voor zichzelven zou moeten beven; en daarom kiest hij de duisternis der verborgenheid.

Of, vertoont hij zich in het openbaar, dan gaat hij te werk als de zeeſchuimer, die de begeerde prooi, door de vertooning eener neutrale of bevriende vlag, misleidt. Maar neen! de zeeſchuimer handelt, om dus te ſpreken, edelmoediger, door het hijſchen der bloedvlag, wanneer de bedreigde kiel zich onder het bereik van zijn geſchut bevindt. Niet alzoo de Lasteraar, die zich, wanneer hij openlijk ten voorſchijn treedt, onder de livereî der welwillendheid vertoont, en, met woorden en gebaren, zich dubbelzinnig verklarende, alle zorg beſteedt, om

Digitized by Google

anderen als de oorſpronkelijke uitvinders van logen- en lastertaal te doen voorkomen, terwijl hij zelf als de goedhartige waarſchuwer van den belaagden verſchijnt. Bij voorkeuze, echter, bedient hij zich van geſchrift of drukpers, om, op eene voor hem veiliger wijze, de gal, die zijne ingewanden vervult en prikkelt, te kunnen uitbraken.

Dan, is deze ſchilderij niet overdreven en te ſterk gekleurd? Immers ſpreekt ook de Lasteraar goed van den naasten, en ſchenkt aan ſommigen zelfs hoogen lof. — Maar doet hij zulks met de edelaardige bedoeling, om de waardij van anderen te doen uitkomen? Verre van daar! Hij bezigt de taal der goedkeuring alleen in de armhartige hoop, om, door dit middel, de eigenliefde der door hem geprezenen te ſtreelen, en daardoor, voor zich en zijne lastertaal, beſcherming te vinden. En hoe, is het niet verachtelijk, den naam van een' ander te misbruiken, opdat daardoor de ſnoodheid, die men alléén en in het duister pleegt, des te minder afſchuw zal wekken? is het niet verachtelijk, te wanen, dat de geprezene, om den wille van dien *Iscariothslof*, de zijde en de zaak des Lasteraars kiezen en verdedigen zal?

Wat waarde heeft, daarenboven, de lof, door een' nameloozen Schrijver met de blijkbare bedoeling geſchonken, om daardoor de verguizing van anderen des te ſcherper te doen uitkomen? want de eenige bedoeling van den Lasteraar kan ſlechts in het kwellen en grieven van den naasten gelegen zijn; en welk eene zwarte ziel moet men niet bezitten, om daarin eenig welgevallen te vinden! De tevredenheid, het geluk en genoegen van anderen te willen vermeerderen, is een karaktertrek, die den mensch naar het beeld van zijnen weldadigen Schepper doet gelijken; maar aan wien wordt *hij* gelijkvormig, die het tegenovergeſtelde wil en bedoelt? Wij willen deze vraag niet ontleden, waar het gebied der Duisternis antwoord geeft, en wij den Lasteraar in zijne verachtelijkheid hebben doen kennen.

Is hij verachtelijk te noemen, hij is tevens een *nietig*

Digitized by Google

wezen, en dat nietige overtreft, indien mogelijk, zijne verachtelijkheid.

Geestkracht en moedbetoon, in het voorstaan en bevorderen van alwat goed, edel en rein is aan den dag gelegd, verheffen *hem* in onze schatting, bij wien wij deze lofwaardige eigenschappen opmerken. Dan, waar is de geestkracht en het moedbetoon van den Lasteraar te bespeuren? Vinden wij daarvan een bewijs in een geschrijf zonder onderteekening, en waarop men de namen van drukker of uitgever niet durft spellen? Of getuigt dat stilzwijgen niet veelmeer van de lafhartige kleinmoedigheid des eerroovers, die wel den laster bemint, maar wien het aan geestkracht ontbreekt, om zich als Lasteraar te doen kennen?

De edelmoedige vijand schroomt nooit, zijne wederpartij tot eenen openlijken en eerlijken kampstrijd uit te dagen. Hiertoe ontbreekt het den vijandigen Lasteraar aan geestkracht en moed, en daarom kiest hij de, voor hem minder gevaarlijke, rol van den sluipmoordenaar. Welk een nietig wezen!

En toch is hij opgeblazen, trotsch, hoogmoedig en met zichzelven ingenomen. Ziet het aan zijn lasterschrift! *Hij* is de man, die zich op den regterstoel zet, geesten weegt, harten kent en nieren proeft, en van wiens uitspraak geen hooger beroep overblijft! — Verheug u, verheven regter! maar weet, dat uwe armhartige vreugde dien naam onwaardig is: de vreugde van den schooljongen, die zich met het blazen van zeepbellen vermaakt, is van verhevener oorsprong.

Gij wilt als wetgever optreden, en geeft aan uwen arbeid den schijn, als ware hij ondernomen, om het kwade uit het goede te schiften, het koorn van het kaf te zuiveren. Dan, vergun ons ééne vraag: „Wij kennen de wetten van SOLON en LYCURGUS, van „KAREL *den Grooten* en van NAPOLEON; zeg ons, „*naar wien* wij uwe dekreten zullen benoemen?" Gij zwijgt, en verbergt u in het duister. Gij hebt uitspraak gedaan; maar het ontbreekt u aan geestkracht en moed,

Digitized by Google

om het vonnis, door u geveld, met uwen naam te bekrachtigen. — Maar, inmiddels verheft zich de ſtem van het algemeen gevoelen, en noemt uwen nietigen arbeid „de wetgeving van den LASTERAAR."

Door lagen nijd en afgunst verblind, waandet gij uwe lasteringen vermogend genoeg, om de eerkroon van het hoofd uws naasten te doen vallen. Gij bedriegt u; en zóó verre zijt gij, door uwen eigenwaan, van gezond verſtand beroofd, dat gij niet opmerkt, welke goede dienſten den belasterden door uwe ſmaadredenen zijn bewezen! Nietig wezen! het tegendeel van hetgeen gij bedoeldet, hebt gij, uws ondanks, uitgewerkt; want gij hebt, door het licht te ſchuwen, zonneklaar de boosaardigheid uwer oogmerken geopenbaard, en men kent uwe werken! De eerkroon, waarnaar uwe hoop begeerig uitzag, is u ontgaan; zij is den naasten gegeven, die beter is dan gij, en u rest alleen de netelkrans der ſchande! Maar, hoe zal men u dien naar het hoofd werpen, daar gij u in ſluipholen verborgen houdt?

Maar, welligt hebt gij eedgenooten, deelhebbers uwer booze raadſlagen, en haasten zij zich, om u den lauwer der gewaande overwinning aan te bieden! Beſef echter, dat gij dit eerbewijs alleen in het verborgene kunt dragen, en dat gij uzelven den roem eener openbare zegepraal ontroofd hebt! Gevoel uwe dwaasheid, indien gij niet te onbeduidend zijt, om het nietsbeteekenende van uwe averegtſche maatregelen te bevatten! De ſchamele vrucht, die gij van al uw trachten en pogen inoogst, is als de *Sodomsappel*, die bij de minſte aanraking tot asſche verkeert, en uwe vermeende glorie in ſtinkende zwavelwalmen doet verdwijnen! — Of wacht gij een ander loon? Maar gij bezit noch geestkracht, noch moed, om daarnaar te ſtreven; de wil en het vermogen ten goede ontbreken u, en gij ſmaadt en lastert alleen, dewijl gij niets beters kent noch geleerd hebt. Welk een nietig wezen!

Eindelijk is de Lasteraar een *ongelukkig* wezen; en dit te meer, naar mate hij verachtelijk en nietig is.

Digitized by Google

Aan het denkbeeld van geluk is dat van bezitten en genieten naauw verwant. Dan, wie zal den Lasteraar gelukkig prijzen, of het armzalig deel, dat hem beſchoren is, voor zich, als erfgoed, begeeren? Waarlijk, zijn ongeluk overtreft nog zijne verachtelijkheid en nietigheid!

Het geluk, de eer, de roem en de goede naam van hen, dien de Lasteraar waant dat hem, tot het bereiken zijner eigenbatige oogmerken, in den weg ſtaan, vervullen zijn gemoed met de onaangename aandoeningen van afgunst, wrevel, haat en nijd. Hij gevoelt zich daarbij niet gelukkig, en rust en tevredenheid ontvlieden zijn binnenſte. Onvermogend, om den naasten van het bezit van geheel verſtandelijke of zedelijke goederen te berooven, neemt hij tot vuilen laster de toevlugt; dan, naauwelijks heeft hij tot het aanwenden van een zoo verachtelijk middel beſloten, of hij moet zich inſpannen en vermoeijen met het uitvinden en verzinnen van de laaghartigſte kunstgrepen, ten einde zijn doel te bereiken en niet tevens zichzelven te verraden. Onreine driften houden hem in eenen ſtaat van beſtendige zielskwelling en onrust, waar hij, door gebaren of woorden, de eer van den verdienſtelijken man poogt te belagen. Hij mist zijn doel — en dit grieft hem; men twijfelt — en hij acht zich beleedigd; men ſpreekt hem tegen — en hij moet zijne ſpijt verkroppen; hij waant, dat men hem op het ſpoor komt — en angſtig klopt hem het hart. Verlegenheid en vrees verzellen hem, ook waar hij zich in de eenzaamheid waant; en niet zelden geraakt hij in woede, wanneer zijne pogingen mislukken.

Thans grijpt hij, in het donker verblijf zijner wanhoop gezeten, de ſchrijfſtift aan; hij punt de pen, en doopt die in galle en alſem. Is hij daarbij wél te moede, kalm en over zichzelv' voldaan? Neen; hij beſeft, dat hij, in de ſchrijfſtift, een' ſtroowisch heeft gegrepen, en voelt zich ongelukkig.

Zijn handſchrift zou hem kunnen verraden, en hij beeft bij de bloote gedachte! Maar de drukpers is ſtom,

Digitized by Google

en zij zal hem voor alle naſporing vrijwaren! Neen, drukker en verſpreider kunnen in verraders veranderen, en dan... dan ſtaat hij openlijk als Lasteraar en eerroover bekend! Folterende gedachte! zij ontneemt hem de rust van den dag en de kalmte van den nacht. Hij weet, dat hij kwaad doet, en daarom haat hij het licht; maar in zijn duister verblijf ſtaat hem het beeld van den eerſten broedermoorder voor de oogen, met den hartverſcheurenden uitroep: „Alwie mij vindt, zal mij doodſlaan!"

Dan, hij wordt niet ontdekt, en ſmaakt daarbij eene armhartige vertroosting. Hij hoort, van een even verachtelijk en nietig wezen als hijzelf, de vermelding des lofs — en hij glimlacht. Gaarne zou hij dien lof openlijk inoogſten, wierd hij daarmede niet tevens openlijk als eerroover bekend. Dien lof kan, mag, durft hij zich niet toeëigenen. Aan medeïngewijden alleen kan hij zijne gewaarwordingen openbaren; dan, wat waarde heeft de lof van de deelgenooten zijner boosheid en ſchande?

Een enkele, zwak genoeg, om door het piepen van de vledermuis zijne rust te laten verſtoren, bezorge hem eene ſchamele vergoeding; het gevoel daarvan is voorbijgaande: en zou dit dan den hoogmoedigen Lasteraar kunnen bevredigen, die weldra ontwaart, hoe alle weldenkenden zich vereenigen, om den gekrenkten te bemoedigen en regt te doen. — Zijn noodlot doemt dus den eerstgenoemden, ongelukkig te zijn.

De goede en verſtandige, de brave en edele hebben de ſmaadredenen en het zot geklap des Lasteraars gehoord, maar keuren het beneden zich, hem met eenig wederwoord te verwaardigen; zij zwijgen; en dat zwijgen zegt meer, dan de welſprekendſte taal. Met SALOMO achten zij het voor kinderwerk, den vinger in den mond van een' dwaas te ſteken, en dat wel van een' dwaas, die tevens een deugniet is. En wanneer dan dat veelzeggend zwijgen den eerroover te verſtaan geeft: „Gij zijt te verachtelijk en te nietig, om ons

Digitized by Google

te kunnen beleedigen!" tot welk eene diepte van vertwijfeling en wanhoop zinkt dan niet de ongelukkige en troostelooze Lasteraar!

Eindelijk, gelijk wij reeds met een woord te kennen gaven, de belasterde wordt, ter zake van den aan hem gepleegden, dusgenoemden eerroof, door alwat regtſchapen denkt, gevoelt en handelt, in beſcherming genomen; en deze uitkomst voert de wanhoop en troosteloosheid des Lasteraars tot razernij. Het tegendeel van hetgeen de laaghartige wenschte en beoogde vindt werkelijk plaats; en nu verkeert de ongelukkige in denzelfden toeſtand, als weleer de booze HAMAN, die de verdienſten van den gehaten MORDECHAÏ openlijk erkend en zichzelf ter galge zag verwijzen, die hij voor den miskenden man had doen oprigten. Die galg — de waardige en verhevene plaats voor hoogmoedige Lasteraars — vinden wij nu wel niet op onze pleinen en ſtraten; maar wij zien het vonnis der veroordeeling, hetwelk de benijder van het geluk en de eer des naasten niet ontgaan kan, door het algemeen gevoelen, in de zedelijke huishouding zoo wel, als in het gebied der letteren, met onuitwischbare trekken alom geſchreven; en wee den rampzaligen, die door dat vonnis voor altijd gebrandmerkt wordt! Hij moge de ſtraffende hand van den wereldlijken regter weten te ontgaan; den regter in zijn binnenſte, en den nog hoogeren Regter hierboven, zal hij niet kunnen ontvlieden, de ongelukkige!

Onze ſchilderij is afgewerkt. Wij hebben de beeldtenis van den Lasteraar geſchetst. Wie van u, Lezers! beeft niet voor dat *Meduzahoofd* terug? Wij kunnen de trekken veranderen noch verzachten; want wij volgden de natuur naar het leven. Is het onze ſchuld, dat de Natuur ons ſomwijlen *monſters* te aanſchouwen geeft?

NB. Bij den Redacteur is de Steller van dit ſtuk bekend. Wanneer de Lasteraar zich noemt, is ook hij bereid zulks te doen.

Digitized by Google

JOSEPH SPECKBACHER, BIJGENAAMD DE VUURDUIVEL.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 533.)

Terwijl HOFER te *Inſpruck* de eêr der zegepraal genoot, en binnen die ſtad eene ſoort van aartsvaderlijke regering, eene monarchij der eerſte wereldeeuwen, oprigtte, hechtte de *Vuurduivel* zich aan de ſchreden van den vijand, hieuw bij *Schwatz* deszelfs achterhoede in de pan, en joeg hetgeen er van LEFÈVRE's leger nog over was tot ver voorbij de grenzen van *Tyrol*.

Dus was dan, nog vóór het begin van September, het land op nieuw van vreemd krijgsvolk ſchoongeveegd, en van aangevallenen werden de *Tyrolſche* opſtandelingen aanvallers. Werkelijk drongen SPECKBACHER en de Kapucijner in het *Salzburgſche*, overal de inwoners te wapen roepende, en hen aanſporende om zich bij hen te voegen *tegen de ſoldaten van den Antichriſt*. Aanvankelijk begunſtigde het krijgsgeluk de beide legerhoofden: zij drongen door tot *Reichenhall*; een ſtadje, dat ſlechts weinige uren van *Salzburg* gelegen is. De Kapucijner, wien de fortuin het hoofd op hol bragt, ſprak van naar *Weenen* te trekken, NAPOLEON te verſlaan en Keizer FRANS te bevrijden. Maar de beter beraden SPECKBACHER, bemerkende, hoe de *Saltzburger* bergbewoners, verre van hen bij te ſtaan en zich met hen te vereenigen, hen ontweken en met eene ſoort van ſchrik zagen voorbijtrekken, en daarenboven gewaarwordende, hoe met elken dag het getal zijner krijgslieden verminderde, (want die goede lieden trokken troepsgewijs naar huis, daar het hen begon te vervelen, zoo lang van vrouw en kinderen geſcheiden te zijn) was er op bedacht, de grenzen van *Tyrol* te naderen, dat met eenen nieuwen en nog geduchter' inval bedreigd werd.

Wat hij vooruitzag, had maar al te veel grond; de geduchte ſoldaten, die bij *Wagram* overwonnen hadden, waren beſtemd om *Tyrol* aan te grijpen. Den 16 October bij *Melek* aangetast, was SPECKBACHER, na wonderen van dapperheid verrigt te hebben, gedwongen onder te doen voor de overmagt en krijgshaftigheid zijner tegenſtanders. Hij verloor tweehonderd man; zijn zoon ANDERL, die hem verzelde, werd krijgsgevangen gemaakt, zijn kleine leger op de vlugt

Digitized by Google

geſlagen, en hij zelf, zwaar gekwetst, ontkwam met moeite den vervolgenden vijand.

Al de wegen, die naar *Inſpruck* liepen, waren met vijanden bedekt. RUSCA drong over *Trente* en *Botzen*, VON WREDE en DEROY langs de wegen uit *Beijeren* in het hart van *Tyrol*, allen met den brandendſten wraakluſt bezield. Van nieuws zagen de opſtandelingen zich gedwongen, de vallei van de *Inn* en hunne hoofdſtad te ontruimen, en in het gebergte te wijken. Terwijl dit gebeurde, ontving men de tijding van den *Weener* vrede. Alstoen begrepen de *Tyrolſche* hoofden, dat alle verdere weêrſtand vruchteloos was, en ſchenen genegen zich te onderwerpen. HOFER zelf, de bevelen van den Aartshertog JAN gehoorzamende, had, bij eene proclamatie, zijne krijgsmakkers uitgenoodigd, om de wapenen af te leggen en naar huis te keeren, toen een *Tyrolsch* officier, KOLB geheeten, hetzij door verraad, gelijk tegenwoordig zijne landgenooten beweren, hetzij, zoo als waarſchijnlijker is, uit vermetelheid, de uiteengaande boeren wederom opruide, en overluid verklaarde, dat het aan HOFER medegedeelde bevel valsch was; dat *Oostenrijk*, wel verre van zijne meestgeliefde kinderen te verlaten, hun binnen kort te hulp zou komen; dat hij gelast was, hun dit aan te kondigen, en dat, verre van zich te onderwerpen, men integendeel eene laatſte, krachtige poging moest ondernemen. De *Tyrolers* waren reeds uit zichzelven maar al te zeer genegen, om het berigt, dat *Oostenrijk* hen afſtond, voor logenachtig te houden. Zij geloofden hetgeen KOLB hun zeide, en namen de wapenen weder op. Deze dwaze daad was het doodvonnis van eene menigte dappere lieden. HOFER en de overige hoofden der middeldeelen van *Tyrol* hadden zich weder aan het hoofd hunner geduchte krijgsdrommen geſteld; met heldenmoed hielden zij eene ongelijke worſteling vol, en gedurende dit laatſte en noodlottige tijdvak van den opſtand, hetwelk de tweede helft der maand November omvat, ſtroomde meer *Tyrolsch* bloed, dan in geheel het overige van den veldtogt. Dappere aanvoerders, zoo als PETER THALGUTER, ſneuvelden op het veld van eer; anderen, gelijk MAYER, werden gevangen en doodgeſchoten. PETER MAYER was met de wapenen in de hand gegrepen; men vroeg hem, of hij kennis van Prins EUGENIUS' proclamatie gehad had; antwoordde hij *neen*, zoo was hij gered: doof voor de beden zijner vrienden, verkoos hij

Digitized by Google

liever de waarheid te ſpreken, en ſtierf in den ouderdom van vijfenveertig jaren.

KOLB had zich weldra zoek gemaakt; HOFER en zijn vriend HOLZKNECHT, alleen gebleven, verdedigden zich met leeuwenmoed in de kloven van het *Paſeyer-thal*. BARAGUAY-D'HILLIERS, een edelmoedig vijand, beloofde hun lijfsbehoud, wanneer zij de wapenen nederlegden. HOLZKNECHT liet zich bewegen, en keerde naar zijn dorp terug. HOFER alleen bleef onbuigzaam, en wilde zich liever verbergen, dan zich overgeven. Hij vlugtte naar den top eens bergs, midden tusſchen ſneeuw en ijs, en werd door den verrader DONAY zijnen vijanden in handen geleverd; zijn heldendood binnen de muren van *Mantua* is bekend. SPECKBACHER, de monnik HASPINGER, EISENSTEKKEN, SIEBERER en andere hoofden aan de *Inn*, beter onderrigt dan HOFER, en aan de echtheid van het *Weener* vredestraktaat niet kunnende twijfelen, hadden de wapenen nedergelegd en hunne benden doen uiteengaan. Vreezende van de amneſtie uitgeſloten te zullen worden, was HASPINGER naar het klooſter *Einſiedeln*, in *Zwitſerland*, gevlugt, en van daar, over *Como* en het *Veroneſche*, naar *Weenen* geraakt. Maar SPECKBACHER, naar het gehucht *Stallſins* geweken, had de onvoorzigtigheid, of de edelmoedigheid, om met zijne bende wederom te veld te komen, op de ontvangst eener depeche van HOFER, waarin deze hem ſchreef, dat hij hem aan de andere zijde van den *Brenner* verwachtte. Kort daarop nam KOLB de vlugt, HOFER verdween, en SPECKBACHER werd gedwongen, zich in het gebergte te werpen, waar zijn hoofd op prijs geſteld werd.

Des *Vuurduivels* dapperheid ſtond in grooten naam bij de *Beijerſchen*. Zij kenden de kracht der ziel van den berghoofdman en de vindingrijkheid van zijnen geest; boven alles vreesden zij den vermogenden invloed, dien hij nog ſteeds op de boeren der ſtreken langs de *Inn*, van *Inſpruck* tot aan *Schwatz*, bleef oefenen; ook ſtelden zij er buitengemeen veel belang in, hem in handen te krijgen. Zijn ſignalement was, bij elk detachement, op de order van den dag geſteld geworden; beſchrijvingen van zijn' perſoon en voorkomen, verzeld met houtſneêplaatjes, waarop men zijne gelaatstrekken en de bijzonderheden zijner kleederdragt had afgebeeld, waren te *Inſpruck* gedrukt geworden en in overvloed door geheel het leger en tot in de kleinſte bergkantonnementen verdeeld ge-

Digitized by Google

worden; eindelijk doorkruisten talrijke patrouilles de hooge keten der sneeuwbergen tusschen de valleijen van de *Zell* en de *Inn*, waar men wist, dat SPECKBACHER de wijk genomen had. De *Beijersche* soldaten, persoonlijk op hem gebeten door de herinnering der kwade parten, welke hij hun gespeeld had, en aangespoord door het lokaas der toegezegde belooningen, volgden hem op het spoor, zoo als men een wild dier doet, telkenmale zij hem hadden opgejaagd. Hadden zij zijn spoor verloren, dan doorzochten zij de bosschen, de afgelegenste herdershutten, de spelonken, de holle boomen, en tot zelfs rotsspleten, ja dikke hoopen mosch, kortom elke plek, waar het slechts mogelijk was, dat de looze bergman zich verscholen hield.

Ondertusschen wedijverde SPECKBACHER met zijne vijanden in behendigheid en volharding. Zijne lotgevallen gelijken naar een romanverhaal.

Toen de *Beijerschen* hunne jagt begonnen, stond hij nog aan het hoofd van dertien zijner onverschrokkenste medgezellen. Eenige dagen lang zwierf hij met hen van Alphut naar Alphut, van den eenen berg naar den anderen overgaande, somwijlen aan kleine vijandelijke detachementen het hoofd biedende, tusschen de sterkere heensluipende, en zijne bewegingen in dier voege regelende, dat hij, den top der bergen, waar de *Zell* haren oorsprong neemt, volgende, door het *Pusterthal* mogt kunnen ontkomen. Op Kersdag kwam hij in het dorp *Dux*, 't welk in het hart van het gebergte gelegen is: hij had al de uitgangen der vallei gesloten gevonden; zijne togtgenooten waren uitgeput van vermoeidheid, en, daar het hun reeds sedert verscheidene dagen aan leeftogt ontbrak, liepen zij gevaar, van honger te sterven. SPECKBACHER dankte hen voor de hem bewezene trouw, nam van hen afscheid, en verborg zich bij eenen vriend.

Ter naauwernood begon hij van zijne vermoeijenis eenigzins te bekomen, of men kwam hem verwittigen, dat een *Beijersch* detachement over den berg trok en het dorp naderde. SPECKBACHER was niet voornemens te vlugten; maar toen hij met eigene oogen zag, dat het detachement door een' der lieden, die nog den vorigen dag zijne medgezellen geweest waren, door den verrader HOLZER geleid werd, en dat deze reeds den weg naar de bergwoning nam, waarin hij eene schuilplaats gevonden had, omhelsde hij den vriend, die ze hem had verleend en dien hij niet in ongelegenheid

Digitized by Google

wilde brengen, klauterde op het dak der woning, ſprong van daar op eene rots, bereikte van die rots de naastgelegen Alp, en, dank zij zijne buitengemeene vlugheid, terwijl zijne vijanden hem nog in het huis te *Dux* zochten, beklauterde hij reeds een' der hoogſte bergtoppen uit den omtrek. Hij gunde zich geene rust, vóór dat hij verre voorbij de ſtreek der dennebosſchen gekomen en de grenslijn der ſneeuw bereikt had.

Gedurende de zeven-en-twintig dagen, die nu volgden, maakten zijne vijanden, hem gedurig op den voet naſporende, eene woedende jagt op hem, en waren twintigmaal op het punt om hem in handen te krijgen; maar SPECKBACHER was even hardnekkig als zijne vervolgers: hij was behendiger dan zij, en, ten gevolge van de volkomene kennis, welke hij van het land bezat, en zijne verwonderlijke tegenwoordigheid van geest, ontſnapte hij hun altijd. Bezwaarlijk begrijpt men, hoe hij, zoo vele dagen lang, afmatting, koude en honger heeft kunnen verduren. De honger vooral bragt hem tot vreeſelijke uiterſten. Hij kon zich geene mondbehoeften verſchaffen anders dan bij verraſſing, en eens bleef hij zelfs vier dagen lang zonder eten. Die zware beproevingen hadden zijne krachten uitgeput, maar konden zijnen moed niet breken; evenwel gevoelde hij, dat een langer verblijf op den berg ondoenlijk was, en dat hij de bewoonde ſtreken moest naderen. Hierop verſchalkt hij de waakzaamheid der beide *Beijerſche* detachementen, die hem het digtst op de hielen waren, en daalt, door de vallei van *Volders*, weder af naar de ſterk bevolkte oevers van de *Inn*. Terwijl hij een bosch omſtreeks *Talferberg* doortrok, ontmoette hij zijne vrouw en kinderen, die, gedwongen uit laatstgemeld dorp te vlugten, waar men hen tot gijzelaars had willen nemen, op goed geluk rondzwierven, niet wetende, waar zij hun hoofd zouden nederleggen. Deze ontmoeting was hartverſcheurend; de dappere man omhelsde al ſchreijende wezens, die hem zoo dierbaar waren, en die hij gedacht had nimmer weder te zullen zien, en, met al de zorg eens echtgenoots en vaders hun door het gebergte tot gids ſtrekkende, voerde hij hen, langs weinig begane paden, naar het gehucht *Volsberg*, waar allen te zamen een' tijdlang verſcholen bleven.

Ondertusſchen, ſedert de *Beijerſchen* SPECKBACHER'S ſpoor verloren hadden, was hun verlangen, om hem in hunne magt te krijgen, nog vuriger geworden. De prijs, be-

Digitized by Google

loofd aan den geen, die hem zou uitleveren, was verdubbeld geworden: 700 guldens zouden het loon van den verrader zijn. Een onvoorzigtig woord van een' vriend, de zwakheid van een' der arme boeren, die door den oorlog tot de ſchrikkelijkſte armoede gebragt waren, en voor welke zoo groot eene ſom een te ſterk lokaas mogt zijn, konden SPECKBACHER in het verderf ſtorten. Hij beſloot dus, nogmaals zijne vrouw en kinderen te verlaten, en het gevaarvolle leven van eenen vogelvrij verklaarden balling te hervatten.

Men was in het hart van eenen voorbeeldeloos ſtrengen winter; ſneeuw overdekte het grootſte gedeelte der naburige bergen. SPECKBACHER, die niet alleen met de vervolging en de valſtrikken der menſchen, maar ook met de ſtrengheid van het jaargetijde te worſtelen had, gevoelde, dat hij eerlang bezwijken moest, zoo hij, van het zwerven over dag vermoeid, de lange winternachten, op zulk eene hoogte, zonder ſchuilplaats moest doorbrengen. Op een' zijner vorige togten had hij, bij den top van den *Gemshaken*, eene der ſteilſte en wildſte bergſpitſen des lands, een hol opgemerkt, welks ingang onbeklauterbaar ſcheen. Alleen een door ſtorm verraste gemsjager kon misſchien de proef gewaagd hebben, er eene wijkplaats te zoeken; want, om daarbij niet in den afgrond te ſtorten, moest men eenen vasten voet, eene forſche hand en een oog hebben, dat door duizeling niet beneveld werd. In dit hol nam SPECKBACHER de wijk. Met hulp van eenen knecht, op wien hij vertrouwen kon, bragt hij naar deze hemelhooge eenzaamheid genoegzamen voorraad om tot aan de lente te kunnen leven, voorts wapenen, buskruid, kleederen; en, eenen ſtormachtigen nacht in het begin van Januarij te baat nemende, gedurende welken de ſneeuw in digte vlokken nederviel, begaf de arme vlugteling zich, zoo ſnel hij kon, naar zijne geheime woonplaats, verzekerd dat het ſpoor zijner ſchreden door de winden uitgewiſcht en door de vallende ſneeuw overdekt zou worden.

SPECKBACHER was vastelijk voornemens, deze wijkplaats gedurende den geheelen winter niet te verlaten; en het was om zich, des noods, in de ſoort van vesting, waarin hij post gevat had, te kunnen verdedigen, dat hij wapenen had medegenomen. Ook was die verdediging niet moeijelijk. Een eenig, bijna onder de ſneeuw verloren voetpad leidde tot naar den omtrek van het hol, en de vermetele, die de tuſſchenruimte van de platte rots, waarheen dit voetpad hem

Digitized by Google

bragt, tot naar den mond der grot had willen overkomen, had eerst eene bijna loodregte steilte moeten beklauteren, en daarna eene smalle, door de natuur in de rots gevormde, meer dan honderd voeten boven den afgrond verhevene lijststrigchel moeten volgen. Maar eene andere vrees pijnigde SPECKBACHER's geest; hij herinnerde zich HOLZER's verraad, en duchtte, gedurende zijnen slaap overvallen te worden. Ook ditmaal kwam hem zijne vindingskracht te hulp. Midden in een' hoop struikgewassen plaatste hij eene geladene buks in dier voege, dat, zoo iemand beproeven mogt de rotsrigchel langs te komen, het geweer noodwendig moest losgaan. De slag, dacht hij, zou hem waarschuwen, en hem den tijd geven om óf te vlugten óf zich te verweren, naar mate de aanvallers meer of minder talrijk mogten wezen.

Op deze wijs zijne woonplaats in het gebergte hebbende opgeslagen, veroordeelde SPECKBACHER zich, om niet anders uit te gaan dan des avonds, en nog wel met de uiterste voorzorgen. Een gedeelte der nachten bragt hij door met het dorre hout op te zamelen, hetwelk hij behoefde om zijne spijs te koken en zijne verkleumde leden te verwarmen; want de wonden, welke hij in het gevecht bij *Melek* ontvangen had, door zijne vermoeijenissen weder opengegaan zijnde, vielen hem zeer pijnlijk, en maakten hem voor de koude gevoeliger, dan hij ooit geweest was. Zijn' haard had hij in het diepst van het hol; hij stookte daarop echter niet anders dan in nevelachtige dagen, wanneer de top des bergs met een' digten sluijer omhuld was, en de rook, die uit den mond van het rotshol kwam, zich onder de wolkdampen mengende, niet verraden kon, dat een mensch op die hooge toppen zijne woonsteê gevestigd had. In dezer voege bragt hij de maanden Januarij en Februarij door.

In de eerste dagen van Maart begon de sneeuw, die de Alpen bedekte, te smelten, en het weder werd zachter. Den 14den, op het midden van den dag, terwijl SPECKBACHER, onder bedekking van een' dikken mist, zich buiten zijne spelonk gewaagd had, en bezig was aan de naburige hellingen eenig droog hout te verzamelen, maakte eene lavine zich van den top des bergs los, rolde met het geluid des donders naar beneden, overstelpte hem, eer hij vlugten kon, en sleepte hem, in eenige sekonden tijds, tot in het diepst der vallei, meer dan een half uur verre van de plaats, waar hij opgetild geworden was. Ook ditmaal waakte de

Digitized by Google

Voorzienigheid over den vervolgden, want SPECKBACHER behield bij dien verſchrikkelijken val het leven. Evenwel, toen hij, nog half bedwelmd, wilde opſtaan, gevoelde hij eene ſterke pijn aan de heup, en bemerkte, dat hij zich het dijbeen ontwricht had. De terugkeer naar het hol was hem hierdoor volſtrekt belet; hij zou er onmogelijk weder naar hebben kunnen opklimmen. Daarenboven deed de geweldige pijn, welke hij leed, hem maar al te wel beſeffen, dat hij thans de hulp van menſchen niet ontberen kon. De ongelukkige zag zich tot de wreede keus gebragt, van óf in deze wildernisſen van pijn of honger een' langzamen dood te ſterven, óf te pogen het naaste gehucht te bereiken, met gevaar van in de handen zijner vijanden te vallen. SPECKBACHER koos de laatſte partij. Hij verzamelde de weinige kracht, die hem nog overbleef, en, op een' ſtok geleund, ſleepte hij zich, met onbeſchrijfelijke moeite en pijn, tot naar den voet des bergs in die zelfde ſtulp van het dorp *Volsberg*, waar hij, twee maanden te voren, met vrouw en kinderen eene ſchuilplaats gevonden had. In die hut kwam hij tegen tien ure des avonds aan, na zeven uren gegaan te hebben. De vriend, die hem reeds eenmaal verborgen had, nam hem weder met ijverige dienstvaardigheid op; hij gaf hem een bed en ſpijs, en nam het overſchot van den nacht te baat, om in allerijl een' even bekwamen als vertrouwden heelmeester te halen, die de ontheupte dij weldra weder in het lid bragt. Naauwelijks was de bewerking verrigt, of de dag brak aan. Toen eerst vermogt SPECKBACHER eenige ſlaap te genieten. In een' hoek der ſtulp op den grond liggende, bragt hij den geheelen dag van den 15den door; maar, hij was nog niet aan het einde van zijne vermoeijenisſen en van zijn lijden. Tegen den avond vertoonde zich eene *Beijerſche* patrouille in den omtrek van *Volsberg*. Elk oogenblik kon dit krijgsvolk de hut, waar SPECKBACHER lag, komen doorzoeken. Men beſloot dus, hem nog dien zelfden nacht te vervoeren.

Omſtreeks negen ure, toen het volkomen donker was en alles in de bergen rustig ſcheen, verlieten SPECKBACHER's vriend en SPIELTHENNER, de heelmeester, de hut, en, den zieke beurtelings op de ſchouders nemende, droegen zij hem, langs afgelegene en bijna onbegaanbare paden, naar het dorp *Rinn*, waar, gelijk wij gezien hebben, SPECKBACHER zijn huis had. Het was een zure gang. Meer dan eenmaal

Digitized by Google

waren zijne moedige vrienden, onder den last bezwijkende, genoodzaakt, niet ver van *Beijerſche* posten halt te houden; meer dan eenmaal op de tot ijs verharde ſneeuw uitglijdende, waren zij op het punt om in afgronden te ſtorten, of wel, in verſchgevallen en opeengewaaide ſneeuw tot aan den hals verzinkende, liepen zij gevaar in dezelve te blijven ſteken en zich levend te begraven. Eindelijk, na eenen togt van verſcheidene uren en na ongehoorde vermoeijenisſen, kwamen zij bij den ingang van een boschje, aan den zoom waarvan de hut gebouwd was, die aan SPECKBACHER's hoeve tot ſtal verſtrekte. Door de digtſte ſtruiken ſlopen zij tot aan de deur van dezen ſtal, openden die zonder gerucht, en legden den zieke in eenen hoek, waar zij hem zorgvuldig onder een' hooihoop verborgen. De tegenwoordigheid der *Beijerſchen*, die het voornaamſte woonhuis der hoeve bezet hielden, dwong den balling en deszelfs vrienden tot deze voorzorgen. SPIELTHENNER en zijn medehelper durfden zelfs niemand in het huis wakker maken; de nacht was reeds ver verloopen; voor de laatſte maal ſloten zij hunnen dierbaren SPECKBACHER in de armen, en verlieten hem, de uitkomst toevertrouwende aan de Voorzienigheid.

Tegen vier ure 's morgens trad GEORGE ZOPPEL, een trouwe knecht van SPECKBACHER, naar gewoonte het vee komende voederen, in den ſtal.

„ZOPPEL!" riep zijn heer, half binnensmonds.

ZOPPEL kruiste zich en zag verſchrikt in het rond, daar hij de ſtem, die als van onder den grond ſcheen op te komen, herkende.

„ZOPPEL!" herhaalde SPECKBACHER, terwijl hij het hooi, dat hem bedekte, wegſchoof, en zich aan zijnen verſchrikten dienaar vertoonde.

Toen viel de arme man, met gevouwene handen en ſprakeloos van ſchrik, op de knieën, want hij dacht niet anders, of hij zag den geest zijns meesters; doch SPECKBACHER verdreef ſpoedig dien waan, ſtelde hem gerust, en zij raadpleegden vervolgens, hoe men best de waakzaamheid der *Beijerſchen* verſchalken zou.

De vindingrijke geest van den *Tyrolſchen* hoofdman had hiertoe weldra een middel uitgedacht: het was, zich levend te doen begraven. Diensvolgens gebood SPECKBACHER aan ZOPPEL, om in den ſtal, beneden de plaats, waar gewoonlijk het vee ſtond, een gat te graven, lang en wijd

Digitized by Google

genoeg voor een' man om in te liggen. Toen dit graf gegraven was, ſtrekte SPECKBACHER zich daarin neder, en deed zich met eene laag aarde en mest, ter dikte van een' halven voet, bedekken, ſlechts eene kleine opening in den mest latende, om daardoor adem te ſcheppen. Toen dit alles in orde was, ging ZOPPEL weg.

Van den nacht van den 15 Maart tot den 2 Mei daaraanvolgende bleef SPECKBACHER, als levend lijk, in dien kuil begraven, noch van kleederen, noch van ligging kunnende verwisſelen, en ter naauwernood het legſtroo, dat hem bedekte, durvende te doen ververſchen. Elken ochtend bragt zijn getrouwe ZOPPEL hem een' kleinen voorraad van brood, eijeren en melkſpijs, voor de behoefte van den dag. Deze levensmiddelen legde hij naast zijnen heer in het ſtroo neder, zonder daarbij een woord te ſpreken, en ging vervolgens heen. De *Beijerſchen* waren zoo nabij, en hunne waakzaamheid zoo ſcherp, dat een enkel woord den vervolgden zou hebben kunnen verraden. Gedurende al den tijd, dat SPECKBACHER binnen den ſtal in den grond lag, durfde ZOPPEL aan deszelfs vrouw MARIA, die met hare kinderen weder in haar huis getrokken was, niet bekend maken, dat haar beminde man zoo nabij haar was. En nog, zelfs ondanks deze buitengewone voorzorgen, was SPECKBACHER meer dan eens op het punt om ontdekt te worden. Op zekeren dag zelfs trad een *Beijersch* officier in den ſtal, om er naar wapenen te zoeken, welke men zeide, dat er verborgen waren, en, terwijl hij daartoe den mest en het ſtroo met zijne ſabel doorzocht, kwam hij zoo nabij den kuil, waarin de lijder lag, dat deze de koude der kling kon voelen, die hem langs het aangezigt ging, en dat, indien hij den arm had uitgeſtoken, hij den voet van den *Beijersman* had kunnen grijpen.

Tegen het einde van April werd SPECKBACHER's toeſtand te eenemale ondragelijk. De vochtigheid van den grond, die door het ſmelten der ſneeuw vermeerderde; het pijnlijke zijner ligging in eene zoo lang gerekte onbewegelijkheid; de ſtinkende lucht, welke hij inademde, maar bovenal de onreinheid, die hem omgaf, hadden eindelijk zijne ſtandvastigheid uitgeput. Niettemin waren zijne krachten teruggekeerd, en zijn gedwongen ſtilliggen had zelfs zijn herſtel beſpoedigd. Hij beſloot alles te wagen, om zoo ellendig een verblijf te verlaten.

Digitized by Google

Den 2 Mei, toen hij eindelijk opſtond en uit zijnen kuil trad, vielen de aan zijn ligchaam verrotte kleederen hem bij ſtukken van het lijf; en offchoon zijne dij volkomen genezen was, hij daaraan geene pijn hoegenaamd meer ondervond, en hij zich zoo ſterk gevoelde als ooit te voren, waren zijne leden, door het gebrek aan beweging, zoo ſtram geworden, dat hij nog tot den 5den blijven en gedurende den nacht zijn ligchaam oefenen moest, om daaraan eenige buigzaamheid terug te geven. In den avond van den 4den op den 5den veroorloofde hij ZOPPEL eindelijk, zijne vrouw van zijne aanwezigheid te verwittigen en haar bij hem te brengen. Toen MARIA in de ſtalhut trad, er haren armen SPECKBACHER zag, dien zij reeds dood waande; toen zij vernam, wat hij niet al geleden had, en hoe hij zoo lang digt bij haar verborgen gebleven was, ſmolt zij in tranen, viel haren man in de armen, en had moeite zich te bedwingen, dat zij niet luidkeels ſnikte. In dit aandoenlijk tooneel verliep een groot gedeelte van den nacht. MARIA kon van haren zoo wonderdadig wedergevonden man niet ſcheiden. Ten minſte wilde zij hem een eindweegs vergezellen, en verliet hem niet vóór dat de dag begon aan te breken, en SPECKBACHER op het punt ſtond, de laatſte bergtoppen over te gaan.

De *Beijerſchen* hadden, ſedert het begin van Januarij, SPECKBACHER's ſpoor verloren: zij hadden noch de tijding ontvangen, dat hij buiten *Tyrol* geraakt, noch dat hij in *Oostenrijk* aangekomen was; zij dachten, dat hij van ongemak of koude in de ſneeuw der Alpen was omgekomen, en hunne waakzaamheid was dus min of meer verflaauwd. SPECKBACHER wachtte zich wel, hen op juistere denkbeelden te brengen; hij reisde niet anders dan 's nachts, en vermeed daarbij zorgvuldig alle bewoonde plaatſen; zijne vrienden zouden hem misſchien herkend hebben, en hunne blijdſchap had hem noodlottig kunnen worden. SPECKBACHER, wij hebben zulks gezien, was een man van moed; zijn hart kende geene vrees. Twintig malen had hij den dreigendſten dood gebraveerd, koelbloedig onder eene hagelbui van ſnaphaankogels voortgerukt, of zich voor den mond van het geſchut geworpen; en echter, hij heeft het ſedert erkend, was de eenige drijfveer zijner daden, gedurende dien voor hem zoo pijnlijken winter, niet anders dan vrees; vrees voor den dood, voor eenen onteerenden dood, op een ſcha-

Digitized by Google

vot, door beulshanden. Die vrees deed hem duizend, gedurig zich hernieuwende gevaren trotseren; die vrees hield zijne ſtandvastigheid onder de verſchrikkelijkſte beproevingen ſtaande; die vrees ſtrekte hem levend in een' grafkuil uit, en, halfdood van koude, vermoeidheid en honger, te midden van ſneeuw en ijs; die vrees hield hem dag en nacht bevangen, en gaf hem nu weder de kracht, om eene hoogst gevaarlijke reis te ondernemen. Zijn oogmerk toch was, uit het hart van *Tyrol* naar *Oostenrijk* te trekken, langs de toppen der *Salzburger*, *Kärnter* en *Stiermarker* Alpen. Duizenden van vijanden hielden de engten, welke hij door moest, of ook den overgang van ſtortvloeden en rivieren bezet. Hij moest dus beproeven, dwars over, van bergtop tot bergtop te klimmen, de rivieren tot aan derzelver bronnen op te trekken, en over de ſtortvloeden te geraken, door van de eene rots op de andere te ſpringen. Door al deze hinderpalen liet SPECKBACHER zich niet affchrikken. Toen hij aan MARIA, zijne vrouw, den affcheidskus gegeven had, nam hij in de eerſte plaats zijnen weg naar de hooge Alpen van *Volders* en *Wattenthal*, en, omſtreeks het dorp *Dux* voorbijtrekkende, waar hij zich vier maanden te voren van zijne vrienden geſcheiden had, drong hij ſtoutelijk in het diepst der bergen van het *Zillerthal*. Daar vond hij zich weldra geſtuit door de *Zell*, een' diepen en onſtuimigen bergſtroom, dien hij onmogelijk doorwaden kon, en niet anders kon overkomen dan langs de bruggen, zoo hij niet eenen omweg van meer dan dertig uren gaans wilde maken.

Bij zijn rondzwerven over de naburige bergen had SPECKBACHER zich de zekerheid verſchaft, dat al die bruggen door vijandelijke posten bezet gehouden werden, en evenwel moest hij eene derzelven over. Toen het donker geworden was, naderde hij den ſtroom; bij het ſchijnſel van een nachtvuur zag hij, dat de *Beijerſche* ſchildwacht, uitgezet om de naaste brug te bewaken, in ſlaap gevallen was, en dat deszelfs kameraden, rondom het vuur gelegerd, ſliepen als hij. Omzigtig ſloop hij naar de brug, en geraakte er over, zonder bemerkt te worden. Van hier zette hij zijnen togt oostwaarts voort, en kwam in *Pintzgau*. De vermoeijenisſen der eerſte dagen van die moeijelijke reis hadden hem afgemat; hij werd uiterst zwak, en niettemin was hij gedwongen lange marſchen te doen en zich gedurig in beweging te houden. Had hij rust genomen, zoo zou de koude, welke in die hoo-

Digitized by Google

ge bergſtreken en in dat jaargetijde nog zeer ſcherp was, zijne leden hebben doen verſtijven, en hem in eene verdooving geſtort hebben, die weldra door den dood gevolgd zou zijn. Eindelijk, na ongeloofelijke vermoeijenisſen en na aan duizende gevaren ontkomen te zijn, gelukte het hem, over de grenzen van *Stiermarken* te geraken, en bevond hij zich dus weder op een' gastvrijen bodem en te midden van vrienden. Weinige dagen daarna was hij te *Weenen*, waar het Keizerlijke hof hem met al de achting ontving, welke zijn heldenmoed verdiende. Daar *Tyrol* voor hem geſloten en hij zonder eenig middel van beſtaan was, ſchonk de Keizer hem eene ſchoone landwoning aan de grenzen van *Hongarije*. Alvorens zich er neder te zetten, raadpleegde SPECKBACHER zijne vrouw, die nog altijd in *Tyrol* woonde. Hij ſpoorde haar in zijne brieven aan, om haar dorp te verlaten, bij hem te komen, en met hem in *Hongarije* te leven. *Ziet* hier een van MARIA's antwoorden, een treffend en eigenaardig bewijs van hare liefde voor haren man, van hare moederlijke bezorgdheid, en van de gehechtheid der *Tyrolers* aan hunnen geboortegrond.

„ *15 Januarij* 1811.

„ Dierbare Man, mijn welbeminde JOSEPH!

„ Valt het u ſmartelijk, afgeſcheiden van mij te leven, drukt de last onzer huiſelijke wederwaardigheden u neder, wees verzekerd, dat het uwe vrouw niet minder hard valt, u te moeten misſen. Voorwaar, wanneer ik mijne kinderen aanzie, dan breekt mijn hart, en, door mijne treurige overdenkingen weggeſleept, ben ik menigmaal op het punt om uit te roepen: Arme kinderen! waarin is uw lot thans beter dan dat van weezen, die geenen vader meer hebben? en ik, wat ben ik anders, dan de arme weduwe eens ballings, die zelfs geenen naam meer heeft? Ach! moge God in den hemel barmhartigheid over u oefenen, mijne lieve kinderen, en voor u zorgen! — O, mijn JOSEPH! gij weet, hoe lief uwe vrouw u heeft; zij ſmeekt u dus om den wille harer liefde, om den wille van God, dat gij het haar niet kwalijk neemt, wanneer zij herhaalt, wat zij u reeds dikwijls gezegd heeft, wanneer zij het u thans ſtelliger herhaalt dan ooit te voren. Ja, eer ik naar *Hongarije* of naar eenig ander zoo verafgelegen land zou gaan, wil ik liever (hard valt het mij

Digitized by Google

dit te zeggen) wil ik liever met mijne kinderen gaan bedelen! Doch, de Hemel zij dank! offchoon het wel eerlang zou kunnen gebeuren, ben ik nog niet tot dat uiterfte gebragt. Helaas! ja, waarde Man, blijft het lot ons vervolgen, zoo zult gij misfchien binnen kort eene bedelares tot vrouw hebben! Maar ik moet hiervan uitfcheiden; want mijne tranen zouden uitwisfchen, wat ik fchrijf.

„ Er is echter ééne overweging, mijn hartelijk geliefde JOSEPH, die u in uw ongeluk tot troost moet ftrekken, gelijk zij het uwe arme vrouw doet; te weten, dat wij ons de wederwaardigheden, die ons treffen, door geen misdadig of dwaas gedrag op den hals gehaald hebben. Onze verknochtheid aan onzen goeden Keizer FRANS en onze vurige begeerte, om weder *Oostenrijksch* te worden, zijn oorzaak van alles; dát alleen heeft uw leven aan zulke vreefelijke gevaren blootgefteld, en uwe vrouw en uwe arme kinderen in ellende en armoede geftort. Doch, o mijn lieve Man! fchep moed! Werp u aan de voeten van onzen genadigen Keizer, die nog zoo veel goedheid voor u heeft, en fchilder hem den toeftand uwer arme vrouw, die in *Tyrol* is!

„ Vergeef mij, zoo ik niet bij u kom! Gij weet, hoe zwaar mijne gezondheid geleden heeft, en of het mij wel mogelijk zou zijn, zoo lang eene reis uit te houden. Denk niet, dat ik hierin *oude wijven-praatjes* naspreek; hetgeen ik zeg, is ook de meening van zeer verftandige lieden; ja, de luchtftreek van *Hongarije* is doodelijk voor alwie geen regt gezond en fterk geftel heeft, en gij houdt nog te veel van uwe vrouw, hier ben ik zeker van, om te willen, dat zij het befterve. Doe overigens, wat gij zult achten te behooren; ik voor mij zal God bidden, dat de goede Keizer FRANS ons te hulp kome, en misfchien zal God mijn gebed verhooren. Maar is het Zijn wil, dat wij nog in de droefenis blijven, zoo vraag flechts wat gij verkrijgen kunt, en wijst men u een ander woonverblijf aan, zoo tracht te verwerven, dat het in *Stiermarken* of in dien omtrek zij. Weigert men u dat, en moeten wij alle hoop opgeven, om ons lieve land weder *Oostenrijksch* te zien worden, en is het u niet weder geoorloofd naar *Tyrol* terug te keeren, dan, o dan, gij welbeminde van mijn hart! dan zal ik bij u komen.

„ Hoe dank ik u derhalve, waarde JOSEPH, voor uwen nieuwjaarswensch! Ja, geve God, dat wij ons weder, on-

Digitized by Google

der het bewind van *Oostenrijk*, in ons lieve *Tyrol* vereenigd mogen bevinden!

„ Opdat gij aan hen, die ons van dienst willen zijn, te beter moogt kunnen doen begrijpen, hoe treurig onze toestand is, moet ik, mijn lieve Man, niets voor u verborgen houden. Weet dan, en met het uiterste leedwezen zeg ik het, omdat ik voorzie hoe smartelijk het u vallen zal, weet, dat al ons vee ziek is; reeds het derde deel daarvan is gestorven, en wij kunnen binnen kort ook wel het overige verliezen. Ik heb reeds vijftig gulden aan kruiden en andere geneesmiddelen uitgegeven. Het is, gelijk gij wel denken kunt, een zware last, bij de ondragelijke geldopbrengsten, welke men ons opgelegd heeft. Ik herhaal het u nog eens, lieve Man, bid om eenige ondersteuning voor uwe verlatene vrouw en ongelukkige kinderen! Ik zend u mijnen besten en innigsten groet, en beveel u hartgrondig aan God en aan de goedheid van onzen genadigsten Keizer. Schrijf mij spoedig en bemin steeds uwe getrouwe Vrouw

MARIA SPECKBACHER.

„ *Naschrift.* Uwe kinderen omhelzen u in gedachten; zij bidden ijverig voor u. Menigmaal vragen zij: *zal vader dan nooit wederkomen?*"

Toen, bij den vrede van 1813, *Tyrol* aan *Oostenrijk* teruggegeven werd, keerde SPECKBACHER in zijn geliefde bergland weder, om er het overschot van zijn leven door te brengen. Dat overschot was van geen zeer langen duur: vermoeijenissen, ongemakken en lijden van allerlei aard hadden zijn vast gestel gekrenkt, en, ondanks de trouwe oppassing, welke zijne vrouw hem bewees, herstelde zijne gezondheid nimmer volkomen. Omstreeks het begin van het jaar 1820 begonnen zijne krachten zigtbaar af te nemen, en, eer nog dat jaar ten einde was, blies hij in de armen zijner MARIA den laatsten adem uit, slechts den ouderdom van twee-en-vijftig jaren bereikt hebbende.

JOSEPH SPECKBACHER werd met de eerbewijzingen, aan den rang van Majoor verknocht, ter aarde besteld. Hij ligt in de hoofdkerk van *Hall*, ter regter zijde van den westelijken ingang; eene plaat van zwart marmer wijst zijne grafsteê aan.

Brengt u eene reis door *Tyrol*, en vertoeft gij in de kleine

Digitized by Google

ſtad *Hall*, zoo vraag, waar SPECKBACHER gewoond heeft. Men zal u dan naar een der nederigſte woonhuizen van het ſtadje voeren; daar zult gij gul en hartelijk ontvangen worden door eene bejaarde vrouw, met een ernſtig, zachtzinnig en geheel *Duitsch* gelaat. Die vrouw is de weduwe SPECKBACHER. Drie lieve meisjes, vol verſtand en bevalligheid, zullen u gastvrij helpen onthalen. De vrouw zal u veel en lang van haren goeden JOSEPH vertellen, van tijd tot tijd haar overkropt hart door een' zucht lucht gevende, of zich heimelijk een' traan uit de oogen wisſchende. De dochters zullen u hare kleine, onwaardeerbare reliquiën laten zien. De eene zal u de beeldtenis en de meestgeliefde boeken haars vaders wijzen; de andere eene gouden keten, het geſchenk van Keizer FRANS; de derde een' door den Paus geſchonken rozekrans. Middelerwijl ſtaat misſchien, in een' hoek van het vertrek, een jongman, met een levendig en krijgshaftig voorkomen, een open en opregt gelaat, die met de armen over elkander geſlagen en met voorover gebogen hoofd ſchijnt te mijmeren; maar, uit het vuur, dat in zijne oogen ſchittert, terwijl hij ze op de beeldtenis van den krijgsman gevestigd houdt, zlet men, van welk eenen aard zijne mijmeringen zijn. Die jongman is een van SPECKBACHER's zonen, en wel onze oude kennis ANDERL; maar niet meer de vrolijke ſpring-in-'t veld ANDERL, de moedige kogelopraper. ANDERL, te *Mekel* gevangen genomen en edelmoediglijk op last des Konings van *Beijeren* opgevoed, is een bezadigd jong mensch geworden, en bekleedt thans een klein ambt in een naburig ſtadje. Die daar een eindweegs van hem af ſtaat, is de jongſte zoon van den *Tyrolſchen* hoofdman: hij denkt aan zijns vaders bedrijven, even als zijn vader aan die van zijnen grootvader dacht. Hij zal u naar de brug van *Hall*, naar de hoeve van *Rinn*, naar het klooster van *Volders*, naar alle plaatſen brengen, die getuigen van zijns vaders heldendaden of wederwaardigheden geweest zijn. Aan de levendige en vurige uitdrukkingen, die uit het hart van den jongeling opwellen, zult gij bemerken, dat 's vaders erfenis op geene hem onwaardige zonen is overgegaan; en op het oogenblik van het afſcheidnemen zal hij, terwijl hij u de hand drukt, met min of meer ruwe rondborſtigheid tot u zeggen, hetgeen tegenwoordig ieder *Tyroler* denkt: *Gij zijt als vriend naar ons dierbaar Tyrol gekomen; ik beſchouw u*

Digitized by Google

als vriend en broeder.... maar, bij de asch mijns vaders, kom er nimmer als vijand!

DE GEEST DES CHRISTENDOMS.

(Uit het *Engelsch* van WILLIAM H. FURNESS, te *Philadelphia.*)

„ Hetgeen ik dezen avond zal voordragen, is niet geheel
„ mijn eigen werk, maar de vrije vertaling van een *Engelsch*
„ ſtukje, met vele andere, door een *Britsch* Genootſchap,
„ aan onze Maatſchappij ten geſchenke gezonden. Dat Ge-
„ nootſchap zelf had het van eenen *Amerikaan* over- en on-
„ der zijne werkjes opgenomen. Het zijn geene nieuwe za-
„ ken, welke de Heer FURNESS ons in hetzelve leert. Zij
„ zijn dit inzonderheid voor ons waarſchijnlijk nog minder,
„ dan voor het gros zijner landgenooten. Doch het eigen-
„ aardige, heldere en treffende licht, waarin hij zijne gedach-
„ ten voorſtelt, ſchijnt mij toe niet alledaags, noch voor ons
„ overbodig te zijn."

Met deze vooraſſpraak begon ik de voorlezing van *dit* ſtuk, dezen winter, in *Amſterdams* Eerſte Departement van de Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen.* Dezelve ſtrekte het ook hier tot inleiding. De *Engelſche* titel is: *The Genius of Chriſtianity*, te vinden onder de *Tracts*, *deſigned to inculcate moral conduct on Chriſtian principles*, *published by the Chriſtian Tract-Society.* — N. S.

* * *

Toen het Christendom eerst gepredikt werd, bragt het groote beweging der gemoederen voort. Geheele ſteden raakten in oproer bij deszelfs verſchijning, en men verweet den vroegſten verkondigers, dat zij de wereld het onderſtboven wilden keeren. Het werd dus, bij den aanvang, niet in ſtillen vrede gevestigd, maar onder groote openbare beroeringen in de zielen der eerstbekeerden geplant. Het gevoel der vroegſte Christenen moet noodwendig in den opgewekten toon hebben gedeeld, overal bij het volk te weeg gebragt, waar zich de ſtem van onze Godsdienst het eerst liet hooren.

Dat nu onder zulke omſtandigheden, bij de verkondiging, eenige oplettendheid zou gevestigd zijn op de nederige be-

Digitized by Google

zigheden van het dagelijksch leven, op de algemeene en natuurlijke verpligtingen van elks beroep en ſtand in de wereld, is bijna niet te verwachten. En niet ligt zou de gedachte bij ons opkomen, dat de Apostel PAULUS, bij zijne roeping en gemoedsſtemming, eenige aandacht op zoo gewone zaken, als beroepspligt, zal gevestigd hebben. Slaat intusſchen een oog in zijne Brieven, de ſtukken, uit welke wij het best een denkbeeld van de geest- en gemoedsgeſteldheid der Christenen van dien tijd kunnen vormen, en gij zult bevinden, dat het Christendom zijnen belijders nimmer vergunde, de gemeenzame betrekkingen van natuur en maatſchappij voor een oogenblik uit het oog te verlieſen. Neemt, tot een voorbeeld, de twee Brieven aan de *Theſſalonicenſen*. Te dier plaatſe had PAULUS het Christendom verkondigd met het uiterſt gevaar van zijn leven, bij een' oploop van het gemeen bijna aan ſtukken zijnde geſcheurd. Doch na zijne ontſnapping uit de ſtad, zoodra hij daartoe gelegenheid vond, ſchreef hij aan het kleine gezelſchap der leerlingen, welke hij er gemaakt had. En hoedanig zijn de ſtijl en toon van dezen zoogenoemd ongeneeslijken verſtoorder der openbare rust? Hij bidt zijne broederen, ijverig voort te gaan in de ſtille beoefening hunner dagelijkſche bezigheden, en doet ons zien, dat dit van den beginne af de ſtrekking van zijn onderwijs is geweest. Hoort zijne eigene woorden: „ Wij bidden u, dat gij u be„ naarſtigt ſtille te zijn en uwe eigene dingen te doen en te „ werken met uwe eigene handen, gelijk wij u bevolen heb„ ben; opdat gij eerlijk wandelt bij degenen, die buiten zijn." En desgelijks in den tweeden Brief: „ En wij bevelen u, „ broeders, in den name onzes Heeren JEZUS CHRISTUS, „ dat gij u onttrekt van een' iegelijken broeder, die ongere„ geld wandelt en niet naar de inzettinge, die hij van ons „ ontvangen heeft. Want gij zelve weet, hoe men ons be„ hoort na te volgen; want wij hebben ons niet ongeregeld „ gedragen onder u, noch wij hebben geen brood bij iemand „ gegeten voor niet, maar in arbeid en moeite nacht en dag „ werkende, opdat wij niet iemand van u zouden laſtig zijn. „ Niet dat wij de magt niet hebben, maar opdat wij onszel„ ven u geven zouden tot een voorbeeld om ons na te vol„ gen. Want ook toen wij bij u waren, hebben wij u dit „ bevolen, dat, zoo iemand niet wil werken, hij ook niet „ ete. Want wij hooren, dat ſommigen onder u ongeregeld „ wandelen, niet werkende, maar ijdele dingen doende. Doch

Digitized by Google

„ de zoodanigen bevelen en vermanen wij door onzen Heere „ JEZUS CHRISTUS, dat zij, met ſtilheid werkende, hun „ eigen brood eten."

Op deze ernſtige en duidelijke wijze zocht de Apostel zijnen broederen het hooge belang van een ſtil, geregeld en ordelijk gedrag op het hart te drukken. Bedenkt hierbij, hoedanig het karakter van PAULUS was. Hij was een man van een vurig geſtel, van groote gevoeligheid, en de omſtandigheden, in welke hij zich telkens zag gebragt, waren niet weinig geſchikt, om dit eigenaardige van zijnen oorſpronkelijken aanleg te vermeerderen en te bevestigen. Bij eene warme en ijverige geestgeſteldheid, was zijn leven een onafgebroken tooneel van opwekking der drift en aandoening geweest. Zijne gevoeligheid was al vroeg gaande geraakt door het ontſtaan van eenen aanhang, die hem toeſcheen verachting te moeten brengen over zijne heiligſte overtuigingen — over de Godsdienst van zijn land en zijne vaderen. En wanneer wij ons de buitengewone middelen herinneren, daarna door den Hemel gebezigd, om hem tot den vurigſten verdediger dezes vervolgden geloofs in CHRISTUS te maken, dan kunnen wij naauwelijks begrijpen, hoe, bij zoo vele *opwekking des* gevoels, het evenwigt zijner ziel bewaard kon blijven. Volgt hem op zijne loopbaan, als Apostel van CHRISTUS. Hij reisde van ſtad tot ſtad, over land en over zee, vervuld met het denkbeeld der groote verandering, ook door hem in de wereld te weeg te brengen. Moet niet zijne ziel nacht en dag vol zijn geweest van de opwekkelijkſte, meest verlevendigende gedachten? En waar hij verſcheen, waar zijne ſtem gehoord werd, daar ontſtond eene buitengewone beweging der gemoederen. Eene razende menigte rot zamen; hij wordt door krijgsmagt ontzet, voor overheden gebragt, in de gevangenis geworpen, geſlagen, geſteenigd, voor dood achtergelaten, van plaats tot plaats verdreven, en voor Koningen verhoord. Hoe kon eene ziel, moet men vragen, aan zulke tooneelen gewoon, met eenige belangſtelling afdalen tot de gemeene wezenlijkheid en de eenvoudige bijzonderheden van dagelijkſche pligtbetrachting? En is het niet der opmerkinge waardig, geeft het ons geen heerlijk denkbeeld van het Christendom, hetzelve, in de alleronrustigſte oogenblikken van deszelfs beſtaan, op helderen en bedaarden toon, de huiſelijke pligten van het gemeene leven te hooren inboezemen, ſporende de menſchen aan om ſtil en ordelijk te zijn en hun-

Digitized by Google

ne gewone zaken vreedzaam voort te zetten? Terwijl het Evangelie eene groote zedelijke omwenteling op het oog had, de grootſte, welke men zich verbeelden kan, en terwijl het in der menſchen geest overal kookte en ſtormde, als de fel geteisterde zee, deelde het Evangelie zelf in deze algemeene beweging niet, maar toonde zijne verhevenheid boven dezelve, en duldde niet, dat de oplettendheid zijner leerlingen, hoe natuurlijk en krachtig daartoe ook bewogen, van het tegenwoordige en van den gewonen kring van menſchelijken pligt werd afgetrokken. Het duldde niet, dat de eeuwige perken, welke de natuurlijke verpligting den menſchen aanwijzen, door den vloed des gevoels, dien het zelf had te voorſchijn geroepen, eenigzins bedolven wierden.

Inderdaad het is een zeer bijzondere, een allerverwonderlijkſte trek in onze Godsdienst, dat, terwijl zij de belangrijkſte zaken voordraagt, zich met de verhevenſte waarheden bezig houdt, de onbepaaldſte overzigten van het zedelijk beſtuur der wereld, benevens de verpligting en de beſtemming van den mensch ontvouwt, zij evenwel op eene zoo gepaste als naauwkeurige wijze kennis neemt van de meest alledaagſche onderwerpen des menſchelijken levens. Het Christendom ſchenkt den mensch nieuwe en hooge betrekkingen; het omgeeft hem met een bovenaardsch licht; het leert hem zichzelven beſchouwen als een' hemelſchen geest, den afſtammeling van een oneindig Wezen — de eeuwigheid als zijn verſchiet, en het heelal als zijn te huis. En te gelijker tijd vergunt het hem niet te vergeten, maar herinnert hem op klaren en krachtigen toon, dat hij een lid is van de menſchelijke maatſchappij, door dagelijkſche verpligtingen gebonden, met gewone bezigheden des menſchelijken levens, mogelijk den laagſten handenarbeid, bezet. De glansrijke punten der Openbaring, welke ook hun vereenigd licht zij, mogen de nederige ſpheer van onzen aardſchen pligt niet in het duistere plaatſen, maar dezelve veeleer te meer verhelderen. Het Christendom is teffens het meest omvattende en meest eenvoudige van alle ſtelſels. Terwijl het op een onbegrensd toekomende verwijst, welks beſchouwing de ziel opvoert en verrukt, geeft het aan het tegenwoordige deszelfs vereischt gewigt, en vergunt ons niet, de pligten te veronachtzamen, die ons nader liggen, hoe dagelijksch die ook mogen wezen. Zoodanig begrijp ik de ſchoonheid, de geest, het genie van onze Godsdienst te zijn. Terwijl zij ons met ziel en leven vervult op het voor-

Digitized by Google

uitzigt van hetgeen wij hier namaals zijn zullen, toont zij zich echter volkomen geschikt voor den mensch, zoo als hij hier is.

Wij bespeuren dit schoone kenmerk des Christendoms, vooral bij deszelfs verkondiging, in de eerste dagen van onze Godsdienst, matigende den geest der Apostelen, terwijl alles zamenliep om dien op te wekken en gaande te maken, en stellende het onder de weinige bekeerden tot een' pligt, om zich op geregelde bezigheid toe te leggen, stil te leven en getrouwelijk de pligten elk van zijn beroep te betrachten. Het was toch niet alleen het nieuwe van hunnen toestand, de nieuwe inzigten en gewaarwordingen, die gevaar liepen hun eenen tegenzin van hunne oude bezigheden in te boezemen en hen afkeerig te maken van het ijdel bejag der gewone, wereldsche bemoeijingen. Al ligt moesten zij in het begrip vallen, dat, daar de oogst zoo groot en de arbeiders zoo weinige waren, het hun pligt was, hunne oude bezigheden te verlaten en zichzelven toe te wijden aan het groote werk der hervorming, dat een' aanvang onder de menschen had gemaakt. Als ik opmerk, hoe natuurlijk zulk eene handelwijze was, en zie, dat zij die evenwel niet volgden, of, waar zij daartoe genegen waren, de Apostelen hun, bij opzettelijk bevel (*), oplegden, elk te blijven in den staat, hoe nederig en vol moeite ook, in welken de nieuwe Godsdienst hen gevonden had, dan stort mij het Christendom de hoogste bewondering in, en ik gevoel, dat een stelsel, zoo zielverheffend, zoo zeer in staat, mag ik zeggen, om aandoeningen te doen ontstaan, die tot verrukking stijgen, terwijl zij toch zoo kalm, bescheiden en verstandig bevonden worden, geen' menschelijken oorsprong kan gehad hebben, en, althans op dien tijd, toen het Christendom ontstond, door geen menschelijk vermogen kan gevestigd zijn. Neen! in de volkomenheid van deszelfs zedelijk bestaan zie ik het merk van Gods hand.

Doch, of men zich mogt verbeelden, dat ik te groote waarde aan dat kenmerkende der Godsdienst van het Nieuwe Verbond hecht, waarbij ik tot hiertoe stilstond, en dat ik voor een onverwerpelijk blijk van Goddelijkheid houd, zoo ga ik voort aan te toonen, dat het niet slechts in verband met de tijden der Apostelen is, dat deze voortreffelijkheid

(*) Zie vooral I *Cor.* VII: 10—22.

Digitized by Google

van het Christendom doorſtraalt. Ook in vele andere opzigten is het blijkbaar, dat wij bijzonderen eerbied aan het Evangelie verſchuldigd zijn voor den belangrijken invloed, dien het beſtemd is, op de menſchen, ook ten aanzien hunner meest gemeenzame pligten, in den loop van het dagelijkſche leven, uit te oefenen.

(*Het vervolg hierna.*)

GEZIGTKUNDIGE MEDEDEELING.

Op den ijzeren weg, tusſchen *Leuven* en *Tirlemont*, gaat men onder een' berg door een' gemetſelden *tunnel*, 960 mètres of Nederl. ellen lang, waar de volſtrektſte duisternis heerscht, die niet toelaat het minſte voorwerp te onderſcheiden, zoodra men eenige ellen denzelven is ingevlogen. Lang duurt deze duisternis niet, daar men dien *tunnel* van bijna 1000 ellen lang in den tijd van eene minuut doorſtoomt; en echter duurt die minuut lang, uit hoofde van het akelige dier dikke duisternis. Somtijds echter heeft men van tijd tot tijd een kunstmatig licht voor eenige ſekonden, als de *remorqueur* van zijne brandende kolen laat vallen, dat waarſchijnlijk plaats heeft bij het inwerpen van nieuwe brandſtof; alsdan zijn de wanden van den *tunnel* vurig verlicht, en kan men den muur, en de ſteenen met den kalk, die hen ſcheidt en verbindt, goed onderſcheiden. Maar, tot mijne groote verwondering, zag ik, dat de muur, die natuurlijk zoo hard naar achteren moest vliegen, als wij vooruitſtoomden, zoo hard voorwaarts ſcheen te gaan, en wij dus zoo ſnel ſchenen terug te rijden, als wij werkelijk voorwaarts gingen. Bij eene herhaalde verlichting, door het vallende vuur uit den *remorqueur*, zag ik hetzelfde verſchijnſel. Ik maakte er een' medereiziger, die naast mij zat, opmerkzaam op, die het ook zag, doch het belang van dit gezigtsbedrog niet ſcheen te beſeffen. Ik hield mijne oogen gevestigd op den muur; en toen wij aan het einde van den *tunnel* kwamen, waar het daglicht weder op den muur viel, had alles weêr zijne natuurlijke en ware beweging.

Ik dacht ernſtig na over dit verſchijnſel, maar weet het mij tot heden toe niet te verklaren, hoe het kunstmatige licht, door het uitvallen der gloeijende kolen veroorzaakt, zulk eene regelregt ſtrijdige beweging op ons oog vertoont

Digitized by Google

van die, welke wij werkelijk maken, en die zich bij het daglicht in denzelfden *tunnel*, aan het einde van denzelven gekomen, vertoont.

Altijd liet mij de verklaring onvoldaan, welke men geeft van het verschijnsel, dat wij de voorwerpen *regt* zien, terwijl zij zich *omgekeerd* op ons oog afbeelden: dat dit hieraan toe te schrijven zou zijn, dat onze ziel *ziet*, en alles beschouwt met betrekking tot den stand van ons ligchaam, dat *regt* staat en niet het onderstboven; en dat het daaraan toe te schrijven zou zijn; dat wij, voorovergebogen, en tusschen onze beenen door, de voorwerpen achter ons beschouwende, dezelve in denzelfden stand zien, als in eene natuurlijke houding, offchoon de voorwerpen zich in de eerstgezegde houding juist tegenovergesteld op ons oog afbeelden moeten; gelijk de Heer BUYS in zijn *Natuurkundig Schoolboek* het tracht te verklaren. Mij dacht het goed, het verschijnsel, dat ik in den *tunnel* opmerkte, mede te deelen, ten einde anderen er opmerkzaam op te maken, en aanleiding te geven tot eene betere verklaring dan die, welke men geeft over ons zien van de voorwerpen in hunnen natuurlijken stand, terwijl hun beeld zich omgekeerd op ons oog teekent; of ter bevestiging mogelijk van het gevoelen, dat *dit* verschijnsel onverklaarbaar is, en wij, met al onze vordering en kennis van de stoffelijke wereld, nog aan veel zinsbedrog onderworpen zijn; waaromtrent men thans een fraai stukje lezen kan in de *Dublin quarterly Review*, overgenomen in de *Revue Britannique* te *Brussel* gedrukt, Avril 1838, onder den titel: *Des effets du mirage et de la déception de nos sens*, ook in het *feuilleton* van sommige dagbladen, als de *Emancipation*, overgenomen. Ook herinner ik mij, nog niet zeer lang geleden, ergens gelezen te hebben van een' jongen, die eene kaars op tafel onderstboven afteekende, en, daarover gecorrigeerd, ten antwoord gaf: dat hij dezelve teekende, zoo als hij die zag — hetwelk doet zien, dat het oog diens jongens anders gevormd was, *ziende* de voorwerpen zoo als zij zich op het oog afbeelden, terwijl wij die zien in derzelver waren stand.

Eer ik eindige, wil ik nog doen opmerken, met welk eene kracht de stoommachine moet werken, om het konvooi in eene minuut of iets meer dien *tunnel* van 960 ellen door te slepen, daar de middelterm der snelheid op den ijzeren weg is van 563 ellen in eene minuut; terwijl men niet vergeten

Digitized by Google

moet den tegenſtand, welken de aantrekkingskracht moet uitoefenen van dien *tunnel* op een konvooi van tien wagens, voortgeſleept door den *remorqueur*, dien hij van alle zijden en van zoo nabij omringt, dat de diepte weinig hooger is, dan de lengte van den ſchoorſteen vordert. Om zich een denkbeeld van de werking der aantrekkingskracht te vormen, moet men ſlechts met eene jaagſchuit door de binnenwateren gevaren, en met opmerkzaamheid gezien hebben, welk eene beweging het water maakt, als men onder eene brug doorgaat, of ſchepen, die aan den oever van het kanaal liggen, voorbij moet, als wanneer het beweegbaar water dadelijk een ſpringtij van eb en vloed in miniatuur vertoont, maar hetwelk onzigtbaar niet minder plaats heeft, waar men, zonder water, naauwe doortogten heeft door te loopen, gelijk het geval in den *tunnel* is; weshalve het voor de ſnelheid op den ijzeren weg niet onverſchillig is, dat men zich in de vrije lucht kan bewegen, en door geene nabij gelegene muren of wanden, die eene verhoogde aantrekkingskracht uitoefenen, gehinderd worde.

De eerſte reis, bij het openen van den ijzeren weg op *Tirlemont*, was alles ſtikdonker in gezegden *tunnel*, offchoon wij dien toen ook in eene minuut doorſnelden; doch later, tweemalen dien moetende doorgaan en wederkeeren voor de Bijbelverſpreiding te *Luik* en omſtreken, nam ik dit verſchijnſel bij herhaling waar, en meende ook door deze mededeeling er oplettend op te moeten maken, om mijne opmerking te bevestigen, en vooral om eene voldoende verklaring van het verſchijnſel te erlangen.

21 Junij, 1838. A. GOEDKOOP, Predikant te *Gent*.

ONTMOETING VAN LEKAIN IN PROVENCE.

„De drommel hale het handwerk! Niets ſpelen dan knechts-, boeren- en ſoldaten-rollen; brieven beſtellen en ſtoelen regtzetten; de heerlijkſte tirades hooren opzeggen, en er niet meer dan een kaal *ja* of *neen* op mogen antwoorden, en dat terwijl men de aandrift van het kunstgevoel, den God in zijnen boezem, gevoelt!" riep mismoedig DOGARD, een der ondergeſchikte tooneelisten van den ſchouwburg te *Marſeille*. „Ik mag mij beroemen eene welgemaakte geſtalte te bezitten," dus ging hij voort; „ik heb kracht en ziel; ik ken de eerſte rollen uit alle treurſpelen van bui-

Digitized by Google

ten. Waarlijk, de vermogens zijn het niet, waaraan het mij ontbreekt, maar alleen de gelegenheid om mijne gaven voor het oog van het publiek te ontwikkelen!"

Des anderen daags had DOGARD de beste rol van zijnen kleinen werkkring te vervullen. De begeerte, om uit te munten, verleidde hem, dezelve met al de hartstogtelijkheid en al de stoutheid van eenen tooneelheld te spelen. Zijn onpasselend voorwaarts dringen maakte hem belagchelijk — hij werd uitgefloten.

Omstreeks dien zelfden tijd bragt een tooneelnieuws van het uiterste aanbelang geheel *Marseille* in beweging: „LEKAIN zou in *Provence* gastrollen komen geven." In het jaar 1774 had men drie weken noodig, om van *Marseille* naar *Parijs* te reizen; weinig menschen ondernamen zoo ver eenen togt, en derhalve was het getal dergenen, die den grooten kunstenaar op het *Theâtre Français* gezien hadden, uiterst gering. Dienzelfden avond, toen DOGARD uitgefloten werd, had de Directeur van LEKAIN eenen brief ontvangen, welken hij, tusschen de schermen, aan zijn tooneelgezelschap had voorgelezen. De beroemde treurspeler verwittigde hem daarin, dat zijne reis naar *Provence* acht dagen lang uitgesteld geworden was, en verzocht hem, zijnen ambtgenoot, den Directeur van den schouwburg te *Aix*, die hem reeds den volgenden dag verwachtte, van dit verwijl kennis te willen geven.

Een kwartier uurs daarna riep de tooneelmeester DOGARD terzijde, gaf hem eenen brief, hem daarbij belastende, dien oogenblikkelijk aan den voerman, die den anderen morgen naar *Aix* vertrok, te brengen, en denzelven op het gemoed te drukken, dien terstond na zijne aankomst aan den Theaterdirecteur ter hand te stellen.

Morrend ontving DOGARD den vernederenden last, en stortte, terwijl hij dien ging uitvoeren, onderweg zijne gal al scheldende uit. — Plotseling echter scheen een lichtstraal de wolken van zijnen toorn te verdrijven. „Waarlijk, dat denkbeeld is iets, hetwelk mij door eene magt van boven wordt ingegeven!" riep hij, vol geestdrift. „Maar, gewaagd is het, zeer gewaagd," voegde hij er bedenkelijk bij. „Evenwel, het zij zoo!" besloot hij moediglijk; „in mijnen toestand heb ik alles te winnen en niets te verliezen. O heldenmoed en kunstgenie, verleent mij uwen bijstand!"

Hij verscheurde den brief, en meldde den Tooneelmeester, dat hij denzelven naar behooren bezorgd had. Den volgenden

Digitized by Google

morgen verliet hij, met een' wandelſtok in de hand, nog vóór zonsopgang *Marſeille*, nam te voet den weg aan naar *Aix*, welke ſtad hij op den middag bereikte, en ſtelde zich terſtond aan den Directeur van den ſchouwburg aldaar voor, met de woorden: „Nu, mijn vriend, daar ben ik dan! Ik beloofde heden te komen en heb ſtiptelijk mijn woord gehouden."

„In de eerſte plaats moet ik u verzoeken, mij te willen zeggen, wie gij zijt," vroeg de verwonderde Directeur op een' hoogen toon.

„Wie anders, dan LEKAIN?"

„Wat zegt ge? Gij zoudt LEKAIN wezen? Gij . . O! Mijnheer, dan bid ik duizendmaal om verſchooning voor mijne onbeleefde ontvangst! Maar, wie kon ook denken . . . ."

„Dat LEKAIN in zulk een' toeſtand te *Aix* verſchijnen zou? Niet waar, dat wildet gij zeggen? en gij hebt gelijk; maar dit hangt zeer natuurlijk zamen. Ik was zoo ongelukkig, onderweg in handen der rooverbende van GASPARD DE BESSE te vallen en bijna geheel uitgeplunderd te worden. De ſchurken hebben mij al mijn geld ontnomen — 20,000 *francs*, die ik te *Lyon* verdiend had, mijne geheele garderobe, die mij 10,000 kroonen gekost heeft — zelfs mijn rijtuig hebben zij ſtuk geſlagen. Mijn knecht oordeelde raadzaamst, de vlugt te nemen; ik geloof, de kerel loopt nog! — Gij ziet, mijn beste, in welk eenen treurigen toeſtand de bandieten, die uwe landſtreek verpesten, den eerſten tragiſchen kunſtenaar van *Frankrijk* gebragt hebben!"

De Directeur wist geene woorden te vinden, krachtig genoeg om hem zijn leedwezen uit te drukken, en bood hem, op het honorarium der gastrollen, welke hij ſtond te geven, een niet onbeduidend voorſchot aan, hetwelk DOGARD zonder bedenken aannam.

Geen uur was er nog verloopen, of geheel *Aix* droeg kennis van LEKAIN's aankomst en ongeluk. Van alle kanten ſtroomden bezoeken en dienstaanbiedingen den zoo beroemden kunſtenaar toe. De Ridder DE CASTELLANE zond zijn' eigen' kamerdienaar, om hem te bedienen; alle beurzen ſtonden hem open, en de Heer DE O**, bij wien men in het laatſte Carnaval treurſpelen gegeven had, ſchonk hem zelfs de geheele kostbare garderobe van zijn liefhebberijtooneel.

Nadat DOGARD door den kamerdienaar van den Chevalier naar de eerſte mode gekapt was, en eene rijke kleeding

Digitized by Google

had aangetrokken, deed zich zijne inderdaad schoone gestalte allergunstigst voor, en allen, die hem naar de repetitie zagen gaan, vooral de vrouwen, bewonderden hem.

„ Ja, zóó," riep de Directeur, toen hij binnentrad, hem toe, „ zóó heb ik mij den beroemden LEKAIN steeds verbeeld; groot, rijzig, welgemaakt en vlug. Wel is waar heb ik onlangs eene recensie gelezen, waarin gij als klein, dik en leelijk afgeschilderd werd; doch dat was alles laster; ik vermoedde het terstond; alles kwaadaardige laster!"

„ Verdiensten hebben altijd benijders. Ik ken die recensie; MARMONTEL heeft ze geschreven, tot dank, dat ik zoo goed geweest was, zijne verzen te verbeteren. Gelukkig behoef ik mij slechts te vertoonen, om deze voorgevens te weêrleggen."

Op den dag, toen hij voor het eerst zou optreden, was het publiek in digte drommen naar den schouwburg gestroomd, ten einde den beroemden LEKAIN als *Nero* te bewonderen. DOGARD had zich des middags een goed diner doen opdisschen; een paar flesschen champagne gaven hem moed en vuur. Hij betrad het tooneel met veel zelfvertrouwen, en declameerde niet zonder smaak, maar liet het ook niet aan overdrijving en wonderlijk gebarenspel ontbreken. Het publiek was verrukt, klapte en stampte met handen en voeten, en barstte in luidruchtige *bravo's* uit. Nog nimmer was aan eenig tooneelspeler te *Aix* zoo veel geestdrift en toejuiching te beurt gevallen. De voornaamste jonge lieden der stad haalden hem, na de voorstelling, uit den schouwburg af, en voerden hem in zegepraal naar een logement, waar zij een prachtig souper besteld hadden. De hooggeschatte kunstenaar was de koning van het feest. Na het maal werd er gespeeld, en DOGARD won 300 *louisd'or* in het *lansquenet*.

„ Ik had toch niet gedacht," zeide DOGARD den volgenden morgen tot zichzelven, „ dat het zoo gemakkelijk was, een groot man te worden!"

Even luisterrijk als zijn *début* vielen ook zijne volgende optredingen uit. Men trok hem in alle gezelschappen, eerde hem boven allen, en vooral de vrouwen namen hem in hare bescherming. Op den dag, die tot zijne zesde verschijning bepaald was, ontving hij des morgens een biljet, waarin eene nog jonge weduwe, die aan jaarlijksche renten een inkomen van 15,000 *livres* bezat, hem, in verbloemde bewoordingen,

Digitized by Google

hare hand aanbood, indien hij besluiten kon het tooneel te verlaten en met haar op haar kasteel bij *Nizza* te gaan wonen. Zij bescheidde hem op eene schaars bezochte wandelplaats, waar hij haar zou kunnen zien en spreken.

Dien zelfden dag kwam een reiziger voor het logement: *de zwarte Muilezel*, destijds het beroemdste der stad *Aix*, aan, en las met verbazing een aldaar aangeplakt lang komediebiljet, hetwelk de zesde gastrol van den Heer LEKAIN, Tooneelist des Konings en eersten Treurspeler van *Frankrijk*, in hoogdravende bewoordingen aankondigde. De aangekomen vreemdeling verlangde drie kamers; maar de kastelein gaf zijn leedwezen te kennen, dat hij slechts één vertrek over had, vermits zijn geheele huis met gasten uit de nabuurschap bezet was, die naar *Aix* gekomen waren, om LEKAIN te bewonderen. „ Zijne eerste verdieping," zeide hij, „ werd door dien beroemden tooneelkunstenaar zelven bewoond." De verbazing van den vreemdeling scheen door deze mededeeling tot den hoogsten trap gebragt. Hij deed zich het kamertje op de derde verdieping aanwijzen, en steeg vervolgens naar de eerste af, om zijne opwachting bij den Heer LEKAIN te maken.

„ Mijnheer," zeide hij, toen hij bij DOGARD binnengelaten was, „ heb ik de eer met den beroemden LEKAIN te spreken?"

„ Met hemzelven," hernam DOGARD op een' niet weinig fieren toon. „ Wat is uwe begeerte?"

„ Ik ben een bewonderaar van uwe gaven, Mijnheer!"

„ Ik dank u, mijn vriend!"

„ Wel is waar ben ik slechts een tooneelspeler uit de provincie; maar ik heb eerzucht, en wensch vooruit te komen in mijne loopbaan. Het oordeel van een' kenner als gij, Mijnheer, is beslissend. Zou het van uwe goedheid niet te veel gevergd zijn, wanneer ik verzocht een tooneel voor u te mogen opzeggen?"

„ Ga uwen gang, mijn vriend! Ik luister."

De vreemdeling declameerde een tooneel uit *Tancredo*. Bij de eerste verzen werd DOGARD bleek; vervolgens begon hij te beven; eindelijk viel hij den vreemdeling te voet, met de woorden: „ Gij zijt LEKAIN! Maak mij niet ongelukkig, en vergeef mij mijne vermetelheid!"

De ware LEKAIN hief hem met goedheid op, en DOGARD verhaalde hem opregt, hoe het met de zaak gegaan was.

„ Ik zie ten minste," sprak LEKAIN, nadat de ander ten einde was, „ dat gij mijnen naam geene schande hebt aangedaan, en dat gij een schrandere knaap zijt. Overigens is het geen onaardige grap! Wat doet gij mij heden spelen?"

„ *Vendôme*."

„ Dat is mijne beste rol. Ik ben verlangend die door u te zien uitvoeren."

Na de voorstelling zeide LEKAIN tot DOGARD: „ Gij

Digitized by Google

hebt als iemand uit het dolhuis, maar niet zonder *effect* geſpeeld. Wie weet, of ik wel, wanneer ik de rol op mijne wijze gegeven had, zoo veel bijval gevonden zou hebben! Gij hebt talent, maar zijt op eenen verkeerden weg. Kom naar *Parijs!* Ik zal uw voorſpraak zijn, dat men u late *debuteren.*" DOGARD dankte voor deze aanbieding.

Den volgenden morgen verſcheen hij ſtiptelijk ten geſtelden tijde op het hem door de weduwe gegeven *rendez-vous.* Hij werd met liefde ontvangen; de Dame was naauwelijks 25 jaren oud, had ſchoone oogen en eene bevallige geſtalte. Het geſprek duurde lang; maar reeds bij de eerſte woorden was men het eens geworden.

„ Gij ſtaat er dan volſtrekt op, dat ik het tooneel verlaat?" vroeg eindelijk DOGARD.

„ Volſtrekt."

„ Daar het derhalve noch mijne kunst, noch de naam van LEKAIN geweest is, die mij uw hart gewonnen heeft, zoo durf ik u belijden, Mevrouw, dat deze laatſte ſlechts aangenomen en dat mijn ware naam DOGARD is." En nu legde hij voor de ſchoone weduwe eene even opregte bekentenis af, als hij den vorigen dag aan LEKAIN gedaan had, en eindigde met het verzoek, dat zij hem hare vergiffenis wilde ſchenken.

Wat vergeeft eene verliefde vrouw niet al! — Acht dagen daarna ſchonk de weduwe hem hare hand voor het trouwaltaar, en DOGARD werd een welgezeten en geacht man.

REGTSKRACHT VAN HET PRECEDENT.

Onlangs was zekere GOBION te *Parijs*, wegens het oefenen der heelkunst zonder daartoe bevoegd te zijn, voor den regter geroepen. De advocaat CHICOISNEAU had zijne verdediging op zich genomen, en beſloot dezelve met deze woorden: „ Mijne Heeren! GOBION drijft handel met bloedzuigers, en heeft in dit zijn beroep eenige begrippen van heelkunde opgedaan. In het geval, waarover wij ſpreken, handelde hij alleen uit menschlievendheid, niet uit winzucht. Herinnert u, Mijne Heeren, hoe eens een verheven perſonaadje uit zijn rijtuig geſtegen is, om met eigen hand zijnen postilijon, die een' val gedaan had, eene ader te openen. Ik geloof niet, dat de regtbank er immer aan gedacht heeft, om Z. M. Koning LODEWIJK-FILIPS wegens onbevoegde oefening der heelkunst voor hare balie te roepen." Geheel de regtbank barstte bij deze woorden in een ſchaterend gelach uit, en de beſchuldigde werd vrijgeſproken.

EEN MENSCH IN EENE MENAGERIE.

In de Menagerie des Konings van *Oude*, te *Lucna*, zag Dr. SPRY, in eene kooi opgeſloten en midden onder de hokken

Digitized by Google

der wilde dieren, een mensch, die men beweerde ook een wild beest te zijn, en die, nevens twee andere hem gelijke wezens, in een nabij de stad *Feizabad* gelegen bosch gevonden was. Men had den ongelukkigen een hok zeer nabij den grond gegeven, (of hij ook aan een' ketting lag, kon Dr. SPRY zich niet herinneren) en liet hem als de overige dieren zien. Op het vastgestelde uur werd hem, even als aan dezen, zijn voedsel gebragt, en, wanneer hij hetzelve genuttigd had, legde hij zich, even als zij, te slapen. Zijne wezenstrekken waren van die der gewone menschen niet onderscheiden. Toen de Heer SPRY hem aansprak, slaakte hij een geluid, dat tusschen schreeuwen en knorren het midden hield. Hij scheen 25 à 30 jaren oud te zijn, en was reeds drie jaren in de Menagerie. Na zorgvuldig onderzoek van het arme schepsel, verklaart Dr. SPRY, hetzelve voor niets anders te houden, dan voor een doofstom of van de geboorte af in het verstand gekrenkt mensch.

KIESCHE VOORZORG.

Een gezelschap van den eersten rang bezigtigde den vorstelijken juweelenschat te * * *. Toen de bezigtiging geëindigd was, verzocht de opzigter, welke de aanwezigen had rondgeleid, hun, een oogenblik in het voorvertrek te vertoeven; en kort daarna verscheen hij weder met een' schotel vol tarwezemelen, in welke hij verzocht, dat men zoo goed wilde zijn, zich de handen te wasschen. Het gezelschap stond verbaasd, en vroeg lagchend naar de reden van zoo zonderling een verlangen. „Het is eene oude inrigting," dus antwoordde de wellevende man; „zij is afkomstig van „een voorval, dat hier vóór langen tijd gebeurd is. Er was „hier, namelijk, eens een gezelschap van voorname lieden, „en bezigtigde het kabinet. Eene jonge dame, welke zich „verbeeldde dat men haar niet gadesloeg, vond aan een' zeer „kostbaren ring zooveel welbehagen, dat zij dien heimelijk „wist weg te kapen. De toenmalige Inspecteur wilde de „eer dier jonge dame niet prijs geven; hij bragt derhalve „een' schotel vol zemelen, verhaalde het gezelschap, dat dit „zemelwasschen een oud gebruik was, en presenteerde den „schotel een voor een aan het gezelschap, maar het laatst „aan de bedoelde dame. Allen wieschen zich glimlagchend „de handen, ook de jonge juffer. Deze had den wenk van „den opzigter verstaan; zij liet, onder het wasschen, den „ring in de zemelen vallen, en op deze wijs bleef voor het „kabinet de ring, aan de dame de eer, en aan den opzigter „de post behouden, dien hij voorzeker verloren zou hebben, zoo de ring niet weder te regt gekomen was." — Algemeen roemde men de kieschheid van den opzigter in der tijd, en wiesch zich, onder scherts en lagchen, de handen in de zemelen. De schotel kwam het laatst aan de jonge

Digitized by Google

Gravin Y. Ook zij wiesch hare rozevingeren, terwijl een blos snel haar over de wangen schoot, hare lippen beefden en hare blanke handen sidderden. Maar niemand der aanwezigen had de plotselinge kleurwisseling op het gezigt der bekoorlijke Gravin bemerkt. Alleen de opzigter las in den blik, waarmede zij afscheid nam, beschaming en dank voor zijne sparing. Naauwelijks was hij alleen, of hij snelde naar den schotel, en in denzelven vond hij — den kroon-juweelring, dien zijn kiesch beleid gelukkig gered had. Sedert dien tijd worden de prachtige juweelen van dit kabinet aan vreemdelingen slechts onder glas vertoond.

ENGELSCH BONMOT.

Onlangs werd in *Engeland* een' savonetbal ten verkoop gebragt, van welken, zoo men verzekerde, NAPOLEON zich bediend had. Een der aanwezigen bezwaarde zich er over, dat de zeepbal al vrij wat afgesleten was. „ Geen wonder," merkte de vendumeester aan, „ NAPOLEON heeft er de geheele wereld mede geschoren."

VOORDEEL VAN VREEMDENBEZOEK.

In verscheidene provincien van *Engeland* heerscht het bijgeloof, dat het eerste lijk, hetwelk op een nieuw-aangelegd kerkhof begraven wordt, door den Duivel gehaald wordt. Een reiziger kwam eens te *Blair*, in welks nabijheid zich juist zulk eene begraafplaats bevond. Aan den kastelein, bij wien hij afgetreden was, gaf hij zijne verwondering te kennen, dat hij op dezelve niet eene enkele grafzerk bemerkt had. „ Nog niemand is er begraven geworden," gaf de herbergier ten antwoord, terwijl hij daarbij zijnen gast met een' veelbeteekenenden blik aanzag. „ Het eerste lijk haalt, gelijk gij weet, de Booze; geen der inwoners wil er dus iemand der zijnen heenbrengen; en zoo wachten wij dan met ongeduld, dat eens de eene of andere vreemde bij ons den aftogt blaast."

SPECULATIEGEEST.

Een projectmaker wilde eenen kapitalist tot de eene of andere onderneming overreden. „ Ik geef u mijn woord, Mijnheer," riep hij, „ dat, zoo gij maar een tonnetje gouds te verliezen hebt, wij beide zeer goede zaken zullen doen."

No. X. *Mengl.* bl. 500. reg. 1 en 2. staat, bij vergissing, driemaal, in plaats van tweemaal, het woord *alles*.

Digitized by Google

HET HERINNERINGSFEEST

TE LEYDEN,

9 AUGUSTUS 1838.

Wat ſteekt gij uit uw' ouden top,
o Burgtgraaf! blij de vaan,
Al mag op Leydens torenknop
Geen ſchrale wimpel ſtaan;
Al heft zich uit de ſterrenwacht
Van Pallas priesterbouw
Geen driederleije kleurenpracht
Op 't feest van Liefde en Trouw!

Hoe galmt het in uw luchte zaal
Van feestmuziek en zang!
Al loste Augustus vrijheidsſtraal
Der jongren ketenprang;
Al togen zij in zwermen heen
Uit Leydens doodſchen muur,
En kozen voor een kooi van ſteen
Het Eden der Natuur!

O ja! gij huist een blijde ſchaar,
Al toog de jongre voort;
Wel met vergrijsd of grijzend haar,
Maar ſterk in daad en woord:
Wel groefden tijd en zorg en ſmart
De rimpels op hun wang,
Maar jeugdig bleef hun' aller hart
In 's levens ſtrijdgedrang.

Zij kwamen, mijlen ver in 't rond,
Gedenken aan hun jeugd,
Aan vriendſchap, die hen zamenbond,
Aan zaamgenoten vreugd:
Zij kwamen om 't veroudrend bloed
Te friſchen in hun' leên,
Te ſtalen hunnen levensmoed
Door d' adem van 't voorheen.

Digitized by Google

Zij kwamen niet met krans of band,
Getabberd of gekruist;
't Is hier geen trots op roem of ſtand,
Maar vriendſchap, die er huist:
Gelijkheid, ſchat en ideāal
Van hunnen lentetijd,
Zweeft weder door de ruime zaal,
Der Broederſchap gewijd.

En onder zang en bekerklank,
Te lang hun oor ontwend,
Gloeit aller blik van hartedank
Voor Hem, die 't harte kent;
Die vruchten uit hun bloeſem toog
En graangoud uit hun aar,
En 't voedend ſpreidde, laag en hoog,
Sinds meer dan veertig jaar.

Maar ach! er mist zoo menigeen,
Door 't vriendenoog gezocht;
Reeds rust hij onder zode of ſteen
Van zorg en levenstogt.
Verdord is meen'ge bloeſemknop,
Ontworteld meen'ge ſtam;
Maar 't zaad, door hen gezaaid, ging op,
Schoon de oogst voor hen niet kwam.

Nog velen misſen in den kring,
Reeds koel en koud van hart,
Wier levensheil in rook verging,
Wier hoop in zorg en ſmart.
Maar aller, levenden en doôn,
Ach! aller wordt herdacht:
Zij d' eerſten 't leven weder ſchoon,
En d' andren 't grafbed zacht!

Maar wij, nog badend in den gloed
Van licht en kracht en vrengd,
Wij vieren met geroerd gemoed
't Herinringsfeest der jeugd.
Wij allen, mannen, grijsaards thans,
Omringd door later teelt,
Verjongen door den vlammenglans,
Die in haar vuuroog ſpeelt.

Digitized by Google

Ja, vaster klemden wij den band,
Door zoo veel tijds verſtaald,
Met wie in 't jeugdig wonderland
Met ons heeft rondgedwaald.
Maar ook voor u een hartedronk,
Een lō, luid en hoog,
Wier zon verrijst, nu de onze zonk
En — ze eens verduistren moog!

Ziet! ſchoon vervolgen zij de baan,
Geteekend door ons ſpoor;
En dat hun' harten voor ons ſlaan,
Daar borgt hun geestdrift voor.
Op, jong en oud! verbroedert u!
Ons lot zij eens uw lot!
En gloeit dan, als wij allen nu,
Voor Koning, Land en God!

Bij G. 14 Aug. 1838. A. BOXMAN. (*)

(*) Dit later ingekomen Dichtſtukje was den Redacteur het quartje wel waard, dat hij nu nog aan dit Nommer heeft toegevoegd.

MUZIKALE ONTMOETING.

Omſtreeks het jaar 1781 leefde te *Londen* zekere Lord EPWELSEY, een zeer beminnelijk man en groot liefhebber van de muzijk, doch overigens een zonderling; de muzikale *ſoirées*, welke hij gaf, leverden ſteeds iets onverwachts en bevreemdends. Op zekeren avond, toen hij in zijn hotel het ſchitterendſte gezelſchap der hoofdſtad verzameld had, verzocht hij zijnen gasten, zich in de aan zijne concertzaal grenzende vertrekken te willen begeven. Om deze cirkelvormige zaal liet hij vervolgens alle deuren, de groote ingangsdeur alleen uitgezonderd, ſluiten, en bad de aanwezenden dringend, het volkomenſte ſtilzwijgen te willen in acht nemen, terwijl hij zelf waakte, dat aan dit verzoek voldaan werd. (Geene gemakkelijke taak, zou een ſpotter misſchien zeggen, daar er zich vele jonge dames in het gezelſchap bevonden.) Eenigen tijd nadat de gasten zich dus verwijderd hadden, trad in de concertzaal een man, die zich zeer verwonderde, dezelve ledig en zoo zwak verlicht te zien, maar, denkende te vroeg gekomen te zijn, met de handen op den rug eene wijl op en neder ging. Na verloop van een kwartier uurs verſcheen een tweede vreemdeling in de zaal, en ſcheen niet minder bevreemd, geen gezelſchap te vinden. Nadat zij elkander wederzijds begroet hadden, wandelden zij nog eene wijl zwijgend door de ruime zaal heen en weder. Een hunner, wien dit werkelooze kuijeren eindelijk verveelde, zette zich voor een piano en begon te

Digitized by Google

preluderen en te phantaseren; weldra verkregen zijne gedachten een' bepaalderen, meer zamenhangenden vorm, en bewogen den ander', te blijven stilstaan. Deze bevond zich juist nevens een tweede piano, zette zich voor hetzelve, vatte de muzikale gedachte, welke hij gehoord had, op, veranderde, verfraaide die, en maakte dezelve tot zijne eigene, in eene imposante fuga. De eerste speler antwoordde hierop oogenblikkelijk, en zoo bearbeidden zij het thema aan alle kanten, wierpen elkander de stoutste en schitterendste denkbeelden toe, als zaaiden zij met volle handen parels en diamanten, tot dat zij eindelijk zich ras naar elkander omkeerden en uitriepen: „ Gij zijt MOZART!" — „ En gij CLEMENTI!" — MUZIO CLEMENTI en WOLFGANG MOZART kenden, beminden en bewonderden elkander weêrkeerig uit hunne werken, maar hadden elkander nooit gezien. Het wederzijdsche heerlijke spel had de twee groote componisten in zulk eene geestdrift gebragt, dat zij elkander in de armen vlogen. Op dit oogenblik werden al de deuren der concertzaal opengerukt, en de twee verbaasde toonkunstenaars zagen zich door de bloem der *Londensche* groote wereld omringd en met een daverend handgeklap begroet.

DE KLEINSCHRIJVER. (*)

JAN ERNST DINGER, een vermaarde schrijfmeester te *Amsterdam*, had vernomen, dat een andere schrijfmeester, te *Utrecht*, het geheele *Onze Vader* vijfmaal geschreven had in eene ruimte niet grooter dan de oppervlakte van een stuivertje. Zijne eergierigheid spoorde hem aan, dit kunststuk na te doen en zoo mogelijk nog te overtreffen. Hij ging dus aan het werk, en stond niet eer van zijn' stoel op, vóór hem zijne onderneming nog ver boven zijne verwachting gelukt was. Hij had, op de grootte van een stuivertje, de *tien Geboden*, en op eene gelijke ruimte het *Onze Vader* zevenmaal, zonder vergrootglas of bril, zoo net en klein geschreven, dat hij nog plaats overhield, om er kapittel en vers, benevens zijnen naam en de dagteekening, bij te voegen. Na dezen arbeid bleef hij, een' dag lang, bijna volslagen blind; den tweeden kon hij weder iets, den derden nog iets beter zien, en naderhand zag hij weder even zoo helder en scherp als te voren. Met een vergrootglas ontdekt men in het geschrevene overal, tot in de kleinste deelen, de volkomenste evenredigheid, en begrijpt naauwelijks, hoe het mogelijk geweest is, dat deze arbeid zonder oogglazen en andere hulpmiddelen ten uitvoer heeft kunnen gebragt worden.

(*) Wij vonden dit stukje in een Hoogduitsch blad, en laten dus de meer- of mindere naauwkeurigheid van het hier medegedeelde voor rekening des stellers. *Vert.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

AANSPRAAK VAN DEN HOOGLEERAAR SCHUBERT, TE MUNCHEN, GEHOUDEN BIJ DE HEROPENING ZIJNER LESSEN, NA ZIJNE TERUGKOMST VAN EENE REIZE NAAR HET OOSTEN.

Er is een land, waar de Schepper meer dan ergens den rijkdom en de schoonheden der natuur met milde hand heeft uitgestort, waar de mensch meer dan ergens de grootsche gedenkteekenen van zijne daden heeft nagelaten, en dat alleen de plaatsen bevat, waar het verband tusschen hemel en aarde in de merkwaardigste personen, gebeurtenissen en bedrijven zigtbaar geworden is. Dat land is *Egypte*, het is *Palestina*, thans doorgaans bekend onder den naam van *Syrië*. De oudste geschiedboeken voeren ons naar die streken terug; zij roemen hare vruchtbaarheid, getuigende dat zij van melk en honig vloeijen; het belangrijkste volk der wereld heeft er gewoond, gewerkt en gestreden; Gods heerlijkheid is daarop nedergedaald, en het licht, dat daar is opgegaan, heeft zijne zegenrijke stralen over de ganſche aarde verspreid.

Niet vreemd, dat in latere tijden allerwege de begeerte ontwaakte, om dit land te bezoeken, ten einde de wonderen der natuur en de gewrochten van menschenhanden aldaar te aanschouwen, en de oorden te betreden, waaraan zulke grootsche herinneringen gehecht zijn. Sedert de vierde eeuw van onze jaartelling werkte die begeerte inzonderheid, en dreef godsdienstig zielsverlangen ontelbare scharen van pelgrims en kruisvaarders derwaarts. „De Verlosser van ons geslacht, die tot heil van allen het ligchaam en de gestalte van den mensch heeft aangenomen, wandelde in dit uitverkoren land. Elke plaats is daar geheiligd door de woorden, die Hij er gesproken, en de daden, die Hij er verrigt heeft;" met deze taal in den mond moedigde Paus URBAN

Digitized by Google

BANUS II, op de Kerkvergadering van *Clermont*, tegen het einde der elfde eeuw, de togten derwaarts aan, en honderdduizenden maakten zich op „ onder eenen Aanvoerder, bij wien het nimmer aan brood ontbreekt, bij wien de overwinning zeker, het loon eeuwig, de dood een martelaarschap is;" honderdduizenden ontscheurden zich, op de roepstem der Kerk, aan vaderland en maagschap, trotseerden de ongehoorde moeijelijkheden van een' verren reistogt, waaronder meer dan de helft jammerlijk bezweek, en bliezen, strijdende voor de heilige zaak, den adem uit, zalig door het gevoel, dat zij den voet hadden mogen zetten op de plaatsen, waar de Heer in het vleesch gewandeld en geleden had.

Die togten naar *Palestina* zijn thans niet meer dan eene merkwaardige historische herinnering geworden, en het ontwerp, om het heilige graf aan de handen der ongeloovigen te gaan ontrukken, zou met even veel regt onder de onmogelijkheden, als onder de dwaasheden onzer eeuw verdienen geteld te worden. *Uitwendige nood*, het verlangen, om zijn lot te verbeteren, romantische verbeelding en bijgeloovige hoop — dat alles werkte tot die togten mede; en echter was de geest, die de scharen der kruisvaarders twee eeuwen lang bewoog, een geest, die niet van deze wereld is. En deze edeler geest, deze reiner zucht, welke eens de pelgrims naar die afgelegene gewesten trok, deze liefde, waarmede zij dezelve meer dan hun vaderland beminden, zij is nog niet gestorven, en zij zal niet sterven, zoolang er Christenen zijn, die hunnen Heer liefhebben.

Ook in latere dagen, toen het opgewonden godsdienstig gevoel, dat tot het ontstaan der kruistogten zoo veel medewerkte, reeds lang door eene koeler stemming werd vervangen, die zelfs aan de benaming van *heilig land* aanstoot nam, wendden vele reizigers zich naar *Palestina*, om deszelfs natuurschoonheden en merkwaardige overblijffelen van menschelijke kunst te onderzoeken en te bewonderen. Mannen van de meest verschillende geaardheid, denkwijze en wetenschappelijke studie hielden zich met die onderzoekingen bezig, en legden de

Digitized by Google

ſlotſom van dezelve in hunne geſchriften neder. De held van het wijsgeerig ongeloof haalde uit een bezoek van dat land de wapenen ter beſtrijding van Godsdienst en Christendom, en de geloovige zoon der Kerk, wiens vurige verbeelding in alle vrome overleveringen waarheid ziet, vond op die plaatſen ruime ſtof, om zijn godsdienſtig gevoel te ontſteken en te voeden. Roomſche en Protestantſche Zendelingen, die den naam van hunnen Heer derwaarts droegen, waar dezelve het eerst gehoord werd en nu ſchaars beleden wordt, meenden aan eene heilige behoefte en verpligting te voldoen, door die gewijde plaatſen met naauwgezette zorg te beſchrijven. De Godgeleerde maakte zijne reizen naar die oorden dienstbaar aan de verklaring des Bijbels. De onvermoeide BURCKHARDT ſchroomde niet, zich zoo ver te vergeten, om, met de verandering van zijnen naam, de zeden en Godsdienst der *Muzelmannen* aan te nemen, ten einde des te beter tot de kennis dezer landen door te dringen. Een HASSELQUIST ſtelde, gedurende zijn verblijf aldaar, de planten- en dieren-wereld tot het voorwerp zijner naſporingen, en toonde hierdoor een waardig leerling van den grooten LINNÆUS te zijn. En wie weet niet, dat de beroemde LAMARTINE vóór weinige jaren *Egypte* en *Syrië* bezocht, en in zijne *Herinneringen* een tafereel van die landen en van zijne bevindingen, opmerkingen en gewaarwordingen aldaar heeft medegedeeld, dat, hoezeer ook door zijne kerkleer gekleurd, en, even als het reisverhaal van zijnen grooten voorganger CHATEAUBRIAND, waarheid en verdichting tevens bevattende, nogtans door den dichterlijk-godsdienſtigen gloed, die er over verſpreid ligt, den Protestantſchen zoowel als den Roomschgezinden lezer boeit en wegſleept?

De nieuwſte reiziger naar het heilige land is voorzeker de Hoogleeraar SCHUBERT van *Munchen*, een man, even gunſtig bekend door zijne natuurkundige en wijsgeerige ſchriften, als vereerd en bemind om den hoog godsdienſtigen geest, die alle zijne wetenſchappelijke oe-

Digitized by Google

feningen en naſporingen bezielt. Tot nog toe is het verſlag van zijne reis naar *Egypte* en *Syrië*, in de twee laatſte jaren gedaan, niet in het licht verſchenen; ſlechts enkele brieven, op die reis aan eenige zijner naastbeſtaanden geſchreven, zijn door den druk gemeen gemaakt; maar wij mogen, zoowel om 's mans vroegere verrigtingen, als om deze brieven, de meest gunſtige gedachten voeden van eene mededeeling zijner opmerkingen en bevindingen. (*) Gelijk wijsbegeerte, met Christendom gepaard, hem op dien togt heeft vergezeld en alle zijne beſchouwingen en naſporingen heeft bezield en beſtuurd, zoo zal deze gewisſelijk ook het verſlag daarvan kenmerken. Waarſchijnlijk zal dit minder ſtreng wetenſchappelijke onderzoekingen bevatten, dan wel bijdragen tot de kennis van die landen, als de vroegere tooneelen van gebeurtenisſen en daden, welke, met het ontſtaan, de vestiging en de verdere lotgevallen van alle ware Godsdienst verbonden zijn, en, meer bepaald, de zoogenoemde heilige natuurkunde verrijken en volmaken.

Na zijne terugkomst heeft hij, als Hoogleeraar aan de Akademie van *Munchen*, zijne natuurkundige lesſen met eene Aanſpraak aan zijne toehoorders geopend, welke uit zijne Reis is ontleend, en waarin hij zijne Christelijk-wijsgeerige opmerkingen over de natuurtooneelen, de aloude kunstgewrochten, en het leven en verdwijnen van de tegenwoordige en vroegere bewoners dier landen, met korte en groote trekken ſchetst. Onlangs werd mijne aandacht op dit ſtukje gevestigd; ik beſloot, hetzelve aan ons Publiek mede te deelen, en ik heb mij gaarne de moeite getroost, om het in onze taal zoo getrouw over te brengen, als dit, bij het ingewikkelde van den tegenwoordigen wijsgeerigen *Hoogduitſchen* ſchrijfſtijl, mij doenlijk was. Moge het iets bijdragen, om, te midden van de verwoestingen, welke zich op de tooneelen der

(*) Nadat dit geſchreven is, heeft de Boekverkooper JOHANNES MULLER, te *Amſterdam*, eene Nederduitſche vertaling van deze Reis aangekondigd, waarmede eene bekwame hand zich reeds bezig houdt.

Digitized by Google

natuur en op de ſchouwplaatſen van 's menſchen pogen voordoen, ons tot het erkennen van een werkzaam en eeuwig Beginſel te brengen, en ons alzoo, door de beſchouwing van hetgeen ſchijnbaar dood is, tot het geloof aan eene levende kracht, die alles bezielt, op te leiden!

De Hoogleeraar SCHUBERT bepaalt zich namelijk in die toeſpraak bij de ſporen van verval en verſterving, welke in de gewesten, door hem bezocht, zich allerwege aan het oog vertoonen; hij ſchildert dezelve met krachtige trekken, maar zoekt tevens aan te wijzen, dat dit alles, bij het licht eener Christelijke wijsbegeerte beſchouwd, niet meer is dan ſchijn; dat, even als de gedenkteekenen der dooden de behoefte aan, en het verlangen naar een ander en hooger leven aanduiden, zoo ook de verwoestingen in de natuur en de wisſelingen van de geſlachten der menſchen op een hooger en beſtendig beginſel doelen; met één woord, dat er in de geſchiedenis van de zigtbare natuur en van den mensch, bij alle omkeeringen en veranderingen, iets is, dat onveranderlijk blijft beſtaan; dat God overal en altoos door Zijne kracht het groot geheel der natuur en der menſchenwereld zamenhoudt en ſteunt en ſchraagt.

Met weglating van de voor de tijdsgelegenheid uitnemend gepaste en fraaije inleiding, is het ſtuk van den navolgenden inhoud.

* * *

Er is in de wederzijdſche gemeenſchap van den mensch met zijnen medemensch iets, dat niet verandert en vergaat; er is eene vastheid, waarvan de oorſprong en grond reeds in de kracht der menſchelijke taal en der wederkeerige liefde van den eenen tot den anderen gelegen is. Maar alwat in het zwak en veranderlijk gemoed van den ſterveling duurzaam blijft, is niet meer dan een flaauw ſchaduwbeeld van een ander, hooger iets, dat in de natuur zoowel, als in de geſchiedenis der volken, onwrikbaar ſtaat; van eene eeuwigdurende vastheid, die

Digitized by Google

op eene hoogere openbaring berust, waarvan het wezen en werken van den menschelijken geest zelf een gedeelte uitmaakt. Over dit *beſtendige en onwankelbare in de geſchiedenis van de zigtbare natuur en van den mensch, die in haar woont*, zal ik thans ſpreken.

Wie zou ook meer de behoefte gevoelen, om van het onwankelbare te midden der wisſelingen en omkeeringen van het veranderlijke te gewagen, en de blijken daarvan op te zoeken, dan de reiziger, die pas terugkeert van eenen togt door de verwoeste verblijven van eene heerlijkheid der wereld, die eens was en nu niet meer is? — Even als een uitgebrande ſchoorſteen, welken de vernielende woede van het vuur op de plaats der voormalige woningen geſpaard heeft, ſteekt de grootſche porfieren zuil, die eens de roem van het oude *Byzantium* geweest is, boven de puinhoopen uit; — op het ſteengruis, dat den waterbak der duizend kolommen bedekt, zoekt het oog te vergeefs naar een overblijfſel van de marmeren paleizen, die in vroegere dagen *hier ſtonden*. Van alle de vermaarde kunstgewrochten der Oudheid, die eertijds het paarden-renperk der Oosterſche Keizerſtad verſierden, ſtaat, nevens de beide obelisken, alleen nog de romp van die drievoudige metalen ſlang, welke een zoo zinrijk kunstwerk van het oude *Delphi* was. De naauwkeurige beſchrijving van *Troje's* kust, door HOMERUS, past naauwelijks meer op den loop der rivieren, die door aardbevingen en verzandingen is veranderd. Naast de verbrokkelde zuilen, die de plaats van den tempel der Godin DIANA te *Efeſus* aanduiden, verliest de wandelaar ligtelijk zijnen weg, te midden van doornen en distelen, welke den heuvel bedekken; waarop eens het ſchoonſte van de zeven wonderen der oude wereld geſtaan heeft. Eenig oud en vast metſelwerk, dat naast het puin van een' ingeſtorten berg gevonden wordt, waaronder de oude ſtad *Sardis* bedolven ligt, is al wat van de prachtige paleizen is overgebleven, die de rijke CROESUS hier geſticht had. Waar de Kolos van *Rhodus* geſtaan heeft, klotſen de golven der zee tegen naakte

Digitized by Google

rotſen. Van den vuurtoren van *Alexandrië* kent men naauwelijks met zekerheid de plaats. De zuilengangen van de wereldberoemde boekerij, eens zoo rijk begiftigd door de Vorſten uit het huis der PTOLEMEËN, liggen, even als de muren van de vermaarde ſterrenwacht der *Alexandrijners*, diep verholen onder het gruis en het ſlijk van latere verwoestingen. Eene zachte rijzing van den grond, die langs den zoom der woestijne voorloopt, is het eenige gedenkteeken gebleven, dat ons den zetel der oude wijsheid, *Sais*, herinnert. Eenzaam ſtaat de obeliskus van den *Egyptiſchen* Koning OSIRTESEN *de Eerſte* op het groene veld, dat den grond der priesterſtad *On*, den grond van *Heliopolis* overdekt, die nog in de dagen, toen PLATO en ERATOSTHENES hier de lesſen der *Egyptiſche* tempelwijsheid hoorden, in plaats van de vergankelijke vruchten van het graan, de onvergankelijke vruchten eener hoogere wijsheid droeg. Diep onder de palmbosſchen van *Sakkarah* liggen de verſpreide puinhoopen van het magtige *Memphis* verborgen, en wachten nu nog te vergeefs op den arbeid van menſchenhanden, die ze op nieuw aan het licht brengen zal.

Zoo is hier, zoo is ginds de heerlijkheid der oude wereldrijken als een rook verdwenen, dien de wind verwaait! Slechts één van de zoogenoemde zeven wonderen der Oudheid ſtaat nog daar op vasten grond; het zijn de piramiden van *Ghizeh*.

Wat is het dan geweest, dat juist in deze gewrochten der lang verloopene tijden de reuzenkrachten van eene duurzaamheid gelegd heeft, die alle aanvallen der vernielende menſchenhand zoowel, als der verwoestende natuur getrotſeerd heeft? De piramiden waren immers niets anders dan grafteekenen, prachtige omkleedſels der lijkenvertrekken van de Grooten der aarde. Maar hoe! zou de verledenheid, even als de mond van een' ſtervenden, wiens veege lippen alleen over de vergankelijkheid des levens, over de nietigheid van deszelfs genot en luister ſpreken, ons niets anders verkondigen, dan dat

Digitized by Google

onder de vele onzekere dingen dezer aarde één ding zeker is, *de dood*, die al wat leeft verbeidt?

Het is zoo, deze gedachte verhief zich dikwijls in mijnen geest, toen ik op mijnen togt door de gewesten van het Oosten, op het nu verwoeste gebied van de daden en worstelingen der volken, niets anders ontwaarde, dan grafsteenen en gedenkteekenen der dooden.

Wie zou in de verrukkelijk schoone en rijke dreven aan den hoogen *Tmolus*, of in de boschrijke bogten van *Kakamo* en *Myra*, in de eerste plaats niet het oog wenden naar de duizende van bewoners, aan wie deze streken tot verblijf verstrekken en levensonderhoud verschaffen konden? Ginds, aan gene zijde van *Kasabah*, vertoonen zich in de groene vlakte bosschen van verouderde cipressen; witachtige vervallen muren blinken door het donker groen henen, en het oog waant in de verte huizen van stedelingen of dorpbewoners daarin te ontdekken. Men komt nader, en ziet, het zijn grafsteenen en gedenkteekenen; die, naar luid van de *Turksche* opschriften, voor het grootste gedeelte, *eerst in eene der* latere eeuwen hier zijn nedergelegd of opgerigt. Maar de gemeenten, welke te dier plaatse hare dooden begroeven, zij zijn van den aardbodem weggevaagd, de herder, die ginds in de nabijheid zijn' kameel laat grazen, kent hare namen niet meer. En wat zijn de gewelven, die, in de gedaante van een' hoogen dom, aan de overzijde van *Achmedli*, steeds in grootere menigte zich voor het oog opdoen? . . . Het zijn grafheuvels der dooden, geenszins gewrochten van eene nog levende natie, grafheuvels van een lang verdwenen geslacht der oude *Lydiërs*. En de honderde van die schijnbare kleine huizen, waarvan het dak bij *Kakamo* boven de laurier- en pistaciebosschen uitsteekt, wat zijn zij anders, dan kunstrijke grafteekenen van eenen hoogbeschaafden stam der *Klein-Aziatische Grieken*, die weleer hier zijn verblijf hield? De woningen der levenden zijn verdwenen, bijkans zonder eenig spoor te hebben nagelaten: de vaster gebouwde huizen der dooden zijn staan gebleven.

Digitized by Google

Doch wat zijn alle deze dwergachtige, minder belangrijke doodenvertrekken van lateren tijd, in vergelijking met die reusachtiger, althans veel zinrijker grafteekenen van een krachtiger menschengeslacht, welke in de valleijen van het *Edomitische* gebergte, of van den *Libanon* en in *Judéa* gevonden worden? Wat is hechter gebouwd, dan de stad uit rotsen, *Petra*, die vorstin onder de steden van het *Nabathéesche* gebergte, welke aan het geheele land den naam van *Petreesch Arabië* gegeven heeft? Hier staan in de vallei, en langs de zoomen der beek, overblijffelen van woningen der levenden, van tempelen en gebouwen aan openbaar vermaak toegewijd; maar alle deze zijn uit latere *Romeinsche* tijden afkomstig; de eigenlijke oude stad van het stoute voorgeslacht, dat de rotsen zelve in kunstige gebouwen herschiep, verheft zich met de reeksen van hare huizen langs de steile wanden van het gebergte, en rijst omhoog tot aan deszelfs top. Maar wat zijn deze zonderlinge gebouwen van vroegere eeuwen geweest, die naar den uitwendigen vorm en de inwendige gesteldheid zich zoo zeer onderscheiden? Waren zij ook woningen der levenden, die hun verblijf op een' vasten grondslag wilden vestigen? — Neen voorwaar! het zijn doodenvertrekken, bewaarplaatsen van het stof, waarin, korter of langer, eene menschelijke ziel woonde en werkte.

Zoo hebben ook in de nabijheid van *Jeruzalem*, in het dal *Jozafat*, uit het bloeijend tijdperk van het Koningrijk *Juda*, alleen die gebouwen de verwoestende magt van den tijd getrotseerd en hunne oorspronkelijke gedaante behouden, welke gedenkteekenen der dooden waren: het grafteeken van ABSALOM, de graven van JOZAFAT en ZACHARIAS. De reiziger, die deze streken, zoo rijk aan ernstige herinneringen, doortrekt, ontwaart op vele plaatsen, met name vóór *Tabrut* en aan gene zijde van *Damaskus*, bij het oude *Hoba*, aan den *Antilibanon*, geheele steden van doodenvertrekken, uit wier nabijheid de minder hecht gebouwde woningen,

Digitized by Google

waarin de levende menſchen hun verblijf hielden, reeds lang zijn verdwenen en weggevaagd.

Maar — zoo vragen wij nog eens — wat was dan het heerſchend denkbeeld, dat de volken der Oudheid bewoog, om juist deze gedenkteekenen van den dood, van het einde aller dingen, zoo duurzaam, zoo onvergankelijk vast te bouwen? Was dit niet meer dan de zucht naar roem, de begeerte, om aan het vergankelijke ſtof eenen naam te hechten, of in den mond en de gedachtenis van het nageſlacht eenen naam te verwerven?

Eene dunne wolk dreef over den top der groote piramide van *Ghizeh*, toen ik, ſtaande aan de oostzijde van den breeden voet, waarop zij rust, oog en hart ophief, om dit wonderwerk der oude wereld gade te ſlaan; weldra was de wolk verdwenen, en het donker en helder azuur boven mij, een azuur, waarmede alleen de hemel van het *Nijl*-dal of van de kusten der *Roode Zee* zich kan bekleeden, ſtond weder in onbewolkte klaarheid voor mijn gezigt. Die dunne wolk zou niet zijn, zij zou niet ontſtaan kunnen, *indien het blaauwe* gewelf des hemels niet beſtond, waaruit zij oprees, het gewelf van den dampkring, dat hetzelfde blijft wat het was en is, al is de wolk lang voorbijgedreven. Zoo zou ook de begeerte naar roem, de zucht om zijnen naam tot de toekomst over te brengen, nooit die krachten der eeuwigheid zich kunnen toeëigenen, die krachten, welke de eereteekenen der dooden zoo onverdelgbaar vast bouwden, indien in 's menſchen natuur het gevoel niet onverdelgbaar vast gegrond ware, dat zij, als een zaad der eeuwigheid, voor de eeuwigheid beſtaat. De mensch weet, dat de grond van hoop in zijn binnenſte ligt; dat er iets in hem woont, 't geen hem een onvervreemdbaar regt geeft op een voortdurend beſtaan en leven, ook na het einde van dit ligchamelijk aanwezen op aarde. De ſtichters der *Egyptiſche* piramiden en der verblijven in de rotſen van *Petra* zochten de vervulling van deze hoop alleen op de verkeerde plaats; zij zochten dezelve bij het nageſlacht der ſtervelingen, dat even ſnel voorbijgaat,

Digitized by Google

als zij zelve zijn voorbijgegaan, bij het geslacht, dat noch tijd heeft, noch begeerte gevoelt, zich de dooden van vroegere eeuwen te herinneren, maar alleen aan den eigen' dood te gedenken. Indien de heerschers en magtigen van het aloude rijk der PHARAÖS eenen vooruitzienden blik op den gruwel der verwoesting hadden kunnen werpen, die in latere tijden over de kostbaar versierde verblijven van hunne lijken gekomen is, zoo zouden zij er voorzeker niet aan gedacht hebben, het menschelijke ligchaam, even als het ligchaam van hunne geheiligde dieren, door balseming voor den smaad en de bespotting van een toekomstig geslacht te bewaren. Vóór de doodengewelven van *Sakkarah* liggen thans, in een' verwarden hoop opeengestapeld, schedels en verbrokkelde mummies van de weleer zoo magtigen en hooggeëerden des lands, welke de ruwe *Beduin*, naar het voorbeeld van den beschaafden *Europeaan*, tuk op kostbaarheden en verkoopbare voorwerpen, met onverschilligheid uit de verblijven geworpen heeft, waar zij sedert duizende van jaren bedolven lagen.

Maar indien ook de drijvende wolk, die aan het azuren gewelf des hemels ontstaat, hetzelve voor eene wijle tijds verdonkert en beroert; de vaste grond, die haar deed geboren worden, blijft altoos dezelfde. Die veelvuldige gedenkteekenen van dooden, welke alle wisselingen der tijden verduurden, zeggen ons, dat in het ligchamelijk zoowel als in het geestelijk wezen van den mensch een zeker iets gelegen is, dat de kracht om voort te duren, en zijn bestaan tot aan gene zijde van het graf te handhaven, in zich bevat. Doch geschiedt deze stem tot allen, die op aarde wonen? Neen voorwaar! hij alleen, die, bestraald door het licht eener wijsheid, die van boven is, weet, wat hij doet, erkent, dat die voortduring, waartoe hij den aanleg in zich gevoelt, niet op een beginsel rust, dat gedurig op nieuw sterft, omdat het stoffelijk is, maar dat bestendig blijft leven en onwrikbaar vast staat, omdat het geestelijk is; en al is het, dat den zoodanigen de uitwendige

Digitized by Google

middelen niet ontbreken, zoo houwt hij nogtans voor de lijken van hem en van de zijnen geene rotsgewelven van *Petra* uit, en bouwt hij geene *Egyptiſche* piramiden.

Ja, de eereteekenen en doodenverblijven, die de mensch hierbeneden onder de wisſelende maan geſticht heeft, zij getuigen van een geestelijk beginſel, dat niet alleen zelf leeft en werkt, maar dat de grond en oorzaak is van alle leven in de zigtbare zoowel, als de onzigtbare wereld. Ook de zigtbare natuur geeft en herhaalt duizend malen, in elk van hare gewrochten en in elke van hare bewegingen, hetzelfde getuigenis voor een' geestelijken en onwankelbaren grond des levens.

Bij de eerſte, oppervlakkiger beſchouwing ſchijnt het, alsof ook in de zigtbare natuur het vaste, dat haar wonderbaar gebouw in ſtand houdt, niet iets is, dat leeft, maar dat geſtorven is, alsof hier nog kracht van den dood zelven uitgaat. Wat toch is het, dat ten leste nog alleen op de plaats blijft voortwerken, waar de hand der levenden reeds lang opgehouden heeft te bouwen en te verfraaijen? Het zijn de doode ſteenklompen der nu verwoeste gebergten, wier vroegere levende bevolking lang van daar is verhuisd, of veranderd is als een gewaad, dat de mensch heden aantrekt, maar morgen met een ander verwisſelt; het zijn de krachten, die verderf aanbrengen en elkander wederkeerig vernielen.

Op het gebied der heldenfeiten, dat HOMERUS in zijne *Ilias* heeft bezongen, verheft de *Ida* nog in onveranderde gedaante zijne kruin, terwijl zelfs de wateren zijner verminderde bronnen eenen anderen loop door de veelzins veranderde vlakte genomen hebben: de *Pion* werpt des avonds zijne verlengde ſchaduwen, nog even als vóór tweeduizend jaren, op de plaats, waar het *Odeon* van het oude *Efezus* geſtaan heeft, terwijl de ſtem der zangers en de toon der luitenſpelers te midden der graven lang is verſtomd. Altoos dezelfde, rijst de ſteile *Attaka* tegenover de bron van MOZES omhoog, terwijl het zand der woestijn reeds lang de overblijffelen van het naburige *Heroöpolis*, even als de golven der *Roode Zee*

Digitized by Google

PHARAÖ'S rosſen en wagenen, onder zijne ſtuivende wolken begraven heeft. Nog zijn de puntige toppen van den *Horeb*, nog zijn *Sinai's* grootſche gedaanten dezelfde, als toen hunne hoogten van den donder Gods daverden, en de rotskloven dreunden van het geklank der bazuine, toen MOZES hier ſtond voor het aangezigt des Heeren. Nog ſteekt de berg *Hor*, waarop men AÄRON begroef, zijn hoofd omhoog, omkranst van de groene acanthus-ſtruiken en van de cipreſſen, tierende in onverzwakte kracht, en opent hij, even als vóór duizende van jaren, het wijduitgeſtrekt gezigt over het vaderland van JOB en van zijne hem vertroostende vrienden, ofſchoon ſedert dien tijd in de omliggende valleijen niet alleen de ſtem van het veertigdaagſche geween over *Israëls* heerſcher en gezalfden lang is verſtomd, maar meer dan dertig eeuwen met de wisſelingen van hare verſchillende volken en Koningrijken zijn voorbijgegaan. De oude rots, met de dubbele ſpelonke, waarin men SARAH begroef en ABRAHAM, IZAK en REBEKKA, is nog dezelfde, die zij was, toen men het gebalſemd lijk van JACOB uit het land der vreemdelingſchap herwaarts bragt, ofſchoon van de bosſchen van *Mamre*, die ginds hunne groene gewelven over den tegenoverliggenden heuvel uitbreidden, nog maar enkele half onder de rotſen verborgene wortelen en eenige oude ſtammen van den piſtacie-ſtruik, even als van den altoos groenen eik, zijn overgebleven. *Bethlehems* berg met de geheiligde grot is door de verwoestende hand van den tijd geſpaard; de dalen en hoogten van *Thekōah* ſtaan nog op vaste fondamenten, hoewel geen herder van *Thekōah* hier met gezigten en openbaringen des Heeren verwaardigd wordt. *Kedrons* beek is lang opgedroogd; maar nog werpen de hooge *Morijah* en de Olijfberg hunne ſchaduwen op het ſomber dal van *Jozafat*, ofſchoon de heerlijkheid des Hemels, die eens hunne toppen omſtraalde, lang verdwenen is. De zegeningen van *Garizim* ſtorten ook nu nog als bronnen van levend water zich over de vallei van *Sichem*, even als in de dagen, toen de kudden van JA-

Digitized by Google

COB hier graasden, en de *Samaritaanſche* vrouw met het water uit den bornput tevens hoogere en onvergankelijke gaven ontving. De liefelijke dreven van *Nazareth* en de berg *Tabor*, waarop eens de heerlijkheid Gods nederdaalde, vertoonen nog dezelfde gedaanten; offchoon de *Kiſon* ſints dien tijd zijne traag vloeijende golven over de lijken van vele volken gewenteld heeft, die hier werkten en ſtreden. Nog verheft de *Karmel* zijn hoofd boven het lage land, en ontwaart men de grot, welke reeds lang geen ELIAS meer betreden heeft. De aardbeving heeft *Kana* in *Galilea*, even als *Tiberias* en *Saphet*, in eenen puinhoop verkeerd, maar onveranderd rust de „berg der zaligheden" op de groene bergvlakte; het gebergte van *Medſcheifara* ſpiegelt zijn aangezigt, even als weleer, in het *Galiléſche* meir, en van den hoogen *Hermon* druppelt de zegen van den dauw en van de ſtroomende beken op de omliggende velden. Naast de rotsklippen van den *Hoba* kronkelt nog de bergpas langs den ſtroom, die van de hoogten ſchiet, even als toen ABRAHAM hier de Koningen van het *Oosten* verſloeg. Even als vóór duizende van jaren, valt de winterſneeuw en druipt de zomerregen op de toppen van den *Libanon;* offchoon van het cederenbosch ſlechts een armzalig overblijffel is ſtaande gebleven, en de aardbeving zelfs de reuzenwerken van *Baälbek* geſchokt heeft.

Wanneer wij dus ons oog vestigen op de ons omringende zigtbare ſchepping, zoo ſchijnt juist het *doode*, de gedaante van de rotsbergen en van derzelver valleijen, datgene te zijn, wat altoos en onveranderd blijft beſtaan, terwijl de geſchiedenis der volken, die in den loop der tijden op de hoogten en in de dalen woonden, veelvuldige wisſelingen ondergaan heeft. Deze bergen, die in den Nummulitenkalk bij *Ghizèh* en *Kairo* millioenen overblijffels eener lang uitgeſtorvene wereld der levenden bevatten, zij vertoonen zich daar, even als de nabij gelegene piramiden, als doodenvertrekken en bewaarplaatſen van het eens bezielde gebeente; ook hetgeen in de natuur onwrikbaar vast ſtaat, dat zien wij op onze ſchoone aar-

Digitized by Google

de in de grafheuvels, die uit de vroegſte eeuwen der geſchiedenis van onze planeet dagteekenen.

Maar de zigtbare natuur heeft naar het uitwendige nog eene andere zijde, die zij aan het oog van den vlugtigen beſchouwer aanbiedt, welke allerwege meer de gedachte aan den dood en de verwoesting, dan aan het leven en de bewaring van hetzelve opwekt. Het waren niet de hevig beroerde golven der zee, niet de orkaan, die, ten dage van de laatſte groote aardbeving, op den *Nijl*-ſtroom, of eenige maanden later in de zandvlakten van de *Araba*, zich dreigend verhieven; het was niet het gezigt der ſchepen, tegen de rotſen van de kusten der *Roode Zee* verbrijzeld, of der huizen van *Nablus* en *Tiberias*, door de aardbeving omvergeworpen, welke mij de verſchrikkelijkſte en verderfelijkſte zijde van de krachtige natuur dier gewesten leerden kennen, door welke mijn reispad liep. Want alle deze verwoestende beroeringen in de natuur, ſtorm en onweder en aardbeving, hoe ontzettend en vreeſelijk zij in ons oog ook ſchijnen, zijn ſlechts voorbijgaande. Reeds den volgenden dag na de aardbeving, toen velen, die onder het puin begraven waren, nog met den dood worſtelden, wierp de zon weder, even als gewoonlijk, hare koesterende heldere ſtralen op den kalm geworden grond. Schrikkelijker dan al het onheil, dat ſnel voorbijgaat, en altijd ſlechts enkele landſtreken teistert, was echter in mijn oog dat onophoudelijke en algemeene knagen der krachtige natuur van het Zuiden aan haar eigen vleesch en gebeente in die oorden, waar de mensch zijn regt, om te heerſchen en te werken, vrijwillig of gedwongen opgegeven heeft.

Het is waar, de mensch, die deze ſtreken bewoont, draagt zelfs grootelijks de ſchuld, dat de grond, waarop hij geboren is, kwijnt en verarmt. Hij heeft tegen dezen grond vijandig gewoed, in plaats van denzelven met kinderlijke liefde te koesteren en te verzorgen; hij heeft aan de bergen de beſcherming en de kroon van hunne bosſchen ontnomen; hij heeft in de rotskloven en dalen, uit kwalijk berekende eigenbaat, zelf de groe-

Digitized by Google

ne ſtruiken door de vlam vernield, en de ruwe herder zet, ten verderve van het geheele land, dit wreede bedrijf nog altoos voort, enkel bedacht, om voor zijne ſchapen dezelfde grazige weiden te behouden. Deze gedachtelooze handelwijze heeft echter de weleer zoo rijk gezegende landen, waar zij algemeen geworden is, niet alleen van derzelver ſieraad voor het oog, of van het voedſel voor den haard, maar ook van de meeste bronnen en beken beroofd, die ze doorſneden. Want even als verzadiging zich overal van zelf met behoefte paart, zoo ſtorten de waterachtige uitwaſemingen van den dampkring zich voornamelijk alleen op landſtreken uit, waar de plantenwereld als een aantrekkende zeilſteen tegen de aanwasſende kracht der wateren welig tiert, en de ondervinding heeft in alle warme landen geleerd, dat met de bosſchen tevens de toevoer van bron- en zoetwater afgenomen of ganſchelijk verdwenen is. Doch al is het, dat de mensch de ſchuld draagt van het opdroogen van den *Kedron* en van duizend andere beken en rivieren, die den bodem der landen weleer drenkten en vruchtbaar maakten, de ellende zou nogtans veel grooter zijn, indien de natuur den mensch geheellijk miste, die haar ten hoeder en ten wijzen beſchikker gegeven is. De dierkundige naſporingen der nieuwere tijden hebben in de aloude geſchiedenis van het vaste land onzes werelddeels het beſtaan van een tijdperk aangewezen, toen deze nu zoo ſterk bevolkte ſtreken nog niet door menſchen, maar daarentegen door eene ontelbare menigte van roofdieren, met name van hyena's, wolven, beeren en tijgerſoortige dieren, bewoond werden. De duizende van hyena's, welke in den verderen loop der tijden alleen in de omſtreken van *Kirkdale* en in het beenderenhol aldaar hun verblijf hielden, hebben, gelijk eene opmerkzame beſchouwing van dezelve bewijst, zich niet alleen met het vleesch en been van andere dierſoorten, maar van hun eigen geſlacht gevoed; die landen moeten, vóór dat de groote watervloed den grond van deze monſters reinigde, een ſchouwſpel hebben opgeleverd, waarop levende we-

Digitized by Google

zens tégen elkander woedden en wederkeerig elkander verſcheurden, waarvan de verbeelding der thans levende menſchen het verſchrikkelijke naauwelijks vermag te bereiken. Maar ieder land, dat, van den mensch ontbloot, aan zichzelf, gelijk men zegt, overgelaten is, opent, hoewel in een' minderen graad, een ontzettend ſchouwſpel. Ten oosten van *Thekoah* grenst eene vallei van holen aan de woestijn, waarin eenige bronnen haar water uitſtorten, en waaruit om die reden de natuurlijke rijkdom der inheemſche planten nog niet geheel verdwenen is. In de ſpleten der rotſen kirt de tortelduif, en men hoort, bij het gezang van den leeuwrik in de hoogte, tevens het geluid van eenige andere zingvogels uit het geſlacht der vinken. Maar tegen dit arm en weerloos hoopje van boschzangers en duiven woedt wreedaardig en zonder eenige verſchooning eene ſchaar van roofvogels, welke ik nog nooit in eene zoo groote menigte heb zien zamenſcholen. Zoo vindt men desgelijks op vele andere plaatſen, welke door den mensch verlaten of verwaarloosd zijn, een onevenredig overwigt van de vijandig verwoestende beſtanddeelen en levende wezens boven de zachter en bevalliger voorwerpen. Even als op den akker, die aan zichzelven is overgelaten, het onkruid de nuttiger gewasſen ſpoedig verdringt, zoo neemt de menigte der vergiftige adders en der verſcheurende dieren in het onbewoonde land geſtadig toe.

Maar — zoo vragen wij — is dan ook in de natuur, zoo als zij op zichzelve beſtaat, het beſtendige, het altoos blijvende of altoos wederkeerende datgene, wat wij *dood* noemen? Of ſchijnt het niet, alsof juist in het wederkeerig elkander verſlinden van alle levende wezens een hoofdtrek van het leven zelf gelegen ware? Is niet de wet der doode ſtoffen, de wet der zwaarte, het eenige, dat in de zigtbare wereld altoos hetzelfde blijft, en eindelijk alles tot zich trekt en met zich vereenigt?

Doch ook dit ſchijnt alleen zoo te wezen, gelijk, bij eene naauwkeurige beſchouwing, ons zal blijken. Het is juist het wezen der zwaarte, 't welk ieder oogenblik

Digitized by Google

getuigt, dat er een heerſchend middelpunt is, een algemeen verband, waardoor één ding in de zigtbare natuur voor het ander, en ten laatſte alle dingen voor één groot geheel beſtaan. Dat verband, 't welk alle afzonderlijke beſtanddeelen onderling en ten laatſte in één groot geheel vereenigt, vertoont zich in onze zigtbare ſchepping onder de gedaante van behoefte en verzadiging, van hongeren en zich voeden; maar even als de afzonderlijke zeilſteenen, waarin de aantrekkende kracht van het ijzer woont, deze kracht niet zouden bezitten, indien in het wezen van onze planeet niet eene algemeene bron der aantrekkende krachten gelegen ware, welke door alle die afzonderlijke ſteenen zich uitſtort, zoo zou ook het wederkeerig opzoeken en ontmoeten van behoefte en verzadiging geenszins kunnen plaats vinden, beſtond er niet eene algemeene bron van leven en werkzaamheid, rijk aan die kracht, waardoor het afzonderlijke het afzonderlijke opzoekt en ontmoet. Deze algemeene bron is van een' geeſtelijken aard; het is de band van eene liefde, wier oog niet ſlaapt of ſluimert, die alles met hare armen omvangt en als op haar harte draagt. Juist daarin, dat in de zigtbare ſchepping het eene niet zonder het andere beſtaan kan, het eene de vervulling van zijne behoefte in het andere zoeken moet, is het bewijs gelegen, dat elk afzonderlijk beſtaan door geheel zijn wezen een ander beſtaan aanduidt en daarop berust; dat ten laatſte alle dingen berusten op éénen algemeenen grond van beſtaan.

Even als de zon in ons wereldſtelſel, zoo is in de ſchepping op deze aarde de mensch een zigtbaar middelpunt, in en door hetwelk de verbrokene orde der dingen zich herſtelt en voltooid wordt; een middelpunt, waartoe alles zich getrokken voelt. Zonder den mensch en diens toevoorzigt zou deze ſchoone aarde, gelijk wij gezien hebben, zeer ſpoedig en op vele plaatſen in een verblijf van verſchrikking en woeste wanorde misvormd worden: het is des menſchen eervolle taak en de hooge roeping, hem door de natuur aangewezen, die verſchrikkingen te

Digitized by Google

beſtrijden en te verwinnen, en alzoo de heerſchappij van den geest boven die van het ligchaam te grondvesten. Want de orde gaat uit van den geest, van dien geest, wiens werkzame kracht ten laatſte zelf, als de band der zwaarte, de werelden in beweging zet en alle afzonderlijke ligchamen zamenhoudt. Hij, de geest, is het, in wien en voor wien alle dingen zijn, de vaste grond des beſtaans, dien alle beſtaan en leven opzoekt, omdat het alleen in en op denzelven zijn beſtaan vindt.

Zoo hebben wij dan voor het beſtendige in de geſchiedenis van de natuur en van ons eigen wezen den regten naam gevonden; dit beſtendige is de geest, het eeuwige, het is GOD. Wat getuigt de zucht, om, door het ſtichten van piramiden, aan den menſchelijken naam een voortdurend aanwezen na den dood te verzekeren, anders, dan de waarheid, dat het leven des menſchen met den dood des ligchaams niet ophoudt, maar dat na het leven des tijds eene eeuwigheid aanbreekt? Wat zegt ons de ondervinding, dat de geheele ſchepping hier op aarde den mensch, die ze beheerscht en regelt, als de verklaring van haar inwendig donker raadſel aanwijst, anders, dan dat het de geest is, tot wien en voor wien alles gemaakt en geſchapen is? Alwat zich beweegt en leeft, voelt zich getrokken naar dezen onwankelbaar vasten grond.

Ook datgene, wat de pelgrim en de wandelaar door zoo menig land van den aardbodem, aan den *Nijl* en aan de *Jordaan*, op den *Sinaï*, den Olijfberg en den *Tabor*, met inwendige zielzucht zocht en begeerde en als een gevonden kleinood medebragt, was de diepgevoelde ondervinding, dat er iets is, 't geen onwrikbaar en beſtendig is, waaraan de arme ſterveling, waar hij ook zijn moge, zich hechten kan, eene eeuwige Erbarming, die hare menſchen als aan de hand eener moeder geleidt en bewaart. Moge een iegelijk onzer dit beſtendige, 't welk in het leven zoowel als in den dood ons eigendom blijft, vinden; moge hij, die het gevonden heeft, hetzelve in een rein hart en met reine handen getrouwelijk bewaren!

Digitized by Google

IETS OVER DE WIJZE, WAAROP HET GENEESKUNDIG ONDERWIJS TE PARIJS IS INGERIGT. Door E. C. BUCHNER, *Med. Doctor te Amsterdam.*

Het kan niet misſen, of het moet een ieder, die niet begeert ſteeds bij het oude, voorvaderlijke te blijven volharden, belangrijk zijn te weten, welken gang de zaken bij andere volken nemen, omdat hij door de kennis hiervan wordt in ſtaat geſteld, derzelver toeſtand onderling te vergelijken, het gebrekkige en verkeerde te vermijden, en hetgeen de ondervinding als goed en doelmatig heeft leeren kennen aan te nemen. Van deze waarheid doordrongen, meende ik geen' vergeefſchen arbeid te doen, door middel van *dit Tijdſchrift*, mijnen Landgenooten iets mede te deelen omtrent de wijze, waarop het Geneeskundig Onderwijs te *Parijs* is ingerigt.

De geneeskundige faculteit aldaar, die in de laatſte vijftig jaren groote en belangrijke veranderingen heeft ondergaan, is na de Julij-revolutie voor 26 Profeſſoren ingerigt, die de navolgende vakken onderwijzen: geneeskundige natuurlijke geſchiedenis; geneeskundige natuurkunde; geneeskundige ſcheikunde; pharmacie; anatomie; phyſiologie; hygiène; ziektekundige ontleedkunde; algemeene ziektekunde; bijzondere ziektekunde; heelkundige ziektekunde; pharmacologie; operatie- en verbandleer; verloskunde; geregtelijke geneeskunde; geneeskundige kliniek; heelkundige kliniek; verloskundige kliniek; geſchiedenis der geneeskunde. Bovendien is er een Leeraar voor de praktiſche anatomie, alsmede een voor de praktiſche chemie.

Behalve de gewone Hoogleeraren zijn er 22 buitengewone (*aggregés en exercice*), die door de gewone Hoogleeraren kunnen gebruikt worden, om hunne plaatſen te vervullen; waarvoor deze dan de helft van het vaste inkomen krijgen van den Hoogleeraar, voor wien zij onderwijzen. Eindelijk een onbepaald getal bijzondere of privaat-onderwijzers (*aggregés ſtagiaires et libres*), die zich echter allen *profeſſeur* noemen.

De gewone Hoogleeraren worden door *concours* aangeſteld. De beoordeelaars daarvan zijn 8 Profeſſoren der faculteit en 4 leden van de *académie royale de médecine*, welke gezamenlijk de *Jury* uitmaken. De uitſpraak der *Jury* hangt af van de verdienſten, die de candidaten zich door geſchriften en

Digitized by Google

leeraren verworven hebben (*titres antérieurs*); van de waarde eener gedrukte verhandeling, welke zich over het vak in het algemeen uitstrekt, waarin men eenen Hoogleeraar verlangt, met opgave van de methode, welke bij het onderwijs behoort te worden gevolgd; een geschreven antwoord op eene door het lot getrokkene vraag; eene les over eenig onderwerp, na eene voorbereiding van 24 uren; eene les, na eene voorbereiding van 3 uren, over een door het lot getrokken onderwerp. De lessen moeten een uur duren en zijn publiek.

Om tot het *concours* te worden toegelaten, moet de candidaat geboren of genaturaliseerd *Franschman*, 30 jaren oud en Doctor in de Geneeskunde zijn. Gewoonlijk concurreren zij eenige malen, vóór dat zij eene plaats bekomen, en de meesten zijn reeds verdienstelijke en beroemde mannen, wanneer zij bij de faculteit worden aangesteld.

Het buitengewone professoraat wordt op soortgelijke wijze door *concours* verkregen.

Sedert het jaar 1829 wordt het geheele *concours* in de Fransche taal gehouden; terwijl hetzelve eenige jaren vroeger, van 1826—1829, niettegenstaande de dringendste voorstellen van de faculteit, in het Latijn plaats had, waaromtrent SABATIER het volgende zegt: „*Une sorte de respect pour la langue que parlaient* CICERON, TITE LIVE *et* TACITE, *engageait sans doute la faculté à proposer la langue vulgaire et maternelle. Cependant le conseil royal de l'université en décida autrement: il rejeta d'une manière absolue les diverses modifications proposées par la faculté; et l'on vit, au grand scandale de la république des lettres, le barbarisme effronté et l'impitoyable solécisme abandonner les collèges et venir, pour quelque temps, établir leur domicile de prédilection dans l'amphithedtre de la faculté.*"

De jongelieden moeten, om als student in de geneeskunde te kunnen worden ingeschreven, ten minste 16 jaren tellen, offchoon de meesten 18 jaren oud zijn, en een getuigenis van ontslag van het Lyceum overleggen. Zij hebben alsdan den naam van *bachelier ès lettres*, en hebben verlof, om natuurlijke geschiedenis, natuur- en scheikunde te hooren, maar de overige lessen niet eerder, vóór dat zij in deze vakken het examen hebben afgelegd. Hierna hooren zij anatomie en physiologie, en bereiden zich voor tot het tweede examen, dat over deze vakken loopt. Het derde examen strekt zich uit over de in- en uitwendige ziektekunde; het vierde over de

Digitized by Google

hygiène, geregtelijke geneeskunde, de leer der geneesmiddelen, en de geneeskundige behandeling. Het vijfde of laatste examen handelt over de in- en uitwendige praktijk en verloskunde. Na deze examina te hebben doorgestaan, is men verpligt eene dissertatie te schrijven en openlijk te verdedigen tegen de gewone en buitengewone Professoren van de faculteit.

De examina worden gewoonlijk afgenomen door twee gewone en eenen buitengewonen Hoogleeraar, en duren elk twee uren voor vier studenten. Wegens het groot getal studenten (2 à 3000) en de vele examina is men verpligt, aan verscheidene te gelijk het examen af te nemen.

Van drie tot drie maanden moeten de inschrijvingen worden herhaald, en de studenten zijn genoodzaakt na de vijfde inschrijving hun eerste examen te doen, om student te kunnen blijven; zijnde het wel vergund vroeger het eerste examen te doen; doch hetzelve na de vijfde inschrijving niet gedaan hebbende, worden zij vervallen verklaard. Na de twaalfde inschrijving moeten zij het tweede examen doen; terwijl de overige niet dan na de zestiende inschrijving mogen worden afgenomen.

Het jaar wordt verdeeld in eenen winter- en zomer-cursus, waarvan de eerste in het laatst van September aanvangt en in Maart eindigt; daarop volgt onmiddellijk de zomer-cursus, die in het begin van Julij eindigt; waarna, zoo het heet, 6 weken vacantie is, doch die inderdaad 8 à 10 weken duurt.

De studietijd is vier jaren; maar, dewijl het laatste examen eerst na zestien inschrijvingen kan worden gedaan, worden er nagenoeg vijf jaren gebezigd, vóór dat men gepromoveerd is. — De vier eerste examina bestaan alleen in ondervragen; doch voor het vijfde moet de student zich des morgens ten acht ure begeven naar het bureau van de faculteit, waar hij volgens het lot eene vraag trekt over eenig onderwerp uit de geneeskunde, die hij ten half een ure in het Latijn moet hebben beantwoord; wanneer hij zich met de examinatoren naar een der hospitalen begeeft, om twee zieken te onderzoeken: hierna ondergaat hij het theoretische gedeelte van het boven vermelde vijfde examen.

Alle lessen worden gratis bijgewoond; maar voor de vijftien eerste inschrijvingen betaalt men (iedere à 50 fr.) 750 fr. De zestiende kost 35 fr.; vijf examina (ieder à 30 fr.) 150 fr.

Digitized by Google

Voor het nazien der disfertatie geeft men 65 fr., en voor het Doctor-diploma 100 fr.; hetgeen te zamen 1,100 fr. bedraagt.

Weleer beftonden er twee doctorale graden te *Parijs*, namelijk die van *Docteur en Médecine* en dié van *Docteur en Chirurgie*. Sedert het jaar 1833 evenwel is deze tweede vernietigd en heeft men alleen den eerften behouden, welke het regt geeft om de genees-, heel- en verloskunde uit te oefenen, waar men zulks begeert. Het geheele onderwijs is hiernaar ingerigt; gelijk uit het overzigt, dat wij daarvan boven gaven, duidelijk blijkt. Het is te wenfchen, dat deze maatregel hier en elders navolging mag vinden, daar het toch bewezen is, dat de genees-, heel- en verloskunde niet van elkander kunnen gefcheiden worden, en dat, om in een dezer vakken uit te munten, men noodwendig met de andere behoorlijk moet bekend zijn, dewijl zij op de eenheid van het menfchelijke ligchaam berusten.

De lesfen worden nagenoeg alle in hetzelfde gebouw en in dezelfde zaal, die 1600 menfchen kan bevatten, gegeven, van des morgens 8 tot des namiddags 4 ure in de winter- en tot 5 ure in de zomermaanden, als wanneer er ook reeds ten 7 ure lesfen aanvangen. Het kliniíche onderwijs heeft altijd van 6—10 ure des morgens plaats, alle dagen der week, met uitzondering van Donderdag; terwijl het theoretische onderrigt alleen des Zondags geene plaats heeft.

De Franfche taal wordt tegenwoordig uitfluitend gebezigd om te onderwijzen, examina af te nemen, en de disfertatie wordt in het Fransch gefchreven en verdedigd. Over het meer of min doelmatige hiervan is reeds zooveel gefchreven, en loopen de gevoelens der beroemdfte mannen zoodanig uiteen, dat ik mij hierover niet zal uitlaten.

De Hoogleeraren te *Parijs* zijn gewoon, gelijk de advocaten en de afgevaardigden, voor de vuist te fpreken, en niet te dicteren of voor te lezen. Dat dit tot oppervlakkigheid aanleiding geeft, die men wel eens bij de *Franfchen* aantreft, heeft men meermalen beweerd; en offchoon ik dit ook in geenen deele in twijfel wil trekken, kan ik evenwel uit eigene ondervinding verzekeren, dat, over het algemeen, de lesfen zeer grondig worden gegeven. Een iegelijk is in ftaat, zich hiervan te overtuigen; want niet zelden bevinden zich fnelfchrijvers in de zaal, om de lesfen op te fchrijven en te doen drukken. De *Gazette médicale* en de *Gazette des Hôpi-*

Digitized by Google

taux bevatten er wekelijks eenige, en niet zelden worden de lesſen van dezen of genen Hoogleeraar vereenigd, als een geheel, door een der toehoorders uitgegeven. De *pathologie interne* van ANDRAL, die ik hem grootendeels heb hooren geven, is op eene dusdanige wijze in het licht verſchenen; en dit werk kan dan ook ten getuige ſtrekken, dat gemelde Hoogleeraar, offchoon voor de vuist ſprekende, geenszins van oppervlakkigheid in het onderwijzen kan worden beſchuldigd.

Het groote getal ſtudenten in de geneeskunde te *Parijs*, die te gelijker tijd dezelfde lesſen bijwonen, heeft meermalen tot de gegronde aanmerking aanleiding gegeven, dat het onderwijs in de natuur-, ſchei-, plant- en ontleedkunde daar te lande ſlechts voor weinigen vruchtbaar zijn kan, omdat het grootſte getal der toehoorders de fijne proefnemingen en beſtanddeelen van het ligchaam, wegens den afſtand, waarop zij zitten, niet kunnen waarnemen. Dit is allezins waar; meermalen overtuigde ik mij hiervan; doch de faculteit zelve ſtemt zulks toe, en heeft reeds ter verbetering hiervan voordragten gedaan, die doen verwachten, dat hierin weldra op eene of andere wijze zal worden te gemoet gekomen.

Dit bezwaar, hetwelk eene talrijke Akademie noodwendig met zich voert, wordt evenwel reeds grootendeels opgeheven door het groote getal bijzondere of privaat-onderwijzers, die er zich op toeleggen, om, voor een klein honorarium (25 fr.), met eenige weinige ſtudenten het onderwijs te herhalen en hen tot de examina voor te bereiden. Deze bijzondere onderwijzers zijn daarom niet alleen voor de ſtudenten van groot nut, maar ook nog omdat zij hunne ſtudie leiden, waarmede zich de Hoogleeraren, uit hoofde van hunne vele bezigheden en het groote aantal ſtudenten, ſlechts bij uitzondering kunnen bezig houden. Het theoretisch onderwijs, dat door mannen wordt gegeven, die voor het grootſte gedeelte zoowel binnen- als buitenlands met roem bekend zijn, hetwelk reeds bij voorraad ter gunſte getuigt van de wijze, waarop zulks plaats heeft, en zich over al de deelen der geneeskunde in het bijzonder uitſtrekt, mag men aannemen, dat naar den ſtand der wetenſchap en de behoefte van onzen tijd is ingerigt. Ik hoop niet, dat men mij overdrevenheid en vooringenomenheid in deze zal ten laste leggen, waarvan ik mijzelven vrij ken. Ik beroep mij niet op

Digitized by Google

mijne eigene ondervinding alleen, maar op de blootlegging der zaken en op de getuigenis van RADIUS en DIEFFENBACH, die in de jaren 1833 en 1834 eenigen tijd te *Parijs* hebben doorgebragt, en na derzelver terugkomst hunnen landgenooten den toestand van het geneeskundig onderwijs te *Parijs* gunstig hebben doen kennen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE GEEST DES CHRISTENDOMS.

(*Vervolg van bl.* 587.)

I. In de eerste plaats zij opgemerkt, dat deze karaktertrek in de Godsdienst van het Nieuwe Verbond, in letterlijken zin, aan dezelve bijzonder eigen is; dat die, in soortgelijke mate, tot geen ander stelsel behoort. Vergelijkt, ten aanzien der oplettendheid, welke zij vestigt op 's menschen doorgaand gedrag, ten aanzien der getrouwheid, met welke zij hem op zijde blijft bij zijne meest gewone bezigheden, in zijnen handel en wandel bij de wereld, de Christelijke met elke andere Godsdienst, en gij zult bevinden, dat het de geest en strekking van de laatste, zoo wel als van elke verkeerde gedaante, het Christendom opgedrongen, is, slechts tijdelijke en gedeeltelijke aanspraken op de hulde en dienst der menschen te maken, ja hen, behalve op bijzondere dagen en met betrekking tot bijzondere oefeningen, geheel aan zichzelven over te laten. De Godsdienst is, uitgezonderd waar het zuivere Christendom verkondigd wordt, iets op zichzelve staands, van alle belangen des levens afgezonderds, gelegen in zekere dingen, die men heeft in acht te nemen of te volbrengen, en die op zichzelve zeer plegtig en indrukmakend kunnen wezen; in de herhaling van zekere woorden; in de openbare belijdenis van zekere formulieren, of in het volbrengen van groote en op zichzelve staande daden van zelfverzaking of liefdadigheid. Uitsluitenderwijze aan *onze* Godsdienst, volgens vrije en milde begrippen, is het eigen, dat zij het geheele leven, met al derzelfs deelen, openbare zoo wel als bijzondere, maatschappelijke en huiselijke, met den naam van Godsdienstpligt verwaardigt. Zij alleen leert ons, dat er, in ons dagelijksch verkeer met elkander, in de nederigste bij-

Digitized by Google

zonderheden, in elk ſtuk des gedrags, eene wijze van handelen en gevoelen is, die, door iemand opgevolgd, hem regt geeft op den naam van een godsdienſtig man en Christen. Zij verzekert ons, dat eene godsdienſtige geestgeſteldheid niet minder wordt aan den dag gelegd door eene ſtille en nijvere oplettendheid op eens ieders eigene bezigheden, dan door gebeden en plegtige gebruiken. Nog eens, in het woordenboek van elk ander ſtelſel beteekent Godsdienst iets afgezonderds, geheiligds, eigenaardigs; maar voor het geoefend oor van den verlichten Christen heeft dit woord een' geheel anderen, veel ruimeren zin. Het is ſlechts eene verſchillende uitdrukking voor het geheele leven, met al deszelfs werkzaamheid, ſtil en geregeld volbragt, met al deszelfs aangenaamheden, matig genoten, met al deszelfs ſmarten, geduldig gedragen. Het is de algemeene ontwikkeling en gelukkige, ſtandvastige oefening van onzen natuurlijken aanleg, in al die opzigten, welke tot oefening en ontwikkeling beſtemd zijn. Het is de gezonde uitſtorting aller aandoeningen over derzelver natuurlijke voorwerpen. Het is de vervorming van hart en karakter, tot waar zij geſchikt zijn, al de deelen van den menſchelijken pligt te omvatten.

II. Vraagt gij meer bewijs, hoe geheel bijzonder eigen het aan het onverbasterd Christendom is, het geheele leven, met al deszelfs voorvallen, binnen den kring der godsdienſtige verpligting te plaatſen; vergelijkt ons Christelijk leerſtelſel met de algemeene denkwijze der menſchen, en ziet, hoe ver het deze te boven gaat. Men is in het algemeen genegen, grooten ophef van enkele uitſtekende groote daden te maken. Onze beoordeeling van iemands deugd rigt zich veelal naar de wijze, op welke hij bij eenige treffende gelegenheid handelde; en wij loopen ligt gevaar, godsdienſtige uitmuntendheid bij uitſluiting te ſtellen in de volvoering van zoodanige daden, veeleer dan in het algemeene beloop van iemands leven. Wij kunnen bezwaarlijk nalaten gunſtig van iemand te denken, wanneer wij van hem weten, dat hij naauwgezet is in uitwendige Godsdienst, of dat hij, bij eene of andere gelegenheid, eene daad van edelmoedigheid heeft verrigt. De menſchen hechten doorgaans weinig of geen godsdienſtige waarde aan zulk een gedrag en karakter, als zich alleen in de gewone betrekkingen des maatſchappelijken levens doen zien. Als het grootſte, dat gij van iemand kunt zeggen, is, dat hij een brave zoon of een liefhebbend broeder is, of dat hij on-

Digitized by Google

buigzaam opregt en eerlijk in zijn beroep is, zoo mag dit alles zeer wél zijn; maar het bewijst, naar de denkwijze van velen, niets, ten aanzien van zijn hart en wandel, als een waar Christen.

Doch niets ſtelt het algemeene denkbeeld, te dezen aanzien, zoo treffend in het licht, als de werking, gemeenlijk op het hart des volks te weeg gebragt in tijden van groote godsdienſtige opwekking, wanneer de menſchen meer dan gewone indrukken van vroomheid en godsvrucht ſchijnen te ontvangen. Welk een afkeer ontſtaat er doorgaans bij hen, die daarin deelen, van die eenvoudige, huishoudelijke Godsdienst, als ik ze zoo mag noemen, van die uitnemendheid, welke men verkrijgen en betoonen kan in den dagelijkſchen wandel! Hoe walgt de opgewekte ziel van die nederige roeping, immer genegen zijnde haren lagen ſtaat te verlaten, en veel liever den post van eenen geeſtelijken leidsman op zich te nemen! Ja, zoo ook gebrek aan de noodige bekwaamheden, of de kunne des voorwerps, het deftige eener openlijke roeping ontzegt, zoo zal men echter den huiſelijken kring verlaten, den voet doen afwijken van de paden des dagelijkſchen levens, en zoodanige oefeningen opvatten, als best met de opgewekte aandoeningen der ziele ſtrooken. De verhevene werkzaamheden van gemeenſchappelijk gebed en toeſpraak zullen worden opgevat, bij gelegenheden en op plaatſen, welke, met uitzondering van den naam alleen, al het treffende van eene openbare Godsdienstoefening hebben.

Wanneer derhalve de menſchen het grootſte belang in de Godsdienst ſchijnen aan den dag leggen, toonen zij alleen, hoe veel hooger de zedelijke toon des Christendoms geſtemd is, dan hunne heiligſte gewaarwordingen. Het gros der geloovigen blijkt alzoo geenszins op de geeſtelijke hoogte van hunne Godsdienst te zijn. Het Christelijk leerſtelſel, regt verſtaan, houdt aanteekening van onze alledaagſche hartsgeſteltenis en gedragingen, van onzen maatſchappelijken handel en wandel, van onze huiſelijke zeden en gewoonten, hecht daaraan de juiste zedelijke waarde, en brengt die in rekening ter beoordeeling van het karakter. En had het Christendom de menſchen, ten aanzien hunner gevoelens, wezenlijk doordrongen, iedere godsdienſtige opwekking zou gekenmerkt worden door eene toenemende teederheid van geweten, niet alleen met betrekking tot daden van uitwendige vroomheid, formen en teekens der Godsdienst, maar omtrent het dage-

Digitized by Google

lijkſche gedrag en de natuurlijke verpligtingen van het menſchelijk leven.

III. Laat ons, tot verdere toelichting van het onderwerp, thans nagaan, hoe volkomen het ware Christendom te dezen inſtemt met ſommige allerduidelijkſte voorſchriften der Rede en klare beſluiten van het gezond verſtand.

Waar wij zijn, wij bevinden ons bij onzen Schepper. En uit de wonderbare wijsheid, in alle zijne beſchikkingen doorſtralende, is het natuurlijk beſluit, dat onze voornaamſte arbeid in dat deel van zijnen wijngaard moet volbragt worden, hetwelk Hij ons heeft aangewezen. En inderdaad, zoo wij ſlechts om ons rondzien, zullen wij welhaast genoeg te doen vinden. Zijn wij kinderen? Dan hebben wij ouders te eeren en te ondersteunen. Zijn wij ouders? Dan hebben wij een groot werk te verrigten: zielen op te kweeken, door de uitnemendheid van haren aanleg en den glans harer uitzigten onze ſtoutſte bevattingen te boven gaande. Doch het is niet noodig, alle de betrekkingen op te ſommen, in welke de natuur ons plaatst. Uit elk derzelven vloeijen pligten voort. Allen leveren overvloedige bezigheid voor hart en handen. — Daar het derhalve het voorſchrift der Rede is, dat 's menſchen dienst bij zijn leven gevorderd wordt in huiſelijke, maatſchappelijke en burgerlijke betrekkingen, zoo kan het niet dan het Christendom vereeren, wanneer wij zeggen, dat het dit voorſchrift verſterkt en dezelfde ſpheer van pligtsbetrachting aanwijst.

IV. Te meer vormen wij dit beſluit, (dat onze voorname pligt ons is opgelegd binnen onzen perſoonlijken kring) omdat wij niet alleen zelve daar, waar wij zijn, zijn door de albeſturende wijsheid van God, en wij bezigheid genoeg voor ons beſchikt vinden in onze gewone verpligtingen, maar ook omdat het blijkbaar is, dat men, zijne plaats wél vervullende, mag geacht worden toe te brengen tot het welzijn der geheele menſchelijke familie. Welk een ſtroom van heilzame uitwerkſelen zou de wereld doorvloeijen, indien ieder afzonderlijk mensch de pligten van zijnen ſtand, hoe nederig ook, naar zijn uiterſte vermogen beoefende! Welk eene zigtbare werking is het gevolg van een helder lichtend voorbeeld van naarſtigheid, regtſchapenheid en minzaamheid jegens elk, die met hem in aanraking wordt gebragt! De jonge mensch, bij zijne intrede in het werkzame leven, ziet op hem, die zijne bewondering door nimmer feilende opregtheid en onbe-

Digitized by Google

zwekene ſtandvastigheid heeft weggedragen; en het is zijne eerzucht, hem te gelijken, dien hij zoo diep eerbiedigt. Het huisgezin, waar orde en goedwilligheid heerſchen, hoe beminnelijk doet het zich voor, en hoe gevoelt zich elk aangeſpoord, om zijne huishouding op denzelfden voortreffelijken voet in te rigten! Op gelijke wijze breidt de weldadige invloed, die van den eenen op den anderen perſoon, van het eene op het andere gezin overgaat, zich uit van gemeente tot gemeente en van natie tot natie. De werking, welke een land als het onze, met zijne vrije inrigtingen en ſtaatsregelen, voortbrengt, en geſchikt is voort te brengen, op den algemeenen toeſtand der wereld, is kennelijk onberekenbaar. Hoe langer onze bijzondere voorſpoed duurt, en hoe meer dezelve bevestigd wordt, te grooter zal de afkeer des overigen menschdoms van de noodelooze beperkingen hunner vrijheden en rust worden. Laat er een vrije en gelukkige Staat beſtaan, en wat kan der betoovering van deszelfs voorbeeld weêrſtand bieden (*)? — Wanneer de naauwe betrekking tusſchen den afzonderlijken mensch en het geheele menſchelijk geſlacht aldus blijkt, dan moet de eenvoudige Godsdienst van JEZUS ſchoon en waar geacht worden, bij de opmerking van deszelfs bedoeling, dat elk de plaats, hem door de Voorzienigheid aangewezen, naar zijn beste vermögen vervulle.

V. Maar, ten einde nog duidelijker in te zien, dat ieders hoofdpligt in het leven hem betreft, onder wie de natuur hem geplaatst heeft, ſtel u voor een oogenblik aan uzelven voor, als geheel geſcheiden van uwe beſtaande betrekkingen, weggenomen uit de plaats, die gij beſlaat, en opgevoerd tot eene hoogte, van waar de geheele wereld, het geheele veld der pligtsbetrachting, voor uwe voeten ligt uitgebreid. Vooronderſtel, dat gij dan geroepen werdt, zelf het tooneel uwer werkzaamheid, de plek te verkiezen, waar gij zoudt meenen met het beste vooruitzigt op uwe medemenſchen te kunnen werken. Immers, daar iemand op diegenen, wier wijze van

(*) Op deze ingenomenheid van den *Amerikaan* met zijn eigen vaderland valt zekerlijk af te dingen. En misſchien zouden wij met ruim zoo veel regt op onze vroegere ſtaatsinrigting kunnen wijzen, die althans aan *Amerika* zeker tot model verſtrekte! Doch de algemeene waarheid lijdt hierbij niets. *Vert.*

Digitized by Google

denken, gevoelen en ſpreken, wier gewoonten en manieren met de zijne in overeenſtemming zijn, een veel gereeder en zekerder invloed oefent, dan op dezulken, die hem door eene andere leiding van gedachten en handelingen geheel vreemd zijn, zoo zoudt gij u gedrongen voelen, voor den kring uwer werkzaamheden, tot dezelfde plaats weder te keeren, vanwaar gij u, volgens de onderſtelling, hadt zien wegvoeren. Daar alleen, in uwen natuurlijken kring, zoudt gij door diegenen omringd zijn, wier gevoelens en gewoonten met de uwe in de naauwſte harmonie worden bevonden. Tot de mededeeling van zedelijk en verſtandelijk voordeel is er zekere gemeenſchap van gedachten en gewaarwordingen noodig tusſchen degenen, die geven, en degenen, die ontvangen. Er kan niet dan geringe voordeelige gemeenſchap tusſchen dezulken beſtaan, die in hunne verſtandelijke en zedelijke vorming wijd van elkander verſchillen. Daarom is onze voorname verpligting betrekkelijk tot diegenen, met welke wij in alle deze opzigten het meest overeenſtemmen. En met wie ſympathiſeren wij, algemeen geſproken, meer, dan met die van onze maagſchap en taal, met hen, die aan dezelfde invloeden onderworpen waren, die tot de *vorming van onzen* eigen' ſmaak en leefwijze het hunne hebben bijgedragen? Doch dit alles kan niet misſen onze gezegende Godsdienst te verheerlijken, onzen eerbied voor dezelve te doen toenemen, daar wij derzelver geest en ſtrekking zoo eenſtemmig met de duidelijke en heilige uitſpraken van Rede en Natuur bevinden.

VI. Er komt nog iets in aanmerking, hetwelk, doende zien, dat wij het eerst en natuurlijkst aan hen behooren, die ons het naast zijn, op nieuw geſchikt is, om den liefelijken geest der ware Godsdienst in een helder licht te ſtellen. Wij mogen hetzelve niet voorbijgaan. Het is namelijk eene opmerkelijke waarheid, dat, terwijl eenig voorbeeld van ongelegenheid, in onze nabuurſchap voorgevallen, de levendigſte aandoening bij ons verwekt, daarentegen de uitgebreidſte en ontzettendſte ramp, in een afgelegen deel der aarde plaats grijpende, naauwelijks eene voorbijgaande aandoening bij ons gaande maakt. Wij geraken buiten onszelven en worden doordrongen van medelijden op het gezigt van iemand, voor onze oogen eenig treffend onheil ondergaande; maar de tijding van eene of andere groote ſtad, in een afgelegen deel der wereld, door het vuur in een' puinhoop verkeerd, of door de pest uitgeſtorven, kome tot ons, en ſlechts eene voorbijgaande aandoening van medelijden zal

Digitized by Google

daarbij onze aderen doorloopen. Waarom is dit zoo? Sommigen zullen het welligt aan de verkeerdheid onzer natuur toeſchrijven; maar het laat eene verklaring toe, veel vereerender voor den Schepper. Zoo wij door het lijden werden aangedaan in juiſte evenredigheid met deszelfs grootte, even veel of het nabij en onder bereik onzer hulpe, of wel op eenen afſtand plaats had, waar geene vijendendienst mogelijk of denkbaar is, zoo zouden wij geheel ongeſchikt worden voor de noodzakelijke bezigheden des levens. Wij zouden ons in eenen toeſtand van gedurige aandoening bevinden en ons leven in de bijtendſte ſmart doorbrengen. Naauwelijks zouden wij tot eenig maatſchappelijk doel bijeenkomen, of een treurig berigt zou ons bereiken, en ons ſchreijende en met een gebroken hart naar huis doen keeren. De wijsheid van God heeft het anders geſchikt. De ellende, welke ons nabij en onder ons vermogen van herſtel of opbeuring is, wordt, volgens onze natuur, ſterk door ons gevoeld. Maar het zoude het lijden noodeloos hebben vermeerderd, waren wij even gevoelig gemaakt voor die rampen, welke, naarmate zij meer van ons verwijderd zijn, te meer buiten ons bereik tot hulp en verpleging zijn geplaatst. Het is waar, dat, naarmate onze welwillende aandoeningen gekweekt worden, zij eenen grooteren en ſteeds verwijden omtrek doorloopen; maar het is even waar, dat zij nimmer aangekweekt kunnen worden, dat derzelver toeneming alchans nimmer heilzaam te achten is, tenzij ze eerst en voornamelijk te huis en jegens diegenen gekoesterd zijn, welke de Voorzienigheid binnen het bereik van onzen invloed heeft geſteld. Onze deelneming moge door de verbeelding krachtig worden opgewonden en over zeeën en woestijnen gevoerd, in het algemeen genomen worden wij ſterk aangedaan door hetgeen nabij, en ſlechts zwak door hetgeen verwijderd is. Daar nu ons geſtel zoodanig is, zoo ſtemt de gevolgtrekking, hieruit afgeleid, ten volle in met den geest van het Evangelie, die ons leert, dat wij onzen pligt het best volbrengen, wanneer wij onafgebroken trouw bewijzen aan onze natuurlijke en gewone betrekkingen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

Digitized by Google

DE VALSCHE MUNTER.

Hij, die uit metaal of marmersteen Godenbeelden vormt, of ook Gods evenbeeld uit zulke stoffen weet na te bootsen, — die helden, kunstenaars en wijzen in standbeelden vereeuwigt, hen en hunne daden in verheven of ingegraven arbeid vertoont, of op gedenkpenningen het dagboek van zijnen tijd prent, die is een kunstenaar en verwerft zich eer en schatten, zoo, namelijk, het geluk hem daarbij goedgunstig is; en al brandt niet in zijnen boezem het vuur van het echte genie, zoo kan zijne bekwame hand hem toch, in de meeste gevallen, het dagelijksch brood verschaffen. Weigert echter de fortuin den door genie bezielden beeldhouwer, of ook den minder begaafden, maar bekwamen kunstenaar, hardnekkiglijk, die ronde metaalschijven, waaraan 's vorsten wapen en beeld tot borg der innerlijke waarde strekken moet, wee hun dan, zoo zij op den inval geraken, hunne kunst te bezigen, om zelven te vervaardigen, wat de wangunst van het lot hen belet voor bereke kunstwerken in te ruilen! Want den valschen munter bedreigt de wet met *brandmerk* en *galeistraf*, al waren zijne stempels ook tienmaal schooner gesneden dan die der kroon.

Deze en soortgelijke gepeinzen hielden eenen man bezig, die alle reden had zich daaraan over te geven; want voor hem op de tafel stond een stapel glinsterende kroonen met het leliewapen, wier heldere schittering bij de armoedige voorwerpen, welke haar in de duistere woning omgaven, geweldig afstak, terwijl haar doffe loodklank bewees, dat zij niet geschikt waren, om in den nood des bewoners op eene regtmatige wijze te voorzien. Het vertrek zelf was niets anders dan eene soort van vochtig keldergat, verborgen in den achtergrond eener donkere binnenplaats, welker langwerpig vierkant aan twee zijden door ontzaggelijk hooge brandmuren ingesloten werd, boven welke de lange pijpen van torenshooge, aan *Parijs* bijzonder eigene, schoorsteenen uitstaken; aan de voorzijde zagen de bestovene vensters der keukens, trappen en berghokken van al de zes verdiepingen des huizes somber uit op de enge ruimte, die desniettegenstaande een' nog veel minder treurigen en verlaten' aanblik leverde, dan de achterwoning, welke van haar het spaarzaam daglicht ontvangen moest. Doch, even gelijk in dit akelig

Digitized by Google

verblijf de naakte muren, van wier natte en vergane steenen kalk en pleister reeds lang waren weggebrokkeld; de ledige haard, waarop een paar stukken steenkool kommerlijk lagen te glimmen; het armelijke huisraad, tafel en stoel, van ruw dennenhout ineengeslagen, en het leger van stroo, waarop eene grove wollen deken gespreid lag, het bitterste gebrek verkondigden; zoo getuigden andere voorwerpen, dat desniettemin een straal van hemelsch zielelicht zich ook naar dit afschuwelijk verblijf eenen weg had weten te banen. In alle hoeken stonden of lagen, blijkbaar door eene kunstrijke hand vervaardigd, menigerlei modellen van klei, die zoo lang hunne gedaanten behielden, als de vochtigheid der plaats zulks veroorloofde; want de kunstenaar, die dezelve gevormd had, bezat niet eens de middelen om daartoe eene vastere stof te bezigen. Tusschen deze voorwerpen zag men ook verscheidene snijwerken van hout, stofferig en vuil, maar, even als de kleibeelden, met den onmiskenbaren indruk van een' rijkbegaafden geest voorzien. Op een blok houts stond, als het prachtstuk en sieraad der ellendige spelonk, een vrouwelijk borstbeeld van gips, welks voetstuk met Griekssche letters den niets minder dan Hellenischen naam van FLORA deed lezen. De muren droegen allerlei wonderlijke omtrekken, door eene vaste meesterhand met houtskool geschetst. Op de tafel lagen, tusschen voortreffelijke teekeningen op vuil papier, verscheidene stempels en vormen; en nevens de verleidelijke valsche munten eene groote gegoten medaille en eenige gebrekkige, naar men zeggen zou zeer ontoereikende, werktuigen, gelijk alleen de vindingrijke nood die maken en gebruiken kan.

De kunstenaar woog de valsche kroonen in de hand, en zeide: „Heden nog niet, maar, bij den hoogen hemel! morgen, zoo de dag van heden geene redding aanbrengt! Hebben zij dan minder glans, zijn derzelver beelden en wapens minder fraai gevormd, dan op die des Konings? Vooroordeel is het toch, aan het metaal alleen de waardering toe te kennen, welke eigenlijk aan de kunst behoort, en niet aan de verachtelijke stof. Zouden tien zulke fijnbewerkte stukken niet ten volle een mark zilver waard zijn? Dus morgen, of ik wil niet PANTROUS heeten!"

Een kloppen aan de deur brak deze alleenspraak af. „Wie is daar?" bromde de man op een' gemelijken toon, terwijl hij met overhaasting zijne vijffrankenstukken onder het holle

Digitized by Google

voetstuk van het pleisterbeeld wierp; „zijt gij het, EDGAR?" — „Ja, ik ben het, vaderlief! Laat mij binnen; ik ben zoo koud." PANTROUS opende de deur, en binnen trad een tienjarig knaapje, het jeugdig evenbeeld des vaders. Onder zwarte, krullende lokken rondde zich, over fijne wenkbraauwen, een breed en blank voorhoofd; uit diepe holten schitterden, met bijna spookachtigen glans, de donkere oogen; de ingevallene wangen droegen de bleeke kleur der ellende, en de hoeken van den mond toonden den krampachtigen trek van pijnlijken kommer; een' trek, dien, om des vaders lippen, de dikke baard verborg. „Hier zult gij u niet bijzonder warmen," zei PANTROUS; „deze kolen zijn juist geschikt, om te doen voelen, hoe grimmig koud het is. Wikkel u in de deken!" — „Hier ben ik ten minste bij u," hernam het kind, zich liefkozend aan den vader dringende, „en dan komt mij alle ongemak veel dragelijker voor. Reeds sedert vier weken zendt gij mij gedurig weg, en wilt mij den geheelen dag niet bij u hebben." — „Van morgen af zal dit anders worden, EDGAR! Gij moet beginnen iets te leeren, om uw brood te kunnen verdienen." — „O ja, brood!" zei de kleine met een' zucht; „hebt gij niet een klein stukje, vader?" De vader schudde treurig het hoofd, en EDGAR vervolgde met kinderlijke praatzucht: „Ik geloof, dat het de honger is, die mij de koû van daag zoo volstrekt onlijdelijk maakt. De goede Dame hier tegenover heeft heden geheel en al vergeten mij iets te geven, en is zelfs niet voor den dag gekomen, dat ik het haar herinneren kon." — „Bedelen moogt gij niet," graauwde de vader met drift, en zag in wanhoop naar FLORA's beeld. Daar kwam het hem voor, alsof de strakke oogen van het gips leven bekwamen, en hem liefderijk en vermanend tevens toewenkten. Met hernieuwde teederheid streelde hij de wangen van het verschrikte kind, en zeide: „Maar aannemen moogt gij toch, wat eene milde hand u reikt." — „Ik bedel nooit, vader!" antwoordde het knaapje; „schoon mijne speelmakkers daarmede altijd eenige stuivers opdoen, waarvoor zij zich dan wat lekkers koopen." — „Wie zijn uwe speelmakkers?" — „Wel, kreupele STOFFEL, de zoon van den kruijer aan den hoek, en dan HANNES met het roode haar, wiens vader in dienst van den Koning is." — „Als wat?" — „Ja, den titel heb ik vergeten; doch wacht — ik geloof als slaaf." — „Op de galeijen?" —

Digitized by Google

„ Juist zoo. En dan nog...." — „ Zwijg; ik weet genoeg!" Met deze woorden begon PANTROUS zijne armelijke kleeding, zoo goed dat gaan wilde, in orde te brengen, en zei bij zichzelven: „ Mijn jongen mag en moet in zulk eenen omgang niet verwilderen. Mijne heillooze bezigheid in de laatste weken heeft mij gedwongen, hem aan zichzelven over te laten. Het was de eerste booze vrucht der zonde, en zal de laatste zijn. Van EDGAR moet men eenmaal niet kunnen zeggen: zijn vader heeft de slavenketen gesleept."

Met een mannelijk besluit wendde PANTROUS zich nogmaals weg van de verzoeking, welke hem naar de holte van het borstbeeld wilde trekken, en, opdat hem het smeekend aangezigt van zijn uitgehongerd kind niet op nieuw aan het wankelen mogt brengen, nam hij in gelaat en toon de uitdrukking van strenge hardheid aan, en riep, terwijl hij de gegoten medaille met derzelver matrijs bij zich stak, den knaap toe: „ Blijf in huis, EDGAR, tot dat ik terugkom; ga niet van uwe plaats, en laat alles, wat hier in het rond staat of ligt, onaangeroerd. Heden is het voor ons vastendag; morgen misschien ook nog; maar overmorgen zal het stellig aan geen avondeten ontbreken, gij nimmer verzadigde leêglooper! Gesp u dus tot dien tijd toe den hongerriem wat naauwer, en vooral hoed u voor bedelen, dat zeg ik u! Hebt gij mij verstaan?" Zonder antwoord af te wachten, of ook slechts een' terugblik te wagen, snelde hij heen.

Des vaders ongewone hardheid, zijn liefdeloos afscheid deden de ziel van het kind gevoelig aan, maar verwekten tevens, in het jeugdige gemoed, verbittering en trots. „ Heden den geheelen dag, morgen ook nog, en overmorgen tot het avond wordt? Dat is een lange tijd!" riep de arme EDGAR; „ middelerwijl is het maar het best, dat ik ga liggen sterven." Zich aan dit treurige denkbeeld overgevende, bleef hij eene geruime wijl in dof gepeins zitten, zonder opmerkzaamheid zijne blikken over de hem welbekende voorwerpen latende rondgaan, tot eindelijk het vermoeide oog door FLORA's beeld getroffen werd, en zijne gedachten eenen nieuwen loop namen. „ O gij lieve moeder!" zeide hij, terwijl hij de handen vouwde, „ waarom hebt gij ons verlaten? Toen gij nog bij ons waart, leed ik nimmer koude, want gij verwarmdet mij in uwe armen, aan uw hart; nooit bleef ik een' geheelen dag zonder eten, want altijd hadt gij nog een korstje voor mij bewaard; ik behoefde op de hoeken der straten

Digitized by Google

geen gezelschap te zoeken, want steeds mogt ik bij u blijven en u overal vergezellen. Wilt gij dan nooit, nooit wederkomen? Hebt gij dan niets meer voor uwen armen, kleinen EDGAR?" — Eensklaps rukte hij de half gesloten oogen wijd open, en veegde met zijne mouw de tranen af, die dezelve verdonkerden, want het was hem voorgekomen, alsof eene smalle zilverstreep van onder het beeld naar buiten glinsterde. Nieuwsgierig trad hij nader, trok aan het blinkende voorwerp, haalde een geldstuk voor den dag, en riep vol verbazing: „Een stuk van honderd sous! O booze, booze vader! zoo rijk zijt gij, en laat mij van honger sterven?" Hij hief den gipskop aan den eenen kant een weinig in de hoogte, en toen hij nu, onder denzelven, den geheelen schat gewaar werd, den hoop groote geldstukken, zooveel als hij er nog nimmer bijeen gezien had, ging hij met stijgende verbittering voort: „Dat zou moeder nooit gedaan hebben! Maar vader wil mij laten verhongeren, om mij kwijt te zijn. Heeft hij mij niet een' nooit verzadigden leêglooper genoemd? Ik doe geen kwaad, als ik hem een van die stukken wegneem; hij heeft er zoo veel, dat hij het niet eens bemerken zal." Zoo sprak het knaapje, en evenwel aarzelde hij, want zijn geweten sprak anders dan zijne begeerte; hij peinsde, en, na zich lang bedacht te hebben, zeide hij weder: „Maar het was toch altijd een diefstal, al merkte vader het ook niet. Misschien weet hij ook niets van den schat, dien zeker moederlief hier voor ons bewaard heeft. Het zal best zijn, dat ik wacht, tot dat hij te huis komt." Zoo bleef hij dan staan, de begeerige hand nu eens uitstekende, dan weder terugtrekkende, prijs gegeven aan de eerste zware verzoeking van het menschenleven, den strijd tusschen honger en geweten.

Middelerwijl vervolgde PANTROUS zijnen weg langs de straten van *Parijs*. Waar hij de deuren niet gesloten vond, vond hij het toch de harten, en slechts zelden was een mond medelijdend genoeg, om hem woorden van troost of ijdele beloften van afgelegene uitzigten te doen toekomen, tot dat de nacht naderde en zijne moede voeten hem verdere dienst begonnen te weigeren. Toen eindelijk brak, onder den last zijner eigene ellende, en onder de gedachten aan zijn dierbaar kind, de gebogen kunstenaarsfierheid geheel en al. Met den moed der zelfopoffering wendde hij zich tot de nederiger burgerlijke handwerken, hield aan om de plaats van

Digitized by Google

ambachtsgezel, en voelde zich gelukkig, toen hij in dit aanzoek slaagde. Met den klokslag van tien ure betrad hij zijne woning, in den zak een klein voorschot op zijn loon en eenige gekochte levensmiddelen, in het hart nieuwe hoop en vertrouwen.

Het kelderhol was donker, en, toen de terugkeerende vader EDGAR riep, ontving hij geen antwoord; evenwel was de deur niet gesloten. „De kleine kan niet ver zijn," zei PANTROUS, terwijl hij de lamp aanstak en eenige kolen op den haard schudde; „waarschijnlijk is hij in den donker bang geworden en naar de buren geloopen. Het is mij aangenaam; nu kan ik ongestoord de getuigen van mijn misdadig voornemen vernietigen." Met deze woorden stortte hij de valsche muntstukken in een' kleinen smeltkroes, welken hij onder de tafel plaatste, en ging, om, op de vijfde verdieping des huizes, bij eenen bekende, een' blaasbalg te leenen.

De arme PANTROUS! hij was te laat gekomen; want, toen hij weder afgeklommen was, namen hem twee dienaren der policie gevangen; zijne woning was door lieden met norsche troniën bezet, en de Commissaris was bezig op te schrijven, wat hij er zag en vond. — De ongelukkige EDGAR was, na lang worstelen, voor de gedurig magtiger wordende verzoeking eindelijk bezweken. Twee uren vóór dat de vader te huis kwam, had het kind het noodlottige muntstuk naar eenen bakker in de buurt gebragt, en hetzelve, in zijne begeerte en onnoozelheid, met zooveel drift op de toonbank geworpen, dat de loodklank terstond het gevaarlijke geheim verraden had.

EDGAR's vader is thans *ook* in 's Konings dienst!

JOHN LILLIE.

(Eene Episode uit de Levensgeschiedenis van Koningin ELIZABETH van *Engeland.*)

Sedert ELIZABETH den troon beklommen had, waren reeds eenige jaren verloopen, toen zij het besluit nam, om de Hoogescholen te *Oxford* en te *Cambridge*, destijds de beroemdste van geheel *Europa*, te bezoeken. Hiertoe begaf zij zich, in het begin des jaars 1566, van *Londen* derwaarts.

Digitized by Google

Rectoren en Profesſoren der beide Univerſiteiten, aan welke de liefhebberij der Koningin bekend was, hadden ſedert lang om de eer van haar bezoek aangehouden, en de tooneelvertooningen, welke zij ter viering van hetzelve geven wilden, twee jaren lang voorbereid. Den 10den Mei kwam ELIZABETH, met haren, gelijk altijd, prachtigen ſtoet, te *Cambridge* aan. Reeds terſtond, den volgenden morgen, vatte zij hare gewone werkzaamheden weder op, arbeidde gedurende den ochtend met hare Raden, ROBERT DUDLEY, WILLIAM PARR en den Staatsſecretaris WILLIAM CECIL, en gaf vervolgens gehoor aan de geleerden en letterkundigen. Na het middagmaal woonde zij de openbare disputatiën bij, en des avonds was zij tegenwoordig bij het opvoeren der tooneelſtukken, welke de ſtudenten vervaardigd hadden en ſpeelden. Toen zij voor de derde maal in den, met groote kosten, opzettelijk tot deze vertooningen gebouwden ſchouwburg verſcheen, zou men er een ſtuk geven, hetwelk ten onderwerp had: de voorkeur van den ongehuwden boven den gehuwden ſtaat.

Het ſtuk begon. Terſtond bij het eerſte tooneel gevoelde zij zich, door den geheel nieuwen ſtijlvorm, waarin het geſchreven was, als weggeſleept. Elke phraze was figuur of zinſpeling; elk woord ſcheen haar eene metaphoor. Overluid gaf zij haar genoegen aan de haar omringende Hofgrooten te kennen.

Nu trad een nieuwe perſoon ten tooneele; een jongman, zoo bleek, met eene zoo aandoenlijk zoete ſtem, eenen zoo weemoedig lijdenden blik, dat zij alle anderen nevens hem vergat.

„Wie is toch deze laatst opgetredene?" vroeg zij, zonder hierbij eenen blik af te wenden van den jongeling, die haar als betooverd hield.

„JOHN LILLIE, de ſchrijver dezer pasquinade," antwoordde de Graaf VAN ARUNDEL.

„Eene pasquinade!" herhaalde ELIZABETH, met verachting de ſchouders ophalende, en verzonk op nieuw in het aanſchouwen des jongelings. JOHN LILLIE, van zijnen kant, hield, bijna gedurende de geheele voorſtelling, zijnen blik op de Koningin gevestigd. Zoo dikwijls er eene plaats voorkwam, in welke van liefde geſproken werd, zag hij ELIZABETH aan, en in zijne woorden ſcheen eene ſoort van hulde te liggen. Deze vleijende allegoriën bragten de Koningin bijna buiten haarzelve; herhaalde malen gaf zij,

Digitized by Google

door handgeklap, aan JOHN LILLIE, beide als dichter en akteur, hare voldoening te kennen. Alle aanwezigen zagen elkander aan, vol verwondering, dat de Koningin eenen ſtudent met zooveel onderſcheiding bejegende.

Gedurende de eerſte dagen, die op deze tooneelvertooning volgden, was ELIZABETH zwaarmoedig. Op raad van haren lijfarts, begaf zij zich, ten einde zich afleiding te verſchaffen, in het auditorium der Univerſiteit. Toen zij de zaal binnentrad, verdwenen plotſeling de nevelen van haar voorhoofd; een ligte blos ging over hare wangen; het lachje keerde om hare lippen terug: zij had in de diepte van een venſter den jongeling ontdekt, wiens beeld haar ſedert eenige dagen vervolgde. Ook JOHN LILLIE was bij haar gezigt zoodanig getroffen, dat hij eensklaps verbleekte, en zich aan het venſterkozijn moest vasthouden, om niet op den grond te zijgen.

Terwijl de voornaamſte geleerden nu vervolgens hunne wetenſchap voor haar uitkraamden, bleef de Koningin ſteeds afgetrokken en ondeelnemend; van tijd tot tijd rustte haar oog op JOHN LILLIE. Weldra vestigde eene bijzondere omſtandigheid hare ganſche oplettendheid op hem; de ſtudent naderde ſchroomvallig den troon: de beurt, om te ſpreken, was aan hem.

Eene ſtrophe, welke hij opzegde, in den geest der tijden vervaardigd, verwierf, hoe ongevallig zij ons thans ook zijn zou, den vollen bijval der Koningin; zij luidde aldus: „Drie lijnen worden tot den driehoek vereischt; met de eerſte begint hij, de tweede zet hem voort, en voleinding geeft de derde. Even zoo vereischt de liefde drie deugden: gevoel, dat het hart verlokt, ſtilzwijgendheid, die de hoop vergroot, en ſtandvastigheid, die het werk bekroont. Waar eene der lijnen ontbreekt, is geen driehoek mogelijk; waar eene der deugden gemist wordt, beſtaat geene liefde."

De Koningin, welke haarzelve genoeg meester geworden was, om openbaar te durven ſpreken, zeide tot den ſtudent, dat zij van zijne dienstvaardigheid verwachtte, dat hij zijne geopperde ſtelling zou verdedigen; en al de dames, gelijk ook de meeste hovelingen, iets willende doen hetgeen zij oordeelden der Vorſtinne aangenaam te zijn, herhaalden het door haar geuite verzoek.

Zoo liepen verſcheidene dagen voorbij, gedurende welke de ſtudent zijne theſis verdedigde. Middelerwijl maakte de

Digitized by Google

wederzijdsche liefde snelle voortgangen, zonder dat men het elkander deed blijken, de jongeling uit eerbied, de Koningin uit fierheid.

Kort daarna begaf de Koningin met het geheele Hof zich naar *Oxford*. Den student had zij tot haren Voorlezer en Geheimschrijver verheven. JOHN LILLIE ontving alle verzoekschriften, en had tot ambtspligt, dezelve te beantwoorden, en in naam van zijne koninklijke gebiedster gelukkigen te maken.

Deze was, sedert LILLIE tot haar gevolg behoorde, naauwelijks meer te herkennen. De opgeruimde, levendige, zich steeds met bevalligen zwier vertoonende vrouw was in sombere zwaarmoedigheid verzonken. Zij versmaadde het, hare listige coquetterie tegen LEICESTER en ARUNDEL te laten spelen. Zelfs had zij, tot niet gering gevaar van haren troon, hare beide gewezene gunstelingen durven dreigen. Beide toch waren magtig genoeg, om, aan het hoofd eener partij, burgerkrijg in het Koningrijk te verwekken. Dit alles rekende ELIZABETH voor niets; zij zag niets dan JOHN LILLIE. Doch, in weerwil van al de onderscheidingsblijken, waarmede zij den jongeling overhoopte, verborg zij hem hare liefdedrift, ten einde hem *niet* eerzuchtig en ijdel te maken. Zij vergenoegde zich met hem te beminnen, zonder dat hij het wist, en zich door hem te laten beminnen, zonder dat hij het haar zeide. Somwijlen schoot haar, in eenzame uren, eene gedachte door het brein, die hare geheele ziel in gisting en verwarring bragt. Zij overpeinsde de mogelijkheid, om JOHN LILLIE tot Koning te maken; tot *minnaar* nooit!

Nadat de Koningin eene volle maand te *Oxford* vertoefd had, keerde zij den 22sten October naar *Londen* terug. Den volgenden dag stelde men haar, dringender dan immer, voor, hoe redenen van Staat gebiedend vorderden, dat zij een huwelijk aanging, of ten minste eenen opvolger benoemde. De Graven PEMBROKE, ARUNDEL, LEICESTER en WORCESTER ondersteunden dezen raad uit alle krachten, vermits ieder hunner hoopte, door haar tot gemaal gekozen te zullen worden. WILLIAM CECIL daarentegen, die als Staatssecretaris onder haar het grootste aandeel aan het regeringsbestuur had, ontried haar zulk eene verbindtenis. Toen nu ELIZABETH de raadsvergadering verlaten had en zich alleen bevond, verviel zij in een diep gepeins; zuchten en tranen

Digitized by Google

leverden bewijs, hoe liefde en verſtand in haar binnenſte ſtreden; eenige oogenblikken knielde zij op haren bidſtoel neder, ſtond iets bedaarder op, trad naar de deur van het vertrek, riep eene harer vrouwen, en beval haar, JOHN LILLIE, haren Secretaris, te roepen. Toen zij beiden hoorde aankomen, trad zij hun te gemoet. De Kamerjuffer bleef in het voorvertrek, om den Secretaris den geheimen trap weder af te leiden, langs welken hij in de tegenwoordigheid der Koningin gebragt was.

„Wat beteekenen die bloedvlekken op uw wambuis?" vroeg ELIZABETH, met kwalijk verheelden ſchrik. — „Die bloedvlekken?" zeide LILLIE verlegen, terwijl hij de hand aan zijne borst bragt; „ik weet niet... uwe Majeſteit... ik moet mij hier of daar bezeerd hebben." — „Dat is het niet; dat zou zoo niet bloeden. Zeg mij, zeg terſtond, wie u gekwetst heeft, en het zal gewroken worden." — „O! ik behoef geene wraak; iemand had de Koningin gelasterd, en ik heb hem daarvoor getuchtigd." — „Mij?... dus om mijnentwille?" riep zij met vervoering uit, en vervolgens bedaarder voortvarende: „doch ik beveel u," voegde zij er bij, „dat gij, een mij getrouwe en nuttige dienaar, uw leven voor mij bewaart, tot dat er eene gelegenheid mogt voorkomen, waarin wezenlijk gevaar mijne koninklijke perſoon bedreigde!" — „Ik zal gehoorzamen," ſtamelde LILLIE, en hield het oog op den grond gevestigd; ook de Koningin ſtond met nedergeſlagene oogen voor hem; eindelijk brak zij het ſtilzwijgen. „JOHN LILLIE," zeide zij met eenige verlegenheid, „ik wilde u over het verlangen van eenigen mijner Ministers raadplegen." — „Wat kan *ik* daarover zeggen?" antwoordde JOHN LILLIE droefgeestig. ELIZABETH had wel gewenscht, dat hij zich minder kort had uitgedrukt, doch, daar zij zijn antwoord wel vooruitzag, aarzelde zij in angſtig ſtilzwijgen; de Koningin moest eindelijk voor de *vrouw* onderdoen. „Gij ſchijnt te lijden?" ging zij voort. — „Ja wel, Mevrouw, ik lijd zeer." — „En waardoor dan?" vroeg ELIZABETH met grootere deelneming, dan zij tot nog toe had laten blijken. — „O! het is niets, niets dan een droom," hernam JOHN LILLIE, over geheel zijn ligchaam bevende. — „Een droom?" zeide zij met een' zucht, die hare borst verligtte; „o! vertel het mij; kom, laat ons gaan zitten!"

ELIZABETH dankte hem in haar binnenſte voor de wen-

Digitized by Google

ding, welke hij koos, om het gevoel harer hoogheid niet te kwetſen.

„ Nu, en uw droom?" vervolgde zij, toen zij gezeten was.

„ Ik was, gelijk ik werkelijk ben," ſprak JOHN LILLIE, „ de getrouwſte uwer dienaren; ik aanbad eene vrouw, eene vrouw ſchooner dan de bewoners dezer aarde; haar gang was zoo edel en zoo aanlokkelijk tevens; haar gelaat, offchoon ſteeds dat eens Engels, was ſomwijlen eenigzins ſtreng, doch harè blonde lokken, zacht als zijde, temperden de achtbare majeſteit harer trekken. Deze vrouw, die mij op haren verheven' weg gevonden had, had mij opgerigt en tot zich genomen, want zij is goed en medelijdend; ondanks mijn verbleekt gelaat, door vasten en waken uitgeteerd, ondanks mijne armoede, veroorloofde zij mij, mij aan haren gouden mantel vast te houden; zij verhief mij tot haren vertrouweling; het was.... eene groote en magtige vrouw!"

„ En toen?" ſprak ELIZABETH, naauwelijks ademhalende. — „ Toen? De eerbied, welken ik voor dit magtig en edel wezen gevoelde, veranderde weldra in de hevigſte liefde, in een' dier geweldige hartstogten, die den dood geven!"... — „ Gij hebt gelijk, LILLIE," ſprak de Koningin; „ er zijn hartstogten, die dooden; maar ga voort..." — „ Ik zie haar nog voor mij," vervolgde LILLIE treurig, „ die goddelijke vrouw, hoe zij ſomwijlen een' blik op mij liet vallen, die de hoop op het hoogſte geluk bij mij deed ontgloeijen; ſomwijlen ook zag zij mij met weemoedig medelijden aan, want de grootmagtige vrouw wist wel, dat van haar tot mij de afſtand te verre was; dat het aan haar ſtond, tot mij af te dalen, niet aan mij, vermetel tot haar te willen opſtijgen; dat, waar de magt haren zetel heeft, de magt bevelen moet." — „ Ja! ja! zij weet het," riep ELIZABETH, in den zwijmel der liefdedrift; „ gij hebt gelijk, LILLIE; de Koningin, van welke gij ſpreekt, — want immers gij hebt mij gezegd, dat het eene Koningin was, niet waar? — die Koningin, om uwe liefde te beloonen, maakt u tot Koning." — „ Wat zegt gij?" riep LILLIE, zich voor hare voeten werpende; „ het kan niet zijn! het is onmogelijk!" — „ Aan de magt ſtaat het, te bevelen; gij hebt het gezegd." — „ Maar, edele Koningin, denk aan uwen roem, aan uw volk, aan de nakomelingſchap... denk aan uw leven!" — „ Ik bemin u," riep ELIZABETH, dronken van liefde, terwijl zij met beide de handen den jongeling

Digitized by Google

het hoofd vatte en hem eenen kus op het voorhoofd drukte. „ Vaarwel! het is avond; zoo ſtraks vergadert de Raad; gij zult in denzelven verſchijnen; ik zal, in uw bijzijn, aan allen mijnen koninklijken wil verkondigen."

Het was elf ure des avonds: de Koningin zat voor in haren Raad; zij werd zigtbaar gedurig ongeruster; onophoudelijk wendde zij het hoofd om, als verwachtte zij iemand, en haar mond opende zich elk oogenblik, als wilde zij eene vraag doen, doch het woord ſtierf haar op de bevende lippen. De raadsleden beſchouwden haar met bezorgdheid. Slechts twee derzelven zagen elkander grimlagchend aan. De diepe ſtilte, die ontſtaan was, trok eindelijk de Koningin uit hare mijmering. Op dit oogenblik trad de Graaf ARUNDEL binnen. „ Zijt gij mijnen Secretaris niet ontmoet, Heer Graaf?" vroeg zij hem met gedwongene onverſchilligheid. — „ Neen, uwe Majesteit," was ARUNDEL's antwoord. — „ O! daaronder ligt eene helſche kuiperij verborgen," riep de Koningin, op eens losbarſtende, met vreeſelijk dreigende ſtem; „ maar vroeg of laat zal ik het ontdekken, en dan, wee! wee!" Met deze woorden brak ELIZABETH de raadzitting op, en week naar hare vertrekken, nadat zij allen een' ſchrikwekkenden blik had toegeworpen.

Des anderendaags haalden ſchippers op den *Theems* het lijk eens jongelings uit het water; zij bemerkten, dat hij een' ſteek in de borst had. De Alderman, dien men er bij riep, vond in het wambuis van den vermoorden een gedicht, waarin de bekoorlijkheden en voortreffelijke hoedanigheden der Koningin, met al de geestdrift van eenen met wedermin beloonden minnaar, bezongen werden. „ Duizendmaal gezegend zij de dag," dus las men onder anderen in dit vers, „ waarop een ſchoone mond mij zeide: Ik bemin u!" Door een zonderling toeval, was de dolkſteek juist door den naam van den opſteller gegaan en had dien onleesbaar gemaakt; men kon niet bevroeden, wie hij was. „ Een krankzinnige," ſprak de Alderman.

BRIEF VAN SCHILLER, OVER DE UITVOERING ZIJNER TOONEELSTUKKEN.

Over de opvoering, te *Manheim*, op den 28 Januarij 1785, van zijn ſtuk, *Kabaal en Liefde*, ſchreef SCHILLER den

Digitized by Google

volgenden morgen aan DALBERG: „Ik weet niet, aan welk raffinement van ſtaatkunde ik het eigenlijk moet toeſchrijven, dat onze heeren akteurs — ik meen echter niet allen — onderling de overeenkomst getroffen hebben, om ſlechten dialoog door goed ſpel te verheffen, en goeden door ſlecht ſpel te bederven. Het is waarlijk wel het geringſte der blijken van achting, welke de tooneelſpeler den dichter kan geven, wanneer hij zijnen tekst goed van buiten leert. Ook deze kleine voldoening heb ik niet mogen genieten. Het kost mij ſoms uren arbeids, om aan eene periode de best-mogelijke ronding te geven; en is mij dit nu gelukt, dan wacht mij de ſpijt, dat de tooneelist mijnen met zoo veel moeite voltooiden dialoog niet eenmaal in zuiver Duitsch overbrengt. — Sedert wanneer is het dan mode geworden, dat akteurs hunnen auteur de les lezen? — Gisteren heb ik die ſpijt meer dan ooit gevoeld. Door het onachtzaam beſtuderen der meesten, werd *Kabaal en Liefde* geheel en al aan ſtarden geſcheurd. In plaats van mijnen tekst, heb ik niet zelden onzin moeten hooren. — Mijzelven, wel is waar, kan hieraan weinig gelegen zijn; want ik geloof te mogen beweren, dat tot heden toe het tooneel door mijne ſtukken meer gewonnen heeft, dan mijne ſtukken door het tooneel. Nimmer ook zal ik mij in het geval brengen, de waarde van mijnen arbeid van hetzelve afhankelijk te maken. Doch, daar ik toch eenmaal, van het tooneel alhier, *openlijk* moet ſpreken, kon mij de zaak niet onverſchillig blijven. Ik geloof en hoop, dat een dichter, die drie ſtukken op het tooneel gebragt heeft, waarvan *de Roovers* er een is, eenig regt heeft zich te beklagen, wanneer hem de vereischte achting niet bewezen wordt." — Deze brief voert kortweg de onderteekening: „R. (Raad) SCHILLER." (*)

(*). In hoe verre de inhoud van dit ſchrijven ook op onze *Nederlandſche* Schouwburgen van toepaſſing zij, wil *Redacteur* niet beſliſſen, maar achtte het niet geheel overbodig, onze vaderlandſche Tooneelisten op hetzelve opmerkzaam te maken.

EENE ELECTRIEKE DAME.

Een achtingwaardig Geneesheer deelt, in een der jongſte nommers van SILLIMAN's *Journal*, het volgende berigt no-

Digitized by Google

pens zekere Dame mede: Des avonds van den 28ſten Januarij 1838, gedurende een zeer ſterk noorderlicht, werd de bedoelde perſoon zoo electriek, dat heldere vonken haar uit de punten van al hare vingers ſtroomden. Dit nam met het bovenvermelde natuurverſchijnſel geen einde, maar duurde verſcheidene maanden lang voort, zoodat elk geleidend voorwerp, hetwelk haar nabij kwam, haar vonken ontlokte. Voor haar was dit uiterst onaangenaam, daar zij niets van metaal kon aanraken, zonder eerst eene electrieke vonk van zich uit te geven. Het meest in het oogloopend werd deze toeſtand bij haar bemerkt, wanneer de lucht warm was, zij zelve eene matige beweging genomen had, en zich in eene opgeruimde gemoedsgeſteldheid bevond. Bij eenige koude en treurigheid verdween het verſchijnſel geheel. Wanneer zij bij de kagchel zat en hare voeten op den metalen rand plaatſte, gaf zij elke minuut drie of ook wel meer vonken uit, ja in de daartoe gunſtigſte omſtandigheden wel eens elke ſeconde eene vonk, die men kon zien, hooren en voelen. Deze Dame was ongeveer dertig jaar oud, leidde een zittend leven, was ziekelijk, en had twee jaren te voren aan hevige rheumatieke en nerveuze pijnen geleden.

OOSTINDISCH MIDDEL TOT ONTDEKKING VAN MISDRIJVEN.

De werking van zedelijke aandoeningen op ligchamelijke verrigtingen wordt in *Oostindië* niet zelden gebruikt, om den dader van een' diefſtal te ontdekken. Vermist men in eenig huis een voorwerp van waarde, zoo worden eerst de huisbedienden een voor een ondervraagd; blijft dit vruchteloos, alsdan onderwerpt men hen aan eene plegtige proeve. Een Bramin heeft het beſtuur over de ceremonie. Hij doet al de bewoners van het huis in de eene of andere ruimte van hetzelve bijeenkomen, en ſchaart hen met veel ernst in eenen kring. Dan neemt hij eene oude koperen weegſchaal, benevens een oud kostbaar muntſtuk, van welke beide dingen men gewoon is zich bij zulk eene gelegenheid te bedienen, en ontbloot dezelve plegtiglijk van derzelver bekleedſels. In het eene bekken der ſchaal legt hij het muntſtuk, en in het andere zoo veel raauwe rijstkorrels, als het gewigt daarvan bedraagt. Elk der aanwezigen ontvangt nu eene gelijke portie rijst, met bevel om dezelve te kaauwen. Wanneer de Bramin oordeelt,

Digitized by Google

dat het kaauwen volbragt kan zijn, doet hij zich het gekaauwde vertoonen, en wijst hierop terstond den schuldige aan; want, terwijl al de overigen de rijst behoorlijk gekaauwd hebben, is zij in den mond van dien eenigen alleen bijna onveranderd gebleven. Dit verschijnsel moet uit den invloed van het zedelijke op het ligchamelijke verklaard worden. In het geval, waarvan wij spreken, bewerkt de gemoedsbeweging van hem, die zich schuldig voelt, een bijna volslagen ophouden der speekselafscheiding, en legt dus aan het kaauwen der rijst een belet sel in den weg. Niet onwaarschijnlijk is het echter ook, dat de dief zich daarbij, voor het oog van den Bramin, door eenigen trek van verlegenheid op het aangezigt, of wel door de eene of andere onwillekeurige beweging, verrade. De vorschende blikken van den Bramin vermeerderen alsdan zijne verlegenheid, en brengen er toe bij, om zijne pogingen tot kaauwen vruchteloos te maken. Heeft nu eindelijk de Bramin hem schuldig verklaard, alsdan poogt hij gewoonlijk de verdiende straf te ontkomen of te verzachten, door te bekennen en de plaats aan te geven, waar hij het gestolene verborgen heeft.

En deze van bevestigende omstandigheden verzelde bekentenis schijnt dan ook wel een onmisbaar vereischte der geheele proeve. Immers, daar het niet kunnen kaauwen der rijst het gevolg van gemoedsaandoening is, zou zeer wel een verharde dief de straf kunnen ontkomen, terwijl teêrgevoeligheid of bedeesdheid eenen onschuldige daaraan zou blootstellen. Meer voldoende, zoolang het geheim bewaard mag gebleven zijn, schijnt het *Oostindische* ontdekkingsgerigt met den haan. Bij hetzelve worden, namelijk, al de huisbedienden, of de genen, onder welke de dief moet schuilen, zaamgebragt. Onder plegtigheden, geschikt om den sterksten indruk te maken, wordt hun verklaard, dat zekere, daartoe door bezweringsformulieren bekwaam gemaakte, haan onmisbaar kraaijen zal, zoodra de dief hem aanraakt. De plaats wordt donker gemaakt, de haan gebragt, en allen geboden, hem op hunne beurt met de hand over den rug te strijken. De haan kraait niet; maar, na afloop der ceremonie, worden de handen der aanwezigen bekeken, en zie! alle zijn zwart, behalve die van den dief. De rug, toch, van den haan was met eene zwarte kleur bestreken, en het geweten heeft den schuldige belet hem aan te roeren.

Digitized by Google

WROEGING VAN EEN' WIJSGEER.

Het was in November 1776; buitenshuis nat en koud weder, regen en ſneeuw door elkander, ijzel op de ſtraten, rijp aan de boomen. Alwat er in het ſtedeken *Lichtfield*, in het *Engelſche* Graafſchap *Warwick*, fatſoenlijk genoemd kon worden, was op eene partij bij de Gravin C*** verzameld. De meesten der aanwezigen waren derwaarts gelokt inzonderheid door den wensch, om den beroemden SAMUEL JOHNSON te zien, die overgekomen was om zijne geboorteplaats te bezoeken.

Lang had men gedraald met aan tafel te gaan, zonder dat de verwachte gast verſchenen was. Reeds was men van het maal weder opgeſtaan, en nog kwam hij niet. Het eene uur verliep vóór, het andere na. Men had thee gedronken, en het gezelſchap was op het punt van uiteen te gaan, toen de Dr. aangemeld werd. Zoodra hij de zaal intrad, werden allen door het ongewone van zijn voorkomen getroffen. Op zijn gelaat beſpeurde men niet meer die uitdrukking van trots en hardheid, welke hem, ondanks zijne overige voortreffelijke eigenſchappen, zoo vele vijanden verwekt heeft. Hij ſcheen uiterst afgemat, en zag er bleek, onbutst en neerſlagtig uit. Zijne kleederen hingen hem wanordelijk om het lijf en waren met ſneeuw en rijp bedekt. Stom van verbazing zag men elkander aan. Hij trad der Gravin nader, en verzocht haar, zijn lang wegblijven wel te willen verontſchuldigen.

„Toen ik uwe uitnoodiging aannam," ſprak hij, „had ik niet opgelet, dat zij tegen den 21ſten November luidde. Gij weet niet, hoe merkwaardig deze dag voor mij is. Ik zal het u, in tegenwoordigheid van alle hier aanwezigen, opklaren; dat zal voor mij eene boete te meer wezen!

„Nu veertig jaren geleden, juist ook op den 21ſten November, zeide mijn oude ziekelijke vader tot mij: „SAM, ik voel dat ik niet wel ben; ſpan de paarden voor den wagen en rijd voor mij naar *Wallſtall*. Doe mij het pleizier en verkoop daar heden in mijne plaats." — In domme trotschheid op mijne verkregene kundigheden en gaven, welke ik evenwel alle ſlechts had kunnen verwerven door de offers, welke mijn vader zich getroostte, gaf ik, die toch tot nog toe ſlechts het brood gegeten had, hetwelk hij in het zweet

Digitized by Google

zijns aangezigts verwierf, ik, die naderhand meer dan eens geen brood gehad heb om te eten, mijnen vader een weigerend antwoord. Met eene zachtmoedigheid, welke mij thans nog de bitterſte tranen afperst, herhaalde hij zijne bede: „ Kom, mijn lieve jongen, rijd naar *Wallſtall!* Het zou jammer zijn eene markt te verzuimen, die voor ons zoo voordeelig kan uitvallen."

„ Ondanks alwat hij mij voorſtelde, volhardde ik in mijne weigering, want ik ſchaamde mij, in eene opene marktkraam onze waren te koop te bieden. Zonder nu verder een woord te zeggen, ging mijn vader naar buiten, ſpande den wagen aan, en reed ter markt. Het was een weder als heden. Veel zieker kwam hij naar huis, en weinige dagen daarna lag hij in zijne doodkist."

Dit zeggende, bedekte JOHNSON met beide handen zijn aangezigt, terwijl de tranen hem in groote droppels over de wangen rolden. Zijne zoo mannelijke en eerwaardige trekken droegen den ſtempel der diepſte zieleſmart. Eenige minuten zweeg hij, als in zichzelven verzonken; daarna vermande hij zich weder en ging voort: „ Sedert dien dag zijn heden juist veertig jaren verloopen, en in die veertig jaren ben ik elken eenentwintigſten November naar *Lichtfield* gekomen. Den weg naar *Wallſtall*, dien ik destijds niet met rijtuig wilde afleggen, leg ik, zonder gegeten of gedronken te hebben, op mijne voeten af. Op de markt, op de plaats zelve, waar mijn vader met zijne kraam geſtaan heeft, uit welker opbrengst ik geworden ben wat ik ben, blijf ik twee uren blootshoofds ſtaan, welk weder het ook zijn moge. Ik ben nu reeds ouder, dan mijn vader was, toen hij ſtierf, en nog heeft de wroeging over mijn hoogmoedig, mijn verfoeijelijk gedrag mij niet gedood!"

JOHNSON ſnikte overluid, en zonk op eenen ſtoel, zonder zich aan het gezelſchap te bekreunen, dat om hem heen ſtond. Eensklaps echter ſprong hij weder overeind, en riep met een' ijzingwekkenden lach: „ Doch wat baat het, dat ik ſchrei? Is de uitroep, dien ik mijnen RASSELAS in den mond gelegd heb, en dien al de lezers van dat boek zoo zieltreffend vinden, wel iets anders dan de uitboezeming van mijn eigen gevoel op de markt te *Wallſtall*: HET IS TE LAAT! HET IS TE LAAT!"

Niemand onderſtond zich, den neêrgebogen' Wijsgeer te troosten; maar de tranen aller aanwezigen vermengden zich

Digitized by Google

met die van den door vruchteloos naberouw gefolterden grijsaard.

WEELDE VAN DEN DISCH.

Merkwaardig is het, in welk eene groote mate de uitbreiding des handels in het jongste tijdsverloop de lekkernijen van den disch enz. vermenigvuldigd en algemeener gemaakt heeft. Nog naauwelijks twintig jaren geleden, had de zeeman, zoodra hij, op eene lange reize, slechts weinige weken de haven van zijn vertrek verlaten had, voor geheel den verderen loop van zijnen togt geenen anderen kost te verwachten, dan pekelvleesch of pekelspek. Eindelijk geraakt een schrandere kok op het denkbeeld, om vleesch zoo luchtdigt in te pakken, dat het, althans een' tijdlang, versch kan blijven. Een scheikundige vatte deze gedachte op, en het gelukte hem, levensmiddelen voor eene reis rondom de geheele aarde versch te houden. Tien jaren geleden viel het eenen *Amerikaanschen* koopman in, ijs naar *Calcutta* te zenden. Hij bragt het gedurende eenen *Noord-Amerikaanschen* winter scheep, verloor, wel is waar, door smelting, een derde deel der lading onderweg, maar deed daarentegen de twee andere derden, ongesmolten, tweemaal de linie passeren, en voerde dezelve den *Ganges* op, waar nu ijs schier eene gewone tafelgenieting geworden is. Met regt schonk Lord WILLIAM BENTINCK den ondernemenden *Amerikaan* eene gouden medaille. Nu twee jaren geleden heeft men dezelfde proeve ten aanzien van *Brazilië* genomen, en de brandend heete lippen der mannen en vrouwen van *Rio Janeiro* koelen zich thans, terwijl de thermometer op 110 graden in de schaduw staat, met water, dat, niet verre van den ijskring, in den zonneschijn tot ijs gevroren is. Niet lang geleden kon men, de helft van het jaar, te *Londen* geene schildpadden bekomen; thans kan men er deze zoo hoog geschatte lekkernij, welke de Oceaan ons levert, op elken dag van het jaar bekomen. Thans brengen, van de plaats, waar, in de *Westindiën*, de schildpad haar leven ten offer moest brengen, hermetisch toegesoldeerde trommels deze Godenspijs gekookt naar *Engeland*, en men kan te *Londen* de kan daarvan tegen weinige guldens koopen. Eerstdaags zal hierbij nog een ander lekkerbeetje komen; er heeft zich namelijk eene Handelcompagnie gevormd, die van de *Kaap*

Digitized by Google

de Goede Hoop Milten-oesters doet aanvoeren, en die, zoodra zij in *Afrika* flechts vast gevestigd zal zijn, hare zaken ook oostwaarts naar *Ceilon* en *Bengalen* wil uitbreiden.

WAT GOD DOET, DAT IS WÉL GEDAAN.

Zien wij, na ſtorm en regenvlagen,
Het koestrend zonlicht vrolijk dagen,
In zachten purpergloed;
Zien wij de ſmart en 't boezemprangen
Door zachten troost en vreugd vervangen,
In 't diepbedrukt gemoed;
Dan juichen wij, bij 't voorwaarts gaan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Zien wij den landman zich vergaren
Een' rijken ſchat van goudgele aren,
Zijn' noeste vlijt ten loon;
Treedt hier de deugd langs rozenpaden,
Met voorſpoed en geluk beladen;
Dan klinkt een blijde toon,
En jubelend heft ons hart dan aan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Het valle ligt, den Heer te prijzen,
Den alleen Goeden, alleen Wijzen,
Waar blijde welvaart lacht;
't Betaamt ons ook in droeve dagen
Te zeggen, bij de feiſte ſlagen,
Ja in den zwartſten nacht,
Hoe ons de ramp aan 't hart moog gaan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Zien wij het vreeslijkst onweêr broeijen,
Of hooren wij de orkanen loeijen,
Daar 't koestrend zonlicht taant;
Zien wij hier niet dan ramp en ſmarte,
Geen' lichtſtraal voor het lijdend harte,
En 't pad ons ongebaand;
Dan klinke ook nog, hoe God moog ſlaan:
Wat Hij doet, dat is wél gedaan!

Digitized by Google

Zien wij de felle hagelſlagen
Den landman ſchrik in 't harte jagen,
Terwijl zijn hoop vergaat;
Zien wij als damp den wensch vervliegen,
Door ijdle droomen ons bedriegen,
Daar ons geen braafheid baat;
Zeg dan nog, met een vroom beſtaan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Zien wij de zoetſte hoop verdwijnen,
De deugd vaak bij haar leed verkwijnen,
En kwelt haar bange druk;
Zien wij hier de ondeugd rozen lezen,
Voor ramp noch droeve dagen vreezen,
Vermetel door 't geluk;
Leer dan nog 't oog ten hemel ſlaan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

God ſchikt ons lot en 's levens wegen;
God zendt de ramp; God ſchenkt den zegen;
Die God, die eeuwig leeft,
Die nooit uit luſt tot plagen griefde,
Die God, een God vol vaderliefde,
Die allen ſpijze geeft,
Leidt, ſtervling, u langs Zijne paân.
Wat God doet, dat is wél gedaan.

Wij pogen hier 't geluk te vinden,
En taſten rond gelijk de blinden,
En droomen van genot;
Maar, als wij hier den wensch verkregen,
Waaraan ons alles was gelegen,
Hoe bang ligt werd ons lot!
Dan eerst ving onze rampſpoed aan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Wij, die hier zucht en bede ſlaken,
Die plannen en ontwerpen maken,
Wij, dwazen, weten niet,
Wat in de toekomst ligt verborgen.
Een raadſel is de dag van morgen,
Waarin geen ſtervling ziet.

Digitized by Google

Ons past, bij donkre levenspaân:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Hij ſchiep ons voor een eeuwig leven,
Zal wat ons nut is zeker geven;
Hij leidt naar 't Vaderland.
Hij heeft ons eens Zijn' Zoon geſchonken;
Toen heeft Zijn liefde 't ſchoonst geblonken;
Ze is ons ten onderpand,
Dat Hij ons ſteeds zal gadeſlaan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Wél ons dan, zwakke ſtervelingen!
Door liefde zien we ons hier omringen,
Die onze nooden kent.
Wij mogen 't oog tot God verheffen,
Ook waar ons leed en rampen treffen,
Daar 't hart tot Hem zich wendt,
En juichen, tot aan 't eind der baan:
Wat God doet, dat is wél gedaan!

Kolhorn. L. V. LEDEBOER, AZ.

HUFELAND'S MEENING OVER DE GENEEËSKUNDE.

„Gij zijt een bekwaam Geneeskundige," ſprak Vorst K... tegen wijlen den beroemden HUFELAND. „Gij moet alle ziekten kunnen genezen, want gij kent het menſchelijke ligchaam zoo naauwkeurig." — „Ik ken het voorzeker," hernam HUFELAND; „maar ons Artſen gaat het als de nachtwachts; zij kennen al de ſtraten der ſtad, maar zij weten niet, wat in de huizen gebeurt."

EEN WAAR WOORD VAN LUTHER.

LUTHER zegt: Die vóór zijn twintigſte jaar niet ſchoon, vóór zijn dertigſte niet ſterk, vóór zijn veertigſte niet wijs, en vóór zijn vijftigſte niet rijk is, zal het wel nooit worden.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OPLOSSING VAN EENE BELANGRIJKE BEDENKING, WELKE ER, TEN AANZIEN VAN HET NEDERLANDSCH GEVANGENGENOOTSCHAP EN DESZELFS WELDADIGE BEMOEIJINGEN, BIJ SOMMIGEN BESTAAT.

(Briefswijze medegedeeld aan den Heer *** te *** door den Eerſten Secretaris van genoemd Genootſchap.)

Amſterdam, 12 Jan. 1838.

Hooggeachte Vriend!

Het verheugde mij, uit den uwen te vernemen, dat, ſedert uwe benoeming tot *Correspondent* des Genootſchaps te ***, nevens U nog *vijf* perſonen het lidmaatſchap aanvaard hebben. Gij beklaagt U over dit gering aantal, dan verliest welligt daarbij uit het oog, dat men de beſtaande vooroordeelen in aanmerking behoort te nemen. Alle menſchen beſchouwen de zaak, waarvoor *wij*, ijveren, niet uit een opgeklaard, Christelijk oogpunt; en wat kan men anders, dan desaangaande het noodige geduld oefenen? Als onze jaarlijkſche Verſlagen in uwe Gemeente meer verſpreid en gelezen worden, zal ook de deelneming wel toenemen; twijfel daar niet aan!

Ik beſpeur evenwel, dat ik, gedurende ons laatſte onderhoud, mij niet duidelijk genoeg heb uitgedrukt; of wel, dat Gij mij, omtrent de *bedoelingen* des Genootſchaps en onze *beginſelen*, ten aanzien der *ontſlagenen*, niet volkomen hebt begrepen. Ik maak dit op uit hetgeen Gij mij wegens het geſprek met uwen Burgemeester mededeelt, en uit uwe verlegenheid, om zijne *voorname* bedenking te beantwoorden, „ als ware het „ Gevangengenootſchap, uit hoofde van den *onderſtand*, „ dien hetzelve aan *ontſlagene gevangenen* verleent, aan-

Digitized by Google

„ leidelijk, om de misdaad te bevorderen, en den eerlij-
„ ken nooddruftigen te benadeelen."

De bedenking is van gewigt, Amice! en—ware zij gegrond, dan zou de vernietiging van het Gevangengenootſchap eene hoogst wenſchelijke zaak zijn, en ik U niet tot *Correspondent* van hetzelve hebben voorgedragen. Wij willen toch evenmin de misdaad in de hand werken, als den eerlijken behoeftigen terugzetten. Stel derhalve uwen waardigen Burgemeester en den ouden Schoolonderwijzer (waarvan uw brief mede gewaagt) volkomen gerust! Het Genootſchap bedoelt noch het een noch het ander, en de ſchijnbaar belangrijke bedenking berust alleen op een verkeerd begrip der *zaak*, *zoo* als U al aanſtonds duidelijk zal worden. Let ſlechts, is mijne bede, op hetgeen ik nu volgen laat!

Dat eens veroordeelde misdadigers, na hun ontſlag uit de gevangenis, hoogst bezwaarlijk werk kunnen bekomen, is eene bekende zaak; want wie zal een', voormalig gevangen, boosdoener in dienst nemen? en wie weet daarenboven, of die boosdoener, gedurende zijne gevangenisſtraf, niet een nog ſlechter mensch geworden is? Het tegenovergeſtelde kan evenwel insgelijks mogelijk zijn; dan, wie kan dit bepalen? wie zal dit verzekeren? De vrees daarvoor houdt de menschen terug, *ontſlagenen* op en aan te nemen, en zij dolen alzoo rond, zonder een middel van beſtaan te vinden.

En wat is daarvan het gevolg? Hunne dagelijkſche behoeften vorderen voortdurend voorziening, terwijl hunne middelen van beſtaan met elken dag verminderen, tot dat eindelijk het gebrek zich bij hen begint te openbaren; en het is in dezen treurigen toeſtand, dat de meesten van deze ongelukkigen zich aan herhaling van misdrijf en nieuwe verkeerdheden ſchuldig maken.

Ik noem de bedoelde perſonen *ongelukkigen*, mijn Vriend! Immers, *zij zoeken door arbeid, op eene eerlijke wijze, in hunne behoeften te voorzien*; en dat zij geen werk vinden, is niet, omdat er geen arbeid voorhanden is, maar omdat men geene ontſlagene gevangenen in

Digitized by Google

dienst begeert te nemen. Dit is dan toch iets, waartegen de ontslagene niets kan inbrengen. Hij moge verzekeren, dat hij in de gevangenis een beter mensch is geworden; wie zal *hem* gelooven?

Maar nu is de tusschenkomst van het Genootschap allezins geschikt, om dit bezwaar uit den weg te ruimen. Bestuurders der Afdeelingen hebben toch, door het bezoeken der gevangenen, derzelver personen, omstandigheden, gezindheden en gedragingen leeren kennen, en kunnen desaangaande, onbevooroordeeld en naar waarheid, getuigenis geven. Op een *gunstig* getuigenis kan de in het kwaad verharde boosdoener, als het einde van zijnen straftijd daar is, nooit eenige hoop koesteren; en men mag derhalve aannemen, dat hij, of zij, die met een gunstig getuigenis de gevangenis verlaat, voor 't minst eenig vertrouwen mag waardig geacht worden. Niet alle veroordeelden — vaak door eene verkeerde opvoeding, gebrek aan onderwijs en opleiding, kwaad gezelschap, slechte voorbeelden, of ook wel alleen door armoede tot verkeerdheden gebragt — zijn daarom onder het uitvaagsel des menschdoms te rangschikken.

Wat zal echter de ontslagene, die, op aanbeveling van een der Besturen over de Afdeelingen des Genootnootschaps, aan werk wordt geholpen, aanvangen, wanneer hij *eenig stuk gereedschap*, tot oefening van zijn aangeleerd handwerk, behoeft, en — de kosten daarvoor niet kan goedmaken? Een gewoon ambachts- of werkman moge, gedurende eenige maanden, geen werk kunnen bekomen; dan hij blijft in het bezit van zijne *werkkleeding* en van zijn *gereedschap*, en de ontslagene gevangene mist zoo wel het eene als het andere. Niemand voorziet in deze eerste en noodzakelijke behoefte; en uit dezen hoofde vindt het Genootschap zich geroepen, hem daartoe in staat te stellen.

Van dien aard, mijn Vriend! is de onderstand, dien het Genootschap aan *ontslagene gevangenen* verleent; en thans vraag ik U: kan daardoor de misdaad bevor-

Digitized by Google

derd worden? Vlijtbetoon en arbeidzaamheid zijn toch geene vruchten, die in de wildernis der verkeerdheid groeijen.

Elke ontſlagene kan evenwel niet dadelijk op den tijd zijner ſlaking uit de gevangenis aan werk geholpen worden, en in dat geval ontbreken hem vaak, gedeeltelijk of geheel, de middelen, om in de meest dringende behoeften te voorzien. Zal nu het Genootſchap hem van gebrek doen omkomen, omdat hij eenmaal misdadig werd? of zal hetzelve hem, onwillekeurig, *noodzaken*, om, door het gebruiken van verkeerde middelen, zich ten koste van anderen te bevoordeelen? Het eerſte zou *onmenschlievend*, het laatſte *onverantwoordelijk* zijn; en uit dezen hoofde kan de ontſlagene, *die zich de hulpbetooning des Genootſchaps, gedurende zijnen ſtraftijd, waardig maakte*, en zich onder de gemelde hulpbehoevende omſtandigheden bevinden mogt, op tegemoetkoming hopen.

Elke *geldelijke onderſteuning*, die het Genootſchap verleent, en houd dit vooral onder de aandacht, Amice! wordt den ontſlagenen verſtrekt onder oplegging eener wederkeerige verpligting, om, ter gelegener tijd, *het gedane voorſchot aan het Genootſchap terug te geven*. En ziedaar het kenmerkend onderſcheid tusſchen den onderſtand, die *ingevolge de beginſelen des Genootſchaps* verleend wordt, en de beſtaande algemeene of bijzondere *Armeninrigtingen*.

Dit wordt óf niet erkend, óf niet onder de aandacht gehouden door hen, die onze Inſtelling met die der gewone Armbeſturen verwarren, door welke alles *als gift*, en nimmer bij forme van *voorſchot*, verleend wordt. Over het algemeen verkeert men in het geheel ongegronde begrip, *alsof het voldoende ware, eenmaal gevangen gezeten te hebben, ten einde bevoegd te zijn, op de onderſteuning des Genootſchaps aanſpraak te maken;* maar ook daarom wordt onze Inſtelling door ſommigen uit een verkeerd oogpunt beſchouwd en beoordeeld, en ontſtaat de bedenking, die bij uwen Burgemeester is op-

Digitized by Google

gerezen. Z. Ed. zal evenwel, na uwe mededeeling van het bovenſtaande, wel willen toeſtemmen, *dat onze Inſtelling noch de misdaad bevorderen, noch den eerlijken nooddruftigen benadeelen kan.*

Merk hierbij vooral op, mijn Vriend! dat ons Genootſchap deszelfs hulpbetooning, voorſpraak en ondersteuning, ingevolge de door hetzelve aangenomene beginſelen, *alleen uitſtrekt tot de zoodanigen, die, gedurende hunne gevangenisſtraf, blijken hebben gegeven van een' verbeterden zin*, en alzoo geenszins tot die rampzaligen, die, naar 't ſchijnt, hun ſchandelijk leven aan de misdaad hebben toegewijd.

Laat men intusſchen ontſlagenen, die in den kerker tot betere menſchen gevormd mogten zijn, geheel over aan hun eigen lot en vaak beklagenswaardigen toeſtand, dan is het te vreezen, dat die ongelukkigen, de gevolgen der tegen hen beſtaande vooroordeelen meer en meer ondervindende, door behoefte en gebrek, tot moedeloosheid en wanhoop, en hierdoor tot nieuwe misdrijven zullen vervallen. — De bedoelingen des Genootſchaps uit het oog verliezende, *ziet men alzoo zijne eigene, welbegrepene belangen tevens voorbij.* Immers vermeerdert, met de vermenigvuldiging van het getal der misdadigers, het gevaar voor de veiligheid onzer perſonen en bezittingen; en *dit* zal wel niemand wenſchelijk achten, hoedanig hij overigens omtrent onze Inſtelling denke en gezind zij!

Intusſchen was het mij aangenaam, naar aanleiding van uw geëerd ſchrijven, het wegnemen eener belangrijke bedenking tegen ons Genootſchap en een gedeelte van deszelfs bemoeijingen te beproeven; en dit te meer, daar mijne ervaring mij, bij verſchillende gelegenheden, geleerd heeft, hoezeer men geneigd is, om, bij gebrek aan genoegzame kennis van zaken, onze Inſtelling met eene gewone Armenïnrigting op dezelfde lijn te plaatſen, en naar dien geheel verkeerd gewijzigden maatſtaf onze bemoeijingen te beoordeelen, waardoor dezelve, gelijk zulks in den aard der zaak ligt, in een min gunſtig

Digitized by Google

daglicht, voor den onkundigen en oppervlakkigen beſchouwer, moeten verſchijnen. De algemeenheid van het beſtaand verkeerd begrip, zoo even genoemd, maakt het welligt niet ondienſtig, dat ik van deze letteren, oorſpronkelijk voor U beſtemd, bij gelegenheid, een meer algemeen gebruik make. Gij zult mij dit, om den wille mijner bedoeling, wel ten goede houden, en beſtendig gelooven, dat ik, hoogachtend, ben

T. T.

W. H. WARNSINCK, BZ.

IETS OVER DE VERRASSING VAN BREDA DOOR MIDDEL VAN EEN TURFSCHIP IN 1590.

De worſtelſtrijd van het voorgeſlacht met het magtige *Spanje* maakt een der gewigtigſte tijdperken onzer vaderlandſche Geſchiedenis uit, en alles, wat daarop betrekking heeft, mag van algemeen belang *genoemd worden*. Iets van dien aard, en dat voorzeker weinig of misſchien niet bekend is, ontdekt hebbende, aarzelden wij dan ook niet, om het, door middel van dit geachte Tijdſchrift, aan het publiek mede te deelen.

Het waagſtuk, waardoor *Breda* in 1590 verrast werd, is algemeen bekend, en ook, dat de toenmalige *Spaanſche* Gouverneur der veſting, ODOARDO LANDSAVECHIA, of, zoo als hij in het onderſtaande ſtuk genoemd wordt, EDUART LANCHIAVEZA, op dat pas te *Geertruidenberg*, waarover hij insgelijks het opperbewind voerde, vertoefde. Het gewigt van deze afwezigheid des bevelhebbers voor de onderneming van den dapperen HERAUGIERE is door onze Geſchiedſchrijvers wel niet geheel onopgemerkt gebleven, maar toch, zooverre wij weten, geenszins zoo uiteengezet, als het dit werkelijk verdiende. Vooral bleek ons dit, toen wij, door vriendelijke vergunning, tot het Stedelijk Archief onzer tegenwoordige ſtandplaats toegang verkregen heb-

Digitized by Google

bende, in een boek, getiteld: *Reghistare van alrehande Informatien enzv. gepasseert voor Wethouderen der Stede St. Geertruydenberge tszedert de reductie derselver Stede* 1589, een regterlijk stuk vonden, hetwelk hierover veel licht verspreidt. Eensdeels leert het, hoezeer de afwezigheid van den Gouverneur de verrassing begunstigde, maar ook anderdeels, hoe groot het gevaar van ontdekking zou geweest zijn, indien de *Spaansche* bezetting zich naauwkeurig naar de bevelen van haren bevelhebber gedragen had.

Het bedoelde stuk, in oud Fransch geschreven, is van den volgenden inhoud:

A tous ceulx, qui ses presentes lettres verront ou lire orront salut! Nous Borgemres, Eschevins et Conseil de la ville de St. Geertruydenbgue scavoir faisons, quaujourdhuy date de cestes sont venue et comparue pardevant nous en leur propres personnes Sr. Cap^ne Anthonio Fouriano aage de 26 *ans ou environ, Sr. Pedro Francisco Lampigna aage environ* 32 *ans et Perpetuo Guerres, aage environ* 22 *ans, respectivement gentilhommes et soldat de Comp^nie de Monsfr. Cap^ne Paulo Anthonio Lanchiaveza* (*) *et ont ensemble a l'instance de Monsfr. Eduart Lanchiaveza, Gouverneur de ceste ville, dict et declare comme ils disent et declarent par cestes, estantz ad ce deuement adjourne, soubz leur serment fait entrant au service de sa Ma^te, que le dit Gouverneur au temps de son gouvernement en la dite ville de Breda a continuellement faire observer comme ordinaire et suyvant et commande bien expressement par diverses fois, tant au Sergeant major de ceste ville, que au Sergeant du chasteau et generalement a tous aultres illecq* (**) *qui le pouvoit toucher, que nulz bateaulx des touves, bois ou aultres marchandises ne pouvoient entrer dedans le dit chasteau sans pri-*

(*) Die bij het afzijn zijns vaders het bevel over het kasteel van *Breda* voerde.

(**) Een verouderd woord van dezelfde beteekenis als tegenwoordig *ceux*.

Digitized by Google

mierement dehors ſur la riviere eſtre viſitez de dix ou doulze ſoldatz, et par apres illecq encores arrestez quelque quatre ou cincq jours, ou aultrement, qu'on les faillat decharger demeurant dehors ſur la dite riviere ſans pouvoir entrer.

Sr. Pierre de Smytere preſentement Recepueur pour ſa Ma^te^ des contributions en ceste ville, comme ayant deſervi en la dite ville de Breda le tonlieu parterre, aage environ 29 ans, et Sr. Abraham van Rewyck, ſoldat de la dite Comp^nie^ de Cap^ne^ Paulo Anthonio, natiff de Breda ſusdite, aage environ 23 ans, deuement adjourne et interrogue ſur ce que desſus, diſent et declarent ſoubz leur ſerment faict entrant au ſervice de ſa Ma^te^, que le dite Gouverneur, pendant ſon dite gouvernement en la dite ville de Breda, a continuellement obſerve et miz tel ordonnance ſur les ditez bateaulx, que les maronniers ou propietaires d'icelles ſont touſiours este accouſtumé et contrainctz, ayant que pouvoir entrer dedans le dit chasteau, de ſe tenir quatre ou cincq jours dehors ſur la riviere prez l'eſcluſe illecq, ou aultrement pour le plus moings quilz ont este tenuz de faire decharger une part des dites tourves ou aultres leurs marchandiſes ſur la dite riviere jusques aultant qu'on y pouvoit viſiter le fond des dites bateaulx, pour par ce moyen precaver toutes perilz et dangiers, diſant en oultre le dit Smytere, que les dites maronniers de tout cecy a luy en ont faict beaucoup de fois leurs plainctes, diſantz que cela leur emportoit grand interest, et comme de decret on est tenûz de donner teſmoignage de la verite estantz requize, ſy ayons nous Bourgmrès, Eſchevins et Conſeil de la ville de St. Geertrudenbgue ſusdit faict ſeeler avecq le ſeel aulx cauſes de la dite ville ce 7 de Mars l'an de grace mil cincq cens quatre vingtz et dizt.

Kennelijk is het, dat de Gouverneur deze akte heeft laten vervaardigen om zich bij het *Spaanſche* bewind te verontſchuldigen; en uit den naam en rang van hen, die deze verklaring ſlechts drie dagen na de verraſſing van *Breda* hebben afgelegd, mag men tot de waarheid hun-

Digitized by Google

ner getuigenis beſluiten. Indien dus EDUARD LANDSAVECHIA tegenwoordig geweest ware, of zijne bevelen naauwkeurig waren opgevolgd, zou de onderneming waarſchijnlijk niet geſlaagd zijn. En wie zou ook hierin niet een bewijs willen vinden voor die in het oog loopende hoogere beſcherming, welke het voorgeſlacht in deszelfs vrijheidskamp zoo menigmalen ondervond? Maar hoeveel grooter wordt ook hierdoor het gevaar van den geheelen aanſlag! De ondernemers toch konden weinig toch vermoeden, dat het door den Gouverneur bevolene onderzoek der ſchepen zoo achteloos geſchieden zou, en ſtonden met niemand der bezetting in eenig verbond (*). Wij meenden dan ook daarom aan de nagedachtenis dier braven het openbaarmaken van een ſtuk verſchuldigd te zijn, hetwelk in ons oog zooveel bijdraagt om de verraſſing van *Breda* als een der ſtoutſte feiten uit den *Spaanſchen* oorlog te doen beſchouwen.

B. GLASIUS,
Predikant te *Geertruidenberg*.

(*) Ook hieromtrent heb ik in hetzelfde *Reghistere* eene getuigenis gevonden, op verzoek van den Gouverneur LANDSAVECHIA door de regering van *Geertruidenberg* den 21 Maart 1590 afgenomen. Zij luidt aldus: „Wouter Anthonisſen „ geboren van Dordrecht, oudt omtrent 24 jaeren, ſoldaet „ onder de Compnie van Willem Janſſen, ſeecht en verclaert, „ hoe dat die van Hollant groote mennichte van proviſie nae „ Breda hebben gevoert, ſonder ennichſins te weten van poeder oft enniche artillerie. Item gevraecht, oft men in „ Hollant ennige apparaten maeckt omme yet uuyt te rechten, ſeecht ter wereld neen. Item gevraecht, oft hy nyet „ en weet oft die van Hollant mette ſoldaten van den Caſteel tot Breda ennige traihiſon gemaeckt hadden, ſeecht „ neen," enzv.

IETS OVER DE WIJZE, WAAROP HET GENEESKUNDIG ONDERWIJS TE PARIJS IS INGERIGT.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 625.)

Voor de praktiſche opleiding en ontwikkeling is insgelijks

Digitized by Google

te *Parijs* in ruime mate gezorgd; want, zoo als wij in het begin van dit opstel zagen, er bestaat een afzonderlijke leerstoel voor de praktische schei- en ontleedkunde, ten einde de studenten te oefenen in het nemen van scheikundige proeven en in de kunst van ontleden. Men kan gemakkelijk begrijpen, dat eene stad van zoo grooten omvang, met zulke uitgestrekte ziekenhuizen voorzien, meer lijken oplevert, dan gevorderd worden voor de praktische ontleedkunde; zoodat het dan ook geene verwondering baart, dat de *Franschen*, die dit vak zoo zeer ter harte nemen en terecht als den eenigen grondslag onzer wetenschap beschouwen, hierin bovenal tegenwoordig uitmunten, en dat geen jong mensch te *Parijs* de Akademie verlaat, die in dit vak niet buitengewoon ervaren is. Deze gesteldheid van zaken heeft veroorzaakt, dat de kabinetten van ontleedkunde te *Parijs* zoo weinig belangrijks opleveren, en niet zouden doen gelooven, dat de *Franschen* de ontleedkunde op regten prijs weten te stellen. Doordien zij dagelijks gelegenheid hebben zich op het lijk te oefenen en de onderscheidene deelen van het menschelijk ligchaam te beschouwen, achtten zij het tijdverlies, hiervan praeparaten te maken; zoodat men dan ook weinig meer dan eenige skeletten en gedroogde praeparaten in het *kabinet der Akademie* aantreft. Vóór een paar jaren evenwel is men in dezen tot andere gedachten gekomen; hun naijver is door het bekend worden onzer schoone verzamelingen van ontleedkunde opgewekt; DUPUYTREN heeft bij testament de noodige fondsen aangewezen; de hospitalen leveren voldoende materialen op, zoowel voor de gezonde als voor de ziekteknndige ontleedkunde, en dit alles doet gelooven, dat binnen weinige jaren de *Franschen* in dit opzigt voor het buitenland niets zullen behoeven, onder te doen.

Reeds in het tweede jaar beginnen de studenten de visite in een der hospitalen te volgen, om zich met de zoogenoemde kleine chirurgie bekend te maken. In de 3de afdeeling is het bepaald, dat zij het derde jaar de heelkundige kliniek houden en het vierde de geneeskundige kliniek, terwijl zij gedurende den tweeden cursus van hetzelfde jaar de praktische verloskunde bijwonen.

De praktijk wordt onderwezen in het hospitaal van de faculteit, dat voor 50 inwendige, 50 uitwendige zieken en 50 kraamvrouwen is ingerigt, dat meest uitgezochte gevallen zijn, die uit de andere hospitalen worden overgenomen. Het

Digitized by Google

onderrigt aan het ziekbed duurt gewoonlijk 2 à 3 uren, en bestaat in het leeren ondervragen en waarnemen, ten einde daaruit de *diagnose* op te maken. De studenten ondervragen aanvankelijk de lijders niet; dit wordt door den Hoogleeraar gedaan, en daarna aan hen gevraagd, om uit het gehoorde en waargenomene de *diagnose* te stellen. Dit geschiedt om hun in te prenten, hoe men gezegd eenen zieke moet onderzoeken; hetgeen velen, vóór dat zij zulks dikwijls gehoord hebben, zeer onhandig afgaat.

Nadat zij, volgens de wet in het hospitaal van de faculteit eenen cursus hebben bijgewoond, bezoeken zij in eenen volgenden cursus beurtelings een ander hospitaal, waar ook wel klinisch onderrigt wordt gegeven, doch niet aan het ziekbed. Dagelijks, met uitzondering van Donderdag, wordt er in het *Hôtel-Dieu*, in het hospitaal *de la Charité* en in het hospitaal *de la Pitié*, door gewone of buitengewone Hoogleeraren, eene heel- of geneeskundige kliniek gehouden. Aan het bed der lijders houdt men zich in deze hospitalen niet op; de Hoogleeraar doet de visite, die men volgen kan en zich gewoonlijk tot 60 à 100 zieken van beiderlei kunne uitstrekt. Na den afloop hiervan spreekt hij gedurende een uur over eenige der belangrijkste gevallen, die in behandeling zijn, en geeft de resultaten op, die de lijkopeningen verschaft hebben van de belangrijke gevallen, over welke de voorgaande dagen was gesproken, indien de lijders overleden zijn.

Heelkundige kunstbewerkingen hebben dagelijks plaats, wanneer zulks dringend noodzakelijk is; anders wordt hiervoor de Zaturdag gehouden.

Dat dit klinische onderwijs belangrijk en leerzaam is voor hem, die weet, wat hij zien moet en zien wil, zal wel niemand betwijfelen; evenzeer als dat het dor en onvruchtbaar moet zijn voor diegenen, welke nog geene behoorlijke gronden gelegd hebben. Het groote getal studenten, daar tegenwoordig, maakt het onmogelijk, den Hoogleeraar aan ieder bed te volgen; en de weinige oogenblikken, die hij zich slechts daar ophoudt, tenzij het nieuwe zieken zijn, brengt teweeg, dat dit ziekenbezoek alleen voor meergevorderden van nut is. Voor dezen is het dan ook ingerigt, en zij kunnen, indien wel niet alle, dan toch de helft der lijders waarnemen, hetgeen toereikend is voor hunne praktische ontwikkeling.

Gewoonlijk wisselen zij van tijd tot tijd met het bezoeken

Digitized by Google

van een hospitaal af, zoowel om de verschillende wijzen van behandeling te zien, als ook omdat men zich in eenige hospitalen, hoewel voor nagenoeg alle soorten van ziekten openstaande, bij voorkeur met deze of gene ziekten bezig houdt. Voor syphilitische, voor kinderen, met huidziekten en met ongeneeslijke ziekten aangedane zijn afzonderlijke hospitalen ingerigt; terwijl naar de zalen, die onder de leiding staan van CHOMEL (in het *Hôtel-Dieu*), door het *bureau central*, zooveel mogelijk, al de typhus-lijders worden gezonden, naar de zalen van BOUILLAUD (hospitaal *de la Charité*) de borstzieken; naar de zalen van VELPEAU en SANSON (hospitaal *de la Charité* en *Pitié*) de met oogziekten aangedane, de met ziekten der baarmoeder aangedane vrouwen naar de zalen van LISFRANC (hospitaal *de la Pitié*) enz. Dit zij in het voorbijgaan aangemerkt, daar wij *welligt later nog* eens gelegenheid zullen hebben hierop terug te komen. — Het hospitaal der venerieke vrouwen is voor de studenten gesloten, om, zoo men voorgeeft, de weinige schaamte, welke deze vrouwen nog mogten bezitten, niet geheel weg te nemen. De faculteit heeft zich, in het belang der wetenschap en der menschheid, daarover bij herhaling beklaagd, zoodat daaromtrent eene *gunstige verandering* te wachten staat. In het hospitaal der zieke kinderen wordt geen klinisch onderrigt gegeven, zoodat de studenten slechts de visite kunnen volgen, hetwelk echter weinig gedaan wordt, wegens den verren afstand, waarop dit hospitaal van de meeste inrigtingen, die tot het onderwijs dienen, verwijderd ligt.

Even zoo als de naijver onder de geleerden wordt opgewekt door de wijze, waarop de buitengewone en gewone Hoogleeraren worden benoemd, door *concours* namelijk; zoo ook heeft dit plaats onder de studenten, die zich aan het *concours* moeten onderwerpen, om *externe* of *interne* van een hospitaal te kunnen worden. Voor diegenen, welke lust en aanleg hebben om iets groots te worden, is eene zoodanige betrekking de eerste stap om verder te komen; want behalve dat zij, eenige jaren achtereenvolgend in verschillende hospitalen werkzaam zijnde, eenen schat van ondervinding en kennis opdoen, komen zij ook den Hoogleeraren meer nabij, die, bij uitsluiting nagenoeg, zich aan deze jongelieden laten gelegen liggen en hunne studie leiden, omdat eenmaal de mannen, die hen moeten vervangen, uit derzelver midden voortkomen. Op deze wijze hebben zich ANDRAL, BOUIL-

Digitized by Google

LAUD, VELPEAU en de meeste mannen, die tegenwoordig *Frankrijks* roem in de genees-, heel- en verloskunde uitmaken, ontwikkeld. Daarom verdient dan ook dit *concours* van naderbij bekend te zijn, en wij willen ons hiermede dadelijk bezig houden.

Het *concours* voor *externe* of *interne* der hospitalen heeft eenmaal in het jaar plaats. Om naar de plaats van *externe* te kunnen dingen, moet men ten minste een jaar in de geneeskunde gestudeerd hebben, het eerste examen hebben afgelegd, 18 jaren oud zijn, en een getuigschrift overleggen van twee bekende geneesheeren, die van de vlijt en van het goed gedrag getuigen.

Om naar de plaats van *interne* te staan, moet men ten minste een jaar *externe* zijn geweest, en een getuigschrift overleggen van naauwgezetheid, vlijt en goed gedrag, afgegeven door de directie van het hospitaal, waaraan men is verbonden geweest.

In het *concours* voor het *externaat* worden de candidaten ondervraagd in de beginselen der algemeene geneeskunde; daarop trekt ieder candidaat uit eene bus eene vraag, waarop hij binnen tien minuten moet antwoorden. Dit antwoord wordt gevolgd door eene demonstratie op het skelet. Vervolgens trekt de voorzitter van de *Jury* twee of drie vragen voor iederen candidaat uit de bus, welke op schrift moeten worden beantwoord, waartoe twee uren tijd wordt gegeven, maar in het bijzijn van twee leden der *Jury*, ten einde te voorkomen, dat zij door anderen daarin mogten worden geholpen. Deze stukken worden met spreuken geteekend en op dezelfde wijze behandeld als prijsvragen.

De tijd van het *externaat* is drie jaren; zoo men niet eerder tot *interne* wordt benoemd, houdt men, na verloop van dezen tijd, op, aan een hospitaal verbonden te zijn. — De *externen* staan onmiddellijk onder de *internen*, en mogen, zonder wettige redenen, niet meer dan viermaal in de maand wegblijven; wordende zij, de vijfde maal wegblijvende, vervallen verklaard.

De tijd van eenen *interne* is twee jaren, na verloop van welken tijd hij nog twee jaren kan worden aangesteld, zoo men over zijne diensten voldaan is. Met de bevordering tot Doctor houden zijne functiën op.

In iedere afdeeling is een onbepaald getal *externen* en *internen*, naar dat dezelve meer of minder uitgestrekt is. Een

Digitized by Google

externe en een *interne* moeten bij het gereedmaken der geneesmiddelen tegenwoordig zijn, om toe te zien, dat zulks volgens het voorschrift plaats hebbe. Eén der *internen* waakt beurtelings in de ziekenzaal, om, zoo noodig, dadelijk hulp te kunnen verleenen. De *internen* houden een register, waarin zij aanteekening houden van de namen, het geslacht, den ouderdom, het beroep en de woonplaats der patiënten, van de natuur, het karakter, den voortgang, den afloop der ziekte, en de aangewende behandeling.

De bevordering der *internen* bestaat in van het eene naar het andere hospitaal te worden verplaatst, waar meerdere kunde wordt vereischt. Het traktement der *internen* is 500 fr. en vrije woning in een der hospitalen. Zoo zij den kost genieten, bekomen zij slechts 100 fr.

Bij pligtverzuim of wangedrag worden zij in hunne dienst voor eenige dagen geschorst, verbeuren een gedeelte van hun traktement, en kunnen eindelijk worden weggezonden; hetgeen slechts in enkele gevallen plaats heeft.

De *chef de clinique*, de verdienstelijkste der *internen*, houdt iederen morgen ten zes ure appel van de *externen* en *internen* zijner afdeeling, waarvan hij wekelijks, zoo als van de vlijt en het gedrag, aan de administratie der hospitalen kennis geeft.

Jaarlijks worden aan diegenen, welke door vlijt en goed gedrag het meeste hebben uitgemunt, prijzen uitgereikt, die in gouden en zilveren medailles en in boeken bestaan.

Ziedaar, waarde Lezer! u medegedeeld, hetgeen ik in mijn dagboek heb aangeteekend over de wijze, waarop het Geneeskundig Onderwijs te *Parijs* in ingerigt. Indien *dit kort* verslag u niet mogt mishagen, zal ik achtereenvolgens het een en ander omtrent geneeskundige inrigtingen en onderwijs der *Franschen* en *Duitschers* mededeelen.

DE GEEST DES CHRISTENDOMS.

(*Vervolg en slot van bl.* 631.)

VII. De geest des Christendoms maakt eene nieuwe aanspraak op onze oplettendheid, wanneer wij in aanmerking nemen, hoe volkomen het voor des menschen rust en genoegen door de geschiktste opmerkzaamheid op de dagelijksche

Digitized by Google

gewaarwordingen en hebbelijkheden zorgt. Niet met omzettende misdrijven, merkt iemand aan, noch met schitterende deugden is het, dat onze Godsdienst zich voornamelijk bezig houdt. Deze is hare voorname strekking niet. Zij bepaalt zich veeleer tot de wijziging van het gevoel, dat den omgang van den een' met den ander' zijne bepaalde rigting geeft. Zij bemoeit zich met de dagelijksche verkeering en de onderlinge behandeling in het huiselijk leven, en spoort tot duizend kleine aangename zorgen en vriendelijke oplettendheden aan. Zij is geschikt, om alleen rondom ons door aangename woorden en vriendelijke blikken op te wekken en te vervrolijken. Alzoo kiest zij wel een' nederigen kring van werkzaamheid, maar brengt, als uit geringe bijdragen, een' onberekenbaren schat van geluk bijeen. Groote daden van welwillendheid en edelmoedigheid brengen buiten twijfel veel vreugde voort en verligten menig hart; maar menschlievende oplettendheid, verstandige en aanhoudende toegevendheid jegens anderen, zigtbaar in wezenlijke zachtheid van zeden, brengt meer, oneindig meer toe tot de waarachtige en duurzame verbetering van het lot der menschen. De aanleidingen tot groot geluk of ellende komen slechts nu en dan voor. Het zijn de kleine voorvallen van elken dag, die, op zichzelve beschouwd onbeduidend schijnende, de som van menschelijk geluk of ongeluk bepalen. Het is iets zeer zeldzaams, dat gij eene gelegenheid vindt, om het leven van uwen medemensch te redden; maar iederen dag kunt gij eene kleine bijdrage brengen tot het geluk dergenen, met welke gij verbonden zijt, hetzij door een vriendelijk woord of een' bemoedigenden lach. Gij wordt niet dikwijls geroepen tot het ondergaan van een groot onregt, of tot het vergeven van een' beslisten vijand; maar bijna ieder uur van den dag is eene kleine toegevendheid noodig, een gering vergrijp der geraaktheid van iemand der uwen te vergeven. Het Christendom derhalve, den dagelijkschen loop van 's menschen gevoel en gedrag onder zijn bestuur nemende, toont zich daardoor vol weldadige wijsheid en als bekend met de ware behoefte van den mensch. Welk eene akelige verwoesting van menschengeluk is er aan te regten door het inwilligen van een ligtgeraakt en ontoegevend gemoedsgestel in zijn huis! Het kan den vrede van een gezin onherroepelijk verstoren, en den echtgenoot, den vader of den zoon tot slordige buitensporigheid voeren. — Inderdaad het is geene kleine voor-

Digitized by Google

treffelijkheid des Christendoms, dat deszelfs doel beſtaat in de verſpreiding van een' vreedzamen, ſtillen, geregelden geest over de gewone betrekkingen des maatſchappelijken levens.

VIII. *Die* Godsdienst wordt niet zelden gerekend de meeste aanſpraak op onze hoogachting te hebben, welker vorderingen geene zwakke toegevendheid verraden, maar geſtreng, onbuigzaam en moeijelijk zijn om na te komen. Volgens dit beginſel legt het Christendom, in de ſtiptheid van deszelfs zedelijke eiſchen, inderdaad eene groote voortreffelijkheid aan den dag. Groote daden van deugd, van zelfverzaking of boete worden doorgaans de lofwaardigſte geacht, en de Godsdienst, die dezelve vordert, wordt als de voortreffelijkſte beſchouwd, omdat zulke daden voor de moeijelijkſte gehouden worden. Maar de voortreffelijkheid van het Evangelie is evenzeer op te merken in dien nederigen kring, waarop het zijne werkzaamheid voornamelijk rigt, als in de hoogere ſtreken der deugd. Immers het zal den oplettenden waarnemer niet ontgaan, dat er meer zedelijke kracht en inſpanning vereischt, en bij gevolg meer ware grootheid ontwikkeld wordt, in de gewone deugden, in de ſtille en onopgemerkte oefening, bij voorbeeld, van doorgaande minzaamheid, dan in *één* dier opofferingen, of in *één* dier groote daden, welke *zoo zeer* ſchitteren, en welke wij niet zelden aangeſpoord en geſterkt worden, om te volbrengen, door het vooruitzigt op de onmiddellijke vergelding der toejuiching, welke zij doorgaans ontvangen. Het is, vergelijkenderwijze geſproken, gemakkelijk, deze groote opofferingen te doen, welke ſlechts nu en dan voorkomen. Menigeen zal zijn leven voor een' ander' wagen, eene buitengewone daad van welwillendheid verrigten, met onverpoosde zorg en verwonderlijk geduld bij het ziekbed van een bemind voorwerp waken; maar waar, waar bijkans vinden wij den man, die zijn zacht geſtemd gevoel en beminnelijk gedrag altijd ongeſtoord bewaart onder al de kleine aanleidingen tot ontevredenheid, welke zelfs in den omgang met den liefſten vriend voorkomen? Waar is de eigen haard, rondom welken de tooverroede van huiſelijke genegenheid ſterk genoeg is, om ieder ſpookſel van mistrouwen en onvriendelijkheid te weren? Ik weet, dat de wereld tot hiertoe geene godsdienſtige waarde aan deze nederige en dagelijkſche oefeningen der maatſchappelijke genegenheid heeft gehecht; maar ik geloof, dat zij de uiterſte volmaking van den regt godsdienſtigen man daarſtellen; de laatſte en ſchoon-

Digitized by Google

ſte dier ſieraden uitmaken, waarmede hij in deze wereld prijkt; en die ons verwittigen, dat hij rijp is voor eene volgende. Wanneer gij iemand ziet, onveranderlijk zacht geſtemd, in al de kleine aangelegenheden des levens met volkomene gepastheid en bezadigdheid handelende, met een hart, buigzaam genoeg, om zich dadelijk te ſchikken naar hetgeen hen, die hem omringen, gelukkig maakt; dan hebt gij het zekerſte bewijs, dat hij met den Goddelijken geest des Christendoms is doortrokken. De boom is geladen en buigt onder de vrucht. Schoon een hemelsch licht zijn' perſoon beſtraalde, gij zoudt geen beter bewijs hebben, dat hij een kind van God, een vriend van JEZUS en een erfgenaam des Hemels is.

IX. Er beſtaat eene treffende en ſchoone overeenkomst tusſchen dezen trek van onze Godsdienst en de zigtbare ſchepping. Wij vinden het heelal rondom ons aangelegd op de ruimſte ſchaal, geſchikt om de grootſte uitwerkſelen voort te brengen, en te gelijker tijd de uiterſte zorg beſteed aan deszelfs geringſte deelen en nederigſte werkzaamheden. De regen, welke berg en dal vruchtbaar maakt, zendt deszelfs onzigtbaren invloed uit tot in elken tak en elk knopje, door de vezels van de kleinſte plant. De wet, die de planeten op hare banen beſtuurt, ſtrekt zich tot ieder ſtofdeeltje uit. Het licht, dat den hemel in glans doet baden, is berekend naar de zintuigen van het nietigst inſect. Even zoo vinden wij het in de zedelijke wereld, zoo als wij die in het ware licht des Christendoms leeren kennen. De verhevenſte voorwerpen zijn ons geopenbaard. De deuren van het geeſtelijk heelal zijn voor ons geopend. Een uitſpanſel van zedelijke glorie is boven onze hooſden ontrold, op welks gezigt een onbeſchoombaar verlangen naar onbekende goederen, een *zedelijke hartstogt*, als 't ware, in ons binnenſte ontwaakt. Doch te gelijker tijd is eene teedere beſchutting aan onze natuurlijke aandoeningen verleend, en eene behoedzame zorg voor derzelver gewone beoefening gedragen. Zij zijn niet verzwolgen, verloren en vergeten in den verſpreiden glans, maar veeleer uitgelokt en krachtig en duurzaam in werking gebragt.

X. Wij begonnen met de aanmerking, dat, toen de Apostelen het eerst de Godsdienst van hunnen Meester predikten, eene groote beweging onder de menſchen ontſtond. Het is van belang, deze aanmerking in het oog te houden. Daaruit zal mogelijk, in weerwil der algemeene ſtrekking van

Digitized by Google

deze bladen, de gevolgtrekking worden afgeleid, dat het Christendom van eene opwekkende, verlevendigende natuur is, in plaats dat deszelfs geest ſtille vrede zou zijn. Het is waar, dat groote openbare beroeringen zijne invoering vergezelden; maar dit ontſtond uit de geſteldheid der menſchelijke ziel, uit onwetendheid en vooroordeel. Onze Heiland voorzag de gevolgen der botſing tusſchen zijne vreedzame leer en het belang en de hartstogten der wereld, en Hij zelde: „Denkt niet, dat ik gekomen ben om vrede op aarde te brengen. Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard." Iedereen begrijpt, dat Hij deze treffende wijze van zich uit te drukken verkoos, niet omdat zijne groote zending geen vrede was, maar om op eene indrukmakende wijze te kennen te geven, hoe zeker en onvermijdelijk de beroeringen waren, met welke de eerſte ſtappen van het Christendom zouden gepaard gaan. Zoo zeker was het, dat tweedragt en verwarring zouden volgen, dat onze Heer van deze dingen ſprak, alsof ze de voorwerpen zijner zending waren. En toch, hoe onvermijdelijk eene mate van geweld, wegens de omſtandigheden des tijds, ware, was het toevallig en voorbijgaand. En niemand kan twijfelen, dat het hoofddoel van onze Godsdienst is, rust en openbare orde voort te brengen, en dat ingetogenheid en een ſtil en geregeld gedrag de natuurlijke vruchten des Christendoms zijn. Wat deszelfs gezegende Stichter den zijnen, ten affcheid, beſprak, dat was *vrede*. En Hij zelf zocht op den menſchelijken geest te werken, niet door buitenſporigheid en opzetting, maar zacht en trapswijze. Deszelfs komſte in de ziel geſchiedt niet met een' onverhoedſchen ſchok en onder ontzagwekkende omſtandigheden, maar als de ſtille en langzame werking der ſtoffelijke ſchepping. — En hier mogen wij op eene nog treffender overeenkomst, dan de zoo even vermelde zelfs, tusſchen onze Godsdienst en de werken der Natuur opmerkzaam maken.

XI. Het is namelijk het doel van elke Godsdienst, behalve die van het Nieuwe Verbond, zoo wel als van vele Godsdienstleeraars ook onder ons, den menſchen ſchrik aan te jagen, opgewektheid en beroering in den geest voort te brengen. Doch het oogmerk van den Schepper, zoo ver het in den loop der natuur en voorzienigheid doorſtraalt, ſchijnt geheel verſchillend te zijn. Hij legt het er niet op toe, om ons tot onrust te verwekken, maar ons ſtil en bedachtzaam te laten. Bedenk ſlechts, hoe ontzettend de mid-

Digitized by Google

delen zijner almagt zijn, en zie dan rondom u, en merk op, welk een zacht gebruik Hij van dezelve maakt! Gij ziet in de natuur geene verblindende en verwarrende ontwikkelingen van magt, zoo als wij van Hem zouden moeten verwachten, wanneer dat zijn wil was. Integendeel, alles gaat op de zachtste en rustigste wijze toe. Het is, of God, bedenkende dat wij stof zijn, en wetende welk een prikkelbaar schepsel de mensch is, bijzondere zorg droeg, om onzen geest te ontrusten noch van zijn stuk te brengen. In een oogenblik zou Hij eene magt kunnen ten toón spreiden, die de menschen tot zinneloosheid dreef; Hij zou hun verstand door een bedwelmend gevoel van schrik op eens kunnen dooven. Maar de Almagtige, wel verre van dergelijke middelen te gebruiken, om indruk op ons te maken, wandelt rondom ons met stillen tred, en zet de prachtige werken der natuur langzaam en stil voort, zich voor ons, in genade, als met eenen sluijer schijnende te dekken. De wielen van Gods schepping kraken noch stooten als de donder, wanneer zij ronddraaijen, maar rollen voort met eene zachte gemakkelijkheid, door niets dan de magt te verklaren, die dezelve beweegt. Het Christendom, naar ons inzigt, stemt ten schoonste met dezen geest der natuur en voorzienigheid overeen. Deszelfs bedoelingen zijn verheven; maar hoe eenvoudig en liefelijk zijn de middelen! Het moet den mensch, dat maaksel van stof, tot het glansrijk beeld des onzigtbaren Gods vormen. Maar het rigt geen' ontzettenden toestel op, om dit doel te bereiken. Het bidt ons, onze natuurlijke aandoeningen getrouwelijk aan te kweeken en te volmaken, en onze eenvoudige pligten stil en zonder opzien te volbrengen; en langs dezen weg wordt het wonderbare werk der geestelijke schepping voortgezet, en de menschelijke ziel wordt deelgenoot der Goddelijke natuur.

Aldus heb ik gepoogd, langs verschillende wegen, aan te wijzen, wat ik begrijp het praktische doel, de geest van het Nieuwe Verbond te zijn, omdat er immer zulk eene sterke neiging in de menschelijke ziel, vooral onder diepe godsdienstige indrukken, bestaat, om zich te ontrukken aan den natuurlijken werkkring van menschelijken pligt, en het gevoel van zedelijke verbindtenis in verwarring te brengen door valsche, ingebeelde en nutteloze vorderingen.

Het is mijn oogmerk niet, te ontkennen, dat er gelegen-

Digitized by Google

heden voorkomen, waarbij wij met voordeel den gewonen weg onzer pligten kunnen verlaten. Terwijl het Christendom ons beveelt voornamelijk goed te doen aan de huisgenooten des geloofs, beveelt het ons insgelijks, goed te doen aan allen, wanneer wij daartoe gelegenheid hebben. Die gelegenheden bieden zich aan, wanneer de milddadige hand kan worden uitgestrekt tot eenen verwijderden lijder; en zulke gelegenheden behoort men aan te grijpen. Maar wij verklaren ons ernstig, en gelooven dit te doen overeenkomstig den echten geest van onze Godsdienst, tegen het gevoelen, dat deze gelegenheden de voorname aanleiding zouden zijn, bij welke onze welwillende aandoeningen zich moeten vertoonen; dat zij het groote tooneel voor ons godsdienstig geloof zouden aanwijzen, om zich te doen kennen. Alsof de gewone loop des levens niet elken dag, elken stond, elk oogenblik eischen aan onze liefde, ons geduld, onze eerlijkheid, in het kort aan elke hoedanigheid deed, welke het karakter van den Christen helpt uitmaken; — alsof de gewone betrekkingen des levens niet eene oneindig betere gelegenheid opleverden, om elke Christelijke genadegifte te doen kennen, dan die door toevallig beroep op onze deelneming aan groote maar afgelegene voorwerpen van hulp en heil worden aan de hand gedaan.

Bestond er ook geene andere zwarigheid tegen dit ongegrond gevoelen, het zou genoeg zijn, dat het een allerverderfelijkst kenmerk ter beoordeeling van het karakter aangeeft. Hij, die zich in grootsche ontwerpen verdiept, wordt menigmaal tot de wolken verheven. Wat hij in het gemeene leven is, of hij minzaam is jegens degenen, die hem omringen, toegevend jegens den behoeftigen schuldenaar, eerlijk en hupsch in alle zijne handelingen, zijn punten, welke, zoo al niet ganschelijk verwaarloosd, toch geacht worden zaken van minder belang te zijn. Wie, daarentegen, geenen steun verleent aan deze bewegingen ten beste van een of ander verwijderd voorwerp, die wordt, hoe onberispelijk ook zijn karakter, ten aanzien van de pligten des gemeenen levens, zijn moge, met koelheid en mistrouwen aangezien.

Maar wij hebben nog grooter bezwaar tegen deze in zwang gaande wijze van beschouwen. Zij is in volkomen tegenstand met den geest van JEZUS' Godsdienst. Dien geest hebben wij met vele woorden pogen in het licht te stellen; maar was de wereld slechts voorbereid om hem te ontvangen, hij zou met weinige woorden te beschrijven zijn. *Liefde en*

Digitized by Google

alle Christelijke deugden en genadegiften beginnen te huis. Deze ſteiregel is, het is waar, ſoms in ruim gebruik onder dezulken, die in niets ruim en mild zijn. Doch het is beter, dat hij nu en dan misbruikt, dan dat hij voor altijd vergeten worde. Ja, onze deugden moeten vasten wortel ſchieten bij eigen huis en haard. Zij moeten onze natuurlijke en gemeenzame vrienden met teederheid overſchaduwen, en daarna zich tot al die genen uitſtrekken, met welke wij eenige gemeenſchap of onderling verkeer hebben. Dit is de gepaste toeneming van den inwendigen mensch, wanneer hij gevoed wordt door den geest des Christendoms. De kostbaarſte offers, door de Godsdienst gevorderd, zijn binnen den kring onzes perſoonlijken invloeds te brengen. Daar is het, dat het uitgelezenst reukwerk ontſtoken en dag en nacht moet bewaakt worden. Wanneer gij gaat, om uwe gave op het altaar van eene of andere openbare liefdadigheid te brengen, en gij gedachtig wordt, dat uw broeder iets tegen u heeft, laat daar uwe gave — neen, breng ze terug, en, zoo het mogelijk is, laat ze ſtrekken om te helpen dekken wat gij uwen broeder ſchuldig zijt. Het is ijdelheid, zoo iemand voorgeeft medelijden met de jammeren van ons geſlacht te hebben, met bijzondere gevoeligheid in plans van algemeene goedwilligheid deel te nemen; hij misleidt zichzelven, zoo hij te gelijker tijd hard, ongeduldig en haatdragend is jegens dat kleine gedeelte der menſchelijke familie, met hetwelk hij in dagelijkſche aanraking is. En integendeel, indien hij, die getrouw is in zijne algemeene verpligtingen, wiens zachte vriendelijkheid den ganſchen kring beſtraalt, op welken hij perſoonlijken invloed heeft, ter zelfder tijd zijne beſcherming aan openbare ontwerpen van welwillendheid onttrekt, zoo voegt het zijne broederen niet, een ander gevoel jegens hem te koesteren, dan den opregtſten eerbied. Wij kunnen het goed, dat hij doet, niet berekenen. Zoo lang hij zijnen pligt jegens hen, die hem omgeven, hetwelk de eerſte van alle pligten is, zoo getrouw volbrengt, is er geene ſtof dan van goedkeuring.

Ten ſlotte: Er is niets zoo ſchoon, als de zuivere en onverbasterde Godsdienst van JEZUS CHRISTUS. Wilt gij derzelver ſchoon regt inzien, vervul u met haren ſtillen, zachten en opgeruimden geest, en God zal in de verborgene deelen van uw hart een groot licht voor u doen opgaan. Waarheid, in hare eigene Goddelijke gedaante, zal er u verſchijnen. Hij, die Gods wil doet, zal van zijne leer getui-

Digitized by Google

gen. De tong van een' Engel kon u zulk een beſef van derzelver waarde en glans niet mededeelen, als gij in uzelv' gevoelen zult, wanneer zij u eenmaal geheel geheiligd en volmaakt heeft.

DE LINTFABRIJKEN VAN ST. ETIENNE.

Het vrouwengewaad heeft, naast de bloemen, geen losſer, frisſcher, eenvoudiger en bevalliger tooiſel, dan linten. Een lint wordt in de haren gevlochten; een lint ſlingert zich in duizenderlei ſierlijke vormen en bogten om den hoed; *lint* geeft eerst den regten zwier aan vrouwelijke kleeding; een lint drukt zich, als gordel, digt onder ieder meisjes- of vrouwenhart; het hoort, als 't ware, al deszelfs kloppingen, voelt deszelfs geringſte beweging; voor *dit* zonderlinge wezen, half ſlang, half bloem, beſtaat er geen geheim; ja bijna zou ik het een treffend zinnebeeld der genen noemen, die zich daarmede verſieren, dit fijne, aanvallige, veelkleurige, ſnel zich bindende en ontbindende ding. Deszelfs kleuren zijn zoo levendig, deszelfs ſchakeringen zoo teeder, dat de ligtſte aanraking dreigt, de frischheid en glans daarvan te doen verflenſen; gelijk aan den ſmaragd- en robijn-vleugel des vlinders, fladdert en flikkert het in den zonneſchijn, en, even als dezen, waagt men ter naauwernood het aan te roeren, uit vrees, dat het goud- en kleurſtof geſchonden aan den ruwen vinger mogt blijven hangen.

Alvorens gereed te zijn, is het lint door eene menigte handen gegaan, en van hem, die den zijdeworm opvoedt, tot den werkman, die de laatſte hand aan de vervaardiging legt, en de modewerkſter, die er eigenlijk als 't ware eerst de ziel aan bijzet, hebben twintigerlei ambachten (het lint moge vijf ſous of vijf francs de el kosten) er toe bijgedragen. In elke werkplaats is er iets anders mede gebeurd en heeft het eene veranderde gedaante aangenomen. Rekent men den prijs der zijde, het werkloon van een geheel volk van arbeidslieden, de winst van den koopman en die der modewerkſter bij elkander, zoo is het te verwonderen, dat de linten nog zoo goedkoop zijn.

Reeds in de zestiende eeuw werden in de provincie *Forez*, (departement der *Loire*) omſtreeks het tegenwoordige *St. Etienne*, zijden linten vervaardigd; doch langen tijd wilde

Digitized by Google

het met dezen fabrijktak niet regt ſlagen, en hij bleef op denzelfden trap, tot onder de regering van LODEWIJK XIII en LODEWIJK XIV. Toen maakte men reeds fraaije, met goud doorwerkte linten, die aan het Hof dezer beide Koningen zeer in de mode waren. Men kon in de *antichambres* van het *Louvre* en te *Verſailles* niet verſchijnen, zonder van den hoed tot op de ſchoenen met fladderende linten behangen te zijn. Daarom zegt ook MOLIÈRE's *Miſanthrope*, die ſlechts groene linten droeg, tegen CELIMÈNE, haar hare te groote toeſchietelijkheid jegens CLITANDER verwijtende:

Sont-ce ſes grands canons qui vous le font aimer?
L'amas de ſes rubans a-t-il ſu vous charmer?

Deze CLITANDER was een galante, beminnenswaardige, geestige Edelman van den besten toon; maar de overvloed van linten, welke men destijds droeg, behaagde MOLIÈRE niet, en daarom hekelde hij die gewoonte zoo dikwijls. Ondertusſchen waren zij ſlechts de uitſluitende dragt der voorname en rijke lieden; want deze linten, die ſlechts in één breedte en langzaam op *haute-liſſe*-weefgetouwen vervaardigd werden, waren zeer duur. Dragen nu al de hovelingen in *Frankrijk*; tot groot nadeel der *Lyonſche* fabrijken, geene zijden rokken en fluweelen mantels meer, zoo fladderen daarentegen linten op al de papieren- en ſtroohoeden der *griſettes*.

De groote hervorming en verbetering der lintfabrijkaadje ging van geenen *Franschman* uit, maar van eenen *Zwitſerſchen* werktuigkundige, wiens naam waarſchijnlijk in vergetelheid geraakt is. Te *Chamond* nam de koopman DUGAS, (grootvader van DUGAS-MONTBEL, den Vertaler van HOMERUS) kort vóór de revolutie van 1789, de eerſte proef van de nieuwe fabrijkaadje. Aanvankelijk wilde het daarmede niet te best vooruitgaan; daarenboven poogden de lintfabrijkanten en handwerkslieden zich tegen deze buitenlandſche uitvinding te verzetten, want zij zagen in dezelve hunnen aanſtaanden ondergang te gemoet, alzoo op zulk een *Zuricher* weefgetouw één man meer lint in één dag vervaardigde, dan een ander in eene geheele maand op een *Franſch* getouw kon doen. Linten moesten daardoor noodwendig veel goedkooper worden, maar ook juist daardoor minder vertier vinden. In den beginne wilde niemand dit laatſte begrijpen, en men dacht ſlechts aan het verminderde

Digitized by Google

werkloon. De regering kwam tusschenbeiden, en loofde, voor elk nieuwopgerigt *Zurichsch* weefgetouw, eene premie uit. Dit hielp; in twintig jaren verdubbelde zich te *Chamond* de bevolking der lintwevers. Die in den tijd der omwenteling door *St. Etienne* gekomen is, heeft er niets anders kunnen zien, dan een armoedig, morsig, zwartberookt vlek, hetwelk hij thans niet meer herkennen zou, want uit hetzelve is eene aanzienlijke stad geworden, met omtrent veertigduizend inwoners, die grootendeels van de lintfabrijkaadje leven. Deze merkwaardige verandering heeft *St. Etienne* voornamelijk te danken aan het *Zurichsche* weefgetouw.

De *Franschen* voelen zich gestreeld, wanneer men hun *St. Etienne* met *Birmingham*, *Manchester* en *Liverpool* vergelijkt. Doch om dit voor ernst op te nemen, daartoe behoort *Fransche* ijdelheid en verblinding, of *Fransche* onwetendheid. Want *St. Etienne* met zijne 37,000 inwoners is, zelfs in betrekking tot nijverheid en handel, een dorpje, vergeleken bij die geweldige *Britsche* steden, waar 142,000, 189,000 en 238,000 inwoners zaamgedrongen zijn, en waar industrie, land-, zee- en wereldhandel naar eene kolossale schaal gedreven worden, om nu van andere betrekkingen, in natuur, kunst, wetenschap en leven, niet te spreken. *St. Etienne* laat zich met die steden omtrent op dezelfde wijs vergelijken, als deszelfs gebrekkige spoorweg naar *Lyon*, en het vervoer daarop door paarden, met de spoorwegen tusschen *Liverpool* en *Manchester* of *Liverpool* en *Londen*. Met kleine *Engelsche* fabrijksteden van den derden rang heeft *St. Etienne* reeds meer gelijkheid, want men ontmoet er hetzelfde gedruisch, dezelfde voortvarendheid, werkzaamheid, rijkdom, weelde, en ook dezelfde ellende. Veel, wat *Engelsch* is, wordt er gevonden: spoorweg, stoommachines, zijdenfabrijken, hoogovens, smederijen, steenkolenmijnen. Men kan er drie maanden leven, zonder de zon gezien te hebben, en daarbij half doof geworden zijn.

In de andere fabrijksteden van *Frankrijk*, te *Lyon*, *Nimes*, *Rouaan* en *Rijssel*, ziet men meer *Fransch* gezelschaps- en omgangsleven, met hetgeen daartoe behoort, *cercles*, schouwburgen, *museums*, wandelingen, leêgloopers, luijaards, *bel-esprits* en *esprits forts*, en vooral *flaneurs*; zeker ten minste is er overvloed van zieltjes zonder zorg, van verliefde heeren en kokette dames. Te *St. Etienne* daarentegen zou men dit alles vruchteloos zoeken. Vrouwen, kinderen en onde

Digitized by Google

lieden zijn er, alsof zij er niet waren; men ziet slechts werkeen kooplieden, die niet praten, maar rekenen. Aan ander gezelschap is niet te denken, dan aan commanditen- en handelscompagnieschap. Den tijd beschouwen er de menschen slechts als een kapitaal, dat te veel waarde heeft, om het met bloot gesnap te verspillen; want hier kent men van het leven alleen den materieelsten kant, die naar *francs* en *centimes* berekend kan worden. Elders bouwt men huizen om die te bewonen, hier alleen om er werkplaatsen op te rigten; als woning neemt men het met de geringste ruimte voor lief, op den zolder, op de plaats of in den stal. Deze woongierigheid heeft ook tot eene zeer eigenaardige soort van verhuringen geleid. Te *St. Etienne* huurt men geen huis of kamer, maar alleen een venster: een weefgetouw heeft weinig plaats noodig, maar veel licht. De arme handwerksman huurt er een' zonnestraal! Al deze kleingeestige, slechts tot fabrijkaadje beperkte levensdrukte onderscheidt *St. Etienne* voornamelijk van de hierboven genoemde groote *Engelsche* fabrijksteden, die ook door hare voortreffelijke inrigtingen en verzamelingen voor wetenschap, letterkunde, kunst en gezelligheid uitmunten. Laat ons derhalve deze *Fransche* vergelijking geheel en al ter zijde stellen.

Het beloont de moeite in ruime mate, te *St. Etienne* eene lintfabrijk te bezoeken. Men treedt er in eene geweldig groote zaal, regts en links van vensters voorzien, waarvan het een aan het ander stoot; voor elk derzelven staat een weefgetouw. Wanneer de arbeid beginnen zal, daalt er van de zoldering een lang, dun en doorschijnend netwerk neder, waarin al de kleuren van den regenboog schitteren. Dit zijn de inslagdraden van het aanstaande lint naar deszelfs lengte. Twaalf dier inslagen worden menigmaal, als zoo vele glinsterende veelkleurige zuilen, op het weefgetouw gespannen. Zoodra alles in orde en het getouw in beweging geraakt is, verschijnt er een teedere zijden draad, die de draden van den inslag als komt opzoeken, en zich met dezelve op duizenderlei wijzen kruist, zamenvlecht en ineenstrengelt. Dit is de ketting. Beide, ketting en inslag, zou men met de twee sekse kunnen vergelijken, die ook komen, elkander opzoeken, en, door menigvuldige, verschillende ineenstrengelingen, aan de zamenleving daarzijn, gedaante, kleur en duurzaamheid geven. Is het weefgetouw aan den gang, zoo klinkt het bijna als sloeg een smidshamer op het aanbeeld;

Digitized by Google

twintig te gelijk in eene zaal werkende getouwen maken een gedruisch, alsof men er harnasfen smeedde; en evenwel is het doel van den arbeid niets anders, dan draden zijde door elkander te vlechten!

Bij den eersten greep van den werkman, is aan het getouw terstond alles in beweging; de raders loopen rond, de inslagdraden komen naar beneden, en de ketting begint, met zijne spoel, van de regter- naar de linkerzijde en van de linker naar de regter door dezelve heen te loopen; de werkman heeft het voorkomen als maakte hij eene militaire exercitie, zoo naauwkeurig en op de maat gaan al zijne bewegingen. Thans behoort men naauwkeurig acht te geven op de plaats, waar ketting en inslag zamenkomen en zich dooreenmengelen. Men zou bijna gelooven, dat hier eene Toovergodin arbeidde; want in een oogenblik ontstaat er de liefelijkste beeldschepping, gedost in de heerlijkst schitterende kleuren. Wie toch is de kunstrijke hordnurster, die geheimzinnig deze draden ordent, aan dezelve leven en betekenis mededeelt? Hier ontstaat een groene tak; bladeren spruiten uit denzelven, eerst jong en teêr, dan gedurig grooter en donkerder; daar ziet men bloemknoppen ontluiken; levendige kleuren worden zachter of verliezen zich geheel, gaan *over in andere*, of mengen zich ineenvloeijend met dezelve tot de aanvalligste schakeringen. Bij elken slag van den weversboom wordt het lint slechts de dikte van een' zijden draad langer, en desniettemin maakt een eenig werkman op éénen dag meer kleedgarneersels, dan op een drukbezocht Bal bedorven worden. — Breekt er een draad — eene bijna onzigtbare, naauwelijks voel- en vatbare zijden vezel — zoo staat het weefgetouw terstond, als uit eigene bewustheid, stil, want ter naauwernood weet de werkman, wat er gebeurd is; eigenlijk vermoedt hij het alleen uit de beweging der weefspoel. De wever doet nu onderzoek, buigt zich over zijn getouw, knoopt den afgebroken draad weder aan; de weefboom geraakt op nieuw in beweging, en het werk gaat voort.

Op het land wordt nog hier en daar op het oude *hautelisse*-getouw, dat het *Zurichsche* voorafgegaan is, met eene enkele rij inslagdraden lint geweven, vooral in de gebergten van *Forez*, waar de *Zwitsersche* verbetering der getouwen nog niet is doorgedrongen, of waar men daarmede niet verstaat om te gaan. De linten, hier vervaardigd, moeten voor die uit de stadsfabrijken verre onderdoen in alwat teekening,

Digitized by Google

ſmaak en bevalligheid van kleuren betreft, doch vinden ook ſlechts aftrek op het land.

Met het weven is echter de fabrijkaadje op verre na niet voltooid. Om een fraai lint in den ſtaat te brengen, waarin het dienen moet, wordt nog de zamenwerking eener menigte arbeiders en arbeidſters vereischt, zoo als dan ook, vóór het weven, de zijde gewonden, geverwd, gehaspeld en opgemaakt heeft moeten worden. Uit handen van den wever gaat het gewrocht in die der *découpeuſe* over, die het doorſnijdt en aan de *émoucheteuſe* overlevert; deze laatſte zuivert het van alle aanhangende kleine draadjes en vlokken; de *cylindreur* doet het vervolgens tusſchen zijne naauwſluitende pietrollen doorgaan, en geeft het daardoor den glans; de *gauffreur* modelleert het, en van den *moireur* ontvangt het de prachtige watering.

De met het bereiden der zijde en gereedmaken der linten zich bezig houdende vrouwen en meisjes zijn te *St. Etienne* zeer talrijk; zij verdeelen zich weder in verſchillende klaſſen of ſtammen, en oefenen hare nijverheidstakken geheel afgezonderd van elkander. Elke dier klaſſen heeft hare bijzondere wijze van zijn en leven, hare eigene gewoonten en manieren. Is het etenstijd, zoo verlaten allen de fabrijk, en verſtrooijen zich in de ſtraten en op de pleinen der ſtad. Er ontſtaat nu een gegons, alsof eene menigte bijenzwermen uitvlogen. *Parijs* zelf doet, in zijne levendigſte en luidruchtigſte ſtraten, zulk een gedruisch niet hooren. Ook het gezigt biedt een tooneel vol leven en beweging, dat niet onbelangrijk is, voornamelijk daar deze arbeidſters hare onderwetſche kleederdragt behouden hebben, en in dit ſtuk er uitzien als hare grootmoeders. Verbeeld u eene ronde muts zonder kinband, zonder tulle of borduurſel; daarbij een kleedje van gebloemd katoen, dat onmiddellijk onder de borst bijeengetrokken en aan de heupen zeer wijd is, omdat het groote zakken moet bedekken; hierover een voorſchoot van gekleurd doek en een' over elkander geſlagen halsdoek. Uit dit alles kijken dikke, ronde, roode, vrolijke aangezigten met zwarte oogen, en onderaan prijken voeten van achtbare grootte in onbehouwen ſchoeiſel.

Op het eerſte gezigt meent men, dat dit uiterlijke bij allen nagenoeg hetzelfde is; maar dit is in geenen deele het geval: met eenige oplettendheid bemerkt men weldra de verſcheidenheid in houding en voorkomen tusſchen deze arbeid-

Digitized by Google

ſters. De opzetſter, of *ourdiſeuſe*, b. v. kijkt levendig in het rond, en heeft een' losſen en rasſchen gang; ook is zij in hare dragt op harde kleuren gezet, draagt onder het gaan den neus hoog in den wind, en glimlacht met zelftevredenheid. Daar hare kleeding overal vol floszijde zit, zoo moet men zich hoeden haar nabij te komen, vermits men anders de zijne oogenblikkelijk daarmede vol heeft hangen; hierover ſchatert zij dan overluid en loopt weg. De haspelaarſter, of *dévideuſe*, daarentegen, toont een' geheel verſchillenden aard; want zij is fijn, of ten minſte preutsch en bedeesd. Daarom draagt zij eene lange kant aan hare muts, kleedt zich niet dan in donkere kleuren, gaat langzaam en met korte ſchreden, en, wanneer men haar ſtrak aankijkt, ſlaat zij de oogen neder en bloost; doch dit alles belet niet, dat zij zich, even als de andere, voor langeren of korteren tijd met minnaars verbindt, want ſtille waters hebben diepe gronden. Welk een onderſcheid weder tusſchen haar en de zijdevouwſter, of *plieuſe*, die gaarne eene groote dame zou vertoonen; hierom is zij niet uitgelaten of voorbarig als de *ourdiſeuſe*, maar ook niet terughoudend als de *dévideuſe*; in haren gang en hare houding ligt iets, dat van welvaart en hoogmoed getuigt; ook kan men menig ſpoor van weelde aan haar gewaarworden. De *émoucheteuſe*, of pluisſter, draagt haar hart zoo hoog niet; in denkwijs, gedrag en gewaad is zij beſcheiden; men ziet het haar aan, dat hare klasſe arm is. Ontmoet zij echter eene *canneteuſe*, of uitmeetſter, dan heft zij het hoofd terſtond hooger; want deze arme vrouwen winnen nog minder, en ſtaan op den onderſten trap van de hierarchie der zijdewerkſters.

Over de mannelijke werklieden is ook nog al het een en ander te zeggen. De paſſement- of zijdewever, *mène-barre* genaamd, heeft, ondanks al de revolutiën in *Frankrijk*, zijne voormalige ſtads- en gildegebruiken behouden. Zoo behoort hij, vóór alle andere dingen, tot eene broederſchap met kapel en banieren; hij heeft zijnen patroon of beſchermheilig, en viert diens feestdag uit den almanak aandachtig. Men kan hem de rusteloosheid en den oproerigen geest der *Lyonſche* werklieden niet verwijten; ook wil hij met hen niets te maken hebben. Heeft zijn weefgetouw ſlechts werk volop, en is de zijde gelijk zij behoort, zoo zweert hij bij kris en kras, dat alles in *Frankrijk* zoo goed mogelijk gaat, en dat er geen beter land ter wereld beſtaat. Anders echter is zijne

Digitized by Google

ſtemming, wanneer er niet veel of in het geheel geen werk is, wanneer zijn getouw ſtilſtaat, of ook ſlechts wanneer de draden dikwijls breken. Dan begint hij te morren, wordt mismoedig, en leent het oor aan alle influisteringen, opruijingen en klagten over het land, de menſchen en het beſtuur; te huis graauwt hij vrouw en kinderen af, en niets gaat hem naar den zin; hij loopt dan in de koffijhuizen, leest de dagbladen, en ſpreekt over ſtaatkunde. Hierbij laat hij het echter berusten, en gaat in zijne ontevredenheid niet verder; want, bedachtzamer dan de werkman te *Lyon*, weet hij regt goed, dat nijverheid en handel volſtrekt rust en orde vereiſchen, en bij volksopſtanden niets kunnen winnen; derhalve laat hij zich daartoe ook niet gebruiken. Bij de onlusten onder het werkvolk te *St. Etienne*, tijdens den *Lyonſchen* opſtand, namen ſlechts arbeidslieden uit laatstgemelde ſtad en derzelver omtrek daarin een werkzaam deel.

Veel meer gewigt, invloed en aanzien, dan de paſſementwerker, bezit de teekenaar, of *modelleur*; want hij beſlist over den ſmaak en de moden van het ſaizoen. Daarom noemt hij zich ook kunſtenaar, *artiste*, al ware het ſlechts om met deze hoedanigheid het onzamenhangende en onordelijke zijner levenswijs te verklaren en te verontſchuldigen. De cigaar of de tabakspijp komt hem niet uit den mond; hij bezoekt vlijtig de koffijhuizen, en loopt vrouwen en meisjes na; hierbij neemt hij een voorkomen van dapperheid, onderneemzucht en vastberadenheid aan. Geld acht hij niet; hij werpt het weg. Hij kleeft zijne bijzondere kunstſchool aan; in elke derzelven gelden verſchillende grondſtellingen, verſchillende theoriën, welke de leerlingen onderling heftig en hartstogtelijk verdedigen. De beroemde ſchilderſcholen van *Italië*, in de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuw, waren niet trotſcher, en maakten, zoo meesters als ſcholieren, geen grooter geweld. En niettemin betreft het te *St. Etienne* ſlechts eene dus of anders geplaatſte, gebogene of gekleurde bloemguirlande; want hooger, dan bloemen, bladeren en andere vormen uit het plantenrijk, gaat teeken- en ſchilderkunst aldaar niet. Desniettegenſtaande hoort men: de meester ſtudeert, componeert, inventeert. Vervolgens maken zich de leerlingen van zijne teekeningen meester, om die met waterverwen na te bootſen. — Dit is de ſchilderſchool van *St. Etienne*.

Nog hooger dan de teekenaar ſtaat de fabrijkant of nego-

Digitized by Google

tiant, die al deze lieden betaalt. Men kan hem als eenen grooten heer beſchouwen. De fabrijkanten verdeelen zich in twee geheel verſchillende klaſſen. Die van den echten ouderwetſchen trant zijn ſteeds leden van het kerkbeſtuur, hebben in het koor hunner parochiekerk eene met fluweel bekleede zitplaats, hooren regelmatig elken zondag mis en predikatie, zetten nimmer den voet in een koffijhuis, en gelijken in alles zeer naar de deftige burgers in *Duitschland*, de eerzame kooplieden van *Neuremberg* en *Augsburg* in de Middeleeuwen. Even als deze, hangen zij met ligchaam en ziel aan hunne vrijheden en privilegiën; ja zij gaan nog een ſtap verder, want om zich een adellijk voorkomen te geven voegen zij, nevens het kenmerkende woordje *de* voor hunne burgerlijke namen, daarachter ook nog dien van eenig klein ſtukje lands, dat zij bezitten; menige hunner koopt zelfs enkel daarom, voor groot geld, het een of ander kamp akkergrond, welks naam dan, aan den hunnen toegevoegd, klinkt alsof het eene uitgeſtrekte heerlijkheid ware. Meestal zijn zij ook zeer belust op eenen post aan het ſtadhuis, omdat zij dan, bij plegtige gelegenheden, de driekleurige municipaalſjerp mogen dragen. Gansch anders is het met de jonge negotianten geſteld; want deze hebben al de werkdrift en bedrijvigheid, maar ook al de oppervlakkigheid en vlugtigheid der tegenwoordige tijden, met al derzelver zedelooze bijhangſels. In hunne ondernemingen zijn zij ſtout, maar niet altijd voorzigtig en eerlijk. Hunne talrijke reisbedienden trekken de geheele wereld rond. In hunne woonplaats hebben zij een' gezelſchapskring opgerigt, naar de wijs der *Engelſche* Clubs, waar talrijke dagbladen gehouden, gelezen, bepraat en betwist, ook daarenboven zaken van *allerlei* aard gedaan worden. Met één woord, hun leven is volſtrekt mercantiel-materieel-politiek, en de godsdienſtig-gemoedelijke ſtemming hunner vaderen ontbreekt hun geheel, ja zij lagchen daarover niet weinig.

Te *St. Etienne* en in den omtrek, acht uren gaans in het rond, werken 27,500 menſchen, mans, vrouwen en kinderen, aan de zijdefabrijkaadje. Hiertoe worden jaarlijks 5750 balen zijde, ter waarde van 23,385,600 francs, verwerkt. Het arbeidsloon, de interesſen van het kapitaal en de winst der fabrijkanten worden op 14,031,360 *francs*, derhalve op drie vijfden van de waarde der grondſtof, geſchat; waardoor de geheele waarde van het verarbeide tot 37,416,960 francs

Digitized by Google

klimt. Dagelijks worden er ongeveer 350,000 ellen lint gemaakt, en deze bewerking wordt door 200 fabrijkanten en 500 bedienden beſtuurd.

BRETAGNE ONDER HET SCHRIKBEWIND, OF DE GROOTMOEDIGE KLEEDERMAKER.

(*Een waar Geſchiedverhaal.*)

Alvorens zich te *Nantes* zijne vreeſelijke vermaardheid te verwerven, had de beruchte CARRIER hetzelfde ſtelſel te *Rennes* beproefd. Hier echter had het lot hem een van die eenvoudige maar edele wezens tegenovergeſteld, bij welke menschlievendheid het gemis aller andere kracht vergoedt, en die alle onheil afwenden, door hun eigen ligchaam daartegen tot bolwerk te ſtellen.

Deze man was een arme kleedermaker, LEPERDIT geheeten. Te *Pontivy*, in het Departement *Morbihan*, geboren, had hij er ſlechts die onvolledige opvoeding genoten, welke aan kinderen van zijnen ſtand te beurt valt. De pastoor, die zijnen natuurlijken aanleg gadegeſlagen had, bood aan, hem eene vrijplaats in het Seminarium van het Stift te verſchaffen; maar LEPERDIT wilde niet. Toen men hem naar de reden zijner weigering vroeg, antwoordde het kind: „De Seminaristen vergeten hunne ouders ſpoedig; men gewent hen, alleen aan hunnen Biſchop te denken, en niemand te gehoorzamen dan hem; ik wil geen prieſter worden, want ik wil mijne moeder niet minder leeren liefhebben, dan ik nu doe."

Hij leerde dus het ambacht van zijnen vader, zette zich in zijn achttiende jaar te *Rennes* neder, en begaf er zich weldra in den echt. Verſcheidene jaren lang leidde hij er het leven van eenen ſtillen, vlijtigen werkman, won den eenen dag het onderhoud voor den volgenden, verkleinde zijne portie, wanneer een arme, die honger leed, tot hem kwam, arbeidde zes dagen lang zonder ophouden, en was volkomen gelukkig, wanneer hij op den zevenden, met een kind aan elke hand, uit wandelen kon gaan. Bij dit afgezonderde, ſtrenge leven werd zijn geest, geheel in de ſtilte, voor grootere dingen rijp. Toen de omwenteling kwam, begroette hij haar met bedaarde maar innige vreugde, als

Digitized by Google

een ſedert lang verwacht regt. Daar hij onder de eerſten behoorde, die ter verdediging der volksregten de wapenen aangrepen, wilde men hem tot eenen hoogeren krijgsrang bevorderen. „ Neen," ſprak hij; „ kommanderen moeten, die het verſtaan; ik verſta ſlechts te gehoorzamen."

Edoch de gebeurtenisſen holden voort, en zij, die de omwenteling begonnen hadden, waren door haar voorbijgeſneld geworden. *Rennes* had reeds drie Maires gehad; de eerſte had, toen de kwade tijd kwam, zijn affcheid genomen, de tweede zich uit vrees voor het ſchavot verborgen, de derde was bij *Vitré* door de handen der *Chouans* gevallen. De burgerkrijg ſtond voor de deur, het oproer woedde van binnen, de nood overal, en nu kwam nog CARRIER!...

In dezen toeſtand verwittigde men LEPERDIT, dat zijne medeburgers hem tot Maire gekozen hadden. „ *Ik mag niet* weigeren," zeide hij, „ want er is gevaar; ik geloof niet, dat ik de vereischte bekwaamheid heb; maar ik wil het beproeven. Wijk ik, als het nijpt, zoo ſtraft mij!"

Ten einde een goed voorbeeld te geven, verkeerde hij zijne werkplaats in eene kazerne, waarin hij dertig ſoldaten opnam, en dezelve onderhield uit de ſpaarpenningen, welke hij door tien jaren zuinigheid en ontbering verzameld had. — „ Wat zult gij uwen kinderen nalaten?" vroeg hem een vriend, die over deze vaderlandlievende zelfopoffering bezorgd was. — „ Mijn voorbeeld ter navolging," antwoordde de kleêrmaker.

Dit was de man, dien CARRIER, toen hij naar *Rennes* kwam, aan het hoofd der ſtadsregering vond. De *Federaliſten* waren ſterk en talrijk in het Departement, en de afgevaardigde der Conventie had bijzonder in laſt, tegen deze, nog ſlechts ten halve verwonnene, partij werkzaam te zijn. Zijne eerſte zorg was dus, van den Raad eene proſcriptielijst te vorderen. Verſchrikt ſtelt deze het verlangde ſtukjilings op, en overhandigt het aan onzen LEPERDIT. — „ Eénen naam hebt gijlieden er nog op vergeten," zegt hij. — „ En welken dan?" — „ Den mijnen; want de meesten, welke gij daar opgeſchreven hebt, denken niet anders dan ik, en hebben, als ik, voor de vrijheid geſtreden." Verlegen zagen de leden van den Raad elkander aan. „ Deze lijst," vervolgde LEPERDIT, „ is eene aanwijzing op den beul; ik zal ze nimmer onderteekenen." — „ Maar CARRIER heeft ze geëischt, en ze te weigeren, is ons eigen hoofd prijs geven." — „ Dat weet ik; ook neem ik de wei-

Digitized by Google

gering op mij." En, de lijst aan ſtukken ſcheurende, voegde hij er bij, terwijl hij allen in het rond de hand reikte: „ Vaartwel, broeders! *Zorgt voor mijne kinderen!*" .... Op ſtaanden voet ging hij naar CARRIER. — „ Brengt gij mij de lijst?" was het eerſte woord, dat deze hem toevoegde. — „ Neen." — „ En waarom niet?" — „ Omdat ik niet gedoogen zal, dat men er eene make." De man der Conventie ſtoof op als een getergde leeuw. „ Hebt *gij* hier dan te bevelen, of *ik?*" ſchreeuwde hij. — „ Geen van ons beiden, maar de regtvaardigheid; en deze verbiedt, broeders aan te tasten, die niets anders misdaan hebben, dan zich te vergiſſen. Maak zelf de lijst, zoo gij wilt; wij zijn geene aangevers." — „ Zoo! gij neemt dus de partij der *Anarchisten*, der gematigden, der *Calotins*.... En als ik u nu eens in de gevangenis deed ſmijten?" — „ Ik zou er heengaan." — „ Maar als ik u dan naar de guillotine zond?" — „ Ook hierin kunt gij handelen zoo als gij verkiest."

CARRIER ſchuimbekte en ſloeg met zijne vuist op de tafel; deze bedaarde tegenſtand maakte zijnen toorn gaande, zonder hem gelegenheid te geven dien te ontlasten. „ Keer naar de Mairie terug," ſnaauwde hij LEPERDIT toe; „ ik ban u daarheen." — „ Dat is noodeloos," hernam de ſnijder; „ reeds ſedert eene maand heb ik geene andere woning." LEPERDIT keerde naar de Mairie terug, maar CARRIER ſprak van de proſcriptielijst niet meer.

Bij eene andere gelegenheid verweet hem de afgevaardigde der Conventie, dat hij het ontſnappen van verſcheidene priesters begunſtigd had, die buiten de wet verklaard waren. — „ Maar zij waren toch niet buiten de menſchelijkheid," gaf de kleêrmaker ten antwoord. — Al die tegenkanting moede, beſloot CARRIER eindelijk, naar *Nantes* te gaan, waar hij meer volgzaamheid hoopte te vinden. Bij het afſcheid van LEPERDIT zeide hij op een' dreigenden toon: „ Ik kom hier terug." — „ Gij zult er mij wedervinden," hernam de Maire bedaardelijk. CARRIER verſcheen te *Rennes* niet weder.

LEPERDIT had te weeg weten te brengen, dat de Zusters van Liefdadigheid haar liefdesambt in het gasthuis te *Rennes* als voren bleven waarnemen. Bij het gezigt dezer Nonnen was CARRIER verbaasd geweest, en had op haar geſcholden, wegens de hulp, welke zij aan de „ weêrſpannige priesters" bewezen hadden; doch de goede toeſtand van het

Digitized by Google

gasthuis had haar ditmaal gered. Na zijn vertrek vernam men, dat twee dezer Zusters van eene *Vendeëtrix*, welke men ter dood voerde en welke zij vroeger hadden opgepast, als gedachtenisteeken harer dankbaarheid, een' gouden ring ontvangen hadden. Dit was genoeg voor de woedendste *Sansculottes*, die slechts naar eene gelegenheid zochten, om bewijs van hun patriotismus te geven. Zij schreeuwden, dat er tusschen de Zusters en de roovers in de *Vendee* verstandhouding bestond! De ring was blijkbaar het loon van verraderij! Het heil der Republiek stond op het spel! Er moest een voorbeeld gesteld worden! enz. Kortom, de twee Zusters werden in hechtenis genomen en naar de gevangenis gesleept. — LEPERDIT verneemt het. Om een geschil te vermijden, waarbij of het gezag der regters of het zijne misschien gekrenkt had kunnen worden, gaat hij regtstreeks naar den toren *le Beat*, waar men de Nonnen opgesloten had. „Wat doet, gij hier?" graauwt hij haar toe; „wie heeft u veroorloofd uwen post te verlaten?" De Zusters wilden hem de reden zeggen. „Kom, kom, geene verontschuldigingen!" roept LEPERDIT; „de zieken hebben uwe oppassing noodig: uwe gevangenis is het *gasthuis*; daar zijt gij ten minste nuttig voor het vaderland." Vervolgens wendde hij zich tot den kerkermeester, beval hem de twee vrouwen te ontslaan, en geleidde haar al brommende naar het *Hôtel-Dieu* terug. De regters begrepen de les, en vroegen hunne gevangenen niet weder.

Middelerwijl begon zich in *Rennes* gebrek te doen gevoelen. De Koningsgezinden, die alleen door het stoken van tweedragt onder de verdedigers hopen konden de stad in hunne magt te krijgen, strooiden het gerucht uit dat dit gebrek opzettelijk onderhouden werd door de leden van den Gemeenteraad, die op het koren speculeerden. Nood maakt ligtgeloovig. Het van honger razende volk liep te hoop, en, opgeruid door zekeren TOINEL, een' sielt, die reeds tweemaal wegens kerkroof tot de galg veroordeeld was geweest, drong hetzelve op het plein van het raadhuis, en eischte, met dreigend geschreeuw, dat de Maire verschijnen zou. LEPERDIT treedt op het balkon en wil spreken, maar men laat hem hiertoe geenen tijd. „Brood! brood!" roept de verbitterde menigte. — „Ik heb het niet." — „Geef dan uw leven!" — „Ik zal het u brengen." Hij verlaat het balkon, om naar beneden te gaan; zijne vrienden

Digitized by Google

pogen hem terug te houden. — „Laat mij!" zegt de kleedermaker; „zij worden gedurig woedender; ik moet hen ſtillen, óf door mijne woorden, óf door mijn bloed (*)." Alstoen verklaart de officier, die den poſt binnen in het ſtadhuis kommandeert, dat hij den Maire met gevaar van zijn eigen leven verdedigen zal, en beveelt zijne ſoldaten, hunne geweren te laden. — „Wat doet gij, burger!" roept LEPERDIT: „Ik heb gezworen voor het volk te ſterven, en niet, het voor mij te laten ſterven. Blijf hier; ik ga alleen naar buiten. Men doodt een eerlijk man zoo ſpoedig niet als gij denkt; en ziet gij dan ook niet, dat ik gewapend ben? Ik heb immers mijn' ſjerp om." Hij gaat naar beneden en verſchijnt onder de menigte. Bij zijn gezigt deinst zij terug, en er ontſtaat eene korte poos van aarzeling. Maar TOINEL en eenige ſchurken, welke deze er op afgerigt heeft, beginnen hun geſcheeuw op nieuw. Andermaal ontbrandt de volkswoede en er beginnen ſteenen te vliegen. Aan het voorhoofd getroffen, duizelt LEPERDIT. Het volk ſchrikt op het gezigt van zijn bloed, en er volgt eene minuut van ſtilte. — „Burgers," zegt LEPERDIT, met een' vriendelijken glimlach, „wonderen, als de Zaligmaker, kan ik niet doen, en dus ook niet deze ſteenen in brood veranderen; maar, kon ik u voeden met het bloed, dat gij ziet ſtroomen, hoe gaarne vergoot ik zulks tot den laatſten droppel!" Bij deze edele en zachtmoedige woorden ſlaan allen de oogen neder; de menigte wordt bijna verlegen: hiervan maakt LEPERDIT gebruik, en verdedigt het ſtadsbeſtuur, door alles te herinneren, wat het gedaan heeft en nog doet, om den overvloed terug te brengen. Lang ſpreekt hij, bedaard, met vriendelijke, onveranderde ſtem, en houdt ſlechts nu en dan op, om zich het bloed uit het gezigt te vegen. Het volk zag, dat het misleid was; weldra kwam berouw, vervolgens ſchaamte; alle rumoer zweeg, en de woedende hoop ging uiteen.

Ten langen laatſte nogtans nam de revolutie-gisting een einde; de *Chouans* en de *Vendeërs* legden de wapenen neder; de overvloed kwam terug, en met denzelven de algemeene rust. Zoolang de Mairie van *Rennes* een post van gevaar geweest was, blootgeſteld aan de ſlagen der Koningsgezinden en des graauws, wilde niemand met denzelven iets te

(*) Wie denkt hier niet aan onzen VANDERWERF? — *Vert.*

Digitized by Google

doen hebben. Naauwelijks echter was er weder eer en voordeel mede verknocht, of iedereen bood zich aan om LEPERDIT te vervangen. De welopgevoede lieden begonnen de ſpelfouten op te merken, die hier en daar in de ſtukken voorkwamen, en welke, meenden zij, men eenen ongeleerden kleêrmaker te goed moest houden! In eenen tijd, toen het er op aankwam voor zijnen pligt te kunnen ſterven, had men hem gaarne tot ſtadsbeſtuurder aangenomen; thans, nu het gevaar voorbij was, zeide men, dat zulk een ambt een' aanzienlijk' man vereischte, die Bals geven kon! De republikeinſche gelijkheid was reeds niets anders meer dan eene fictie, die enkel in het formulier der wetten was overgebleven; de reactie tegen de democratiſche gebruiken werd gedurig ſterker, en de in lompen gekleede *Sansculottes* van 1793 veranderden weldra in *Incroyables*. LEPERDIT zag in, dat zijn tijd voorbij was, en, zonder naar het behoud eener ambtsmagt te ſtreven, welke hij nimmer gezocht had, keerde hij naar zijne ſnijderstafel, gelijk CINCINNATUS naar den ploeg, terug, zonder zelfs te vermoeden, dat hij eene opoffering deed. Niettemin was hij een der afgevaardigden, welke de municipale Raad van *Rennes* afzond, om NAPOLEON, bij deszelfs doorreize door *Nantes*, te begroeten. De trekken van zijn gelaat troffen den Keizer. „Hoe is uw naam, Mijnheer?" vroeg hij den ex-Maire van *Rennes* eenigzins ruw. — „LEPERDIT, een kleêrmaker." Dit verwonderde NAPOLEON, en hij vroeg opheldering, welke hem gegeven werd. — „Hoe denkt het volk over mij?" Met deze onverwachte vraag wendde hij zich weder tot LEPERDIT. — „Het volk bewondert u." — „Is dat alles?" — „Ja, Sire!" — „Verwijt men mij dan iets?" — „Willekeur, Sire!" — De Keizer, die onder het ſpreken heen en weder ging, bleef voor LEPERDIT ſtaan, en keek hem ſtijf in het gezigt. — „Gij wilt mij zeker bewijzen, dat het ſpreekwoord van de onbeſchoftheid der *Bretagners* gegrond is?.... Maar, trouwens, ik heb het gaarne, dat men open tot mij ſpreekt... Kom hier!" en, den ſnijder een' wenk gevende, trok hij hem naar een venſterkozijn, waar hij een vol uur met hem praatte. LEPERDIT gedroeg zich zonder de minſte verlegenheid; 's Keizers aanbiedingen wees hij af, en verheelde hem zijne republikeinſche gevoelens niet. Toen hij zijn affcheid nam, volgde NAPOLEON hem met de oogen. „Een vent van ijzer!" bromde hij. Nog dien

Digitized by Google

zelfden avond ontving de Maire van *Rennes*, Markies DE BLOSSAC, die zich buigzamer dan zijn medgezel betoond had, den brief, welke hem tot Ridder van het Legioen van Eer benoemde.

Van dien tijd af tot op de honderd dagen bleef LEPERDIT aan de ſtaatkundige omſtandigheden vreemd. Toen echter zocht hij de oude kokarde weder voor den dag, en trok met de Gefedereerden *Nantes* te hulp, hetwelk door de *Vendeërs* bedreigd werd. Na de terugkomst van LODEWIJK XVIII plaatſte men zijnen naam op de lijst der municipale Raden; maar hij weigerde, den eed te doen. De Prefect, als buiten zichzelven van toorn, deed hem voor zich komen. „Neem u in acht!" ſnaauwde hij den grijsaard toe; „niet ongeſtraft toont men zich den vijand zijner Majesteit; ik waarſchuw u." — „Gij zijt nog veel te jong, en ik veel te oud, dan dat ik waarſchuwingen van u zou behoeven," zeide de kleêrmaker lagchende. — „Zweren zult gij, Mijnheer!" — „Ik zal niet zweren." — „Gij draagt het hoofd al zeer hoog." — „Omdat er in mijn leven niets is, dat mij dwingen kan het neêr te buigen." — De getroffen Prefect ſtamelde eene verontſchuldiging, en geleidde LEPERDIT tot aan de deur.

LEPERDIT'S teleurſtellingen in het ſtaatkundige hadden overigens niets in zijn karakter veranderd. Hij behoorde tot die gemoederen, welke het gezigt van het booze kan bedroeven, maar niet verharden. Zijn dood was zijn leven waardig. Midden in den nacht door het geroep van brand uit den ſlaap gewekt, ijlt hij naar de plaats, waar het vuur was uitgebarſten, dringt zich op de gevaarlijkſte punten, en ontvangt eene kwetſuur, welke hij eerst bemerkt toen het gevaar voorbij is. Bewusteloos wordt hij naar huis gebragt. In de twee daarop volgende jaren verergert de bekomene ligchaamsſchade gedurig, en wordt ten laatſte ongeneeslijk. Geene klagt laat hij hooren, geen teeken van ongeduld zien; hij denkt alleen aan zijne kinderen, die hem omringen. Weldra ontbreekt een derzelven. LEPERDIT vraagt naar de reden; men antwoordt hem, met verlegenheid, dat zijn zoon ziek is. Nog dien zelfden dag verneemt hij het ontdekken der zamenzwering van BERTON; hij twijfelt geen oogenblik, of de jongeling is een der ſlagtoffers. Evenwel hij zwijgt, om zijner vrouw en kinderen het geven van eene opheldering te beſparen, welke zij om zijnentwille ontwijken,

Digitized by Google

en dringt zijne smart in zijn binnenste terug. Weken, maanden lang verneemt hij elken ochtend naar den toestand van zijnen afwezigen zoon, en houdt zich alsof hij aan hetgeen men hem antwoordt geloof slaat. Eindelijk, toen zijn laatste uur genaderd is, en hij nu weet, dat de smart, welke hij verwekken zal, in de nog grootere over zijn eigen verlies verzwolgen staat te worden, vraagt hij, voor de laatste maal, met nadruk, naar zijnen zoon. Allen slaan de oogen neder en zwijgen. „Zoo is hij dan dood!" fluisterde de grijsaard; „ik dacht het van den beginne reeds... God vergeve het hun!" — Dit waren de laatste woorden van eenen man, wiens geheele leven bijna een strijd geweest was, en wel steeds voor anderen, nimmer voor hemzelven. De priesters, welke hij voor de guillotine behoed had, weigerden zijne doodkist te begeleiden, en de stad, welke hij bestuurd, verdedigd en gered had, wilde hem niet eens een graf op haar kerkhof schenken. Men moest beroep doen op de algemeene milddadigheid, om de gelden te verkrijgen, ten einde zes voet gronds te kunnen koopen voor het graf van eenen man, wien de aloude Republieken standbeelden opgerigt zouden hebben. Doch met vreugde leverden de burgers van *Rennes* hiertoe hunne bijdragen; en wie heden het kerkhof *dier* stad betreedt, kan vlak nevens den ingang eene zuil van graniet zien, op welke het volgende eenvoudige opschrift te lezen is:

LEPERDIT,
MAIRE VAN RENNES
EN
OVERMAN DER KLEEDERMAKERS.

TWEE BANDIETEN-GEVALLEN.

De Heer MACFARLANE maakt de gegronde aanmerking, „dat er weinig onderwerpen zijn, die ons meer algemeen belang inboezemen, dan de lotgevallen van roovers en bandieten. In onze kindschheid wekken en boeijen zij onze opletendheid niet minder dan de beste tooververtellingen; en wanneer onze gelukkige ligtgeloovigheid voor alles op eene treurige wijze verminderd en ons vertrouwen in het bovennatuurlijke vervlogen is, alsdan behouden wij nog steeds onzen smaak voor de avontuurlijke bedrijven en de wilde leefwijs

Digitized by Google

der ſtruikroovers. Noch meergevorderde onderdom, noch rijpheid van ondervinding en wereldkennis zijn in ſtaat ons ongevoelig te maken voor verhalen van jammer en ſchrik, zoo als onzen kindſchen leeftijd bekoord hebben, noch ons vrij te waren voor de ons bekruipende rilling, wanneer wij, aan onze vreedzame haardſtede gezeten, verhalen lezen of hooren, waarin verſlag gedaan wordt van de ſtoute bedrijven eens rooverhoofdmans, van zijne met levensgevaar gelukte ontkomingen, en van de lange reeks zijner euveldaden." — Het volgende zijn een paar verhalen uit een werk, door gemelden Schrijver, vóór eenige jaren, in het licht gegeven:

De Proef van den Rooverkapitein.

Een jong mensch, die reeds verſcheidene jaren onder de roovers geleefd had, dong, bij den dood van het opperhoofd zijner bende, naar de eer van deszelfs opvolger te worden. Hij had zijnen nieuwelingstijd met glans doorſtaan; hij had in het rooverberoep beide moed en loosheid doen blijken; maar het oppergebied over de bende werd hem door anderen betwist, en de omſtandigheden geboden den roovers, in de keus van eenen bevelhebber bijzonder omzigtig te zijn. Hij moest de onverſchrokkenſte en hardvochtigſte uit den geheelen hoop wezen. De eerzuchtige kandidaat bood zich aan, om alle, zelfs de vreeſelijkſte bewijzen van een en ander te geven; en een gedrogt onder zijne makkers ſloeg voor, dat hij naar het dorp, waar hij geboren was, zou gaan, en er een jong meisje vermoorden zou, dat zijne geliefde geweest was! „Ik zal het doen," ſprak de booswicht, die zonder verwijl tot zijne heilſche zending op reis ging. Toen hij het dorp bereikt had, durfde hij er zich echter niet vertoonen, omdat hij zijne loopbaan van misdaden begonnen had met aldaar eenen zijner makkers om het leven te brengen: hij hield zich achter eene ſteenen fontein buiten het dorp verborgen tot tegen het ondergaan der zon, als wanneer de vrouwen gewoon waren, met hare koperen vaten op het hoofd, aan de bron te komen, om er haren benoodigden voorraad water uit het bekken te putten. Zijn meisje kwam, onbezorgd ſnappende met de overigen. Hij had haar met zijne buks kunnen nederſchieten; maar hij vreesde vervolgd te worden, en daarenboven had hij eenigen tijd noodig, om zich een bloedig zegeteeken te verſchaffen, hetwelk hij wilde medene-

Digitized by Google

men. Derhalve hield hij zich ſtil, hopende dat zij na het vertrek der anderen achterblijven zou. Doch integendeel was zij eene der eerſten, die hare watervaas op haar hoofd in evenwigt zette en den weg naar het dorp weder inſloeg, waarheen al hare kameraden haar ſpoedig volgden. Wat moest hij nu doen? Hij had vastelijk beſloten tot het einde toe vol te houden en de heilſche daad ten uitvoer te brengen. Een kind kwam al fluitende de fontein voorbij; hij legde zijne buks af, om het niet te verſchrikken, en, te voorſchijn tredende, ſtelde hij aan hetzelve eene reliquie ter hand, welke hij jaren lang om den hals gedragen had, en die aan zijn meisje wel bekend was; het kind gelastende, dat het daarmede naar haar toe moest loopen en haar zeggen, dat een oude vriend haar aan de fontein verwachtte. Het kind nam de reliquie benevens een ſtuk geld, hetwelk de roover aan hetzelve ſchonk, nadat hij het bij de Madonna had doen zweren, in het dorp van de zaak niet vóór een uur na den donker te zullen ſpreken, en liep heen. Vervolgens week de roover achter de oude fontein, en hield, met de buks in de hand, een' ſcherpen uitkijk, of ook misſchien de deern hem verraden of wel niet alleen mogt kómen. Doch het goedhartige meisje, dat hem misſchien, *ondanks zijne ſchuld*, nog beminde, dat veelligt hoopte, hem in eenigen dringenden nood te kunnen bijſtaan, of ook wel dacht, dat hij boete wilde doen en in de maatſchappij terugkeeren, ging alleen naar de fontein, waar haar minnaar bij haar kwam, juist terwijl de dorpsklok het *Ave Maria* luidde, en haar den dolk in het hart ſtiet! Daarna ſneed het monſter haar het hoofd af en liep naar de roovers terug, die gedwongen waren te erkennen, dat, na zulk eene daad en bij zulk een bewijs daarvan, hij waardig was hun opperhoofd te wezen.

Dit door den Heer MACFARLANE verhaalde geval is zoodanig, dat het voorzeker bij weinigen de aangename gewaarwordingen zal wekken, waarvan hij in zijne inleiding geſproken heeft, en er geene achterlaten dan verontwaardiging en afgrijzen. Van eenen anderen aard is de volgende moordgeſchiedenis, hoe ijſelijk de uitkomſt daarvan ook wezen moge:

De Hongaarſche Paardenkooper.

Op den derden avond na zijn vertrek uit *Weenen* had deze man zijn nachtverblijf gekozen in eene niet veel bezochte,

Digitized by Google

ſtille herberg, even buiten eene kleine landſtad. Te voren had hij daar nog nimmer zijnen intrek genomen; maar het huis zag er goed uit, en de bewoners ſchenen knappe lieden. Eerst voor zijn paard gezorgd hebbende, zette hij zich met den waard en deszelfs gezin aan den avonddisch neder. Onder het eten vroeg men hem, van waar hij kwam, en, toen hij gezegd had van *Weenen*, wilde ieder, dat hij vertellen zou, welk nieuws er in de Keizerſtad was. De gast voldeed, zoo ver hij in ſtaat was, aan hunne nieuwsgierigheid. Daarna vroeg de waard, welke zaken hem naar *Weenen* gevoerd hadden, en hij antwoordde, dat hij er eenige der beste paarden verkocht had, die er immer ter markt gebragt waren. De herbergier, dit hoorende, wierp eenen blik naar een' der aanzittenden, die, zoo het ſcheen, zijn zoon was; een blik, op welken de koopman destijds niet lette, maar dien hij reden had zich naderhand te herinneren. Toen het maal ten einde geloopen was, verzocht de vermoeide reiziger, dat men hem zijn bed zou wijzen. De waard nam zelf een licht op, en leidde hem, dwars over eene achterplaats, naar een afzonderlijk gebouw, dat twee kamers bevatte, die er, voor een *Hongaarsch* logement, vrij wel uitzagen. In de binnenſte dezer kamers ſtond een bed, en hier liet de waard hem alleen. Toen de koopman zijn wambuis uitgetrokken en den lederen gordel losgegespt had, die zijn geld bevatte, dacht hij, dat het niet kwaad zou zijn eens na te kijken, of alles daarmede in orde was. Diensvolgens trok hij er eene oude lederen beurs uit, die zijn goud inhield, en eene brieventasch, die vol was met *Oostenrijksch* bankpapier. Na gezien te hebben, dat alles was gelijk het behoorde, legde hij het onder zijne hoofdpeluw, deed zijn licht uit, en wierp zich op het bed, God en de Heiligen dankende, dat zij hem dusverre behouden huiswaarts geleid hadden. Geen kwaad vermoeden omtrent de eerlijkheid der lieden, in wier huis hij zich bevond, hinderde hem in zijne rust, en weldra genoot hij een' verkwikkenden en diepen ſlaap. In dezen ſtaat van negative gelukzaligheid mogt hij zich een uur of twee bevonden hebben, toen hij door een gedruisch, als dat van het openen eens venſters, en door het indringen van eenen ſtroom koude nachtlucht gewekt werd. Zich in het bed oprigtende, zag hij, door een open venſter, dat bijna regt boven zijne legerſtede zich bevond, het hoofd en de ſchouders van eenen man binnendringen, die blijkbaar poging deed, om langs dien

Digitized by Google

weg in het vertrek te geraken. Terwijl de verſchrikte koopman hiernaar zat te kijken, trok de indringende gedaante zich terug; vervolgens hoorde hij een dof gerommel, en daarop, zoo het hem voorkwam, de ſtemmen van verſcheidene menſchen onmiddelijk onder het venſter. De vreeſelijkſte angst, te vreeſelijker daar dezelve zoo plotſeling kwam, beving thans den reiziger, die, naauwelijks wetende wat hij deed, maar aan zijn leven ſchier wanhopende, onder het bed kroop. Naauwelijks had hij dit gedaan, of hij hoorde het zware ademen van een' man aan het open venſter, en het volgende oogenblik viel een forſche kerel in de kamer, die, na dezelve met waggelende ſchreden rondgegaan te zijn, al tastende langs de muren, den weg naar het bed ſcheen te zoeken. Vrees ontroofde den paardenkooper bijna het gebruik zijner zinnen; hij bemerkte nogtans, dat de binnengekomene, wie hij dan ook wezen mogt, ſmoordronken was. Hierin was echter voor hem niet veel troost gelegen; want het was mogelijk, dat de man zoo veel drank gebruikt had, om zich tot den moord te bemoedigen, en de koopman was daarenboven overtuigd, dat hij buiten het venſter de ſtemmen van nog meer lieden gehoord had, die mede binnen konden klimmen, en, in geval van wederſtand, hunnen makker helpen. Zijne verbazing evenwel was groot, en hij kreeg als 't ware een nieuw leven, toen hij hoorde, hoe de man zijn buisje op den grond en zichzelven op het bed wierp, waaronder hij verſcholen lag. Ondertusſchen had de ſchrik zich te zeer van den reiziger meester gemaakt, om op eenmaal afgeſchud te kunnen worden; zijne denkbeelden waren te verward, dan dat hij, voor zulk eene nachtelijke inklimming in een vertrek, waar een ongewapend man met geld bij zich zijne ſlaapplaats had, eenige andere beweegredenen kon uitdenken dan roof en moord, en hij hield zich dus doodſtil, tot dat hij den perſoon, die boven hem lag, met al de luidruchtigheid van eenen dronkaard hoorde ſnurken. Alstoen zeker zou hij zijne ſchuilplaats verlaten en het volk uit de herberg gewekt hebben, om eene andere legerſtede te erlangen, in plaats van die, waaruit men hem op eene zoo vreemde wijs verdreven had; doch, juist toen hij tot dit beſluit gekomen was, hoorde hij de deur der buitenſte kamer openſluiten, vervolgens zachte ſchreden ſteelswijs door dezelve ſluipen, daarna de deur der kamer, waarin hij was, voorzigtig openen, en zag twee mannen, den waard

Digitized by Google

en zijn' zoon, op den drempel verſchijnen. „ Laat het licht buiten de deur," fluisterde de vader; „ het zou hem wakker kunnen maken, en dan kon hij ons moeite veroorzaken." — „ Wees daarvoor niet bang," gaf de zoon, insgelijks fluisterende, ten antwoord; „ wij zijn twee tegen een'; hij heeft niets bij zich dan een klein mesje — daarenboven ſlaapt hij als een os; hoor, hoe hij ſnurkt!" — „ Doe, wat ik u zeg," hernam de oude gebiedend; „ zoudt gij willen, dat hij wakker wierd en met zijn geſchreeuw geheel de buurt in opſchudding bragt?" Dit hoorende, kon de van angst rillende koopman onder het bed zich naauwelijks bedwingen, dat hij niet overluid ſchreeuwde; doch hij bemerkte, dat de zoon het licht in de buitenſte kamer ſtaan liet, en vervolgens zag hij, hoe de twee moordenaars, de kamerdeur gedeeltelijk achter zich toetrekkende, om het ſchijnſel der lamp van het bed te weren, naar de ſlaapplaats ſlopen; en daarna hoorde hij eene ruiſchende beweging, als van armen, die over beddelakens tastten, en toen een geluid, dat hem het hart in het lijf deed omkeeren, want hij giste, dat het voortkwam van een mes of dolk, in het ligchaam van eenen mensch, als hij, indringende, weinige duimen boven het zijne. Dit werd gevolgd door een' plotſelingen en geweldigen ſchok op het bed, verzeld van een' kermenden zucht. Hierna voelde hij, hoe het bed, dat laag bij den grond was, boog onder een vermeerderd gewigt, waaruit hij afnam, dat een der moordenaars, of beide, zich op hetzelve geworpen hadden en het deden doorbuigen, tot dat het op zijn eigen ligchaam drukte. Voor eenige oogenblikken heerschte nu eene akelige ſtilte; daarna zeide de waard: „ Hij is er geweest — ik heb hem den hals afgeſneden; neem het geld; ik heb gezien, hoe hij het onder de peluw verborg." — „ Ik heb het," hernam de zoon; „ eene beurs en eene brieventasch." Terſtond daarop voelde de reiziger zich van de drukking ontlast, die hem bijna deed ſtikken; en de moordenaars verlieten, zoo het ſcheen, al bevende en met overhaasting het vertrek, namen hun licht op, en verdwenen. Niet zoodra waren zij voor goed de deur uit, of onze arme koopman kroop van onder het bed te voorſchijn, en nam, met een' wanhopigen ſprong, de vlugt door het kleine venſter, langs hetwelk hij den ongelukkigen, die klaarblijkelijk in zijne plaats vermoord geworden was, had zien binnenkomen. Met al den ſpoed, waartoe hij in ſtaat was, liep hij nu naar de ſtad, waar hij

Digitized by Google

zijne verschrikkelijke ontmoeting en wonderdadig behoud aan den nachtwacht verhaalde. De nachtwacht bragt heim bij den Burgemeester van het stadje, dien hij uit zijnen slaap deed opwekken en met het gebeurde bekend maakte. In minder dan een half uur tijds, nadat hij er uit ontkomen was, bevond zich de paardenkooper weder aan de moordherberg, verzeld door den magistraatspersoon, den nachtwacht en eenigen der met ijzing getroffene inwoners, die, door het gerucht gewekt, zich nu gezamenlijk zoo stil mogelijk daarheen begaven. In het huis scheen alles zoo stil als het graf; maar, toen men achter hetzelve de stallen naderde, vernamen zij eenig gedruisch. Aan de overigen bevel gevende, om het huis en al de nevengebouwen zorgvuldig te omsingelen, begaf zich de magistraatspersoon, met den reiziger en een half dozijn gewapenden, naar de staldeur: deze rukten zij open, en vonden in den stal den herbergier en zijnen zoon bezig een graf te delven. De eerste gedaante, welke zich aan de oogen der moordenaars vertoonde, was die van den reiziger zelven. De uitwerking hiervan op hun schuldig gemoed was meer, dan zij verduren konden; zij gilden, en wierpen zich op den grond; en, offchoon zij zich terstond door hard klemmende handen van vleesch en bloed gegrepen voelden, en de stemmen van den magistraat en van hunne vrienden en buren hoorden, die hen van moord beschuldigden, duurde het eenige minuten, eer zij gelooven konden, dat de gedaante van den reiziger, die in het midden der overigen stond, iets anders was dan een geest. Het was de meer verharde booswicht, de vader, die, toen hij de stem van den vreemdeling, in gesprek met den magistraatspersoon, hoorde, het eerst magts genoeg over zichzelven herwon, om zijn aangezigt van den grond te heffen. Nu zag hij duidelijk den vreemdeling, nog wel bleek en verwilderd, maar klaarblijkelijk onbeschadigd. Het brein van den moordenaar scheen met hem rond te draaijen; doch, eindelijk opstaande, sprak hij tot de genen, die hem vasthielden: „Laat mij dien vreemdeling toch van naderbij zien; laat mij hem aanraken, — o! laat mij hem slechts aanraken!" De arme paardenkooper week van schrik en afgrijzen terug. „Gij kunt hem hierin te wille zijn," zeide de Burgemeester; „hij is ongewapend en magteloos, en wij zijn hier om u te beschermen." Hierop liet de reiziger den waard naderen en de hand over zijn ligchaam strijken, waarna de schelm zegepralend uit-

Digitized by Google

riep: „Ik ben geen moordenaar! Wie durft zeggen, dat ik een moordenaar ben?" — „Dat zullen wij zoo aanſtonds zien," zeide de reiziger, die thans naar het achtergebouw der herberg ging, gevolgd door den magiſtraat, de twee gevangenen en allen, die, op het vernemen, wat er gaande was, in den ſtal waren zaamgevloeid. Beide vader en zoon betraden, naar het ſcheen goedsmoeds, de kamer; en, toen zij, bij het licht der lantarens, welke de nachtwacht en anderen over het bed hielden, een bebloed ligchaam op hetzelve zagen liggen, riepen zij: „Wat moet dit beteekenen? Wie kan dit zijn?" Men hield het licht lager, en het ſchijnſel viel regt op het akelig vertrokken gelaat en de bloedende keel van een jong man. Op dit gezigt keerde de jongſte der twee moordenaars zijn hoofd om, en viel, zonder een woord te ſpreken, in zwijm; maar de vader, een' gil gevende, zoo luid, zoo afgrijſelijk, dat ſlechts de kreet der voor eeuwig verdoemden daaraan in akeligheid gelijk kan zijn, wierp zich op het bed en op het bloedige en deerlijk misvormde lijk, en, binnensmonds de woorden uitſtootende: „Mijn zoon! Ik heb mijn' eigen' zoon vermoord!" vond ook hij eene kortſtondige verpoozing der ijſelijkheden van zijnen toeſtand in bewusteloosheid. Een oogenblik daarna kwam de ongelukkige waardin, die aan niets van al het voorgevallene ſchuld had, en, zonder het te weten, de vrouw van eenen moordenaar, de moeder van eenen moordenaar en de moeder van eenen vermoorden zoon was, van eenen zoon, door vader en broeder om het leven gebragt, naar de plaats van dit akelige ſchouwſpel toeloopen, en zou de reeds ondragelijke ijſelijkheden van hetzelve nog tienwerf door hare tegenwoordigheid vermeerderd hebben, ware het niet, dat men haar uit deernis belet had het vertrek te betreden. Zij was door het gedruisch in den ſtal en vervolgens door het gillen van haren man in den ſlaap geſtoord geworden, en werd thans zelve, ſchreeuwende en bijna zinneloos, met geweld in de herberg teruggedragen. De twee moordenaars werden hierop terſtond gebonden en naar de ſtadsgevangenis gevoerd, alwaar, bij het des anderen daags gehouden verhoor en verder onderzoek, bleek, dat de vermoorde de jongſte zoon van den herbergier was, iemand, die nimmer van eenig misdrijf verdacht gehouden was, behalve dat men hem als eenigzins verſlaafd aan den drank kende; dat hij, in plaats van te bed te zijn, gelijk zijn vader en broeder waanden, ſtil het huis was uitgeſlo-

Digitized by Google

pen, om zich met een gezelschap drinkebroers te vermaken. Al deze zijne gezellen verschenen, om getuigenis af te leggen, en twee derzelven verklaarden, dat de overledene, meer dan gewoonlijk beschonken zijnde, en voor den toorn zijns vaders vreezende, indien hij in zulk eenen staat en zoo laat in den nacht de huisgenooten wekte, hun gezegd had, dat hij door het venster in het kleine afgezonderde huisje wilde klimmen, om daar, gelijk hij wel eens meer gedaan had, zijnen roes uit te slapen; en dat zij beide hem verzeld en geholpen hadden in het venster te stijgen. De overledene, zeiden zij, had reeds eenmaal het venster bereikt, en zou, zoo zij dachten, er behouden door gekomen zijn, maar, dronken en dus niet vast op de beenen, gelijk hij was, was hij weder naar den grond gegleden. Zij hadden alstoen eenige moeite gehad, om hem te bewegen, andermaal in het venster te klimmen; want, met de gewone eigenzinnigheid der dronken lieden, had hij gezegd, liever bij een' zijner makkers te willen gaan slapen. Eindelijk evenwel was hij naar binnen gemaakt, en zij, zijne beide medgezellen, waren ieder naar zijn huis gegaan.

De rampzalige misdadigers ondergingen weinige weken daarna de doodstraf; zij hadden alles beleden, en het geld en bankpapier, hetwelk hen tot de helsche daad verlokt en dat zij terstond verborgen hadden, aan den paardenkooper uitgeleverd.

MAGT DER REDE.

In het *Deensche* stedeken *Nyeköbing* heerschten angst en schrik. Rondom deszelfs muren hadden vijandelijke legerscharen zich nedergeslagen, en het vreedzame, door vlijt en nijverheid bloeijende stadje stond aan de vlammen prijs gegeven te worden, omdat het de overmatige brandschatting, welke de onbarmhartige vijand als losprijs vorderde, niet in staat was op te brengen. Het was juist zondag. De beangste burgers, die reeds twee jammervolle dagen onder plundering en afperssingen van allerlei aard hadden doorgebragt en nu nog het ergste te gemoet zagen, waren tot de godsdienstoefening in de kerk vergaderd, en smeekten den Albarmhartige om hulp en redding. De Proost JESSEN, een van ijver voor kerk en vaderland gloeijend man, besteeg den kansel, en hield eene voor de omstandigheden allezins gepaste rede. Ge-

Digitized by Google

durende zijne predikatie werd hij aan den ingang der kerk eenige *Zweden* gewaar, welke hij aan hunne kleeding voor bevelhebbers van het vijandelijke leger herkende. Hij zag zijne medeburgers gebukt onder de rampen des oorlogs, in angst en wee als wegsmeltende, en nevens hen die menschen, in wier hand heil en verderf lag, wier wenk hen kon gelukkig maken of vernietigen. Dit ontvlamde het ijvervuur in zijnen boezem; dit bezielde en bevleugelde zijne woorden, dat zij als zoo vele pijlen het hart troffen. Hij sprak van wreedheid en onderdrukking; van God, die langmoedig en ontfermend is, terwijl de menschen elkander onderling, als bloedgierige tijgers der woestijn, aanvallen en verscheuren. Hij schilderde dit tafereel met sterke kleuren, maar naar waarheid, zonder evenwel daarbij de behoedzaamheid uit het oog te verliezen, welke de omstandigheden vorderden. — De godsdienstoefening was ten einde, en de vrome redenaar naauwelijks te huis gekomen, of een ruiter bragt hem de aanzegging, dat een der bevelhebbers van het *Zweedsche* belegeringskorps hem wilde bezoeken en des middags zijn gast zijn. JESSEN, nog warm van den ijver, met welken hij gesproken had, gaf ten antwoord, dat hij tot zijn maal niets bezat dan wat erwten en een stuk spek, het eenige, 't welk de *Zweedsche* soldaten hem overgelaten hadden, en dat dit wel geen geregt was, om er zoo hoog een' gast op te ontvangen; dat hij derhalve voor de hem toegedachte eer moest bedanken. De met dit bescheid afgevaardigde bode had echter nog naauwelijks het vertrek verlaten, of de aangemelde trad reeds de woning binnen. „ Zonder eenigen omslag of pligtpleging, Heer Proost; gun mij heden uw gast te zijn. Slecht en regt! wat gij ook opdischt, is mij wél." Dit waren de woorden, met welke hij den huisheer begroette, en die geene verdere verontschuldiging of afwijzing gedoogden. Men ging dus zitten. Over tafel sprong het gesprek van het eene onderwerp op het andere, en reeds wilde JESSEN, tegen het einde des maals, eene gunstige gelegenheid aangrijpen, om het onderhoud op den nood der stad en der burgers te wenden, en tot derzelver behoud andermaal het zijne te beproeven, toen de zelfgenoodigde gast met achtbaarheid het woord nam: „Uw stadje mag zich met zulk eenen predikant gelukwenschen," zeide hij; „ zijn woord heeft gewigt, en zijne pijlen treffen het doel. Ik dacht uwe stad te verbranden, en — mij zijn hart en voornemen afgebrand. *Nyeköbing* blijve verschoond! Ik

Digitized by Google

heb bevel gegeven, het niet meer als vijand te behandelen. Opdat echter niet buiten mijn' wil en weten gewelddadigheid gepleegd worde, zal de plaats sauvegarde bekomen. En gij, waardige leeraar, ontvang dit, als teeken mijner achting en erkentenis!" Met deze woorden maakte de krijgsman eene zware gouden keten met een groot medaillon, welke hij droeg, los, hing dezelve om de borst van den verbaasden leeraar, en verdween. — JESSEN's gast was niemand anders dan Koning KAREL GUSTAAF zelf.

GELD EN GEEN GELD.

Een humoristische Inval.

De wereld deelt zich in tweederlei soort van menschen; in menschen, die geld hebben, en in menschen, die geen geld hebben. Maar, eigenlijk zijn de laatsten in het geheel geene menschen; zij zijn nameliik of arme duivels, of engelen van geduld en zelfverzaking. Zonder geld, zonder tanden en zonder vrouw komen wij op de wereld, en zonder geld, zonder tanden en zonder vrouw gaan wij de wereld weder uit. Tot dat men deze krijgt, heeft men koorts, stuipen, pijnen en lijden van allerlei aard. Heeft men eenmaal tanden en vrouw, zoo doen zij ons menigmaal het geheele leven door zeer, en men moet zich somwijlen beide laten uittrekken. Beide komen als van zelf, en behandelt men ze niet zeer zorgvuldig, zoo worden zij beide los; het *geld* daarentegen komt niet van zelf, en menigmaal gaat iemand uit de wereld zonder geld gehad te hebben. — Maar, wat is nu *geen geld*? — *Geen geld* is iets, waarvan alle leege zakken vol zijn, en hetwelk ieder, die niets in de handen heeft, met de vingers kan grijpen. *Geen geld* is het alibi van een wezen, hetwelk getuigen moest, dat wij op de wereld zijn. *Geen geld* is een consensueel ongemak, waaraan eene voortdurende obstructie der fortuin ons onderwerpt. *Geen geld* is eene stilzwijgende uitnoodiging der natuur, om schulden te maken. *Geen geld* is valsche schaamte onzer vingers, zoodat men gelooft dat zij geen twee kunnen tellen. *Geen geld* is het op water en brood zitten van onzen geest, te weten op het water der poëzij en op de broodstudiën en broodwinningen. *Geen geld* is eene expositie tot *in het geheel geen geld*, eene praepositie tot abstracte philosophie, en eene dispositie tot platonische liefde. *Geen geld* is een altoosdurend *abonnement-suspendu* onzer brieventasch. *Geen geld* is een aanhoudend niezen onzer zakken, waarbij de geheele wereld zegt: wel bekome het u! Niemand kan zonder geld iets tot stand brengen; slechts zanger en dichter zingen en dichten zonder geld. De dichter dicht zelfs eerst regt, wanneer hij geen geld heeft; hij dicht zelden, wanneer hij het heeft of krijgt.

No. XI. *Meng.* bl. 581. reg. 25. lees men *Melek.*
——— ——— bl. 566. reg. 20. ——— *Salzburger.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

AANMERKINGEN OVER HET KATHOLICISMUS.

(*Allg. Kirchen-Zeitung.*)

Onder den titel: *Madonna, Unterhaltungen mit einer Heiligen*, is in 1835 te *Leipzig* een Roman uitgekomen. De Schrijver, THEOD. MUNDT, maakt daarin ook aanmerkingen over het wezen der R. K. Kerk en over het *Katholicismus*, waarbij de Heer BRETSCHNEIDER de zijne voegde. Wij willen onzen Lezeren het een en ander daarvan mededeelen, waarbij, gelijk in meer andere zaken, ons de gewijde ſpreuk ten rigtſnoer was: *Beproef alle dingen, en behoud het goede!*

De oneindigheid der aan de Gothiſche bouworde eigene perſpectiven in het onbegrensde en bovenaardſche (*Jenſeitige*), waardoor in vroegere eeuwen de naar het hemelſche reikhalzende geest des Christendoms zich verhief, wekt mij meer op tot grootſche gedachten, dan dat dezelve eene bepaalde gedachte in mij doet ontſtaan. Het is eene zinnelijke oneindigheid, welke alzoo ook in hare werking daarin met de muzijk overeenkomt, dat zij meer eene ſtemming tot nadenken veroorzaakt, dan eigenlijke gedachten voortbrengt. Deze bouwkunst is de in bedwelmende vormen opwaarts zwevende godsdienſtige aandacht, die tot den Onbegrijpelijken zich verheft; en zoo verbindt dezelve zich met de kerkmuzijk, om de mystiek der R. K. Godsdienst voort te brengen. Het Katholicismus is de Godsdienst der *kerk* — het heeft de *kerk* tot zijn geloof en tot zijne aandacht noodig. Onder den vrijen hemel, waar alleen de heldere lucht van Gods wereld ſchijnt en daagt, zoude het niet kunnen beſtaan; want de heilige handelingen, die deszelfs

Digitized by Google

eigenlijk wezen uitmaken, zijn aan de gewelven der kerk, aan altaar en kapel, aan misgewaad, biechtſtoel en waskaars verbonden. Hetzelve heeft de bouwkunst der zigtbare kerk, de ſchemering der zuilengangen, de verdieping der kruisgewelven noodig, om alle zijne berekende en kunſtige werkingen te doen — om in de week vóór Paſchen nu eens door plotſeling veroorzaakte duisternis, dan weder door allengs toenemende verlichting aan de heilige voorſtelling der Lijdensgeſchiedenis datgene te geven, wat op zinnen en verbeelding een' krachtigen indruk kan maken. Het heeft eene zigtbare kerk noodig, om *Katholicismus* te zijn. Het is hiermede geſteld als met de *Legitimiteit*, welke eenen zigtbaren troon noodig heeft, om *Legitimiteit* te zijn.

Het Katholicismus is de Godsdienst der bevallige leefwijze voor God — de Godsdienst der ſchitterende vormen in de aandacht. Daar beſtond eens zeker *Pietismus*, dat tot eene hoogst vertrouwelijke, ik zou wel haast zeggen *burgerlijk-gemeenzame*, betrekking tot den lieven God leidde. Dit was de *Huispostillen-tijd*, de *Morgen- en Avondgebeden-periode* in de Theologie. Het Katholicismus heeft nooit zoodanig *Pietismus* kunnen voortbrengen, dat integendeel een eerſte gevolg is van het Protestantismus, hetwelk de romantiſche vormen der Godsdienst had verbroken; terwijl het in dien tijd nog ontbrak aan kracht, om de verlorene verhevenheid der *kerk* door de nog grootere verheffing van den *geest* te vergoeden. Het Katholicismus, die Godsdienst der fraaije vormen, heeft intusſchen altijd iets edels en adellijks, iets bekoorlijks en aantrekkelijks in zijne aandacht behouden. De *kerk* werd tot troonzaal des Allerhoogſten; men ontſteekt voor God lange, feestelijke waskaarſen; de Priester trekt een prachtig *gala*-kleed aan, en weet eene menigte buigingen te maken, wanneer hij zich voor het altaar plaatst; ſchelletjes klinken; de ſchitterende altaarkas (*Monſtrans*) wordt vertoond, en de ommeſtaande ſchare der geloovigen ſtort aanbiddend neder of buigt zich diep met eenen huldigenden groet. Alles

Digitized by Google

draagt het kenmerk van eene feestelijke bijeenkomst, en de vroomheid volgt ſtiptelijk alle de voorſchriften van het *ceremonieel*. In het Katholicismus is God als de zigtbare Koning der wereld gedacht, en de *kerk* als zuil en zetel van Zijnen troon. Daar gaat de Katholiek in de telkens openſtaande kerk, wanneer hij zijne ziel tot God verheffen wil; maar de inwendige dienst van den *geest*, waarbij ſlechts de gedachten knielen en bidden, zonder dat ze noodig hebben de kerk te zoeken, ligt eigenlijk buiten zijne Godsvereering. Daarom wordt in de R. K. Kerk God als *Koning*, en niet als *Geest*, gedient. Bij het Katholicismus ligt een *monarchaal* beginſel tot grondſlag; en, terwijl hierbij het eerbiedig aannemen der *traditie*, benevens het begrip van de onveranderlijkheid der Kerke, komt, wordt het uit den aard der zaak zelve blijkbaar en als aanſchouwelijk, hoe *Katholicismus* en *Legitimiteit* elkander ſteeds in de hand gewerkt hebben. Daarom zijn er voor het *Katholicismus* even zoo min, als voor de *Legitimiteit*, wetten der *beweging*. Zij zijn van nature onveranderlijk; en, terwijl alles, blijkens Geſchiedenis en ondervinding, beweegt, kunnen dezelve de Geſchiedenis en beweging niet anders beſchouwen, dan als afval van hun eigen beſtaan.

In *Frankrijk* was het Katholicismus reeds lang begonnen te wijken voor de beweging; in *Frankrijk*, hetwelk de eerſte krijgsbenden tegen de *Legitimiteit* op het tooneel der Geſchiedenis geplaatst heeft (*). Zoodra het *Franſche* volk zich het denkbeeld had eigen gemaakt, dat hetzelve het *volk der beweging* zijn moest voor de nieuwere tijden, werd het ook noodzakelijk, het begrip van *Staatsgodsdienst* op te heffen in den lande. Het Katholicismus, de Godsdienst der *Legitimiteit*, kon niet meer Godsdienst zijn van den aan de beweging overgegevenen Staat. Zoo werd het denkbeeld der opheffing van Staatsgodsdienst het eerst bij de *Franſchen* levendig; doch om geene andere reden, dan omdat deze Godsdienst

(*) Wat deed *Engeland* dan in 1688? *Vert.*

Digitized by Google

van Staat het *Katholicismus* was. In het op gelijke ſtaatkundige inſtellingen beruſtende *Engeland*, alwaar de heerſchende Kerk eene *Protestantſche* is, blijft het begrip van Staatsgodsdienst nog ſteeds voortduren.

Dusverre MUNDT. Hooren wij thans BRETSCHNEIDER!

De Heer MUNDT heeft wel gelijk, als hij zegt, dat het Katholicismus alleen voor groote Gothiſche kerkgebouwen past. Zoo is het werkelijk. Hieruit volgt, dat het Katholicismus eigenlijk eene Godsdienst voor *kathedraalkerken* is, niet voor kerken in kleine ſteden of op dorpen, welke niets van die *oneindigheid* der Gothiſche bouwkunst hebben. Hetzelve is de Godsdienst voor rijke ſteden, voor rijke abdijen en kloosters; derhalve de Godsdienst voor weelde, en een kerkelijke vorm, welke niet past voor het wezen des Christendoms, dat de behoeften van alle menſchen, met en zonder Gothiſche kerken, bevredigen moet.

De Heer MUNDT heeft gelijk, als hij zegt, dat het Katholicismus niet voor het gewelf van den vrijen, lichten hemel paſt, maar aan muren, kruisgewelven, altaren, misgewaden, waskaarſen enz. verbonden is. Ja, hetzelve past niet voor het heldere, liefelijke kerkgebouw, dat geenszins in ſentimentele overſpanning, maar inderdaad, den aanblik van het oneindige geeft — voor dat verhevene luchtgewelf, hetwelk niet bij dag door waskaarſen en lampen, maar door den glans van Gods werelden verlicht wordt, en waar niet priesterlijke misgewaden met ontleenden glans ſchitteren, maar de prachtige gordel van den *Orion* en verhevene Melkwegen. Bij den aanblik van dezen tempel gevoelt men in waarheid des Scheppers oneindige grootheid; maar gevoelt ook, dat geen aardworm zich mag vermeten, de *Stadhouder des Oneindigen* op aarde te willen zijn en de ſleutelen des Hemels te hebben, of in het *ſakrament* den *Godmensch* voort te brengen. Zoo nu de R. K. Godsdienst de alleen ware is, dan had vader ABRAHAM, als hij naar

Digitized by Google

de ontelbare ſterren opzag en de nabijheid des Scheppers gevoelde — dan had de Pſalmiſt, als hij, in geestverrukking opgetogen door het aanſchouwen van de werken des Heeren, zong: *Heer! hoe groot zijn uwe werken!* enz., óf geene Godsdienst óf althans niet de regte Godsdienst. Daar nu JEZUS, de Apostelen, en de Christenen in de eerſte eeuwen, geene Domkerken, geene misſen of misgewaden, geene kaarſen of biechtſtoelen hadden, waren zij ten minſte geene Katholieken. Ja, de Heer zelf had dan ongelijk, dat Hij de Samaritaanſche vrouw daarop verwees, dat men God niet in tempelen, maar in geest en waarheid moet vereeren. Hij had dan behooren te antwoorden: De ware Godsdienst kan alleen in prachtige tempels gedijen; en zie, daar komt een tijd, dat men in *Rome*, *Milaan*, *Staatsburg*, *Mainz*, *Parijs* enz. nieuwe tempels zal bouwen, waarin de ware Godsdienst alleen zal plaats hebben!

De Heer MUNDT heeft gelijk, als hij zegt, dat het Katholicismus de Godsdienst der bevallige leefwijze voor God is. Het heeft de Mozaïſche wijze van Godsvereering, die CHRISTUS wilde afſchaffen, weder verlevendigd. Daar verſchenen ook de Priesters in prachtig feestgewaad. (II *Moz.* XXXIX.) De Hoogepriester had, in plaats van de altaarkas, het ſchitterend borſtſchild, en aan den zoom van zijn gewaad klonken ſchelletjes — daar brandden ook lampen, daar dampte wierook (II *Moz.* XL: 24 en volg.) — daar was ook het offeren hoofdzaak, gelijk in de Roomſche kerken het misoffer. Noch het N. Verbond, noch de oudſte Kerkvaders maken eenige melding van al deze zaken. De Apostelen integendeel noemden (*Hand.* XV) eene zoodanige leefwijze voor God *een' ondragelijken last*, en PAULUS deed aan de Christenen te *Rome* en in *Galatië* de ſterkſte verzekering, dat zoodanige Hofgodsdienst niet regtvaardig maakt voor God. De Schrijver van den *Brief aan de Hebreën* zocht de Joodschgezinde Christenen van zijnen tijd gerust te ſtellen omtrent de afſchaffing eener dus ingerigte Godsdienst. Hij had zich

Digitized by Google

die moeite wel kunnen ſparen, en zeggen: Hebt geduld; de priestergewaden, de feestkleederen, de ſchelletjes, de brandende lichten enz. zullen wederkeeren, wanneer de gouden tijd der Middeleeuwen gekomen en de Dom van ST. PIETER in *Rome* gebouwd zal zijn!

De Heer MUNDT heeft gelijk, als hij zegt, dat het Katholicismus nooit tot eene *burgerlijk-gemeenzame betrekking tot God* zal leiden, maar eene *adellijke* Godsdienst is, in welke God niet als *Geest*, maar als *Koning* gediend wordt. Want zoo beſtaat het in waarheid. Het Katholicismus is ook hierin van den milden geest van CHRISTUS tot den ſtrengen geest der Mozaïſche Theokratie teruggegaan, en heeft zich niet de Apostelen, maar de Priesters en Levieten met hunne kleederen en tienden en afzondering van het volk, en vooral den Hoogepriester met diens veelvermogenden invloed tot voorbeeld genomen. JEZUS ſprak: *Mijn Rijk is niet van deze wereld.* Zien wij nu den Paus onder de Koningen der aarde, de Kardinalen onder de Vorſten, de Aartsbisſchoppen en Bisſchoppen onder de Graven en Vrijheeren — zien wij de Domſtiften met derzelver tot ſtiften geregtigden Adel, zoo krijgen wij het beeld van eene *adellijke* Kerk, die eigenlijk alleen voor zoodanige voorname lieden beſtaat, voor welke eene *burgerlijk-gemeenzame* betrekking tot het volk geheel niet past. Zien wij verder de onbepaalde magt, welke Paus en Prieſterſchap over het geloof en geweten der leeken beweren te hebben — zien wij den zoogenaamden Stadhouder Gods op aarde uitgerust met banbliksems, *interdicten*, *poenitentiën* en de verſchrikkelijke wapenen van de regtbank der Inquiſitie, die ter eere Gods van geen erbarmen weet, en herinneren wij ons dan, hoe vele duizenden op onmenſchelijke wijze door den invloed van een Pauſelijk Priesterdom (*) verbrand, onthoofd,

(*) Ieder moet de gruwelen, die in onze dagen in *Spanje* ten opzigte van kloosters en kloosterlingen gepleegd werden, ten ſterkſte afkeuren. Het is intusſchen opmerkelijk, dat zulke dingen gebeuren in een land, waar het Katholicismus

Digitized by Google

vermoord, uit hun vaderland verjaagd of in gevangenissen omgekomen zijn, dan moet men bekennen, dat het Katholicismus niet zoo geheel het denkbeeld van eene *Koninklijke* Godsdienst (Koningen zijn immers ook *vaders* van hunne volken?) verwekt, maar de voorstelling van heeren en slaven. Immers tegenover het priesterdom verschijnt de leek, hij zij hoog of laag, als een slaaf. Daar nu de Katholiek zijnen God toch wel naar deszelfs Stadhouder op aarde moet beoordeelen, kan hij niet vertrouwelijk tot God naderen; en wel te minder, omdat hij met zijne gebeden wordt verwezen naar de Heiligen, (als naar den hofstoet des Konings) door wier bemiddeling hij zijne gebeden tot God moet brengen. Het behoeft echter geen bewijs, dat CHRISTUS dit *adellijke*, deze willekeurige heerschappij in *zijne* Kerk niet bedoeld heeft. Hij predikte het Evangelie den *armen* en onder het volk. Hij wilde, dat de Christen God als zijnen Vader en zichzelven als een kind van dezen Vader zoude beschouwen. Ja, Hij wilde, dat wij in alle onze aangelegenheden geheel kinderlijk en vertrouwelijk met onze gebeden ons tot God zouden wenden. In zijn Evangelie staat er niets van, dat de voorspraak van hovelingen en van eenen Adel, welken de Bisschoppen van *Rome* plagten te scheppen, noodig zijn zoude. Hij wilde niet, dat wij God als Koning, veel minder als eenen *Sultan* aanmerken, voor Hem beven en Hem *slaafsche* gehoorzaamheid bewijzen zouden. Neen, Hij verlangt, dat wij God liefhebben, Hem vertrouwen en kinderlijk gehoorzamen zullen.

De Heer MUNDT heeft gelijk, als hij zegt, dat het Katholicismus staande vormen (*stabiliteit*) heeft, terwijl alles rondom hetzelve in *beweging* is. Hieruit nu volgt onvermijdelijk, dat het Katholicismus niet meer voor onzen tijd past en verre bij denzelven achterblijft. —

---

tot dusverre die onbepaalde heerschappij had, en van waar het weleer zoo veel onheils over andere landen verspreidde. *Vert.*

Digitized by Google

Verder heeft hij ook gelijk, als hij zegt, dat de *Geſchiedenis* en de *beweging* der wereld een afval is van het ſtilſtandsbeginſel, en derhalve ook van het Katholicismus; want dit vindt werkelijk plaats, dewijl het God behaagd heeft, den menſchelijken geest tot *beweging* en niet tot *ſtilſtand* te ſcheppen. Hiermede doet dus de Heer MUNDT eene voorſpelling aan het Katholicismus, dat het allengs meer tot den verledenen dan tot den tegenwoordigen tijd zal behooren, en dat het, bij *ſtilſtand*, onvermijdelijk tot eene *reliquie* moet worden.

Maar de Heer MUNDT verkeert in eene dwaling, wanneer hij verzekert, dat het Katholicismus ſteeds de *Legitimiteit* in de hand gewerkt heeft. Hij bedenke toch eens, wie het was, die in *Rome* tegen de *Grieksche* Keizers en derzelver *Eparchen* arbeidde — wie de *uſurpatie* van den *Major-domus*, PEPIN, die den wettigen (*legitimen*) Koning van den troon ſtiet, door priesterlijke zalving heiligde — wie den wettig gekozen' *Duitſchen* Keizer meer dan eenmaal durfde afzetten — wie beweerde, de volken van den huldigingseed jegens hunne wettige Vorſten te kunnen ontſlaan — wie Koning JAN van *Engeland* afzette, *Engeland* aan *Frankrijk* ſchonk, de *legitime* Koningen, wanneer zij voor hem zich niet vernederen wilden, in den ban ſloeg en het volk tegen hen deed opſtaan — wie den overweldiger NAPOLEON zalfde — wie eene Orde herſtelde, welke zich met de leer van Koningsmoord enz. bezoedeld had? Ook ſchijnt MUNDT zich niet herinnerd te hebben, dat de *Franſchen* in 1789 Katholieken, en dat de *Belgen*, de *Piemontezen*, de inwoners der *Pauſelijke Legatiën*, de *Napelſchen*, de *Spanjaards*, de *Portugezen*, de *Polen*, de *Mexikanen*, de *Peruanen*, de *Chilezen*, de *Columbianen*, de *Brazilianen* enz., die allen in de jongſte tijden door opſtanden zich onderſcheidden en met geweld ſtaatsomwentelingen veroorzaakten, goede Katholieken zijn.

Digitized by Google

VERHANDELING
OVER
DE WEELDE.

Door

W. IMMINK,

Predikant te Doesborgh. (*)

Eindelijk waag ik het dan, als ſpreker dáár op te treden, waar ik het ſpreken, indien ergens, eene hoogstmoeijelijke taak acht. Lang aarzelde ik hierom. En gemakkelijk vergeeft ge het mij, wanneer gij u in mijnen toeſtand verplaatst. Goed was mijn wil; doch ik had een onderwerp noodig, hetwelk niet ſlechts, overeenkomſtig den aard en het doel onzer Maatſchappij, met regt algemeen nuttig mogt genoemd worden, maar van hetwelk ik tevens verwachten kon, dat het, te hoog noch te laag, te ruim noch te bekrompen, te vreemd noch te alledaagsch, aan de vatbaarheid, aan den ſmaak, aan den wensch, zoo veel doenlijk, zou beantwoorden van allen. En waar vond ik dat? — Daar lag de geſchiedenis voor mij open der eeuwen, oude en nieuwe; daar lag de wijsbegeerte, in hare verſchillende deelen; daar lag de godgeleerdheid, in al haren omvang: wat zou ik kiezen? Er was zoo veel, waardoor ik vreesde niet te kunnen voldoen aan de vereischten, reeds door mij opgegeven; en ik moest daarenboven te rade gaan met den tijd, mij vergund, de krachten, mij verleend, en hetgeen vroeger in uw midden werd voorgedragen. Maar nu, — het onderwerp was bepaald. Eéne zwarigheid opgeheven. Nog menige niet. Het moest ook bearbeid! En dit noch te diepzinnig noch te oppervlakkig, noch te afgetrokken noch te eenvoudig, noch te ernſtig noch te vrolijk, op eene wijze, welke vermaken, leeren, ſtichten kon, zóó, dat bijna ieder, zonder veel inſpanning, zonder verveling vooral, gemakkelijk en genoegelijk hetzelve kon aanhooren. — Ziet, dus denkende, (en zoo

(*) Voorgelezen in eene gemengde Vergadering bij *Doesborgh's* Departement *Tot Nut van 't Algemeen.*

Digitized by Google

meende ik te denken met reden) is het immers geen wonder, dat ik ſchoorvoetend eene verpligting op mij nam, welke eerst verpligting voor mij zoude zijn, wanneer ik ze op mij genomen had? Maar, indien ik er mij niet aan onttrokken heb, dan vindt gij de oorzaak daarvan in het verlangen, dat mij bezielde, om ook in mijne mate bij te dragen tot bevordering van hetgeen wezenlijk goed is in ons midden, en in de hoop, die ik voedde, dat gij met welwillendheid en met toegevende liefde mijn werk zoudt ontvangen.

Ik wensch te ſpreken over *de Weelde*, zóó, dat ik I. u aanwijze, wat wij door dezelve hebben te verſtaan; II. hoe wij dezelve hebben te beoordeelen, en III. wat wij omtrent dezelve hebben te doen.

I. Overtuigd van het hooge belang eener juiſte *bepaling*, beginnen wij met aan te wijzen, wat wij *door* weelde hebben te verſtaan. Niet allen verſtaan daardoor hetzelfde. Sommigen, al heel weinig goeds. Nog minder, anderen. En velen, *zelfs* niets in het minſte. Dat is het gevolg, óf van onbeſtemdheid, óf van voorbarigheid, óf van partijdigheid. Men ſpreekt, zonder zich naauwkeurige begrippen te vormen van datgene, waarover men ſpreekt; *of*, *men heeft zich* vaste denkbeelden eigen gemaakt, zonder den grond er van te onderzoeken; of, men heeft van *één* zijde ſlechts gadegeſlagen, zonder de andere ook op te merken; of, men laat door verſchillende omſtandigheden, door den drang van perſonen of zaken, zich maar al te ligt leiden en *wegſlepen*. Wij niet alzoo, M. H.! Doch, hoe vinden we nu, wat we zoeken? Indien in eenige aangelegenheid, hier uiterst bezwaarlijk. Wij ontveinzen het niet. Want, al zien *wij* ook nog zoo duidelijk, en al weten wij nog zoo vast, dat *zij* verkeerd handelen en dwalen, die *weelde* en *wellust* en *overdaad* en *onmatigheid* als woorden van dezelfde beteekenis beſchouwen; ja, al toonen wij ontwijfelbaar aan, dat dit en meer ander niet onaffcheidelijk tot weelde behoort, we hebben daarom haar wezen nog niet in deszelfs waren omtrek voor oogen. Wanneer ik zeg: *weelde* is bijna gelijkluidend met *rijkdom* en *overvloed*, dan, geloof ik, druk ik ook *bijna* de kracht uit van het woord, maar *geheel* doe ik het niet; want men kan rijkdom en overvloed hebben zonder weelde, gelijk b. v. de gierigaard, die zijne ſchatten achter ſloten en grendels verbergt. — Wanneer ik dan zeide: *weelde* is *een-*

Digitized by Google

toonſpreiding van rijkdom en overvloed, ook dat zou ons het volkomen begrip nog niet geven; want weelde ſluit meer in zich, dan enkel tentoonſpreiding, en men treft weelde daarenboven aan, waar rijkdom en overvloed zeer ſoberlijk huisvesten. — *Weelde* is, roept men mij toe, *vertering*, die enkel tot *vermaak* geſchiedt en tot *pracht!* En gedeeltelijk ſtem ik het toe. Maar, om het volledig te doen, zou ik moeten overtuigd zijn, dat weelde ſteeds met *onkosten* onafſcheidelijk gepaard ging; dat, b. v. de wilde zijn hoofd met geen' vederbos, en zijne middel met geene ſchelpen verſieren kon, zonder opoffering en uitgaaf. — Is dan niet weelde, vraagt weêr een ander, *het gebruik van alle zinnelijk goed, hetwelk we niet regtſtreeks behoeven?* Ik heb er niet tegen. En beter, weet ik, om u de waarheid te zeggen, ook niet. Doch, wat is nu, hetgeen we regtſtreeks behoeven, en we dus niet kunnen misſen? Willen wij leven, dan moeten wij eten, drinken; dat is behoefte. Spijs en drank kunnen wij dus niet misſen. Willen wij ons voor uitputting wachten, dan moeten wij nu en dan rusten; dat is behoefte. Eene plaats, om ons daartoe neder te zetten of neder te leggen, kunnen wij dus niet misſen. Willen wij onze gezondheid bewaren, dan moeten wij onze leden dekken tegen brandende hitte en verkleumende koude; dat is behoefte. Kleederen kunnen wij dus niet misſen. En wat zou dit alles nog baten, zoo we niet daarenboven een dak hadden, dat ons beſchutte tegen de guurheid des weders, bij ſtormen en regenvlagen? Ook eene woning is dus behoefte voor ons. En waar nu de mensch ſlechts eet, drinkt, rust, zich kleedt en huisvest, *zooveel zijne natuur zulks volſtrektelijk vordert, zonder iets daarenboven*, daar heerscht geene weelde; waar hij meer doet, daar heerscht ze.

Wilt ge weten, waar ze te vergeefs wordt gezocht; welaan, volgt mij, terwijl ik met u mij begeef niet ver van dat dorp, hetwelk gedeeltelijk door heide omzoomd is! Ziet gij daar dien rook, die zich, als ware het, verheft uit den grond? Uit eene hut komt hij voort. Treden wij nader! Daar ligt ze. Ja, dat hol, met zoden omzet en met ſtroo overdekt, hetwelk geene merkbare opening heeft, dan die één, welke gij daar gadeſlaat voor uwen voet, dat is het verblijf van uwen natuurgenoot. Dat hoekje grond is zijn bouwland. Die uitgegravene diepte is zijn put. Eene bete droog broods is zijn voedſel, of hetgeen zijn akker hem

Digitized by Google

geeft, flechts in water gekookt, en eene teug van dat vocht bijna zijn eenige drank. Gaan wij ook het inwendige beſchouwen, zoo veel zulks geſchieden kan, daar ſchier geen lichtſtraal doorbreekt binnen die treurige wanden, en nog daarenboven de ſtikdamp van dat ſmeulende vuur de oogen verdonkert. Menſchelijke gedaanten bewegen er zich, grootere, kleinere, opeengedrongen, afzigtelijk, haveloos, met lompen omhangen; — een ſtuk houts is hun zetel, een bos ſtroo hunne ſlaapſteê, en eene elendige tafel, eene bekrompene kast, wat brokken van lepels en vorken en ſchotels, met nog een' ketel of pot; — indien ge u dit alles vertegenwoordigt, dan hebt ge geen onvolledig denkbeeld van hunne ganſche bezitting.

Verlaten wij die ſchamele ſtulp, waar geen weelde, waar armoede troont; en, met het beeld, dat we daar aanſchouwden, voor oogen, overtuigen wij ons, hoe er van *armoede* tot *weelde* flechts eene enkele ſchrede beſtaat. — Niet verre, en onze blik rust op eene kleine boerenwoning, gelijk wij er vele in onze gewesten ontmoeten. Eene groote deur, door een' ſtijl in het midden geſloten, opent tot dezelve den toegang voor den beladen' wagen zoowel als voor het vee, en vergunt tevens den nieuwsgierigen waarnemer, geheel het inwendig gebouw met een' vlugtigen wenk te beſpieden. Links en regts van den dorschvloer vindt gij de ſtalling, en aan het boveneind van den dorschvloer den haard, van den eerſten door niets onderſcheiden, dan dat deze uit leem, de haard daarentegen uit ſteenen is zaamgeſteld. Het vuur ligt er open, zoodat men vrij en onbelemmerd zich rondom hetzelve bewegen kan; terwijl de rook zich eenen doortogt baant door de zoldering, zoo goed hij vermag, of anders eenen uitweg zoekt door de geopende deuren. Aan den eenen kant van den haard, naast de ſtalling, is de ſlaapſteê, door planken geſloten; aan de tegenoverliggende zijde eene opene ruimte voor melkgereedſchap en ſoortgelijk goed, met een vertrekje er nevens, als kelder, ter verkoeling en berging van hetgeen zulks behoeft. Hoe eenvoudig is dat alles! En toch, ſchoon gij het misſchien niet vermoeddet, toch heerscht daarbij weelde. Om het u te toonen, wijs ik u niet op de orde en netheid, die u daar overal tegenlagchen; immers ook zonder weelde kunnen deze beſtaan; maar als ge daar, in die ſlaapſteê, een bed ziet, met yaren gevuld, waarop men zacht neêrligt; als ge daar, op dien haard, ſtoelen en tafels ziet,

Digitized by Google

niet geheel zonder zwier en kunst; als ge daar, aan den muur, tin en koper ziet, en ſchotels van verſchillende grootte en kleuren; dan zoekt gij ook daar de weelde niet geheel te vergeefs. Nog meer: die betere ſtoffe, waarult het zondagspak van man en vrouw en kind zijn gemaakt; die zilveren haak of boot of gesp, aan lijf en hals en voet; dat lint, die kraag, die ſtrook, aan hoed en jak en muts, wat is het anders, dan weelde? En wanneer zij zich nu en dan verkwikken door het gebruik van koffij en thee, of zich vervrolijken door eenigen geestrijken drank, dan ook vindt men weelde bij hen.

Maar hoe veel meer bij den rijkeren landman, die zich niet langer vergenoegt met dat gemeenzame bijeenzijn van menſchen en koeijen, en met die vereeniging van haard en dorschvloer, en daarom op verandering bedacht is! Hij plaatst een' middelmuur of bouwt eene kamer, en rigt een gedeelte zijner woning, langs dien weg, meer in voor gemak en genot. Daar prijkt eene kast met veleriei ſoort van beſchilderd, geſchuurd en glinſterend goed, ſlechts door eene glazen deur tegen ſtof en gevaren beſchut, opdat het niet aan het oog zij onttrokken. Een ſpiegel met vergulde lijst hangt aan den wand. Bruine, ſmaakvolle ſtoelen ſtaan rondom, en eene knapgeverwde tafel in het midden, op den houten vloer, die, wél geveegd, met zand is beſtrooid, als met wiskundige hand, zoodat elk meubelſtuk binnen deszelfs juist afgemetene grenzen beperkt wordt. En ſchoon nu daarbij al geene in het oog loopende afwijking plaats grijpt van hetgeen bij den minderen in zijnen ſtand geſchiedt met opzigt tot voedſel en kleeding, toch maakt men ook hiervan zijn werk door hoedanigheid en verſcheidenheid beide, zoodat er zelfs duidelijk in alles weelde uitblinkt.

Doch de weelde des landmans, zelfs op hoogeren trap, wat is ze nog; bij die van den minſten der eenigzins welgezetene burgers? En in de aanzienlijkſte kringen, waar men huizen ſticht als paleizen, landgoederen als lusthoven, en ſtallingen als ſtoeterijen; waar men leeft als Vorſten, rijdt als Vorſten, gebiedt als Vorſten; waar men Oost en West en Zuid en Noord oproept, om te voldoen aan zijne wenſchen; dáár en aan de Hoven heerscht eerst de weelde in al hare kracht. Wat gevels, niet ſlechts gemetſeld van gebakken leem, waartusſchen de kalk met juistheid is afgeſneden, maar uit hardſteen opgetrokken, keurig gebeiteld, kunſtig bewerkt,

Digitized by Google

of zelfs met zorg geslepen! Die stoep voor den ingang, die zuilen, dat balkon, dat lofwerk, die lijsten, wat al arbeids is er aan besteed, wat al kosten zijn er voor gedaan, en dat al tot versiering! En nog merkten wij de verschillende verdiepingen niet op, noch de schikking en den vorm van deuren en ramen, noch dat zuivere spiegelglas en zoo veel meer, hetwelk de opmerkzaamheid des beschouwers onmiskenbaar verdient. Een marmeren gang leidt naar eene menigte vertrekken en zalen; en in die vertrekken en zalen, wat al schoons en bekoorlijks, dat de oogen trekt! Die tapijten, dat behangsel, die gordijnen, die tafelkleeden, van onderscheidene stof en kleur en waardij! Die kroonen, die luchters, die lampen, al die meubelen, waarvoor wij zelfs geene namen bezitten in onze al te eenvoudige moedertaal: *secretaires*, *commodes*, *trumeaux*, *canapé's*, en schilderijen en spiegels, welke den bezitter weinig goede, maar al te vaak kwade diensten bewijzen! Zal ik bij dat alles u bijzonder bepalen, of nog eens u terugvoeren naar den gang, waar een sierlijke looper, gelijk langs de trappen, ons als ten wegwijzer strekt; u in slaapkamer of keuken en kelder brengen, waar desgelijks overal rijkdom ons toestraalt? Of zal ik naar *buiten* u leiden, waar slingerpaden kronkelen door heerlijke lanen, waar enkele perken de heesters vereenigen uit verschillende landen, waar bloemen met bloemen wedijveren in kleuren en geuren, waar kunst alleen de schoonste gewassen kweekt, zelfs uit de warmste klimaten, waar de abrikoos rijpt in de lente en de druif in den zomer, waar, in één woord, zich onze zinnen veelzijdig vergasten, als in een' Hesperidischen tuin? Of wilt gij den blik vestigen op die rijtuigen, even onderscheiden in vorm als in grootte, zoo uitmuntend gelakt, zoo keurig bewerkt, zoo gemakkelijk ingerigt; op die leidsels en hoofdstellen, zoo kostbaar ingelegd en zoo zorgvol gepoetst; of op dat tal van paarden, zoo moedig en fier, het een schooner nog dan het ander? Of wilt gij dien stoet van bedienden in oogenschouw nemen, vaak uitgedost op eene wijze, dat gij ze, buiten hunne rijke liverei, bezwaarlijk van heeren en vrouwen zoudt kunnen onderkennen; koetsiers, palfreniers, kameniers, en wat er al meer moge zijn van dergelijken staat in hoogen rang? Of wilt gij . . . doch waar vond ik het einde, indien ik u nog wilde doen letten op die welvoorziene *garderobe*, in welke niets ontbreekt, wat de smaak verzinnen kon, hoe wispelturig en

Digitized by Google

grillig die zijn moge? Wie noemt de namen van die katoenen en zijden en gemengde ſtoffen vooral, die vervaardigd worden om hoofd en hals en leest te bedekken, zoodat men ze in hunne ware omtrekken zelfs niet meer beſpieden kan; en wie meldt ons de namen der ſneden en vormen, waarin ze daarenboven het ligchaam ten ſieraad of misſtand verſtrekken? Waar vond ik het einde, indien ik ook van de vermaken wilde ſpreken, en van de feesten en partijen en maaltijden? Wat onafzienbaar veld ter beſchouwing reeds hier op zichzelve, waar de rede zoude zijn van *comedies* en *bals* en *concerten*, van *ſocieteiten*, *caſino's*, en wat niet al meer? van *déjeuners* en *diners* en *ſoupers*, waar viſch en gevogelte en wild elkander, als 't ware, den voorrang betwisten; waar het verſcheurende zwijn, het vreedzame lam en het ſchuwe hert zich vriendſchappelijk vereenigen; waar, naast de trage ſchildpad, de vlugge faizant zich luistervol, als in leven, vertoont, met zijne ſchitterende veren; waar pasteijen, gebakken, confituren en vruchten; waar al, wat het gehemelte ſtreelen en de maag bederven kan, zich in menigte afwisſelt, en het een en het ander gekruid wordt door den heerlijkſten wijn? Genoeg, M. H., om u te doen gevoelen, wat wij door weelde verſtaan.

II. Zien we nu, hoe wij dezelve hebben te beoordeelen! Ik bedoel: of wij reden hebben, om ze bepaaldelijk goed te keuren óf te verwerpen, dan of er noch voor het een noch voor het ander genoegzame gronden beſtaan, of wel voor het eene meerder, het andere minder. Niet aanſtonds valt ons dit in het oog; beter gewis, naarmate wij meer onderſcheiden.

Daar ſtaat de weelde ontſluijerd voor onzen blik, gelijk eene bevallige ſchoone. Hoe vrolijk, hoe aanminnig, hoe uitlokkend treedt ze ons te gemoet! En hoe veel bekoorlijks, begeerlijks biedt ze ons aan! Zouden wij weigeren het te erkennen, ons geheel van haar afwenden, haar norsch terugſtooten of vreesachtig ontvlieden? Dat zij verre! Neen, in ſtede van wijs, ware dit dwaſelijk handelen, onze beſtemming verloochenen, onze natuur verkrachten, onze menschheid zelfs uitſchudden. Te vergeefs ontvingen wij dan dat oog, hetwelk zich verlustigt in ordé en verſcheidenheid. Te vergeefs dan dat oor, hetwelk zich boven alles verkwikt door afwisſelende, harmoniſche toonen. Te ver-

Digitized by Google

geefs dan geheel dat gevoel voor het zachte en ſtoute, voor het ſchoone en afzigtelijke, voor het aangename en onaangename. Te vergeefs dan elk zintuig, hetzij het ons ſtreelt door geur, of door ſmaak, of wat het ook zijn mag. Ja, te vergeefs dan ook die trek tot volmaking, die zucht tot uitvinding, die geest van oefening. Welk alles levendiger en krachtiger en duurzamer werkt, naarmate men, meer veredeld, den ſtaat van barbaarſchheid en ruwheid te meer is ontworſteld. — Nog meer! Wanneer wij, M. H., aandachtiglijk gadeſlaan, hetgeen zich rondom ons in de ſchepping vertoont, wat aanſchouwen wij dan? Voorwaar veel en veleriei! Wat al geſlachten van dieren, viervoetige, vogelen, visſchen, inſekten; wilde, tamme, vergiftige, onſchadelijke; groote, kleine, van verſchillende gedaante, en hoe vele ſoorten in ieder geſlacht! Wat al geſlachten van boomen en planten, reusachtige en bijna onzigtbare, volle en ſpichtige, vruchtdragende en andere, uiteenloopende in ſtammen en ſtengels, in takken en bladeren, in bloeſems en vruchten, en hoe vele ſoorten ook van die alle! Wat al geſlachten en ſoorten van delfſtoffen, harde en zachte, ruwe en effene, edele en onedele; en wat al verſcheidenheid ook bij deze in zwaarte, in vorm en in kleuren! Wat al rijkdom in de Natuur! — En zou nu de Oneindige, die denzelven te voorſchijn riep en het Adamskind te midden er van plaatſte, met den aanleg, om denzelven te waarderen, met den zin, om denzelven te genieten, en met het vermogen, om denzelven te gebruiken, gewild hebben, dat wij denzelven niet waardeerden, niet genoten, niet gebruikten? Hij, die daar ſprak, toen Hij de aarde ons tot een woonoord beſtemde, volgens de getuigenis der Schrift: „ Laat ons menſchen maken naar onzen beelde en naar onze gelijkenisſe, en dat zij heerſchappij voeren over de visſchen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over het vee, en over de geheele aarde"? — Neen, gewis, de weelde is niet ongeoorloofd, geen kwaad op zichzelve. Zij is een wezenlijk goed. Immers, hetgeen de Vader in den hemel met milde hand heeft uitgeſtrooid voor onze ſchreden, dat leert de weelde niet onopmerkzaam voorbijzien, niet achteloos vertrappen, niet moedwillig verwerpen, maar aanwenden ten nutte. Wij gevoelen, dat het heil en genoegen zijner ſchepſelen het doel is des Scheppers, en wij pogen den kring onzer geneugten te verbreeden, zoo veel wij vermogen. Wij volgen den wenk onzes Makers,

Digitized by Google

dien wij vernemen ook in de ſtem, die tot navolging ons roept, terwijl wij vol verrukking ſtaren op het landſchap, dat zich voor onze voeten ontplooit, of luisteren naar de toonen van honderden vogels, die in wilde akkoorden zich juichend vermengen. Maar, zoo wij alwat ons ſmart en grieft en verlamt en beperkt met hetzelfde regt ſchuwen, vermijden, ontvlieden, als wij haken en jagen naar hetgeen ons kan ſchenken, wat daaraan het meeste is overgeſteld; bij de tegenwoordige inrigting der maatſchappije vooral, ziet, wat al voordeel de weelde ons aanbiedt! Door haar is het, dat duizenden leven; door haar, dat duizenden welvaren; door haar, dat duizenden gelukkige dagen mogen zien, die anders bezwaarlijk zouden beſtaan, of als bedelaars omdwalen, of onder ellende zuchtend gekromd zijn. Zonder haar toch, wat wierd er van zoo menig ambacht, zoo menig beroep, zoo menige kunst? Zonder haar, wat van koophandel en zeevaart vooral? Denkt ze voor een oogenblik eens weg, de weelde, met alwat ze voortbrengt, en ziet het! Geen koffijboom, noch theeſtruik, noch ſuikerriet, noch tabaksplant, noch wijngaard wordt voor ons meer gezet; geene kisten of vaten worden tot vervoer en bewaring er van meer gemaakt; glas- en aardewerk, grover en fijner, vindt men bijna niet meer; rijst en ſago en peper en foelie en nootmuskaat worden te zamen, met alwat van dien aard is, overtollig gerekend, en.... het werk van duizenden en duizenden ſtaat ſtil. Grosſiers, makelaars, winkeliers, — ach! weinigen, enkelen ſlechts vinden nog een ſober ſtuk broods. Ook de onnoodige meubelen worden afgeſchaft, en onze woningen ingerigt op de armelijkſte wijze; geen ſtukadoorder meer, geen behanger, geen tapijtwever, geen ſchrijnwerker, geen vergulder, geen ſpiegelmaker, — wie telt ze, die allen, welke op eenmaal tot armoede gedoemd zijn? Verbeeldt u zoo eens, M. H., alwat wij misſen kunnen, verdwenen van de rij onzer uitgaven, — geene uitgaven meer voor zoo vele wagenmakers, ſchilders, verwers, glazenmakers, timmerlieden, ſmeden, metſelaars, en meiden en knechten vooral; en, zegt het, vindt gij het niet een treurig tooneel, hetwelk zich aan uwen blik vertegenwoordigt? Maar, zoudt gij dan ook de weelde niet zegenen, die niet ſlechts in zoo veler behoeften voorziet, niet ſlechts zoo veler hand bezig houdt, niet ſlechts zoo veler kracht oefent, maar ook den geest ſcherpt, het gevoel verfijnt, den ſmaak veredelt, en menige

Digitized by Google

vermogens uit het binnenſte des menſchen ontwikkelt, terwijl ze de weldadige moeder wordt van nuttige uitvindingen, de beſchermſter en kweekſter van wetenſchappen en kunſten? — Gewis, wezenlijk goed is de weelde op zichzelvel Iets hebben wij ten bewijze hiervoor aangevoerd; nog meer zouden wij er voor kunnen bijbrengen, indien het van ons wierd gevorderd. Gelijk alles intuſſchen, zoo ook de weelde wordt kwaad door het misbruik. In 't kort: er is eene *zedelijke*, maar er is ook eene *onzedelijke* weelde. De zedelijke verheffen wij; de onzedelijke, daarentegen, wie zou ze niet hoogelijk afkeuren en ſtrengelijk gispen?

Onzedelijk noemen wij de weelde, wanneer zij de gereede vervulling onzer heiligſte pligten belemmert, of zelfs tot dadelijke ongeregtigheden leidt en vervoert. — Hier *die rampzalige*, die zijnen tijd verdeelt tuſſchen *vermaak* en *genot*, als achtte hij deze de eenigſte beſtemming des levens. Men ſlaapt er tot verre op den dag. En waarom zou men dat niet, daar toch alles zijn' geregelden gang gaat? Men ſchikt er zijn morgengewaad met trage bedaardheid. En waarom zou men zich haasten, daar toch niets wordt verzuimd? Men toeft er lang aan 't ontbijt. En waarom *ook dat niet*, daar toch geene bezigheid dringt? Zoo zit men in zijnen zachten ſtoel, om dien ſtraks te verlaten, ten einde zich behoorlijk te kleeden, daarna wat rond te drentelen, wat nieuws te hooren of te vertellen, dezen of dien te ſpreken, een dag- of weekblad in te zien aan eenige publieke plaats, en dan terug te komen van waar men kwam, of elders het middagmaal te gebruiken. Nauwelijks is dit geſchied, of de theetafel wenkt, en van daar begeeft men zich óf naar den ſchouwburg, óf naar de danszaal, of neemt tot de muzijk zijne toevlugt, of tot het kaartſpel, indien men geen gezelſchap heeft of ontmoet, waarmede men op andere wijze den *dag* aan het einde helpt, om laat in den nacht eerst te ſcheiden. Nu vlijt men op de donzen peluw zich neder, en ſluimert welvoldaan in, om den volgenden dag even als den voorgaanden te openen zoowel, als te ſluiten. Doch, waar men dus leeft, wat dunkt u, M. H., waar de weelde dus den kostbaren *tijd* rooft en aan onze hoogere belangen onttrekt, mag *zij daar* niet met regt onzedelijk en kwaad heeten?

Maar ook daar die rampzalige, die, bij minder vermogen, de perken te buiten gaat, binnen welke hij zich behoorde te houden. Men heeft genoeg, om ſatſoenlijk te leven in zij-

Digitized by Google

nen ſtand en beroep, niet voor meer. En toch, men wil meer. Men verwisſelt de oude meubelen voor nieuwe; men kleedt zich meer naar den ſmaak; men veroorlooft zich meer uitſpanning; men wordt lid van geldſpillende vereenigingen; men ſchaft zich meer dienstboden aan, en ſchikt zich in alles naar den tijdgeest, terwijl men de hoogere kringen in de verte navolgt. Meer en meer zoekt men als lieden van aanzien zich voor te doen. Meer en meer haakt men naar gemak en genot. Meer en meer wenscht men, hetgeen de zinnen betoovert. En ongevoelig gaat men dus voort, van ſchrede tot ſchrede, met iederen dag. Zou men nog volharden, gelijk vroeger, te arbeiden met eigene hand aan hetgeen te doen ons is opgelegd? Dat ſchaamt men zich nu, als te vernederend, of ontvliedt het, als te bezwarend, en laat het aan anderen over. Zou men zich aan de genoegens des gezelligen levens onttrekken, zich ſpenen van de vermaken der wereld? Die opoffering getroost men zich niet, en ſnelt geduriglijk henen, waar vreugde ſlechts wenkt. Maar zoo ziet men dan met iederen dag ook zijne inkomſten verminderen, terwijl de uitgaven vermeerderen. Zal men terugkeeren tot hetgeen men, te onbedachtzaam, verliet; het overbodige vaarwel zeggen; worden, wat men te voren was? Hoe zou men zulks kunnen? Immers beſpottelijk maakte men zich daardoor in het oog van de menſchen, en men heeft zich daartoe te veel ook aan de weelde gewend. Wat dan? In hetgeen nuttig en goed is voor zichzelf en een' ander', daarin bezuinigen, zoo verre men kan, en, den ſchijn ſtellende boven het wezen, blijven die men is voor de wereld; terwijl men zich niet meer bekreunt om den nood van den armen, niet meer om hetgeen tot eigene geestbeſchaving wordt gerekend, niet meer om hetgeen tot veredeling en verbetering der maatſchappije behoort, niet meer bekreunt zelfs om hetgeen voor bloedverwanten en kinderen boven alles gewigtig mag heeten.

Genoeg, M. H.! Doch, indien gij reeds hier eene onzedelijke weelde in vrij aanmerkelijke mate erkennen moet, wat zegt gij dan, als gij dien rampzaligen aanſchouwt, die regt en wet verguist, en, als een pestwalm, verderf en ellende met zich voert en brengt over perſonen en Staten? Ziet, daar vertoont hij zich aan ons oog, waar hij zich voedt met het bloed en de tranen van den behoeftigen dagloonen, die ſchreit tot den hemel om zijn zuurverdiend loon,

Digitized by Google

terwijl hij dartelt en lacht! Hier, waar hij het aanvertrouwde penningsken van weduwen en weezen brooddronken verteerde, — van weduwen en weezen, die zuchten en klagen, terwijl hij het harte toesluit en het geweten verkracht! Ginds, waar hij eigen kroost aan berooidheid prijs gaf, en het verwijt van zonen en dochteren hem treft, die hen tot den bedelstaf doemde, of tot eenen staat van afhankelijkheid, welke hunne schouderen drukt als een looden last! Daar ook, waar hij den schuldeischer gedurig teleurstelt, of hem onvoldaan henenzendt, of slechts ten halve voldoet, — den schuldeischer, die door hem soms in de grootste ongelegenheid gebragt wordt, of tot maatregelen gedwongen, welke den schuldenaar maar al te vaak tot radeloosheid vervoeren en zijne magen tot wanhoop! Daar evenzeer, waar *hij* tot misleiding en leugen en slinksche streken de toevlugt neemt, en de bedrieger der onrust ter prooije is, terwijl de bedrogene ongelukkig wordt! En, terwijl gij daar dien windhandelaar gadeslaat, die nog en nog eens zijne fortuin beproeft en het uiterste waagt; dien speler, die met grijnzenden blik onafgewend staart op tafel en spel; dien dronkaard, met hooggekleurd gelaat, verwarde spraak en *verstompte vermogens*; dien wellusteling, met ingevallene kaken, verbleekte wangen, weggezonkene oogen, meer geraamte dan levend mensch, en zoo vele dergelijken meer, — wat ziet gij anders dan slaven der weelde?

Doch welk een tooneel van verschrikking vertoont zich aan onzen geest, wanneer wij naar het land onzen blik wenden, hetwelk van AMERICUS den naam draagt! Ziet gij daar, in de volkplantingen, die *Negers*? Hoe onvermoeid arbeiden zij, mannen, vrouwen, jongelingen, maagden, allen zonder onderscheid! Maar voor wie en waartoe? Ach, voor zichzelven niet! Niet voor eigen haard en gezin de vader en moeder, niet voor verzwakte ouders de zonen en dochteren, niet voor dierbare betrekkingen allen, uit eigene beweging; voor vreemden, gedwongen, ten einde, op verren afstand, die te meer mogen vinden, wat hun gehemelte prikkelt en hunne zucht naar rijkdom bevredigt! Ja, voor vreemden, gedwongen! Hoort gij daar niet den zweepslag der drijvers? Verneemt gij daar niet het gekerm der mishandelden? Ziet gij daar niet den weêrzin, de droefheid, de wanhoop op het donker aangezigt der ellendigen? Nog slechts ten deele kent gij hun treurig lot, en reeds breekt u het harte. Wat

Digitized by Google

moet er dan bij u omgaan, wanneer gij het u in al deszelfs ſomberheid vertegenwoordigt; wanneer gij bedenkt, hoe diezelfde menſchen, uit hetzelfde ſtof, als wij, gevormd, uit denzelfden ſtamvader, als wij, voortgeſproten, met hetzelfde gevoel, als wij, door den Schepper van hemel en aarde begiftigd, derwaarts werden overgevoerd op den wenk hunner natuurgenooten, langs onmetelijke zeeën, van uit *Afrika's* midden, op gruwzame wijze? Vreedzaam zwierven ze om, in het erf hunner vaderen, waar, onder de loodregte zonneſtralen, eenmaal hunne moeders hen zoogden, waar kinderlijk ſpel hen vermaakte en jeugdige oefening hen bezig hield. Eene vijandige horde genaakte, beſprong, overviel en ſleepte hen mede. Mogten zij jammeren, of bidden, of ſmeeken, niets baatte dit alles. Ontrukt, wreedaardig ontrukt werden de man aan de vrouw, of de vrouw aan den man, de bruidegom aan zijne bruid, of de verloofde aan haren minnaar, en ouders aan kinderen, zoo wel als kinderen aan ouders, en broeders aan zusters, en zusters aan broeders; ontrukt, om te worden verkocht als de beesten! Ziet, aan *Guinea's* kust is de markt, waar men handelt in menſchen! Daarhenen worden zij voortgedreven, die beklagenswaardige offers der winzucht, als eene koopwaar! Men bereikt de plaats der beſtemming, veilt, elscht, ontvangt een aanzienlijk loon, vertrekt, herhaalt zijn bedrijf, en keert welhaast bij vernieuwing terug met een' dergelijken ſchat. Zoo wordt het eene werelddeel ontvolkt, om een ander wederom te bevolken. Maar hoe?... Ziet, daar ligt het ſchip in dien inham, hetwelk vrijen als ſlaven verwijderen zal van den grond, hun zoo dierbaar, om nimmer dien weêr te aanſchouwen! Met beklemde borst zetten zij op hetzelve den voet, wenden nog eenmaal het oog naar het land, dat hen teelde, knikken weemoedig een laatst vaarwel er aan toe, en worden neêrgedrongen, zaamgeperst, opgehoopt, aan elkander geſnoerd en geboeid in het binnenſte des vaartuigs, om het eerst dán te verlaten, wanneer zij, door gebrek en kommer gefolterd, ellendig gemarteld, voor een groot deel in getal verſmolten, de haven hebben bereikt, waar al de doorgeſtane ſmarten worden opgevolgd door lijden en druk, waaraan alleen de dood kan ontheffen. — Dat is het werk van de weelde! Ja, ook *dat*, M. H.!

III. Maar, wat hebben wij nu omtrent dezelve te doen?

Digitized by Google

Dit wil ik ten laatſte u aanwijzen, omdat het tot mijne taak nog behoort, gelijk ik ze boven omſchreef en op mij nam te vervullen. Intusſchen, na al het gezegde, mogen enkele wenken volſtaan, die ik hope, dat door u zullen worden opgenomen, niet als de taal van den meester, maar als die van den vriend, met toegenegen gevoel.

Gij hebt het bemerkt, dat ik mij geenszins aan de zijde plaatſe van hen, die met geſtrengheid en ernst het doemvonnis uitſpreken over alwat ſlechts weelde genaamd wordt; en na alwat ik aanvoerde ter bepaling en onderſcheiding en ſtaving van mijn gevoelen, gelijk ik het voordroeg, zal het u wel niet meer bevreemden, dat ik, in zekeren zin, doch met veroordeeling van alle misbruik zoo wel, als van elk dwangmiddel ter verkrijging, de weelde zelfs hoogelijk verheffe en aanprijze.

Dat ze haar volgen en bevorderen, de grooten der aarde, zelve het goede genietende ten dage des voorſpoeds, en ook anderen met zich verblijdende, verkwikkende en helpende! Gewis, dat is betamend en allezins goed! Of wat baatten ons al de ſchatten der wereld, al de bronnen van weelde, zoo mild voor ons vloeijende van verre en nabij, ja ook van nabij, in de verſchillende rijken der Natuur, indien wij weigerden ons aan dezelve te laven, en den weg tot dezelve daarenboven verſperden en afſloten, zoodat bijna niemand zijnen dorst er aan leſchen kon? Niets immers het geld, ſlechts aan ſtapels bij ſtapels geborgen; niets het ooft, dat ſlechts blinkt aan heester en boom, om te rijpen, te rotten, te ſterven. Gelooft ze dan niet, die u diets willen maken, dat gij u bezondigen zoudt, wanneer gij meer doet voor de zinnen, dan ze volſtrektelijk eiſchen! Verandere men zonder ſchroom de bekrompene hutten in ruime gebouwen; verwiſſele men vrijelijk de ruwe pij voor het ſierlijke gewaad! Dat ze prijken, de voortbrengſelen der kunst, in uwe woningen; dat dáár heerſche, wat vervrolijken en verkwikken kan; dat uit dezelve ons toeblinke, wat gevoel voor het ſchoone en verhevene verraadt; dat ze toonbeelden zijn van orde en welvaart, zoodat oog en hart er ontmoeten, wat ſtreelt en volop doet genieten! Moge uwe leden dekken, wat rijkdom en ſmaak ondubbelzinnig vertoont! Mogen gemak en overvloed u overal omringen! En mogen door u voor anderen ook de aangenaamheden des levens worden vermeerderd en uitgebreid, zoo veel ge zulks kunt en moogt! Dat ze geplaveid

Digitized by Google

zijn onze ſtraten, geëffend en bevloerd onze wegen, en menigvuldig de middelen ter verbinding van ſteden en dorpen en landen en volken! Snel voere ons het ligte rijtuig naar verſchillende oorden; vlug klieve het ranke ſchip de onſtuimige baren; drukke gemeenſchap brenge levendigheid en vertier onder de kinderen der menſchen! Niet om brood roepe de handwerker, niet om belooning bedele de kunſtenaar, niet om aanmoediging vrage de geleerde vergeefs! Wake over dit alles, wake over zoo veel meer nog de weelde, en ſtorte ze hare gaven uit over de maatſchappij met nooit terughoudende hand, als weldoenſter van ons geſlacht! Ja, dat ze haar volgen en bevorderen, de grooten der aarde; want dat is betamend en allezins goed!

Maar, dat ze haar volgen en bevorderen op *zedelijke* wijze! — Het is eene gewigtige les, die de grootſte der Apostelen eens gaf, toen hij ſprak van „de wereld te gebruiken, als niet misbruikende," wel waardig, dat wij ze ter harte nemen. En wie ze ter harte neemt, gewis! wél bevindt hij zich bij dit zijn doen. Of wat is de weelde, waar zij in teugellooze *weelderigheid* ontaardt? Immers ſlechts een Engel des verderfs. Immers niets anders, dáár, waar zij uitſpat, zonder te letten op tijd, of ſtand, of vermogen, of pligten, of regten; dáár, waar zij, laatdunkend en ijdel, het hoofd opſteekt boven alwat zich bevindt in haren eigenen omtrek; dáár, waar zij, zinneloos en dwaas, aan uitputting en vernietiging zich prijs geeft van alwat ze zamenbragt; dáár, waar zij, dierlijk en laag, in genougten zich baadt, die het ligchaam verzwakken en ook den geest verdooven. — Verre van ons, dat wij ze in beſcherming zouden nemen, eene zoodanige! Veelmeer waarſchuwen wij er tegen uit al onze magt, en verheffen onze ſtem, om het toe te roepen aan elk, wien ze bereiken kan: Streeft toch niet naar te hooge dingen! weest vergenoegd met het uwe! en bedenkt, dat deze aarde niet geven kan, wat zoo menigeen van haar ſchijnt te verwachten!

Naar geluk ſtrekt zich ons aller begeerte uit. En met regt. Doch, waar vinden wij het, wij, zedelijke wezens, voor eene eeuwigheid gevormd? Immers niet in hetgeen vergaat; niet in hetgeen mot en roest kan verderven, en ons op verſchillende wijze kan worden ontrukt; maar in hetgeen den tand des tijds en de kwaadwilligheid der menſchen weerſtaat. Vergeten wij dat niet!

Digitized by Google

Maar, al ware dit ondermaanſche onze ſteeds durende woonplaats, of al ware de voldoening aan de neigingen en driften van ons vleeſchelijk harte eene wezenlijke bron van heil en van zegen voor ons geſlacht, zouden wij dan nog niet elkander eene vermaning der wijsheid doen hooren, wanneer wij opwekten tot *matigheid?* tot matigheid in ſpijs, in drank, in rust, in genot, in kleeding, in huisraad, in alles, waarin weelde, meer of minder, kan heerſchen? tot matigheid, opdat wij ons niet ongeſchikt maken voor het werk, ons hier opgelegd, en voor den arbeid daarbij, dien onze geest en ons waarachtig belang eiſchen? tot matigheid, opdat wij niet alles verliezen, behalve den ſchijn en hetgeen ſlechts blinkend klatergoud mag geacht worden? tot matigheid, eindelijk, opdat wij niet eerlijkheid en goede trouw van uit de zamenleving verbannen zien, en onszelven, onze betrekkingen en onze medeburgers in eenen afgrond van jammer ter nederſtorten? — Gij kent de geſchiedboeken der volken. Gij kent de opkomst en het verval van de magtigſte rijken der oudheid. Gij weet het ten minſte, wat er van *Ninivé*, van *Babylon*, van *Athene* en *Rome* geworden is. Terwijl gij daar ſtaat op de puinhoopen van vroegere grootheid, wat gaat er om in uw binnenſte? En, terwijl gij u het verledene herinnert, tot welke ontdekkingen wordt gij geleid? — Ach! al het aardſche verdwijnt; alles, vroeger of later, komt, ſtaat, valt, ontkiemt, bloeit, verwelkt, en, van wat eertijds beſtond, vindt men thans zelfs de ſporen niet meer. — Ook de weelde, overdreven, ten toppunt gevoerd, o! welke wonden heeft ze geſlagen, welke kwalen heeft ze gebragt, welke jammeren heeft ze uitgeſtort over individuën, over huisgezinnen, over volken, verwekelijkende, verterende, ontzenuwende, zoodat, wat zonder haar nog eeuwen of jaren zoude hebben getrotſeerd, door haar in maanden of dagen werd verwrikt, geſloopt en ten gronde toe weggevaagd! Daarom, M. V., indien ergens, gelde bij ons, omtrent de weelde vooral, het: *niet te veel!* — Ik ſpreek in eene maatſchappij, voor eene vergadering van Christenen. Wie wij zijn, weet gij. Waar onze beſtemming ligt, weet gij. En gij weet het evenzeer, wat van ons wordt gevorderd, zullen wij aan die beſtemming beantwoorden. Wat dan het zwaarſte is, worde ook het zwaarſte door ons geacht; wat ligter is, ligter, en het ligtſte het minst! — *Niet te veel* dan in dezen! Niet boven ſtand of vermogen, opdat het ſchaterend

Digitized by Google

gelach niet ſoms ſpoedig verkeere in pijnlijk geween! *Niet te veel* in vermaak, in opſchik, in maaltijden, in elke genieting der zinnen, opdat de kostbare levenstijd, die toch reeds zoo kort is en zoo haastig voorbijſnelt, ons niet eenmaal, op de grenzen der eeuwigheid, pijnigend toeroepe: „ Slaven uwer lusten, hoe hebt ge mij vermoord"! en, terwijl we daar ledig ſtaan, ons den ſchrik jage in het harte, met wroeging en naberouw! *Niet te veel* in alwat overbodig is, opdat we niet de ouders worden van een kroost met vele behoeften, zonder genoegzame middelen om daarin te voorzien, en zóó in en door hetzelve de bewerkers, indien al niet van eigene ellende, dan gewis van den kommer, den druk en de tranen van een rampzalig nageſlacht, hetwelk daar leven zal, om de vaderen te vloeken! Akelige gedachte! Wekke, wekke ze ons toch met nadruk en klem, om het tot onze ernſtige zinſpreuk te maken en tot onze leus: NIET TE VEEL! en dringe ze ons met onweêrſtaanbare kracht, om te wandelen, als die weten, en gelooven, dat *Die niet liegen kan* ſprak, door den mond Zijns Gezanten: „ De wereld gaat voorbij, met al hare begeerlijkheid; maar die den wille Gods doet, blijft tot in eeuwigheid"!

UITTREKSELS VAN EENIGE BRIEVEN OVER PARIJS EN DE PARIJZENAARS.

„ Het is in *Parijs* eene altijddurende kermis, een eigenlijk „ paradijs voor ledigloopers, maar eene hel voor de arme „ paarden, die er deerlijk worden afgejaagd en afgemoord. „ Niet zelden heb ik deze dieren met overladene vrachtwa„ gens onder zien liggen. Van paarden denk ik aan rijtui„ gen, en alzoo kom ik op eene wijze van zakkenrollen, die „ *inventief* mag heeten: Eene welgekleede Dame ſtapt in een „ *omnibus*, en, door den conducteur, bij het inſtijgen, on„ derſteund wordende, beloont zij zijne beleefdheid met een „ vriendelijk lachje. Zij betaalt hare plaats, maar wordt kort „ daarna door eene hevige benaauwdheid overvallen, en ver„ zoekt, dat men ophoude. De conducteur, door hare be„ toonde vriendelijkheid voor haar ingenomen, helpt haar zeer „ galant, terwijl zij zich daarbij om hem vastklemt, en, ein„ delijk afgeſtegen, op eene ſtoep nederzijgt. De hulpvaar„ dige man ſtaat haar nog eenige oogenblikken bij; dan de

Digitized by Google

„ overige passagiers dringen aan op voortrijden. Het ge-
„ schiedt, en men komt ten laatste aan het bureau; dan hier
„ zet de conducteur een benaauwd gezigt, bemerkende, dat
„ eene ontvangst van 62 franken hem uit den zak geligt was.
„ Dit was dan de belooning zijner betoonde hulpvaardigheid!"

Nu, dat de *Franschjes* zakken wisten te ledigen, is ons, *Hollanders*, in 1795 en 1811 voornamelijk, gebleken! Zoo wel onder het geroep van: *Liberté, Egalité et Fraternité!* als van het: *Vive l'Empereur!* heeft er menige zakkenrollerij in 't groot plaats gehad.

„ Vrijdagmorgen ging ik naar de Prefectuur, om mijn' pas
„ in te wisselen, toen ik, aan de *pont St. Michel* gekomen,
„ een lijk uit eene schuit in de *Seine* naar boven en op de
„ kaai zag dragen. Bij deze brug bevindt zich een net en
„ welgeordend gebouw. Dit is *la Morgue*, waar men de
„ drenkelingen enz. ten toon stelt, tot dat dezelve, door
„ hunne betrekkingen of anderen, worden opgeëischt, of,
„ dit niet geschiedende, begraven worden. Ik begaf mij naar
„ de *Nôtre Dame*, en, van daar terugkomende, zag ik de
„ deur van *la Morgue* geopend en de menigte zich voor de
„ balustrade verdringende. Er lagen *vijf* lijken, *geheel naakt*,
„ ten toon, waarbij aan sommige de teekenen der ontbinding
„ zich reeds openbaarden. Een afschuwelijk gezigt!... en
„ toch waren mannen en *vrouwen* op dit schouwspel belust,
„ en ik zag de menigte in beweging, om elkander eene plaats
„ te betwisten! — De maatregel zelf, zoo ook de inrig-
„ ting, kan ik niet afkeuren; dan het heeft toch iets akeligs."

En dat niet alleen, maar wij voegen er nevens: *iets zeer onbetamelijks.* Men zoeke de *décence* evenwel bij de welle-vende en beschaafde *Franschen* meer in *woorden* dan in *daden*, meer *schijnbaar* dan *wezenlijk*. Dat men aan hen, die een der leden hunner familie misten, den toegang vergunne tot de ongelukkige slagtoffers van een noodlottig toeval, of van den zelfmoord, kan eene goede zijde hebben; dan hoe kwetsende is het voor de *eerbaarheid*, zulke openlijke ten-toonstellingen te dulden! en met welke bedoelingen verdringt zich voor de balustrade van *la Morgue* die menigte? die mannen? die *vrouwen?*... Wij zwijgen, en hebben geen ant-woord op zulke vragen voor de ooren van een *waarlijk* wel-levend, beschaafd en zedelijk *Nederlandsch* publiek.

Digitized by Google

„ Toen de Koninklijke trein zich naar de *Nôtre Dame* be-
„ gaf, alwaar, bij gelegenheid der geboorte van den Zoon
„ des Hertogs van *Orleans*, een *Te Deum* werd gezongen,
„ was de kaai, langs de *Seine*, met eene dubbele rij ſolda-
„ ten, man aan man, bezet. Talrijke troepen paardenvolk,
„ dragonders, lanſiers, huzaren, karabiniers en nationale gar-
„ des te paard gingen voor de koetſen of volgden dezelve.
„ Bij de *pont des Arts* ſtak de Koning zijn hoofd uit de koets,
„ en groette de menigte minzaam. Dit werd echter met geen
„ groot gejuich beantwoord. Eene matrone, die nevens mij
„ ſtond, vond het zeer goed, dat de Koning niet te paard
„ gezeten was. — Daar in de buurt is eene nieuwgemaakte
„ ijzeren hangbrug, die naar LOUIS PHILIPPE genoemd
„ is; ik vind dit geen kwaad zinnebeeld voor zijne, als aan
„ draden hangende, regering."

En *Nederlands* vereerde Koning rijdt en wandelt, in *den Haag*, naar verkiezing, zonder al den omſlag, dien de Burgerkoning voor zich gewis hoogstnoodig keurt! Maar hetzij Z. M., eenzaam of vergezeld, rijde of wandele, nimmer zal men de opmerking der *Parijſche* matrone bij ons vernemen: *Het is zeer goed, dat de Koning niet te paard gezeten is!* Wie van de beide Vorſten zou zich wel het geruſtst en het gelukkigst gevoelen? Ter beantwoording van deze vraag is het onnoodig eene prijaſtoffe uit te ſchrijven; zij beantwoordt zichzelve.

„ Het is Zondagmorgen en heerlijk weder. Ik zit voor
„ een open raam achter de zonſchermen te ſchrijven, terwijl
„ onder mij het geloop, gedraaf en geſchreeuw van verſchil-
„ lende *marchandes* en uitventers alweder in vollen gang is;
„ want, Zondag of weekdag, altoos drukte en gejoel! De
„ *Parijzenaar* ſtoort zich niet aan het gebod omtrent den
„ Sabbath. Hij koopt en verkoopt, (ſlechts enkele winkels
„ zijn geſloten) werkt en neemt zijn pleizier als altoos."

Wij laten het godsdienſtig beginſel, waarvan onze Landgenoot uitgaat, voor een oogenblik, eens geheel daar; niet omdat wij het niet als hoogstbelangrijk achten, maar omdat wij het minder noodzakelijk keuren, daarover thans uit te weiden. Wij geven alleen in overweging, eens te bedenken, hoe diep ongelukkig de mensch moet zijn, in wiens borst zich *geene behoefte naar rust* doet gevoelen! Hoe is 't mogelijk, dat de *Franschman* nog *ſlapen* kan?

Digitized by Google

„ Te *Lillers*, een ſmerig vlek, werden wij door eene dragt
„ havelooze bedelaars overvallen, dat bijna op iedere pleis-
„ terplaats het geval is. De vierendertig uren, die wij in
„ de diligence tot *Parijs* doorbragten, leverden ons het ge-
„ zigt van heerlijke natuurtooneelen op. Met uitzondering
„ evenwel van een paar ſteden, die er vrolijk, net en zinde-
„ lijk uitzien, zijn de meeste plaatſen door het ſmerige heen;
„ en wanneer men er één gezien heeft, kent men alle de
„ overige. *Parijs* is ten koste van gansch *Frankrijk* ge-
„ bouwd; het is een fraaije kop van een walgelijk monſter!"

Het bovenſtaande in aanmerking nemende, vinden wij daarin welligt de reden, waarom de vreemdeling, die *Holland* bezoekt, er ſchier niet van tuſſchen kan, om onze gewone reinheid en zindelijkheid overdreven te vinden, en daarmede, op zijne wijze, den ſpot te drijven. Aan hem het weinig zeggend genoegen zijner ſpotternij latende, benijden wij hem zijne havelooze bedelaars en zijne ſmerige dorpen en ſtadjes niet. Zonderling is het evenwel, dat in een Land, waar men zoo vele *ſchoone* natuurtooneelen aantreft, en het *bekoorlijke* van ſommige ſtreken inderdaad uitlokkend is, de *mensch*, die, omringd door dit alles, *orde* en *ſchoonheid*, *welſtandigheid* en *reinheid* moest beminnen, daarvan het tegendeel vertoont. Neen, zonderling is het niet, waar beſchaving, verlichting en onderwijs op lagen trap ſtaan, of wel ſchaars worden gevonden. Men moge aldaar ook de taal der beſchaafde wereld ſpreken — de taal der echte beſchaving is er gewis een nog onbekende tongval, en vandaar al dat onreine en walgelijke, dat in *Nederland* nergens, althans niet in die mate, wordt gevonden.

„ Ik bezocht heden de ſtad der dooden, die, in hare ſoort,
„ hier even karakteristiek is als die der levenden. Sedert
„ mijn vroeger bezoek, van vóór eenige jaren, is het aantal
„ Monumenten op *Père la Chaiſe* met eenige honderden ver-
„ meerderd, en neemt nog dagelijks toe. Het zijn geheele
„ ſtraten of *allées* van gedenkteekenen van allerlei aard,
„ vorm, grootte en grondſtof. Er is aan het: *ci gît* — het:
„ *ici repoſe* — het: *conceſſion perpétuel* geen einde. De een
„ wil boven den ander', ook na den dood, evenzeer uitſte-
„ ken, als in zijn leven. Die geen *ſteen* kan bekostigen,
„ neemt een Monument van *hout*; maar een Monument *moet*
„ er zijn! Kleingeestige en laffe trots ſpeelt daarbij ſoms

Digitized by Google

„ eene hoofdrol. Één voorbeeld uit vele van deze ſoort. „ Ik zag een gedenkteeken van eenen werkman in goud, zil- „ ver en plated, waarop men, achter een glas, verſcheidene „ voorwerpen had aangebragt, uit de genoemde ſtoffen ver- „ vaardigd, met het adres van den overledene en zijne woon- „ plaats er onder!!! Alhoewel van geheel anderen aard, „ maar onder dezelfde rubriek van belangchelijke windbreke- „ rij; herinner ik mij de zoogenaamde *ſalons épilatoires*, waar „ men, *ſoigneuſement* en *avec adreſſe*, de witte haren uit het „ hoofd trekt, dezelve verwt, en ... het hoofd reinigt! Nog „ een paar ſtaaltjes. Men vindt hier hospitalen voor zieke „ honden, katten, vogels ... *et autres animaux*, waar men „ ook *penſionnaires*, die gezond zijn, opneemt. Insgelijks „ operateurs van exteroogen, met ſchilderijtjes voor de deur, „ waar men, achter glas, verſchillende merkwaardige exter- „ oogen en likdorens, die weggeſneden zijn, zeer netjes ziet „ tentoongeſteld! Ja, de *expoſition publique* bepaalt zich „ ſoms tot de ſmerigſte en walgelijkſte dingen."

Deze tekst behoeft geene toelichting; hij verklaart zich-zelven. Wij ſluiten denzelven alleen met den uitroep: Zie-daar de groote Natie!

„ Het wekt ſoms een vreemd gevoel, zich onbekend te „ midden van zoo vele honderden, ons even onbekend, te be- „ vinden. Dit brengt echter te weeg, dat men minder *ge-* „ *geneerd* is. De *Franſchen* nemen weinig notitie van ie- „ mand, dien zij niet kennen; en ook kan ik niet vinden, „ dat zij bijzonder beleefd zijn, ten ware zij bijzondere ver- „ pligting aan u hebben. Het gaat hier even als bij ons."

à Gouverno voor allen, die met de *Franſche politeſſe* zoo hoog loopen, dat zij, met voorbijgang van den beſchaafden landgenoot, uit *Frankrijk* Gouverneurs en Gouvernantes ont-bieden, om kinderen of pupillen manieren en beleefdheid te leeren! Vanwaar die *Meſſieurs* en *Demoiſelles* eigenlijk oor-ſpronkelijk zijn, daarover wordt doorgaans weinig gedacht. Wij dachten aan de hierboven genoemde *ſalons*, *hospitalen*, *exteroogen*, *likdorens* en andere *galanteriën* meer. Men mogt wel wat omzigtiger met die vreemde eenden in onze vader-landſche bijten zijn.

„ Voor de bezigtiging van het kasteel (*Fontainebleau*) wei- „ gerde de geleider van mij iets aan te nemen. Dat vind ik

Digitized by Google

„ mooi in *Frankrijk*. Alles, wat beziens waardig is, beziet „ men gratis, of voor eene kleinigheid."

Ja, dat is lof- en prijswaardig niet ſlechts, maar ook *navolgenswaardig*, dáár, waar het, ook hier te lande, nog de gewoonte is, om den vreemdeling of landgenoot, bij de bezigtiging van het.... of van de.... of ook wel bloot van...., begeerig naar de handen te kijken. Dat is eene kleingeestige winstberekening, welke hem, die dezelve toelaat en goedkeurt, moet vernederen. Jammer maar, dat de vreemdeling doorgaans naar zulke voorbeelden van eene onhebbelijke inhaligheid het karakter der Natie beoordeelt! Zie de reisjournalen der vreemdelingen. De Heeren *Duitſchers* vooral niet te vergeten, bij wie het te dezen intuſſchen nog erger is dan bij ons.

PROEVE TER VERKLARING VAN DE GEZIGTKUNDIGE WAARNEMING, VOORKOMENDE IN N°. XI VAN DIT TIJDSCHRIFT. Door H. A. CALLENFELS, *Med. Doct. te Oostburg.*

De waarneming is deze: „ Wanneer een wagentrein een' „ naauwen, donkeren, onderaardſchen gang doorgaat, en er „ uit den *remorqueur* eene gloeijende kool valt, die voor „ eenige oogenblikken den gang verlicht, dan ſchijnt het rij„ tuig, waarop men zich bevindt, zich even ſnel *achteruit* „ te bewegen, als het zich wezenlijk voorwaarts beweegt."

De gloeijende kool, die op den bodem des gangs ligt en haar licht verſpreidt, gaat onder den wagentrein door, *van voren naar achteren*. De ſchaduwen en lichtſtrepen aan de wanden en aan het gewelf van den gang, die door de ſnelle beweging als in elkander ſmelten, moeten dus over de hoofden der reizigers *van achteren naar voren* gaan, en wel langs den wand des gangs, met verdubbelde ſnelheid van die der rijtuigen. Deze ſchaduwen ziet men voor zich uitloopen, en daardoor moet het toeſchijnen, dat men zelf achterwaarts bewogen wordt: even hetzelfde heeft plaats, als een ſneller zeilend ſchip ons op zee voorbijvaart. Ik heb nooit een' ſtoomwagen anders dan afgebeeld gezien, en heb er nog veel minder mede door onderaardſche gewelven gereden; maar ik houd mij verzekerd, dat men dit zinbedrog niet zou beſpeuren, als men onder zich naar den bodem konde zien: even

Digitized by Google

min zou dit plaats grijpen, als de gang door eene aan het gewelf hangende Engelsche lamp verlicht wierde; maar dan zou men het op den bodem kunnen waarnemen. Dat de ziel een juist denkbeeld van de ware rigting der voorwerpen heeft, schoon het beeld derzelven zich omgekeerd op het netvliet des ooge teekent, heeft eenen anderen grond, en is in vele oude en nieuwe werken verklaard.

BERUSTING.

Ik had menig bangen zeetogt bijgewoond, en, offchoon op kleiner vaarwater, spande het er zelden zoo zeer, als in het late najaar van 1802. Ik bevond mij te dier tijd namelijk, om zaken, in het naburige *Hoorn*, en, mijn handel mij vandaar naar *Zwol* roepende, vond ik gelegenheid, den kortsten weg te kunnen nemen met een vrachtvaartuigje, hetwelk juist in de haven gereed lag, om naar den *IJssel* over te steken. Bij de beschrijving der weêrsgesteldheid zal ik mij niet meer, dan noodig is, ophouden. Genoeg zij het te zeggen, dat aanvankelijk de gelegenheid gunstig was, maar dat wij later, door stilte, omloopenden wind en dikke duisternis, beneden onzen koers dreven, en ons op de *Gelderfche* kust bezet vonden, toen, op het onverwachtst, een storm uit het noordwesten, met afwisselende en hevige buijen, woedend opstak. De geheele manschap op het kleine tjalkje bestond uit schipper en knecht, en ik, als éénige passagier en van eene zwakke ligchaamsgesteldheid, moest in het achteronder, met het zoontje van den eerstgenoemden, een knaapje, naar ik gis, van acht jaren, ons lot geduldig afwachten. — Reeds hadden wij, voor *Elburg* stootende, een zwaard verloren, en aan het gestadig pompen merkte ik wel, dat het scheepje veel water maken moest. Aan lij zaten wij gedurig onder de zee; en, daar ik vroeger opgemerkt had, dat de tuigaadje slecht genoeg gesteld was, vreesde ik elk oogenblik, dat er verder iets onklaar raken of zich begeven zoude, en wij dan, op het strand vervallende, noodwendig moesten te barsten stooten en omkomen. — Ik had in die oogenblikken genoeg met mijzelv' te doen, en als ik dacht aan vrouw en kinderen, dan ontzonk mij bijna de moed. De schemer van de ongesnoten kaars aan het schot verlichtte somber ons eng verblijf, en met halfgeslotene oogen lag ik, als in mijzelv'

Digitized by Google

verloren, op eene bank te lijwaarts. In dezen treurigen toeſtand eenigen tijd doorgebragt hebbende, werd ik door een' geweldigen rukwind, waardoor wij op ééns vreeſelijk overhelden, als met een' ſlag uit mijne mijmering gewekt. Ik rigtte mij overeind en beefde; doch, toen die vlaag gelukkig weêr over was en ik ademhalen kon, viel onwillekeurig mijn oog op mijnen kleinen lotgenoot: het knaapje zat op den vloer in een' hoek, en zie! het ſcheen van geen kommer bewust; het ſpeelde met een aardig poedelhondje in den ſchoot, en geleek zoo gerust en tevreden als het lieve dier. Zulk een contrast met mijnen innerlijken toeſtand trof mij zoo zeer, dat ik, zonder daarbij veel te denken, als onwillekeurig uitriep: „Zeg, lief kind, zijt gij ook niet benaauwd in dit nare weêr, en niet bang, dat wij verdrinken zullen?" Maar het kind antwoordde: *O neen, Mijnheer! als 't hard weêr is, heeft vader het roer, en dan ben ik nooit verlegen.* Diep getroffen, herhaalde ik die woorden bij mijzelv'; ik ſloot den knaap in mijne armen, en bad, in verheven zin, onzer aller Vader daarboven om een geloof en een kinderlijk vertrouwen als van dat kind. — De volgende dag bragt ons in behouden haven; maar, toen ik, in mijnen verderen levensloop, meermalen in moeijelijke omſtandigheden verkeerde, kwam mij de taal van den jongen nog vaak te binnen, en zeide ik hem later nog dikwerf, mij ter bemoediging, na: *Bij hard weêr heeft Vader het roer!*

P.

MALASPINA, LASTDRAGER EN SCHRIJVER.

Onder een aanmerkelijk getal vreemdelingen van meer dan gewone begaafdheid, welke in de laatſte tijden de reſidentieſtad *Turin* bezochten, was er een, die wel inzonderheid de algemeene oplettendheid tot zich trok, terwijl al de overigen bijna onbemerkt bleven. Deze eene was een arme lastdrager uit *Parma*, MALASPINA geheeten, van wien, kort geleden, verſcheidene regt aardige dichtſtukjes in de dagbladen van *Milaan* het licht gezien hebben, en die, behalve zijne dichtkunst, nog verſcheidene hoogst achtingwaardige eigenſchappen bezit. (*)

(*) Dit mogen ook wij op verſcheidene Landgenooten,

Digitized by Google

MALASPINA is een nieuw bewijs, dat armoede, verontachtzaamde opvoeding en de afmattendſte ligchaamsarbeid niet in ſtaat zijn het echte genie te verdooven. Hij is thans achtentwintig jaren oud. Toen, zeven jaren geleden, te *Parma* eene ſchool van weêrkeerig onderwijs volgens het ſtelſel van BELL en LANCASTER opgerigt werd, was MALASPINA een der eerſten, die opkwamen, om er als leerlingen aangenomen te worden. Door zuivere weetgierigheid gedreven, overwon hij moedig de natuurlijke ſchaamte, zich nog op *zijnen* leeftijd, onder bijna driehonderd knapen, op ſchool te bevinden, en leerde in korten tijd lezen en ſchrijven.

Nu werd de drift tot wetenſchap in hem nog des te levendiger, en weldra vond hij eenen menschlievenden Profeſſor, die hem achtervolgens met de beginſelen der reken- en der meetkunst, aardrijksbeſchrijving, natuurlijke historie, Godsdienst en *Franſche* taal bekend maakte, doch bij zijn onderwijs zich er wel voornamelijk op toelegde, hem eene grondige kennis van zijne moederſpraak, het *Italiaansch*, te doen verkrijgen.

In zijne tusſchenuren beproefde MALASPINA zijne krachten aan de poëzij, en gaf daarvan eenige, verre boven het middelmatige verhevene, bewijzen in het licht. Zijn ſchoone lierzang: *Fiducia in Dio* (vertrouwen op God) is een waar meesterſtuk, en daarbij ontegenzeggelijk een merkwaardig verſchijnſel in de letterkunde, wanneer men bedenkt, *hoe* dichtluim en geestdrift tot dit opſtel bij hem ontſtonden; hij had, namelijk BARTOLINI's marmeren ſtandbeeld: *la Fiducia in Dio*, op zijn' ſchouder naar zekere Gravin moeten brengen, en, terwijl zijn ligchaam onder dien overzwaren last bijna ter aarde gedrukt werd, verhief zijn geest zich in de hoogere gewesten.

MALASPINA paart aan eene krachtige geſtalte een zeer innemend gelaat; zijne kleeding is eenvoudig; hij drukt zich met veel gemakkelijkheid en zuiverheid uit; zijn geſprek is aangenaam, en getuigt van een' hoogen graad van beſchaving; in zijn gedrag is hij beleefd en voorkomend; kortom in alles vertoont zich bij hem eene vereeniging van hoedanigheden, welke men in eenen lastdrager voor bijna onmogelijk zou houden.

---

van eenen POOT tot op onze dagen, in vollen nadruk toepaſſen. — *Vert.*

Digitized by Google

Gewoonlijk ſtaat hij des morgens ten vier ure op, houdt zich tot zeven ure met zijne ſtudiën bezig, en begeeft zich vervolgens naar de markt, om zijnen beroepsarbeid waar te nemen. Ten einde nogtans ook hier zijnen ledigen tijd niet zonder nut voorbij te laten gaan, beſteedt hij denzelven, zoo lang hem niets anders opgedragen wordt, met voor zijne medebroeders requesten, brieven, rekeningen enz. te ſchrijven, en hen door woord en voorbeeld tot vervulling hunner pligten, tot arbeidzaamheid, onderdanigheid en beſcheidenheid aan te ſporen.

Niet onbelangrijk zou het zijn, MALASPINA's geſprekken met de overige lastdragers, in welke hij hen tot goedwillige voldoening van het patentgeld, dat zij als onbillijk in den beginne niet betalen wilden, wist over te *halen*, hier mede te deelen; de door hem aangevoerde *drangredenen* zouden inderdaad eene eervolle plaats innemen nevens die van eenen BENTHAM, SAY en andere beroemde Schrijvers over de Staatshuishoudkunde, wier werken onzen MALASPINA niet onbekend zijn, en wier namen wel nog nimmer uit den mond van eenen lastdrager waren voortgekomen; Referent wil zich echter vergenoegen met te verhalen, *op welke zinrijke wijs* MALASPINA gedurende den Cholera-tijd te *Parma* eenen geneesheer aldaar aan de woede van het graauw wist te ontrukken.

Eene vrouw had bij toeval bemerkt, hoe een arts zich aan eene ſtadsfontein de handen wiesch, en hoe hij bij deze gelegenheid, volgens de gewoonte dier dagen, van een fleschje azijn of eenig ander behoedmiddel gebruik maakte. Terſtond hief zij, luidkeels, den kreet van: „ Vergiftiger! vergiftiger!" aan. Op dit geſchreeuw liep eene menigte volks te hoop, en ter naauwernood had de beangſte Esculaap den tijd, om ijlings in eenen kelder te vlugten, waar hij ſidderend den uitſlag van het oproer afwachtte. Ook MALASPINA werd door het gedruisch naar de plaats gelokt; en, wel bewust, tot welke buitenſporigheden het gemeen zich, bij dergelijke treurige tooneelen, in verſcheidene andere ſteden, en zelfs nog kort te voren te *Parijs*, had laten wegſlepen, bedacht hij ſnel een middel, om den armen dokter uit deszelfs gevaarlijken toeſtand te redden.

Gebruik makende van den invloed, dien hij wist onder het volk te bezitten, riep hij met zijne forſche ſtem: „ Dood aan den ſchuldige! Maar, om geen onregt te doen, moeten

Digitized by Google

wij de zaak gemoedelijk en naauwkeurig ondeszoeken. Brengt mij hier eens," vervolgde hij, „ een' emmer water en een weinig azijn; is het water vergiftigd, zoo zal het, wanneer ik er eenige droppels azijn in laat vallen, terſtond groen worden; doet het dit niet, zoo is het drinkbaar, en de vrouw heeft zich vergist. Komt, ſpoedig! water en azijn! Laat ons geen onregt doen en een' moord begaan; de Hemel zou ons anders, tot ſtraf, wel eens regt de Cholera op het lijf kunnen ſturen!"

De proef werd genomen; het water behield zijne natuurlijke kleur; MALASPINA dronk daarvan, in het aanzien der ganſche menigte, verklaarde hierop den arts voor onſchuldig, en was op deze wijs zoo gelukkig, hem ongehinderd door het opgeruide volk te brengen. Welk een gruweltooneel zou hier niet, zonder MALASPINA's verſtandige en moedige tusſchenkomst, onmisbaar hebben plaats gehad! (*)

Niet lang geleden heeft MALASPINA ook eene reis te voet naar *Marſeille* gedaan, derwaarts gelokt door den wensch, om er de zee en de ſtoommachines te zien. Overal bezocht hij de inrigtingen van nijverheid en kunstvlijt, en poogde op elke plaats zijne kennis van zaken door eigen oogenſchouw te vermeerderen.

Thans is hij voornemens een weekblad uit te geven, het-

(*) Een dergelijk voorval heeft ook, kort geleden, in *Griekenland* plaats gehad, alwaar de Gouverneur van *Hydra* zijn leven aan de welberadenheid van twee matrozen te danken heeft gehad. Deze namelijk deden, bij den jongſten opſtand der eilanders, den voorſlag, om den Gouverneur, dien het graauw wilde doodſlaan, liever te verdrinken. Zij kregen hem ook in een vaartuig; maar nog altijd bevonden zij zich als 't ware onder de hand der woedende menigte, die den oever vervulde. Toen zij derhalve een eindweegs verwijderd waren, riep de een overluid, zoodat het gepeupel zulks hooren kon: „ Nu, over boord met den hond!" — „ Neen, hier nog niet," gaf de ander ten antwoord; „ hier zou hij zich misſchien met zwemmen kunnen redden; dieper in zee!" Zij roeiden dus onverdacht en ongehinderd verder, en, toen zij ver genoeg waren, ſtaken zij met kracht van riemen over naar het naburige *Poros*, alwaar eerst de Gouverneur gewaar werd, dat hij, in zijne vermeende moordenaars, levensredders gevonden had. — *Vert.*

Digitized by Google

geen uitsluitend voor de geringere volksklassen bestemd zal zijn; bij hetzelve wil hij het soortgelijke, in *Frankrijk* uitkomende, tijdschrift *Maitre Pierre* tot voorbeeld nemen.

Opmerkelijk en misschien prijswaardig blijft het hierbij, dat een man, die zijne groote verstandelijke vermogens zoo wél kent en weet te gebruiken, een' moeijelijken ligchaamsarbeid als middel van bestaan verkiest boven de uitzigten, welke zijn talent hem zou openen.

HET BRANDENDE SCHIP, OF HET GEWETEN.

Laat in het jaar 18**, terwijl ik mij in de zuidelijke streken der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika* bevond, riepen mij plotseling zaken van groot gewigt naar *Italië*. De vertraging, die het veroorzaakt zou hebben, wanneer ik mij naar *Nieuw-York* begeven had, om aldaar scheep te gaan, en de moeijelijkheden eener lange reis te land in dat jaargetijde, bewogen mij, tot de overvaart eene plaats te bedingen op een schip, dat boomwol geladen had, en gereed lag, om van *Charlestown* naar *Marseille* onder zeil te gaan. *Het schip* stond onder bevel van Kapitein S**, die ook eigenaar der lading was.

Zonder dat ons iets van aanbelang overkwam, kregen wij, na een' korten overtogt, de *Spaansche* kust in het gezigt, nabij welke ons een vaartuig ontmoette, dat juist van *Marseille* kwam. De beide schepen ruilden met elkander de jongste dagbladen hunner wederzijdsche landen, en vervolgden daarna hunne vaart. Toen nu de *Fransche* couranten bij ons aan boord gelezen werden, bemerkte onze Kapitein uit dezelve, met blijde verbazing, hoe de voorraad van boomwol te *Marseille* zoo gering was, dat het eerste schip, hetwelk, met die waar beladen, er zou aankomen, zeker kon zijn, bijna elken prijs te erlangen, dien de eigenaar zou vorderen. De wind, die sedert eenige dagen zuidelijk geweest was, liep thans plotseling naar het westen, zoodat wij hopen konden, binnen kort de straat van *Gibraltar* te zullen binnenloopen. De Kapitein berekende, dat, zoo hij van den hem gunstigen wind alle mogelijke partij trok, hij binnen kort een rijk man zou zijn; en dit uitzigt vervulde hem met eene onbeschrijfelijke blijdschap, daar sedert verscheidene jaren al zijn moeije-

Digitized by Google

lijk zwoegen en ſtreven hem geene winst had aangebragt. Men zette dus alle zeilen bij, en pijlſnel doorſneden wij de golven.

Den volgenden dag werden wij westwaarts van ons, nagenoeg in tegenovergeſtelde rigting, als waarheen wij ſtuurden, een helder lichtſchijnſel gewaar, en weldra kregen wij de overtuiging, dat het een in brand ſtaand ſchip was. Het licht werd ſteeds heller en heller, en de noodſchoten bulderden ons met ſchrikwekkend ſnelle opvolging in het oor. De Kapitein was bezig op het verdek heen en weder te gaan, hetgeen, ſedert het ſchip uit *Marſeille* hem het goede nieuws gebragt had, zijne gedurige gewoonte was, want de blijde verwachting, waarin hij verkeerde, liet hem rust noch duur. Zijn blik was onafwendbaar naar het oosten gerigt; en, ofſchoon het ſchijnſel westelijk van ons nog gedurig ſterker werd, de noodſchoten elkander gedurig ſneller volgden, en men zelfs het angstgeroep om hulp vernemen kon, rigtte zijn oog zich nimmer derwaarts.

Na eene korte poos van misnoegen en gemor over deze onverſchilligheid, trad eindelijk de eerſte Stuurman op hem toe, met de vraag, of hij niet naar het brandende ſchip moest ſturen, om de ongelukkigen te hulp te komen; de Kapitein echter beval hem norſchelijk, zich met zijne eigene zaken te bemoeijen.

Stokſtijf van ontzetting was ik hiervan getuige geweest; doch nu trad ook ik, op verzoek van het overige ſcheepsvolk, naar hem toe, met de aanmerking, dat ik het mijnen pligt oordeelde, hem te berigten, hoe de eenſtemmige wensch der manſchap was, het brandende ſchip te hulp te komen. Met eenige gemoedsbeweging antwoordde hij, dat het ſchip toch niet meer te redden was, en dat hij zonder nut den goeden wind verliezen zou. Hierop ging hij ſnel in zijne kajuit, en ſloot de deur van binnen toe. Hij had zich te voren ſteeds als een goedhartig mensch betoond, en zou ook zeker in elk ander geval noodlijdenden met vreugde bijgeſtaan hebben; maar het uitzigt op de rijke winst, waarmede hij zich vleide, was voor zijne deugd eene te ſterke verzoeking; hebzucht verſtikte bij hem nu alle beter gevoel, en verkeerde zijn hart in ſteen.

In dezen ſtaat der zaken kon het ſcheepsvolk niet anders doen, dan de wreedheid van zijnen Kapitein verwenſchen en zich aan deszelfs wil onderwerpen. Het ſtaarde naar den vuurgloed, overtuigd, dat de manſchap van dat ongelukkige vaar-

Digitized by Google

tuig ellendiglijk moest omkomen, terwijl zij dezelve hoogstwaarschijnlijk hadden kunnen redden.

Eerst na verloop van ettelijke uren verscheen de Kapitein weder op het dek. Naar zijn voorkomen te oordeelen, had hij gedurende dien tijd, in de eenzaamheid, een' zwaren strijd met zichzelven gestreden. Ik stond naast hem, toen hij uit de kajuit trad; op zijn doodsbleek gelaat vertoonde zich innerlijke onrust; hij had het uiterlijke van iemand, die gaarne moedig wil schijnen, en wiens hart toch door angst beklemd is. Den rug had hij naar den kant gekeerd, van welken wij kwamen, en in dezen stand deed hij mij eenige onbeduidende vragen. Gedurende ons gesprek zweefden zijne blikken snel langs den geheelen gezigteinder, en overtuigde hij zich, dat er van het ongelukkige vaartuig niets meer te zien was; alstoen eerst scheen hij zijne bedaardheid eenigermate te herwinnen.

Toen wij de plaats onzer bestemming bereikten, lag er een schip zeilvaardig, om naar *Livorno* te stevenen, en ik ging aan boord van hetzelve over, aan den Kapitein van het vorige overlatende; zijne boomwol tot de hoogstmogelijke prijzen te geld te maken.

Omtrent acht maanden later zat ik op zekeren dag te *Londen* in een logement, toen mij een brief van Kapitein S** gebragt werd, in welken hij mij meldde, dat hij te *Londen* was, mijne aankomst aldaar vernomen had, en vurig verlangde mij te spreken, alzoo mijn bezoek hem en anderen van groot nut kon zijn. Zijn bediende, die mij opgespoord had, wachtte, om mij den weg te wijzen, en ik volgde hem onverwijld.

Bij het binnentreden van het vertrek des Kapiteins schrikte ik van de ontzettende verandering, welke hij had ondergaan. Hij zag er akelig en uitgeteerd uit, en zijn oog zwierf wild en rusteloos in het rond. Nogtans toonde hij veel vreugde, dat ik aan zijn verlangen zoo snel voldaan had, en verzocht mij te gaan zitten, en te hooren, wat hij mij had mede te deelen.

„ Ik heb u verzocht mij te willen bezoeken," dus begon hij met eene aangenomene bedaardheid, „ omdat gij de eenige in geheel *Londen* zijt, aan wien ik het wagen durf, de uitvoering van iets, dat mij op het hart ligt, op te dragen. Gij zult u nog wel herinneren, wat op onze reis naar *Marseille* gebeurd is. Ik heb er mijne lading tegen zeer hooge prijzen verkocht, en ben op eenmaal een rijk man geworden. Rijkdom was mij iets ongewoons, en ik gaf mij geheel aan de genietingen over, welke dezelve

Digitized by Google

mij veroorlooſde. Ik begaf mij naar *Parijs*, waar ik mij verſcheidene weken lang in al de vermaken dier hoofdſtad dompelde, tot dat mij op zekeren dag, in een koffijhuis, een dagblad in handen viel, waarin ik met ontzetting de vreeſelijke ſchildering van het verbranden van een *Engelsch* oorlogsſchip las. Dit berigt trof mij als een blikſemſtraal. Mijn hart klopte, mijne leden ſidderden; niettemin las ik iedere lettergreep van het ijſelijke relaas. Het was de brand, dien wij gezien hebben. Het van *Marſeille* komende ſchip, dat ons aan de *Spaanſche* kust ontmoet was, had, even als wij, den lichtglans gezien, en was terſtond het ongelukkige vaartuig te hulp geſpoed; doch, daar het veel verder van hetzelve verwijderd was dan wij, was het te laat gekomen, en had, van al de manſchap, ſlechts twee matrozen kunnen redden. Deze gaven berigt, dat, naauwelijks eene halve mijl van hen verwijderd, een ander ſchip hen voorbijgezeild was; dat het op hunne noodſeinen niet de minſte acht geſlagen, en *dat de Kapitein van dat ſchip dus den dood van ten minſte tweehonderd menſchen op zijn geweten had!*... De rust mijner ziel was nu voor altijd verloren. Mijne uiterſte ſcherpzinnigheid wist geen enkelen grond uit te denken, die mij verontſchuldigen konde. Werwaarts ik mijne ſchreden ook rigtte, overal volgde mij gewetensangst op den voet. Wierp ik mij op mijne legerſtede, met de hoop om in ſlaap en bewusteloosheid de folteringen van den dag te vergeten, zoo voerde mij een pijnigende droom het geheele vreeſelijke brandtooneel op nieuw voor de oogen; mijn oor vernam het ontzettende noodſein, en vol ijzing ontwaakte ik. Ik zocht den ſlaap weder, doch telkens wekte mij de ſchrik op dezelfde wijze. Over dag nogtans verſchafte de veelvuldige afleiding, welke mij omgaf, mij eenige verpoozing; maar des nachts keerde het akelige droomgezigt onmisbaar weder. Ik beſloot tegen de wroeging te kampen en mijn geweten te verharden; zoolang het dag was, gelukte mij dit eenigzins, maar des nachts, des nachts!... Ik meende de oorzaak mijner pijnlijke droomen in mijne liggende houding bij het ſlapen te vinden, en beſloot mijne nachtrust voortaan niet anders dan zittende in een' leuningſtoel te nemen; mijn knecht moest nevens mij waken. Doch naauwelijks zonk mij het hoofd op de borst, naauwelijks ſloot de ſlaap mijne oogen, of het ſchrikkelijke brandſchijnſel vlamde weder op, en het gebulder van het noodgeſchut donderde

Digitized by Google

mij in de ooren. Ik wierp mij in eene draaikolk van verlustigingen; ik doorkruiste *Europa* — alles, alles vruchteloos! Met elken dag kreeg het schrikbarende gezigt meer magt over mijne verbeeldingskracht, tot dat eindelijk zelfs bij *dag* het brandende schip zich aan mijn' geest vertoonde, en ik ook wakend het gedreun van het kanon vernam. Schrik heeft zich geheel van mij meester gemaakt; een vlammende kring scheidt mij van de gansche wereld — ik adem niets dan den vuurgloed der hel! Zelfs nu, nu op dit oogenblik, zie ik niets rondom mij dan de vlakte der zee — en daar, daar den scheepsbrand! Hoor, hoe de noodschoten rollen! Wee-mij! wee mij!"

Dit zeggende, staarde de ongelukkige strak voor zich heen, en nooit in mijn leven zag ik, op het aangezigt van eenig menschelijk schepsel, zulk eene uitdrukking van wanhoop, van doodsangst. Na eenige oogenblikken evenwel werd hij rustiger. „ Weldra zal het voorbij zijn," dus vatte hij weder het woord. „ Slechts weinige uren nog heb ik te leven; eene heete koorts woedt in mijne aderen — maar ik wil geene hulp. De reden, waarom ik tot u gezonden heb, is deze: Alles, wat ik met mijne scheepslading te *Marseille* gewonnen heb, ligt in de *Engelsche* bank. Mijn *testament geeft* er u de beschikking over. Ik smeek u, de betrekkingen dergenen uit te vorschen, die — op het brandende schip — door mijne hebzucht — den dood vonden. Hunne namen verneemt gij aan de Admiraliteit. Verdeel onder hen die geldsommen. O, zeker, gij zult eenen stervende zijne laatste bede niet afslaan!"

Ik beloofde plegtig, wat hij begeerde, en verliet hem diep getroffen. Nog dienzelfden nacht nam het ongelukkige leven van Kapitein S** een einde.

DE VROUW NAAR DE WERELD.

— Ontegenzeggelijk was dit het liefste paar. Heloïse, schoon en bevallig, bezat een gelaat vol uitdrukking, hetwelk den beschouwer bij den eersten blik innam en nog lang eene aangename herinnering achterliet. Lucien Darney, haar gemaal, was hetgeen men gewoon is een fraai mansperson te noemen: zijne trekken, zonder regelmatig schoon te zijn, stemden met elkander overeen; het voorhoofd was

Digitized by Google

hoog en open, en fierlijk geteekende zwarte wenkbraauwen overſchaduwden zachte blaauwe oogen. Een bekoorlijk paar! Zij leefden zoo gelukkig met elkander, op hunne aangezigten glinſterde zulk eene uitdrukking van genoegen, zoo veel vertrouwen op de toekomst, dat onwillekeurig ieders blik hen volgde.

Een jaar lang reeds ſmaakte DARNEY al de genoegens eener echtvereeniging, bij welker fluiting welvoegelijkheid en de wenſchen der familie met de harten der jonge lieden overeengeſtemd hadden. DARNEY beminde zijne vrouw teederlijk; geene harer begeerten bleef onvoldaan; geen feest, of zij ſchitterde op hetzelve boven alle anderen; geene pracht of weelde ſcheen hem voor zijne vrouw te groot; een dankbare glimlach op haar lief gelaat beloonde hem daarvoor ruimſchoots.

Nog had geen wolkje hun geluk verduisterd; nog nimmer had HELOÏSE's aanminnig lachje hare lippen verlaten; maar — alle menſchengeluk heeft een einde, en ook zij moesten dit ondervinden.

Op zekeren avond had zij zich, met meer zorg nog dan gewoonlijk, gekleed, om op een feest bij Mevrouw DE RIAUCOURT, eene oude vriendin harer moeder, te verſchijnen. Verwonderd, haren man, naar wien zij wachtte, nog niet te zien opdagen, begaf zij zich naar deszelfs kamer, en ſchrikte bijna, toen zij hem nog in zijn' japon en met rekeningen bezig vond.

„Lieve hemel, LUCIEN, waar blijft gij toch? Het is bijna tien ure. Hebt gij dan het Bal vergeten?"

„Neen, kindlief," zei DARNEY glimlagchende, „en ik zou zoo aanſtonds bij u gekomen zijn. Ik heb iets dringends te doen, en ik dacht, gij zoudt aan mij dit vermaak, voor deze reis, wel eens willen opofferen." Daar hem echter een wolkje op het voorhoofd zijner vrouw bewees, dat hij van haar te veel gevergd had, voegde hij er bij: „Maar neen, ik ben onregtvaardig; gij zijt eene al te ſchoone vrouw, om bij uwen man te huis te blijven; ga, mijne HELOÏSE, ga naar het Bal, en heb er veel genoegen; ik zal intusſchen hier, onder mijnen arbeid, aan u denken."

HELOÏSE betuigde hoog en duur, dat zij zonder hem niet naar Mevrouw DE RIAUCOURT zou gaan. Er volgde nu een huwelijkstooneeltje, hetwelk eenige ſchoone begoochelingen vernietigde. En niettemin was Mevrouw DARNEY

Digitized by Google

een uur daarna op het Bal, door eene menigte bewonderaars omgeven, en door alle vrouwen benijd, die vruchteloos poogden met haar te wedijveren.

Van dezen tijd af verſcheen HELOÏSE menigmaal op Bals, in de Opera, enz. zonder haren man, en zij gewende zich daaraan. Mevrouw DE RIAUCOURT verzelde haar, en derzelver neef, ALFRED, was haar *cavalier*.

Terwijl de jonge vrouw zich op deze wijs geheel aan het vermaak overgaf, poogde haar man, door de uiterſte inſpanning van vlijt, de wanorden te voorkomen, waarmede de overmatige uitgaven zijner vrouw zijn vermogen bedreigden. HELOÏSE vermoedde niet, welke offers hij haar bragt; zij begreep de ernſtiger gemoedsſtemming van haren man niet, en nam hem die bijna kwalijk; desniettemin bleef hij bij zijn al te edelmoedig beſluit, en ging voort zijne eigene vermaken op te offeren, om haar een ſchijngoed te laten behouden.

Op eens nogtans gevoelde de jonge vrouw, hetzij door verzadiging, hetzij door bedaard nadenken, een' hevigen afkeer van al de verſtrooijingen, die haar zoo lang bedwelmd hadden. Zij ſloot zich op, ontving ſlechts weinige vrienden, en verſcheen niet dan in vertrouwde gezelſchapskringen. Ongelukkig bevond DARNEY zich om dezen tijd, wegens zaken van gewigt, in *Normandije*. HELOÏSE werd daardoor weldra de eenzaamheid moede, gelijk zij het vroeger de groote wereld geweest was, en, om deze leegte aan te vullen, begon zij romans te lezen. Eenige der nieuwere ſchrijvers boezemden haar eene levendige belangneming in, zoo door het mysticismus hunner gedachten, als door hunne dweepende droomerijen; dan weder weende zij over het lot der heldinnen van andere dier werken, arme, na een leven vol opoffering en diepe, aan niemand bekende ſmarten, ontbladerde en vergetene bloemen.

Op zekeren morgen ontwaakte zij met het gevoel, de ongelukkigſte vrouw der wereld te zijn. Zij weende over zichzelve, en meende in ſtilte haar lot te moeten betreuren; haar hart werd miskend; hare liefde kon niet meer tot den perſoon haars mans naderen; ook zij was eene beklagenswaardige vrouw, die door haren man niet begrepen werd. Hare ziel was nu als alleen op aarde, zonder dat eene verwante ziel haar klagen verſtond en haar vertroostte. Hare wangen verbleekten; het lachje ontvlood hare rozelippen;

Digitized by Google

hare oogen verloren den gewonen glans; eene ſmachtende uitdrukking ſpreidde zich als een ſluijer over dezelve; zij was verſtrooid van gedachten; hare bittere, treurige, moedelooze wijs van ſpreken deed hun, die haar omringden, gelooven, dat zij ſmarten leed, en van dit lijden meende men den grond te vinden in de afwezigheid van haren man.

Dagen bij dagen, weken bij weken verliepen. Op zekeren morgen ontving zij eenen brief van DARNEY. Nog ſprak hij van geen terugkomen. HELOÏSE kreukte mismoedig den brief in hare hand, „Hij is gelukkig," zeide zij met bitterheid; „zijne brieven doen mij zeer — hij is zoo rustig, zoo bedaard!" En de brief werd aan de vlammen geofferd.

Een uur daarna doorliep de jonge vrouw, in de hevigſte gemoedsbeweging, eenen anderen brief. Het papier was rooskleurig en geparfumeerd; tranen ſchenen een paar woorden geheel onleesbaar te hebben gemaakt; dit ſchrijven luidde aldus: „Uit uwe handen, Mevrouw, wacht ik leven of dood. Verſchijnt gij heden avond op het Bal mijner tante, zoo verlang ik niets verder; mijn geluk zal grenzenloos zijn. O! gij zult deernis hebben met eenen ongelukkige, dien zijne liefde tot wanhoop drijft; gij zult beſeffen, dat het tijd is, door een uur van geluk, jaren van zielelijden te doen vergeten. — HELOÏSE! gij weet niet, wat ik ſedert zes maanden geleden heb. Bij alwat heilig is, bezweer ik u, kom heden avond! Een krankzinnige is in ſtaat alles te ondernemen — zelfs eene misdaad. Spreek mij niet van rede, van pligt; ik kan er niet naar luisteren — mijn voorhoofd gloeit — mijn brein verwart zich. HELOÏSE! uwe liefde of den dood!

ALFRED DE RIAUCOURT."

Er werd een bezoek aangemeld, en ſidderend verborg HELOÏSE den brief.

Het was avond; Mevrouw DARNEY had haar elegant toilet voltooid; vrees en hoop verlevendigden haar ſchoon gelaat, en toen de kamenier het kostbare halsſieraad van diamanten vastgehaakt en de Dame een' vergenoegden blik op haar tooiſel geworpen had, zag zij naar de pendule. „Eerst negen ure — en het Bal begint ten tien. Het maakt in 't geheel geen *effect*, zoo vroeg te komen. Laat mijn rijtuig ten tien

Digitized by Google

ure gereed zijn; ik zal schellen, wanneer ik afrijden wil, maar dat intusschen niemand mij store."

Toen zij alleen was, vlijde zij zich op de zachte kussens van eene sopha neder, met het hoofd in de hand, en dacht, niet zonder onrust, na over den stap, dien zij op het punt was om te doen; zij dacht zelfs aan haren man; maar hare verblinding vond krachtige drogredenen tegen het geweten.

„ Waarom heeft hij mijne liefde teruggestooten? Waarom mij alleen, zonder steun, zonder verdediger, in de wereld gedreven? Heb ik deze koelheid verdiend? Hij is het, die ons geluk vernield heeft. Is het mijne schuld, dat ik niet tot de berekenende, koude genegenheid kon afdalen, die het zich zoo gemakkelijk mogelijk maakt, om toch niemand te *generen?* — En daarenboven, wat vermag ik, arme vrouw, tegen deze brandende liefde van ALFRED, die alle hinderpalen onderstboven werpen of door eigen vuur vergaan moet! — Wat raakt ons het gevaar? Het geluk zal des te grooter zijn. — De dood heeft niets vreeselijks voor die bemint — de dood — zonder beven zal ik hem zien naderen — want ik ben gelukkig; ik heb de ziel gevonden, welke de mijne zocht — ik ben gelukkig!"

Hare oogen sloten zich; bekoorlijke beelden omzweefden haar; twee maanden lang had zij gekampt en geleden; op het punt om in den afgrond te storten, waande zij zich nu gelukkig; nadat zij zich in hare oogen wegens eene misdaad geregtvaardigd had, welker diepte te peilen zij echter niet durfde wagen, meende zij haren pligt gedaan te hebben — zij glimlachte en — sliep in.

Haar slaap was diep, afgemat als zij was door den innerlijken kampstrijd, door de worsteling van pligt en hartstogt; zij sliep, als in sluimer gewiegd door de golven, die haar dreigden te verzwelgen.

De klok sloeg elf, sloeg twaalf; zij sliep. Eindelijk, ten een ure, ontwaakte zij. Haar eerste blik was naar de pendule; een schreeuw ontsnapte haar, op het zien, hoe snel de noodlottige uurwijzer voorwaarts geijld was; zij vloog naar de schel, en weinige minuten daarna trad zij het salon van Mevrouw DE RIAUCOURT binnen.

Bij het intreden naderde zij al bevende de plaats, waar Mevrouw DE RIAUCOURT zat, en hare onrust was zoo groot, dat zij niet waagde de oogen op te heffen, om naar ALFRED rond te zien. Nadat zij als 't ware den laatsten

Digitized by Google

ſlagboom achter zich had, ontwaakte eenigzins ſpade het geweten; haar moed had haar verlaten; zij ſchaamde zich over den begonnen misſtap; zij voelde, dat zij bloosde, en liet het hoofd zakken, om zich aan de op haar gerigte blikken te onttrekken. Allengskens herſtelde zij zich en hief de oogen op, maar zij ontmoetten die van ALFRED niet; vergeefs zwierven zij in het rond; ALFRED was nergens te vinden. Nu vermeesterde haar de vrees; geweten en ſchaamte weken voor den pijnigendſten zielangst. Evenwel, alle hoop was nog niet verloren; hij kon nog komen; dan, de tijd verliep — hij kwam niet. De ongelukkige HELOÏSE voelde, dat hare krachten haar verlieten; hare gedachten verwarden zich; men trok haar in de *quadrilles*; werktuigelijk volgde zij, zonder te zien, zonder te hooren; de grond ſcheen haar onder hare voeten weg te zinken; de lichten draaiden in het rond; zij meende te ſtikken; eene doodsbleekte overtoog haar gezigt; hare knieën knikten; hare oogen ſloten zich. De geheele zaal raakte in verwarring; ieder beijverde zich, om de bezwijmende te doen bijkomen.

„Het is niets," ſtamelde zij; „de drukkende hitte — nu is het voorbij — maar danſen wil ik niet meer."

Allengskens werden de zalen ledig. De jonge meisjes, die vóór eenige uren zoo ſchitterend binnengetreden waren, verdwenen als verſlenste bloemen in den ſtorm; de rijtuigen rolden weg, en de arme HELOÏSE bleef nog onbewegelijk op hare plaats; zij zag allen heengaan, en had den moed niet hen te volgen. Nog wachtte zij.

Mevrouw DE RIAUCOURT naderde haar. „Gij zijt niet wel, mijn kind! Ik ben u regt dankbaar, dat gij gekomen zijt; maar ik vrees, het heeft u te ſterk aangetast."

„O! niet in het minſte," hernam HELOÏSE, met een' gedwongen glimlach.

„Ik maak mij in ernst ongerust over u," vervolgde Mevrouw DE RIAUCOURT minzaam. „Uwe zwaarmoedigheid ontrust alle uwe vrienden. Nog dezen avond ſprak ik daarover met ALFRED."

„Is uw neef hier geweest?" vroeg HELOÏSE met drift.

„Ja, maar hij is ſlechts kort gebleven; ik heb hem bijna weggejaagd: hij was zoo ſomber, alsof hij alle mijne danſeresſen bang maken wilde."

„O, mijn God!"

„Wat komt u over?"

Digitized by Google

„ Ik ben geheel niet wel; verſchoon mij, dat ik ga; ik kan mij niet langer verbreken."

Een uur daarna was HELOÏSE, te huis, in eenen toeſtand, die aan krankzinnigheid grensde; haar oog was droog; hare polſen joegen; drie uren lang lag zij zonder beweging.

„ Die ongelukkige!" riep zij; „ hij had mij verwacht; in wanhoop is hij heengegaan — hij zal zich het leven benemen! Hemel — laat ook mij ſterven!"

Een lange, ſchrikkelijke dag volgde op dezen nacht. Het was een dag van gedurige foltering. Bij het geringſte gedruisch overviel HELOÏSE een zenuwachtig ſiddéren; eene brandende koorts overviel haar. Sloten hare oogen zich voor een oogenblik, zoo opende zij die oogenblikkelijk weder met een' gil — zij waande het bloedige lijk van ALFRED voor zich te zien.

Tienmaal, zich aan eene ſchemering van hoop vasthechtende, was zij op het punt geweest om aan hem te ſchrijven; een laatſte gevoel van ſchaamte, het aandenken aan haren man, wiens eer op het ſpel ſtond, hield haar terug.

De nacht verliep, zonder haar rust te brengen — zij kon zelfs niet ſchreijen.

Ten elf ure 's morgens trad Mevrouw DE RIAUCOURT in haar vertrek. HELOÏSE rigtte zich overeinde; maar, toen zij het onthutſte gezigt van ALFRED's tante zag, zonk zij terug, zonder dat zij in ſtaat was een enkel woord te uiten.

„ Ach, mijn kind!" zeide Mevrouw DE RIAUCOURT, „ ik kom troost bij u zoeken; ons is een groot ongeluk overkomen."

„ Gij doet mij ſchrikken," ſtamelde HELOÏSE.

„ Het is u bekend, hoe lief ik ALFRED had; ik deed voor hem, wat ik immer voor eenen zoon kon doen; ik wilde hem met eene onzer eerſte familiën verbinden; binnen weinige dagen zou het contract onderteekend geworden zijn, en thans is, door zijne dolle, onwaardige liefde, alles voorbij."

HELOÏSE zag haar ontſteld aan: „ Alles is voorbij, zegt gij?"

„ Ach ja — ik ben wanhopig — ALFRED is zwaar gewond."

„ Gewond?"

„ Een ongelukkig duël. Een pistoolſchot heeft hem den arm verbrijzeld."

Digitized by Google

„ Wat zegt gij? een duël?"

„ Ja, mijn kind, een duël! De helft van mijn vermogen gaf ik, dat het niet bekend ware; maar de zaak is reeds het gesprek der ganssche stad geworden; met het luisterrijke huwelijk is het gedaan."

„ Maar, Mevrouw, dat duël — waarom heeft hij dan toch gevochten?"

„ Om eene danseres der groote Opera."

Acht dagen daarna was HELOÏSE bij haren man in *Normandije*, bragt er den zomer door, en verscheen, met den volgenden winter, frischer en schooner dan immer, weder te *Parijs*. Zelden zag men haar zonder den Heer DARNEY. Menigmaal ontmoette zij ALFRED DE RIAUCOURT, en beantwoordde zijnen groet, maar hechtte zich daarbij, met een rustig en tevreden lachje, te inniger aan den arm van haren man.

ANECDOTE, RAKENDE PROFESSOR BORGER.

Professor BORGER, wiens innerlijke, gelijk bekend is, oneindig meer waarde had, dan zijn uitwendige beloofde, bevond zich eens in eene trekschuit, waar hij met eenen Predikant, die hem niet kende, veel had gesproken. Bij het verlaten der schuit verzocht een der reizigers aan den Professor, dien hij, wegens zijn jeugdig voorkomen, voor een jong maatje aanzag, hem, bij het uittillen van zijn' koffer, een handje te helpen, hetgeen deze gewillig deed. Onze Predikant, die de borst wat hoog droeg, ergerde zich aan diens reizigers vrijpostigheid, meende, dat zijn geleerde onbekende zich daardoor vernederde, en zeide tot hem: „ Zijt gij dan geen Student?" — „ Neen!" — „ Misschien Proponent?" — „ Ook niet!" — „ Zijt gij dan reeds Predikant?" — „ Ook al niet!" — „ Wel, wat zijt gij dan?" — Hoe verbaasd stond onze goede Dominé te kijken, toen hij ten antwoord ontving: „ Professor"!

DE VERSCHALKTE ZAKKENROLLER.

Onlangs werd in een' der *Parijsche* schouwburgen een orloge gerold. Zoo als de beroofde zulks ontdekte, riep hij uit: „ 't Is op slag van acht ure. Zoo aanstonds zal mijn orloge repetéren; het heeft een' zeer luiden slag, en zal mij

Digitized by Google

wel kenbaar maken, wie het heeft." Verschrikt poogde nu een der omstanders op staanden voet zich te verwijderen; de bestolene greep hem in de borst, en het orloge werd bij hem gevonden.

Deze Anecdote verdient meer geloof dan eene andere, welke wij onlangs lazen, van een' schavuit, die, een ongemeen klein Dames-orloge bemagtigd hebbende, uit vrees voor ontdekking het inslikte, en kort daarop, bij eene toevallige ligchaamsbeweging, door het slaan van hetzelve in zijne maag, zich verraden zag!

DE SPAANSCHE BIBLIOTHECARIS.

De luimige *Fransche* Akademist BAUTRU bezocht de Bibliotheek van het *Escurtaal*, en vond daar een' bij uitstek tragen en dommen Bibliothecaris. Toen de Koning van *Spanje* hem daarna vroeg, hoe hem de Bibliotheek beviel, antwoordde BAUTRU: „ Zij is voortreffelijk; maar uwe Majesteit moest den Bibliothecaris tot Hoogstdeszelfs Schatbewaarder aanstellen." —. „ Hoe zoo?" vroeg de Koning met bevreemding. „ Omdat hij," hernam de vrijmoedige BAUTRU lagchende, „ hetgeen hem is toevertrouwd, nooit aanraakt."

PARIJSSCHE HUWELIJKSTROUW.

Een *Parijzenaar*, eene verre reize willende aanvaarden, vroeg, in vertrouwen, aan eene dame, wat zij, als eene vrouw, het beste middel oordeelde, om zich, gedurende zijne afwezigheid, van de trouw zijner echtgenoote te verzekeren. „ Neem haren minnaar met u!" was het naïf en troostvol antwoord.

HET KIND IN DE OPERA.

Nu, mijn kind, hoe hebben zich heden de zangers en zangeressen gekweten? — Slecht, papa; zij hebben verscheidene stukken tweemaal moeten zingen.

No. XIII. *Meng.* bl. 660. reg. 6 v. o. leze men: *ditz.*
—— bl. 661. reg. 9 en 10. moet éénmaal het woord *toch* wegvallen.
—— bl. 666. reg. 10 v. o. leze men: is ingerigt.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING OVER LICHT EN LICHTZIEKTE (*Photospathie.*)

Door

M. A. JENTINK,

Predikant te Harlingen. (*)

Die het vereerend genoegen ſmaken mag, geëerde Hoorders, u van dit ſpreekgeſtoelte te begroeten, geniet een groot, maar ſoms duurgekocht voorregt. Het opſtellen der verhandeling of redevoering is veelal de zwaarſte arbeid niet. De keuze van het onderwerp; de beſlisſing: „daarover zal ik ſpreken," — die dat werk te boven is, behoeft niet meer zoo diep te zuchten. Het veld, waar de onderwerpen gereed liggen, is ruim genoeg. Dikwijls heb ik er gewandeld, en nooit zonder den bonten rijkdom, die daar in breede vakken ligt uitgeſpreid, te bewonderen. Evenwel wemelt het er van zoekende pelgrims, die telkens met ledigen buidel moeten wederkeeren. Zij werden door den overvloed verbijsterd. Mij ging het meermalen niet beter. Om voor ditmaal hun getal niet te vermeerderen, nam ik mij voor, het eerſte onderwerp, waarop mijn oog zich zou vestigen, op te vatten en te bewerken.

Dit mijn plan werd, ik ontken het niet, zwaar genoeg beproefd. Het eerſte onderwerp, dat zich aan mij voordeed, was eene geſchiedenis; maar eene geſchiedenis, welker aanvang en einde elkander zoo nabij zijn, dat bijna geen tijdsverloop tusſchen die beide punten is te beſpeuren. Hare geheele lengte is weinig meer

(*) Uitgeſproken in het Departement van de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* te *Harlingen*.

Digitized by Google

dan een punt. Hier komt bij, dat zij geheimzinnig is en, meer dan de kabinetten van alle onze Vorſten, ondoorgrondelijk. Oordeelt zelve! Het onderwerp, dat zich aan mij opdrong, is dit: *de natuurlijke geſchiedenis eens lichtſtraals, en wel eens ſtraals van het lamplicht.*

Wat ik mij heb voorgenomen, dat breng ik gaarne ten uitvoer. Thans evenwel was ik met de zaak verlegen. Gij wilt dus handelen, vroeg ik mij af, over iets, dat gij zelf niet begrijpt? Hoe zult gij dat aanleggen? En al gelukt het u: welk nut zullen uwe toehoorders er van wegdragen? Kortom, ik overtuigde mij, dat mijn lichtſtraal, even als ſommige ſtadslantarens, *tot weinig* anders dienen kon, dan om er bij te *zien*, *dat* het regt duister is.

Om te zien, dat het duister is! Ik kan niet zeggen, hoe die gedachte mij trof. Zij herinnerde mij zoo vele ongelukkige kranken, wier verſtandsoog zoo iets niet meer zien kan. Zij zijn blind voor duisternis, omdat zij altijd en overal licht meenen te beſpeuren. — *Het heeft* mij altijd verwonderd, dat deze zonderlinge ſoort van krankzinnigheid, die vooral ſedert de laatſte halve eeuw, dreigender dan de Cholera, overal doordringt, nog nooit, voor zoo veel ik heb kunnen ontdekken, geneeskundig is beſchreven. Men laat zelfs toe, dat zij nameloos en onopgemerkt hare verwoestingen aanregt, en, wat nog erger is, hare ſlagtoffers worden als ongeneeslijk beſchouwd en verwaarloosd. Deze ziekte (men zou ze *photospathie*, lichtziekte, dienen te noemen) moet echter, de nood eischt het, met alle kracht beſtreden worden. Misſchien is de homöopatiſche geneeswijze, zoo al niet de eenige, althans in dit bedenkelijke geval de beste. De patiënten zijn door het licht verbijsterd geworden; bij gevolg zijn zij door de voorzigtige aanwending eens enkelen lichtſtraals te herſtellen. Deze inval verzoende mij met mijn gevonden onderwerp, en deed het mij meer, dan ooit eenig ander, beminnen. Ik zal handelen *over eenen lichtſtraal, als geneesmiddel tegen*

Digitized by Google

de lichtziekte. Mijne verhandeling ſplitst zich in twee hoofddeelen. Het eerſte betreft de natuurlijke geſchiedenis des reeds meermalen genoemden lichtſtraals, en zal doen opmerken, in wat zin en voor hoe ver hij geſchikt is om duisternis te doen beſpeuren. Het andere behandelt de oorzaak, de kenmerkende verſchijnſelen en de voorgeſlagene geneeswijze der lichtziekte. Ik verdeel de natuurlijke geſchiedenis des lichtſtraals in drie tijdvakken: onmiddellijk vóór, bij, en na zijne wording.

Het moge hard vallen, van deze plaats te erkennen: dat weet ik niet; of ook ſlechts: dat begrijp ik niet, — ik moet evenwel met deze tweevoudige belijdenis mijn geſchiedkundig onderzoek des lichtſtraals, die daar uit eene onzer lampen ſchittert, openen. Waar hij onmiddellijk vóór zijne geboorte was, dat weet ik niet; en hoe hij het aanzijn ontving, dat begrijp ik niet. Misſchien lag hij, met al zijne broeders, gelijk vlinders, met zijne omkleedſels in de patentolie verborgen.

Hebt gij wel eens opgemerkt, hoe die olie, even gelijk ſommige menſchen, haar eigen verderf opzocht? Zij lag in de lamp veilig en rustig neder. Doch eene verleidelijke hand bood haar eene ladder van katoen, waarlangs zij zou opklimmen, om verbrand te worden. Weduwen van *Indostan* beſtijgen wel eens den brandſtapel uit dweepzucht of door dwang; maar die olie, wat trok haar in de vlammen?

Ik weet, dunkt mij, uw antwoord, Geleerden! Dat is onnoozel gevraagd, zegt gij. Hebt gij dan volſtrekt geen verſtand van de *capillaire attractie*, of, om duidelijker te ſpreken, kent gij de zuigkracht der haarbuizen niet? Zoo luistert! Er beſtaat eene groote natuurkracht, die alwat op aarde is, en de aarde zelve, en dit zonneſtelſel, en al de ſterren aan elkander verbindt. Die kracht is op allerlei wijze werkzaam. Gelijk zij de olie langs de vezeltjes van de katoen doet

Digitized by Google

ſtijgen, zoo trekt zij vooral nederwaarts; in die betrekking doet zij de lamp hangen, en heet zwaartekracht. Haar is ook ter taak geſteld, om te zorgen, dat de lamp niet als droog ſtof uit elkander valt; deze post heet kracht der kleving. Is iemand genegen, om dat glas met een ſtukje wol of laken te wrijven, zij is gereed, om, als electrieke kracht, de haartjes aan te trekken en ſtraks terug te ſtooten. Het zou evenwel voorzigtiger zijn, de lamp met een' zeilſteen te naderen, mits gij u in acht neemt, dat niet de magneetkracht haar al te zeer doe ſchudden; want dan zou de ſtortende olie de aantrekkingskracht der aarde gehoorzamen, en, door tusſchenkomst der middelpuntzoekende kracht, als ronde druppelen nedervallen; ten zij de vrieskracht, als uit voorzorg, het gevaar mogt verhoed hebben. Begrijpt gij nu, waardoor de olie langs de katoen is opgetrokken?

Zoo doen die Geleerden. Men overbluft u. Men ſtapelt bezwaren bij bezwaren en geheimen op geheimen; en als ge op het einde verward en verlegen ſtaat, dan zet men een methodisch gezigt, met de vraag: begrijpt gij het nu nog al niet?

Wat mij betreft, neen! Ik heb geen begrip van dien onzigtbaren reus met zijne duizende armen, die ook in dit vertrek alles vasthoudt en neêrdrukt en op zijde ſchuift en opheft. Ik zie, dat zijne geheimzinnige vingeren de lampolie met onvermoeid geduld opwerken, opdat de vlam geen oogenblik van voedſel verſtoken blijve. Ik zie het uitwerkſel, en moet dus de oorzaak erkennen. Maar begrijpen; zien? Alwat ik zie, is, dat het duister is. En zoo zal het met u ook wel gelegen zijn. — Toen de olie het boveneinde van haren ſteilen trap beklommen had, kon zij ook daar niet lang toeven. Hier begon zij eene kunst, die het vernuft der menſchen, o! zoo gaarne, ter navolging zou uitvinden. Ik zou ter naauwernood geloof durven vergen; maar gij zijt getuigen: de olie begon te vliegen; zij verhief zich vrij in de lucht.

Digitized by Google

Onze Geleerde waarſchuwt reeds: Dat moet u vooral niet verwonderen. Hoort mij ſlechts! zegt hij. In de zamenleving der menſchen beſtaat zoo wel afkeer als liefde. Dit zijn, gij weet het, twee tegenſtrijdige krachten; de eene trekt tot zich, en de andere ſtoot van zich af. Nu, ook in de doode ſtof zijn die beide krachten levendig. Doch hier heeten zij, als zij elkander tegenovergeſteld worden, warmte en koude. Nu meent gij welligt, dat warmte met onze liefde overeenkomt. Mis! De warmte is regt liefdeloos en onverdraagzaam. Zij drijft de kleine deeltjes, die, toen zij koud waren, elkander aantrokken, zoo ver zij vermag, uit elkander. Door deze eigenſchap heeft zij het vermogen om alwat hard is week te maken, alwat week is vloeijend te maken, en alwat vloeit te doen verdampen. Zij kon, zoodra zij in genoegzame hoeveelheid werkzaam was, de geheele aarde, met alwat er in is, doen verdampen. Is het nu niet zeer natuurlijk, dat de deeltjes der olie, zoodra zij de hitte der vlam voelden, elkander loslieten en voortdreven tot in het lampglas, waarin zij door de warmte al hooger en hooger worden voortgeſtuwd? Is dit nu ten minſte niet duidelijk? De warmte doet de olie vervliegen.

Ik mag uwe ſcherpzinnigheid, zeer geëerde Hoorders, gewis niet naar mijne onbevattelijkheid beoordeelen, maar meen toch, dat deze geleerde uitlegging uwe weetgierigheid niet geheel zal bevredigd hebben. Wij vraagden niet zoozeer, wat er gebeurt en zou kunnen gebeuren; maar juist dit verſchijnſel zelve veroorzaakt onze groote verwondering. Hoe kan de warmte die wonderlijke dingen verrigten? Door welk middel doet zij dat? Hoe is het mogelijk? Wat men ons ook aantoone, zoolang dit onbeantwoord blijft, is ons elke zoogenoemde verklaring niets dan verduistering. Wij zien ſlechts, dat het duister is.

Ik zie gaarne tooverkunſten. Die vlugge verplaatſing en ſchijnbare gedaanteverwisſeling van voorwerpen heeft iets, dat mij aantrekt. Ik weet, dat ik misleid worde,

Digitized by Google

en getroost het mij, omdat het toch zoo kunstig is. Maar gelijk daar binnen dat glas, zoo tooveren geene menschen. Daar is geen bedriegelijk kunstenaar. Alwat er voorvalt is even zonderling en verbazend. Straks zagen wij de olie eerst langzaam kruipen en toen vliegen. In hetzelfde oogenblik was zij vet en mager, dik en zeer dun, glinsterend geel en pikzwart; doch eer die kleur kan onderscheiden worden, is zij al wederom anders. Zij wordt, alles in hetzelfde oogenblik, men kan niet zien hoe of door wie, aan alle zijden prachtig verguld; en uit dat vergulsel, uit die vlam, spatten millioenen van lichtstralen, als zoo vele vonken, door de zaal.

Zoodra iemand weet, hoe gewone tooverkunsten worden te weeg gebragt, voelt hij zijne *hooggespannen* verwachting teleurgesteld. „O! was het anders niet!" zegt hij. Maar hier is het anders. Het eenige apparaat voor deze kunst is lucht. — Gij weet, lucht is die groote zee zonder eilanden, waarin onze aarde, gelijk de dojer van een ei in deszelfs wit, *rondom beslo*ten ligt. De hoogte van dezen lucht- of dampkring is niet naauwkeurig bekend; de een zegt: juist zestien uur gaans; anderen beweren, dat zij tot aan de maan reikt, en voorbij de maan tot aan de zon, en nog veel verder. Doch ik denk, dat deze Heeren wel wat ver gaan. Intusschen er is voorraad genoeg; wij ten minste zullen dien met onze lampen wel nimmer verbruiken: want zoudt gij gelooven, dat de meesten onzer, al weten zij er niets van, wel door 16000 Ned. ℔ van die stof gedrukt worden?

De lucht bestaat uit een mengsel van twee voorname soorten. De grootste helft heet stikstoflucht, omdat deze, zoo zij alleen ware, de vlammen en ook de menschen zou doen stikken. Zij dient, om te verhoeden, dat de olie niet te spoedig verbrand worde. De andere heet zuurstoflucht; niet omdat zij zuur is, (wie heeft ooit zure lucht geproefd?) maar omdat toch sommige dingen, melk, wijn en meer andere, door haar toedoen zuur worden kunnen. Deze zuurstoflucht moet het klei-

Digitized by Google

ne vuurwerk (onzen lichtſtraal) doen afſchieten. Zoodra de olie uit de lamp opſtijgt, moet zij van onderen in het glas op die zwarte deeltjes aanvallen. Zij doet zulks ook gehoorzaam, en valt er op aan als een roofvogel op zijne prooi. De ſtrijd, die nu plaats grijpt, is, wegens de ſnelheid, waarmede hij beſlist wordt, niet te beſpieden. Zoo veel echter is zeker, dat het er heet toegaat, en dat zij elkander wederkeerig letterlijk verſlinden. Beide, de olie en de lucht, veranderen in een nieuw ligchaam, dat zoo min zuurſtofvlucht is als olie; en dat nieuwe ligchaam gloeit en flikkert, en veroorzaakt de vlam. Maar vanwaar die ſtrijd, die gedaanteverwisſeling, en die gloeijing? Ik heb het ook gevraagd, en men heeft mij geantwoord: dat wordt veroorzaakt door de familie. „Door de familie?" vroeg ik. Ja, hernam men; tusſchen de oliegas, namelijk als zij zeer warm, ja heet is, anders niet, beſtaat eene ſcheikundige verwantſchap met zuurſtof. Daarom trekken zij elkander aan, en vereenigen zij zich tot een vaster ligchaam, dan zij elk afzonderlijk waren; — zoo dikmaals zulks plaats grijpt, worden de luchtvormige deeltjes tot de temperatuur der gloeijing verhit. Zoo wordt de vlam geboren.

Is dat nu niet klaar? De olie en de zuurſtof zijn bloedverwanten, namelijk als de oliedamp heet is; daarom ſnellen zij in elkanders armen; daar worden zij dan, terwijl zij elkander vastgrijpen, gloeijend nijdig, en ſpuwen vuur en vlammen; dat komt van die verwantſchap. Neen! zegt gij, ik begrijp er niets van. En ik herhaal met u: 'ik begrijp er ook niets van, niets dan dat de zaak duister is.

Twee tijdvakken der geſchiedenis zijn afgehandeld. Wij zagen de geboorte des lichtſtraals voorbereiden, en vervolgens waren wij getuigen van die geboorte zelve; wij willen thans onderzoeken, wat dan eigenlijk geboren is. De ouders kennen wij: de lucht (men vergeve het onzer taal, die hem als vrouwelijk voorſtelt) de lucht is va-

Digitized by Google

der, en de olie moeder; maar nu het wonderkind . . . Wat is licht?

Gij moogt er naar gisſen, niet ligt zult gij iets bedenken, waarvan niet beroemde mannen in hunne wijsheid gezegd hebben: dat is het! Oude wijsgeeren hielden ſtaande, dat het een geest is. Dit weten wij nu beter. Zouden het ook pijlen zijn, die daar van de lamp worden afgeſchoten? Wel zeker! zegt een later Geleerde: het zijn geheele pijlbundels. Er zijn altijd zeven bij elkander; dat kunt gij onder anderen aan den regenboog bemerken. — Maar kan het ook, even gelijk de toonen der piano, louter eene trilling zijn? Hier is een derde natuurkundige, die nog jonger is. Juist! roept deze; nu hebt gij het getroffen! Als de lucht trilt, dan hoort gij geluid. Er beſtaat ook nog eene vloeiſtof, die fijner is dan de lucht; als deze trilt, dan ziet gij. Die vloeiſtof beſpeelt de vlam der lamp, gelijk bewogen lucht de aeolusharp. Even zoo als uw oor die klanken hoort, zoo verneemt uw oog den zoogenoemden lichtſtraal. — Wij willen nog eens gisſen: zou het ook alleen maar eene natuurkracht zijn? Onze tijdgenooten zeggen: ſtellig! de ontdekking is nieuw: licht, warmte, electriciteit, galvanismus en magnetismus — het zijn allen krachten, die in onderling verband ſtaan, en elkander wederkeerig voortbrengen. Doch wat natuurkrachten eigenlijk zijn, dat weten zij niet. Zoo diep ligt onze lichtſtraal in het duister.

Wat zijne eigenſchappen betreft, alwat hij doet zijn bijna wonderen. Zijne eerſte daad, als om eerſte proeve te geven van hetgeen hij vermag, is deze: hij ſnelt uit zijne geboorteplaats dwars door het lampglas. — Wilt gij zijne vlugheid weten? De maan is meer dan vijftigduizend mijlen van ons verwijderd. Binnen minder tijds, dan ik van deze ſpreekplaats kan afklimmen, zou de lichtſtraal, zoo hij de reis ondernam, haar bezoeken, en ſneller, dan ik gindſche deur bereiken kan, zou hij de zon weten te vinden. En zoo wonderlijk zijne eigenſchappen zijn, zoo talloos zijn zijne verrigtingen. Die

Digitized by Google

al het werk der lichtſtralen vermelden wilde, zou uit vermoeidheid moeten afbreken. Onder anderen zijn zij thans bezig met het bereiden der kleuren op onze aangezigten en het weren der zorgen uit onze harten. Als zoo vele teekenmeesters zijn zij werkzaam met alwat hier voorvalt te copiéren, en met die duizendmaal duizende ſchilderſtukken in onze oogen over te brengen. Elk oogenblik een nieuw voor ieder onzer, zonder zich ooit ééne penſeelſtreek te vergisſen. Wonderbare lichtſtraal! hoogere wezens mogen u begrijpen en doorgronden, bij uw licht zien *wij* louter duisternis!

Gij herinnert u, mijne Hoorders, dat ik ſtraks gewaagd heb van menſchen, die blind zijn voor de duisternis, en beloofd heb, in het andere deel mijner redevoering, u te zullen bekend maken met de *aanleidende oorzaak*, de *kenmerken* en de *geneeswijze* dezer treurige ongeſteldheid.

De oorzaak eener ziekte ligt in den lijder zelven; maar de aanleiding, waardoor de neiging, dus ook de neiging tot de lichtziekte, bij ſommigen ontwikkeld wordt, komt van buiten. Deze aanleiding kan tot een nieuw bewijs verſtrekken, dat niets zoo heerlijk en weldadig is, wat niet ook wel eens nadeelig kan worden. De lichtzieken zijn ſlagtoffers der verlichting.

Wie kent niet den prachtigen tempel der wetenſchappen, wiens duizend poorten voor al deszelfs vereerders altijd openſtaan? of wie is onwetend, hoe ſchitterend hij verlicht wordt? Wat hier het licht der lampen is, dat zijn daar de verſchillende waarnemingen, ontdekkingen, uitvindingen, bedenkingen, wederleggingen en wijsgeerige ſtelſels. Ik behoef ook niet te vermelden, met wat geestdrift, vooral ſedert de laatſte halve eeuw, dat licht onophoudelijk wordt vermeerderd. Bijna ieder wil er ten minſte iets toe bijbrengen. Deze beſtijgt, alleen met dit doel, de ijskegels der bergen; gene doorklieft, met geen ander oogmerk, in een hangend vaartuig, de bovenſte

Digitized by Google

lagen der wolken; een derde wringt zich in de duisterſte ſpleten en holen van druipkristal of mijnwerk, of laat zich in eene flesch zonder bodem tot op den afgrond der zee nederzinken, alleen om een handvol brandſtof te ſprokkelen voor het groote licht. De walmen eener verpeste werkplaats zijn niet te ongezond, de hitte der brandende Zone is niet te verzengend, de ijskoude der eeuwig bevrozene Poolzee is niet te verſtijvend, om den ijver der verdienſtelijke lichtzoekers te beperken. Vreesde ik niet te veel te zeggen, ik zou beweren, dat gedurende de laatſte vijftig jaren welligt weinig minder licht is aangebragt, dan in de vijfduizend, die ze zijn voorgegaan; zoodat elk *onzer* jaren bijna tegen eene eeuw onzer voorvaderen kan worden opgewogen.

Intusſchen gloeit in den tempel der wetenſchappen eene zee van licht. Die onvoorzigtig er binnen treedt, kan er door bedwelmd worden. — Als de zonneſtralen zich op de ſneeuw ſpiegelen, dan worden zwakke oogen, gelijk men zegt, ſneeuwblind; de gezigtszenuw wordt door het al te felle licht ziekelijk aangedaan, en alles ſchijnt rood te zijn. Iets dergelijks heeft hier plaats. Die geene ſterke herſenen heeft, wordt door al dat wetenſchappelijke licht verbijsterd; de indruk is te ſterk en blijft bij, zoodat hij overal dat licht meent te zien vonkelen en vlammen. Nu is hij blind voor de duisternis; hij heeft de lichtziekte.

De kenmerken dezer treurige ongeſteldheid zijn naar hare drie tijdperken, of wil men liever (want niet bij allen bereikt zij dezelfde hoogte) naar zoo vele graden, die zij al of niet doorloopt, te onderſcheiden.

Zoodra iemand ſpreekt van zijn inwendige licht, of daarop ſlechts doelt, kunt gij zeker zijn, dat zijn verſtandsoog meer of min ontſtoken is. In het eerſte tijdperk gevoelen zulke kranken zich onuitſprekelijk gelukkig. Zij ſtaan er verbaasd van, dat alle verborgenheden zoo geheel voor hen weg zijn. Elk zouden zij wel willen toeroepen, of gij wel weet, hoe wijs zij zijn geworden? Waar de ouden van dagen en de geleerdſte

Digitized by Google

mannen verlegen ſtaan, daar lagchen zij. Zoo is het, (zeggen zij dan;) dat zien wij wel. — Niets keuren zij goed. Zij weten alles beter. In het bewijzen zijn zij geweldig. Slechts een woord of wat, en dan de vraag: Ziet gij het nu ook niet? Tegenſpraak kunnen zij niet dulden; dan worden zij boos, en denken of zeggen: Gij moest ons licht eens zien, man! maar dat kunt gij niet!

Is het tweede tijdperk ingetreden, dan worden al deze ziekteteekenen met nieuwe en meer ernſtige verſchijnſels vermeerderd. De patiënt wordt lastig, en ijlt onophoudelijk van en over zijn licht. Zijne herſenſchimmen hollen als gevleugelde paarden over afgronden en bergen, over zonnen en ſterren. Zijne verhalen worden bijna even zinneloos, als die van vele hedendaagſche Dichters, wanneer zij verheven willen zijn. Hij droomt van ingewanden der aarde, die voor hem doorwoeld worden; van hemelbollen, die voor hem afgewogen worden, en van lichtſtralen, die voor hem als getweernde draden ontſponnen worden. Men heeft er, als in koortsachtige verhitting, dreigend hooren eiſchen: Geef ons een rustpunt buiten de aarde, en wij zullen haar, naar het plan van ARCHIMEDES, uit hare naven rukken! — Hun licht wordt onderwijlen zoo digt en dik, dat het zich vertoont als een groot wit kleed, dat over de aarde ligt, of als blinkende wolken. Dat kleed wordt onophoudelijk verſchoven; daarom herhalen zij zoo vervelend dikwijls: De natuur wordt voor ons ontſluijerd! Doch als het wolken zijn, zoodat zij niets van den grond, waarop zij wandelen, zien kunnen, dan beweren zij, dat de ſtroom des tijds onder hunne voeten wegvloeit, en dat zij daar boven ſtaan. Zij verzekeren u met een zeer ernſtig gezigt en fieren blik: Wij ſtaan op de hoogte van onzen tijd; op de hoogte van deze eeuw ſtaan wij! En zij voegen er dan doorgaans bij: Daarom hebben wij den ſtaf des geloofs weggeworpen!

Als onze kranke zoo ver komt, dat hij zich boven de wolken waant en op zijnen ſtaf begint te ſchimpen, dan

Digitized by Google

is dit teeken zeer ongunſtig. De ziekte dreigt tot den hoogſten graad te zullen opklimmen. Dan zal nog wel de glimlach der zelfvoldoening om de voormaals ſpraakzame lippen ſpelen; maar die lippen worden bleek en nemen pijnlijke trekken aan; de oogen zinken diep in de kaſſen; de wenkbraauwen trekken te zamen; de borst wordt beklemd en loost nu en dan zware zuchten. Kortom, de ziekte neemt een nieuw karakter aan, en zet zich tot doodelijke zwaarmoedigheid. Ik moet den loop, langs welken deze ſchijnbare ontaarding der lichtziekte plaats grijpt, kortelijk beſchrijven.

De kranke zag weldra bij zijn licht, dat het Opperwezen de menſchen niets behoeft te leeren. *Blind zijnde* voor alwat onbegrijpelijk is, ontkende *hij alles*, en redeneerde hij alle hooge Openbaring weg. Hij vond de wonderen, die in heilige oorkonden vermeld ſtaan, zeer natuurlijk; de vervulde voorzeggingen bijzonder toevallig; en de Godsdienſtleer was, volgens hem, een fraai wijsgeerig ſtelſel. Hij plagt te fluisteren: *Het geloof* is goed voor het volk; maar die ons licht heeft, *belijdt* de zuivere Godsdienst der Rede!

Naar mate nu, zoo als ik ſtraks beſchreef, het licht zich als ſluijers en nevels voor hem zamenpakt, begint hij ook al meer alles, wat om hem is, te betwijfelen en ſtoutweg te ontkennen. Ten laatſte tast hij angſtig om zich rond, of nog wel iets is overgebleven. Nu noemt hij zich vrijgeest, en redeneert op deze wijs: Sinds ik zulk een geest ben, zie ik ook, dat er eigenlijk geen geest is. Maar, beſta ik wel? en zou er wel een God zijn? — Mijne Hoorders! men mag den ongelukkigen in dien toeſtand geen oogenblik alleen laten. Hij is krankzinnig.

Wat zijn zulke patiënten diep te beklagen! Wie zou niet verlangen, dat men een middel uitvond, om hen te genezen? Langs den gewonen weg is die genezing onmogelijk. Er iets tegen innemen, dat willen zij niet; beter worden, ook niet. Gij kunt hen met de levendigſte kleuren de verſchijnſelen en toevallen hunner ziekte

Digitized by Google

ſchetſen; zij zullen u vertrouwelijk verzekeren: „Ik ken ze wel, die er aan ſukkelen!" Maar als zij uw menschlievend doel bemerken, wee dan uwer! Gij zult hunne oogen en hun gelaat zien gloeijen: „Duisterling!" zal het antwoord zijn; „zorg maar, dat de ſchillen van uwe eigene oogen wegvallen!"

Ik neem de vrijheid, mijne Hoorders, om, in dit moeijelijke geval, mijne u reeds voorgeſtelde geneeswijze aan uwe ſcherpzinnigheid te onderwerpen. Ik gaf in bedenking, den lijder homöopatisch te behandelen; dat wil zeggen, hem een gelijkſoortig middel als dat, waardoor de ziekte is te weeg gebragt, in zeer geringe hoeveelheid te doen toedienen. Hij is door het wetenſchappelijke licht krank geworden; men trachte hem door gepaste aanwending van eenen ſtraal van het lamplicht te herſtellen. Het bezwaar, dat de lichtzieke elk geneesmiddel hardnekkig weigert, valt volgens deze methode geheel weg; hij behoeft er des noods ſlechts aan te ruiken. Bovendien mag hij volſtrekt niet weten, wat men met hem voorheeft.

De toediening van dit homöopatisch middel vereischt veel geduld en de uiterſte voorzigtigheid. Plaats u eerst, ten minſte anderhalf uur lang, tegenover den lijder. Doe zulks juist dan, als hij zijne ingebeelde wijsheid ten toon ſpreidt. Gij moet onderwijlen met het hoofd ſnel knikken, bij tusſchenpoozen groote oogen zetten, en dan zeggen: Wel zoo! Dat is ſterk! Is het mogelijk! — Tracht eindelijk den vloed zijner woorden te ſtelpen door de herhaalde aanmerking, dat hij een groot Licht is. Let nu op! Ziet gij eensklaps den glimlach op zijn gelaat ſterk toenemen, neem dat tijdſtip waar. Wijs hem, zoo ſnel gij kunt, op het licht der lamp, met de vraag: Dat licht, wat mag dat toch wezen? Gij moest eens een' enkelen lichtſtraal naauwkeurig beſchouwen. — Zoodra hij u te wille is, en alzoo het medicament ongemerkt inneemt, moogt gij niet moede worden te *vragen*. Dit behoort onafſcheidelijk tot de geneeskuur. Gij vangt aan: Leer mij toch eens, wat dat wel is. Waar beſtaat het

Digitized by Google

uit? Hoe is het toebereid? — Het geneesmiddel zal nu dadelijk beginnen te werken, eerst zeer gemakkelijk, maar weldra pijnlijker en heviger. Het openbaart zich aanvankelijk door eene overvloedige uitſtorting van kunstwoorden, nagenoeg van dezelfde ſoort als ik u ſtraks leerde kennen: electriciteit, magnetismus, capaciteit en dergelijke. — Vraag intusſchen al verder: Maar wat beteekent dat? Hoe kan dat wezen? Wie doet dat? — „Draai de lamp wat op! Schuif het licht wat bij!" Als de patiënt dergelijke uitroepingen bezigt, dan zijn die verſchijnſelen zeer gunſtig. — Vraag al verder: Waar zou die lichtſtraal vroeger geweest zijn? Hoe kan hij doen zien? Waar blijft hij? — Onderwijlen *zult gij* zijn voorhoofd zien rimpelen; bij *wordt gemelijk*, verdrietig, beleedigend misſchien. Laat u nu niet ontmoedigen; vaar ſlechts ijverig voort; de criſis nadert; ſtraks zal hij misſchien, ten teeken dat de kracht der ziekte gebroken is, uitroepen: „Wat wordt het duister!"

Men pleegt, zoodra er hoop op genezing is, doorgaans den kranke geluk te wenſchen; *doch hier vooral niet*; gij moet veeleer uwe blijdſchap met de uiterſte voorzigtigheid verbergen. Zeg hem alleen, dat gij morgen zult wederkomen, of hij dan ook misſchien meer licht zien zal, en laat hem nu alleen in zijne duisternis.

Vindt gij hem des anderen daags ſtil en neerſlagtig, zoo kunt gij uwe verdere vragen achterwege laten. Wat meer is, gij moogt hem troosten: dat alle verſtandigen, even als hij, over het duistere der lichtſtralen geklaagd hebben; dat de grootſte natuurkenners overal verborgenheden vonden, en dat de kundigſte wijsgeeren met den wijzen SOCRATES belijden moesten: „Dit alleen weet ik, dat ik niets weet!" — Wijs hem vervolgens, hoe de lichtzieken rondom den tempel der wetenſchappen, links en regts, elkander voorbijrennen, om, gelijk zij het noemen, bij het licht der Rede waarheid te zoeken; hoe zij hier tegen klippen van bezwaren ſtooten, ginds in moerasſen van onzekerheid blijven kleven, en hoe zij aan alle zijden roepen: „Hier — neen, hier

Digitized by Google

— neen, hier, hier hebben wij de waarheid!" tot dat zij eindelijk, de een na den ander, in afgronden van geheimen nederstorten. — Eindelijk zal hij die ongelukkigen beklagen, en ongemerkt den staf des geloofs weder opnemen, met de nederige belijdenis, dat het beter is op goed gezag te gelooven, dan met een ingebeeld licht te dwalen. En de lichtzieke zal genezen zijn. — Ik heb gezegd.

EENIGE BIJZONDERHEDEN RAKENDE DEN JEUGDIGEN LEEFTIJD VAN BERNADOTTE, TEGENWOORDIGEN KONING VAN ZWEDEN.

De wijduitgestrekte kom, die zich van de *Pyrenecën* tot naar de *Alpen* uitstrekt, is van de vroegste tijden af een door de natuur bevoorregt land geweest, een land met bloemrijke valleijen, waar de lucht met de liefelijkste geuren bezwangerd is, welks kusten door de golven der *Middellandsche Zee* liefkozend bespoeld worden. Ondervraagt de overblijffelen der oudheid, de kronijken der middeleeuwen, de jaarboeken onzer tegenwoordige tijden — overal staan de *Gasconjers* en de *Provençalen* op den voorgrond; overal ziet men hen uitmuntende in wetenschap, schrander in kunst, dapper en beroemd in den oorlog.

Wij willen slechts aan het gedenkwaardige tijdvak herinneren, hetwelk met het jaar 1789 eenen aanvang nam; hoeveel beroemde mannen heeft destijds niet het zuiden van *Frankrijk* geleverd! Wetgevers, Diplomaten, Generaals, Staatsbestuurders stroomden in menigte uit dit beloofde land van geestkracht en van heldenmoed. In den korten tijd van 1804 tot 1810 alleen zou *Europa's* geschiedenis zes Koningen kunnen aanwijzen, die aan dezen gelukkigen grond ontsproten zijn.

Heeft men deze in roem zoo rijke provinciën, *Dauphiné*, *Provence*, *Languedoc*, *Rousfillon* en *Gascogne*, doorkruist, zoo stijgt de bewondering nog, wanneer men

Digitized by Google

het gebied van *Béarn* bereikt, weleer afhankelijk van het Koningrijk *Navarre*, hetwelk nog niet lang geleden als ijdele naamtitel tot het wapenschild van *Frankrijk* behoorde. Hier vooral is het, dat, meer dan elders in het zuiden, gelaat en geaardheid den indruk en wederschijn dragen van eene verhevener natuur, eenen helderen hemel, eene koesterende luchtstreek. Hier vindt men menschen, die als levende overblijfselen van de geschiedenis des lands beschouwd kunnen worden. Naburen van *Spanje*, waar achter elkander *Romeinen*, *Gothen*, *Franken* en *Mauren* den meester speelden, moesten de *Béarners* eeuwen lang onafgebroken onder de wapenen zijn. De min of meer veranderde namen van ALARICK, CHLODOMIR, ABDHÉRAM, ROELAND hebben zich in hunne dalen aan beken, rotsen en wouddreven gehecht; en tot zijne eer heeft de *Béarner* door KAREL XIV van *Zweden* bewezen, dat hij thans nog is, wat hij voormaals was, toen hij aan *Frankrijk* HENDRIK DEN IV geschonken heeft.

Niet verre van de hoofdstad *Pau* ziet men het ouderwetsche huis, waarin men de wieg van den oudsten dier beide Vorsten bewaard heeft; en onder de oude gebouwen, die in eene kronkelende rij aan den voet des heuvels voortloopen, zoekt het oog met drift naar het bescheiden dak, beneden hetwelk de jongere, onze tijdgenoot, het licht gezien heeft.

Laat ons er niet aan twijfelen, de vaderlandsliefde der *Béarners* zal deze bakermat eens medeburgers, die door zijne verdiensten eenen koningstroon beklom, tegen vernieling weten te beschermen. Deze eenvoudige muren leveren aan de verbeelding meer stof tot poëzij, dan de aanblik van het slot, dat trotschelijk op den heuvel naar boven rijst; en wanneer men te *Zaandam* het huisje bezoekt, waar PETER DE GROOTE een tijdlang het scheepstimmermans-handwerk oefende, zou men dan niet met diepe, innige gemoedsbeweging voor den drempel verwijlen, over welken BERNADOTTE als gemeen soldaat naar buiten trad, met het boek des noodlots in de

Digitized by Google

hand, waarin hij als opvolger van KAREL DEN XII ſtond aangeteekend? Dit thans hiſtoriſch geworden huis, in hetwelk men omſtreeks het midden der vorige eeuw wel geenen rijkdom, maar vastgevestigde welvaart ontmoette, werd ſterk bezocht door den talrijken drom cliënten, welke H. BERNADOTTE, een man van braafheid en talenten, door trouw en vlijt als Advocaat gewonnen had; niet minder geſchiedde zulks echter ook van den kant der talrijke vrienden, die hem om zijne innemende hoedanigheden beminden. Reeds vader van eenen eerſten zoon, de vrucht zijner echtverbindtenis met Mejufvrouw DE SAINT JEAN DE BOEUIL, verwachtte hij een tweede kind, toen de vrienden en bloedverwanten van Mevrouw BERNADOTTE, omſtreeks het midden van den vastenavondstijd des jaars 1764, op den 26ſten Januarij, met oogmerk om haar aan den vrolijkſten der maskeradetogten eenigermate deel te laten nemen, zich naar hare woning begaven, en haar aldaar op eene aangename wijze wilden verraſen. Deze vriendſchappelijke, maar onvoorzigtig uitgevoerde bedoeling had een geheel verſchillend gevolg. Verſchrikt door het onverwachte gedruisch en door de wonderlijke kleederdragten, beviel Mevrouw BERNADOTTE ontijdig, in de zevende maand, andermaal van een' zoon.

De jonggeborene, JEAN BAPTISTE JULES, was zoo zwak en gebrekkelijk, dat men niet durfde hopen hem in het leven te behouden. Onder de genen, die hem verzorgden, was zijne minne de eenige, welke van andere gedachten was. Zij was eene dier eenvoudige en goedhartige vrouwen, die ſtijf en ſterk aan droomen en voorgevoelens gelooven; en zij verzekerde, dat Engelen de wieg van haren zuigeling beſchermden, en dat hij groot en ſterk zou worden; ja, zij had er eene ſoort van vreugde in, hem eene roemruchtige toekomst te voorſpellen. Zoodanig was het begin van dat aanwezen, hetwelk nog dikwerf op het punt geweest is om een einde te nemen, maar hetwelk, onafgebroken zijne glo-

Digitized by Google

rierlijke baan vervolgende, eindelijk toch de voorſpellingen der goede voedſter ſchitterend bewaarheid heeft.

Dank zij eener verſtandig beſtuurde zorg, JEAN BAPTISTE JULES, die ſteeds in het vaderlijke huis werd opgevoed, wies op en nam toe beide in krachten des ligchaams en der ziel. Evenwel hij onderſcheidde zich in niets boven de overige kinderen des lands. Ons tot het mededeelen van daadzaken beperkende, laten wij het aan hen over, die zoo gaarne de wieg van beroemd gewordene menſchen met wonderen opſieren, te beſlisſen, welke invloed op den held dezer geſchiedenis te weeg gebragt is door al de ſprookjes, die over de omſtandigheden, welke zijne geboorte gekenmerkt hebben, *in omloop* zijn.

Eerst in zijn zeventiende jaar zien wij als 't ware een nieuw aanwezen voor hem beginnen, welks oorſprong en oorzaken voorzeker niet minder belangrijk zijn, dan het berigt van zijne intrede in het leven.

BERNADOTTE, de vader, door de werkzaamheden van ambt en ſtand bijna geheel bezig gehouden, was waarſchijnlijk onbewust, dat de moeder zijner beide zonen met eene in geenen deele vaste hand de weegſchaal der ouderlijke zorg tusſchen hen in evenwigt hield, en dat in de toedeeling daarvan JEAN BAPTISTE JULES verre was van de begunſtigde te zijn. Niets nu krenkt een jeugdig gemoed gevoeliger, dan partijdigheid in het hart eener moeder; niets verduistert den *huiſelijken* haard meer in de oogen van het verongelijkte kind; niets rukt het ſneller van denzelven los.

Bij deze redenen van ontmoediging en verdriet kwam nog een ander ongenoegen, in welks vermelding wij geene zwarigheid maken, wijl het ons voorkomt eene bijdrage te zijn tot die kieschheid van gevoel en die verhevenheid van denkwijs, welke onzen held te allen tijde gekenmerkt hebben.

De oudere broeder van JEAN BAPTISTE JULES, namelijk, een zeer bekwaam Advocaat en een in vernuft uitmuntend man van de wereld, maar tevens een lastige

Digitized by Google

en zelfs ſomwijlen boosaardige hekelaar, had tot voorwerp van zijnen bijtenden ſpot eenen Preſident van het gewestelijke geregtshof genomen, den vriend en beſchermer der familie. Dit vergrijp, niet alleen tegen de achting, welke men aan rijperen ouderdom ſchuldig is, maar ook, hetgeen veel erger was, tegen de dankbaarheid, verontwaardigde den held onzer geſchiedenis zoo zeer, dat hij daarvan niet langer getuige wilde blijven. Dit was misſchien eene der vermogendſte beweegredenen, welke hem tot zijn vertrek uit het ouderlijke huis deden beſluiten.

Hij verliet hetzelve op zekeren morgen, om den Kapitein DE LASSUS op te zoeken; en, het handgeld van zich wijzende, hetwelk destijds als prijs voor de vrijheid van een mensch gegeven werd, liet hij zich als vrijwilliger inſchrijven. Hierbij maakte hij echter de voorwaarde, dat zijne aanwerving niet door den daartoe geſtelden beambte geviſeerd zou worden (*), wiens vermaningen hij vreesde, en die waarſchijnlijk den vader kennis van het beſluit des zoons gegeven zou hebben. „Dat is ook niet noodig," hernam de Kapitein, verblijd zijn regement eenen rekruut te kunnen verſchaffen, die beloofde een goed ſoldaat te zullen worden; „wij halen het viſum van den Maire van *Billeris*." Den volgenden morgen, bij het aanbreken van den dag, begaf men zich naar dezen beambte, welke de noodige formaliteiten volvoerde, en terſtond daarna ging de rekruut op weg, om reeds verre van *Pau* te zijn, wanneer zijne afwezigheid bemerkt zou worden.

Toen Mevrouw BERNADOTTE het vertrek van haren zoon vernam, gevoelde zij levendig, doch te laat, welke zwaarwigtige gevolgen zelfs de geringſte afwijking van de billijkheid kan hebben, in de vervulling der hei-

(*) Geene militaire verbindtenis gold zonder het viſum van een burgerlijk beambte. Deze verſtandige en menschlievende verordening was eene van dat ſtaatsbeſtuur vóór de omwenteling, hetwelk men zoo dikwerf gegispt heeft, ook daar, waar het zulks niet verdiende.

Digitized by Google

lige pligten, welke zij zich niet ontveinzen kon geſchonden te hebben. Wij kunnen echter verzekeren, dat BERNADOTTE niet onaandoenlijk voor dit naberouw zijner moeder geweest is; want zijne liefde jegens haar en zijne achting voor hare nagedachtenis zijn nimmer verminderd. Als Maarſchalk van het Keizerrijk, als Prins van *Ponte-Corvo*, als Troonopvolger van *Zweden*, als Souverein, ſprak hij van zijne ouders ſteeds met dezelfde genegenheid en eerbied.

Het was den 3den September 1780, en dus in de vier laatſte maanden van zijn zeventiende jaar, dat BERNADOTTE zich als vrijwilliger aangaf. In hetzelve verwachtte hem eene zeer gunſtige ontvangst van den kant des Kolonels, den Markies DE LONSE, die, zelf een *Béarner* en te *Pau* geboren, de familie des jongelings van nabij kende. De nieuwe ſoldaat liet zich niet afſchrikken door de weinig aanlokkelijke bezigheden van den minſten rang der militaire dienst, alzoo de belangneming, welke de Markies DE LONSE en andere *Béarner* Officieren hem betoonden, voor hem een prikkel werd, die hem gedurig aanſpoorde in ijver te verdubbelen, om deze zoo vereerende goedgunſtigheid te regtvaardigen.

Het regement hield destijds garnizoen op *Korſika*; en op dat eiland was het derhalve, dat BERNADOTTE zijne twee eerſte dienstjaren moest ſlijten. Tegen het einde van het tweede jaar bragt de vervelende eenzelvigheid van zulk eene levenswijs, en meer nog de invloed van het klimaat, in zijne gezondheid eene verandering te weeg, die van zoo bedenkelijk eenen aard werd, dat men zijnen terugkeer in den ſchoot zijner familie noodig oordeelde. De zorgvuldige oppaſſing, welke hem aldaar te beurt viel, beſpoedigde zijn herſtel. Men deed hier al het mogelijke, om hem van de militaire loopbaan afkeerig te maken, en hem te bewegen den ſtand van Advocaat te omhelzen. Ook kon de jonge ſoldaat niet wel ontkennen, dat hij, ondanks de goedheid zijner Chefs, een treurig begin in den krijgsſtand gemaakt had. Uit

Digitized by Google

belangstelling voor hem vernieuwde de Heer DE LONSE tweemaal zijn halfjarig verlof, en veroorloofde hem aldus, achttien maanden lang over de keus van eenen levensstand na te denken.

Terwijl BERNADOTTE's gezondheid herstelde, en de heerlijke natuur, welke hij in rust genieten kon, hem verkwikte en zijne krachten deed toenemen, bleef ook zijn geest niet werkeloos, en vlijtig legde hij zich op zoodanige lectuur toe, welke het meest naar zijnen smaak was. De levensbeschrijvingen van FERDINAND CORTEZ, van CATINAT, FABERT en zoo vele anderen, welke door verdiensten en genie op de baan der fortuin geleid waren, verwekten in zijne ziel bewegingen en wenschen, die in regtstreeksch tegenstand waren met de raadgevingen, door welke men hem het beroep van Regtsgeleerde wilde doen omhelzen. Kortom, de jonge *Béarner* begon van eene aanstaande grootheid en roem te droomen, bekleed met al de tooverkleuren, waarin het negentiende of twintigste levensjaar zich zoo gaarne de toekomst afschildert, en omhelsde dit droombeeld met al den gloed eens mans, van wien NAPOLEON eenmaal zeggen zoude: „ Moorsch bloed vliet hem door de aderen."

Dit tijdperk uit BERNADOTTE's leven is het, waarin verscheidene zijner biographen, die zich om eene naauwkeurige navorsching niet zeer bekommerd hebben, berigten, blootelijk uit hunne verbeelding geput, omtrent de eerste jaren zijner militaire loopbaan geleverd hebben. Sommigen laten hem in *Oostindië* dienen en in den slag bij *Condelour* uitmunten; anderen vinden hem op dienzelfden tijd in *Amerika* onder LA FAYETTE en ROCHAMBEAU. De waarheid is, dat hij het tijdvak van 1780 tot 1785 voor de helft bij zijn regement op *Korsika* en voor de wederhelft aan het huis zijner ouders doorbragt, en dat eerst in het begin van het jaar 1785 onveranderlijk besloten werd, dat hij onder de vanen zou blijven.

De eerste ontmoeting van BONAPARTE en BERNADOTTE had iets bijzonder plegtigs; want beide beoordeelden elkander reeds bij dit eerste gezigt zeer juist. De Opperbevelhebber toonde zich in het gesprek met dezen nieuwen Generaal openhartig en spraakzaam; BERNADOTTE was achterhoudender, misschien omdat hij reeds toen (het was tijdens BONAPARTE's eersten veldtogt in *Italië*) het geheime doel van den aanstaanden Alleenheerscher doorzien had. Doorzien

Digitized by Google

toch had hij hem; want, nog naauwelijks in het hoofdkwartier teruggekeerd, zeide hij tot de Officieren, die hem over BONAPARTE vragen deden: „Ik heb eenen man van zes à zevenentwintig jaren gezien, die gaarne den schijn zou aannemen als was hij vijftig jaren oud; en dat voorspelt niets *goeds* voor de Republiek." Ook BONAPARTE kenschetste van zijnen kant BERNADOTTE niet minder juist en origineel. „Zie daar," zeide hij, „een' *Franschen* kop op eene *Romeinsche* borst!"

Beide met eene schranderheid begaafd, welke het hun gemakkelijk maakte elkander te beoordeelen, moesten BONAPARTE en BERNADOTTE reeds destijds vooruitzien, dat zij noch dezelfde gevoelens noch dezelfde denkwijs koesterden, en dat hunne wederzijdsche ontwerpen nog verder dan hunne meeningen uiteenliepen. Doch ongetwijfeld *waren* beide het eens, dat zij elkander steeds *op de baan der beginselen* ontmoeten moesten, die ter verdediging des vaderlands en ter bevordering van deszelfs glorie leidt; en, door deze overtuiging bestuurd, handelde de Generaal-en-chef, terstond bij den aanvang van den veldtogt, dien overeenkomstig jegens zijnen, van den *Rijn* tot hem gekomenen, Onderbevelhebber.

BIJZONDERHEDEN WEGENS PEKING.

Op een' schoonen lentemorgen (dus verhaalt een *Engelsch* Reiziger) kwamen wij in de voorsteden van *Peking*. Een hevige wind dreef wolken van geel stof, dat er uitzag als een zwavelregen, in de hoogte. Twee personen van het Zendelinggezelschap, welke ons te gemoet gekomen waren, zeiden, dat dit gele stof het stuifmeel is van de dennen- en pijnboomen, welke in den omtrek van *Peking* zeer menigvuldig groeijen. Het geraas en gewoel eener in rustelooze beweging zijnde volksmenigte verkondigde ons de nabijheid van de meestbevolkte stad der aarde; en het duurde niet lang, of wij ontwaarden de ringmuren van *Peking*. De stad ligt op eene vruchtbare vlakte en vormt een langwerpig vierkant. Wij gingen door aardige, ruime, lichte, vrolijke straten, door digte drommen van kooplieden, boeren en werklieden van alle soort, in zeer zonderlinge kleederdragten. Alle deze menschen beschouwden ons nieuwsgierig. De barbiers, de koks, de smeden waren bij de deuren hunner winkels in volle

Digitized by Google

werkzaamheid. Toen wij den rooden muur, welke het Keizerlijk paleis omgeeft en zoo hoog is, dat alleen het dak van het gebouw er boven uitſteekt, voorbijgingen, zagen wij de ſchildwachten, zittende op hun gemak, hunne pijpen rooken. De ſmerige rokken dezer krijgslieden, hunne onachtzame houding en hunne verroeste geweren gaven ons juist geen verheven denkbeeld van de *ſoldatesca* van den *Heiligen Zoon des Hemels*, die zich den *eenigen Stadhouder op aarde* noemt.

Naauwelijks waren wij in het gebouw van het Zendelinggezelſchap aangekomen, of verſcheidene aanzienlijke *Chinezen*, meest *Mandarijnen* van den burgerlijken en krijgsmansſtand, bezochten ons. Zij waren, offchoon van onderſcheiden' rang, allen omtrent gelijk gekleed, namelijk in een' langen rok met zeer wijde mouwen, welke door een' zijden gordel en een' met echte paarlen bezetten gesp zaamgehouden werd. Op het hoofd droegen zij eene kleine, trechtervormige muts. Een der officieren was eerst onlangs tot *Mandarijn* van de vijfde klaſſe benoemd geworden. Hij droeg aan de linkerzijde een zwaard en een lang mes in eene ſcheede van ſchildpad, en aan de regterzijde hing een zijden tabakszak; zijne muts was met een' fraaijen opaal en eene papegaaiveder verſierd. Officieren erlangen zoodanige eereteekenen, wanneer zij in den krijg zich onderſchelden. De burgerlijke ambtenaren zoo wel, als de officieren, zijn, wat den rang betreft, daaraan te kennen, dat de knoopen aan hunne mutſen van koraal, kristal of goud, dat ze groot of klein, zoo of anders van kleur zijn; want de kleeding is doorgaans eenvoudig en gelijkvormig. Een gouden of koralen knoop is het onderſcheidingsteeken van den Generaal; den Overſte kent men aan een' lichtblaauwen knoop, en de Keizer zelf verſchilt van zijne hovelingen alleen daarin, dat hij eene groote, zeer kostbare parel op zijne muts heeft. Onderſcheidingsteekenen zijn verder de *phoutſas*, kleine vierkante ſtukken ſatijn, die op de ſchouders genaald worden. Op de boordſels der burgerlijke *Mandarijnen* is een vogel geborduurd, op die der officieren een wild dier. Een officier van den tweeden graad b. v. voert een' leeuw op zijn boordſel; een *Mandarijn* van den burgerlijken ſtand van den derden graad een' papegaai. De met *phoutſas* bezette kleederen worden echter alleen dán aangetrokken, wanneer men ten hove gaat, of bij andere plegtige gelegenheden.

De *Chinezen* beſteden in het algemeen veel gelds aan hunne

Digitized by Google

kleederen, en wel bijzonder de mannen. *Mandſchus* en *Chineezen* van bijna alle ſtanden hebben eene bijzondere kleeding voor elk jaargetijde; en die ambtenaar is, moet drie verſchillende ſoorten van kleederdragt hebben, behalve nog het gala-kleed. De kleeding der geringere ſtanden is van *calico* (eene fijne, van katoen vervaardigde ſtof) en nankin; die der hoogere, van ſatijn of caſimir. Blaauw, violet en zwart zijn bij de mannen de meestgeliefde kleuren — rozerood, geel en hoogrood de eigenlijke modekleuren der vrouwen. De mannen hebben de broek meest van nankin, maar ook van zijde, en meestal zijn de laarzen uit dezelfde ſtof vervaardigd; doch van rijke lieden worden die uit zwart ſatijn gemaakt. De zolen aan de ſchoenen en laarzen zijn zeer lomp en ongeſchikt, beſtaande uit papier ter dikte van een' duim. Zeer voorname lieden dragen ovale mutſen van hoogrood ſatijn, met zwart afgezet, en boven met een' gouden eikel. Het boordſel der mutſen is des zomers van fluweel, des winters van hermelijn. De geringere ſtanden dragen in den winter mutſen van ſchapenvel.

De vrouwelijke kleederdragt is van de mannelijke weinig onderſcheiden. De vrouwen maken veel werk van het haar, dat zij zeer fraai en met ſmaak verſieren. Zelden dekken zij het hoofd, en de nagemaakte bloemen, de prachtige gouden haarnaalden, kostbare ſteenen en ſchitterende juweelen ſtaan bij hare, meestal eenigzins donkere, tint zeer goed. Offchoon het deze vrouwen niet aan bekoorlijkheid ontbreekt, zoo is er toch een groot onderſcheid tuſſchen haar en de *Georgiſche* en andere *Aziatiſche* vrouwen. Evenwel vindt men te *Peking* ook vrouwen, die, zonder blanketſel of andere ſchoonheidsmiddelen, waarvan in *China* een groot misbruik wordt gemaakt, volkomen de kleur van onze *Europeſche* vrouwen hebben. Hare kleine oogen zijn wel fraai zwart en levendig, maar nooit ontmoet men de gevoelige uitdrukking van een blaauw oog. Eene *Chineſche* vrouw wordt dán voor ſchoon gehouden, wanneer zij oogen met eene geringe opening, eenigzins opſtekende lippen, blinkend zwart haar en ongemeen kleine voeten heeft. Het laatſte vooral is een hoofdvereischte, en de waarde van eene bruid wordt naar hare voeten geſchat. Terſtond na de geboorte bindt men de meisjes de voeten met banden, en belet alzoo den groei. De voet van een volwaſſen meisje is gewoonlijk niet boven de vijf duim lang, maar het gewricht van den enkel wanſtaltig

Digitized by Google

dik; men weet echter dit gebrek door franjes of breed borduurſel te verbergen. Ten gevolge van dit zonderling en barbaarsch gebruik, is de gang der vrouwen zeer onbevallig en waggelende. Ook in de geringere ſtanden worden de voeten der meisjes gebonden, doch niet in zoodanige mate als bij voorname vrouwen, welke met moeite de kamers van hare blinkende gevangenis op en neêr gaan. De oorſprong van deze verfoeijelijke gewoonte ſchijnt in verregaande jaloezij te moeten gezocht worden. Eenige Schrijvers zijn echter van meening, dat dezelve nog niet zeer oud kan zijn; en zij brengen als bewijs bij, dat MARCO POLO, die *China* in de dertiende eeuw doorreisde en veel van de ſchoonheid der *Chineſche* vrouwen ſpreekt, met geen enkel woord daarvan melding maakt.

Alle huizen, van de werkplaatſen tot de paleizen der grooten, hebben ſlechts éene verdieping. Dezelve zijn van tigchelſteen, ook wel enkel van leem, ſoms mede van hout, ſtaande in eenen dikwerf zeer ruimen hof, die van eenen muur omgeven is, zoodat men van de ſtraat ſlechts het dak ziet. In de huizen der rijken en aanzienlijken zijn deuren en beſchotten uit cipreſſen- of laurierhout met fraai ſnijwerk vervaardigd — dit hout verſpreidt een' aangenamen geur in de vertrekken. Ook tafels en ſtoelen worden van zeldzaam, kostbaar hout gemaakt en ſteeds zeer zindelijk gehouden. De kamers zijn over het geheel bijzonder net, offchoon niet verſierd met veel huisraad; inzonderheid vindt men er weinig ſpiegels. Van buiten ziet men zuilen en galerijen aan de huizen, en de bloempotten, overal met ſmaak geplaatst, doen, met derzelver verſchillend groen, eene zeer goede werking. Stookplaatſen zijn er niet in de woonkamers; men verwarmt dezelve door middel van koperen kolenpannen, en brengt ook wel kolen onder de ſteenen zitplaatſen, die, onder de venſters en langs de wanden loopende, des daags voor ſtoelen en des nachts tot ſlaapplaatſen dienen. De hooge, gewelfde daken zijn met groen, geel, rood of graauwachtig verglaasde tegels of pannen gedekt. Daar beſtaan echter verordeningen omtrent de kleur der tegels. De Keizerlijke paleizen en tempels hebben gele daken; de Prinſen en andere grooten mogen hunne huizen niet dan met groene tegels dekken; de graauwe zijn voor lieden van geringere ſtanden.

De voornaamſte winkels worden in de voorſtad *Bai-lo-tching* gevonden. Hier wonen, aan het einde der morſige, naauwe

Digitized by Google

ſtraat *Lieou-li-tchang*, eene menigte boekhandelaars. Zij verkoopen boeken, die in de *Chineſche* en in de *Mandſchu*-taal geſchreven zijn. Men moet bij het koopen behoedzaam zijn; anders zou men weleens acht- of tienmaal te veel kunnen betalen. De beste werken komen uit de Keizerlijke drukkerij, waarvan de boekverkoopers in *Peking* en in de andere ſteden zich tot de van Regeringswege bepaalde prijzen moeten voorzien. Ter zelfde drukkerij verſchijnt alle twee dagen een nieuwsblad, hetwelk ongewone voorvallen uit het ganſche Rijk bekend maakt; voorts de Keizerlijke verordeningen, aanſtellingen en gunstbewijzen, zoo als de genadiglijk geſchonken gele onderſcheidingsteekenen en papegaaivederen; kortom, alle beſluiten en ſtukken der Regering. — In dezelfde ſtraat bezag ik de winkels der juweliers, die ook ſchilderijen, ſnijwerk uit jaspis, elpenbeen en kostbaar hout verkoopen; alle deze dingen zijn keurig bearbeid. Ik zag hier mede prachtige glas- en porſeleinwinkels. Wat verder is eene pottenbakkerij en wordt gekleurd glaswerk vervaardigd.

Niet verre van den ſtadsmuur zagen wij de gaten, waarin het geringſte en armſte gemeen huisvest. Van de ellende, welke hier heerscht, kan men zich geen denkbeeld vormen. Naauwelijks met een paar lompen of ſtukken *mat* gedekt, loopen die ongelukkigen over dag in de handelswijken rond, bedelen eenige *tchokai* bijeen, en kruipen des avonds weder in deze verblijven, welke veeleer graven, dan woningen van levende menſchen, ſchijnen te zijn. Men ontwaart eene huivering, wanneer men hoort vertellen, dat in den winter de armen des avonds zich in de voorſteden verzamelen en op hoopen digt te zamen dringen, ten einde elkander voor koude te beſchutten. Maar desniettegenſtaande komen er velen om, en hunne lijken blijven onder of tuſschen het hout liggen, dat aan den oever van den *Ta-ho* opgeſtapeld is.

Ik onderzocht, of men in *Peking* ook gasthuizen of andere geſtichten van weldadigheid had. Ik vernam, dat er ſlechts één huis van dezen aard in eene der voorſteden beſtaat, hetwelk onder de thans regerende *dynastie* ten jare 1662 gebouwd werd. Hier deelt men des winters gekookte rijst aan de armen uit; maar ſlechts zeer weinigen kunnen genot van deze weldadigheid hebben, alzoo de inkomſten van het geſticht niet groot zijn. Jaarlijks, van den vijftienden dag der tiende maand tot den vijftienden der tweede maand van het volgende jaar — van November tot aan Maart — deelen

Digitized by Google

bovendien de *benzen* (priesters) gekookte rijst, die uit de magazijnen der Regering afgegeven wordt, in den tempel *Loung-vang-thang* aan de armen uit.

Op den terugweg van het verblijf der Zendelingen zagen wij een regement van het *Mandschu*-volk met pijl en boog exerceren. De soldaten waren meest klein van gestalte. Zij schenen noch zeer sterk, noch goed afgerigt te zijn. Ik meende op te merken, dat het bij hen, in het schieten, minder op wis treffen, dan op eene schooné, schilderachtige houding aankwam.

Hoe zeer ik vermoeid was en naar rust verlangde, zoo begaf ik mij echter onderweg nog naar eenen *Mandarijn* van de zesde klasse, wiens zoon met de dochter van een' rijk koopman zou trouwen. De bruiloft zou dien avond plaats hebben. Ik was op het feest genoodigd geworden. De woning van het jonge paar was schitterend verlicht, en de gasten drongen reeds bij scharen in alle galerijen, met luide vrolijkheid, onder de verdoovende toonen van eene menigte *tam-tams*, koperen cimbalen, fluiten, hobo's en clarinetten. Het duurde niet lang, of de *Mandarijn* verscheen met zijnen zoon, en beide maakten nu, in den kring van het talrijk gezelschap, veelvuldige eerbetooningen en kniebuigingen voor twee altaren, welke in eene der prachtige kamers van het huis opgerigt waren. Zonderlinge beelden van draken en dergelijke gedrogten, aardige bloemen uit was, en eene menigte kaarsen van allerlei kleuren, bedekten deze altaren. Intusschen liet zich op straat een orchest op eene niet zeer welluidende wijze hooren, en het vuurwerk, dat tevens werd afgestoken, was oorverdoovend. De bruidegom was prachtig gekleed. Zijn rok bestond uit blaauw satijn, en was geheel overladen met een wonderlijk borduursel uit gouddraad en paarlen; een gordel met een' diamanten gesp hield den rok zamen, en op zijne muts prijkte een schitterende opaal. Toen hij het groeten en kniebuigen geëindigd had, ging hij in een prachtig, met blaauwe zijde overdekt rijtuig, en begaf zich, onder geleide van een' troep muzikanten en lieden met vlaggen aan lange stokken, naar het huis van zijne bruid. — Deze pracht, deze luidruchtige beweging, al dit gewoel en gejoel, dat voor eenen *Europeaan* zoo vreemd is, veroorzaakte een tooneel, dat mij grootelijks verraste.

Nadat de bruidegom zich verwijderd had, boden een de-

Digitized by Google

zijn bedienden in de zalen allerlei ververfchingen en wel in ongemeenen overvloed aan, bijzonder fuikergebak en konfijt; welke lekkernijen men uit zeer kleine fchaaltjes van verguld zilver met lepels van dezelfde ftof at. Eene menigte vrouwen, die bij zoodanige feestelijke gelegenheden zich openlijk vertoonen mogen, waren in het bruidsvertrek in eenen kring gezeten. De zachte gelaatstrekken onder het zwarte, fierlijk opgemaakte, met goud, zilver en paarlen rijkelijk opgetooide haar, deden eene zeer goede werking. In de kamer van de aanftaande echtgenooten waren kostbare ftoffen, allerlei dingen van weelde, met veel fmaak bewerkt huisraad in zoodanige menigte ten toon geftelt, dat de oogen er door verblind werden. Het bruidsbed was in de lengte en breedte bedekt met fpreijen, waarop zijde, goud, zilver en edelgefteente in de keurigfte fchakeringen vereenigd gezien werden. Midden in het vertrek ftond een prachtig aangeregte disch, daarnevens twee ftoelen van fluweel met zijde geborduurd, en op denzelven twee gouden theekoppen met voortreffelijk halfverheven beeldwerk. Voor deze tafel moest het jeugdige paar de plegtigheid van het wisfelen der theekoppen verrigten.

Groote beweging en een verdoovend gedruisch kondigden het terugkeeren van den trein met bruidegom en bruid aan. Een rood, prachtig verfierd rijtuig, omgeven door eene ontelbare volksmenigte, hield voor de deur van het huis ftil, en terftond ging de vader van den bruidegom naar buiten, om zijne fchoondochter te ontvangen. Deze droeg een fchitterend gewaad van fcharlakenrood fatijn; een fluijer van zwart gaas, met zilveren fterretjes doorgewerkt, bedekte haar gelaat en hing tot op den gordel neder. De vader reikte haar de hand, en nu begon zij zich voorwaarts te bewegen, doch zoo uiterst langzaam, dat zij bijna een vierde van een uur noodig had, om van de deur tot aan de bruidskamer, een' afftand van veertig of vijftig voet, te komen. In dit vertrek nu traden de jongelieden tegenover elkander, en thans begon wederzijds een langdurig begroeten en kniebuigen — alles met fchier ongeloofelijke afgemetenheid en langzaamheid, die in *China* bij zoodanige feestelijke gelegenheid hoofdpunten zijn. Het einde van deze vervelende plegtigheid werd aangekondigd door een nieuw, hevig gedruisch en door het verdoovend geluid van alle fpeeltuigen. Toen trad de bruidegom voor de bruid, nam haar bij de hand en ligtte den fluijer

Digitized by Google

op, om een gelaat te zien, dat hij, volgens het beſtaande gebruik, niet eerder had mogen aanſchouwen. Deze gewoonte is zeer hard en wonderlijk, als men zich er aan binden moet. Evenwel verzekerde men mij, dat de jonge lieden in *China*, even als elders, wel middelen en wegen vinden, om zich aan eene zoo zonderlinge wet te onttrekken. Het jeugdige paar naderde de tafel; beide zetteden zich op de ſtoelen neder, en wisſelden thans de theekoppen. Dit alles geſchiedde wederom ten uiterſte langzaam; beide zagen er uit als kunſtige bewegende beelden, en meer dan eenmaal ſcheen het gezelſchap in verrukking te zijn over hunne edele bewegingen en over den plegtigen ernst op hunne onbewegelijke aangezigten. Tegen middernacht maakte de bruid toebereidſelen, om haar rood kleed met een wit te verwisſelen. Tot nu toe had zij hare oogen ſteeds nedergeſlagen gehouden; thans zag zij op en in het gezelſchap rond. Jammer, dat zij ons zoo lang haar aangezigt had onttrokken; want zij had inderdaad een zeer lief gelaat — de blanke kleur ſtak aardig af bij het koolzwarte haar, en een prachtig hoofdſieraad van diamanten droeg niet weinig bij, om hare zedige bekoorlijkheid te verhoogen.

WIJSBEGEERTE EN GODSDIENST.

Een Verhaal, rakende den *Engelſchen* Geſchiedſchrijver DAVID HUME.

Aangaande dit Verhaal zegt Mevrouw de Barones DE MONTOLIEU, die hetzelve mededeelt, in haar geſchrift, getiteld: *Exaltation et Piété*, het volgende: „ Hetgene hier, „ betreffende den Heer DAVID HUME, den ſceptiſchen Wijs„ geer (*), beroemd door zijne uitmuntende *Geſchiedenis van* „ *Engeland* en door zijn geſchil met J. J. ROUSSEAU, verhaald wordt, vindt men opgeteekend in een *Schotsch* tijdſchrift, getiteld: *the Mirror* (*de Spiegel*) 1779. Het had „ voor mij te meer belang, daar de Heer GIBBON, die „ destijds te *Lauſanne* woonde en mijn vriend was, mij des„ zelfs geloofwaardigheid bevestigde. Hij had het van den

(*) *Scepticismus*, twijfelarij, de leer van PYRRHO, die alles in twijfel trekt.

Digitized by Google

„ Heer HUME zelven, die in bovengenoemd tijdschrift slechts
„ met eene voorletter van zijnen naam aangeduid wordt. Ik
„ vertaalde dit kleine, doch, wegens deszelfs eenvoudig-
„ heid, zoo treffende Verhaal, hetwelk bovendien zoo ge-
„ schikt is, om godsdienstige en troostrijke gevoelens in het
„ gemoed op te wekken, en derzelver kracht boven die der
„ konde en onvruchtbare Wijsbegeerte te doen erkennen," enz.

Amsterdam. De *Nederduitsche* Vertaler.
H. S.

* * *

Ten gevolge van eenige onaangenaamheden, welke de Heer HUME in zijn vaderland had ondervonden, had hij het besluit genomen, eenige jaren in de zuidelijke deelen van *Frankrijk* door te brengen. Bij voorkeur nam hij zijn verblijf in eene kleine stad, alwaar de rust, welke hij wilde genieten, door niets gestoord kon worden. Hij wilde er geene kennissen of vrienden opdoen, ook geenszins zich volmaken in het aanleeren der landstaal, maar in eene volkomene afzondering leven, zich geheel overgeven aan de *afgetrokkene denkbeelden*, welke destijds het voorwerp zijner bespiegelingen uitmaakten, en welker gemeenmaking hem naderhand onder de beroemdste Schrijvers zijner eeuw heeft doen schitteren. Doch hij liet zich, ongelukkiglijk, verleiden door het lezen der toen in den smaak zijnde wijsgeerige werken, waaruit hij de dwalingen van derzelver Schrijvers overnam, zoodat hun jammerlijk stelsel van ongeloof zich ten eenemale van zijnen geest meester maakte, met die overdrijving, welke de geaardheid zijner natie kenmerkt. HUME weigerde niet alleen zijn geloof aan de verhevene waarheden der heilige Christelijke leer, maar somwijlen twijfelde hij zelfs aan zijn eigen bestaan, zeggende, dat het wel mogelijk kon zijn, dat het leven slechts een droom ware. Die meening zou noodwendig bij hem alle gevoeligheid hebben moeten uitdooven. Over het algemeen vindt men groote geleerdheid zelden vereenigd met die teederheid van gevoel, welke den mensch aan zijns gelijken verbindt, en hem dezelve als zijne broeders doet beschouwen. Ook HUME zag de menschen te weinig, om hen te beminnen; en wie het woord *Philosoof* uitspreekt, heeft daarmede iemand genoemd, die te zeer boven de zwakheden van het menschelijk geslacht wil verheven zijn, om medelijden

Digitized by Google

met de rampen der ongelukkigen te hebben, en om aan hen een gedeelte van den tijd te besteden, welken hij liever geheel aan de studie wenscht toe te wijden. HUME is dan ook niet zelden van egoïsmus beschuldigd geworden; doch algemeen kent men hem toch zachtheid van omgang, menschlievendheid en goedaardigheid toe, waardoor hij, in spijt zijner koude grondstellingen, weggesleept werd, om aan de menschen goed te doen, telkenmale hij daartoe gelegenheid vond. Allen, die hem gekend hebben, doen hem dat regt wedervaren. Niemand was innemender dan hij, wanneer hij zulks wilde zijn; en, indien hat al niet gemakkelijk viel zijn gevoel in beweging te brengen en zijne vriendschap te winnen, was men althans zeker zijne liefdadigheid op te wekken. Wij zullen in het volgende Verhaal doen zien, hoe hij, bij de beoefening dier deugd, eindelijk het geluk smaakte, vrienden te vinden; hoe hij zijn eigen hart leerde kennen, en het bekoorlijke zoo wel als de smarten van vriendschap en genegenheid leerde gevoelen.

Op zekeren morgen, dat hij, meer nog dan gewoonlijk, in diepe overpeinzingen verzonken was, welker vruchten eenmaal de wereld zouden verbazen, trad de oude jufvrouw, die het bestuur over zijn huishouden had, in zijn studeervertrek, en verhaalde hem, dat een bejaard heer en zijne dochter daags te voren in het dorp waren aangekomen; dat zij zich op reis naar een verafgelegen gewest bevonden; dat de vader, gedurende den nacht, gevaarlijk krank was geworden; dat de lieden in de herberg, alwaar zij gehuisvest waren, dachten, dat zijne ziekte doodelijk zou zijn, en dat, dewijl de wondheeler van het dorp afwezig was, men om haar had gezonden, alzoo het bekend was, dat zij iets van de geneeskunst verstond; dat zij op dit oogenblik van daar kwam, en dat het inderdaad een hartverscheurend schouwspel was, dien lijdenden grijsaard op zijn sterfbed te zien, veel minder aangedaan over zijne eigene rampen, dan over de smart, welke dezelve zijner dochter verwekten. — De Wijsgeer, verstoord dat men hem, te midden zijner bespiegelingen, was komen storen, had in het eerst geen acht geslagen op hetgene hem zijne huishoudster vertelde; doch, daar zijne belangstelling, ondanks zichzelven, door dat treffend verhaal was opgewekt, legde hij zijn boek neder, brak de keten der denkbeelden, welke hetzelve bij hem verwekt had, af, stond op, ontdeed zich van zijn' huisjas, trok zijn' rok aan, en volgde

Digitized by Google

de huishoudſter naar het vertrek van den zieke, het beste van de kleine ſlechte herberg, waar zij zich genoodzaakt hadden gezien hunnen intrek te nemen; terwijl hetzelve niettemin zoo morſig en in zulk een' ſlechten ſtaat was, *dat de Engelschman*, bij het openen van de deur, terugdeinsde. Er was geen andere vloer dan de bloote aarde, geene andere zoldering dan eenige balken, bedekt met kwalijk ineengevoegde planken, met ſpinrag overtogen. Op eene ſlechte matras, welke men in een' der hoeken van hetgene de hospes eene kamer noemde had neêrgelegd, lag de kranke grijsaard; terwijl zijne dochter aan het voeteneinde dier armelijke legerſtede gezeten was. Zij droeg een morgengewaad van wit lijnwaad; ſchoon bruin haar, achteloos opgeſtoken, viel weder langs haar voorhoofd neder; hare oogen, nat van tranen, welke zij vergeefs poogde te weêrhouden, waren op haren vader gevestigd, en volgden alle zijne bewegingen met zulk eene oplettendheid, dat de Heer HUME en zijne huishoudſter reeds ſinds eenige oogenblikken in de kamer waren, alvorens zij hen bemerkte. „ Mejuffer!" zeide eindelijk de huishoudſter half fluisterende. Het meisje, zulks hoorende, rees van hare plaats op, trad voorwaarts, en liet den *Engelschman* het bekoorlijkſte gelaat aanſchouwen, waarop de neêrſlagtigheid, de onrust en het bittere hartzeer geteekend ſtonden, en het nog ſchooner en innemender maakten. Op het zien van eenen vreemdeling ontſtond er, gelijk men kon beſpeuren, bij haar eene mengeling van bedeesdheid en zucht om niet onbeleefd te ſchijnen, terwijl een ligt rood hare wangen kleurde, 't welk de ſchoonheid harer trekken nog verhoogde. Hare ontroering, zelfs de blijdſchap, welke zij gevoelde, bij het zien van iemand, die ongetwijfeld ter hulpe van haren vader kwam, 't geen zij met eene beminnelijke verlegenheid en eene hoogst roerende ſtem te kennen gaf, vermeerderde de belangſtelling van den Wijsgeer. Er was geen tijd te verliezen met over- en weêrſpreken, en de Heer HUME bood zijne dienſten aan, met zulk eene hartelijkheid, dat men aan zijne opregtheid niet kon twijfelen.

„ Mijnheer is hier ſlecht gehuisvest," zeide de huishoudſter daarop, terwijl zij eenigzins voorwaarts trad. — „ *In*- „ dien er mogelijkheid ware, hem naar ons huis te doen ver- „ voeren..." hernam haar Heer. — „ Wij hebben een goed „ bed, dat ongebruikt ligt, in de kamer naast de uwe," hernam de huishoudſter. — „ En een vertrekje naast het

Digitized by Google

„ uwe," voegde de Wijsgeer er bij, „ voor...." — „Voor „ Mejuffer," dus vulde de goede oude de onvolledig gebleven zinsnede aan. — Gedurende dit vlugtig gehouden gesprek sloeg de jonge juffer hare oogen neder, hief ze weder op, om haren vader aan te zien, en scheen te weifelen tusschen de vrees van bij eenen vreemdeling haren intrek te gaan nemen en de begeerte om haren vader beter verzorgd te zien. Naast hem nederknielende, boog zij zich over hem heen, en deelde hem het hun gedane verpligtende voorstel mede. De grijsaard was niet in staat te spreken; maar een flaauwe blik van toestemming en erkentelijkheid, een ligt hoofdknikken, eene poging om zijne zwakke hand den Heere HUME toe te reiken, dit een en ander deed zijne dochter besluiten, alles aan te nemen; alle hare bedenkelijkheden weken voor hare kinderlijke liefde. De kranke werd in zijne dekens gewikkeld en naar het huis van den *Engelschen* heer gedragen, werwaarts zijne dochter hem volgde, hem niet uit het oog verloor, en dag en nacht bij zijne sponde bleef waken. De goedhartige huishoudster hielp hem oppassen, en diende hem voorloopig eenige geneesmiddelen uit hare huisapotheek toe, welke door den heelmeester, die vervolgens kwam, werden goedgekeurd, terwijl hij er nog eenige andere bijvoegde. De Natuur en de Voorzienigheid deden nog meer: na verloop van acht dagen mogt de zieke, buiten gevaar zijnde, zijnen weldoener dank betuigen en zich kenbaar maken. Zijn naam was DUVAL; hij was een *Zwitser* uit *Romand*, en Protestantsch Leeraar. Kort geleden had hij eene teederbeminde gade verloren, die door eene uitterende ziekte, tegen welke men haar de zuivere lucht van het zuidelijke *Frankrijk* had aangeraden, in het graf was gerukt. Na eene zoo uiterst droevige als vruchtelooze reize, bevond DUVAL zich thans, met zijne dochter, het eenigste door zijne diep betreurde gade nagelaten kind, op zijnen terugtogt.

Wij hebben reeds gezegd, dat DUVAL Godsdienstleeraar was. Hij had uit vrije verkiezing dat schoon beroep aanvaard, hetwelk hij ook liefhad, dat is te zeggen, hij was uit ware overtuiging godsdienstig; doch hij bezat geenszins die stroefheid, die overdrevene gestrengheid van grondbeginselen, welke er niet zelden het gevolg van is. Zoo de *Engelsche* Wijsgeer nu al niet even godsdienstig was als de brave Predikant, hij was echter niet minder verdraagzaam omtrent dezulken, welke met hem niet dezelfde begrippen koesterden,

Digitized by Google

en nimmer twistte hij met hen. DUVAL's toenemende herstelling vermeerderde ook de vurige dankbaarheid van vader en dochter jegens het Opperwezen, dat, den eersten het leven en de gezondheid wederschenkende, aan de laatste een' der beste vaders teruggaf. De oude huishoudster, die almede (gelijk men haar op het dorp noemde) eene ketterssche was, hoogst verblijd eenen Leeraar van hare geloofsbelijdenis te hebben, voegde zich, gedurende hunne aandachtsoefeningen, steeds bij hen, en zag met verdriet, dat haar Heer, zoodra die godsdienstige verrigtingen eenen aanvang zouden nemen, hoed en rotting nam, zijnen hond riep, en hen aan hunne gebeden en het lezen der H. Schrift overliet. — „ Mijn meester . . ." begon zij eindelijk eens, toen hij hen weder op deze wijs verlaten had, maar weêrhield zich even snel, terwijl zij haar medelijden door een teeken te kennen gaf. — „ *Welnu?*" zeide HENRIETTE DUVAL; „ uw *meester is* een der beste „ menschen." — „ O ja, zonder twijfel!" hernam de huishoudster; „ hem ontbreekt slechts een *Christen* te zijn; maar „ hij behoort onder de besten der ongeloovigen." — „ *Is* „ hij geen Christen?" riep HENRIETTE uit; „ en evenwel „ heeft hij mijn' vader gered. Och, vader! red *gij* hem op „ uwe beurt; maak, dat hij een Christen *worde*, *die* voortreffelijke man; hij verdient zoo zeer het te zijn! Hoe is „ het mogelijk, dat men, met zoo veel deugden, geen Christen is?" — „ Lief kind," antwoordde de Heer DUVAL, „ aan menschelijke kennis is niet zelden eene mate van hoog„ moed verbonden, welke de menschen *ongeloovig* maakt „ omtrent de verhevene waarheden der Openbaring. De hoog„ moed verwekt meer ongeloovigen dan de losbandigheid. „ Maar al te dikwijls, helaas! is het juist in die klasse van „ menschen, die door hunnen geest, hun vernuft, hunne be„ gaafdheden, en zelfs door hunne deugden, boven het gros „ des volks uitmunten, dat men materialistische Wijsgeeren „ vindt, die des te gevaarlijker zijn, wanneer zij óf hunne „ welsprekendheid aanwenden, om het geloof derzulken, die „ hunne schriften lezen, aan het wankelen te brengen, óf „ dit uitwerksel door het voorbeeld hunner maatschappelijke „ deugden te weeg brengen. Ik heb altijd opgemerkt, dat „ het gemakkelijker valt, dezulken, die door den maalstroom „ der wereld of van hunne driften de gedachte aan *God* ver„ loren hebben, weder op den regten weg te brengen, dan „ hen, die ongeloovig zijn uit grondstellingen. De damp der

Digitized by Google

„ hartstogten wordt ligter verdreven, dan de dikke nevel van „ eene valsche theorie of van een bedriegelijk stelsel." — „ Maar de Heer HUME," zeide HENRIETTE, „ och, va- „ der! die moet toch Christen worden...." Hier werd zij door de terugkomst van den gastheer gestoord. Met eenen blik van welwillendheid en vriendschap nam hij hare hand; zij echter trok die zacht en zwijgend terug, sloeg treurig hare oogen neder, en vertrok. „ Ik heb zoo even God ge- „ dankt voor mijne herstelling," sprak de goede DUVAL. — „ Dat is zeer wél gedaan," antwoordde de Wijsgeer. — „ Ik „ zou zeer ongelukkig zijn, indien ik mijn ganssche vertrou- „ wen niet op God steide," vervolgde de oude man, met eenige schroomvalligheid; „ want zoo ik niet overtuigd wa- „ re, dat het tot mijn waarachtig heil dient, dat Hij mij in „ het leven terugroept, — in dit leven, zoo zeer doormengd „ met de pijnlijkste beproevingen, dan zou het mij veeleer „ leed doen, dat hetzelve mij teruggeschonken is, en dat gij „ mij niet zachtjes tot een beter leven hebt laten overgaan, „ in stede van mij, met zoo veel goedheid, te verzorgen en „ te genezen." (Dit zeggende, drukte hij de hand van den *Engelschman* in de zijne). „ Maar wanneer ik bedenk, dat „ dit leven, hetwelk ik op nieuw geniet, een geschenk is „ van den Almagtige, dan gevoel ik geheel iets anders; dan „ zwelt mijn hart van liefde en erkentelijkheid; het is be- „ reidwillig om Gods wil te doen, niet als een pligt, maar „ als een genoegen." — „ Gij spreekt zeer wél, mijn waar- „ de vriend!" hervatte de Wijsgeer; „ maar uwe krachten „ laten u nog niet toe, om zoo veel te spreken. Gij moet „ zelfs, volgens uwe wijs van denken, nog meer zorg voor „ uwe gezondheid dragen, en u niet in gevaar stellen haar „ weder te verliezen. Terwijl gij bezig waart met bidden, „ heb ik bij mijzelven een plan gevormd, dat mij dezen mor- „ gen, toen gij over uw vertrek sprakt, in de gedachten is „ gevallen. Ik heb *Zwitserland* nooit gezien, en ik heb „ grooten lust om u en uwe dochter naar uw land te verge- „ zellen. Ik zal, gedurende de reis, over uwe gezondheid „ waken; daar ik uw eerste dokter geweest ben, zoo dien „ ik mijne kuur te voltooijen, en u frisch en gezond we- „ der thuis te brengen."

Op dit voorstel begonnen de nog kwijnende oogen van den goeden DUVAL zich te verlevendigen. Hij riep zijne dochter, en deelde haar zulks mede; ook zij was er ten hoogste

Digitized by Google

over verheugd, niettegenſtaande hun gastheer geen *Christen* was. Misschien werd juist daardoor hunne belangstelling in hem zelfs nog verdubbeld, daar nu eene soort van medelijden en de begeerte, om hem tot het ware geloof terug te brengen, zich onder hunne gevoelens mengden. De goede, eenvoudige HENRIETTE twijfelde geenszins, of de treffende welsprekendheid van haren vader, en nog veel meer zijn voorbeeld, zouden die uitwerking op de ziel van hunnen weldoener hebben. Helaas! zij wist niet, hoe sterk geleerden aan de door hen één aangenomene begrippen verkleefd zijn; hoe moeijelijk het valt, met hen te redetwisten en op hunne schitterende drogredenen te antwoorden. Haar vader, wien zulks beter bekend was, nam zelfs zich voor, alle twistredenen te vermijden, ten einde geen gevaar te loopen, dat het geloof dier eenvoudige, reine ziel geschokt wierd, zonder eenigen goeden uitslag bij den Wijsgeer te bewerken. Hij vergenoegde zich met den Allerhoogsten vurig te smeeken, om op hem een' straal van Zijn Goddelijk licht te doen nederdalen. Daarenboven bragt het karakter van den goedhartigen Leeraar mede, dat hij geneigd was tot verdraagzaamheid en tot het verschoonen van dwaling. Zijne Godsdienst, welke hij ook zijner dochter had ingeboezemd, had haren zetel in het hart, en haat noch toorn kon er plaats vinden.

Zij vertrokken dan te zamen, en maakten kleine dagreizen, daar de Heer HUME, gelijk hij gezegd had, voor zijn' ouden vriend zorg wilde dragen en hem aan geene te groote vermoeijenis blootstellen. Nu hadden zij al den vereischten tijd, om elkander nog beter te leeren kennen, en bijgevolg zich nog inniger aan elkander te verbinden. DUVAL vond bij den beminnenswaardigen *Engelschman* eene eenvoudigheid van karakter, eene minzaamheid en eene welwillendheid, hem bijzonder eigen, schoon anders zeldzaam het deel der Geleerden. HENRIETTE, die, sinds de ontdekking zijner grondbeginselen, eenigzins tegen hem vooringenomen was, was gedwongen, van haar vooroordeel terug te komen. Zij vond bij hem geenszins die eigenliefde, dien hoogen dunk, die soort van versmading, welke uitstekende vernuften zich geregtigd wanen jegens het gros der stervelingen aan den dag te leggen, en waardoor zij een verachtelijk stilzwijgen omtrent dezulken in acht nemen, welke zij onwaardig oordeelen hunne toehoorders te zijn. De Heer HUME, daarentegen,

Digitized by Google

behandelde de allergewoonſte onderwerpen van geſprek met eene vrolijkheid, eene gulle eenvoudigheid, welke deden gelooven, dat hij er het grootſte belang in ſtelde. Hij vermeed altoos, over Wijsbegeerte of Godsdienst te ſpreken; doch, wanneer het gebeurde, dat hij eenig ander verheven onderwerp behandelde, dan deed hij dit met zulk een gemak en zulk eene klaarheid, dat iedereen hem kon begrijpen, en allen, die hem hoorden, tevens meenden, dat zij er even zoo veel van wisten als hij zelf.

Hij, van zijnen kant, ſchepte een opregt genoegen in het gezelſchap van den goeden Geestelijke en deszelfs aanminnige dochter. Hij vond in hen weder de onſchuld der eerſte eeuwen, gepaard met de geestbeſchaving en de welgemanierdheid der onze. Alle gevoelens van braafheid en deugd werden door hen met warmte en levendigheid uitgedrukt. Het kwade vermogt zelfs hunne gedachten niet te genaken, en de treffendſte eenvoudigheid zette aan hun onderhoud eene nieuwe bekoorlijkheid bij. Daar Mejuffer DUVAL veel meer gevoel had voor de ſchoonheden der Natuur, dan het grootſte deel der lieden van de groote wereld, en, van hare kindſchheid af, met die voorwerpen gemeenzaam was, zoo ontſnapte haar niets, wat daartoe betrekking had. Meer dan eens deed zij, gedurende den togt, haren reisgezel onderſcheidene treffende zeldzaamheden, nieuwe gezigtspunten en liefelijke natuurtooneelen opmerken, welke hij niet zou hebben gadegeſlagen, en die hem het grootſte vermaak gaven. Kortom, zeker is het, dat, indien hij meer vatbaarheid voor teedere gevoelens had gehad, eene vatbaarheid, welke hij inderdaad miste, het gevaar voor zijn hart zeer groot zou geweest zijn; doch, zoo hij al niet datgene werd, wat men gewoon is *verliefd* te noemen, hij gevoelde ten minſte, dat HENRIETTE's vriendſchap noodzakelijk voor zijn geluk was geworden. Meer dan eens benijdde hij haren vader het bezit van zulk eene dochter, en dit was reeds veel meer, dan hij zich immer in ſtaat geacht had voor eenige vrouw te gevoelen.

Na eene reis van elf dagen bereikten zij de woning van DUVAL, welke in eene dier valleijen van het kanton *Bern* gelegen was, alwaar de Natuur, in volle rust, hare afzondering met onbeklimbare bergen ſchijnt omringd te hebben, om alzoo, gedurende den loop der tijden, ongeſtoord te blijven. Het ſnelvlietend water eener groote beek rolt ruiſchend

Digitized by Google

in de nabijgelegene bergen. Men hoort het, en te midden van een somber dennenbosch, 't welk den horizon gedeeltelijk voor het gezigt bedekt, ziet men de beek, als een waterval, van rots tot rots, schuimend nederstorten, vervolgens minder snel langs eene breedere bedding henenvlieten, eene schoone, schaduwrijke en welbearbeide vlakte kronkelend doorloopen, en eindelijk, voor een vrij groot dorp, zich tot een meertje uitbreiden. Aan het eene einde van dit dorp ziet men de woning van den goeden DUVAL, als ook het kerkgebouw, welks torenspits zich verheft boven een beukenboschje, waardoor het dorp begrensd wordt. Al de huizen zijn van hout, rood beschilderd en met riet gedekt; dit, gevoegd bij het donker groen der met sneeuw gekroonde bergen en de blaauwachtige weerkaatsing van het water des kleinen meers, levert het schilderachtigste gezigt op.

De Heer HUME verlustigde zich in het schoone van dit schouwspel; maar hetzelve strekte voor zijne vrienden tot eene al te levendige herinnering van eene geliefde gade en moeder. De droefheid van den grijsaard was stil; zijne dochter smikte overluid. Haar vader vatte hare hand, kuste dezelve een paar maal, drukte haar aan zijne borst, blikte opwaarts naar den hemel, beschouwde denzelven eenige oogenblikken, wischte toen zijne tranen af, en wendde zich, met een opgehelderd gelaat, naar zijnen gast, hem, van het standpunt, waarop zij zich bevonden, de treffendste voorwerpen doende opmerken. De Wijsgeer begreep volkomen alwat er in de ziel van den grijsaard omging; hij was er van geroerd en aangedaan; en, offchoon hij het bij zichzelven een kleingeestig bijgeloof noemde, kon hij zich echter niet onthouden, de sterkte, welke het aan dien diepbedroefden echtgenoot bijzette, en de lijdzame berusting, welke het bij hem te weeg bragt, te bewonderen.

Niet lang na hunne aankomst kwamen velen der leden van DUVAL's gemeente aan zijne woning, om hem te zien en welkom te heeten. Zoo die goede lieden al vreemd waren in de kunst van zich wél uit te drukken, zij wisten desniettemin de opregtheid hunner genegenheid voor hunnen Leeraar, in hunne boersche taal, zeer goed te doen verstaan. Zij beproefden ook eene pligtpleging van rouwbeklag te uiten, maar waren niet in staat, zulks met die kieschheid te doen, welke de omstandigheden vereischten. DUVAL intusschen nam den wil voor de daad, en dankte hen. „ God heeft het aldus ge-

Digitized by Google

„ wild," gaf hij hun ten antwoord; dit antwoord bevatte alles; zij begrepen het en zwegen: de Wijsgeer zou met het bezigen van duizend woorden zoo veel niet gezegd hebben. De avond was nu gekomen, en de goede landlieden waren op het punt om heen te gaan, toen de klok seven ure sloeg en vervolgens begon te luiden. De reeds vertrekkende dorpelingen bleven staan, en zagen hunnen Leeraar aan. Deze gaf zijnen gast te kennen, wat dit beteekende. „ 't Is „ het sein," zeide hij tot hem, „ tot onze avondgodsdienst„ oefening. Ik heb de gewoonte, om, alvorens ter ruste te „ gaan, met mijn huisgezin gemeenschappelijk God te danken „ voor den verloopen' dag, dien Hij ons weder verleend „ heeft; en, daar het alsdan ook het tijdstip is, waarop de „ dorpelingen van hunnen arbeid terugkeeren, laat ik de klok „ luiden, tot verwittiging der genen, die er bij tegenwoordig „ willen zijn. Een saaltje van dit huis, 't welk gelijkvloers „ is, strekt ons tot eene kapel; wij gaan thans derwaarts. „ Ik gevoel een waar genoegen, mijne plaats te midden mij„ ner kinderen te hernemen, en gezamenlijk onze harten te „ verheffen tot onzen algemeenen Vader. Zoo gij, gedurende dien tijd, eene wandeling in den omtrek verkiest te „ doen, zal ik u eenen wegwijzer medegeven; of, indien gij „ liever hier op mij wilt wachten, zoo zult ge hier (dit zeggende opende hij tevens eene kastdeur en toonde hem „ eenige boeken) sommige oude vrienden aantreffen, die u „ aangenaam kunnen bezig houden." — „ Neen, waarlijk „ niet!" antwoordde HUME; „ dewijl gij mij vergunt te „ kiezen, zoo zal ik uwe lieve dochter volgen, en bij uw „ gebed tegenwoordig zijn." — „ Zij is onze orgelspeelster," zeide DUVAL: „ Ik heb altoos ondervonden, dat de kerk„ muzijk de ziel verheft. Mijne dochter bezat vrij goeden „ aanleg; een onzer bloedverwanten, een bekwaam Musicus, „ heeft dien aangekweekt, en ik heb een klein orgel laten „ maken, om bij het zingen der heilige liederen bespeeld te „ worden. Ik heb het niet in de kerk doen plaatsen, omdat „ HENRIETTE, buiten de uren der Godsvereering, zich „ somwijlen daarop oefent." — „ Dat is eene drangreden „ te meer," zeide de *Engelschman*, „ om te verlangen, daar„ bij toegelaten te worden." En zoo gingen zij dan gezamenlijk in het tot bedeplaats beftemde vertrek, in welks achterste gedeelte het orgel stond, door eene gordijn voor het oog bedekt. HENRIETTE schoof dezelve open, plaatste

Digitized by Google

zich daarachter voor het orgel, en begon een preludium, door haarzelve gecomponeerd, in een' ſtatigen en treffenden ſtijl, waarop het accompagnement volgde van een' lofzang, door de boerſche ſtemmen der dorpelingen opgezongen. De Heer HUME was niet alleen geen Muſicus, maar had, tot op dat tijdſtip, gemeend, dat hij voor de bekoorlijkheden der toonkunst ongevoelig was; dan, die onverwachte begaafdheid, welke hij bij zijne jonge vriendin ontdekte, (want zij had hem daarvan nimmer geſproken, offchoon zij dezelve in een' zeer hoogen graad bezat) die achtbare en roerende ſtijl, die vereeniging van ſtemmen, welke zich gemeenſchappelijk tot eene en dezelfde dankuitboezeming verhieven; dit alles maakte indruk op hem en trof zijn gemoed. De woorden van het gezang, uit de H. Schrift ontleend, waren even eenvoudig als de menſchen, die dezelve opzongen; zij behelsden de verheerlijking van God, wegens Zijne liefde en zorg voor Zijne ſchepſelen. In een der coupletten werd gewaagd van den dood des opregten, en van de zaligheid, welke hem verbeidt. Op deze plaats werd het orgel blijkbaar met eene minder vaste hand beſpeeld. HENRIETTE hield zelfs even op; zij begon weder, maar moest geheel uitſcheiden, en nu hoorde men ſlechts het ſnikken der orgelſpeelſter. Haar vader gaf een teeken om het gezang te ſtaken, ſtond op, en begon het gebed. Zijne ſtem beefde, doch zijn hart lag in zijne woorden. Weldra overwon hij zijne teêrgevoeligheid, en deed zich met kracht en zalving hooren. Al de aanwezigen hielden het oog op hem gevestigd; allen ſchenen door zijne geeſtdrift medegeſleept. Zelfs de Wijsgeer voelde zich bewogen. Gedurende eene poos kreeg het gevoel de bovenhand op de drogredenen van het vernuft, en deed hem zijn ſtelſel en zijne valſche wijsbegeerte vergeten.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE JEUGD VAN MARIA SYBILLA MARIAN.

De plaatſnijder MERIAN, in 1593 te *Bazel* geboren, had juist het laatſte zijner werken, den Doodendans, in het licht gegeven; een arbeid, welke het overſchot zijner krachten vernielde, terwijl wanhoop en moedeloosheid reeds bezig wa-

Digitized by Google

ren een leven te verkorten, hetwelk door nachtwaken en ingeſpannen ſtuderen ondermijnd geworden was.

MERIAN gevoelde wel, dat hij zou moeten ſterven, alvorens de groote werken te kunnen uitvoeren, tot welke hij nog de ontwerpen gevormd had. De thans te *Frankfort aan den Mein* woonachtige kunſtenaar worſtelde, gedurende de laatſte dagen van zijn leven, met moed, doch zonder de geringſte hoop, tegen eene kwaal, die hem verteerde en ook vroegtijdig in het graf gefleept heeft; het graf, voor hetwelk ſlechts de éénige gedachte hem beven deed, dat hij roemloos, zonder dat de wereld hem in de volkomene ontwikkeling van zijn kunsttalent gekend had, in hetzelve zou moeten afdalen. „Helaas!" zeide hij in zoodanige oogenblikken van mistroostigheid, „arme MERIAN, wat heeft uw graveerſtaal u gebaat? Uw arbeid heeft uwe krachten uitgeput; gij leefdet ſlechts voor opoffering en ontbering, en moet nu roemloos ſterven, uwe kinderen in armoede achterlatende!"

Niettemin had echter JACOB CALLOT, een *Duitſcher*, die voor onſterfelijken roem nimmer dacht genoeg gedaan te hebben, reeds ZEILER's *Topographie*, aan welks bearbeiding MERIAN een zeer belangrijk deel toekwam, in het licht doen verſchijnen, gelijk ook de eerſte deelen van deszelfs *Theatrum Europaeum*, de *Archontologia Cosmica*, het *Itinerarium Italiae*, het *Florilegium Plantarum*, de Vier Monarchijen, de Heilige Schrift, en den Doodendans. Naardien wij wenschten eenen bijna in vergetelheid geraakten naam te verlevendigen, wilden wij ook den ongelukkigen man regt laten wedervaren, en den kunſtenaar in hem eeren, door op zijne werken te verwijzen, die blijken dragen van eene oorſpronkelijkheid en geestdrift, welke door diepe ſtudie nog hoogere waarde verkrijgen.

De kommer, dien zijn naderende dood hem veroorzaakte, werd hem verzoet door eenen éénigen troost, te weten dien, welken de buitengewone vatbaarheden en aanleg zijner teérbeminde dochter MARIA, het jongſte zijner kinderen, hem aanboden. Honderdmaal had hij haar verrast, terwijl zij bezig was, zijne portefeuilles en ſtudieboeken met aandacht te doorbladeren, of zelve kleine voorwerpen met geest en ſmaak te ontwerpen. Met innig genoegen riep hij thans zich die omſtandigheden in het geheugen. Wanneer hij de kleine MARIA naast zijn pijnvol ziekbed, in de oogenblikken van ſmart-

Digitized by Google

verpoozing, met het afteekenen van bloemen en inſekten bezig zag, ſpeelde een vrolijk lachje om zijne bleeke lippen, en dan zeide hij: „Neen, mijne gedachtenis zal toch niet ganſchelijk vergaan; want eenmaal zal men zeggen: dat is MERIAN's dochter!"

Toen de arme graveur eindelijk gevoelde, dat zijn laatſte uur gekomen was, riep hij zijne vrouw tot zich, en zeide tot haar, met die indrukmakende ſtem, welke aan deze ontzettende oogenblikken eigen is: „THEODORINE, weldra ſtaat gij alleen aan het hoofd van dit talrijke gezin. Behalve de originelen mijner werken, kan ik u geen vermogen nalaten; wanneer ik niet meer zijn zal, zullen zij misſchien in waarde ſtijgen. Gij erft niets dan eenen naam zonder ſmet. In het aandenken mijner kinderen hoopte ik voort te leven. Neem MARIA in uwe bijzondere beſcherming; men behandelt haar onregtvaardig; ieder doet haar verdriet aan; de andere kinderen kwellen haar en ſtooten haar terug, omdat zij niet ſchoon is. Lieve hemel! hoe weinig beteekent dat toch? Daarentegen is zij zoo goed, en zij bezit talenten. Hoort gij, lieve vrouw? veel talenten. Laat haar het teekenen leeren bij een' mijner gewezene discipels, die deze taak voorzeker nog wel, uit achting voor mij, zal op zich nemen. Vóór alle dingen echter prent mijner dochter toch vast in, den naam van MERIAN nimmer af te leggen. Doe dit alles gelijk ik het zeg, mijne trouwe THEODORINE; ik bezweer u, vervul deze mijne laatſte bede!" Al ſnikkende beloofde THEODORINE, dat zijne wenſchen heilig gehouden zouden worden. MERIAN ontving vol vertrouwen deze verzekering, omarmde vrouw en kinderen, en gaf den geest.

Alle kunstoefenaars en geleerden te *Frankfort* woonden de begrafenis van MATTHIAS MERIAN bij; de geestelijke ſprak in zijne lijkrede zeer aandoenlijk van de deugden en edele hoedanigheden zijns overleden' vriends; de achterblijvenden gaven blijken van opregte droefenis; maar — na weinige dagen werd van dit alles niet meer geſproken.

De tijd, die, in zijne ſnelle vlugt, de beloften, aan geſtorvenen gedaan, zoo mogelijk, nog minder acht, dan de wenſchen der levenden, wischte ook waarſchijnlijk MERIAN's laatſte verzoek gansch en al uit het geheugen zijner vrouw; want in plaats van een potlood gaf zij aan hare dochter naald en draad in handen, en deed haar oud linnengoed verſtellen.

Digitized by Google

Deze bezigheid beviel der kunstlievende MARIA in geenen deele; nogtans moest zij vlijtig werken, wilde zij zich niet aan harde straffen blootstellen. De moeder, over het algemeen van geen' vriendelijken aard, beminde deze dochter niet, vond haar veeleer onaangenaam, en schreef haar een somber, mijmerend karakter toe. Zoo leelijkheid al geene misdaad is, is zij nogtans een groot nadeel; dit moest MARIA dagelijks ondervinden. Aanhoudend schreide zij, en herinnerde zich haren dierbaren vader, die alleen haar wist te verstaan en op te beuren.

Jufvrouw MERIAN bragt hare dochter nimmer in de vrije natuur, maar hield haar steeds opgesloten als eene non; men zou gezegd hebben, dat zij zich over hare leelijkheid schaamde, en toch was deze immers niet de schuld van het kind.

Gelukkiglijk liet MARIA zich door de bedreigingen en de slechte behandeling, waaraan zij blootgesteld was, wanneer men haar met andere dingen dan hemden of kousen bezig vond, niet afschrikken. In hare uren van uitspanning begaf zij zich naar de vliering van het huis; daar kopieerde zij kleine teekeningen, welke zij uit haars vaders portefeuilles nam. Inzonderheid teekende zij bij voorkeur bloemen en insekten. Moest zij uit hare hoogte weder naar beneden dalen, dan verborg zij potlood en papier in haar keurslijf; en naauwelijks had de moeder den voet buiten de deur, of zij wierp de naald ter zijde, om eene vlieg te teekenen, die zich op haar werk gezet had, of eenig ander insekt, dat door het vertrek gonsde.

De tijd, welken wet en voegzaamheid aan eene weduwe als rouwtermijn voorschrijven, verstreken zijnde, trok Mejufvrouw MERIAN, door haar nog zeer goed voorkomen, de oplettendheid van eenen graveur, JACOB MORELL genaamd, tot zich. De gansch niet troostelooze weduwe vervulde het aanzoek om hare hand met bereidwilligheid, en het huwelijk had voortgang. Gedurende de bruiloftstoebereidselen verontachtzaamde men de arme MARIA zeer, en wel in zulk eene mate, dat men haar bij de feestelijkheden geheel en al vergat. Noch op het maal noch op het bal verscheen zij. Naar hare vliering geweken, gebruikte zij haren vacantietijd, om van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat te werken; en werd het donker, zoo wierp zij zich, vergenoegd over haar dagwerk, op hare matras, en droomde van aanstaanden kunstroem.

Digitized by Google

Op den derden dag van haar alleenzijn had zij reeds alle voorwerpen, die zij in haar vertrekje brengen kon, nageteekend. Daar zij ledigheid en verveling vreesde, en toch wars was den vorigen arbeid nog eenmaal te herhalen, zocht zij naar middelen, om hare bezigheid onder eene veraangenamende verscheidenheid voort te zetten. Vruchteloos doorzocht zij elken hoek van de vliering, op welke zij zich bevond, om eenig voorwerp te zoeken, hetwelk haar tot modél kon dienen. Zij strekte hare navorschingen zelfs tot de buitenzijde van het dak uit, waarop zij, met hulp van een' stoel en door een venster, gemakkelijk geraken kon. Van hier nu werd zij eenen tuin vol van de keurigste bloemen gewaar. Bij zoo grooten rijkdom voor hare kunstvlijt zuchtte MARIA diep, en hare oogen vulden zich met tranen.

De prachtige tuin, dien zij zag, behoorde aan den Graaf VAN RUITMER, een' der grootste liefhebbers van tulpen in geheel *Duitschland*. Zelfs in *Holland*, waar de dolle zucht voor die bloemen reeds tot menigerlei dwaasheden verleid had, vond men naauwelijks eene verzameling, welke met die van den Graaf vergeleken kon worden, en van alle kanten stroomden liefhebbers toe, om dit bloemtapijt te bewonderen. Van het jaar 1590 af, waarin de tulp uit *Konstantinopel* naar onze gewesten werd overgebragt, had nog geen hovenier, ondanks alwat hij bij zijne middelen van bemesting voegde, zulk eene verscheidenheid van kleuren en zoo veel sterkte van stengel, met daaraan geëvenredigde grootte van kelk, kunnen voortbrengen, als de Heer VAN RUITMER in zijne bloemen bezat.

Op haar dakvenster gezeten, beschouwde MARIA dit heerlijke prachttooneel met pijnigende begeerlijkheid. De moeijelijkheden, om in dezen tuin te geraken, waren voor haar ontegenzeggelijk groot; maar de in geestdrift geraakte kunstenares vond dezelve niet onoverkomelijk. Verleidende denkbeelden stegen in haar op: zij ging dezelve niet te keer; integendeel poogde zij de gunstige kansen en de hinderpalen, welke het doordringen in den verlokkelijken bloemhof bevorderen of beletten konden, als 't ware tegen elkander af te wegen.

Nadat zij nu een volledig plan van overval in haren geest ontworpen had, besloot zij, zonder te weten of te bedenken, aan welk een' schat zij zich stond te vergrijpen, het avontuur te wagen. Des avonds, toen het gezelschap zich

Digitized by Google

binnen de vertrekken bevond, sloop MARIA naar beneden op de plaats van het huis, hetwelk door hare moeder bewoond werd. Daar deze ruimte nu van den tuin haars buurmans slechts door een' niet zeer hoogen muur gescheiden was, plaatste zij tegen denzelven eene ladder, en in twee sprongen bevond zij zich midden onder de heerlijkste bloemen. Tot op dit oogenblik had de onberadene niet aan de gevaren gedacht, waaraan zij zich blootstelde; doch, daar zij nu rooven ging, overviel haar de geweldigste vrees; zij waagde zich niet meer voor- noch achterwaarts; bij elke schaduw, die zich op den muur vormde, bij elk ruischen van een blaadje, waande zij de oppassers te zien of te hooren, die haar kwamen grijpen. Haar angst was zoo groot, dat zij medelijden ingeboezemd zou hebben; hare knieën knikten; haar hart klopte hoorbaar; duizend donkere gedachten maakten zich van haar meester, en, toen zij eindelijk de kracht herkreeg om te vlugten, verleidde ik weet niet welk een booze geest haar toch nog, om eene groote handvol tulpen van den stengel te rukken, zoo als zij haar slechts voor den greep kwamen. Nadat zij nu den oogst, of eigenlijker den pronk van den bloemtuin, vernield had, klom MARIA weder over den muur, en vlood met haren schat naar haar kamertje, in het zand de sporen harer treden en aan den muur de ladder achterlatende, die haar tot het inklimmen gediend had.

Des morgens, zoodra hij opgestaan was, bezocht de Heer VAN RUITMER, volgens gewoonte, zijne kweekelingen. De schrik, die op het gezigt der geweldige verwoesting hem vermeesterde, kan met geene woorden beschreven worden. Verscheidene minuten lang stond hij als in den grond geworteld; hij wilde roepen, maar de stem smoorde hem in de keel; hij wilde zich bewegen, de leden waren hem als verlamd. Eindelijk gingen schrik en smart in woede over; hij riep: „Afschuwelijk! — hier! komt hier! — alwie VAN RUITMER liefheeft, moet zich beijveren zulk eenen hoon te wreken! — wraak, verderf over den booswicht, die dit bedreven heeft!" Op deze uitbarstingen der gramschap van den verwoeden tuinbezitter snelden zijn gezin en bedienden toe; allen om strijd overstelpten den nog onbekenden tulpenroover met verwenschingen, en begonnen de scherpste nasporingen te doen. Edoch, alle zoeken was vruchteloos, en reeds gaf men de hoop op, om eenig licht in het geval te

Digitized by Google

vinden, toen op ééns een knecht de ladder en tevens den indruk van een klein voetje op een rabat gewaar werd, en iets verder bij den muur, over welken de plunderaar gesprongen moest zijn, lagen eenige tulpenbladeren. Terstond begaf de Heer VAN RUITMER, aan het hoofd zijner huisgenooten, zich naar zijne buurvrouw, Mejufvrouw MERIAN. Een groote volkshoop, welken het rumoer inmiddels op de straat had doen bijeenstroomen, wachtte met ongeduld naar de gevolgen van dit zonderling bezoek. De wonderlijkste en tegenstrijdigste geruchten kwamen onder de menigte in omloop.

De Heer VAN RUITMER instrueerde het proces met al de scherpzinnigheid van een zelf bij de zaak belanghebbend regter, en ondervroeg een iegelijk, op wien het vermoeden der daad kon vallen; doch, ondanks zijnen ijver en bekwaamheid, zou hij in volkomene onwetendheid gebleven zijn, zoo hem niet het gebabbel eener buurvrouw opletend gemaakt had, die reeds een uur lang bezig was, alles te vertellen, wat zij van den bloemenroof wist, en onder anderen ook, dat zij meende tulpenbladeren op den zoldertrap van Mejufvrouw MERIAN te hebben zien liggen.

Nu viel de verdenking op MARIA. Zonder tijdverlies steeg men naar haar hemelverblijf, en klopte aan de deur van hetzelve, juist terwijl zij bezig was, haren rijken buit in eene bevallige, kunstmatige orde te rangschikken. Men kan denken hoe zij schrikte, toen zij het gedruisch der menigte voor hare deur vernam, en, boven al de andere, de luidklinkende stem van den Heer VAN RUITMER! Hoe gaarne zou niet MARIA op dit pas gestorven zijn, om daardoor schande en straf te ontkomen! Eenige oogenblikken weifelde zij, of zij voor hare regters verschijnen, dan wel uit het onheilbrengende dakvenster naar buiten zou springen; doch aldra ontwaakte haar vertrouwen weder; zij deed de deur open, en trad met vasten en moedigen tred het onweder te gemoet.

Naauwelijks was de deur ontsloten, of de Graaf stoof als razend het vertrekje binnen, waar hem de smart verbeidde, zijne dierbare tulpen op eene tafel uitgespreid te zien. „Daar zijn zij dan eindelijk alle!" riep hij, de vuist sluitende en op de tanden knarsende: „Ongelukskind, wat hebt gij aangeregt? Weet gij dan niet, dat ik liever duizend gulden, dan eene eenige dezer bloemen verloren had? Wat heeft u toch tot deze gruweldaad kunnen verleiden? Beef! want

Digitized by Google

er is gevangenis of zware geldboete mede gemoeid." Op deze woorden zag MARIA's moeder haren man aan en werd bleek. Het kon haar toch niet aangenaam zijn, hare dochter naar de gevangenis te zien brengen, en geldboete te betalen ſcheen haar bijna nog erger. De kleine MARIA antwoordde in het geheel niet; het kwam haar voor, alsof het regte oogenblik om te ſpreken nog niet gekomen was. Geen antwoord ontvangende, greep de Heer VAN RUITMER de kleine misdadige bij de hand, en leverde haar, in zijne eerſte driftvervoering, zonder verder dralen, werkelijk aan het geregt over.

MARIA liet zich door haren moeijelijken toeſtand niet ter neder buigen. Vol moed trad zij voor den regter, en beantwoordde deszelfs vragen open en vrijmoedig. Na de daad bekend te hebben, verhaalde zij, in ongekunſtelde en aandoenlijke bewoordingen, wat daartoe aanleiding gegeven had, waarbij (wij moeten het zeggen) hare moeder niet geheel geſpaard bleef, en eindigde met een beroep op de grootmoedigheid beide van regter en beſchuldiger.

Ieder was aangedaan; de wraakademende Graaf zelf kon zijn medelijden niet verbergen; het deed hem zijne geliefde tulpen, die toch verloren waren, vergeten, en hij ſchonk ten laatſte MARIA vergiffenis. Bij een zoo edelmoedig gedrag van den aanklager had de regter de beſchuldigde ſlechts vrij te ſpreken; hij deed zulks met de liefderijkſte vaderlijke vermaning.

JACOB MORELL, die niet alleen een goed kunſtenaar, maar ook een voortreffelijk mensch was, had verbaasd geſtaan over de kracht, waarmede de jonge MARIA zich verdedigd, en verklaard had, het kunstvak van haren vader te willen aanleeren. Toen hij te huis kwam, deed hij zijner vrouwe de regtmatigſte verwijten over hare handelwijs. „Hoe kondt gij," zeide hij, „u tegen eene zoo klaarblijkelijke roeping verzetten? Gij zoudt *Duitschland* van eene kunſtenares beroofd hebben, die hetzelve de grootſte eer zal aandoen; want uw kind is met een buitengewoon talent begaafd. MARIA ſtaat nu onder mijne beſcherming, en van heden af zal ik mij dit kind bijzonder aantrekken." Jufvrouw MORELL poogde zich te verontſchuldigen; zij maakte aanmerkingen over het ondankbare van een kunſtenaarsleven, over de armoede, welke zij, die er zich aan toewijden, meestal lijden moeten, iets waarvan zij zelve de ondervinding gehad had, enz.; doch JACOB MORELL wilde naar niets luiſte-

Digitized by Google

ren; hij begaf zich naar ABRAHAM MIGNON, een' gewezen leerling van MERIAN, en verzocht hem, de dochter van zijnen overleden' meester in zijne kunstwerkplaats te willen opnemen, waarbij hij, zooveel zijn tijd hem zulks vergunde, eigen onderrigt voegde.

Nu was MARIA het gelukkigste kind, dat er op de wereld zijn kan, en hare vorderingen overtroffen zelfs nog verre alle verwachting. Geheel *Frankfort* bewonderde reeds haar eerste proefwerk, en weldra had zij den grond tot eenen roem gelegd, dien zij haar geheele leven lang met eer gehandhaafd heeft.

De in haren kinderlijken leeftijd zoo gering geschatte MARIA werd in de 17de eeuw eene van *Duitschlands* beroemdste vrouwen. Met keurigen smaak, en eene bij kunstenaars zeer zeldzame kennis der natuur, schilderde zij in *waterverwen*, naar het leven, bloemen, vlinders en *rupsen*, *en verrijkte* met haar werk eene menigte albums. In het jaar 1665 huwde zij eenen schilder uit *Neurenberg*, JOHAN ANDREAS GRAF geheeten; doch, getrouw aan de haren vader gedane gelofte, legde zij den naam MERIAN niet af. Ook ontnamen de huishoudelijke bezigheden haar geenszins hare liefde tot de kunst, en bragten zelfs geene verhindering toe aan hare navorschingen en oefeningen.

Na alles opgespoord te hebben, wat haar vaderland haar kon leveren, begaf zij zich naar *Holland*, waar zij langen tijd vertoefde. Op zekeren dag hoorde zij toevallig eenen scheepskapitein de schoone rupsen en andere schitterende insekten beschrijven, welke in *Suriname* gevonden worden. MERIAN's dochter, bij welke de behoefte, om zich gedurig verder in de kunst te oefenen, en de wensch, om daartoe nieuwe voorwerpen te vinden, alle andere bedenkingen deden zwijgen, besloot terstond naar *Amerika* te reizen. *Noch* de gevaren, waarmede destijds de overtogt, meer dan nu, vereenigd ging, noch de ziekten, welke in de nieuwe wereld heerschen, waren in staat haar terug te houden. Tegen het einde des winters van 1702 verliet zij *Amsterdam*, en bleef twee jaren in *Suriname*, om de aldaar gevonden wordende rupsen en andere insekten, benevens de bloemen en vruchten, die aan dezelve tot voedsel strekken, te schilderen. Zij beeldde deze voorwerpen, met eene volkomenheid, welke men bijna voor onbereikbaar gehouden zou hebben, op velin-papier af, en vermeldt, dat het licht, hetwelk eene

Digitized by Google

ſoort van vliegen diens lands van zich uitgeven, zoo ſterk en duurzaam is, dat een eenig dier inſekten haar lichts genoeg geleverd had, om daarbij hare teekeningen te ontwerpen.

Bij gelegenheid van deze hare reize, maakte een *Fransch* dichter op dezelve het volgende vers:

Peu ſenſible aux refus des honneurs de Paphos,
Incapable des ſoins qu'exige la parure,
Elle affronte les vents, elle brave les flots;
SYBILLE *à* Surinam *va chercher la nature*
Avec l'esprit d'un ſage et le coeur d'un héros.

MARIA MERIAN was niet alleen eene uitſtekende kunſtenares, maar zij bezat groote kundigheden, zoo in de natuurlijke historie als in de Latijnſche taal, en heeft in onderſcheidene werken ſprekende bewijzen harer veelomvattende kennis nagelaten. De beroemde vrouw, die in 1647 te *Frankfort* geboren was, ſtierf in 1717 op een landhuis niet ver van *Amſterdam*, alwaar zij met de door haar zoo wél verdiende eer begraven is.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Wel Edel Heer!

Wel nimmer zou het ook mij in den zin gekomen zijn, de reeds beſtaande vertalingen van BORGER's klaagzang *aan den Rijn* met nog eene te vermeerderen, indien niet het lezen eener Griekſche overzetting van denzelven door den Wel Ed. Heer M. VAN DEN BRANDELER, *Med. Doct.* te *Dordrecht*, geplaatst in UEd°. tijdſchrift van Mei 1838, N°. VI, in mij den lust had opgewekt, om ook eene Griekſche vertaling van dien zang te beproeven. Bij deze echter heb ik aan het *metrum ſapphicum* de voorkeur gegeven boven het *metrum alcaicum*, waarin ik de Latijnſche had bewerkt. Gelijk vroeger voor deze Latijnſche, door UEd. geplaatst in N°. XVI, Dec. 1837, zoo verzoek ik insgelijks voor de Griekſche vertaling eene plaats in UEd°. tijdſchrift. Ook bij de Griekſche, die, gelijk de Latijnſche, even veel regels als

Digitized by Google

het oorspronkelijke telt, heb' ik mij weder, zoo veel mogelijk, hieraan gehouden.

Ik heb de eer mij te noemen,

Wel Edel Heer!

Woerden,
16 Augustus 1838.

UEd^{e}. dienstw. Dienaar
J. G. H. REUDLER,
V. D. M.

Πρὸς τὸν Ῥῆνον.

Ἄγριος νῦν οὖν βορέης ἔληξε
Λαίλαπος καὶ τῆς πυκινῆς χαλάζης·
Κῦμα δ' ὃν δέσμοις κατέχει πεπηγὸς
Οὐκ ἔτι Ῥῆνον.

Τὰς πάλαι δ' ὄχθας ἀναδεύει ὕδωρ,
Καὶ νέοι παίζουσιν ὁμῶς παρ' αὐταῖς,
Πρῶτον Εὐρώπης ποταμῶν σέβοντες
Ῥῆνον ἄνακτα,

Ὃς κατ' Ἄλπεων βὰς κορυφῆς, μεθ' ὄχθας
Λείχει, αὐτὰρ χώματ' ἄγει βιάζων,
Ὡς κρατεῖν λαῶν βασιλεῦσι γαίης
Δέσματα ποιῶν.

Ἦτ' ἐμοὶ πολλαὶ μάκαρες διῆλθον
Ἡμέραι, θερμὸν ποτ' ἐμοῦ καὶ ἦτορ
Πάλτο τῆς μοίρας ἀπόλαυσιν ἄλλως
Ταῖςδε παρ' ὄχθαις.

Μέργιον τῆς γῆς ὀλίγῳ σὺν οἴκῳ,
Οἷς ἐνῆν πίστις καὶ ἔρως ἀληθής,
Ἢ μοὶ ὠρεὶ τοῦ βασιλῆος αὐλὴ
Καὶ παρακοίτι,

Ἠνίκ' ἐν δένδρων σκιεροῖς ἢ ἄστρων
Ἤμεθον στίλβῃ, καὶ ὑπὲρ Θεοῦ καὶ
Τοῦ δ' αἰῶνος λεγόμεσθον ἄμφω
Νῦν βιῶναι.

Digitized by Google

Νῦν κόμων φράζοιμ' ἂν ἄριθμον, εἴποι
Δακρύων τίς μοι; πάρος ἦτε ῥεύσει
Ῥῆνος εἰς ἀρχὴν, πρὶν ἑλεῖν με λήθην
Ὧν πάθον ἄλγων.

Εἷλε γὰρ δίς μοι θάνατος γυναῖκα,
Στέμμα μοι δ' ἐκ τῆς κεφαλῆς Θεὸς δὶς
Ἥριπ', ἀνθρώπους ὃς ἑκούσιος μὲν
Οὐκ ἀνιάζει,

Ὧι πιθήσας οὐκ ἀνεπαυσάμην πω,
Οὐδ' ἀνὰ ζωὴν ἀποπαύσομαι περ,
Ἀλλά μοι διπλοῦν ἀνέχεσθαι ἄλγος
Δυσμαρές ἐστι.

Κύμαθ' ὅππου τῆς ἁλὸς ἐκδέχονται
Τὸν ῥόον Ῥήνου, παρὰ δ' ἔστι κώμη,
Ενθάδ' ἐν ψάμμοις ἡ ἐρασμίη μου
Κεῖται ἄκοιτις.

Ῥῆνε σοῖς μίσγειν ὕδασιν θέλω μὲν
Δακρύων ῥεῖθρον, τὸ δ' ὄχει τάφονδε·
Οὐ γὰρ εἰς τύμβον ποτ' ἀοιδὸς ἔτλη
Δάκρυα λείβειν.

Ἄγγελος κλαυθμῶν ἔσο μοι σὺ Ῥῆνε,
Οἷς ἅλις κλαίω παράκοιτιν οὔπερ,
Εἰς τάφον θνητῆς σὺ δ' ἐμοῦ κόμιζε
Σήματα κήδους.

Παῖδα δ' ἀσπάζου, νέκυν ἧςπερ ἤδη
Σύλλαβ' ἡ γῆ, πρὶν γ' ὅτε κλειστοὶ ἦσαν
Μητρὸς ὀφθαλμοὶ, τέκεν ἡ τὸ σῶμα
Παῖδος ἐκείνης·

Τῆς ἐγὼ μικρὰν σορὸν ἐξόρυξα,
Ὡς μεταλλάξῃ βίον ἡ τεκοῦσα,
Ἐν σορῷ τ' ἄμφω μεγάλῃ κεκευθὼς
Σώματ' ἔκλεισα.

Digitized by Google

Μητέρας μαζοῖς χανδάνουσαν οὐ τὸν
Ἤγρι' ἀμφαδὸν, ὡς ἐλεγχιζόμην γὰρ,
Ἐν προσώπει δὲ Θεὸς ὅτ' ἔδησεν
Οὔτε λισίρξω.

Γαῖαν εἶναί τις παράδεισον, ᾗ καὶ
Αἰὲν εὔφρων προσγελάσεις μαῖρα,
Οὐ μέλω τὴν πούς ἐτέλεσσε βῆναι
Ἄψ ὁδὸν αὐτήν.

Κέρδος ἡγεῦμαι γὰρ ἕκαστον ἦμαρ,
Ἐν μερίμναισιν τόδε μοι διῆλθεν,
Πλεῖον' ἕζων ἢ τριάκοντα πέντε
Τοὺς ἐνιαυτούς.

Ῥῆνος ὡς ῥεῖ, καὶ χρόνος ὣς ἀπορρεῖ
Μνῆμ' ἐμὰ θνητὰ σὺ πίεζε κούφως·
Αἶψα καί μου σὺν νεκύοιν φίλαιν τὰ
Ὄστεα κεῦθε.

VERORDENING VAN DEN VORST VAN SCHWARZBURG-SONDERSHAUSEN, BETREKKELIJK HET IN 'T OPENBAAR TOEDEELEN VAN LIGCHAMELIJKE STRAFFEN, GENOMEN 10 SEPTEMBER 1834.

„Het is eene hoogstdroevige noodzakelijkheid, wanneer slagen als strafmiddel moeten worden aangewend. In de gevallen, dat de toedeeling daarvan niet te vermijden is, laat zich nogtans de openlijke voltrekking der straf niet regtvaardigen. Zij onderdrukt het eergevoel, en met hetzelve het berouw, de eerste schrede ter verbetering des misdadigers; zij werkt hoogstnadeelig op de meestal zeer gemengde toeschouwers, en heeft niet zelden, in stede van overtuiging van het verwerpelijke der gestrafte daad, slechts medelijden met den dader en afkeuring van de gestrengheid der wetten en des regters ten gevolge. Ik gelast diensvolgens de afschaffing der openbare straffen," enz. Eere zij den menschkundigen, menschlievenden en wijsgeerigen Vorst! Mogt zijn edelaardig voorbeeld navolging vinden!

Digitized by Google

DE ONDERAARDSCHE HERBERG TE PETERSBURG.

Te *Napels* ſlapen de *Lazaroni* des nachts op ſtraat, te *Petersburg* onder den grond; gelijk dan ook de ſlaapplaats hunner medebroeders, bij de koude van het klimaat, zoo als men begrijpt, voor hen niet zeer verkieslijk zou zijn. Deze onderaardſche nachtherberg bevindt zich onder eene ſchoone zuilenrij van Ioniſche bouworde op de Hooimarkt. Men verbeelde zich twee of drie gewelven, op pilaren en bogen rustende en door rook en damp geheel zwart beſlagen. In dezelve ſtaat eene groote kagchel, welker opening, als de krater van den *Veſuvius*, vuur en rook ſpuwt. Hoopen ſtroo verwachten ieder, die hier van zijnen arbeid wil uitrusten en zich aan den ſlaap overgeven. Het valluik van dit duister verblijf opent zich dienstvaardig, en biedt elken vermoeiden voorbijganger eene vrijplaats aan. Dit groote kelderhol is de algemeene ſlaapplaats van handwerkslieden, ter markt komende boeren en anderen uit de arbeidende klaſſen, die zich van alle kanten daarhenen begeven, hetzij omdat zij geene andere legerſtede hebben, of wel omdat zij zich de moeite beſparen willen, naar hunne hutten terug te keeren, die niet zelden van vijf tot tien werſten verwijderd liggen, en van waar zij zich dus bezwaarlijk vroeg genoeg weder naar hunnen arbeid zouden kunnen begeven. Eer men zich door dit valluik in de onderwereld laat nederdalen, heeft men in de tegenoverliggende kroeg dikwijls te veel gedronken, en vergeet bij het afwaarts ſtijgen ſomwijlen de wetten van het evenwigt. In dat geval wordt de legerſtede wel eens wat hard; doch dit belet niet, dat men eenen gerusten ſlaap geniet. Een *Rus* blijft ſteeds liggen, waar hij neêrgevallen is. Naast den portier vindt men eenen nationalen restaurateur, waar afval van vleesch en visch, olie- en andere koeken, benevens meer dergelijke ſpijzen, te krijgen zijn. Tegen vijf ure 's morgens gaat de ſpelonk open, en alsdan rijst eene dikke dwalmkolom, uit allerlei ſoorten van uitwaſemingen zaamgeſteld, naar boven. Duizenden van geſtalten, de eene al zonderlinger dan de andere, ſtijgen uit den ſchoot der ſchimmenwereld op, en gaan weder aan hun handwerk of andere bezigheden.

Digitized by Google

MOGEN DUS ALLE OMKOOPERS VAREN!

De bakkers te *Lyon* verzochten eens den Directeur *der* Policie DUGAS, den prijs van het brood te mogen opſlaan. Deze liet hen vertrekken met het beſcheid, dat hij de zaak in overweging zou nemen. In het heengaan legden zij onbemerkt eene beurs met 200 Louisd'or op zijne tafel. Toen zij, eenige dagen later, andermaal naar den uitſlag van hun verzoek kwamen vernemen, ontvingen zij het volgende antwoord: „ Ik heb mij zeer verheugd over de 200 Louizen, „ welke ik gevonden, en welke gij ongetwijfeld ſlechts daar„ om op mijne tafel gelegd hebt, opdat ik ze onder de ar„ men zou uitdeelen; en daar ik hieruit tevens gezien heb, „ dat uwe winſten u in ſtaat ſtellen, reeds nu *zulke* aan„ zienlijke aalmoezen te geven, *acht ik het onnoodig*, ten„ nadeele der armen, den prijs van het brood te laten ver„ hoogen."

DUBBELZINNIG COMPLIMENT.

Generaal POSS, een Amerikaansch Officier en voorſtander van de vrijlating der Negerſlaven, hield onlangs, bij eene daartoe betrekkelijke gelegenheid, eene aandoenlijke redevoering aan de kleurlingen der plaats. Naderhand werd te dezer zake door hen aan den Generaal een feestmaal gegeven, en een der gastheeren, die een toast moest inſtellen, wilde te verſtaan geven, dat de Generaal, hoezeer een Blanke, nogtans de grootſte genegenheid voor de Zwarten koesterde. Hij ſtond derhalve op, en riep: „ Op het welzijn van den „ Heer Generaal POSS! Hij heeft een *wit* vel, maar een „ *zwart* hart."

JOHN COCKERILL.

Een *Duitsch* Schrijver, THEODOR MUGGE, geeft van dien beroemden fabrikant de volgende treffende ſchildering: „ Ook den Heer JOHN COCKERILL heb ik te *Luik* gezien, *dien* kleinen, ouden, zonderlingen man, den keizer en koning der industrie, daarhenen wandelende in zijn grijs rokje, gelijk wijlen zijn mededinger in een ander vak, NAPOLEON. Wan-

Digitized by Google

neer eens de geſchiedenis der negentiende eeuw het licht zien, en het leven der volken, den gang der beſchaving zal ſchilderen, alsdan zal de naam van JOHN COCKERILL, als eene ſter der eerſte grootte, met helderder luister ſchitteren, dan die der geldöligarchen, der ſtaatsleeningsmannen, der ROTHSCHILD'S, HOPE'S, AGUADO'S enz. Welk land beſtaat er, waar niet JOHN COCKERILL fabrijken aangelegd, de kunstvlijt opgebeurd, nieuwe ontwerpen in het leven geroepen, en aan duizenden nijvere handen werk verſchaft heeft? In de wedloopen zegevieren zijne roſen; bij kunsttentoonſtellingen behaalt hij het eermetaal, en alwat uit zijne groote werkplaats te *Seraing*, waar meer dan veertig ſtoommachines en vele honderden kunstrijke menſchenhanden voor zijnen roem arbeiden, te voorſchijn komt, draagt den ſtempel der hoogſte volkomenheid. Deze kleine, rustelooze man, onder wiens grijzen ſchedel aanhoudend de grootſte ontwerpen rijpen, die lakens maakt en ſpelden, ſtoomſchepen, ſpoorwegen en roksknoopen, is de vriend en weldoener zijner medeburgers, en ſtort zegen en welvaart over hen uit."

DE OPENHARTIGE GELEERDE.

HUME's *Geſchiedenis van Engeland* was een zoo winstgevend artikel voor de boekverkoopers geworden, dat zij, toen hij zich met een aanzienlijk vermogen naar *Schotland* terugbegeven had, hem met brieven beſtormden, en door de voordeeligſte aanbiedingen tot voortzetting van zijn werk poogden te bewegen. In den beginne veront ſchuldigde HUME zich in algemeene bewoordingen; maar toen men hem nog aanhoudend voort bleef kwellen, ſchreef hij eindelijk dit kort en beſliſſend antwoord: „Ik kan in uwe voorſlagen noch nu „noch immer treden, en zulks om vier afdoende redenen: „ik ben te oud, te dik, te lui en te rijk."

EEN SPIJKER OP ZIJN' KOP GESLAGEN.

Tegen het einde van den *Amerikaanſchen* oorlog noemde een Lord in het Hoogerhuis den toenmaligen Kanſelier van den *Exchequer*, Lord NORTH: „*this thing of a Minister*." Eenigen van Lord NORTH's vrienden drongen bij hem aan, voor deze beleedigende uitdrukking perſoonlijke voldoening

Digitized by Google

te vordeten. Bedaard gaf de Minister ten antwoord: „Dat zal ik ook, en wel door op mijnen post te blijven; want ik weet, zijne Lordschap heeft anders niets tegen mij, dan dat hij wenscht — het ding te zijn, dat ik nu ben."

LEVEN OP DEN SPOORWEG.

De Heeren LYONS, Rijtuigfabrikanten te *Utica* in de *Vereenigde Staten*, bouwen tegenwoordig een beweegbaar dorp, dat voor den stoomweg tusschen *Utica* en *Syrakuse* bestemd is. De Compagnieschap, welke dezen weg doet aanleggen, heeft op denzelven twee stoommachines in werkzaamheid, welke de palen, waarop de baan gelegd moet worden, inheijen en op de vereischte hoogte afzagen, waarna de scheenen geplaatst worden en de machines verder trekken. Het door ons vermelde dorp nu bestaat in een aantal *nette*, op rollen staande huisjes, die achter de *stoommachines* aangehaakt worden, en voor de *werklieden* aan den weg bestemd zijn. — Zoo is er oponthoud noch tijdverlies, voegt eene *Amerikaansche* Courant bij dit berigt; en misschien zullen wij het nog beleven, dat men, met zijne fiesch in de hand, een' bezemsteel tusschen de beenen neemt, en zoo, op de oude hekxenwijs, door de lucht vliegt!

DE PORTUGEESCHE HONDEN.

Honden van fijnen smaak zwerven rondom de wijngaarden, en staren met gretigen blik op dat verloren paradijs. Zij zijn groote liefhebbers van druiven; en stokken, tot dat einde aan hunne halsbanden gehecht, beletten hen, de wijngaarden in te dringen. Deze Bacchus-neiging is de voorname oorzaak van den geweldigen toevloed van honden naar *Lissabon*, gedurende de zomermaanden; waarom de eigenaars der wijngaarden aan gene zijde, zoodra de druiven beginnen te rijpen, de honden met geweld wegdrijven naar de hoofdstad. Hier, in hongerige troepen rondzwervende, zijn zij van groot nut in het zuiveren der straten van die afschuwelijke onreinheden, welke anderzins tot eene ondragelijke hoogte zouden ophoopen, en ligt pestziekten aanbrengen. In dit opzigt zijn ook de sterke noordewindsvlagen een weldadig hulpmiddel.

INVAL.

Menig bruidegom maakt op zijnen huwelijksdag eigenlijk zijn testament; want zijn *ja* voor het trouwaltaar is niet zelden zijn laatste wil. En mag men er niet bijvoegen, dat dit *ja* niet eens de wil van menig' bruidegom is?

Digitized by Google

MENGELWERK.

DE BELEGERING VAN WOERDEN DOOR DE SPANJAARDEN IN DE JAREN 1575 EN 1576.

Door

J. G. H. REUDLER,

Predikant te Woerden. (*)

De tachtigjarige worſtelſtrijd onzer vaderen tegen het magtige *Spanje* wordt niet alleen door den *Nederlander*, maar ook door den vreemdeling voor eene der merkwaardigſte gebeurtenisſen in de nieuwere geſchiedenis gehouden. Men ziet de verdrukte menschheid hare edelſte regten in beſcherming nemen, en met de hulpmiddelen eener beradene wanhoop over geweld en dwingelandij zegevieren. Een zwak volk vat, zijns ondanks, doch door den nood gedrongen, de wapens op tegen eenen der magtigſte Koningen van zijnen tijd, om voor burgerlijke en godsdienſtige vrijheid te ſtrijden; en met al zijne magt is dezelfde Vorst niet in ſtaat, dezen oorlog ten einde te brengen. Zeven kleine gewesten ſcheuren zich van hem los, en vormen eenen jeugdigen Staat, die door eendragt en inwendige kracht groot wordt. Bij eene plegtige uitſpraak wordt de dwingeland van zijnen troon ontzet, en de magt des volks neemt toe, naarmate de zijne verzwakt. Vergeefs verſpilt hij zijne onmetelijke ſchatten aan eenen oorlog tegen *Nederland*, dat niet dan voordeelen daarvan trekt, omdat het in het genot der vrijheid, voor welke de *Nederlander* ſtrijdt, door koophandel en zeevaart tot grootheid en aanzien oprijst. (1)

Van de Nederlandſche gewesten was het inzonderheid *Holland*, hetwelk een voornaam deel had aan de afſchudding van het Spaanſche juk. Van *Holland* uit gelukte het den *Nederlanderen* om haar tot ſtand te brengen. Het was het middelpunt van den opſtand tegen *Spanje*; en, ſchoon zelfs met

(*) Voorgelezen in het Departement *Woerden* der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

Digitized by Google

afwisselende kans tegen den vijand strijdende, kon hij zich echter op den bodem van dit gewest niet lang staande houden. Want gelukte het hem ook ginds of elders eene stad te behouden of te heroveren, elders weder deed een hardnekkige tegenstand, bij gelijktijdige tegenspoeden, die hij in andere gewesten leed, hem den moed verliezen, en, tot zijne schande en vernedering, zag hij zijne felste pogingen zelfs ter herwinning van dit gewest op den beraden' moed en standvastigheid van deszelfs bewoners schipbreuk lijden.

De laatste stad, in *Holland* door de *Spanjaarden* belegerd, was het aan de grenzen van dit gewest gelegene *Woerden*. Zijne uiterste kracht scheen de vijand te willen inspannen, om deze plek gronds te heroveren. Zij had eerst op den 8 Augustus 1572, nadat, behalve vele andere steden, ook *Gouda* en *Leyden* en zelfs reeds *Oudewater* waren voorgegaan, de zijde van *Spanje* verlaten, en was met meer andere Hollandsche steden, die sedert de inneming van *den Briel* op 1 April 1572 den Prins waren toegevallen, tot het verbond toegetreden, hetwelk op den 15 Julij 1572 te *Dordrecht* door de Staten van *Holland* gesloten was tegen de overheersching van den Hertog VAN ALVA. De reden van dezen vertraagden overgang was, behalve in andere oorzaken, mede daarin gelegen, dat *Woerden* niet alleen onder het gebied stond van den Koning van *Spanje*, maar ook, dat hetzelve (in vorige eeuwen eene afzonderlijke heerlijkheid geweest zijnde, doch in lateren tijd aan het Graafschap *Holland* gehecht) sedert 30 Julij 1558 verpand was aan ERIK, Hertog van *Brunswijk*, die als krijgsoverste in de Nederlandsche oorlogen den Koning van *Spanje* diende. In weerwil van *Utrechts* nabijheid, hetwelk nog de zijde van *Spanje* hield, had *Woerden*, op aanzoek van *Gouda*, dezen stap gewaagd en dit offer aan *Holland* gebragt, hetwelk bij den overgang dezer stad groot belang had, omdat zij, als grensvesting, dit gewest aan deze zijde tegen de aanvallen der *Spanjaarden* dekken konde, gelijk zij dan ook van nu af mét troepen versterkt en in staat van verdediging gebragt werd. (2)

Eerst onder het bewind van *Don* LOUIS DE REQUESENS, die ten jare 1573 ALVA als Landvoogd over de *Nederlanden* opvolgde, kwam de beurt der belegering aan *Woerden*. *Gelderland* en *Friesland* waren weder onder de gehoorzaamheid des Konings teruggebragt, en *Utrechts* had de zijde van *Spanje* nog niet verlaten. De Stadhouder der beide eerst-

Digitized by Google

genoemde gewesten, GILLIS VAN BARLAIMONT, Heer van *Hierges*, rukte in 1575 met een leger *Holland* in. Men meende toen, dat hij het op *Gouda* had toegelegd; doch onverwachts berende hij *Oudewater*, hetwelk, na een beleg van drie weken, op 7 Augustus 1575, ſtormenderhand ingenomen en gruwelijk gemoord en geplunderd werd. Op 12 Augustus kwam hij voor *Schoonhoven*, hetwelk, beducht voor *Oudewaters* lot, met den vijand in onderhandeling trad, en op 24 Augustus aan hem overging. Algemeen was het vermoeden, dat hij het op de belegering van *Woerden* zou toeleggen. Men had hier in tijds zorg gedragen, om hem wederſtand te kunnen bieden, en niet, even als te *Oudewater* en *Schoonhoven*, uit vrees voor verlies van hooibouw en graanoogst, verzuimd, de dijken en kaden te doorſteken, maar aan 's Prinſen last voldaan, en al de landerijen rondom de ſtad onder water gezet. Daarenboven was zij van levensbehoeften rijkelijk voorzien, en had eene goede bezetting van krijgsvolk, onder het opperbevel van Jonkheer ROELOF VAN STAKENBROEK, zoodat zij in dezen ſtaat van verdediging den vijand geruster ſcheen te kunnen afwachten. (3)

Evenwel vreesden eenige ingezetenen voor *Oudewaters* lot, en lieten niet onduidelijk blijken, dat zij, op het voorbeeld van *Schoonhoven*, liever met den vijand te *Utrecht* in onderhandeling zouden willen treden, dan zijne komst herwaarts afwachten. Prins WILLEM, hiervan onderrigt, zond eenen eigenhandig geſchreven' brief, gedagteekend 29 Augustus 1575, uit *Dordrecht*, aan den opperbevelhebber en de regering der ſtad, waarin hij eene onderhandeling met den vijand als gevaarlijk en van kwade gevolgen voor ingezetenen en ſoldaten voorſtelt, die daardoor in groote ongelegenheid zouden komen. Ernſtig beveelt hij hun, dat zij naar zulke burgeren onderzoek doen, en alle kwaadwilligen, of waarop men eenig wantrouwen heeft, zouden laten vatten, en van ſtonden af openbaarlijk de ſtad uitleiden, om te gaan waarhenen zij wilden, het zij naar ſteden en plaatſen, hem, het zij den vijand toegedaan, indien zij dit liever wilden, daar zelfs dit laatſte beter was, dan dat zij in de ſtad blijven zouden. Hij liet dezen brief met duizend pond lonten vergezeld gaan, en beloofde, hun voorts allen mogelijken bijſtand te zullen verleenen. (4)

In eenen anderen brief, van wege de Staten van *Holland* onder dezelfde dagteekening en mede uit *Dordrecht* gezon-

Digitized by Google

den, werden de bevelhebber en de regering der ſtad ernſtig opgewekt, om, indien zij door den vijand mogten worden belegerd of ingeſloten, alsdan te willen bedenken, dat zij, als medelid van het verbond, hetwelk onlangs tusſchen de ſteden van *Holland* en *Zeeland* geſloten was, (5) goede opzigt en orde zouden houden, om hunne ſtad getrouwelijk onder de gehoorzaamheid van den Prins, tot dienst en welvaart van het land, te willen helpen bewaren. Zij voegden daarbij de belofte, alles tot bijſtand en ontzet der ſtad te zullen aanwenden, en vergunden hun, om zich op lands kosten van alles te voorzien, wat tot onderhoud der bezetting en ingezetenen, alsmede tot het opdoen van voorraad, zou noodig wezen, hetwelk hun door het land vergoed en zonder eenige moeite of korting zoude terugbetaald worden. (6)

GILLIS VAN BARLAIMONT kwam zelf niet voor *Woerden*, maar zond zijnen ſchoonbroeder, den *Graaf* VAN MEGEN, die aan zijne zuster gehuwd was, met een gedeelte van het leger voor de ſtad, daar een ander gedeelte van hetzelve door den Landvoogd naar *Brabant* was ontboden, van waar deze eenen togt naar *Zeeland* voorhad. MEGEN ſloeg het beleg voor *Woerden* op den 8 September 1575; maar, de ſtad niet kunnende naderen, omdat de meeste landen door het openen der ſluizen overſtroomd waren, (7) liet hij van verre rondom haar zeven ſchanſen opwerpen, (8) ten einde de toegangen tot de ſtad te beletten en haar den toevoer van levensmiddelen af te ſnijden, voornemens zijnde haar te benaauwen en door hongersnood tot overgave te noodzaken.

De belegerden gaven bij eenen brief van 12 September kennis aan den Prins van MEGEN's komst, en tevens de verzekering hunner bereidwilligheid, om den vijand wederſtand te bieden. De Staten, door den Prins van den inhoud dezes briefs onderrigt, gaven, in hun antwoord van 15 September uit *Dordrecht*, hunne blijdſchap te kennen over de ſtandvastigheid, die zij betoonden, vertrouwende dat zij daarbij volharden zouden, en belovende alles tot ontzet en bijſtand te zullen aanwenden. Alle buitengewone uitgaven, het zij in geld of andere behoeften tot onderhoud van het krijgsvolk, namen zij voor lands rekening. Doch daar het niet raadzaam was, om in deze tijden door de vijandelijke ſchanſen heen veel gelds naar de ſtad te zenden, zoo gaven zij verlof tot het ſlaan van tinnen of koperen munt, gelijk in andere belegerde ſteden, als *Leyden* en *Alkmaar*, ook geſchied was,

Digitized by Google

onder belofte, dat alle penningen, die ten behoeve der bezetting mogten worden uitbetaald, door het gemeene land in gangbare munt zouden worden teruggegeven. De Staten vonden het mede geraden, dat men zich van een vertrouwd perſoon zou bedienen, door middel van welken zij gemeenſchap met de ſtad onderhouden konden, omdat het altijd gevaarlijk was, dat de belegerden hunne meening en begeerte in geſchrifte te kennen gaven; want, als de bode in 's vijands handen kwam, zou dit voor hunne belangen zeer nadeelig wezen. Zij waren derhalve van oordeel, dat men óf alle boodſchappen liever mondeling door vertrouwde lieden, van eenen eenvoudigen geloofsbrief voorzien, zou laten overbrengen, óf dat men zich het zij van eenige andere teekenen, het zij van vreemd letterſchrift zou bedienen. (9)

Ingevolge het door 's lands Staten gegeven verlof, werd gedurende het beleg voor zevenduizend gulden aan tinnen geld te *Woerden* gemunt, hetwelk naderhand door het land vergoed is. Hetzelve was van eene vierkante gedaante, vertoonende in het midden het wapen der ſtad, rondom hetwelk men leest: *pro Aris et Focis*, (voor Godsdienst en Vaderland) met eenen ſtempel daarop geſlagen; de wederzijde was glad en effen. Deze noodmunten waren gangbaar voor 40, 20, 10, 5, 4, 2 en 1 ſtuivers, en ééne, waarop geene bepaling van waarde ſtaat uitgedrukt. (10) De belegerden wisten zich, behalve van dit, ook nog van meer andere voordeelen te bedienen. Zij hadden, buiten de toenmaals nog in wezen zijnde Goudſche of Kromwijker poort, op de hoflanden of ſteenkuilen nabij den dijk van *Bulwijk*, eene ſchans opgeworpen, met welke zij, door middel van eene vaart of graft, die van de ſtadsgracht derwaarts leidde, gemeenſchap onderhielden. Van deze ſchans, die zij gedurende de ganſche belegering hebben behouden, voeren zij met platbodemde ſchuitjes over de lage landen van *Bulwijk*, het oost- en westeinde van *Waarder* en de *lange weide* naar *Gouda* heen en weder, en haalden van daar hunnen voorraad van levensmiddelen. (11) Behalve deze ſchans hadden zij nog rondom de ſtad ter harer verdediging vijf bolwerken en twee ſterke wallen opgeworpen, hetwelk hun de vijand niet had kunnen beletten, hoe dikwijls hij dit ook beproefd hadde. Hij zocht wel door eene zoo naauw mogelijke influiting allen toevoer van levensmiddelen af te ſnijden; maar tuſſchen des vijands ſchanſen door waagden zij het, om, onder zijn oog, terwijl

Digitized by Google

hij hen toeroepen en ook met klein geſchut bereiken konde, 44 weken lang hunne levens- en krijgsbehoeften van *Gouda* te halen, welks krijgsoverſte, Jonkheer ADRIAAN VAN SWIETEN, door middel van duiven, verſtandhouding met hen onderhield. De ſoldaten te *Woerden* kenden hunne ſluiphoeken, langs welke zij des nachts tusſchen de vijandelijke ſchanſen met kleine roeiſchuiten wisten door te komen. Zoo gelukte het hun in Maart 1576, op de *Vecht* tusſchen *Utrecht* en *Amſterdam* eenige vaartuigen meester te worden, en het volk, dat zich daarin bevond, gevangen te nemen. Door het beleid van den Prins en de Staten werden zij, toen er door het langdurig beleg gebrek kwam, van levensbehoeften voorzien. Doch het gebeurde, dat de aanvoerders, nadat de aanvoer gelukkiglijk was binnengekomen, in het terugkeeren eenigen aanſtoot leden, waarbij zij evenwel weinig volks verloren, terwijl daarentegen de vijand wel drie tegen hen één verloor. Doch toen in Mei 1576 de Prins andermaal last had gegeven, om de ſtad van leeftogt te voorzien, waren de vijanden te voren daarvan verwittigd. Deze verſterkten zich met vele kleine vaartuigen, en overvielen de ſchuiten met levensmiddelen en die, welke tot geleide dienden en waarop omtrent 80 ſoldaten waren, maakten zich daarvan meester, terwijl de manſchappen deels gedood, deels gewond en deels gevangen genomen werden. (12)

Nogtans verloren zij van binnen den moed niet. Alles ademde éénen geest, en eendragt maakte hen magtig tegen eenen veel ſterkeren vijand, dan hunne bezetting groot was. Er heerschte noch krankheid, noch oneenigheid tusſchen burgers en krijgslieden. Er was geen hongersnood en zelfs naauwelijks duurte in de ſtad. Zoo vele bewijzen van Goddelijken bijſtand maakten de beide Leeraren, die te dier tijd het predikambt te *Woerden* bedienden, zich ten nutte, om de belegerden tot ſtandvastigheid op te wekken. (13) Alles, wat de Heilige Schrift tot vermaning, vertroosting en bemoediging bevatte, werd in de openbare godsdienſtige vergaderingen der gemeente voorgehouden. (14) Nu eens werd zij gewezen op de wonderbaarlijke verlosſing, welke den *Israëlieten* door God beſchikt werd, wien, toen de *Syriërs* hen beoorlogden en de ſtad *Samaria* bij eene zware belegering door duurte en hongersnood geprangd werd, door den Profeet ELIA eene buiten alle verwachting ſpoedige verlosſing voorſpeld werd; en ziet, des anderen morgens, nog vóór het

Digitized by Google

aanbreken van den dag, werd door vier mannen, die in de ſchemering tot den vijand hadden willen overloopen, maar hem niet meer vonden, de blijde tijding aangebragt, dat het leger der vijanden was opgebroken. (15) Dan weder werd de gemeente vertroost met het bemoedigende voorbeeld van de verlosſing der inwoners van *Jeruzalem*, wien, toen SANHERIB, de Koning van *Asſyrië*, de ſtad belegerde, op het gebed van Koning HISKIA, door den Profeet JESAJA voorſpeld werd, dat SANHERIB in de ſtad niet komen, maar dat de Heer haar beſchermen en uithelpen zoude; en ziet: *toen ging de Engel des Heeren uit, en ſloeg in het Asſyriſche leger honderd vijf en tachtig duizend man. En toen zij des morgens vroeg opſtonden, ziet toen lagen er overal doode ligchamen. En de Koning van Asſyrië*, SANHERIB, *brak op, trok heen, en keerde weder naar huis, en bleef te Nineve.* (16) Ten einde hen opmerkzaam te maken op de hand van God in het verijdelen van de aanſlagen dergenen, die den godvreezenden niet dan kwaad wilden, werd hun voor oogen gehouden het voorbeeld van DAVID, die, in zijne vlugt voor SAUL, na door de *Zefiten* aan dezen verraden te zijn, op het punt ſtond om in de handen zijns vijands te vallen, wiens volk hem en zijne mannen reeds had omſingeld, om hen te vangen; *doch er kwam een bode tot* SAUL, *zeggende: haast u, en kom, want de Filiſtijnen zijn in het land gevallen. Toen hield* SAUL *op met* DAVID *na te jagen, en trok heen, de Filiſtijnen te gemoet; daarvan noemt men die plaats de rots der ontkoming.* (17) Meermalen vernamen de belegerden de troostrijke taal, waarmede de Profeet JESAJA de inwoners van *Jeruzalem* had bemoedigd, toen zij door de *Asſyriërs* bedreigd werden. (18) Of wanneer het den belegerden gelukken mogt, dat, midden door de vijandelijke ſchanſen henen en als onder derzelver oogen, hun de levensmiddelen van buiten werden toegevoerd, dan was het de voorzorg van God voor den Profeet ELIA, waarop zij gewezen werden, wien, bij eene voorſpelde droogte en daardoor ontſtane duurte, de raven in zijne afzondering, hem door God opgelegd, des morgens en des avonds brood en vleesch bragten. (19) Met zulke bemoedigende voorbeelden, welke de Heilige Schrift voorſtelt, verbonden zij nog andere troostrijke ſpreuken, om den moed der belegerden op te beuren en hen tot ſtandvastigheid op te wekken. (20) Zij verzuimden mede niet, om hen opmerkzaam te maken op de voorregten, welke zij door

Digitized by Google

de Hervorming genoten. *Zij dankten God voor hunne gemeenſchap aan het Evangelie van den eerſten dag af tot nu toe, en hadden het goede vertrouwen, dat Hij, die in hen begonnen had het goede werk, het ook volbrengen zoude tot op den dag van Jezus Christus.* (21) Wanneer zij om de belijdenis van de leer der waarheid door hunne vijanden geſmaad werden, dan ſmeekten zij met den Profeet: *Ach, Heer! Gij weet het; gedenk aan ons, en neem ons aan; want Gij weet, dat wij Uwenthalve verſmaad worden.* En het woord des Heeren was hun tot vertroosting: *Is het, dat gij u tot mij houdt, zoo zal ik mij tot u houden*, enz. (22)

Zulke troostredenen behoefden zij inzonderheid gedurende de laatſte zes weken van het beleg, toen de nood dringender werd. Op den 10 Julij 1576 zond HIERGES zijnen ſchoonbroeder verſterking van volk ten getale van omtrent *duizend* man, en eenige ſchepen, om daarmede de *ſtad* te benaauwen, zoodat in dezen tijd geen mensch bij dag noch in noch uit de ſtad komen konde. Het ſcheen, dat alle toebereidſelen gemaakt werden, om haar met geweld te overvallen en er grof geſchut voor te brengen, hetwelk, volgens een door de ſtad verſpreid gerucht, de vijand van het kasteel *Vredenburg*, te *Utrecht*, voor *Woerden* zenden zoude, om de *ſtad* te beſchieten. In dezen tijd had er eene ontmoeting met den vijand plaats, en wel op den 20 Julij, bij welke de belegerden zich dapperlijk kweten. In weerwil hunner naauwe inſluiting, dreven zij wel honderd koeijen, digt om de ſtad, bij dag ter weide in, die allengskens aan het luiden der klokken zoo gewoon werden, dat zij bij ieder voorval, op het hooren van dit geluid, even als werden zij geroepen, ſtadwaarts liepen. Om hun vee voor 's vijands aanvallen te beſchermen, hadden de belegerden, omtrent een half kwartier uurs buiten hunne wallen, aan de noordzijde der ſtad, eene ſchans, in het gemeen de *Woerdſche Schans* genaamd, opgeworpen. Het was op gemelden 20 Julij, dat eene groote menigte der belegeraars hier verſcheen, voornemens zijnde, zich met eenen ongemeenen roof van koeijen te verrijken, en daarmede hunne ſchanſen te vullen. Doch met eenen mannelijken moed werden zij door de bezetting der Woerdſche ſchans en de toevloeijende ſtedelingen in hun voornemen geſtuit en ijlings naar hunne ſchanſen teruggedreven, terwijl zij van een getal van honderd koeijen ſlechts zes buit maakten, waarvoor zij zwaar moesten boeten met een ver-

Digitized by Google

lies, zoo aan dooden als gekwetsten, van omtrent 150 manschappen van de bezetting; terwijl daarentegen van onze zijde slechts één man sneuvelde en twee gewond werden, die eerst later aan hunne wonden overleden. Opmerkelijk is het, dat, gedurende het geheele beleg, niet één mensch in de stad zóó geschoten of gekwetst is, dat hij, te zijner genezing heelkundige hulp behoefd heeft; offschoon wel honderd malen naar het volk op de wallen en bolwerken geschoten werd, en zelfs sommigen de looden kogels tegen borst en hals sloegen, zonder hen te kwetsen. Zelfs bij het opwerpen der buitenwerken rondom de stad werd niet meer dan één mensch door den vijand, die dit zocht te beletten, getroffen met een' kogel in het been.

Door deze naauwere insluiting der stad sedert den 10 Julij 1576 scheen de vijand zijn doel te zullen bereiken, om door hongersnood de belegerden tot overgave te noodzaken. Alle toevoer van levensmiddelen was afgesneden. Doch ook in dezen nood werden zij op eene verwonderlijke wijze gered. Bij den hoogen waterstand door de overstrooming der landerijen, zoo wel in de stadsgrachten als in den *Rijn*, die de stad in het midden doorsnijdt, mogt het den belegerden gebeuren, niet alleen een ongeloofelijk getal visschen, inzonderheid snoeken, te vangen, maar zij vloeiden hun zoo zeer in menigte toe, dat men ze met netten uit het water scheppen en zelfs met de handen grijpen konde. Door Gods wonderbaar bestuur werden zij gedurig gered en geholpen uit den nood. De vijand, verbaasd over zoo vele voordeelen, als zij genoten, begon nu eens te dreigen met het lot van *Oudewater*, waartoe zijne zwaarden reeds waren gescherpt, dan weder tot zachtere middelen zijne toevlugt te nemen, en hun voor te stellen, om in den schoot der Kerk, die zij verlaten hadden, weder te keeren, wanneer hun alles vergeven en het vrede zijn zoude. Doch zij sloegen geen acht noch op zijne dreigingen noch op zijne vermaningen, omdat zij besloten hadden alles te wagen ter handhaving hunner vrijheid en Godsdienst.

De versterking van krijgsvolk, hetwelk gedeeltelijk zijne legerplaats op het veld had opgeslagen, alsmede de aanvoer van vaartuigen, om de van rondom overstroomde stad te beter te kunnen naderen, gaven meer dan genoeg te kennen, dat het den vijand ernst was geworden, haar met geweld aan te grijpen. Zijn leger, hetwelk zoo uit *Spanjaarden* als *Wa-*

Digitized by Google

len en *Hoogduitſchers* beſtond, was omtrent veertienduizend man ſterk, en talrijk genoeg, om eenen aanval op de ſtad te wagen. De regering draalde niet, om van dezen verergerden toeſtand der ſtad op den 11 en 12 Julij aan de Staten van *Holland* kennis te geven, en op bijſtand tot ontzet der ſtad aan te dringen. In hun antwoord van 13 Julij uit *Delft* beloofden de Staten daartoe alle vlijt te zullen aanwenden, en hen voorts in alles te zullen ondersteunen. Wat aanging de overzending van geld tot betaling van het krijgsvolk, antwoordden zij, dat, offchoon zij dit niet raadzaam oordeelden, zij nogtans voor eene halve maand ſoldij zenden zouden, mits de regering hun ſlechts kennis gave, dat zij óf het mogelijke gevaar van het verloren gaan der penningen bij de overmaking voor hare rekening wilde nemen, óf dat zij te *Woerden* eenige gelden zoude weten te ligten, welke door de Staten terſtond weder uitgekeerd zouden worden. Zij hielden verder aan, dat er goede orde zou worden geſteld op het ſlaan en uitleveren van het tinnen geld tot verdere betaling der ſoldaten, hetwelk haar door de regeringen van alle ſteden in *Holland* zonder eenige weigering of korting zou worden vergoed, volgens eene akte, die zij bij hunnen brief infloten. (23) Hetzelfde beloofden de Staten bij een volgend ſchrijven van den 17 Julij, en bevalen, daar het niet mogelijk was in dezen tijd eenige penningen tot betaling van het krijgsvolk binnen de ſtad te zenden, het houden van goede orde op het ſlaan en uitleveren van het tinnen geld, en zorg te dragen, dat geene waren of goederen door de ingezetenen tot hoogere prijzen aan de ſoldaten voor het tinnen geld verkocht werden, dan of zij met echte munt werden betaald, omdat hetzelve voor goed gelden, en aan de inwoners door de regeringen van alle ſteden in *Holland* zou worden te goed gedaan. Ernſtiglijk werd mede aangedrongen op het onderhouden van goede gemeenſchap en eensgezindheid met den bevelhebber en het krijgsvolk ter bewaring der ſtad. (24) Bij eenen lateren brief van den 10 Augustus gaf de regering op nieuw hare getrouwheid en ſtandvastigheid te kennen, om de ſtad *Woerden* ten dienſte des lands te willen behouden, waarover deze, in hun antwoord van den 13 Augustus uit *Delft*, hunne blijdſchap en dank betuigden. Zij beloofden niet te zullen nalaten, den *IJsſeldijk* eerſtdaags te doen openen, waartoe reeds eenige gemagtigden benevens JAN JANSZ. van *Woerden* waren uitgezonden, die dit metderdaad be-

Digitized by Google

werkſtelligen zouden, en waartoe de regering van *Gouda* had aangenomen alle hulp en bijſtand te zullen verleenen. Maar, ten einde de belegerden nog beter gerust te ſtellen, en hun te verzekeren, dat hun ontzet nabij moest zijn, zonden de Staten aan den Opperbevelhebber en Hoofdlieden het dubbel van twee onderſchepte brieven des vijands, den eenen van den krijgsoverſte VERDUGO, en den anderen uit *Brugge* geſchreven op den 6 Augustus, uit welker inhoud de belegerden zien zouden de groote veranderingen en oproerigheden, die in *Braband*, *Vlaanderen* en in die omſtreken gerezen waren, en waarvan men veel goeds voor deze landen te wachten had. (25)

Door deze tijding verkregen de belegerden eenen ſtraal van hoop op het ontzet der ſtad, waartoe de uitzigten tot hiertoe nog duister waren gebleven. Door den nood gedrongen, hadden *Holland* en *Zeeland* zich vergeefs aan *Engeland* overgegeven, toen de plotſelinge dood van den Landvoogd REQUESENS, op den 5 Maart 1576, de *Hollanders* en *Zeeuwen* deed hopen, dat de Raad van State, die terſtond na zijnen dood het opperbewind in handen had genomen, den oorlog zoo ſterk niet zou voortzetten. Dit geſchiedde echter, en op den 29 Junij ging *Zierikzee*, na een beleg van acht maanden, aan den vijand over. Doch het krijgsvolk, hetwelk voor *Zierikzee* had gelegen, ſloeg aan het muiten, roofde en plunderde het platte land van *Schouwen*, en trok van daar naar *Braband* en *Vlaanderen*, alwaar hetzelve de ſtad *Aalst* op den 26 Julij overviel, en al het onderhoorige land onder brandſchatting ſtelde. De Raad van State verklaarde hetzelve voor 's lands vijanden, en gaf verlof, om zich tegen hen als tegen muiters te wapenen. Het was deze oproerigheid, waarop de Staten van *Holland* in hunnen brief van den 13 Augustus het oog hadden, en die niet alleen, gelijk wij ſtraks zien zullen, de oorzaak is geworden van de verlosſing der ſtad, maar ook ten gevolge gehad heeft, dat de oorlog tegen *Holland* en *Zeeland* niet langer kon worden voortgezet.

Maar, eer nog het uur der verlosſing geſlagen had, beproefden de beide Leeraren nog één middel, om op het gemoed des vijands te werken. Onder deszelfs troepen waren er, die, uit *Duitschland* geboortig, de leer van LUTHER toegedaan waren. Het waren deze, op welke zij meenden eenigen indruk te zullen maken door de toezending van eenen

Digitized by Google

brief, (26) in welken zij deze belegeraars vermaanden, zich niet langer in vijandſchap te willen ſtellen tegen hen, wien God de kennis van het reine Evangelie geſchonken had, omdat zij in dit geval tegen God en zijn woord ſtreden, en toch nimmer hun doel zouden bereiken. Men had aan deze zijde vast beſloten, nimmer van de eenmaal gekozene dienst af te wijken. Zij werden in dezen brief vermaand tot geloof aan het Evangelie, en het bewijzen van opregte vruchten der boete, door van dezen oorlog af te zien, omdat zij niet verpligt waren, ten koste van hun geweten eenen eed te houden, dien zij den Koning hadden gezworen, wanneer hij hun beval, om tegen God en zijn woord te ſtrijden. Zij werden gewezen op die krijgsknechten, die aan het bevel van hunnen Koning SAUL niet wilden gehoorzamen, om den priester ACHIMELECH en de overige priesters van *Nob* te dooden, omdat hij DAVID op deszelfs vlugt voor SAUL met ſpijs en een zwaard had bijgeſtaan. Doch DOËG, de *Edomiet*, die ACHIMELECH's daad aan SAUL had verraden, was bereid om aan 's Konings last te voldoen, en doodde met het zwaard 85 priesters met al de inwoners van *Nob*, over welk gedrag DAVID zijne verontwaardiging uitſprak. (27) Aan dezen DOËG moesten zij niet gelijk zijn, maar *toezien*, wien zij dienden, en met deze zaak, volgens des Apostels woorden, (28) niet den ſpot drijven. Zij moesten bedenken, dat zij in dit beleg tegen God zelven ſtreden, volgens zijn woord. (29) Zij waren aan deze zijde wonderbaar tot hiertoe geholpen, en zouden, indien het Gode ter eere en ten hunnen beste diende, nog verder geholpen worden; en al ware het, dat hun *Oudewaters* of *Schoonhovens* lot beſchoren was, zij zouden toch niet in den ſchoot der Kerke wederkeeren, maar bij CHRISTUS en zijn woord blijven.

Ontneemt gij ons ons goed,
Ons leven, eer en bloed,
Wij laten 't varen: gij
Wint niets hiermeê, daar wij
Het Godsrijk toch behouden. (30)

Zij ſloten dezen brief met den wensch aan de belegeraars, dat God hen bekeeren en hun daartoe zijnen geest en genade verleenen wilde. — Bij dezen brief waren gevoegd eenige uittrekſels uit de ſchriften van LUTHER en andere Godge-

Digitized by Google

leerden tot vertroosting der Christenen, die om de waarheid des Evangelies vervolgd werden, en tevens te hunner aanmoediging, om geweld met geweld te keer te gaan. (31) Door de beide Predikanten onderteekend, werd deze brief, met toestemming van den Bevelhebber, de Regering en den Raad der stad, op den 16 Augustus gezonden aan den vijand in de *Kruisschans*. Men vermoedde toen nog niet, dat de verlossing zoo nabij zijn zoude. De muiterij der Spaansche soldaten, die *Aalst* in *Vlaanderen* hadden ingenomen, veroorzaakte, dat het krijgsvolk, hetwelk *Woerden* belegerde, naar *Braband* ontboden werd, om tegen 's Konings muitende soldaten te velde te trekken.

In den avond van den 23 Augustus 1576, toen het beleg der stad juist op dien dag vijftig weken geduurd had, zagen de belegerden eerst eenige boden komen aanrijden naar de *Kromwijker*-schans, en vervolgens deze met vaartuigen naar sommige van de overige schansen gevoerd worden. Zij konden nog niet vermoeden, dat de Graaf VAN MEGEN het beleg zoo spoedig zou opbreken; doch in den morgen van Vrijdag den 24 Augustus, tusschen 5 en 6 ure, werden zij aangenaam verrast van het schouwspel, hetwelk de vijand hun vertoonde, door het in brand steken van de *Kromwijker*- en *Polaner*-schansen met de drie daarachter gelegene legerplaatsen, terwijl zij hem zagen wegtrekken. Dit scheen het sein te wezen tot den geheelen aftogt der vijanden; want nog op denzelfden dag verlieten zij de overige naastbij gelegene schansen en legerplaatsen te velde, nadat zij ook deze in brand gestoken en met luider stemme geroepen hadden: *'t is pays!* Doch de *Kamerikker*-schans behielden zij nog tot op den 10 September, toen ook deze door de *Spanjaarden* verlaten werd.

Nog op denzelfden dag namen de belegerden de *Kruisschans* in, die voor hen het gevaarlijkste geweest was, en groote vreugde bezielde de gansche burgerij, dat zij, na zoo lang te zijn ingesloten geweest, eindelijk weder vrij was, en zich onverlet buiten de poorten der stad begeven mogt. Voornamelijk drongen de jonge lieden de poorten uit, bestormden de schansen, zamelden met vreugde op, wat de vijand daarin mogt hebben achtergelaten, en droegen dit als in triumf naar de stad. Men vond onder anderen in de *Kruisschans*, behalve nog ander gereedschap, eenige uitstekend groote net en wel bewerkte tonnen of wijnvaten, waarvan men ver-

Digitized by Google

moedde, dat zij beſtemd waren geweest, om voor eenen ſtorm te dienen, of daarboven eene brug in de ſtadsgracht op te ſlaan, ten einde over dezelve de ſtad aan te vallen. Drie dezer vaten werden, ter gedachtenis aan deze belegering en verlosſing, achter het koor der kerk geplaatst, alwaar zij tot op het afbranden van toren en kerk, op den 11 October 1672, geſtaan hebben. (32) Dit, zonder toedoen van bondgenooten en buiten alle verwachting voorgevallene, ontzet der ſtad werd vermeld op de keerzijde der noodmunt, welke voor veertig ſtuivers gangbaar was geweest gedurende het beleg, met de woorden: *Anno* 1576, *den* 24 *Augustus, op Bartholomeus dagh, is dè ſtad Woerden ontzet geworden door des Heeren kragt*; welke woorden daarop gegraveerd zijn. (33) De verwarring des tijds gedoogde niet, de gedachtenis dezer zonderlinge verlosſing door het in 't licht geven van eenen ſierlijken gedenkpenning te vereenwigen. Kort na het beleg werd een lied vervaardigd, hetwelk nog eene reeks van jaren in den mond der *Woerdenaren* was, en op den dag der plegtige viering van het ontzet der ſtad openlijk plagt gezongen te worden. (34) Men bepaalde terſtond eenen dankdag, die ſedert jaarlijks op den 24 Augustus met het losſen van geweerſchoten plegtiglijk gevierd werd. (35) De Leeraren verzuimden niet, hunne gemeente te wijzen op de voorbeelden der onverwachte redding van de ſtad *Samaria*, die in éénen nacht van de *Syriërs* verlost werd, of van *Jeruzalem*, toen het Aſſyriſche leger van SANHERIB, op het gebed van HISKIA, geſlagen werd, of van DAVID, die, in het grootſte levensgevaar, uit de handen van SAUL gered werd; voorbeelden, welke zij reeds gedurende het beleg hunner gemeente hadden voor oogen geſteld.

Zoo eindigde de belegering van *Woerden* door de *Spanjaarden* in de jaren 1575 en 1576, waarvan het aandenken door het rampzalig lot, hetwelk de ſtad in de jaren 1672 en 1673 heeft getroffen, ſchier in vergetelheid was gekomen. Maar ook het aandenken aan deze laatſte gebeurtenis werd op nieuw verdrongen door *Woerdens* ramp op den noodlottigen dag van 24 November 1813, toen *Nederlands* onafhankelijkheid van de Franſche heerſchappij duurder dan ergens elders in ons vaderland te *Woerden* verkregen werd, waarvan het aandenken althans velen onder u nog versch in het geheugen ligt.

Digitized by Google

Aanteekeningen.

(1) SCHILLER, *Geſchichte des Abfalls der vereinigten Niederl. von der Spaniſchen Regierung.*

(2) Zie B. COSTERUS, *Historisch Verhaal*, 1737. bl. 14—16. Bijlage bl. 388—393. (1707. bl. 8—10. Bijl. bl. 243—246.)

(3) Zie COSTERUS, t. a. p. bl. 42, 43. 167, 168. 244. 287, 288. (1707. bl. 29, 30. 91, 92. 145. 178.)

(4) Een afſchrift van dezen brief werd mij in der tijd goedgunſtig verleend door den vaderlandſchen Geleerde, wijlen den Heer JACOBUS KONING, die mij door de mededeeling ook van andere hiertoe betrekkelijke ſtukken tot de bewerking dezer Voorlezing in ſtaat ſtelde.

(5) Te weten op den 4 Junij 1575 te *Dordrecht*. Zie WAG. *Vad. Hist.* Deel VII. bl. 20, 21.

(6) Zie dezen brief bij COSTERUS, t. a. p. bl. 407. (1707. bl. 257.)

(7) Eene afbeelding van de ſtad, gelijk zij zich vertoonde gedurende het beleg, is op het Raadhuis te *Woerden* voorhanden.

(8) Deze zeven ſchanſen waren gelegen en genaamd als volgt:

Aan de *noordzijde* der ſtad:

1. De *Kamerikker*-ſchans, gelegen in het dorp *Kamerik*, aan de noordzijde van den *Rijn*, op een klein uur afſtands van *Woerden*.

Aan de *oostzijde* der ſtad:

2. De *Putkopper*-ſchans, mede aan de noordzijde van den *Rijn* gelegen op de landen van *Geestdorp*, omtrent anderhalf kwartier uurs aan deze zijde van het dorp *Harmelen*.

3. De *Vosſen*-ſchans op de voor-hooglanden van den polder van *Snelle*, aan de zuidzijde van den *Rijn*, omtrent een kwartier uur gaans van *Woerden*, gelegen.

Aan de *zuidzijde* der ſtad:

4. De *Polaner*-ſchans, naar de zijde van *Montfoort* gelegen, op een kwartier uur afſtands van *Woerden*.

5. De *Kromwijker*-ſchans, naar de zijde van *Oudewater* gelegen, mede op een kwartier uur afſtands van *Woerden*.

Aan de *westzijde* der ſtad:

6. De *Nieuwerbrugger*-ſchans, een uur gaans van *Woerden* gelegen, naar de zijde van *Leyden*.

7. De *Kruis*-ſchans, aan de noordzijde van den *Rijn*, aan

Digitized by Google

den oever dezer rivier en op eene vaart de *Greft* genaamd, omtrent op een kwartier uur afſtands van *Woerden*, gelegen. Men noemde deze plaats nog in lateren tijd het *Blokhuis*, vermoedelijk omdat de ſtad door deze ſchans het meest *is* geblokeerd of ingeſloten en benaauwd geweest. De brug, *nog* heden ten dage onder den naam van *Blokhuisbrug* bekend, is waarſchijnlijk dezelfde plaats, waar ten tijde der Spaanſche belegering de *Kruisſchans* lag.

Onder deze zeven ſchanſen was er niet één, van welke de belegerden zoo veel te lijden hadden, als van deze laatſte, waaruit de meeste ſchermutſelingen met den vijand voorvielen. Zij was, met de ſchans aan de *Nieuwerbrug*, hem zeer dienſtig, om den invoer van leeftogt en krijgsbehoeften te beletten, welke de belegerden van *Gouda* zochten in te brengen. Na deze beide ſchanſen was het de *Vosſen*-ſchans, die, zoo wegens hare nabijheid aan de ſtad, als hare hooge ligging, den belegerden het meeste bezwaar veroorzaakte. Van de overigen hadden zij zoo veel niet te lijden, deels omdat zij verder van de ſtad verwijderd lagen, deels ook omdat zij op lage en dras liggende landen waren opgeworpen, weshalve zij den vijand alleen dienden om krijgsvolk daarin te legeren. Zie COSTERUS, t. a. p. bl. 423, 424. (1707. bl. 269.)

(9) Zie dezen brief bij COSTERUS, t. a. p. bl. 408—410. (1707. bl. 258, 259.)

(10) Zie over de noodmunten van 40, 20, 10, 4, 2 ſtuivers, en over die zonder bepaling van waarde, VAN LOON, *Nederl. Historiep.* Deel I. bl. 210, en over die van 5 en 1 ſtuiver DE VRIES *en* DE JONGE, *Nederl. Gedenkp.* 1829. Plaat II. N°. 2, 3. bl. 27.

(11) Zie COSTERUS, t. a. p. bl. 422, 423. (1707. bl. 269.) WAG. *Vad. Hist.* Deel VII. bl. 66, 67. Vóór het jaar 1672 ſtond op deze plaats een net lusthuis, hetwelk gemeenlijk *de Schans* werd genoemd, en welks eigenaar was zekere AART JANSZOON VAN RIJNEVELSHORN, een zeer geacht burger van *Woerden*, die ten jare 1636, toen aldaar eene beſmettelijke peſtziekte heerschte, waaraan op éénen dag (10 Augustus) een der Burgemeesteren en zijne huisvrouw ſtierven, en waardoor er ſomtijds in één huis wel twee of drie dooden waren, in het licht gaf: *Eenne Christelijcke aenſpraecke ofte vertroostinghe aen alle eenvoudighe burghers binnen Woerden in deſe regeerde peſt-tijden. Ingeſtelt door* A. J. VAN RIJNEVELSHORN. *Gedruckt in 't jaer ons Heeren* 1636.

Digitized by Google

(12) Zie COSTERUS, t. a. p. bl. 417—419. (1707. bl. 265, 266.)

(13) CORNELIS VAN DER LAER en JOHANNES SALIGER bedienden gedurende de belegering het predikambt te *Woerden*. De eerſte had reeds als Luthersch Predikant in de ſlotkerk op het kasteel te *Woerden* in 1565 gepredikt, en was ſedert de beeldſtorming in 1566, toen de ſtad zich bij den overgang tot de hervorming voor de leer van LUTHER verklaarde, als Luthersch Predikant te *Woerden* aangeſteld. De laatſte ſchijnt eerst in of omtrent het jaar 1572, toen de ſtad, op den 8ſten Augustus, onder voorwaarde der uitſluitende oefening van LUTHER's leer, aan 's Prinſen zijde overging, aldaar gekomen te zijn.

(14) Inzonderheid onderſcheidde zich JOHANNES SALIGER gedurende het beleg als handhaver van Godsdienst en vrijheid. Reeds vóór het beleg had hij zich moedig verzet tegen diegenen, die na den Oudewaterſchen moord van gevoelen waren, dat men liever met den vijand te *Utrecht* in onderhandeling moest treden, dan zijne komst herwaarts afwachten. Waarſchijnlijk was hij wel de bewerker of geheime oorzaak van het ſchrijven van bovengenoemden brief door Prins WILLEM aan den bevelhebber en de regering der ſtad. Althans zij, die hij door het ontraden eener onderhandeling met den vijand had tegengeſtaan, werden zijne bitterſte vijanden, en wisten in 1579 zijne ontzetting van het predikambt te bewerken. — Na het beleg gaf hij de geſchiedenis van hetzelve in het licht, getiteld: *Historia van der tijt der ſwaere belegheringe ende wonderlijcke verlosſinghe der christelijcke ghemeente der ſtadt Woerden in Hollant, der Augsburchſche confeſſion toeghedaen, Godt den Heere ter eeren ende alle Christenen tot vruechden, ende den vervolghers des heyligheu Euangelioms ende den aenhanck des Paus tot boete, kortelijck opgheſchreven door* JOHANNEM SALIGHER, *Prediger aldaer. Ghedruckt by* DIERICK MULLEM. Zie een uittrekſel daarvan bij COSTERUS, bl. 414—417. (1707. bl. 263, 264.)

(15) II *Kon.* VII: 6, 7.

(16) JESAJA XXXVII: 36, 37.

(17) I SAM. XXIII: 27, 28.

(18) JESAJA VIII: 9, 10.

(19) I *Kon.* XVII: 1—6.

Digitized by Google

(20) Als: *Pſalm* LXVIII: 20, 21. LXXVI: 11. *Klaagl.* III: 22. *Gen.* XXXII: 10.

(21) *Filip.* I: 3, 5, 6.

(22) JEREM. XV: 15—21.

(23) Zie dezen brief benevens een affchrift dezer akte bij COSTERUS, bl. 410—412. (1707. bl. 260, 261.)

(24) Zie dezen brief bij COSTERUS, bl. 412. (1707. bl. 261.)

(25) Zie dezen brief bij COSTERUS, bl. 413, 414. (1707. bl. 262.)

(26) *Copye van den Brief der Predikanten der chriſtelijcke gemeente der ſtad Woerden, den* 16 *Auguſt anno Dmi* 1576 *met andere ſchriften Dr.* M. LUTHERI *tot vermaeninge, ter boete en waerſchouwinge voor ſchaede, gezendt in die Cruisſchans aen de Overſten, Hopluyden, Bevelhebbers ende alle de crijgsluyden, die hen, om die chriſtelijcke gemeente der ſtad Woerden in Hollant, der Augsborgſche confeſſion toegedaen, om des Evangeliums Chriſti wille, in zeeven ſchanſen, in vier legeren ende ſommige ſcheepen te water, diezelfde ſtad uit te hongeren en met gewelt te overvallen, gelegert hadden, ende den XXIII Auguſt met verſchrikkingen en ſchande afgethogen zijn.* In 8vo.

(27) I SAM. XXI, XXII, verg. *Pſalm* LII.

(28) *Gal.* VI: 7.

(29) LUK. XI: 23.

(30) Uit LUTHER's bekende lied: *Een vaste burg is onze God.*

(31) Deze uittrekſels zagen het licht onder den titel: *Bedenken, oordeel en raed Dr.* M. LUTHERI *en andere Hooggeleerde Theologen met ſommige ſluitreden* LUTHERI *en openbare disputen verdedigd anno* 1519, *dat men den Paus en zijn beſchermheeren tegen onregten, geweld en crijgh wederſtant ſal doen. Ghedruckt tot onderwijs en troost der chriſtelijcke gemeente der ſtad Woerden in Hollant, der ongevalſchter Augsburgſcher confeſſion toegedaen, welke daerom met ſeven ſchanſen van den Albaniſchen Papenknegten en kindermoorders tot Oudewater over* 46 *weken beſchanst, en nu nog daerenboven met vier leghers neven die ſeven ſchanſen en met ſchepen of ſchuiten te water belegert is in t jaer ons Heeren* 1576.

(32) Zie over dezen brand COSTERUS, bl. 276, 277. (1707. bl. 168, 169.)

(33) VAN LOON, *Nederl. Hiſtoriep.* Deel I, bl. 218, 219.

Digitized by Google

(34) Hetzelve verſcheen in het licht onder den titel: *Een nieu Christelijck Liedt van der ſwaere belegering ende wonderlicke verloſſing der ſtadt Woerden in Hollandt, op die wijſe:* MET LUSTEN WILLEN WY SINGHEN, EN LOVEN DAT ROOMSCHEN RIJCK. *Godt den Heer te love ende prijs gheſonghen van der christelicker gemeente der ſtadt Woerden in Hollant, der Augsburgſche confeſſion toeghedaen.* Vergelijk. COSTERUS, bl. 422. (1707. bl. 268.) Hetzelve werd mij medegedeeld door wijlen den Heer J. KONING, met meer andere ſtukken, hiertoe betrekkelijk, die zeldzaam zijn, en luidt aldus:

EEN NIEU CHRISTELIJCK LIEDT VAN WOERDEN.

Wy moghen alle Godt wel loven, *Pſal.* 118.
Die Heere ghebenedijt,
Den opperſten Coninck van hier boven,
Die nu Woerden heeft bevrijt.
Hy heeft er die bloethonden afghewent,
Die daer voor hebben gheleghen *Eſa.* 60. *Hier.* 15.
By een jaer in ſeven ſchantſen ront.

Die vyant heeft eerst raet ghehouden
Met haer bontgenooten ghemeen, *Pſal.* 2.
Dat men Woerden ſoude benouwen
Ende brenghen in grote pijn.
Sy gaven daer toe ſoo grooten gelt,
Dat men Woerden ſoude belegghen
Met veel ſchantſen ſtarck van ghewelt.

Als men duyſent vijfhondert ſchreven
Ende vijfentſeventich jaer
Den achten September verheven,
Doe ſach men vry ende openbaer
Voor Woerden comen ſoo meenigen man
Met veel vaendel papen knechten *Dan.* 12.
Des Paus afgoderie weer te richten an.

Die Graeff van Meghen is ghecomen
Voor Woerden in Hollant, hooret dit.
Veel Spaengiaerts heeft hy met hem ghenomen.
Die van Woerden en vreesden niet, *Philip.*
Die borgers ſoldaten waren wel gemoet

Digitized by Google

Tegens die Spaengiaerts te vechten *Pro aris et focis.*
Voor Godts woort, recht, lijff ende goet. *Rom.* 13.

Die Christenen waeren onverſchrocken
Door cracht des Geestes groot, 1 *Pet.* 3.
Die cleynmoedyghe zijn vertrocken,
Die ander bleven in den noot. *Eſa.* 7.
Sy riepen den Vader in Hemel aen, *Pſal.* 79.
Dat hy voor haer woude ſtrijden *Pſal.* 35.
Door Christum ſijnen lieven Soon. *Eſa.* 7, 9.

Godt heeft dat ghebet verhooret
Ende ſijn woordt tot haer gheſant, *Pſal.* 46.
Sijn Engel heeft hy bewaret *Pſal.* 34.
Voor ſulcken moorderen in den landt.
Veel boosheyt hebben ſy wtgericht
Te Oudewater en Schoonhoven.
Soo ist hem hier ghelucket niet.

Den Spaengiaerts heeft ſeer verdroten
Dat elck man op de vest wat dee, *Pſal.* 34.
Veel duyſentmael dat ſy ſchoten
Nae die werckluyden in de ſtee.
Sy raeckten der geen, Godt zy gheloeft, *Eſa.* 37.
Die daer om moeste lijden
Of die eenighe plaester behoeft.

Den opperſten Godt ghepreſen,
Die gheven wy lof en danck,
Die ons een vaert heeft gheweſen
Om te crijghen ſpijs en dranck. 1 *Reg.* 17.
Godt is met ons, dat ſaghen ſy wel,
Die ons dicht hadden beleghen,
Ja ſy grimden als leeuwen fel.

Sy quamen eens koeijen halen
Te Woerden al voor die ſtadt,
Sy moeſtenſe met bloet betalen
Doe haer dat ſwaert ghefreten hadt, *Pſal.* 7.
Daer bleeffer wel over die dertich doot,
Wel hondert en twintich noch geſlaghen,
Die gheſmaeckt hadden ons cruyt en loot.

Digitized by Google

Die van Woerden cloeck int vechten
Die waeren fluxs op die been,
Sy ſaghen daer veel papen knechten,
Wel thien man teghen haer een,
Sy ſloeghen daer teghen om den roſecrans,
Die Papouwen moesten verloopen
Al met ſchanden weer in de cruysſchans. *Pſal.* 6.

Sy riepen met valſchen ſinnen
Oudewaters gang ſult ghy gaen,
Wy ſpraken weder van binnen
Groote moort hebt ghy daer ghedaen, *Joh.* 8.
Dat is bekant deur heel Duytſlandt,
Die moort die ghy daer hebt bedreven *Joh.* 10.
Is voor papen monicken groote ſchant.

Veel ſchuyten opt water quamen
Ende beleyden ons ſeer vast,
Die leste ſes weken by namen *Pſal.* 118.
Hebben ſy op haer ſtormen ghepast,
Sy hadden ghereetſchap een grooten hoop, 1*Sam.*23. 2*Reg.*7.
Maer een brief hebben ſy ontfanghen, *Eſa.* 37.
Haestich daer nae creghen ſy den loop. *Pſal.* 48.

Van Woerden zijn ſy geweken *Eſa.* 8.
Int jaer ſesſentſeventich gewis,
Die ſchantſen hebben ſy in brant geſteken,
Sy riepen laet ons doch trecken, tis paya.
Het gheſchiede an Bartholomei dach *Den* 24 *Auguſt*
Dat ſy met ſchanden vertrocken, *Anno Do.* 1576.
Dat kints kindt wel behouden mach.

Alſoo heeft ons den Heer der Heeren *Eſa.* 7, 9.
Wonderbaerlijck verlost alleyn.
Laten wy ons nu tot hem bekeeren,
Dat hy ons van ſonden maecke reyn *Zach.* 1.
Ende doen als den Publicaen
Die ghenade begeerde in den tempel *Luc.* 18.
Is rechtvaerdich in ſijn huys ghegaen.

Daer toe heeft ons Godt ghegheven
Sijn woordt tot Augsburch bekant,

Digitized by Google

Doe men duyſent vijf hondert dertich ſcreven,
Die Augsburchſche Confeſſio ghenant.
Dat gheheylighet werde ſijn name,
Sijn ghenadenrijck tot ons come, *Matt.* 6.
Gheloeft zy Godt eewelijck Amen. *Luc.* 11.

(35) Sedert de jaren 1672 en 1673, toen *Woerden* in den Franſchen oorlog onder LODEWIJK XIV zeer veel geleden had en door de *Franſchen* maanden lang bezet was, geraakte de jaarlijkſchè viering van dezen dankdag in onbruik. Zie, over dit tijdvak der bezetting van *Woerden* door de *Franſchen*, COSTERUS, t. a. p. bl. 189—211 en bl. 258—387. (1707. bl. 108—121 en bl. 155—242.)

HET MIERENGEVECHT.

De mieren in mijnen tuin hadden zich op twee verſchillende plaatſen nedergezet, die door eenen weg verbonden waren, waarop zij beſtendig heen en weêr wandelden. Ik was zeer nieuwsgierig, te zien, hoe mieren van verſchillende ſoort of geſlacht zich met elkander zouden verſtaan. Ik verzamelde daarom eene doos vol mieren in eenen anderen tuin, en deed deze in twee gaten in mijnen tuin, aan elken kant van den genoemden gemeenſchapsweg; zoodat de vreemde mieren, om hunne gemeenſchap met elkander te onderhouden, altijd den landweg der inboorlingen van mijnen tuin moesten doorkruiſen. De mieren der nieuwe volkplanting waren geel, die uit mijnen tuin zwart; zoodat men dezelve ligt van elkander kon onderſcheiden.

De gelen ſchenen eerst zeer verlegen te zijn. Zij liepen zeer onrustig naar alle kanten heen, en verlieten elkander niet verder dan twee of drie voet van de woning, welke ik hun had aangewezen. De zwarte mieren, die hen gewaar werden, namen zeer ſnel de vlugt, en bragten daardoor hunne eigene woning in onrust.

Ik had de gele mieren ongelijk verdeeld, en in het eene gat meer dan in het andere gedaan. Den volgenden dag vond ik, dat de volkplanting hare woning vrij gemakkelijk en zich drie openingen gemaakt had, en wel naar den weg der zwarten gekeerd, die eenigermate verborgen was en naar elders heenleidde; zoodat dezelve, in plaats van op den weg der zwarten uit te komen, door een verwijderd tulpenbed liepen.

Dewijl de gelen van de groote volkplanting de zwarten

Digitized by Google

dikwijls aantroffen, zoo hadden er van tijd tot tijd kleine schermutselingen tusschen de partijen plaats, in welke de zwarten gewoonlijk te kort schoten. In eene van deze schermutselingen bleef een der zwarte mieren dood op den grond liggen, en deze werd door de gelen weggesleept.

Op den middag zag ik een' grooten hoop der gelen in goede orde naar den landweg der zwarten optrekken. Zij vielen al de zwarten aan, die zij aantroffen; en daar het aantal van deze laatsten zich elk oogenblik vergrootte, zoo scheen het uit alle omstandigheden op een hoofdtreffen te zullen uitloopen. In deze gevaarvolle omstandigheden moest ik dezelve verlaten, uit hoofde van noodzakelijke bezigheden. Ik vreesde, dat mijne oude ingezetenen uitgeroeid zouden worden, en het deed mij schier leed, deze, uit nieuwsgierigheid, waarschijnlijk in het ongeluk te hebben gestort.

Ik vergat niet, den volgenden morgen zeer vroeg te gaan zien, hoe de beide vijandelijke legers geposteerd waren. Ik was verwonderd, dat ik het tooneel geheel veranderd en alles rustig vond. De zwarten verrigtten in hunne woning hunnen dagelijkschen arbeid, even alsof er in de nabijheid geen vijand was gekomen. Echter ontdekte ik weldra de sporen van een plaats gehad hebbend bloedig gevecht, en ik werd overtuigd, dat zij de rust, die zij nu genoten, aan hunne dapperheid te danken hadden, want ik telde een paarhonderd gelen, die dood op het slagveld lagen, en er was niet één zwarte onder, waarover ik zeer verwonderd was; maar naderhand ontdekte ik, dat onder alle dieren de mieren het meest voor hunne dooden zorgen, en dat de zwarten, dewijl zij het veld behouden hadden, al de lijken hunner medestrijders, die hun leven voor het vaderland verloren, hadden weggesleept.

Ik ging nu naar de woonplaats der gelen, en vermoedde, dat zij allen daarheen teruggetrokken waren; maar ik vond de zwarten in bezit van dezelve. Zij hadden twee of drie schildwachten aan elke der drie openingen geplaatst, en schenen allen in beweging te zijn; zoodat ik vermoedde, dat de vijand niet ver van daar zoude zijn en er een nieuw gevecht zou plaats hebben. Nadat ik overal rondgezocht had, ontdekte ik eindelijk twee of drie gelen, en deze leidden mij weldra tot het hoofdkwartier der vlugtelingen, welke zeer voordeelig in eene diepte geposteerd waren; niet ver van daar was een detachement zwarten, die bezig waren de ge-

Digitized by Google

len tegen te houden en neder te vellen; ik zag ook, dat zij drie derzelven met groote woede en verbittering ter dood bragten. Evenwel ontweken hen de meeste gelen, die gelukkiglijk hun leger bereikten. Zoo bleven deze beide legers dezen dag geposteerd. De volgende dag werd met kleine schermutselingen doorgebragt. De zwarten hadden nog altijd alle toegangen bezet; maar, dewijl het getal der gelen onophoudelijk grooter werd, vervaardigden zij eene nieuwe wijkplaats, en bragten eene begraafplaats voor hunne dooden in gereedheid. Het is ongeloofelijk, welke moeite zij zich gaven, en aan welke gevaren zij zich blootstelden, om hunne dooden te bekomen. Zij begaven zich, de een na den anderen, om deze reden op weg, bezigden allerlei krijgslisten, en velen moesten zelfs bij hunne onderneming het leven laten.

De zwarten sleepten ook eenige dooden der gelen voort. Het is zeer merkwaardig, dat, wanneer zij het lijk van eenen vijand vervoeren, zij hetzelve langs den grond wegslepen, maar het lijk van eenen vriend zorgvuldig op hunnen rug dragen. Alzoo sleepten de zwarten de doode gelen achter zich voort; terwijl de gelen de lijken hunner landslieden optijden en dezelve op hunnen rug legden. Ik kon nooit opmerken, dat zij de dooden opaten, zelfs ook niet wanneer het hunne vijanden waren.

Hierop hield zich het beteugelde volk eenige dagen geheel rustig, en men zag nu slechts een of twee schildwachten aan de openingen of de gaten hunner woning. Gedurende dezen tijd waagde het een klein getal der zwarten, om de vestingwerken der gelen te beklimmen, even alsof zij op verkenning wilden uitgaan. De gelen deden geenen uitval op dezelve; veeleer gingen zij zorgvuldig voor de zwarten uit den weg, wanneer de een of ander gelegenheid vond naar buiten te gaan. Zelfs toen de zwarten weder teruggetrokken waren, gingen de gelen nooit meer uit, dan met groote voorzigtigheid. Zij verwijderden zich ook niet ver van hunne woonplaats, en namen telkens eenen weg, die van dien der zwarten geheel verwijderd was. Ongeveer acht of tien dagen na het gevecht ontdekte een mier der kleine volkplanting de plaats, waarheen zijne landslieden teruggetrokken waren. Het gevolg daarvan was, dat de kleinere volkplanting den volgenden dag hare woning verliet, en zich met het overige der groote volkplanting vereenigde. Daar alzoo de beide woonplaatsen der gelen vereenigd waren, hielden zij zich

Digitized by Google

eenige dagen ſtil in hunne woning; daarna braken zij op, verlieten mijnen tuin, en begaven zich naar een ander oord, dat ik nooit heb kunnen ontdekken.

Zoo eindigde een oorlog, die mijne ongelukkige nieuwsgierigheid veroorzaakt had, en die bijna een geheel mierenvolk te gronde had gerigt.

's Gravenhage, 1838. J. C. B.

WIJSBEGEERTE EN GODSDIENST.

Een Verhaal, rakende den *Engelſchen* Geſchiedſchrijver DAVID HUME.

(Vervolg en ſlot van bl. 788.)

De Godsdienst van DUVAL was die van het gevoel en geenszins van het beſpiegelend verſtand. Offchoon ten volle van dezelve overtuigd, was hij welligt niet ſterk genoeg in de redeneerkunde en het redetwisten, om zich met de verdediging van zulk eene ſchoone zaak te durven belasten; hij zou gevreesd hebben, hetgeen hij met zoo veel kracht gevoelde, al pleitende te verzwakken. Zijn gast vermeed, van zijnen kant, alwat tot ergernis kon verſtrekken en aanleiding tot geſchil geven. Hun onderhoud liep derhalve nimmer over het ſtuk des geloofs van een' hunner. Evenwel ontſnapte het den ouden man wel eens, om over het zijne te ſpreken uit de volheid zijns harten, dat zoo gaarne het geluk wenschte te verſpreiden, hetwelk hij door zijn geloof ſmaakte. Het denkbeeld van zijnen God en van zijnen Heiland had zich zoo diep in zijne ziel geworteld, dat alles hem daarheen voerde. Een Wijsgeer zou hem met den naam van Geestdrijver hebben kunnen beſtempelen; doch zoo hij al de geestdrift van dezen had, hij bezat geenszins de dweepzucht en vooral niet de bitsheid van zulk eenen ijveraar. „*Onze Va-*„*der, die in den Hemel is*," was de uitdrukking, welke de voortreffelijke man zeer dikwijls in den mond had; want hij beminde God met eene ware kinderlijke liefde, en beſchouwde alle menſchen als zijne broeders. „Mijn vriend," zeide hij eens tot den Heer HUME, „wanneer mijne dochter en „ik over de ſtreelende gewaarwordingen, welke de muzijk „ons verſchaft, met elkander ſpreken, dan beklaagt gij u

Digitized by Google

„ dikwerf, dat gij derzelver vermogen niet gevoelt, gelijk
„ wij. Gij zegt, dat het eene ſoort van bijzonderen zin,
„ eene vatbaarheid der ziel is, welke de Natuur u geweigerd
„ heeft; en gij zoudt, om de uitwerking, welke gij ziet,
„ dat de muzijk bij anderen voortbrengt, wel wenſchen, dat
„ gij ook vatbaar voor dat vermaak mogt zijn. Gij dwaalt,
„ mijn vriend! De goede Natuur, of liever de goede Voor-
„ zienigheid, weigert zelden aan hare redelijke ſchepſelen
„ hetgene tot derzelver geluk kan bijdragen; maar men moet
„ die gaven aankweeken, om er genot van te hebben. Zij
„ heeft u dat vermogen geenszins geweigerd, daar zij u het
„ gehoor en eene gevoelige ziel heeft geſchonken. Zoo ik
„ mij niet bedriege, heeft onze kleine kerkmuzijk u geroerd
„ en vermaak verſchaft. Ik verlang geen ander bewijs, om
„ u te verzekeren, dat gij, even als wij, het bekoorlijke der
„ toonkunst zoudt ontwaren, indien gij derzelver beoefening
„ niet ten eenemale verwaarloosd hadt, indien uw oor meer
„ gewend was om goede muzijk te hooren, en indien gij de
„ oorzaak en uitwerking dier harmoniſche akkoorden, welke
„ ons verrukken, hadt leeren begrijpen. Ten opzigte van
„ derzelver wezenlijkheid voor de genen, die kenners en be-
„ minnaars der toonkunst zijn, zijt gij het reeds met mij
„ eens; waarom wilt ge niet, dat het even zoo met de Gods-
„ dienst gelegen zij? Gij moogt mij vrij gelooven: de ver-
„ hevene overtuiging, welke ik van die heilige waarheden
„ heb, het denkbeeld, dat ik van een almagtig en goeder-
„ tieren Wezen onmiddellijk afhang, ſchenkt mij een geluk
„ en eene geeſtkracht, welke ik voor al de genietingen de-
„ zer wereld niet zou willen miſſen. Ik ben er echter verre
„ van af, om mijn aandeel dier genietingen af te ſtaan en
„ derzelver waarde niet te gevoelen; maar de gedachte, dat
„ ik die aan God verſchuldigd ben, vermeerdert het ver-
„ maak, dat ik gevoel, en de aangename gewaarwordingen,
„ die ik ſmaak. Wanneer ik eenig genoegen, iets goeds on-
„ dervind, dan geniet ik hetzelve dubbel; en wanneer het
„ ongeluk mij treft, wanneer ik mijn deel krijg van de men-
„ ſchelijke rampen en droefenisſen, dan wordt derzelver laſt
„ verligt door het denkbeeld aan God, als ook door de vaſ-
„ te overtuiging, dat Hij niets kan willen dan het wezenlijke
„ welzijn zijner ſchepſelen, en, terwijl ik mijnen geest bo-
„ ven deze vergankelijke aarde verhef, vind ik de noodige
„ kracht, om mijne rampen met waardigheid te dragen. Ik

Digitized by Google

„ weet wel, de mensch is slechts een worm; doch, wan-
„ neer die gedachte mij neêrdrukt, dan zie ik in mijzelven
„ het kind van God, het voorwerp Zijner zorg, en ik rigt
„ mij weder op."

Wij kunnen, helaas! niet zeggen, dat de Wijsgeer zich overtuigd gevoelde en niets te antwoorden meende te hebben; maar hij benijdde ten minste des Leeraars overtuiging; hij gevoelde, dat het niet menschelijk zou geweest zijn, de minste twijfeling te opperen omtrent, of de geringste schaduw te werpen op een geloof, dat diens geluk uitmaakte, en bewaarde dus het stilzwijgen. Overigens was hij nooit een minnaar geweest van haarkloverijen, noch van redetwisten omtrent geloofsgeschillen. Ik heb niemand gekend, wiens gewone gesprekken minder sporen van verwaandheid droegen, en wiens omgang losser en ongedwongener was. Met DUVAL en zijne dochter pratende, was hij vrolijk, ongemaakt en gemeenzaam. De landbouw, de zeden der dorpelingen, derzelver vergelijking met die in *Engeland*, aanmerkingen over de werken hunner lievelingsschrijvers, over de gevoelens, welke zij verwekten, en vele andere onderwerpen, waaromtrent eene gelijkheid van kunde hun beurtelings de overhand verschafte, dit alles maakte de stof uit van hunne dagelijksche gesprekken, en gaf gelegenheid tot vriendschappelijk redekavelen, maar nimmer tot geschil. Vele uren werden er ook aan wandelen toegewijd, om den vreemdeling de opmerkelijkste gezigtpunten en de wetenswaardigste bijzonderheden des lands te doen kennen. Dikwerf deden zij eenigzins verdere uitstappen, om, onder verschillende standpunten, die verbazende opeengehoopte rotsklompen te beschouwen, welker toppen met eene eeuwige sneeuw bedekt zijn, en die, in wonderlijke maar majestueuze vormen, den gezigteinder van *Zwitserland* aan alle kanten omgeven. DUVAL vierde alsdan den tengel aan de verhevene denkbeelden, welke die groote voorwerpen der Natuur hem zoo eigenaardig inboezemden, waarvan de meeste, wel is waar, ongenaakbaar zijn voor den mensch, maar die nogtans tot bewijs verstrekken van het Bestaan en het Alvermogen des Genen, die dezelve met zoo krachtig eene hand heeft gegrondvest.

Het bestemde oogenblik tot het vertrek van den Heer HUME was intusschen gekomen. Met waar hartzeer scheidden zij van elkander. Het verschil hunner denkwijze had hen niet belet, om in elkanders bijzijn inderdaad gelukkig te zijn.

Digitized by Google

De Heer HUME gevoelde een onbeschrijfelijk leedwezen over het gemis van dat bekoorlijk gezelschap; maar, daar hij zijn leven niet bij hen kon doorbrengen, dacht hij, op eene wijsgeerige wijze, dat het beter ware, zijn verblijf te verkorten. Hij vertrok dus, na vooraf met DUVAL en zijne dochter het plan tot eene voortdurende briefwisseling te hebben beraamd; ook beloofde hij hun, dat, zoo hij zich immer weder, al ware het op vijftig mijlen afstands van hun verblijf, mogt bevinden, hij zoo veel verder reizen, en hun een bezoek zou komen geven.

Na verloop van omtrent drie jaren bevond zich de Heer HUME te *Geneve*, alwaar het gezigt der bergen, die hij met DUVAL en HENRIETTE zoo menigwerf had bewonderd, hem *en* hunne vreedzame woning *en* zijne *aan hen gedane* belofte levendig te binnen bragt. *Die herinnering* was vermengd met het pijnlijk gevoel der verwijtingen, welke hij zichzelven deed, dat hij hun sinds verscheidene maanden niet had geschreven. Eene hem eigene soort van traagheid deed hem zijne briefwisselingen, van welken aard ook, verzuimen; want zelfs de gemakkelijkst te weêrleggen kritiek over zijne werken bleef even dikwijls onbeantwoord als de blijken der opregtste vriendschap.

Terwijl hij in beraad stond, of hij al dan niet *Zwitserland* zou inreizen, en het vermaak daarvan tegen de vermoeijenis in de weegschaal legde, ontving hij van zijnen ouden vriend eenen brief, welke hem van *Parijs* was nagezonden, alwaar hij destijds zijn verblijf gevestigd had. Die brief behelsde minzame klagten over zijn stilzwijgen, voorts verzekeringen eener voortdurende vriendschap en erkentelijkheid, en eindelijk de bekendmaking eener gebeurtenis, welke voor hem, als vriend des huizes, van belang moest wezen; het was de aanstaande echtverbindtenis van HENRIETTE DUVAL met eenen jongeling uit de familie, gewezen pupil en kweekeling van den ouden man, en die het geluk, dat hem wachtte, in alle opzigten waardig was. Reeds sinds hunne vroegste jaren aan elkander gehecht, waren zij door den smaak, welken de jeugdige neef voor den krijgsstand had opgevat, gescheiden geworden. Hij was, bij één *Zwitsersch* regement, in *Hollandsche* dienst getreden, en had zich, door zijn goed gedrag, zijnen moed en zijne talenten, in hetzelve onderscheiden. De hand zijner nicht was het doel, waarnaar hij streefde,

Digitized by Google

en dat doel had hij nu verkregen. Met het ongeduld der liefde en vriendschap werd hij bij zijnen oom en diens bekoorlijke dochter verwacht; terwijl de eerste zich gelukkig achtte, zijne kinderen, vóór zijnen dood, zelf te vereenigen.

De Wijsgeer nam in die tijding inderdaad een levendig deel; doch zij was hem misschien zoo aangenaam niet, als zijn vriend vooronderstelde. Hij was intusschen geenszins verliefd, en de gedachte aan een huwelijk met HENRIETTE was nimmer bij hem opgekomen; doch hij vond haar de beminnelijkste harer sekse, en er was iets in het denkbeeld, dat zij een' ander' zou toebehooren, hetwelk naar eene teleurstelling geleek, en, zonder dat hij eigenlijk wist waarom, trof hem dit op eene onaangename wijze. Voor een oogenblik had hij bijna berouw, dat hij zijn verblijf bij DUVAL niet verlengd, en niet getracht had, bij HENRIETTE op de indruksels eener kindergenegenheid te zegevieren. Hij herdacht de vriendschap, welke men hem betoond had; welligt had hij dezelve, zonder veel moeite, in een teederder gevoel kunnen doen verkeeren. Onwillekeurig zuchtte hij. Hij herlas den brief des Leeraars. De loftuitingen omtrent deszelfs aanstaanden schoonzoon troffen hem; hij juichte nu zichzelven toe, dat hij niet had gepoogd dien beminnenswaardigen jongeling den voet te ligten, en wijsbegeerte herkreeg zoo sterk bij hem den boventoon, dat hij het vaste besluit nam, om dadelijk te vertrekken, ten einde hun geluk te wenschen en tevens getuige van dat geluk te zijn.

Onderscheidene kleine voorvallen hadden hem, op den laatsten dag van zijne reize, opgehouden; het was reeds duister, toen hij het dorp, waar DUVAL woonde, naderde. Begunstigd door het schijnsel der opkomende maan, herkende hij echter de omstreken, en zag met blijdschap het kleine meer weder, waarlangs de weg liep, welke naar DUVAL's woning leidde. Hij dacht aan de aangename verrassing, welke zijne komst aldaar zou verwekken, toen hij in de verte lichten zag, gedragen door lieden, die uit de pastorij schenen te komen. Dezelve trokken langzaam voorwaarts aan den zoom van het meer, hetwelk den lichtschijn terugkaatste; daarop zag hij ze eenen zijweg inslaan, en bespeurde ze nog even tusschen eenige dikke boomen, onder welke zij stilhielden, niet zeer ver van de plaats, waar hij zich bevond. Hij dacht, dat het de bruiloftsdag was geweest, en dat men nu aldaar aanstalten tot eene verlichting ging maken,

Digitized by Google

ten einde een landelijk feest te vieren. Verheugd dat hij juist bij tijds was aangekomen, om daarbij tegenwoordig te zijn en de vreugde van den dag te vermeerderen, gaf hij nu zijn paard de sporen; dan, hoe groot was niet zijne verbazing en zijne ontroering tevens, toen hij, de plek naderbij komende, waar hij de lichten had zien stilstaan, bevond, dat die plek het bekommerde kerkhof was, 't welk de kerk omgaf, en op hetzelve eene menigte landlieden met lange lamfers, eenen doodgraver met eene aardschop, in één woord alles zag, wat eene begrafenis aanduidde!

De Heer HUME sprong van het paard, trad met een kloppend hart naderbij, en vroeg, wien men, zoo laat in den avond, en tegen de gewoonte des lands, waar de lijkplegtigheden over dag plaats hebben, ter aarde bestelde? De man, dien hij had aangesproken, antwoordde hem *op een' smartvollen toon*: „ Och, Mijnheer! *gij moogt u thans gelukkig* „ noemen, dat gij haar niet gekend hebt; het was de aller- „ beminnelijkste onder de jonge meisjes, de eenigste dochter „ van"..... „ Van den Heer DUVAL?" riep de *Engelschman*, als door den bliksem getroffen, uit. — „ Helaas ja, „ Mijnheer! zij is het." — „ Zij is het!" hernam hij, en bedekte zijn aangezigt met beide handen. Zijne verbazing en smart troffen den genen, tot wien hij sprak; het was een landman, maar met een voorkomen boven zijnen stand, zijnde hij bediende geweest bij den aanstaanden jongen echtgenoot. „ Het schijnt, Mijnheer," sprak hij, „ dat gij Mejuffer DU- „ VAL gekend hebt." — „ Of ik haar kende! Goede God!... „ Maar hoe en waaraan is zij gestorven? Waar is haar va- „ der? waar haar echtgenoot?" — „ Helaas, Mijnheer! „ deze is de onschuldige oorzaak van haren dood geweest; „ hij is haar voorafgegaan in het graf." (Dit zeggende, schreide de brave jongen bitterlijk.) „ Men verwachtte *hem* „ alle dagen," vervolgde hij, „ toen ik het *treurige* berigt „ kwam brengen, dat hij, in een tweegevecht met een „ *Fransch* officier, die vóór den twist zijn boezemvriend „ was en de belangrijkste diensten van hem genoten had, was „ gevallen. Het hart van onze jonge juffer werd door de „ tijding verbrijzeld; zij heeft dezelve slechts twee dagen „ overleefd. Eergisteren avond ontsliep zij. Bij haar ster- „ ven verlangde zij, heden op hetzelfde uur van haar ver- „ scheiden begraven te worden, omdat het dat van het avond- „ gebed is, waarvan zij zoo veel hield, en waarbij zij

Digitized by Google

„ zoo ſchoon op het orgel ſpeelde. Wij hebben haar nu
„ in haar rustbed neêrgelegd. Haar waardige vader heeft
„ haar afſterven gedragen, gelijk hij ons altijd gezegd heeft
„ dat een waar Christen de beproevingen dragen moest; hij
„ is zelfs zoo kalm en gelaten, dat hij op dit oogenblik naar
„ den preekſtoel gaat, ten einde, volgens het gebruik bij
„ dergelijke gelegenheid, de gemeente toe te ſpreken en te
„ vermanen. Volg mij, Mijnheer, en gij zult hem zelf kun-
„ nen hooren." — De *Engelschman* volgde, ſtilzwijgend en met een verſcheurd hart, den jongen dorpeling.

De kerk was ten eenemale donker, uitgezonderd de preekſtoel, waar de eerwaardige DUVAL gezeten was. De dorpelingen zongen, op ſomberen toon, een lied ter eere en aanbidding van het Wezen, hetwelk hun Leeraar hun geleerd had te loven en te vereeren. De ongelukkige vader, met de bleekheid des doods op het aangezigt, met half geſlotene oogen en gevouwene handen, ſcheen in de diepſte mijmering gedompeld te zijn. Eene nevens hem geplaatſte lamp wierp een flaauw licht op zijn met nog eenig zilverhaar omkranst gelaat, en maakte de ſporen des ouderdoms en der ſmart op zijn voorhoofd zigtbaar.

Het gezang zweeg; DUVAL rees op en wilde ſpreken, doch zijn ſnikken benam hem de ſtem. Hij ging weder zitten, bedekte zijn aangezigt met zijnen zakdoek, en liet zijnen tranen den vrijen loop. De ganſche gemeente ſchreide mede, en de Heer HUME was wel niet de minst getroffene. Eindelijk vermande DUVAL zichzelven en begon aldus:

„ Vader vol van genade en ontferming! vergeef deze tra-
„ nen; ſta uwen dienaar bij, om zijnen geest tot U te ver-
„ heffen! Ziet daar, mijne vrienden, onzen pligt en ons ge-
„ luk tevens, in alle tijden en omſtandigheden; maar in da-
„ gen van rampſpoed en droefenis is dit het ſchoonſte onzer
„ voorregten. — *Komt tot mij*, zegt de Heiland, *gij allen,*
„ *die vermoeid en belast zijt; ik zal u ruste geven.* Ja,
„ Heer! ik kom tot U, met een volkomen vertrouwen.
„ Wanneer ons alles ontzinkt, dan is het tot U en tot uwen
„ en onzen God en Vader, dat men zich moet wenden, en
„ men is verzekerd, troost te zullen vinden. Het is alleen
„ het volle vertrouwen op de wijsheid van het Opperwezen,
„ waardoor wij kracht kunnen verkrijgen, om onze rampen
„ te dragen. Menſchelijke wijsheid ſchiet alsdan zeer verre
„ te kort: alle hare vertroostingen hebben de ſtrekking om

Digitized by Google

„ het gevoel te verdooven, die grootſte der gaven van
„ den Schepper, waardoor Hij den mensch van alle ande-
„ re ſchepſelen heeft willen onderſcheiden, — *die*, welke
„ alleen ons al het ware heil op deze aarde doet *genie-*
„ *ten*, en onze ziel voorbereidt voor het genot der gelukza-
„ ligheid, welke ons hier namaals verbeidt. Neen, God
„ wil niet, dat wij ongevoelig zullen zijn; Hij veroorlooft
„ de tranen, die ik niet kan terughouden, en die uw gevoel
„ u voor mij doet ſtorten; doch Hij verwaardigt zich tevens,
„ om het vurig gebed te verhooren, hetwelk ik naar Hem
„ opzond, om mij kracht te verleenen ulieden toe te ſpre-
„ ken en u tot onderwerping aan Zijnen wil te vermanen,
„ niet alleen door woorden, maar ook door mijn voorbeeld.
„ Gijlieden deelt in mijn bitter lijden; deelt ook in mijne
„ vertroostingen!

„ Ik heb mijne eenigſte dochter *verloren*, *den laatſten ſteun*
„ mijns ouderdoms; en welk eene dochter! Het voegt
„ misſchien niet aan eenen vader, om over hare deugden,
„ zoo als zij het verdiende, te ſpreken; vergunt dit echter
„ aan mijne erkentelijkheid voor haar, die het geluk mijns
„ levens uitmaakte, en die hare pligten met zooveel naauw-
„ gezetheid vervulde. Gijlieden hebt haar nog *vóór* weinige
„ dagen gezien, jong, ſchoon, deugdzaam, gelukkig, en op
„ het punt, om het geluk des genen te zijn, dien haar hart
„ had uitverkoren. Hare echtkoets is het graf! Ik zou
„ twee kinderen gehad hebben; de dood ſloeg beide in *één*en
„ ſlag ter neder, en ik blijf alleen over op de wereld. Gij-
„ lieden, die mijn aardsch geluk hebt kunnen beoordeelen,
„ oordeelt thans over mijnen diepen weedom! Maar ik aan-
„ bid de hand, die mij ſlaat; en ik onderwerp mij aan Zij-
„ nen wil; Hij is en blijft mijn God en mijn Vader. O!
„ konde ik u allen de vertroosting doen gevoelen, *die Hij*
„ in mijne bedroefde ziel ſtort! Konde ik u allen een vol-
„ komen vertrouwen inboezemen op den genen, die over
„ leven en dood beſchikt, van wien al het goede afdaalt,
„ dat wij hier op aarde genieten, en die ons een nog onein-
„ dig grooter heil doet verwachten, waarvan de hoop alleen
„ al de verſchrikking en akeligheid des doods moet doen
„ verdwijnen! Want wij behooren niet tot dezulken, *die*
„ zonder hope ſterven. Wij weten, dat onze Verloſſer leeft;
„ dat Hij alle menſchen heeft gekocht door zijn bloed, en
„ dat wij eeuwiglijk met Hem zullen leven in de verblijven

Digitized by Google

„ der zaligen, waar de smart onbekend is, en het geluk „ volmaakt en duurzaam tevens. — Gaat dan henen in vre- „ de, mijne vrienden! Weent niet meer over mij en over „ het kind, dat ik verloren heb! Neen, ik heb haar niet „ verloren; zij leeft in de nabijheid van den besten der Va- „ ders. Nog een luttel tijds, en wij zullen elkander we- „ dervinden, om nimmermeer te scheiden. Doch ook gijlie- „ den zijt mijne kinderen: eenmaal zullen wij allen, door „ Gods genade, hereenigd worden. Leeft intusschen gelijk „ zij geleefd heeft! Wanneer uw einde komt, sterft dan „ ook den dood der regtvaardigen, en dat uw laatste stond „ gelijk zij aan den haren!"

Dusdanig was de vermaning van den vromen DUVAL. De ganssche vergadering smolt als in tranen; de zijne vloeiden niet meer, en, te midden zijner droefenis, zag men een' straal van hoop en geloof op zijn eerwaardig gelaat blinken. Hij kwam van den kansel, en de Heer HUME volgde hem tot zijnent. De oogenblikken der hooge inspanning van geest waren voorbij; de natuur hernam hare regten; en, daar de aanblik van zijnen vriend duizende hartverscheurende herinneringen bij hem opwekte, sloeg hij zijne armen om den hals van den *Engelschman*, en, met zijn hoofd op deszelfs schouder leunende, vergoot hij een' vloed van tranen. De Heer HUME was mede zeer aangedaan. Zij gingen stilzwijgend het vertrek door, waar het avondgebed plagt te geschieden. De gordijn vóór het orgel was open. DUVAL stond een oogenblik stil, en week met siddering terug. De Heer HUME zelf was hevig ontroerd; hij trad naar het orgel, en schoof het voorhangsel weder digt; terwijl hij met eene zachte, bewogene stem zeide: „ Ik zal het nimmer weder hooren!" De grijsaard droogde zijne tranen af, en, zijnen vriend bij de hand vattende, zeide hij: „ Gij ziet mijne zwakheid; zij is „ het kenmerk der menschheid. Weldra zal zij met mij een „ einde nemen; maar mijn troost is in den Hemel, waar deze „ eindeloos zal zijn." — „ Ik heb u op den kansel ge- „ hoord," hernam de Heer HUME; „ ik heb uwe standvas- „ tigheid bewonderd, en ik verheug mij, dat gij zulk eene „ troostrijke hoop koestert." — „ Ja, die heb ik, mijn „ vriend!" hernam de waardige Leeraar, „ en dezelve zal „ niet beschaamd worden. Zoo er zich eenige twijfeling in „ uwe ziel opdoet, — zoo gij het ongeluk hebt van niet „ even als ik te denken, zie dan ten minste, welk eene

Digitized by Google

„ bron van troost de Godsdienst is in dagen van droefe-
„ nis, en wacht u ſteeds voor de poging, om hare kracht in
„ het minſte te verzwakken! Wat gij *Wijsbegeerte* noemt,
„ brengt ons geen geluk aan, maar ontrooft ons den laat-
„ ſten troost."

Indien de geest van den Heer HUME niet overtuigd was, zijn hart althans was getroffen. Lang daarna heb ik van hem de bekentenis gehoord, dat de herinnering aan dit tooneel hem ſoms tot wankelens toe ontrust. Noch het genoegen zijner wijsgeerige ontdekkingen noch zijn letterkundige roem hebben de beminnenswaardige HENRIETTE uit zijn geheugen kunnen wisſchen; en wanneer hij zich het oogenblik harer begrafenis en den eerwaardigen DUVAL, zoo als deze tot zijne gemeente ſprak, te binnen brengt, dan wenschte hij wel, nimmer getwijfeld te hebben.

DUVAL overleefde ſlechts zeer kort zijne *dochter: hij ſtierf* zoo als hij geleefd had, met hetzelfde vertrouwen, dezelfde geruſtheid, en den dag zijns henengaans van deze aarde als eenen feestdag beſchouwende, op welken hij tot zijne gade en dochter werd overgevoerd.

LOF TEN KOSTE VAN EEN COMPLIMENT.

Keizer JOSEPH II componeerde ſomwijlen, voor zijne ſchoone basſtem, eene kleinigheid, welke hij dan gewoonlijk, in den kring zijner vertrouwden, met grooten bijval liet hooren. Eens maakte hij eene groote aria, en deed dezelve in eene der kleine Italiaanſche Opera's invoegen, die op zijn bijzonder tooneel te *Schönbrunn* gegeven werden. Met alle zorg verborg hij, wie de componist van dit muzijkſtuk was; maar, gelijk het dan gewoonlijk gaat, dat een geheim wel eens door eenen enkelen medeweter ter algemeene kennis geraakt, zoo was zulks ook hier het geval, want nog vóór het opvoeren der Opera kende ieder den maker der ingevoegde aria. Het ſtuk begon, en, toen men aan het ingelegde muzijkſtuk kwam, viel aan zanger en componist de luidruchtigſte toejuiching ten deel. Nadat de Opera ten einde was, ging de Keizer naar MOZART, die zich mede onder de toeſchouwers bevond, en vroeg hem: „Wel nu, MOZART, wat zegt *gij* van deze aria?" — „Ja, wat zal ik er van zeggen?" antwoordde de groote componist met zijne gewone

Digitized by Google

trouwhartigheid: „ de aria is wel goed; maar die ze gemaakt heeft, is toch veel beter."

STATISTIEKE VLEIJERIJ.

BEUGNOT was Prefect tijdens de Keizerlijke regering. Gelijk alle zijne ambtgenooten, had hij zich ijverig toegelegd op de Statistiek, want dit was het middel om 's Keizers gunst te winnen; zelfs ging hij voor een' meester in deze wetenschap door. Eens voerde NAPOLEON's weg hem door het Departement van BEUGNOT. „ Dezen Prefect ten minste," zeide men tot den Keizer, „ zal uwe Majesteit niet van zijn stuk brengen." — „ Wij willen eens zien," hernam de Vorst, en keerde zich met een' min of meer spotachtigen grimlach tot BEUGNOT, terwijl hij hem vroeg: „ Heer Prefect, hoeveel trekvogels hebt gij dit jaar in uw Departement gehad?" — „ Eenen Adelaar, Sire!" hernam BEUGNOT.

MAROKKAANSCHE VERLICHTING.

Eene Europesche Handelsdeputatie, welke bij den Keizer van *Marokko* gehoor verzocht had, om hem zekere belangen voor te dragen, wilde zich naar het algemeene gebruik niet schikken, hetwelk medebrengt, dat men blootsvoets voor dien Vorst verschijnt. Hij kreeg hiervan berigt. „ Wat doen de *Muzelmannen*," vroeg hij, „ wanneer zij eene Moskee willen betreden?" — „ Zij trekken de pantoffels uit." — „ Wat doen de *Christenen*, wanneer zij eene kerk bezoeken?" — „ Zij nemen den hoed af." — „ Welnu dan! behoor ik wel van hen een grooter eerbiedsbewijs te vorderen, dan zij aan de Godheid toebrengen?" En hij ontving de Deputatie.

Wie redeneerde verstandiger? Om niet te vragen, wie staatkundiger handelde.

GEVAAR DOOR ONGEHOORZAAMHEID, REDDING DOOR BRAAFHEID.

Keizer PAUL I van *Rusland* had tegen het woest rijden een zeer streng verbod uitgevaardigd. Toen hij nu eens, in

Digitized by Google

eene ligte *droschke*, het *Izaks-plein* opreed, zag hij in de verte eenen Officier, die, mede in eene *droschke*, wild over het plein rende. De Keizer beval zijnen koetsier, hem na te jagen en in te halen. Vergeefs vloog 's Keizers rijtuig; de Officier zette zijn kozakken-paard aan en ontkwam. PAUL, zijn oogmerk verijdeld ziende, wilde ten minste weten, wie de Officier was. Hij liet daartoe terstond alarm slaan, ten einde den Officier, die op de verzamelplaats afwezig zou moeten zijn, te leeren kennen. Toevallig echter bevonden er zich verscheidene Officieren buiten de poort, en konden dus niet verschijnen. Zevenentwintig, die in dit geval geweest waren, werden gearresteerd. PAUL had bevel gegeven, hen in het winterpaleis voor hem te brengen; de hardrijder was onder hun getal. Toen de Keizer in de voorzaal trad, was zijn blik donker, en werd nog donkerder, toen hij, *in plaats van éénen*, er zevenentwintig zag. Zwijgend monsterde hij hen een voor een, maar kon den regten man niet uitvinden; dit deed zijne luim nog verergeren. Eindelijk sprak hij: „Er is een onder ulieden, die mij gisteren zeer vertoornd heeft. Ondanks mijn verbod, joeg hij als een razende door de stad en de poort uit. Ik dacht hem door het alarmslaan te ontdekken; in plaats van éénen, ontbraken er zevenentwintig. Ik wil derhalve *nu* een voorbeeld stellen, dat voorzeker bij alle de Officieren van het *Petersburger* garnizoen in geheugenis zal blijven. Gij allen gaat, tot nader order, naar *Siberië*. De *kibitken* staan reeds tot uw transport gereed. Marsch!" Allen stonden als versteend van schrik. Eensklaps trad een jong, welgemaakt man uit hun midden; met de hand op het heftig kloppend hart gedrukt, boog hij zijne knie voor den Monarch, en sprak met bevende stem: „Op mij alleen valle uwer Majesteits ongenade! Tot nu toe is het nog aan geenen Officier verboden geweest, om zich, wanneer hij niet in *dienst* was, buiten de linien der stad te begeven. Niemand *is hier* schuldig, dan ik alleen." Doodsbleek zweeg hij. De Keizer mat hem met zijnen blik van het hoofd tot de voeten. Er heerschte eene sombere stilte. Na eene lange paus vroeg de Keizer: „Hoe heet gij?" De Officier noemde zijnen naam. PAUL zweeg weder een' tijdlang, nog steeds het oog op den jongeling gevestigd houdende. Eindelijk vroeg hij hem: „Van waar hebt gij het paard?" — „Van mijnen vader; hij heeft het zelf opgekweekt en mij geschonken." — „Uw vader," vervolgde de Keizer, en legde zijne hand op

Digitized by Google

den ſchouder des Officiers, „ heeft een voortreffelijk paard gekweekt, maar een' nog voortreffelijker zoon. Gij hebt niet geſchroomd, trots mijnen toorn, uzelven als overtreder van mijn verbod kenbaar te maken, om de eer van uwe kameraden te redden. Dat is braaf gehandeld, zeer braaf! — Hoeveel wilt gij voor uw paard?" — „O!" riep de Luitenant, „ het paard behoort uwer Majesteit, wanneer Hoogstdezelve zich verwaardigen wil het aan te nemen. Het heeft mij tegen den regtmatigen toorn van mijnen Monarch beſchermd; dit is mij prijs genoeg." Onder het uitſpreken dezer woorden boog hij, ter dankbetuiging, andermaal de knie. — „Sta op, *Majoor!*" hernam PAUL; „ van eenen *Luitenant* neemt een Czaar geen geſchenk aan. Ik dank u voor het paard."

ZWIJNEN-PROSCRIPTIE.

Kort geleden verbood de Policie-prefect van *Parijs*, uit beweegredenen van gezondheidspolicie, het opkweeken van ſpeenvarkens binnen den omkring der ſtad. De nieuwe verordening joeg inzonderheid eene vrouw grooten ſchrik aan, die reeds ſedert vier maanden zich met de verzorging van deze, aldus in den ban gedane, jeugd geneerd had. Zij bemerkte, dat er ſcherpe acht gegeven werd, en dat de Stadsſerjanten inzonderheid haar huis met blikken van argwaan gadeſloegen. Op zekeren tijd, toen nog naauwelijks de dag begon te ſchemeren, wordt er aan de deur geklopt; het is eene ronde van Stadsſerjanten. Op de haar gedane vraag antwoordt de vrouw, dat zij hare kweekelingen reeds buiten de jurisdictie in den kost beſteed heeft. Niettemin begint men huiszoeking, en dringt ook in het ſlaapvertrek. Hier ſtaan vijf ledikantjes nevens elkander, en in elk ligt, zoo het ſchijnt, een ſlaper. „ Het zijn mijne vijf jongens," zegt de vrouw; „ maakt ze mij toch niet wakker!" Op dit oogenblik doet zich uit een der bedden een vreemdklinkend geluid hooren. De aanvoerder van het reſpective gezantſchap ſpitst de ooren. „ Dat is mijn LOUIS, Mijnheer; o, die kan zoo ſnurken!" Uit een ander bed rijst een dergelijke toon. „ Dat is mijn ADRIAAN; de arme jongen heeft het danig in de keel." — „ ADRIAAN is uw kleine zwartkop, niet waar?" vraagt een der viſitanten. — „ Ja," herneemt de moeder. — „ Maar zie dan eens, dit kind ſchijnt blond haar te hebben! Wel, arme

Digitized by Google

Digitized by Google